TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

(TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE)
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi için Yazım Kuralları:

- Makaleler word formatında 7 sayfayı geçmemelidir.
- Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen Türkçe özeti ve İngilizce abstract bulunmalıdır.
- Makaleler 12 punto ile Times New Roman ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır.
- Makalelerde yazarların adı, soyadı, babasının adı, e-posta adresi, telefonu, kurumu ve adresi açıkça belirtilmelidir.
- Kullanılan dipnotlarda bilimsel yazım kurallarına dikkat edilmelidir.
- Makaleler genel olarak: Özet, Giriş, Alt Bölümler, Sonuç ve Kaynakça şeklinde hazırlanmalıdır.

(AZƏRBAYCAN TÜRKCƏSİNDƏ)
TURAN-SAM Beynəlxalq Elmi Arbitrlı Mövsümlük Jurnal Üçün Məqalə Yazma Qaydaları:

- Məqalələr word formatında 7 səhifəni keçməməlidir.
- Məqalələrin 150 sözü keçməyən Türk dilində mazmunu (ÖZET) və İngiliş dilində ABSTRACT yer almalıdır.
- Məqalələr 12 şrift ilə Times New Roman ilə yazılmalıdır. Altdan, üstdən, sağdan və soldan 3 sm abzas buraxılmalıdır.
- Məqalələrdə yazıçıların adı, soyadı, atasının adı, e-poçt ünvanı, telefon, Təşkilat və ünvanı göstərilməlidir.
- İstifadə edilən haşiyələrdə(index) elmi yazma qaydalarına riayət edilməlidir.
- Məqalələr ümumiyyətlə: Məzmun, Giriş, Alt Hissələr, Nəticə və Ədəbiyyat şəklində hazırlanmalıdır.

(ENGLISH)
TURAN-SAM International Journal for the Scientific Seasonal Writing Refereed:

- Articles should not exceed 7 pages in word format.
- The article does not exceed 150 words of the abstract should include an abstract in Turkish and English.
- Articles must be written in Times New Roman 12 pt. Bottom, top, right and left 3 cm margins should be left.
- Articles of the author's name, surname, father's name, e-mail address, phone and address of institution should be clearly stated.
- Used in footnotes to the rules of scientific writing should be considered.
- The article in general: Summary, Introduction, Sub-Chapters, Conclusion, and References should be prepared in the form.

(РУССКИЙ)
Требования к рукописям, предоставляемым в международный научно рецензируемый сезонный журнал "TУРАН-SAM"

- Объем статьи не должен превышать 7 страниц в формате MS Word.
- Статьи должны содержать резюме на турецком и английском языках объем которых не должны превышать 150 слов.
- Текст статьи должен быть набран шрифтом Times New Roman, 12пт. Параметры страницы (поля): верхнее, нижнее, левое и правое – 3.0 см.
- Статьи оформляются по образцу: название; имя отчество и фамилия авторов; полное название учреждений, в которых выполнялось исследование, их почтовые и электронные адреса
- Используемые в примечаниях к правилам научного письма должны быть рассмотрены.
- Статьи в целом должны содержать: аннотацию, введение, подзаголовки, выводы и список литературы

www.turansam.org

YIL: 2016 CİLT: 8 SAYI: 32 SONBAHAR - 2016
YEAR: 2016 VOLUME: 8 ISSUE: 32 AUTUMN - 2016
TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi

p-ISSN: 1308-8041
e-ISSN: 1309-4033

TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

www.turansam.org

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

CİLT: 8 SAYI: 32 SONBAHAR - 2016
VOLUME: 8 ISSUE: 32 AUTUMN - 2016

TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezinin) Uluslararası Endekslerce Taranıp Dizinlenen Bilimsel Mevsimlik Dergisi Hakemli bir Dergidir.
TURAN-SAM dergisi 3 ayda bir, yılda dört kez olmak üzere yayınlanmaktadır.

CİLT: 8 SAYI: 32 SONBAHAR – 2016
p-ISSN: 1308-8041 (BASILI) / e-ISSN: 1309-4033 (DİJİTAL)

DERGİ İMTİYAZ SAHİBİ: TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmaları Merkezi)
Kurucu Genel Başkanı Yrd. Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAİL

Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Ata ATUN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Cihan KÜÇÜKYILDIZ

Editörler: Yrd. Doç. Dr. Muharrem YILDIZ
Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU
Uzm. Andaç KARABULUT
Metanet ALİYEVA

Dış Kapak Tasarım ve İç Kapak Grafikler: Uğur Yıldırım

Baskı ve Cilt: SAGE Matbaacılık

Baskı Tarihi: Aralık, 2016

Yayınevi: SAGE YAYINCILIK
Kazım Karabekir Cad. Kültür Çarşısı
No: 7 / 101-102 İskitler / ANKARA
Tel: 0312 341 00 02 - 0312 341 00 05 Cep: 0549 341 00 02
www.sageyayinevi.com bilgi@sageyayinevi.com

Yönetim Yeri Adresi: Kars Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Merkez Kampüs 36100, KARS, TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Telefon / Belgegeçer (Faks): +90 474 225 15 50 (+1842)
Web adresi: www.turansam.org
e-posta: emikail@turansam.org

TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

DANIŞMA KURULU

Ordinaryüs Prof. Dr. Bekir NEBİYEV; AZERBAYCAN
Ordinaryüs Prof. Dr. Ermentay SULTANMURAT; KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Akif MUSAYEV; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ata ATUN; KKTC
Prof. Dr. Cemil HASANLI; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Cihan DURA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Fatih KİRİŞÇİOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hacı Duran; TÜRKİYE
Prof. Dr. Halim KAZAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayati AKTAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Himmet KARADAL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Kamil Veli NERİMANOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Karpatbay HARTKULAGOĞLU; KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Mahire GULIYEVA; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Mehmet GÜNAY; TÜRKİYE
Prof. Dr. Minira GARAYEVA; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Muharrem KASIMLI; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Muhsin HALIŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Musa QASIMLI; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Nadir MEMMEDLI; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK; TÜRKİYE
Prof. Dr. Süreyyâ MEMMEDLI; BORÇALIGÜRCİSTANJ
Prof. Dr. Teymur KERİMLI; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Ufuk TAVKUL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Vaqif ARZUMANLI; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ; TÜRKİYE

BİLİM KURULU

Doç. Dr. Abbas KARAAĞAÇLI; TÜRKİYE
Doç. Dr. Albina GARİFULLİNA; TATARİSTAN(RUSYA)
Doç. Dr. Ali Osman ERGİN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ayım YERİMBETOVA; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Aynur FAMİLGZD; AZERBAYCAN
Doç. Dr. Bakıtgül GÜLCANOVA; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Cemalettin CAMCI; TÜRKİYE
Doç. Dr. Dilaram HAMRAEVA; ÖZBEKİSTAN
Doç. Dr. Elman ALİYEV; BORÇALIGÜRCİSTAN
Doç. Dr. Hüseyin YILMAZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Günyare GÖCAŞVA MEMMEDOVA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kamile GÜLÜM; TÜRKİYE
Doç. Dr. Mehmet KARAAĞAÇ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Mehmet Serkan TAPLIOĞLU; TÜRKİYE
Doç. Dr. Muharrem YILDIZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. M. Murat HATİPOĞLU; TÜRKİYE
Doç. Dr. Mustafa SEVER; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ölüleri ŞENGER; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ramazan BİÇER; TÜRKİYE
Doç. Dr. Rısgül ABİLHAMİTKIZI; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Sait YILMAZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Sarrettin GÜNDÜZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Süleyman DOĞAN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Timur YURAL; TÜRKİYE
Doç. Dr. Toğrul İSMAYIL; AZERBAYCAN
Doç. Dr. Turkan ERDOĞAN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ülker MAHMUDOVA; AZERBAYCAN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet AYTAÇ; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Akif ABDULLAH; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Aleksandr KUZNETSOV; CUVAŞİSTAN/RUSYA
Yrd. Doç. Dr. Çağatay BENHÜR; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Dursun KÖSE; TAYVAN
Yrd. Doç. Dr. Fethi Ahmet YÜKSEL; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Hafi İbrahim OKATAN; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Hikmet KORAŞ; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. İbrahim USTA; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Kamile Bahar AYDIN; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Kemal KOÇAK; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Muhammet Faruk ÇAKIR; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Muharrem YILDIZ; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Nemik HÜSEYİNLİ; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Nurhoca AKBULAEV; KIRGIZİSTAN
Yrd. Doç. Dr. Osman Gazi AKSOY; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Osman SÖNMEZ; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Rafet RAMİZ; KKTC
Yrd. Doç. Dr. Sefer GÜMÜŞ; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜVENÇ; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Vefa KURBAN; TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Zülfiyye İSMAYIL; NAHÇIVAN/AZERBAYCAN
Dr. Rıza ALTUN; TÜRKİYE

www.turansam.org

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

İÇİNDEKİLER

(1)
Arş. Gör. Dr. Gökhan KARHAN
TÜRKİ CUMHURİYETLERDE ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ HİPOTEZİ TESTİ: PANEL VERİ ANALİZİ
TESTING ENVIRONMENTAL KUZNETS CURVE HYPOTHESIS FOR TURKIC REPUBLIC: A PANEL DATA APPROACH
SAYFA 11

(2)
Dr. Çağatay SARP
PARSONS'UN SİSTEM KURAMINDA DEĞERLER VE BÜTÜNLEŞME İLİŞKİSİ
THE RELATION BETWEEN INTEGRATION AND VALUES IN SYSTEM THEORY OF PARSONS
SAYFA 18

(3)
Arş. Gör. İnan YÜKSEL
ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİNDE TÜCCAR EŞLERİNİN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATTAKİ YERİ
THE PLACE OF THE MERCHANT WIVES IN SOCIAL AND ECONOMIC LIFE IN ASSYRIAN TRADE COLONIES PERIOD
SAYFA 24

(4)
Arş. Gör. Dr. Gökhan KARHAN , Öğr. Gör. Erkin N. GÜDELCİ
TOURISM ARRIVALS AND ECONOMIC DEVELOPMENT RELATIONSHIP: A PANEL DATA APPROACH
TURİZM VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: PANEL VERİ YAKLAŞIMI
SAYFA 29

(5)
Yrd. Doç. Dr. Hülya UYSAL
SANAT EĞİTİMİNDE YARATICILIK ALANI OLARAK HEYKEL SANATI ÜZERİNE: TOPLUMSAL BELLEK
ON CREATIVITY IN ART EDUCATION AREA AS ART OF SCULPTURE: SOCIAL MEMORY
SAYFA 36

(6)
B. M. ALIYEVA
TRAFFIC-TIME RELATIONSHIP IN CORPORATE NETWORKS
KURUMSAL AĞLARDA TRAFİK-ZAMAN İLİŞKİSİ
SAYFA 43

(7)
Şeyda B. SAYILIR
DOBRUCA'DA TÜRK VARLIĞI VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA HAZIRLANAN RAPOR ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME
TURKISH PRESENCE IN DOBRUCA AND A SHORT REVIEW REPORT DURING WORLD WAR
SAYFA 50

(8)
Doç. Dr. Şengül ÇELİK
AÇIKGENÇ'DE BİLİMSEL SÜREÇ VE ŞEFFAF TOPLUM OLUŞUMUNA DOĞRU
TOWARDS THE SCIENTIFIC PROCESS AND TRANSPARENT SOCIETY FORMATION IN AÇIKGENÇ

SAYFA 56

(9)
Dr. Yavuz ELİTOK, Uyum ELİTOK
DUYGUSAL ZEKÂ VE ALGILANAN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ İLE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AKADEMİSYENLER ÜZERİNDE İNCELENMESİ
ANALYZING RELATIONSHIP BETWEEN EMOTINAL INTELLEGENCE AND BURNOUT AND DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS ON ACADEMICIANS
SAYFA 65

(10)
Öğr. Gör. Kübra Deren EKİCİ
AVRUPA BİRLİĞİ GÖÇ POLİTİKASI VE AVRUPA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN SORUNLARI
IMMIGRATION POLICY OF THE EUROPEAN UNION AND PROBLEMS OF TURKS LIVING IN EUROPE
SAYFA 74

(11)
Arzu ARI, Barış DEMİR, Zuhal YILDIRIM
YAZMA ETKİNLİKLERİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK TUTUMLARINA ETKİSİ
THE EFFECT OF WRITING ACTIVITIES ON MATHEMATIC ATTITUDES OF THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS
SAYFA 80

(12)
Dr. Masud MUSAYEV
HİNDİSTAN'IN ORTA ASYA POLİTİKASI
INDIA'S CENTRAL ASIA POLICY
SAYFA 86

(13)
Abdulhamit KAVAK
YENİ ASUR DÖNEMİNDE İSTİHBARAT FAALİYETLERİ ve ELEMANLARI
EMPLOYMENT ACTIVITIES AND ELEMENTS IN THE NEW ASIAN PERIOD
SAYFA 98

(14)
Yrd. Doç. Dr. Haktan SEVİNÇ; Arş. Gör. Demet EROĞLU SEVİNÇ; Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN
İHRACATA DAYALI BÜYÜMEYE YAKINSAMA TEMELİNDE KANITLAR: TRA BÖLGESİ ÖRNEĞİ
EVIDENCE OF EXPORT-ORIENTED GROWTH BASED ON CONVERGENCE: THE CASE OF TRA REGION
SAYFA 109

(15)
Doç. Dr. İbrahim YILMAZ
Öğr. Gör. Dr. Neşe ÇULLU KAYGISIZ
Arş. Gör. Dr. Eda ÖZGÜL KATLAV
TURİZM ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
A STUDY ON THE ENVIRONMENTAL SENSITIVITY OF TOURISM STUDENTS
SAYFA 116

(16)
Yrd. Doç. Dr. Abdullah OĞRAK; Okan KARATAŞ
AİLE ŞİRKETLERİNDE KURUMSALLAŞMA: VAN İLİNDE BİR ARAŞTIRMA
CORPORATION IN FAMILY COMPANIES: A RESEARCH ON VAN

SAYFA 123

(17)
Doç. Dr. Özlem DURGUN
Yimingjiang ZULIBIYA
ÇİN'DEKİ KUR REJİMİ VE İHRACAT ÜZERİNE ETKİLERİ
EXCHANGE RATE REGIME IN CHINA AND EFFECTS ON EXPORTS
SAYFA 137

(18)
Prof. Dr. Gülten GÜMÜŞTEKİN; Doç. Dr. Pelin KANTEN; Doç. Dr. Selahattin KANTEN
ZEHİRLEYİCİ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN SABOTAJ DAVRANIŞLARINA ETKİSİNDE OTANTİK LİDERLİĞİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ
THE MODERATING ROLE OF AUTHENTIC LEADERSHIP IN THE EFFECT OF TOXIC PERSONALITY CHARACTERISTIC ON SABOTAGE BEHAVIOR
SAYFA 146

(19)
Yrd. Doç. Dr. Fahri ATASOY
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKLÜĞÜN KÜLTÜREL GERÇEKLİĞİNİN YANSIMASINA BAZI ÖRNEKLER
SOME EXAMPLES TO REFLECT THE CULTURAL REALITY OF TURKISH CULTURE IN THE GLOBALIZATION PROCESS
SAYFA 158

(20)
Yrd. Doç. Dr. Haşim ERDOĞAN
Enes ÖZ
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KAYSERİ'DE TEKNİK ANLAMDA BİR GİRİŞİM: KAYSERİ UÇAK FABRİKASI
A TECHNICALLY MEANINGFUL INITIATIVE IN KAYSERI IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC: KAYSERI AIRCRAFT FACTORY
SAYFA 169

(21)
Prof. Dr. Ali Osman ENGİN; Öğr. Gör. İbrahim AKSAKAL; Muhammet Muhsin UMURBEK; Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali SEVEN; Murat GÜRBÜZ
ÖĞRETMEN ADAYLARININ EĞİTİM İNANÇLARI AÇISINDAN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
THE STUDY OF PRESERVICE TEACHERS POINT OF VIEWS ACCORDING TO EDUCATION BELIEVES
SAYFA 177

(22)
Elxan SALAYEV
ŞƏHƏR BƏLƏDIYYƏLƏRININ ƏRAZI ÜZRƏ SƏMƏRƏLI IDARƏ EDILMƏSI MƏSƏLƏLƏRI
ŞEHİR BELEDİYELERİNİN ARAZİ ÜZRE ETKİN YÖNETİMİ KONULARI
THE EFFICIENT MANAGEMENT ISSUES OF URBAN MUNICİPALITIES BY AREA
SAYFA 187

(23)
Polat YÜCEKAYA
DENİZCİLİKTE TÜRK YÖNETİM TARİHİ
HISTORY OF TURKISH MANAGEMENT IN NAVAL
SAYFA 193

(24)
Öznur GÖKKAYA, A. Arzu ARI, Barış DEMİR

ÖZEL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ DERSİNİN DÖNÜŞTÜRÜCÜ ÖĞRENME KURAMI KAPSAMINDA İNCELENMESİ
SPECIAL TEACHING METHODS COURSES, EXAMINATION UNDER THE TRANSFORMATIVE LEARNING THEORY
SAYFA 199

(25)
Гульдана МУСИНА Кайратовна; Айжан МАНДАЕВА Ерикбаевна
СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ МАҢЫЗДЫ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ДАМЫТУДЫҢ ҮЛГІСІ
THE MODEL OF THE PROFESSIONAL MEANINGFUL DEVELOPMENT OF STUDENT'S INDIVIDUAL CHARACTERS
SAYFA 206

(26)
Öğr. Gör. İbrahim AKSAKAL; Prof. Dr. Ali Osman ENGİN
İLKEL DİNLERDEN EVRENSEL DİNLERE: DİNİN SOSYAL HAYATTAKİ YERİ
FROM PRIMITIVE RELIGIONS TO UNIVERSAL RELIGIONS: THE POSITION IN SOCIAL LIFE OF RELIGION
SAYFA 214

(27)
Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU
AİLE İÇİ ŞİDDETE KARŞI KADINLARIN TUTUMLARI: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ
ATTITUDES OF WOMEN AGAINST DOMESTİC VIOLENCE: THE SAMPLE OF BİNGÖL PROVINCE
SAYFA 223

(28)
Öğr. Gör. Onur DURUKAL; Prof. Dr. F. Neval GENÇ
YEREL YÖNETİMLERİN ULUSLARARASI YEREL YÖNETİM BİRLİKLERİ İLE İLİŞKİLERİ
RELATIONS WITH LOCAL GOVERNMENTS - INTERNATIONAL LOCAL GOVERNMENT ASSOCIATIONS
SAYFA 230

(29)
Asiye YÜKSEL; Öznur GÖKKAYA; Hasan LATİF
YENİLEŞİM(İNOVASYON) POLİTİKALARINDA YENİ MEDYA PRATİKLERİ
NEW MEDIA PRACTICES IN INNOVATION POLICIES
SAYFA 236

(30)
Abdullah ÇİĞDEM; Duygu AKYOL
EKOLOJİK SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL YÖNETİM BAĞLAMINDA TÜRKİYEDE YEREL YÖNETİMLERİN YASAL OLANAKLARI VE 2014 SONRASINDAKİ DEĞİŞİMİ
ECOLOGICAL URBAN MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF LEGAL OPPORTUNITIES OF LOCAL GOVERNMENT AND CHANGE AFTER 2014 IN TURKEY
SAYFA 244

(31)
Yrd. Doç. Dr. Aysun Rabia HAMZAOĞLU BİRER
OKUL ÇALGILARI I VE OKUL ÇALGILARI II DERSLERİNİN ÖĞRENCİ BEKLENTİLERİ VE BEKLENTİLERİN KARŞILANMA DÜZEYİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)
THE EXAMINATION FOR THE STUDENTS' EXPECTATIONS AND THE LEVEL OF THEIR EXPECTATIONS MET FROM SCHOOL INSTRUMENTS I-II LESSONS (OMER HALISDEMIR UNIVERSITY SAMPLE)
SAYFA 251

(32)
C. Gazi UÇKUN; Asiye YÜKSEL; Seher UÇKUN; Çağlayan KARAKUZ
TEKNOLOJİK DEĞİŞİMİN BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF TECHNOLOGICAL CHANGE ON BANKING EMPLOYEES
SAYFA 255

(33)
Doç. Dr. H. Yunus TAŞ; Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU; Bahar MENTEŞE
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SIĞINMACILARIN ÇALIŞMA HAYATINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR
IN TURKEY, THE PROBLEMS FACED BY OF SYRIAN ASYLUM SEEKERS IN WORKING LIFE
SAYFA 265

(34)
Öğr. Gör. Zafer CESUR; Yrd. Doç. Dr. Salih MEMİŞ; Yrd. Doç. Dr. Öznur GÖKKAYA; Öğr. Gör. Barış DEMİR
SOSYAL MEDYA ÜZERİNDE GÖSTERİLEN REKLAMLARIN AHLAK KAVRAMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
EVALUATING THE ADVERTISEMENTS SHOWN THROUGH SOCIAL MEDIA IN TERMS OF THE CONCEPT OF MORALITY: A REVIEW ON UNIVERSITY STUDENTS
SAYFA 274

(35)
Yrd. Doç. Dr. Akif ABDULLAH
Aide ABDULLAH
TÜRKİYE İLE RUSYA ARASINDA YAŞANAN UÇAK KRİZİNİN EKONOMİYE YANSIMALARI
ECONOMIC REFLECTIONS OF AIRCRAFT CRISIS BETWEEN TURKEY AND RUSSIA
SAYFA 284

(36)
Yrd. Doç. Dr. Akif ABDULLAH
TÜRKİYE İLE RUSYA ARASINDA YAŞANAN UÇAK KRİZİNİN İHRACAT ve İTHALATA ETKİLERİ
THE PLANE CRISIS' REFLECTIONS FOR RUSSIA ECONOMY IN TERMS OF IMPORT AND EXPORT BETWEEN TURKEY AND RUSSIA
SAYFA 289

(37)
Doç. Dr. Cem TOPSAKAL
EĞİTİM HUKUKU AÇISINDAN AHİLİK
AHI COMMUNITY FROM THE POINT OF EDUCATIONAL LAW
SAYFA 294

(38)
Öğr. Gör. Hande AKYURT KURNAZ; Öğr. Gör. Alper KURNAZ; Uzm. Güven KIRLI
MARMARİS YÖRESİNİN KIRSAL TURİZM POTANSİYELİNİN SEYAHAT ACENTELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF RURAL TOURISM POTENTIAL IN TERMS OF TRAVEL AGENCIES IN MARMARİS
SAYFA 301

(39)
Doç. Dr. Hasan LATİF; Yrd. Doç. Dr. Öznur GÖKKAYA; Öğr. Gör. Barış DEMİR
YAZILI İŞ ARAMA ARACI OLARAK ÖZGEÇMİŞTE GÖRSEL İLETİŞİM NİTELİĞİ
VISUAL COMMUNICATION QUALITY AS A WRITTEN BUSINESS SEARCH VEHICLE
SAYFA 309

(40)
Onur ORAL, MD, Ph.D[1*)], Kerim BAKAN[2)] , Nuray Öztaşan[3)], Atalay KABAKÇIOĞLU[4)], George NOMIKOS MD, PhD [5)]
THE CAUSES, PREVENTION AND THE TREATMENT OF OBESITY
OBESİTENİN NEDENLERİ, ÖNLEM ve TEDAVİSİ
SAYFA 316

(41)
Necip Fazıl COBAN[1)], Nuray OZTASAN[2)], Onur ORAL, MD, Ph.D[3*)], Şahin YILDIZ[4)], Kerim BAKAN[5)], George NOMIKOS MD, PhD [6)]
THE ROLE OF MYOKINES IN EXERCISE
EYLEMDE MYOKİNLERİN ROLÜ
SAYFA 321

(42)
Onur ORAL, MD, Ph.D[1*)], Kerim BAKAN[2)], Nuray Öztaşan[3)], Berkcan BOZ[4)], George NOMIKOS MD, PhD [5)]
MILK: A RICH NUTRITIONAL SOURCE FOR ATHLETES
SÜT: SPORCULAR İÇİN BİR ZENGİN BESLENME KAYNAĞI
SAYFA 326

(43)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZALP
KIRSAL VE TABU: KAZIM KARABEKİR İLÇESİ ÖRNEKLEMİ ÜZERİNDEN GÜNDELİK YAŞAMDA GERÇEKLİĞİN İNCELENMESİ
RURAL AND TABOO: AN INVESTIGATION OF THE REALITY IN THE DAILY LIFE VIA THE ILLUSTRATIVE SAMPLING OF KAZIM KARABEKIR DISTRICT
SAYFA 330

(44)
Doç. Dr. Kaya YILDIZ; Yrd. Doç. Dr. Sevilay YILDIZ
ÖĞRETMEN ADAYLARININ SALDIRGANLIK ALGILARI
PRESERVICE TEACHERS AGGRESION PERCEPTIONS
SAYFA 335

(45)
Yrd. Doç. Dr. Engin EROĞLU
BOZKIR KAVİMLERİNİN GÜNEY RUSYA'DAKİ GÖÇ HAREKETLİLİĞİ
THE MIGRATION ACTIVITY OF THE STEPPE TRIBES IN SOUTHERN RUSSIA
SAYFA 343

(46)
Öğr. Gör. Esma DURUKAL
Prof. Dr. Yusuf KADERLİ
FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN GÜNÜMÜZDEKİ ÖNEMİ
THE IMPORTANCE OF FINANCIAL LITERACY IN RECENT DAYS
SAYFA 351

(47)
Birgül ALICI
"MADEN" FİLMİNİN MARKSİST ÇÖZÜMLEMESİ
"MADEN" FILM'S MARKSIST SOLUTION
SAYFA 356

(48)
Doç. Dr. Taha Bahadır SARAÇ; Ahmet Eren YILDIRIM
ENFLASYON İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND UNEMPLOYMENT: THE CASE OF TURKEY
SAYFA 363

(49)
Doç. Dr. Sefa BULUT; Doç. Dr. Samettin GÜNDÜZ
BOŞANMIŞ ERKEKLERİN YAŞAMIŞ OLDUKLARI PSİKO-SOSYAL SORUNLAR
PSYCHO-SOCIAL PROBLEMS OF DIVORCED FATHERS
SAYFA 369

(50)
Doç. Dr. Fatma KOÇ
ANKARA İLİ ÇEVRE İLÇELERİNDE HALK GİYİMİNDE KULLANILAN KISA KADIN ÜSTLÜKLERİ
WOMEN'S SHORT UPPER CLOTHING USED IN FOLK CLOTHING IN ANKARA AND IT'S DISTRICTS
SAYFA 382

(51)
Dr. Hasan Hüseyin SELVİ; Prof. Dr. Ayşe Ottekin DEMİRBOLAT
ÖZEL EĞİTİM KURUMLARINDA YÖNETSEL SORUN ANALİZİ
A MANAGERIAL PROBLEM ANALYSIS IN SPECIAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS
SAYFA 390

(52)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet EDİ
1950-1960 YILLARI ARASINDA ULUSAL VE ULUSLARARASI BAZI OLAYLARIN AĞRI BASININA YANSIMASI
REFLECTIONS OF SOME NATIONAL AND INTERNATIONAL EVENTS BETWEEN 1950-1960 ON AĞRI PRESS
SAYFA 397

(53)
Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU; Doç. Dr. H. Yunus TAŞ
BÖLGELERARASI EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞMEYE KOBİ VE GİRİŞİMCİ DESTEKLERİNİN ETKİSİ
EFFECTS OF SMES AND ENTREPRENEURSHIP SUPPORT TO CROSS REGIONAL ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT
SAYFA 404

(54)
Arş. Grv. Onur Hasan ÖZGÜN; Doç. Dr. Altan DOĞAN; Yrd. Doç. Dr. Rıza DEMİR
KARİYER BELİRLEMEYE İLİŞKİN ÖZYETERLİLİĞİN (CAREER DECISION SELF-EFFICACY) LİSE VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF CAREER DECISION SELF-EFFICACY FROM HIGH SCHOOL AND UNIVERSITY STUDENTS
SAYFA 413

(55)
Yrd. Doç. Dr. Savaş Durmuş
ŞEYTAN ÜÇGENİ; FAİZ, DÖVİZ KURU VE ENFLASYON İLİŞKİSİ: TÜRKİYE İÇİN AMPİRİK BİR ANALİZ
BERMUDA TRIANGLE; THE RELATIONSHIP BETWEEN INTEREST, EXCHANGE RATE AND INFLATION: AN EMPIRICAL ANALYSIS FOR TURKEY
SAYFA 427

(56)
Arş. Gör. Dr. Zakir ELÇİÇEK, Yıldırım BARUT

ADAY ÖĞRETMENLERİN ÖĞRETMEN OLMADAN ÖNCE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNDEN BEKLENTİLERİ VE BU BEKLENTİLERİN KARŞILANMA DURUMUNUN İNCELENMESİ
EXAMINATION OF CANDIDATE TEACHERS' EXPECTATIONS FROM THE TEACHER'S OCCUPATION BEFORE BECOMING A TEACHER AND THE SITUATION OF THESE EXPACTATIONS ARE MET OR NOT
SAYFA 434

(57)
Tekin YEKEN; Arzu MORKOYUNLU YÜCE
ESKİ TÜRKLERDEN GÜNÜMÜZE SU KÜLTÜRÜ, ARAMA VE KUYU TEKNİĞİ
IN THE ANCIENT TURKS AND TODAY, WATER CULTURE, SEARCH AND WELL TECHNIQUE
SAYFA 444

(58)
Öğr. Gör. Dr. Yusuf ACAR
SAKİN ŞEHİR LOGOSUNA SAHİP OLMANIN ÜYE ŞEHİRLERDE MEYDANA GETİRDİĞİ DEĞİŞİMLERİN TÜRKİYEDE'Kİ SAKİN ŞEHİR TEMSİLCİLERİ BAKIŞ AÇISI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATING THE CHANGES OF CITTASLOW LOGOS HAVE MADE IN THE MEMBER CITIES, FROM THE POINT OF VIEW OF THE CITTASLOW'S REPRESENTATIVES IN TURKEY
SAYFA 457

(59)
Serkan SABANCI
MANAVGAT'TA TURİZM VE KENTLEŞMENİN GELİŞME SÜRECİ
DEVELOPMENT PROCESS OF TOURISM AND URBANISATION IN MANAVGAT
SAYFA 464

(60)
Yrd. Doç. Dr. Deniz Palalar Alkan; Dr. Bilal Çankır
LİDER ÜYE ETKİLEŞİMİNİN POZİTİF SES ÇIKARTMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE DAĞITIM ADALETİNİN ARACILIK ETKİSİ
THE MEDIATING ROLE OF DISTRIBUTIONAL JUSTICE ON THE EFFECT OF LEADER MEMBER EXCHANGE ON POSITIVE VOICE BEHAVIOR
SAYFA 472

(61)
Serkan SABANCI
ALANYA VE MANAVGAT'IN İKLIM SINIFLANDIRMASINDAKI YERI
POSITION OF ALANYA AND MANAVGAT IN THE CLIMATE CLASSIFICATION
SAYFA 482

(62)
Kərim SOLTANƏLİLİ; Dr. Nurhodja AKBULAEV
SWAP ANLAYIŞININ NƏZƏRI STRUKTURU
THEORETICAL CONCEPT OF SWAP STRUCTURE
SAYFA 489

(63)
Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN
Öğr. Gör. Dr. Neşe ÇULLU KAYGISIZ
Arş. Gör. Dr. Eda ÖZGÜL KATLAV
İÇSEL PAZARLAMA UYGULAMALARININ HİZMET KALİTESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞININ ARACILIK ROLÜ
MEDIATING ROLE OF ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIORS ON THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNAL MARKETING AND SERVICES QUALITY

SAYFA 493

(64)
Prof. Dr. Mayis ALİYEV
Yrd. Doç. Dr. Namık HÜSEYİNLİ
ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE ULUSAL MEVZUAT IŞIĞINDA AZERBAYCAN'DA ENGELLI EĞİTİMİ HAKLARINA ILIŞKIN SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI
IN THE CONSIDERATION OF NATIONAL AND INTERNATIONAL AGREEMENTS, PROBLEMS AND SOLUTIONS RELATED DISABLED PEOPLE'S EDUCATIONAL RIGHTS IN AZERBAIJAN
SAYFA 499

(65)
Yrd. Doç. Dr. Emrullah ŞEKER
TERÖR EYLEMLERİ SONRASINDA TÜRK BASINI VE YABANCI BASINDA YER ALAN MANİPÜLATİF SÖYLEM VE ALGI YANILSAMASI
MANIPULATIVE SOCIETY AND PERCEPTION ANALYSIS IN THE TURKISH PRESS AND THE FOREIGN PRESS AFTER TERRORIST ACTIONS
SAYFA 507

(66)
Doç. Dr. Samettin GÜNDÜZ; Dinara RAYIMBEKOVA; Prof. Dr. Remzi YILDIRIM
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİN YESEVİLİĞE BAKIŞI
THE UNIVERSITY STUDENTS' VIEWS ON YESEVIYYAT
SAYFA 514

(67)
Dr. İbrahim YILMAZ
İNŞAAT SEKTÖRÜNDE RİSK TÜRLERİ VE FİNANSAL BİR RİSK OLARAK KUR RİSKİ
RISK TYPES OF CONSTRUCTION SECTOR AND FOREIGN EXCHANGE RATE RISK WHICH IS A FINANCIAL RISK
SAYFA 521

(68)
Yrd. Doç. Dr. Murat ÇALIŞOĞLU
MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN DEMOKRAT PARTİ'DEN AYRILIŞI
SEPERATION OF MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ FROM DEMOCRAT PARTY
SAYFA 530

(69)
Dr. Saâdet Elâ PELENK
İŞLETMELERDE KURUMSAL YÖNETİŞİM BİLİNCİ:
KOCAELİ VE ÇEVRESİNDEKİ BÜYÜK ÖLÇEKLİ İŞLETMELERDE KURUMSAL YÖNETİŞİM ALGISININ ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA
CORPORATE GOVERNANCE IN ENTERPRISES KNOWLEDGE:
A STUDY ON THE MEASUREMENT OF CORPORATE GOVERNANCE IN LARGE SCALE ENTERPRISES IN KOCAELI AND ENVIRONMENT
SAYFA 535

(70)
Yrd. Doç. Dr. Celal GÜLŞEN; Erkan ÖZKAN
TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE MİLLİ EĞİTİM ŞURALARI
NATIONAL EDUCATIONAL SITUES IN TURKISH EDUCATION SYSTEM
SAYFA 543

(71)
Yrd. Doç. Dr. Oktay ALKUŞ; Yrd. Doç. Dr. Bülent ESKİN; Arş. Gör. Alper KARADEMİR
AKSARAY KENTİNDEKİ E-BELEDİYECİLİK UYGULAMALARININ ANALİZİ ÜZERİNE BİR

ARAŞTIRMA
A RESEARCH ON ANALYSIS OF E-MUNICIPALITY APPLICATIONS IN AKSARAY CITY
SAYFA 552

(72)
Öğr. Gör. Dr. H. Serdar KAYA; Doç. Dr. Meltem ERDEM KAYA
GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARI İÇİN MEKÂNSAL TASARIM MODELİ
SPATIAL DESIGN MODEL FOR TRADITIONAL CHILDREN PLAYS
SAYFA 560

(73)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ; Öğr. Gör. Hakan KENDİR; Yrd. Doç. Dr. Cemal İNCE
TURİZM EĞİTİMİ ALAN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN İŞ DEĞERİ ALGILARI VE MESLEĞE DEVAM NİYETLERİ: STAJYER ÖĞRENCİLERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
TOURISM STUDENTS' PERCEPTIONS OF JOB VALUES AND OCCUPATIONAL COMMITMENT: A RESEARCH ON TRAINEE STUDENTS
SAYFA 567

(74)
Yrd. Doç. Dr. Ebru GÜHER; Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
YENİ GELİŞMELER IŞIĞINDA LOZAN BARIŞ ANLAŞMASI'NI ANLAMAK
UNDERSTANDING THE PEACE TREATY OF LAUSANNE IN THE LIGHT OF NEW DEVELOPMENTS
SAYFA 579

(75)
Arş. Gör. Pakize URFALI DADANDI
Arş. Gör. İbrahim DADANDI
Prof. Dr. Hikmet YAZICI
ÖĞRETMEN ADAYLARININ BEKTAŞİ FIKRALARINDA VURGULANAN DEĞERLERİ FARK ETME DÜZEYLERİ
TEACHER CANDIDATES' LEVEL OF DETECTING VALUES EMPHASIZED IN BEKTASHI ANECDOTES
SAYFA 585

GENEL BİLGİLER ve DERGİ YAZIM KURALLARI
SAYFA 592

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(1)

Arş. Gör. Dr. Gökhan KARHAN*

TÜRKİ CUMHURİYETLERDE ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ HİPOTEZİ TESTİ: PANEL VERİ ANALİZİ

TESTING ENVIRONMENTAL KUZNETS CURVE HYPOTHESIS FOR TURKIC REPUBLIC: A PANEL DATA APPROACH

ÖZ

Çalışmada seçili 7 Türki Cumhuriyet'in 1992-2011 yılları verileriyle kişi başına düşen gelir miktarı ve çevresel bozulma arasındaki uzun dönemli ilişki, panel eş bütünleşme testleriyle araştırılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre bu ülke grubunun tamamı için değişkenler arasında pozitif doğrusal bir ilişki olduğu dolayısıyla Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) hipotezinin bu grupta geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

***Anahtar Kelimeler*:** Ekonomik Büyüme, Çevresel Kuznets Eğrisi, Çevresel Bozulma.

***JEL Kodları*:** Q13, Q55.

ABSTRACT

In this study, we have investigated relationship between income per capita and enviromental degradation in selected seven Turkic Republics with panel cointegration tests.

For that purpose, data set 1992-2011 is used. According to research results, there is a positive linear relationship between our two variables in this countries. Consequently Enviromental Kuznets Curve (EKC) hypothesis is not valid for this countries.

Keywords: *Economic Development, Enviromental Kuznets Curve, Enviromental Degradation.*

JEL Codes: *Q13, Q55.*

* **Arş. Gör. Dr.; Batman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Batman/TÜRKİYE; gokhankarhan@gmail.com**

I. Çevre ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Çevre ve ekonomik büyüme ilişkisi ilk olarak 19. yüzyılda tartışılmaya başlanmıştır. Fakat son yıllarda çevre bilincinin artmasıyla birlikte bu konu ile ilgili çalışmalar artmıştır. Çevre ekonomistlerine göre ekonomi, doğal kaynaklar ve enerjiyi de kapsayan dünya ekolojik dengesinde bir alt sistem oluşturmuştur ve bu sistem, çevreye olan bağımlılık, kıt kaynaklar gibi nedenlerle sınırlandırılmıştır. Gerek ekonomi merkezli gerekse çevre merkezli çalışmaların tamamı insan ve çevre ilişkisinin sınırlandırılması noktasında hemfikirdir. Yetersiz kaynaklar, entropinin ve CO_2 salınımının artması ise diğer kısıtlardır **(Ekins, 2000: 286).**

Ekonomik büyüme ve çevre arasındaki ilişki devlet politikaların belirlenmesinde oldukça etkin rol oynamaktadır. Bu nedenle bu ikili arasındaki ilişki Çevresel Kuznet Eğrisi (ÇKE) ismiyle matematiksel olarak ifade edilmiştir. Bu hipoteze göre çevresel bozulma ve kişi başına gelir arasında ters U şeklinde ya da çevre kalitesi ve kişi başına düşen milli gelir arasında U şeklinde bir ilişki vardır. Bu ilişkinin ÇKE olarak ifade edilmesinin nedeni Simon Kuznets (1955) tarafından ileri sürülen gelir dağılımı eşitsizliği ve kişi başına gelir arasındaki ilişki ile olan benzerliğidir.

Grafik 1. Çevresel Kuznets Eğrisi

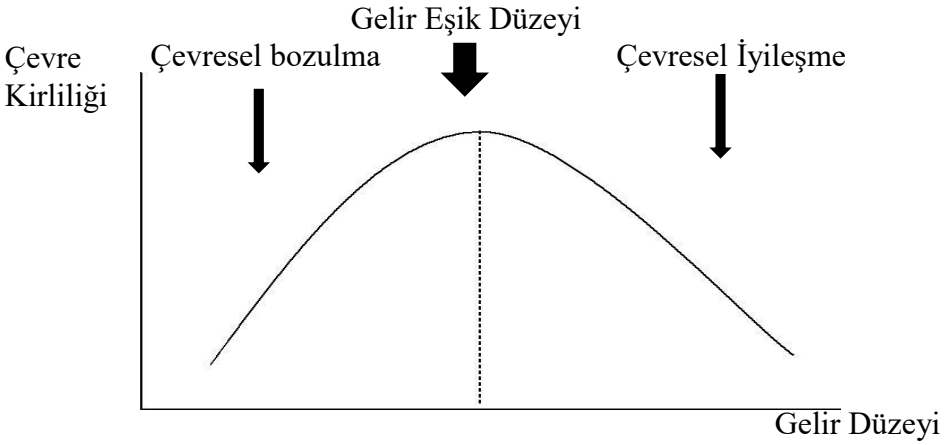

Kaynak: Saatçi ve Dumrul, 2011: 68

Çevresel Kuznets Eğrisi ’ne (ÇKE) göre ekonomik büyümenin ilk dönemlerinde kirlilik ve çevresel bozulma artmakta belirli bir noktadan sonra büyüme arttıkça bu eğilim tersine dönmektedir. Yani öncelikle ilişki pozitif belirli bir eşik değerinden sonra negatif değerler almaktadır. ÇKE hipotezi ilk olarak Grossman , Krueger (1991) tarafından Kuzey Amerika ülkeleri üzerinde test edilmiştir. Daha sonra Dinda ve Coondoo (2006, 2008), Friedl ve Getzner (2003), Heil ve Selden (1999), Lucas, Wheeler ve Hettige (1992), Nohman A, Antrobus G(2005), Stern (2004), Suri ve Chapman (1998), Wyckoff ve Roop (1994), farklı ülkeler üzerinde yaptıkları çalışmalarla ÇKE‘yi kapsamlı bir şekilde test etmişlerdir. Yapılan çalışmalarda ÇKE hipotezinin geçerliliği ispatlanmıştır.

Akbostanci E, Türüt-Aşık S, Tunç İ.G (2009) kişi başına gelir ve çevre arasındaki ilişkiyi inceledikleri makalelerinde ÇKE hipotezinin Türkiye için geçerli olmadığı, ekonomik büyümenin hızla artmasının CO_2 salınımını düşürdüğü sonucuna varmışlardır. Fodha ve Zaghdoud (2010) Tunus için kirlilik ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yaptıkları çalışmalarında SO_2 salınımı ve ekonomik büyüme arasında ÇKE hipotezinin desteklendiği fakat CO_2 salınımı için bunun geçerli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Narayan ve Popp (2012) ÇKE hipotezini orta doğu ülkelerini de kapsayan 43 ülke için test etmiştir. Uzun dönemde kişi başına gelir esnekliğinin kısa dönem esnekliğine göre daha düşük olmasından dolayı ekonomik büyümenin CO_2 salınımını düşürdüğünü belirtmişlerdir. Ozcan (2013) 12 Orta doğu ülkesi üzerine yaptığı çalışmada ulaştığı sonuçlar Narayan ve Popp (2012) tarafından yapılan çalışmayı desteklemiştir.

II. Yöntem ve Değerlendirme

Çalışmada seçili Türki Cumhuriyetlere ait gelir ve CO_2 salınımı verileri 1992-2011 yıllarını

kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Çevresel bozulma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenirken genellikle karbon salınımı (CO_2) değerleri göz önünde bulundurulmaktadır. Bunun nedeni enerji tüketiminden kaynaklanan çevresel kirliliğin büyük çoğunluğunu karbon dioksit gazının oluşturmasıdır. Teoriden hareketle, bu iki değişken arasındaki ilişkinin aşağıda gösterildiği gibi kuadratik formda olması beklenmektedir.

$$CO_{it} = a_{it} + \beta_{1i} PGDP_{it} + \beta_{2i} PGDP_{it}^2 + \varepsilon_{it}$$

Kişi başına düşen karbon salınımı ve gelir arasındaki ilişki incelenirken öncelikle yatay kesit bağımlılığı test edilecek yatay kesit bağımlılığının bulunması durumunda 2. nesil birim kök testleriyle serilerin durağanlığı araştırılacaktır. Daha sonra değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı uygun eş bütünleşme testleriyle araştırılacaktır. Son aşamada ise β_{1i} ve β_{2i} katsayıları tahmin edilecektir. Katsayıların işaretlerinin aynı olması gelir ve karbon salınımı arasındaki ilişkinin doğrusal olduğu anlamına gelmektedir. Katsayı işaretlerinin farklı olması durumunda değişkenler arasında görülebilecek ilişkiler aşağıdaki gibidir.

- $\beta_1 \geq 0$, $\beta_2 < 0$. kişi başına düşen CO_2 salınımı ve kişi başına düşen gelir arasında ters-U şeklinde bir ilişki vardır.
- $\beta_1 \leq 0$, $\beta_2 > 0$. kişi başına düşen CO_2 salınımı ve kişi başına düşen gelir arasında U şeklinde bir ilişki vardır.

Tablo 1. Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları

Değişkenler	CD_{LM}	CD_{LM1}	CD_{LM2}
LNGDP	2.689***	39.926***	2.920***
$LNCO_2$	-1.558*	37.126**	2.488***

Tablo 1'de görüleceği üzere hem gelir hem de karbon salınımı değişkenleri için yatay kesit bağımlılığı söz konusudur. Yani ülkelerden birinin aldığı çevresel ve ekonomik kararlar diğer ülkelerin izleyecekleri politikaları etkileyecektir. Bu nedenle serilerin durağanlığı araştırılırken yatay kesit bağımlılığını dikkate alan 2. nesil birim kök testleri kullanılacaktır.

Tablo 2. Gelir değişkeni için Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler	CADF Test İstatistiği
Türkiye	-3.493**
Özbekistan	-2.641*
Azerbaycan	-3.667**
Kazakistan	-3.254*
Tacikistan	-2.662*
Kırgızistan	-2.671*
Türkmenistan	-1.547*
CIPS-stat	-2.848*

Tablo 3. CO_2 değişkeni için Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler	CADF Test İstatistiği
Türkiye	-1.666*
Özbekistan	-2.459*
Azerbaycan	-1.296*
Kazakistan	-5.050***
Tacikistan	-8.277***
Kırgızistan	-3.678**
Türkmenistan	-4.687***
CIPS-stat	-3.873**

Tablo 2 ve Tablo 3 incelendiğinde hem gelir hem de CO_2 değişkeninin düzey değerinde durağan olmadığı görülecektir. Bu nedenle serilerin birinci farkları alınmış ve seriler durağan hale getirilmiştir. Seriler arasındaki uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi değişkenlerin durağanlık mertebelerine uygun olan Pedroni ve Kao Eş bütünleşme testleri ile incelenecektir.

Tablo 4. Pedroni (2004) ve Kao (1999) Eş bütünleşme Testleri Sonuçları

Pedroni Panel Eş bütünleşme Testi Sonucu		
	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Panel v-Stat	4.958672***	0.0000
Panel rho-Stat	-0.888849	0.1870
Panel PP-Stat	-3.660442***	0.0001
Panel ADF-Stat	-2.929147***	0.0017
Grup rho-Stat	0.514560	0.6966
Grup PP-Stat	-2.474147***	0.0067
Grup ADF-Stat	-1.747677**	0.0403

Kao Eş bütünleşme Testi Sonuçları		
	İstatistik Değeri	
ADF	-6.048734***	0.0000

Hem Pedroni hem de Kao tarafından geliştirilen eş bütünleşme testlerinin sonuçlarına bakıldığında değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin var olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın bundan sonraki kısmında aralarında eş bütünleşik ilişkinin varlığı belirlenen karbon dioksit salınımı ve kişi başına düşen gelir değişkenlerinin katsayıları tahmin edilecektir. Katsayılar tahmin edilirken Pedroni'nin bireysel kesitler arasında önemli ölçüde heterojenliğe izin veren ve ÇKE gibi eğrisel olduğu düşünülen ilişkilerin tahmininde sıkça kullanılan FMOLS yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntem sabit terimin, hata terimi ve bağımsız değişkenlerin farkları arasındaki olası ilişkinin varlığını hesaba katmaktadır. Pedroni (2000), FMOLS yönteminin küçük örneklerdeki gücünü de araştırmış, t istatistiğinin küçük örneklerdeki performansının Monte Carlo benzetimleri ile iyi olduğunu belirtmiştir (Kök ve Şimşek, 2006:7-8).

Tablo 5. Panel FMOLS Sonuçları

	Kişi Başına Düşen Gelir (**GSYİH**)	Kişi Başına Düşen Gelirin Karesi (**GSYİH^2**)
Ülkeler	**Katsayı**	**Katsayı**
Türkiye	0.073217	0.022542
Özbekistan	0.606916	-0.052885
Azerbaycan	0.415480	0.029293

Kazakistan	0.200457	0.006641
Tacikistan	0.394718	0.038156
Kırgızistan	-0.013012	0.003846
Türkmenistan	0.083302	0.019989
Panel Geneli	**0.117887*** **	**0.001285**

Tablo 5'teki Panel FMOLS sonuçları incelendiğinde panelin geneli için seçili Türki Cumhuriyetlerde kişi başına düşen gelirdeki %1'lik bir artış karbon dioksit salınımı yaklaşık olarak %0,12 oranında artıracaktır. Kişi başına düşen gelirin işaretinin pozitif olması panelin geneli için ÇKE hipotezinin geçersiz olduğunu göstermektedir.

III. Sonuç

Enerji tüketiminin artmasıyla birlikte artan çevre kirliliği özellikle son yirmi yılda çoğu ülkenin başlıca sorunlarından biri olmuştur. Bu çalışmada seçili 7 Türki Cumhuriyet'in (Türkiye, Özbekistan, Azerbaycan, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Türkmenistan) verileri kullanılarak ekonomik büyüme ve çevre kirliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan eş bütünleşme testi sonucunda kişi başına gelir ve karbon dioksit salınımı arasında uzun dönemde ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın sonunda ise değişkenlerin uzun dönemli katsayıları panel FMOLS yöntemi ile tahmin edilmiştir. Panel FMOLS sonuçlarına göre gelir ile karbon dioksit salınımları arasında doğrusal pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani seçili Türki Cumhuriyetlerde ÇKE hipotezinin reddedildiğini söylemek mümkündür. Bu ülkelerden sadece Özbekistan'da ÇKE hipotezini destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir. Öte yandan Kırgızistan'da ise ÇKE hipotezinin aksine gelir ile karbondioksit salınımı arasında U şeklinde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Akbostanci E, Türüt-AsIk S, Ipek TG. The relationship between income and environment in Turkey: is there an environmental Kuznets curve? Energy Policy 2009;37:861e7.
2. Coondoo D, Dinda S. The carbon dioxide emission and income: a temporal analysis of cross-country distributional patterns. Ecol Econ 2008;65:375e85
3. Ekins, P (2000) Economic Growth and Environmental Sustainability: TheProspects of Green Growth Routledge.electricity intensity in Spanish industry. Energy 28(2): 171-184
4. Fodha M, Zaghdoud O. Economic growth and pollutant emissions in Tunisia: an empirical analysis of the environmental Kuznets curve. Energy Policy 2010;38:1150e6
5. Friedl B, Getzner M. Determinants of CO2 emissions in a small open economy. Ecol Econ 2003;45:133e48.
6. Grossman G, Krueger A. Environmental impacts of a North American Free Trade Agreement; 1991. NBER Working Paper, No. 3914, Washington
7. Heil MT, Selden TM. Panel stationarity with structural breaks: carbon emissions and GDP. Appl Econ Lett 1999;6:223e5.
8. Kök, R. ve Şimşek, N. (2006), "Endüstri-İçi Dış Ticaret, Patentler ve Uluslararası Teknolojik Yayılma", http://www.deu.edu.tr/userweb/recep.kok/dosyalar/ eidtpatentyayilma.pdf
9. Lucas REB, Wheeler D, Hettige H. Economic development, environmental regulation and the international migration of toxic industrial pollution: 1960-1988. Policy Research Working Paper Series, 1062. Washington DC: World Bank; 1992
10. Narayan PK, Popp S. The energy consumption-real GDP nexus revisited: Empirical evidence from 93 countries. Economic Modeling 2012;29(2): 303e8.
11. Nohman A, Antrobus G. Trade and the environmental Kuznets curve: is southern Africa a pollution heaven? South Afr J Econ 2005;73:803e14.
12. Ozcan B. The nexus between carbon emissions, energy consumption and economic growth in middle east countries: a panel data analysis. Energy Policy 2013;62:1138e4
13. Saatçi, Mustafa ve Yasemin Dumrul (2011). "Çevre Kirliliği Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:

Çevresel Kuznets Eğrisinin Türk Ekonomisi İçin Yapısal Kırılmalı Eş-Bütünleşme Yöntemiyle Tahmini", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 37, ss.65-86.

14. Stern D. I. (2004) The rise and fall of the environmental Kuznets curve, World Development 32(8), 1419-1439. Working Paper Version

15. Suri V, Chapman D. Economic growth, trade and the energy: implications for the environmental Kuznets curve. Ecol Econ 1998;25:195e208.

16. Wyckoff AW, Roop JM. The embodiment of carbon in imports of manufactured products: implications for international agreements on greenhouse gas emissions. Energy Policy 1994;22:187e94.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(2)

Dr. Çağatay SARP*

PARSONS'UN SİSTEM KURAMINDA DEĞERLER VE BÜTÜNLEŞME İLİŞKİSİ**

THE RELATION BETWEEN INTEGRATION AND VALUES IN SYSTEM THEORY OF PARSONS

ÖZ

Talcott Parsons, klasik dönemin büyük kuram geleneğini yirminci yüzyılda sürdürürken pozitivist – evrimci düşünceyi takip eden bir sosyolog olarak Amerikan sosyolojisinin önde gelen isimlerindendir. Bütünleşme kavramı ve denge arayışı çalışmalarının geneline sirayet etmiş olan sosyolog, sistem kuramını sosyoloji literatürüne taşırken özgün katkılarıyla ve yapısal işlevselci ekoldeki önemiyle ön plana çıkmaktadır.

İlk dönem çalışmalarında üzerinde durduğu eylem kuramıyla şekillenen bakış açısı tıpkı evrimci düşünceleri gibi yapı ve işlev üzerinde yoğunlaşarak evrilmiştir. Onun sistem kuramında dengeye ulaşmak ve sistemin sürekliliğini sağlamak en temel gerekliliklerdendir. Değerler ise sistemin varlığı ve devamı için olmazsa olmaz unsurlardır.

Anahtar Kelimeler: Parsons, Değerler, Bütünleşme, Sistem, Yapısal işlevselcilik.

ABSTRACT

Talcott Parsons, as a sociologist continued positivist - evolutionary thought while maintaining the classical period's tradition of great theory in twentieth century is one of the major name in American sociology. The sociologist that the notion of integration and the search for equilibrium are spreaded to his overall works, comes into prominence as known for his unique contribution to the system theory while moving into sociology literature and with his importance at structural-functionalist school.

The perspective shaped by the action theory elaborated by him was evaluated with concentrating on structure and function like his evolutionary ideas. Achieving the equilibrium and ensuring the continuity of the system are the main neccesities in his system theory. Also the values are the most essential elements for the continuation and the existence of the system.

Keywords: *Parsons, Values, Integration, System, Structural functionalism.*

* **Doktor, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE; cagataysarp@hotmail.com**

** Bu makale yazarın "Sosyo-Kültürel Bütünleşme Açısından Farklılıkların Bir Arada Yaşamasında Din Olgusunun Yeri-Şanlıurfa İli Örneği-" adlı yayınlanmamış doktora tezinin ikinci bölümünden alınarak genişletildikten sonra yayına sunulmuştur.

GİRİŞ

Eylemden sisteme doğru ilerleyen ve sosyoloji çevrelerinde çoğu kimse tarafından karmaşık bulunan bir sibernetik ile ön plana çıkan Parsons etkilendiği klasik dönemin büyük kuramcıları gibi parçadan ziyade bütünle meşgul olmayı tercih etmiştir. Durkheim'ın evrimci yapı anlayışı, işlevselcilik ve bütünleşme bağlamındaki ana eksenini takip eden ve bu noktada Durkheim'a verdiği önemi açıkça ifade eden sosyolog, toplumsal eylem ile ilgili olarak da Weber'in eylem kuramını dikkatle değerlendirip kendi bakış açısıyla yorumlamalar yapmıştır. İlk dönemlerinde yaptığı çalışmalarda üzerinde en fazla durduğu bir diğer isim de Pareto'dur. Pareto'daki denge arayışı ilerleyen dönemlerde Parsons'un nihai çalışmalarında da önemli bir yer işgal etmiştir. Esasında eylem, işlev, yapı, denge ve bütünleşme gibi ana kavramlar etrafında şekillenen tartışmalar onun sistem kuramıyla ilişkilendirdiği bütünün parçaları ya da yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Toplumsal Eylem

Parsons'un ilk dönemlerinde üzerinde durduğu konu olan toplumsal eylem, *The Structure of Social Action (Toplumsal Eylemin Yapısı)* adlı eseriyle açıklanmıştır. Bu çalışma Pareto (denge, tortular ve türevler, mantık dışı davranış, güç konuları ile), Durkheim (işbölümü, intihar, ahlak ve yapı kavramları ile) ve Weber (din ve modern toplum ilişkisi, rasyonel eylem, sosyal eylem konuları ve özgün metodolojisi ile) ana hatlarında şekillenirken Marks, Locke ve Marshall gibi düşünürlerin de görüşlerinin tartışıldığı bir zemine oturmuştur. Nihayetinde yazdıklarından anlaşılmaktadır ki, Parsons'un (1949: 720 – 721) pozitivist evrimci bakış açısıyla toplumsal eylem, üzerine kurulu olduğu geleneklerden tamamen bağımsız olmasa da onlarla da uyum arz etmeyen yeni bir terkibe ve görünüme sahiptir. Ve bu kuramı ehemmiyetli kılan asıl nokta sosyal hayatın bizzat kendisinin yaşanan gerçeklerini gözlemleyebilmesi ile kaimdir.

Toplumsal eylemi inceleyerek toplumsal sisteme ve genel sistem kuramına doğru ilerleyen Parsons (1991: 10), toplumsal sistemle ilgili fikirlerini ortaya koyduğu *The Social System* adlı eserde toplumsal eylemi üç alt sistem içinde ele alınmıştır: Sosyal sistem, kültürel sistem ve kişilik sistemi. Parsons'a göre bu üç sistem kendi içinde ilişkili, kimi zaman da benzerlik arz eden tarafları olan ve dahi birbirini çoğu kez tamamlayan unsurlardır. Öyle ki kültürel sistemin motive ettiği kişilikler ve bunların karşılıklı ferdi ilişkileri toplumsal sistem içinde değerlendirilir. Bunların her biri bir diğerinden bağımsız olarak açıklanamayacaklarını düşünür. Keza yaşayan bir sistemi işaret eden kültür kalıplarını sadece kişilik üzerinden veya sosyal örgütlenme üzerinden açıklamak mümkün değildir. Ancak, bu kalıpların toplumu oluşturan fert aktörler tarafından nasıl benimsenip, motivasyon kaynağı olarak kabullenildiğine dair somut misaller ile mesele vuzuha kavuşabilecektir.

Toplumsal eylemi oluşturduğu ifade edilen üç alt sisteme daha sonradan eklenen davranışsal organizma ise yaşayan bir sistem olarak ifade edilen toplumsal sistem içerisinde yer alan ve dahi onu oluşturan fertlerin bu yapıyı oluşturan asıl organizmalar olarak değerlendirilmesiyle sürece dâhil edilir. Bu organizmaların irsi öğrenme ve çevrelerinden gelen geri bildirimlere intibak edebilme kabiliyetleri sayesinde toplumsal sistem için gerekli görülen uyum/intibak süreci sağlanabilecektir. Daha açık bir ifadeyle, her ne kadar fertler bu canlı sistemi meydana getiren temel organizmalar olsalar da onların ferdi olarak tek başlarına bir kültürü oluşturma kudretleri yoktur. Ancak zaman içinde ferdin üzerinde oluşmuş (ve sürekli yeniden oluşan) bu kültüre dair kalıpların toplumsal eylem sistemlerini son derece düzenli ve sabit bir yapı içinde tutabilmeleri işte bu organizmaların irsi olarak yapageldikleri öğrenme ve öğrenilmiş ögelere uygun hareket edebilme imkânlarından ileri gelir (Parsons, 1966: 6). Böylece eylem sisteminin yapısı kültürel, toplumsal, kişilik ve davranışsal organizma ayrımlarıyla dört temel alt sistem içinde ifade edilmektedir.

Parsons'un (1966: 7) sibernetiğinde toplumsal eylemin bu alt sistemleri her ne kadar iç içe geçmiş bir yapıda bulunsalar da elbette ki öznel olarak belirgin farklı temel işlevlere sahiptirler. Bu işlevlerin tanımlanması ile meşhur "AGIL", "LIGA" ya da "GAIL" olarak ifade edilen sıralama oluşmaktadır. Parsons'un anlattıklarına göre her ne kadar kendisi insan eylemini dört alt sistem temelinde sunmuş olsa ve bu dört alt sistemin ayrı ayrı işlevlerinden bahsetse de aslında bu alt sistemlere karşılık gelen her bir işlev çok daha üst bir yapıya, genel eylem sistemine dairdir. Ve böylece, denilebilir ki toplumsal eylem sistemi de dâhil

her hangi bir eylem sistemi *AGIL* olarak formüle edilebilen "uyum" (*Adaptation*), "amaca ulaşma" (*goal attaintment*), "bütünleşme" (*integration*), "gizli kalıp idamesi" (*latent pattern maintanence*) olarak ifade edilen dört temel işlevi yerine getirebilmelidir. Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere sosyal sistem bütünleşme işlevini, kültürel sistem gizli kalıp idamesini, kişilik sistemi amaca ulaşma işlevini, organizma sistemi ise uyum işlevini karşılayan alt sistemlerdir.

Tablo 1. Eylem

Alt Sistemler	Birincil İşlevler
Sosyal	Bütünleşme
Kültürel	Gizli Kalıp İdamesi
Kişilik	Amaca Ulaşma
Davranışsal Organizma	Uyum (İntibak)

(Parsons, 1971: 6)

Davranışsal organizmanın uyum süreci için önemi üst kısımda ifade edilmişti. Kişilik alt sisteminin bir eylem sistemi açısından amaca ulaşma ile ön plana çıkarılan fonksiyonu aslında kültürel prensipleri ve gereklilikleri hayata geçiren, eylemi amaçlayan asıl birimi ifade edişinden kaynaklanmaktadır. Bunun haricinde kültürel sistemlerin önemi de sosyal sistemi oluşturan yapılanmış ilişkilere yönelik kalıpların genel eylem sistemi içerisinde korunması ve yeniden üretilmesi hususundaki işlevinden ileri gelmektedir. Ve nihayetinde bir eylem sistemi için bütünlük içinde varlığını sürdürebilmek de ayrı bir meseledir. Ve bu konuda en önemli tehditlerden bir tanesi, onu oluşturan birimlerin belirli amaçları ya da farklılıkları doğrultusunda sistemi çözülmeye doğru götürmeleridir. Bu sebepledir ki eylem sistemi içerisinde sosyal sistemin bütünleşme fonksiyonu ön plana çıkarılır (Parsons,1971: 5).

Sosyal Sistemin Ana İşlevi: Bütünleşme

Parsons'un eylem sisteminden değerlere kadar uzanan çizgideki anlatımları birbirini tamamlayan zincirin halkaları gibi sunulmuştur. Bu bağlamda, "bir eylem sistemi ancak dayanışmayı ihtiva ettiği zaman üyeleri belirli eylemleri sistemin kendi bütünleşmesi çıkarına gerekli ve diğerlerini de bütünleşme ile uyumsuz olarak tanımlarlar ve neticeye göre de bu tanımlama bağlamında örgütlenecek yaptırımlar belirlenir" (Parsons, 1991: 64) derken aslında çok geniş bir konuyu özetlemektedir. Cümlenin kodları okunduğunda eylem sisteminden alt sistemlere, dolayısıyla alt sistem olarak ifade edilen sosyal sisteme, onun da alt sistemlerine ve dahi alt sistem bileşenleri olan normlara ve değerlere kadar uzanan bir hat ile yüz yüze gelindiği anlaşılmaktadır.

Kalınan noktadan devamla arz edilecek olunursa bütünleşme hususunda sosyal sistemin daha teferruatlı olarak incelenmesinin gerekliliği Parsons'un bakış açısıyla alt sistemler üzerinden okunagelmiştir demek mümkündür. Eylem sisteminin bir alt sistemi olarak değerlendirilen sosyal sistem, diğer üç alt sistem ile sadece paralel veya sıralı olarak değil, aynı zamanda iç içe geçmiş bir ilişki içindedir. Şöyle ki; eylem sisteminin diğer alt sistemleri olan kültür, kişilik ve davranışsal organizma aynı zamanda sosyal sistemin de deruhte ettiği alanda temel işlev sahibidirler. Parsons'un kendi cümleleri bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

"Mademki sosyal sistem kişilerin etkileşiminden meydana gelmiştir, bu durumda her bir üye hem öznedir (amaçları, ülküleri, tutumları vs. olan) ve hem de diğer üyeler ile kendisinin uyumlaşma sürecinin nesnesidir. Öyleyse etkileşim sistemi, üyelerinin toplam eylem süreçlerinin özetlenebilir analitik görünümüdür. Aynı zamanda bu fertler hem birer organizma, birer kişilik ve kültürel sistem içindeki pay sahibidirler.

Bu iç içe geçmişlikten dolayı diğer üç eylem sisteminin her biri (kültür, kişilik, davranışsal organizma) sosyal sistemin alanının bir parçasını (veya alanını da demek mümkündür) teşkil eder. Hayatın içindeki eylemi yönlendiren unsurların genel hiyerarşisinin üstünde ve altında bulunmakta olan bu sistemler ayrıca eylemin bizzat kendi alanıdır. (Parsons, 1971: 8)"

Eylem sisteminden daha sonraki sistemlere geçildikçe görülen bu kuramın karmaşıklığı, esasında bölümler arasındaki dizilişin okunması esnasında sayısal bir bakış açısı ile değerlendirilmesinden

kaynaklanıyor da olabilir. Zira eylem sisteminin alt sistemi olan sosyal sistem, diğer üç alt sistemle birlikte belirli bir alanı oluştururken aynı zamanda diğer alt sistemleri de içinde barındıran bir yapıyı anlatıyor. Pozitif bilimlerde sayısal değerler ile ifade olunan uzay kavramı ile açıklanması mümkün olmayan yahut mantıklı bulunmayan bu durum sosyal bilimler için daha soyut, epistemolojik ve geçişken bir bakış açısıyla tabii kabul edilebilir. Bu zaviyeden bakıldığında elbette kültürel sistem ve diğer alt sistemler sosyal sistem içinde bir alanı ifade ederler ve elbette onunla birlikte eylem sisteminin alt sistemlerini oluşturabilirler. Bu durum söz konusu alt sistemlerin uzay kavramı içindeki farazi hacimleri ile değil fakat farklı alanlarda ve farklı şartlar altında sergileyecekleri işlevler ve sahip oldukları nitelikler ile izah edilebilir. Onun kuramındaki sistemler arası ve sistem içi ilişkilerin bu iç içe geçmişliği için Ritzer (2011: 68), her iki ilişkinin de aynı durumu ifade etmesi ve farklı toplumsal yapıların birbirleri için pozitif işlevler görüyor olmaları şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Ve hatta bu kuramının Parsons'un neden bir yapısal işlevselci olarak tanımlandığını izah ettiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde Poloma'da (2011: 161-162) onun ilk dönem çalışmalarının Weber'in "rasyonel eylem" düşüncesinin merkezde olduğunu belirtirken, son dönem çalışmalarında sistem olgusu ve denge temelli makro işlevselci bakış açısının öne çıktığını ifade etmiştir.

Bu durumda bütünleşme işlevinin karşılığı olarak ifade olunan sosyal sistemin aynı zamanda amaca ulaşma, gizli kalıp idamesi ve uyum işlevlerini de diğer alt sistemler ile kapsayıcı ilişkisi sebebiyle ihtiva ettiği söylense yanlış olmayacaktır. Ancak sosyal sistemin asıl öncelikli işlevi olan bütünleşmeyi nasıl sağladığını irdelemek konunun dağılmadan vuzuha kavuşması adına çok daha fazla ehemmiyeti haizdir.

Sosyal sistemin bütünleşme işlevini ifa ederken öncelikle nasıl bir yapıya sahip olduğunu anlamak gerekecektir. Genel sistem düşüncesi doğrultusunda yapılan incelemede bütün sistemler için gerekli görülen dörtlü işlev çözümlemesi AGIL, yine sosyal sitem için de ayrı alt sistemler kapsamında aynen ifadesini bulmaktadır. Sosyal sistemi toplum olarak ifade eden Parsons (1971: 11) bu çözümlemeyi aşağıdaki tablo ile ifade etmektedir:

Tablo 2. Toplum (Daha Genel İfadeyle Sosyal Sistem)

Alt Sistemler	Yapı Bileşenleri	Gelişim Sürecinin Tezahürleri	Birincil Fonksiyonlar
Sosyal Komünite (Birlik)	Normlar	İçerme/Dâhil Etme	Bütünleşme
Kalıp İdamesi veya Karşılıklı Güven	Değerler	Değer Genelleştirme	Kalıp İdamesi
Politika	Kollektiviteler	Farklılaşma	Amaca Ulaşma
Ekonomi	Roller	Uyumlaştırıcı Yükseltme	Uyum / İntibak

Sosyal sistemin özü olarak ifade ettiği sosyal komünite için Parsons (1971: 12), "belki de bir sosyal komünitenin en genel fonksiyonu, aralarında birlik ve bağlılık olan kolektif bir örgütlenmeyle normlar sistemini açıkça ortaya koymaktır" demektedir. Zira eylem sistemi içinde bütünleşme işleviyle anılan sosyal sistemde sosyal komünite alt sistemi bu süreci normlar vasıtasıyla, onları birliğin üyelerine kabullendirme ve üyelerce onlara uyumlu tutum ve tavır sergileme, bu minvalde eylemler gerçekleştirmelerini sağlama işlevini üstlenir.

Normlardan bahsederken normların oluşum süreçleri göz önüne alındığında hatırlanacaktır ki onların kendilerini oluşturan yargılardan ve daha da arka planda bu yargılara kaynaklık eden değerlerden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir. O halde kalıp idamesi işlevinin – sosyal yapının genel işleyişini sağlayan unsurların muhafazası faaliyetinin – genel bir bütünleşme sürecinin neden alt sistemi olduğunu daha sarih bir şekilde ortaya koymaktadır. Neticede anlaşılmaktadır ki bütünleşme için referans alınan normların arka planındaki değerlerin üyeler nezdinde genelleştirilmesi kalıp idamesi alt sistemiyle mümkün olmaktadır.

Fonksiyonel farklılaşmanın neticesi ortaya çıkardığı yeni yapının yeniden bütünleşmesi ancak kurumlar üzerinde kültürel sistemin etkisiyle mümkün olacağı genel kuramdan çıkarılması gereken bir

neticedir. Ve buradan hareketle yeniden bütünleşme yeni bir denge halinin ifadesi olarak görülmektedir. Parsons düşüncesinde kültürel sistemler, farklılaşmadan bütünleşmeye giden bir döngü içerisinde önemli bir mecraya karşılık gelmektedir (Tolan, 2005: 56). Literatürde Parsons'un bu düşünceleriyle ifade edilen normatif işlevselcilik bakış açısına göre bu denge halini sağlayan toplumsal uzlaşma ancak bir takım ortak değerlerin varlığıyla mümkündür (Swingwood, 2010: 251). Zira yukarda doğrudan başvurulan Parsons'un da ifadelerinde görüldüğü gibi kültürel sistem aynı zamanda sosyal sistemin bir parçasıdır. Ve eylem sistemine dair açıklamada görüldüğü üzere kültürel sistemin ana işlevi gizil kalıp idamesi olarak sunulmuştur. İşte bu işlev ki sosyal sistemin alt sistemlerinde kültürel sistemin tezahürlerini genel kuramı destekler mahiyette yeniden sunulmuştur. Wallace ve Wolf (2012: 72) söz konusu işlevin iki katmanlı olduğunu, bunların sistem içindeki aktörlerin bütünlüğü sağlayan değerler ağını muhafaza etme güdüsünde olmalarının sağlanması ve sistem içi gerilimin bütünlüğü tehdit etmeyecek şekilde yönetilmesiyle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Asıl mesele değerler sisteminin muhafazası ve aktarım sürekliliğinin sağlanmasıdır.

Politika da bir alt sistem olarak amaca ulaşma şeklindeki birincil işleviyle bütünleşme için vazgeçilmez bir merhaleyi ifade eder. Zira modern toplumlarda farklılaşmış birimlerin birlikte ve bir bütün olarak varlıklarını idame ettirebilmeleri için sınıf ve statü farklarının ötesinde ortak amaçlara sahip olmaları icap eder. Her şeyden evvel, birlikte yaşama isteğine ve bu doğrultudaki ortak amaçlara sahip olmayan bir toplum için bütünleşmeden bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Nihayet, sosyal bir bütünleşme halinden bahsederken ekonominin üyelere yüklediği roller ve bu roller sonucundaki kazanımlar mühim bir parametre olarak belirmektedir. Zira ekonomik olarak sürdürülebilir adil paylaşım bütünleşmenin vazgeçilmez bir unsurudur. Üyelerin sosyal sistem içinde uyumlu bir şekilde roller üstleniyor olmaları ekonomik beklentilerinin karşılanması ve dahi ekonomik adaletin tesisi ile mümkündür. Sadece değerler, normlar ve ortak amaçlar ile toplumsal bütünleşmeden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Ekonominin iki yakasını ifade edecek olan üretim ve bölüşüm kuramları sosyal sistemin sağlıklı bir şekilde devamını mümkün kılmayı sağlamak için ortaya konulur. Zira tarih göstermiştir ki, üretim ve / veya bölüşüm süreçlerinin aksadığı toplumlarda sosyal krizler meydana gelmiş, hatta toplumlar hızlı bir çözülme – dağılma tehlikesi ile yüz yüze kalmışlardır. Birçok toplum da bu sebepten dolayı parçalanmış ve trajik olaylar yaşamıştır.

SONUÇ

Sistem kuramı üzerinden bütünleşme işlevi ve değerler ilişkisini ele alırken kültür konusuna değinmeden konuyu izah etmek mümkün değildir. Her ne kadar Parsons eylem sisteminden bahsederken birincil işlev olarak alt sistemlerden kültür sistemine gizil kalıp idamesini, sosyal sisteme de bütünleşmeyi atfetmiş olsa da kültür sisteminin sosyal sistem içindeki temel alanlardan biri olduğu düşünüldüğünde değer – bütünleşme ilişkisi daha berrak olarak görülebilecektir. Zaten eylem sistemi içinde gizli kalıp idamesi işleviyle ifade olunan kültür sistemi sosyal sistemin bizzat kendi alanı içinde pay sahibiyken eylem sisteminde kültür alt sistemi birincil işlevi olarak sunulan kalıp idamesi, sosyal sistemde başlı başına bir alt sistem olarak anlatılmıştır. Dolayısıyla bu yönüyle değerler, sosyal sistemin bizzat kendi içinde pay sahibi olan kültür vesilesiyle ve kalıp idamesi alt sisteminin birincil işlevi olması hasebiyle sosyal sistem ile iki yönlü bir ilişki içindedir denilebilir. Zaten kültürel unsurlarla ilgili olarak birçok düşünür gibi Parsons (1991: 2) da kültürel geleneğin, düşüncelerin, inançların, anlamlı sembollerin ve değer kalıplarının temsili ögeleri olduğu fikrini paylaşmaktadır. Nihayetinde değerler, kültür, bütünleşme ve sosyal sistem bağlantısı da sarih bir şekilde kurulmuş olmaktadır.

Bütünleşme ve değerler ilişkisi üzerine kurulan bir diğer ilişki ise toplumsal yapının hukuki zemini üzerinedir. Farklılaşmasını üst seviyede tamamlamış bir toplum için bütünleşmenin öncelikli dayanağı yasal normlara dayalı bir yönetim ve adalet ile ifade edilebilir. Ve elbette ki bu normlar toplumca paylaşılan değerler ile uyumlu olmak zorundadır (Parsons, 1961: 40). Toplumun değerleri ile uyuşmayan hiçbir yasal düzenlemenin sosyo-kültürel bütünleşmeye hizmet etmediği tarihi süreç içinde birçok misalle tecrübe edilmiştir.

Değerlerin bütünleşme üzerindeki etkinliğini çoğu kez de onların aşkın olanla bağlarını hatırlatan dinî

alanla irtibatları sayesinde açıklamak mümkün olacaktır. Batı toplumlarında reform öncesinden beri devlet ve kilise arasında belirli bir mesafe söz konusu olmasına rağmen modern toplumlarda dahi bu iki kurumun birbirinden kati suretle ve büsbütün bağımsız oluşuna dair bir keskin bir yansımaya rastlanamaz. Elbette ki siyaset kurumunun belirlediği çizgilerde ve aldığı kararlarda toplumsal değerlerin etkisi az veya çok kendini gösteregelmiştir. Bu suretle değer bağımlılık olarak ifade edilebilecek eylem alanın ise dinden bağımsız şekilde değerlendirilmesi mümkün olmayacaktır. Ancak, başka unsurlarla birlikte dinî bir hususiyeti de ihtiva eden bu kavram için tek başına toplumsal eyleme kaynaklık ediyor demek de mümkün değildir. Elbette ki bu saha ne büsbütün dinî, ne de siyasi bir birlikteliği anlatır. Bu birliktelik için; dinin meşrulaştırıcılığı, siyasi otoritenin de yön vermesiyle oluşan bir yapıdan bahsetmek meseleyi doğru şekilde kavramak adına faydalı olacaktır. Değerlerin önemli bir kısmına kaynaklık ediyor olmasıyla dinin bu bahisteki rolü resmi hukukun oluşmasındaki etkisiyle, toplumun her kademesinde az ya da çok paylaşılan ahlaki ilkelerin varlığıyla, devlet örgütlenmesinin çok farklı noktalarında kullanılan sembollerdeki kutsiyet vurgusuyla kolaylıkla fark edilebilir. Bir toplumsal yapı ne kadar sekülerleşmiş olursa olsun kaynağını dinden alan birçok değerin, toplumsal normların oluşmasına katkı sağladığını görmek mümkün olacaktır. Kapitalizmin sembol devletlerinden A.B.D için de, komünist parti hâkimiyetindeki Çin için de yahut yeryüzünde var olan herhangi bir toplumun siyasi örgütlenmesi için de durum farksızdır.

KAYNAKÇA

1. Parsons, Talcott, "An Outline of the Social System", ***Theories of Society***, vol. I, Ed. Talcott Parsons, Edward Schills, Kaspar D. Naegele, Jesse R. Pitts, The Free Press of Grencoe, Inc., New York, 1961.
2. Parsons, Talcott, ***Societies***, Prentice-Hall Inc., New Jersey, 1966.
3. Parsons, Talcott, ***The Social System***, Routledge Press, London, 1991.
4. Parsons, Talcott, ***The Structure of Social Action***, The Free Press, Glencoe, Illionis, 1949.
5. Parson, Talcott, ***The System of Modern Societies***, Prentice-Hall Inc., New Jersey, 1971. (Erişim) https://openlibrary.org/books/OL5220952M/The_system_of_modern_societies./borrow, 19 Temmuz 2015.
6. Poloma, Margaret M., ***Çağdaş sosyoloji Kuramları***, çev. Hayriye Erbaş, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011.
7. Ritzer, George, ***Modern Sosyoloji Kuramları***, çev. Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım, Ankara, 2011
8. Swingwood, Allan, ***Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi***, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010.
9. Tolan, Barlas, ***Sosyoloji***, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005.
10. Wallace Ruth A. Wolf, , Alison, ***Çağdaş Sosyoloji Kuramları***, çev. Leyla Elbruz, M. Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(3)

Arş. Gör. İnan YÜKSEL*

ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİNDE TÜCCAR EŞLERİNİN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATTAKİ YERİ

THE PLACE OF THE MERCHANT WIVES IN SOCIAL AND ECONOMIC LIFE IN ASSYRIAN TRADE COLONIES PERIOD

ÖZ

Kültepe Tabletlerinden elde edilen verilere göre; Asurlu tüccarlar ile Anadolu'daki yerel krallıklar arasında yoğun bir ticaret ağı bulunmaktaydı.. Yaklaşık iki yüz yıl süren (MÖ. ca. 195-1750) bu dönemde Asur'dan gelen tüccarlar Karum adı verilen ve şehirlerin hemen yakınında kurulan, ikametgâh ve pazar yeri olarak kullanılan alanlarda yaşamaya başlamıştır. Hayatlarının neredeyse tamamını Anadolu'da geçiren kimi Asurlu tüccarlar eşlerini yanlarında getirirken kimileri ise bölgenin yerel halkından kadınlarla evlenmişlerdir.

Asurlu tüccarların ticarette en büyük destekçileri ve yardımcıları eşleridir. Birçok vesikada kadınların ticaret hayatında söz sahibi olduğu, eşine yardım ettiği, mal alıp sattığı ve üretim aşamasında etkin rol oynadığına dair bilgiler bulunmaktadır. Bu çalışmada bu güne kadar bulunup yayınlanan Kültepe tabletlerinden faydalanılarak Asurlu tüccarların eşleri ile olan ailevi ilişkileri, ticari ortaklıkları, Asurlu kadın tüccarların bireysel faaliyetleri ve eşlerine ticarette nasıl yardım ettikleri belgeleriyle ortaya konularak açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Kültepe, Kaniš, Asur.

ABSTRACT

According to the Kültepe Tablets, there were intensive trades between the Assyrian merchants and the Anatolian kingdoms. In this period that lasted nearly for two centuries (BC. ca. 1950-1750), the merchants from Assyria began to live in the fields which were used as residence and market place founded near the cities and called as Karum. Assyrian merchants who spent almost all of his life in Anatolia, brought their wives with them, but some of them married women from the local communities of the region.

The biggest supporters and assistants of the Assyrian merchants in the trade were their spouses. In many documents there was information about that women had a voice in trade life, helped their husbands, bought and sold goods and played active role in the production process. In this study, benefitting from the Kültepe tablets which have been published since today, the family relations of the Assyrian Merchants with their wives, their commercial partnerships, individual activities of the Assyrian women traders, how they help their husbands in trade are going to be clarified with the documents.

Keywords: *Assyrian Trade Colony Period, Kültepe, Kaniš, Assyria.*

* **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi; Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Araştırma Görevlisi, Ağrı/TÜRKİYE; inanyuksel2@gmail.com**

1. GİRİŞ

Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak bilinen dönem MÖ ca. 1950-1750 yılları arasını kapsamaktadır. Bu dönemde Asurlu tüccarlar Anadolu'ya gelerek Asur'da ürettikleri malları Anadolu'da bulunan krallıkların surlarının dışına kurulan Karum ve wabartum adı verilen pazar yerlerine getirerek yerli halka ve saray ahalisine satmışlardır. Bu ticaret vesilesiyle Anadolu, Asur çivi yazısı ile tanışmış ve Anadolu'nun tarihi devirleri başlamıştır (Bilgiç, Bayram, 1995; 1-3).

Bu dönemde Anadolu'nun ticaret merkezi olan şehir Kayseri yakınlarındaki Kaniš şehridir. Kaniš diğer bütün ticaret merkezlerinin yöneticisi konumundadır ve diğer Karum ve wabartumlar Kaniš'ten talimat almaktadırlar.

Büyük sermaye sahipleri Asur'da şirketler kurmuşlardır. Asur'dan Anadolu'ya yayılarak, ayna, tarak gibi süs eşyalarından kumaş ve kalaya kadar Anadolu'dan talep edilen malları bu şirketler adına veya kendi hesaplarına kara eşek kervanları ile Dicle ve Fırat nehirleri boyunca ilerleyip, büyük ticaret merkezlerine uğrayarak Kaniš'e kadar ulaştırmaktaydılar (Sever, 1995; 2). (Eski Asurca tabletlerde eşekler "kara eşek" olarak yazılır ve ortalama 75 kg ağırlık taşıyabilir, günde 20-24 kilometre yol gidebilirlerdi) (Darga, 2013; 96). Bu ticari faaliyetler Anadolu'daki yerel krallıklarla Asur arasında yapılan birtakım antlaşmalar çerçevesinde yürütülmüştür (Albayrak, 2006; 3).

Kültepe'de yapılan kazılarda 40.000'e yakın çivi yazılı kil tablet gün ışığına çıkarılmıştır. Bu sebepten bu tabletlere "Kültepe Tabletleri" adı verilmektedir. Bu tabletler genel olarak borç senetleri, mahkeme kayıtları, gibi ticari ve hukuki vesikalardan oluşmaktadır. Bunların yanı sıra tüccarların birbirlerine ve Asur'da bulunan iş ortaklarına-ailelerine yazdığı mektuplar gibi pek çok vesika bulunmaktadır. Bu vesikalarda birçok şehir ve tanrı adının yanı sıra Anadolu'nun sosyal ve iktisadi yapısı hakkında bilgi edinebileceğimiz pek çok kayıt bulunmaktadır.

Bu dönemle ilgili bilgiler genellikle iktisadi hayata yönelik olsa da, bu belgeler içerisinde kargaşa, isyan, salgın hastalıklar, kaçakçılık sebebi ile tutuklanarak ve hapse atılan tüccarların durumları gibi konulara doğrudan veya dolaylı olarak değinen belgelerde mevcuttur. Bunların yanı sıra evlilik, boşanma ve aile içi meseleler ile ilgili kayıtlar dönemin aile hukuku ve sosyal olayları hakkında aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır (Gökçek, 2004; 66).

Bu dönemde özellikle Asurlu kadınlar gerek Asur'da gerekse Anadolu'da büyük çapta ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Az sayıda da olsa bazı Anadolulu kadınların da ticari hayatın içerisinde yer aldıklarına dair metinler mevcuttur. (Albayrak, 1998, 1)

Biz bu kayıtlardan yola çıkarak Asur Ticaret Kolonileri döneminde tüccar eşlerinin sosyal ve ekonomik hayattaki yerine temas etmeğe çalışacağız.

2. Asurlu Tüccarların ve Eşlerinin Mektupları

Şimdiye kadar yerli bir erkeğin Asurlu bir bayanla evlendiğine dair bir metin bulunamamış olsa da, yerli bayanların Asurlu tüccarlar ile evlendiğini gösteren pek çok kayıt bulunmaktadır. Asurlu erkekler ile Anadolulu kadınlar arasında yapılan evlilik iki türde ifade edilmiştir. Bunlardan ilki aššutum "zevce" diğeri ise, amtum- cariye- kadın köle olarak belgelere yansımaktadır. (Albayrak, 2000a, 37: Şahin, Hasdemir, 2015; 147).

Asurlu tüccarlarla evlenmiş olan Anadolulu veya Asurlu kadınların Kaniş'ten ya da Asur'dan iş mektupları yazarak Asur'daki ya da Anadolu'daki eşlerine bilgi verdikleri bilinmektedir.

Bu iş mektupları ile tanınmış Asurlu kadınların içinde en önemlilerinden birisi meşhur tüccar Pušu-ken'nin karısı Lamassi'dir. Lamassi'nin işleri hakkında birçok vesika bilgi vermektedir. Lamassi, kumaş imal etmekte ve Anadolu'nun Kaniş şehrinde oturan kocasının kumaş siparişlerini karşılamaktadır. Kocasına yazdığı mektuplardan birinde, "… onlar çok küçük, iyi değil diyorsun; senin kendi arzun üzerine değil midir ki, ben ölçüleri küçülttüm? Ve şimdi tekrar yazıp kumaşlarda yarım mina (1 mina 480 gr) daha fazla yün işle, diyorsun. Pekâlâ, öyle yaptım" diyerek kocasının kumaşları hakkındaki şikâyetine cevabını bildirir. Bu mektuptan anlaşıldığına göre Lamassi belli ki pek istemese de kocasının tutarsız olduğu anlaşılan isteklerine mümkün olduğunca ayak uydurmaya çalışmaktadır. Şüphesiz ki Lamassi kocası için iyi bir iş ortağıdır.

(Memiş, 2014, 84)

Pušu-ken'in karısı Lamassi'ye ait Geneve Sanat ve Tarih Müzesi'nde bulunan bir mektup konumuz açısından çok ilginç sayılabilecek bilgiler içermektedir;

"Pušu-ken'e yazar şöyle konuşur Lamassi: biliyormusun insanlık ne kötüleşti. Kardeş kardeşi yiyecek. Herkes komşusunu yutmağa çalışıyor. Buraya Asur şehrine gelme şerefini bize lutfet iş mecburiyetlerini kopar (kes) küçük kızı, Tanrı Asur'un kucağına yerleştir. Ah! Şehirde (Asur'da) yün çok pahalı. Parayı bana tahsis edeceğiniz zaman 1 mina gümüşü yünün içine yerleştir. Vergi için bana yolladığın 1 mina gümüşü kotrolörler istediler. Ben senin için korkuyorum. Fakat ben onu daha vermedim. Onlara şöyle dedim: Limu benim evime gelsin gerekirse evi götürsün. Kız kardeşin hizmetçi kızlardan birini satışa çıkardı. Onu ben 14 şekel'e aldım (1 şekel 8gram) kız kardeşin şallimahum sen gittiğinden beri iki ev inşa ettirdi. Acaba biz ne zaman bunu yapacağız. Hiç mi? Aşşur-Malik'in sana daha evvelce getirdiği kumaşlara gelince parasını niye bana yollamıyorsun?"

Lamassi'nin bu mektubu oldukça enteresandır. Ticari bir amaçla yazılmış olmasına rağmen içerisinde küçük özel haberler, dedikodular, kadın kurnazlığı, vergi kaçakçılığı bunların yanı sıra Pušu-ken'n kız kardeşine gıpta ederek kendileri için de aynı zenginliği arzuladığı açıkça belli olmaktadır. (Darga, 2013; 97)

Lamassi'nin kendi şahsına ait ticari faaliyetlerinin olup olmadığı henüz anlaşılamamıştır. Ancak Lamassi, ticaret faaliyetlerinde, kocasının bir temsilcisi olarak hareket etmektedir. Mektuplarından anlaşılmaktadır ki Lamassi, kocası Pušu-ken'e her çeşit olay karşısında bilgi vermektedir. Bilhassa Geneve mektubunda Asurlu vergi ve kontrol memurlarına karşı olan tutumu bağımsız olarak karar verip kocasının lehine hareket etmeye çalıştığını açıkça ortaya koymaktadır. Lamassi'nin mektuplarından, bu kadının bizzat kumaşları en iyi şekilde dokuduğu ve başka işçi kadınlarla birlikte bir ekip halinde çalışarak aile bütçesine katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Asurlu birçok kadının çeşitli kumaşlar imal ettikleri, Eski Asur çivi yazılı belgelerinden öğrenilmektedir. Bu kumaş çeşitlerinin başında kutanum (keten) gelmektedir. Demek ki Asur-Anadolu ticaretinde süs eşyaları, bakır ve kalay madenlerinin yanında dokumacılığın da önemli bir yeri vardı (Darga, 2013; 96: Memiş, 2014; 84).

Lamassi hakkında bir belgede "Karısı Lamassi'ye, rahibeye" ifadesi yer almaktadır. Bu ifade bize Lamassi'nin rahibe sınıfından olduğunu göstermektedir. Lamassi Pušu-ken'le evlenmiş bir rahibedir. Aynı zamanda Lamassi kocasının ortağı olarak ticarette çok etkin bir rol oynamaktadır. (Darga, 2013; 97)

Diğer bir Asurlu tüccar olan Agua'nın 45 satırdan oluşan vasiyet belgesinin 2-6. satırlarında şu ifadeler yer almaktadır.

" Agua vasiyetini şöyle etti Asur'daki ev karımındır. Karım gümüşü oğullarımla birlikte paylaşacak. Gümüşten onun hissesi (hem) baba (hem de) anne olaraktır. Ev gümüş ve sahip olduğu her şey O (karım) öldükten sonra Šu-Bēlum'undur" görüldüğü üzere tüccar Agua mirastan en büyük payı birinci eşinden olduğu bilinen oğlu Šu-Bēlum'a ve eşine bırakmıştır (Albayrak, 2000b; 7: Mandacı, 2015; 89). Agua'nın karısına hem anne hem de baba olarak mirastan gümüş hissesi bırakması Agua'nın ölümünden sonra eşinin ticari işlere devam edeceğine işaret ediyor olabilir.

Asurlu tüccar İna'nın karısı Taram-kubi'ye ait mektuplarda da konumuz açısından oldukça ilginç ifadeler yer almaktadır. Taram-kubi meşhur tüccar İna'nın ticari işlerinde ortağı olup gerektiğinde kocasın borçlarını, vergilerini ödemiş ve kendi parasını evi için kullanmış vefakâr bir kadındır ve mektubunda kocasına şöyle seslenmektedir; "… Ücretim olan ne sekel gümüşü ne de bir çuval buğdayı yolladın, Asur'da açlık, var, bilezikler, yüzükler nereye gitti? Onlar beslenmemiz için kullanılmalıdır." Taram-kubi muhtemelen Anadolu'da yerli bir kadınla evlenmiş olan kocasına bu şekilde sitemlerini bildirmektedir. (Darga, 2013; 99)

Başka bir mektupta Asurlu tüccar Ennum-Aššur, karısı Nuhšatum 'a şöyle seslenmektedir; "Niçin saçma sapan şeyler yazıp duruyorsun. Senin kız kardeşin benim halamla arkadaştır. Onların senin işittiğin bütün sözleri yalan ve iftiradır. Ben iyiyim." Bir diğer mektupta Ennum-Aššur; "Niçin sen sürekli olarak iftira edip duruyorsun ve sen şöyle söylüyorsun: Erkeği ve kızı kötüleyecekler. Ve şöyle söyleyecekler: onlardan başka onun kimi var! İftirayı bırak! Onları dinleyip durma. Onu dinleme ve kızın gönlü incinmesin "

Anlaşıldığına göre, Nuhšatum kendi kız kardeşi ve eşinin halasını eşine şikâyet etmekte ve belirtilmeyen bazı sebeplerden dolayı Anadolu'daki kocasını devamlı olarak gönderdiği mektuplarla taciz

etmektedir. Ennum-Aššur mektubun devamında karısı Nuhšatumdan bir takım mallar sipariş etmektedir. (Günbattı, 1990, 132)

Tüccar Ennum-Aššur ve Anadolu'da yaşayan karısı Šaptamanika hakkındaki belgeler konu bakımından önemli bilgiler içermektedir. Belgelerde Ennum-Aššsur ile Šaptamanika'ya kefil olan Šamas-abi'nin kefalet sonucu yapmış olduğu ödemelerin karşılığı olarak çiftin Kaniš'te bulunan evlerine el koyduğu ve borç ödenene dek Šamas-abi'nin bu evde oturacağı belirtilmektedir. Anadolulu bir kadın olan Šaptamanika, başka bir borç senedinde asıl borçlu olarak yazılmış, yine bu borca kefil olan Šamas-abi senette ortak borçlu olarak gösterilmiş ve bu belgede diğerlerinin aksine Asur tipi yerine Anadolu usulü bir tarihleme sistemi uygulanmıştır. Bu vesika bize Asurlu tüccar Ennum-Aššur'un eşi ve aynı zamanda Anadolulu bir kadın olan Šaptamanika'nın da şahsi bir sermayesi olduğunu göstermektedir. (Albayrak, 2004; 1-8).

Asurlu tüccar Aššur-nādā'ya Kaniš'li eşi Šašaḫšušar'ın yazdığı mektupta da Asurlu tüccarlarla evlenen yerli kadınların ticaret işlerinde aynı eşleri gibi hareket ettiğini gösterir. Šašaḫšušar, kocasına yazdığı mektubunda, kocasının yokluğunda ticari işleri ne şekilde yürüttüğünü en ince teferruatına kadar bildirir. Šašaḫšušar mektubunda keten, arpa, buğday, deri ve odun alışverişi yaptığını ifade eder (Bilgiç, vd. 1990; 32).

Ali-abum oğlu Kuliya arşivindeki mektuplar incelendiğinde tüccar Kuliya Asurlu bir kadın olan Ababaya ile evlidir. Ababaya kocası Kuliyaya 5 ayrı mektup yazmıştır. Bu mektuplardan öğrenildiğine göre Kuliya ve ailesi zor zamanlar geçirmektedirler. Ababaya bir mektubunda Kuliya'nın talep ettiği kumaşları gönderemeyeceğini çünkü maddi durumlarının çok kötü olduğunu, çocukların açlık içinde yaşadıklarını, beslenmek ve diğer ihtiyaçları karşılamak için ellerindeki tek öküzü satmak zorunda kaldıklarını belirterek eşinden yardım talep etmektedir. Ababaya'nın da aralarında bulunduğu bir grup kişi tarafından gönderilen bir mektupta ise Ababaya,, Kuliya ile ilgili bir meselenin halli için borç aldığı ve borç senedi mühürlediğini anlatır (Veenhof, 2010;45).

Meşhur tüccar Pušu-ken'in oğlu Aššur-muttabil de Anadolulu bir kadınla evlidir. Kunnaniya adındaki bu kadın Kaniş şehrinde oturmaktadır. Kocası ile mektuplaşmalarından anlıyoruz ki Kunnaniya kocasından gelen her türlü talimatı yerine getirmenin yanı sıra domuz yetiştiriciliği gibi farklı işler de yaparak aile bütçesine katkı sağlamaktadır (Michel, 1997; 249).

3. SONUÇ

Sonuç olarak Asurlu tüccarların eşleri gerek Asur'da gerek Anadolu'da kimi zaman eşlerinin ticari faaliyetlerine yardımcı olmuş kimi zaman ise bizzat kendileri ticaret yaparak aile bütçesine katkıda bulunmuşlardır. Asur'da evinde oturup kocasının mektup yolu ile yolladığı siparişleri yetiştiren kadınların yanı sıra kocası kervanla Asur'a giderken Kanişte kocasının ticari işlerini yürüten kadınlar da mevcuttur. Asurlu kadınlar zaman zaman kıskançlık ya da ihtiras gibi duygularını dizginleyemeyerek kocalarına sitemde bulunmuş olsalar dahi, genellikle iyi birer iş ortağı olmuşlardır. Günümüzden yaklaşık 4000 yıl önce Anadolu'da ya da Mezopotamya'da yaşamış olan hür kadınların, evlerine kapanıp kalmadığı, sosyal ve iktisadi hayata katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır.

4. KAYNAKÇA

1-ALBAYRAK, İ, 2006, Kültepe Tabletleri IV, TTK, Ankara, 168s.

2-ALBAYRAK, İ., (1998), "Koloni Çağında Yerli Bir Bayan "Madawada", III.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Çorum 16-22 Eylül 1996, Ankara, s. 1-13.

3-ALBAYRAK, İ., (2000a), "Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asurlu Tüccarlar İle Yerli Halk Arasındaki İlişkiler", III.Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (06-07 Nisan 2000), Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, s. 35-42

4-ALBAYRAK, İ., (2000b), "Kültepe'den Yeni Bir Vasiyetname", Archivum Anatolicum, Sayı: 4'ten ayrı basım, Ankara, s. 1-16.

5-ALBAYRAK, İ., (2004), "ana kaspim annīm Šamaš-abī qātātum "Bu gümüş İçin Šamaš-abī Kefildir", Archivum Anatolicum, Sayı: 7/2'den ayrı basım, Ankara, s. 1-12

6-BİLGİÇ, E., S.Bayram, 1995, Ankara Kültepe Tabletleri II, TTK, Ankara, 134s.

7-BİLGİÇ, E., vd., 1990, Ankara Kültepe Tabletleri I, TTK, Ankara, 185s.

8-DARGA, A, M., (2013), Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe, YKY, İstanbul, 357s.

9-GÖKÇEK, L. G., (2004), "Pılaḫ-Iştar Arşivinden Aile Hukukuna Dair Bazı Yazışmalar", Archivum Anatolicum, Sayı: 7/2'den ayrı basım, Ankara, 2004, s. 65-74

10-GÜNBATTI, C., (1990), "Kültepe Tabletleri Arasında Aile Haberleşmelerinden Örnekler", Uluslararası 1. Hititoloji Kongresi Bildirileri, Ankara, s. 126-139.

11- MANDACI, E., 2015, "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Aile Hukukunda Kadın (MÖ. 1950-1750)", History Studies, Volume 7 Issue 1, p. 81-94.

12-MEMİŞ, E., (2014), Eskiçağ Türkiye Tarihi, Ekin Basımevi, Bursa, 342s.

13-MICHEL, C., 1997, "Les malheurs de Kunnaniya, Femme de machand" Emin Bilgiç Anısına, Archivum Anatolicum, Ankara, pp. 239-253.

14-SEVER, H., (1995), "Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö.1970-1750) Yerli Halk İle Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler", Belleten, Cilt: LIX, Sayı: 224, Ankara, , s. 1-16 .

15-ŞAHİN, H. A., H. K. Hasdemir, 2015, "Eski Önasya Aile Hukukunda Nafaka, Tazminat ve Mal Paylaşımı" Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi s. 28, ss. 143-156.

16-VEENHOF, K. R., 2010, Kültepe Tabletleri V, TTK, Ankara, 230s.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(4)

Arş. Gör. Dr. Gökhan KARHAN[a] , Öğr. Gör. Erkin N. GÜDELCİ[b;] , a*

TOURISM ARRIVALS AND ECONOMIC DEVELOPMENT RELATIONSHIP: A PANEL DATA APPROACH

TURİZM VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: PANEL VERİ YAKLAŞIMI

ABSTRACT

In this study, we examined the relationship between number of tourist arrival and GDP (Gross Domestic Product) using data covering the years from 1995 to 2014 regarding 8 Mediterranean countries. Firstly, we investigated cross-section dependency with CD test developed by Pesaran (2004). We used CADF and CIPS individual root tests developed by Pesaran to investigate the stationary of series after seeing existence of the cross-section dependency between countries.

We decided to use Westerlund Durbin Hausman (2008) cointegration test to investigate a long-run relationship between series. Finally, casual relationships between variables are investigated through Dumitrescu Hurlin Panel Causality Tests. As a result, we found that there is a casual unidirectional relationship from number of tourist arrival to GDP.

Keywords: Tourism, Economic development, Westerlun Durbin Hausman (2008), Dumitrescu Hurlin (2012) Panel Causality Test.

ÖZ

Bu çalışmayla 1995-2014 yılları arasında seçili 8 Akdeniz ülkesine gelen turist sayısı ile bu ülkelerin milli gelir artışı arasındaki ilişki panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir. Öncelikle Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD testi ile yatay kesit bağımlılığı araştırılmıştır. Sonrasında ise yatay kesit bağımlılığını dikkate alan birim kök testlerinden CADF ve CIPS birim kök testleriyle serilerin durağanlıkları incelenmiştir.

Seriler arasındaki uzun dönemli ilişki Westerlund Durbin Hausman (2008) eş bütünleşme testi ile araştırılmış ve son olarak seriler arasında var olduğu düşünülen nedensellik ilişkisi Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik (2012) testi ile incelenmiştir. Sonuç olarak ülkeye gelen turist sayısından milli gelire doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Ekonomik Büyüme, Westerlund Durbin Hausman (2008), Dumitrescu Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi.

*** Corresponding author.; Email address: gokhan.karhan@batman.edu.tr; [a,b] Batman University Batman/TURKEY.**

1. INTRODUCTION

Tourism sector has been the center of attention in recent studies. It has been largely agreed that tourism not only increases the exchange income but also creates job opportunities and contributes to the growth of the tourism industry. All in all, it triggers all economic growth. Therefore, development of tourism is a big target for most of the countries. According to The World Tourism Organization (WTO), Number of international tourists moving around the world will dramatically go up to 1.602 millions by 2020 and tourism income will reach up to 200 billions dollars. International tourism contributes to the increase in income in two ways. First, it increases efficiency between local tourist companies and international tourist companies. Second, it helps to exploit the economies of scale. Trade economic growth theory puts forward three hypotheses. These are tourism-led economic growth hypothesis, economic-oriented tourism expansion hypothesis and reciprocal casual hypothesis (Oh, 2005). Tourism-led economic growth hypothesis describes that there is a unidirectional causal relationship from tourism expansion to economic growth. But according to economic-oriented tourism expansion hypothesis, it is obvious that there is a unidirectional relationship from economic growth to tourism expansion. On the other hand, reciprocal casual hypothesis suggests that the relationship between economic growth and tourism expansion will benefit both economic growth and tourism expansion. It is very important to describe the relationship between tourism expansion and economic growth. It is because this provides information for us to take right economic decisions. If we can't find relationship between economic growth and tourism expansion, this will lead us to think about efficiency of tourism promotions.

Aim of this study is to investigate the relationship between economic growth and tourism expansion in some selected Mediterranean countries (France, Greece, Italy, Cyprus, Spain, Egypt, Turkey and Israel). by using data from 1990 to 2010. In this study, causal relationship between economic growth and tourism expansion is researched with multiple variables model. We found that there is a causal relationship from tourism to economic growth in this study.

2. Literature Review

There are lots of studies done about tourism and economic growth. These studies can be divided into two main categories, group of one country and group more than one country. In recent studies, various empirical results has been obtained about causal relationship between economic growth and tourism expansion. While some studies have found the results supporting tourism-led economic growth hypothesis, some studies have found evidences supporting economic-oriented growth hypothesis. Despite relatively a few, there are also studies which are supporting reciprocal casual hypothesis.

A study done by Kerishan (2010) used data from 1970 to 2009 for Jordon and looked at the relationship between tourism income and economic growth. Results showed us that there is a positive relationship between tourism expansion and economic growth in a long run. In addition to this, the Granger Causality Test results indicated that there is a unidirectional causality from tourism income to economic growth.

A study done by Schube, Brida and Risso (2011) investigated the influence of small tourism-led economy on economic growth. Data from 1070 to 2008 were used. The model showed us an increase in tourism demand caused gradual economic growth and increasing trade. The writers carried out co-integration analysis and looked at a long-run relationship between economic growth, international tourism income and real exchange rate variables.

Zortürk (2009) investigated the contribution of tourism on economic growth. He used the data from the first quarter of 1990 to the last quarter of 2008. He applied Granger Causality Test to investigate the relationship between tourism expansion and economic growth and he found evidence between two variables regarding an unidirectional relationship from tourism expansion to economic growth.

Balaguer and Cantavella-Jorda (2002) investigated the effect of tourism on economic development in Spain in a long term. Tourism-led economic growth hypothesis was founded in the study. He applied co-integration and causality tests in his study.

Eugenio Martin (2004) investigated the relationship between economic growth and tourism expansion

using data from 1985 to 1998 for Latin American countries. This study used Arellano-Bond estimator for dynamic panel and panel data approach. Empirical results showed that tourism contributed to economic growth in low and middle income countries but this is not certain for developed countries.

Sequeria and Nunes (2008) used Panel data method to investigate the relationship between tourism and economic growth. Sequeria and Nunes did a study based on 1018 observations. They indicated that tourism particularly is a big chance for poor countries. The study used data from 1980 to 2002 about a group of countries. It found tourism is the positive indicator of economic growth not only in sample of big countries but also in sample of small countries. But contrast to previous results of studies, It found that tourism is more efficient in the sample of small countries than general main group of countries.

Aryan (2005) investigated if the military coups in the past did permanent effect on tourism spending in Fiji. He used Valgesang Test which consists of two different unit root tests, the Zivot and Andrews and the Lumsdaine and Papell tests. We found similar results from these two tests though. What he found is that military coup did a temporary effect on tourism spending in Fiji.

A study done by Kim (2006) found that there is bidirectional causality between tourism expansion and economic development in Taiwan. He used Granger causality test and co integration in his study.

Gündüz and Hatemi (2005) investigated the tourism-led economic growth hypothesis in Turkey. They used leveraged bootstrap causality thinking that the data they use might show non-normality effects. In their study, They reached to the results that tourism-led growth hypothesis is supported empirically in the case of Turkey.

Durbarry (2002) used model consisting of five variables to see the impact of tourism on Mauritius' economic development. He used data covering the years from 1952 to 1999. He used Granger He found that tourism caused development for economy in his results.

Chen and Wei (2009) investigated casual relationship between tourism expansion and economic growth in Taiwan and South Korea. They used Egarch-M model to examine the direction between tourism expansion and economic growth. The results showed that tourism-led economic growth hypothesis was true for Taiwan. On the other hand, they found a reciprocal causal Relationship between tourism expansion and economic growth for South Korea.

3. Methodology

3.1. Variable Selection, Data Sources and Model Specification

In this study, Relationship between real GDP per capita and real receipts per capita (number of international tourist arrivals per capita) is investigated by using data of 1990-2012 belonging to some selected Mediterrian Sea (France, Greece, Italy, Cyprus, Spain, Egypt, Turkey and Israel). The data of per capita national income and real receipts per capita were taken from World Bank (WB) Indicator database. Both variables were included in the model by taking natural logarithms by level values. Thus the logarithmic form of the model both provides obtaining flexibilities of explanatory variables and empirical estimate of the model.

$$PGDP_{it} = a_{it} + \beta_{1i} ITA_{it} + \varepsilon_{it} \; (Eq.1)$$

$PGDP_{it}$: Per capita real GDP.

ITA_{it} : Number of international tourist arrivals per capita

In Eq. (1), countries are denoted by the subscript i (i=1,…,N) and the subscript t (t=1,…,T) denotes the time period. Country specific effects are included through a_{it} and ε_{it} represents the random error term. All variables are expressed in natural logarithms and as a result the estimated coefficients can be interpreted as elasticities.

The cointegration analysis of panel data consists of three steps: First, we test for a panel unit root with CADF and CIPS unit root tests developed by Pesaran (2006). Second, we test for cointegration data employing the heterogeneous panel cointegration test developed by Westerlund (2008) which allows cross-sectional dependency. Finally, causality between ITA and GDP will be analyzed with Dumitrescu Hurlin

(2012) Panel Causality Tests.

3.2. Analyses and Results

Table 6. Cross-Section Dependency Test Results For GDP Variable (CDLM Test)

Cd Tests	**Stat**	**Prob**
Cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	64.179***	0.000
Cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	4.835***	0.000
Cd LM (Pesaran 2004 CD)	-1.522*	0.064
Bias-adjusted CD test	8.112***	0.000

H_0 hypothesis was strongly rejected for GDP variables. Therefore, it can be said that when a shock happened to one of Mediterrian countries, it also affects other countries' GDP as well**.**

Table 2. Cross-Section Dependency Test Results for ITA (CDLM Test)

Cd Tests	**Stat**	**Prob**
Cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	56.742***	0.001
Cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	3.841 ***	0.000
Cd LM (Pesaran 2004 CD)	-0.854	0.197
Bias-adjusted CD test	7.96***	0.000

When examining Table 1, Table 2, null hypothesis is strongly rejected against the alternative hypothesis at significance level of 1% for all variables (excluding Cd LM), both in constant models and constant and trend models. That is, dependency between cross-sections is the matter. This situation means that other countries would be affected by the shock which comes to one of the countries

Table 3. CADF Test Results for GDP Variable

CADF T-stat
-3.036
-0.978
-3.988
-1.278
-2.274
-1.912
-1.778
-0.979
CIPS= -2.028

When table three is examined, it can be seen GDP per capita variable is non-stationary at level. However, when first difference is taken, the series will be stationary.

Table 4. CADF Test Results for ITA Variable

CADF T-stat
-3.079
-2.148
-2.398
-2.556
-2.450
-0.570
-2.390
-1.896
CIPS= -2.186

When CADF and CIPS values are examined for variables in Table 3,4, it is observed that ITA and GDP series are both non-stationary at the level. ITA variable's first difference is stationary like GDP variable . In the rest of the study, Westerlund (2008) Durbin-Hausman Panel Cointegration Tests, which take cross section dependency and unit root into consideration, are going to be used. This test which was developed by Westerlund (2008) is used in case of the existence of cross-section dependency in the series. Precondition of this test which allows stationary levels of variables to be different and dependent variable's but non-stationary at level value and its first difference's being stationary. This test allows variables excluding dependent variable to be stationary at different levels (Westerlund, 2008) Two test statistics are calculated by this test. One of them is group statistic and the other is panel statistic. Hypotheses of panel statistic are as follows;

$H_0 : \alpha_i = 0,$ No co-integration for all panel

$H_1 : \alpha_i < 0,$ Co-integration for all panel

The hypothesis test for the group statistics is as below:

$H_0 : \alpha_i = 0,$ No co-integration for all panel

$H_1 : \alpha_i < 0,$ Co-integration for some individuals, but for some it no co-integration.

Rejection of null hypothesis in group statistic shows the presence co-integration for some cross-sections. Mathematical representation of the Durbin-H panel and Durbin-H group statistics are as follows (Altıntaş and Mercan: 2015)

Table 5. Westerlund (2008) Durbin-Hausman Panel Cointegration Test Results

	T-stat	P-Value
Durbin-H Grup Statistics	-1.589*	0.056
Durbin-H Panel Statistics	-0.763	0.223
Notes: Critical Values	10%=1.28 5%=1.645 1%=2.333	

Note: All tests are based on an intercept and the Whitney K. Newey and Kenneth D. West (1994) procedure for selecting the bandwidth order. The p-values are based on the asymptotic normal distribution**.**

When Table 5 is examined, it is seen that Durbin-H panel test was insignificant and Durbin-H group statistic was statistically significant at 10% significance level. That is, existence of ‘’cointegration for some individuals, but for some it no cointegration’’ has been accepted by Durbin-H group statistic but Durbin-H panel test results are found insignificant. In the next part of the study, we will try to find causality between real GDP per capita and number of international tourist arrivals per capita.

Based on this approach, it allows for all coefficients to be different or what is referred to as heterogeneous across cross section. This approach takes into account two different statistics. The first statistics Wbar-statistic, takes average of the test statistics, while the Zbar-statistic shows a standard (asymptotic) normal distribution (Maigida, 2015)

Table 6. Dumitrescu Hurlin Panel Causality Tests Results

Null Hypothesis:	W-Stat.	Zbar-Stat.	Prob.
ITA does not homogeneously cause GDP	4.52817*	2.15515	0.0312
GDP does not homogeneously cause ITA	1.87559	-0.48593	0.6270

When Table 6 examined we can strongly accepted ‘GDP does not homogeneously cause ITA’ hypothesis and we can reject at %5 significant level ‘ITA does not homogeneously cause GDP’ hypothesis. Its mean real receipts per capita (number of international tourist arrivals per capita) is granger causal real GDP per capita at %5.

4. CONCLUSION

The casual relationship between tourism and economic growth has been investigated in lots of studies so far. But when we look at the findings they seem to reach different results from each other. This might be because the tests that each study use have different methods from each other and this might lead to a different results. Because there is not a general agreement about the relationship between economic growth and tourism expansion, we believe it is very important to do further researches in this subject. These studies will provide better understanding and help to reach general agreement in this subject. With having this motivation, we wanted to do contribution to this field.

This study applies cointegration technique to see causal relationship between number of tourist arrival and GDP (Gross Domestic Product). The data that we use to investigate the relationship covers the years from 1990 to 2012 for eight selected Mediterranean countries (France, Greece, Italy, Cyprus, Spain, Egypt, Turkey and Israel). According to results that we gained from this study, there is a casual unidirectional relationship from tourism expansion to economic growth at 0,05 significant level. Our study is compatible with the results of previous studies which confirmed tourism-led economic growth hypothesis. The studies which confirmed tourism-led hypothesis include the studies done by Kerishen (2010), Schubert Brida (2011), Belaquer and Cantavella (2002), Zontürk (2009).

In theory, Increase in number of tourist directly causes also increase in tourism expenditure. In a result, GDP (Gross Domestic Product) goes up as well. However, we found that increase in GDP doesn’t alter the

number of tourists who come to visit country. Therefore, we can say that because GDP in Mediterranean countries has not integrated into social life, GDP has not influenced number of the tourist.

REFERENCES

1. Altıntaş, H., & Mercan, M. (2015). Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Oecd Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Panel Eşbütünleşme Analizi. Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi, 70(2).
2. Balaguer, J., and Cantavella-Jorda, M. (2002), 'Tourism as a long-run economic growth factor: The Spanish case', Applied Economics, Vol.34, pp. 877-884.
3. Chen, C. F., & Chiou-Wei, S. Z. (2009). Tourism expansion, tourism uncertainty and economic growth: New evidence from Taiwan and Korea. Tourism Management, 30(6), 812-818.
4. Dumitrescu, E. I. Ve Hurlin, C., (2012), "Testing for Granger noncausality in heterogeneous panels", Economic Modelling, 29(4), 1450-1460.
5. Gunduz, L. A. Hatemi-J, Is the tourism-led growth hypothesis valid for Turkey, Applied Economics Letters 12 (2005) 499–504.
6. J.L. Eugenio-Mart´ın, N.M. Morales, R. Scarpa, Tourism and economic growth in Latin American countries: a panel data approach, Social Science Research Network Electronic Paper, 2004.
7. Kim, H. J., Chen, M. H., and Jang, S. (2006), 'Tourism expansion and economic development: The case of Taiwan'. Tourism Mamagement, Vol.27, No.5, pp. 925–933.
8. Kreishan, F. M. M. (2010). Tourism and Economic Growth: The Case of Jordan, European Journal of Social Sciences, 15 (2), 229-234.
9. Maigida, A. K. (2015). A Panel Data Analysis on Energy Consumption and its Impact on Economic Growth: Empirical Evidence from Twenty Developing Economies (Doctoral dissertation, Eastern Mediterranean University (EMU)-Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)).
10. Narayan, P.K. The structure of tourist expenditure in Fiji: evidence from unit root structural break tests, Appl. Econ. 37 (2005) 1157–1161.
11. Oh, C.-O. (2005). The contribution of tourism development to economic growth in the Korean economy. Tourism Management, 26, 39–44.
12. Pesaran, M.H. (2004), "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", Cambridge Working Papers in Economics, 435.
13. Pesaran, M. Hashem (2006). "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence". Journal of Applied Econometrics, 22, 265–312
14. R. Durbarry, The economic contribution of tourism in Mauritius, Annals of Tourism Research 29 (2002) 862–865.
15. Schubert, S. F., Brida, J. G. and Risso, W. A. (2011). The impacts of international tourism demand on economic growth of small economies dependent on tourism. Tourism Management, 32, 377-385.
16. Sinclair, M. T. (1998). Tourism and economic development: A survey. The Journal of Development Studies, 34, 1–51.
17. Westerlund, J. (2008). "Panel Cointegration Tests of the Fisher Effect". Journal of Applied Econometric

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(5)

Yrd. Doç. Dr. Hülya UYSAL*

SANAT EĞİTİMİNDE YARATICILIK ALANI OLARAK HEYKEL SANATI ÜZERİNE: TOPLUMSAL BELLEK

ON CREATIVITY IN ART EDUCATION AREA AS ART OF SCULPTURE: SOCIAL MEMORY

ÖZ

Eğitim sisteminde önemli bir yere sahip olması gereken heykel sanatı ve eğitimi ne yazık ki gerektiği ilgi ve özeni görememektedir. Oysa heykel ve heykelciklerin fışkırdığı topraklarımız binlerce yıllık kültür ve sanat birikimine sahiptir. Bu birikimi en iyi şekilde değerlendirebilecek olan yapı ise; günümüz eğitim sistemidir. Sanat geçmişi olan fakat bir sanat geleceği olamayacak olan bir ülke konumundayız. Bu günü en iyi şekilde değerlendirebilmek ise geçmişe ve geleceğe bağlıdır.

Sanat, insanın var olma nedenidir. Sanat ile insan arasında yüzyıllardır süren bir diyalog vardır ve her ikisi de birbirini tamamlar niteliktedirler. Eğitim ise bilimsel bir kavramdır ve çok daha sonra, yani insanın evrimsel olarak gelişimi ve bu gelişimin getirdiği bir sonuç olan düşünce, düşünce yapıları ve düşünce sistemlerinin yaratılması ile başlamıştır. Sanat bir toplumun belleğidir. Her toplum kendisinin yarattığı kültür ve sanat yapısı ile vardır. Her toplumun bir sanat anlayışı ve sanat politikası olmasının gerekliliğinin yanı sıra sanatın evrensel bir değer olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle sanat, sanat eğitimi, heykel sanatı ve heykel eğitimi üzerine bireye ve bunun sonucu olarak topluma kazandırdıkları ve kazandırabilecekleri üzerinde durularak konu ile ilgili sonuç ve önerilere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Yaratıcılık, Sanat Eğitimi, Heykel, Heykel Eğitimi, Toplum, Bellek.

ABSTRACT

In the education system the areas of sculpture art education is not at a spot it should be and the attenion towards it should be more. In our land for thousands of years the there have been outbursts of sculture withinour culture and arts. This accumulation can evaluate the structure in the best way is nowdays education system. We are in such a state that we have a art past but no future. Today is the best way to assess depends on the past and the future.

Art is the reason of existence. There has been a dialogue between art and human nature for centuries, and they both complement each other. Education is a scientific concept and much later, so the evolutionary development of the human mind and as a result brought by this development, thoughts and writings began with the creation of thought. Art is the memory of a society. Every community has with the art and culture that it created itself. Each society's understanding of art and art policy as well as the necessity of art is a universal value that should not be ignored. For this reason art, and art education, sculpture art and sculpture education on the subject of individuals and consequently as a result of collecting and winning the event will be focused on the results and suggestions will be given.

Keywords: *Art, Creativity, Art Education, Sculpture, Sculpture Education, Society, Memory.*

*** Akdeniz Üniversitesi; Güzel Sanatlar Fakültesi; Assist. Prof. Dr. Hülya Uysal; Akdeniz University, Faculty of Fine Arts; Antalya/TÜRKİYE; hulyauysal@akdeniz.edu.tr, hulyabozbiyik@mynet.com**

1.GİRİŞ

İnsan dünyaya gelişinden bu güne dek sürekli bir oluşum (gelişim) içerisindedir. Kendisine daha iyi ve güzel bir gelecek kurabilmek için uğraş verir. Yüzyıllar ilerledikçe deneyimin ve bilginin birikmesi ile insan, insan oldu (Yaşam koşullarını geliştirdi: Sanat, bilim ve teknolojiyi geliştirdi). Düşünce ve dilin evrilmesi sonucu kendisini kuşatan doğayı tanımaya ve ona hükmetmeye başlayan insan, doğa ile uğraş içine girdikçe ondan yararlanmayı ve onu değiştirmeyi öğrendi. "Daha Neandertal* çağında insanlar, çizgiler ve oymalarla, nesnelerin benzerlerini yapmayı denediler" (Tanilli, 1984; 15) (Cilt1). Çevresini şekillendirmeye-değiştirmeye ve olaylar arasında ilişkiler kurmaya başlayan insan, böylece sanatsal ve bilimsel olguları da geliştirmeye başlar. Doğa; sanat ve bilimin iç içe geçtiği bir varlık alanıdır ve her ikisinin referansı doğadır. Sanatın ve bilimin gelişimindeki en büyük etken doğa bilimleridir. Doğu kültürünün mirası doğa olaylarının açıklanmasına dayanan bilimsel düşünceyi içinde taşıdığı gibi eleştirici bir tutumun koşullarını da barındırıyordu; özellikle "Babil ve Mısır'da matematik, astronomi ve doğa bilimleri hatırı sayılır ilerlemeler kaydetmişti" (Tanilli, 1984; 359) (Cilt1). Batı da ise Doğa felsefesinin kurucusu Yunanlı filozof Thales, doğa ve yaşamdaki çeşitliliği kendiliğinden akıp giden bir bütün olarak değerlendirerek bilimsel düşüncenin temellerini oluşturmuştur. Efesli filozof Herakleitos ise var olan her şeyin bir oluşum ve değişim içinde olduğunu söylediği diyalektik yöntemin temellerini oluşturmuştur.

Geçmiş, bugün ve gelecek birbiri içine geçen insanlığın hikâyesidir. Bizler de o hikâyede yaşıyor olduğumuz zaman dilimi gereği yerimizi alıyoruz. Dünyayı ve insanı anlama-anlamlandırma-tamamlama çabası bir bütündür ve insanın değişim sürecini yansıtır. "İnsanlık bizim görüşümüze göre tarihini yeniden örmeye devam edecektir" (Borges, 1990; 69). Geçmişin bilinmesi bize geleceğimizi sunar. Bugünün anlamı ise, geçmişi ve geleceği içinde barındıran düşünüyor olduklarımızdadır. "Baudelaire'in dediği gibi, her çağın kendi tavrı, kendi bakışı ve duruşu vardır" (Antmen, 2010; 18). İnsanın düşünceleri yaşadığı çağın algılanmasına göre değişmektedir ama insanın yaratıcı düşünceleri de o çağı değiştirebilme gücündedir.

Eğitim bilimsel bir bilgidir ve insanın kişilik gelişiminde etkin yere sahiptir. Bilgiyi doğuran ise yaratıdır. Gözlem, algı, analiz ve çıkarımların farkına varılarak kavranması yaratmayı getirir. Bu nedenle bir toplumun en başta gelen göstereni, onun eğitime bakışı ve bu konudaki çağdaş uygulamalarıdır. Bilgiyi üreten insan ile bilgiyi tüketen insan arasında en büyük fark uygarlık düzeyinde karşımıza çıkar. "Nietzsche'ye göre önemli olan eskiyi, günü geçmişi aktarmak ya da yinelemek değil, yeni olanı ortaya koymak, yoktan var etmektir. Çünkü uygarlık yaratıcı atılımların bir birikimidir" (Bozkurt, 2013; 180). Uygarlık bir toplumun sanat, kültür, bilim, teknoloji ve düşünce alanlarındaki üretimlerinin sonucudur. Bu üretim ise bireyin ve toplumun bilinçlenmesi anlamına gelir. " 'Bilgili olmak,' bir konuda bilgi sahibi olmaktır (…). 'Bilinçli olmak' ise sahip olduğu bilginin ne olduğunu, nereden geldiğini, neyin ve kimin amacına hizmet ettiğini bilmektir" (Atabek, 2012; 4).

Eğitim konusunda hepimiz görüşlerimizi dile getiriyoruz ve elbette getirmeliyiz de. Aslında ülkemizde eğitim kavramı ile ilgili olarak hepimizin az-çok memnun olmadığı noktalar var. Özellikle özgür, özgün, evrensel düşünebilen, yaratıcı, anlamlar üretebilen, estetik duygusu gelişmiş, bilgi üreten ve kullanabilen bireyler yetiştirmenin yolu, sanata ve sanat eğitimine verilen değer ile doğru orantılı olduğundan, bu konudaki özen ve ilgi aslında çok daha geniş kapsamlıdır. Sanat ve bilim insanın kavradığı kadardır. Bu nedenle sanatı seven ve kültürün ne olduğunu bilen bireyler yetiştirmek, hem ülke hem de dünya kültürüne eklemlenebilmektir. Sanatı öncelikle zihinsel olarak kavrayabilmek ve sonrasında her alanda yaşamın içine sokmak gerekmektedir. Ancak böyle bir bilinç ve çaba insan yaşamının kalitesini yükseltebilir. Çünkü sanat insana yeniden düşünme fırsatı verir.

---

* Neandertal: Son buzul çağı başlangıcında Avrupa ve Ortadoğu'da yaşayan ve bugünkü insanın uzun bir evrim sonucu ortaya çıktığını kanıtlayan ilk insan fosiline verilen ad.

2. SANAT, HEYKEL ve HEYKEL SANATI

Sanat literatüründe; resim, heykel ve mimarlık sanatları insanlık tarihi ile başa baş gider. Örneğin; insanın mekân oluşturma isteği aslında kendini koruma ve güvenli bir yere sığınma içtepidir. Mağara resimleri insanın sığındığı mekânda yaşadığı olaylardan kesitleri yansıttığı yaşam alanıdır. Bu mekânda çizdiği hayvan resimlerinin nedeni ise estetik kaygılarla değil, kendisini çevreleyen yaşam koşullarını (yansıttığı) ve korkmasına rağmen peşinden koşup, öldürüp, yediği hayvanın resimlerini yaptı (bizon resimleri). Çünkü onlar (avladığı hayvanlar), hayatta kalmasının nedeni idi.

"Bu çetin ortamda, yaşamı da çetinlerle doludur insanoğlunun. Ne belli bir yeri vardır kalacak, ne giysisi hemen hemen. Ağaç kovuklarına, mağaralara sığınır; hayvan derilerine bürünür. Elinde, biraz yontarak kullandığı bir taş parçası vardır. Bir de sopa! Ancak yüzyıllar ilerledikçe, deneyim birikir; teknik de yetkinleşir: Delmek, kesmek, öldürdüğü hayvanların derisini soymak için, çeşitli biçimler vermektedir taşa. Kısaca, alet yapmaktadır insan artık. Bir şeyi daha bulur bu arada: Ateşi" (Tanilli, 1984; 5) (Cilt 1).

Sanat insanın yarattığı bir devamlılıktır. Heykel de görsel düşünmenin ifadesidir. "Görsel algı, niteliklerin, nesnelerin, olayların imgelerini sağlayarak kavram oluşumuna zemin hazırlar" (Arnheim, 2012; 326). İnsanlık tarihi boyunca sanatçılar, heykelin üretken dilini kullanarak söz söylemişler ve bilgi vermişlerdir. Sanatın içinde var olan bilgi aynı zamanda bilimsel bilginin temelidir. Heykelin göstergeleri sayesinde insan, kendini ve dünyayı tamamlamıştır. Bu görsel dil içerik ve biçim arasındaki bağlantıların kurularak yeni bir gerçekliğin sunulmasına araçtır. Yaratılan gerçeklik ise bir öncekini içinde barındırarak insana ait düşünceleri yansıtan üç boyutlu değerler bütünüdür. Bu değerler bütünlüğü ise heykel sanatını oluşturur. İnsanlığın taşıyıcısı olan heykel, aynı zamanda düşünce üretim sürecinin yaşam alanıdır. Üretken düşünmenin sonucu da sanatsal biçimi doğurur.

İnsan doğada gördüğü biçimleri kendi beyninde yeniden oluşturarak düşüncelerini biçimlendirip, geliştirir. "Payerson'a göre biçim, düşünceyi, duyguyu ve özü(maddeyi) bir etkinlik içinde birleştiren yapılanmış bir nesnedir" (Eco, 1992; 206-207). Gözlemleme yetisi, olaylar arasında ilişkiler kurması, nesne ve olayların beyninde yeniden canlanması, var olan biçimleri kavramasına ve onlara eklenen yeni biçimler ile anlamlar oluşturmasına neden olur. İnsanın akıl ve sezgileri geliştikçe sanat da gelişir ve değişir. "Mathieu'ye göre, biçimlerin evrimi bilimsel kavramların evrimiyle koşut gider" (Eco, 1992; 117-118).

Görsel sanatların gelişimi aslında oldukça eskiye dayanır. Doğuda ilk örnekleri Mezopotamya'da Sümerliler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlar iki biçimde kendini göstermektedir: Kabartma ve heykeller. Mısır Sanatında ise ölümün ve yeniden dirilişin sanatı olarak değerlendirebileceğimiz heykel sanatında büyük ilerlemeler kaydedilmiş ve insanlığa sunulmuştur. Çinli filozof Konfüçyüs (M.Ö.550-480)'ün felsefesi insanlıkça bir düşünceden yola çıkarak insanların topluma karşı sorumlu olduklarını ve görevlerini yerine getirmeleri üzerine düşünceci bir sistemi geliştirmiştir. Ayrıca "maddeci" dünya görüşünü (M.S. 1. Yüzyılda) savunan filozoflar (WanTch'ong) da Çin'de yaşamıştır. Daha sonra Ortaçağ döneminde ise Hint felsefesinin önemli akımları doğmuş, eğitim ve öğretim geniş boyutlara varmıştır. Felsefe, kutsal metinler, gramer, müzik, tiyatro, dans ve resim gibi dersler yer almıştır. Batı kültürleri ise bilginleri, şairleri ve sanatçıları ile yeni düşünceler ve yeni düşünceci felsefe sistemleri yaratmıştır. "Görüşü materyalizmle yakından ilişkili olan Anaxagoras, Sokrates, tragedya şairi Sofokles, o sırada Atina'da yaşayan 'tarihin babası' Herodotos, heykeltıraş Fidyas ve ötekiler" (Tanilli, 1984; 296) (Cilt 1). Antikçağda sanatta ahenk, yalınlık, denge ve bütüne uygunluk egemendir. Tanrıların insanlaştırılması ve bunların ideal bir güzellik içerisinde sunulması üzerine kuruludur. "Batı'da sanat, antik geleneğin etkisi ile kiliselerde başladı. Kiliselerde resimler ve heykeller okuma ve yazması olmayan halka İncil'in bütün hikâyelerini anlatıyordu" (Kuban, 2010; 2). Yunan uygarlığı felsefe, bilim, sanat ve edebiyat alanında büyük filozofların yetişmesinde etkili olmuştur. Düşünsel çıkışı "bilgelik sevgisi" olan kavram ortaya atılır. Yunan filozoflarından Thales materyalist düşüncenin babası olarak görülür ve doğa felsefesinin kurucusudur. Milet Okulu öğrencileri onun bilim ve felsefe üzerine öğretilerini benimseyerek geliştirirler. Herakleitos diyalektik yöntemin temellerini atar ve yine bu dönemde 'eşitlik' ve 'demokrasi' gibi önemli kavramlar Sofistler (Bilgeler) tarafından sosyal ve siyasal bilimlerin temelleri geliştirilir. Bu dönemde eğitim ve öğretimin önemi üzerine düşünen filozof ise Sokrates'tir. Aristoteles ise bilginin bilim dallarına ayrılmasında (Fizik, botanik, mantık, politika, etik, retorik, poetik ve

diğerleri) ve bilginin sistemleştirilmesini sağlamıştır. "Platon felsefesi, felsefe tarihinde ilk sistemli felsefi düşüncenin kaynağı olarak kabul edile gelmiştir. (…) Varlığın temelini oluşturan öğeleri bulmayı amaçlayan bir bilgi kuramı olarak onun 'İdea' öğretisi, felsefe sisteminin merkezinde yer alır" (Bozkurt, 2013; 101).Yunan filozoflar sanat, bilim ve felsefenin gelişimde etkin olmuş ve batı sanatını tümden etkilemişlerdir. Antik sanat felsefesinde "İyilik", "Hakikat", "Erdem" ve "Güzellik" kavramları sanata ve bilime yeni algısal bir boyut getirmiştir. Rönesans dönemiyle birlikte kapalı düşünce sistemi açılmaya başlamış, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerle birlikte insan özgürleşmeye başlamıştır. Avrupa'da yeni düşünce biçimlerinin oluşması ve aydınlanma felsefesiyle birlikte tanrı, doğa ve insan üzerine pozitif düşünce ile birlikte hümanist (insancılık) bir dünya görüşü önerilmiş ve insan yaşamında köklü değişimler yaşanmıştır. Avrupa'da özellikle sanat alanında estetik kavramının bir bilim olarak geliştirilmesi sanata yeni kavramların ve sonrasında da yeni malzemelerin girmesine olanak tanımıştır. Sanat simgelerden ideale "…idealden gerçekliğe, gerçeklikten soyutluğa, soyutluktan olanaklıya ilerleyişin" (Eco, 1992; 117) evrimidir. Teknolojinin de birlikteliği ile sanat yeni söylemleri önerir. Örneğin devinim (Alexander Calder), nesnel-rastlantı (Salvador Dali) ve ironi-ötesi (Marcel Duchamp) gibi kavramlar sanata girmiştir (Eco, 1992). Heykel sanatı da geleneksel boyutlarını aşarak yaşadığımız bu dünyayı yeniden oluşturmak-düzenlemek üzerine sanatçının kendi duyarlılığı, ilişkilendirmeleri ile anlamlı bir bütünü oluşturur-sunar.

Heykelin biçimsel problemleri arasında; ritim, oran-orantı, yön, denge, hareket, doluluk-boşluk, form (organik form- inorganik form), kompozisyon, an, bakış, plan (yüzey), doku, düzen, zıtlık, iç bükey, dış bükey, strüktür gibi birçok görsel kavram işin içine girmeye başlar. Bu kavramlardan bazılarını ilk yaratmalarda da görebiliriz. Hatta perspektif bilgisi olmamasına rağmen sanatçının, ön-arka, küçük-büyük, yüzey düzenleme, an, bakış, form, çizgi, oran-orantı gibi sanatın bazı problemlerinin farkında olduğu anlaşılmaktadır. Heykelin biçimsel yönü gibi anlamsal yönü de bilgiyi gerektirir. Bu bilgi ise hem aklı hem de sezgiyi içerir. "Croce'ye göre bilginin iki biçimi vardır. Bilgi ya sezgisel ya da mantıksaldır; ya düş gücü ya da us aracılığıyla elde edilen bilgidir; ya bireyselin ya da tümelin bilgisidir; kısacası, ya imgeler ya da kavramlar üretecidir" (Cömert, 2007; 27).

İnsan toplumsal bir varlıktır ve sanat insan için toplumsal bir bellek oluşturur. Bugün insanlığın geçmişini araştırırken başvurabileceğimiz temel veriler onların fizik ya da matematik bilgileri değil, sanat ve kültürel yapılarıdır. Bu araçlardan en eski olanlar da resim, heykel ve mimarlık sanatlarıdır. Heykel içerik ve biçimsel yönü ile insanlığın entelektüel yanıdır (heykel sanatını ve kültürünü oluşturur). İlk yapılan heykeller simgesel anlatım yolları için önemli bir araç olmuştur. Simgelerle düşünmek ve bunları nakledebilmek insana özgü bir bilgi akışıdır. Düşünsel ve duygusal etkinliğin sanatsal üretime dönüşme an'ıdır heykel.

"İnsanın kendini ve çevresini, gözleriyle gördüğü, duyularıyla algıladığı her şeyin benzerini ya da yorumunu soyut ya da somut biçimde değişik amaçlarla yeniden yaratması, günümüze değin akıl almaz bir sanat yapıtları birikimi oluşturuyor. Ülkemiz dünyadaki bu birikimden büyük bir pay almış. İlk heykelciklerin ve doğa resminin yaratıldığı Çatalhöyük ve Hacılar'dan başlayarak(İ.Ö. 6500), heykelciliğin doruğunu simgeleyen Hellenistik Pergamon heykelciliğine, Roma heykel ve portrelerinden (Ephesos ve Aphrodisias) Bizans duvar freskleri, ikonaları ve mozaiklerine, Selçuk kabartmaları ve çinilerinden, Osmanlı minyatürlerine değin, insanın özellikle kendini betimlediği tüm yapıtlar ülkemiz müzelerini ve kentlerini dolduruyor" (Madra, 1989; -).

Anadolu coğrafyası birçok uygarlığın kültürel verileri ve imleri üzerinde oturmaktadır. Tarih boyunca Grek, Hitit, Likya, Frig gibi uygarlıkların getirdiği sanat ve kültürel yapının zenginliğine sahiptir. Böylesi bir kültürel dokuya sahip olan ülkemiz, kültürel farklılıkların, kültürel katmanların ve kültürel zenginliğin olanaklarını elinden kaçırmaktadır.

3. EĞİTİM, SANAT EĞİTİMİ ve HEYKEL EĞİTİMİ

İnsan uzayı soyut olarak algılar. İnsanın düşünce ve bilinci soyutlama yetisi ile donanmıştır. Algılama, düşünme ve çözme sanatın ve bilimin temel ilkeleridir. Bu temel ilkeleri kavrayarak teknolojinin getirdiği olanakları da kullanabilen insan, sanata ve kültüre dair bir fikir edinebilir. Geçmişin bilincinde olup günümüzün çağdaşlığını yaşayabilmek ve her alanda üretebilmek-kendini tamamlayabilmek için; sanat, bilim,

teknoloji ve eğitimin uyum içerisinde dengeli dağılımı ile mümkündür. Hegel'e göre; "Sanat, hakikatte halkların ilk eğiticisidir" (Bozkurt, 2013; 174).

Eğitim bilimsel düşünceyi içinde taşır. Bilimsel düşünceyi oluşturan ve geliştiren de yaratıcı-üretken düşüncedir. "Yaratıcılık Webster'ın yerinde belirtişiyle, yapma, varlığı ortaya çıkarma sürecidir" (May, 1994; 63). Yaratıcı düşünce, insanın yeni anlamlar üretmesi, soru sorması, sorun yaratması, soruna çözüm yolunu araştırması, araştırmalarını paylaşarak diyalektik bir yaklaşımla gerçekliğin kavranmasına ilişkin yeni bir gerçeklik sunabilmektir. Gerçekliği ise aklımız ve sezgilerimizle kavrarız. Bu kavrama yetkinliği ancak çağdaş eğitim aracılığı ile geliştirilebilir. Eğitimin çağdaşlığı ise gelişimci düşünceye açık olması ile bağlantılıdır. "Landau'dan aldığımız bir tanım ise, yaratıcı yeti için en çağdaş yaklaşımı getirmektedir sanıyoruz: Daha önceden kurulmamış ilişkiler arasındaki ilişkileri kurabilme, böylece yeni bir düşünce şeması içinde, yeni yaşantılar, deneyimler, yeni düşünüler(fikirler) ve yeni ürünler ortaya koyabilme yetisi" (San, 2008; 15) dir. Yaratıcılık, edinilen bilgiyi kendi içselliği ve düşünsel ilişkilendirmeleri ile kullanabilme yetkinliğidir. Yaratma eylemini gerçekleştirmede özellikle resim, heykel ve müzik disiplinlerinin payı büyüktür. İnsan ancak yaratarak uygarlığı geliştirebilir. Eğitim; felsefe ve doğa bilimleri ile doğrudan ilintilidir. Tarihsel olarak baktığımızda doğuda daha ortaçağ döneminde Hint felsefesinin önemli akımları doğmuş, eğitim ve öğretim geniş boyutlara varmıştır. Batıda ise; Eski Yunan uygarlığı döneminde felsefe, bilim, eğitim, edebiyat, tiyatro, müzik, resim, heykel ve mimarlığın gelişmesinde büyük adımlar atılmıştır. Sonrasında ise sanatçılar daha eleştirisel ve duyarlı bir tutumu izlemişler ve sanata oyun, sorgulama ve ironi gibi kavramlar girmiştir. "İlkçağ sanat anlayışına göre sanatçı, toplumsal sorumluluğu olan ve bu bilinci alımlayıcılarıyla paylaşan kimsedir" (Bozkurt, 2013; 106).

"Türkiye'de ellili yıllardan bu yana eğitim kavramı giderek hızlanan bir erozyonla yıpranıyor. Çünkü en önemli nokta üzerinde, başka deyişle 'eğitimin amacı' üzerinde artık hiç durulmuyor. Öyle ki, eğitim neredeyse yalnızca 'eğitim diye bir şey her ülkede bulunduğu için' yürütülür oldu. (…) resmi eğitim politikamızın temeli, öğrencilere nasıl düşünmeleri gerektiğinin öğretilmesine değil, fakat neleri düşünmeleri gerektiğinin ezberletilmesine dayanıyor" (Cemal, 2013; http://www.cumhuriyet.com.tr).

Ülkemizde heykel sanatı yanlış yorumlamalar nedeni ile gelişememiş bir disiplindir. "Osmanlı'da üstelik insan yaratıcılığının diğer boyutu olan ne resim ne heykel vardı. Yasaklar listesindeydi" (Bursalı, 2016; 6). Dolayısıyla Heykel eğitimi ülkemizde ancak 19. Yüzyılın sonlarında (1883) Sanayi-i Nefise Mektebi'nin (Bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) kurulması ve heykel bölümünün eğitime başlamasıyla önemli bir adım atılmıştır. Topraklarında birçok uygarlığın sanatını barındıran ülkemizde, heykel sanatı ve eğitimi gereken ilgiyi ancak cumhuriyet döneminde yaşamıştır. Yurt dışından gelen eğitmenler ve yurt dışına giden öğrenciler sayesinde interaktif bir ortam yaratılmıştır. Fakat resim ve heykel sanatının temel ilkeleri ve alt yapısı kitle tarafından özümsenmeden, televizyon, bilgisayar ve cep telefonu gibi teknolojiye direkt olarak giren halk, geleneksellikle çağdaşlık arasında gidip-gelmektedir. "Dünyanın başka yerlerinde sanat-kitle ilişkisi, insan betimi açısından, kesintisiz bir gelişme ve önemli devrimler yaşamaktaydı" (Madra, 1989; -). Ülkemizde ise, sanat ve toplum arasında kopukluk oluşmuş ve buna ek olarak sanatın siyasete kurban edilmesiyle de gerileme devri başlamış, sonuç olarak da çağdaşlığı bir türlü yakalayamamıştır. "…sistematik çağdaşlaşmayı reddedince düşünce boşluğunu reytingli safsatalar doldurdu. Televizyonlar okul oldu; okullar da dershane. Fakat ülkenin bu çukuru dolduracak potansiyeli var" (Kuban, 2014; 5). Sanat ve bilim insan kadardır. İnsan kendini ne kadar geliştirebilirse toplum da o kadar gelişebilir. Bunun kaynağı da çağdaş eğitim sistemidir.

4. SONUÇ

Yaşadığımız coğrafyanın kültürel belleğinin zenginliklerini bilerek ve yeniyi yadsımadan kültür odakları yaratabilmek, eğitimin içeriği ile doğru orantılıdır. Çok öncesinde sanat vardı fakat eğitim yoktu. Bugün ise sanat eğitiminin yaratıcılık üzerindeki etkisi-gereği her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Uygarlık yalnızca bilim ve teknolojiyi kullanmak değil her alanda üretebilmek ve günümüzün bilgi çağında bu hızlı döngüyü yakalayabilmek için toplumsal fikirlerimizin ve ön yargılarımızın yıkılması bir çözüm olarak görülebilir. Bir toplumun geçmişe ve geleceğe yönelik varlığı ve var olabilmesi, ancak onun yaşadığı dönemde

ürettiği kültür, sanat, bilim, teknoloji ve eğitim konularındaki düzeyinin, geleceği tasarlayabilen yeniye açıklığı ile ilişkilendirilebilir. Çünkü şimdinin içinde geçmiş ve gelecek vardır. Sanatı kendi içinde kapalı bir alan ya da lüks veya boş zamanları değerlendirme meşguliyeti olarak görmekten vazgeçmek için, gündelik hayatın içine dâhil etmek, okullara yerleştirmek, müzelerin nemli odalarından çıkarmak gerekmektedir.

Kültür bizi biçimlendirdiği kadar, biz de kültürü biçimlendiriyoruz. Hep şöyle deriz: Birçok uygarlığın yerleşim yeri olan Anadolu, doğu ve batı kültürleri arasında köprü görevini üstlenmiştir. Fakat şimdi ise şöyle diyebiliriz: Ne yazık ki o köprü yıkılmış ve sanat ile sanata dair söylemler yok edilmiştir.

Sanat ve sanatçıya verilen değer ile bu konudaki eğitim anlayışı o toplum hakkında bir fikir edinebilmemiz açısından önümüze her şeyi görünür kılan bir ayna koyar. İşte biz o aynadan olan biteni görebilir ve değerlendirebiliriz. Sanat eğitiminin bir insana kazandırabileceği en önemli özellik; insana, dünyaya ve olaylara bakışını değiştirerek tüketen değil üreten bir insan konumuna getirmesi ve geçmişini bilerek yeni bir geleceğe ışık tutmasıdır.

Heykel sanatı ve eğitimi ülkemizde gerektiği önem ve ilgiyi görmemesi ile çağdaş düşüncenin de önünü kesmektedir. Sanatı yalnızca geleneksele bağlamak kolaycılık olur. Çağdaş sanat ile geleneksel sanat birbirine karıştırılmamalıdır. Fakat her iki alanın da gelişimi ve yenilenmesi için sanat eğitimcilerinin yetiştirilmesi gerekir. Sanat eğitimi ortamının sağlanabilmesi için özgünlük, süreklilik, uluslararası ilişkiler, değişkenlik, devingenlik, iletişim, özgürlük, eleştirisellik gibi ilkelerden ödün verilmemelidir. Eğer biraz ileride, sınırın hemen yanında birileri heykel yapıyorsa, sizler de yapacaksınız-yapılmasını sağlayacaksınız. Sanat insan yaşamının gereği-gerekliliği ve tamamlayıcısıdır. Bu nedenle her bireyin eşit uzaklıkta olması gerektiği çağdaş eğitim sistemi içerisinde varlığını sürdürebilir.

Suyun akışı-berraklığı-yansıması için "eğim" ne ise, insan için de "eğitim" o dur. Çağdaş eğitimin olmadığı yerde su, balçık olur.

5. ÖNERİLER

Sanat evrensel bir değerdir ve öncelikle düşüncenin eğitilmesi gerekmektedir. Bu nedenle sanat eğitiminin erken yaşta başlaması ve devam etmesi gerekir. Çünkü insan zekâsı bilimsel olarak 10 yaşına kadar tamamlanmaktadır. Fakat bizdeki gibi anaokulu ile bir başlangıç yapıp uzun bir aradan sonra emeklilikle birlikte, hoş bir eğlence veya kafayı boşaltma aracı olarak görülmesinin değişmesi gerekmektedir.

Standart bir insan modeli yaratmak için değil, insanın duygu ve düşüncelerine hitap edebilen bir eğitim sistemi yapılandırılmalı ve uygulanmalıdır.

Edinilen bilgileri ilişkilendirerek insanın yeni anlamlar üretebilmesi ancak sanat eğitimi yolu ile mümkündür.

Parçalara bölme ve parçaları yeniden örgütleyebilme yetisi, düşünceyi örgütleyebilme anlamına gelir ki, ancak heykel eğitimi ile süreklilik kazanabilir.

Merak, görme, gözlem, algı, analiz ve çıkarımların farkına varılarak kavranması, sanat eğitimi yolu ile gerçekleşebilir.

Müzeler birer eğitim alanı olmalı, durağanlıktan uzaklaşmalıdır. Sanat müzeleri, sanat ve kültür merkezleri kurulmalıdır.

Merkez ve çevre arasındaki uçurumun kapanması için; sanat etkinlikleri, sergi alanları ve galeriler yalnızca merkezde değil çevrede de yer almalıdır. Ayrıca sanat dernekleri ve sanat enstitüleri kurulmalıdır.

Milli eğitim ders müfredatında teorik ve uygulamaya yönelik güzel sanatlar dersleri (resim, heykel, müzik) yer almalı ve çağdaş bir içerikle hazırlanmalıdır. Okullarda sanat atölyeleri kurularak bu konuda iyi bir donanıma sahip alanlar oluşturulmalıdır.

Sanat tarihi, felsefe, psikoloji, sosyoloji, estetik, göstergebilim, mantık, sanat felsefesi, sanat eleştirisi bir bütündür ve sanatın bilimle olan çok yönlü bağlantısının kollarıdır. Bu nedenle hem örgün eğitiminde hem de sanat eğitiminde zorunlu dersler olarak yer alması gerekmektedir.

Öğrenciye düşünme yöntemleri öğretilmeli, "neyi düşünmesi değil nasıl düşünmesi gerektiği" (Cemal, http://www.cumhuriyet.com.tr) ve eleştirisel bakış açısı kazandırılmalıdır.

Sanatçılar, sanat eleştirmenleri, yazarlar, sosyal bilimciler, eğitim bilimciler, akademisyenler

tarafından sanat-sanat eğitimi-kültür politikası oluşturulmalı ve hayata geçirilmelidir.

Basın-yayın organları sanat yayınları yapmalı, görsel-işitsel medya sanat ve kültüre yer vermeli, bu konuda plan-program hazırlanmalıdır.

Sanat ve eğitim için devlet bütçesinden ayrılan pay, çağdaş eğitim sistemini yapılandırabilecek düzeyde olmalıdır.

İnsan, sanat ve bilim odaklı bir eğitim anlayışı benimsenmelidir.

KAYNAKÇA

1. ANTMEN, Ahu (2010). **20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar**, Sel Yayıncılık. İstanbul.
2. ARNHEIM, Rudolf (2012). **Görsel Düşünme** (Çev. Rahmi Öğdül), Metis Yayınları. İstanbul.
3. ATABEK, Erdal (2012). "Bilinçli Eğitim, Bilinçli Toplum," **Cumhuriyet Gazetesi,** 17 Eylül 2012, s.4.
4. BORGES, Jorge Luis (1990). **Sonsuzluğun Tarihi** (Çev. Ayşe Atalay), Düzlem Yayınları. İstanbul.
5. BOZKURT, Nejat (2013). **Sanat ve Estetik Kuramları,** Sentez Yayıncılık. Ankara.
6. BURSALI, Orhan (2016). "Duruma Tarihçi Olarak Baktığım İçin Karamsar Değilim…" **Cumhuriyet Gazetesi,** 7 Kasım 2016, s.6.
7. CEMAL, Ahmet (2013)."Yeni Bir Eğitim Kavramı," http://www.cumhuriyet.com.tr) (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2013)
8. CÖMERT, Bedrettin (2007). **Croce'nin Estetiği,** De ki Basım Yayın. Ankara.
9. ECO, Umberto (1992). **Açık Yapıt,** (Çev. Yakup Şahan), Kabalcı Yayınevi. İstanbul.
10. KUBAN, Doğan (2010). "Sanatsız Olmayacak," **Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji Dergisi,** 5 Kasım 2010, Sayı:1233, Cumhuriyet Gazetesi Eki, İstanbul, s.2.
11. KUBAN, Doğan (2014). "Çağdaş Yaşamla Boş Söylem Çelişkisinde Boğulan Toplum," **Cumhuriyet Bilim Teknoloji Dergisi**, 16 Mayıs 2014, Sayı:1417, Cumhuriyet Gazetesi Eki, İstanbul, s.5.
12. MADRA, Beral (1989). **Çağdaş Sanatın Kimliği,** Galeri BM Yayını. No:3, İstanbul, sayfa numarası verilmemiştir.
13. MAY, Rollo (1994). **Yaratma Cesareti** (Çev. Alper Oysal), Metis Yayınları. İstanbul.
14. SAN, İnci (2008). **Sanat ve Eğitim,** Ütopya Yayınevi. Ankara.
15. TANİLLİ, Server (1984). **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İnsanlık Tarihine Giriş (I İlk Çağ),** Cilt: 1, Say Kitap. İstanbul.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(6)

B. M. ALIYEVA†

TRAFFIC-TIME RELATIONSHIP IN CORPORATE NETWORKS
KURUMSAL AĞLARDA TRAFİK-ZAMAN İLİŞKİSİ

ABSTRACT

The paper deals with the problem of developing the model and software for the traffic-time relationship in corporate networks. It is shown that the traffic distribution depending on time during weekdays has a certain periodicity.

Therefore, the Fourier series expansion has been used in building of the model of the traffic- time relationship. The software of the model has been developed by means of Delphi Programming. The data of the AzscienceNet network have been used for the verification of the results.

Keywords: *Fourier series, traffic distribution, traffic-time relationship model, traffic forecasting*

ÖZ

Bu makalede model geliştirme sorunu ve kurumsal ağlarda trafik-zaman ilişkisi için yazılım anlatılmaktadır. Hafta içi zamana bağlı olan trafik dağıtımı belirli aralıklarla gerçekleştiği gösterilmiştir.

Bu nedenle, Fourier seri açılımı trafik-zaman ilişkisi modelinin binasında kullanılmıştır. Modelin yazılımı Delphi Programlama yoluyla geliştirilmiştir. AzscienceNet ağının verisi sonuçların doğrulanması için kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fourier serileri, trafik dağıtımı, trafik-zaman ilişki modeli, trafik tahmini.

† **Azerbaijan State University of Economics in Baku, Azerbaijan; Faculty of Business Administration, Turkish World Department of Economics and Business Administration; Baku/AZERBAIJAN; bastiyusifova@gmail.com**

1. INTRODUCTION

It is known that the loading of the communication channel of the corporate network providing Internet access in most cases depends on the number of simultaneous users of the channel and on the requested data amount. The most part of disconnections and cancellations occurring during data transfer and reception within the network is due to the corporate network overload. During the working hours of the day, the channel is either lightly or heavily loaded. Requirements for users' access to information exceeding the actual capacity of the corporate network equipment leads to significant decrease in the efficient use of the network. On the other hand, as the number of Internet users grows, the network loading increases exponentially. Efficient use of the channel in working hours makes it possible to raise the network performance and allows the corporate users to use the Internet effectively. For this purpose, a number of problems aimed at improving QoS (Quality of Service) with the use of such technologies as CDN (Content Delivery Network) [1-3], SAN (Storage Area Network), etc. have been solved recently. One of the essential measures to ensure the efficient use of the communication channel in the corporate network is traffic analysis and follow-up procedures based on its results and aimed at providing purposeful use of the corporate network. The requirements to security and efficiency of the communication channel increase as the corporate network geography expands and the number of users grows. Improving the even distribution of traffic in corporate networks depending on time is one of the topical problems today.

2. *Problem statement.*

Analysis of the performance of AzScienceNet corporate network of the Azerbaijan National Academy of Sciences shows that the traffic volume changes depending on time and in some cases exceeds the network limitations. Therefore, improvement in the quality of service provided to the corporate network users requires carrying out certain software and hardware procedures.

Technical procedures imply raising the speed of communication equipment of the corporate network, upgrading of the network servers and particularly memory upgrade. However, studies shows that the demand for improving the quality of services offered by corporate networks increases rapidly and it is impossible to meet this demand merely by raising the speed of communication equipment. Therefore, various software updates are also required.

The analysis of traffic in the AzScienceNet corporate network over one week demonstrates the following:

- A certain periodicity is observed in the traffic volume. Daily traffic volume is approximately the same;
- The traffic volume generally depends on time and the number of corporate network users;
- In certain hours of the weekday, the traffic volume may exceed the limits of the corporate network, which requires taking certain measures.

Considering the above-mentioned, this article deals with solving of the following problems:

- Building the traffic volume-time relashionship model;
- Developing the algorithm for creating the software of the model;
- Experimenting on the data of AzcienceNet corporate network.

3. Building the traffic volume-time relashionship model

Since the traffic volume-time relashionship model demonstrates a certain periodicity, let us build the model by Fourier series expansion. It is known that if function $f(x)$ is a defined unit function in any interval [-*l*,*l*], it can be written as Fourier series expansion [4].

$$f(x) = \sum_{n=1}^{\infty} b_n \sin \frac{n\pi}{l} x$$

Here $b_n = \frac{2}{l}\int_0^l f(x)\sin\frac{n\pi}{n}xdx$, *n=1,2,....*

Let us assume the following notations:

Assume that array *DH(i,j)* indicates the amount of requests to the corporate network during weekdays in hours. Here *i=1,2,...,5* və *j=1,2,...,24*.

Array *DM(i,j)* indicates the amount of requests to the corporate network during weekdays in minutes. Here *i=1,2,...,5* və *j=1,2,...,1400*.

Array *ADM(j)* indicates the amount of requests to the corporate network during an average weekday in minutes. Here *j=1,2,...,1400*.

Assume that the elements of array ADM are the estimates of function of time $f(t)$, which is defined in interval $[0,T]$ with values in points $0;h;2h;3h;...$ having the following form: $f(0)=ADM[1]; f(h)=ADM[2]; f(2h)=ADM[3];...$. Therefore, to ensure the unicity, we perform the following conversion:

Fulfilling conditions $g(0)=0, g(T)=0$, we assume that $g(t)=f(t)-(\alpha+\beta t)$. α and β have to be chosen so that the said conditions are met. $0=f(0)-\alpha, 0=f(T)-\alpha-\beta T$. From this we get $\alpha=f(0), \beta=\frac{f(T)-f(0)}{T}$. Thus, we can take $g(t)=f(t)-f(0)-\frac{f(T)-f(0)}{T}\cdot t$.

If we continue to $g(-t)=-g(t)$ in interval $[-T;0]$ for negative t, we can calculate unit function $g(t)$. In the interval $[-T;T]$ of this function, Fourier series expansion will have the following form:

$g(t)=b_1\sin\frac{\pi}{T}\cdot t+b_2\sin\frac{2\pi}{T}\cdot t+b_3\sin\frac{3\pi}{T}\cdot t+...$ şəklində olar. The coefficients of the series are calculated in the following way:

$$b_k=\frac{2}{N}\sum_{r=1}^{N-1}g(r\cdot h)\cdot\sin kr\frac{\pi}{N}.$$

If we deduct from b_k the module of the estimate in the amount m in the expansion, function $g(t)$ will be smoothed:

$$\bar{g}(t)=\sum_{k=1}^{m}b_k\sin k\cdot\frac{\pi}{T}\cdot t$$

To find the value of m, b_k are analyzed. The modules of their primary values are big and diminish after a certain number. This reduction does not go on to 0 but balances around 0. The number indicating the end of the decrease of the module of b_k can be m. Taking one or two indices more or less does not affect anything here.

Thus, using array *DH(i,j)*, he model of relationship between time and the amount of requests to the corporate network during the day can be written as follows:

$$DM[i,j]=\frac{DH[i,[\frac{j-1}{60}]+1]}{60}; i=1-5, j=1-1440$$

$$ADM[j]=\frac{\sum_{k=1}^{5}DM[k,j]}{5}; j=1-1440$$

$$\alpha=ADM[1], \beta=\frac{ADM[1440]-ADM[1]}{1440}$$

$$g(t)=ADM(t)-\alpha-\beta\cdot t; \qquad t=1\text{-}1440.$$

h=1; N=1440;

$$b_k = \frac{2}{N}\sum_{r=1}^{N-1} g(r\cdot h)\cdot \sin kr\frac{\pi}{N}$$

$$\bar{g}(t) = \sum_{k=1}^{m} b_k \sin k\cdot\frac{\pi}{T}\cdot t; \qquad m <= \frac{N}{4}$$

$$F(t) = \bar{g}(t) + (\alpha + \beta t); \qquad t=1\text{-}1440.$$

As a result, $F(t) = \bar{g}(t) + (\alpha + \beta t)$; mathematical expression (*t=1-1440)* is the model resulting from Fourier series expansion of array *ADM[j]* [4].

4. Basic algorithms of the model software and experiments

The model software consists of the interface, the form-creating Form Create subprogram and such subrograms as **Week Days, ADM, MODEL, Prognosis**. The subprograms arrange processing of the data contained in Days.db database file. This database file stores the amount of requests to the corporate network in each hour of the working days of a specified week. The file consists of three sections, such as Day, Hour, Gb, indictating the number of the specified day, the number of the hour and the amount of requests to the network in that hour in Gb, respectively. It is clear from the above-mentioned that this database file contains a total of 120 estimates. Information on the weekdays of any chosen week can be stored here, and the model can be built. The file is read in Form Create subprogram and writted into array *DH(i,j)*. The structure of the file is given in Fig. 1. The software has been developed in DELPHI programming environment [5].

"Week Days" subprogram forms arrays DM and ADM by means of the following algorithms:

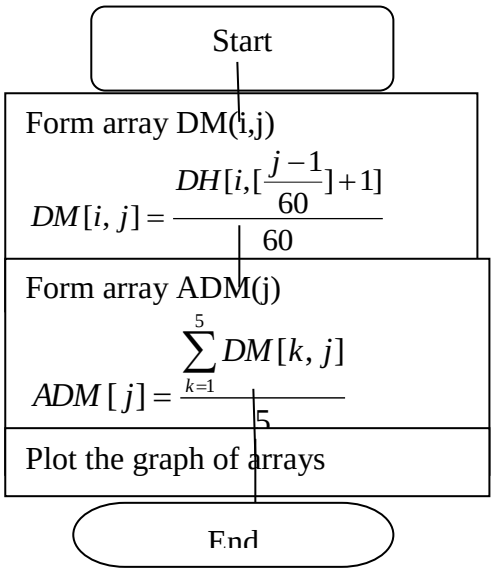

"Model" subprogram performs model-related calculations and returns the plot of the traffic-time relationship for average weekday. This subprogram is executed by means of the following algorithm:

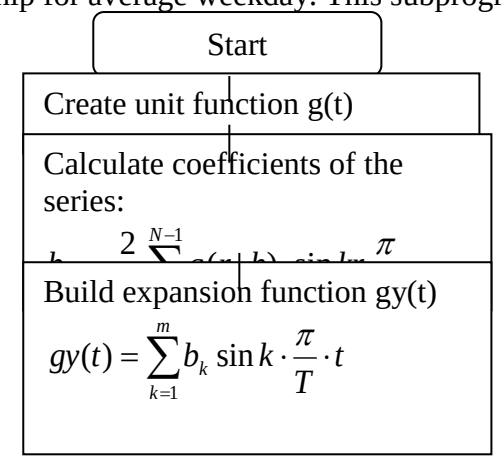

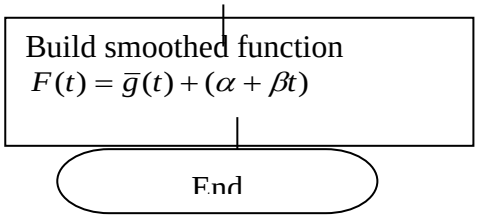

"Prognosis" subprogram plots the graph of function Ft and the corporate network bandwidth capacity korporativ şəbəkənin buraxma qabiliyyəti ilə birlikdə çəkir.

Experiments. The window of the started program is given below.

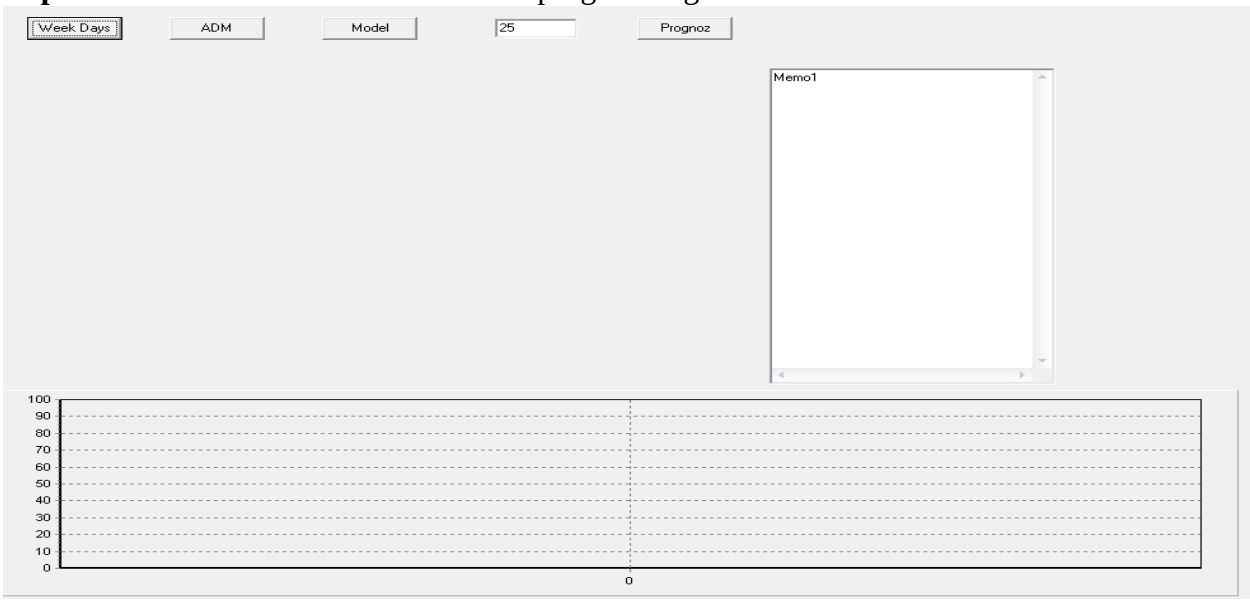

Fig 1. Software interface.

When **Week Days** button is clicked, the data taken from AzScienceNet network and stored in Days.db database file is displayed on the screen in the form of a graph (Fig. 2).

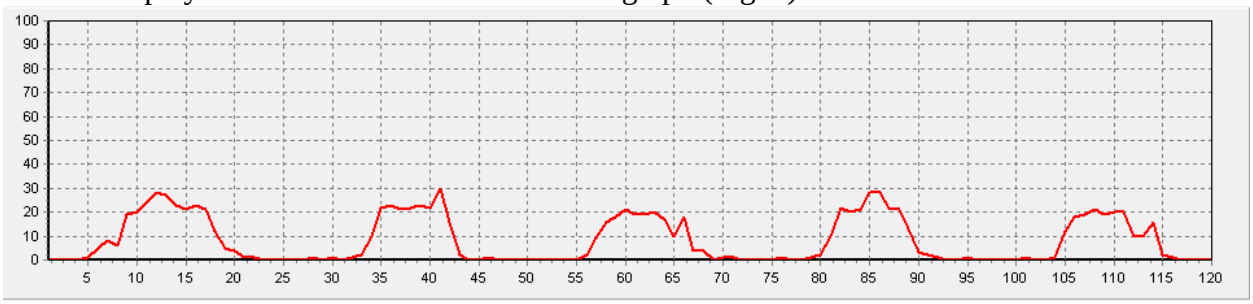

Fig. 2. Hourly distribution of Internet access requests in AzScienceNet network during 5 days

When **ADM** button is clicked, the graph indicating hourly traffic distribution for average weekday is displayed (Fig. 3).

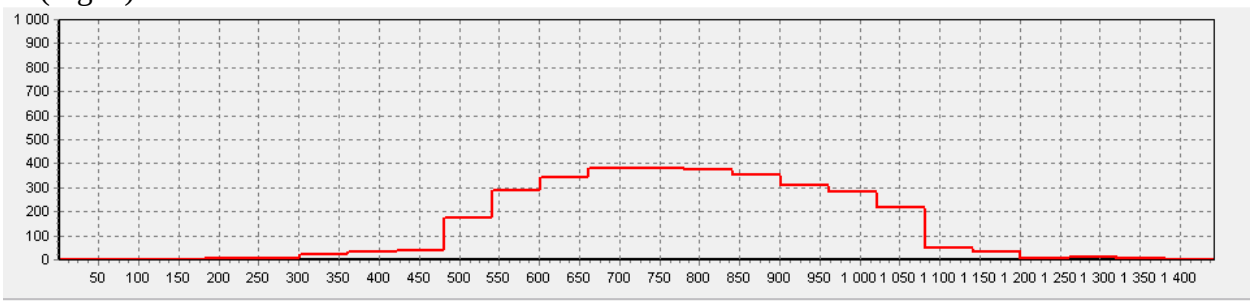

Fig. 3. Hourly traffic distribution for average weekday.

When **Model** button is clicked, the graph of the function built on the model is displayed (Fig. 4)

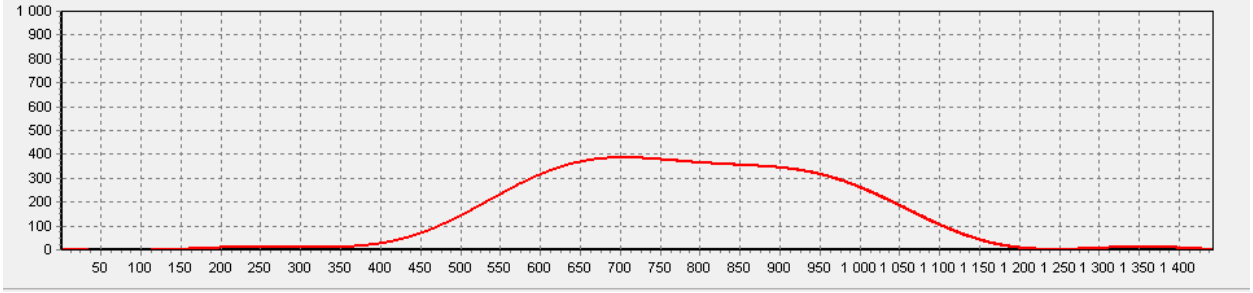

Fig. 4. Graph of the relationship model.

The program interface window gives the number indicating the number of Fourier coefficients required in constructing the model. For the graph shown in Fig. 4 this number was 10. If the number of coefficients is too big, the graph will not be smoothed. The graph in Fig. 5 was constructed with the value of this parameter equal to 40. The software calculates the estimate of this parameter by analyzing the coefficients of the series.

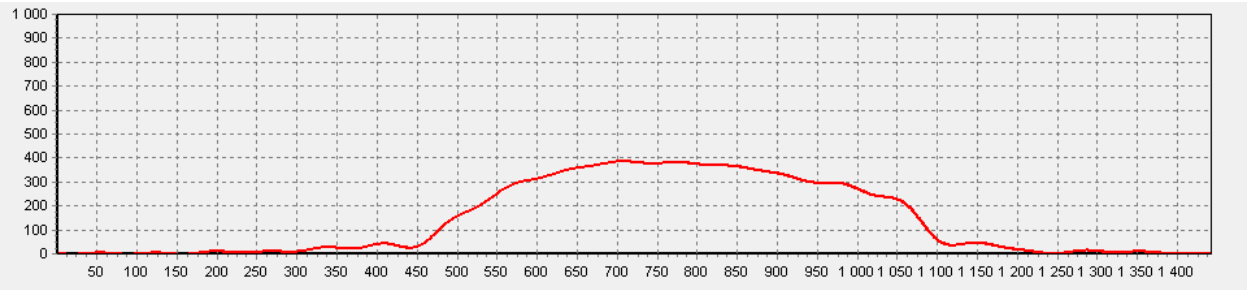

Fig. 5. Graph of a nonsmooth model.

When **Proqnosis** button is clicked, the graph for average weekday of the specified week and the network bandwidth capacity are displayed. This allows one to take preventive measures for that week (Fig. 6).

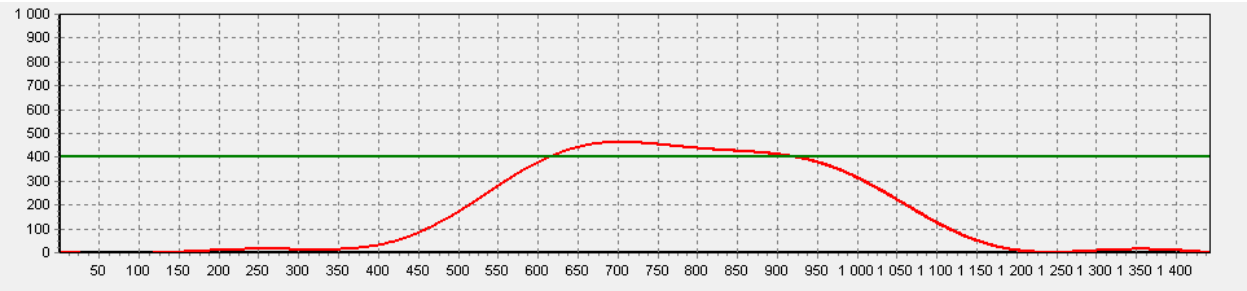

Fig. 6. Distribution of the expected amount of requests to the corporate network for a specified week.

The straight line in Fig. 6 indicates the bandwidth capacity of the corporate network. On can see from the graph that the network loading will exceed the bandwidth capacity between the 620th minute and the 900th minute. Therefore, taking the following preventive measures is considered reasonable:

1. Following the observations, for the efficient use of the communication channel during working hours, it can be ensured that certain type files (*.wav, *.avi, *.vob, *.bmp) are downloaded by means of special interface programs in the hours, in which the network is lightly loaded. Those type files are specified by means of the analysis of log files.

2. If the first step proves unsufficient, the most frequently requested information is identified, using multiagent technologies. This information is extracted in advance before the working hours and collected on the local servers. Thus, time and effort in working hours are not wasted on recurrent extraction of this information.

CONCLUSIONS

The analytical model of the relationship between the volume of requests to the corporate network during weekdays and time is built by means of Fourier series expansion, and its software is developed. The database structure and interface of the software are described. Various states given by the obtained analytical model are demonstrated. The purpose of using the developed software is to ensure even traffic distribution in the corporate network during the day. The software code written by means of DELPHI programming system is given.

REFERENCES

1. Lazar I., Terill W. Exploring content delivery network // IT Professional, 2001, vol.3, no.4, pp.47-49.
2. R.M. Alguliyev, R.M. Aliguliyev, A.A. Huseynova. Improving the efficiency of corporate networks using CDN technology // Informatsionniye tehnologii, 2008, No 7, pp.2-9. (in Russian)
3. Hablinger G., Hartleb F. Content delivery and caching from a network provider's perspective // Computer Networks, 2011, vol.55, no.18, pp.3991-4006.
4. Peter Bloomfield. Fourier Analysis of Time Series. John Wiley & Sons, 2004, 288 p.
5. A. Khomonenko et al. Delphi 7. St. Petersburg, "BHV Peterburg", 2008, 1200 p.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(7)

Şeyda B. SAYILIR*

DOBRUCA'DA TÜRK VARLIĞI VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA HAZIRLANAN RAPOR ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME

TURKISH PRESENCE IN DOBRUCA AND A SHORT REVIEW REPORT DURING WORLD WAR

ÖZ

Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Dobruca'nın kuzeyi Romanya'ya, güneyi Bulgaristan'a verilmiştir. Bükreş Antlaşması ile Bulgaristan, Dobruca'nın güneyini de Romanya'ya terketmiş, Almanya'nın baskısıyla Güney Dobruca tekrar Bulgaristan'a verilmiştir. 1913-1940 yılları arasında Romen hükümeti, bölgeyi Romenleştirmek istemiştir. Romanya ve Bulgaristan, gerek Berlin Antlaşması hükümlerine uymak için, gerekse kendi nüfus sayılarının düşük olması sebebiyle bir süre Türkler'in haklarına saygı göstermişlerse de daha sonra baskı yaparak Türkleri Anadolu'ya göçe zorlamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki bu kötü gidişatını lehine döndürmek üzere birtakım politikalar ürettiği ve bu kapsamda merkezi Dobruca'da, muhtariyet talebi ya da Alman ve Bulgarlarla ortaklaşa veya müstakilen bir idare tesis etme arzusu içinde oldukları görülmektedir. Bu amaçla Dobruca bölgesinin nüfusuyla ilgili çeşitli tarihlerde raporlar hazırlanmıştır. Dobruca Türkleri'nin kitleler halinde Anadolu'ya göç etmeye başladıkları 1917/1918 tarihlerinde bölgede inceleme yapması için gönderilen Osmanlı Müfettişi Mehmet Ali tarafından yazılan raporlarda bölgenin demografik yapısı, Müslüman hane sayıları, Bulgar ve Romen hükümetlerinin propagandaları hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Türkleri, Dobruca, Romanya, Göç, Bulgaristan.

ABSTRACT

According to the Berlin Treaty that was signed at the end of the First World War, northern Dobrogea had given to Romania and southern Dobrogea had given to Bulgaria. Bulgaria had left southern Dobrogea to Romania with regard to Bucharest Treaty, southern Dobrogea was given back to Bulgaria under the pressure of Germany. Between 1913 and 1940, Romenian government wanted to turned the region into a Roman area. Romania and Bulgaria has respected the rights of Turks due to obeying the provisions of the Berlin Treaty and low number of their population but later then, Turks were forced to emigrate to Turkey.

It was appeared that Ottoman Empire had produced a number of policies in order to turn the deplorable situation of Balkans to Ottoman Empire's advantage and in desire to had an administrative center in Dobrogea, seperately or with the partnership of Germany and Bulgaria. For this purpose, various reports for population of Dobrogea had been prepared. In 1917/1918's, Dobrogean Turks had started to migrate to Anatolia in groups and at the same time, Ottoman Inspector Mehmet Ali had been in Dobrogea for investigation of the region. The report that was prepared by him has given information about demographical structure of the region, Muslim households and propagandas of Romenian and Bulgarian Governments.

Keywords: *Balkan Turks, Dobrogea, Romania, Immigration, Bulgaria.*

* **Dr., Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir/TÜRKİYE, sbuyukcan@yahoo.com**

Balkan tarihi Türk tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Balkanlardaki Türk varlığı şüphesiz Osmanlı'dan çok önce başlamıştır. VI. Yüzyıldan itibaren Balkan Yarımadası'na gelmeye başlayan Türkler, başta Deliorman olmak üzere Varna'dan Tuna'ya kadar olan bölgede çeşitli yerleşim alanları oluşturmuşlar ve Osmanlı'dan önce Kuzeydoğu Balkanlarda güçlü devletler kurmuşlardır. Bu Türk kavimlerinden biri olan Kıpçakların/Kumanların XII. Yüzyıldan itibaren Dobruca'dan Akkerman'a kadar olan step bölgesine yerleştikleri ve Dobruca-Varna bölgesi civarında güçlü bir beylik kurdukları bilinmektedir. Kuzeyden gerçekleşen bu Türk göçlerine 1260'lı yıllardan itibaren güneyden, Anadolu'dan başlayarak Türk göçleri eşlik etmiştir. Bu göçlerden ilki Sarı Saltık Baba[‡] önderliğinde Moğollardan kaçarak önce Selçuklu Hükümdarı İzzeddin Keykavus'un yanına sığınan, sonra da Bizans İmparatorunun izniyle Kuzey Dobruca bölgesine yerleştirilen 30-40 Türkmen obasının gerçekleştirdiği göçtür.[§] Bu Anadolu-Türkmen grubu, bu bölgede Baba-Saltık kasabasıyla başlayan pek çok kasaba kurmuştur. 1332'de buradan geçen İbn Battuta, Baba kasabasını "*Türklerin oturduğu bir şehir*" olarak anmaktadır. Müslüman Altın-Ordu emiri Nogay ölünce yerine geçen putperest Moğol hanları zamanında Türkmenlerden bir bölüğü, Anadolu'ya geri dönmem için göç etmişler, kalanlar ise yerli Kumanlar arasında Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bunlar Keykavus'un halkı anlamına gelen "Gagvuz"[**] adıyla anılmaktadırlar.[††]

Tuna nehri ile Karadeniz arasında yer alan Dobruca, XV. yüzyılın başlarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalmıştır. Bayezıt'ın oğlu Çelebi Mehmet zamanında, isyanları Yörgüç Paşa tarafından bastırılan Tatarlar, Dobruca havalisine yerleştirilmişlerdir.[‡‡] II. Bayezıt, Dobruca'yı fethettikten sonra Karadeniz'in kuzeyinden çağırdığı Tatarlarla, Anadolu'dan getirilen konar-göçerleri Dobruca'ya yerleştirmiştir. Osmanlı Devleti zamanında askeri, idari bir üs ve geçit olarak kullanılan Dobruca'nın halkı eşkinci, müsellem, cambaz ve tatar gibi sınıflara ayrılıyor ve bu gruplar askeri amaçlarla istihdam ediliyorlardı. Özellikle Tatarlar, Osmanlı ordusunda önemli yardımcı görevleri yerine getirmekteydiler. Uzun süre Silistre'den idare edilmiş olan Dobruca bölgesinin askeri ağırlığı, zamanla Babadağı'na kaydırılmıştır. Dobruca'nın kuzey kısmı, 200 yıl kadar serhad bölgesi olarak ün kazanmış, serhad felsefesi halkın ruhuna ve kültürüne işlemiştir.[§§]

Kırım Harbi sırasında Ruslar, Dobruca'yı işgal etmiş, Paris Antlaşması hükümlerine uyarak Tuna kıyısına çekilmişlerdir. Savaştan önce Kırım halkından yüzbinlerce kişi Dobruca'ya göç etmiş ve buraya iskân

---

[‡] Sarı Saltık'ın tarihsel kişiliği tam olarak aydınlatılmamış ve bu konuda çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Onunla aynı devirde yaşamış olan Mevlana Celâleddin-i Rûmî, Fahreddin-i Irakî, Sadreddin-i Konevî gibi şehirli sûfî kişilikler hakkında gerek resmi kaynaklar gerekse çevrelerinde kaleme alınan eserlerde ayrıntılı bilgi bulunurken Sarı Saltık hakkında tıpkı Şeyh Bedrettin, Hacı Bektaş-i Velî ve Yunus Emre'de olduğu gibi Sarı Saltık'ın kişiliği de bilinmezlikler ve efsanelerle içiçe geçmiştir. Yıne de Sarı Saltık gibi konar-göçer bir kişinin tarihin karanlıklarından, hayalî ve efsane bir kişilik olmaktan kurtaran iki önemli faktör bulunmaktadır. Birincisi Balkanlarda gerçekleşen Anadolu kökenli Türk iskânının önderi olması; diğeri ise kişiliğinin bazı yerel Hristiyan azizlerinkiyle özdeşleşmiş bulunmasıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Yaşar Ocak, **Sarı Saltık, Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü (XIII. Yüzyıl)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002; Ebû'l-Hayr-ı Rûmî, **Saltuk-nâme I-II-III**, Hazırlayan: Şükrü Halûk Akalın, Ankara-İstanbul, 1987-1988-1990; Ebu'l Hayr-ı Rûmî, **Saltık-nâme**, Haz: Necati Demir, Dursun Erdem, C. I-II-III, UKİD, İstanbul 2013; Franz Babinger, "*Sarı Saltık Dede*" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C. X, İstanbul, 1966, ss. 220-221.

[§] Halil İnalcık, *"Türkler ve Balkanlar"*, **Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut**, Ed: Muhammet Savaş Kafkasyalı, TİKA Yay., C. 2, Ankara 2016, s. 9.

[**] Gagauzlar hakkında çeşitli görüşler mevcuttur fakat Gagauzların kök tarihi ile önemli bilgiler veren en eski eserlerden bir tanesi Yazıcıoğlu Ali tarafından kaleme alınan ve Fatih Sultan Mehmed'in babası II. Murad'a takdim edilen **Selçuk-nâme**, diğer adlarıyla **Tevârih-i Âl-i Selçuk** ve **Oğuz-nâme** adlı eserdir. Bütün Türk tarihi hakkında ayrıntılı bilgi veren eser, Türklüğün kök tarihini ve ortak geçmişini, dünya üzerinde yayılışını, Türk boylarının birbiriyle akrabalıklarını anlatır. Bunun dışında Gagauzlar üzerindeki çalışmalardan bir kısmı bilgi için bkz: V. Moşkov, **Tyurskih Plemen Nareçiya Bessarabskih Gagauzov Textı sobranı i perevedenı.** SPetersburg: İmperatorskoy Akademiy Nauk, 1904.; A. Manof, **Gagauzlar (Hristiyan Türkler)**, Çev. T. Acaroğlu, Ankara 1939.; Halil İnalcık, *Dobrudja*, **Encyclopedie İslam**, C. II., Leiden, 1965, ss. 610-613.; Faruk Sümer, "*Gagauzların Aslı"*, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 53., Mayıs 1991, ss. 3-5.

[††] Halil İnalcık, *"Türkler ve Balkanlar"*., s. 10

[‡‡] Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, TTK, Ankara 2006, s. 4.

[§§] Kemal Karpat, "Dobruca" Maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, DİA, C. 9, İstanbul 1994, s. 483 (ss.482-486)

edilmiştir. Göçmenlerin merkezleri, planları İstanbul'da çizilen ve masrafları hazineden karşılanan Mecidiye[***] olmuştur. 1864'te Tuna vilayeti teşkil edilince Dobruca buraya bağlanmıştır. Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Berlin Antlaşmasıyla Dobruca'nın kuzeyi Romanya'ya, güneyi muhtariyetini elde eden Bulgaristan'a verilmiştir. O sırada Kuzey Dobruca halkının %65'ini, Güney Dobruca'nın ise %80'ini Müslüman Türkler oluşturmaktaydı. [†††]

Osmanlı Devleti'nin iskân politikaları sonucu, Dobruca halkının çoğu Müslüman Türklerden oluşmaktaydı. Özellikle Tanzimat dönemi iskân politikasının hedefi öncelikle, muhtelif savaşlar dolayısıyla muhacir durumuna düşen müslim yada gayri müslim Osmanlı tebaası ile Osmanlı Devleti'ne iltica eden yabancı uyruklu kimseleri boş, verimli ve problemsiz mahallere yerleştirmekti. Ayrıca asayişin temini, vergilerin arttırılması ve usulüne uygun biçimde toplanması, orduya alınacak asker sayısının yeterli hale getirilmesi için 1840'lardan itibaren konar-göçer aşiretlerin Anadolu'nun çeşitli yerlerine iskân edilmeye çalışılması da Tanzimat devri iskân politikasının diğer bir yönünü teşkil etmekteydi. Burada Devlet iskânı, elbette, ırk, din, mezhep ayrımı yapmadan maddi kaynakların kullanımını arttırıcı, refah düzeyini yükseltmeyi temin edici, insani bir hayat sürdürmeyi sağlayıcı bir yöntem olarak ele alıyordu. Böylece Çukurova, Uzunyayla, Konya ovası ve Dobruca gibi geniş ve verimli alanların şenlendirilmesi[‡‡‡] sağlanmaktaydı.

Özellikle Dobruca ovası hem stratejik ve askeri bakımdan hem de ekonomik açıdan iskâna açılması gereken bir bölgeydi.[§§§]

1877'ye kadar bir Türk eyaleti olan Dobruca, buradan kuzeye yapılan seferlerde harekât üssü olarak kullanıldı. Özellikle Babadağı, bu seferlerde yığınak merkezi yapılmıştı. Dolayısıyla XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren burası Türk-Rus mücadelelerinin gerçekleştiği alanlardan birisi haline gelmişti. Böylece sık sık işgale uğrayan Dobruca'nın nüfusu azalmış, meskûn yerler tahrip edilmişti.[****]

Osmanlı Devleti'nin 1878 Berlin Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda Dobruca'dan çekilmesiyle bölge ikiye bölünür. Kuzey Dobruca, Romanya Devleti'ne geçerken bölgenin güneyi ise Bulgar Prensliğinin denetiminde kalır. Bu bölünme 1913/1919 yıllarında son bulur. Dobruca bir bütün olarak 1940 yılına kadar Romanya'nın idari bir birimi olmuştur. Dobruca Müslümanlarının o zamanki nüfusuna ait yeterince bilgi olmamasına rağmen kaynaklar, 1920'li yılların sonu ile 1930'lu yılların başlarında tüm Dobruca'da yaklaşık 171.000 Türk'ün yaşadığını bildirmektedir. Bunun büyük bir kısmı Güney Dobruca'da, küçük bir kısmı ise bugün Romanya sınırları içindeki kuzey bölümünde yaşamaktaydı. [††††]

Dobruca'nın Birinci Dünya Savaşı'nda istila edilmesi, Bulgarların faaliyetleri, Alman ve Bulgar idarelerine karşı halkın tepkileri, Osmanlı Devleti'nin bu bölgenin yönetimine iştirak edebilecekleri fikrini doğurmuştur. Osmanlı Devleti, son bir umut, dini ve siyasi bağları olan, ancak idaresi altında bulunmayan bölgeler üzerinde inceleme yaptırmaya karar verdi. Bu amaçla savaş sırasında, Almanların istila ve idaresinde kalan eski Türk ve Müslüman diyarı Dobruca'nın idaresine iştirak etmek için çalışmalar başlattı. Bölgeye müfettişler gönderdi. Yapılan kongreleri, alınan kararları takip ettirdi. Müslüman köylerin kaç adet olduğu, İslam hanelerinde kaç kişinin yaşadığı, eğitim veren mektepler, muallimler ve cami sayıları üzerinde durdu.

Osmanlı Devleti'nin Dobruca bölgesinin Müslümanları hakkında rapor hazırlatmasındaki en etkili

---

[***] Kırım Savaşı'ndan sonra eski bir Türk yerleşim yeri olan Karasu bölgesinin adı, Sultan Abdülmecit'in adına izafeten Mecidiye olarak adlandırılmıştır.

[†††] Kemal Karpat, *a.g.m.*, s. 483.

[‡‡‡] XVII ve XVIII yüzyıllarda meydana gelen iç karışıklıklar, devletin birçok mamur bölgesinin harap olmasına ve boşalmasına sebep olmuştur. Asayişi sağlamakta çekilen zorluklar beraberinde iktisadi açıdan da büyük problemler ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle büyük bir gelir kaybına uğrayan Devlet, bu vaziyetin önlenmesi için harab ve boş alanlara başıboş konar-göçer grupların iskân edilerek şen ve âbâdan hale getirilmesi ve ziraate açılması için bu bölgelere şenlendirme politikası uygulamıştır. Osmanlı Devleti'nin şenlendirme politikaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü**, İstanbul 1963; Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, TTK, Ankara 2006.

[§§§] Abdullah Saydam, "Tanzimat Devri'nde Dobruca'da İskân Faaliyetleri", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Samsun 1992, s. 199. (ss.199-209)

[****] Abdullah Saydam, *a.g.m.*, s. 200.

[††††] Hüseyin Ağuiçenoğlu, *""Ak Toprak"la Dobruca Arasında. Dobruca Müslüman Türk Basınında Hicret Konusunda Yapılan Tartışmalar"*, **Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies), XXII**, İstanbul 2003, s. 61. (ss.61-75)

sebep, Romanya'nın 1916 Ağustos'unda İtilaf Devletleri yanında savaşa katılması ve Avusturya'ya saldırması üzerine, Almanya ve Avusturya'nın Türklerden yardım talep etmesi olmuştur. Bu talep üzerine, 15., 25. Tümenlerden oluşan 27.000 mevcutlu 6. Kolordu ve daha sonra bunlara eklenecek olan 26. Tümen, 1916 Eylül ve Ekim aylarında Romanya'ya gönderilmiştir.[‡‡‡‡] Bu birlikler, Dobruca bölgesinde ve Tuna'nın kuzeyinde müttefik ordularla birlikte yapılan savaşlara iştirak ederek büyük başarılar elde etmiştir. Savaş sonunda Dobruca'ya dair kararlar alınacağı sırada, bölgedeki Osmanlı tebaasının ve İslam hilafetine bağlı olan diğer Müslümanların da haklarının müdafaası için, Osmanlı Hükümeti tarafından tayin olunacak memurlar aracılığıyla incelemeler yaptırılmasında büyük menfaatler bulunmaktaydı. Nitekim elimizde, Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen Mehmet Ali adlı müfettişin Köstence'den çeşitli tarihlerde göndermiş olduğu bahse konu olaylarla ilgili raporları bulunmaktadır. [§§§§] Bu raporlardan, Dobruca'nın kuzey kısmı ve güneyi, askeri ya da siyasi sebeplerle Bulgarlara verildiği için, idareye iştirak konusunda Osmanlı'nın yalnız merkezi kısmı hedeflemiş olduğu çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, Osmanlı Devleti merkezi Dobruca'da, Alman ve Bulgarlarla ortaklaşa bir idare ya da müstakilen idare tesisi ve muhtariyet talepleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun için Dobruca bölgesinin nüfusuyla ilgili çeşitli tarihlerde raporlar hazırlanmıştır. Bunlardan en uzun ve dikkat çekeni, Osmanlı Mülkiye Müfettişi Mehmet Ali tarafından gönderilen 1918 (Mart 334) tarihli rapordur. Buna göre, "*131 İslam köyü, 8546 İslam hanesi, İslam nüfusu 44.310, İslam mektebi sayısı 98 ve cami sayısının da 91*" olduğu kayıtlarda görülmektedir. Burada "*nüfusu gösterilmeyen köylerin bir kısmı harap ve ahalisi etrafa dağılmış olduğundan doğru olarak kaydı mümkün olmadığından*" bahisle buraların ahalisinin tedricen yerlerine geri dönmeye başladıkları ve bu sebeple de tahrip olan mektep ve camilerin tamir ve tesisine başlandığı da ayrıca not düşülmüştür.[*****] Mülkiye Müfettişi Mehmet Ali'nin bir diğer "*Dobruca İslamları Muhtaç Bulundukları İcraat ve Teşkilat*" hulâsalı raporunda ise Bulgarların, Tatarları, Türklerden ayırdıkları ve bilinçli olarak Türklük ve Tatarlığı farklı gösterdikleri "*Ekser yerlerde Tatarlık bir Türk'ten bir Rum'dan gibi bahsedilmekte olduğu görülmüş ve çok köylerde ... Türk ve Tatar meseleleri birbirinden ayrılmış olduğu*" ifadelerinden anlaşılmaktadır. Yine aynı raporda, "*İslamların elinde bulunan 1000-500 (3500-7500) dönüm arazinin parçalanması ve Bulgarlara dağıtılması için de ayrıca bahane aradıkları*" belirtilmektedir. Bulgarların Müslüman nüfus üzerindeki baskı ve tehditlerinin yanısıra aynı belgede Romanya'nın da Müslüman nüfusu asimile etme yöntemlerine değinilmiştir. Buna göre "*5 yaşından itibaren İslam çocuklarını Roman mekteplerine devama icbar*" kıldıkları, daha önce Selanik'e göç edip de Dobruca'ya geri dönen Müslüman nüfusun dönme gerekçelerini bile "*Osmanlı idaresinde bile bulamadıkları iyiliğin yalnız Romanya'da bulabilecekleri*" propagandasına bağlayan Roman hükümetinin ana amacının, "*Romanya İslamları memleketin iktisadi ve zirai inkişafını temin etmeye teşvik eyleyerek bu hususta teshilat göstermek suretiyle ahaliyi diyanet ve millîyetinden uzak tutmak tedricen Romanlığa kalb etmek şartıyla çalıştırmaya başlamış ve bu sayede islamlardan filhakika çalışkan hali ve kati yerinde kıymetli ve mühim zirai kitlesi husule getirmeye muvaffak olmuştur.*" olduğu ifade edilmektedir. [†††††]

Romanya ve Osmanlı Devleti'nin bu inceleme ve araştırma çalışmalarının yanısıra Mehmet Ali'nin Köstence'den gönderdiği raporlarda dikkat çekici bir başka gelişme daha yaşanmaktadır. Aynı tarihlerde Bulgaristan tarafından da aynı amaçla bölgeye askeri temsilciler gönderildiği ve bunların da esas amaçlarının bölgede yaşayan Bulgar nüfusu hakkında demografik bir çalışma yapmak olduğu, gönderilen rapordan anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bölgede inceleme yaptırdığı devlet memurları oradaki "Alman Nokta Kumandanlıklarından veya belediye dairesinde" bulunan nüfus kayıtlarından istifade ederken Bulgarların bizzat kendisi tarafından tek tek köyler dolaşılarak bu kayıtların tutulduğu görülmüştür. 1917 (3 Kanun-ı evvel 333) tarihli Köstence'den gelen raporda, "*Bulgar süvari jandarma çavuşları ve açıkgöz askeri çavuşlarının ikişer ikişer köyleri dolaşarak da aynı şekilde bölgenin nüfus yapısını kayıt altına alma çalışmaları başlattığını*

[‡‡‡‡] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri, Birinci Dünya Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik**, X. C., Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1985, s. 319.

[§§§§] **Harb-i Umumide Dobruca**, **Dobruca'ya Dair Raporlar**, Erzurum Üniversitesi (Seyfettin Özege Kütüphanesi, K2943/956.0811 numarada kayıtlıdır.)

[*****] **A.g.r.,** s. 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67.

[†††††] **A.g.r.**, s. 71, 72, 73.

fakat bazı köy muhtarlarının kendilerine yardımcı olmadığını bunun üzerine köyde Bulgarlara sempati besleyen veya daha önce Bulgarlar tarafından tayin edilerek Alman askeri noktalarında çalışan muhtar ve belediye başkanlarına müracaat ederek bu köylerin nüfuslarının yazıldığı" belirtilmektedir. Bu kayıt tutulma işlemi esnasında Bulgarlara yakınlık duyan bazı gençlerin isimleri alınıp bunlar arasından birini Babadağ'da gerçekleşecek olan umumi kongreye temsilci tayin edecekleri de belirtilmiştir. Bulgar dostluğundan emin oldukları ve Babadağ kongresine gönderilen temsilciler, müttefik devletlere ve tarafsız devletlere, Almanların Dobruca'yı haksız olarak Bulgarlardan gasp ettiği hususu ve Dobruca'da Bulgar idaresi tesis edilmesi talebinin tasdiki için telgraflar çekileceği dolayısıyla müttefik devletler üzerinde bu yönde bir baskı kurulacağı bilgisi de ayrıca verilmektedir.[‡‡‡‡‡]

Bulgaristan tarafından yayınlanan beyannamelerde ayrıca Müslümanlara Romanya üzerinden psikolojik harekât yapıldığı da görülmektedir. Buna göre Bulgar Milli Dobruca Merkez Meclisi'nin İslam Şubesi Türkçe olarak Dobruca İslamları adına yayınladıkları 5 Kanun-ı Evvel 1917 tarihli bildiride, "*Kral Carol, 1878'de neşrettiği beyannamede Dobruca ahalisinin hayatı, namusu, asayişi, Romanya kanunlarıyla ile temin ve müdafaa edileceğini ilan etti…Biz Romanya idaresi zamanında Romanya'daki Rumlar ile Musevilerle aynı hukuka sahip değildik. Meclis-i Mebusan'da mebuslarımız, âyânda azamız yoktu…Romanya memurları bizi soyar, takibat altında bulundurur ve bizim sırtımızdan zengin olurdu… bu keyfilikleri şikayet ettiğimizde de bu mahkemelerde biz adalet yerine adaletsizlikler görürdük. Romanyalılar zamanında hayatımız imkansız ve el-yevm olmuştu. Bu ahval binlerce Müslümanın milli yutlarını terk ederek Bulgaristan'a ve Türkiye'ye mecburen hicret etmesine sebep oldu. Kardeşler! Biz Dobruca'da esaret çekerken Bulgaristan'da miktarı 500.000'i tecavüz eden milletdaşlarımız mesut yaşıyordu. Onlar en büyük adalet ve hürriyetle kâmurandı. Bulgaristan İslamları, Bulgarlarla aynı mülkî ve siyasî hukuka malikti ve bugün hala mâliktir*." ifadelerini kullanarak Bulgaristan'ın Romanya yönetimini kötüleyerek, Dobruca Müslümanlarına Bulgaristan yönetiminin en adil yönetim olduğu yönünde propaganda yaptığı görülmektedir.

Sonuç olarak bütün bu gelişmeler ve raporların ışığında, Romanya'nın Müslüman halk üzerinde izlediği "Dobruca'nın Romenleştirilmesi politikası" ve Bulgaristan'ın bölge halkında uyguladığı baskı, propaganda ve zulümler göz önünde bulundurulduğunda geçmişteki psikolojik, sosyolojik, kültürel, askeri ve siyasi bağının olduğu Osmanlı Devleti'nin de, en az Bulgaristan ve Romanya kadar bu bölgede söz sahibi olmak istemesi son derece doğaldır. Ellerinden toprakları alınan, akın akın "ak topraklar" dedikleri Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan Türk nüfusunun gerek yapılan propagandalarla gerekse baskıyla ve zorla eritilmeye çalışıldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin bütün bu ahval ve şerait içindeki çabalarına rağmen, yalnızca Köstence'deki Alman Menzil Müfettişliği'ne bağlı olarak çalışan Osmanlı Askeri Murahhaslığı vasıtasıyla bölgedeki Türk ve Müslüman ahalinin hukukunun ancak korunabildiği söylenilebilir.

KAYNAKÇA

1. AĞUİÇENOĞLU, Hüseyin, *"'Ak Toprak'la Dobruca Arasında. Dobruca Müslüman Türk Basınında Hicret Konusunda Yapılan Tartışmalar"*, **Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies), XXII**, İstanbul 2003, ss.61-75.
2. BABİNGER, Franz, "*Sarı Saltık Dede*" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C. X, İstanbul, 1966, ss. 220-221.
3. Ebu'l Hayr-ı Rûmî, **Saltık-nâme**, Haz: Necati Demir, Dursun Erdem, C. I-II-III, UKİD, İstanbul 2013.
4. Ebû'l-Hayr-ı Rûmî, **Saltuk-nâme I-II-III**, Hazırlayan: Şükrü Halûk Akalın, Ankara-İstanbul, 1987-1988-1990.
5. HALAÇOĞLU, Yusuf, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, TTK, Ankara 2006.
6. **Harb-i Umumide Dobruca, Dobruca'ya Dair Raporlar**, Erzurum Üniversitesi (Seyfettin Özege Kütüphanesi, K2943/956.0811 Numaralı Rapor.)

[‡‡‡‡‡] **A.g.r.**, s. 3.

7. İNALCIK, Halil, *Dobrudja*, **Encyclopedie İslam**, C. II., Leiden, 1965, ss. 610-613.
8. İNALCIK, Halil, *"Türkler ve Balkanlar"*, **Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut**, Ed: Muhammet Savaş Kafkasyalı, TİKA Yay., C. 2, Ankara 2016.
9. KARPAT, Kemal, "Dobruca" Maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, DİA, C. 9, İstanbul 1994, ss.482-486.
10. MANOF, A., **Gagauzlar (Hristiyan Türkler)**, Çev. T. Acaroğlu, Ankara 1939.
11. MOŞKOV, V. **Tyurskih Plemen Nareçiya Bessarabskih Gagauzov Textı sobranı i perevedenı.** S Petersburg: İmperatorskoy Akademiy Nauk, 1904.
12. OCAK, Ahmet Yaşar, **Sarı Saltık, Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü (XIII. Yüzyıl)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002.
13. ORHONLU, Cengiz, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü**, İstanbul 1963.
14. SAYDAM, Abdullah, "Tanzimat Devri'nde Dobruca'da İskân Faaliyetleri", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Samsun 1992, ss.199-209.
15. SÜMER, Faruk, "*Gagauzların Aslı"*, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 53., Mayıs 1991, ss. 3-5.
16. **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri, Birinci Dünya Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik**, X. C., Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1985, s. 319.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(8)

Doç. Dr. Şengül ÇELİK*

AÇIKGENÇ'DE BİLİMSEL SÜREÇ VE ŞEFFAF TOPLUM OLUŞUMUNA DOĞRU

TOWARDS THE SCIENTIFIC PROCESS AND TRANSPARENT SOCIETY FORMATION IN AÇIKGENÇ

ÖZ

İslami bilimin tarih içinde çıkışını gelişmesini ve yayılmasını "dünya görüşü" adını verdiği kuramı ile inceleyen Açıkgenç tarihsel süreci anlatmaya geçmeden önce dünya görüşü kuramını anlatmıştır. Dünya görüşü kuramının doğal gelişimi içinde bilgiyi "zihinsel içeriklerin tümü" diyerek genel manada tanımlayarak başlamıştır. Bilginin zaman içinde gelişip bilimsel bilgiye dönüştüğünü bu dönüşümde yöntemin belki de en belirleyici bir rol üstlendiğini vurgulamıştır. Genel bilgiden yöntem ile bilimsel bilgi ve bilime dönüşümü "bilimsel süreç" olarak adlandırır. Sadece üç tane olduğunu iddia ettiği medeniyetlerin oluşumunu ve çöküşünü bu bilimsel süreç ile anlamaya çalışır.

Bugün için "şeffaflaşamamış" ya da "şeffaflaşmasını" yitirmiş toplumların özellikle İslam medeniyetinden etkilenmiş toplumlar odaklı nasıl yeniden şeffaflaşabileceğine dair yetkinlikleri anlatan normatif bir yaklaşımı "dünya görüşü" kuramına dâhil etmesi ise bugün için bilim alanında etkinliğini yitirmiş toplumların bu alanda yeniden dirilmeleri için yol gösterici olacaktır. Bilimsel sürecin belirleyici etkisi göz önüne alındığında bilimsel dirilişe gidecek yolun toplumların bilimsel yetkinliklerini kazanmaları ile olacağı muhakkaktır. Bu da bizi bilimsel yetkinlik ölçütlerini toplumların kültürel yapılarını da göz önünde tutarak belirlemenin gerekliliğine götürür.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet, bilimsel süreç, şeffaf toplum, bilimsel yetkinlik ölçütleri.

ABSTRACT

Alparslan Açıkgenç examines the emergence, progress and spread of Islamic Sciences through his theory named "worldview". Before he tell the historical process he puts forward his theory of worldview. He defines knowledge in general as the all contents of mind in the natural process of the worldview theory. The knowledge in general turns into scientific knowledge by a scientific method in its historical process. Thus method is the key concept that identifies the characteristics of a science in this transformation. The general knowledge by the use of method transforms first into scientific knowledge than becomes a science. This transformation process is called as scientific process. Açıkgenç tries to identify the emergence and collapse of three civilizations that he assumed through this scientific process.

The societies that has lost their transparencies -that are Islamic societies mainly- need a normative theory to gain their transparency through scientific process. To set forth the normative basis of his worldview theory will lead to regain or rebuilt the scientific process in those old transparent societies. Taking into consideration of the definitive effect of scientific process it is possible that the way to scientific rebirth is possible with having criteria of scientific competence. This shows that it is necessary to clarify the scientific criteria of competence in science upon the cultural needs and specialties of a society.

Keywords: *Civilization, Scientific process, transparent society, the criteria for scientific competence.*

*** Yıldız Teknik Üniversitesi; İstanbul/TÜRKİYE; sngcelik@yildiz.edu.tr**

GİRİŞ

Alparslan Açıkgenç'in medeniyetlerin oluşumunu ve tarihini anlamada geliştirdiği yöntemi anlamak için onun dünya görüşü kuramını bu kuramı anlamak için bilimsel süreç anlayışını onun için de öncelikle çok yaygın kullanılan bazı kavramların Açıkgenç felsefesindeki tanımlarını bilmek gerekmektedir. Açıkgenç'in felsefesinin en önemli kavramlarının başında bilgi gelmektedir. Epistemolojiyi tüm sisteminin temeline koyan Açıkgenç herhangi bir alanla ilgili görüşlerine yer vermeden önce bilginin neliği ve nasıl oluştuğu üzerine açıklamalarda bulunmuştur. Açıkgenç'in bu tavrı bize felsefesini ortaya koymadan önce felsefe yapma "aletini" yani *Organon* yazan Aristo'yu hatırlatır. Açıkgenç için her tür felsefeyi mümkün kılmak öncelikle her şeyin temeli olan bilgiyi anlamakla başlar. Bu kadar temel olan bilginin tanımını yaparken de bu yüzden onu en geniş en genel en kapsayıcı tanımı ile kullanır. Açıkgenç'e göre bilgi "zihinsel içeriklerin tümüdür."(Açıkgenç, 2002: 14,16) Her ne kadar Edmund Gettier'in kısa ama çok meşhur "Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?" makalesi tarafından doğruluğu ve geçerliği çok tartışılmıştır. (Gettier, 1963) Yine de Platon'un *Theaetetus* diyaloğuna atfedilen "gerekçelendirilmiş, doğru inanç" şeklinde ortaya konulan bilgi tanımı çoğu zaman "iyi gerekçelendirilmiş doğru inanç" şekline dönüşüp bu alandaki genel tanımı yansıtır olmuştur. Aslına bakılacak olursa bu diyalogda Socrates klasik bir "nedir" sorusu sorar ve sonunda bilginin ne olduğu bilgisi yerine ne olmadığına dair sadece üç farklı özellik tartışılmış şekilde bitirilir. (Plato, *Theaetetus*) Bu diyalogdan yola çıkarak bilgi felsefecileri bilgi için üç özelliği zorunlu saymışlardır bunlar: bilginin inancın sınanmış hali olduğu ve bu sınama sonrası gerekçe ve doğrulukla vasıflandırılmış olmasıdır. Açıkgenç bilgiye zihin içeriklerinin tümü diyerek öncelikle bilgiyi inanç ile açıklayan yaklaşımdan uzaklaşmakta ve bilgiyi sınama öncesine taşımaktadır. Bu aslında Platon'un aynı diyalogda Protagoras'ın tarifi olarak yer verdiği "bilgi algıdır" tanımına daha yakın olmakla birlikte daha da kapsayıcı bir yaklaşımdır. Dahası insanın içsel bir "bilgi dünyasına" işaret etmekte ve bununla insan ile bilgi arasında zorunlu ve adeta ayrılmaz bir bağ kurmaktadır. Zihinsel içeriklerden kast ettiği de şeylerin ve fenomenlerin yapısına ait bizdeki algılanış ve kavranışlarıdır. Ancak elbette ki değişik varlıklar ve fenomenlerin olması ve bunların birbirleri ile farklı bağlamsal ilişkilerde bulunması gibi her zihinsel içerik de aynı yapıda olmayacak ve farklılıklar gösterecektir. Buradan hareketle bilgiyi genel olarak olgusal, aşkın ve günlük bilgi olmak üzere üç başlıkta toplamaktadır. (Açıkgenç, 2002: 13) Bilginin çoğalması ve bağlamsal şartlarla karmaşık hale gelmesi bizi bilginin insanın içsel dünyasından dışsal olan toplumsal alana çıkışına götürecektir. Toplumsal bağlamda biriken ve iyice karmaşık hale gelen bilgi yığınlarının kuramsal tanımlarının yapılması farklı öğrenme yöntemlerinin geliştirilmesi ile gerçekleşecektir. Böylelikle değişik bilgi tanımları oluşturan Açıkgenç'in bu bağlamda bilgiyi ontolojik alandan çıkarıp tarihsel bir düzlemde incelediği görülmektedir. Bilgi insan ve varlıklar arası ilişkiler üzerinden tarihsel olarak yani bir süreç içinde tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım ile Açıkgenç belki de sahip olduğu dünya görüşü sebebiyle varlığın gerçekliği, neliği ve bilinebilirliği odaklı epistemolojik tartışmalara girmeden bir bilgi tanımı yapmaktadır. Bu tanımı ile bilimsel bilgi ve süreçlerine de zemin hazırlamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere epistemolojik olarak bilgi üzerine yaptığı açıklamalar aslında onun için bir "alet" görevi üstlenmektedir. Yani bilginin neliği amaçsal değil araçsal bir önem taşımaktadır bu yüzden bilginin ne olduğunu oluşum süreci ile açıklama çabası içindedir.

Açıkgenç'in felsefesini anlamakta önemli diğer kavramlar "doğruluk" ve "yöntemdir". Çünkü zihinsel içeriklerin tümü gibi genel bir tanımdan "gündelik bilgi", "sezgisel bilgi", "faydasız bilgi", "bilimsel bilgi" gibi birçok farklı bilgi türlerinin oluşmasını sağlayan aslında o bilginin doğruluğu ve ele alınış yöntemidir. Yöntem bu bağlamda sadece bilgiyi farklılaştırmakla kalmayıp aynı zamanda farklı bilimlerin doğmasına da olanak sağlamaktadır. Kısaca kuramsal anlayışı mümkün kılan bilgi edinme ve öğrenmede geliştirilen değişik yollara yöntem denilmektedir. Açıkgenç'e göre bilimi bilim yapan onun karakteristik gereklerini belirleyen yöntemdir. Bu bağlamda Açıkgenç için Feyarabend'ın *Yönteme Hayır* söylemi sadece zorunlu, tanımlı, belirli bir yönteme karşı hayırdır. (2002: 256) Yoksa tamamen bir yöntemsizlik içermez. Yani Açıkgenç Feyarabend'in yönteme hayır demesini yöntemsizlik değil fakat yöntemlerin öznelliği şeklinde yorumlamıştır diyebiliriz.

Açıkgenç'in önem verdiği kavramlar arasında kuram ve öğreti bilimin olmazsa olmazlarındandır. Bunlar aynı zamanda bilimsel süreçte bilginin geçirdiği evrelerdendir. Tam da bu sebeple Açıkgenç'in

sistemindeki en önemli kavram "süreçtir". (Açıkgenç, 2008: 27) Bilginin tanımını verirken aslında tarihsel bir tanım yapmış olmasından kast ettiğimiz de bilgi ve bilimi süreç ile anlamaya ve süreç içinde tanımlamaya çalışmasıdır. Zihinsel içerikler olarak başlayan bilgi bağlamsal şartlar, sınamalar ve yöntemsel farklarla bilim haline gelmektedir.

Bir diğer kavram ise şeffaf dünya görüşüdür. Bilimsel bilgi sürecinin en büyük önemi onun toplumların dünya görüşlerinin şeffaflaşmasında oynadığı roldür. Medeniyetler de ancak şeffaf dünya görüşüne sahip toplumların yaptığı bilimsel faaliyetlerin bilimsel süreç içindeki sonuçlarıdır. Her türlü bilgisel faaliyet bir süreç içinde ortaya çıkar. Ancak bir toplum bilgi üretimi ve kullanımında bu süreci ne kadar bilimsel bir yapıda oluştururs a o kadar bilimsel olur ve dünya görüşü şeffaflaşır. Dünya görüşü şeffaflaştıkça bir toplum medeniyet inşasında yol kat eder.

Medeniyet Oluşumu

Bu noktada üzerinde önemle durulması gereken medeniyetlerin "aslında soyut kavramlar üzerinde yükselmekte" (Açıkgenç, 2013, 33) olduğudur. Bu açıklama ile Açıkgenç medeniyetleri somut başarılara, teknoloji, sanat ve mimari eserler üzerinden okuyan anlayışa karşı çıkmakta ve sebep ile sonuç arasında yer değiştirmektedir. Yani medeniyete atfedilen somut değerler ancak soyut kavramların bir sonucu olabilir sebebi değil. Bu anlayışından aslında medeniyet inşa etmek için sürekli somut bir şeyler inşa etme gayretinin toplumları gerçek bir medeniyete ulaştıramayacağı sonucuna da ulaşılmaktadır.

Açıkgenç'in öngördüğü soyut kavramlarla yükselen medeniyetin oluşum basamakları incelendiğinde bu konudaki görüşleri daha da netlik kazanacaktır. Medeniyetleşmiş toplumlarda bilimler bilimsel süreç ile oluşur. Bilimlerin bilimsel süreç ile oluşmasını daha iyi anlamamız için Açıkgenç hiçbir bilimsel etkinliğe sahip olmayan bir toplum düşünmemizi ister. Böyle hiçbir bilimsel etkinliğe sahip olmayan bir toplumun içinde bilimlerin ortaya çıkabilmesinin ancak iki yol ile mümkün olduğunu iddia eder. Bu yolların ilkinde toplumda bilgi erbapların ortaya çıkıp o toplumun bilgi geleneğini oluşturması ve süreç içinde bilimleri tek tek kurması tasarlanmıştır. İkincisinde ise o toplumun bilim üretmiş medeniyetlerden bilim ithal etmesi ile bilimsel etkinliğe ulaşmadan bahsedilmiştir. Bunlardan ilki zor ve uzun bir süreçtir ama mümkündür. İkincisi ise adeta imkânsızdır. Bilimsel geleneğin oluşumunu ve gelişimini "cevval bilgi erbabına dayandıran Açıkgenç'e göre ithal etmek yolu ile bilimlerin ortaya çıkmasını ummak mümkün değildir. Çünkü ithal etme yolu ile başka medeniyetlerdeki bilimden yararlanmak için bile bir toplumun gelişmiş bir bilgi geleneği olmak zorundadır. Ancak İslam medeniyeti için bilim erbabının ahlak ile cevvaliyetine yeniden kavuşmasının sorunu halledebilecek bir çözüm olduğunu da söyler. (2008: 164)

Bu yüzden bilimsel sürecin etkin olarak görüldüğü sadece üç medeniyet vardır. Bunlar Grek, İslam ve Batı medeniyetleridir. Medeniyetin vazgeçilmez unsurları ise: evrensellik, çok kültürlülük ve bilimsel ya da sanatsal bir dildir. (2009, 11.) Bu medeniyetlerin tarihsel gelişimden yola çıkarak bilimsel süreci dört aşamaya ayıran Açıkgenç için ilk ve belki en önemli basamak "bütün insan faaliyetlerinin zihinsel zemini" ve "kavramsal çerçeve" olarak tanımladığı dünya görüşünün oluşum aşamasıdır. Daha sonraki tüm basamakların oluşumunu ve gelişimini sağlayan bu basamaktır. (2008: 28) Yani bir toplumun dünya görüşü hangi doğrultuda ve nasıl ise o toplumun şekillenmesi o yönde olacaktır. Dünya görüşünün oluşması da üç farklı yolla mümkündür. Bunlar: 1 Çevrenin şekillendirmesiyle 2 Bilgiyi arayan iradi çaba ile 3 Her ikisi ile. (2008: 29) İlki çevrenin doğal seyri içinde şekillendirmesi ile oluşan ve hemen hemen tüm toplum yapılarında ortaya çıkması muhtemel müdahale gerektirmeyen bu yüzden de tabii dünya görüşü ismini alan dünya görüşüdür. İkinci ve üçüncüsü daha karmaşık yapı ve müdahale ile oluştuğundan ve bilgi yığınlarını bağlamsal içerikleri ile bilime dönüştürebilen iradi bir çaba ve bilimsel bilgi gerektirdiğinden şeffaf dünya görüşü olarak adlandırılmıştır. Şeffaf dünya görüşü de toplumda bilginin yayılış şekline göre iki farklı oluşum göstermektedir. Bunlardan ilkinde bilimsel bilginin toplumda yayılmasının bilgi erbapları tarafından sağlanmaktadır. İkincisinde ise bilginin toplumda düzenlenmesi bilimsel bilgi ile sağlanmaktadır. Bilgi erbabı tarafından bilginin toplumda yayılmasında aydınların önemli bir yeri bulunmaktadır. Dünya görüşünün bilimsel bilgi ile düzenlenip yayılmasının sağlanmasına "bilimsel dünya görüşü oluşumu" denilmektedir. İslam medeniyetinin oluşumunda ise daha çok vahiy belirgin rol oynamıştır bunu anlatmak için ise "bilim-

türü dünyagörüşü" demeyi uygun görmüştür. (Açıkgenç, 1998: 31,32.) Aslında bu iki yolun birbirinden tamamen ayrıştırılması pek mümkün görünmemek ile birlikte Açıkgenç bu ayrımı yapmak ile bilimsel süreç evrelerinin özellikle İslam Medeniyetindeki halinin daha iyi anlaşılmasını hedeflemiştir. Diğer medeniyetlerin aksine İslam medeniyetinin İslam dininin gelmesinden henüz çok kısa bir süre sonra oluşmuş olması bilimsel sürecin daha farklı da gelişebileceğinin göstergesi olarak yorumlanmıştır. Bir toplumda bilgi geleneğinin oluşmasının ve bilimlerin doğuşunun ardından ancak şeffaf dünya görüşünün oluşacağı muhakkaktır. Açıkgenç bu birbirine çok benzeyen yollar için farklı eserlerinde farklı kavramlar kullanmıştır. Örneğin *Scientific Thought and Its Burdens* kitabında şeffaflaşmanın iki yolu için bilimsel ve bilimsel benzeri ayrımını kullanmışken İslam Medeniyetinde Bilgi ve Bilim kitabında bilimsel bilgi yoluyla ve aydınlar eliyle şeklinde ayırmıştır. Her iki ayrımda da aslında amacı İslam dinin medeniyet haline dönüşmesini açıklamaktır. Bu manada yaptığı bu tanımın anakronik olduğu ve bu yüzden deskriptif olduğu söylenebilir. Yani nasıl bir medeniyet oluşturabiliriz sorusuna bu görüşlerinden normatif bir uygulama çıkarılıp çıkarılamayacağı tartışmalıdır. İslam dininin gelmesi ile Arap toplumunun bilimsel bilgi geleneğinin öncesi Vahyi ve onu tebliğ eden Peygamber (ASM) eliyle başka bir medeniyette görünmeyen hızla şeffaflaşmış bir dünya görüşüne ulaşmış olmaları medeniyet oluşum süreçleri açısından dikkate değerdir. Sonrasında ise bu süreçler her iki modelin birbirlerini gerektirmeleri şeklinde ilerlemiştir.

Bilimsel sürecin diğer basamaklarına dönecek olursak ikinci aşamada elde edilen bilgilerin dünya görüşü ekseninde daha başka bilgi edinme faaliyetlerine dönüşmesi ve belli bir bilgi geleneğinin oluşturulması bulunmaktadır. İkinci aşamada bilgi geleneği ile biriken bilgi yığınları üçüncü aşamada belli bir yöntem ile düzenlenecektir. Son aşamada ise belirli yöntemler ile düzenlenmiş bilgi yığınları birbirlerinden ayrıştırılmak üzere adlandırılacaktır. Açıkgenç bu basamakları son tahlilde 1. Dünya görüşü aşaması 2. Bilgi Geleneği/ Sorunlar Aşaması 3. Disiplinleşme/Yöntem Aşaması 4. Adlandırma olarak formüle etmiştir. (Açıkgenç, 2008: 27, 33.) Uygulamada bu aşamaların nasıl ortaya çıktığını kendi varsaydığı üç medeniyet üzerinden anlatmıştır.

Bu bağlamda döneminin bilgi erbaplarını temsil eden sahabe ve onların hemen arkasından gelenler ile Milet Okulu doğa filozofları içinde yaşadıkları toplumların dünya görüşleri aydın dünya görüşü modeline uygun olarak toplumdaki o gün mevcut olan dünyagörüşünün şeffaflaşmasını sağlamışlardır desek yanlış olmaz. Her iki toplum da ancak şeffaf dünya görüşüne sahip olduktan sonra bilim üretmeye başlamıştır. Burada dikkat edilecek husus her iki toplumun bilgi erbaplarının farklı dünya görüşlerine sahip oldukları ve bu yüzden de farklı bilimler oluşturup birbirine benzeyen bilimler için farklı adlandırmalar kullandıklarıdır. Grek medeniyetinde "felsefe" İslam medeniyetinde "hikmet" aynı içerik taşırlar. (Açıkgenç, 1996: 17) Bir de yukarda bahsettiğimiz İlahi kaynaklı ve kimi yerde mucizevi dediği şeffaflaşma basamağının da temel bir ayrım olarak ortaya konulduğunu belirtmek de fayda var.

Burada dikkat çeken hususlardan bir diğeri Açıkgenç'in temelde medeniyetleri üç ile sınırlandırması Çin, Hint, Japon, Mısır gibi kültürlerin medeniyetleşemedikleri iddiasıdır. Bunların da çok gelişmiş kültürler olduğu için medeniyete benzerlik gösterdiklerini bu yüzden de medeniyet olarak sınıflandırılırlarsa bunlara "mahalli medeniyetler" denilmesini savunur. İslam, Grek ve Batı medeniyetlerine ise medeniyetleşmenin tam bir tezahürüne vurgu yaparak "küresel medeniyetler" demektedir. Ancak böyle bir ayrımın Açıkgenç'i uzaklaşmaya çalıştığı medeniyetin Batının kullandığı güç odaklı tanımına daha çok yaklaştırdığını söylemek mümkündür. Bu iddianın zamanla ve medeniyetler hakkındaki bilgilerimiz arttıkça güçleneceği kanaatindeyiz.[§§§§§]

Şeffaflaşmış dünya görüşü ancak bilimsel süreci başlatan ilk basamak olduğuna göre bilimsel süreç başlatabilecek dünya görüşünün temel özelliklerini belirlemek gerekmektedir. Nasıl oluyor da aynı Arap toplumu nübüvvet öncesi önemli sayılacak hacimde bilgi birikimlerine rağmen oluşturdukları en yüksek bilimler tarihsel ve şiirsel bir anlatımdan öteye gidemezken nübüvvetten sonra batı medeniyetine de ilham olacak farklı alanlarda çok değişik bilimler üretmiştir? Bu sorunun cevabı başta Açıkgenç'in tüm felsefesine kaynaklık eden bilgi tanımı, bilgiye verilen önem, farklı bilgi çeşitlerinin belirlenmiş ve bilgiyi gerekli kılan

§§§§§ Yazarın bu konuda farklı medeniyetlerin de bulunmuş olduğuna dair görüşü için "Alparslan Açıkgenç'in "Dünyagörüşü" Teorisi Işığında Doğu-Batı Felsefelerinin Değerlendirmesi" isimli makalesine bakılabilir. Kutadgu Bilig 351- 371, 2012.

bir âlem yapısına sahip olmasında sonrasında da bu bilgilerin hayat yapısını şekillendirmesinde saklıdır. Bilgi şeffaf dünya görüşünü oluşturan ilk etki iken şeffaf dünya görüşü bilimsel sürecin ilk basamağı bilimsel süreç de medeniyetin olmazsa olmazıdır.

Açıkgenç medeniyetlerin ortaya çıkışını "soyut kavramlara" dayandırarak bilim tarihi ile aynı doğrultuda açıklamayı tercih etmiş ve batılı tanımın temel taşı gördüğü somut varlık ve zenginliklerden mümkün olduğunca uzaklaştırmak istemiştir. Medeniyetleşme süreci ile bilimsel süreç arasında birebir karşılıklı ilişki olduğunu iddia ettiği ve bu ilişkinin mahiyetini açıklamaya çalıştığı makalesinde: "toplum bağlamında tezahür eden insan etkinliklerinde kaba kültür ortamında göze çarpan en hâkim unsur duyulardır; ancak ince kültürlerde ise bu unsur duygulardır; fakat medeniyet düzeyindeki insan etkinliklerinde göze çarpan en önemli unsur "bilgi"dir, yani insanın aklî melekeleri ile elde etiği birikimleridir" diyerek bu görüşünü ifade etmiştir. (Açıkgenç, 2014: 65)

Soyut kavramlara atfettiği aynı önemden hareket ile İslam medeniyetinin durağanlaşıp çöküşünü de somut ölçütler olan özgün bilimsel buluşların azalması gibi batılı yaklaşımlardan farklı ele almıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi içinde hiçbir bilimsel etkinliğin bulunmadığı bir toplumda bilimin oluşmasının iki yolu görünmekle birlikte bunlardan ithal etmek seçeneğini bulunmakla birlikte çoğu zaman değişik nedenlerle imkân dâhilinde olmadığından asıl olanın bilimsel sürecin işletilmesi özelliklerinin kazanılması gerektiğidir. Bu hususta Açıkgenç bilimsel süreci başlatan ilk basamağın önemine vurgu yapmıştır. Dünya görüşü soyut bir aşamadır. Bu soyut aşamanın sonucu da medeniyet oluşturan bilimsel ilerlemenin olmasıdır. Bilimsel ilerlemenin gerekli şartlarını *Scientific Thought and Its Burdens* kitabında gözlemlenebilen ve gözlemlenemeyen şartlar olarak sıralamıştır. Gözlemlenebilen şartlar tahmin edileceği üzere toplumsal yapının özelliklerinde saklıdır. Bunların başında iyi bir devlet politikası, bilim insanlarının maddi şartlarının geliştirilmesi ve iyi eğitim olanaklarının sağlanması gelmektedir. Ancak asıl olan gözlemlenemeyen şartlar dediği ve bilgiyi önceleyen dünya görüşünün toplumun her kesiminde hâkim görüş olmasıdır. Bunun da göstergesi üç kademeli olarak anlatılmıştır. İlki soyut kademedir. Bu kademede soyut düşünce ile dünya görüşü gelişip felsefi sistem oluşturur. İkinci kademe ise somutlaştırmadır. Bu basamakta âlimlerin oluşturduğu soyut kavramlar ve felsefi sistem aydınlar denilen edebiyatçılar, sanatçılar, öğretmenler ve mimarlar tarafından eserlerinde yansıtılır. Bu basamağında aslında eleştiriye açık yönü özellikle sanatçıların aydınlar arasında anılması ile ortaya çıkmaktadır. Eleştiriye açık olan husus sanatçıların aydın olup olmaması değil ancak aydınların, âlimlerin üretimlerinin taşıyıcısı rolünün sanatçılar için her zaman söz konusu olamayacağıdır. Sanatçının İslam medeniyetinde üstlendiği rol tam da Açıkgenç'in söylediği gibi gerçekleşmiş olabilir. Ancak çoğu zaman sanatçı geldiği geleneğin taşıyıcısı olmanın ötesinde eserleri ile geleneğe bir karşı çıkış, bir meydan okuyuş olarak da yorumlanır.

Üçüncü kademede ise dünya görüşünün hem kişi hem toplum bazında içselleştirilmesi gerçekleşir. Başka çalışmalarında bu görüşünü geliştirmiş ve bilimin epistemolojisi ve sosyolojisi şeklide incelemiştir. Bilimin epistemolojisi ile genel olarak dünya görüşünün oluşumu kast edilmektedir. Bilimin sosyolojisi ise asli ve fer'i bağlamsal şartlar içinde takdim edilmiştir. Asli şartlar bir toplumun ahlaki ve fikri alanda verdiği mücadeledir. Bunlara bağlı gelişen fer'i şartlar da ikili bir yapıda görülür bunlar toplumsal yenilikler ve kurumsal değişikliklerdir. Bu şartlar nasıl ki bilimsel ilerlemenin temel şartları ise öyle de durağanlaşmanın da temel nedenleridir. Bir toplum ilk önce ahlaki değerlerini kaybeder sonra bu siyaset alanında görülür bu durağanlaşmanın İslam toplumundaki şeklinde ise ikinci bir etmen olarak bilim insanlarının dini açıdan nitelendirilmesi ile kendisini göstermiştir. Yani medeniyet oluşum süreci din kaynaklı olduğundan bu medeniyetin kendi özgün bilimleri sayılan alanlar bilim kümesinden çıkarılıp din kümesi başlığında bilimsellikten kopuşa mahkûm edilmiştir.

Ölmüş Bir Medeniyet: İslam Medeniyeti

Açıkgenç'in İslam medeniyeti ile ilgili değerlendirmeleri genel değerlendirmelerden hayli farklıdır. Mesela İslam medeniyeti mucize bir medeniyet olarak başlamıştır. Bilimsel geleneğin 13. Yüzyılda zirve yaptığını 15. Yüzyıldan sonra 16. Yüzyılda durağanlaştığını bu durağan hali ile 20. Yüzyıl başlarına kadar geldiğini nihayet 1918 de çöktüğünü iddia eder. Burada iki radikal görüş dikkat çekmektedir. Birisi neredeyse

tüm Osmanlı tarihinin İslam medeniyetinin durağanlaşma dönemine tekabül etmesi ki çoğu zaman Osmanlı dönemi İslam medeniyetinin en iyi yansıtıldığı dönem olarak da değerlendirilir diğeri ise İslam medeniyetinin çökmüş yani ölü bir medeniyet oluşudur ki özellikle kendi geleneği içinde bu görüşü de tartışmalıdır. Açıkgenç bu yaklaşımı ile sorunların ancak gerçek boyutları ile ele alındığında çözülebileceğini anlatmaya çalışmıştır. Çökmüş olmasını ısrarla vurgulamasının nedeni durağan medeniyetlerin canlanması için kendi eski hallerine dönmeleri yeterli olacakken çökmüş yani ölmüş bir medeniyet için eskiye dönerek sorunlarından kurtulmanın mümkün olmamasıdır. Ölü bir medeniyetin dirilişi ancak kendine has oluşturacağı yenidünya görüşünü şeffaflaştırıp topluma yayılımını sağlaması ile mümkün olacaktır. Dünya görüşünü oluşturan unsurlar "psikolojik, toplumsal ve eğitimsel" (Açıkgenç, 1998, 24) olduğuna göre yeniden canlanma bu üç unsur göz önünde bulundurularak gerçekleşecektir.

Bu doğrultuda medeniyetin oluşmasını sağlayan etmenleri şu şekilde sıralar:

Medeniyetler bilgi üzerine kurulur. İkinci olarak diyebiliriz ki, Ahlâken çöken bir toplum medeniyetleşmez. Üçüncü olarak medeniyetleşmenin şöyle bir itici gücünü daha zikredebiliriz: Eğitim, bilgi ve ahlâkın /etkinlik vasıtasıdır. Dördüncü olarak belirtmeliyiz ki, dili olmayanın medeniyeti de olmaz. (Açıkgenç, 2000.)

Bunlar bir toplumun yeniden medeniyetleşmesini sağlayan ölçütler olarak belirlenebilir. Demek ki toplumumuzun yeniden bilimsel süreç içerisine girmesi ve medeniyet oluşturması Açıkgenç'in kuramına göre önce bilgi toplumuna dönüşmemiz ile sağlanacaktır. Bu da ahlak değerlerinin yeniden canlandırılması ile mümkündür. Her türlü bilimsel faaliyet ancak ahlaklı bir ortamda gelişebilecektir. Bu faaliyetlerin yürütülmesini kolaylaştıracak ise o toplumun dil ve eğitim yapısıdır. Elbette ki her toplumun kullandığı bir dili zaten vardır. Burada kastedilen dil ise yapısı ve içeriği açısından bilgi üretimine uygun zenginlikteki bir dildir. Tüm bunlar şeffaf dünya görüşü oluşumundaki sürecin olmazsa olmazlarıdır.

Açıkgenç burada cesur bir tutum ile İslam medeniyetinin ölü bir medeniyet olduğunu söyleyerek tedavinin en önemli basamağı olan doğru teşhiste bulunmuştur. Doğru bir teşhis olmadan doğru bir tedavi yapılamaz. Hastalığın gerçekte ne olduğu değil belki ama tedavi yolları ve o hastalığa neden olduğu ön görülen durumların tespiti bakış açısına veya dünya görüşüne göre değişebilir. Burada uzun yıllardır bilim adamı üretsek de bu medeniyette doğmuş birçok Nobel almış bilim adamı bulunsa da İslam medeniyetine ait coğrafyalarda kendi ülkemiz de dâhil olmak üzere bilim üretemediğimiz ne yazık bir hakikattir. Bu bağlamda dine bağlılıktan kaynaklanan duygusal sebeplere kapılmadan İslam medeniyetinin ölmüş olduğunu kabul etmek ve böyle bir yargının kişileri dinden çıkaracağı vehminden uzaklaşarak çözüm yolları üretmeye geçmekte fayda vardır. Nitekim İslam medeniyeti İslam dininden kaynaklanmış ve beslenmiştir ancak İslam dini ile medeniyeti özdeş değillerdir. Din ilahi kaynaklı iken medeniyetler insan inşasıdır. Ayrıca bilim geleneğinin çökmesi ile bir medeniyetin ölmesi o bilim ve medeniyetin eserlerinin kaybolması ve yok olması değil aksine artık o geleneği kullanarak bilim yapmanın mümkün olmamasıdır. Bu bağlamda ölü bir medeniyet eski bilim geleneğinin canlandırılmaya çalışılması ile değil ancak yeni bir bilim geleneği oluşturmak ile dirilecektir.

Yeniden doğuş yeni bir çaba, yeni değerler ve yeni kurumlar öngörmektedir. Canlandırma yeni bir medeniyet inşasında yeniden oluşturmaktan daha kolay görünebilse de eğer canlandıracağınız medeniyetin oluştuğu toplumsal şartlar ile canlandırmaya çalıştığınız toplumsal şartlar aynı değilse yapılacak her canlandırma çabası durumu daha da karmaşık hale getirecek ve ne yazık teşhis yanlış olduğu için tedavi de yanlış olacak ve toplumu iyileştirmeyecektir.

Açıkgenç İslam medeniyetinin oluşum aşamasındaki bilgi arayışını insanların dinlerini anlama çabasına dayandırmıştır. Bu yüzden İslam dininin insanlara sunduğu âlem tasavvuru ve hayat yapısı incelendiğinde ancak bilimlerin oluşumu ve hatta oluşum sıralarının mantığını kavrayabiliyoruz. Örneğin İslam toplumunda başka hiçbir medeniyette görülmeyen yeni bir kısım bilimler ortaya çıkmıştır. Bunlar hadis, tefsir, fıkıh, kelam ve tasavvuf gibi bilimlerdir. Bu görüş hem din ve teoloji ile ilgilenen birçok kesimden hem de dinden bağımsız bilimi savunan kesimlerden özellikle bilim ve din alanlarını ayrıştırılması zemininde sert eleştiriler alabilir. Açıkgenç'e göre İslam bilim anlayışını yansıtan bu alanlar din olarak İslam'ın gerektirdiği yapıda oluşmuştur ama yine de kâinatın anlaşılmasını sağlayan din odaklı oluşmuş bilimlerdir dinin kendisi

değildir. Bu yüzden de din ve bilimleri ayrıştıran yaklaşımla itiraz etmenin çok makul tarafı yoktur. Açıkgenç'in yaklaşımının temelinde bilimlerle insan ihtiyaçları arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Açıkgenç insanların kişisel ve toplumsal ihtiyaçlarının gelişimine göre diğer bilimleri kurup ya da ithal ederek geliştirdiklerini savunur. Bu yüzden İslam dininin pratik yaşantıya yansıması olan ibadetlerin yaşanmasında olmazsa olmaz vakit tanzimini sağlayan astronomi ve ona alet üreten optik gibi bilimler İslam dinin yaşandığı toplumlarda öncelikli olarak gelişmiştir.

Ölü Medeniyetlerin Dirilişi

Şimdi bilim geleneğimiz çökmüş ve medeniyetimiz ölmüş olduğuna göre bu durumda yapılması gerekenin ne olduğudur. Açıkgenç'in medeniyet oluşturacak bilim geleneğine sahip toplum görüşünü ve çöküşün sebeplerini analiz edersek bugün için yapılması gerekenleri tespit edebiliriz. Yukarda bahsi geçen psikolojik, toplumsal ve eğitimsel şartlar ile ne anlatılmak istendiğini açalım. Psikolojik neden kişinin kendisi ile ilgili olduğuna göre bize anlatılmak istenen her ferdin sahip olduğu kendi dünya görüşüdür. Toplumsal olan ise bir topluma hâkim olan temel dünya görüşü eğitim ise bu her iki alanı şeffaf bir şekilde oluşturacak uygulama alanı. Bu üçlü yapının bilim geleneği oluşturmadaki öneminden yola çıkarak bilimsel yetkinliğin Açıkgenç sisteminde nasıl anlaşılması gerektiğini irdeleyebiliriz. Medeniyetlerin öncelikli olarak soyut kavramlar üzerine yükseldiği iddiasını göz önüne alırsak bilimsel yetkinliği de Açıkgenç'in sık başvurduğu soyut somut ayrımı ile ele alabiliriz. Somut bilimsel yetkinlikler adından da anlaşılacağı üzere bilim insanın ortaya koyduğu somut verileri içerecektir. Ancak biz burada sonuçlardan önce sebepler üzerinde duracak ve soyut bilimsel yetkinlik ölçütünden bahsedeceğiz. Soyut bilimsel yetkinlik bir bilim insanının iç dinamiğidir.

Bu aşamada Açıkgenç' in "bilgi cevvaliyettir" iddiasına dikkat çekmekte fayda var. Cevvaliyeti hem bilgiye hem de bilim adamına ait bir özellik olarak değerlendiren Açıkgenç bu cevvaliyetin korunmasının önemine vurgu yapar. Cevvaliyetin düşmanı ise ünsiyettir. Çünkü bilim geleneği ancak bilgi ve bilgi erbabı arasında kurulan bilgi düzeneğinin bilgi yığınları oluşturması ve bu bilginin toplumda yaygınlaşması ile mümkündür. Bu düzenek bilim adamını, öğrencileri, aydınları ve tüm toplumu kapsamaktadır. Bu düzeneğin en önemli unsuru düzeneğe dâhil bilgi ve bilim erbabının bilimsel yetkinliğe yani cevvaliyete sahip olmasıdır. Düzenek bilimsel yetkinliğe sahip bilim adamından bilgi erbabına eğitim yolu ile aktarılırken bilgi erbapları ve aydınlar aracılığı ile topluma uygulama ile aktarılmaktadır. Bu düzeneğin işlemesi bir süreklilik gerektirir ve süreklilik de ancak bilgideki "cevvaliyet" ile sağlanır. Görüldüğü üzere düzenek herhangi bir zorlama ya da baskı gibi algılanacak şartlandırma içermemektedir.

Bilimsel yetkinliğin böyle bir sistemdeki en temel özelliği ise tüm sistemi işler kılan sözü geçen tarz bir cevvaliyettir. Tabii dünya görüşünden şeffaf dünya görüşüne geçiş şeffaf dünya görüşü oluşturacak cevval bilgi erbabı ve cevval bilimsel bilgi gerektirmektedir. Tüm bu işleyişi doğal bir süreç olarak sağlayacak ise cevval bir bilgi düzeneğidir. Cevval bilim erbabının özelliklerinden birisi de hiç şüphesiz "ilmiyle amil" (Açıkgenç, 2002, 21) olmasıdır. Sahip olduğu bilgiyi yaşantısına dönüşüm sağlayarak aktarma özelliği olan "ilmiyle amil" bilim "cevval" bilim adamlarının kurduğu bilgi düzeneği ile mümkündür. Aslında temelde Açıkgenç'in yöntem olarak Aristo'yu takip ettiğini yukarıda belirtmiştik. Bu bilgi düzeneği ile de yine hem klasik Grek felsefesinin hem de bu felsefeden etkilenen İslam felsefesinin ana hatlarını yansıttığını söyleyebiliriz. Erdem ahlakının genel çerçevesini çizen Grek felsefesinde en temel erdemler adalet, ölçülülük, sağduyu, cesaret şeklinde çıksa da aslında tüm bunları mümkün kılan bilgeliktir. Görüldüğü üzere bu düzenek de öncelikli olarak ahlaki bir yapıdadır.

Açıkgenç medeniyetlerin oluşumları üzerine yazmış olduğu bir makalede kültürleri kaba ve ince kültür diye ikiye ayırmayı tercih etmiştir. Bu ayrıma göre de medeniyet ancak ince kültürlerin küllileşmesi ile ortaya çıkmaktadır. (Açıkgenç, 2014) Kültürün merkezinde insan insanın merkezinde aklı aklın merkezinde ise bilgiyi görmektedir. Bu bilgi temelli medeniyet anlayışında tam da ince kültür ve ürettiği değerler bağlamında karşımıza ahlak alanının en genel soruları tekrar çıkıyor: Doğru/yanlış nedir, doğru/yanlışı kim belirler, iyi/kötü nedir? Bu durumda da Açıkgenç'in İslam medeniyeti çökmüş bir medeniyettir iddiası aslında bu ahlak alanında yaşanan çöküntüden kaynaklanmıştır öyleyse medeniyet kuramı ile ilgili bu sorulara cevap verebilmesi için günümüz çökmüş medeniyetlerini diriltecek bir ahlak sisteminin nasıl olması gerektiğini

anlatarak başlamalıdır.

Açıkgenç'in ahlak hakkındaki görüşleri geleneksel görüşle aynı çizgidedir. Mehmet Ali Ayni'nin *Türk Ahlakçıları* (Ayni, 1993, 11) kitabında belirttiği "Eski âlimlerimiz başlı başına ahlâk kitabı yazmağa özenmemişlerdi. Onlar bu işi lüzumsuz görüyorlardı. Çünkü onların nazarında en yüksek bir ahlâk kitabımız vardı. Bu kitap Müslümanlar için Kur'an-ı Kerim'di" görüşü Açıkgenç tarafından da savunulmaktadır. Açıkgenç İslam dininin temel özellikleri göz önüne alındığında dinden bağımsız bir ahlak alanının olmadığını düşünür ve bunu "İslam dünya görüşündeki değer anlayışı, dini, ahlâkî ve hukuki uygulamalarda bütünlük içermektedir. Yani bunlar birbirinden koparılıp ayrılamaz bir bütünün parçalarıdır. O bütün de bizim ―din olarak bildiğimiz gerçekliktir." (Açıkgenç, 2013, 16) Şeklinde ifade etmiştir. Bu durumda ahlak felsefesinde yer alan mutluluk gibi kavramların İslam medeniyetindeki karşılıklarını arayan Açıkgenç mutluluğun karşılığını iman ile ulaşılacak "itminan" olarak belirler. İtminanın temel şartlarından biri her türlü huzursuzluğun kaynağı olarak tanımlanan şüpheden kurtulmaktır. Tereddüdün olmadığı bilgi türüne de genel manada irfan dendiğini söyleyen Açıkgenç vahiye dayalı bir itminan ahlakından bahseder. Bu ahlak aslında dini hayatın içindedir ve ondan farklı değildir. Yardımseverlik, cömertlik, özverili olmak gibi erdemleri sıralayan Açıkgenç kişinin ahlak bilgisine yaratılış itibari ile sahip olduğunu yani fıtratında ahlaki bilginin bulunduğunu iddia eder. Aristo'nun akla dayalı mutluluk ahlakı yerine vahye dayalı itminan ahlakını sunar. Bu ahlakın temel mükâfatı Allah Rızası cezası ise cehennem olarak belirlenmiştir. Bu dünyaya ait ceza ve mükâfatlar esas olmadığı için hukuk alanında farklı toplumlarda farklı uygulamalar şeklinde ortaya çıkabileceğini ancak temel ilkelerde bir ortaklık olduğunu bunun da tarih içinde İslam toplumlarına bakılarak gözlenebileceğini öne sürer. (Açıkgenç, 2013)

Konu ahlak ilkeleri ise tarihsel süreci tanımlayıcı deskriptif sistemden normatif bir tez çıkarırken yapılacak ilk iş ilk aşamadan başlamaktır. Birinci aşama yani dünya görüşünün oluşum aşamasıdır. Bu aşamada ise bilgi üretecek, bilgiyi kullanacak, bilgiye önem veren bir dünya görüşü oluşturmanın dayanak noktasının sırrının Tevhid, nübüvvet ve haşir temel ilkeleri ile şekillenmiş dünya görüşüne sahip cevval âlimlerde saklı olduğunu söyleyebiliriz. Bilim de diğer tüm alanlar gibi ancak Allah'ın rızasını kazanma ve itminana erme yolunda bir vasıta olacaktır. Yani alim insanlığı marifetullaha götürecek irfan bilgisinin peşinde koşacak ve bunu herhangi bir dünyevi motivasyon ile yapmayacaktır. Bir âlim için böyle bir güdülenme mümkün görünse de bunun büyük ölçekte nasıl sistemleştirileceği hakkında henüz bir görüş sunulmamıştır.

Türkiye'de felsefe ve felsefe geleneği ile ilgili çalışmalar yapan Levent Bayraktar (Bayraktar, 2016) "Bir kültürde yerleşik bir düşünce geleneğinin oluşması için şüphesiz fikir alışverişine ve açık bir ortama ve zihniyet dünyasına ihtiyaç vardır" der. Bu görüş Açıkgenç'in "cevval âlimler" iddiasının özellikle zihniyet dünyası ve onun gelişimine ait bir kısım ön şartları da desteklemektedir. Bunlar bilgi paylaşımına açık bilim adamları ve bilgilerin rahatça paylaşıldığı açık bir toplumdur. Medeniyetlerin temel çöküş nedenlerinin başında "azgınlaşan fakat maskelenen *sömürgeciliğin* geldiğini" düşünen Süleyman Hayri Bolay "tek dişi kalmış canavar" misali medeniyetlerin yeniden dirilmeleri için ithal yolu ile taklidin medeniyeti getirmeyeceğin de Açıkgenç ile hemfikirdir. Bu yüzden sürekli ithal etmeyi bırakıp her şeyden önce sistemin sömürmeyecek ya da sömürülmeyecek bir şekilde yapılanması gerektiğini bunun da ahlak ve çalışma ile mümkün olacağını ve böyle bir çalışma yapmanın da insanlık vazifesi olduğunu söyler. (Bolay, 2014: 7-8). Recep Şentürk de bu medeniyet ithali konusuna toplumun hafızasının bilgisayar hafızası gibi olmadı benzetmesi ile karşı çıkar. Şentürk medeniyetin tesisi için eğitimin her şeyden önce İnsanı Kamil yetiştirme hedefini öncelikleri arasına alması gerektiğini iddia eder. Tüm toplumların hedefi vardır ve olmalıdır tezini savunan Şentürk İslam toplumlarının yeniden bir Kızıl Elma bulmaları gerektiğini buna en uygun şeyinde kâmil insan yetiştirmek olduğunu savunur. (Şentürk, 2014: 21-23)

Çalışkanlık Bolay gibi Açıkgenç tarafından da vurgulanmıştır. Cevvaliyetin zıddı olan ünsiyet ahlaki bir bozukluk olan tembelliğe yol açarken cevvaliyet dinamizmi ve çalışmayı tetiklemektedir. Böylelikle soyut bilimsel yetkinlik ölçütümüz cevvaliyetin dayanak noktasının da aslında ahlak olduğunu görüyoruz. Buradan da yeni bir bilim geleneğinin ve medeniyetin ahlak alanında güçlü dinamikleri olmadan olamayacağı sonucu çıkmaktadır. Yani yeni bir bilim geleneği ve ona bağlı bir medeniyet oluşturmak isteyen bir toplum sahip olduğu bütün sermayeyi başka medeniyetlerde var olan bilim ürünlerini ithal için değil ancak ahlaklı insanlar

yetiştirmek için kullanırsa soyut bilimsel yetkinlik ölçütü olan cevval bilgi düzeneğine ve medeniyet oluşturduğu öngörülen soyut kavramlara sahip olacaktır.

Belki bu noktada ahlaki değerleri canlandıracak konularda bilimsel çalışmalara ağırlık vermek ve bu çalışmaların eğitim gibi uygulama alanlarına aktarılmasını sağlamak doğal süreci hızlandırabilir. Bu aşama medeniyetin ve bilimsel sürecin ilk aşaması olan dünyagörüşünü oluşturacağından bu aşamadaki tercihler ve şekillenme tüm diğer aşamaların da yapısını belirleyecektir. Ahlaka dayalı bir eğitim sisteminin nasıl oluşturulacağı ise önemli başka bir çalışma alanıdır. Açıkgenç buna "İslami Bilim" yapmak demektedir. (Açıkgenç, 1998, 106)

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Açıkgenç'in felsefi sisteminin genel yapısı normatif bir kuram oluşturmaya çalışsa da kuramsal ahlak ilkeleri yapılandırmadığı müddetçe deskriptiftir. Sistemin en önemli kavramları bilgi, bilim, bilimsel süreç, bilgi erbabı, bilgi düzeneği gibi bilgi ve bilim felsefesi, sosyolojisi ve tarihine aittir. Buna rağmen bu sistem temel alınarak ölmüş bir medeniyeti yeniden diriltecek ve sistemin normatif yönünü oluşturacak yetkinlik ölçütleri ahlak alanındadır. Ancak henüz ahlak alanının bilim alanını diriltmesi için "cevvaliyet" ve "Allah'ın rızasını kazanarak" "itminana ermek" gibi umuma ve olaylara nasıl uygulanılacağı muallakta kavramlar dışında bu özelliklerin hangi ilkelerle ortaya çıkacağı ve uygulanacağı hakkında açıklamalarla normatifliği sağlayacak detaylı bir kuram sunamamıştır.

KAYNAKÇA

1. Açıkgenç, A. (2014). Medeniyetlerin ve Bilimlerin Teşekkül Süreçleri, *Medeniyet Tasavvuru Dergisi*, 1, 61-69.
2. ---------- (2013). İslâm Ahlâkı Ve İslâm'da Mutluluk Anlayışı. *Uluslararası Adıyaman Safvan Bin Muattal ve Ahlak Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 15-31.
3. ---------- (2009). The New World Civilization in Unity Prospects and Plan of Action for Uniwoc," The Path to Alliance of Civilizations through the Asian Community, Fatih University Press: Jakarta, İstanbul, Seoul.
4. ----------(2008). *İslam Medeniyetinde Bilgi ve Bilim*. İstanbul: İSAM.
5. ----------(2002). *Bilgi Felsefesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
6. ---------- (2000a, Kış) Bilgi, Medeniyet, İslam. *Köprü*, 69, 77-84.
7. ---------- (2000b). *Scientific Thought and Its Burdens*, İstanbul: Fatih University Press.
8. ---------- (1998). *Bilginin İslamileştirilmesi*. İstanbul: Nesil.
9. ---------- (1996). *Islamic Science: Towards a Definition*, Kuala Lumpur: ISTAC.
10. Ayni, M. A. (1993). *Türk Ahlakçıları*, İstanbul: Kitabevi.
11. Bayraktar, Levent. (2016) *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Aktif Düşünce.
12. Bolay, S. H. (2014). Neden Medeniyet Tasavvuru. *Medeniyet Tasavvuru Dergisi*, 1, 7-9.
13. Gettier, E. (1963). Is Justified True Belief Knowledge? Analysis, 23, 121-123.
14. Şentürk, R. (2014). Medeniyet Tasavvurumuz Işığında Maarifimiz. *Medeniyet Tasavvuru Dergisi*, 1, 20-24.
15. Plato. http://classics.mit.edu/Plato/theatu.html

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(9)

Dr. Yavuz ELİTOK*; Uyum ELİTOK*

DUYGUSAL ZEKÂ VE ALGILANAN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ İLE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AKADEMİSYENLER ÜZERİNDE İNCELENMESİ*

ANALYZING RELATIONSHIP BETWEEN EMOTINAL INTELLEGENCE AND BURNOUT AND DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS ON ACADEMICIANS

ÖZ

Araştırma akademisyenlerde demografik özelliklerin duygusal zekâ ve tükenmişlikle ilişkisini incelemek için yapılmıştır. Çalışmada duygusal zekâ; 'duyguların düzenlenmesi', 'duyguların olumlu düzenlenmesi', 'empatik hassasiyet' ve 'duyguların olumlu kullanımı' olmak üzere dört boyutta, tükenmişlik ise 'duygusal tükenme', 'duyarsızlaşma' ve 'kişisel başarıda azalma' olmak üzere üç boyutta incelenmiştir. 551 anketten elde edilen veriler SPSS 23 programıyla analize tabi tutulmuştur.

Araştırma sonucunda cinsiyete göre; duyarsızlaşmanın ve kişisel başarının, medeni duruma göre; empatik hassasiyet, duyarsızlaşma ve kişisel başarının, idari görev bakımından; duyuların düzenlenmesinin ve kişisel başarının, kadro sıkıntısı bakımından; duygusal tükenme ve duyarsızlaşmanın, yaşa göre; duyarsızlaşmanın, unvana göre; duyarsızlaşmanın ve kişisel başarının, çalışma yılına göre ise empatik hassasiyetin, duyarsızlaşmanın ve kişisel başarının farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: duygusal zekâ, tükenmişlik, duygusal tükenme.

ABSTRACT

Research accomplished for analyze relationship between demographic information and emotional intelligence and burnout. In research, emotional intelligence categorized for four dimensions which are; emotional appraisal, positive regulation, empathic sensitivity and positive utilization. Burnout categorized for three dimensions which are; emotional exhaustion, depersonalization and decreasing personal success. Data from 551 surveys analyzed by SPSS 23 statistical programme.

Results showed significant differences with gender, marital status, administrative tasks, staff position problem, age, title and working experience.

Keywords: *Emotional Intelligence, Burnout, Emotional Exhaustion.*

* ***Batman Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Batman/TÜRKİYE; yavuz.elitok@batman.edu.tr***
* ***Batman Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü,*** **Batman/TÜRKİYE; *uyum.elitok@batman.edu.tr***
* *Çalışma Yavuz Elitok'un Doktor*a Tezinden oluşturulmuştur; *Çalışma Erpa Congresses on Education 2016'da özet olarak sunulmuştur.*

GİRİŞ

Duygusal zekâ ve tükenmişlik bireyin sahip olduğu ve bireyi olduğu kişi yapan; içsel varlıklarla ilgili kavramlardır. Literatürde biri (EQ) olumlu diğeri (Burnout) ise olumsuz olarak kabul edilen bu iki kavramın insanın yaşamına etkileri günümüz psikoloji, sosyoloji ve davranış bilimlerinin ilgisini çekmektedir. Araştırma bu iki kavramın bireyi tanımlayan demografik özelliklerle olan ilişkisini incelemektedir.

1. Duygusal Zekâ

Yirminci Yüzyıl'ın sonlarında literatüre girmiş olan duygusal zekâ kavramı zekâ ile ilgili mevcut yaklaşımların yetersizliğinin bir sonucudur. Zekâya ağırlıklı olarak bilişsel açıdan yaklaşan bilim adamları zamanla bireylerin statüleri ile IQ düzeyleri arasında yeterli derecede anlamlı bir bağ olmadığına (Adiloğulları, 2011) ikna olmuştur. Goleman bilişsel zekâ ile bireyin gelecekteki durumu arasındaki ilişkinin çok fazla istisnası olduğunu ifade etmektedir (Goleman, 1996).Yapılan çalışmalar arttıkça zekâya bakış açısı da değişmiş ve salt zekâ anlayışı yerini farklı yeteneklerden oluşan bir bileşim olarak değiştirmiştir. Zekâ düşüncelerinin binlerce yıllık tarihi serüveninin ortak noktası; eldeki verilerle en iyi sonucu elde etmektir. Bu bağlamda duygusal zekâ da duygularla ve duygular vasıtasıyla elde edilen verilerle en iyi sonuca ulaşma yeteneği olarak düşünülebilir. Bunun yanında duygusal zekânın geliştirilebileceğinden söz edilebilir. Duyguların birey için kendini ve çevresini anlama, çevresini manipüle etme ve kendini harekete geçirme için enerji sağlama görevleri gördükleri söylenebilir. Bu görevleri etkin bir şekilde yapabilmesi de duygularının kontrolüne girmesi değil duygularını yönetebilmesiyle mümkün olacaktır (Cramer & Jowett, 2010). Bireyin yaşam kalitesini yükseltebilmesi kendi varlıklarını bilmenin yanında çevresindekileri de tanımasını gerektirir (Newsome, Day, & Catano, 2000). Duygular bireyin bu bilgileri elde etmesi, anlaması ve değiştirebilecek gücü sağlaması için önemli bir araçtır (Tuğrul, 1999). Bu yolda bireyin duygusal olgunluk ve zekâsı bağlamında dört ana hatta başarılı olabilmesi gerekmektedir. Bunlar; kendi duygularını anlayabilme ve duygularını yönetebilme ile empati kurabilme becerisi ve başkalarının duygularını yönetebilme yeteneğidir.

2. Tükenmişlik

Tükenmişlik teorisi ilk olarak Freudenber (1974) ve Maslach (1976) tarafından geliştirilmiştir. İnsan ilişkilerinin yoğun olduğu mesleklerde görülen ve bireyin içsel varlıklarının azalarak ruhsal ve psikolojik açıdan zayıflaması ve çöküşü ile ilgili olan tükenmişlik kavramı her ne kadar stresle karıştırılsa da; stresin yarlı olabildiği düşüncesi iki kavram arasında ayrım yapabilmek için kolaylık sağlamaktadır. Stresle ilgili ilk bilimsel çalışmaları gerçekleştiren Selye (1956) günümüzde pek çok uzmanın da katıldığı bütün streslerin zararlı olmadığı düşüncesini ifade etmiştir (Şimşek & Çelik, 2008). Ancak tükenmişlik ile ilgili böyle bir düşünceden söz etmek mümkün değildir. Tükenmişliğe giden yol stresten geçmekle birlikte (Bez & Emhan, 2011) aynı zamanda stresle mücadeleyi zorlaştırdığı ve bireyin bağışıklık sistemini zayıflatarak onu tükettiği söylenebilir. Maslach tükenmişliği insan ilişkilerinin yoğun olduğu işlerde çalışan bireylerde görülen ruhsal bir hastalık ve boyutlarını da duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarma oranında düşüş şeklinde tarif etmiştir (Mclnerney, Rowan, & Lawlor, 2012).

3. Metodoloji

3.1. Araştırmanın Amacı ve Evreni

Araştırma Türkiye'de bulunan üniversitelerde görev yapan öğretim elemanlarının demografik özelliklerinin duygusal zekâ ve tükenmişlik ile ilişkisini incelemek istemektedir. Bu amaçla YÖK verilerine göre 2013-2014 öğretim yılında yaklaşık 144.000 olan evrenden 570 öğretim elemanına anket yapılmış ve bu anketlerin 551 tanesi işleme alınmıştır.

3.2. Veri Toplama ve Analiz

Anketlerin büyük çoğunluğu yazarlar tarafından elden dağıtılarak, bir kısmı mail yolu ile diğer bir kısmı ise farklı üniversitelerde görev yapan akademisyen arkadaşlara gönderilerek toplam 19 üniversiteden elde

edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 23 paket programında işlenmiştir.

3.3. Ölçekler

Anket ölçeği 5'li likert şeklinde düzenlenmiş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar duygusal zekâ bölümü, tükenmişlik bölümü ve demografik bilgiler bölümüdür.

3.3.1. Demografik ölçek: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Demografik ölçek katılımcıların cinsiyet, medeni durum, yaş, unvan, çalışma süresi, idari görev, yabancı dil ve kadro problemi yaşama durumu hakkındaki bilgilerini isteyen 8 sorudan oluşmaktadır.

3.3.2. Tükenmişlik ölçeği: Maslach'ın 1981'de geliştirdiği 22 maddelik tükenmişlik ölçeği kullanılmıştır. MBI olarak bilinen ölçek Türkçeye Çam (1993) ve Ergin (1993) tarafından uyarlanarak test edilmiş ve Cronbach Alpha = 0,78-0,84 olarak bulunmuştur (Aslan & Özata, 2008: 82). Ölçek tükenmişliği; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı oranında azalma olarak üç boyutta ele almıştır.

3.3.3. Duygusal zekâ ölçeği: Chan'in (2006) da oluşturduğu 12 maddelik ölçektir. Chan ölçeği hazırlarken Schutte ve arkadaşlarının (1998) hazırladıkları ölçekten yararlanmıştır. Ölçek duygusal zekâyı; duygusal değerlendirme, duyguların olumlu düzenlenmesi, empatik hassasiyet ve duyguların olumlu kullanımı şeklinde dört boyutta ele almıştır.

4. Bulgular

Tablo 7: Tükenmişlik Faktörlerinin Cinsiyet Açısından İncelenmesi

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalamaların Karesi	F	p.
DTN	Gruplar arası	2,704	1	2,704	3,573	,059
	Gruplar içi	401,786	531	,757		
	Toplam	404,490	532			
DYZ	Gruplar arası	6,200	1	6,200	8,336	,004
	Gruplar içi	394,930	531	,744		
	Toplam	401,129	532			
KSB	Gruplar arası	2,008	1	2,008	5,078	,025
	Gruplar içi	209,999	531	,395		
	Toplam	212,007	532			

Cinsiyet ile Tükenmişlik değişkenlerinden Duyarsızlaşma(DYZ) (p=0,004) ve Kişisel Başarı (KSB) (p=0,025) arasında farklılaşma bulunmuştur. Kadın akademisyenlerde Tükenmişlik faktörlerinden Duyarsızlaşma(DYZ) ve Kişisel Başarı (KSB) faktörü erkek akademisyenlere oranla daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 8: Duygusal Zekâ Faktörlerinin Medeni Durum Açısından Değerlendirilmesi

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalamaların Karesi	F	p.
DD	Gruplar arası	,428	1	,428	1,125	,289
	Gruplar içi	197,530	519	,381		
	Toplam	197,958	520			
DOD	Gruplar arası	,911	1	,911	1,896	,169
	Gruplar içi	249,435	519	,481		
	Toplam	250,346	520			
DEH	Gruplar arası	3,260	1	3,260	6,257	,013
	Gruplar içi	270,428	519	,521		
	Toplam	273,688	520			
DOK	Gruplar arası	,000	1	,000	,001	,981

	Gruplar içi	160,704	519	,310
	Toplam	160,704	520	

Yapılan analizler sonucunda Duygusal Zekâ değişkenlerinden Empatik Hassasiyet(EH) (p= 0,013) değişkeninin medeni durum üzerinde etkisi gözlemlenmiştir. Medeni durumu evli olan akademisyenlerin Empatik Hassasiyetleri (EH) bekâr olan akademisyenlere göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 9: Tükenmişlik Faktörlerinin İdari Görev Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi

		Kareler Toplamı	**Serbestlik Derecesi**	**Ortalamaların Karesi**	**F**	**p.**
DTN	Gruplar arası	1,124	1	1,124	1,472	,226
	Gruplar içi	416,101	545	,763		
	Toplam	417,224	546			
DYZ	Gruplar arası	,796	1	,796	1,060	,304
	Gruplar içi	409,569	545	,752		
	Toplam	410,365	546			
KSB	Gruplar arası	4,285	1	4,285	11,027	**,001**
	Gruplar içi	211,792	545	,389		
	Toplam	216,078	546			

Tükenmişlik faktörlerinden Kişisel Başarı (KSB) (p= 0,001) değişkeni ile idari görev arasında farklılaşma bulunmuştur. İdari görevi bulunan akademisyenlerin Kişisel Başarı (KSB) Faktörü, idari görevi olmayanlara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 10: Tükenmişlik Faktörlerinin Kadro Sıkıntısı Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi

		Kareler Toplamı	**Serbestlik Derecesi**	**Ortalamaların Karesi**	**F**	**p.**
DTN	Gruplar arası	4,759	1	4,759	6,342	**,012**
	Gruplar içi	402,978	537	,750		
	Toplam	407,738	538			
DYZ	Gruplar arası	5,427	1	5,427	7,418	**,007**
	Gruplar içi	392,839	537	,732		
	Toplam	398,266	538			
KSB	Gruplar arası	,055	1	,055	,141	,708
	Gruplar içi	210,941	537	,393		
	Toplam	210,996	538			

Kadro Sıkıntısı değişkeni ile Tükenmişlik faktörlerinden Duygusal Tükenme (DTN) (p=0,012) ve Duyarsızlaşma (DYZ) (p= 0,007) arasında farklılaşma bulunmaktadır. Kadro Sıkıntısı yaşayan akademisyenlerde Duygusal Tükenme (DTN) ve Duyarsızlaşma (DYZ) kadro sıkıntısı yaşamayan akademisyenlere göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 11: Tükenmişlik Faktörlerinin Yaş Açısından Etki Derecesi

		N	**Ortalama**	**Std. Sapma**	**Std. Hata**
DTN	20-25	32	2,1771	1,01595	,17960
	26-30	123	1,9876	,89016	,08026
	31-35	144	1,9301	,86152	,07179
	36-40	109	1,9326	,88619	,08488
	41-50	89	1,9701	,80626	,08546
	51-60	38	2,1109	,82516	,13386
	61+	12	2,0000	1,02247	,29516
	Total	547	1,9786	,87291	,03732

	20-25	32	2,0703	,85486	,15112
	26-30	**123**	**2,2114**	**,89284**	**,08050**
	31-35	144	1,9010	,83269	,06939
	36-40	109	1,9106	,84883	,08130
	41-50	89	1,8567	,88780	,09411
	51-60	**38**	**1,6974**	**,82232**	**,13340**
DYZ	61+	12	1,7083	,73727	,21283
	Total	547	1,9570	,86707	,03707
	20-25	32	3,6756	,65056	,11500
	26-30	123	3,7604	,68523	,06179
	31-35	144	3,9316	,60508	,05042
	36-40	109	3,9020	,63475	,06080
	41-50	89	3,9343	,57370	,06081
	51-60	38	3,9868	,63834	,10355
KSB	61+	12	4,1250	,48786	,14083
	Total	547	3,8808	,63170	,02701

Tükenmişlik faktörlerinden Duyarsızlaşma (DYZ) en yüksek seviyede 26-30 yaş aralığında en düşük seviyede ise 51-60 yaş aralığında görülmüştür.

Tablo 12: Tükenmişlik Faktörlerinin Unvan Açısından Etki Derecesi

		N	**Ortalama**	**Std. Sapma**	**Std. Hata**
	Prof.	46	2,0705	,98391	,14507
	Doç.	54	1,7985	,85999	,11703
	Yrd. Doç.	119	1,9949	,84769	,07771
	Arş. Gör.	180	2,0852	,90056	,06712
	Öğr. Gör.	123	1,7691	,72666	,06552
	Okutman	11	2,4242	1,08106	,32595
DTN	**Uzman**	**7**	**2,6190**	**1,26093**	**,47659**
	Toplam	540	1,9772	,87539	,03767
	Prof.	46	1,8152	,94786	,13975
	Doç.	54	1,8472	,90910	,12371
	Yrd. Doç.	119	1,8067	,77531	,07107
	Arş. Gör.	**180**	**2,1597**	**,85006**	**,06336**
	Öğr. Gör.	123	1,8923	,86666	,07814
	Okutman	11	2,0682	,94928	,28622
DYZ	Uzman	7	1,7500	1,12731	,42608
	Toplam	540	1,9532	,86724	,03732
	Prof.	46	3,9167	,68019	,10029
	Doç.	54	4,0895	,53270	,07249
KSB	Yrd. Doç.	119	3,8738	,67636	,06200

Arş. Gör.	180	3,7565	,62704	,04674
Öğr. Gör.	123	3,9442	,60872	,05489
Okutman	11	3,9394	,43635	,13157
Uzman	**7**	**4,0952**	**,77494**	**,29290**
Toplam	540	3,8802	,63448	,02730

Tükenmişlik faktörlerinden Duygusal Tükenme (DTN) ve Kişisel Başarı (KSB) Uzmanlarda en yüksek, Duyarsızlaşma (DYZ) Araştırma Görevlisi unvanına sahip akademisyenlerde en yüksek olarak tespit edilmiştir.

Tablo 13: Duygusal Zekâ Faktörlerinin Çalışma Yılı Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi

		Kareler Toplamı	**Serbestlik Derecesi**	**Ortalamaları n Karesi**	**F**	**p.**
DD	Gruplar arası	1,925	4	,481	1,256	,286
	Gruplar içi	205,012	535	,383		
	Toplam	206,937	539			
DOD	Gruplar arası	4,896	4	1,224	2,571	**,037**
	Gruplar içi	254,635	535	,476		
	Toplam	259,530	539			
EH	Gruplar arası	6,932	4	1,733	3,375	**,010**
	Gruplar içi	274,763	535	,514		
	Toplam	281,695	539			
DOK	Gruplar arası	,482	4	,120	,388	,817
	Gruplar içi	165,903	535	,310		
	Toplam	166,385	539			

Duygusal Zekâ faktörlerinden Duyguların Olumlu Düzenlenmesi (DOD) (p=0,037), Empatik Hassasiyet (EH) (p=0,010) değişkenleri ile çalışma yılı arasında farklılaşma tespit edilmiştir. Duygusal Zekâ faktörlerinden Duyguların Olumlu Düzenlenmesi (DOD) 16-20 yıllık akademik tecrübeye sahip, Empatik Hassasiyet ise 11-15 yıllık akademik tecrübeye sahip olan akademisyenlerde en yüksek çıkmıştır.

Tablo 14: Tükenmişlik Faktörlerinin Çalışma Yılı Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi

		Kareler Toplamı	**Serbestlik Derecesi**	**Ortalamaları n Karesi**	**F**	**p.**
DTN	Gruplar arası	4,056	4	1,014	1,362	,246
	Grup içi	398,295	535	,744		
	Toplam	402,351	539			
DYZ	Gruplar arası	7,560	4	1,890	2,562	**,038**
	Grup içi	394,627	535	,738		
	Toplam	402,187	539			
KSB	Gruplar arası	5,127	4	1,282	3,302	**,011**
	Grup içi	207,719	535	,388		
	Toplam	212,846	539			

Tükenmişlik faktörlerinden Duyarsızlaşma (DYZ) (p=0,038) ve Kişisel Başarı (KSB) (p=0,011) ile çalışma yılı arasında farklılaşma tespit edilmiştir. Tükenmişlik faktörlerinden Duyarsızlaşma (DYZ) 1-5 yıl arası tecrübeye sahip akademisyenlerde, Kişisel Başarı değişkeni ise 11-15 yıl tecrübeye sahip akademisyenlerde diğerlerine göre daha yüksek seviyede olduğu gözlemlenmiştir.

SONUÇ

Katılımcıların tamamı Türkiye'deki devlet üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarından oluşmaktadır. Örneklemin demografik dağılımı 136 kadın, 397 erkek; 352 evli, 169 bekâr; 180 Araştırma Görevlisi, 123 Öğretim Görevlisi, 119 Yardımcı Doçent, 54 Doçent, 46 Profesör, 11 Okutman, 7 Uzman; 142 idari görevi olan, 405 idari görevi olmayan; 146 yabancı dil sorunu yaşayan, 399 dil sorunu yaşamayan; 91 kadro sıkıntısı yaşayan, 448 kadro sıkıntısı yaşamayan ve 202'si 2005 öncesi kurulmuş üniversitelerde görev yapan, 349'u ise 2005 sonrası kurulan üniversitelerde görev yapan akademisyenler şeklinde oluşmuştur. Arada çıkabilecek farklar 551 akademisyenlerden bazılarının tüm soruları yanıtlamamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Cinsiyet bağlamında; kadın akademisyenlerde duyarsızlaşmanın erkek akademisyenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadınların duygusal bakımdan erkeklere göre daha naif oldukları ortak bir kanaat olmakla birlikte bilimsel veriler de bunu desteklemektedir. Bununla birlikte günümüzde kadının hem ailede hem de iş hayatında yüklendiği aşırı sorumluluklar bir diğer neden olarak gösterilebilir. Hem çocuklarına ve eşine hem de çevresine karşı empati kurmaya çalışan kadının buna ek olarak akademisyenlik gibi insan ilişkileri yoğun ve sorumluluk gerektiren bir meslek seçtiğinde bu rollerin hepsini birden kaldırmakta zorlanması son derece normaldir. Bu açıdan kadın akademisyenlerin hem annelik, hem ev hanımlığı hem de akademisyenlik olarak ayırırsak 3 meslek birden yapmaları 'duyarsızlaşma' bakımından dezavantaj oluşturabilir. Bu nedenle kadın akademisyenlerde çevreye duyarsızlaşmanın önüne geçilebilmesi için bazı önlemler düşünülmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Medeni duruma göre kıyaslama yapıldığında; evli olan akademisyenlerin empatik hassasiyetlerinin bekâr akademisyenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ailesi dahi olsa başkalarını önemseyen, zamanını ve kazancını onlarla paylaşan bireyin bu süreç içerisinde empatik yönden gelişmesi son derece doğaldır. Yani bekâr birey yüksek empatik hassasiyete sahip olsa dâhi evliliğin çoğu zaman bireyin bu açıdan geliştirmesine yardımcı olduğunu düşünebiliriz. Benzer şekilde olumsuz bir gösterge olarak bekârların duyarsızlaşma puanları evlilere göre daha yüksek çıkmıştır. Burada evliliğin akademisyen için duyarlılık bakımından bir destekleyici faktör olduğundan söz edilebilir. Çevresine karşı bireyin duyargalarını kapatması ve iletişimi minimuma indirmesi psikolojik bakımdan bir rahatsızlık olarak görülmekle beraber; özellikle sağlıklı bir evliliğin bu duyargaların kapanmasını neredeyse imkânsız hale getirdiği söylenilebilir. Çünkü sağlıklı bir evliliğin yolu saygı, sevgi ve iletişimden geçer ki bunların da temelindeki faktör duyarlılık ve empatidir. Bu sonuç çalışma bulgularından olan evlilerin kişisel başarılarının bekârlara oranla daha yüksek çıkmasına bir etken olarak ta gösterilebilir. Evliliğin akademisyende yükselttiği empatik hassasiyet ve duyarlılığın ve birlikte getirdiği aile sorumluluğunun iş çıktılarına olumlu yönde etki etmesinin kişisel başarı artışında etken olduğundan söz edilebilir. Burada empatinin öğrenilebilirliği çıkarılabilecek bir diğer sonuç olarak ifade edilebilir.

İdari görev açısından elde edilen bulgular ise; idari görevi olanların duygusal değerlendirme (duygularının farkında olma) açısından idari görevi olmayanlara göre daha yüksek puana sahip olmaları ve kişisel başarılarının daha yüksek çıkmış olmasıdır. Bu sonuçlar iki şekilde anlamlandırılmaya çalışılabilir. İlk perspektiften bakıldığında idari görevin bireyin kendisi ve çevresine karşı sorumluluğunun artmasıyla bir akademisyen olarak işi ve çevresiyle ilişkileri bağlamında daha fazla gayret göstermesini körüklediği şeklinde açıklamaya çalışabiliriz. Birey aldığı görevle birlikte daha iyi bir yönetici olmak için kendini duygularının farkında olmaya ve astlarına karşı empati kurmaya motive olabilir. Karşı perspektiften bakıldığında ise idari görevlerin akademik camiada; akademik unvan bazında daha başarılı ve/veya tecrübeli olanlara tevdi edildiğini düşünürsek, akademisyenin 'gayretli, başarılı ve daha vasıflı olduğu için bu idari görev ve sorumluluk kendisine verilmiştir' düşüncesi ortaya çıkacaktır. Bu açıdan birinci yaklaşımın önemli derecede bir anlam ifade etmeyebileceğinden söz edilebilir. Bunlara binaen konu ayrı bir çalışmada incelenebilir.

Çalışmada kadro sorunu yaşayan akademisyenlerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma puanlarının bu sorunu yaşamayan akademisyenlere göre daha yüksek çıkmıştır. Tükenmişliğin insan ilişkileri yoğun mesleklerde daha sık görülmesi bilimsel bir gerçektir. Akademisyenlerde kadro sıkıntısı yaşamanın pek çok nedeni olmakla birlikte bunlar bireyden kaynaklanan ve yönetimden kaynaklananlar problemler şeklinde

temellendirilebilir. Sonuç olarak her iki durumda da birey liyakat sağladığı halde hakkının verilmediğini, dışlandığını düşünecektir ve yaptığı işten beklenen doyumu elde edemeyecektir. Bunlarla birlikte çevresine olan güveni zedelenecek dolayısıyla çevresine ve işine olan ilgisini ve iş çevresiyle iletişimini azaltacaktır. Bu olgu tükenmişlik hastalığının basamakları olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda azalma safhalarıyla bireyin iş yaşamını olumsuz yönden etkileyebilecektir. Buradan örgütsel adalet kavramına da bir kapı aralanarak iş yaşamında tükenmişliğe etki eden etmenlerden biri olduğu söylenilebilir. Bu da ayrı bir çalışmaya konu olabilir.

Yaşla ilgili elde edilen bulgularda 26-30 yaş arasında olanların duyarsızlaşma puanlarının 51-60 yaş arasında olanlara göre daha yüksek çıktığı görülmektedir. 26-30 yaş akademisyenliğin başlangıç yılları olmakla birlikte bu yolda ilerlemek isteyen bireyin Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarına yoğunlaştığı dönem olarak gözlemlenmektedir. Bu dönemde çoğunlukla ast konumunda olan akademisyenin Yüksek Lisans ve Doktora dersleri ve çalışmaları için çoğunlukla il dışına gidip gelmesi, bekâr olması ve maaşının daha düşük olmasının yanında tam olarak akademisyen unvanını almamış bir durumdadır. Ayrıca kurum içinde ast olması nedeniyle kendisine verilen işlerle birlikte bu süreci yönetmekte zorluk yaşıyor olabileceği düşünülebilir. Yukarıda belirtmiş olduğumuz ve benzeri faktörler göz önünde bulundurularak duyarsızlaşma olgusunun daha yüksek çıkmış olması açıklanmaya çalışılabilir. Çünkü bu dönem akademisyenlikte geçiş dönemi olması sebebiyle stresli ve yoğun bir dönemdir. 51-60 yaş arasındaki akademisyenler ise çoğunlukla mesleki doygunluğa erişmiş, unvan ve iş kaygısı olmayan, tecrübelerinden faydalanılan birer meslek büyüğü konumunda olduklarından ötürü insanlara karşı duyarsızlaşmak yerine onlarla tecrübelerini paylaşmak hususunda daha istekli oldukları düşünülebilir. Olumlu iletişim ve geçmiş tecrübelerin birer etken olarak yüksek olmasının; bu yaş gurubundaki akademisyenlerin duyarsızlaşmasına engel olduğunu konusunda fikir beyan edebiliriz.

Unvan bakımından elde edilen bulgulardan ilki Araştırma Görevlileri'nin duyarsızlaşma puanlarının Yardımcı Doçent'lere göre daha yüksek olduğudur. Yukarıda yaşla ilgili bulgulardan bahsederken araştırma görevlilerinin duyarsızlaşmasına neden olan etkenlerden bahsettiğimiz için burada tekrar etme lüzumu görmedik. Ancak şunu eklemek gerekebilir; Arş. Gör.'ler uzun vadede süren öğrenimlerinin bitiminde Yrd. Doç. Unvanı aldıklarında bunu emeklerinin karşılığını alma noktasında motive edici bir faktör ve bir rahatlama unsuru olarak kabul edebiliriz. Sonuçta önlerine açılan yeni dönem ve bu ödül (unvan ve getirileri) tükenmişlik hastalığından kurtulmaları için önemli bir etken olarak görülebilir.

Öğretim Görevlilerinin ve Doçentlik unvanına sahip akademisyenlerin kişisel başarı puanlarının Arş. Gör.'lere göre daha yüksek çıkması elde ettiğimiz diğer bulgulardır. Bu durum meslek hayatı içerisinde doğal bir durumdur. Doçentlik unvanını elde edebilmek için akademisyenin hem Arş. Gör.'lerin verdiği sınavı sonrasında da yayın şartları ve dil şartını tamamlayarak doçentlik sınavına hak kazanması gerekmektedir. Ve ardından girilen Doçentlik Sınavı ise akademik unvan kariyerleri için girilen son sınavdır ve bireyde bu sınavı aşmanın verdiği başarı duygusuyla kişisel başarı hazzı daha yüksek seviyede hissediliyor olabilir. Öğr. Gör. ise derse girdiği için verdiği çabanın sonuçlarını sınavlarda ölçtüğü için iş doyumu hissettiğinden söz edebiliriz. Eğer akademik olarak yükselme kaygısı taşımıyorsa Öğr. Gör.'de tüm eğiticiler gibi insan yetiştirmenin hazzı ve başarı duygusunu hissedecektir. Arş. Gör. ise henüz akademik birikim oluşturma çabası içindedir. Başka bir deyişle ders veren değil ders alan konumundadır. Bu bağlamda kişisel başarı puanının diğer unvanlara göre anlamlı derecede düşük çıkması söz konusu topluma yararlılık duygusunu çok fazla hissedemediği göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılabilir.

Unvanla ilgili bulgular bize şunu gösteriyor ki Arş. Gör. Olarak geçirilen dönem akademisyenliğin en stresli ve iş doyumunun en düşük olduğu dönemdir. Bu dönemde tükenmişliğe yakalanma riskinin diğer dönemlere göre daha yüksek olmasından söz edilebilir.

Tecrübe ile ilgili elde edilen bulgular da yukarıdaki bulguları destekler niteliktedir. Örneğin mesleki tecrübesi 1-5 yıl arasında olanların empatik hassasiyet puanlarının 11-15 yıl tecrübeye sahip olan akademisyenlere göre daha düşük olduğu görülmüştür. Yine 11-15 yıl tecrübeye sahip akademisyenlerin empatik hassasiyet puanları 16-20 yıl tecrübe sahibi akademisyenlere göre daha yüksek olması söz konusudur. Ayrıca 1-5 yıl tecrübeye sahip akademisyenlerde duyarsızlaşmanın 20+ yıl tecrübeye sahip akademisyenlere

göre anlamlı derecede yüksek olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Bir diğer bulgu ise 11-15 yıl tecrübeye sahip akademisyenlerin daha düşük tecrübeye sahip akademisyenlere göre kişisel başarı puanlarının daha yüksek olduğudur. Bu sonuç akademisyenlerin en verimli yıllarının 11-15 yıllar arası olduğu düşüncesine bizi götürebilir.

KAYNAKÇA

1. Adiloğulları, İ. (2011). *Profesyonel Futbolcularda Duygusal Zekâ İle Örgütsel Bağlılık İlişkisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
2. Aslan, Ş., & Özata, M. (2008). Duygusal Zekâ ve Tükenmişlik Arasındaki İlişkilerin Araştırılması: Sağlık Çalışanları Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (30), 77-97.
3. Bez, Y., & Emhan, A. (2011). Psychological Distress of Women Working in Banks. *Asia-Pacific Psychiatry* (3), 145-150.
4. Cramer, D., & Jowett, S. (2010). Perceived Empathy, Accurate Empathy And Relationship Satisfaction In Heterosexual Couples. *Journal of Social And Personal Relationships , 27* (3), 327-349.
5. Goleman, D. (1996). *Emotional Intelligence.* London: Bloomsbury Publishing.
6. Mclnerney, S., Rowan, M., & Lawlor, B. (2012). Burnout And Its Effect On Neurocognitive Performance. *Irish Journal of Psychological Medicine , 29* (3), 176-179.
7. Newsome, S., Day, A., & Catano, V. (2000). Assessing the Predictive Validity of Emotional Intelligence. *Personality and Individual Difference , 29* (6), 1005-1016.
8. Şimşek, M., & Çelik, A. (2008). *Çağdaş Yönetim ve Örgütsel Başarı.* Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
9. Tuğrul, C. (1999). Duygusal Zekâ. *Klinik Psikiyatri Dergisi , 2* (1), 12-20.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(10)

Öğr. Gör. Kübra Deren EKİCİ****

AVRUPA BİRLİĞİ GÖÇ POLİTİKASI VE AVRUPA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN SORUNLARI

IMMIGRATION POLICY OF THE EUROPEAN UNION AND PROBLEMS OF TURKS LIVING IN EUROPE

ÖZ

Bu çalışma Avrupa Birliği göç politikası, tarihi arka planı ve Avrupa'da yaşayan Türklerin yaşadığı sorunları ele almayı amaçlamıştır. Avrupa Birliği, kıtasındaki savaşları önlemek ve sorunları çözmek amacıyla kurulmuş ulus üstü bir yapıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ihtiyaç duyduğu işçilerin zamanla kıtada kalıcı olmaya başlaması ile önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Avrupa'ya giden Türkler 'de bu sorunlar ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Çalışmada ilk önce göç politikası, ardından Türklerin yaşadığı genel, ekonomik, siyasi ve dini sorunlar tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Göç Politikası, Avrupa'da Yaşayan Türkler, Göçmen işçiler.
JEL Kodları: F5, F53, J15, J61.

ABSTRACT

This research aims to determine Immigration Policy of the European Union, ıts historical background and problems of Turks living in Europe. European Union is a supranational construction which means to prevent wars on continent and resolving matters. European Union need workers after World War II but significant problems have arisen about workers' permanent settlement. The Turks who went to Europe had to struggle with these problems. Firstly immigration policy then general, economic, political and religious problems will be discussed.

Keywords: *European Union, Immigration Policy, Turks living in Europe, Immigrant Labor.*
JEL Codes: *F5, F53, J15, J61.*

****** **Kübra Deren Ekici, Yalova Üniversitesi, Armutlu Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, Yalova/TÜRKİYE; kderenekici@gmail.com**

GİRİŞ

Avrupa Birliği, Avrupa'da yaşanan savaşların tekrarını önlemek, Almanya ve Fransa arasındaki kömür çelik sorunu ile ortaya çıkan çekişmeye son vermek, Sovyetler Birliği tehlikesinin kıtada etkili olmasını engellemek ve Avrupalılık bilincini yerleştirmek gibi genel amaçlar ile kurulmuş ulus-üstü bir örgütlenmedir. 9 Mayıs 1950'de Fransız Dış İşleri Bakanı Robert Schuman ve Fransız planlamacı Jean Monnet kömür ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslar üstü bir kuruma devretme amacıyla Schuman Planı'nı oluşturmuştur. Temel hedef Almanya ve Fransa arasındaki kanlı çatışmalara son vererek Avrupa kıtasını savaşlardan uzak tutmaktı. 1951 yılında, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kuruldu. Bu ülkelere Avrupa Birliği'nin kurucu altılıları da denmektedir. Böylece ilk defa devletler kendi iradeleri ile egemenliklerinin bir kısmını ulus üstü bir kuruma devretmiştir. 1957'de ise Roma Anlaşması imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur. Böylece siyasi birliğe giden yol açılacak hem de malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarın kurulması sağlanacaktı. 1958 yılında da Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu yürürlüğe girmiştir. 1965 yılında imzalan Füzyon Antlaşması (Birleşme Anlaşması) ile yukarıda adı geçen üç topluluk için tek bir Konsey ve tek bir Komisyon oluşturularak, bu Topluluklar, Avrupa Toplulukları olarak isimlendirilmiştir. Tüm bu gelişmeler Avrupa Birliği'nin bel kemiğini oluştururken İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan göç hareketleri ile Avrupa Birliği göç konusu ile ilgilenmeye başlamıştır.

Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası

Göç gelişmiş ülkelerde işgücünün istenen seviyede bulunmaması nedeniyle ihtiyaç duyulan ve ülkenin gelişiminin sağlanmasında ve nüfus dengesinin kurabilmesinde önemli bir husustur (Tekin, 2007: 44).

Avrupa Birliği'nde yaşanan bütünleşme hareketleri ve bunun sonucu oluşan Avrupa Serbest Bölge'si göç hususunun önünün açılmasını sağlamıştır. Avrupa'da göçün üç aşaması vardır: Birinci aşama İkinci Dünya Savaşı sonrasında güneydeki ülkelerden gelişmiş kuzey sanayi ülkelerine yönelen "misafir işçi" davetleridir. İkinci aşama yerleşen göçmenlerin aileleri ile birleştirilmesidir. Üçüncü aşama ise Doğu Bloğunun yıkılması ise Batı'ya iltica eden insanlardan oluşmaktadır (Orsam, 2012: 11-12).

İlk kez göç, mültecilik, Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası konuları 1957 Roma Antlaşması'ndaki kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına ilişkin hükümlerinin bulunduğu III. Başlık'ta ele alınırken burada içsel emek gücünden faydalanmak amaçlanmıştır. Fakat bu içsel emek yoğunluğu toplam göç ile kıyaslandığında daha düşük düzeyde kalmıştır (Gençler, 2005: 184). 1976 yılında TREVI (terorism,radicalism,extremism and violence international) grupları olarak bilinen çalışma ekiplerinin oluşturulması ile Avrupa Topluluğunda üye ülkeler arasındaki resmi polis işbirliği meydana getirilmiştir (Beşe, 2002: 71). Grup terörizm ile mücadele ve iç güvenliği sağlamayı amaçlarken 1985 yılı itibariyle yasa dışı göç kavramı da TREVI Grubu'nun gündem maddeleri arasına girmiştir. Maastricht Antlaşması ile üçüncü sütunun ortaya çıkması sonucu TREVI Grubu ortadan kalkmıştır (Akçadağ, 2012:15). Bu bağlamda Anlaşmasının önemi, Antlaşmadan önce devletlerarası koordine edilen TREVI ve Göç Grubu gibi oluşumların kurumsal olarak birleştirilmesi ve TREVI Grubunu AB'nin üçüncü temeli olan Adalet ve İçişleri alanıyla bütünleştirmesidir.

Dublin Anlaşması'nın 1990 yılında imzalanması ile sığınmacılar konusunda ortak noktalar tesis edilmiştir. Buna göre bir üye ülkeye yapılan başvurunun kabul edilmemesi durumunda diğer üye ülkelere yapılacak başvuru durumunda da sığınma hakkının verilmeyeceği ortaya koyulmuştur. Amaç sığınma başvurusu tek ülkede toplamaktır (Gençler, 2005:188).

Avrupa Birliği Anlaşması olarak da bilinen Maastrciht Anlaşması 1 Kasım 1993'de yürürlüğe girmiştir. Anlaşma beraberinde üç sütunlu bir yapıyı da getirmiştir. Birinci sütun Topluluk müktesebatını, ikinci sütun Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasını üçüncü sütun ise Adalet ve İçişleri başlıklarını taşımaktadır.

Suçluların ve teröristlerin topluluk içinde serbest dolaşımı riski dış sınırların güçlendirilmesi, Avrupa polis ve istihbarat işbirliği ile ortak vize ve göç politikalarının oluşturulması Maastricht Anlaşması ile meydana getirilmiştir (Kedikli,2006:58). 1985 yılında imzalanıp 1995 yılında yürürlüğe giren Schengen

Anlaşması ile de ortak dış sınır oluşturulmuş ve sınırlar sözleşmeye taraf ülkeler içerisinde kaldırılmış ve sınır kontrolleri için ortak kurallar oluşturulmuştur. Anlaşma çerçevesinde ayrıca yasa dışı göçle ilgili olarak, sınırların gözetimi konusunda ilgili idari birimler arasındaki koordinasyonun sağlanması, iltica talebinde bulunanlara ilişkin kuralların belirlenmesi, Schengen Enformasyon Sistemi'nin yaratılması gibi hükümler de yer almaktadır (Akçadağ,2012: 15). Polis sıcak takip konusunda ülkeler arası işbirliği, hatta bir ülkenin diğerinde soruşturma yapabilmesi sağlanırken bu durum eleştirilmiştir. Bu anlaşma çerçevesinde Schengen Polis Gümrük Çalışma Grubu bu faaliyetlerini sürdürmektedir (Çora, 2008: 101). 1986 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi Anlaşması ile üçüncü ülke vatandaşlarının kabulü konusunda işbirliğini kabul etmelerine rağmen bu hususun ulusal göç politikalarını kısıtlayamayacağını belirtmişlerdir (Karaşahin,2012:58). 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşmasına serbest hareket, göç ve iltica konularını da içeren bir bölüm eklenmiştir. Maastricht anlaşmasıyla AB'nin üçüncü temel direği kapsamına alınan göç ve iltica konusu Amsterdam antlaşmasıyla devletlerarası karar alma süreçleri ile politika üreten üçüncü temel direğinden alınıp ulus-üstü bir şekilde hazırlanan politikaların yeri olan birinci direğe taşınmıştır. Amsterdam Anlaşması'nın temel amacı üç sütunu da yaşama geçirmektir. Ve anlaşma bu üç sütunlu yapıyı değiştirmemiş aksine onu pekiştirmek için çaba sarf etmiştir (Özcan vd, 2001:47). Anlaşma ile Birliğin "bir özgürlük, güvenlik ve adalet" alanı olduğu açıklanmıştır (ORSAM, 2012: 12). 2004 yılında göç politikası bağlamında Hague Programı kabul edilmiştir. Programın amacı ulusal politikaların koordinasyonunu sağlarken Avrupa Birliği önceliklerinin göz ardı edilmemesidir. Bu bağlamda bir uyum sağlanması hedeflenmiştir. 16 Ekim 2008 de Avrupa Adalet Ve İç İşleri Konseyi Zirvesinde Avrupa Birliği İltica ve Göç Paktı kabul edilmiştir.

2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması ile göç ve sığınma ile ilgili düzenlemeler Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Anlaşma sütununda V. Başlık olan Özgürlük, Güvenlik, adalet alanına dâhil edilmiştir (Arslan,2012: 106). Aralık 2009 yılındaki Zirvede Stockholm Programı kabul edilmiştir (Arslan,2012: 110).

Avrupa'da Yaşayan Türklerin Sorunları

Türklerin modern dönemde Almanya, Fransa, Hollanda gibi Batı Avrupa ülkelerine gitmeleri ve bu ülke toplumlarında kitlesel olarak yaşamaya başlamaları 1960'lı yılların sonrasında gerçekleşmiştir. Avrupalı Türkler ya da Euro Türkler olarak anılan bu kesim artık Avrupa'nın sosyolojik bir gerçeği haline gelmiştir(Akgün, Çelik, 2008: 311). Demografik olarak bakıldığında Avrupa ülkeleri nüfuslarının en az % 3 ile en fazla % 25'i arasında değişen oranlarda göçmen nüfusa sahip oldukları görülmektedir. En fazla göçmen nüfusa sahip ülkeler sırasıyla Lüksemburg (%26), İsviçre (%22.9), Belçika (%6.9), İngiltere (%9), Fransa (%10.7), Almanya (%12.3) iken diğerleri daha düşük oranlarda onları takip etmektedir (Eren, 2007:269). Türklerin Avrupa'ya göç süreci, Almanya'nın ardından Avusturya (1964), Belçika (1964), Hollanda (1964), Fransa (1965) ve İsveç (1967) ile yapılan işgücü anlaşmaları ile devam etmiştir. İngiltere'ye yapılan göç ise 1970 yılında yapılan anlaşma ile başlamıştır (Eren, 2007:271). 1973 krizi ile beraber gelen ekonomik kriz Avrupa'ya yapılan göçün durmasına sebep olurken aile birleşmeleri önemli hale gelmiştir. Ve işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalan Avrupalılar misafir işçileri hor görmeye başlamıştır. Asıl dönüşüm ise 1980 darbesi ile insan hakları ihlalleri gerekçesi ise yapılan iltica göçüdür. 1989 yılında Berlin Duvarı ve ardından Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile yeni bir göç akımı başlamıştır. 1990'lı yıllarda Balkanlar üzerinde yaşanan krizler ve Bosna-Hersek Savaşı da göç dalgası oluşturmuştur.

11 Eylül saldırıları ardından Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Müslüman-Türkler potansiyel terörist suçlu gibi görülmüşlerdir. 5 Aralık 2001'de, Avrupa Komisyonu yayınladığı bir çalışma belgesinde üye ülkelere, terörist olduğundan şüphelendikleri sığınmacıları 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin F bendi uyarınca reddedebileceklerini açıklamıştır (Akçadağ, 2012:17). Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 2004/38 sayılı Direktifi, birlik üyesi ülke vatandaşlarının aile birleşimine geniş bir yer verirken AB vatandaşı olmayan Türk vatandaşları bulundukları ülkede, yabancı göçmen işçi statüsünde sayılmaktadırlar. Göçmen işçilerin aile birleşimi ise 2003/86 sayılı direktifle düzenlenerek aile birleşimi yapan kişinin bir üye ülke tarafından düzenlenmiş en az bir yıl geçerliliği olan ikamet izni sahibi olması, daimi ikamet hakkı alma ihtimalinin kuvvetle mevcut olması ve hukuki statülerine bakılmaksızın aile üyelerinin üçüncü ülke vatandaşı

olması hallerinde sağlanmaktadır (Bayhan, 2010: 173).

Genel Sorunlar

Türklerin yaşadığı sıkıntıları genel olarak şöyle sıralayabiliriz: Avrupa'da Türklerin sıkıntı yaşamasının baş nedeni Avrupa algısından doğan farklılıklardır. Zira kıtada muhafazakâr kesim Hristiyanlık, gelenek, geçmiş, türdeşlik anlayışı ile kültürel karışımı yok sayıp Türkiye ve İslam'a yer vermez iken sosyal demokrat ve liberallerin geliştirdiği Avrupa fikri içinde çeşitlilik, kültürel farklılık demokrasi yer almaktadır (Kaya, 2007:14) Bu ise uyum sorununa neden olmaktadır. Uyum sorununa bağlı olarak 2005 yılında Almanya'da yapılan bir araştırmada Türklerin %32 sinin en büyük sorunu işsizlik olarak tespit edilmiştir. %13.8'nin sorunu dil problemidir. Ön yargı oranı %10 yabancı düşmanlığı ise %8 'dir. Aile parçalanması % 6.8, çifte vatandaşlık %5.2, dayanışma eksiliği %3.4 tür.(Alagöz, 2011). Türk sivil toplum kuruluşlarının gelişmesine sıcak bakılmaması baskı grubu oluşumunu engellemektedir. Soğuk Savaş dönemi tepkili olunan Sovyetler Birliği'nin yerini İslam almıştır ve Almanya'da ilk kez Hıristiyan Demokrat cumhurbaşkanı ben Müslümanların da cumhurbaşkanıyım dediği için fesli ve bıyıklı resmi basına kapak olmuştur. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yaşanan ekonomik krizler, refah düzeyindeki düşüş ve işsizlikteki artışı yeni düşman arayışında göçmenlerin hedef alınmasına neden olmuştur. Ayrıca İslamofobi Türkofobi haline gelmeye başlamış ve Avrupa Birliğinde ırkçılık da artmıştır. Zira büyük ölçüde sağa kayış mevcuttur. Buna Avrupa liderleri Sarkozy ve Merkel'i örnek gösterebiliriz zira Merkel çok kültürlülük iflas etmiştir şeklinde bir açıklamada yapmıştır (Şen, 2011). Diğer bir sorun da Türkler arasında kuşak çatışmasının yaşanmasıdır. Göç eden birinci nesil gurbeti asla vatan kabul etmeyip anadillerini konuşmuşken üçüncü nesil ne ana dilini konuşabilmiş ne de kültürünü yaşatabilmiştir.

"Yabancı düşmanlığı Danimarka, İsveç, Norveç ve İtalya'da, İşsizlik İsveç, İngiltere ve Belçika'da, Dil sorunu Danimarka'da, Fırsat eşitliği İngiltere ve İsveç'te, Çocukların eğitimi Danimarka ve İsveç'te, Kuşak çatışması Danimarka'da, Aile birleşimi Danimarka ve İsveç'te, uyuşturucu ve alkol İsveç ve İsviçre'de, örgütlenme ise Danimarka'da diğerlerine göre daha problem olarak görülmektedir. İskandinav ülkeleri sorun yaşanan ülkelerin başında gelmektedir"[††††††]

Ekonomik Sorunlar

Üye ülkelerde yaşanan işsizlik ve azalan sosyal refahın müsebbibi olarak göçmenler gösterilmekte ve insan haklarına aykırı şekillerde itham edilmektedirler. Bu bağlamda Avrupa Irkçılıkla Mücadele Ağı tarafından hazırlanan 2010-2011 raporunda Türklerle ilgili belgeye yansıyan bazı örnekler şunlardır; Almanya'da ev almak isteyen Türklerin yarıya yakını ayrımcılıkla karşılaşıyor. Polis kontrollerinde Almanlara kimlik sorulma oranı yüzde 43 iken Türkler için bu oran yüzde 75'e yükseliyor, Danimarka vatandaşı olmalarına karşın fiziksel özellikleri Danimarkalılara benzemediği için havaalanlarında rutin olarak kontrol edilenler arasında Türkler de yer alıyor (Soku, 2012:39).

Dini Sorunlar

Avrupalı ülkelerin terörizmle mücadele ederken düştükleri en büyük yanılgı 11 Eylül saldırıları sonrasında artarak gelişen İslamofobia'dır. Bu olgu demokratik Avrupa imajını zedelemektedir. İslam korkusu olarak anılan İslamofobi'nin kökeninde 1950'lere kadar homojen bir yapıya sahip Avrupa'nın Müslüman göçü ile değişmeye başlaması ve Hungtington'un Medeniyetler Çatışması tezinde İslam Uygarlığı karşısına Batı'yı koyması yer almaktadır (Küçükcan, 2009). Avrupalılara göre demokrasi ve İslam'ın uyuşmaması da İslamofobinin kaynaklarındandır (Değirmenci,2010). Radikal terör örgütlerinin kabul edilemez terör eylemlerinin İslam ile bağdaştırılması da Batılı halkların Müslüman kavramını yalnızca terörist boyutta ele almalarına neden olmuştur. Ayrıca Avrupa'nın her daim bütünlüğünü sağlamak için ihtiyaç duyduğu ötekinin bir çeşidi de Müslümanlar olmuştur.(Özlem, 2008). 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 terörist

[††††††]Talip Küçükcan, Avrupa'da Yaşayan Türkler, Yaz Tatili Döneminde Türkiye'ye Gelen Türkler Örneği, Saha Araştırması, Ankara, Ekim 2011, T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.

saldırıları Müslümanların konumunu kötü bir hale sokmuştur. Madrid ve Londra'da gerçekleştirilen terör saldırıları ile Avrupa bu süreci yabancılar aleyhine çevirerek onları korku ve endişenin odak noktası durumuna getirmiştir (Akdemir, 2009: 12).

Siyasi Sorunlar

Avrupa'da Türk baskı grupları seslerini duyurmak adına daha da güçlendirilmelidir.

Güvenlikleştirme adı altında göç konusunun olağan dışı tehdit unsuru olarak ele alınması ve dışsallaştırma adı altında da göç denetiminin Avrupa sınırları dışında yapılması, göç yönetiminin üçüncü ülke sınırlarına taşınması da eleştiri alan konulardandır (ORSAM,2012: 13-14). Avrupa'da yaşayan Türk gençlerinin askerlik konusunun gençlerin yararına olacak şekilde çözülmesi, pasaport ücretlerinin düşürülmesi, Avrupalı çifte vatandaşlara verilen mavi kartın işlevselliğinin gözden geçirilmesi, Avrupalı Türklerin oylarını bulundukları ülkelerdeki Türk temsilciliklerinde kullanabilmesi, Avrupalı Türklere TBMM'de milletvekili kontenjanı açılması, Türkçe eğitimini yaygınlaştırmak için Avrupa ülkeleri nezdinde gereken adımların atılması gibi hususlar da önem taşımaktadır (Alagöz, 2011).

Eğitim Sorunları

Türk göçmenlerin yaşadığı en büyük sıkıntı çocuklarının kültür ve geleneklerinden kopacağı korkusudur. Bunun yanı sıra dil problemleri, öğretmenlerin kültürel alışverişe açık olmayışı, okul öncesi eğitime devam oranlarının düşük olması, okul terklerinde artış, rehberlik ve oryantasyon eksikliği, mesleki eğitime yönlendirilmediği için çıraklık veya iş eğitiminden yoksun işsiz gençler, gibi hususlar eğitim alanındaki en önemli sorunlardır (Çağlar, 2011).

Eğitim bağlamında yapılması gerekenler şunlardır:

*Türk çocukları yaşadıkları çoğunluk kültürü tarafından kabul görmeli ve dışlanmamalıdır.(psikolojik koşul)

*Ortak yaşam alanlarının Türk çocuklarına açılması, baskın kültüre ait dilin konuşulduğu ortamların artırılması(bütünleşme düzeyi)

*İki dilliliğin toplumda kabul görüp teşvik edilmesi(çok-kültürlü yaşam pratiği)

*Türk ana babalar çocuklarını iki dilli olarak ve çok kültürlü bir yaşama hazırlayacak şekilde eğitilmeli (Bedirhan, 2009: s.6-7).

SONUÇ

Yurt dışında yaşayan Türklerin sorunlarını çözebilmek adına Birliğin bütünleşme çalışmalarına daha fazla ağırlık vermesi gerekmektedir. Böylece etkili olan İslamofobi ve yabancı düşmanlığı sorunlarının çözümlenmesi sağlanacaktır. Birlik tarafından kabul görmesi gereken önemli diğer bir konu da artık göç ülkesi olduklarının kabul edilmesidir. Bu nedenle din hizmetleri geliştirilmeli, Türkçe ve Türk kültürü eğitimine imkân verilmelidir. Üye ülkelerde yaşayan Türklerin yapması gereken ise demokratik haklarına sahip çıkıp, eğitimlerine ve Türk kültürüne gereken önemi vermek, sivil toplum kuruluşlarını geliştirmek ve Türk lobisini güçlendirmektir.

KAYNAKÇA

1.Akçadağ, Emine. (2012). Yasa Dışı Göç ve Türkiye, İstanbul, Bilgesam Yayınları, Rapor No. 42, 2012.

2.Akçadağ, Emine.(2012). Yasa Dışı Göç ve Türkiye, İstanbul, Bilgesam Yayınları, Rapor No 42.

3.Akdemir, Erhan. "11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:8, Sayı 1, 2009.

4.Akgün Birol, Metin Çelik. (2008). "Türk Diasporası", M. Bıyıklı (ed), Türk Dış Politikası-Cumhuriyet Dönemi I, İstanbul, Gökkubbe Yayınları.

5.Arslan, Mehmet İnanç (2012). The Paradoxes Of European Unıon Immıgratıon Polıcy And Its

Repercussıons On Turkısh-Eu Relatıons, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, ODTÜ.

6.Bayhan, Tevfik. (2010). Avrupa Birliği Ülkelerinde Türk İşçilerinin Serbest Dolaşım Ve Aile Birleşimi Hakları, Sorunlar Ve Beklentiler, Çalışma İlişkileri Dergisi, Sayı 1.

7.Bedirhan, Yaşar. (2009). Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Çocuklarının Kültürel Uyum Sorunları Ve Çözüm Önerileri, 1 Akademik Bakış, Sayı 16, Nisan, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi.

8.Beşe, Ertan.(2002). Terörizm, Avrupa Birliği, İnsan Hakları, Ankara: Seçkin Yayınları.

9.Çora, Nazmi. (2008). Uluslararası Terörizm ve Failleri, İstanbul: USAK Yayınları.

10.Eren Selim. (2007). "Göç, Toplumsal Değişme ve Din: Avrupa'ya Göç Eden Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme", C.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, IX/2.

11.Gençler, Ayhan. (2005). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 49, ss-173-196.

12.Karaşahin, Murat. (2012). Avrupa Birliği'nde Ortak Göç Politikası Oluşturma Çabaları ve Ulusal Farklılıklar Sorunu, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

13.Kaya, Ayhan.(2007). Sosyal Demokrasi, Farklılıklar ve Avrupa Birliği Tartışmaları, İktisat Dergisi, Sayı 487: ss. 60-67.

14.Kedikli, Umut. (2006). "Avrupa Birliğinin Terörizmle Mücadele Politikaları Ve Hukuki Boyutu", Uluslararası Hukuk ve Politika, No:7, Cilt 2.

15.ORSAM, Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi, ORSAM Rapor No: 123, Ankara, 2012.

16.Özcan Mehmet, Enver Bozkurt, Arif Köktaş. (2001). Avrupa Birliği Hukuku, Ankara: Nobel Yayınları.

17.Soku, Sümeyye.(2012). Ayrımcılığa Dair Genel Bakış, Artı 90, Nisan, Sayı 2, ss.38-39.

18.Tekin, Uğur. (2007). Avrupa'ya Göç ve Türkiye, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:37, Ekim.

İnternet

19.Alagöz, Emine Akçadağ. "Göçün 50. Yılında Avrupalı Türkler", 2011, http://www.bilgesam.org/incele/751/-gocun-50--yilinda-avrupali-turkler/#.WCSxlGqLTIU Erişim Tarihi, (10.11.2016).

20.Çağlar, Mehmet. Çok Kültücü Eğitim Ortamları Ve Göçmen Çocukların Eğitimi, Yayın Tarihi, 14.08.2011, http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=98140 Erişim Tarihi, (09.10.2016).

21.Değirmenci, Gamze. "Avrupa'da İslamofobi Algısı Üzerine", 2010, http://www.bilgesam.org/incele/769/-avrupa'da-#.WCSrBGqLTIV Erişim Tarihi, (10.11.2016).

22.Küçükcan, Talip. "Avrupa İslamofobiye Teslim mi?" Yayın Tarihi: 06 Aralık 2009,http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=5415&q=avrupa-islamofobiye-teslim-mi (09.11.2016).

23.Özlem, Kader. "Avrupa'nın İçinde Yükselen "Öteki": İslamofobia", 2008, http://www.turansam.org/makale.php?id=206 Erişim Tarihi, (10.11.2016).

24.Şen, Faruk. "Avrupa'daki Türk STK'ları ve Sorunları", Yayın Tarihi: 13.10.2011,http://www.tasam.org/trTR/Icerik/4226/avrupadaki_turk_stklari_ve_sorunlari Erişim Tarihi, (11.11.2016).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(11)

Yrd. Doç. Dr. Arzu ARI‡‡‡‡‡‡, Barış DEMİR§§§§§§, Zuhal YILDIRIM*****

YAZMA ETKİNLİKLERİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK TUTUMLARINA ETKİSİ

THE EFFECT OF WRITING ACTIVITIES ON MATHEMATIC ATTITUDES OF THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS

ÖZ

Bu çalışmada, öğrenme amaçlı yazma etkinliklerinden mektup yazma ve günlük yazma etkinliklerinin ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin tutumları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmada ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel araştırma deseni kullanılmıştır. Çalışma, 2014-2015 eğitim öğretim yılında İstanbul ili Tuzla ilçesinde Dede Korkut Ortaokulu'nda 6. sınıfta okuyan 72 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Bir kontrol, iki deney grubu olacak şekilde sınıflar seçkisiz biçimde belirlenmiştir.

Araştırmada öğrencilerin tutumlarını ölçmek için Aşkar (1986) tarafından geliştirilen matematik dersi tutum ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde tek yönlü varyans analizi, Kruksal Wallis testi, Mann Whitney U testi, ilişkili örneklemler için t-testi ve Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmıştır. Sonuç olarak uzun zaman diliminde öğrenme amaçlı yazma etkinliklerinin öğrencilerin tutumları üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Günlük Yazma, Mektup Yazma, Matematik Dersine Yönelik Tutum, Öğrenme Amaçlı Yazma.

ABSTRACT

In this study, the effect of letter writing and journal writing, both of which are among writing activities for learning purposes, attitudes of the 6th grade students attending secondary school is examined. The study is conducted with 72 6th graders at Dede Korkut Secondary School the district of Tuzla-İstabul during 2014-2015 academic year. One control group and two experimental groups are specified randomly.

Additionally, the mathematic attitude scale, developed by Aşkar (1986), is used in order to evaluate students' attitudes. Concerning the data analysis, one-way analysis of variance, Kruksal Wallis test and Mann Whitney U test, for the related samples the t-test and Wilcoxon Bookmarked Series test are used. In conclusion, it is understood that writing activities increase achievement in the long run writing activities for learning purposes have a positive effect on students' attitudes.

Keywords: *Journal Writing, Letter Writing, Attitude to Mathematics, Writing for Learning Purposes.*

‡‡‡‡‡‡ **abural@kocaeli.edu.tr**
§§§§§§ **baris.demir@kocaeli.edu.tr**
******* **zuhalyildirim@gmail.com**

Bu çalışma, Yrd.Doç. Dr.A. Arzu Arı danışmanlığında Zühal Yıldırım'ın tamamladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Matematik, insan tarafından zihinsel olarak yaratılan yapılar ve şekillere dayalı bir sistemdir. Bu sistem günlük yaşamda kapladığı büyük yere karşın zor kabul edilir ve öğretiminde büyük güçlükler ile karşılaşılır. Matematiğin zorluğu yalnızca yapısı ile alakalı olmayıp aynı zamanda ona karşı geliştirilen ön yargı ve korkudan da kaynaklanmakadır. Matematik öğretimindeki yeni yaklaşımlar matematiksel düşünebilen ve problem çözen bireyler yetişmesine katkı sağlamaktadır (Umay, 1996).

Yazma insanoğlunun binlerce yıldır kullandığı en etkili iletişim yollarından biridir. Yazma konuşma gibi sosyal bir gereksinim olup bir fikrin, duygunun, görüşün ya da bir olayın anlamlı ve ilgi çekici yönlerini yazı yoluyla ifade etmektir. Yazma becerisi anlama ve anlatma yeteneğini yükselterek eğitimin sürdürümesine de olanak sağlar. Bu nedenle yazma becerisinin geliştirilmesi tesadüflere bırakılamaz. Sistemli ve sürekli bir çalışmanın sonunda geliştirilebilir (Atasoy, 2014).

Matematik sınıflarında yazmanın öğrencilere pek çok faydası bulunmaktadır. Ancak öğrencilerin direnci ve başlangıçtaki kalitesiz yazıları matematik derslerinde yazmaktan caydırabilir. Bu cayma sadece öğrencilerin yanlış öğrenmelerinin devamına yol açar ve matematiksel kavramların kavranma olasılığını azaltır. Öğrencilerin eğitimde daha erken bir yaşta yazma ile tanıştırılması yazmaya daha az direnç göstermelerini ve daha az hayal kırıklığı yaşamalarını sağlayabilir. Öğrencilerin yazmadaki güvenleri arttıkça, mantıkları daha net ve odaklanmış hale gelir, öğrenciler bilgilerini etkin bir şekilde iletmenin önemini fark eder. Yazma süreci öğrencilerin bir matematiksel kavramdaki anlama düzeyini yüzeye getirir. Yazma matematiksel anlamayı arttırmaya, bilişötesi becerileri geliştirmeye ve öğrencilerin matematiksel fikirlerini iletme becerisini geliştirmeye yardım eder. Öğretmenlerin öğrencileri matematik hakkında yazmaya teşvik etmesi ile öğrencilerin kavramsal öğrenmeleri gelişir (Riplinger, 2008).

Matematik günlüğü, öğrencilerin matematiksel bilgilerini öğretmenlerine, kendilerine, sınıf arkadaşlarına sunma olanağı sağlayan bir yerdir. Öğrencilerin yazıları; günlüklerini arkadaşlarına ve tüm sınıfa okuyarak, kendi öğrenmeleri hakkında konuşarak ve diğerlerinin farklı seviyedeki matematiksel düşünce paylaşımlarını dinleyerek sosyal etkileşim için bir kaynak haline gelir (Hantelmann, 2016). Öğretmenler genellikle öğrencilerin günlüklerini okur ve yorum ya da sorularla karşılık verir. Böylelikle bazen bu öğrenci ve öğretmen arasında devam eden bir yazılı iletişime dönüşebilir (Neill, 2005).

Matematik yazımına başlamak ve öğrencilerin bu kavramla tanışmasını sağlamak için, mektup yazma etkinliği herhangi bir matematik dersinde kullanılabilecek bir tekniktir (Carpenter, 2012). Mektup, genelde bir muhataba yönelik yazıldığı için yazanın açıklayıcı olma çabası ön planda olduğu, kendinden mutlaka bir şeyler katmak istediği, muhatabını düşünerek (yaşını, okuduğu sınıfı ve okulu, yaşadığı çevreyi, ya da statüsünü) yazdığı için yaşı küçükse daha açıklayıcı olmaya çalıştığı yazma çeşididir. Yazan, muhatabın kolay anlamasını, kavramasını sağlayacak örnekler verir, analojiler kullanır, operasyonel (işlevsel) tanımlar yapar; hakkında mektup yazdığı konuyu, olayı ya da kavramı muhatabına en kolay anlaşılır bir şekilde açıklar. Bu çaba, yazılan konunun daha iyi anlaşılmasını, kavranmasını ve öğrenilmesini sağlar. Böylece yazanlar, yazmadan önce kendi mevcut bilgilerini yeterli görmeyerek konuya üst düzeyde hâkim olmak için, araştırma yapma gereği duyabilirler. Süreç bittiğinde; yazanın hakkında mektup yazdığı konuyu, kavramı veya olayı daha iyi öğrendiği söylenebilir (Yıldız, 2014).

Tutum, bireylerin geçmişten edindikleri deneyimlerle kişi, grup, kurum, durum, düşünce ve fikre karşı geliştirdikleri değerlerdir. Bireyin ilerideki yaşantılarında kabul ya da reddetme şeklinde kendini gösterebilen duygusal bir hazıroluş ya da eğilim gösterme durumudur (Tuzcuoğlu, 2009). Tutum, eğitimciler tarafından dikkate alınması gereken bir kavramdır. Öğrencilerin derse karşı tutumlarıyla başarıları arasında olumlu yönde ilişki olduğuna yönelik yerli ve yabancı pek çok araştırma bulunmaktadır (Maden ve Durukan, 2010). Öğrenme ortamında, öğretilen konuya karşı öğrenciler tarafından olumlu veya olumsuz bir tutum oluşacaktır. Olumlu ya da olumsuz tutumun öğrenmeyi etkileyen bir unsur olduğu düşünüldüğünde, tutumu etkileyen durumların belirlenmesi, değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçlara göre önlemlerin alınması, eğitimin istenilen amacına ulaşması için gereklidir (Avcı ve diğ., 2011).

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma matematik dersinde günlük yazma ve mektup yazma etkinliklerinin kullanımının ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin tutumlarına etkisini araştırmaktadır. Çalışmada deney ve kontrol gruplarına, Aşkar (1986) tarafından geliştirilen "Matematik Dersi Tutum Ölçeği" uygulanmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma, İstanbul ilinin Tuzla ilçesinde bulunan Dede Korkut Ortaokulu'nda yapılmıştır. Çalışmanın bu okulda yapılması için gerekli izinler alınmıştır. 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılı 2. dönemindeki üç adet altıncı sınıf şubesinde okuyan 72 öğrenci araştırma grubunu oluşturmaktadır. Süreç boyunca devamsızlık takibi yapılmış ve öğrencilerden süreç boyunca devamsızlığı çok fazla olan 4 öğrenci çalışma gruplarının dışında tutulmuştur. Böylece tüm gruplardaki öğrenci sayıları da eşitlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma için veri toplama aracı olarak, ortaokul altıncı sınıf öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla matematik dersi tutum ölçeği kullanılmıtır.

Matematik Dersi Tutum Ölçeği

Öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumlarını ölçmek için Aşkar (1986) tarafından geliştirilen 5'li likert tipinde toplam 20 maddelik matematik tutum ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin cronbach alpha güvenirlik katsayısı ölçeği hazırlayan araştırmacı tarafından 0,96 olarak bulunmuştur (Kurbanoğlu ve Takunyacı, 2012). Bu değer ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ise cronbach alpha güvenirlik katsayısı 0,905 olarak bulunduğundan yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

Verilerin Analizi

Öğrencilerin matematik tutum ölçeğinde yer alan 20 maddeye vermiş oldukları cevaplar, 100 üzerinden değerlendirilerek her bir öğrencinin aldığı ön test ve son test puanları hesaplanmıştır. Ön test ve son test puanlarının normallik şartlarına uygunluğunu belirlemek için Shapiro-Wilk testi uygulanmıştır. Ön test ve son test puanları arasındaki değişimin anlamlılığını test etmek için normallik testi sonuçlarına göre parametrik testlerden olan ilişkili örneklemler için t-testi ya da parametrik olmayan testlerden olan Wilcoxon eşleştirilmiş iki örnek testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar $p<0,01$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Gruplara uygulama öncesinde ve uygulama bitiminde tutum ölçeği uygulanarak, her bir öğrenci için sonuçlar 100 üzerinden puanlanmıştır. Elde edilen bu puan değerlerinin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için; normallik şartının sağlanıp sağlanmamasına göre, ilişkili örneklemler için t- testi ya da Wilcoxon eşleştirilmiş iki örnek testi uygulanmıştır. Kontrol gruplarındaki öğrencilere uygulanan ön test ve son test tutum puan farklarının normallik şartını sağlayıp sağlamadıkları N=24<50 olduğundan Shapiro- Wilk testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 1'te verilmiştir.

Tablo 1. Kontrol grubundaki öğrencilerin ön test-son test tutum puan farklarına ilişkin Shapiro-Wilk normallik testi sonuçları

Kontrol Grubu	N	Statistic	P
Fark	24	0,966	0,563

Tablo 1'de görüldüğü gibi kontrol grubu öğrencilerinin ön test-son test puan farkları normallik şartını sağlamaktadır ($p> 0,05$). Bu nedenle ön test ve son test tutum puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı ilişkili örneklemler için t-testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Kontrol grubu öğrencilerinin örneklemler için t-testi sonuçları

ÖLÇÜM	X	S	S	T
			d	
Ön test	58,0	17,	2	0
4 8	786	3	,646	,525
Son test	56,1	21,		
4 7	928			

Tablo 2'de görüldüğü gibi ilişkili örneklemler için t-testi sonucuna göre kontrol grubu öğrencilerinin uygulama öncesi ve sonrasında tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir (p>0,01).Deney grubu 1 öğrencilerine uygulanan ön test ve son test tutum puan farklarının normallik şartını sağlayıp sağlamadıkları N=24<50 olduğundan Shapiro- Wilk testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Deney Grubu 1 öğrencilerinin Shapiro- Wilk normallik testi sonuçları

Deney Grubu 1	N	Statistic	P
Fark	24	0,860	0,003

Tablo 3'de görüldüğü gibi deney grubu 1 öğrencilerinin ön test-son test puan farkları normallik şartını sağlamamaktadır (p<0,05). Bu nedenle ön test ve son test tutum puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı Wilcoxon İşaretli Sıralar testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Deney grubu 1 ilişkili örneklemler için Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları

Son test- Ön test		Sıra Ortalaması	Sıra Tolamı	Z	
Negatif Sıralar		00	,00	4,015	-,000
Pozitif Sıralar	1	1,00	231,00		
Fark Olmayan					

Deney grubu 1 öğrencilerinin matematik dersi tutum ölçeğine ait istatistikler Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Deney grubu 1 ön test son test tutum puanları farklarına ilişkin istatistikler

ÖLÇÜM	N	X	Sd	Minimum	Maximum
Ön test	24	81,29	13,314	47	100
Son test	24	93,17	8,128	71	100

Tablo 5'de görüldüğü gibi Wilcoxon İşaret Sıralar testi sonucuna göre deney grubu 1 öğrencilerinin uygulama öncesi ve sonrasında tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmiştir (z=-4,015, p<0,01). Fark puanlarının negatif sıralar (son test) lehine olması, yazma etkinliklerinin öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları üzerinde anlamlı etkisinin olduğunu göstermektedir. Tablo 9'da da ön test-son test ortalama puanları karşılaştırıldığında farklılığın son test lehine olduğu söylenebilir. Deney grubu 2 öğrencilerine uygulanan ön test ve son test tutum puan farklarının normallik şartını sağlayıp sağlamadıkları N=24<50 olduğundan Shapiro- Wilk testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Deney grubu 2 puan farklarına ilişkin Shapiro- Wilk normallik testi sonuçları

Kontrol Grubu	N	Statistic	P
Fark	24	0,943	0,187

Tablo 6'da görüldüğü gibi deney grubu 2 öğrencilerinin ön test-son test puan farkları normallik şartını sağlamaktadır (p>0,05). Bu nedenle ön test ve son test tutum puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı ilişkili örneklemler için t-testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Deney grubu 2 tutum puanları farklarına ilişkili örneklemler için t-testi sonuçları

ÖLÇÜM	N	X	S	Sd	T	P
Ön test	24	74,54	16,821	23	-6,537	0,000
Son test	24	84,50	13,335			

Tablo 7'de görüldüğü gibi ilişkili örneklemler için t-testi sonucuna göre deney grubu 2 öğrencilerinin

uygulama öncesi ve sonrasında tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmiştir ($p<0,01$).

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Yazma etkinliklerinin öğrencilerin tutumları üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla uygulama başlangıcında yapılan matematik dersi tutum ölçeğinde ön test puanlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu da grupların birbirine denk olmadığını, dolayısı ile yazma uygulamalarının öğrencilerin tutumları üzerindeki etkisini matematik dersi tutum ölçeğine ait son test puanlarının karşılaştırılmasının anlamlı olmayacağını göstermektedir. Bu nedenle her bir grup için ön test son test puanları karşılaştırılması uygun görülmüştür. Bu karşılaştırma sonucunda deney grubu öğrencilerinin tutum ölçekleri ortalama puanları arasında uygulama sonundaki ortalamalar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Ancak kontrol grubu öğrencilerinin tutum ölçekleri ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Buradan yazma etkinliklerinin öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumlarına olumlu bir katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar Çardak (2010)'ın çalışmasında elde ettiği sonuçlar ile benzer niteliktedir. Öğrenciler ve öğretmenler için öğrenme amaçlı yazma alışkın oldukları bir kavram olmadığından bu etkinliklerin öğrenci ve öğretmenlere tanıtılması, öğrencilerin yazmaya teşvik edilmesi yürütülecek çalışmaların daha sağlıklı olmasını sağlayabilir.

Ayrıca çalışma yalnızca altıncı sınıf öğrencileri ile sekiz haftalık süre ile gerçekleştirilmiştir. Yapılacak benzer bir çalışma farklı sınıf seviyelerinde gerçekleştirilebilir. Farklı sınıf seviyelerinde kullanılan öğrenme amaçlı yazma etkinliklerinin öğrencilerin matematik derslerine yönelik tutumlarına ve akademik başarılarına etkisi karşılaştırılabilir.

Yapılan çalışmada öğrencilerin öğrenme amaçlı yazma etkinliklerini severek ve isteyerek yaptıkları gözlenmiştir. Uygulanan tutum ölçeği de bu gözlemi destekler niteliktedir. Bu da yazmayı yalnızca söylenenlerin aktarılması olarak görmeyen öğrenme amaçlı yazma etkinliklerinin bütün derslere dahil edilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Bu nedenle öğrencilerin öğrendikleri bilgileri kendilerinin yapılandırmasına olanak sağlayan yazma etkinlikeri ve uygulama yöntemleri öğretmenlere ve öğrencilere tanıtılıp derslerde kullanılması sağlanabilir.

Çalışmada tam sayılar ve cebirsel ifadeler konu alanları üzerinden öğrecilerin tutumlarındaki değişim incelenmiştir. Bu konu alanlarının kazanımları dörder hafta ile sınırlıdır. Bu süre de tutumlardaki değişimi ortaya koyma açısından yeterli olmayabilir. Buna benzer yapılacak çalışmalarda öğrencilerin tutumlarındaki değişimin incelenmesinde konu alanı sınırlaması olmadan daha uzun uygulama süreleri tercih edilebilir.

KAYNAKÇA

1. Atasoy E., Yazma Uygulamaları ile Destekli Matematik Derslerinin Öğrenme ve Öğretme Boyutlarından İncelenmesi, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2012, 321914.
2. Avcı E., Coşkuntuncel O., İnandı Y., Ortaöğretim On İkinci Sınıf Öğrencilerinin Matematik Dersine Karşı Tutumları, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2011, 7(1), 50-58.
3. Burns M., Writing in Math, Educational Leadership, 2004, 62(2), 30-33.
4. Büyüköztürk Ş., Çakmak E., Akgün Ö., Karadeniz Ş., Demirel F., Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 13. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2012.
5. Carpenter E., Demonstrating Knowledge and Understanding through Mathematical Writing, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qzOnzqaA8lEJ:www.gcsu.edu/sites/files/page-assets/node-808/attachments/carpenter.pdf+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, (Z. Tarihi: 06 Ekim 2015).
6. Çardak Ü., Fen ve Teknoloji Dersine İlişkin Günlük Tutmanın Öğrenci Başarısı ve Tutumu Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya, 2010, 274682.

7. Günel M., Uzoğlu M., Büyükkasap E., Öğrenme Amaçlı Yazma Aktivitelerinin Kullanımının İlköğretim Seviyesinde Kuvvet Konusunu Öğrenmeye Etkisi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009, 29(1), 379-399.
8. Hantelmann L., Using Journals in Mathematics, http://www.exemplars.com/resources/student-communication/using-journals-in-mathematics, (Ziyaret Tarihi: 04 Temmuz 2016).
9. Maden S., Durukan E., İstasyon Tekniğinin Yaratıcı Yazma Becerisi Kazandırmaya ve Derse Karşı Tutuma Etkisi, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 299, 2010.
10. MEB, *Ortaokul Matematik Dersi (5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Ö.Programı*, MEB Yayıncılık, Anakara, 2013.
11. Meier J., Thomas R., *Writing in the Teaching and Learning of Mathematics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
12. Neill A., Journalling in Mathematics, Assesment Resource Banks, http://arbs.nzcer.org.nz/supportmaterials/maths/journalling.php, (Ziyaret Tarihi: 07 Mayıs 2015).
13. Powell A., Capturing, Examining, and Responding to Mathematical Thinking through Writing, *The Clearing House*, 1997, 71(1), 21-25.
14. Riplinger N., Critical Review of Writing in the Mathematics Classroom with Students with Learning Difficulties, Coursework Project, Flinders University, 2008.
15. Temizkan M., Türkçe ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Yazılı Anlatım Çalışmalarını Düzeltme ve Değerlendirme Durumları, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğ. Fakültesi Dergisi,* 2008, 9(3), 49-61.
16. Tuzcuoğlu S., Bireyi Tanıma Teknikleri, Editör: Aydın B., *Rehberlik*, 2. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 153-210, 2009.
17. Umay A., Matematik Öğretimi ve Ölçülmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1996, 12(12), 145-149.
18. Yıldız A., Öğrenme Amaçlı Yazma Aktivitesi Olarak Mektup ve Etkili Kullanımı, *Electronic Turkish Studies*, 2014, 9(5), 2097-2104.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(12)

Dr. Masud MUSAYEV†††††††

HİNDİSTAN'IN ORTA ASYA POLİTİKASI
INDIA'S CENTRAL ASIA POLICY

ÖZ

Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrasında bölgesel güç olarak Hindistan'ın Orta Asya politikasını nasıl şekillendirdiği ele alınacaktır. Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde yaşanan değişim tüm devletleri etkilemiştir. Bu süreçte Soğuk Savaş yıllarında bağlantısızlık politikası'nın öncülerinden olan Hindistan, daha aktif bir dış politika izleme eğiliminde olmuştur. Hindistan ABD ile yakın ilişkiler geliştirmiş ve ülkenin nükleer tecridi ABD ile imzalanan sivil işbirliği anlaşması ile sona erdirilmiştir. ABD bakış açısından ise günümüz siyasetini şekillendiren Orta Asya'ya çıkış kapısında, önemli bir coğrafyada bulunan Hindistan ile ilişkiler stratejik öneme sahiptir.

Aynı zamanda Yeni Delhi hükümeti bölgesinde etkin bir güç olmak ve Orta Asya cumhuriyetleri ile başta ekonomik olmak üzere birçok alanda stratejik ilişkiler geliştirmek istemektedir. Bu çalışmada aynı zamanda Hindistan dış politikasında Soğuk Savaş sonrasında görülen dönüşüm ve Orta Asya'daki güç mücadelesinde Hindistan'ın yeri gibi konular incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Orta Asya, ABD, Dış Politika, Soğuk Savaş.

ABSTRACT

This study examines how India shaped it's Central Asia policy as a regional power after the Post-Cold War era. Change, which occurred in the international system in the Post-Cold War era, has affected all countries. India, which was a pioneer of non-aligned policy during Cold War era, tended to pursue more active policy in that period. India developed close relations with the USA and nuclear isolation on the country was removed by civil nuclear cooperation agreement signed between the USA and India. From the USA's point of view, relations with the India have strategic importance because of its significant geographical position being at the doorstep of Central Asia shaping today's politics.

At the same time, New Delhi government wants to be an active force in its region and to develop strategic relations in many fields especially in economic with the Central Asian republics. This study also observed transformation seen foreign policy of India in the Post-Cold War era and issues such as India's place in the power struggle in Central Asia.

Keywords: *India, Central Asia, USA, Foreign Policy, Cold War.*

††††††† **Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Mezunu. E-posta: musayev.mesud@yahoo.com**

GİRİŞ

Soğuk Savaş dönemi Doğu Bloğu'nun dağılması ile sona ermiş ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'nin bu yeni dönemde bölgesel güvenlik stratejileri izlemesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu yeni dönemde her ne kadar ABD üstünlüğüne karşı gelecek bir güç olmasa da daha güçlü fiili tehditler ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte girilen yeni süreçten günümüze kadar ele alındığında ABD dış politikasında bölgeye hakim olma siyasetinin geçerli olduğu görülmektedir. Aynı dönemde, Hindistan büyüyen ekonomisi ve "de facto" olarak nükleer güç sayılması nedeniyle uluslararası ortamda gittikçe artan aktif role sahip olmuştur. Dünyanın en kalabalık demokrasisi olan ve sürekli büyüyen ekonomisi nedeniyle Hindistan'ın bölgesindeki önemi daha da artmıştır.

Hindistan özellikle 11 Eylül sonrasında ABD ile olan ilişkilerini geliştirerek küresel güç olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu çalışma ABD'nin Orta Asya'ya yönelik dış politikasında giderek artan Hindistan etkisinin ağırlığını da ortaya koymaya çalışacaktır. 11 Eylül sonrasında uluslararası terörizmle mücadele konsepti bölgesel güvenlik stratejilerinin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmiştir. ABD-Hindistan ilişkileri küresel güç olan ABD'nin Orta Asya'daki bölgesel sorunlara müdahale ederek olası gerilimleri yatıştırmanın yanı sıra nükleer güç olarak Hindistan'ın bölgesel etkinliğini ve önemini de artırmıştır.

Hindistan'ın Orta Asya'da bulunan ülkeler ile doğrudan kara bağlantısı olmamasına karşın, bölge ülkeleriyle tarihsel ve kültürel olmak üzere farklı boyutlarda yakınlığı vardır. Tarihi bağların gelişmesinde etkili olan önemli sürecin ise Soğuk Savaş dönemine denk geldiği görülmektedir. Soğuk Savaş yılları Orta Asya için, sahip olduğu coğrafi özelliklerden dolayı, dış dünyaya kapalı geçmiştir. Bu dışa kapalı geçen yıllarda bölgeyi sadece kendisinin etki alanı olarak gören SSCB'nin tesiri ise yadsınamayacak seviyede idi. Ancak Hindistan'ın bağımsızlığından itibaren SSCB yönetimi ile iyi ilişkiler geliştirmiş olması, bölgenin tüm dünya için kapalı kutu iken bu ülkeye açık olması avantajını da beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde Hindistan lideri Nehru, 1955 ve 1962 yılında Orta Asya'ya, Almatı ve Taşkent'e olmak üzere, iki ziyaret gerçekleştirmiştir. Yapılan temaslar her iki tarafın kültürlerinin kaynaşmasını sağlamıştır.[‡‡‡‡‡‡‡]

Hindistan'ın Orta Asya ile olan ikili ilişkilerini sadece kültürel boyut ile sınırlamak yanlış olacaktır. Bölge, Yeni Delhi için aynı zamanda stratejik olarak büyük öneme sahiptir. Pakistan, Afganistan ve Çin ile komşu olması, Orta Asya'yı özellikle güvenlik bakımından vazgeçilmez bir noktaya ulaştırmıştır. SSCB sonrasında ortaya çıkan istikrarsızlık, Hindistan'ın güvenlik endişelerini artırmıştır. Buna bağlı olarak Hindistan, güvenlik perspektifli bir dış politika izlemiş ve Orta Asya'ya olan yönelimini artırmıştır. Tüm bunlara ek olarak; hızla büyüyen Hindistan'ın gelişen sanayisine paralel olarak enerji ihtiyacının yıldan yıla arttığı görülmektedir. Bu durum, Orta Doğu'dan sonra enerji zenginliği bakımından ikinci sırada olan Orta Asya'yı bir cazibe merkezi haline getirmiştir.[§§§§§§§]

Jeoekonomik rekabetin etkin olduğu Orta Asya coğrafyasında Hindistan, bu anlamda dezavantajlı konumdadır. Ancak geliştirilmeye çalışan politika ve stratejiler önümüzdeki dö- nemde Yeni Delhi'nin bölgedeki varlığını daha görünür hale getirebileceğine işaret etmektedir. Hızlı ekonomik yükselişini sürdürmek isteyen ve bağımsız büyük güç olma ideali bulunan Hindistan yönetimi, bu noktada bölgenin avantajlarının farkındadır. Yanı başında bulunan enerji havzasıyla büyüyen ekonomisinin çarklarını döndürmek istemektedir. Orta ve uzun vadede Hindistan'ın Orta Asya'ya yönelik kapsamlı politikaları sadece enerji alanında değil ekonomi alanında da önemli hareketlenmeler sağlayacaktır. Bunun yanında diplomatik ziyaretler, siyasi-ekonomik işbirlikleri, kültürel ve tarihi ortak politikalar aracılığıyla Orta Asya ülkeleri ile bağlar kuvvetlendirilebilir.

Hindistan'ın Bağımsızlığı ve Yönetim

Tarih öncesine dayanan geçmişi, farklı kültürün mayasıyla günümüze gelen modern şehirleri, efsanelerle dolu kutsal hac mekanları ile Hindistan dünyanın en eski ve büyük devletlerinden biridir. Büyük

---

‡‡‡‡‡‡‡ İnternet: Hindistan'ın Orta Asya Politikası, Türkan BUDAK, *BİLGESAM Analiz* / Orta Asya No:1223 26 Haziran 2015, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-69-20150629241223_a.pdf

§§§§§§§ Sharma Raghav, *"India in Central Asia"*, Institute of Peace & Conflict Studies, (2009, January), 4-5.

imparatorlukların ve uygarlıkların kurulması ve sona ermesi bu kıtada Avrupa'dan çok daha önce gerçekleşmiştir. Eski çağlardan beri Hindistan, bilgeliğin geliştiği bir yer olmuş ve Hintliler, sanat, din ve edebiyat alanlarında olduğu gibi fen alanında da geniş bir birikimi ortaya çıkarmışlardır. Hindistan kültürünün Orta Asya'nın uzak bölgelerine, Çin'e, Japonya'ya ve özellikle Güneydoğu Asya'ya geçişi Hindistan tarihinin, hatta insanlık tarihinin en önemli başarılarından birisidir.******** Hindistan Asya'nın güneyinde Hindistan yarımadasında bulunmaktadır. Alanı 3 287 263 km^2'dir.

Hindistan devlet olarak MÖ 1. binyılın ikinci yarısında ortaya çıktı. İlk kez hintliler pirinç, pamuk, şeker kamışı yapmayı, ev kuşları saklamayı öğrenmişlerdir. Hindistan tarihi hakkında bilgiler, Arilerden başlamaktadır. Bundan önceki dönemler içindeki olaylar hakkında çok çeşitli ve kesin olmayan bilgiler mevcuttur. Eski ve Orta Çağ Hindistan'ın bilim, edebiyat, sanat alanındaki başarıları çeşitli dini ve felsefi sistemleri Doğu'nun birçok uygarlıklarına olumlu etki göstermişti. Hindistan, bir ülke olarak birlik ve bütünlük içinde olmaktan çok, değişik ırk, kültür ve dinlerin bir arada yaşamaya çalıştığı mozaik bir görüntü içindedir. Tarihi özellikleri yanında Hindistan'ı önemli kılan bir başka etken de Hinduizm ve Buddhizm gibi dinlerin bu topraklarda doğarak gelişmiş olmasıdır.††††††††

Müslümanlar, Hindistan'a ilk olarak 8. yüzyılda gelmişlerdir. 712 yılında Muhammed bin Kasım'ın ordusu Hindistana girmiştir. Bundan sonra ülkede Müslüman Arap ordularının ve Gazneliler'in fetihleri görülmüştür. Gazneliler'in Sultan Mahmud zamanında başlattıkları seferleri, Muhammed Guri Han zamanında Hindistanın tamamının fethedilmesiyle sonuçlanmıştır. Bundan sonra 1206-1290 yıllarında Memluklar, 1290-1320 yıllarında Halaciler, 1320-1413 yıllarında Tuğluklar ve 1526 yılına kadar da Ludiler Hindistan yönetimini ellerinde tutmuşlardır. 15. yüzyıl başlarında bir ara Timur Han ordusuyla Hindistan'ın büyük bir kısmını topraklarına katmıştır. Böylece Hindistan'da Türk-Hint İmparatorluğu dönemi başlamıştır. Timur Han'ın soyundan Babür Şah, bütün Hindistan'ı fethederek Babür İmparatorluğunu kurmuştur. Bu devlet, İngilizlerin Hindistan'ı işgaline kadar bölgede 342 sene hükümranlığını sürdürmüştür.‡‡‡‡‡‡‡‡

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Hindistan'ın ayrı, ancak Britanya'ya bağlı tam egemen olmayan yapısı,§§§§§§§§ bu ülkenin bağımsızlığına yönelik mücadele ve ülkedeki milliyetçiliğin yükselişi sonucunu ortaya çıkarmıştır.********* "İngiltere uzun yıllar Hindistan'ı devlet işleri ve kanunlar açısından esnek bir yapı ile yönetmiş ve bu gelenek, bürokrasiye bağlılığı da ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber bağımsızlığa giden süreçte bürokrasi geleneği de önemli bir itici güç olmuştur. Dış ilişkilerinde İngiltere'ye tamamen bağlı olan Hindistan, İngilizlerden güçlü bir bürokrasi geleneği devralmıştır.

Hindistan'da İngilizlere yönelik ilk milliyetçi ayaklanmalar 1850'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Bununla beraber Hindistan'da bağımsızlığa yönelik ilk kitlesel girişimler İngiltere'de öğrenim gören Hintli aydınlar tarafından başlatılmış ve 20. yüzyılın başında bu kişiler yerel yönetimlerde söz sahibi olmaya başlamıştır. Hindistan'ın bağımsızlığına yönelik girişimlerde Gandhi'nin ortaya çıkması ise, ulusçuluğun daha da belirginleşmesini sağlamıştır.††††††††††

Gandhi'nin kişiliğinden beslenen pasif direniş hareketinin on yıllar boyunca şiddet içermeyen direnişi nihayet 1947'de Hindistan'a bağımsızlığın yolunu açmış, ilk olarak Pakistan ve ardından Hindistan'ın egemenliği dünyaya ilan edilmiştir. İngiltere Hindistan'ı iki bölgeye ayırarak yönetiyordu. Bölgelerden birincisi sahil ve limanların bulunduğu ekonomik ve stratejik açıdan önemli bölgeydi. Buralar doğrudan İngiltere tarafından idare ediliyordu. İkinci bölge ise, ekonomik ve askeri açıdan daha az öneme sahip iç kesimlerdi. Buralar ise yerel yöneticiler tarafından idare ediliyordu. Bu iki bölge yaklaşık 600 büyük ve küçük eyaletlerden oluşuyordu. İngiltere, 1947 yılında Hindistan'ın bağımsızlığını açıklarken ekonomik ve askeri

---

******** Luraghi, R. (2000- Aralık). *"Sömürgecilik Tarihi",*Çev: Halim İnal, E Yayınları, 126.

†††††††† Huntington, S.P. (2004).*"Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması",* Çev: M.Turhan, Us Yayıncılık, İstanbul, 153.

‡‡‡‡‡‡‡‡ Subramanian, T.S. (2006-1 May). *"Discovery of a century in Tamil Nadu", Online edition of India's National Newspaper The Hindu,* Monday.

§§§§§§§§ Dominyon: *Dominion, Lat. Dominium-hakimiyet:İngiliz Uluslar Topluluğu'na üye olmalarının ve İngiliz Krallığı'na bağlı bulunmalarının yanı sıra kendi kendilerini yöneten ülkelere verilen genel ad.*

********* Jayapalan, N. (2001). *Foreign Policy of India,* New Delhi, Atlantic Publishers, 22.

††††††††† Chadda, M. (1997). *Ethnicity, security and separatism in India,* New York: Columbia univ. press, cop., 21.

açıdan önemli olan birinci bölgeyi Hindistan ve Pakistan olmak üzere iki ayrı bağımsız devlet olarak ilan etmiş; ekonomik ve askeri açıdan önemsiz olan ikinci bölgeyi ise etnik, dinsel ve coğrafi unsurları göz önünde bulundurarak Pakistan'a veya Hindistan'a katılmaları için imkan sunmuştur."‡‡‡‡‡‡‡‡‡

İngiltere'ye bağlı sömürgelerin dönüşüm sürecinde Hindistan'ın bağımsızlığını kazanması özellikle 3 açıdan önemli olmuştur. Buna göre:§§§§§§§§§

a. Hindistan stratejik açıdan büyük öneme sahipti. Süveyş, Ortadoğu, Doğu Afrika, Orta Asya, Uzak doğu ve Pasifik'in merkezinde yer alması dolayısıyla Hindistan'ın kaybedilmesi İngiliz sömürge imparatorluğu için çok büyük bir kayıp olmuştur.

b. İkinci'ni krallık yönetimi'nin sona ermesidir.

c. Üçüncü'nü Hindistan'ın bağımsızlık kazanmasının, Seylan (günümüzde Sri Lanka, 1972'den önce Seylan olarak bilinirdi) ve Burma'nın (Myanmar) egemenliğini kazanması için ilk adımı oluşturmasıdır.

Hindistan'ın Dış Politikasında Enerjinin Yeri

2001 yılında ABD'nin Afganistan'a müdahalesi, 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali, renkli devrimler, Uygur meselesinin yeniden gündeme gelişi, Darfur Sorunu bağlamında Sudan'da yaşanan gelişmeler, Aden Körfezi'nde Somali merkezli Korsanlık Krizi ve 2009'un sonlarında patlak veren bu körfezin diğer ucu Yemen'de yaşanan gelişmeler ve daha birçok krize bakıldığı zaman, bu sorunların temelinde enerji kaynakları ve enerji nakil hatları güzergahları ile ilgili sorunların olduğunu görmek mümkündür. Hindistan'ın da aynı şekilde 2001 sonrası süreçte üzerinde bulunduğu hattın giderek ısınması çerçevesinde, Afganistan ve Pakistan ile ilişkilerinde yine enerji merkezli birçok gelişmeyle Hindistan'ı karşı karşıya bırakmıştır. Bunun en somut örneği, İran'dan ve Türkmenistan'dan Hindistan'a ulaşması hedeflenen iki ayrı hattın küresel ölçekli rekabetin bir parçası olduğudur. Bu konu da yine ileride ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Hindistan'ın enerji güvenliği politikalarını etkileyen özel konulara baktığımız zaman bunların başında Hindistan'ın jeopolitik konumu gelmektedir. Komşuları ile gerek sınır sorunları gerekse diğer sorunları Hindistan'ın bölgeden temin etmek istediği enerji kaynakları açısından önemli bir açmazı oluşturmaktadır. Pakistan şüphesiz Hindistan'ın bölgede en çok sorun yaşadığı ülkelerin başında gelmektedir. Bununla beraber, hem İran'dan hem Türkmenistan'dan gelmesi planlanan iki önemli hattın da Pakistan'dan geçiyor olması, Hindistan'ın enerji güvenliği politikalarında Pakistan'ı kilit bir noktaya oturtmaktadır. Ayrıca Umman'dan Hindistan'a ulaşması planlanan hattın deniz dibinden geçişi oldukça zor ve maliyetli olduğu için bu hattın da Pakistan aracılığı ile Hindistan'a ulaştırılması hedeflenmektedir. Hindistan'ın Pakistan ile ilişkilerinin seyri Hindistan'ın enerji güvenliği politikalarını doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda Pakistan'ın elinde Hindistan'a karşı kullanacağı çok önemli kozları bulunmaktadır.**********

Hindistan'ın içinde bulunduğu projelere bakacak olursak, varolan projelerinin de, gelecekte gerçekleştirmek istediği projelerin de büyük kısmının dünyanın kriz bölgelerinde olduğunu göreceğiz. Yakın coğrafyasına baktığımız zaman Hindistan açısından çok önemliiki büyük proje olan TAPI (Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-India Pipeline) ve IPI (Iran-Pakistan-India Pipeline) projelerinden birisi Afganistan-Pakistan hattından, diğeri de İran-Pakistan hattından gelmektedir. Hindistan'ın Pakistan ile yaşadığı sorunlar bir tarafa bırakıldığında, İran ve Afganistan başlı başına en güncel kriz bölgelerini oluşturmaktadır.†††††††††† Bu iki ülkedeki kalıcı istikrar ortamı sağlanamadığı sürece Hindistan'ın enerji politikalarında güvenliğini sağlayabilmesinin oldukça zor olduğu görülmektedir.

Hindistan'ın Hazar Havzası'na ulaşması, hem Pakistan'ın hem de Çin'in varlığı sebebiyle oldukça zorlaşmaktadır. Bu sebeple Hindistan, Rusya ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir ve deyim yerindeyse bir taşla iki kuş vurmuştur. İlk olarak Rusya'nın Orta Asya enerji pazarındaki ağırlığı ve denetim gücü

‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Ömer, A. (2011). *Pakistan'ın Doğuşundan Günümüze Afganistan Pakistan İlişkileri,* Gazi Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 9.

§§§§§§§§§ Mclntyre, W.D. (1977*). The Commonwealth of Nations: Origins and Impact 1869-1971,* Minnesota, University of Minnesota Press, 355.

********** Madan, T.N. (1997). *Modern Myths, Locked Minds: Secularism and Fundamentalism in India,* Delhi, 80-81.

†††††††††† Stevens, P. (2009). *Transit Troubles: Pipelines as a Source of Conflict,* Chatham House Report, 20.

düşünüldüğü zaman, bu Hindistan açısından önemli bir avantajdır. İkincisi ise Hindistan'ın Sibirya kaynaklarına ulaşması Hindistan açısından oldukça önemlidir. Rusya'nın Sibirya enerji kaynaklarını öncelikle bölgesel pazara açmak için geliştirdiği Sakhalin-1 projesine dahil olan Hindistan önümüzdeki dönemde bu projenin yeni ayağı olan Sakhalin-3'e de dahil olabilmek için çalışmalarını sürdürmektedir.‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡Sibirya'nın zengin hidrokarbonları'nın Hindistan'a ulaşması, enerji güvenliğinde çeşitliliği artırırken başka bölgelere olan bağımlılığını azaltacağından, Hindistan Sibirya hidrokarbonları'na önümüzdeki dönemde de ağırlık verecektir.

Hindistan'ın enerji güvenliğinin geleceği açısından en net görünen durum Hindistan'ı maliyeti oldukça yüksek projelerin beklediği gerçeğidir. Kalkınma hızını artırabilmesi enerji kaynaklarını çeşitlendirebilmekten ve muhafaza edebilmekten geçmektdır. Bu sebeple de alternatif coğrafyalarda alternatif arayışlar Hindistan açısından kaçınılmazdır. Enerji yatırımları yalnızca gelir getirmesi açısından değil Hindistan'ın yatırım yaptığı bölgelerdeki etkinliğini göstereceği için oldukça önemlidir. Enerji güvenliği yalnızca enerji yatırımları ile de doğru orantılı değildir. Enerji kaynaklarına sahip olan coğrafyaların aynı zamanda önemli kriz bölgeleri olması tüm ülkeleri olduğu gibi Hindistan'ı da ek önlemler almaya zorlamaktadır.§§§§§§§§§§

Şanghay İşbirliği Örgütünde Hindistan'ın Yeri

Çeşitli aşırı, bölücü ve köktendinci silahlı birlikler ve gruplar tarafından tehlikelerin güçlenmesi gibi sınırlarda silahlanmanın seviyesinin düşürülmesi ve Merkezi Asya'da çekirdeksiz bölgenin oluşturulması girişimleri bu eşitsiz bölgenin devlet başkanlarının ortak görüşünün temelini attı. "Nisan 1996'da Çin'in sınır problemlerine çözüm getirmek içinÇin ve komşu dört devletle (Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan) birlikte oluşturulmuş ŞİÖ (Şanghay İşbirliği Örgütü) Haziran 2001'de Özbekistan'ın katılımıyla bölgesel ekonomik ve güvenlik işbirliği örgütüne dönüşmüş uluslararası bir teşkilattır. 2004'te Moğolistan ve 2005'te Hindistan, Pakistan ve İran'ın da örgütte gözlemci üye ülke olarak iştirak etmesiyle adı geçen örgüt artık Avrasya'nın en büyük ekonomik ve güvenlikle ilgili bölgesel teşkilatı haline dönüşmüştür. Rusya bu platform vasıtasıyla uluslararası siyasi gücünü artırmaya, Çin ise ekonomik ve güvenlik çıkarlarını sağlamaya çalışmaktadır. Pakistan ile Hindistan, Rusya ile Orta Asya'da enerjileri elde etmek ve güvenlik çıkarını sağlamakla birlikte ikili ilişkilerin gelişmesi için ayrı bir ortam yaratma peşindedir."**********

Sınır sorunlarının nihai çözümü için Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Rusya Federasyonu ve Çin 26 Nisan 1996'da Çin'in Şanghay şehrinde yapılan toplantıda Sınır Bölgelerindeki Askeri Alanlarda Güven Artırıcı Önlemlere İlişkin Anlaşma'yı imzalamışlardır. Açıklanan ortak bildiride, bu anlaşmanın 21. yüzyıla doğru eşitlik ve güven odaklı stratejik ortaklık olduğu ifade edilmiştir. Esas olarak Rusya ve Çin tarafından devletlerarası ilişkilerin zenginleştirilmiş bir türü olarak başlatılan bu oluşum, güvenliğe ilişkin karşılıklı güven ilkelerini, silahsızlanma ve işbirliğini içeren yeni bir küresel vizyon ortaya koymuştur.††††††††††††

Diğer taraftan Rusya ŞİÖ'yü, 1993'te uygulamaya koyduğu yakın çevre doktrini çerçevesinde yeniden şekillendirdiği dış politika anlayışına uygun biçimde, arka bahçesi olarak görmeyi sürdürdüğü Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Çin ile olan temaslarını kendi denetiminde gerçekleştirecek bir mekanizma olarak görmüştür. Rusya ve Çin'in ŞİÖ'ye bakışlarının en önemli ortak noktası bu ortaklığın bölgedeki ABD etkisini kıracak bir katalizör (çözülme) vazifesi görmesidir."‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡

"Kurumsal alt yapısı ve uygulama alanı sınırlı olan ŞİÖ'nün diğer üyeleri Kazakistan, Kırgızıtan ve Tacikistan ise bu oluşumu Çin ile diyalog sağlayabilecekleri bir platform olarak algılamışlardır. Bununla birlikte SSCB'nin dağılmasının makroekonomik şaşkınlığıyla merkezi devlet yönetimine kıyasla daha

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Kurginjan, S. (2005). *Russian-Indian relations: present stage and perspectives: materials of the Russian-Indian seminar,* Kurginyan Centre, Moscow, 9, 21.

§§§§§§§§§§ Sıkrı, R. (2008). The Geopolitics of Energy Security and Implications for South and Southeast Asia,*ISAS Working Paper,* 37, 205.

********** Meşe, Ş. (2010). *Küresel Ekonomide Güç Dengelerindeki Değişim ve BRICS,* İstanbul, Marmara Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, 142-143.

†††††††††††† Al-Qahtani, M. (2006). The Shanghai Cooperation Organization and Law of International Organizations, *Chinese Journal of International Law,* 5(1), 129.

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Andican, A. (2006). *Çin Satrancında Orta Asya, Avrasya Dosyası***,**12(1), 24.

demokratik bir sürece giren ve coğrafi konumu itibariyle iki büyük nükleer gücün ortasında kalan Orta Asya devletleri'nin ŞİÖ'ye bakışları büyük ölçüde ABD'nin bölgeye yönelik politikalarına göre şekillenmiştir."§§§§§§§§§§§§

Soğuk Savaş'ın ardından büyük sorunlar yaşayan bölgeye yönelik Washington'un birinci önceliği orta vadeli siyasi iktidar veya uzun vadeli bölgesel ekonomik gelişme yerine, nükleer yayılmanın durdurulması ve enerji güvenliğinin sağlanması yönünde olmuştur. Bu nedenle 70 yıl sosyalizm ve merkezi komuta ekonomisi ile yönetilen bu ülkeler karşılaştıkları ekonomik, siyasi ve sosyal sorunların çözümü için yönlerini Moskova ve Pekin'e dönmüşlerdir. Nitekim Kazakistan devlet başkanı Nursultan Nazarbayev söz konusu işbirliğinden duyduğu memnuniyeti şu sözlerle ifade etmiştir: "Yüzlerce yıl çözülemeyen sınır ihtilaflarına çözümler ürettik ki sonraki nesiller bu sorunlarla uğraşmasınlar."**********

"Temmuz 2005'te Almatı'da toplanan ŞİÖ'nün üyeleri olan Rusya, Çin, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan devlet başkanları; ABD'nin Orta Asya'daki varlığına karşı önemli kararlar almışlardır. Bu kararlardan en önemlisi söz konusu zirvede Hindistan, Pakistan ve İran'ın gözlemci statüsünde katılması ve yakın bir zamanda bu üç ülkenin de ŞİÖ'ye üye olarak katılacağının işaretlerinin verilmiş olmasıdır. Özellikle Hindistan'ı Çin'e karşı bir denge unsuru olarak kullanmayı planlayan ABD için, Hindistan'ın ŞİÖ'ye üye olarak ABD'den uzaklaşması ABD açısından Avrasya hakimiyeti stratejisine vurulacak önemli bir darbe olarak düşünülmektedir. Bununla birlikte örgütün bünyesine, Hindistan'ı, Pakistan'ı ve İran'ı alarak büyümesi bölgesel bir örgüt niteliğinden sıyrılarak kıtasal bir güce dönüşmesi, örgütü, Avrasya ittifakına götüreceği ve dünyanın ikinci merkezi olarak ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesini önleyeceği değerlendirilmektedir."††††††††††††

ŞİÖ'nün son liderler zirvesi ise Temmuz 2015 yılında Rusya'ya bağlı Başkurdistan Cumhuriyeti'nin başkenti Ufa'da düzenlendi. Bu zirvede liderler 19 anlaşmaya imza attı. Ufa zirvesinde çok önemli kararlar alındı. Şöyleki Hindistan ve Pakistan'ın tam üyelik prosedürlerinin başlatılması, Beyaz Rusya'nın statüsünün gözlemci ülkeye yükseltilmesi ve Azerbaycan, Kamboçya, Nepal ve Ermenistan'a diyalog ortaklığı verilmesi kararı alındı. İran'ın statüsüyle ilgili değişiklik olmadı. Zirvede ayrıca, örgütün 2025 yılına kadar gelişim stratejisi planı ile 2016-2018 yıllarını kapsayan terörle mücadele ve sınır güvenliği konusunda program kabul edildi.‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡Alınan kararla, 1996 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımıyla "Şanghay beşlisi" olarak kurulan, 2001 yılında Özbekistan'ın dahil olmasıyla ŞİÖ adını alan teşkilat Hindistan ve Pakistan'ın katılımıyla 8'li yapıya dönüşecek. Örgüte gözlemci ülke sayısı ise Türkiye ve Sri Lanka'dan sonra 4 yeni katılımla 6'ya yükseldi. Pakistan ve Hindistan'ın tam üyelik prosedürlerinin 2016 yılındaki zirveye kadar tamamlanması bekleniyor. Örgüt üyesi ülkeler Ufa'da düzenlenen zirvenin ardından ortak deklarasyon kabul etti. Ukrayna krizinin çözümünde Minsk mutabakatının yerine getirilmesinin tek çözüm olarak gösterildiği metinde, İran'ın nükleer programına ilişkin müzakerelerin memnuniyetle karşılandığı belirtildi. Üye ülkeler, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki sorunların "dış müdahale" olmadan çözülmesi konusunda ortak fikir beyan etti. Uluslararası terörizmin artmasından duyulan endişelerin dile getirildiği metinde, bu konuda BM çatısı altından birlikte çalışma çağrısında bulunuldu. ŞİÖ üyesi ülkeler, tek taraflı hava savunma sistemleri yerleştirilmesinin dünya güvenliğine zarar verdiğini ve istikrarı bozacağını savunarak, küresel güvenliğe ilişkin konuların ilgili tüm devletlerin katılımıyla çözülmesi gerektiğini vurguladı.§§§§§§§§§§§§§

Örgütün geleceği üye ülkeler arasındaki güven ortamının oluşması ve üyelerin ortaklaşa buluşmasıyla ABD'nin bölgeye yönelik politikalarına bağlıdır. Bunun yanında örgütün ABD'ye karşı bir kutup yaratıp

---

§§§§§§§§§§§ Yom, S.L. (2005). *Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği, Geleceğin Süper Gücü Çin: Uzakdoğu'daki Entegrasyonlar ve Şanghay İşbirliği Örgütü*, Gül Arıkan Akdağ, (çev.) Atilla Sandıklı (der.) İstanbul: TASAM Yayınları, 231.

********** Kessıkbayev, A. (2011). Orta Asya'da Jeo-Ekonomik Dönüşüm: Kazakistan Petrolü ve Aktau-Bakü-Ceyhan ihracat Güzergâhı, *Tasam Stratejik Öngörü Dergisi,* 74.

††††††††††††† Rumer, B. (2005). *Central Asia at the end of the transition,* London: Eurospan, 345-346.

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡İnternet: http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/07/10/sanghay-isbirligi-orgutu-8li-yapiya-donusuyor adresinden 11 Haziran 2015'de alınmıştır.

§§§§§§§§§§§§§İnternet: О Стратегии развития ШОС до 2025 года-http://www.sectsco.org/RU123/show.asp?id=1040 adresinden 11 Haziran 2015'de alınmıştır.

yaratamayacağı, ABD'nin özellikle Türk Cumhuriyetleri'ne karşı uygulamaya başladığı siyasete karşı bir siyaset geliştirip geliştiremeyeceği, bölgedeki enerji kaynaklarının örgütün inisiyatifinde kullanılıp kullanılamayacağı örgütün geleceği hakkındaki ana soruları oluşturacaktır. ŞİÖ içinde güç dengesi olması çok dikkat çekicidir. Şöyleki örgüte üye ülkeler Rusya ve Çin etrafında toplanıyorlar aslında. ŞİÖ'nün iki önemli lokomotif gücü olan Çin ve Rusya arasında ciddi kutuplaşma söz konusudur. Bu yüzden örgüte Hindistan'ın tam üye olması bağlamında iki ülke arasında sorunlar yaşanmış ve Hindistan'ın üyeliği askıya alınmıştır. Çinde Pakistan'ın ŞİÖ'ye üyeliğini desteklemiştir. Bu bağlamda değerlendirecek olursak ŞİÖ'nün aslında Asya'ya sahip olma mücadelesi olduğunu görmekteyiz. ŞİÖiçinde kutuplaşmadan doğan bu mücadele orta ve uzun vadede örgüte istikbal vaad etmemektedir. Dolayısıyla ŞİÖ'ye üye olmak isteyen ülkelerin bu addımı atmadan önce iki defa düşünmeleri çok faydalı olur.[**********]

Orta Asyadaki Güç Mücadelesinde Hindistan'ın Yeri

Soğuk Savaş sonrasında gelişen uluslararası ortam içerisinde bölgesel dinamikler, yükselen bölgesel güçler olgusu ile birlikte büyük önem kazanmıştır. Bu nedenle Hindistan'ı bir güç olarak değerlendirirken ilgili bölgesel gelişmelerin de incelenmesi gerekmektedir. Küresel dengelerin kesiştiği bir konumda bulunan Orta Asya ülkeleri bir tarafta Rusya, Çin ve Hindistan gibi Asya'nın büyük ülkelerine olan yakınlığın meydan okumalarıyla baş etmeye çalışırken, bir yandan da en büyük küresel güç olarak ekonomisi ve askeri gücüyle bölge parametrelerinde var olmak isteyen ABD'nin taleplerini dengelemek ve bir uyum geliştirme çabası içinde olmuşlardır.[††††††††††††††]

Hindistan'ın Orta Asya'ya olan ilgisi, SSCB'nin dağılıp, bölgede yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıyla daha da artmıştır. Bölge ülkelerinin Pakistan, Afganistan ve Çin ile komşu olması, Orta Asya'yı Hindistan için stratejik açıdan önemli kılmıştır. Hindistan'ın Orta Asya bölgesine yönelik açılımı, "dış politikada kuzeye yöneliş" olarak adlandırılmaktadır.[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡]"Hint'li stratejistlere göre Hindistan perspektifinden Orta Asya'daki tehdit ve fırsatlar şu şekilde sıralanabilecektir;[§§§§§§§§§§§§§§]

- Hindistan ve Orta Asya ülkeleri, Afganistan ve Pakistan'daki istikrarsız durumun gözlenmesi ve kontrol edilmesi ile ilgili benzer endişeler taşımaktadır, bu nedenle etkilerini karşılıklı olarak arttırmaya çalışmaktadırlar.
- Hindistan özellikle Pakistan, Myanmar, Bangladeş ve bir dizi Orta Asya ülkelerinde Çin ilerlemesi üzerine yoğunlaşmaktadır.
- Hindistan belli alanlarda çıkarlarının ABD ile birleştiğinin farkındadır ve bu nedenle bu alanlarda Amerikalı'larla işbirliğine gönüllüdür."

Hindistan'ın Orta Asya'ya bakışında güvenlik boyutu her zaman önde olmuştur. SSCB'nin dağılması sonucu Orta Asya'da ortaya çıkan güç boşluğu, etnik gerilimler, iç çatışmalar ve dini köktencilik gibi istikrarsızlık unsurları, Hindistan'ın güvenlik endişelerini artırmıştır.2001 sonrası Afganistan'da meydana gelen gelişmeler, Hindistan ve Pakistan'ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik dış politikalarında değişime neden olmuştur. Aralarındaki sınır sorunlarını çözmek için girişimler başlatan iki ülke, 2005 yılında ŞİÖ'ye birlikte gözlemci üye olarak dahil oldukları gibi, TAPI gibi karşılıklı ekonomik bağımlılığı artıran projelerde de birlikte yer almışlardır.[**********]

Nüfus ve yüzölçümü açısından Asya'nın ekonomik ve siyasi hayatında önemli bir yeri olan Hindistan Orta Asya açısından kilit ülkelerden biridir. Orta Asya'daki ABD egemenliği ve buna karşı tavır alan Rusya ve Çin açısından, Hindistan ile ilişkiler büyük öneme sahiptir. 2005'ten ABD öncülüğünde hayata geçirilen Büyük Orta Asya Ortaklığı İnisiyatifi içerisinde Hindistan'a özel bir önem atfedilmektedir. "ABD, Orta

---

********** Wallerstein, I. (2006). "*Birleşik Devletler ve Hindistan: Yeni En İyi Dostlar mı?",* (Çev:A.Temel).
††††††††††††† Kireçci, M.A. (2011). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları*, Ankara, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayını, 10.
‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Purtaş, *a.g.m.,* 42.
§§§§§§§§§§§§§§ Erol, M. S. (2007). *"Hindistan'ın Yeni Orta Asya Politikasında Tacikistan", içinde Hindistan: Asya'nın Yeni Gücü*, Yılmaz Tezkan (haz), İstanbul, Ülke Kitapları, 123.
********** Purtaş, *a.g.m.,* 40.

Asya'da Rusya ve Çin'in nüfuzunu kırmaya yönelik olarak başlattığı ve merkezinde Afganistan'ın yer aldığı proje için Hindistan'ın katılımını resmen talep etmiştir"††††††††††††††††

"Hindistan, İran doğalgazını Pakistan üzerinden IPI projesi ve Türkmenistan doğalgazını ise Afganistan üzerinden TAPI doğal gaz boru hattı projesi ile almak istemektedir. Rusya, Türkmenistan'ın Nabucco'ya doğalgaz vermesinin önüne geçebilmek için ABD ise IPI hattından siyasi nedenlerle memnun olmadığı için TAPI'yi desteklemektedir.TAPI projesi, ilk bakışta Hazar havzası enerji kaynakları'nın dünya piyasalarına ulaştırılmasına ilişkin projelerden biri olarak görülebilir. Ancak bu proje Afganistan'da istikrarın sağlanması, Pakistan ile Hindistan arasında dostane ilişkilerin temelleri'nin atılması, Orta Asya ile Güney Asya'nın birleştirilmesi gibi pek çok önemli sonuçlar doğuracak Modern İpek Yolu Projesi olarak adlandırılmaktadır."‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡

"Orta Asya'yı Hint topraklarına bağlayacak boru hattının, Türkmenistan'dan başlayarak Afganistan ve Pakistan üzerinden Hindistan'a ulaşması planlanmaktadır. Böylece petrol ve doğalgaz kaynaklı bir bölgesel yakınlaşma ve işbirliği amaçlanmaktadır. Afganistan ve Keşmir bölgesindeki çatışmalar bu hatların yakın bir zamanda gerçekleşmesini engellemektedir. Ayrıca Hazar havzasındaki ülkelerin mevcut üretimlerine bakıldığında Hindistan'a doğalgaz ve petrol akışının sağlanması zor görünmektedir.

Türkmenistan ve İran üzerinden yapılması düşünülen hatlar konusunda endişeler henüz giderilebilmiş değildir. Afganistan'ın istikrarı, riskleri üstlenecek yatırımcı bulma zorluğu, gaz kaynakları'nın yeterliliği kuşkusu ve güvenlik kaygılarından dolayı hattın yapımı bugüne dek gerçekleşmedi. Ayrıca Hindistan'ın komşularıyla olan sorunları da hatların gerçekleşmesi'nin önündeki diğer engellerdir.§§§§§§§§§§§§§§§

Son olarak Rusya, ABD ve Almanya'dan sonra Orta Asya'da askeri üsse sahip dördüncü ülke olması, Hindistan'ın Orta Asya bölgesindeki etkinliğini ve bölgeye verdiği önemi göstermesi açısından dikkate değerdir. 2002 yılında Tacik-Afgan sınırındaki Tacikistan'ın Farkhor şehrinde Hindistan, ilk ileri karakolunu kurmuştur. Farkhor, Pakistan kontrolündeki Keşmir'e ve Çin ile Pakistan'ın askeri tatbikatlar gerçekleştirdiği topraklara yakınlığı açısında çok stratejik bir tercihtir. Hindistan'ın Duşanbe yakınlarındaki Ayni askeri hava üssü'nü kiraladığı ve burada askeri uçaklarını konuşlandıracağına ilişkin resmi olarak doğrulanmayan bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler 2015 Aralık ayında adı geçen askeri hava alanında 100 Hint'li personelin çalıştığının ortaya çıkmasıyla resmi olarak Tacikistan tarafından da onaylandı. Tacikistan, Hint askeri personeli'nin Tacik pilotların eğitimi ve başka teknik destek alanlarında çalıştığını söyledi. Resmi Duşanbe hükümeti ünlü milli yazar Sadriddin Ayni adını verdiği askeri hava alanında sadece Hint askeri personeli'nin bulunmasına izin veriyor. Bunun nedeni ise 2012 yılında faaliyete geçen hava alanının 70 milyon dolar maliyetle Hindistan'ın mali ve teknik yardımı ile tadilattan geçirilmesidir. Hindistan, bu yardımı askeri tesisi kullanma hakkını elde etmek için vermişti. Dünyadaki her türlü uçakların kalkış ve iniş yapabileceği Ayni askeri hava alanı pistinin uzunluğu 3200 metredir ve modern teknik ve seyir araçları ile donatılmıştır. Ancak Hindistan tarafının bu hava alanını hangi amaçlarda kullanacağı şimdilik belli değildir."**********

Sonuç olarak Orta Asya'nın Hindistan açısından önemi, sadece medenileşme ve tarihi açıdan değil, aynı zamanda jeopolitik ve ekonomik yönlerden de ön plana çıkmaktadır. Eski SSCB'nin dağılması ve Rusya ile Hindistan arasındaki ilişkilerin zayıflamasından bu yana Orta Asya bir kriz merkezi olarak görülmekte, hatta bundan dolayı, siyasi ve ekonomik açılardan daha çok yeni bir Orta Doğu olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede Orta Asya, Hindistan'ın milli güvenlik politikası'nın temel direği olarak ortaya çıkmakta ve bölgeye yönelik orta ve uzun vadedeki dış politika amaçları'nın gerçekleştirilmesi de önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir.††††††††††††††††

---

††††††††††††††† Mahmood, A. (2014). Pakistan's overall energy potential assessment, comparison of LNG, TAPI and IPI gas projects, *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* (31), 182-193.

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ India, partners set up company to build TAPI pipeline, (2014). *Chemical weekly*. 60(16), 159-162.

§§§§§§§§§§§§§§§ India urges Turkmenistan to ease rules for TAPI pipeline, (2015). *Chemical weekly.* 60(29), 24, 162-172.

********** İnternet: Tacikistan hava üsleri Hintli askerle dolu, http://www.islahhaber.net/tacikistan-hava-usleri-hintli-askerle-doldu-51523.html, adresinden 18 Mart 2016'da alınmıştır.

††††††††††††††† Abhyankar, R. M. (2008). *West Asia and the region: defining India's role,* New Delhi, 645-646.

Hindistan'ın Enerji Bağımlılığı Açısından Orta Asya'daki Girişimi

"Enerji, ekonomik kalkınma'nın ve toplumsal gelişmenin kaynağıdır. Bu nedenle ülkelerin hızlı ve dengeli kalkınmasında enerji, insanların refahı ve ülke ekonomisi'nin gelişmesinde belirleyici unsur olarak öne çıkmaktadır. Enerji talebinin her dönemde yeterince, verimli, güvenilir, ekonomik, sürekli ve çevreye zarar vermeyecek biçimde sağlanması, ülkelerin temel hedefleri arasındadır.

En genel ifade ile Asya-Pasifik bölgesi son yıllarda enerji kullanımındaki artışların etkisiyle tüketim sıralamasında Kuzey Amerika bölgesi'nin birinciliğine son vermiştir. Bu süreçte hem Çin hem de Hindistan'ın gelecek yıllarda enerji ihtiyacı, günümüze oranla önemli miktarda artacaktır.Hindistan'ın günde 1.4 milyon varil olan petrol ithalatı'nın 2020 yılına kadar üç kat artması beklenmektedir. Hindistan'ın doğalgaz tüketimi ise 2015 yılında, yirmi yıl öncesine göre, yaklaşık üç kat artmıştır. Hindistan'ın doğalgaz üretimi'nin de artmasına karşın ihtiyacının yaklaşık üçte birlik kısmını ithalat yoluyla karşılaması gerekecektir."‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡

Ekonomi ağırlıklı dış politika söz konusu olduğunda Hindistan, özellikle Orta Asya enerji kaynaklarına ilgi göstermektedir. En fazla enerji tüketen ülkeler sıralamasında 6. sırada bulunan ve yılda ortalama %7-8 oranında büyüyen ekonomisi'nin enerji ihtiyacı'nın sürekli arttığı Hindistan, Orta Asya'da enerji yatırımları yapmaktadır.§§§§§§§§§§§§§§§§

"Aşağıdaki şekilde görebileceğimiz gibi Hindistan ve çevre ülkelerin petrol ithalatında Basra Körfezi ülkeleri belirgin bir üstünlüğe sahiptir. Bunun en önemli nedeni kuşkusuz coğrafi yakınlık ile ilişkilidir. Ancak bu enerji talebi hem Hindistan hem de Çin açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır ve enerji talebinin artması bölge dengeleri için de belirleyici olacaktır. Hindistan ve Çin'in güçlü bir petrol-doğalgaz talebi bulunmaktadır ve bu talep İran tarafından karşılandığı takdirde İran'ın konumu siyasi ve ekonomik açılardan güçlenecektir. Afganistan ve Pakistan'daki karışıklıklar İran'ın Pakistan, Hindistan ve Çin'e ulaşmayı hedefleyen doğalgaz projesi hattının yapılmasını engelliyorsa da, mevcut yapı Rusya'nın, Çin'in ve belli ölçülerde İran'ın elini kuvvetlendirmektedir. ABD ise TAPI doğal gaz boru hattını kendi çıkarları açısından daha uygun bulmaktadır.

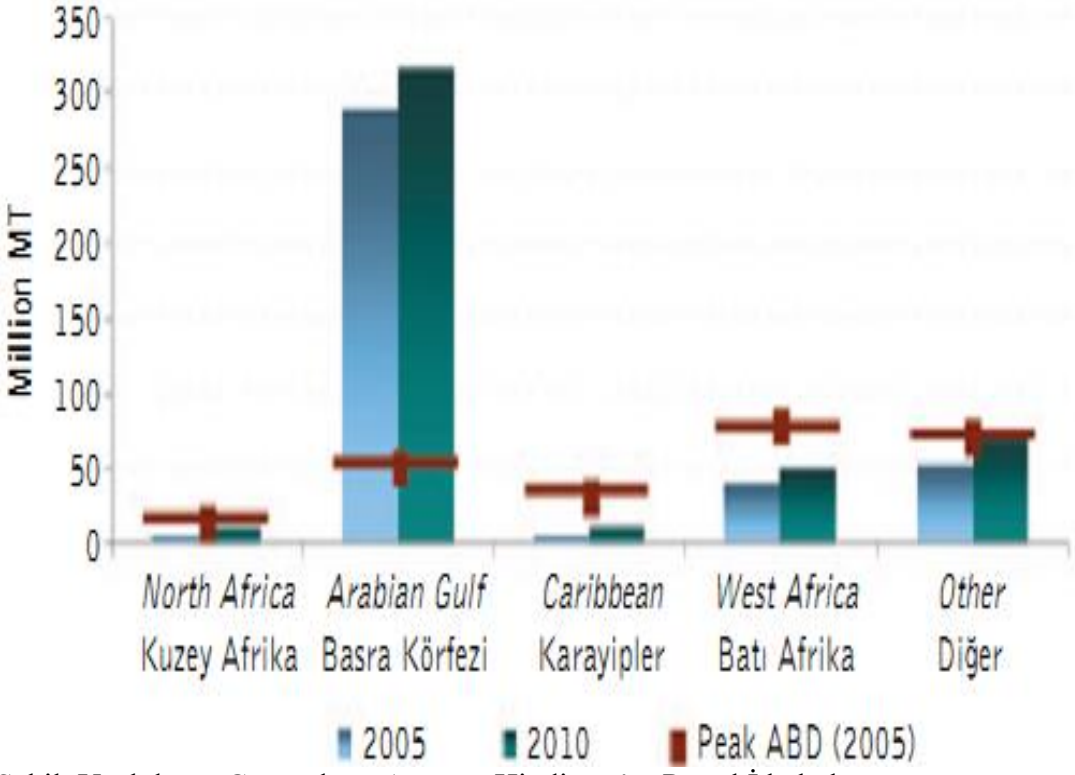

Şekil: Uzakdoğu, Güneydoğu Asya ve Hindistan'ın Petrol İthalatları

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Canikoğlu, E. (2010). *Putin Döneminde Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikası (2000-2008),* Ankara, Gazi Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, 264.
§§§§§§§§§§§§§§§§ Purtaş, *a.g.m.,* 41.

Kaynak: http://www.marineandcommerce.com/files/mc0511_Market.pdf

Hindistan kullandığı enerjinin %70'ini ise ithal etmektedir. Bu çerçevede enerji sahası ekonomik ilişkilerin artırılması açısından en önemli sektör olarakgörülmektedir. Hindistan 2000-2005 yılları arasında yurt dışında 5 milyar dolarlık enerji yatırımı gerçekleştirmiştir. Ancak Hindistan Başbakanı M.Singh enerji güvenliği konusunda mevcut durumun ülkesi için olumlu sayılamayacağını, bu konuda Çin'in daha ileride olduğunu açıklamıştır. Bu noktada enerji sahası Hindistan ile Orta Asya arasındaki ekonomik işbirliği potansiyelinin artırılmasında en önemli sektör olarak ortaya çıkmaktadır."**********

Enerji sahasıyla birlikte ticari alanda da Orta Asya bölgesinde etkin olmak isteyen Hindistan'ın özellikle ihracat olmak üzere dış ticaretteki önemli bir engelini de, mesafeler ve aşılması güç doğal engeller oluşturmaktadır. Ülke'nin komşularıyla ticaretinde dahi çoğu zaman yüksek dağ silsileleri'nin aşılması gerekmektedir. Coğrafi konumu nedeniyle Çin'i Avrupa'ya bağlayacak olan "İpek Yolu" ulaşım projesi'nin dışında kalan Hindistan, deniz yoluyla İran'a, bu ülke üzerinden de Orta Asya'ya ve Avrupa'ya ulaşmak için projeler yürütmektedir.

SONUÇ

Özellikle Soğuk Savaş sonrasında küreselleşme olgusunun da hız kazanmasıyla birlikte Orta Asya bölgesi sadece sahip olduğu stratejik konumundan ötürü değil, aynı zamanda zengin enerji kaynaklarını barındırması nedeniyle dikkatleri üzerine toplamıştır. Tüm bu parametreler Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bölgede küresel bir güç mücadelesinin başlamasına zemin hazırlamıştır. Enerji alanında yapılan çok taraflı ve ikili anlaşmaların yanı sıra son dönemde askeri üs kurma yarışının hız kazanması bölgedeki rekabete başka bir boyut kazandırmıştır. Hem bölgede varlık gösteren küresel ve bölgesel güçlerle kurduğu hem de Orta Asya ülkeleri ile geliştirmeye çalıştığı ilişkiler göz önüne alındığında Hindistan'ın Orta Asya'da devam etmekte olan güç mücadelesinde münhasır bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Hindistan gibi kalabalık bir ülke için enerji, petrol ve doğal gaz büyük önem taşıyor. Bu nedenle, ilgi duyduğu Orta Asya petrolü ve doğal gazı konusunda da aktif bir politika izlemektedir. Buna göre, Orta Asya'yı Hint topraklarına bağlayacak boru hatlarından ilkinin İran ve Pakistan üzerinden, ikinci'nin Türkmenistan'dan başlayarak Afganistan ve Pakistan üzerinden ve üçüncü'nün de Myanmar'dan başlayarak Bangladeş üzerinden geçmesi planlanıyor. Böylece petrol ve doğalgaz kaynaklı bir bölgesel yakınlaşma ve işbirliği sağlanması da amaçlanıyor. Tüm ele alınan hususlar çerçevesinde Hindistan'ı 1.3 milyar nüfuslu yoksul bir ülke olarak değil, ciddi bir satın alma gücüne sahip en az 430 milyondan fazla tüketici'nin yaşadığı, istikrarlı bir makro ekonomik yapıya sahip ve gümrük vergileri ile miktar kısıtlamaları'nın her geçen gün azaldığı bir pazar olarak görmek, daha sağlıklı bir yaklaşımdır.††††††††††††††††

Sonuç olarak bağımsızlığı sonrasında bağlantısızlık hareketi'nin öncülerinden olan Hindistan, Soğuk Savaş sonrasında özellikle bölgesine koyduğu ağırlıkla daha etkin dış politika izleyeceği sinyallerini vermiştir. Bu yönelimde de Hindistan'ın ABD ile işbirliğine girmesi şaşırtıcı olmamaktadır. ABD'nin yeni dünya düzeninde jeostratejik çıkarları Ortadoğu, Orta Asya ve Hindistan'ın da içinde bulunduğu Güney Asya'da yoğunlaşmaktadır. Orta Asya'da mevcut büyük petrol ve doğalgaz rezervleri, çevre bölgenin önemi de arttırmaktadır. Özellikle son yıllarda Hindistan'ın değişen dış ilişkiler vizyonu ile bölgede etkin olmak istemesi, ABD bakış açısıyla kenar kuşaktaki Hindistan'ın önemini arttırmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Al-Qahtani, M. (2006). The Shanghai Cooperation Organization and Law of International Organizations, *Chinese Journal of International Law*, 5(1), 129.
2. Andican, A. (2006). *Çin Satrancında Orta Asya, Avrasya Dosyası*,12(1), 24.

********** Purtaş, *a.g.e.*,79.
†††††††††††††††† Shameer, M. (2015). Collective economic diplomacy of global south: *India's role, International journal of diplomacy and economy*, 2(4), 368.

3. Aris, S. (2011). *Eurasian regionalism:the Shanghai Cooperation Organisation,* Palgrave Macmillan, 193-194.
4. Abhyankar, R. M. (2008). *West Asia and the region: defining India's role,* New Delhi, 645-646.
5. Chadda, M. (1997). *Ethnicity, security and separatism in India,* New York: Columbia univ. press, cop., 21.
6. Canikoğlu, E. (2010). *Putin Döneminde Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikası (2000-2008),* Ankara, Gazi Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, 264.
7. Erol, M. S. (2007). *"Hindistan'ın Yeni Orta Asya Politikasında Tacikistan", içinde Hindistan: Asya'nın Yeni Gücü*, Yılmaz Tezkan (haz), İstanbul, Ülke Kitapları, 123.
8. Huntington, S.P. (2004).*"Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması",* Çev: M.Turhan, Us Yayıncılık, İstanbul, 153.
9. İnternet: Hindistan'ın Orta Asya Politikası, Türkan BUDAK, *BİLGESAM Analiz* / Orta Asya No:1223 26 Haziran 2015, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-69-20150629241223_a.pdf
10. İnternet: http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/07/10/sanghay-isbirligi-orgutu-8li-yapiya-donusuyor adresinden 11 Haziran 2015'de alınmıştır.
11. İnternet: О Стратегии развития ШОС до 2025 года - http://www.sectsco.org/RU123/show.asp?id=1040 adresinden 11 Haziran 2015'de alınmıştır.
12. India, partners set up company to build TAPI pipeline, (2014). *Chemical weekly*. 60(16), 159-162.
13. India urges Turkmenistan to ease rules for TAPI pipeline, (2015). *Chemical weekly.* 60(29), 24, 162-172.
14. İnternet: Tacikistan hava üsleri Hintli askerle dolu, http://www.islahhaber.net/tacikistan-hava-usleri-hintli-askerle-doldu-51523.html, adresinden 18 Mart 2016'da alınmıştır.
15. Jayapalan, N. (2001). *Foreign Policy of India,* New Delhi, Atlantic Publishers, 22.
16. Kiesow, I. and Norling, N. (2007). *The Rise of India: Problems and Opportunities,* Central Asia Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Silk Road Paper, 86.
17. Kurginjan, S. (2005). *Russian-Indian relations: present stage and perspectives: materials of the Russian-Indian seminar,* Kurginyan Centre, Moscow, 9, 21.
18. Kessıkbayev, A. (2011). Orta Asya'da Jeo-Ekonomik Dönüşüm: Kazakistan Petrolü ve Aktau-Bakü-Ceyhan ihracat Güzergâhı, *Tasam Stratejik Öngörü Dergisi,* 74.
19. Kireçci, M.A. (2011). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları*, Ankara, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayını, 10.
20. Luraghi, R. (2000- Aralık). *"Sömürgecilik Tarihi",*Çev: Halim İnal, E Yayınları, 126.
21. Mclntyre, W.D. (1977*). The Commonwealth of Nations: Origins and Impact 1869-1971,* Minnesota, University of Minnesota Press, 355.
22. Madan, T.N. (1997). *Modern Myths, Locked Minds: Secularism and Fundamentalism in India,* Delhi, 80-81.
23. Meşe, Ş. (2010). *Küresel Ekonomide Güç Dengelerindeki Değişim ve BRICS,* İstanbul, Marmara Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, 142-143.
24. Mahmood, A. (2014). Pakistan's overall energy potential assessment, comparison of LNG, TAPI and IPI gas projects, *Renewable and Sustainable Energy Revıews,* (31), 182-193.
25. Ömer, A. (2011). *Pakistan'ın Doğuşundan Günümüze Afganistan Pakistan İlişkileri,* Gazi Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 9.
26. Sharma Raghav, *"India in Central Asia"*, Institute of Peace & Conflict Studies, (2009, January), 4-5.
27. Subramanian, T.S. (2006-1 May). *"Discovery of a century in Tamil Nadu", Online edition of India's National Newspaper The Hindu,* Monday.
28. Stevens, P. (2009). *Transit Troubles: Pipelines as a Source of Conflict*, Chatham House Report, 20.
29. Sıkrı, R. (2008). The Geopolitics of Energy Security and Implications for South and Southeast Asia,*ISAS Working Paper*, 37, 205.

30. Shameer, M. (2015). Collective economic diplomacy of global south: *India's role, International journal of diplomacy and economy*, 2(4), 368.

31. Wallerstein, I. (2006). "*Birleşik Devletler ve Hindistan: Yeni En İyi Dostlar mı?",* (Çev:A.Temel).

32. Yom, S.L. (2005). *Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği, Geleceğin Süper Gücü Çin: Uzakdoğu'daki Entegrasyonlar ve Şanghay İşbirliği Örgütü*, Gül Arıkan Akdağ, (çev.) Atilla Sandıklı (der.) İstanbul: TASAM Yayınları, 231.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(13)

Abdulhamit KAVAK*

YENİ ASUR DÖNEMİNDE İSTİHBARAT FAALİYETLERİ ve ELEMANLARI

EMPLOYMENT ACTIVITIES AND ELEMENTS IN THE NEW ASIAN PERIOD

ÖZ

Yeni Asur döneminden önceki döneme ait yazılı belgelerin azlığı nedeniyle, istihbarat faaliyetleri ve elemanları hakkında bilgi bulunmamasına rağmen sonraki dönemlerde istihbarat ile ilgili birçok belge ortaya çıkarılmıştır. Bu belgelerin içerisinde kral ile doğrudan iletişime geçen veliaht prenslerin gönderdiği bölgesel raporlar, yerel yöneticilerin sağladığı bilgi notları, tüccarların ticaret vasıtasıyla edindiği bilgiler ve kılık değiştirip düşman ülkesine giden insanların sağladığı bilgiler sayılabilir. Yeni Asur döneminde, istihbarat elamanları, düşman asker sayısı,ordugâhları, düşmanıngeçeceği yollar ve Asur ordusunun gideceği bölgenin iklimi ve coğrafi yapısı hakkında bilgiler getirmiştir.

İstihbaratla,Yeni Asur döneminin başlarında dağınık ve düzensiz kaynaklardan toplanırken, zamanla mesleği istihbarat toplamak olan ve bu unvanı taşıyan kişiler ortaya çıkmıştır. Bu kişilerin hem istihbarat getirdiği bölge coğrafyasını hem de bu coğrafyanındilini bildiği düşünülmektedir. İstihbaratın ulaştığı en yüksek kaynak kral olmasına rağmen, veliaht prens, hazineci, vassal krallar veyerel yöneticilerinde kendi istihbarat ağları bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Asur Dönemi, İstihbarat Elamanları, İstihbarat Faaliyetleri, İstihbarat Ağları, Veliaht Prens.

ABSTRACT

Despite the fact that there was no information about activities and agents of intelligence due to the scarcity of the written documents belonging to periods before New Assyria, many documents related to intelligence were revealed in following periods.These documents may be deemed to include regional reports which were sent by princes who have communicated directly with the king, information notes provided by the local administrators, information provided by merchants through trade, and information provided by the people who had gone to the enemy state by disguising themselves. In the new Assyrian period, intelligent agents gathered information about the number of enemy soldiers, camps of enemies, route of enemies, and about the climate and geographical structure of the region where the Assyrian army could go.

While the intelligence was gathered from scattered and irregular sources at the beginning of the New Assyrian period, in the process of time people whose occupation were gathering information and who carrying intelligent agent title undertook the intelligence occupation. It is thought that both these people gathered information about the geography of the region and they knew the language of the region. Besides the fact that the highest position that the intelligence had reached was the king, the crown prince, the treasurer, the vassal kings and local administrators also had their own intelligence networks.

Keywords: *In The New Assyrian Period, Activities of Intelligence, Agents of Intelligence, Intelligent Networks, Crown Prince.*

***Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih AnaBilim Dalı Doktora Öğrencisi; Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Avşar Yerleşkesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölüm Sekreterliği, Kahramanmaraş/TÜRKİYE; kavak81@ksu.edu.tr**

GİRİŞ

Asur devletinde istihbarat planlı ve stratejik önemi bilinerek yapılmaktaydı. Devletin kuruluşundan itibaren istihbarat faaliyetlerinin yapıldığı bilinse de, elimizdeki en erken örnekler I. Şamsi Adad (M.Ö. 1751-1718)'ın iktidarı sırasında oğlu İsme Dağan'a gönderdiği birkaç mektuptur. Bu mektuplar, istihbarat faaliyetlerinin ne şekilde yapıldığı hakkında bilgi vermektedir[63].Gerek bu mektup gerekse diğer yazılı kaynaklarda Asur'un istihbaratının, düşman asker sayısı, teçhizatı, eğitimi ile düşmanın ilerleyiş yolları üzerinde odaklanmış olduğu görülmektedir[64].

Asurlular düşman orduları hakkında istihbarat faaliyetleri yürütürken, kendi seferleri içinde gidecekleri bölgenin iklimi ve coğrafyası hakkında da bilgi toplamışlardır. İlk dönemlerde dağınık kaynaklardan toplanan istihbarat, tam olarak yazılı belgelere yansımamış, Orta Asur dönemine tarihlenen Ninive ve Dur-Sarrukinde bulunan tabletlerdeise daha sistematik istihbarat faaliyetlerine rastlanmıştır.

Yeni Asur döneminden itibaren Asurlular, bölgesel seferlerinin yanı sıra, Urartu ülkesi gibi uzak ve bilinmeyen coğrafyalara da sefer düzenlemeye başlamış ve bu topraklardaki gelişmeler hakkındadaistihbarat toplamışlardır.

Asurlular istihbarattoplamada, eyaletlerde bulunan subayları ve özel temsilcileri, mahkemeleri ziyaret eden elçileri, veliaht prensleri, vassal kralları ve doğrudan bu işiçin gönderilen askerleri kullanmışlardır. Zaman içerisinde istihbarat toplama konusunda yeni yöntem ve teknikler geliştiren Asurlular, askeri istihbarat faaliyetlerinin yanı sıra, hakim oldukları bölgeler hakkındaki gelişmelerle ilgilide istihbarat toplamaya başlamışlardır.

Asurluların, istihbarat yöntem ve tekniklerini geliştirmesiyle, düşman ülkesinden kaçan tutsak ve askerleri sorgulama ve kendi gönderdikleri istihbarat elamanları ile düşmanı yanıltma gibi yeni yöntemler kullanmışlardır[65].

1.Yeni Asur Dönemindeki İstihbarat Terimleri

Yeni Asur dönemine ait kaynaklarda Dajalu, Rab Dajalu, Batiqu, Lisanu gibi terimler görülmektedir. Dajalu: da-a-a-li-ia: izci,ajan, denetmen, müfettiş anlamlarındakullanılmaktadır[66].

Dajalu'lar,Yeni Asur döneminde Esarhaddon (M.Ö. 680-668)'un Mısır seferi hazırlıkları sırasında, ordunun bir parçası olarak askere alınmışlardır. Asurlulara ait kayıtlarda genellikle, bu istihbarat elamanlarına karakollarda yerleşmiş ve sınırın ön tarafını kontrol edenler olarak değinilir. Yeni Asur döneminde Dajalu olarak hizmet eden istihbarat elamanları Asur kökenlidir. Bu Asur kökenli istihbarat elamanları, tampon bölgelere veya ele geçirilen alanlara yerleştirilir ve önemli bilgiler toplamak için düşman topraklarına gönderilirdi. Dajalu olmak için özel bir eğitim alındığını gösteren herhangi bir belgeise bulunmamıştır.

Rab kelimesinden türeyen Rab Dajalu'nun, istihbarat elamanlarının komutanı veya şefi anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Bu durum istihbarat elemanlarının sayısının arttığını ve daha organize bir şekilde çalışmakta olduğunu göstermektedir. Ayrıca istihbarat elamanlarının kendi başlarına hareket etmediği, bir komuta kademesinin olduğunu göstermesi bakımındanda önem taşımaktadır[67].

Seyyah, muhbir, suçlayan ve ihbarcı anlamına gelen Batiqu, Dajalu terimiyle birlikte kullanılmıştır[68].Diğer bir terim ise Lisanu'dur. Bu terim muhbir, beyan, laf, dedikodu anlamlarına gelir[69]. Batiqtu: İhbar, anlamına gelen birdiğer terimdir. Bir diğer anlamı ise sahada elde edilmiş ham bilgi anlamına karşılık gelmektedir. Asur kaynaklarında nadiren kullanılan Kralın gözü (IGI.2 .MES sa MAN) terimi ise istihbaratı duyan kişi,yahut da görevi istihbarat toplamak olmamasına rağmen krala bilgi getiren kişi olarak kullanılmıştır[70].İstihbarat duyan kişi terimini, belirten kelime kırık bir parça üzerinde bulunmuştur[71].

2.Yeni Asur İstihbaratının Bilgi Kaynakları

---

[63]Lütfi Gürkan Gökçek, *Asurlular,*Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2015, s.251-252.

[64]Simo Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and theWest (State Archives of Assyria, I),* Helsinki 1987, s.28-29; Ivan Starr, *Queries to The Sungod Divination and Politics in Sargonid Assyria,* Helsinki University Press, Helsinki 1990, s.41.

[65] Eva CancikKirschbaum, *Asurlular (Tarih, Toplum,Kültür),* Çev. Aslı Yarba, lya İzmir Yayınevi, İzmir 2004, s.90.;Peter Dubowsky, "Hezekiah and the Assyrian Spies: Reconstruction of the Neo-Assyrian Intelligence Services and Its Significance for 2 Kings 18-19", *Editrice Pontificio Istituto Biblico*, Roma 2006, s.66.

[66]Ignace J. Gelb-Thorkild Jacobsen-Benno Landsberger-A. Leo Oppenheim, *The Assyrian Dictionary Volume 3, (Fifth Printing 2004),* The Oriental Institute, Chicago, Illinois, U.S.A. 1959,s.27-28.

[67]Peter Dubowsky*, Sanherib's Invasion of The Levant Through The Eyes of Assyrian Intelligence Sevices,* Sangerib at the Fates of Jerusalem, Boston: Brill 2014, s. 251-252; Theodore Kwasman and Simo Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh Part I, Tiglath-Pileser III Through Esardhaddon,* Helsinky Universty Press, Helsinky1991,s.138; Parpola, 1987, 82;Gelb vd., 1959,27-28.

[68] Gelb vd.,1965, s.166.

[69] Miguel Civil-Ignace J. Gelb-A. Leo Oppenheim-Erica Reiner, *The Assyrian Dictionary Volume 9, (Fourth Printing 2008),* The Oriental Institute, Chicago, Illinois, U.S.A. 1973,s.209.

[70] Simo Parpola-Giovanni Battista Lanfranchi, *Correspondence of Sargon II , Part II, Letters From Northern and Northeastern Provinces,*Helsinky Universty Press, Helsinky 1990,s.98.; Dubowsky 2014, s.253-255.

[71]Simo Parpola-Manfried Dietrich, *The Babylonian Correspondence of Sargon and Sennacherib* ,Helsinky Universty Press, Helsinky 2003, s.36.

Yeni Asur döneminde istihbaratfaaliyetleri istihbaratın toplanması, istihbarat elamanlarıyla iletişim, elde edilen istihbaratın değerlendirilmesi vekarşı casuslukolarak dört kategorideincelenebilir. Asurlular istihbarat toplamak içinbirçok yöntem kullanmıştır. İstihbaratın toplanması noktasında savaşlar esnasında ele geçirilen askerlerin itirafçı olarak ifade vermesi, Asur'a sığınan asker kaçakları, III. Tiglat Pleser (M.Ö. 745-727) döneminde uygulananveele geçirilen topraklardaki insanları tanımadıkları bir coğrafyaya götürerek, oralarda tampon yerleşimler kurma, gelmektedir. Sürgün edilen bu kişilerin, memleketlerinden koparılmış olması, kendi kökleri ile bağlantılarının kopması ve yeni yerleştikleri bölgeye de yabancı olmaları sebebiyle, bu kişiler arasına istihbarat elemanlarıyerleştirilipönemli bilgiler elde edilmiştir[72].

Yeni Asur döneminde, özellikle Urartu sınırında düşmanın durumunun hızlı değiştiği göz önünde bulundurulduğunda, toplanan istihbaratınanlam kazanması için, derhal ilgili yere bildirilmesi gerektiği anlaşılır. Bu nedenle istihbarat iletişimi, istihbarat faaliyetlerinde anahtar rolündedir. Toplanan bilgiler vakit geçirmeksizin değerlendirilmelidir. Sadece toplanan bilgi, istihbarat faaliyetleri için yeterli olmamış aynı zamanda bu bilginin doğruluğunu kanıtlamak için, konuyla ilgili elde edilen diğer bilgi kaynaklarıyla dakarşılaştırılması yapılmıştır.

Sadece Asurlular, düşmanları hakkında istihbarat toplamamış, Asur'un düşmanları da, Asur hakkında bilgi toplamışlardır. Bu nedenle, karşı casusluk için Asurlular, kendi ajanlarını korumak, düşman casuslarının aktivitelerini önlemek, hainlere göz kulak olmak şeklinde bazı tedbirler almıştır.

Düşman saflarındaki Asur istihbarat elemanlarını korumak, Asurlular için bilgi toplamada en faydalı yöntemlerden biriydi. Eğer ajanın kimliği ortaya çıkarsa veya tehlikeye düşerse istihbarat toplamak çok zor olabilirdi. Bu yüzden Asurlular, ajanlarının tanınmaması için büyük özen göstermişlerdir [73].

3.Yeni Asur Dönemi İstihbarat Elemanları

Yeni Asur döneminde, sınıra yakın garnizonlarda görev yapan askerler, düşman tarafında bulunan satın alınmış muhbirler, yönetici ve vassal kralların sahip olduğu ajanlar, özel ajanlar, çobanlar, tüccar ve ruhban sınıf personelleri istihbarat elamanı olarak kullanılmıştır. Yeni Asur dönemindenitibarenistihbarat içindaha organize şekilde bilgi toplandığı bu döneme ait metinlerden anlaşılmaktadır.

Asurlularda, askeri seferden önce veya sefer sırasında savaş ritüellerinde kulak adamların var olması, istihbarat faaliyetlerinin önemine işaret etmektedir. Aynı zamanda, Zamua seferi sırasında listelenen askeri birliklerin personeli arasında istihbarat subayı (mutir teme)da vardır. Bu ajanlar, büyük bir ihtimalle arazi keşfinde kullanılmıştır[74].

Asur istihbaratının başı Kral'dı veAsur döneminde bütün istihbarat faaliyetleri krala bilgi vermek ve kralın politikalarını belirleyebilmesi amacıyla yapılmıştır. Kral, bilgileriveliaht prens, rab saqe (şef saki), sukkalu (vezir), sartennu (baş yargıç), masennu (hazineci), nagir ekalli (saray habercisi), san usa nagir ekalli (saray haberci vekili) ve vassal krallar gibi, kendi emrinde görev yapan kişilerden almıştır. Kral kendisine ulaşan istihbarat bilgilerini yakın çevresindeki yöneticilerle paylaşmışve bu bilgiler doğrultusunda hareket edilmesini istemiştir.

Bütün istihbaratın başı kral iken, yüksek rütbeli yöneticilerininde kendilerine ait daha küçük istihbarat ağları bulunmaktadır. Bu ağlar vasıtasıyla yerel ve daha az önemli bilgilere göre hareket etmişlerdir. Bunlara ek olarak, Kral'ın bilgi aldığı kişiler arasında, bölgenin yerli insanları da bulunmaktadır. Yerel istihbarat bilgisi sağlayan bu kişiler, sadece askeri bilgi sağlamakla kalmamış,aynı zamanda bölge hakkında diğer bilgileri de vermiştir. Örneğin, Kumme'de oturan Assur-resuwa'nın gönderdiği raporlar, sadece istihbaratla ilgili değildi, aynı zamanda tarımsal ve yönetimsel konuları da içeriyordu. Ancak, Assur-resuwa'nın asıl görevi, II. Sargon (M.Ö. 722-705)'un iktidarı sırasında kuzey sınırının kontrolüydü. Assur-resuwa istihbarat toplarken, askeri personel, mesajcı ve casus kullanmıştır. Ayrıca, Urartu ordusunu ve hareketlerini dikkatlice izlemiş ve Urartular'ın galibiyet ve mağlubiyetlerini detaylı bir biçimde rapor etmiştir. Bunlara ek olarak, Urartu ve Kumme arasındaki gizli ilişkileri, hatta Urartu ve Asur arasındaki kaçakçıların gizli kapaklı kaçakçılık ağlarını bile ortaya çıkarmıştır. Kral ile kurulan doğrudan bağlantı sayesinde önemli bilgiler hızlı bir şekilde değerlendirilmiş ve önemli sonuçlar elde edilmiştir[75].

[72] Frances Reynolds-Simo Parpola-Julian Reade, *The Babylonian Correspondence of Esarhaddon*, Helsinki University Press, Helsinki 2003, s.121-122.; Mikko Luukko-Greta van Buylaere-Simo Parpola,*The Political Correspondence of Esarhaddon*,Helsinky Universty Press, Helsinky 2002,s.129.;Daniel Sarlo, "The Economics of Mass Deportation in the Neo-Assyrian Period under Tiglath-Pileser III (744-727 BCE)", *NMC 1020*, April 26, 2013, s.5.;Parpola 1987, s.32.

[73] Guo Honggeng, "The Assyrian Intelligence Activities During the Assyrian Empire", *Journal of AssyrianAcademic Studies,* Vol. 18, no. 2, 2004, s.59-69.; Henry William Frederick Saggs, *The Might That was Assyria*, London 1984, s.256.

[74]Dubowsky 2014, s.256.

[75]Tamas Dezsö, *The Assyrian Army (The Structure of The Neo Assyrian Army Infantry),* Eötves Universty Press, Budapest 2012, s.222-228.;Parpola ve Lanfranchi 1990, s.25; Saggs 1984, s.256; Reynolds 2003, s. 82

Asur döneminde kullanılan istihbarat elamanlarından bir diğeri ise,düşman tarafından bazı kişilerin istihbarat elamanı olarak kullanılmasıdır.Bu yerel muhbirler, özellikle tehlike anında önemliydi. Babil ve Elam'ın değişken yapısı nedeniyle, buralarda kontrol, sadece resmi ağlar vasıtasıyla kontrol edilerek sağlanamıyor, aynı zamanda yerel muhbirlerin Asurlu yöneticilerle işbirliğiyapması sayesinde desağlanıyordu. Bu muhbirlerden biriMerodah-Balada'nın manevralarını raporeden, Ra'iwanu'idi. Bir diğer muhbir ise,hizmetkâr olarak görev yapan ve Elam kralı hakkında bilgi gönderen kişiydi. Bu muhbirlere ek olarak,Babil vatandaşları Sharidu, Nabu-ahhe-eresh; Borsiippa vatandaşı Bel-iddina dasayılabilir[76].

Yeni Asur döneminde kullanılan istihbarat elamanlarından bir diğeri ise, yazılı kaynaklarda "mar sipri" diye geçen mesajcılar idi.Mesajcıların asıl görevleri, yazılı ve sözlü mesajları teslim etmekti. Mesajcılar, hem gönderen, hemde gönderilen tarafından sorguya alındığı için bizzat kendileri bilgi kaynağıydı[77]. Onların(mesajcıların)görevi, postacıdan daha önemliydi, çünkü etraflarındaki olaylar hakkında bilgide topluyorlardı[78].

Mesajcıların ilginç bir rolüne birmektupta değinilir. Sharru-Emuranni, mesajcısını,Merodoch-baladan ile Puqudu arasındaki ilişkiyi doğrulamak için Babilli Sapia'yagöndermiştir. Sharru-Emuranni, mesajcısı döndüğünde tüm bilgileri göndereceğine dair söz vermiştir[79]. Buradaki mesajcıların rolü,Dajaluların görevleriyle benzerdir. Eğer, onlarca mesajcının dolaştığı bölgeyi düşünürsek, nekadar çok bilgi toplayabilecekleri ve ilk elden kaynaklarane kadar hızlı ulaşabileceklerinitahmin edebiliriz.

Muhafızlarda (sa qurbuti), Yeni Asur döneminde mesajcı olarak kullanılmıştır. Bu muhafızların asıl görevinin, çok önemli olan kraliyet mesajlarını teslimetmek olduğu iddia edilmiştir[80]. Mesajcılar gibi muhafızlarda, sadece posta dağıtım elamanı değildir, aynı zamanda muhafızınbir diğer görevi ise, kraliyet temsilcisi olarak kraliyet müzakerelerinde bulunma hakkına sahip olmasıdır.

Bu uzun dönem istihbarat subaylarının en önemli temsilcileri,"qepu" subaylarıdır. Orta Asur döneminden itibaren bilinen qepu subayları, önemli görevleri yerine getirmeleri için bizzat kral tarafından atanmıştır. Asur kaynakları, qepu'ların, ekonomik, dinsel, askeri ve yönetim alanlarında aktif olduklarını göstermektedir[81].

Asurlular, elçileri diplomatik fonksiyonlarının yanı sıra, istihbarat içinde kullanmışlardır. Din, Eski Mezopotamya insanı için önemli rol oynamış ancak din personeli sadece dinsel ayinleri yerine getirmemiş, aynı zamanda önemli bir istihbarat kaynağı da olmuştur[82].

Mahkûmların, düşmanın hareketleri hakkında sorgulandığını gösteren mektuplar vardır. Krallara gönderilen raporların konusunun, sadece düşman askerlerinin hareketleri ve niyetleri hakkında olmadığı, aynı zamanda düşman askerlerinin morallerini neyin etkileyeceği konularındada olduğu bilinmektedir.

Asur'un Doğu Akdeniz'e yayılma politikası başarıya ulaştıktan sonra,Asur ordusunun içerisinde İbraniceyi akıcı konuşan insanlar olmuştur.Bunlara ek olarak, Asurluların esir düşen Urartulu yada, farklı bir bölgede ele geçirilen insanlarla iletişimde zorluk çekmemesi, Asurluların bölgeyi ve dilleri bilen çevirmenleri olduğu sonucunu çıkarmaktadır[83].

Askeri subaylar ve garnizon üyeleri, düşman sınırına çok yakın yerlerde görev yaptıkları için, ilk elden kayıtlara ulaşabilirlerdi.

Diğer bir bilgi toplama yöntemi ise düşman ülkelerinden dönen kişilerin sorgulanması sonucu elde edilen bilgidir.

"Lorduma, Hizmetkârınız Sanherib, Kralıma sağlık diler, Asur iyi, tapınaklar iyi, bütün kaleler iyi.Kralım mutlu olabilir. İstahub şehrinden İtuen lar ...ratta tarafından bana getirildi.Onu Urartular konusunda sorguladım ve o bana: Urartular'ın Kimmerler karşısındayenilgiye uğradığını ve kraldan çok korktuklarını söyledi. Onlar tir titredi ve kadın gibi korkuyorlardı[84]" .

Yeni Asur döneminde, bilgi toplayan personel arasında "Diplomatlar" da yer almıştır. Örneğin:

"Lorduma, Hizmetkârınız Liphur-Bel, Krala sağlık diler, Lordum. Kralın toprakları iyidir. Kaleler iyidir. Kralım memnun kalabilir. Urartularla ilgili habere gelince, bana karşı gelen krala gönderdiğim mesajcı geri geldi[85]".

[76]Andreas Fuchs-Simo Parpola, *Correspondence of Sargon II , Part III, Letters From Babylonia and The Eastern Provinces*, Helsinky Universty Press, Helsinky 2001, s.76-84-122; Dubowsky 2014, s.265.
[77] Fuchs ve Parpola 2001, s.3-11-122-186;Luukko vd. 2002, s.21-48;Dubowsky 2014, s.265-266.
[78]Reynolds vd. 2003, s.83; Luckenbill 1927, s.111; Grayson 2008, s.155.
[79] Fuchs ve Parpola 2001, s.10-15-219.
[80]Bradley J. Parker, "The Constructıon And Performance Of Kıngshıp In The Neo-Assyrıan Empıre", *Journal of Anthropological Research, Vol. 67*, 2011, s.370.
[81]Bradley J. Parker, "At the edge of empire: conceptualizing Assyria's Anatolian Frontier ca. 700 BC" *Journal of Anthropological Arcltaeology 21,* 2002,s.383.;Dubowsky 2014, s.268.
[82]Dubowsky 2014, s.269.
[83] Saggs1984, s.257.
[84] Parpola 1987, s.32-33.
[85] Parpola ve Lanfranchi 1990, s.4.

Yeni Asur döneminde kralların,vasal devletlerden kendileri adına ajanlıkyapmaları için, insanlar kiraladığını gösteren kayıtlar bulunmaktadır. Bunun en güzel örneği kim tarafından yazıldığı okunamayan ve aşağıda yer verdiğim mektuptur.

"Kummeanlı, kiralık giden gözcüler henüz gelmediler. Hala ordalar, Lordum, onları sorgulayabilir ve araştırabilir. Kral, lordum, onlar Kummeye iade edilmeli. Kral, lordum onların Urartu'da ihtiyaç duyulduğunu biliyor[86]."

Asurlu ajanların,Urartu'nun başkenti Tuşpa'ya kadar girdiği yazılı belgelerde anlatılmaktadır.

"Kralıma, hizmetkârınızAssur-resuwa, krala sağlık diler, lordum, bana yazdıklarınızı gelince, ajanlarınızı Tuşpa'nın çevresine gönderin, detaylı rapor edinmelerini sağlayın[87]".

."Kralım, hizmetkârınızAssur-dur-paniya, krala sağlık diler, lordum, benim izcilerim Argistani'denAriye'ye giden bir muhbir yakaladı. Ona Urartularla ilgili haberleri sordum, O da beni bilgilendirdi[88]."

İstihbarat elamanları aktif kalabilmek için değişen askeri ve politik değişimlere adapte olmak zorundaydılar. İstihbarat servisinin ilk amacı, askeri konularda yöneticilerin ihtiyaç duyduğu bilgileri vermekti. Çok sayıda kraliyet yazıtı, Asurlu kralların ceza seferi gerektiren isyanlarla ilgili raporlarından bahsetmektedir[89].

SONUÇ

Mezopotamya şehir devletlerinin oluşmasıyla kurulan orduların, savaş stratejileri topladıkları istihbarat bilgileri ile belirlenmiştir. Bu bilgiler ilk dönemlerde düzensiz ve doğrulanmamış kaynaklardan alınıp herhangi bir karşılaştırmaya tabi tutulmadan kullanılmıştır. Asurlular döneminde istihbarat toplama ve değerlendirme uzmanlaşmış bir iş haline dönüşmüştür.

Sümer Akkad dönemlerinde devlet ele geçirdikleri bölgede kalıcı olmak yerine bir süreliğine yönetimi elinde tutmaya gayret gösterirken, Asur dönemine gelindiğinde ele geçirilen bölgelerin uzun süre elde tutulması ve sürdürülebilir bir yönetimin oluşması amaçlanmıştır.

Bir şehir devletinden bölgesel güç haline gelen Asurdevletinde, hâkimiyeti altında bulundurduğu bölgeleri elde tutabilmek için sürekli istihbarat toplama gerekliliği ortaya çıkmıştır. Asur döneminde hâkimiyet altındaki bölgelerin birbirinden farklı coğrafi yapı ve etnik çeşitliliği nedeniyle, bu bölgede meydana gelen olaylar hakkında bilginin toplanması ve toplanan bilginin başkent Asur'da değerlendirilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Bu dönemde ordu-devlet anlayışından, bürokratik devlet anlayışına geçilmesiyle birlikte, Asurlular merkeze başkaldıran yerlere tekrar tekrar askeri seferlerin yapılması yerine, bürokratik kanallar kullanarak istihbarat faaliyetleriyle bölge üzerinde kalıcı hâkimiyet oluşturma politikasını izlemiştir.

III. Tiglat-Pleser (M.Ö. 745-727) döneminden itibaren, orduda düzenli hiyerarşiye sahip yönetim yapısının oluşması ve merkez ordu kavramı yerine, farklı bölgelerde görevlendirilmiş orduların ortaya çıkmasıyla, ordunun güvenliği için istihbarat zorunlu hale gelmiştir.

Düz alanlarda savaşan Asur ordusu, Urartu coğrafyası gibi dağlık alanlardaki askerlerin yönlerini bulmalarınınzor olması sebebiyle istihbarat faaliyetlerine önem vermiştir.

Ön Asya Tunç çağlarında Mısır ve Hitit gibi iki büyük güç arasında paylaşılırken,demir çağından itibaren hâkimiyet mücadelesi veren devletlerin sayısının artması, her devletin kendi istihbarat ağını kurmasını zorunlu hale getirmiştir.

KAYNAKÇA

1. CIVIL, Miguel - Ignace J. Gelb- A. Leo Oppenheim-Erica Reiner, *The Assyrian Dictionary Volume 9, (Fourth Printing 2008),* The Oriental Institute, Chicago, Illinois, U.S.A. 1973.

2. DEZSO, Tamas, *The Assyrian Army (The Structure of The Neo Assyrian Army İnfantry),* Eötves Universty Press, Budapest 2012.

[86] Parpola ve Lanfranchi,1990, s.105.
[87] Parpola ve Lanfranchi,1990, s.85.
[88] Parpola ve Lanfranchi,1990, s.55.
[89] Luukko vd. 2002, s.106.

3. DUBOWSKY, Peter, "Hezekiah and The Assyrian Spies: Reconstruction of The Neo-Assyrian Intelligence Services and Its Significance for 2 Kings 18-19", *Editrice Pontificio Istituto Biblico*, Roma 2006, s.249-291.

4. DUBOWSKY, Peter, *Sanherib's Invasion of The Levant Through The Eyes of Assyrian Intelligence Sevices,* Sangerib at The Fates of Jerusalem, Boston: Brill 2014.

5. FUCHS, Andreas -Simo Parpola, *Correspondence of Sargon II, Part III, Letters From Babylonia and The Eastern Provinces,* Helsinky Universty Press, Helsinky 2001.

6. GELB, Ignace J. -Benno Landsberger- A. Leo Oppenheim-Erica Reiner, *The Assyrian Dictionary Volume 2, (Fourth Printing 1998),* The Oriental Institute, Chicago, Illinois, U.S.A. 1965.

7. GELB, Ignace J. -Thorkild Jacobsen-Benno Landsberger-A. Leo Oppenheim, *The Assyrian Dictionary Volume 3, (Fifth Printing 2004),* The Oriental Institute, Chicago, Illinois, U.S.A. 1959.

8. GÖKÇEK, Lütfi Gürkan, *Asurlular,* Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2015.

9. HONGGENG, Guo, "The Assyrian Intelligence Activities During The Assyrian Empire", *Journal of Assyrian Academic Studies,* Vol. 18, no. 2, 2004, s.59-71.

10. KWASMAN, Theodore- Simo Parpola, *Legal Transactions of The Royal Court of Nineveh Part I, Tiglath-Pileser III Through Esardhaddon,* Helsinky Üniversty Press. Helsinky ,1991.

11. KIRSCHBAUM, Eva Cancik, *Asurlular (Tarih,Toplum,Kültür),* Çev. Aslı Yarba, lya İzmir Yayınevi, İzmir 2004.

12. LUCKENBILL Daniel Davied, Ancient Records of Assyria and Babylonia, Universty of Chiago Press, Chicago 1927.

13. LUUKKO, Mikko-Greta Van Buylaere-Simo Parpola,*The Political Correspondence of Esarhaddon,* Helsinky Universty Press, Helsinky 2002.

14. PARKER, Bradley J., "At The Edge of Empire: Conceptualizing Assyria's Anatolian Frontier ca. 700 BC" *Journal of Anthropological Arcltaeology 21,* 2002,s.383.

15. PARKER, Bradley J., "The Construction and Performance of Kingship in The Neo-Assyrian Empire", *Journal of Anthropological Research, Vol. 67,* 2011, s.371-395.

16. PARPOLA, Simo, *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and The West (State Archives of Assyria, I),* Helsinki 1987.

17. PARPOLA, Simo-Giovanni Battista Lanfranchi, *Correspondence of Sargon II, Part II, Letters from Northern and Northeastern Provinces,*Helsinky Universty Press. Helsinky 1990.

18. PARPOLA, Simo-Manfried Dietrich, *The Babylonian Correspondence of Sargon and Sennacherib,* Helsinky Universty Press, Helsinky 2003.

19. REYNOLDS, Frances-Simo Parpola-Julian Reade, *The Babylonian Correspondence of Esarhaddon,* Helsinki University Press,Helsinky2003.

20. SAGGS, Henry William Frederick, *The Might That was Assyria,* London 1984.

21. SARLO, Daniel "The Economics of Mass Deportation in the Neo-Assyrian Period under Tiglath-Pileser III (744-727 BCE)", *NMC 1020,* April 26, 2013, s.5.

22. STARR, Ivan, *Queries to The Sungod Divination and Politics in Sargonid Assyria,* Helsinki University Press, Helsinki 1990.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(14)

Yrd. Doç. Dr. Haktan SEVİNÇ[90]; Arş. Gör. Demet EROĞLU SEVİNÇ[91]; Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN[92]

İHRACATA DAYALI BÜYÜMEYE YAKINSAMA TEMELİNDE KANITLAR: TRA BÖLGESİ ÖRNEĞİ

EVIDENCE OF EXPORT-ORIENTED GROWTH BASED ON CONVERGENCE: THE CASE OF TRA REGION

ÖZ

Bu çalışma sürdürülebilir ekonomik büyüme için önemli bir gösterge olan ihracat gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki rolü il ve bölge bazında yakınsama hipotezi temelinde araştırmaktadır. Yakınsama analizi; ekonomik kalkınmışlık düzeyi açısından görece daha geride olan ülkelerde veya bölgelerde büyümede ortaya çıkan olumlu iklimin, söz konusu ülke veya bölgeyi daha ileride olan diğer ülkelerin veya bölgelerin ekonomik durumuna ulaştırıp ulaştırmadığını ortaya çıkarır ve bu durum "mutlak yakınsama" hipotezi olarak tanımlanır.

Diğer taraftan mutlak anlamda yakınsamaya etki edebilecek faktörlerin belirlenerek bir model çerçevesinde sınanması durumu ise "koşullu yakınsama" olarak ifade edilmektedir. Diğer taraftan yakınsamada önemli roller üstlendiği kabul edilen olumlu iklimlerden biri olan ihracatın, büyümenin lokomotifi olduğuna dair bakış açılarına karşılık; özellikle ilksel (hammadde, işlenmemiş) mal ihracatının getireceği olumsuzlukların büyümeyi sekteye uğratacağına dair argümanlar da bulunmaktadır. Bu bağlamda özellikle 2000 yılı sonrasında Türkiye'de vuku bulan ekonomik büyüme trendine ihracatın herhangi bir katkıda bulunup bulunmadığı ve aynı durumun TRA bölgesi (Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) özelinde gerçekleşip gerçekleşmediği bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın zaman periyodunu ise 2000-2014 dönemi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İhracat, TRA Bölgesi, Yakınsama Hipotezi.

ABSTRACT

This study investigates the effect of export earnings, which is an important indicator of sustainable economic growth, on economic growth within the scope of convergence hypothesis. Convergence analysis determines whether positive climate of growth occurring in relatively backward countries or regions facilitates the catching-up of economically advanced countries or regions, and this situation is defined as absolute convergence.

On the other hand, detection and testing of factors that may affect convergence in absolute terms is defined as conditional convergence. Thus, there are also arguments against the view that exports, which is accepted as one of the positive climates that play an important role in convergence, is the engine of growth, particularly citing the negative affects brought about by exports in primary (raw, unprocessed) goods. In this respect, whether exports have contributed to growth trend occurred in Turkey especially after 2000 and whether the same situation exists for TRA (Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) Region in particular were subjected in this study. The research was carried out for the period 2000-2014.

Keywords: *Export, TRA Region, Convergence Hypothesis.*

[90] **Iğdır Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, Iğdır/TÜRKİYE; haktan.sevinc@igdir.edu.tr**
[91] **Iğdır Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, Iğdır/TÜRKİYE; demet.eroglu@igdir.edu.tr**
[92] **Atatürk Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE; osemsen@hotmail.com**

GİRİŞ

Ekonomik kalkınma ve bunun alt bileşenlerinden büyüme, tüm ülkeler için ulaşılmak istenen çok önemli ekonomik hedeflerden biridir. Özellikle ekonomik büyümelerini gerçekleştirmeleri veya ilerletmeleri için birçok ülke birbirleriyle rekabet içerisine girmektedir. Çünkü ekonomik büyüme ve kalkınma için elzem görülen birçok ekonomik gösterge, hem kendi içerisinde hem de ülkeler arasında birbirleriyle doğrudan ilişkili bulunmaktadır. Öyle ki, merkantilist perspektifte bir ülkenin aşırı şekilde büyümesi diğer ülkelerin küçülmesi veya daha az büyümesi pahasına olabilirken, liberal ekonomik düşünce orijinli olarak bir ülkede ortaya çıkacak krizin domino etkisi perspektifinde partneri diğer ülkelerdeki büyümeyi yavaşlatması ve hatta çoğu zaman küçültebilmesi söz konusudur. Bu durum uzunca bir süre için özellikle dış ticaretin bazı ülkeler için refah azaltıcı etkiler yaptığı yönünde tartışmaların tetiklenmesine neden olmuştur. Ancak, daha sonraları refah azaltıcı etkilerin esasen refah arttırıcı yönde olduğuna yönelik görüş ve teorilerin giderek yaygınlaşmasıyla birlikte dış ticaretin bütün ülkeler için ekonomik büyümenin vazgeçilmez bir değişkeni ve koşulu olduğu kabul edilir olmuştur (Bilas vd., 2015: 22-23). Diğer taraftan gerek küreselleşmenin, gerekse üretim artışlarının ülkelerin iç talebinden çok daha fazla boyutlara ulaşmış olması, dış ticareti ülkelerin ekonomik büyümeleri ve kalkınmaları için vazgeçilmez bir ekonomik enstrüman haline getirmiştir. Böylece ihracata dayalı büyüme hipotezi geliştirilerek ihracatın ekonomik büyüme için vazgeçilmez bir unsur olduğu vurgulanmıştır (Medina-Smith, 2001: 2).

İhracata dayalı büyüme argümanının ülkelerin dış ticaret kazançlarıyla ekonomik büyüme ve gelişmelerini gerçekleştirmeleri veya ilerletmelerine ilaveten, bazı ülkelerin belirli bölgelerinin (doğal, ekonomik, tarihi ve siyasi gibi diğer bazı üstünlüklerle de bir araya gelerek) o ülkede ihracat veya ithalat üssü olmalarını sağlamıştır. Temel olarak normal bir olgu gibi gözükse de esasında bu durum bölgesel olarak büyüme ve kalkınma çabalarını sekteye uğratmakta, ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasına yarar sağlamakla birlikte bölgesel olarak kalkınma farklılıklarına da yol açabilmektedir. Bu bağlamda özellikle dünya üzerinde en fazla dış ticaret yapan ülkeler (Çin, ABD, Asya Kaplanları, Almanya vb.) ortaya çıkan bu gibi olumsuzlukları bertaraf etmek amacıyla bir takım önlemler alarak veya bazı teşvik ve özendirme mekanizmalarıyla geri kalmış bazı bölgelerini dış ticaret kazançlarından pay almaya yönlendirmektedirler.

Yukarıda ifade edildiği gibi birçok gelişmiş ülkede uygulandığı şekliyle Türkiye'nin de dış ticaret kazançlarıyla ekonomik büyümesini ilerletmek ve dış ticaret sayesinde elde ettiği kazançları ülke içerisindeki birçok bölgeye yaymak amacıyla politikalar uyguladığı gözlenmektedir. Bu amaçla çeşitli teşvik ve özendirmeler uygulamakta; özellikle geri kalmış illerin ihracatta rekabet edilebilirliklerini arttırmak için birçok yasal düzenlemeye başvurmaktadır. Bu amaçla en son olarak 2012 yılında çıkan ve 2014 ile 2015 yıllarında bir takım revizyonlar yapılan yatırım teşvik yasası ve mevzuatı; görece geri kalmış illerin ve bölgelerin ihracat gelirlerinden daha fazla pay almalarını hedeflemiştir. Özellikle yeni yapılacak ve faaliyette olan firmaların ürünlerini geliştirerek uluslararası rekabetçiliği yüksek mallar üretmesiyle ihracat düzeylerini arttırmalarına yönelik çeşitli indirim, istisna ve muafiyetler öngörmektedir. Böylece illerin veya bölgelerin rekabetçiliği yüksek ürünler üretmesine kanalize edilmesi hedeflenmekte; yapacakları ihracatın bulundukları bölgede pozitif dışsallık oluşturarak gerek bölgesel, gerekse ulusal çapta büyüme ve kalkınma politikalarına destek sağlaması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı da sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve kalkınma için önemli bir gösterge olan ihracat gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini yakınsama hipotezi kapsamında incelemektir. Çalışmanın mekan boyutu Türkiye'nin İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında TRA bölgesi olarak yer alan Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan illerinden oluşmaktayken, zaman boyutunu ise 2000-2014 dönemi oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında inceleme konusu yapılan iller, Türkiye'de giderek derinleşen bölgesel dengesizlik sorununun genelde Doğuda ve özelde de daha çok Kuzey Doğu Anadolu Bölgesinde yaşanmasından dolayı seçilmiştir. Türkiye'de özellikle 1980'den sonra belirgin bir şekilde hissedilmeye başlanan bölgesel dengesizlik, adeta geri kalmış bölgelerin faktör stokunun Batıya kaymasını tetiklemiş; Batı bölgeleri hem sermaye hem de nüfus ile kalabalıklaşırken, Doğunun boşalır hale geldiği gözlenir olmuştur (Nişancı ve Emsen, 2016: 1-2). Dolayısıyla nispi gerileme süreci yaşayan Doğuya yönelik ihracat teşviklerinin etkinliği tartışma konusudur. Etkinliğin ölçütü olarak da gelişmiş il ve/veya bölgeler

gelirin yakınlaşmasıyla ölçümü mümkündür.

Bu amaçla çalışma üç bölüm olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın bu kısmını oluşturan giriş kısmı, genel olarak ekonomik büyüme ve kalkınma ilişkilerinin aktarıldığı, ihracatın ekonomik büyüme ve kalkınma üzerine etkilerini ele almaktadır. İkinci bölümde ekonomik büyümenin yakınsama hipotezi ile ilişkilendirilmiş ve yakınsama analizinin teorik altyapısı açıklanmıştır. Üçüncü bölüm ise yakınsama analizi için yapılan ekonometrik tahminler ile bu tahminlere bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlardan oluşturulmuştur. Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirilme yapılmış ve politika çıkarımında bulunulmaya çalışılmıştır.

2. Ekonomik Büyüme, İhracat ve Yakınsama Hipotezi İlişkisi

Giriş bölümünde aktarıldığı üzere ülkelerin gelirlerinin ve refah düzeylerinin artışı şeklinde tanımlanan ekonomik kalkınma her ülke için istisnasız arzu edilen bir ekonomik olgudur. Bu olgunun üretim, tüketim, sermaye, işgücü, katma değer, yatırım, vergi vb. çeşitli ekonomik değişkenleri olmakla birlikte, dış ticaret ve bu kapsamda ihracat gelirlerinin de çok önemli birer değişken olduğu açıktır. Ülkelerin dış ticaretlerini arttıracak önlemler ve politikalar yürütmeleri direkt olarak ekonomik büyüme ve kalkınmalarını ilerletmeleriyle de ilgilidir. Aynı şekilde dış ticaretle birlikte sürdürülebilir nitelikli ihracat kazançları ekonomik büyümeyi ilerleterek ekonomik kalkınmanın sağlanmasında önemli bir rol oynayabilmektedir (Aktaş, 2009: 36).

Bu bağlamda elde edilen ihracat gelirleriyle hızlanan ekonomik büyümenin kalkınma olgusu şeklinde tüm ülke ve bölgelere yayılması veya ülkeler veya bölgeleri birbirleriyle aynı seviyelere getirmesi durumu "yakınsama" olarak adlandırılmaktadır. Daha açık bir ifade ile yakınsama; ekonomik büyümenin ülkeler ve/veya bölgeler arası gelir adaletsizliğini ve dengesizliğini mutlak anlamda azaltması şeklinde ortaya çıkan ekonomik bir olgudur (Karaca, 2004: 3). Ayrıca ekonomik büyüme bölgelerde olumlu etkiler oluşturarak yakınsama oluşturacağı gibi, tam tersine bölgelerin gelir dengesizliğini daha da bozucu etkiler ortaya koyabilmektedir. Böylece büyümenin bölgeler arası gelir dengesizliklerini azaltıcı veya giderici etkiler ortaya koyması durumu yakınsama (convergence) olarak ifade edilirken, bölgeler arası gelir adaletini ve dengesizliklerini artırıcı yönde olumsuz etkiler koyması durumu ise ıraksama (divergence) olarak tanımlanmaktadır. Yakınsama analizleri, son yirmi yıllık zaman periyodu içerisinde önemli derecede bir atılım gerçekleştirerek birçok büyüme teori ve modelinde büyümenin yayılma etkilerinin araştırılması anlamında yer almaya başlamıştır. Bu süreç içerisinde yakınsama analizine yönelik çalışmaların öncüsü Barro ve Sala-i Martin'in 1991 ve 1992 yıllarındaki "Converenge" ve "Convergence across States and Regions" adlı çalışmaları kabul edilmektedir (Gerni vd., 2015: 315).

Diğer taraftan yakınsama olgusunun gerçekleşmesi için mutlak anlamda gelir artışlarının sağlanması gerekliliğine vurgu bulunmaktadır. Bu gereklilik ise gelir artışlarını gerçekleştirecek bir takım değişkenlerin varlığını ortaya koymaktadır. İşte bu aşamada mutlak anlamda ortaya çıkabilecek gelir artışlarının oluşturduğu mutlak yakınsama ve mutlak yakınsamaya etki edebilecek değişken veya değişkenlerin ilavesiyle yapılacak analizlerde koşullu yakınsama olguları araştırılabilmektedir ki, çalışmada koşullu yakınsama için alınan değişkenlerden biri olarak ihracatın ele alınması planlanmıştır.

Bu bağlamda öncelikle mutlak yakınsamanın test edilmesi amacıyla çalışmaya konu olan bölgedeki iller arasındaki gelir dengesizliklerinin giderilip giderilmediğini belirlemek için kullanılacak yakınsama yöntemi, β yakınsama analizine dayalı yöntemdir. Bu çerçevede β yakınsaması da Barro ve Sala-i Martin (1992)'in kullanmış olduğu eşitlik yardımıyla tahmin edilecektir. Buna göre eğer göreceli olarak yoksul iller gelişmiş illerden daha hızlı büyüyorlarsa, bu süreç "Mutlak β Yakınsaması" olarak adlandırılacaktır.

Aşağıdaki ilk eşitlik "Mutlak-Koşulsuz Yakınsama" olarak adlandırılan ve sadece gelire bağlı değişimlerin denkleme katılmasıyla oluşturulmuş denklemi ifade etmektedir (Karaalp ve Erdal, 2012: 477). İkinci denklem ise mutlak yakınsamadan farklı olarak, yakınsama analizine potansiyel olarak etki edebilecek spesifik değişkenlerin eklenmesiyle oluşturulan "Şartlı-Koşullu Yakınsama" denklemini ifade etmektedir.

$$\left(\frac{1}{T}\right) log\left(\frac{y_{i,t_0+T}}{y_{i,t_0}}\right) = \beta - log\left(\frac{1-e^{-\beta T}}{T}\right)\log(y_{i,t_0}) + \varepsilon_i \qquad \textbf{(1)}$$

$$\left(\frac{1}{T}\right) log\left(\frac{y_{i,t_0+T}}{y_{i,t_0}}\right) = \beta_0 - \left[\log\left(y_{i,t_0-T}\right)\right]\left(\frac{1-e^{-\beta T}}{T}\right) + \beta_1 X_i + \varepsilon_i \qquad \textbf{(2)}$$

Birinci modelde T zaman aralığını gösterir. y_{i,t_0+T} i ülkesinde t yılındaki kişi başına geliri, y_{i,t_0} i ülkesindeki başlangıç yılındaki kişi başına geliri ve ε_i hata terimini gösterir. β ise koşulsuz yakınsama katsayısı olup istatistiki olarak anlamlı olmak şartıyla, $\beta < 0$ olduğu durumlarda mutlak yakınsamanın varlığını gösterir. Aksine $\beta > 0$ veya $\beta = 0$ olduğu hallerde mutlak yakınsamanın gerçekleşmediği sonucuna varılır. İkinci denklemdeki β_1 koşullu yakınsama katsayısı iken, X_i ise kontrol değişkenleri ifade etmektedir. Koşullu analizin verildiği ikinci denklemdeki koşullu yakınsama katsayısı pozitif değer alan değişkenler yakınsamayı hızlandırmaktayken, ortaya çıkan negatif değerler ise yakınsamanın olmadığında, yani ülkelerin veya bölgelerin birbirinden uzaklaştığına işaret etmektedir (Gerni vd., 2015: 315; Genç, 2014: 158).

3. Yakınsama Analizi Bulguları

Çalışmada ele alınan TRA bölgesindeki iller arasında herhangi bir gelir yakınsamasının olup olmadığı analiz edilerek, ortaya çıkan mutlak anlamda bir gelir yakınsamasında ve/veya ıraksamasında ihracat gelirlerinin önemi ve rolü araştırılmaktadır. Bu bağlamda yakınsama analizi öncelikle iller arasında bir gelir yakınsamasının veya ıraksamasının olup olmadığını ortaya koymaya yönelik olarak birinci eşitlik yardımıyla ve en küçük kareler tahmin yöntemiyle elde edilecek katsayı, mutlak β yakınsaması olarak ifade edilmektedir. Çalışmanın temel değişkeni olan gelir değişkenini temsilen, çalışmaya dahil edilen illerin söz konusu dönemdeki vergi gelirleri alınmıştır. Vergi gelirlerinin alınmasındaki temel hedef, söz konusu döneme ait il veya bölge bazlı süreklilik arz eden gelir değişkeninin bulunmayışından dolayı vergi gelirleri gelir değişkenini temsilen alınmıştır.

Çalışmanın ikinci modeli ile yapılacak tahminlerde ise illerin gerçekleştirdikleri ihracat sonucunda elde ettikleri il bazlı ihracat gelirleri alınmıştır. İki nolu modelle iller arasında gelire dayalı yapılan mutlak β yakınsaması sonucunda ortaya konan yakınsama bulgularıyla analiz bir adım daha öteye taşınmış olacaktır. Böylece ikinci eşitlikteki koşullu yakınsama denkleminden yararlanılarak, birinci eşitlikte mutlak anlamda ortaya çıkan yakınsama veya ıraksamaya neden olan değişkenlerin kontrol değişken olarak analize dâhil edilen ihracat değişkeni ile koşullu yakınsama aşamasına geçilmektedir.

Yakınsama analizine ilişkin bulgular Tablo 1'de verilmiştir. Tabloya göre illerin mutlak gelir yakınsamasını ifade eden β katsayısı, koşulsuz yakınsama katsayısıdır ve işaretinin de negatif olması beklenir.

Tablo 1: Mutlak Yakınsama Analizi Tahmin Sonuçları

Mutlak β Yakınsaması Modeli Tahmin Sonuçları				
Değişken	**Katsayı**	**Standart Hata**	**t-İstatistiği**	***p* Değeri**
C	6.4850	2.5010	2.5929	0.0411
β	-3.2826	2.1741	-1.5098	0.1818
R^2: 0.5753	**Düzeltilmiş R^2 :**0.4545	**F-değeri:** 2.2796	**Prob (F):**0.1818	**DW:** 0.8748

Analiz sonuçlarına göre mutlak/koşulsuz yakınsama katsayısı -3.2826 ile negatif çıkmıştır. Fakat analizin anlamlı olmasının koşulu olan *p* değeri ise 0.1818 olduğu görülmüş ve bu da katsayının anlamsız olduğuna işaret etmiştir. Ortaya çıkan mutlak anlamdaki yakınsama analizi sonucunda, gelir değişkeninin iller arasında bir yakınsama olgusunu kısmen-zayıf da olsa gerçekleştirdiği sonucuna varılabilir. Çünkü yakınsama katsayısının negatif eğilimli olmasıyla görece daha az gelirli illerin görece daha fazla gelire sahip illere yaklaştıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Böylece TRA bölgesindeki illerin söz konusu dönemde mutlak anlamda gelir yakınsamasını istatistiki açıdan anlamlılık taşımayan bulgular nedeniyle kısmen de olsa gerçekleştirdikleri sonucuna varılabilir.

Mutlak yakınsama analiziyle ortaya konan sonuçlar dahilinde yapılan koşullu yakınsama analiz bulguları ise Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Koşullu Yakınsama Analizi Tahmin Sonuçları

Koşullu β Yakınsaması Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	*p* Değeri
C	3.8107	1.2461	3.0581	0.0282
β_0	-1.5837	1.0351	-1.5300	0.1866
β_1	0.3227	0.0649	4.9707	0.0042
R^2: 0.8780	**Düzeltilmiş R^2 :**0.8292	**F-değeri:** 17.9980	**Prob (F):**0.0051	**DW:** 1.7767

Tablo 2'de verilen analiz sonuçlarına göre mutlak yakınsama analizine dahil edilen illerin ihracat gelirlerinin (β_1) yakınsamaya etkisi *p* değerinin 0.0042 olarak ortaya çıkmasıyla, yani %1 anlamlılık düzeyinde çok güçlü olarak bulunmuştur. Tablo 1'deki gibi mutlak yakınsama katsayısı (β_0) teorik yakınsama literatürü ile örtüşecek şekilde yine negatif çıkmış; ancak katsayının *p* değeri (0.1866) istatistiki açıdan anlamlılık taşımamıştır. Ayrıca modelin açıklama gücünü yansıtan R^2 değerinin 1'e yakın olan 0.8780 gibi yüksek bir değerde çıkması da ihracat gelirlerinin mutlak anlamda ortaya çıkabilecek yakınsama olgusundaki etki gücünü ortaya koymaktadır.

Ortaya çıkan tüm bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, mutlak yakınsamanın anlamlı çıkmamasına rağmen yakınsama katsayısının negatif eğilimli çıkması, TRA bölgesindeki iller arasında ortaya çıkan gelir değişmelerinin (artış veya azalışlarının) söz konusu iller arasındaki gelir farklılıklarını azaltmada etkili olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ancak, bu katsayının kuvvetle muhtemel bölgede yer alan 7 ilde gelir benzeşikliğinin arttığına işaret etmektedir. Diğer taraftan 2000-2014 yılları arasında TRA bölgesindeki illerin büyüme trendlerinin bir tür benzerlik arz ettiği gözlenirken; gelişmiş illerdeki büyüme hızının yüksekliği dikkate alındığında, görece daha geri kalmış illerin gelirlerinde daha yüksek artışların gerçekleştirilebilmesiyle görece daha fazla gelişmiş illerin gelirlerine yaklaşmasının sağlanacağı söylenebilir.

Dolayısıyla nispi anlamda ortaya çıkabilecek bir yakınsama sürecine etki edecek değişkenlerden olan ihracat gelirlerinin ise söz konusu yakınsamadaki payı yüksek derecede anlamlı ve pozitiftir. Böylece TRA bölgelerindeki illerde ortaya çıkabilecek muhtemel yakınsamaya ihracat gelirlerinin etkisi çok yüksek düzeydedir. Yani illerin yaptıkları ihracattan kazandıkları gelirlerin söz konusu illerin gelir yakınsamasına etkisi çok güçlü olmakla birlikte, az gelişmiş iller arasındaki farkın kapanmasına katkıya yönelik olduğu ileri sürülebilir. Diğer bir ifadeyle görece daha geri kalmış illerdeki gelir artışları bu illeri, görece daha fazla gelişmiş illerden ayrılmalarına neden olduğu, ancak bu ayrışmayı ihracatta sağlanacak artışların kısmen tölare ettiği iddia edilebilir. Fakat ihracat için üretim gerekliliği dikkate alındığında, bölge üretimini artırıcı tedbirlerle ihracatın artırılabileceği ve bunun da bir bütün olarak gelir artışını sağlayacağı düşünüldüğünde, görece gelişmiş ve az gelişmiş bölgelerin büyüme trendlerinin birlikte olmalarına en azından farklılığın derinleşmesine engel teşkil edeceği söylenebilir. Dolayısıyla bölge, il ve hatta daha mikro ölçekte ilçelere özgü teşvikler hazırlaması gerekliliğine işaret eden çalışmaların (bkz. Genç, 2014; Genç vd., 2015) farkındalığının bir sonucu olarak da kamunun teşvik düzenlemelerinin bu yönde evrildiği dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak ihracat gelirlerinin illerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarına etkisi çok yüksek düzeydedir. Bu sonuç 1980 yılından sonra Türkiye'nin ihracata dayalı büyüme stratejisiyle örtüşmektedir. Ayrıca 2000 yılından sonra güçlü ekonomiye geçiş programıyla özellikle ihracatın arttırılmasına yönelik politikaları benimseyen genel ekonomi politikalarının da söz konusu iller tarafından benimsendiğini ve uygulandığını ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Tüm ülkeler için önemli bir ekonomik büyüme kaynağı olan dış ticaret ve bu eksendeki ihracat gelirleri ekonomi literatüründe uzunca bir dönem araştırılmış ve tartışılmıştır. Kimi durumlarda ülkelerin aleyhine gibi görülse de zaman içerisinde tüm ülkelere sağladığı üretim ve refah artışlarıyla ekonomik büyüme için vazgeçilmez bir değişken olmuştur. İhracata dayalı büyüme stratejileriyle önemi daha da artan dış ticaret, ülke içerisindeki bölgelerin kalkınma farklılıklarını giderici bir araç olarak da görülmekte ve ihracat gelirlerini sürekli olarak arttırarak bölgesel kalkınma politikaları şekillendirilmektedir. Böylece ülkeler ihracat gelirlerini sürekli olarak arttırabilmek için çeşitli teşvik ve özendirme mekanizmalarına başvurmaktadırlar.

Bu çalışma da, Türkiye için genel itibariyle 1980'li yıllarda geçilmeye başlayan dış ticareti teşvik eden ve özelde ise daha çok ihracata dayalı büyümeyi teşvik eden ve 2000'li yıllarda temel olarak ekonomi politikalarını şekillendiren ihracata dayalı büyümenin TRA bölgesindeki gelir artışlarına katkısını araştırmaktadır. Şöyle ki, Dünya Bankası verilerine göre 2000 yılında 266.6 milyar dolar olan GSYİH 2014 yılında 799.5 milyar dolara ulaşmış ve bu dönemde gelir artışı 3 kat olmuştur. Fert başına gelir ise 4215,2 dolardan 10529,6 dolara ulaşmış ve kişi başı gelir 2,5 katı artış göstermiştir. Bu dönem arasında ihracat ise 53.6 milyar dolardan 221.6 milyar dolara çıkmış ve ihracat artışı da 4,1 katı olarak gerçekleşmiştir. Gerek GSYİH, gerekse fert başına gelir artış oranının oldukça üzerinde bir ihracat artışı sergileyen Türkiye ekonomisinin özellikle 2000'li yıllarda vuku bulmaya başlayan hızlı ekonomik büyüme paralelinde ihracat gelirlerinin de daha yüksek artış göstermesi, bölgelerin de büyüme stratejilerinde ihracat gelirlerini arttırmaya yönelik politikalar izlemesine sebep olmuştur. Çalışmanın mekan boyutunu oluşturan TRA bölgesindeki iller de zayıf ekonomik görünümlerine rağmen, ihracat gelirlerini sürekli olarak arttırarak ekonomik büyümelerini ilerletmeye çalışmışlardır.

Genel olarak Türkiye ekonomisi ile aynı paralelde ihracat geliri artışı sağlayan TRA bölgesine yönelik yapılan analiz bulguları sonucunda bölgede yaşanan gelir artışlarının bölge illeri arasında bir yakınsama olgusu oluşturabileceği sonucuna varılabilmektedir. Mutlak yakınsama analiz sonucunun anlamsız çıkmasına karşın yakınsama katsayısının negatif çıkması iller arasında mutlak anlamda bir gelir yakınsamasının olabileceğine dair sinyal vermektedir. Bu durum bölgede geliri düşük olan illerin geliri yüksek olan illere yaklaşması veya aradaki gelir farklılıklarının daha da açılmaması şeklinde yorumlanabilmektedir. Diğer taraftan koşullu yakınsama analizi sonucunda ortaya çıkan durum ise bölgedeki illerin yapmış oldukları ihracattan elde ettikleri gelirin aralarında çıkabilecek muhtemel bir gelir yakınsamasına etkisi ileri derecede anlamlı bulunmuştur. Yani illerin elde etmiş olduğu ihracat gelirleri iller arasındaki koşullu yakınsamayı hızlandırmakta ve illerin gelir yapıları giderek birbirine yaklaşırken veya aradaki gelir farklılıkları açılmazken, bu duruma ihracat gelirlerinin katkısı son derece yüksek düzeyde olmaktadır. Sonuç olarak TRA bölgesi içerisindeki illerin gelişmişlik seviyelerinin giderek birbirine yaklaşacağı (yakınsayacağı) ve aradaki kalkınma farklılıklarını gidermede uygulanan çeşitli bölgesel kalkınma politikalarının ve özelde ise ihracat gelirlerini arttırmaya yönelik uygulanan teşvik ve özendirme mekanizmalarının etkin olduğu veya olacağı sonucuna varılabilmektedir. Ancak, bunun için de bölge illerinin karşılaştırmalı üstünlük yapısını dikkate alacak teşvik önlemleri ile hem üretim hem de ihracat artışları sağlayarak büyümelerini yüksek seviyelere çıkarmaları mümkün olabilecektir. Dolayısıyla Türkiye'de önemli sorunlardan olan bölgeler/iller arasındaki gelir farklılıklarının liberal ekonominin kuralları çerçevesinde politika (vergi, enerji, vb. kolaylık sağlayacak) önlemleri ile giderilebileceği ve bunun için fiyat mekanizmasını bozmayacak düzenlemelerin dengesizliklerini elimine edici sonuçlar doğurabileceği ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

1. Aktaş, C. (2009), "Türkiye'nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi", ***Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, (18) 2: 35-47.
2. Barro, R. J. and Sala-i-Martin, X. (1992). "Convergence", ***Journal of Political Economy***, 100 (2): 223-251.
3. Bilas, V.; Bosnjak, M. and Franc, S. (2015), "Examining the Export-led Growth Hypothesis: The case of Croatia", ***Naše Gospodarstvo Our Economy***, 61 (3): 22-31.
4. Gerni, C.; Sarı, S.; Sevinç, H. ve Emsen, Ö. S. (2015), "Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Yatırım Teşviklerinin Rolü ve Başarı Kriteri Olarak Yakınsama Analizleri: Türkiye Örneği", ***International Conference on Eurasian Economies***, 311-320.
5. Karaalp, H. S. ve Erdal, F. (2012), "Sanayileşmenin Bölgesel Yığılması ve Komşu İllerin Büyümesi Gelir Farklılıklarını Artırır mı? Türkiye için Bir Beta Yakınsama Analizi", ***Ege Akademik Bakış***, 12 (4): 475-486.

6. Karaca, O. (2004), "Türkiye'de Bölgeler Arası Gelir Farklılıkları: Yakınsama Var mı?", ***Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni***, 2004/7.

7. Medina-Smith, E. J. (2001), "Is The Export-Led Growth Hypothesis Valid for Developing Countries? A Case Study of Costa Rica", ***United Nations Conference on Trade and Development***, Policy Issues in International Trade and Commodities Study Series No. 7.

8. Nişancı, M. ve Emsen, Ö. S. (2016), Mutlak ve Nisbi Kalkınma Bağlamında Erzincan ve TRA Bölge Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme: Gelişme İçin Model Arayışları, ***Uluslararası Erzincan Sempozyumu***, 28 Eylül-1 Ekim 2016.

9. Sevinç, H., ***Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri ve Gelişme Etkileri: Türkiye Örneği***, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2014.

10. Sevinç, H., Emsen, Ö. S. ve Bozkurt, E. (2016), "Yatırım Teşvik Politikalarının Bölgesel Dağılışına Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Analizler: Türkiye Örneği", ***Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi,*** 6 (1): 525-556.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(15)

Doç. Dr. İbrahim YILMAZ[93]
Öğr. Gör. Dr. Neşe ÇULLU KAYGISIZ[94]
Arş. Gör. Dr. Eda ÖZGÜL KATLAV[95]

TURİZM ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
A STUDY ON THE ENVIRONMENTAL SENSITIVITY OF TOURISM STUDENTS

ÖZ

Çevre sorunlarının giderek artığı günümüzde bireylerin çevre konusundaki duyarlılıkları oldukça önemlidir. Geniş bir tüketici kitlesi konumundaki genç ve eğitimli üniversite öğrencilerinin de bu duyarlılığa sahip olmaları gerekmektedir. Bu çerçevede, bu araştırmada lisans düzeyinde turizm öğrenimi gören öğrencilerin çevreye yönelik duyarlılıklarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencilerine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak anket formu kullanılarak toplam 227 öğrenciye anket uygulanmıştır.

Verilerin analizi için frekans ve yüzde dağılımların yanı sıra, güvenilirlik, t testi ve ANOVA kullanılmıştır. Öğrenciler genel olarak kendilerini çevreye duyarlı bireyler olarak görmektedir. Bayan öğrenciler erkek öğrencilere göre çevreye karşı daha duyarlıdır. Ayrıca öğrenciler, gelecek nesillere daha sağlıklı bir çevre bırakabilmek için çevresel duyarlılığın bir yaşam biçimi olması ve ağaçlandırma çalışmalarının artması gerektiğini düşünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Duyarlılığı, Turizm Öğrencileri.
JEL Kodları: I29, L83, Q50.

ABSTRACT

Nowadays since environmental problems are increasing, the environmental sensitivity of individuals is very important. As a wide consumer group also the young and educated university students must be sensitive to the environment. In this context, it is aimed to the determination of environmental sensitivity of students studying tourism at the undergraduate level in this research. The research was conducted for the Tourism Faculty students of Nevsehir Haci Bektas Veli University. A questionnaire form used for data collection and a total of 227 students completed the form.

For the analysis of data, frequency and percentage distribution, as well as reliability, t test, and ANOVA were used. Students generally consider themselves to be sensitive to the environment. Female students are more sensitive to the environment than male students. In addition according to the students, environmental sensitivity must be a way of life and forestation efforts should increase in order to leave a healthier environment for future generation.

Keywords: *Environment, Environmental Sensitivity, Tourism Students.*
JEL Codes: *I29, L83, Q50.*

[93] **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi; Nevşehir/TÜRKİYE; iyilmaz@nevsehir.edu.tr**
[94] **Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt MYO; Aksaray/TÜRKİYE.**
[95] **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi; Nevşehir/TÜRKİYE.**

GİRİŞ

Çevre; insan, diğer canlılar, doğal yapı ve bu yapı üzerine insanlar tarafından eklenen unsurlardan oluşan ve bu unsurların sürekli olarak birbiriyle karşılıklı etkileşim halinde olduğu sosyal ve fiziki bir sistemdir (Uydacı, 2002: 18). Çevre, insan faaliyetleri üzerinde hemen ya da uzunca bir süre içinde doğrudan ya da dolaylı bir etkide bulanabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı olarak da tanımlanabilir (Kahraman ve Türkay, 2012).

İnsan doğayı oluşturan parçalardan biri olmakla birlikte aynı zamanda çevrenin bozulmasına sebep olan önemli unsurlardan biridir. Bilindiği üzere çevre sorunları; büyük ölçüde hava, su, toprak, gürültü, görüntü kirliliği ile radyoaktif kirlilikten oluşmaktadır (Keleş, 2007).

Toplumların doğanın fiziksel unsurlarını ve doğal kaynaklarını aşırı istismarı arttıkça, yani insanın "doğaya egemen olma" boyutları genişledikçe, insanlığın doğal çevreye ilişkin sorunları gittikçe artmıştır. Nitekim 20. yüzyılın son çeyreğinde, hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşme, doğal çevreyi dikkate almayan sanayileşme, insanın doğal çevre sistemlerinde bazı dengesizliklerin ortaya çıkmasına ve "çevre sorunları" adı altında toplanan çeşitli sorunların önem kazanmasına yol açmıştır (Sam, Gürsakal ve Sam, 2010).

Bireylerin tüketimlerinin, çevrenin bozulmasındaki rolü gün geçtikçe artmaktadır. Otomobiller, deterjanlar, alüminyum kirletici maddeler, böcek zehri, suni gübre gibi pek çok tüketici ürünü çevrenin bozulmasına sebep olmaktadır (Keleş, 2007). Dünya giderek hızlanan bir kirlenme sürecine girmiştir. Bu kirlenmenin etkilerini en aza indirmek için insanların daha duyarlı ve çevre konusunda daha sorumlu davranması gerekmektedir (Kızıloğlu, Kızılaslan ve Gökçe, 2013).

Türkiye'de son yıllarda tüketicilerin çevreye olan hassasiyetleri artmıştır. Bu durum başta satın alma kararı olmak üzere, tüketim ve tüketim sonrası davranışlarında tüketicilerin nispeten çevreci davranışlar sergilemesine yol açmıştır. İnsan eli ile ortaya çıkan çevresel felaketlerin sayısında ve etkisindeki artışların yaşanması ile çevreye olan duyarlılık ve bunun tüketime olan yansımalarının sonuçları daha da artmıştır (Keleş, 2007).

Yapılan araştırmalarda çevre ile ilgili sorunların kamuoyu gündeminde giderek daha fazla yer bulduğu, insanların çevresel sorunların giderek daha ciddi hale geleceğine inandıkları, tüketicilerin çevre dostu ürünleri satın alıp diğer ürünleri satın almadıkları hatta çevreye duyarlı ürünleri satın almak için daha fazla ödemeyi göze alabilecekleri belirlenmiştir (Alnıaçık ve Yılmaz, 2008).

Mevcut ve ileride ortaya çıkabilecek çevresel sorunların çözümünde de yer alacak olan ve gelecek nesillere bilgi transferinde önemli bir yere sahip olan üniversite öğrencilerinin çevre bilgilerini günlük yaşamlarına uygulayabilme ve çevresel kirliliklerin oluşturduğu tehlike boyutlarını kavrayabilmeleri ve bu anlamda bilinçlenmeleri son derece önemlidir (Erdal, Erdal ve Yücel, 2013).

Bu çerçevede bu çalışmada; Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencilerinin çevreye ne kadar duyarlı oldukları ve çevre duyarlılıklarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği sorusuna yanıt aranmaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

İlgili literatür incelendiğinde Türkiye'de üniversite öğrencilerinin çevre bilinci, duyarlılığı gibi konulardaki duygu ve düşüncelerinin belirlenmesine yönelik çok sayıda araştırma yapıldığı görülmektedir. Söz konusu araştırmalardan elde edilen bulgular aşağıda özetlenmektedir.

- Çabuk ve Karacaoğlu (2003) bir üniversiteye bağlı eğitim bilimleri fakültesi öğrencilerinin çevre duyarlılığa ilişkin görüşlerini belirlemiştir. Bayan öğrencilerin erkeklere göre çevre duyarlılıkları daha yüksek çıkmıştır. Dördüncü sınıf öğrencileri alt sınıflardaki öğrencilere göre daha yüksek çevresel duyarlılığa sahiptir. Ayrıca, öğrenciler örgün eğitim kurumlarında hava, su ve toprak kirliliği konusunda yeterli eğitim verilmediğini düşünmektedir.
- Ayyıldız ve Genç (2008) iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerine yönelik olarak gerçekleştirdikleri araştırmada, öğrencilerin çevre ile ilgili düşüncelerinin olumlu olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca öğrencilerin çoğunun yeşil pazarlama konusundaki davranışlarının sürekli ve sistemli olmaktan çok, zaman zaman ortaya çıkan davranışlar olduğu belirlenmiştir.

- Alnıaçık ve Koç (2009) tarafından üç faklı üniversitedeki öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin çevre sorunlarına duyarlı olduğu tespit etmiştir.
- Hussein ve Cankül (2010) turizm fakültesi öğrencilerinin büyük bir kısmının çevrenin hızla tahrip edildiği endişesi taşımalarına rağmen; ürün satın alırken, kullanırken ve sonrasında bu kaygılarını giderici bir davranış içinde olmadıklarını belirlemiştir.
- Sam, Gürsakal ve Sam (2010) iktisadi ve idari bilimler fakültesinde öğrenim gören bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre ve üst sınıftaki öğrencilerin alt sınıftakilere göre çevreye daha duyarlı olduklarını saptamıştır.
- Yılmaz ve Keskin (2011) tarafından farklı fakülte, bölüm ve sınıflarda okuyan öğrencilerin çevre bilinci ve çevreye duyarlı ürünleri kullanma eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin çevre bilincinin yüksek olduğu ve çevre dostu ürünleri kullanma konusunda hassas davrandıkları ortaya çıkmıştır.
- Şenyurt, Temel ve Özkahraman (2011) üniversite öğrencilerine yönelik yaptıkları bir araştırmada öğrencilerin yarısına yakınının çevre sorunlarını dikkat çekici boyutta bulduğunu belirlemiştir. Ancak öğrencilerin yaklaşık % 85'inin herhangi bir çevre kuruluşunun etkinliğine katılmadıkları saptanmıştır. Ayrıca bayan öğrencilerin erkeklere göre, sağlık bilimleri öğrencilerinin fen ve sosyal bilimler öğrencilerine göre çevre duyarlılıklarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.
- Kahyaoğlu ve Özgen (2011) yedi farklı üniversitede öğrenim gören öğretmen adaylarının çevreye duyarlılıklarını ölçmek amacıyla yaptıkları araştırmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevreye daha duyarlı olduklarını saptamıştır. Ayrıca öğrenim görülen bölüm bazında da öğrencilerin çevre duyarlılıklarının değişim gösterdiği ortaya çıkmıştır.
- Yılmaz, Yıldız ve Arslan (2011) tarafından yapılan araştırmada üniversite öğrencilerinin çevresel duyarlılıkları ve tutumlarının çevresel davranışlarına etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonunda öğrencilerin çevresel duyarlılıklarının çevresel tutumlarındaki değişimin %54'ünü, çevresel tutumlarının ise çevresel davranışlarının %28'ini açıkladığı ortaya çıkmıştır.
- Gürbüz ve Çakmak (2012) biyoloji bölümünde okuyan üniversite öğrencilerinin genel olarak çevreye yönelik olumlu bir tutum içinde olduklarını belirlemiştir. Ayrıca bayan öğrencilerin erkek öğrencilere, kırsal kesimde uzun süre yaşamış öğrencilerin kent merkezlerinde uzun süre yaşamış olan öğrencilere kıyasla çevresel duyarlılıklarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ancak bu iki sonuç da sonuç istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır.
- Yıldırım, Bacanak ve Özsoy (2012) eğitim fakültesinin farklı bölümlerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının çevre sorunlarına karşı duyarlılığını belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin çevre duyarlılıklarının bölüm ve cinsiyete göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Dördüncü sınıf öğrencilerinin alt sınıflardaki öğrencilere göre daha fazla çevreye duyarlı olduğu saptanmıştır.
- Özbebek Tunç, Akdemir Ömür ve Düren (2012) üniversite öğrencilerinin çevreye yönelik konulara duyarsız kalmadıklarını, belirli bir farkındalığa sahip olduklarını ancak çevre korumaya yönelik alınan kişisel tedbirler konusunda çok güçlü bir tutum sergileyemediklerini ortaya koymuştur.
- Erdal, Erdal ve Yücel (2013) çeşitli fakülte ve yüksek okullarda öğrenim gören üniversite öğrencilerinin çevre bilincine sahip olduklarını ve çevre koruma konusunda duyarlı olduklarını ortaya koymuştur. Öğrencilerin çevre ile ilgili en büyük sorun olarak hava ve su kirliliğini gördükleri saptamıştır. Öğrencilerin ayrıca üniversitelerde çevre ile ilgili bir dersin zorunlu olarak verilmesi gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir.
- Türkmen, Sarıkaya ve Saygılı (2013) üniversite öğrencilerinin çevre konusunda sorumluluklarını bildiklerini ve ürün satın alırken bu sorumluluklarının gereğini yerine getirdiklerini ortaya koymuştur.
- Aydın ve Ünaldı (2013) coğrafya öğretmeni adaylarının sürdürülebilir çevreye ilişkin tutumlarını değerlendirmek amacıyla yaptıkları araştırmada, öğrencilerin sürdürülebilir çevreye ilişkin

tutumlarının genel olarak olumlu ve yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, bayan öğrencilerin ve birinci sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

- Sadık (2013) tarafından yapılan araştırmada sosyal bilgiler ve fen bilgisi öğretmen adayı öğrencilerin olumlu çevresel düşünceye, orta düzeyde bir çevre bilgisine sahip oldukları ve çevreye yönelik davranışlarının olumsuza yakın olduğu belirlenmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Son yıllarda etkileri daha çok hissedilmeye başlanan küresel ısınma, iklim değişikliği gibi konular doğal çevrenin korunması konusunu toplumun gündeminde en üst sıralara taşımıştır. Buna bağlı olarak çevre sorunlarına ve bu sorunların çözümüne yönelik ilgi giderek artmaktadır. İlgili örgütler ve hükümetlerin çabalarına paralel olarak, bireyler de bu konularda daha dikkatli ve hassas davranmaya başlamıştır. Bu bağlamda, çevreye duyarlı tüketiciler de, pazarda giderek daha önemli bir bölüm haline gelmektedir (Alnıaçık, 2010). Bu araştırma ile çevreci pazarlama için önemli bir hedef grubu olan genç ve eğitimli tüketici kitlesi olarak üniversite öğrencilerinin çevreye yönelik duyarlılıklarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Çevre sorunlarının ve bu sorunların oluşturduğu olumsuzlukların arttığı günümüzde konuya dikkat çekmek amacıyla çevre ile ilgili çalışmaların yapılması önem taşımaktadır. Araştırmanın, çevreye bağımlı olan ve sürdürülebilirliğinden bahsedebilmek için kaliteli bir çevreye ihtiyaç duyan turizm alanında öğrenim gören öğrencilere yönelik olması ayrı bir önem arz etmektedir. Araştırma ayrıca yapılacak benzer araştırmalara ışık tutması, çevre konusu ile ilgili alandaki bilgi birikimine katkı sağlaması ve kaynak oluşturması bakımından da önemlidir.

VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ VE ÖRNEKLEM

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket formu kullanılmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çevre duyarlılığına yönelik sorular, ikinci bölümde ise öğrencilerin demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. Anket sorularının hazırlanmasında başta Türkmen, Sarıkaya ve Saygılı (2013), Hüssein ve Cankül (2010), Erdal, Erdal ve Yücel (2013), Kaya, Akıllı ve Sezek (2009)'in çalışmaları olmak üzere ilgili literatürden yararlanılmıştır. Çevre duyarlılığı ile ilgili sorularda beşli likert ölçeği kullanılmıştır. Öğrencilerin ifadelere katılım düzeylerini (1) kesinlikle katılmıyorum, (2) katılmıyorum, (3) kararsızım, (4) katılıyorum, (5) kesinlikle katılıyorum şeklinde sıralanan bir ölçek üzerinde belirtmeleri istenmiştir. Ön hazırlık tamamlandıktan sonra anketler pilot uygulamaya tabi tutularak anketlerdeki sorular ile ilgili önemli bir sorun olmadığı tespit edilmiştir. Anketler Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencilerine 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Şubat-Nisan ayları arasında her bölümde dersin sorumlu öğretim elemanı eşliğinde dağıtılarak gerçekleştirilmiştir. Anket uygulaması sonunda analize hazır 227 anket toplanmıştır.

VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMU

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 20.00 programı kullanılmıştır. Çevre duyarlılığı ile ilgili ölçeğin güvenilirlik analizi için Cronbach Alpha katsayısından faydalanılmış, demografik veriler ise frekans ve yüzde değerleri kullanılarak analiz edilmiştir. Öğrencilerin ölçekteki ifadelere verdikleri cevapların analizi için ise ifadelerin ortalama değerleri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca öğrencilerin demografik özellikler ile çevre duyarlılıkları arasındaki farkı belirlemek için bağımsız örneklem t testi ve ANOVA kullanılmıştır.

Kullanılan ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alpha katsayısı hesaplanarak ölçülmüştür. Nunnally (1978: 245), 0.70 ve üzerindeki bir Alpha değerinin ölçeğin güvenilirliği açısından yeterli olduğunu vurgulamaktadır. Bu araştırmada kullanılan çevre duyarlılığı ölçeğinin Cronbach Alpha değeri 0,86'dır. Dolayısıyla, ölçüm aracının tatmin edici bir güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir.

Ölçüm aracının yüksek güvenilirliğe sahip olması, ilgili literatürden faydalanılarak oluşturulması ve ön teste tabi tutulması geçerlilik bakımından önemli kriterlerin yerine getirildiğini göstermektedir. Ancak, ölçeğin yapı geçerliliğinin sınanması amacıyla ayrıca faktör analizi yapılmış, ifadelerin önemli bir kısmının aynı anda birden fazla faktöre yüklenmeleri, dolayısıyla boyutlar arasında yüksek etkileşim çıkması nedeniyle

analizden vazgeçilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ait bilgiler Tablo 1'de görülmektedir. Öğrencilerin cinsiyet açısından dağılımına bakıldığında, araştırmaya katılan bayan öğrencilerin (%55,5) erkek öğrencilerden (%44,5) fazla olduğu anlaşılmaktadır. İkinci öğretim de dikkate alındığında öğrencilerin yaklaşık yarısının (%48) turizm işletmeciliği bölümünde öğrenim gördüğü ve öğrencilerin yaklaşık %35' inin ise 1. sınıfta oldukları görülmektedir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	126	55,5
Erkek	101	44,5
Bölüm		
Turizm İşletmeciliği	81	35,7
Turizm İşletmeciliği (İ.Ö.)	28	12,3
Turizm Rehberliği	54	23,8
Gastronomi ve Mutfak Sanatları	64	28,2
Sınıf		
1	79	34,8
2	45	19,8
3	70	30,8
4	33	14,5

Öğrencilerin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri Tablo 2'de yer almaktadır. Tablo'ya göre öğrencilerin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin genellikle olumlu olduğu ifade edilebilir. Ölçek ifadeleri bazında bakıldığında, öğrencilerin yüksek düzeyde katılım gösterdikleri ilk üç ifade "gelecek nesillere daha sağlıklı bir çevre bırakabilmek için çevresel duyarlılık bir yaşam biçimi olmalıdır (4,52)", "daha sağlıklı bir çevre için ağaçlandırma çalışmalarının artması gerekir (4,52)" ve "insanlar çevrenin korunması konusunda daha duyarlı olmalıdır (4,51)" şeklindedir. Öğrencilerin katılmadıkları ifadeler ise "çevre kendi kendini temizlediği için çevresel atıklar sorun yaratmaz (1,74)" ve "çevre kirliği sorununun abartıldığını düşünüyorum (1,85)" ifadeleridir. Öte yandan, öğrenciler benzer ürünler arasında seçim yapmaları gerektiğinde fiyatı daha pahalı olsa bile çevre dostu ürünleri tercih etme konusunda kararsızdır. Çünkü öğrencilerin "genellikle çevresel etkisine bakmaksızın en düşük fiyatlı ürünleri satın alırım" ifadesine verdikleri cevapların ortalaması (2,74) kararsız olduklarını göstermektedir.

Tablo 2: Öğrencilerin Çevre Duyarlılıklarına İlişkin Görüşleri

İfadeler	Ortalama	St. Sapma
İnsanlar çevrenin korunması konusunda daha duyarlı olmalıdır.	4,51	1,12
Çevre kendi kendini temizlediği için çevresel atıklar sorun yaratmaz.	1,74	1,36
Gelecek nesillere daha sağlıklı bir çevre bırakabilmek için çevresel duyarlılık bir yaşam biçimi olmalıdır	4,52	1,01
Doğal kaynakların hızla tüketilmesi geleceğimiz için önemli bir sorundur.	4,39	1,18
Daha sağlıklı bir çevre için ağaçlandırma çalışmalarının artması gerekir.	4,52	1,04
Çevre kirliği sorununun abartıldığını düşünüyorum.	1,85	1,21
Cadde ve sokaklardaki geri dönüşüm kutularının sayıları artırılmalıdır.	4,48	1,00
Cadde ve sokaklardaki çöp konteynırlarının sayıları artırılmalıdır.	4,34	1,10
Kendimi çevreye duyarlı biri olarak görüyorum.	3,87	1,00
Arkadaşlarım beni çevreye duyarlı biri olarak bilir.	3,66	,97
Çevreyi koruma konusuna dikkat çekmek için yapılacak toplantı, yürüyüş vb. etkinliklere katılırım.	3,25	1,22
Fakültemizde çevre temizliği ile ilgili bir faaliyet düzenlendiğinde gönüllü	3,65	1,22

olarak katılmak isterim.		
Satın aldığım ürünlerin ambalajlarının geri dönüşümlü olmasına dikkat ederim.	3,24	1,12
Geri dönüşümlü ürünleri, ayrı toplanmaları için geri dönüşüm kutularına atmaya özen gösteririm.	3,81	1,08
Satın aldığım bazı ürünlerin çevreye zarar verdiklerini fark edersem, bu ürünleri tekrar satın almam.	3,58	1,02
Genellikle çevresel etkisine bakmaksızın en düşük fiyatlı ürünleri satın alırım.	2,74	1,28
Benzer iki ürün arasında seçim yapacak olursam, daima çevre dostu olanı tercih ederim.	3,88	1,03
Benzer ürünlere göre daha pahalı da olsa çevre dostu ürünleri satın alırım.	3,44	1,10
Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım.	3,75	1,02
Basılı fatura yerine e-fatura kullanmayı tercih ederim.	3,64	1,14
Çevreyle ilgili konuları işleyen belgeseller izlerim.	3,63	1,72
Kağıt peçete, kağıt havlu, tuvalet kâğıdı vb. ürünleri tasarruflu kullanırım.	3,92	1,02
Suyu tasarruflu kullanırım.	4,11	,99
Elektriği tasarruflu kullanırım.	4,14	,97
Müsvedde kâğıt kullanmaya özen gösteririm.	3,74	1,13
Tek kullanımlık piller yerine şarj edilebilir pilleri kullanırım.	3,74	1,23

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, bölüm ve sınıf değişkenlerine göre çevre duyarlılıkları arasında fark olup olmadığını belirlemek için t testi ve ANOVA kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda öğrencilerin çevre duyarlılıklarının yalnızca cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ve bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevreye karşı daha duyarlı olduğu belirlenmiştir (Tablo 3). Öğrencilerin çevre duyarlılıklarının bölüm ve sınıf değişkenlerine göre farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır.

Tablo 3: Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Çevre Duyarlılıkları Arasındaki Fark

Cinsiyet	N	Ortalama	St. Sapma	Test Değeri	P Değeri
Bayan	126	4,04	0,92	t=2,99	0,004
Erkek	101	3,65	1,05		

SONUÇ

Çevre sorunlarının artmasıyla birlikte çevre duyarlılığı konusuna dikkat çekmek için çevre ile ilgili araştırmaların yapılması önem kazanmıştır. Bu araştırma kapsamında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencilerinin çevreye karşı duyarlılıkları ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu kendilerini çevreye duyarlı bireyler olarak görmektedir. Öğrenciler insanların çevrenin korunması konusunda daha duyarlı olmaları gerektiğini düşünmekte ve daha sağlıklı bir çevre için ağaçlandırma çalışmalarının arttırılmasını istemektedir. Öğrencilerin benzer ürünler arasında seçim yapmaları gerektiğinde fiyatı daha pahalı olsa bile çevre dostu ürünleri tercih etme konusunda kararsız olmaları dikkat çekicidir. Literatürde benzer sonuçlara ulaşılan iki farklı araştırma (Hussein ve Cangül, 2010; Türkmen, Sarıkaya ve Saygılı, 2013) bulunmaktadır. Demografik değişkenlere göre öğrencilerin çevre duyarlılıklarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan analizler sonucunda ise kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevreye karşı daha duyarlı oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuç, araştırmanın literatür taraması kısmında yer verilen pek çok araştırmanın sonucuyla örtüşmektedir. Öte yandan, öğrencilerin çevre duyarlılıklarının bölüm ve sınıf değişkenlerine göre farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır.

Bu araştırma yalnızca Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi bünyesindeki Turizm Fakültesi öğrencilerine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Gelecekteki araştırmalarda üniversitenin diğer akademik birimlerinde öğrenim gören öğrenciler araştırma kapsamına alınarak karşılaştırma yapılabilir. Ayrıca, daha

makro bir bakış açısıyla Türkiye'de üniversite düzeyinde turizm öğrenimi gören bütün öğrencilere yönelik bir araştırma yürütülebilir.

KAYNAKÇA

1. Alnıaçık Ü., Yılmaz C. (2008). Değer Yargıları ve Tüketimde Çevreci Eğilimler, 13. Ulusal Pazarlama Kongresi, 30 Ekim-1 Kasım 2008, Çukurova Üniversitesi, Adana.
2. Alnıaçık, Ü. (2010). Çevreci Yönelim, Çevre Dostu Davranış ve Demografik Özellikler: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 14(20): 507-532.
3. Bakar, F., Aydınlı, B. (2012). Bilim ve Sanat Merkezi Öğrencilerinin Plastik ve Plastik Atıkların Geri Dönüşümü ve Çevreye Etkileri Konularında Tutumlarının Belirlenmesi (Batı Karadeniz Bölgesi Örneklemi), X Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, 27-30 Haziran 2012, Niğde Üniversitesi, Niğde.
4. Çabuk, B., Karacaoğlu, C. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 36(1-2): 189-198.
5. Erdal H., Erdal G., Yücel M. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Bilinç Düzeyi Araştırması: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği, *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi,* 4: 57-65.
6. Hüssein, A.T., Cankül, D. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Yeşil Pazarlama Faaliyetleri Kapsamında Çevreye İlişkin Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1: 50-67.
7. Kahraman, N., Türkay, O. (2012). *Turizm ve Çevre*, Detay Yayıncılık, Ankara.
8. Kahyaoğlu, M., Özgen, N. (2012). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *AKU, Kuramsal Eğitimbilim Dergisi - Journal of Theoretical Educational Science,* 5(2): 171-185.
9. Kaya, E., Akıllı, M., Sezek, F. (2009). Lise Öğrencilerinin Çevreye Karşı Tutumlarının Cinsiyet Açısından İncelenmesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(18): 43-54.
10. Keleş, C. (2007). Yeşil Pazarlama Tüketicilerin Yeşil Ürünleri TüketmeDavranışları ve Yeşil Ürünlerin Tüketiminde Kültürün Etkisi ile İlgili Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Adana.
11. Kızıloğlu R., Kızılaslan H., Gökçe C. (2013). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğrencilerinin Yeşil Gıda Ürünleri Hakkındaki Bilgi, Görüş ve Tutumları Üzerine Araştırma, *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi,* 6: 19-30.
12. *Nunnally, C. J. (1978). Psychometric Theory.* 2nd Edition, *McGraw-Hill, New York.*
13. Sam N., Gürsakal S., Sam R. (2010).Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Risk Algısı ve Çevresel Tutumlarının Belirlenmesi, *Akademik Bakış Dergisi,* 20: 1-16
14. Sarıgöz, O. (2013). Ortaöğretim Öğrencilerinin Çevre İle İlgili Davranış ve Düşüncelerinin Değerlendirilmesi, *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal Of Education Faculty),* 10(1):87-105.
15. Şenyurt, A., Temel, A.B., Özkahraman, Ş. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Konulara Duyarlılıklarının İncelenmesi, *S.D.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 2(1): 8-15.
16. Türkmen, M., Sarıkaya, N., Saygılı, M. (2013). Öğrencilerin Çevresel Duyarlılık Düzeylerinin Satın Alma Davranışına Etkisi Üzerine Bir Araştırma: Sakarya Üniversitesi Örneği, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(2): 238- 249.
17. Uydacı, M. (2002). *Yeşil Pazarlama*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(16)

Yrd. Doç. Dr. Abdullah OĞRAK[96]; Okan KARATAŞ[97]

AİLE ŞİRKETLERİNDE KURUMSALLAŞMA: VAN İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

CORPORATION IN FAMILY COMPANIES: A RESEARCH ON VAN

ÖZ

Aile şirketlerinin, dünya ekonomisinin kalkınmasında bel kemiği görevi görmektedir. Aile şirketlerinin önemi, ülkenin gelişimine ve ekonominin kalkınmasına katkısı her geçen gün artmaktadır. Aynı zamanda aile şirketleri ülkemizde de ülke ekonomisinde önemli paya sahiptirler. İş dünyasında rekabet koşulları, çalışma koşulları ve ekonomik şartlar sürekli değişmektedir. Aile şirketlerinin kurumsallaşması, şirketi ilgilendiren ve şirkete etki edecek her konuda birtakım kuralların hakim olması, şirketin sorun yaşadığı ve eksik olduğu konularda dışarıdan yardım alması, profesyonel yöneticilerle çalışılması gibi bir takım faktörleri içermektedir. Aile şirketlerinin kurumsallaşma faaliyetlerinin zamanlaması da önemli bir noktadır. Kurumsallaşma faaliyetlerinde zamanında müdahale edilmemesi şirkete çok fayda sağlayamaz. Dolayısıyla aile şirketleri, kurumsallaşma çalışmalarına şirket büyüme aşamasına girmeden başlamalıdır. Böylelikle aile şirketi kurumsallaşmayı hazmederek büyür ve varlığını sürdürür.

Bu çalışmada Van ilinde aile şirketlerinin kurumsallaşma düzeyini belirleyen faktörlerin neler olduğu saptanmış ve mevcut durum doğrultusunda kurumsallaşma için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aile Şirketleri, Kurumsallaşma.

ABSTRACT

Family companies have an important role in the development of the world economy. The importance of the family companies, the contributions of them to the development of the country and economy increase day by day. Meanwhile, the family companies have an important place in our country's economy. The conditions of competiton, working conditions and economic contidions in business world change constantly. The institutionalization of family companies consist of some factors such as; having several rules aboutthe situations concerning and affecting the company, receiving external aid on the subjects the company have problems ordeficiencies, working with Professional managers. The Schedule of the institutionalization of the family companies is also a significant point. Not responding timely in the institutionalization process, cannot provide any benefit for the company. Accordingly, the family companies should begin the institutionalization process before the stage of the corporate growth. Thus, the family company grows assimilating the institutionalization and continuesits entity.

In this study, the factors determining the institutionalization level of family companies in Van province were determined and various suggestions for institutionalization were made in the present situation.

Keywords: *Family Companies, Institutionalization.*

[96] **Yüzüncü Yıl Üniversitesi; İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Van/TÜRKİYE, aograk47@gmail.com**
[97] **Yüzüncü Yıl Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van/TÜRKİYE, okankaratas1@hotmail.com**

1. GİRİŞ

Aile şirketleri tüm dünyada ülkelerin gelişmesinde ve ekonomik kalkınmasında önemli rol oynamakta ve ülke ekonomisinin bel kemiğini oluşturmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmını aile şirketleri gerçekleştirmektedir. Ayrıca aile şirketleri, ekonomik etkilerinin yanında işgücü yaratmada, bölgeler arası gelişim ve büyümeyi desteklemede, toplumsal ve siyasal açıdan denge görevi görmekte olumlu etkileri vardır.[98]

Aile işletmelerinin devamlılığını sürdürememesi sonraki kuşaklara devredilmemesi ve uzun ömürlü olmamasının en önemli nedeni etkin bir büyüme politikasının izlenmemesi, teknolojiye ayak uydurmaması, yenilikçi olmaması ve zamanında kurumsallaşma faaliyetlerinin başlatılamamasıdır. Şirketler gelişip büyüdükçe belirli kurallara ve bir takım standartlara olan gereksinim artar. Şirketin sürekli büyümesi şirketin sahip/yöneticileri ile çalışanlar yetersiz kalmakta ve profesyonel yönetici desteğine, yardımına gereksinim duymaktadırlar. Önemli olan nokta, eksik ve sorun olan durumun zamanında fark edilmesi ve sıkıntılı olan durumda şirket ihtiyaçlarının zamanında tespit edilip gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Bu sebeple aile şirketleri dışa açık, şeffaf bir tutum sergilemeli, yenilik ve değişimlere açık olmalıdır.

Ülke ekonomileri için aile şirketleri önemli bir konuma sahiptir. Aile şirketlerinin en önemli özelliği tüm yetkiler, sermaye, mülkiyet ve girişimciliğin tek bir elde toplanmasıdır. Bürokrasinin azalması ve kararların alınmasının merkezileşmesi açısından önemlidir. Her ne kadar bu özellik avantaj olsa da aile şirketlerinin darboğazını oluşturduğu düşünülmektedir.[99] Aile şirketleri sahip/yöneticileri şirketin tamamen kendi hakimiyetlerin de olduğu düşüncesiyle hareket etmektedir. Bu sebeple aile şirketlerin varlığının sürdürülebilirliği için kurumsallaşmanın sağlanmasında önemli bir faktör olan profesyonel yönetici çalıştırmaktan kaçınmaktadırlar. Aile şirketlerin devamlılığını sürdürmesi ve gelecek kuşaklara devredilmesi hedefleniyorsa kurumsallaşmayı sağlamaları gerekmektedir. Aile şirketlerin sahip/yöneticileri şirkete duygusal bağlılığı ve şirketin karar ve yetkilerini tek elden toplaması sebebiyle şirketle ilgili kararlarda duygusal davranabilmektedir. Bu durum şirketin varlığının kısa sürmesine neden olmaktadır. Bu nedenle alınan kararlar ve şirketin yaptığı işlerde hem şirketin hem de ailenin çıkarlarını koruyarak nesnel olacak ve şirketin geleceği için kararlar alacak profesyonel yönetici istihdam etmelidir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmada ki amaç Van ilinde faaliyet gösteren aile şirketlerinde sahiplerinin/yöneticilerinin kurumsallaşmadan ne anladığı ve kurumsallaşmanın önündeki engellere ilişkin görüşlerine yer verilmektedir. Anket Van ilinde faaliyet gösteren aile şirketlerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Anket 100 şirkete dağıtılmıştır. Geri dönüşü sağlanan 68 adet anketten 3 tanesinin eksik ve yanlış doldurulması sebebiyle iptal edilmiştir. Analiz edilebilir 65 adet anket okunarak veri girişleri sağlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Aile işletmeleri dünya da faaliyet gösteren şirketlerin (%75 gibi) çok önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Aile şirketleri ülkeler de ekonomik kalkınma toplumsal gelişime katkılarından yanı sıra teknolojiyi uyarlamaya da çok büyük katkılar sağlamaktadır. Aile bireylerinin arasındaki ilişkiler şirketin asıl amacının önüne geçmesi, şirket yapısının karmaşık bir yapıya bürünmesine ve şirketin ömrünün diğer şirketlere oranla kısa olmasına neden olur.[100] Şirketin yönetimi ile aile ilişkilerin sağlıklı olmaması ve şirketin halen tek elden yani "patron merkezli" idare etmesi aile şirketinin kurumsallaşma sürecini olumsuz etkilemektedir. Varlığını devam ettirmeyi amaçlayan şirketler için kurumsallaşma çok önemli bir süreçtir.[101]

---

[98] Nesrin Develi, *Aile İşletmeleri, Aile İşletmelerinde Karşılaşılan Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Mersin Örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2008, s. 1

[99] M. Taner Müftüoğlu ve Tülin Durukan, *Girişimcilik ve KOBİ'ler*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s. 109

[100] Orhan Pazarcık, *Aile İşletmelerinin Tanımı, Kurumsallaşması ve Yönetişimi*, İstanbul Kültür Üniversitesi 1. Aile İşletmeleri Sempozyumu Kitabı, İstanbul, 2004, s. 34

[101] Mustafa Büte, *Aile İşletmelerin Kurumsallaşma Sürecinde Yaşadığı Sorunlar*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 22, Kırgızistan, 2010, s. 9

Yapılan açıklamalar çerçevesinde aile şirketlerinin kurumsallaşması ve ekonomik katkılarının devamlılığı olması için yaygın bilimsel araştırmaların yapılması gerekir. Bu araştırmalara dayanılarak aile şirketlerine yön verilmesine acil ihtiyaç vardır. Özellikle Van ilinde şirketlerin büyük kısmı aile şirketleridir. Aile şirketlerin günümüz rekabet şartlarına ayak uydurabilmesi ve başarılı olabilmesi için şirketlerin her türlü önlemi alması kaçınılmazdır. Bu kapsamda yapılan araştırma hem aile şirketleri ile ilgili bilimsel bilginin artmasına katkı sağlamış olması hem de elde edilen verilerle diğer aile şirketlerine rehber olacak sonuçlara ulaşılabilecek olması açısından önemlidir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. Aile Şirketleri Kavramı

Günümüzde aile şirketleri ülke ekonomilerinin büyük bir bölümünü oluşturması sebebiyle ekonomilerdeki etkisi oldukça büyüktür**.** Bağlı oldukları ailenin etkisinde kalarak içinde barındırdıkları manevi değerler nedeniyle disiplin, çalışma ve sevginin birlikte bulunabileceği bir yapı olarak da ortaya çıkabilmektedirler.David Bork'a göre de Aile Şirketi "Aile üyeleri tarafından ya da evlilik yoluyla aileye katılmış kişiler tarafından kurulan bir şirket türüdür." Bu tanımlama ışığında Aile şirketini kuranlar ve sürekliliğini sağlayanlar doğum, evlilik ya da aileyle bire bir yakın ilişki içinde olan kişilerdir.[102] Longenecker ve Moore'a göre Aile Şirketi "İş ve ailenin birleşmiş, adeta üst-üste geçmiş halidir." Şeklinde tanımlanmaktadır.[103] Ülke ekonomilerinin dinamosu olan aile işletmelerinin temelini sevgi, kan bağı ve çalışma isteği oluşturmaktadır.[104]

2.2. Aile Şirketlerinin Özellikleri

Aile şirketlerinin diğer şirketlerden ayıran özellikleri bulunmaktadır. Aile şirketlerinin özellikleri aşağıdaki şekilde belirtilmektedir.[105]

- Şirketin sahibi aile de liderlik rolünü üstlenen ve aileyi yöneten kişidir. Bu kişi aynı zaman da şirketinde yöneticisi rolündedir.
- Aile şirketlerinde çalışanlar genellikle aile üyeleri ve şirketle kan bağı olan akrabalardan seçilir. Şirketin idari yapısın da aile üyeleri bulunmaktadır. Personel seçiminde deneyim ve bilgiden önce akrabalık bağı gelmektedir.
- Aile şirketleri sorun ve zorluklarla karşılaştığında dışarıya yansıtmazlar. Dışa kapalı sistemin mevcut olduğu şirkette girişimci aile üyeleriyle zorluğun üstesinden gelmeye çalışmaktadır.
- Aile şirketlerinin kültürel değerleri, ve inançları ailenin kültürel değerleri ve inancıyla benzerlik göstermektedir. Aile şirketinde kurallar işe göre değil aile üyelerinin koşullarına göre ayarlanmaktadır.
- Aile şirketlerinde kuşak devri vardır. Şirketi kuran girişimci aile üyesi yeni kuşağın şirketi sahiplenmesini, yönetiminde görev almasını ve işi öğrenmesini istemektedir.
- Aile şirketlerinde genellikle ailenin ismi kullanıldığı için prestiji ve sektörde bilinirliği önemlidir. Şirkette aile bağları güçlü, yönetici vasıflarını taşıyan ve güven veren üyelerin üst kademelerde çalışılması istenmektedir. Bu sebeple şirketin gelişim ve büyümesinde etkili olunacağı düşünülmektedir.

2.3. Aile Şirketlerinin Avantajları ve Dezavantajları

Aile şirketleri avantaj ve dezavantajlarını bir arada bulundurmaktadırlar. Tablo 1.'den de anlaşılacağı üzere avantajlarının yanında çeşitli dezavantajları da bulunmaktadır.

---

[102] David Bork, *Family Business, Risky Business: How to Make It Work,* Aspen: Bork Institute Press, 1995, s. 24
[103] Justin G. Longenecker, Carlos W. Moore, *Small Business Management: An Enterpreneurial Emphasis,* 8th ed, Cincinatti: South-Western Publishing Co., 1991, s. 117
[104] Cüneyit Sorgun, *Aile Şirketlerinde Yönetim Sorunları: Adana İlinde Bir Araştırma,* Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2007, s. 4
[105] Özgür Ateş, *Aile Şirketleri: Değişim ve Süreklilik*, Ankara Sanayi Odası Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2005, ss. 5-6

Tablo 1. Aile şirketlerinin Avantajları ve Dezavantajları

Kaynak: Necdet Sağlam, *Aile Şirketlerinde Sorunlar ve Çözüm Önerileri,* 2. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul, 2006

Avantajları	**Dezavantajları**
Çok çabuk büyüyebilirler	Profesyonel yönetici bulmada güçlükle karşılaşırlar
Çabuk karar verebilirler	Profesyonellerle çalışmada güçlükle karşılaşabilirler
Aile üyelerinin tamamı canla başla çalışır	Plan program ve bütçelerin uygulanmasında zorluklar olabilir
Büyüklerin yönetiminde sorunsuz bir süre faaliyet gösterebilirler	Gerçek karlılığı ölçmede zorlanırlar
Başlangıçta küçük olmaları idareyi kolaylaştırır	Genelde günlük işlerin yönetimiyle uğraşırlar.
İdare masrafları düşüktür	Yöneticilerin aileden olması bazı sorunlara kaynak oluşturur
	Aile üyelerine iş ve pozisyon yaratılır

2.3.1. Aile Şirketlerinin Avantajları

Aile Şirketlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için sahip olduğu avantajlarının belirlenmesi ve avantajlarının iyice anlaşılması gerekmektedir. Aile üyelerinin sahip olduğu kültürel değerler ve inanç şirket kültürüyle etkileşim içerisinde bir takım ruhu oluşturmaktadır. Aile üyelerinin sahip olduğu kültürel ve toplumsal değerler çalışanlar için, şirketin vizyon ve misyonu doğrultusunda ilerleme ve sorumluluk sahibi olma duygusunu geliştirmektedir. Aile şirketlerinin iyi yönetilebilmesi çalışanların şirkete aidiyet duygusuyla bağlanıp şirketin hedeflerine ulaşmasında önemli derecede katkıda bulunabilmektedirler. Ailenin kültürel değerleri ve inançları, örgüt kültürünün oluşmasında önemli bir paya sahiptir. Çünkü ailenin kültürel değer ve inançları, örgüt kültürüyle bir araya geldiğinde değerler ve inançlar çalışanlar tarafından daha çabuk kabullenmesini ve uyum sağlamasını etkilemektedir.[106]

Aile şirketleri yapı olarak uzun vadeli olarak kurulmaktadırlar. Aile üyeleri şirkete duygusal bakmaktadırlar. Şirketin sektörde saygınlık kazandırması ve aile isminin de şirkette ön plana çıkmasıyla uzun vadeli bakmaktadırlar. Saygınlık ve popülerlik açısından aile şirketleri bilinçli, şeffaf ve dürüst bir yapıya zorunluluk duymaktadırlar. Bu zorunluluk ve uzun vadeli bakış açısı şirketin kısa vadede finansal getiriler ve piyasayı aldatacak davranışlardan uzaklaşmasını sağlamaktadır.[107]

Aile şirketlerinin sektörde önemli bir üstünlüğü finansal yapının gücüdür. Aile şirketleri sermayesinin tamamını veya büyük kısmını öz sermayeden (öz kaynaklardan) sağlıyorsa şirket ihtiyaçlarını karşılama da, borçlarını zamanında ödeme de sorun yaşamaz ve dışa bağımlılık önemli derece azalmaktadır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler de sermayeyi dışarıdan sağlamak oldukça zordur. Bu durumda şirketlerin kendi öz sermayesinin olması büyük bir üstünlük sağlamaktadır. [108]

Finansal açıdan fon sağlamakta sıkıntı yaşayan aile şirketleri sermaye bulmakta güçlük çekebilirler. Aile şirketleri bu sebeple şirketin maddi duran varlıklarından (menkul, gayrı menkul) yararlanmaktadırlar. Finansal yapı da çekilen zorluğun üstesinden gelebilmek için aile üyeleri kendi malvarlığını şirketin geleceğini kurtarmak adına kullanabilmektedir. Ailenin itibarını korumak ve şirketin iflasını engellemek için aile üyeleri böyle bir yola başvurmaktadır. Bu durum aile üyeleriyle şirket arasında bir etkileşim ve bütünleşme söz

[106] Nevzat Tetik ve Osman Uluyol, *Aile Şirketlerinin Yapısal Sorunları: Malatya Sanayi Şirketlerindeki Uygulaması*, Atlas Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005, s. 10
[107] Tetik ve bşk, *a. g. e.*, s. 11
[108] Ebru Karpuzoğlu, *Büyüyen ve Gelişen Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma,* Hayat Yayınları,. Baskı, İstanbul, 2001, s. 22

konusudur.[109]

2.3.2. Aile Şirketlerinin Dezavantajları

Aile şirketlerinin dezavantajları genellikle yönetimsel dezavantajlar, finansal dezavantajlar ve kültürel dezavantajlar olarak görülmektedir.

Yönetimsel dezavantajlar, profesyonel yöneticilerin şirketlerle kan bağının olmaması şirketle bütünleşememesi yönetimsel olarak büyük bir dezavantajdır. Çünkü şirketle bütünleşemeyen yönetici sorumluluk almayarak sürekli işten ayrılmak için fırsatlar yaratmamın peşine düşmektedir. [110] Aile şirketlerinde başka bir yönetimsel dezavantaj da yetersiz ve merkeziyetçi bir yönetimdir. Aile şirketlerinde patronun mutlak otorite sahibi olması, tek başına ani kararlar alması yönetimsel dezavantajdır. Adama göre iş vermek, adil iş dağıtımı yapmamak aile üyeleri arasında çıkar çatışmalarına yol açmaktadır. Adam kayırma (nepotizm)'nın şirkette olması hoşnutsuzluk yaratmakta iş verimliliği düşmektedir, motivasyon azalmaktadır. Yönetimsel dezavantajlardan biri de işe göre adam yerine adama göre iş uygulamasıdır. Yeteneklerine bakılmaksızın yöneticilik vasfından uzak kişilere hatır gönül işleriyle yetki ve sorumluluk vermek yönetimsel dezavantajlara yol açmaktadır. Ben bilirim, ben yaparım düşüncesinin hakim olduğu, teknolojiden yararlanmadığı dış kaynaklardan faydalanmadığı, bilgi ve becerilerinin güncellememesi, profesyonel yöneticilere ihtiyaç duyulmaması aile şirketlerinin zayıf yanları olarak ortaya çıkmaktadır.[111]

Finansal dezavantajlar, aile şirketlerinin dezavantajlarından biri de finansal dezavantajlardır. Finansal yapısı düşük olan şirketlerin dışa bağımlılığı şirkette sıkıntılara neden olmaktadır. Mal yapısının zayıflığı, finansal üstünlüğün olmaması şirketlerin dışarıdan kaynak sağlamasına sıcak bakılmaması finansal dezavantajlardır. Şirketin büyüyüp gelişebilmesi, teknolojiye ayak uydurabilmesi için aile üyeleri kendi mal varlıklarını kullanarak bazen zor durumda kalabilmektedirler.[112]

Kültürel dezavantajlar, aile şirketlerinin bir diğer dezavantajı da kültürel dezavantajlardır. Şirket kültürünün oluşmasında aile kültürü, inancı ve değerleriyle uluslararası standartlarının dikkate alınarak sentez yapılmaması kültürel dezavantajdır. Aile kültürünün şirket kültürünün önüne geçmesi çalışanların şirkette bağlarının zayıflamasına, iş verimliliğin düşmesine motivasyonun azalmasına neden olmaktadır. Deneyimlerin, teknolojik verilerin üzerinde tutulması ve düşük eğitim seviyesindeki aile üyelerin de kültürel bir dezavantaj olduğu ortaya çıkmaktadır. [113]

2.4. Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma

Kurumsallaşma kavramı ile ilgili birçok tanım ve analiz bulunmaktadır. Kurumsallaşmanın etkili bir şekilde ele alıp analiz edilebilmesi için kurum kavramına bakmakta yarar vardır. Kurum, çok uzun yıllarda meydana gelmiş ve çok yavaş değişebilecek bir kültüre, geleneğe sahip, kendine özgü bir yapılanma oluşturmuş, toplumda organize olmuş ve özgün yapılanma biçimi olarak ifade edilir. Dolayısıyla bu özelliklere sahip olma durumuna kurumsal, bu özelliklere sahip olmaya doğru gitme süreci de kurumsallaşmadır.[114] Kurumları, kurallar koyarak belirsizliği minimuma indiren kişilerin tercihlerini belirleyip sınır koyan insan ilişkileri ve etkileşimi için bir rehber niteliği olan faktörler olarak tanımlanmak mümkündür.[115]

Kurumsallaşma, en sade anlatımla her türlü iletişim ve etkileşimde belirli şartların ve kuralların egemen olmasıdır. Diğer bir deyiş ile bir insanın kişisel yaşantısından ailenin yaşantısına, kurum ve kuruluşların ilişkilerine, toplumlara ve toplumlar arası ilişkilere kadar bütün sosyal ve kültürel süreçlerde,

---

[109] Necdet Sağlam, *Aile Şirketlerinde Sorunlar ve Çözüm Önerileri,* 2. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul, 2006, s. 503
[110] Sağlam, *a. g. m.,* s. 503
[111] Davut Doğan, *Aile Şirketlerinde Yönetim*, 2. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul, 2006, s. 664
[112] Anıl Z. Göker, Tengiz Üçok, *Aile işletmeleri ve Karar Verme Süreci, Köklü Aile İşletmelerinde Bir Uygulama,* 2. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul, 2006, s. 48
[113] Karpuzoğlu, *a. g. m.,* s. 27
[114] Aydın Ural, *Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma Sendromu*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Ağustos 2004, s. 18
[115] Musa Şanal, *Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma ve Kurumsal Girişimcilik Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Adana, 2011, s. 35

belirli kuralların hakim olmasıdır.[116]Kurumsallaşma, bir şirketin, piyasa şartlarına ayak uydurmak amacıyla şartlara uygun yönetim yapısını oluşturması, şirket için ihtiyaç ve gerekli olan sistemlerin kurması, bir kurum olmaya yönelik şartları ve ilkeleri belirleyerek yazılı bir duruma getirmesi ve uygulamaya koyabilmesidir.[117]

Aile ve iş ilişkisinin arasındaki uyumun sağlanmaması, dikkate alınmaması ve aile ile iş önceliklerinde karışıklık olması ile ihtiyaçların giderilmesinde aile ile iş rollerinin ayırt edilememesi gibi durumların mevcudiyeti nedeniyle şirket ile iş ilişkilerin sistemli bir yapıya kavuşması gerekir. Şirketlerin varlığını devam ettirebilmesinde en önemli faktörlerden biri olan ve sistem haline gelmek olarak tanımlanan kurumsallaşma, "şirketin kurumsallaşması" ve "aile ilişkilerinin kurumsallaşması" olarak ele alınması yerinde bir yaklaşım olacaktır.

2.4.1. Şirketin Kurumsallaşması

Amaçlar ve hedeflere uygun bir şirket yapısı oluşturmayı, vizyon ve misyonu gerçekleştirmeyi, iş ve görev tanımlarının neler olduğunu belirterek yazılı hale getirmeyi, iç yönetmelikleri oluşturmayı, yetki ve sorumlulukları çalışanlar arasında dağıtarak profesyonel bir yönetime geçmeyi içerir. Aile şirketlerinde iş değerleri ile aile değerleri tamamen birbirinden ayrılmalıdır. İşe alımlar, ödüllendirme, performans değerlendirmesi, ücret belirleme, eğitim, terfi gibi konular adil olabilmesi için sistemler kurulmalı kurumsal bir hale getirilmesi gerekir. Söz konusu sistemler aile değerlerinden çok iş değerleri üzerine durmalıdır. Aile şirketlerinin kurumsallaşmasını güçleştiren aile değerlerinin iş değerleri üzerinde tutulması yani terfi, işe alım, performans, aile üyeleri ve çalışanların arasındaki çatışma, ücretlendirme gibi konularda adil davranılmadığı ve aile değerlerinin önde tutulması kurumsallaşmayı güçleştirir. Aile şirketlerin ulaşmak istedikleri amaçlar ve hedefler planlama fonksiyonu tarafından belirlenir, amaçlara ve hedeflere ulaşma derecesi ise denetim fonksiyonu tarafından belirlenir. Şirketlerin büyümesi, gelişmesi, faaliyetlerini artırması, motivasyonunu, verimliliğini artırması ve başarılı olması için ulaşmak istedikleri amaçlar ile ulaştıkları noktalar arasında uyum olmalıdır. Yüksek uyum sağlanması şirketin kurumsallaşma düzeyini gösterir.[118]

2.4.2. Aile İlişkilerinin Kurumsallaşması

Aile ilişkilerinin kurumsallaşması; aile anayasasının, aile konseyinin, yönetim kurulunun ve çatışma yönetiminin oluşturulmasını, bir devir planı yapılmasını ve hissedarlar sözleşmesinin hazırlanmasını gerektirir.[119] Aile ilişkilerinin kurumsallaşmasında önemli olan bu faktörler aşağıda açıklanmaktadır.

Aile anayasası, şirketin devamlılığını tehlikeye sokacak aile üyeleri arasındaki ciddi sıkıntılar ilgili tüm aile üyeleriyle bir araya gelerek tartışılması ve temel ilkelerin belirlenmesiyle oluşan yazılı metin şeklinde tanımlanan aile anayasasıyla hem aile üyelerinin temel aile değerleri hem de hissedarlık, emeklilik, varis belirleme, evlilik, boşanma, ölüm, miras gibi konuların genel ilkeleri belirlenir.[120]

Bir aile şirketinin en zayıf noktası, "aile" ve "şirket" kavramları arasındaki karışıklıktır. Aile şirketlerinin gelecek kuşaklara aktarılması için şirketin kurumsal bir kimliğe kavuşması ve kurumsallaşması için de bir aile anayasasına ihtiyaç vardır.[121]Aile anayasası aile şirketlerinde, aile üyelerine yön verir, aile içi iletişimi kuvvetlendirir, aile üyeleriyle çalışanlar arasında adalet duygusunu yaratır, şirketin devamlılığını sürdürmesine ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar.[122]

Aile konseyi ve yönetim kurulu, aile ilişkilerinin şirkete etkisini düzenler. Şirketin yönetiminden

---

[116] Pınar Sungurtekin, *Aile Şirketlerin Kurumsallaşma Süreci ve Bir Uygulama Örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2008, s. 56
[117] Mehmet Civan, Özlem Yaşar, *Aile işletmelerinde Kurumsallaşma Süreci; Gaziantep İlinde Bir Uygulama*, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi 4. Orta Anadolu İşletmecilik Kongresi Kurumsal Yönetim Bildiri Kitabı, 13-14 Mayıs 2005, s. 261
[118] Ahmet Taşhan, *Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma ile Stratejik Yönetim Arasındaki İlişki: Orta Doğu ve Karadeniz Bölgesi'nde Yerleşik Fındık Sanayi Üzerine Bir Uygulama,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 79
[119] Arman Kırım, *Aile Şirketlerinin Yönetimi,* Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 11
[120] Sema Yolaç, Ebru Doğan, *Küreselleşme Sürecinde Aile İşletmelerinde Yönetim ve Kurumsallaşma,* Cilt: 61, Sayı: 2. İstanbul, 2011, s. 100
[121] Necdet Sağlam, *Aile Şirketlerinde Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 2. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul: İKÜ Yayınları, 14-15 Nisan 2005, s. 507
[122] Yolaç, Doğan, *a. g. m.*, s. 101

sorumluluk ise en başta yönetim kurulundadır. Buna göre, aile şirketlerinde yönetim kurulu şirketin yönetimiyle ilgilenirken. Aile konseyi de aile ilişkileriyle ilgilenir.

Çatışma Yönetimi, Aile şirketlerinde aile üyelerinin birbirine bağlılığı aile kültürüne saygıları şirketin büyümesinde önemli bir kaynaktır. Ancak bu aile kültürüne, değerine, bağlılığına önem verilmemesi şirketin devamlılığı konusunda sıkıntılar yaratabilmektedir. Bu sıkıntının yaşanmasında en önemli faktör çatışmalardır.[123] Aile işletmeleri örgüt yapısı gereği çatışma potansiyeli taşımaktadır. Bu çatışa aile ile şirket ilişkilerinin kesiştiği noktadır. Aile şirketlerinde çatışmanın az olması şirkette büyümeyi hızlandırır ve şirketin başarılı olmasını sağlar.

Devir planı, yönetiminin kontrolünün ailenin üyeleri arasında bir diğerinden diğerine transferini kolaylaştıran özenle yürütülen formal bir süreçtir.[124] Aile şirketlerinde devir sürecinde devir planlamasının iyi olması şirketin devamlılığı konusunda önemlidir. Genellikle şirketler için hayati bir önem taşıyan devir planlaması zamanında yapılmaz ve resen gerçekleşmesi tercih edilir. Şirket sahibinin vefatı, hastalığı veya çalışamaması durumunda şirketler devir planlamasına gitmektedir. Şirket sahibi vefatından önce veya sağlığı yerindeyken devir planlaması yapılırsa şirket liderlik pozisyonunda yönetim boşluğu yaşamaz.[125]

Hissedarlar sözleşmesi, Mülkiyetin aile içinde kalmasının güvencesi hissedarlar sözleşmesidir. Aile şirketleri, mülkiyet standartlarını, hisselerin devri için gereken şartları ve devir sonrasındaki sınırlılıkları sözleşmeyle belirler.[126] Çalışmayan aile üyelerinin varlığı hissedarlar sözleşmesi planının hazırlanmasında sorunlara, çalışan ve çalışmayan aile üyeleri arasında çatışmalara neden olur. Adil ve eşitlik prensibini dikkate alarak sözleşme planının oluşturulmasında girişimci zorluklarla karşılaşır. Bu da aile üyeleri arasında sorunlara neden olmaktadır.[127]

3. METODOLOJİ

3.1. Katılımcı Sayısı

Çalışma için dağıtılan 100 adet anketten 68 tanesine geri dönüş yapılmıştır. Ancak 3 adet anketin eksik ve yanlış doldurulması sebebiyle analiz edilememiştir. Elde edilen 65 adet ankettir.

3.2. Veri Toplama Enstrümanları

Çalışma için dağıtılan 100 adet anketten 68 tanesine geri dönüş yapılmıştır. Ancak 3 adet anketin eksik ve yanlış doldurulması sebebiyle analiz edilememiştir. Elde edilen 65 adet ankettir.Bu çalışma için kullanılan anket soruları Şanal (2011)'ın doktora tezi ve Sorgun (2007)'un yüksek lisans tezindeki anket sorularından faydalanılarak derlenmiştir. Bu çalışma da kullanılan veriler birincil veriler olmakla birlikte hazırlanmış olan 7 adet sorudan oluşan anket Van İlinde faaliyette bulunan aile şirketlerine belirli periyotlar ile dağıtılmış ve alınan cevaplar doğrultusunda veriler bir araya getirilmiştir Geri dönüşler sonucu elde edilen veriler analiz edilerek yorumlanmıştır.

3.3. Data Analiz Süreci

Çalışmanın oluşturulması için daha önceden anket formu gönderilen e-mail de hem fiziki olarak hem de e-mail yöntemiyle anketin doldurulması istenmiştir. Elektronik olarak anketin dağıtılması temel hedef olarak istenmiştir. Buradaki amaç hem kâğıt tasarrufunu sağlamak ve ayrıca anketleri tek tek dağıtılması, bazı yöneticilerin yerinde olmaması sebebiyle anket verilmemesinin önüne geçmek amacıyla e-mail adreslerinde bulunması ve bu anketi sonradan doldurma imkanı bulmasını sağlamaktır. Anketler hem fiziki olarak hem de e-mail aracılığıyla gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. Çalışmanın ana kütlesini yıllık cirosu 5 milyon Türk lirası aşan aile şirketleri oluşturmuştur.

---

[123] Nihat Alayoğlu, *Aile Şirketlerinde Yönetim ve Kurumsallaşma,* MÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2003, s. 104
[124] Pramodita Sharma, James J. Chrisman , Jess H. Chua, *Succession Planning as Planned Behavior: Some Empirical Results*, Family Business Review, XVI, no. 1, March 2003, s. 1
[125] Alayoğlu, *a. g. e.,* ss. 93-100
[126] Kırım, *a. g. e.,* s. 46
[127] Taşhan, *a. g. t.,* s. 68

3.4. Güvenirlik

Yapılan araştırmada anket formundaki ölçeklerin doğru sonuçlar verebilmesi için güvenilirlik boyutunun araştırılması gerekmektedir. Güvenilirlik, aynı şeyin bağımsız ölçümleri arasındaki tutarlılık olarak ifade edilmektedir. Güvenilirliği düşük olan bir ölçme bilimsel bir değer ifade etmez. Ancak güvenilirliği yüksek olması demek yapılan çalışmanın amacına uygun yapıldığını da göstermemektedir.

Cronbach's Alpha güvenirlik analizinde genel olarak kabul edilen değerler şu şekildedir;

Tablo 2. Güvenirlik Testi

Cronbach's Alpha	N of Items
,810	95

Genellikle oranın 90-100 arasında olması istenilen bir oran değildir. Çünkü oran bu aralıkta ise anket verilerine müdahale edildiği varsayılmaktadır. Tabloda güvenilirlik analizinin 0,81 oransal sonucuyla çok güvenilir (0,80-0,100) oranlarının aralığında olması çalışmamızın çok güvenilir olduğunu göstermektedir.

4. ARAŞTIRMANIN ANALİZİ

Anket soruların değerlendirilmesi bölümünde yöneticilere öncelikle tanımlama ile ilgili sorular, şirketleri ile ilgili sorular, yönetimdeki sorunlar ve kurumsallaşma ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Van ilinde faaliyet gösteren ve ankete katılan 65 aile şirketi yöneticisinin sorulara verdikleri cevaplar değerlendirilmiştir.

Yöneticinin Şirket Ortaklık Durumu		Frekans	Yüzde(%)
	Evet	34	52,3
	Hayır	31	47,7
	Toplam	**65**	**100,0**
Şirket Yöneticilerin Ortaklık Durumu	Kadın	6	9,2
	Erkek	59	90,8
	Toplam	**65**	**100,0**
Şirket Yöneticilerin Yaş Aralığı	20-30	9	13,8
	31-40	28	43,1
	41-50	19	29,2
	51 ve üzeri	9	13,8
	Toplam	**65**	**100,0**
Şirket Yöneticilerin Eğitim Durumu	İlk okul	6	9,2
	Orta okul	11	16,9
	Lise ve dengi	26	40,0
	Üniversite	20	30,8
	Yüksek lisans	2	3,1
	Toplam	**65**	**100,0**
Şirketlerin Faaliyet Gösterdiği Alan Dağılımı	Üretim	8	12,3
	Ticaret	52	80,0
	Hizmet	5	7,7
	Toplam	**65**	**100,0**
Şirketlerin Çalışan Aile Üyeleri Dağılımı	Evet	59	90,8
	Hayır	6	9,2

	Toplam	**65**	**100,0**

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	****% - F	% - F	% - F	% - F	%
Firmamızda güvenlik ve çalışma şartları ile ilgili konuların yer alan bilgi kitapçığı bulunmaktadır.	%6,5 - 4	%0,0	%12,9 - 8	%25,8 - 16	%24,6 - 37
Firmamızda çalışanlar için yazılı operasyon talimatları bulunmaktadır.	% 3,1 - 2	% 1,5 - 1	% 12,3 - 8	% 20,0 - 13	% – 41
Firmamızda prosedürleri ve sabit kuralları içeren el kitapçığı bulunmaktadır.	% 1,5 - 1	% 9,2 - 6	% 6,2 - 4	% 27,7 - 18	% – 36
Çalışanların görev, yetki ve sorumlulukları yazılı hale getirilmiştir	% 3,1 - 2	% 7,7 - 5	% 12,3 - 8	% 24,6 - 16	% – 34
Yönetimi devralabilmesi için bir sonraki kuşağa gerekli eğitim verilir	% 1,5 - 1	% 3,1 - 2	% 13,8 - 9	% 29,2 - 19	% – 34
Firmamızda aile üyeleri de performans denetiminden geçer	% 0,0	% 3,1 - 2	% 6,2 - 4	% 35,4 - 23	% – 36
Firmamızda açık ve adil bir terfi sistemimiz vardır.	% 3,1 - 2	% 1,5 - 1	% 6,2 - 4	% 26,2 - 17	% – 41
Çalışanların görev dağılımını yansıtan resmi bir örgüt şeması vardır	% 0,0	% 4,6 - 3	% 6,2 - 4	% 26,2 - 17	% – 41
Çalışanlar toplum yararını gözeterek işlerini yürütmektedirler	% 1,5 - 1	% 3,1 - 2	% 10,8 - 7	% 21,5 - 14	% – 41
Çalışanlar mesleki alanlarıyla ilgili ilke ve kurallara uygun kararlar vermektedir	% 0,0	% 6,2 - 4	% 7,7 - 5	% 30,8 - 20	% – 36
Çalışanlar mesleklerine bağlıdır.	% 1,5 - 1	% 1,5 - 1	% 10,8 - 7	% 32,3 - 21	% – 35
Firmamızdaki profesyonellerin karar verme özerklikleri yüksektir	% 1,5 - 1	% 3,1 - 2	% 16,9 - 11	% 23,1 - 15	% – 36
Firmamızda çalışanların yetki ve sorumluluk alanına müdahale edilmez	% 3,1 - 2	% 16,9 - 11	% 27,7 - 18	% 50,8 - 33	% – 1
Çalışanlar işi yapmalarına ve yeteneklerine göre terfi alırlar.	% 1,5 - 1	% 3,1 - 2	% 9,2 - 6	% 20,0 - 13	% – 43
Firmamızda uzmanlaşma vardır.	% 1,5 - 1	% 1,5 - 1	% 12,3 - 8	% 23,1 - 15	% – 40
İşe yeni alınacak kişilerin belirlenmesinde profesyoneller söz sahibidir	% 0,0	% 4,6 - 3	% 3,1 - 2	% 32,3 - 21	% - 39
Çalışanlar işi yapmalarına ve yeteneklerine göre ödüllendirilmektedir	% 1,5 - 1	% 3,1 - 2	% 6,2 - 4	% 20,0 - 13	% - 45
Amaçların belirlenmesinde aile dışı çalışanların da fikirleri alınır	% 4,6 - 3	% 0,0	% 9,2 - 6	% 20,0 - 13	% - 43
Finansman yönetimi sorumluluğu uzman kişilere devredilir.	% 0,0	% 4,6 - 3	% 3,1 - 2	% 29,2 - 19	% - 41
Stratejik kararların alınmasında profesyonellerin görüşü alınır	% 0,0	% 1,5 - 1	% 7,7 - 5	% 46,2 - 30	% - 29
Firmamızda, yönetim kurulunda görev yapacak yöneticilerin belirlenmesine yönelik tarif edilmiş standart kriterler bulunmaktadır.	% 0,0	% 4,6 - 3	% 9,2 - 6	% 27,7 - 18	% - 38

Firmamızın faaliyetleri sektörel, mesleki ve devlet kuramlarınca belirlenen standartlara uygun olarak yürütülmektedir.	% 3,1 - 2	% 1,5 - 1	% 13,8 - 9	% 49,2 - 32	% - 21
Firmamızla ilgili bilgilere ilgili kişi ve kuruluşlarca ulaşılabilmektedir.	% 0,0	% 4,6 - 3	% 18,5 - 12	% 20,0 - 13	% - 37
Firmamızda davranışlarımızı yönlendirip, doğru ile yanlışı ayırmamızı sağlayan kurumsal ahlaki kurallar vardır.	% 0,0	% 0,0	% 10,8 - 7	% 33,8 - 22	% - 36
Firmamız, verdiği taahhütlere uyar.	% 0,0	% 1,5 - 1	% 12,3 - 9	% 33,8 - 22	% - 34
Firmamız, yönetimsel anlamda çalışanlarına karsı şeffaftır.	% 1,5 - 1	% 0,0	% 7,7 - 5	% 16,9 - 11	% - 48
Firmanız paydaşlarına(hissedar,müşteri,kamu kurumları vs.)karşı her konuda şeffaftır.	%0,0	%0,0	%12,3-8	%13,8-9	%7 48
Firmamızda denetim kolaylıkla sağlanır.	% 0,0	% 0,0	% 4,6 - 3	% 26,2 - 17	% - 45
Firma yönetimi çalışanlardan sosyal değerlere uygun davranış göstermesini beklemektedir.	% 0,0	% 1,5 - 1	% 13,8 - 9	% 21,5 - 14	% - 41
Firmamızda yönetim çalışanların etik kurallara uymasını beklemektedir	% 0,0	% 0,0	% 20,0 - 13	% 13,8 - 9	% - 43
Firma yönetimi çalışanların mesleki ve sektörel normlara uygun davranmasını beklemektedir.	% 0,0	% 0,0	% 6,2 - 4	% 24,6 - 16	% - 45
Firmamız toplumsal değerlere uygun eylemler gerçekleştirmektedir	% 0,0	% 0,0	% 12,3 - 8	% 18,5 - 12	% - 45
Firmamız eylemlerinden doğan sonuçların sorumluluğunu üstlenmektedir.	% 0,0	% 1,5 - 1	% 9,2 - 6	% 24,6 - 16	% - 42
Firmamızda çalışanların eylemleri kontrol edilir.	% 0,0	% 0,0	% 9,2 - 6	% 23,1 - 15	% - 44
Firmamız, toplumun gözünde saygı duyulan bir firma olmayı önemser.	% 0,0	% 3,1 - 2	% 4,6 - 3	% 29,2 - 19	% - 41
Firmamız, sosyal sorumluluk çalışmaları kapsamında toplumun bazı ihtiyaçlarını (eğitim, sağlık, çevre vs.) karşılamaya çalışır.	% 0,0	% 1,5 - 1	% 12,3 - 8	% 36,9 - 24	% - 32
Firmamız, uzun vadeli stratejik planlarını oluştururken, toplumun refah düzeyini de dikkate alır.	% 0,0	% 0,0	% 10,8 - 7	% 49,2 - 32	% - 26
Firmamızın misyon, strateji ve eylemleri birbiriyle uyumludur.	% 0,0	% 0,0	% 20,0 - 13	% 30,8 - 20	% - 32
Firmamızda iş süreçleri ile örgüt yapısı uyumludur.	% 0,0	% 0,0	% 10,8 - 7	% 44,6 - 29	% - 29

Firmamız diğer kurumlara, müşterilere ve çalışanlara verdiği sözleri tutmaktadır.	% 0,0	% 0,0	% 16,9 - 11	% 36,9 - 24	% - 30
Firmamızdaki iş süreçleri stratejiye uygundur.	% 0,0	% 1,5 - 1	% 18,5 - 12	% 29,2 - 19	% - 33
Firmamız benzer durumlarda benzer tepkiler verir.	% 0,0	% 0,0	% 9,2 - 6	% 38,5 - 25	% - 34
Firmamızda alınan kararlar, firma vizyonuna, misyonuna ve stratejisine uygundur.	% 0,0	% 0,0	% 13,8 - 9	% 29,2 - 19	% - 37
Firmamızda iş süreçleri ile çalışanların teknik yeterlilikleri uyumludur	% 0,0	% 0,0	% 9,2 - 6	% 43,1 - 28	% - 31
Firmamızda uygulanan eylem, süreç ve yapılar dış denetçilere söylenenden farklı değildir.	% 0,0	% 1,5 - 1	% 10,8 - 7	% 46,2 - 30	% - 27
Firmamızda ödüllendirme ve cezalandırma benzer şartlarda herkese aynı uygulanmaktadır.	% 0,0	% 0,0	% 13,8 - 9	%24,6- 16	% - 40

Tablo 3.Tanımlayıcı Bilgilere İlişkin İstatistikler

Aile şirketlerinin kurumsallaşmaya verdikleri önemi ve kurumsallaşma düzeyini belirlemek amacıyla yapılan ankette katılımcı şirketlerin verdikleri cevaplar yüzdesel olarak tablo da gösterilmiştir.

Tablo 4. Aile Şirketlerinin Kurumsallaşmasına İlişkin Verilerin Dağılımı

5. SONUÇ

5.1. Sonuç ve Tavsiyeler

Aile şirketleri dünyada ticaret alanında önemli rol oynamaktadır. Aile şirketlerinde, aile kültürü ile şirket kültürünün birbirine uyumu sağlanmalı, aile üyeleri ile profesyonel yöneticilerin şirketin hedeflerine ve amaçlarına uygun olarak uyumlu çalışmalılar. Aile üyeleri ile profesyonel çalışanlar arasında sağlanan uyum hem ailenin hem de şirketin amaçlarına, hedeflerine ve kişisel gelişimlerine kolaylık sağlar. Aile şirketleri, profesyonel yöneticilere ve aile üyelerine eşit ve adil davranmalıdır. Şirketin amaçları ve hedeflerine ulaşmada kan bağı olup olmadığına bakılmaksızın profesyonel yöneticilerden destek alınmalıdır. Aile şirketlerinde nepotizm engellenmeli, çalışanların fikirlerine değer verilmelidir.

Globalleşen dünyanın artan rekabet şartlarında aile şirketlerin varlığını devam ettirmesinde kurumsallaşma büyük öneme sahiptir. Aile şirketlerin güçlü bir yapıya sahip olabilmeleri, varlıklarını sürdürebilmeleri, şirketi sonraki kuşaklara devretmeleri ve rekabet koşullarına ayak uydurabilmeleri için en temel etken kurumsallaşmadır. Aile şirketlerinin varlığını devam ettirmeleri ve sonraki kuşaklara devredilmeleri için kurumsallaşma sürecinde hem aile şirketlerinin hem de aile ilişkilerinin düzenlenip sistemli bir yapı haline getirilmeleri gerekir. Ancak, ailenin girişimci üyesi güçlüklerle şirketi kurup geliştirirken kurumu paylaşma da karşılaştığı güçlükler, aile şirketlerinde sistemli bir yapıya geçiş süreci diğer şirketlere istinaden daha çok zor hale gelmektedir. Bu zorluklar, aile şirketlerinde kurumsal kimlik kazandırılmasını ve etkin iletişim mekanizmalarının oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Kurumsallaşma, aile şirketlerin devamlılığında, gelişim ve büyümesinde önemli rol oynamaktadır. Aile şirketleri kuruluş aşamasındayken kurumsallaşma sürecine giren şirketler, gelişim, büyüme ve devamlılık açısından başarılı olurken, şirket belirli bir seviyeye geldikten sonra kurumsallaşma sürecine giren şirketler aynı başarıyı göstermemektedir. Bu nedenle şirketlerin devamlılığı konusunda başta ihmal edilmeyecek süreç kurumsallaşmadır.Aile şirketlerinin varlığını devam ettirmemelerinde, yönetimdeki sorunları minimuma

indirgeyecek esnek bir sistemin oluşturulmaması, kurumsallaşma alt yapısının eksikliği, kurumsallaşma sürecine zamanında girilmemesi ve kurumsallaşmaya yönelik çalışmaların yetersiz olması ve devamlılığın olmaması temel rol oynamaktadır.

5.2. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın yapılmış olduğu Van ilinde katılımcı aile şirketlerinin anket formunda vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde; yöneticilerin büyük bir çoğunluğunun (% 90,8) erkek yöneticilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Aile şirketleri yöneticilerinin olan yaş aralığı çoğunlukla 31-40 ve 41-50 yaş düzeyleri olmuştur. Şirketteki yöneticilerin çoğunluğu lise ve üniversite mezunu olmuştur bunun yanı sıra yüksek lisans/doktora yapan personel yok denecek kadar azdır. Şirket yöneticilerin eğitim durumuna bakıldığında 65 katılımcı aile şirketlerinde 20 yöneticinin üniversite ve 2 yöneticinin de yüksek lisans mezunu olması şirketlerin eğitime önem verdiklerini görülmektedir. Aile şirketleri genellikle ticaret ve hizmet alanlarında faaliyet göstermektedir. Diğer taraftan bu çalışmanın ana unsurunu oluşturan aile şirketlerinde yönetim sorunları ve kurumsallaşma arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, araştırmaya katılan aile şirketlerinde, yönetim sorunları ile kurumsallaşma arasında anlamlı bir fark tespit edilmiş olup, kurumsallaşmaya verilen önem artıkça şirketlerde yönetim sorunları azalmakta ve şirket büyümektedir. Kurumsallaşma düzeyinin artması yönetim sorunlarının azalmasını sağlamaktadır.

- Şirketlerin amaç ve hedeflerine göre sağlıklı büyümeleri, devamlılığını sürdürmeleri ve başarılı olabilmesi için şirketin kuruluşundan itibaren kurumsallaşma sürecine girmeli ve bu bilinçle planlama yapılmalıdır.
- Aile şirketlerinde önem verilmesi gereken başka konu, aile anayasasının hazırlanmalı ve aile konseyinin oluşturulmalı ile aile konseyinin devamlı toplanması sağlanmalıdır.
- Gelecekte şirketi yönetecek kişinin belli olması ve ona göre devir planlaması yapılmalı, tüm ailenin bildiği bir miras planı oluşturulmalıdır.
- Aile şirketlerinde, aile üyeleri ile çalışanlar arasında çatışmayı önleyecek düzenlemeler yapılmalı ve adil bir düzen sağlanmalıdır.
- Aile şirketlerinde, karar alınırken profesyonel yöneticiler de dahil edilmelidir.
- Çalışanların yetki ve sorumlulukları alanına müdahale edilmemelidir.
- Amaç ve hedeflerine ulaşılması durumunda, çalışanlar arasında adil bir ödüllendirme sistemiyle ödüllendirilmeliler.
- Aile şirketlerinde hızlı ve doğru kararlar alınmalıdır.
- Aile şirketlerinde kurum kültürü yerleşmelidir.
- Aile şirketlerinin varlığını sürdürmesi için paydaşlarına (hissedar, müşteri, kamu kurumları vs.) karşı şeffaf olmalıdır.
- Amaç ve hedeflerin belirlenmesinde çalışanların fikirleri alınmalı, stratejik konularda kararlar alınırken profesyonel yöneticilerde dahil edilmelidir.
- Aile şirketlerinde yazılı sözlü haberleşmenin bütün araçları kullanılmalıdır.

5.3. Sınırlılık

Bu çalışma için sınırlılık anketin sadece Van ilinde bulunan aile şirketlerinde yapılıyor olmasıdır. Diğer bir faktör ise anketin gerçekleştirildiği şirket yöneticilerinin bazılarının işyerinde olmaması bazılarının ise anket yapmak istememesi sebebiyle anket verilememiş ve dolayısıyla bazı aile şirketlerinin cevapları alınamamıştır. Ayrıca diğer bir sınırlılık ise şirketlerde anketin dağıtılması ve kısa sürede doldurulması için ricada bulunulmasına rağmen zaman konusunda yaşanan kısıtlar olarak görünmektedir.

KAYNAKÇA

1. ALAYOĞLU, Nihat, *Aile Şirketlerinde Yönetim ve Kurumsallaşma,* MÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2003
2. ATEŞ, Özgür, *Aile Şirketleri: Değişim ve Süreklilik*, Ankara Sanayi Odası Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2005
3. BORK, David, *Family business, Risky Business: How To Make It Work.* Aspen: Bork Institute Press, 1995
4. BÜTE, Mustafa, *Aile İşletmelerin Kurumsallaşma Sürecinde Yaşadığı Sorunlar*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 22, Kırgızistan, 2010
5. CİVAN, Mehmet, YAŞAR, Özlem, *Aile işletmelerinde Kurumsallaşma Süreci; Gaziantep İlinde Bir Uygulama*, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi 4. Orta Anadolu İşletmecilik Kongresi Kurumsal Yönetim Bildiri Kitabı, 13-14 Mayıs, 2005.
6. DEVELİ, Nesrin*, Aile İşletmeleri, Aile İşletmelerinde Karşılaşılan Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Mersin Örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2008.
7. DOĞAN, Davut, *Aile Şirketlerinde Yönetim*, 2. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul, 2006
8. GÖKER, Anıl Z, ÜÇOK, Tengiz, *Aile işletmeleri ve Karar Verme Süreci, Köklü Aile İşletmelerinde Bir Uygulama,* 2. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul, 2006.
9. KARPUZOĞLU, Ebru, *Büyüyen ve Gelişen Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma,* Hayat Yayınları, Baskı, İstanbul, 2001.
10. KIRIM, Arman, *Aile Şirketlerinin Yönetimi,* Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005
11. LONGENECKER, G. Justin, MOORE, Carlos, W., *Small Business Management: An Etrepreneurial Emphasis.* 8th ed., Cincinnatti: South Western Publishing Co., 1991
12. MÜFTÜOĞLU, M. Taner, DURUKAN, Tülin, *Girisimcilik ve KOBİ'ler*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.
13. PAZARCIK, Orhan, *Aile İşletmelerinin Tanımı, Kurumsallaşması ve Yönetişimi*, İstanbul Kültür Üniversitesi 1. Aile İşletmeleri Sempozyumu Kitabı, İstanbul, 2004 .
14. SAĞLAM, Necdet, *Aile Şirketlerinde Sorunlar ve Çözüm Önerileri,* 2. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul, 2006.
15. SHARMA, Pramodita, CHRİSMAN, James J., CHUA, Jess H., *Succession Planning as Planned Behavior: Some Empirical Results*, Family Business Review, XVI, no. 1, March 2003.
16. SORGUN, Cüneyit, *Aile Şirketlerinde Yönetim Sorunları: Adana İlinde Bir Araştırma,* Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2007.
17. SUNGURTEKİN, Pınar, *Aile Şirketlerin Kurumsallaşma Süreci ve Bir Uygulama Örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2008.
18. ŞANAL, Musa, *Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma ve Kurumsal Girişimcilik Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Adana, 2011.
19. TAŞHAN, Ahmet, *Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma ile Stratejik Yönetim Arasındaki İlişki: Orta Doğu ve Karadeniz Bölgesi'nde Yerleşik Fındık Sanayi Üzerine Bir Uygulama,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
20. TETİK, Nevzat, ULUYOL, Osman, *Aile Şirketlerinin Yapısal Sorunları: Malatya Sanayi Şirketlerindeki Uygulaması*, Atlas Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005
21. URAL, Aydın, *Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma Sendromu*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Ağustos 2004.
22. YOLAÇ, Sema, DOĞAN, Ebru, *Küreselleşme Sürecinde Aile İşletmelerinde Yönetim ve Kurumsallaşma,* Cilt: 61, Sayı: 2. İstanbul, 2011.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(17)

Doç. Dr. Özlem DURGUN
Yimingjiang ZULIBIYA

ÇİN'DEKİ KUR REJİMİ VE İHRACAT ÜZERİNE ETKİLERİ
EXCHANGE RATE REGIME IN CHINA AND EFFECTS ON EXPORTS

ÖZ

Çalışmada, Çin'in ekonomik olarak köklü geçmişini gözler önüne sermesi ve özellikle son yüzyılda dünya ekonomisinde yapmış olduğu etkiler yer almaktadır. Çin ekonomisi 1949 öncesi ve 1949 sonrası olmak üzere iki boyutta incelenmiştir. 1978 dışa açılma politikası ile Çin ihracat başta olmak üzere ekonomik olarak büyümeye gitmiş ve dünya ekonomisinin belirleyicileri arasında yerini almıştır.

Çalışmada Çin'in yaşamış olduğu sözkonusu ekonomik büyümenin belirleyenlerinden kur rejiminin düzenlenmesi ile Shanghai İşbirliği Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası organizasyonlara üyeliğine değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çin Ekonomisi, Çin Kur Rejimi, Shanghai İşbirliği Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü.

ABSTRACT

In this essay study how Chinese fast growing economy and its continuity influences in the world economy in the last century. China's economy has experienced two periods: pre-1949 and post- 1949, after China's open policy has largely promoted the development of economy, especially in export. With this policy, China's economy is attracting more and more attention from world.

In this essay focus on how China exchange rate regime serves the long-term and fundamental interest of China and how regime effect on China export. And accession to the SCO (Shanghai Cooperation Organization) and WTO (World Trade Organization) also important to China's economy.

Keywords: *Chinese Economy, China Exchange Rate Regime, Shanghai Cooperation Organization, World Trade Organization.*

GİRİŞ

1949 devrimine değin Çin, her dönem batının gözünü üzerinden ayırmadığı bir meta olarak görülmüş ve İngiltere başta olmak üzere ABD, Fransa ve birçok ülkenin sömürge alanını oluşturmuştur. 17. Yüzyıl ile birlikte Çin, topraklarında batılı devletler tarafından misyonerlik yapıldığı düşüncesi ile kapılarını batıya kapatmış ve uzun bir süre dışa kapalı bir toplum yapısı seyir etmiştir. Fakat 19. yüzyıl ile birlikte Çin'in batıya karşı olan bu tutumu ekonomik alana da sirayet etmiş ve beraberinde 1839 Afyon Savaşı'nı, 1850 Taiping Ayaklanması'nı ve 1900 Boxer İsyanı'nı getirmiştir. Bu olaylardan sonra 1949 devrimine kadar Çin, batılı devletlerin baskısı altında yer almıştır. 1949 devrimi, Çin'e komünist ideolojiyi getirmiş ve adı Çin Halk Cumhuriyeti olarak değişmiştir. Bu dönemden sonra devrimin getirmiş olduğu uygulamalar Çin'de yeni bir dönemin açıldığının habercisi olmuştur. 1978 yılına kadar ekonomik alanda yapılan değişimler sosyal alanda da etkisini göstermiş ve işsizlik, açlık, toplu ölümler gibi birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmiştir. 1978 yılından sonra dışa açık ekonomi modeli Çin'in ekonomisinde köklü bir değişim yaratmıştır.

Deng ile birlikte Mao sonrası dönemde dışa açılan Çin, özellikle dış ticaret ile birlikte yatırımcıları ülkesine çekmeği hedeflemiş ve bunu da yıllar itibarı ile başarmıştır. 80'li yıllarla birlikte yıldan yıla ortalama %10 oranında büyüme yakalamış ve dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer almıştır. Çalışmada, Çin'de uygulanan kur rejimi ve ihracata olan etkisi yer almıştır. Bu bölümde Çin'in ekonomik gelişme süreci incelenmiş, ihracat-ithalat çizelgelerine yer verilmiş ve yapmış olduğu dış ticarete yönelik anlaşmalara, katılmış olduğu birliklere değinilmiştir. Sonuç olarak Çin, geçirmiş olduğu evreler ve şu an ki durumu ile Asya'nın en büyük ekonomi devi görünümündedir. Ekonomi ve iktisatta almış olduğu kararlar kısa sürede dünya ekonomisini olumlu/olumsuz etkileyebilme gücüne sahiptir.

1. Uluslararası Para Sistemi ve Döviz Kuru

Uluslararası para sistemi çeşitli ülkelerdeki ekonomik birimlerin birbirleriyle ilgili ödemelerini yapmalarına imkân tanıyan işlemler bütünü olarak adlandırılmaktadır. Ulusal paraların madeni kullanımda olduğu dönemlerde iki ülke parası arasında teknik sorunlar sözkonusu değildi. Bu dönem sistemi birleştirilmiş para sistemi olarak değerlendirilmelidir. Kâğıt paraların ortaya çıkması ile ödemeler uluslararası anlamda çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir (Parasız, 1994:565). Bu sorunlar çeşitli para sistemleri ortaya koyularak düzenlenmeğe çalışılmıştır. Dünya genelini etkileyen siyasi-ekonomik olaylar bu sistemleri de etkilemiş ve belirli dönem içerisinde işlerliğini sürdürmüş olan para sistemleri bir süre sonra yerini bir başka para sistemine bırakmıştır. İlk para sistemi olan 1870 yılından itibaren dünya genelinde belirli dönemlerde uygulanmış olan 4 farklı para sistemi vardır. Bunlar:

Altın Standardı (1870-1914)
Serbest Dalgalanma Dönemi (1919-1926)
Gözetimli Esnek Kur Deneyimi (1931-1939)
Bretton Woods Sistemi (1945-1973)

Ülkelerin döviz kuru tercihi üzerinde hangi değişkenlerin belirleyici olduğu literatürde sıklıkla tartışılan konulardan birisi olmuştur. Döviz kuru rejimi tercihinde sadece ekonomik faktörlerin yanısıra politik faktörlerin de etkisi önemli bir yer tutmaktadır (Beşkaya, Ergün, 2005:158). Döviz kurları yabancı ülke parasının kendi ülke parasına karşılığını ifade etmektedir. Döviz kurları zaman geçtikçe ekonomik koşullara göre uyarlanmış ve ülkeler arasındaki paranın değerini belirlemek amacına hizmet etmeğe başlamışlardır.

Döviz kuru sistemleri, iç ve dış denge sağlanırken ekonominin en önemli araçlardan biridir. Döviz kuru sistemlerinin tercihi ise her zaman çözüm sıkıntısı oluşturmuştur. Bu konunun çözülememesinin nedeni, daima etkili olacak bir döviz kuru sisteminin olmamasıdır (Gök, 2006:131; Karagöz, 2009:131). Döviz kurları, ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerini ifade eder. Her malın olduğu gibi dövizin de bir fiyatı vardır. Döviz kuru iki milli para birim arasındaki değişim oranıdır (Seyidoğlu, 2003:298). Kura dayalı istikrar programlarının çıkış noktalarını oluşturan başlıca iki temel döviz kuru sistemi vardır. Bunlar: sabit kur sistemi ile tam esnek kur sistemidir (Gök, 2006:1). Sabit kur rejimleri, merkez bankalarının ulusal paralarını başka bir para cinsinden belirlenmiş sabit bir fiyat üzerinden alıp satmaya hazır bulundukları rejimler olarak ifade edilmektedir (Madura, 1998:176-177). 1973 yılında Bretton-Woods sisteminin çöküşü ile birlikte

ayarlanabilir sabit kur sistemi yerini esnek kur sistemine bırakmıştır (Parasız, 1994:489). Bu sistemde döviz kurlarının şekillenmesi arz-talep ilişkisine göre belirlenmektedir. Yani döviz kurları arz-talep dengesinin kurulduğu noktada oluşmaktadır. Bu rejimde Merkez Bankası hedeflenmiş bir oran belirlememektedir. Mal piyasasındaki monopolden daha çok serbest rekabet durumuna benzemektedir.

1.1. Kavramsal Olarak Dış Ticaret

Ticaret, üretilen mal ve hizmetlerin belirli bir ücret karşılığı son kullanıcılara ulaştırılmasını sağlayan alım-satım faaliyetlerinin tamamı olarak tanımlanmaktadır. Ticaret genel olarak, iç ve dış ticaret olmak üzere ikiye ayrılır. Dış ticaret, malların ve sermayenin uluslararası alanda taraflara yönelik yaptırımları hakkındadır. Ülkelerin uluslararası hedeflere ulaşmak için aldıkları kararlar ve tedbirler dış ticaret politikasının temelini teşkil etmektedir. Dış ticaret politikası açısından bir devletin dış ticaretini etkileyen önde gelen unsurlar: yasaklar, gümrük resmi, ticaret antlaşmaları, primler, sübvansiyonlar ve idari korumacılık olarak sınıflandırılabilir. Önceden, dış ticareti etkileme araçları olarak, ithalat, ihracat ve transit geçiş yasakları yer alırken uluslararası dönüşümler ile gümrüklerin de doğrudan sonucu etkileyici bir rol oynadığı ifade edilmektedir (MEB, 2011:3-4).

Modern ekonomi düşünleri, uluslararası ticarete taraf olan ülkelere birçok açıdan fayda getireceğini açıklamaktadır. Buna göre, iki ya da ikiden fazla ülke arasında yapılacak ticari bir işlem netice olarak taraf ülkelerin hepsinin kendi penceresinden karlı çıkmağı amaçladıkları bir durum oluşturmaktadır.

1.2. Dış Ticaret ve Döviz Kurları Arasındaki ilişki

Dış ticaret kavramı, akla ilk olarak ithalat-ihracat-döviz kuru döngüsünü getirmektedir. Döviz kurunda oluşan herhangi bir değişim, beraberinde ülkelerin ithalat-ihracat yapısı ve kapasitesi üzerinde olumlu/olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Durumun tam tersi düşünülecek olunursa ithalat-ihracat yapısında gerçekleşen bir değişim ülkenin döviz kurunu da etkilemektedir. Döviz kuru değişikliği, dış ticaret ödemelerinin yapısında her zaman karlı bir netice vermemektedir. Değişimlerin ülkeleri/firmaları yeni pozisyonlar almağa açık hale getirmiş olması aynı zamanda riskli bir ortam yaratabilmesi ihtimalini de gözler önüne sermektedir.

2. Çin'in Tarihsel Gelişimi

Çin tarihsel olarak gelenekçi bir yapının ağırlığı sebebiyle dış dünyaya açılmak yerine dışa kapalı bir toplum yapısını benimsemiştir. Çin'in tarihsel gelişimi, ilk dönemlerden 1840'a kadar olan Modern Çağ Öncesi Dönem, 1840-1919 arası olan Modern Çağ Dönemi, 1919-1949 arası olan Yeni Demokratik Devrim Dönemi ve 1949'dan günümüze kadar olan Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi olmak üzere 4 alt başlıkta değerlendirilebilir.

2.1. Modern Çağ Öncesi Dönem (… - 1839)

Dünyanın en kalabalık ve en köklü ülkelerinden birisi olan Çin, 4000 yıla yakın bir kayıtlı tarihe sahiptir. Dünya sahnesinde kendisinden söz ettirmeğe yakın yüzyılda başlamıştır. 1900'lü yıllardan önce gerek siyasi yönden gerekse toplumsal yönden içe kapalı bir toplum olarak bilinmektedir. Çin'de bilinen en eski hanedan Xia hanedanıdır. M.Ö. 2070'lerde Çin'i egemenlik altına almıştır. Bu hanedandan sonra Shang (M.Ö. 1600-1046) ve Batı Zhou (M.Ö. 1046-771) hanedanlarının egemenliği devam etmiştir. Çin'de tekniksel gelişmeler bu dönemde kendisini ilk defa göstermektedir (Sandıklı, 2010:13).

Eski dönemi kapsayan Çin tarihinin önemli hanedanlarından biri de (M.S. 581-907) Sui ve Tang sülaleleridir. Tang hanedanlığı dönemi Çin tarihinin refah içinde geçen ve ilk defa kapitalizmin başlangıcının görülmeye başlandığı bir dönem olmuştur. İpek yolu olarak bilinen yolun öncülüğü bu devirde gerçekleşmiştir. Çin bu dönemde Japonya, Kore, Hindistan, İran ve Arabistan gibi dış ülkelerle iktisadi ve kültürel anlamda ilişkiler kurmuştur (Sandıklı, 2010:16). Çin'in Avrupa ile teması ise, Moğol egemenliğinin altında bulundukları 13. ve 14. yüzyıllara kadar, yani Marco Polo zamanına kadar gitmektedir. Avrupa'nın

Çin'le bir hayli geniş bir ticareti vardır ve Çin'in ipekli kumaşları, Uzak Doğu'nun baharatı Avrupa'da çok tutulan tüketim malları olmuştur (Armaoğlu, 2015:85).

1644 yılında Kuzeydoğu Çin'de Manchu'lar Qing hanedanlığını kurdular. Bu hanedanlık 1911 yılına değin varlığını sürdürecek olan son Çin hanedanıdır (Sandıklı, 2010:17-18). Çin 1911 yılına değin tarih boyunca birçok defa birleşme, ayrılma, bölünme yaşamış ve 1911 yılında imparatorluk sistemi son bulmuştur (İTKİB, 2007:1).

2.2. Modern Çağ Dönemi (1839-1911)

1839 ile 1911 yılları arasında Çin tarihi, büyük ve gururlu bir uygarlığın çözülmeye başladığı zaman aralığını kapsamaktadır. Bu dönemde Çin dışa kapalı bir yol izlemiş ve batılı sömürge devletlerinin baskısına 19. yüzyıla kadar dayanabilmiştir. Batıya karşı yer aldığı bu sert tutum, ticari alanda bir dışavurum olarak 1839 Afyon Savaşı'nı[128] ve 1850 Taiping Ayaklanması'nı ve 1900 Boxer İsyanı'nı ortaya çıkarmıştır. Sömürge devletlerin kalabalık Çin coğrafyasında başarılı olmalarında, ülkenin büyük kesimini oluşturan köylülerin bilinçsiz ve örgütsüz bir dağınıklıkta bulunmaları, onlara büyük bir avantaj sağlamıştır.

2.3. Yeni Demokratik Devrim Dönemi (1911-1949)

1912 yılında Mançu sülalesinin yıkılması ile başlayan idari yönetim yapısı 1949'a değin inişli çıkışlı bir siyasi seyir göstermiş; 1949 yılında Mao tarafından ÇHC'nin kurulması ile Çin idari yapısı sabit bir temele oturmuştur.

1919 yılından 1949 devrimine değin ilerlenen süreçte Çin'de asırlarca varlığını korumuş geleneksel kültür yapısının yıkıldığı ve bunun yerine Marksist-Batı düşünce yapısının oturtulmağa çalışıldığı bilinmektedir. Bu durum, rejim değişikliğinin tabii bir sonucu olarak görülmek istenmişse de, devam eden süreçte Çin toplum yapısının gelenek-yenilik ikilemi arasında yıllarca bocalaması sonucunu ortaya çıkarmıştır

2.4. Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi (1949 ve Sonrası)

1949 Ekim'inde Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra, Mao Tse-Tung ÇKP başkanı, Chou Enlai ise Başbakan ve Dışişleri Bakanı olmuştur. Toplumsal suçlama, kendi kendine eleştiri sistemi ve beyin yıkama gibi doğu gelenekleriyle, tüm toplumsal sınıfların ortadan kaldırılmasına yönelik batı geleneği başarılı biçimde birleştirilerek, Mao putlaştırılmış ve siyasal endoktrinizasyon görülmemiş boyutlara ulaşmıştır. 1949'dan sonra laik marksizmin, laik konfüçyus düşüncesinin yerini aldığı görülmektedir (Sander, 2006:366-367).

1978 yılı Çin reformunun başladığı yıl olmuş ve 1978 reformları ile birlikte 5 yıllık süreç -1978-1983 yılları- Çin ekonomisinde reform çağının başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Qian, 1999:3-4). Bu kapsamda reform programı ile piyasa ekonomisine ilişkin düzenlemeler yapılmaya başlanmış, fiyatlandırma sistemi oluşturulmuş ve bazı mal ve hizmetlerin fiyatlarında kontrol uygulanırken diğer mal ve hizmetlerin fiyatları serbest piyasa koşullarında belirlenmiştir (Şimşek, 2006:2).

1997'de tek devlet iki sistem ilkesiyle Çin'le birleşen Hong Kong, Çin'in kapitalistleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. Çünkü yabancı sermayenin büyük bir bölümü Hong Kong'dan gelmekteydi. *'Ne olursan ol, Çin'e gel. Yatırım yap'* mantığıyla hareket eden Çin, kapitalizm sürecine dâhil olmuştur. 2001 yılında Çin Dünya Ticaret örgütüne üyeliğini de bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Dünya Ticaret Örgütü üyeliği devamında Çin, dış ticaret alanında birçok reforma başvurmuş ve bunun sonucu olarak da göstergelerde istikrarlı bir gelişme görülmüştür. Böylece, Çin uluslararası arenada en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülkelerden biri konumuna gelmiştir. Çin'in ihracat rakamları dış dünyaya açılma politikasının önemli göstergelerinden birisi olmuştur (İnançlı, Kamacı, 2010:140).

2015 yılına gelindiğinde Sovyetlerin çöküşünden bu tarihe kadar geçen zaman zarfında Çin'in Orta Asya politikasının oldukça başarılı olduğu görülmektedir. 1996'da kurulan Şanghay Beşlisi (Çin, Rusya,

[128] Savaş üç yıl kadar sürdü ve Çin yenilerek 1842 yılında İngiltere ile Nanking anlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. Çin bu anlaşma ile Canton limanından gayrı, beş limanını daha Avrupa'ya açıyordu. İngiltere'nin arkasından Birleşik Amerika ve Fransa da 1844 de Çin'le imzaladıkları anlaşmalarla, İngiltere'nin elde ettiği ticari hakları elde ettiler. (Bkz: Armaoğlu, 2015:85-86.)

Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan) -sonradan Özbekistan'ın da dâhil olmasıyla Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) adını alacaktır-[129] ile birlikte Çin, Orta Asya politikasının önemli belirleyeni konumuna gelmiştir. Ne var ki, bu durum 11 Eylül 2001 sonrasında NATO'nun Afganistan'a müdahalesi ile Orta Asya'da Çin ve Rusya'nın yanı sıra ABD'nin de Orta Asya'da belirleyici duruma gelmesine yol açmıştır.

3. Çin Kur Rejimi ve İhracata Etkileri

1949 yılında, Komünist Parti ve Mao Zedong öncülüğünde Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilan edilmesinden sonra uzun yıllar kapalı bir ekonomi yapısı gösteren Çin, dış ticaret alanında ihracat ve ithalat, dışa kapalı ekonomi uygulaması nedeniyle oldukça düşük oranlarda gelişme göstermiştir. Çin ekonomisi 1978 yılı itibariyle dışa açılma kararı almış ve tarım yerine sanayi ve hizmet sektöründe artış gerçekleşmiştir. Böylece ekonomisi ortalama %10 büyümüştür. Bunda küreselleşmenin baskı unsuru olması ön plandadır.

Şu anda Çin, dünyanın en büyük ihracatçıları arasında yer almaktadır, döviz rezervleri ve bütçe fazlası rekor düzeydedir, ayrıca çarpıcı şekilde dış yatırım çeken bir ülke konumundadır. Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğinin ardından Çin'de yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde, özel sektör yatırımları artmış; ancak, devlet ekonomideki tekelini ve bireyler üzerindeki sıkı denetimini sürdürmeye devam etmiştir. Çin'in DTÖ üyeliği sonrasında ihracatı ve ekonomik büyümesi hızlanmış, bu gelişme diğer ülkeleri tehdit eder hale gelmiştir.

3.1. Çin Döviz Kuru Politikası ve Uygulanan Kur Rejimleri

Reformlarla beraber Çin düşük döviz kuru politikası uygulamış, böylece rekabet gücü artarak ihracatını artırmıştır. 1980'de 1 dolar 2,8 Rmb[130] iken, 1993'te 5,76 Rmb'ye çıkmıştır. 1994'de parasını %66 oranında devalüe ederek döviz kurunu yükseltmiş ve 1$=8,61 Rmb olmuştur. Bu devalüasyondan sonra Çin, parasını ABD dolarına bağlamış ve Rmb'de ciddi dalgalanmalar yaşanmamıştır (İnançlı, Kamacı, 2010:146). Bu sayede 1997 yılındaki Asya krizinden en az etkilenen ülkelerden birisi olmuştur.

1994'ten 2004'e kadar Çin, sabit kur sistemi uygulamasında yer almış ve ABD dolarına kendisini bağlayarak ihracat oranlarını arttırmıştır. 2005 yılında Çin, kendi para birimi olan Yuan dışında 8 para birimi ile de piyasada işlem yapılabileceğini ifade etmiştir. Bu yeni uygulama ile birlikte, Dolar, Euro, Yen, Hong Kong Doları, İngiliz Sterlini, İsviçre Frankı, Avustralya Doları ve Kanada Doları'na kanal açılmıştır. Bu uygulama ile Çin, Yuanı daha da esneterek dış ticarette önemli bir adım daha atmıştır (CNNTURK, 2016).

3.2. ÇHC Ekonomik Gelişme Süreci ve İhracata Olan Etkileri

Çin Halk Cumhuriyeti ekonomik gelişme süreci, daha önce ifade edildiği gibi üçlü bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Bunlar:

- 1978–1996 Ekonomik Reform Dönemi: Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş
- 1997–2002 Ekonomide Durgunluk Dönemi
- 2003 ve Sonrası: Ekonomide Büyüme Stratejisi Dönemi

3.2.1. Ekonomik Reform Dönemi: Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş (1978–1996)

Mao'dan sonra Çin Komünist Partisi'nin başına geçen Başbakan yardımcısı Deng Xiaoping, önceliği ideoloji yerine ekonomiye vermiştir. Burada ilk aşamada yabancı yatırımcıyı Çin'e çekmek amaçlanmıştır. Merkezi Plan Ekonomisi'nden Pazar Ekonomisi'ne geçiş sürecini başlatan Deng, *'bir kedinin siyah ya da beyaz olması önemli değildir. Önemli olan fareyi yakalayabilme yeteneğidir.'* sözüyle sosyalizmde ısrar edilmesinin yanlış olduğunu vurgulamıştır. 1978'de dışa kapalı ekonomi modelinin yerine serbest piyasa ekonomisini uygulamaya başlayan Çin'i başlayan reform hareketlerinden, şüphesiz en fazla etkilenen

[129] Oluşumun amacı tamamen sınır güvenliği ile ilgilidir. Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ABD riskine karşı Çin ve Rusya'nın desteğini almak için bu oluşuma üye olmuşlardır. Anlaşma uyarınca, devlet başkanları her yıl üye ülkelerden birinin başkentinde toplandılar ve işbirliği konularını genişletmişlerdir.15 Haziran 2001'de Şanghay'daki 6.zirveye Şanghay Beşlisine Özbekistan da katılmış ve oluşum Şanghay İşbirliği Örgütü adını almıştır. (Bkz: İnançlı, Kamacı, a.g.m., s.141.)

[130] Çin'in para biriminin adı Remninbi'dir. 'Rmb' şeklinde kısaltılmaktadır.

alanlardan birisi olan dış ticaret alanındaki gelişmeler oluşturmaktadır. Bu tarihten önce Çin'in dış ticaret rejimi içe dönük bir seyir izlemekte ve sosyalist sanayileşmeyi gerçekleştirme amacına hizmet eder nitelikteydi. Bu doğrultuda ihracat gelirleri ithalatı finanse etmek için kullanılmış, bunun için de dış ticaret sürekli olarak dış ticaret kurumları yoluyla kontrol altında bulundurulmuştur. Çin'in uluslararası ticareti 1978'de ekonominin dışa açılmasından itibaren hızla artmıştır (Çeştepe, 2012:46). Çin'in dışa açık ekonomi modelinin yıllar itibarı ile gelişim seyrine bakıldığında:

Tablo-1: Seçilmiş Ülkeler ve Çin'in Yıllara Göre Dünya İhracat Payları (%)

Ülkeler	1970	1980	1990	2000	2005	2009	2013	2014
Çin	0,8	1,0	1,9	3,9	7,3	9,6	7,9	12,4
Japonya	6,7	7,1	8,5	7,5	5,7	4,6	5,3	3,6
Güney Kore	0,3	1,0	2,0	2,7	2,7	2,9	3,1	3,0
Singapur	0,5	1,0	1,6	2,2	2,2	2,2	2,1	2,2
ABD	15,3	12,0	11,6	12,1	8,7	8,7	8,1	8,6
Almanya	12,1	10,5	12,1	8,6	9,3	9,0	9,2	8,0

Kaynak: (IMF, 2016; Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2015:21)

1970-1980 arası ortalama %0,2'lik bir büyüme kaydeden Çin, bu tarihten sonra yıllar itibarı ile dünya ihracatında büyümesini arttırmış ve 2009 yılında en yüksek büyüme oranına kavuşmuştur. 1978 yılında dışa açık ekonomi modeline geçen Çin, 1980 yılında %1 oranında bir büyüme gerçekleştirirken, 2009 yılında bu oranı 9 kattan fazla arttırmıştır. 2013 yılında ihracattaki büyüme oranı ise, %7,9 oranında gerçekleşmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2014:5). Dış ticarette 1978-2015 arasında sürekli bir büyüme göstergesi yakalayan Çin'in bu yükselişinde ithalat-ihracat oldukça önemli bir yere sahiptir.

3.2.2. Ekonomide Durgunluk Dönemi (1997–2002)

Çin, bu dönemde iki önemli gelişme yaşamıştır. Birincisi 1996'da Şangay kentinde Rusya, Kazakistan, Kırgızistan veTacikistan ile birlikte yapılan Şangay Anlaşması;[131] İkincisi ise, 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne olan üyeliğidir. Bu iki gelişme Çin'i Asya ülkeleri arasında daha önemli bir statüye sokmuştur. Özellikle Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğinden sonra Çin, uluslararası alanda büyüme, ihracat ve ithalatta yüksek bir artışa sahip olmuş; döviz rezervi açısından da birinci konuma gelmiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğine ve bu örgüt ile olan etkileşimine aşağıda ayrı bir konu başlığı halinde yer verilmiştir.

3.2.3. Ekonomide Büyüme Stratejisi Dönemi (2003 ve Sonrası)

Mevcut ticari ve ekonomik büyüme, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne 2001'de dâhil olmasından sonra daha da hızlı gerçekleşmiştir. Bu büyüme, Çin'e DTÖ üyeliği ile birlikte daha önce uygulanan sınırlama, ambargo ve gümrük tarifelerinde yer alan kolaylıkların sağlanması ile gerçekleşmiştir.

2003-2013 yılları arasında dünya ticaretinde yapılmış olan ihracat ve ithalat oranları Kalkınma Bakanlığı'nın Uluslararası Ekonomik Göstergeler isimli raporunda yer almıştır. Raporda Çin'in ve diğer dünya ülkelerinin 10 yıllık süreçte yapmış oldukları ihracat ve ithalat göstergeleri verilmiştir. (Bkz: Tablo-2)

Tablo-2: 2003-2013 Yılları Arası Dış Ticaret Hacmi Verileri

Milyar Dolar	Dünya	Çin	Almanya	ABD	Rusya	Japonya
2003	15.171,49	850,99	1.356,31	1.374,60	219,61	854,75
2004	18.542,60	1.154,56	1.624,92	1.611,79	290,33	1.020,22
2005	21.115,73	1.422,16	1.758,33	1.840,89	381,78	1.109,79
2006	24.349,33	1.761,18	2.044,41	2.041,37	485,09	1.226,32
2007	28.042,53	2.174,03	2.379,81	2.161,50	600,24	1.333,95
2008	32.472,09	2.560,28	2.638,07	2.356,45	792,94	1.554,68

[131] Bu anlaşmaya daha sonra Özbekistan dâhil olacak ve 2001 yılında Şangay İşbirliği Örgütü adını alacaktır.

2009	25.105,47	2.205,96	2.046,82	1.759,18	514,37	1.131,25
2010	30.469,65	2.974,46	2.317,75	2.181,55	674,03	1.462,20
2011	36.707,40	3.642,03	2.733,12	2.537,59	865,82	1.676,64
2012	36.471,67	3.866,72	2.572,99	2.593,19	896,78	1.684,23
2013	37.136,97	4.160,63	2.642,67	2.582,07	900,57	1.547,02

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015:39)

Tablo-2'de toplam dış ticaret hacmi verilerine bakıldığında 2003 yılında en yüksek dış ticaret hacmi 1.374,60 milyar dolar ile ABD ve 1.356,31 milyar dolar ile Almanya'da görülürken 10 yıllık süre sonunda 2013 yılında Çin 4.160,63 milyar dolar dış ticaret hacmine sahip olarak dünyada en büyük dış ticaret rakamlarına ulaşmıştır. Yüzde olarak dünya ülkeleri arasında yıllık en yüksek büyüme oranına sahip olmuştur. Bu oran 2015 yılında da artarak devam etmiştir.

4. Çin'in Ekonomik Gelişiminde Rol Oynayan Kuruluşlar

Çin'in uluslararası alanda piyasa ekonomisine uyum sağlamasında bağlı olduğu uluslararası kuruluşların çok büyük önemi vardır. Mao döneminde kendine yeterlilik uygulaması ifade edilerek uluslararası kuruluşlara kapısını kapatan Çin, 1978 sonrasında dışa açılım politikası ile birlikte birlikte kapalı görünümünü terk etmiştir. Sözkonusu kuruluşlar Çin'in ekonomik gelişmesine olumlu etkiler oluşturmuştur. Bu bağlamda Çin'in üye olduğu uluslararası kuruluşlardan ekonomik alanda en yüksek etkiye sahip olan 3 kurum ele alınmıştır. Bunlar:

APEC (Asya Pasifik Ekonomi İşbirliği): Çin'in, APEC'e üyeliği 1991 yılında olmuştur. Bu kuruluşa etkin bir şekilde katılım sağlayan Çin, küreselleşme ve liberalizasyon politikaları ile açık kapı stratejisine geri dönüş yapmış ve dışa açılma çabalarına APEC ile devam etmiş, APEC ile uluslararası pazara açılmayı hedefleyerek elverişli bir açılım zeminine kavuşmuştur. (Tosun, 2014:49).

ŞİÖ (Şhangai İşbirliği Örgütü): Çin'in önayak olduğu ŞİÖ, Rusya açısından ABD'nin Orta Asya'ya kalıcı olarak yerleşmesine ve bölgede batı tarzı yönetimler oluşturmasına karşı çıkmak ve bunu önlemek için bir fırsat sunmuştur. Çin açısından bakıldığında ise, örgüt Asya ilk etapta olmak üzere dünya ekseninde ekonomi politikalarını yönlendirmek ve devam ettirdiği ekonomik büyümesini sağlama alma amacındadır.

DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü): Çin, 1978 yılından itibaren, sosyalist piyasa ekonomisi altında ekonomik reformlara hız vermeye başlamış, 1989 yılında IMF'ye üye olmuştur. 1986 yılında da Dünya Ticaret Örgütü'ne-o zaman ki adıyla GATT-üyelik için başvuruda bulunmuştur. Üyelik müzakereleri, 15 yıl devam etmiş ve Çin 12 Aralık 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'nün 143. üyesi olmuştur (Şimşek, 2005b:79). Çin, bu üyelikten sonra 2002 yılından itibaren tekrar Ekonomik Reform Dönemi (1978-1996) büyüme oranlarına dönmüştür (Saray, Gökdemir, 2007:677).

5. Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri

Türkiye-Çin ilişkileri tarihin ilk devirlerinden itibaren süregelmiştir. İlişkilerin temel noktasını ekonomik olaylar teşkil etmektedir. Özellikle İpek Yolu ticaretinin egemenliği iki toplum arasında çoğu zaman savaşların yaşanmasına neden olmuştur. Ticaretten edinilen karlar neticesinde toplumların zenginliği ve refahı artmıştır. Çin komünist devriminden sonra Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti'ni 1971 yılında resmen tanımış ve bu ülkeyle 1974 yılında bir *'Ticari İşbirliği Anlaşması'* imzalamıştır. Çin'in Türkiye ile ticaretinde 1979'da serbest piyasa ekonomisine geçmesi büyük rol oynamıştır. Bu tarihten sonra Türkiye-Çin ekonomik ilişkileri gelişmeye açılmıştır.

1980'ler ile birlikte Çin ekonomisi serbest piyasaya hızlı bir dalış gerçekleştirmiş ve ülke ekonomisini kapitalist dünya düzenine açmaya başlamıştır. Türkiye'de ise 24 Ocak Kararları ile birlikte dışa dönük ekonomi politikalarının uygulanmaya başladığı görülmektedir. Ekonomik serbestleşme ile birlikte her iki ülke, ticari alanda birbirlerine yakınlaşmağa başlamışlardır. Liberalizasyon sürecinin getirmiş olduğu bu yeni ekonomik sistem Türkiye-Çin ilişkilerinin yoğunlaşmasında büyük bir etken oluşturmuştur. 1980'lerde Türk girişimcileri için Çin, her türlü malın rahatça tüketiminin yapılabileceği bir ihracat sahası olarak görülmüştür (Atlı, Ünay, 2014:20). 1990'lı yıllara gelindiğinde, Türk özel sektör yetkilileri Çin'e ihracat yaparak kar elde

etmek yerine Çin'den düşük maliyetli ürünleri Türkiye'ye ithal ederek kar elde etme amacı güttükleri ifade edilebilir.

2002'den sonra Türkiye'de Çin'e karşı genel yaklaşımın değiştiği ifade edilebilir. İlişkilerin sonuçlarını kısa sürede almak mümkün değilse de; gerek devlet, gerekse iş çevreleri tarafından daha akılcı ve kısa vadeye dayanmayan ilişkileri hedefleyen bir anlayış benimsenmiştir. 2010 yılında imzalanan 'Stratejik Ortaklık' anlaşması ile birlikte Türkiye ile Çin arasındaki ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Ekim 2010'da dönemin Çin başbakanı Wen Jiabao'nun Türkiye ziyareti sırasında imzalanan 8 önemli anlaşma, artık iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde uzun vadeli ve yapıcı bir vizyon oluşturulduğuna ve bu vizyon doğrultusunda somut girişimlerin ön planda olacağına işaret etmiştir.

Türkiye ile Çin arasındaki ticari ilişkiler, 2000 yılından itibaren düzenli bir gelişim evresine girmiştir. Bu dönemde iki ülke arasındaki ticaret hacmi ilk kez 1 milyar Amerikan doları ticaret hacmini aşmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2005 yılında 7,4 milyar, 2010 yılında ise 19,5 milyar Amerikan dolarına ulaşarak yükselişini sürdürmüştür. Ticaret hacmi 2011 yılında ilk kez 24 milyar doların üzerine çıkmış; 2012 yılında da aynı seviyeyi koruyarak 24,12 milyar dolar olmuştur. 2013 yılında ise dış ticaret hacmi 2013 yılında ara verdiği artış ivmesine devam ederek 28,29 milyar dolara sıçramıştır. 2015 yılına gelindiğinde dış ticaret hacmi 27 milyon doları aşmıştır. 2016 yılının ilk ayında ticaret hacmi 2 milyon doları geçmiştir. (Ekonomi Bakanlığı, http://www.ekonomi.gov.tr/)

KAYNAKÇA

1. Armaoğlu, F. (2015). *20. Yy. Siyasi Tarihi (1914-1995).* İstanbul: Timaş Yayınları. 19. Baskı.
2. Beşkaya, A. Ergün, H. (2005). Döviz Kuru Rejimlerinin Politik ekonomisi: Seçilmiş Avrupa Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt:5, Sayı:1.
3. CNNTURK, *'Çin'de Esnek Kura İlk Adım'*, 18.05.2005 Tarihli Haberi, http://www.cnnturk.com/2005/ekonomi/dunya/05/18/cinde.esnek.kura.ilk.adim/96634.0/index.html (Erişim Tarihi: 19.01.2016)
4. Çeştepe, H. (2012). Çin'in Diş Ticaretinin Gelişimi, Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri. *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*. Cilt:8, Sayı:17.
5. Ekonomi Bakanlığı. http://www.ekonomi.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 22.02.2016)
6. Gök, A. (2006). Alternatif Döviz Kuru Sistemleri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. Cilt:21, Sayı:1.
7. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. (2014). *Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler*. Ankara: Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü Ekonomik Analiz ve Değerlendirme Dairesi.
8. International Financial Statistics. (2016). www.ımf.org/eternal/index.htm. (Erişim Tarihi: 22.02.2016)
9. İnançlı, S. Kamacı, A. (2010). Küreselleşme sürecinde Çin Ekonomisi ve Türkiye İle Dış Ticaretinin Yapısal ve Sektörel Analizi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi.* Sayı:2.
10. İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçılar Birliği (İTKİB) Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi. (2007). *Tekstil ve Konfeksiyon Pazarı Olarak Çin Halk Cumhuriyeti: Temel ekonomik Göstergeler, Genel ve Sektörel Bilgiler.* İstanbul.
11. Kalkınma Bakanlığı. (2015). *Uluslararası Ekonomik Göstergeler: 2014*.
12. Karagöz, H. (2009). Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi. *Konya Ticaret Odası.* Etüd Araştırma Servisi.
13. Madura, J. (1998). *International Financial Management.* Ohio: South-Western College Publishing, 11th Edition.
14. Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). *Dış Ticaret Kavramları*. Ankara.
15. Saray, Ozan M. Gökdemir, L. (2007). Growth Stages of China Economics (1978-2005). *Journal of Yaşar University*. Vol: 2, No: 7.
16. Parasız, İ. (1994). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi. 5. Baskı.

17. Qian, Y. (1999). *The Process of China's Market Transition (1978-98): The Evolutionary, Historical, and Comparative Perspectives.* Stanford University.
18. Sander, O. (2006). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e.* Ankara: İmge Kitabevi, 15. Baskı.
19. Sandıklı, A. (2010). *China A New Superpower: Dimensions of Power, Energy and Security*, Istanbul: Bilgesam Publications.
20. Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama.* İstanbul: Güzem Can Yayınları. 15. Baskı.
21. Şimşek, M. (2005b). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. Cilt: 12, Sayı: 2.
22. Şimşek, M. (2006a). Değişen Dünya Koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti ve Dış Ticaret Bakımından Türkiye-Çin Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* Sayı:26.
23. Tosun, T. (2014). *Examing The Growth of Chinese Economy and Chief on Chinese Economy to the Turkish Foreign Trade. (Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi).* Okan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
24. Türkiye İhracatçılar Birliği. (2015). *Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015*, http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/ekonomi_dis_ticaret_raporu_2015.pdf (Erişim Tarihi: 23.02.2016)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(18)

Prof. Dr. Gülten GÜMÜŞTEKİN[132]; Doç. Dr. Pelin KANTEN[133]; Doç. Dr. Selahattin KANTEN[134]

ZEHİRLEYİCİ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN SABOTAJ DAVRANIŞLARINA ETKİSİNDE OTANTİK LİDERLİĞİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ*

THE MODERATING ROLE OF AUTHENTIC LEADERSHIP IN THE EFFECT OF TOXIC PERSONALITY CHARACTERISTIC ON SABOTAGE BEHAVIOR

ÖZ

Bu çalışmada, zehirleyici kişilik özelliklerinin sabotaj davranışlarına etkisinde otantik liderliğin düzenleyici rolü incelenmektedir. Literatürde, işgörenlerin sabotaj davranışları sergilemelerinin temelinde bireysel ve örgütsel öncüllerin yer aldığı ileri sürülmektedir. Bireysel ve örgütsel öncüller bağlamında araştırmada zehirleyici kişilik özelliklerinin ve otantik liderlik algısının işgörenlerin tutum ve davranışları üzerinde etkili olacağı varsayılmaktadır.

Araştırma bulgularına göre; zehirleyici kişilik özelliklerinin narsistik kişilik boyutunun sabotaj davranışlarını pozitif yönde etkilediği ve narsistik kişiliğin sabotaj davranışlarına etkisinde otantik liderlik algısının düzenleyici rolünün olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, zehirleyici kişiliğin diğer boyutu olan paranoid kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarını pozitif yönde etkilediği; paranoid kişiliğin sabotaj davranışlarına etkisinde de otantik liderlik algısının düzenleyici bir role sahip olduğu görülmüştür. Anti-sosyal ve obsessif-kompulsif kişilik özelliklerinin ise sabotaj davranışları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zehirleyici kişilik, sabotaj davranışları, otantik liderlik.
JEL Kodları: D23, L2, M54.

ABSTRACT

This study investigates the moderating role of authentic leadership in the effect of toxic personality characteristic on sabotage behaviors. In the literature, it is suggested that there are some individual and organizational antecedents which underlie on sabotage behaviors of employees. In this study, scope of the individual and organizational antecedents, toxic personality characteristics and perception of authentic leadership are supposed to be effective on the attitudes and behaviors of employees

Based on the findings, it is observed that narcissistic personality characteristic has a positive and significant effect on employees' sabotage behaviors and it is found that there is a moderating role of authentic leadership in the effect of narcissistic personality on sabotage behaviors. However, paranoid personality characteristics has a positive and significant effect on employees' sabotage behaviors and it is found that there is a moderating role of authentic leadership in the effect of paranoid personality on sabotage behaviors. Moreover, it has been seen that anti-social and obsessive-compulsive personality characteristics have no significant effect on employees' sabotage behaviors.

Keywords: *Toxic personality, sabotage behavior, authentic leadership.*
JEL Codes: *D23, L2, M54.*

[132] **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi/İşletme Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE; ggumustekin@comu.edu.tr**
[133] **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi/İşletme Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE; pelinkanten@comu.edu.tr**
[134] **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Uygulamalı Bilimler Y.O, Çanakkale/TÜRKİYE; skanten@comu.edu.tr**

* Bu çalışma, 4.Örgütsel Davranış Kongresinde özet metin olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Örgütler, içinde bulunduğumuz küresel çalışma yaşamında ekonomik etkinliğin ve dinamikliğin ancak insan faktörü ile sağlanabileceğine inanmaktadır. İnsanın örgütsel yaşamda ve iş süreçlerinde üstlendiği belirgin rol, günümüzde örgüte ve çalışma yaşamına uygun kişilik özelliklerine sahip bireylerin istihdamını gerektirmektedir. (Soufi, 2012: 611). Bu bağlamda, istekleri, arzuları, güdüleri, duygu ve düşünceleri kapsayan kişilik özelliklerinin bireylerin örgütsel çevredeki olumlu veya olumsuz tüm tutum ve davranışlarının şekillenmesine yol açması sebebiyle artarak önem arz ettiği görülmektedir (Shoaeshargh ve Dadashi, 2013: 2159). Çünkü, kişilik özellikleri bireylerin çevresine tepki göstermek, çevreyi algılamak ve çeşitli tutum ve davranışlar sergileyerek çevresiyle etkileşime girmek için kullandığı yolların tamamını içermektedir (Misha vd., 2015: 2). Ancak, her bireyi birbirinden farklı kılan niteliklerin bileşiminden oluşan kişilik özelliklerinin bireyler tarafından sergilenen tutum ve davranışlara bağlı olarak bazen olumlu, kimi zaman ise olumsuz olarak değerlendirilebileceğini ifade etmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, günümüz toplumsal yaşamında bireylerarası çıkar çatışmalarının, yalan söyleme ve aldatma eğilimlerinin, bencilliğin, politik davranışlar sergileme potansiyelinin ve ahlaki olmayan tutumların giderek artması, bireylerin olumsuz kişilik özelliklerine sahip olabileceği gerçeğini göstermektedir. Literatürde olumsuz kişilik özelliklerinin; kişiliğin karanlık yönü, kişilik bozuklukları veya kişiliğin zehirleyici yönü gibi kavramlarla eşleştirildiği görülmektedir. Bu çalışmada olumsuz kişilik özellikleri kişiliğin zehirleyici yönü kavramı çerçevesinde ele alınmıştır.

Kişiliğin zehirleyici yönü, toplumda hoş karşılanmayan ve sağlıksız olarak değerlendirilen aynı zamanda bireylerin iş ve sosyal yaşamlarında olumsuz sonuçlar doğuran kişilik özelliklerini temsil etmektedir (Kemelgor vd., 2007: 49). Bir kişilik bozukluğu olarak da nitelendirilen zehirleyici kişilik özellikleri, bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarına yansıyan ve toplumsal normlara uygun olmayan olağandışı nitelikleri kapsamaktadır (Craissati vd., 2011: 1). Kişilik özelliklerinin, bireylerin iş ve sosyal yaşamlarındaki tutum ve davranışlar üzerinde belirleyici bir role sahip olması, kişiliğin olumlu yönü ile birlikte toplumsal ve örgütsel süreçlere zarar veren olumsuz yönünün de dikkate alınmasını gerektirmektedir. Özellikle son yıllarda, çalışma yaşamında etik olmayan uygulamaların artması nedeniyle, yönetim alanındaki araştırmacıların, örgütsel yaşamın ve kişiliğin olumsuz yönüne odaklandığı görülmektedir (Kanten vd., 2015: 367). Olumsuz ve normal karşılanmayan bir özelliği temsil eden zehirleyici kişiliğin bireylerin çevreyi algılaması, yorumlaması, kendini ifade etmesi, çevresiyle iletişim kurması, kişilerarası ilişkilerde problemler yaşaması gibi süreçler üzerinde etkili olması beklenmektedir (Lambrecht, 2010: 4-5). Bununla birlikte, zehirleyici kişilik özelliklerinin bireylerin örgütsel ve toplumsal yaşamda olumsuz tutum ve davranışlar sergilemelerine neden olacağını ifade etmek mümkündür. Bu doğrultuda, günümüzde iş yaşamında ve sosyal yaşamda sıklıkla karşımıza çıkan zehirleyici kişilik özelliklerine sahip bireylerin yönetilmesi önem taşımaktadır. Başka bir ifadeyle, bireysel farklılıkların rekabet avantaj kaynağı oluşturduğu iş çevresinde bu bireylerin sergilediği olumsuz tutum ve davranışların azaltılması veya önlenmeye çalışılması kritik bir role sahiptir. Bu bağlamda, araştırmada kişiliğin zehirleyici yönünü temsil eden narsistik, anti-sosyal, paranoid ve obsessif-kompulsif kişilik özellikleri ele alınarak, bu özelliklerin işgörenlerin sabotaj davranışları üzerindeki etkisi incelenmekte, aynı zamanda bu davranışları azaltabileceği varsayılan otantik liderliğin rolü ve önemi vurgulanmaktadır. Böylece, zehirleyici kişilik özelliklerinin sabotaj davranışları üzerindeki etkisinde otantik liderliğin düzenleyici rolünün açıklanmasıyla literatüre katkı sağlanması beklenmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Kişilik özellikleri, bireylerin duygu, düşünce, tutum ve davranış sergileme eğilimlerine yansıyan bireysel farklılıkları içermektedir. Bu farklılıkların bireylerin tutum ve davranışlarına yansıma şekli, kişiliğin olumlu ve olumsuz yönü arasındaki ayırt ediciliği göstermektedir (Kaiser et al., 2013: 3). Kişiliğin olumlu yönü, bireysel ve örgütsel düzeyde istenen tutum ve davranışların sergilenmesine yol açan; sorumluluk, uyumluluk, yeniliklere açıklık, duygusal denge, dışadönüklük, proaktiflik gibi sıfatlarla nitelendirilen özellikleri kapsamaktadır (Judge ve LePine, 2007: 334). Kişiliğin olumsuz yönü ise bireyin iş ve sosyal yaşamında sosyal normların ve beklentilerin aksine dürtülerini ve güdülerini kısıtlamadan davranışlar

sergilemesine yol açan unsurları temsil etmektedir (Harms ve Spain, 2015: 16-17). Diğer bir ifadeyle; yıkıcı, normal olmayan, bozukluk veya zehirleyici gibi sıfatlarla eşleştirilen kişiliğin olumsuz yönü bireysel ve örgütsel düzeyde birçok çıktının önemli belirleyicisi konumundadır (Spain vd., 2014: 41). Zehirleyici kişilik, duygusal düzeyde ve kişilerarası ilişkilerde fonksiyonel bozukluğa aynı zamanda ihmalkâr davranışlar sergilemeye yol açan özellikler bütünüdür (LeBreton, 2006: 390). Kibir, empati ve bilinç eksikliği, duyarsızlık, gösteriş, düşmanlık, soğukluk, düzensizlik, şüphecilik, asabiyet gibi sıfatlarla ilişkilendirilen zehirleyici kişilik özellikleri, bireylerin kişilik bozukluğuna sahip olduğuna dair birçok davranış ve semptomla örtüşmektedir. Bu bağlamda, zehirleyici kişiliği; ergenlik veya yetişkinlik dönemlerinin başında ortaya çıkan, yaşamın ilerleyen evrelerinde süreklilik göstererek, kronik bir hale dönüşen aynı zamanda bireylerin mesleki ve sosyal yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen özellikler olarak tanımlamak mümkündür (Firestone ve Cattlet, 2009: 107).

Toplumda olumsuz ve normal karşılanmayan özellikler olarak algılanan zehirleyici kişiliğin, literatürde benzer özellikler doğrultusunda üç temel kategoride ve on farklı isim altında ele alındığı görülmektedir. Bu doğrultuda A kategorisi toplumda garip ve sıra dışı olarak değerlendirilen nitelikleri kapsayan paranoid, şizofren ve sınır kişilik bozukluğu gibi özellikleri; B kategorisi değişken, dengesiz ve hassas özellikler içeren anti-sosyal, aşırı duygusal, narsistik gibi özellikleri, C kategorisi ise endişe ve kaygı yönlerinin kuvvetli olduğu bağımlı, kaçınmacı, pasif-agresif ve obsessif-kompulsif kişilik özelliklerini içermektedir (Esbec ve Echeburúa, 2010: 252; Tyrer, 2014: 566). Bu bağlamda, zehirleyici kişilik özelliklerinin birbirleriyle ilişkili olan farklı niteliklerin birleşiminden oluştuğu görülmektedir. Ancak, bu kişilik özelliklerinin her zaman tutarlı olarak seyretmediği, bireyin içinde bulunduğu şartlara göre ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Örneğin, bazı bireyler örgütsel çevrede çalışma arkadaşlarına ve yöneticisine karşı tutum ve davranışlarında zehirleyici kişilik özelliklerini belirgin olarak yansıtırken, aile veya sosyal yaşamlarında kişiliklerinin bu olumsuz yönünü belli etmeyen tutum ve davranışlar sergileyebilmektedir. Bu doğrultuda bireylerin zehirleyici kişilik özelliklerinin içinde bulundukları sosyal etkileşim düzlemlerinden etkileneceğini ifade etmek mümkündür (Firestone ve Cattlet, 2009: 109-110).

Toplumsal ve örgütsel açıdan zarar verici birçok sonuç doğurduğu belirtilen zehirleyici kişilik özelliklerinin, örgüte ve örgüt üyelerine yönelik olumsuz davranışlar sergilenmesi, kişilerarası çatışmaların, nezaketsizliğin ve işgücü devrinin artması, iş tatmininin azalması, örgütsel maliyetlerin ve sağlık problemlerinin artması gibi istenmeyen çıktılar meydana getireceği ileri sürülmektedir (Spain vd., 2014: 46; Housman ve Minor, 2015: 2). Literatürde, zehirleyici kişilik özelliklerinin olumsuz örgütsel davranışlar kapsamında değerlendirilen saldırganlık, zorbalık ve sabotaj davranışlarını etkilediği vurgulanmaktadır. Randall (2001); Robins ve Paulhus (2001); Kusy ve Holloway (2009) kişiliğin zehirleyici yönünü temsil eden narsistik, anti-sosyal, paranoid, obsessif-kompulsif kişilik bozukluklarının işgörenlerin saldırganlık, sapkınlık, zorbalık ve sabotaj gibi olumsuz işyeri davranışlarını arttırdığını ileri sürmektedirler. Sabotaj davranışları, örgütün verimliliğini olumsuz yönde etkileyen sapkın, anti-sosyal, uygunsuz ve zararlı bir işgören davranışı olarak tanımlanmaktadır. Bu davranışlar, işgörenler tarafından bilinçli ve kasıtlı olarak sergilenmesi; uzun dönemde örgütsel açıdan verim düşüklüğü, maliyetlerin ve işten ayrılmaların artması gibi olumsuz çıktılara yol açması sebebiyle, araştırmacılar tarafından sıklıkla ele alınan ve nasıl önlenmesi gerektiği araştırılan kavramlardan birisidir (Chi vd., 2013: 299). Literatürde işgörenlerin, nezaketsiz bir çalışma ortamı algılamaları, kişilerarası çatışma yaşamaları, yöneticileri ile zayıf ilişkilere sahip olmaları sebebiyle bu davranışları sergileyebilecekleri vurgulanmaktadır (Kao vd., 2014: 757). Ambrose vd. (2002) örgütsel adalet algısı; Edmondson (2010) algılanan örgütsel destek ve yönetici desteği; Tung vd. (2013) etik iklim algısı gibi bazı örgütsel unsurlarla sabotaj davranışlarının önlenebileceğini veya azaltılacağını belirtmektedirler. Bununla birlikte, örgütsel çevrede zehirleyici kişilik özelliklerine sahip olan işgörenlerin, inşa edilen örgüt yapıları, olumlu bir örgüt iklimi ve yöneticilerin izleyeceği bazı liderlik tarzları çerçevesinde daha etkin düzeyde yönetilebileceği vurgulanmaktadır (Reed, 2015: 49). Özellikle liderler, zehirleyici kişiliğe sahip bireylerin tespit edilmesinde ve bu özellikteki kişilerin idare edilmesinde kritik roller üstlenmektedirler. Örneğin, liderlerin zehirleyici kişilik özelliği taşıyan bireyleri formal stratejilere göre daha az etkili olan informal stratejiler doğrultusunda yönetmeye çalıştıkları görülmektedir (Burke, 2013: 16). Bu bağlamda, örgütlerde

belirli liderlik tarzlarıyla zehirleyici kişilik özelliklerinin idare edilebilmesi mümkündür. Otantik liderlik tarzının da özellikleri itibariyle bu liderlik tarzları kapsamında yer aldığı ifade edilebilir.

Otantik liderlik, örgütlerde olumlu bir örgüt ikliminin gelişmesine katkı sağlayan, ahlaki bakış açısını içselleştiren, bilginin dengeli dağılmasında etkin davranan, astlarına yönelik ilişkilerinde şeffaflığı benimseyen ve yüksek düzeyde öz farkındalığa sahip olan aynı zamanda astlarının olumlu benlik gelişimine fayda sağlayan liderlik tarzı olarak tanımlanmaktadır (Gardner vd., 2011: 1122). Otantik liderlerin sahip olduğu bireysel özellikler itibariyle, örgütsel çevrede olumlu bir örgüt ikliminin oluşmasına katkı sağlaması, izleyicilerin tutum ve davranışlarının da liderin özelliklerinden olumlu yönde etkilenmesi beklenmektedir. Diğer bir ifadeyle, otantik liderlerin örgütün iklimini olumlu yönde şekillendirerek; etik ve ahlaki ilkeler çerçevesinde işgörenleri olumlu tutum ve davranışlar sergilemeye sevk etmesi mümkündür. Literatürde otantik liderliğin astların olumlu tutum ve davranışlar sergilemeleri aynı zamanda örgüte, çalışma arkadaşlarına ve müşterilere zarar veren davranışlarını da azaltmaları üzerinde etkili olduğu ileri sürülmektedir (Yeşiltaş vd., 2013: 335-336). Örneğin, Erkutlu ve Chafra (2013) çalışmalarında otantik liderlik tarzının işgörenlerin sapkın davranışlarını azalttığını; Laschinger ve Fida (2014) otantik liderlik tarzının işgörenlerin tükenmişlik ve zorbalık davranışı sergileme düzeyleri üzerinde azaltıcı bir etki oluşturduğunu; Datta (2015) ise otantik liderlerin izleyicilerinin iş tatminsizliği, işe gelmeme ve düşmanca davranışlar sergileme eğilimlerini azalttığını ileri sürmüştür. Bu bağlamda araştırmada, narsistik, anti-sosyal, paranoid ve obsessif-kompulsif gibi zehirleyici kişilik özelliklerinin işgörenlerin sabotaj davranışı sergilemelerini etkileyeceği; bu etki üzerinde de otantik liderlik algısının düzenleyici bir rolünün olacağı varsayılmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma modeli ve hipotezleri geliştirilmiştir:

Şekil 1. Araştırma Modeli

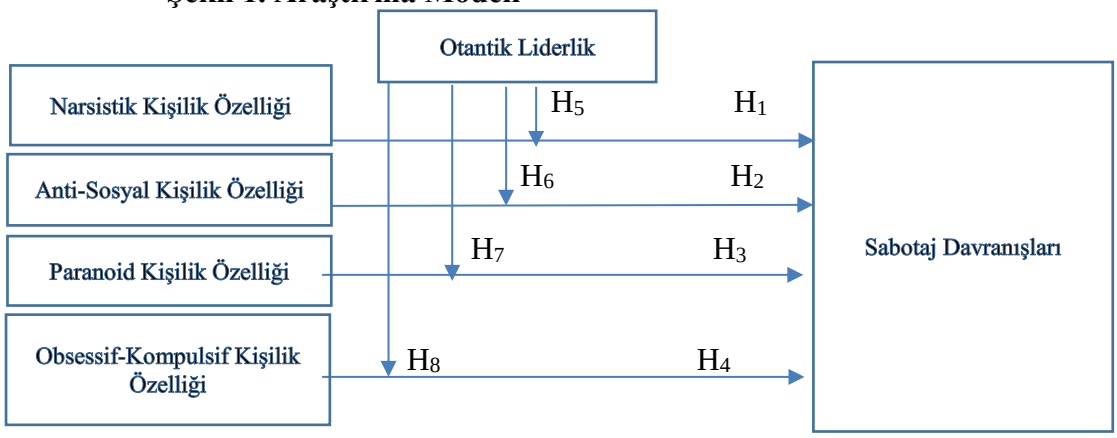

H_1: Narsistik kişilik özelliği sabotaj davranışlarını anlamlı düzeyde etkilemektedir.

H_2: Anti-sosyal kişilik özelliği sabotaj davranışlarını anlamlı düzeyde etkilemektedir.

H_3: Paranoid kişilik özelliği sabotaj davranışlarını anlamlı düzeyde etkilemektedir.

H_4: Obsessif-kompulsif kişilik özelliği sabotaj davranışlarını anlamlı düzeyde etkilemektedir.

H_5: Narsistik kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarına etkisinde otantik liderliğin düzenleyici rolü vardır.

H_6: Anti-sosyal kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarına etkisinde otantik liderliğin düzenleyici rolü vardır.

H_7: Paranoid kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarına etkisinde otantik liderliğin düzenleyici rolü vardır.

H_8: Obsessif-kompulsif kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarına etkisinde otantik liderliğin düzenleyici rolü vardır.

3. Araştırma Metodolojisi

3.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı, zehirleyici kişilik özelliklerinin sabotaj davranışları üzerindeki etkisinde otantik

liderliğin rolünün incelenmesidir. Bu doğrultuda, kişiliğin zehirleyici yönünün sabotaj davranışları üzerindeki etkisinde otantik liderlik algısının düzenleyici rolünün belirlenebilmesi araştırmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket formunda, işgörenlerin zehirleyici kişilik özelliklerini, otantik liderlik algılarını ve sabotaj davranışı sergileme tutumlarını ölçmek amacıyla üç ayrı ölçek kullanılmıştır. Ölçeklerde yer alan ifadelerin yanıtları için beş aralıklı Likert tipi metrik ifadeye yer verilmiştir. Araştırma modelinde zehirleyici kişilik özellikleri bağımsız değişken, otantik liderlik düzenleyici değişken, sabotaj davranışları ise bağımlı değişkenlerdir. İlgili örneklemden elde edilen verilere öncelikle keşfedici faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmış, sonrasında ise araştırma hipotezlerinin test edilmesi amacıyla hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Örneklem

Araştırma konu açısından; zehirleyici kişilik özellikleri, sabotaj davranışları ve otantik liderlik arasındaki ilişkilerin açıklanmasıyla sınırlandırılmıştır. Araştırmada, zehirleyici kişilik özellikleri narsistik, anti-sosyal, paranoid ve obsessif-kompulsif olmak üzere dört boyut, sabotaj davranışları tek boyut, otantik liderlik ise içselleştirilmiş ahlak anlayışı ve şeffaflık ile bilgiyi tarafsız değerlendirme ve öz farkındalık olmak üzere iki boyutta ele alınmıştır. Araştırmanın uygulama açısından kapsamını ise Çanakkale ve Afyon'da faaliyet gösteren Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli otel işletmeleri arasından kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen üç adet dört yıldızlı ve iki adet beş yıldızlı otel işletmesinin 249 çalışanı oluşturmaktadır. Bu otellerin yönetimlerinden alınan izin doğrultusunda teslim edilen 350 adet anket formundan geriye dönen 260 adet (%74) anket formunun, 249 (%71) adedi değerlendirme kapsamına alınmıştır.

3.3. Araştırmanın Ölçekleri

Anket formlarının oluşturulmasında uluslararası literatürdeki çalışmalardan yararlanılmıştır. Zehirleyici kişilik özellikleri Leite vd. (2012); otantik liderlik Walumbwa vd. (2008); sabotaj davranışları ise Harris ve Ogbonna (2006) çalışmalarından elde edilerek, Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçekler Türkçe'ye çevrildikten sonra, pilot araştırma (n=30) vasıtasıyla gözden geçirilmiş ve gerekli düzeltmeler gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerde bulunan ifadelerin yanıtları için eşit aralıklı olduğu varsayılan beş aralıklı Likert tipi derecelendirme ("1=Kesinlikle katılmıyorum"…"5=Kesinlikle katılıyorum") kullanılmıştır. Ayrıca anket formunda 6 adet demografik soruya yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan tüm ölçeklerinin yapısal geçerlilikleri ve güvenilirlik düzeyleri test edilmiştir. Zehirleyici kişilik özellikleri, otantik liderlik ve sabotaj davranışları değişkenlerine ait verilere uygulanan keşfedici faktör ve güvenilirlik analizlerine ilişkin bulgular Tablo 1'de özet olarak verilmektedir.

Tablo 1: Keşfedici Faktör ve Güvenilirlik Analizleri Özet Tablosu

Zehirleyici Kişilik Özellikleri (kalan 24 madde) KMO: ,753 Varyans: %57	Cron. Alpha	**Otantik Liderlik** (kalan 10 madde) KMO: ,868 Varyans: %64	Cron. Alpha	**Sabotaj Davranışları** (kalan 7 madde) KMO: ,855 Varyans: %54	Cron. Alpha
1.Faktör: Paranoid Kişilik	870	**1.Faktör: İçselleştirilmiş ahlak anlayışı ve şeffaflık**	900	**1.Faktör: Sabotaj Davranışları**	853
2.Faktör: Narsistik Kişilik	823	**2.Faktör: Bilgiyi tarafsız değerlendirme ve öz farkındalık**	815		
3.Faktör: Obsessif-Kompulsif Kişilik	809				
4.Faktör: Anti-Sosyal Kişilik	700				

Keşfedici faktör analizlerinin sonucunda Lisrel 8.8 programı kullanılarak, doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve her bir ölçeğin uyum iyiliği değerleri hesaplanmıştır. Tablo 2'de araştırmanın ölçeklerine ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları verilmektedir.

Tablo 2: Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucunda Ölçeklerin Uyum İyiliği Değerleri

Değişkenler	χ^2	d.f.	χ^2/df ≤ 5	GFI ≥ .85	AGFI ≥ .80	CFI ≥ .90	IFI ≥ .90	NNFI ≥ .90	RMSEA ≤0.08
Zehirleyici Kişilik Özellikleri	558	307	1.81	0.86	0.82	0.92	0.92	0.91	0.057
Otantik Liderlik	72.66	31	2.34	0.94	0.90	0.99	0.99	0.98	0.074
Sabotaj Davranışları	24.48	12	2.04	0.97	0.94	0.99	0.99	0.98	0.065

4. Araştırma Bulguları

4.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan 249 çalışanın %62'si erkek, %38'i ise kadındır. Çalışanların %48'i 20-29 yaş, %33'ü 30-49 yaş, %19'u ise 50 yaş ve üzerindedir. Çalışanların %47'si' lise, %41'i lisans ve ön lisans, %12'si ise ilköğretim mezuniyet düzeyine sahiptir. Çalışanların, %39'unun yiyecek ve içecek departmanında, %26'sinin önbüro departmanında, %19'unun kat hizmetleri departmanında %17'sinin ise teknik, satın alma, muhasebe ve insan kaynakları gibi bölümlerde görev yaptıkları görülmektedir. Çalışma sürelerine bakıldığında katılımcıların %45'inin 1-7 yıl arası, %39'unun 1 yıldan daha az bir süredir, %16'sının ise 7 yıldan daha uzun bir süredir aynı işletmede çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Araştırmada elde edilen verilere korelasyon analizi yapılmış ve işgörenlerin sahip oldukları zehirleyici kişilik özellikleri eğilimi, otantik liderlik algıları ve sabotaj davranışı sergileme düzeylerine ilişkin ortalama, standart sapma ve korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Tablo 3'de hesaplanan tüm değerler verilmektedir.

Tablo 3: Değişkenlere İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri

	Ort.	S.S	1	2	3	4	5	6
Narsistik Kişilik Özelliği	2.82	.92	1					
Anti-Sosyal Kişilik Özelliği	3.26	.88	.140*	1				
Paranoid Kişilik Özelliği	3.10	.96	.257**	.164**	1			
Obsessif-Kompulsif Kişilik Özelliği	3.46	.84	.038	.334**	.095	1		
Otantik Liderlik	2.84	.91	.062	.-186**	.108		1	
Sabotaj Davranışları	2.46	.85	.140*	.034	.189**	-.029	-.144*	1

**p<0.01; *p<0.05

Tablo 3'de korelasyon matrisindeki bulgular incelendiğinde, narsistik kişilik özelliği (r=.140; p<0.05) ve paranoid (r=.189; p<0.01) kişilik özelliği ile sabotaj davranışları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, anti-sosyal (r=.034; p>0.05) ve obsessif-kompulsif (r=-.029; p>0.05) kişilik özellikleri ile sabotaj davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu bağlamda, narsistik ve paranoid kişilik özelliklerine sahip işgörenlerin sabotaj davranışı sergileme düzeylerinin artması beklenmektedir.

4.3. Hiyerarşik Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma hipotezlerinde ileri sürülen değişkenler arası ilişkilerin ve düzenleyici etkinin belirlenmesi amacıyla üç aşamalı hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Bu analiz kapsamında, ilk aşamada bağımsız değişken ile bağımlı değişken; ikinci aşamada bağımsız ve düzenleyici değişken ile bağımlı değişken; üçüncü aşamada ise etkileşim değişkeni (bağımsız değişken x düzenleyici değişken) ile bağımlı değişken modele dâhil

edilmiş, her aşamada R^2 değerindeki değişimler ve modelin anlamlılık düzeyi incelenmiştir. Ayrıca analiz kapsamında modelde çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını belirlemek amacıyla doğrudaşlığa (collinearity) bakılmıştır. Elde edilen değerler, bağımsız değişkenler arası çoklu bağlantı sorunu olmadığını doğrulayan sonuçlar vermiştir (Tolerans>2, VIF<10). Bu doğrultuda, narsistik kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarına etkisinde otantik liderlik algısının düzenleyici rolünü belirlemeye yönelik gerçekleştirilen hiyerarşik regresyon analizine ilişkin bulgular Tablo 4'de sunulmaktadır.

Tablo 4: Narsistik Kişilik Özelliği İle Sabotaj Davranışı İlişkisinde Otantik Liderliğin Düzenleyici Rolüne Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

Değişkenler	**B**	**Beta**	**R^2**	**ΔR^2**	**Anlamlılık**
1.Narsistik Kişilik	.130	**.140**	**.020**		.027
2.Narsistik Kişilik Otantik Liderlik	.139 -.143	**.150** **-.153**	**.043**	.023	.017 .015
3.Etkileşim (Narsistik Kişilik x Otantik Liderlik)	-.198	**-.256**	**.107**	.064	.000
Bağımlı Değişken: Sabotaj Davranışı 1- R= .140 F = 4.940* 2- R= .207 F = 5.511* 3- R= .327 F = 9.756***					

*p<0.05; ***p*<0.01****p*<0.001

Hiyerarşik regresyon analizi sonucunda elde edilen bulgular, narsistik kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarını (β =.140 p<0.05) pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilediğini; H_1 hipotezinin desteklendiğini göstermektedir. Bununla birlikte ikinci aşamada analize dâhil edilen otantik liderliğin (β =-.153 p<0.01) sabotaj davranışlarını negatif yönde ve anlamlı olarak etkilediği; narsistik kişilik özelliğinin ise (β =.150 p<0.01) sabotaj davranışlarını pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilediği görülmektedir. Üçüncü aşamada narsistik kişilik x otantik liderlik etkileşiminin ise sabotaj davranışlarını (β =.-256 p<0.001) negatif yönde anlamlı olarak etkilediği görülmüştür. Ayrıca, analiz sonucunda değişim istatistikleri incelendiğinde, ikinci aşamada otantik liderlik değişkenin analizlere dâhil edilmesiyle R^2 değerinde (.023) değişim olduğu ve R^2 değerinin arttığı görülmüştür. Üçüncü aşamada etkileşim değişkenin analizlere dâhil edilmesiyle de R^2 değerinde (.064) değişim olduğu ve değerin arttığı görülmüştür. Elde edilen bulgular, narsistik kişilik özelliğinin sabotaj davranışları üzerindeki etkisinde otantik liderliğin düzenleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmanın H_5 hipotezi desteklenmiştir. Düzenleyici etkinin belirlenmesinde, R^2 değerinde meydana gelen anlamlı değişimlerin, yorum yapmak için tek başına yeterli olmadığı belirtilmektedir (Kanten, 2014: 173). Dolayısıyla ilişkinin yönüyle ilgili daha detaylı inceleme yapmak için Cohen ve diğerleri (2003) tarafından önerilen süreç izlenmiştir. Bu kapsamda, düzenleyici değişken olarak ele alınan otantik liderlik algısının düşük ve yüksek olduğu durumlarda narsistik kişilik özelliği ile sabotaj davranışları arasındaki ilişkilerin anlamlılığı regresyon eğrilerinin çizilmesiyle sınanmıştır. Regresyon eğrileri, Paul E. Jose'nin (www.victoria.ac.nz/psyc/staff/paul-jose/files/helpcentre) hazırlamış olduğu yardımcı programa ilgili veriler girilerek çizilmiştir.

Şekil 2: Narsistik Kişilik Özelliğinin Sabotaj Davranışlarına Etkisinde Otantik Liderliğin Düzenleyici Rolü

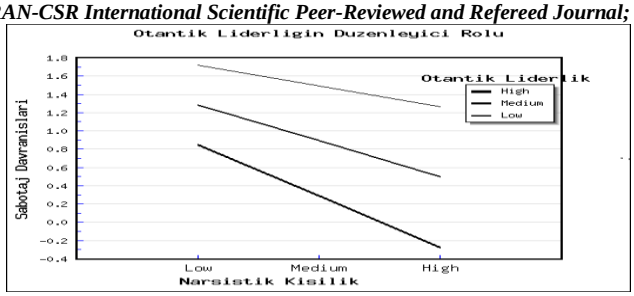

Şekil 2'de görüldüğü üzere; işgörenlerin sabotaj davranışı sergileme düzeylerinin en yüksek olduğu nokta, otantik liderlik algısının en zayıf olduğu; narsistik kişilik özelliği eğilimlerinin ise en yüksek olduğu durumu göstermektedir. Bununla birlikte, işgörenlerin sabotaj davranışı sergileme düzeylerinin en düşük olduğu durumda, otantik liderlik algısının güçlü ve narsistik kişilik özelliği eğiliminin düşük olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, otantik liderlik algısının gücü; narsistik kişiliğin sabotaj davranışlarına etkisini zayıflatmaktadır.

Tablo 5: Paranoid Kişilik Özelliği İle Sabotaj Davranışları İlişkisinde Otantik Liderliğin Düzenleyici Rolüne Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

Değişkenler	**B**	**Beta**	**R^2**	**ΔR^2**	**Anlamlılık**
1.Paranoid Kişilik	.169	**.189**	**.036**		.003
2.Paranoid Kişilik Otantik Liderlik	.185 -.156	**.207** **-.166**	**.063**	.027	.001 .008
3.Etkileşim (Paranoid Kişilik x Otantik Liderlik)	-.190	**-.224**	**.111**	.048	.000
Bağımlı Değişken: Sabotaj Davranışı 1- R= .189 F = 9.181** 2- R= .251 F = 8.281** 3- R= .333 F = 10.172***					

***p*<0.01 ****p*<0.001

Tablo 5'deki bulgular, paranoid kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarını (β =.189 p<0.01) pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilediğini ve H_3 hipotezinin desteklendiğini göstermektedir. Bununla birlikte ikinci aşamada analize dâhil edilen otantik liderlik algısının (β =-.166 p<0.001) ve paranoid kişilik özelliğinin (β =.207 p<0.01) sabotaj davranışlarını anlamlı olarak etkilediği görülmektedir. Üçüncü aşamada paranoid kişilik x otantik liderlik etkileşiminin ise sabotaj davranışlarını (β =-.224 p<0.001) negatif yönde anlamlı olarak etkilediği görülmüştür. Ayrıca, analiz sonucunda değişim istatistikleri incelendiğinde, ikinci aşamada otantik liderlik değişkenin analizlere dâhil edilmesiyle R^2 değerinde (.027) değişim olduğu ve R^2 değerinin arttığı görülmüştür. Üçüncü aşamada etkileşim değişkenin analizlere dâhil edilmesiyle de R^2 değerinde (.048) değişim olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular, paranoid kişilik özelliğinin sabotaj davranışları üzerindeki etkisinde otantik liderlik algısının düzenleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmanın H_7 hipotezi desteklenmiştir. Bununla birlikte otantik liderlik algısının düşük ve yüksek olduğu durumlarda paranoid kişilik özelliği ile sabotaj davranışları arasındaki ilişkilerin anlamlılığı regresyon eğrilerinin çizilmesiyle sınanmıştır.

Şekil 3: Paranoid Kişilik Özelliğinin Sabotaj Davranışlarına Etkisinde Otantik Liderliğin Düzenleyici Rolü

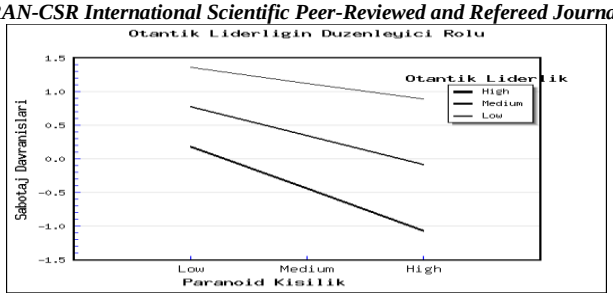

Şekil 3'de görüldüğü üzere; işgörenlerin sabotaj davranışı sergileme düzeylerinin en yüksek olduğu nokta, otantik liderlik algısının en zayıf olduğu; paranoid kişilik özelliği eğilimlerinin ise en yüksek olduğu durumu göstermektedir. Bununla birlikte, işgörenlerin sabotaj davranışı sergileme düzeylerinin en düşük olduğu durumda, otantik liderlik algısının güçlü ve paranoid kişilik özelliği eğiliminin düşük olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, otantik liderlik algısının gücü; paranoid kişiliğin sabotaj davranışlarına etkisini zayıflatmaktadır.

Tablo 6. Anti-Sosyal ve Obsessif-Kompulsif Kişilik Özelliklerinin Sabotaj Davranışlarına Etkisi

	R^2	F	β	p
Anti-Sosyal Kişilik Özelliği	,001	287	.034	,593
Obsessif-Kompulsif Kişilik Özelliği	,001	207	-.029	,650

Tablo 6'daki bulgular, anti-sosyal kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarını (β =.034 $p>0.05$) anlamlı düzeyde etkilemediğini göstermektedir, H_2 hipotezi desteklenmemiştir. Bu bağlamda, anti-sosyal kişilik özelliğinin sabotaj davranışları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmaması sebebiyle otantik liderliğin düzenleyici rolü sorgulanamamış ve H_6 hipotezi sınanamamıştır. Bununla birlikte, obsessif-kompulsif kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarını (β =-.029 $p>0.05$) anlamlı düzeyde etkilemediği görülmüş, H_4 hipotezi desteklenmemiştir. Ayrıca, obsessif-kompulsif kişilik özelliğinin sabotaj davranışları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmaması sebebiyle otantik liderliğin düzenleyici rolü sorgulanamamış ve H_8 hipotezi sınanamamıştır.

4. SONUÇ

Kişiliğin zehirleyici yönü, bireylerin toplumsal normlar açısından hoş karşılanmayan ve normal olarak kabul edilmeyen özelliklerini içermektedir. Aynı zamanda kişilik bozukluğunun da bir göstergesi olan zehirleyici kişilik özellikleri, toplumsal yaşamın yönetilmesi gereken önemli sorunlarından birisi olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde ailevi nedenler, değişen değer yargıları, kişilerarası ilişkilerde artan aldatma ve bencillik eğilimleri, iş ve sosyal yaşamda karşılaşılan problemler, ergenlik ve çocukluk dönemindeki deneyimler neticesinde bireylerin zehirleyici kişilik özelliklerine sahip olma düzeyinin giderek arttığı görülmekte ve bu özelliklerin süreklilik arz ederek, yaşamın bütününü olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir. Başka bir ifadeyle, sosyal etkileşim düzlemlerinin niteliğine göre ortaya çıkan zehirleyici kişilik özelliklerinin, bireylerin iş ve sosyal yaşamlarındaki tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemesi mümkündür. Özellikle, bireysel farklılıkların, işgörenlerin tutum ve davranışlarının rekabet avantaj kaynağı olarak görüldüğü iş çevresinde, zehirleyici kişilik özelliklerine sahip bireylerin etkin bir şekilde yönetilmesi önem arz etmektedir.

Zehirleyici kişilik özellikleri, literatürde yıkıcı, normal karşılanmayan özellikler ve kişilik bozuklukları olarak nitelendirilmekte ve üç farklı kategoride incelenmektedir. Her kategoride farklı ancak birbirleriyle ortak yönleri olan zehirleyici kişilik özelliklerinin hırsızlık, görevi ihmal ve sabotaj gibi birçok olumsuz işyeri davranışını etkilediği belirtilmektedir. Sabotaj davranışları, örgütsel çevrede işgörenler tarafından bilinçli olarak sergilenen ve örgütün verimliliğini azaltan davranışlardır. Bu çerçevede, çalışmada bireysel nitelikler kapsamında zehirleyici kişilik özelliklerinin sabotaj davranışlarını etkileyeceği ve bu etki üzerinde ise örgütsel faktörlerden birisini temsil eden otantik liderlik algısının düzenleyici bir role sahip olacağı varsayılmıştır. Araştırma sonucunda, zehirleyici kişilik özelliklerinin narsistik ve paranoid boyutlarının işgörenlerin sabotaj

davranışı sergileme düzeylerini pozitif yönde etkilediği ancak anti-sosyal ve obsessif-kompulsif kişilik özelliklerinin sabotaj davranışları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Araştırmanın H_1 ve H_3 hipotezleri desteklenmiş, H_2 ve H_4 hipotezleri ise desteklenmemiştir. Bu doğrultuda, araştırma kapsamındaki işletmelerde yüksek düzeyde benmerkezci, kendine aşırı güven duyan ve başkalarını bireysel çıkarları için kullanma eğiliminde olan narsistik işgörenlerin sabotaj davranışı sergileme düzeylerinin artması beklenmektedir. Çünkü narsistik kişilik özelliğine sahip işgörenlerin, kendilerini dünyanın merkezinde görmeleri, çevresindekilere değer vermemeleri ve çevresindekilerin duygu ve düşüncelerini önemsememeleri sebebiyle örgütsel süreçleri yavaşlatabilecek ve etkinliğini azaltabilecek davranışları daha fazla sergileme yönünde eğilim göstermeleri mümkündür. Bununla birlikte, her an kızmaya ve öfkelenmeye hazır olan, çevresindekilere aşırı şüpheyle yaklaşan ve onları suçlama eğiliminde olan paranoid işgörenlerin de örgütsel çevredeki diğer bireylere nazaran daha yüksek düzeyde sabotaj davranışı sergileyebileceği ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle, paranoid işgörenlerin gerçekleri çarpıtma ve otoriteye başkaldırma eğilimlerinin yüksek olmasının, örgüte yönelik olumsuz tutum ve davranışlar sergileme eğilimlerini arttırması beklenmektedir.

Araştırma bulguları, narsistik kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarına etkisinde otantik liderliğin düzenleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmanın H_5 hipotezi desteklenmiştir. Diğer bir ifadeyle, narsistik kişilerin sabotaj davranışı sergileme eğilimleri, otantik liderlik algısı doğrultusunda azalmaktadır. Bu bağlamda, otantik liderlik algısının narsistik işgörenlerin sabotaj davranışları sergileme düzeylerini azaltıcı yönde bir düzenleyici etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, araştırma sonuçlarına göre; paranoid kişilik özelliğinin sabotaj davranışlarına etkisinde de otantik liderliğin düzenleyici bir etkiye sahip olduğu bulgusu elde edilmiş ve araştırmanın H_7 hipotezi desteklenmiştir. Paranoid kişilik özelliğine sahip işgörenlerin sabotaj davranışı sergileme eğilimleri otantik liderlik algısı doğrultusunda zayıflamaktadır. Otantik liderlik algısı, paranoid işgörenlerin olumsuz davranışlarını azaltıcı yönde bir düzenleyici etki oluşturmaktadır. Anti-sosyal ve obsessif-kompulsif kişilik özelliklerinin sabotaj davranışları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmaması sebebiyle, otantik liderlik algısının düzenleyici rolü sorgulanamamış; H_6 ve H_8 hipotezleri desteklenmemiştir. Sonuç olarak, bu çalışmada narsistik ve paranoid kişilik özelliklerinin sabotaj davranışlarını etkilediği ve otantik liderlik algısının da düzenleyici bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir.

Elde edilen araştırma bulguları, araştırma kapsamındaki işletmelerde işgörenlerin zehirleyici kişilik özelliklerine sahip olmalarına rağmen, örgüt tarafından yapılandırılacak olumlu koşullar ile olumsuz davranışların azaltılabileceğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, zehirleyici kişilik özelliklerine sahip işgörenlerin örgütsel süreçleri sabote etmeye yönelik sergilediği davranışların olumlu, ilkeli ve ahlaki bakış açısını benimseyen, astlarına eşit ve dengeli davranan liderler ile azaltılması mümkündür. Bu doğrultuda, örgütlere toplumsal yaşamın bir gerçeği olan zehirleyici işgörenlerin etkin yönetilebilmesi için etik, güven ve adalet anlayışının, açık iletişim kanallarının hâkim olduğu bir örgüt iklimi yapılandırmaları önerilebilir. Bununla birlikte zehirleyici kişilik özelliklerine sahip işgörenlerin ahlaki bakış açısını benimseyen, babacanlık eğilimi yüksek olan, etik ve ilkeli yöneticiler ile daha kolay idare edilebileceğini veya bu işgörenlerin olumsuz tutum ve davranışlarının azaltılabileceğini ifade etmek mümkündür. Literatürde kişiliğin zehirleyici yönü ile olumsuz davranışlar ve örgütsel faktörler arasındaki ilişkileri ele alan az sayıda çalışmanın olması sebebiyle bu çalışmanın ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. İlerideki çalışmalarda, kişiliğin diğer zehirleyici yönlerini oluşturan şizofren, bağımlı, histronik, pasif-agresif ve kaçınmacı gibi boyutlar da ele alınarak, bu özelliklerin olumsuz işyeri davranışları üzerindeki etkisi incelenebilir. Ayrıca, zehirleyici kişilik özelliklerinin olumsuz örgütsel davranışlar üzerindeki etkisinde örgüt iklimi, algılanan örgütsel destek, yönetim tarzı gibi değişkenlerin düzenleyici rolü araştırılabilir.

KAYNAKÇA

1. Ambrose, M.L., Seabright, M.A. ve Schminke, M. (2002). “Sabotage in the workplace: The role of organizational injustice”, Organizational Behavior and Human Decision Processes 89, 947–965.

2. Burke, R.J. (2013). "The Healthy Organization: Reducing High-Risk Individual Behavior and Organizational Toxicity", İçinde, Burke, R.J. and Cooper, C.L. (Eds), The Fulfilling Workplace: The Organization's Role in Achieving Individual and Organizational Health, USA: Routhledge.

3. Catlett,J. ve Firestone, R.W. (2009). The Ethics of Interpersonal Relationships", Great Britain: Vikatan Publishing Solutions.

4. Chi, N.W., Tsai, W.C. ve Tseng, S.M. (2013). "Customer negative events and employee service sabotage: The roles of employee hostility, personality and group affective tone", Work & Stress, 27 (3), 298-319.

5. Craissati, C., Minoudis, P., Shaw, J., Chuan, S.J., Simons, S. ve Joseph, N. (2011). "Working with personality disordered offenders A practitioners guide", https://www.justice.gov.uk/downloads/offenders/mentally-disordered-offenders/working-with-personality-disordered-offenders.pdf, Erişim tarihi, 03.09.2016.

6. Datta, B. (2015). "Assessing The Effectiveness of Authentic Leadership", International Journal of Leadership Studies, 9 (1), 62-75.

7. Edmondson, D.R. (2010). "Summary Brief Emotional Exhaustion and Its Role in Service Sabotage among Boundary Spanners", Society for Marketing Advances Proceedings, 244-245.

8. Erkutlu, H. ve Chafra, J. (2013). "Effects of trust and psychological contract violation on authentic leadership and organizational deviance", Management Research Review, 36 (9), 828-848.

9. Esbec, E. ve Echeburúa, E. (2010). "Violence and personality disorders: clinical and forensic implications", Actas Esp Psiquiatr, 38 (5), 249-261.

10. Gardner, W.L., Cogliser, C.C., Davis, K.M. ve Dickens, M.P. (2011). "Authentic leadership: A review of the literature and research agenda", The Leadership Quarterly, 22, 1120-1145.

11. Harms, P.D. ve Spain, S.M. (2015). "Beyond the Bright Side: Dark Personality at Work", Applied Psychology, 64:1, 10.1111/apps.12042, 15-24.

12. Harris, L.C. ve Ogbonna, E. (2006). "Service Sabotage: A Study of Antecedensts and Consequences", Journal of the Academy of Marketing Science, 34(4), 543-558.

13. Housman, M. ve Minor, D. (2015). "Toxic Workers", Working Paper 16-057, Harvard Business School, 1-38.

14. Judge, T.A. ve LePine, J.A. (2007). "The bright and dark sides of personality: implications for personnel selection in individual and team contexts", İçinde, Langan-Fox, J., Cooper, C.L. and Klimoski, R.J. (Eds), Research Companion to the Dysfunctional Workplace: Management Challenges and Symptoms, USA: Edward Elgar Publishing.

15. Kaiser, R.B., LeBreton, J.M. and Hogan, J. (2013). "The Dark Side of Personality and Extreme Leader Behavior", Applied Psychology: An International Review, doi: 10.1111/apps.12024.

16. Kanten, P. (2014). "Narsistik Kişilik Özelliğinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Üzerindeki Etkisinde Örgüt İkliminin Düzenleyici Rolü", İ.Ü İşletme Fakültesi, İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi, Yıl:25, Sayı: 76, 160-184.

17. Kanten, P., Yeşiltaş, M. ve Arslan, R. (2015), "Kişiliğin Karanlık Yönünün Üretkenlik Karşıtı İş Davranışlarına Etkisinde Psikolojik Sözleşmenin Düzenleyici Rolü", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 2, 365-391.

18. Kao,F.H., Cheng, B.S., Kuo, C.C. ve Huang, M.P. (2014). "Stressors, withdrawal, and sabotage in frontline employees: The moderating effects of caring and service climates", Journal of Occupational and Organizational Psychology, 87, 755-780.

19. Kemelgor, B., Sussman, L., Kline, J. ve Zurada, J. (2007), "Who Are the Difficult Employees? Psychopathological Attributions of their Co-workers", Journal of Business & Economics Research, 5 (10), 47-61.

20. Kusy, M.E. ve Holloway, E.L. (2009). Toxic Workplace! Managing Toxic Personalities and Their Systems of Power, John Wiley & Sons, USA.

21. Lambrecht, J.S. (2010). "Managing the Personality Disordered Individual: Recognizing and Responding to Workplace Deviance", The Chair Academy, March 2010, North Hennepin Community College, 1-9.

22. Laschinger, H.K.S. ve Fida, R. (2014). "A time-lagged analysis of the effect of authentic leadership on workplace bullying, burnout, and occupational turnover intentions, European Journal of Work and Organizational Psychology, 23 (5), 739-753.

23. Leite, D.T., Lopes, E.J. ve Lopes, R.F.F. (2012). "Psychometric characteristics of the Personality Belief Questionnaire-Short Form", Revista Brasileira de Terapia Comportamentale Cognitiva XIV, 3, 70-87.

24. LeBreton, J.M., Binning, J.F., Adorno, A.J. (2006). "Subclinical Psychopaths", İçinde Thomas, J.C. & Segal, D.L. (Eds), Comprehensive Handbook of Personality and Psychopathology . USA: John Wiley &Sons.

25. Misha, F., Youshan, B.B. ve Hassan, Z. (2015). "The Effect of Employees Personality on Organizational Performances: Study on Prudential Assurance Malaysia Berhad (PAMB)", International Journal of Accounting, Business and Management, 1 (1), 1-10.

26. Randall, P. (2001). Bullying in adulthood: Assessing the bullies and their victims, New York: Brunner-Routledge.

27. Reed, G.E. (2015). Tarnished: Toxic Leadership in the U.S. Military, USA: Wetchester Publishing.

28. Robins, R. ve Paulhus, D. (2001). "The character of self-enhancers, İçinde Roberts, B. & Hogan R. (Eds) Personality Psychology in the Workplace. Washington D.C.: American Psychological Association.

29. Shoaeshargh, F. ve Dadashi, M.A. (2013). "Analyzing the Relationship between personality type (extrovert-introvert) and organizational citizenship behavior in Shoa e Shargh concrete company", Technical Journal of Engineering and Applied Sciences, 3 (18), 2159-2162.

30. Soufi, M. (2012). "The Studying of the Relationship between Personality Type (Extrovert or Introvert) and the Personals Organizational Citizen Behavior", Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Busıness, 4 (8), 611-619.

31. Spain, S.M., Harms, P., Lebreton, J.M. (2014). "The Dark Side of Personality at Work", Journal of Organizational Behavior, 35, 41–60.

32. Tung, J., Lo, S. C. ve Chung, T. (2013). "Service sabotage and behavior: The performance of fast food service in Taiwan", Pakistan Journal of Statistic, 29 (5), 621-634.

33. Tyrer, P. (2014). "Personality disorders in the workplace", Occupational Medicine, 64, 566–568.

34. Walumbwa, O., Avolio, B.J., Gardner, W.L., Wernsing, T.S. ve Peterson, S.J. (2008). "Authentic Leadership Devolopment and Validation of a Theory-Based Measure", Journal of Management, 34 (1), 89-126.

35. Yeşiltaş, M., Kanten, P. ve Sormaz, Ü. (2013). "Otantik liderlik tarzının prososyal hizmet davranışları üzerindeki etkisi: Konaklama işletmelerine yönelik bir uygulama", İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 42, Sayı/No:2, 333-350.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(19)

Yrd. Doç. Dr. Fahri ATASOY[135]

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKLÜĞÜN KÜLTÜREL GERÇEKLİĞİNİN YANSIMASINA BAZI ÖRNEKLER

SOME EXAMPLES TO REFLECT THE CULTURAL REALITY OF TURKISH CULTURE IN THE GLOBALIZATION PROCESS

ÖZ

Türkler tarih boyunca geniş bir coğrafyada etkin oldular. Günümüzde küreselleşme birçok riskler getirmesine rağmen bazı imkanlar sunmaktadır. Bu imkanlardan faydalanabilecek toplumlardan birisi de Türklerdir. Soğuk Savaş sonrasında yeni kurulan Türk devletleri ile beraber, yeryüzünde Türk varlığının değişik yansımaları görünmüştür. Bu bildiride bu yansımalara üç örnek ön plana çıkarılmıştır. Azerbaycan'dan Kırgızistan'a, Kırım'a, Türkiye'ye, Avrupa ve Amerika'ya ulaşan yansımalar dikkat çekici boyuttadır. Uluslararası başarılar sınırların açık olmasına bağlıdır.

Bu başarılar, Türk bayrağının ve Türk isminin dünyadaki saygınlığına büyük katkı sağlamaktadır. Alim Kasımov, Fergana Kasımov, Aziz Sancar, Susan Cemiloğlu bunu sağlamaktadır. Bu başarılar dünya yüzündeki bütün Türkler ve komşuları tarafından gururla karşılanmıştır. Bu gerçeklik, Türklerin küreselleşme sürecinde çok önemli potansiyele sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Türk Dünyası, Mugam, Nobel Ödülü, Eurovision.

ABSTRACT

Tuks were effective in a wide geography throughout history. Nowadays globalization presents some opportunities in spite of bringing numerous risks. One of the societies that will take advantage of this opportunities is Turks. With the new founded Turkish states after Cold War, varied reflections of Turkish existence have been seen. In this article, 3 examples of this reflections are featured. The reflections which reach from Azerbaijan to Kirghizia, Crimea, Turkey, Europe and the United States of America are in a remarkable extent. International achievements depend on open borders.

This achievements contribute mostly the prestige of Turkish flag and Turkish reputation in the whole world. Alim Kasımov, Fergana Kasımov, Aziz Sancar, Susan Cemiloğlu reveal this. This achievement has met proudly by the whole Turks all over the world and the neighbours. With this reality, it is seen that Turks have very important potential in the globalization process.

Keywords: *Globalization, Turkish World, Mugam, Nobel Prize, Eurovision.*

135 Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Kırıkkale/TÜRKİYE; fahriatasoy@gmail.com

1. GİRİŞ

Küreselleşme yeni ve tartışmalı bir kavramdır. Sosyal olaylar ve olgular kavramsallaştırılarak bilimin ve düşünmenin konusu olur. Sanayi toplumu sonrası ortaya çıkan değişmeleri analiz etmek ve adlandırmak üzere uzun süredir bir arayış vardır. Küreselleşme bu arayışların sonucu ortaya çıkan kavramsallaştırmaların başında geliyor. İnsanlığın yeni bir toplumsal değişim safhasına girdiği varsayımına dayanıyor. Buna göre insanlık tarihsel süreçte çeşitli değişim safhaları içinden geçerek bugünlere gelmiştir ve bugünkü safhanın ortak özellikleri bir isimle adlandırılması gerekir. Bu noktada farklı tanımlar yapılsa da olgusal anlamda bir mutabakat vardır. Artık dünya yeni bir süreçte yaşamaktadır ve bu sürecin kendine has özellikleri vardır. Buna göre dünyada yaşanan toplumsal ve kültürel olaylar küresel boyutta etkileşime açıktır. Kapalı ve kendi halinde kalması mümkün değildir. Dünyanın en ücra köşeleri ulaşılabilir ve o köşelerden haberler dünyaya yayılabilir durumdadır. Dolayısıyla kürede artık hayatımız bir köyde olduğu gibi, teknolojik imkânlarla da olsa birbirimizden haberdar ve etkileşim içinde sürmektedir.

Küreselleşmenin iki temel dayanağı görülmektedir. Birincisi yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı bir dönüşüm dönemi, ikincisi dünyada egemen olan soğuk savaş sisteminin sona ermesi. Bu iki değişim dinamiği dünyada yeni bir anafor yaratarak küreselleşme adı verilen bu sürece sebep olmuşlardır. Sürecin odağında modernleşme dönemindeki gibi Batı dünyası vardır. Küreselleşme bu anlamda batı merkezli modernleşmenin bir uzantısı gibi görünmektedir. Bu defa sürecin başrolünde ABD yer almakta ve dünyanın diğer kesimleri buna göre tanımlanmaktadır. Diğer toplumsal aktörler genelde Batı merkezli ve özelde ABD odaklı bir konumda değerlendirilmektedir. Özellikle Soğuk Savaş'ın galibi olarak ABD'nin ön alması tek kutuplu bir dünya sistemi tartışmalarını gündeme getirmiştir. Tek kutuplu bir dünya içinde farklı kültürel ve tarihi köklerden gelen toplumsal gerçeklerin varlığı ise yeni sürecin önemli problem alanlarından birisini oluşturur.

Farklı toplumsal gerçekliklerden birisi de, tarih boyunca kürede önemli roller oynamış ve çok geniş bir coğrafi alana yayılmış olan Türklerdir. Bizim iddiamıza göre küreselleşmeden en fazla etkilenen kesimlerin başında gelmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası komünist sistemin egemenliği altındaki bölgelerden gelen işaretler dünyadaki Türk varlığının ve kültürel gerçekliğinin büyüklüğünü göstermiştir. Bu büyüklük konusunda Türklerin kendileri bile yeterli bilgiye ve bilince sahip olmadıkları görülmüştür. Bu gerçekliği ortaya çıkaran küreselleşme süreci dünyaya çok önemli bir sosyal gerçekliğin varlığını hatırlatmıştır. Bunun ilk dönem yansımaları SSCB sonrasında Asya'da Türk kökenli halkların yaşadığı bölgelerde 5 tane devletin bağımsızlığını kazanması şeklinde görülmüştür. Bu durum tarihsel süreçte önemli bir dönüm noktasıdır. 1900'lü yılların başında ileri sürülen Turan düşüncesinin adeta dayandığı olgusal gerçekliğin açığa çıkmasıdır. Bu yazı küreselleşme sürecinde açığa çıkmaya devam eden bu gerçekliğin, somut yansımalarından bazılarını analiz etmek ve delil olarak ortaya koymak amacını taşımaktadır. Tamamen sosyolojik kaygılarla hazırlanmıştır.

2. Soğuk Savaş Sonrası Milliyetçilik ve Türkler

Berlin Duvarı Soğuk Savaş'ın sembollerinin başında geldi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın siyasi düzeni yeniden şekillendi. Bu amaçla bir dizi konferanslar tertip edildi ve ilgili ülkeler toplanarak müzakereler yaptı. Birleşmiş Milletler Anayasası'nın temellerini attılar. Yalta Konferansı ile İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uzun yıllar Soğuk Savaş ve iki kutuplu dünya olarak adlandırılan yeni "savaş sonrası düzen" kuruldu. Roosevelt, Churchill, Stalin toplanarak, Uzak doğudaki durumun geleceği, Almanya'nın geleceği, savaş tazminatları, Birleşmiş Milletlerin kuruluşu, Polonya meselesi İran ve Boğazlar konularını görüştüler ve karara bağladılar. (Güler 2002: 3) Burada alınan kararlarla dünya yeniden şekillendi. Almanya Doğu ve Batı olarak ikiye bölündü ve 1961 yılında başkent Berlin'i ikiye bölen bir duvar inşa edildi. Bu duvar tarihi bir sembol olarak Soğuk Savaş döneminin sürekli gündeminde oldu. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması küreselleşme için bir dönüm noktası olarak kabul edildi. Türkler için de yeni bir dünyanın habercisi oldu.

Sovyetler Birliği bir "Demir Perde" gibi dünyaya kendisini kapatmıştı. Bu kapanmış siyasal yapının ardından haber dahi alınamıyordu. Serbest dolaşım ve seyahat olmadığı gibi haberleşme imkanları da sınırlıydı. Türklerin ata yurtları olan topraklar SSCB egemenliği altındaydı ve buralarda yaşayan halkın ne durumda olduğu konusunda sağlıklı hiçbir veriye ulaşılamıyordu. "Orta Asya Müslümanları" adıyla Batılıların

sınırlı sayıda yaptığı yayınlar ve Japon NHK televizyonunun hazırladığı İpek Yolu Belgeseli dışında bölgenin durumu hakkında bilimsel olarak bilgi edinilemedi. Sadece bölgeden çeşitli vesilelerle kaçarak Batıya veya Türkiye'ye sığınan insanlar haber ulaştırabiliyordu. Bazen de sanat, bilim ve spor vesilesiyle SSCB dışına çıkabilen şanslı azınlıktan sızmalar olabiliyordu. Dolayısıyla 1990'lı yıllarda sistemin çökmesine kadar Demir Perde arkasında yaşayan insanların ne durumda olduğu hakkında sağlıklı bilgi imkânı olmadı. Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve Demir Perde'nin yıkılmasıyla ortaya çok farklı bir manzara çıktı. Bu manzarada Türkler için adeta parlayan bir ışık yükseldi.

Sovyet İmparatorluğu'nun dağılması, komünizmin çökmesiyle dünya dengeleri değişti. İki Almanya birleşti ve bölünme son buldu. Artık Doğu Batı ayrımı kalkmış oluyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrası düzenin taşları yerinden oynamaya başlamıştı. Nihayet, bu son imparatorluğun dağılmasından, bir kısmı Türk Devleti olmak üzere, 15 devlet doğdu. (İnan 2002: 1) Brzezinski'nin Sovyetlerin tam çözülme safhasına denk düşen, 1988'de yazdığı ve 1989'da yayınladığı kitabında, komünizm sahneden silinirken kendini göstermeye başlayan milliyetçiliğin, muhtemelen Birlik içinde yer alan ve Rus olmayan milletlerin ayrılacağı öngörüsü gerçekleşti. Ona göre bu durum milliyetçiliğin komünizme karşı kazandığı bir zafer idi. Çünkü enternasyonalist komünizm bütün gayretlerine rağmen milletlerin kökünü kazıyamamıştı. Milliyetçi tutkular Pandoranın sandığından çıkmıştır ve bu milliyetçilik döneminde sandığın kapağı kapatılamaz. (Brzezinski 1994: 275)

Milliyetçilik dalgasının 1989 yılı itibariyle yükselmesi ortaya kendine özgü bir milliyetçilik hareketi çıkarmaktadır. Bu dalga, iktidar ilişkilerinin aynı zamanda hem milliyetçilikle, hem de enternasyonalizmle beslendiği komünist sistemin eşi görülmedik çöküşünün bir sonucudur. Burada on dokuzuncu yüzyıl milliyetçilik dalgasındaki kendi kaderini tayin ihtiyacı ve herkese oy hakkı gibi unsurları, sömürgecilikten kurtulma aşamasının yeni bir devlet düzeni kurma gibi unsurlarını da görebiliriz. Küreselleşme sürecinin hızlanmasında etkili olan temel faktörlerden birisi olarak Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve ideoloji olarak komünizmin çökmesiyle birlikte, dünyada milliyetçilik dalgasının da tekrar yükselmeye başladığı gözlenmiştir.

Sovyetler Birliği'nde farklı milletlere mensup halklar kendi varlıklarını siyasi olarak kabul ettirmekte hiçbir şansları yoktu. İktidarı elinde tutanlar, genelde insanın en büyük endişesi olan korkuyu kullanarak, milletleri korkutarak idare etme yolunu seçmişlerdi. KGB, Kızıl Ordu, polis marifetiyle uygulanan soykırımlar, sürgünler, hapisler, korkutma metodunun bazı örnekleridir. Milli bir hareketin canlanması ve açığa çıkması bu çerçevede uygun bir ortam bulmasıyla mümkün olabilir. Gorbaçov iktidarı Sovyetler Birliği'nde yaşayan farklı milletlere mensup insanların üzerindeki baskının kısmen azalmasına ve korkunun bir nebze dağılmasına yol açtı. 1988 yılının ikinci yarısından itibaren meydanlar dolmaya ve bu devletin sınırlarında bulunan milli varlıklar bağımsızlık ve hürriyet istekleriyle sokaklara dökülmeye başladı. (Adıgüzel 1998: 5) Bunlara Özbekistan'daki "Birlik Halk Hareketi" ve Azerbaycan'daki "Halk Cephesi" örnek olarak gösterilebilir. Adıgüzel'in incelediği gibi her iki hareket de Sovyet cumhuriyetleri içindeki ciddi milliyetçilik örnekleridir. Benzer şekilde Baltık cumhuriyetlerinde (Estonya, Letonya, Litvanya) 1988'de kurulan halk cepheleri, 1989'dan itibaren Sovyet aleyhtarı olan ayrılıkçı hareketler organize olmaya başladılar. Ekonomik bağımsızlık isteğiyle başlayan eylemler Litvanya, Estonya ve Letonya'nın SSCB'ye bağlılıklarının hukukî bir temeli olmadığı iddialarıyla ayrı bir ivme kazanmış oldu. Baltık cumhuriyetlerinin ardından Kafkasya ve Orta Asya'yı da içine alan geniş bölgede milliyetçi hareketler ve etnik çatışmalar baş gösterdi. (Demir 2000: 5)

1990'lı yıllarda bu yüzyılın her hangi bir zamanından daha fazla sayıda yeni milli devlet kuruldu. SSCB ile Yugoslavya'nın dağılışı şimdiye kadar milletler arası düzeyde tanınan egemen birimlerin sayısına on altı devlet daha eklendi (Hobsbawm 1993- 192). Özellikle Orta Asya'da bağımsızlıklarını çok garip bir şekilde kazanan ülkelerin durumu, oldukça ilginçtir. Bir taraftan uzun yıllar komünist evrenselci ideolojinin silmeye çalıştığı millî bilincin tekrardan canlandırılması, diğer taraftan kendi kültürel kaderlerini tayin edebilecek, iradelerini kullanabilecekleri bir güvenlik imkânından mahrum kalmaları büyük problem doğurmaktaydı (Raşid 1996: 272). Milliyetçilik rüzgârının yükselmesi millî kimliklerin hemen kabullenilmesini ve huzurun kazanılmasını sağlıyor değildir. Aksine birçok faktörün etkisinde gelişen dünya olayları, yükselen

milliyetçiliklerin birtakım ihtilâflarla çatışmalarına neden olmaktadır. Özellikle dinî ve kültürel farklılık taşıyan gruplar arasındaki ihtilâflar çabuk bir şekilde çatışmaya dönüşmektedir. Bu durum sosyal gerçekliğin farklı bir boyutudur.

Sovyetler sonrasında ortaya çıkan serbest ortamda kendi milli varlıklarını gösteren ve devletlerini kuran topluluklar bize şunu göstermiştir. Dağılmayı sağlayan küreselleşmenin imkânları aynı zamanda milliyetçiliklerin yükselmesini de tetiklemiştir. Küreselleşmenin temel iddiasına ters olan bu durum bir çelişki (paradoks) olarak görünse de mevcut dünyanın bir toplumsal gerçekliğidir. Küreselleşmenin bütün farklılıkları yok edici ve bütün dünyayı birbirine benzer hale getirici yaklaşımı milliyetçilikler ile sınırlanmaktadır. Küreselleşmenin milli ve yerel kültürleri kendi potasında eriterek yok etme tehdidi kendiliğinden bir milliyetçi ve yerelci tepki doğuruyor. (Hall 1998: 55) Batının modernleşmeci ve kolonileştirmeci yaklaşımları uygulama alanı bulduğu ortamlarda genellikle başarılı görünmelerine rağmen ciddi tepkilerle karşılaşmışladır. Önceleri kenara çekilip pasif bir bekleme sürecine giren halklar, zaman içinde uygun ortamlarda kendi farklılıklarının tanınması için girişimde bulunmuşlardır. Genellikle güçlü kökleri olan milli kültürel kimlikler dışarıdan gelen kimliklerini yok edici etkilere derinden bir direnç göstermektedirler. Bu direnç müzikte, resimde, edebiyatta, modern sanatlarda, futbolda, siyasette ve genel olarak toplumsal yaşantının her alanında gözlenmektedir.

Kültürde bütün zorlamalara karşı köklü bir geçmişe ve derinliğe sahip toplumlarda kendiliğinden belli bir direnç geliştiği gözlenmektedir. Film endüstrisinin Amerikan merkezli bütün büyüleyiciliği ve profesyonelliği karşısında hala kendi karakteristiği ve kimliği ile direnen bir Fransız sineması buna örnektir. (Yücedoğan 2001: 1) Amerikan sineması kendine özgü popüler kültür unsuru olarak dünyayı etkisi altına almakta, hem belirli bir hayat tarzı sunmakta, hem de büyük miktarda ekonomik kaynak sağlamaktadır. Hemen hemen dünyanın her yerine ulaşmakta ve seyirci toplayabilmektedir. İçerdiği mesajlar açısından son derece küreselci mahiyette olup, kendilerini insanlığın temsilcisi ve tek hakimi olarak doğal bir biçimde sunabilmektedirler. Buna karşı direnecek fazla alternatif çıkmamasına rağmen, geleneksel kültür kimliğine sahip ülkelerin kendi karakteristik damgalarını vurabildikleri örnekler önemlidir. Bu sebepten edebi niteliğinden, kullanılan araçlardaki sembollere kadar birçok unsurun üretilen eserlerde yer aldığı gözlenmektedir. Adı konmamış bir milliyetçiliğin bir sanat eserine teknoloji ve ekonomiyi de içine alacak şekilde yerleştirilmesi, küreselleşme karşısında kendiliğinden gelişen bir milliyetçiliğe işaret etmektedir.

McLuhan'ın ifadesiyle bütün dünyanın "Global Köy" olarak adlandırıldığı günümüzde, bu köyün sakinlerinin birbirinden anında haber almalarını ve etkileşimde bulunmalarını gözlemliyoruz. Küreselleşme olgusunun dünyayı küçülttüğü, hızlandırdığı, etkilediği bir gerçektir. Fakat bunun bir hegemonya ve homojenleştirme projesi olarak sürdürülmesi beraberinde haklı tepkileri ve meydan okumaları getirir. Milli devletleri ve kültürleri dünya üzerinden silme, rollerini ortadan kaldırma, varlıklarını tehdit etme kendiliğinden bir milliyetçilik dalgasını harekete geçirmektedir. Bu milliyetçilik dalgası her alanda görülmektedir. Dünyadaki siyasi ve ekonomik gelişmeler başta olmak üzere bilim, sanat ve kültürde ön plana çıkmaktadır. Bizim bu yazıda seçtiğimiz örnekler buna delil teşkil eden somut gerçekliklerdir. Türkler dünya sahnesinde tarihte olduğu gibi bugün de varlıklarını göstermeye başlamışlardır. İçine kapanmış bir siyasi milliyetçilik yerine, dışa dönük ve varlığını ispat edici ve meydan okuyucu milliyetçilik kendiliğinden yükselmektedir. Buraya aldığımız örnek olayların arka planında niyet olarak milliyetçilik olmasa bile, milletin köklü varlığının dışa yansıması görülmektedir. Bu yansıma bir sosyolojik gerçeklik olarak, küreselleşme ile yok olmayan bir milli varlığın tekrar yükselişe geçtiğinin göstergesidir. Üstelik bu eylemler küreselleşmenin imkânları içinde ve küresel bir boyutta gerçekleşmektedir. Aynı zamanda Türklerin küresel boyutta gerçekliğini ve başarılı roller alabilmesini göstermektedir.

Türklüğün millet gerçekliğinin küredeki yansımaları farklı boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin milli varlıkları yok etme ve homojenleştirme tehdidine karşı direnen en önemli unsur bir milletin köklü kültür unsurlarıdır. Bunlar arasında sanat eserleri ve özellikle müzik başta gelir. Ülkemizin yüzyıllardır sürdürdüğü modernleşme ve Batılılaşma sürecinde birtakım Batılı kültürel unsurların benimsenmesi ve geleneksel unsurların tamamen terk edilmesi bazı sıkıntılar yaratmıştır. Örneğin topluma sunulan Batı tarzı müzik, olduğu gibi değil, milli kültür unsurlarıyla sentezlenerek topluma hitap edebilmiştir. Türkçe sözlü hafif müzik veya Türk pop müziği gibi girişimler ancak Türk kültür unsurları ile

desteklendiğinde ilgi görmüştür. Cem Karaca ve Barış Manço gibi örnekler buna delil olarak gösterilebilir. Bu örnekler hem modern, hem milli, hem de sanatçıya özgü karakteristiği yakalayarak bütün toplum tarafından benimsenebilmiş ve dışa açılmıştır. Sanat müziği ve halk müziği icracıları artık eserlerini yeni nesillere ulaştırabilmekte ve geniş kesimler tarafından sevilerek dinlenmektedirler. Hâlbuki kültürün Batılılaşması ve küreselleşme sonucunda yeni yetişen nesillerin kendi milli tarzlarını terk edip, sunulan tarzları takip etmeleri beklenirdi. Müziğin estetiği ve evrenselliği noktasında Batı tarzı yok sayılmadan, geleneksel milli tarzın geliştirilerek üst düzeylere çıkarıldığı gözlenmektedir. Bunun adı konmasa da belli oranda milliyetçilik olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Çünkü müzik bireyden evrensele uzanan boyutta bir milletin (veya kültürün) bütün üyelerini ortak duygularda ve estetik zevkte birleştirebilmektedir.

3. Küreselleşme ve Türklüğün Kültürel Yansımaları

Milliyetçiliğin dayandığı temel ilke milletlerin varlığıdır. İnsanoğlu farklı milletler halinde varlığını sürdürmektedir. Milletler farklı tarihi süreçlerde farklı kültürel özellikler içinde oluşmuşlardır. Bu durum bir sosyal gerçekliktir ve sosyoloji biliminin konusudur. Türklük bu anlamda Türk milletinin kültürel kimliği ve olgusal yansımasıdır. Sadece Türk adı verilen insanlardan oluşmaz, O insanların meydana getirdikleri eserlerden meydana gelir. Milletlerin zenginliği tarihte meydana getirilen bu birikimle ortaya çıkar. Türk milleti bu anlamda çok zengin mirasa sahip milletlerden birisidir. Türklük bilimi bu zenginliğin bilimsel olarak incelenmesi ve ortaya konması için çalışır. Türk sanatçıları ve bilim insanları bu zenginliği artırmak için mücadele eder. Bu süreç bir varoluştur ve milletlerin dinamik yapısını oluşturur. Yaşayan milletler sürekli üreten ve kendisini gerçekleştirmeye devam eden bir yapıya sahiptir.

Evrenselci ve kozmopolit akımlar milletlerin varlığını önemsiz görerek ortak insanlık kültürünü ve kimliğini merkeze almaya çalışsalar da millet gerçekliği karşısında çaresizdirler. Ürettikleri teoriler gerçekliğe dayalı olmadığı için sadece ütopik ve ideolojik kalmaktadır. Millet gerçekliğine bağlı kültürel farklılıklara dayanan teoriler, sosyal gerçekliği temele aldıkları için daha gerçekçidir. Sosyoloji tarihinde Sorokin'in başı çektiği döngüselci sosyal teorilerde bunu görmek mümkündür. (Atasoy 1997) Buna göre kültür üreten toplumsal yapılar varlıklarını devam ettiren milletlerdir. Türk milleti bu toplumlardan birisidir. Dünyadaki modernleşme ve sanayileşme süreçleri belli oranda bizim üretici dinamikliğimizi sekteye uğratsa da, köklü kültür gelenekleri bize güç vermeye devam etmektedir. Burada vermeye çalışacağımız örnekler bunu destekleyici niteliktedir. Bu örneklerden birisi Türk milletinin bir parçası olan Azerbaycan yöresinde geleneksel olarak sürdürülen "mugam" sanatının başarılı temsilcisi Alim Kasımov ve kızı Fergana Kasımov'un uluslar arası başarısıdır. Diğer örnek Anadolu'nun bir ücra köşesinden çıkarak kendisini yetiştiren ve bilimsel çalışmalarını ABD'de sürdüren Prof. Dr. Aziz Sancar'ın bir Türk olarak küresel başarısıdır. Son örneğimiz 2016 Eurovision Şarkı Yarışması'nı birincilikle kazanan Jamala isimli Kırımlı pop şarkıcısının 1944 ismiyle sunduğu parçanın küresel yansımasıdır. Bu örnekler son yıllarda Türklüğün varlığını küresel boyutta dünyaya tanıtan önemli başarılardır. Küreselleşme ve Milliyetçilik (Atasoy 2005) eserimizde, o dönemde dünya kupasında Türkiye Milli Takımı'nın üçüncülük elde etmesini yeni milliyetçilik olgusuna örnek vermiştik. Bu örnekler de küreselleşme sürecinde paradoksal olarak milliyetçiliğin olgusal yansımasını gösterir.

3.1. Alim Kasımov ve Kızı Fergana Kasımov'un Küresel Başarısı

Mugam sanatının yaşayan en güçlü sesi Alim Kasımov bir üstat olarak kızı Fergana'yı da yanında yetiştirmiş. Muhteşem bir ikili olarak geleneksel Azerbaycan müziğini yaşatmaya devam ediyorlar. Mugam, Anadolu'daki gazel ve ilahi türlerini hatırlatan bir mistik müzik örneği. Doğu İslam toplumlarında icra edilen geleneksel dini müziğin, Azerbaycan'da somutlaşan hali. İcrasında balaban, nagara, tar ve kemançe gibi enstrümanlar kullanılıyor. Ustaların eğitimiyle sürdürülen mugam geleneği içinde büyük üstatlar yetişmiştir. Her ülkede farklı biçim almış ve kendine özgü ürünler ortaya çıkmış. Bu konuda Azerbaycan oldukça zengin. Alim Kasımov son dönemde hem ülkesinde, hem de dünyada bu türün temsilcisi bir usta olarak öne çıkıyor. Kızı ile verdikleri konserler dünyanın her tarafında ilgiyle izleniyor. Türklüğün farklı boyutlarda tanınmasında ve yansımasında çok önemli bir katkı oluyor. Konserlerinde halı üzerine bağdaş kurarak icrasını gerçekleştiren

sanatçının, Amerika'dan Fransa'ya, Brezilya'dan İran'a çok geniş bir dinleyici kitlesi var. Bizde geleneksel müziğin son temsilcilerinden Neşet Ertaş'ı andıran sanatçı, icra tarzıyla Doğu'nun en önemli seslerinden birisi olarak kabul ediliyor.

Alim Kasımov'u İpek Yolu Projesi kapsamında tanıdık. Sanatçı, profesyonel olarak şarkı söylemeye başladığında Azerbaycan henüz Sovyetler Birliği'nin bir parçası olduğundan geleneksel mugam, Sovyet ideolojisine aykırı görülmekteydi. Kasımov sınırlı imkânlarla müzik çalışmalarını sürdürdü. 1983 yılında Ulusal Jabbar Garyaghdioghlu Şarkı Yarışması'nı kazandı. 1987 yılında IMC-Unesco Müzik Ödülü'nün de sahibi oldu. 1988 yılında Uluslararası Semerkand Müzik Festivali'nde birincilik kazanması Kasimov'un dünyaya açılmasına vesile oldu. Festivalde kendisini dinleyen bir Amerikalı, onu ülkesine davet edip konser programları organize etti. (Tokay 2009) Mugam geleneğiyle harmanladığı tüm kültürleri kendi doğaçlama tarzıyla sahneye koyan Alim Kasımov, performansına Balaban, Nagara gibi enstrümanları da katarak bir müzik grubu oluşturdu. Kızı Fargana Kasımov'u 1997 yılında 16 yaşında yanında sahneye çıkarmaya başladı. Baba kızın mugam sanatında sergiledikleri performans bütün dünyaya yayıldı ve pek çok yerde konserler vermeye başladılar. Bu konserlerin artmasında yukarıda bahsettiğimiz The Silk Road Project (Silk Road Musicians 2016) kapsamında kurulan İpek yolu Müzik Grubu'nun büyük etkisi oldu. İkili Türkiye'ye de sıklıkla gelmekte, konserler vermekte ve TV programlarına katılmaktadır. Fakat Avrupa'da Türkiye'den daha fazla tanınmakta ve albümleri satılmaktadır. Türkiye'de henüz Kasımovlara ait bir albüm yayınlanmış değil.

Alim Kasımov'un her ne kadar Türkiye'de CD'leri yayınlanmasa ve tanınmasa da dünyada Türk olarak tanınıyor. Kendi ifadesiyle: "Azerbaycan'dan çok umum Türk milletini temsil ediyoruz… Nereden geldiniz, diyorlar. Azerbaycan'dan diyoruz. Azerbaycan'ı bilmiyorlar. Türk'üm, Türkiye'den geliyorum diyorum. O zaman tamam diyorlar." (Tokay 2009) Alim ve Fergana Kasımov, 2009 yılında Uluslararası Caz Festivali kapsamında Türk dinleyiciyle buluştu. Türkiye'nin değerli bestecilerinden Erkan Oğur ve klasik kemençe üstadı Derya Türkan'la Aya İrini Müzesi'nde aynı sahneyi paylaşan Kasimov'un Türkiye'de ilk konseri değildi. 1990'lı yılların sonunda Fransa Başkonsolosluğu'nun daveti üzerine Türkiye'ye gelen Qasimov, daha sonra çeşitli vesilelerle İstanbul, Konya, Ankara, İzmir gibi şehirlerde de sahneye çıktı. 2010 yılının haziran ayında İstanbul'da "Dünya Müziğinin Sıra Dışı Sesi" konserler serisi, 2013 yılı Eylül ayında Konya "Mistik Müzik Festivali", 2014 yılı Nisan ayında Ankara'da "Kutlu Medeniyetin Kadîm Sesleri" (KADEM) konserler serisi kapsamında dinleyicileri ile buluştular.

İstanbul'a 2010 yılında "Dünya Müziğinin Sıra Dışı Sesi" konseri için geldiğinde Hürriyet Gazetesi'ne verdiği mülakatta, "inşallah komşu ülkemizde de Fransa'daki kadar seviliriz" ifadesini kullanıyor. Buna göre Fransa'da Türkiye'den önce ve daha fazla ilgi görmüş durumdaydı. Bunu şöyle ifade ediyor: "Fransa'da bir menajerim var. UNESCO'dan da bir ödül aldım. Gerçi bizim haberimiz yoktu böyle bir ödül alacağımızdan, tabii ki çok mutlu olduk. Bu ödülden sonra konserler için davetler gelmeye başladı, adımız Avrupa'da duyuldu. En önemlisi de sanatımız duyuldu." (Hürriyet Gazetesi, Söyleşi 2010)

Alim Kasımov ve Fergana Kasımov bir müzik grubu olarak uluslararası Ağa Han Müzik Girişimi tarafından desteklenmektedir. Bu kapsamda müzik eğitimi ve konserlerde aktif yer almaktalar ve çalışmaları bu vakıf tarafından desteklenmektedir. Konserleri ve eserleri uluslararası boyutta, Avrupa ve ABD olmak üzere birçok ülkede ilgi görmektedir. Bu çerçevede şimdiye kadar Avrupa ve ABD'de 12 adet albümü yayınlandı. (The Aga Khan Music Initiative 2016) Fransa, İngiltere, Almanya, Belçika, İspanya, Brezilya, Hong Kong, Japonya, İran, ABD ve başka ülkelerde konserler verdiler. Azerbaycan muğam sanatını tüm dünyaya tanıttılar. Türk kültürünün önemli bir temsilci olmayı başardılar. Bu anlamda Kasımovlar Türklüğün varlığını dünyaya müzik yoluyla göstermektedir.

Kasımovların 2010 yılında ABD'de verdikleri bir konser vesilesiyle, New York Times gazetesinde Jon Pareles (2010), "Baba ve Kızından Oluşan Bir Ekipten, Şarkıda Klasik Azeri Şiiri" başlıklı bir makale yazar. Pareles makalesinde beş yüzyıl öncesinden Bağdatlı şair Fuzuli'den okunan bir eserin etkileyiciliğini vurguluyor. Alim Kasımov'un, büyüleyici bir tutku ve özveri içinde yürekleri dağlayıcı tarzı ile, yaşayan en büyük şarkıcılardan birisi olarak niteliyor. Kızı Fergana ile, "Spiritual Music of Azerbaijan" adıyla, Türk, Fars ve Arap gelenekleriyle ilişkili Azerbaycan klasik müziği mugam konseri verdiklerini belirtiyor ve kısaca mugam hakkında bilgi paylaşıyor. Mugam konserinin baba kız solistler ve onlara eşlik eden enstrümanlar ile

farklı bir etkiye sahip olduğunu anlatıyor.

Alim Kasımov'a 50. Doğum günü dolayısıyla Azerbaycan Devleti Başkanlık Şeref Madalyası verildi. 2012 Eurovision Şarkı Yarışması'nın açılışında özel bir konser verdi. Devlet tarafından Azerbaycan'ı temsil etmesi için destek görmeye başladı. Halen Azerbaycan Milli Konservatuarı'nda hocalık yapıyor, ülkenin en prestijli mekânlarında konserler veriyor. Gittiği yerlerde özel ilgi görüyor ve yaşayan en büyük sanatçılardan birisi olarak kabul ediliyor. Hatta dünyanın en etkili 500 Müslümanı listesinde yer alıyor.

3.2. Nobel Kimya Ödülü Alan İlk Türk Prof. Dr. Aziz Sancar

Dünyanın en önemli küresel ödül sisteminin Nobel adına geliştirildiği bilinmektedir. Alfred Nobel'in vasiyetiyle 1901 yılında başlayan, insanlığa hizmet edenleri ödüllendirmek amacını taşıyan prestijli bir ödüldür. Nobel Kimya Ödülü, Nobel Ödülleri'nin bir parçası olarak, her yıl Alfred Nobel'in ölüm yıldönümü olan 10 Aralık'ta ve İsveç Kraliyet Bilimler Akademisi tarafından verilmektedir. 2015 yılı ödülünü ABD'de çalışmalarını sürdüren Türk Profesör Aziz Sancar kazandı. Aziz Sancar'ın bu ödülü kazanması ve sonrasındaki gelişmeler karşımıza çok farklı bir manzara çıkardı. Öncelikle bir Türkün dünyanın en saygın ödülünü kazanması Türkler arasında yoğun bir sevinç ve gurur yarattı. Nobel Kimya Ödülü 2015 yılında Aziz Sancar ile birlikte ABD'li Paul Modrich ve İsveçli Tomas Lindahl olmak üzere üç kişiye verildi. İsveç'teki Nobel Komitesi'nden yapılan açıklamaya göre; Sancar, Lindahl ve Modrich 2015 Nobel Kimya Ödülü'nü, hücrelerin hasar gören DNA'ları nasıl onardığını ve genetik bilgisini koruduğunu haritalandıran araştırmaları sayesinde kazandı. (Haber-1 2016)Toplam 9 milyon İsveç kronu (yaklaşık 3 milyon TL) tutarındaki ödül, Sancar'a İsveç Kralı XVI. Carl Gustaf tarafından verildi.

Aziz Sancar, okuma yazma bilmeyen ancak eğitime önem veren sekiz çocuklu bir anne-babanın oğlu olarak Mardin'de dünyaya geldi. Savur'da çiftçilik yapan ailesi, okuma yazma bilmediği halde eğitime önem vermekteydiler ve şartlarını zorlayarak çocukları okutmaya çalıştılar. Aziz Sancar memleketinde ilk ve orta eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne gitti. 1969 yılında fakülteyi bitirdikten sonra memleketi Savur'da hekimlik yaptı. Daha sonra Dallas'a giderek Dallas Texas Üniversitesi'nde Moleküler Biyoloji dalında doktora yaptı. Yale Üniversitesi'nde DNA onarımı dalında doçentlik tezini tamamladı. Daha sonra DNA onarımı, hücre dizilimi, kanser tedavisi ve biyolojik saat üzerinde çalışmalarını sürdürdü. 415 bilimsel makale ve 33 kitap yayınladı.

Hakkında Orhan Bursalı tarafından "Aziz Sancar ve Nobel'in Öyküsü" adıyla bir kitap (Kırmızı Kedi Yayınları-2016) yayınlandı. Kitap hakkında Radikal gazetesinde Olcay Tunalı (2016) şunları yazdı: "Aziz Sancar ve Nobel'in Öyküsü kitabı, yalnızca Nobel'e giden zorlu süreci anlatan bir başarı öyküsü içermiyor. Orhan Bursalı, kapsamlı bir Aziz Sancar portresi çizdiği kadar, bilimdeki rekabeti, karmaşık biyokimya çalışmalarını da anlaşılır üslupla aktarıyor." Orhan Bursalı için Aziz Sancar "arkadaşımdır" diyor. Bu da gösteriyor ki Orhan Bursalı kendisini yakından tanıyor ve çalışmalarını çok iyi takip etmiş. Aziz Sancar hakkında daha önce çok sayıda yazı kaleme almış, Nobel alması gerektiğini iddia etmiş bir kalem. Türkiye Aziz Sancar'ın farkında olmadığı günlerden beri onun dehasını fark ederek tanıtmaya çalışmış. Karşımıza çok yönlü, çok mütevazı ve çok başarılı bir portre çıkmış. Bu portrenin çok sayıda ipucu ödül aldığı günden, ödülünü Anıtkabir'e teslim ettiği güne kadar hepimize ulaştı. Toplumun bütün kesimleri Aziz Sancar'ı kendisine çok yakın hissetti ve gurur duydu. Genç kuşaklara örnek gösterildi.

Nobel ödülüyle gündeme gelen Aziz Sancar, çalışkan ve başarılı özelliklerinin yanında vatansever ve milliyetçi kişiliği ile de dikkat çekti. Hemşerisi Selahattin Erol (2015) mahalli gazetede yazdığı yazıda bu özelliğinin ailesinden geldiğine dikkat çekiyor. Ona göre "Sancar ailesi Savur'un en köklü, varlıklı, devletine ve milletine bağlı olan bir ailesidir. Rahmetli babaları Abdulgani Sancar ve nur yüzlü annesi Meryem Sancar, dualarla büyüttüğü Prof. Dr. Aziz Sancar'ın yanı sıra ağabeyleri ve kardeşlerini de ülkesine ve milletine yakışır birer evlat olarak yetiştirmişlerdir." Aziz Sancar, İstanbul'daki öğrencilik yıllarında çok net bir şekilde milliyetçi görüşler benimsediği görülür. Nobel ödülü sonrasında kamuoyunda hayranlık uyandıran tavırlarının kökleri burada bulundu. İlk şaşırtıcı tepkisi, ödül ilan edilince BBC muhabirinin sorusuna oldu: "Bana 'Arap mısınız, kısmen mi Türk'sünüz' diye sorarak saygısızlık yaptılar. BBC'ye söyledim, 'Arapça konuşmuyorum, Kürtçe konuşmuyorum, ben Türküm' dedim. Ben Türküm, o kadar. Mardin'de doğmuşsam, Cizre'de de

doğmuşsam, Kars'ta da doğmuşsam ben Türküm." (Avcı 2015) Nobel almak için Türkleri katliam yapmakla suçlayan bir Orhan Pamuk'tan sonra farklı bir portre karşımıza çıkmıştı. Bu çıkışından sonra medyaya yansıyan fotoğraflarında Türk bayrağı ve Atatürk resimleri bu manzarayı pekiştirdi.

Öğrencilik döneminde ülkücü grup içinde milliyetçi düşünceler benimsemiş olan Aziz Sancar'ı, o dönemden tanıyan arkadaşlarından İbrahim Yolcu şu sözlerle anlatıyor: "Büyük bir zekâdır. O zaman kendi kendisine Kur'ân-ı Kerîm'i okumayı öğrenmiş ve tercüme etmeye başlamıştı. Öğrenmeye ve araştırmaya çok düşkündü." (Tekin 2015) Nobel ödülü aldığı güne kadar hem milli duyguları, hem de çalışma temposu hep yüksek derecede kaldığı anlaşıldı. Nobel ödülü aldığını öğrendiğinde Anadolu Ajansı'na yaptığı ilk açıklamada, yıllarca verdiği emeğin ardından ödüle layık görülmekten büyük memnuniyet duyduğunu belirterek: "En çok ülkem için sevindim. Türkiye'ye bilim lazım, güç durumdan çıkıp Avrupa düzeyine varılması için bilim gerekli. O yönden katkı sunduğum için de çok sevinçliyim" (Avcı 2015) dedi. Ülkesine ve milletine karşı sevgisini ve bağlılığını her fırsatta öne çıkaran Aziz Sancar, bir gazeteye verdiği röportajda şunları söyledi: "Milliyetçilik moda değil ama ben milliyetçiyim. Bugüne kadar benim ismim, kimya alanındaki ders kitaplarında vardı, kimyacılar tanırdı. Ama ne Türkiye'de ne de dünyada kimse beni tanırdı. Şimdi bir Türk ödül aldı diye Hindistan'dan, İngiltere'ye kadar herkes tanıyor. Tüm bunlardan memleketim adıma gurur duyuyorum." (Cantürk 2015)

Aziz Sancar aldığı ödülün sadece kendisine ait olmadığını, aynı zamanda Atatürk cumhuriyetinin olduğunu belirterek, Anıtkabir'de sergilenmek üzere vermek istediğini belirtti. Ödül töreninden sonra geldiği Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığını ziyaret etti. Ödül belgelerini 19 Mayısta düzenlenecek törene kadar muhafaza edilmek üzere Genel Kurmay'a teslim etti. Nobel'den aldığı yaklaşık 3 milyon liralık para ödülünü de, çalıştığı üniversite yakınında bulunan ve kendisinin kurduğu Türk Evi isimli öğrenci yurduna bağışlayacağını açıkladı. (Haber-2 2015) Anıtkabir'de sergilenmesi için düzenlenen törene katılmak üzere Mayıs 2016'da tekrar Türkiye'ye gelen Sancar, birçok toplantıya katıldı ve önemli açıklamalarda bulundu. İzmir'de adına düzenlenen onur gününde gençlere seslenerek, "Gençlere tavsiyem; Atatürk hakkında çok kitap okudum ama aklımda kalan önemli bir şey Sakarya Savaşı, Viyana bozgunundan sonra dönüm noktası olan savaştır. Sakarya Savaşı'nda ilk defa batıyı yendik. Türkiye'yi kurduk. İstiklal Savaşı'nın en kızgın günlerinde TBMM'de eğitim üzerine sıkı tartışmalar yaşanıyordu. Atatürk o zaman bile eğitime öneme veriyordu. Cumhuriyeti kurmak kolay ama yaşatmak için eğitim lazım. İlkokuldan üniversiteye kadar. Gözünüzü seveyim politikayla uğraşmayın bilim yapın" dedi. (Haber-3 2016) Ödülünü neden Anıtkabir'e vereceğini ise şöyle anlattı: "Bunu hep tekrarlıyorum. Ben Atatürk'ün devrimlerinin, Cumhuriyetin çocuğum. Beni yetiştiren köy enstitüsü mezunlarıdır. Mardin Lisesi, İstanbul Tıp Fakültesi'dir. Ben onların bir ürünüyüm, onların vasıtasıyla aldım. Bu Nobel Ödülü Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in ödülüdür. Onlara aittir. Onun için oraya vermeye karar verdim"

3.3. Eurovision Birincisi Jamala / Susan Cemiloğlu

İsveç'in başkenti Stockholm'da yapılan 61.inci Eurovision Şarkı Yarışmasına Ukrayna'yı temsilen Kırım Türklerinden Susan Cemiloğlu katıldı. Jamala ismiyle yarışmaya katılan 32 yaşındaki genç sanatçı Rus işgali altındaki Kırım'ın durumunu çağrıştıran "1944" isimli parçayı seslendirdi. Şarkı İngilizce okundu ama vokallerin eşlik ettiği nakarat bölümleri Kırım Türkçesiyle seslendirildi. "Yabancılar senin evine geliyor ve hepinizi öldürüyor" diye başlayan şarkının sözleri, 1944 yılında 250 bin Tatar Türkü'nün Sovyetler Birliği lideri Joseph Stalin tarafından Sibirya'ya sürgün edilmesini anlatıyordu. (Hacıoğlu 2016) Jamala'nın "1944" isimli şarkısının nakarat kısmında, Kırım Türkçesi ile "Yaşlığıma toyalmadım, Men bu yerde yaşalmadım" ifadeleri yer alıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Stalin, 1944 yılının Mayıs ayında Kırım Türklerini Nazilerle işbirliği yapmakla suçlamış ve vatanlarından sürmüştü. Bu sürgün aslında bir katliam ve imha hareketiydi. Kırım topraklarında bir tane dahi Türk kalmayacak şekilde yapılan bu etnik temizlik hareketinin amacı bir soykırım girişimiydi. Hayvan vagonlarına doldurulan Kırımlı Türkler Sibirya ve Orta Asya bölgesine gönderilirken büyük kısmı yollarda telef oldular. Susan Cemioğlu büyükannesi Nazalhan'ın bu sürgünde 20'li yaşlarda olduğunu, çocuklarından birinin Orta Asya'ya giderken yolda öldüğünü belirtiyor. Bu hikayeden esinlenerek

1944 şarkısını hazırlayan ve Kırgızistan'da dünyaya gelen şarkıcı: "Bu şarkıya kendimi özgürleştirmek, büyük büyükannemin ve mezarı olmayan kızının, bir resimleri bile olmayan binlerce Kırım Tatarının anısını içimden salabilmek için ihtiyacım vardı" diye açıklamada bulundu. (Cura 2016)

Stockholm'da 15 Mayıs 2016 günü gerçekleştirilen 61.inci Eurovision Şarkı Yarışmasında Ukrayna adına katılan Kırım Türkü Jamala (Cemile) 534 puanla birinci seçildi. Asıl adı Susan Cemiloğlu olan 32 yaşındaki caz şarkıcısı tüm ülkelerden en çok puanı toplayarak yarışmayı birinci tamamlandı. 16 bin kişilik Globen Arena'da gerçekleştirilen, "Avrupa'daki göçmen krizi" temalı yarışmanın finalinde 26 ülkenin temsilcileri mücadele etti. (Haber-4 2016) 2004'te yarışmayı kazanan Ukraynalı Ruslana, 1944'ün bir mesaj gönderdiğini ve Rusya'nın Kırım'ın ilhakını hatırlatarak "Bu şarkı, tam da bugün Ukraynalıların neler çektiğini çok güzel anlatıyor" diye açıklamada bulundu. Eurovision tarihinde ilk defa yer alan Kırım Tatarlarının temsilcisi Cemile, "Sadece herkes için barış ve sevgi diliyorum. Gerçekleri anlattığınız zaman insanların kalbine dokunabilirsiniz" diyerek duygularını paylaştı. (Bushby 2016) Cemile, Ukrayna'ya dönüşünde Kiev Havalimanı'nda çiçekler ve tezahüratlar eşliğinde coşkuyla karşılandı. Stalin döneminde Tatar Türklerinin vatanlarından sürülmesini anlattığı "1944" adlı şarkısı ile Kırım Türklerinin ve Ukrayna'nın dertlerini dünyaya duyurmuş oldu. (Haber-5 2016)

4. SONUÇ

Küreselleşme karşısında milletlerin varlığı birer direnç unsurlarıdır. Küreselleşmenin başladığı veya yükseldiği dönemde milli varlıkların da öne çıktığı ve milliyetçiliklerin de yükselişe geçtiği bir gerçektir. Küreselleşme ve milliyetçilik arasında paradoksal bir ilişki vardır. Günümüzde Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni dünyada milletlerin ve milli devletlerin gücünün azalacağı varsayılmasına rağmen gelişmeler öyle olmadığını göstermektedir. Her ne kadar iki kutuptan birisi zafer ilan etmiş ve dünyada egemen güç rolü oynamaya devam etse de, oyuna girebilecek milletlerin varlığı potansiyel olarak ortadadır. Bunun siyasi, ekonomik ve kültürel alanda göstergeleri mevcuttur. Türk milletinin dünya üzerindeki sosyal varlığı bu potansiyel güçlerden birisidir. Türk milleti dendiğinde burada sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını kastetmiyoruz. Türklük dünyada kendine özgü tarihsel ve kültürel özellikleri içinde barındıran bir olgudur. Çok geniş bir coğrafyada birbiriyle kültürel akrabalığı bulunan insanların arasındaki ortak köprüdür. Bu insanlar farklı devletler ve farklı topluluklar içinde yaşasalar da birbiriyle ortak bağlara sahiptir. Bu bağ bazen konuşulan Türkçe, söylenen Türkü, bazen mitolojik izler, sürdürülen gelenekler, bazen de mezar taşındaki simge, kilimdeki desen şeklinde devam etmektedir. Bu insanların yurtları Sibirya'dan Kırım'a, Türkistan'dan İran'a, Anadolu'dan Balkanlara uzanan coğrafyada karşımıza çıkar. Kültürleri zaten sınır bile tanımaz. Hatta küreselleşmeden en fazla faydalanabilecek tarzda sınırlar ötesidir. Tuva veya Hakasya'dan gelen bir ses hiç umulmadık biçimde Toroslarda yankılanabilir. Tıpkı Cemile'nin feryadının Bakü'de Berlin'de, İstanbul'da, Kaşgar'da veya dünyanın herhangi bir köşesinde yaşayan bir Türk evinde yankılanması gibi. Bu durum küreselleşen dünyada milliyet gerçekliğinin yansımasına güzel bir örnektir.

Çin küreselleşme sürecinden en fazla faydalanan bir ülkedir ve Türklerle mücadelesi hiç bitmeyecek gibidir. İpek Yolu'nun başlangıç toprakları kadim Türk vatanıdır ve halen Uygur Türkleri yaşamaktadır. Çin'in ısrarla Sincan dediği ve Türklerin Doğu Türkistan olarak kabul ettikleri topraklarda olup bitenler yine küreselleşme sayesinde dünya gündemindedir. Doğu Türkistan Çin zulmü altında varlık mücadelesi sürdürürken İsa Yusuf Alptekin'i İstanbul'da, Rabia Kadir'i batı devletlerinde sürgünde kendi davalarına sahip çıkmaya çalışırken görürüz. Anadolu Türkleri ile aralarında bin yıllık bir ayrılık ve on bin kilometrelik mesafe olmasına rağmen, aynı zamanda ne kadar yakın olduklarını görürsünüz. Kadim millet olmanın küresel boyutta emareleri sayılamayacak kadar çoktur.

Günümüzde öne çıkan olaylara baktığımızda Türklüğün küredeki yansıması son derece çarpıcıdır. Kırımlı bir genç şarkıcının bütün dünyaya hatırlattığı gerçek Türklerin ne kadar küresel bir hayat yaşadıklarını gösterir. 1944 Kırım sürgünü ve soykırımı 2. Dünya Savaşı'nda Almanlara yardım ettikleri bahane edilerek gerçekleşmiş, çoğu yollarda hayatını kaybetmesine rağmen bir kısmı Orta Asya'da hayatta kalabilmeyi başarabilmiş ve SSCB yıkıldıktan sonra öz vatanlarına dönebilmiş bir sosyal gerçekliğe dikkat çekmektedir. Cemile Kırgızistan'da doğmuş, Kırım'a tekrar yerleşmiş, Stokholm'daki yarışmada birinci olmuş ve oradaki

ilk açıklamasında Türkiye'ye mesajlar vermiş bir sanatçı olarak, bir gerçekliğin görülmesini sağlamıştır. Cemile'nin şarkısında nakarat olarak kullandığı Kırım türküsünün sözleri her ne kadar Tatarca diye sunulsa da Türkçe olduğu için farklı Türk illerinde karşılık bulmuştur. Tıpkı Alim Kasımov'un gittiği yabancı ülkelerde Azerbaycanlıyım dediğinde bilinmiyorsa "Ben Türküm, Türkiye'den geliyorum" dediği gibi, Türklüğün geniş şemsiyesi altında ortak varlık unsurları olduğunu göstermektedir. Alim ve Fergana Kasımov'ların geleneksel mugam sanatını küresel alanda icra etmeleri ve ilgi görmeleri bizim için Türklüğün gücünü gösteren bir delil niteliğindedir. Aziz Sancar'ın ABD vatandaşı olsa da Nobel ödülü aldığında dünya üzerindeki bütün Türklere ortak bir gurur yaşatması da aynı gerçekliğin yansımasıdır. Türkler modern dünyada siyasi ve ekonomik güçten düştülerse de sosyal varlık olarak büyük bir potansiyeli içlerinde barındırdıklarını göstermektedirler. Bu potansiyel küreselleşme bağlamından son derece önemli ve dikkate değer niteliktedir.

KAYNAKÇA

Makaleler ve Kitaplar:

1. Adıgüzel H. (1998) "Türk Dünyasında 'Birlik' Halk Hareketi ve Halk Cephesi" U.T. 30.10.2002, <http://www.birlik.net/tdha.html>
2. Atasoy F. (1997). Sorokin'in Toplum Felsefesi, Seba Yayınları, Ankara
3. Atasoy F. (2005). Küreselleşme ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul
4. Avcı E. (2015). "Nobel ödüllü Sancar Duygularını AA ile Paylaştı", 08.10.2015, <www.aa.com.tr/tr/turkiye/nobel-odullu-sancar-duygularini-aa-ile-paylasti/436248>
5. Brzezinski Z. (1994). Büyük Çöküş, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
6. Bushby H. (2016). Kırımlı Cemile'nin Eurovision zaferi Tebrik de var, tepki de, 16 Mayıs 2016, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160516_eurovision_cemile_tebrik_tepki
7. Canturk S. (2015). "Milliyetçilik Moda Değil Ama Ben Milliyetçiyim", Sabah Gazetesi, 20.12.2015
8. Cura A. (2016) "Ukrayna'yı Eurovision'da Kırımlı Jamala Temsil Edecek", Anadolu Ajansı, 22.02.2016, http://aa.com.tr/tr/kultur-sanat/ukraynayi-eurovisionda-kirimli-jamala-temsil-edecek-/525106
9. Demir B. (2000). "1990 Sonrası Rusya'sında Etno-Politik Ayrışma Süreci", Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 6, Sayfa 1-43, <www.academical.org/dergi/makale/s6rusyaetnopolitik2.htm>
10. Erol S. (2015). "Savur'dan Nobel'e Uzanan Yol", 14.12.2015, <www.midyatweb.com/yazarlar/selahattin-erol/savur-dan-nobel-e-uzanan-yol/396/>
11. Güler A. (2002). "II. Dünya Savaşı Sırasındaki Konferanslarda Türkiye'nin Savaşa Sokulması İle İlgili Müttefik Teşebbüsleri", *Kara Harb Okulu Bilim Dergisi,*
12. Hacıoğlu N. (2016) "Eurovision Şarkı Yarışması'nda Ukrayna'yı Tatar kızı Jamala (Cemile) temsil edecek", Hürriyet Gazetesi, 22.02.2016, http://www.hurriyet.com.tr/eurovision-sarki-yarismasinda-ukraynayi-tatar-kizi-jamala-cemile-temsil-edecek-40058478
13. Hall S. (1998). "Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik", (Çev: G. Seçkin-Ü.Yolsal), A. KİNG (Ed.), Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
14. Hobsbawm E. (1993). 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, (Çev. Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
15. İnan K. (2002). "Yeni Dünya Düzenine Doğru", LDT, U. 28.07.2002, <www.liberal-dt.org.tr/ldd/m5/DDinan4.html>
16. Pareles J. (2010). "Classical Azeri Poetry in Song, From a Team of Father and Daughter", The New York Times, March 15, 2010
17. Raşid A. (1996). Orta Asyanın Dirilişi, Çev. Osman Deniztekin, Cep Kitapları, İstanbul
18. Tekin A. (2015). "Bir Dönem Aziz", Yeniçağ Gazetesi, 17.12.2015
19. Tokay M. (2009). "Orta Asya'nın en büyük sesi: Alim Qasımov", Zaman Gazetesi, 12 Temmuz 2009, Pazar

20. Tunalı O. (2016). “Mardin Savur’dan Nobel’e”, Radikal, 03.06.2016, <http://kitap.radikal.com.tr/makale/haber/mardin-savurdan-nobele-434231>

İnternet Kaynakları:

21. Hürriyet Gazetesi (2016). Söyleşi, "Azeri Halk Müziği'ni Dünyaya Yayan Usta", 18 Haziran 2010, U.T.16.06.2016, www.hurriyet.com.tr/azeri-halk-muzigini-dunyaya-yayan-usta-15052352
22. Haber-1, (2016). Nobel Kimya Ödülü'nü Türk asıllı Aziz Sancar kazandı, Hürriyet Gazetesi, 07.10.2016, www.hurriyet.com.tr/nobel-kimya-odulunu-turk-asilli-aziz-sancar-kazandi-aziz-sancar-kimdir-30255503
23. Haber-2, (2015). Aziz Sancar Ata’nın Huzurunda, AA, 15.12.2015, http://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/aziz-sancar-atanin-huzurunda-1009408/
24. Haber-3 (2016) “Gözünüzü seveyim politikayla uğraşmayın”, Sözcü Gazetesi, 18 Mayıs 2016, http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/gozunuzu-seveyim-politikayla-ugrasmayin-1235030/
25. Haber-4 (2016). Eurovision birincisi Jamala (Cemile) ve Ukrayna oldu, Hürriyet Gazetesi, 15 Mayıs 2016, http://www.hurriyet.com.tr/eurovision-birincisi-ukrayna-oldu-40104057
26. Haber-5 (2016). “Kırımlı Cemile Krallar Gibi Karşılandı”, Sabah Gazetesi, 17.5.2016, http://www.sabah.com.tr/yasam/2016/05/17/kirimli-cemile-krallar-gibi#
27. The Aga Khan Music Initiative, U.T.16.06.2016**,** <www.akdn.org/akmi/artists/alim-qasimov>
28. Silk Road Musicians, U.T. 12.06.2016, www.silkroadproject.org/ensemble

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(20)

Yrd. Doç. Dr. Haşim ERDOĞAN*
Enes ÖZ**

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KAYSERİ'DE TEKNİK ANLAMDA BİR GİRİŞİM: KAYSERİ UÇAK FABRİKASI

A TECHNICALLY MEANINGFUL INITIATIVE IN KAYSERI IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC: KAYSERI AIRCRAFT FACTORY

ÖZ

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurulan Cumhuriyet'te teknik anlamda bir girişim yapılması için bazı adımlar atmıştır. Bu adımların en önemlisi "İstikbal Göklerdedir" parolası ile Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulması ve hemen akabinde Kayseri Uçak Fabrikasının açılmasıdır. Zira Mustafa Kemal Atatürk'ün devletçilik ilkesi gereği güçlü biçimde ayakta durabilen bir devletin sağlam bir ekonomiye sahip olması elzemdir. Kayseri'de bir uçak ve uçak motoru fabrikası kurulmasına ilişkin antlaşma, Türk Hükümeti ile Alman Junkers firması arasında 15 Ağustos 1925 tarihinde imzalanmasının ardından fabrika kurulmaya başlamıştır. Bu fabrikanın Kayseri'de kurulmasında, etrafı dağlarla çevrili bir ovadaki şehrin stratejik konumunun ve havacılık için birinci derecede önemli olan, şehrin güney kesimindeki geniş ve düz bir alanın varlığı önemli birer etken olmuştur.

Fabrika bünyesinde patenti Junkers firmasına ait uçakların parça montajı ve bazı parçalarının üretimi yapılmıştır. Kayseri Uçak Fabrikası'nda TOMTAŞ dönemi de dâhil olmak üzere 1926-1941 yılları arasında yedi ayrı tipte yaklaşık 212 adet uçak imal edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: TOMTAŞ, Uçak Fabrikası, Junkers, Kayseri.

ABSTRACT

Gazi Mustafa Kemal Atatürk has taken some steps to make an attempt in technical sense in the newly established Republic. The most important of these steps is the establishment of the Turkish Tayyare Society with the password of the future sky and the opening of the Kayseri Aircraft Factory immediately afterwards. Because a state that is strongly supported by Mustafa Kemal Ataturk's statism principle should have a sound economy. The contract for the establishment of an aircraft and aircraft engine plant in Kayseri was signed between the Turkish Government and the German firm of Junkers on August 15, 1925. The establishment of this plant in Kayseri, the strategic location of an plain city surrounded by mountains and the presence of a large and flat area in the southern part of the city, which is important for aviation at first, is an important factor.

In the factory, part of Junkers company's aircraft was assembled and some parts were produced. Approximately 212 aircrafts were manufactured in seven different types between 1926 and 1941, including the TOMTAŞ period in the Kayseri Aircraft Factory.

Keywords: *TOMTAŞ, Aircraft Factory, Junkers, Kayseri.*

* **Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi, Nevşehir/TÜRKİYE; hasimerdogan@nevsehir.edu.tr**
* **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Nevşehir/TÜRKİYE; enes.oz50@gmail.com**

1. GİRİŞ

Dünya da Yakınçağ ile birlikte, hızla sanayileşme adımları atılmaya başlamıştır. Buharlı makinaların kullanılması ile daha hızlı ve daha az iş gücü ile her alanda aşırı hızlı bir büyüme ve gelişme gerçekleşmeye başlamıştır. Bu büyüme her alanda olduğu gibi savaş alanlarında kullanılacak enstrümanlarda da farklı boyutlar ve çeşitlilik kazanmaya yol açmıştır. Silah sanayindeki gelişme, aynı alanda kullanılmak üzere uçakların üretimine neden olmuştur.

20. yüzyıla gelindiğinde uçaklar artık üretilmiş ve ilk aşamalarda düşman cephe hattını ve dizilişleri havadan gözlemleme amacı ile daha sonrada bomba bırakabilecek kapasitede kullanılmaya başlanmıştır.

Uçaklar dünya tarihine her ne kadar ABD'li Wright Kardeşler tarafından girmişse de, Türk tarihinde uçak ile ilk karşılaşma Trablusgarp cephesinde olmuştur. Bunu takiben I. Dünya Savaşı'nda uçakların düşman cephesinden önemli bilgiler toplaması ile savaşın seyirleri değişmiştir. Uçakların bu alandaki etkisi göz önüne çıkınca yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde sanayileşme alanında atılan ilk adımlardan birisi de uçak sanayinde olmuştur.

2. Osmanlı Devleti Döneminde Uçakların Kullanılmaya Başlanması

Trablusgarp Savaşı'nda uçakların savaş alanlarındaki etkinliği gözle görünür bir şekilde hissedilmiştir. Öyle ki, İtalyanlar uçakları kullanarak hava gözlemleri yapmışlar, topçu ateşini uçakların yardımıyla düzenlemişler ayrıca cephelerdeki Türk askeri üzerine el bombası atmışlardır. İtalyanların uçakları harp alanlarında kullanması, havacılığın dünya ordularında vazgeçilmez bir teşekkül olacağının ilk işaretini veriyordu. (Koloğlu, 1988, s. 16-19) Osmanlı Devleti savaş alanlarındaki bu açığını gidermek için Fransa ve Almanya ile anlaşarak Osmanlı ordu envanterine uçağın dahil edilmesi yönünde çalışmalar yapmış ve nihayetinde Balkan Savaşı başladığında ordu içerisine uçaklar katılıp kullanılmaya başlanmıştır. Türk ordusunun envanterine çeşitli markalardan 12 tane keşif ve eğitim uçağı girmiştir. Harp süresince 7 uçak daha Avrupa'dan getirilerek orduya katılmıştır. Fransa'da yetişmiş 8 pilot ve 4 aday pilota ek olarak Fransa dan 3, Almanya'dan 4 pilot ve 5 makinist de daha sonra dahil olmuştur. (Sarısır, 1988, s. 25)

Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı Devleti'nin Almanya ile her alanda yakınlaşmaya başlamasının etkisi uçak sanayi ve gelişimi alanında da boy göstermiştir. Bu yönde yapılan çalışmalar kapsamında Osmanlı Hükümeti Almanya'dan bir heyeti Hava Kuvvetlerimizin geliştirilmesi için getirtmiştir. Böylece Türk Havacı lığı, Alman Havacılığı ile I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürecek olan bir işbirliği içine girmiştir.

Birinci Dünya Savaşı başladığında, Türk ordusu içerisinde uçak ve uçak savar birliği mevcut değildi, Ayrıca, pilot, takyap ustası ve havaalanı da yoktu. Türkiye'nin savaştaki müttefiki olan Almanya, Türkleri bu alanda desteklemek zorunda olduğunu biliyordu. Bu amaç doğrultusunda bir Türk uçak birliği kurmak ve yönetmek için Alman Yüzbaşı Erich Serno 3 Şubat 1915 yılında İstanbul'daki Tayyare Mektebi Müdürlüğüne atandı ve İstanbul'a geldi15. Hemen akabindeki çalışmalar sonucunda ilk Türk havaalanı Yeşilköy'de inşa edildi. Birinci Dünya Savaşı sebebiyle ilân edilen seferberlikte orduyu güçlendirmek amacıyla halktan toplanan yardım paralarıyla Fransa'ya ısmarlanan kara ve deniz uçaklarına bu devletle savaşa girildiği için, Fransa tarafından el konulmuştur. Bundan dolayı Osmanlı Ordusu savaşa 5 kara ve 2 deniz uçağı ile katılmak zorunda kalmıştır. 1914-1918 yılları arasında Türk ordusunda kullanılan uçakların yıllara göre dağılımı şöyledir: (Beyoğlu, 2000, s. 143)

1915'te 37 adet kara uçağı,
1916'da 69 kara ve 3 deniz uçağı,
1917'de 108 kara ve 3 deniz uçağı,
1918 yılına gelindiğinde 80 kara ve 6 deniz uçağı mevcuttur.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı ordusunda görev yapan askerler zorunlu olarak terhis edilmiş ve silahlarına el konulmuştur. Bu durum Osmanlı Hava Kuvvetlerine de yansımıştır. Envanterde bulunan uçaklara el konularak pilotlar dağıtılmıştır.

3. İstikbal Göklerdedir; Türk Tayyare Cemiyeti'nin (Türk Hava Kurumu) Kurulması

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nı uçaklarla kazanmamış mıydı? Curzon'un Lozan görüşmelerinde İsmet İnönü'ye söylemiş olduğu talihsiz sözlerinin gerçekleşmemesi için yapılacak tek şey milli kaynaklarla imal edilen, Türk gençliği tarafından benimsenen ve sahip çıkılan askeri, sivil ve endüstriyel havacılığın meydana getirilmesi gerekirdi. Bunun ilk hamlesi olarak da 16 Şubat 1925 yılında Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur. (Kaymaklı, 1997, s. 327) Mustafa Kemal Atatürk'ün, "İstikbal göklerdedir; çünkü göklerini koruyamayan devletler yarınlarından asla emin olamazlar" ifadesi bu cemiyetin açılışında kayıtlara geçmiştir. (Güneşşen, 2003, s. 20)

Devlet eliyle kurulan ve ülkenin savunması için çok önemli olan havacılığın büyük beklentilere cevap vermesinin hedeflenmesi kaçınılmazdır. Çünkü bu dönemde Türkiye, bağımsız ve milli bir devlet olarak varlığını kabul ettirmiş olmasına rağmen hala Lozan Antlaşması ile çözüme kavuşmamış pek çok sorunu olan bir ülkedir. Musul Meselesi, Boğazların Türkiye'nin istediği gibi bir sonuca ulaşmaması bunlardan en önemlileridir. (Durmuş Yalçın, 2000, s. 385-387)

Atatürk, havacılığın güçlenmesi için Türkiye'nin kendi uçaklarını üretmesine önem veriyordu. Türk Hava Kurumu da böyle bir düşüncenin sonucu olarak kurulmuş ve kuruluş amaçları bizzat Atatürk tarafından tespit edilmiştir. Bu amaçlar; (Adıgüzel, 2006, s. 59)

Havacılık sanayinin temellerini atmak ve geliştirmek,
Havacılığın askeri, ekonomik, sosyal ve siyasal önemini anlatmak,
Askeri, sivil ve turistik havacılığın gelişmesini sağlamak,
Gerekli araç ve gereci hazırlamak,
Personel yetiştirmek,
Uçan bir Türk gençliği meydana getirmektir.

4. TOMTAŞ (Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi) ve Kayseri Uçak Fabrikası

Türk Tayyare Cemiyeti kurulduktan hemen sonra bir uçak fabrikası da kurulmak istenmiştir. Fakat Türkiye'de bu girişimin altından kalkacak yeterli sermaye ve teknik eleman eksikliği vardır. Buna karşın Birinci Dünya Savaşı'nı müteakip, mağlup Almanya'nın uçak ve harp sanayi Versailles Antlaşması (11 Kasım 1918) ile kısıtlanınca, Almanya içinde faaliyet gösteremeyen Alman firmaları, başka ülkelerde fabrikalar kurarak üretimlerine devam etme eğilimine girmişlerdir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında güçlü bir ordu ve hava kuvvetlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Sermaye ve teknik eleman eksikliği nedeniyle, yabancı sermaye ile ortak bir girişim zorunluluk halini almıştır. Berlin Büyükelçisi Kemaleddin Sami Paşa da Alman makamlarıyla iki ülke arasındaki yakın ekonomik işbirliği fırsatlarını ele almış ve bu meyanda Junkers firması ile görüşmelere başlamıştır. (Uçar, s. 20-23)

Türkiye'nin bir uçak fabrikası kurma istekliliği ile birlikte Junkers Firması ve onun kurucusu Alman Profesör Junkers de Almanya dışında da faaliyet göstermek istiyordu. Junkers temsilci olarak direktör Sachsenberg'i Türkiye'de Genelkurmay yetkilileri ile görüşmek üzere Ankara'ya gönderdi. (Özgiray, 1997, s. 239) Nihayet uygun zemin oluşması üzerine, fabrikanın kurulmasına dair anlaşma için Alman Firması Junkers'le mutabakata varıldı. Junkers firması Türk Hükümeti yetkilileri ile oldukça kısa bir zaman içerisinde görüşmüş uçak fabrikasının inşası ve yürütülmesi için bir ön antlaşma taslağı hazırlamışlardır.

Taslakta Karara Bağlanan Maddeler:

Fabrikanın yedi milyon marklık sermayesi her iki tarafça eşit olarak paylaşılacaktı fakat Türkiye'nin payına düşen ödemesi gereken kısım birkaç yıllık bir periyotta düzenli aralıklarla ödenecekti. Bununla birlikte fabrika faaliyete geçene kadar, Türk hükümeti bütün uçaklarını Dessau'da ki fabrikadan alacaktı. Son olarak, Türk Hükümeti Junkers'e firmanın patentini almak için toplu halde dört milyon mark ödeyecekti.

Alman "Junkers Flugzeugwerke A.G" şirketi ile ortak kurulacak şirketin Türk ortağı Türk Tayyare Cemiyeti olacaktı. 3.000.361 TL (7 Milyon Mark) 57 sermaye ile kurulan şirketin sözleşmesi 15 Ağustos 1925 tarihinde Türk hükümeti ile Alman Junkers şirketin temsilcisi Hans Sachsenberg arasında imzalandı. Türkiye'yi gayet iyi tanıyan Sachsenberg I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de pilot olarak görev yapmıştır. Böylece; 15.08.1925 tarihinde Türk Hükümeti ile Junkers Firması arasında yapılan sözleşmeyi müteakip, 07.09.1925 tarihinde kurulan TOMTAŞ'ın iç tüzüğündeki gerekli değişikliklerin yapılması ile TOMTAŞ'ın

kuruluşu, Bakanlar Kurulu'nca 25.10.1925 tarihinde resmen onaylanmıştır. Artık, Türkiye Cumhuriyeti dönemin en son teknoloji ürünü uçakları yapmak için, Junkers Firmasıile birlikte TOMTAŞ'ı kurmuş bulunmaktadır. (Osman Yalçın, 2010, s. 527)

Mustafa Kemal Atatürk, uçak fabrikasının kurulmasının ekonomik açıdan da yeni kurulmuş Cumhuriyetin ekonomik kazanımları açısından faydalı olabileceğini düşünmüştür. Zira Mustafa Kemal Atatürk'ün devletçilik ilkesi gereği güçlü biçimde ayakta durabilen bir devletin sağlam bir ekonomiye sahip olması elzemdir. Yeni kurulan Cumhuriyet'te ekonomik gelişmeler istenilen seviyede değildi ve Osmanlı Devleti zamanından kalma fabrikalar da ülke dışarısına çıkan girişimciler tarafından sökülüp götürülmüştü. (Erdoğan, 2015, s. 185) Sanayi alanında bir girişime özel sermayenin yetersiz olmasından dolayı devletçilik ilkesi ile yatırımlara ekonomik açıdan da kaynak oluşturulmuş olunuyordu. Atatürk bu görüşü destekleyen *"ulusal ekonomiyi, sağlam temeller üzerine oturtma amacına yönelik olarak ve İktisaden zayıf bir ulus, fakirlik ve sefaletten kurtulamaz. Toplumsal ve siyasi felaketten yakasını kurtaramaz*" ifadelerini kullanmıştır. Bu cümleden hareket ile ekonomik temellerin sağlam zemine oturtulması için TOMTAŞ'ın devlet eli ile Junkers firmasıyla birlikte kurulması sağlayarak uçak fabrikasının önünü açmıştır.

Kayseri'de bir uçak ve uçak motoru fabrikası kurulmasına ilişkin antlaşma, Türk Hükümeti ile Junkers arasında 15 Ağustos 1925 tarihinde imzalanmasının ardından fabrika kurulmaya başlamıştır. Bu fabrikanın Kayseri'de kurulmasında, etrafı dağlarla çevrili bir ovadaki şehrin stratejik konumunun ve havacılık için birinci derecede önemli olan, şehrin güney kesimindeki geniş ve düz bir alanın varlığı önemli birer etken olmuştur. (Uçar, s. 58)

Junkers'in karşı karşıya olduğu mali sorunlarına rağmen, "Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi" (Tomtasch) adını alan Türk-Alman ortak kuruluşunca yürütülen projenin ilk aşaması kısa sürede, planlandığı gibi tamamlandı ve Kayseri Uçak Fabrikası 6 Ekim 1926 tarihinde devlet yetkilileri ve halkın yoğun iştirakiyle açıldı. Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey, fabrikanın zamanında tamamlanmasından duyulan memnuniyeti Nadolny'e Türk Hükümeti adına açıklamış; bunun Türk-Alman işbirliğine olumlu etkilerde bulunacağını ifade etmiştir. Nadolny, Milli Müdafaa Vekili Recep (Peker) Bey'in de aynı duygu ve düşünceleri paylaştığı görüşündedir. İstanbul'da Almanca olarak yayınlanan Türkische Post gazetesinin 6 Ekim 1926 tarihli sayısında, ertesi gün "Kayseri Uçak Fabrikası'nın resmi açılışının yapılacağı ve idare binalarına ait inşaatın temelinin de atılacağı, bu münasebetle bir tören düzenleneceği" haberi yer alıyordu. Ayrıca haberde, Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi'nin (TOMTAŞ) denetim kurulu üyesi Konya mebusu Refik, İzmit mebusu Süreyya, Ordu mebusu Recai ve Kemal Beylerin, Cumhurbaşkanı ile Başvekili törene davet ettikleri ve bu münasebetle Gazi Mustafa Kemal tarafından kabul edildikleri belirtiliyor. Kabulde Cumhurbaşkanı törene katılamayacağından dolayı üzüntülerini bildirmişse de, fabrika hizmete girdiğinde, onu ve ürünlerini görmek üzere Kayseri'ye gideceğini açıklamıştır. Gazetedeki haberde, "Milli Müdafaa Vekili Recep (Peker) Bey'in, Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisliği'nden Kâzım Paşa'nın ve Milli Müdafaa Vekâleti'nden yüksek dereceli memurlar ve hava yollarından yöneticilerin törene katılmak üzere Kayseri'de olacakları" haberi vardı. (Osman Yalçın, s. 575.)

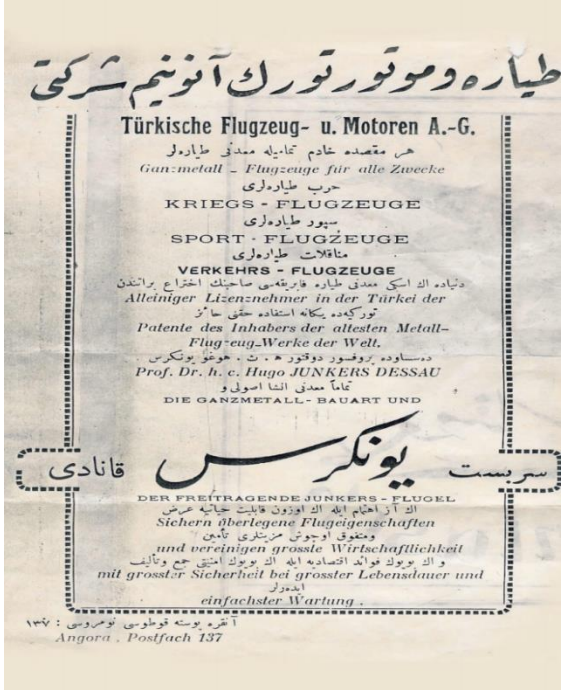
طیاره وموتور تورك آنونیم شرکتی
Türkische Flugzeug- u. Motoren A.-G.
هر مقصده خادم تمامیله معدنی طیاره‌لر
Ganzmetall - Flugzeuge für alle Zwecke
حرب طیاره‌لری
KRIEGS - FLUGZEUGE
سپور طیاره‌لری
SPORT - FLUGZEUGE
مناقلات طیاره‌لری
VERKEHRS - FLUGZEUGE
دنیاده الك اسکی معدنی طیاره فابریقه‌سی صاحبنك اختراع براتندن
Alleiniger Lizenznehmer in der Türkei der
تورکیه‌ده یکانه استفاده حقق حائز
Patente des Inhabers der ältesten Metall-
Flugzeug-Werke der Welt.
دسساوده پروفسور دوقتور ه . ث . هوغو یونکرس
Prof. Dr. h. c. Hugo JUNKERS DESSAU
تماماً معدنی انشا اصولی و
DIE GANZMETALL- BAUART UND
قانادی یونکرس سربست
DER FREITRAGENDE JUNKERS - FLUGEL
الك آز اهتمام ایله الك اوزون قابلیت حیاتیه عرض
Sichern überlegene Flugeigenschaften
ومتفوق اوچوش مزیتلری تأمین
und vereinigen grosse Wirtschaftlichkeit
و الك بویوك فوائد اقتصادیه ایله الك بویوك امنیتی جمع وتألیف
mit grosser Sicherheit bei grosser Lebensdauer und
ایدرلر
einfachster Wartung.
آنقره پوسته قوطوسی نومروسی : ۱۳۷
Angora, Postfach 137

Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi ve Junkers Firması Arasında İmzalanan Anlaşma Metni (Şahin, 2015 s. 65)

Dönemin Milli Savunma Bakanı Recep Peker'in konuşması ardından Recep Bey'in eşinden fabrikanın açılış kurdelenin kesilmesi rica edilmiş fakat Recep Bey'in eşi makası alarak Kayseri Belediye Başkanı İbrahim Sefa Bey'e vermiştir, kurdele onun tarafından kesilmiş ve resmi açılış yapılmıştır. Daha sonra makinelerin olduğu bölümler gezilmiş burada Recep Bey bizzat bir makineyi çalıştırtmıştır. Makinelerin faaliyete geçirilmesi üzerine işçiler hemen işbaşı yapmışlar ve diğer makineler işçiler işbaşındayken gezilmiştir. (Sarısır, s. 70)

Kayseri'de Uçak Fabrikası'nın açılışı ulusal medyaya da yansımıştır. Milliyet Gazetesi'nin 7 Ekim 1926 perşembe tarihli nüshasında haber "*İlk Türk Tayyare Fabrikasının Küşadı"* manşeti ile okuyucuya aktarılmıştır. Haberin içeriğinde ise şu ifadelere yer verilmiştir: (Milliyet, 1926, s. 1)

"Kayseri de inşaatı ikmal olunan tayyare fabrikamız, dün büyük merasimle küşad edildi. Müstakbel harplerde memleketin istiklalini tahtı ehemmiyette bulunduracak en müessir vasıtalardan biride tayyarelerdir. Memleket havalarını bu tayyarelerle doldurmalıyız. Hükümeti Cumhuriyemizin büyük azim ve himmetiyle çok az bir müddet içinde Kayseri de inşasına muvaffak olunan ilk Türk tayyare fabrikasının resmi küşadı dün büyük merasimle icra kılındı. Müdafai Milliye vekilimiz Recep Bey Efendi Türk tayyareciliğinin günden güne teali ve terakki etmekte bulunmasından bahis bir nutuk irad etmişlerdir. Nutukların iradından sonra fabrika kapısına gerilen kurdelenin kesilmesi, müdafai milliye vekilimiz refikası hanımefendiden rica edilmiştir. Recep Bey efendinin refikaları hanım efendi tepsiden makası almış ve Kayseri belediye reisi İbrahim Safa Bey'e vermiştir. İbrahim Safa Bey makası teşekkürle almış ve kurdeleyi kesmek suretiyle resmi küşadı icra eylemiştir. Müteakiben fabrika gezilmiştir. İlk önce makine dairesine gidilmiş ve makinenin kurdelesi Müdafai Milliye Vekili Recep Bey tarafından kesilmiş ve manivelasını da bizzat çevirerek makineleri de tahrik etmiştir. Diğer makinenin kurdelesi de Recep Bey'in refikaları hanım efendi tarafından kesilmiştir. Makinelerin faaliyeti üzerine amele hemen işe başlamıştır. Diğer makineler amele iş başındayken gezilmiştir. Recep Bey büyük bir alaka ile fabrikanın faaliyetlerini takip etmiş ve muhtelif makinelerin ifa ettiği hizmetler hakkında izahat istemiştir. Şirket müdürü Mösyö Saksonberg ve fabrika direktörü mösyö Haze lazım gelen izahatı vermişlerdir. Bundan sonra müdüriyet binasının vazı esas merasimi yapılmıştır. Vazı esas resminin 6 Teşrini Evvel (Ekim) 1926 tarihinde icra edildiği hakkındaki kâğıt hazirun tarafından imza edilerek kutuya konmuş ve muhteşem bir tayyare modeliyle birlikte mahalli mahsusuna vaz olunmuştur. Recep Bey teftiş seyahatine

devam etmek üzere yarın hareket edecektir. Heyet şerefine akşam büyük bir ziyafet keşide edilmiştir".

Üretim faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte Hava Kuvvetlerinin envanterinde bulunan, Junkers A-20, F-13, G-23 uçaklarıyla bu dönem içinde envantere giren uçakların montaj bakım ve onarım işlerine başlanmıştır. 1925–1929 yılları arasında yapılan uçak imalatı ile ilgili dökümler şöyledir: (Uçar, s. 63, 64)

1923 yılında Alman Junkers firması ile yapılan antlaşma sonucunda 15 adet Junkers A-20 L (301-315 Seri numaralı) alınmış 1926 yılında ise 30 adet A-20 L'nin montajı TOMTAŞ tarafından yapılmıştır. TOMTAŞ ayrıca 1926-1927 yılları arasında 30 adet A-20L, 3 adette F-13 üretmiştir.

Fabrika, 28 Mayıs 1928 tarihinde kapanmış olmasına rağmen burada onarım ve revizyon işlerine devam edilmiştir. Ayrıca 1929 yılında da aynı uygulamanın devam ettği görülür.

Fabrika bünyesinde patenti Junkers firmasına ait uçakların parça montajı ve bazı parçalarının üretimi yapılmıştır. Ancak faaliyetlerin başında Türk tarafında Almanlarla birlikte çalışacak yeterli teknik bilgiye sahip, mühendis ve teknisyen kadrosu mevcut olmadığından ortaklık anlaşmasından yeterince faydalanılamamıştır. TOMTAŞ'ın faaliyetleri ise uzun soluklu olamamıştır. Bunun nedenleri arasında, fabrikada çalışan Alman ve Türk işçileri arasındaki ücret farkı ve Junkers firmasının anlaşma gereği doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi vardır. Bu nedenle şirket, 28 Haziran 1928 yılında lağvedilmiştir. TOMTAŞ'ın tasfiye sürecinde, Junkers firması belirli bir bedel karşılığı haklarından feragat etmiştir. TOMTAŞ, Kayseri Uçak Fabrikası adı altında 1931'de Milli Müdafaa Vekâletine (MMV) bağlı olarak yeniden açılmıştır. Junkers tecrübesinden sonra, uçak sanayiinde bu dönemde büyük gelişmeler gösteren ABD'deki Curtiss şirketi ile MMV arasında 1932'de Hawk ve Fledling tipi uçak yapılması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Fabrikada 1936'da Alman Gotha 145 tipi, 1937'de Polonya PZL -23 tipi, 1939'da İngiliz Miles ve Magister tipi uçaklar üretilmiştir. Kayseri Uçak Fabrikası'nda TOMTAŞ dönemi de dâhil olmak üzere 1926-1941 yılları arasında yedi ayrı tipte yaklaşık 212 adet uçak imal edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte, üretimden ziyade onarım ve bakım işleri ön plana çıkmıştır. Fabrika birçok değişim geçirdikten sonra günümüzde Kayseri Hava İkmal Bakım Merkezi Komutanlığı olarak faaliyetini sürdürmektedir. Pervaneli uçakların fabrika seviyesi bakım, onarım ve imalat işlemleri burada yürütülmektedir. TOMTAŞ'ın faaliyetlerinden Türkiye'nin çeşitli kazanımları olmuştur. Bunlardan birisi de fabrikada çalışan yerli personelin eğitimidir. Bu konuda TOMTAŞ, Junkers firmasının Dessau'daki ana fabrikasına teknisyenler göndererek eğitim almalarını sağlamıştır. Zaman şartlarına göre, bu durum Türkiye için büyük kazanımdır. (Bocutoğlu ve Dinçaslan, 2014, s. 160, 161)

SONUÇ

Yeni Kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti bir daha istiklal mücadelesi vermemek adına güçlü bir ulusal savunma oluşturmak zorundaydı. Bunu sağlamak için ise savunma sanayiye yatırım yapılmış, bu yatırım kendini Hava kuvvetlerine yapılan yatırımda göstermiştir. Zira Gazi Mustafa Kemal Atatürk, savunma sanayinin geliştirilmesi konusu üzerinde ısrarla durmuş, bu alanda atılacak bütün adımlarda öncülük etmiştir. Gazi'nin hedefi teçhizat açısından tamam milli bir ordu oluşturarak savaş anlarında Türkiye'nin bağımsız hareket edebilme kabiliyetini arttırmaktır.

Gazi'nin bu düşüncesinden hareketle, o dönemde dünya çapında hava sanayisi ile ün yapmış önemli firmalar ile görüşülmüştür. Bu görüşmeler çerçevesinde Alman Junkers firması ile Kayseri de bir uçak fabrikası kurulması konusunda antlaşmaya varılmıştır. Türk-Alman ortak kuruluşunca yürütülen proje kısa sürede, planlandığı gibi tamamlandı ve Kayseri Uçak Fabrikası 6 Ekim 1926 tarihinde devlet yetkilileri ve halkın yoğun iştirakiyle açılmıştır. Uçak fabrikasının kuruluş yeri olarak Kayseri'nin seçilmesi etrafı dağlarla çevrili bir ovadaki şehrin stratejik konumunun ve havacılık için birinci derecede önemli olan, şehrin güney kesimindeki geniş ve düz bir alanın varlığı önemli sebeplerindendir.

Kayseri Uçak Fabrikasında çalışan Alman ve Türk işçileri arasındaki ücret farkı ve Junkers firmasının anlaşma gereği doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi sebeplerinden dolayı şirket, 28 Haziran 1928 yılında lağvedilmiştir.

Kayseri Uçak Fabrikası daha sonra 1931'de Milli Müdafaa Vekâletine (MMV) bağlı olarak yeniden açılmıştır. Junkers tecrübesinden sonra, uçak sanayiinde bu dönemde büyük gelişmeler gösteren ABD'deki

Curtiss şirketi ile MMV arasında 1932'de Hawk ve Fledling tipi uçak yapılması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Kayseri Uçak Fabrikası'nda TOMTAŞ dönemi de dâhil olmak üzere 1926-1941 yılları arasında yedi ayrı tipte yaklaşık 212 adet uçak imal edilmiştir.

Kayseri de teknik ve sanayi alanında genç cumhuriyetin girişmiş olduğu bu önemli adım maalesef daha sonra devam ettirilememiştir. Günümüzde Hava İkmal ve Bakım Merkezi olarak varlığını devam ettiren fabrikada üretim yapılmamaktadır.

Son dönemde yazılı ve görsel medyaya yansıyan haberlerde 1947'de ABD'nin Türkiye'ye yardım planı ile bir anda ortadan kaybolan, envanterlerden silinen 72 adet Focke-Wulf FW-190 tipi uçaklardan 50'si Kayseri Eski Havalimanı'nın altında (2. Hava İkmal Komutanlığı ön cephesi) gömülü olduğu iddia edilmektedir. Yine bu haberlerde iddia edildiğine göre; 1941'de Alman büyükelçisi, eski şansölye Franz Von Papen'in gayretleri sonucu bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma gereği Türkiye Almanya'ya demir ve krom cevheri satmış, karşılığında da 72 adet FW-190A3 tipi savaş uçağı almıştır. Parçalarının önemli kısmı Anadolu'daki tesislerde üretilen uçaklar 1943'te Türkiye'ye getirilmiştir. İlk uçuşunu 10 Temmuz 1943'te yapan bu uçaklar 5 farklı ile dağıtılmış, 50 adet uçak da Kayseri'ye gitmiştir. Türk-Alman yapımı savaş uçaklarının kaderi 1947'de son bulmuştur. Kayseri de gömülü olduğu iddia edilen uçaklar bunlardır. Öyle ki ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından elinde kalan binlerce uçağı müttefiklerine dağıtmak üzere çalışma başlatmış, Ankara ile uzun süren görüşmeler gerçekleştirmiştir. Nihayetinde ABD'li yetkililer ile 1947'de anlaşmaya imza atılmış, anlaşma gereği Türk ordusunun envanterdeki tüm Alman FW-190'lar imha edilmesine karar verilmiştir. O tarihten sonra uçaklar hiç görülmemiştir. Gömülü uçak haberlerinin iddia olarak ortaya atılması Hasdal Kışlası'na adı verilen komutanın torunu olan Uluhan Hasdal ile yapılan görüşmelere dayandırılmaktadır. Hasdal'ın iddialarına göre, ABD kendi uçaklarını ücretsiz vermek istemiş, ancak bunun için bir şart koşmuştur. Şart ise Alman uçaklarının yok edilmesidir. Bu şart Ankara tarafından kabul edilmiş ve 50'ye yakın uçak Kayseri Havalimanı'na getirilerek envanter dışı bırakılmıştır. Hatta uçaklar yağlı brandalara sarılarak gömülmüş, bu model uçakların korozyona dayanıklı olduğu ve çıkarılması halinde uçurulabileceği aktarılmıştır. Ancak ulusal medyaya yansıyan bu haberler günümüzde halen iddia niteliği taşımakla birlikte, konunun devlet eli ile araştırılması ehemmiyet arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Gazeteler:

1. Milliyet Gazetesi, 7 Ekim 1926.

Kitaplar ve Makaleler:

2. ADIGÜZEL Bahattin, (2006) *Türk Havacılığında İz Bırakanlar*, Ankara THK Kültür Yayınları.
3. BEYOĞLU Süleyman, (2000) "Osmanlı Havacılığı ve Havacılık Teşkilatı", Türk Kültürünü İnceleme Dergisi, İstanbul, Sayı 1, s. 143.
4. BOCUTOĞLU Ersan ve DİNÇARSLAN Mehmet, (2014) "1925-1950 Döneminde Türk Havacılık Endüstrisi ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konjonktüründe Türk Havacılık Endüstrisine Etkileri", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Trabzon, Sayı 7. s. 157-174.
5. ERDOĞAN Haşim, (2015) "Atatürk İlkeleri", Ed: İlyas Gökhan, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Genç Kalemler Yayıncılık, Nevşehir, s. 182-188.
6. GÜNEŞŞEN N. Metin, (2003) *Cumhuriyetten Günümüze Türk Kara Havacılığı*, Ankara, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
7. KAYMAKLI Hulusi, (1997) *Havacılık Tarihinde Türkler,* Ankara, II, Kültür Ofset Ltd. Şti. Yayımları.
8. KOLOĞLU Orhan, (1998) "Dünyada İlk Hava Savaşı", Tarih ve Toplum Dergisi, Şubat, Sayı 50, s. 15-32.
9. ÖZGİRAY Ahmet, (1997) "Rudolf Nadolny ve Kayseri Uçak Hangarı", I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996), Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi Yayınları, no:1, Kayseri.

10. SARISIR Serdar, (1998) *Atatürk Dönemi Milli Harp Sanayii içinde Kayseri Uçak Fabrikası'nın Yeri*, Kayseri, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
11. ŞAHİN Mehmet, (2015), "Kayseri de İlk Büyük Adım Tayyare Fabrikası" Marka Dergisi, Kayseri, Sayı 1. s. 62-67.
12. UÇAR Emre, (2008) *Türk Havacılık Tarihinde Kayseri Uçak Fabrikası'nın Yeri,* Kırıkkale, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
13. YALÇIN Durmuş, (2000) *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I-II*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt I.
14. YALÇIN Osman, (2010) "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Uçak Fabrikası Kurma Mücadelesinde İlk Girişim: Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) ve Kayseri Uçak Fabrikası", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XXVI, s. 561-588.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(21)

Prof. Dr. Ali Osman ENGİN*; Öğr. Gör. İbrahim AKSAKAL*; Muhammet Muhsin UMURBEK*; Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali SEVEN*; Murat GÜRBÜZ*

ÖĞRETMEN ADAYLARININ EĞİTİM İNANÇLARI AÇISINDAN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

THE STUDY OF PRESERVICE TEACHERS POINT OF VIEWS ACCORDING TO EDUCATION BELIEVES

ÖZ

Bu araştırmanın amacı; öğretmen adaylarının eğitim inançlarını belirlemektir. Hangi alanda olursa olsun insanların eğitim inançlarının kaynağının eğitim felsefesi olduğu bilinmektedir. Esasında eğitim felsefesini bireydeki eğitim düşüncesi olarak da tanımlamak mümkündür. Daha açık bir ifadeyle eğitimin hedeflerinden bahsetmek gerekir. Çünkü eğitim programlarındaki hedeflerin temel kriterlerinden birisi de toplumsal gerçektir

Çalışmanın birinci bölümünde literatür taraması yapılmış ve alan yazında bu konuda yapılan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde de, araştırmanın amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları, araştırma modeli, evren, örneklem, veri toplama aracı belirtilmiştir. Son bölümde ise, elde edilen veriler istatistiksel çözümleme yöntemleriyle çözümlenmiş ve değerlendirilmiş olup, uygu önerilerde bulunulmuştur. Makale tarama modelinde bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim felsefesi ve öğretmenlerin eğitim inançları, Eğitim inançlarının yapılanma süreci, Eğitim inançlarını şekillendiren temel değişkenler.

ABSTRACT

The aim of this study is to define the preservice teachers' education believes (philosphies). It is known that no metter what area it is the resource of human beings derives from education philosophy. In essence it is possible to find out as a person's idea of education With a boader thought it is necessary to explain the education goals. Because one of the basic criteria of education programmes is the social reality.

In the first capter of this study, literature review were made and the on the same subject. Inthe second chapter of the study the aim, importance, assumptions, limitations of the study, the research model, research World and sample, data collecting instrument were defined. In the last chapter the data handed were evaluated by using statistical methods and some suggestions were made. The article is a kind of scanning model research.

Keywords: *Education philosophy and teachers' education believes, the formation process of teachers' education believes, main variables of education believes.*

* **Atatürk Üniversitesi; Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü; Erzurum/TÜRKİYE; aosmanengin@gmail.com**
* **Kafkas Üniversitesi; Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü; Kars/TÜRKİYE; ibrahimaksakal25@hotmail.com**
* **MEB Sınıf Öğretmeni; m.muhsin.umubek@gmail.com**
* **Atatürk Üniversitesi; Erzurum Meslek Yüksek Okulu; Erzurum/TÜRKİYE; mseven@atauni.edu.tr**
* **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi; Eğitim Fakültesi; Ağrı/TÜRKİYE; mgurbuz@agri.edu.tr**

GİRİŞ

Eğitim, bireye istendik davranışlar kazandırma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu sürecin en temel unsurlarından biri öğretmendir. Öğretmen kendini alanında yetiştirmiş bir uzmandır. Ancak öğretmenin alan bilgisi ve deneyimi yanında eğitim inancı da büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada öğretmenlerin eğitim inançları eğitim felsefeleri açısından incelenmeye çalışılacaktır. Çünkü felsefe, insanların kendilerini ve dünyayı anlamlandırmalarında, biçimlendirmelerinde ve ona uyum sağlamalarında etkili olan bir perspektiftir. Her insanın bir felsefesi vardır. Bu felsefe ile yaşar, bununla kendini ve dünyayı biçimlendirir. Bu nedenle öğretmenlerin eğitim felsefeleri hem bir öğretmen olarak kendilerini yapılandırmalarında, hem de hem de mesleklerini icra etme şekillerinde büyük öneme sahiptir.

Felsefe insan düşüncesinin gelişimi sürecinde ortaya çıkmış bir bilim türüdür (Çüçen, 2013). Doğal olarak felsefeyi insanın bilme ihtiyacından doğan bir düşünme süreci olarak tanımlamak mümkündür. Bu amaçla düşünceye yön veren sorular yöneltilerek, bilgiye ulaşma yolları geliştirilir ve bu yolla yeni ve özgün çözümlere ulaşılır (AYDIN, 2015). Bu anlamda felsefenin insanın bütün eylemleriyle ilgili bir sorgulama süreci olduğu vurgulanabilir. Dolayısıyla felsefe başta eğitim olmak üzere bütün bilimler için önem arz etmekte ve rehber niteliği taşımaktadır. Charles J. Brauner ve Hobert ve W. Burns felsefenin dört ana yönünden bahsederler. Bunlar: Analitik, Değerlendirici, Spekülatif ve Bütünleyici yönlerdir. Analitik yön inceleme yapan, değerlendirici yön kriterler belirleyen, spekülatif yön yeni hipotezler oluşturan bütünleştirici yön ise yapısal birleştirmeler yapan işlevlere sahiptir. (Brauner & Burns, 1965). Eğitim felsefesi ise eğitim politikalarına ve uygulamalarına yön veren, eğitim sisteminin temeline konan insan davranışlarını değerlendiren, eğitimde kullanılacak yeni hipotezler oluşturmaya çalışan, insan tabiatı, toplum, öğrenme gibi konulardaki felsefi ve eğitsel yaklaşımları bir araya getiren ve bunlardan bir bütün çıkarmaya çalışan bir disiplindir (ERGÜN, 1996). Eğitim felsefesi bir eğitim programının ve program geliştirmenin hedefleri boyutuyla eğitim ve öğretim etkinliklerinin tümüne yön verir ve uygulamalara rehberlik eden sistemli fikir, disiplin ve diğer üreten kavramlar bütünüdür. Eğitim çalışmalarını yönlendiren ve yöneten merkezi otoritedir (ENGİN, 2015). Yine W.H. Kilpatrick, eğitim felsefesini, eğitimin ne yapması gerektiğini belirlemeye çalışan bir çaba olarak görürken; J.Dewey, çağdaş sosyal hayatın güçlüklerini, bunlara uygun zihni ve ahlaki alışkanlıkların kazanılması sorunlarını çözmeye yarayan bir dal olarak görüyor. Ch. J. Brauner ve H.W. Burns ise eğitim felsefesini, bir bakıma felsefi düşüncenin eğitim hareketlerine uyarlanması olarak kabul ediyorlar (ERGÜN, 1996). Eğitim felsefesi, eğitim alanındaki sorunları tartışır, irdeler, çeşitli değer-olgu ilişkileri bağlamında değerlendirmelerde bulunur ve çözüm önerileri geliştirir (Karslı, 2012).

Bir ülkenin eğitim politikalarının temel zeminini eğitim felsefesi oluşturur; bu politikalara dayanılarak eğitim planlaması somutlaştırılır; eğitim planlamasıyla da eğitim uygulamalarına meşruluk kazandırılır. Dolayısıyla eğitim gerçeğinin temel bağlantı kategorisinin temelinde eğitim felsefesi bulunmaktadır (Karslı, 2012).

Eğitim politikalarının yürütülmesi ve eğitimin icra edilmesinde en önemli role öğretmenler sahiptir. Bilginin ortaya çıkmasında, öğrenciye işlenişinde, öğrencilerin ve eğitim anlayışlarının inşasında öğretmenler öğrenciye rehberlik etmektedir. Şüphesiz ki öğretmenlerin mesleklerini icrasında eğitim felsefeleri önemli bir etkiye sahiptir. Her öğretmenin bilerek ya da bilmeyerek uyguladığı bir eğitim felsefesi mevcuttur. Bu da öğrencilerin aldıkları eğitimde önemli bir yere sahiptir. Çünkü öğrencilerin aldıkları eğitim öğretmenlerin eğitim felsefelerinden etkilenmektedir. Biz de bu çalışmada eğitim felsefelerini göz önüne alarak öğretmenlerin sahip oldukları ve uyguladıkları eğitim felsefeleri ortaya koymayı amaçladık. Bu amaçla Daimicilik, Esasicilik, İlerlemecilik ve Yeniden kurmacılık eğitim felsefeleri üzerinden öğretmenlerin eğitim inançları ele alınmaya çalışılmıştır.

Daimicilik en eski ve kökleri idealist ve realist felsefelere dayanan geleneksel bir eğitim felsefesi akımıdır (ERDEN, 2006). İnsanı akıllı bir varlık olarak tanımlamasından kaynaklanan bir alt yapı ile eğitimin evrensel, değişmez, mutlak doğruları insana yine akıl yoluyla öğretebileceğini savunur (Çüçen, 2013). Bu eğitim felsefesi yaklaşımında eğitimin evrensel özellikler taşıyan belirli bir gerçeklere dayandırılması düşüncesi savunulmaktadır (Varış, 1998). Bu yaklaşıma göre, hiçbir zaman hiçbir toplumda eğitimin gerçeğin yapısı değişmemektedir. Bunun için eğitimcilerin eğitim ve öğretim etkinlikleri kaynağını geçmişten

almalıdır. Çünkü geçmişte ve günümüzde geçerli olan erdemler, gerçek bilgi ve güzellik gibi daima var olan değerler hiç değişmeden ve aynı şekilde geleceği de kuşatacaklardır (ENGİN, 2015). Bu eğitim felsefesinin temel ilkeleri göz önüne alındığında öğretmenler yaşamı kopya etmek yerine öğrencileri geleceğe hazırlamalı, öğrencilerin zihinsel gelişim yönünden gelişmesi sağlanmalı, değişmez gerçek ve ilkeler üzerinde durmalı, erdemlerin öğretimi önemsenmeli, eğitimin içerik boyutu değişmeyen evren gerçeğine uygun bir şekilde yapılandırılmalı, aklın geliştirilmesi hedeflenmeli, değişmeyen ihtiyaç ve erdemler üzerine odaklanmalı ve dünya klasikleri okutularak öğrencilere bugün ve dünün gerçekleri öğretilip onların geleceği daha iyi yönetmeleri sağlanmalıdır (ENGİN, 2015).

Esasicilik yine idealist ve realist eğitim akımlarından etkilenen ve geleneksel izler taşıyan bir eğitim felsefesidir. Bu görüşe göre, insan doğuştan hiçbir bilgi ile donatılmamış olduğu için bilgisi de *a aposteriori*dir. Böyle bilgileri elde etme yolu tümevarımdır. Tüme varımla elde edilen bilgiler mutlak doğrulardır. Mutlak doğruların varlığı konusunda da daimicilerle aynı fikirdedirler (Çüçen, 2013). Bu akıma göre eğitim kurumlarının başlıca amacı sürekli ilerleyen bilgileri öğrenciye aktarmaktır. Geçmişten gelen doğruları öğrenciye kazandırarak öğrencilerin topluma uyumlu, ahlaklı ve erdemli olmasını sağlamaktır. (Çüçen, 2013). Yine bu akıma göre sürekli artan bilgi değişimi değil, durağanlığı ve kalıcılığı sağlar çünkü doğrular değişmez bilgilerdir. Geçmişin doğruları gelecek kuşaklara aktarılarak, değişim önlendiği gibi kuşaklar arası çatışma da önlenir (Çüçen, 2013).

İlerlemecilik pragmatik felsefeye dayanır ve onun eğitime uygulanması olarak kabul edilir (Sönmez, 1998). Gerçek, sürekli değiştiğinden dolayı, duyu organlarının verdiği bilgiler sürekli değişime maruz kalmaktadır. Hem gerçek, hem de onu algılayan insan değiştiğinden değişmeyen kesin bilgi yoktur. Bilgi sürekli değişim halindedir (Sönmez, 1998). Bu akım geleneksel eğitim anlayışının aşırı şekilciliğine, katı ve baskıcı disiplin anlayışına, öğretmen merkezli, edilgen insan yetiştiren pasif öğretim anlayışına karşı çıkmaktadır. İlerlemeciler sürekli değişmeye açık, doğadaki değişimin takibini önemseyen, hiçbir bilgiyi mutlak doğru kabul etmeyen, sürekli değişin bir yaşamı temele alan, kendini sürekli yenileyen, kişiyi toplumun verimli bir üyesi yapmayı amaçlayan bir eğitim felsefesidir (Sönmez, 1998). Okul toplumun küçük bir modelidir. Okul öğrenciyi hayata hazırlayan bir kurum değil, hayatın bizzat yaşandığı yerdir. Bu nedenle hayatta ne varsa okulda da olmalıdır (ERDEN, 2006). Öğretmen ders ortamlarını ve içeriklerini hazırlarken öğrenciye görelik ilkesini göz önünde bulundurmalı, öğrenicinin kullanabileceği, ilgisini çeken bilgi ve becerilere tasarım ve problemlere göre düzenlemelidir (ERGÜN, 1996).

Yeniden kurmacılık akımı, ilerlemeciliğin devamı niteliğindedir. Bu akıma göre, insanlık bir yol ayrımına gelmiştir, ya yok olacak; ya da yeni bir uygarlığa geçecektir. İnsanlığın yok olmaması için çatışan değerlerden kurtulması gerekmektedir (Sönmez, 1998). Eğitimin asıl amacı batı medeniyetinin oluşturduğu temel değerleri yeniden yorumlayarak, 20. yüzyılın ve teknolojinin getirdiği kültürel krizi aşmak ve toplumu yeniden inşa etmektir (Arslan, 2014). Bu anlamda eğitim; ortak değerlere dayalı bir dünya toplumu oluşturmanın aracı olarak görülmelidir. Çünkü mevcut krizden kurtulmanın yolu eğitimdir. Eğitim yoluyla toplum sürekli olarak yeniden şekillendirilmeli ve düzene konmalıdır (Sönmez, 1998). Bu ekole göre eğitim yalnız yaşam değil; aynı zamanda gelecektir. Bunun için her türlü ders ve konular sınıf ortamına getirilmelidir. ,bunların büyük bir çoğunluğun gelecekle ilgili olmalıdır. Dersler; sosyal bilimler, doğa bilimleri, iş ve meslek eğitimi, edebiyat, dil, beden, müzik, resim, matematik, geometri vb. olabilir. Bu dersler içinde sosyal ve doğa bilimlerine ağırlık verilmelidir. Ayrıca tutarlı kültürel değerler içerikte bulunmalıdır. Bunar; sevgi, demokrasi iş birliği, barış, dünya uygarlığı, kardeşlik vb. değerler olmalıdır. (Sönmez, 1998). Yine içerikteki bilgi kesin olmamalı, her an değişebilecek nitelikte olmalıdır. Öğretmen, öğrencileri demokratik bir şekilde bu değişime hazırlamalıdır. Ama bu arada öğrencileri şekillendiren en büyük güçlerin sosyal ve kültürel güçler olduğu da unutulmamalıdır. Uygar hayat gruplar içinde cereyan etmektedir. okul düzenlemelerinde buna dikkat edilmelidir (ERGÜN, 1996).

Görüldüğü gibi eğitim felsefeleri toplumun ve bireylerin nasıl şekillendirilmesi gerektiğine dair görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşler öğretmenlere çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadırlar. Daimiciler; eğitimin asıl amacının yaşama hazırlık yapmak ve dünya gerçeklerinin öğretmek olduğunu, bu amaçla klasik eserlerden de faydalanarak öğretmenlerin aklı disipline etmek amacıyla mesleklerini icra etmeleri gerektiğini

ileri sürmektedir. Esasicilik ekolü de yine klasik bir öğretmen modeli ortaya koymaktadır. Öğretmen alanında uzman, öğrencisini ve eğitim ortamını disipline eden, gerektiğinde cezaya başvurabilen, eğitim sürecinde merkezde olan, sürekli okuyan, öğrenen, ezberleyen ve bilgisini en iyi şekilde aktarabilen bir model olmalıdır. İlerlemecilik ekolü öğretmene daha farklı bir görev yüklemiştir. Öğretmen eğitim sürecinde öğrencinin araştırma etkinliklerine yardımcı olan bir rehberdir. Öğretmen öğrencilerin bireysel ilgi ve ihtiyaçlarını da göz önüne alarak demokratik ve öğrenci merkezli bir eğitim ortamı oluşturmalıdır. Çünkü bilgi stabil değildir ve öğrenciye hazır bilgiden ziyade bilgiye ulaşma yöntemleri öğretilmelidir. Yenden kurmacılık ekolünde okullar toplumsal düzenlemede en önemli role sahiptir ve öğretmenler de bu süreçte önemli kişilerdir. Yine bu ekol öğretmen merkezli bir eğitim anlayışına karşı çıkıp, öğrencinin merkezde olduğu bir model önermektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının eğitim inançlarını belirlemektir. Bu amaçtan hareketle, aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir.

1- Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğretmen adaylarının eğitim inançları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2- Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğretmen adaylarının eğitim inançları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3- Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğretmen adaylarının eğitim inançları branşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın; etkili ve başarılı bir eğitim ve öğretim uygulaması için daha gerçekçi bir program geliştirme çalışmalarına ışık tutacağı ve özellikle öğretmen yetiştirme çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın alt amaçlarında belirtilen değişkenler açısından öğretmen yetiştirme sürecine yararlı olacağı kabul edilmektedir.

Araştırmanın Varsayımları

Veri toplama araçlarına yanıt veren katılımcıların verdikleri bilgiler ve tercih ettikleri seçenekler açısından objektif ve yansız davrandıkları varsayılmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

* 2015 – 2016 Eğitim ve Öğretim Yılı veri ve etkinlikleri ile sınırlıdır.

* Araştırmanın örneklemini Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi 3. ve 4. Sınıflarda eğitim gören 204 öğretmen adayı oluşturmaktadır ve çalışma bu sayıyla da sınırlıdır.

* Araştırmanın örneklemini oluşturan; Sınıf Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Yabancı Dil Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği, Okulöncesi Öğretmenliği ve diğer öğretmen adayları ile sınırlıdır.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada tarama modelinin bir türü olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri, iki ya da daha çok sayıda değişken arasında birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir.

Evren

Araştırmanın evrenini Türkiye' deki tüm eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adayları oluşturmaktadır.

Örneklem

Araştırmanın örneklemi olarak; Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Yabancı Dil Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği, Okulöncesi Öğretmenliği ve diğer öğretmen adayları belirlenmiştir. Örneklem grubu olarak seçilen öğrencilerin tamamına ulaşmaya çalışılmıştır.

Tablo-A: Güvenirlik Analizi Sonuçları
Reliability Statistics (Güvenirlik İstatistiği)

Cronbach's Alpha	N of Items
,713	20

BULGULAR ve YORUMLAR

1.Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğrencilerin eğitim inançlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için önce varyansların homojen olup olmadığı test edilmiş, varyansların homojen olmadığının belirlenmesi üzerine Mann-Witney U Testi yapılmıştır.

Tablo-1: Eğitim inançları ölçeği puanlarının cinsiyete göre betimsel istatistikleri

Cinsiyet	N	$\overline{X}$	SS
Kadın	147	156,55	27,71
Erkek	57	157	20,95

Tablo-2: Eğitim inançları ölçeğin cinsiyete göre U-Testi sonuçları

Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kadın	147	103,91	15275,50	3981,5	0.58
Erkek	57	98,85	5634,50		

147 kadın ve 57 erkek öğrenciden oluşan örneklemde kadınlarla erkeklerin eğitim inançları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann-Whitney U Testi'nin sonucuna göre, kadın öğrencilerin eğitim inançları ile erkek öğrencilerin eğitim inançları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=3981.5$, $p>0.05$). Bu örneklemde cinsiyetin araştırmaya konu eğitim inançları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

2.Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğrencilerin eğitim inançlarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için önce varyansların homojen olup olmadığı test edilmiş, varyansların homojen olmadığının belirlenmesi üzerine Kruskal Wallis yapılmıştır.

Tablo-3: Eğitim inançları ölçeği puanlarının yaşa göre betimsel istatistikleri

Yaş	N	$\overline{X}$	SS
19-22	149	155,14	28,46
23-26	53	161,35	16,59

27-30	2	147,50	28,99

Tablo-4: Öğrencilere yönelik yapılan eğitim inançları ölçeğinin yaşa göre Kruskal Wallis sonuçları

Yaş	N	Sıra Ortalaması	Sd	x^2	p
19-22	149	100,79	2	0.89	0.63
23-26	53	108,15			
27-30	2	80,25			

Analiz sonuçları, öğrencilerin eğitim inançları ile yaşları arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir, x^2 (sd=2, n=204)=0.89, p>0.05. Sıra ortalamalarına bakıldığında 23-26 yaş aralığındaki öğrencilerin diğer yaş aralıklarına göre eğitim inançlarının yüksek olduğu sonucu belirlenmiştir.

3.Bölüm Değişkenine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğrencilerin eğitim inançlarının bölüm değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için önce varyansların homojen olup olmadığı test edilmiş, varyansların homojen olmadığının belirlenmesi üzerine Kruskal Wallis yapılmıştır.

Tablo-5: Eğitim inançları ölçeği puanlarının bölüme göre betimsel istatistikleri

Bölüm	N	$\overline{X}$	SS
Sınıf Öğretmenliği	59	148,27	36,47
Türkçe Öğretmenliği	12	163,16	12,81
Fen Bilgisi Öğretmenliği	5	170,6	18,82
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	11	155,9	17,31
Matematik Öğretmenliği	9	163,11	15,63
Okulöncesi Öğretmenliği	33	157,87	19,13
Diğer	74	159,86	21,02

Tablo-6: Öğrencilere yönelik yapılan eğitim inançları ölçeğinin bölüme göre Kruskal Wallis sonuçları

Bölüm	n	Sıra Ortalaması	sd	x^2	p
Sınıf Öğretmenliği	59	98,16	6	3.8	0.70
Türkçe Öğretmenliği	12	110,17			
Fen Bilgisi Öğretmenliği	5	139,10			

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	11	83,00
Matematik Öğretmenliği	9	109,72
Okulöncesi Öğretmenliği	33	102,82
Diğer	74	102,75

Analiz sonuçları, öğrencilerin eğitim inançları ile okudukları bölüm arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir, x^2 (sd=6, n=203)=3.8, p>0.05. Sıra ortalamalarına bakıldığında Fen Bilgisi Öğretmenliği okuyan öğrencilerin eğitim inançlarının diğer bölümlerde okuyan öğrencilere göre biraz daha yüksek olduğu sonucu belirlenmiştir.

Tablo-7: İlerlemecilik eğitim felsefesi faktörüne ait ölçek sorularının betimsel analizi

	$\overline{X}$	SS
Madde 01:Eğitim öğrenci merkezli olmalıdır.	4.23	1.15
Madde 02:Eğitimci, yeni bilgilere uyum sağlamalıdır.	4.36	0.93
Madde 03: Öğrenciler istediği öğretmenden ders alabilmeli, hatta onu seçebilmelidir.	4.15	3.77
Madde 04: Eğitim sürekli değişen yaşamı öğretmelidir.	4.04	1.15
Madde 05 :Eğitimin içeriği sürekli gözden geçirilmelidir.	4.31	0.87
Madde 06:Öğrenciler, öğrenme sürecine aktif bir şekilde katılmalıdır.	4.28	1.01
Madde 07: Öğretmenin görevi, öğrenme ortamını hazırlamak ve yol göstermektir	4.35	1.20
Madde 08: Okul, yaşama bir hazırlık değil, yaşamın kendisidir.	4.02	1.20
Madde 09: Eğitimde öğrencilerin beklentileri (ilgi, ihtiyaç vb) dikkate alınmalıdır.	4.35	0.94
Madde 10: Eğitimin amacı yaşama yön veren kişiler yetiştirmektir.	4.37	0.88
Madde 11: Öğrenme, ezberlemeden daha çok probleme çözmeye dayalı olmalıdır	4.28	1.00
Madde 12: Sınavlarda ezbere dayalı sorular sorulmamalıdır.	4.10	1.09
Madde 13: Öğrencilere, sunulan bilgilerin mutlak doğru olmadığı, değişebileceği vurgulanmalıdır.	4.13	1.07

Tablo 7 incelendiğinde öğretmen adaylarının ilerlemecilik eğitim felsefesi ile ilgili hazırlanan soruların aritmetik ortalamalarına bakıldığında "katılıyorum" seçeneğinin ortalama olarak işaretlendiğini görmekteyiz. Bu sonuç öğretmen adaylarının ilerlemeci eğitim felsefesine yönelik oldukça olumlu bir tutum içerisinde olduklarını göstermektedir. İlerlemeci eğitim felsefesi ezbercilikten uzak, deneme yanılma yoluyla öğrenmeyi destekleyen, öğrenciyi öğrenmenin merkezine koyan ve okulu yaşamın ta kendisi olarak gören bir eğitim felsefesidir.

Tablo-8: Varoluşçu eğitim felsefesi faktörüne ait ölçek sorularının betimsel analizi

	$\overline{X}$	SS
Madde 14: Eğitim ortamında tek tek her öğrenci önemlidir.	4.42	0.92
Madde:15: Eğitim, her insanın kendi özelliklerini tanımasına fırsat vermelidir	4.39	0.99

Madde:16: Öğretmen sınıf içi tartışmalarda tarafsız olmalı, öğrencilere herhangi bir doğruyu dayatmamalıdır.	4.41	0.99
Madde:17: Öğretmen tek bilgi kaynağı değildir.	4.20	1.10
Madde:18: Eğitimde sezgiye ve yaratıcılığa önem verilmelidir	4.21	0.96
Madde:19: Eğitim, insanın özgürleşmesine fırsat vermelidir.	4.43	3.73
Madde 20: Öğretmenin görevi, öğrencilerin kendini tanımasına yardım etmektir	4.15	1.03

Tablo 8 incelendiğinde öğretmen adaylarının Varoluşçu eğitim felsefesi ile ilgili hazırlanan soruların aritmetik ortalamalarına bakıldığında "katılıyorum" seçeneğinin ortalama olarak işaretlendiğini görmekteyiz. Bu sonuç öğretmen adaylarının varoluşçu eğitim felsefesine yönelik oldukça olumlu bir tutum içerisinde olduklarını göstermektedir. Varoluşçu eğitim felsefesi öğrenciyi öğrenmenin merkezine koyan öğrencinin duygu, düşünce, fikirlerine önem veren, öğrencinin seçme özgürlüğünü kullanmasına olanak sağlayan ve bunu destekleyen bir eğitim felsefesidir.

Tablo-9: Yeniden kurmacılık eğitim felsefesi faktörüne ait ölçek sorularının betimsel analizi

	$\overline{X}$	SS
Madde 21:Eğitimin öncelikli amacı kültürel krizi aşmak için toplumu yeniden inşa etmektir.	3.80	1.08
Madde 22:Okul, temel değerleri yeniden yorumlamalıdır.	3.92	1.03
Madde 23:Eğitim, gerçek demokrasiyi yerleştirmek için vardır.	3.93	1.03
Madde 24:Eğitimin amacı, ortak değerlere dayalı bir dünya oluşturmaktır	4.05	1.06
Madde 25:Eğitim, toplum merkezli olmalıdır.	3.89	1.04
Madde 26:Eğitimde, toplumdaki tüm sınıfların ihtiyaçları dikkate alınmalıdır.	4.31	0.95
Madde 27:Eğitim sosyal reformlara öncülük etmelidir.	4.19	3.00

Tablo 9 incelendiğinde öğretmen adaylarının yeniden kurmacılık eğitim felsefesi ile ilgili hazırlanan soruların aritmetik ortalamalarına bakıldığında "katılıyorum" seçeneğinin ortalama olarak işaretlendiğini görmekteyiz. Yeniden kurmacılık eğitim felsefesi eğitimin merkezine öğrenenden ziyade toplumu koymaktadır. Bu eğitim felsefesi toplumu yeniden inşa etmeyi savunmasının yanı sıra eğitimin sadece yaşam değil aynı zamanda toplumun geleceğine de yön verdiğini savunmaktadırlar.

Tablo-10: Daimicilik eğitim felsefesi faktörüne ait ölçek sorularının betimsel analizi

	$\overline{X}$	SS
Madde 28:Ahlaki ilkeler ve değerler evrenseldir, değişmez.	3.83	1.24
Madde 29:Eğitimin öncelikli amacı sağlam ve doğru karakterli insanlar yetiştirmektir.	4.26	1.05
Madde 30:Eğitim insan zekâsının geliştirilmesine odaklanmalıdır	3.96	1.10
Madde 31:Eğitim evrensel ve değişmez gerçeğe uyum sağlama sürecidir	3.76	1.13
Madde 32:İnsanın ayrıt edici özelliği aklıdır	4.04	1.08
Madde 33:Eğitim hayatın kopyası değil, ona hazırlıktır.	4.12	0.93
Madde 34:Öğretmen davranışları ile öğrencide öğrenme isteği uyandırmalıdır	4.20	0.92
Madde 35:Sınavlar, öğrencinin aklını kullanıp kullanmadığını ölçecek şekilde düzenlenmelidir.	3.73	1.29

Tablo 10 incelendiğinde öğretmen adaylarının daimicilik eğitim felsefesi ile ilgili hazırlanan soruların aritmetik ortalamalarına bakıldığında "katılıyorum" seçeneğinin ortalama olarak işaretlendiğini görmekteyiz. Öğretmen adayları genel ve değişmez evrensel ahlaki ilkelerin varlığına inanmaktadırlar. İnsan aklının önemli olduğunu ve eğitimin sağlam karakterli bireyler yetiştirmesi gerektiğine inanmaktadırlar.

Tablo-11: Esasicilik eğitim felsefesi faktörüne ait ölçek sorularının betimsel analizi

	$\overline{X}$	SS
Madde 36:Öğrenme sürecinde katı kuralların olduğu sıkı bir disiplin öğrenme sürecini kolaylaştırır.	2.74	1.50
Madde 37:Eğitim öğrenciden daha çok öğretmen merkezli olmalıdır	2.65	1.51
Madde 38:Eğitim konu merkezli bir süreçtir.	2.81	1.41
Madde 39:Okulda temel güç öğretmendedir.	2.68	1.42
Madde 40:Eğitim ortamında kurallara uymayan öğrenci cezalandırılabilir	2.46	1.45

Tablo 11 incelendiğinde öğretmen adaylarının esasicilik eğitim felsefesi ile ilgili hazırlanan soruların aritmetik ortalamalarına bakıldığında "katılmıyorum" ve "kararsızım" seçeneklerini ortalama olarak işaretlendiğini görmekteyiz. Öğretmen adaylarının katı kuralların olduğu, öğretmen ve konu merkezli anlayışın temele alındığı, öğrenci cezalandırılması yolunun benimsendiği esasicilik eğitim felsefesine karşı olumsuz ve kararsız bir tutum içerisinde oldukları görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Öğrencilerin eğitim inançlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için önce varyansların homojen olup olmadığı test edilmiş, varyansların homojen olmadığının belirlenmesi üzerine Mann-Witney U Testi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda kadınlarla erkekler arasında eğitim inançları açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Öğrencilerin eğitim inançlarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için önce varyansların homojen olup olmadığı test edilmiş, varyansların homojen olmadığının belirlenmesi üzerine Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda yaş değişkeninin eğitim inançları açısından anlamlı bir fark göstermediği sonucuna varılmıştır.

Öğrencilerin eğitim inançlarının bölüm değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için önce varyansların homojen olup olmadığı test edilmiş, varyansların homojen olmadığının belirlenmesi üzerine Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda bölüm değişkeninin eğitim inançları bakımından anlamlı farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır.

Maddelerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ise öğretmen adaylarının ilerlemecilik, varoluşçuluk, yeniden kurmacılık ve daimicilik eğitim felsefelerine yönelik olumlu yönde inanca sahip oldukları görülmektedir. Esasicilik eğitim felsefesine yönelik olarak ortalama olarak "katılmıyorum" ve "kararsızım" seçeneklerinin işaretlendiğini görmekteyiz.

Bu çalışmada katılımcı öğrencilerin eğitim inançları çerçevesinde eğitim felsefesi algılarında olumlu sayılabilecek anlayışların olduğu söylenebilir. Çünkü ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık eğitim felsefesi akımlarının daha fazla benimsendiği anlaşılmaktadır. Ancak bu arada düğer demode anlayışların da benimsendiği görülüyor.

Özellikle eğitimin felsefi temelleri boyutuyla öğretmen adaylarına ve mesleği icra eden öğretmenlere bu konularda daha doyurucu bilgilerin verilmesi, uygulama çalışmalarına ağırlık verilmesi ve hizmet içi eğitim faaliyetleriyle desteklenmesi yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

1. ARSLAN, A. (2014). Felsefeye Giriş. Ankara: Adres Yayınları.
2. AYDIN, A. (2015). Felsefe Düşünce Tarihi. Ankara: Pegem Akademi.
3. BRAUNER, C. J., & Burns, H. W. (1965). Eğitim Felsefesi. Problems in Education and Philosophy , 20-26.
4. ÇÜÇEN, A. (2013). Felsefeye Giriş. Ankara: Sentez yayıncılık.
5. ENGİN, A. O. (2015). Eğitimin Felsefi Temelleri. F. Töremen içinde, Eğitim Bilimlerine Giriş (s. 171-206). İstanbul: İdeal Yayıncılık.
6. ERDEN, M. (2006). Eğitim Bilimlerine Giriş. Ankara: Arkadaş Yayınları.
7. ERGÜN, M. (1996). Eğitim Felsefesi. Ankara: Ocak Yayınları.
8. KARSLI, M. D. (2012). Eğitimin Felsefi Temelleri. Ankara: Pegem Akademi.
9. SÖNMEZ, V. (1998). Eğitim Felsefesi. Ankara: Anı Yayıncılık.
10. VARIŞ, F. (1998). Eğitim Bilimlerine Giriş. İstanbul: Alkım Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(22)

Elxan SALAYEV*

ŞƏHƏR BƏLƏDIYYƏLƏRININ ƏRAZI ÜZRƏ SƏMƏRƏLI IDARƏ EDILMƏSI MƏSƏLƏLƏRI
ŞEHİR BELEDİYELERİNİN ARAZİ ÜZRE ETKİN YÖNETİMİ KONULARI
THE EFFICIENT MANAGEMENT ISSUES OF URBAN MUNICİPALITIES BY AREA

XÜLASƏ

Yerli özünüidarəetmələrin fəaliyyətlərinin dayanaqlılığı, sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsi, o cümlədən şəhər bələdiyyələrinin inkişafının müsbət tendensiyaların təhlili, ərazi infrastrukturunun yaradılması tədqiqat obyektinin mərkəzini təşkil edir.

Məqalədə bələdiyyələrin şəhər təsərrüfatlarının institusional idarəetməsinin metodologiyası araşdırılmışdır. Tədqiqatın elmi yeniliyi kimi bələdiyyə xidmətlərində iqtisadi gəlirliyin yüksəldilməsinə təsir edən xüsusiyyətlərin müəyyən edilməsi əsas götürülmüşdür.

Açar Sözlər: Şəhər bələdiyyələrinin təsərrüfatı, özünüidarəetmə, bələdiyyə xidməti, bələdiyyə idarəetmənin komponentləri.

JEL Kodu: H7.

ÖZET

Yerel yönetimlerin faaliyetlerinin dayanaqlılığı, sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanması, ayrıca şehir belediyelerinin gelişiminin olumlu eğilimlerin analizi, toprak altyapısının oluşturulması araştırma tesisinin merkezini oluşturuyor.

Makalede belediyelerin şehir ekonomilerinin kurumsal yönetimi metodolojisi araştırılmıştır. Araştırmanın bilimsel yeniliği olarak belediye hizmetlerinde ekonomik gəlirliyin yükseltilmesine etkileyen özelliklerin belirlenmesi esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şehir belediyelerinin tasarrufatı, özyönetim, belediye hizmetleri, belediye yönetiminin bileşenleri.

JEL Kodu: H7.

ABSTRACT

Sustainability of the local self-governances, maintenance of social and economic development, as well as the analysis of positive trends of development of urban municipalities, creation of territorial infrastructure are the major objects of the research.

The methodology of institutional management of urban economics has been studied within the article. Determination of characteristics affecting on economical profitability in municipal services is the scientific innovation of the research.

Keywords: *Municipality urban economy, self-government, municipal services, municipal management components.*

JEL Code: *H7.*

* **Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti; Bakü/AZERBAYCAN; e-mail: elxan_salayev@mail.ru**

Sivil cəmiyyətdə regional tərəqqinin nailiyyətləri ərazi idarəetməsinin hansı formasiyalarda aparılmasından asılı olur. Çevik dəyişən ətraf aləm və ona uyğun adaptasiya işlərinin vaxtında yerinə yetirilməsi prosedurası idarəetmə aparatının fenomenal qabiliyyətlərinin mövcudluğuna söykənməlidir. Ənənəvi üsullardan fərqli olaraq təkmilləşmiş idarəetmə metodlarından istifadə qarşıya çıxan problemlərin həll edilməsi məsələrini daha risksiz etməlidir.

Bələdiyyə qanunla müəyyən edilmiş ərazi hüdudları daxilində yerli özünüidarəetmə orqanıdır.[136] Bələdiyyə fəaliyyətlərinin tarixi XIX əsrin əvvəllərinə qədər gedib çıxsa da, əsasən XIX əsrin son 25 ilində inkişaf etmişdir. Siyasi rejimlərin formalarında asılı olmayaraq, bütün ölkələrdə bələdiyyələr XIX əsrin yarısından etibarən su, qaz, tramvay kimi içtimai xidmətlərlə məşqul olmağa başladılar. Bələdiyyə hakimiyyəti vahid ərazi idarəetməsinin rəmzi mənasını bildirir.

Bəşəriyyət tarixində bələdiyyə hakimiyyətinin üç növü məlumdur:

1) İnzibati hakimiyyət, belə bir hakimiyyəti dövlət hakimiyyəti orqanlarının vəzifəli şəxsləri bilavasitə təyin edilir, yəni dövlət bələdiyyələrə rəhbərlik edir.

2) Tam yerli muxtariyyət, belə ki, icmanın idarə edilməsi, qarşıya qoyulmuş məsələlərin sərbəst həllinə qərar verməkdə icma vətəndaşlarının iştirakı mümkündür.

3) Qarışıq forma, icmanın idarəe edilməsində ikihakimiyyətlilik mövcuddur. Bir qayda olaraq, bu hadisələrin mərkəzində dövlət dursa da, bələdiyyə hakimiyyətin budağı vətəndaşlar tərəfindən formalaşdırılır.

Yerli özünüidarəetmələr fəaliyyətlərini həyata keçirən zaman *müstəqillik, aşkarlıq və yerli mənafeyin respublika mənafeyi ilə uzlaşması* prinsipləri əsas götürürlər.[137] Bu idarəetmə prinsipləri hökümətlə vətəndaş arasında şəffaflığın və etibarın artmasına dəlalət edir və məmnunluğun artırılmasına yönəlmişdir. Ayrıca göstərilən prinsiplər bələdiyyə idarəetməsində cəmiyyətin rolunu önə çəkmiş olur. Bələdiyyələrin güclü və dayanıqlı iqtisadi əsaslarının təmin olunması üçün müvafiq qanunvericilik aktlarında ciddi dəyişikliklərin edilməsi məqsədəuyğundur. Son dövrlərdə bələdiyyələrin idarəetmə siyasətin aparılması bazar iqtasidiyyatının fundamental əsasları ilə xarakterizə olunur. Başqa cür desək, bələdiyyələr özlərini maliyyələşdirən sərbəst qurum olduğundan əsas məqsəd maliyyə vəsaitlərin cəlb olunması və düzgün sərf olunmasıdır.

Bələdiyyə təsərrüfatı – bələdiyyənin yaradıldığı ərazidə əhalinin ictimai tələbatının ödənilməsinə yönəldilən təsərrüfat fəaliyyətini həyata keçirən müəssisə və təsisatlar məcmusudur. Bu təsərrüfatın tərkibinə mənzil-kommunal təsərrüfatı, məişət xidmətləri müəssisələri, tikinti sənayesi, ticarət və ictimai iaşə müəssisələri və s. daxildir. Eynicinsli müəssisələr sahələri əmələ gətirir.

Şəhər bələdiyyə təsərrüfatının aparıcı sahəsi mənzil-kommunal təsərrüfatıdır. O öz növbəsində bir sıra sahələrə bölünür: a) yaşayış təsərrüfatı (istismar təşkilatları, binaların əsaslı və cari təmiri, sanitar-texniki və sanitar-gigiyenik müəssisələr – su xətləri, kanalizasiya, hamam, çamaşırxana); b) enerji müəssisələri (elektrik yarımstansiyaları və şəhər elektrik şəbəkəsi, qaz təsərrüfatı, rayon və məhəllə isitmə sistemi qazanxanaları); c) şəhər nəqliyyatı (metropoliten, tramvay, avtobus, taksi və digər yerli nəqliyyat vasitələri); ç) şəhərin zahiri görünüşü (yol təsərrüfatı, küçələrin sanitar təmizlənməsi, yaşıllaşdırma, küçə işıqlandırması); d) mehmanxana təsərrüfatı (mehmanxanalar, düşərgələr, motellər).

Dünya təcrübəsinə nəzərən qeyd etmək lazımdır ki, şəhər sıx məskunlaşmış insanların yaşadığı, hüquqi şəxsə aid hüquqları olan özünüidarəetməyə malik, əhalinin sosial qruplara bölündüyü və kənd təsərrüfatı ilə məşğul olmadığı ərazidir. Şəhər daha yüksək bir səviyyənin sistemi olaraq dövlətin və bölgənin tərkib hissəsidir. Bu sistemlərdə şəhər: inzibati, istehsal, nəqliyyat, mədəni, təhsil, elmi və s. kimi çox sayda müxtəlif funksiyaları yerinə yetirir. Eyni zamanda şəhər sadəcə maddi obyektlərin, yaşayış və istehsal binalarının, kommnikasiyaların toplusu deyil, həm də təbiətin, iqtisadiyyatın, insanın və cəmiyyətin qarşılıqlı əlaqədə olduğu bütöv, mürəkkəb, dinamik inkişaf edən sistemdir.

Bələdiyyələrin şəhər təsərrüfatına əhalinin məmnunluğu, ehtiyaclarının təmin edən subsahələrinin, həmçinin inzibati ərazi təhsilinin yerləşdirilməsi, o cümlədən müxtəlif təşkilatların və müəssisələrin dinamik

[136] Bələdiyyə orqaninin büdcəsinin icrasina dair statistik bülleten, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, Bakı 2016, səh 5.
[137] Bələdiyyələrin maliyyə-iqtisadi fəaliyyətnin hüquqi tənzimi, Mirali Hüseynov, Hafiz Həsənov, Bakı 2003, səh 10.

sistemi aid edilir[138]. Bələdiyyə idarəetməsində şəhərlərin dayanıqlı fəaliyyət göstərməsi şəhərin sistem kimi aşağıdakı elementlərinin olmasını şərtləndirir:

- landşaftı, təbii ehtiyatları, şəhər mühitini formalaşdıran tikilliləri olan ərazi;
- əmək resurslarını formalaşdıran əmək qabiliyyətli və əmək qabiliyyətli olmayan olaraq iki yerə ayrıla bilən əhali;
- sənaye müəssisəsi, nəqliyyat, tikinti, və s. kimi forma və mülkiyyətin ölçülərindən asılı olmayaraq sözügedən ərazinin inkişafına yönəlmiş şəhər əmələ gətirən sfera;
- sözügedən ərazinin yaşayış, nəqliyyat, rabitə, su təchizatı, ticarət kimi həyati əhəmiyyətli əmtəə və xidmətlərə olan tələbatının ödənilməsinə yönəlmiş şəhərin həyat təminatının asılı olduğu şəhər əmələ gətirən sfera və ya şəhər təsərrüfatı;
- az təminatlı ailələrə yardım, səhiyyə xidmətlərini göstərən, insanların elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, sosial yardım, bədən tərbiyəsi, idman, istirahət, əyləncə və s. kimi mənəvi və qeyri-maddi ehtiyaclarını ödəyən sosial sfera.

Bələdiyyə təsərrüfatı müəssisələrinin idarəetmə funksiyaları məzmununa görə sahəvi və sahələrarası olaraq iki yerə ayrılır. Sahələrarası xarakterli funksiyalara əməyin və əmək haqqının təşkili, planlaşdırma və uzunmüddətli proqnozlaşdırma, mühasibat uçotu, maddi-texniki təchizat və s. şamil edilir. Sahələrarası xarakterli funksiyaların məzmunu bələdiyyə təsərrüfatı müəssisələrinin xüsusiyyətlərindən asılı deyil.

Sahəvi xarakterli funksiyalara ümumi (xətti) rəhbərlik, istehsalın texniki hazırlığı, itsehsalın operativ idarə olunması və s. aid etmək olar. Bu funksiyalar sözügedən istehsal və ya sahənin idarə edilməsi xüsusiyyətlərini əks etdirir.

Bələdiyyə təsərrüfatı müəssisəsi və ya təşkilatının idarə olunmasının bütün funksiyalarını məzmun və təyinat baxımından üç əsas qrupa ayırmaq olar: müəssisənin ümumi (xətti) idarə edilməsi, ixtisaslaşmış idarəetmə, müəssisənin ümumi və ixtisaslaşmış idarə edilməsinə texniki dəstək.

Müəssisənin ümumi (xətti) idarə edilməsi funksiyaları bütün müəssisənin texniki-iqtisadi və sosial planlaşdırılmasında, istehsal-təsərrüfat fəaliyyətinin təşkilində, istehsalın operativ idarə olunmasının əlaqələndirilməsi və həyata keçirilməsində, əmək, maddi və pul ehtiyatlarının istifadəsində, istehsalın bütün mərhələlərində nəzarətdə, uçotda və təhlildə öz əksini tapır. İdarəetmə ümumilikdə istehsal prosesinin bütün mərhələlərində və səviyyələrində əməyin və istehsalın təşkilini təmin edir. Bununla yanaşı, idarəetmə funksiyalarının müəyyən qismi ixtisaslaşmış funksiyalar şəklində çıxış edir.

İxtisaslaşmış funksiyaları yerinə yetirən funksional şöbələrin başlıca vəzifəsi istehsal prosesində əmək alətləri və vəsaitlərinin, işçi qüvvəsinin səmərəli istifadəsinə yönəldilmiş həllərin işlənib hazırlanmasından ibarətdir. Bu şöbələr işin metod və formalarının düzgünlüyünə, məlumatların və işlənib hazırlanan tövsiyələrin keyfiyyətinə görə məsuliyyət daşıyır.

Müəssisə və ya təşkilatın idarə olunması prosesi həmçinin ümumi və ixtisaslaşmış idareətməyə xidmət göstərməklə əlaqədar bir sıra yardımçı işlərin görülməsini: idarəetmə aparatının işçilərini iş yerlərinin təşkilini, onların zəruri texniki avadanlıqlarla (orqtexnika, əlaqə vasitələri və s. ilə) təmin edilməsini, bütün alt bölmələrin fəaliyyəti üçün normal şəraitin yaradılmasını və s. nəzərdə tutur.

Bələdiyyə təsərrüfatı müəssisələrində istehsalın idarə olunması funksiyalarını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- istehsal-təsərrüfat fəaliyyətinin ümumi rəhbərliyi;
- istehsalın texniki rəhbərliyi;
- istehsalın iqtisadi rəhbərliyi;
- daxili və xarici təsərrüfat əlaqələrinin rəhbərliyi;
- kadr hazırlığı rəhbərliyi, məişət və mədəni xidmət göstərilməsinə rəhbərlik.

İdarəetmə orqanlarının vəzifə və funksiyalarını ləğv etmək olmaz. Vəzifələr sözügedən orqanın məqsədli təyinatı barədə təsəvvür bəxş edir. Funksiyalar isə həll edilən vəzifələrin həcminə, məzmununa görə fərqlənən və idarəetmə prosesinin tərkibini təşkil edən fəaliyyət növləridir.

[138] Управление в городском хозяйстве, Р.Ж. Сираждинова, МОСКВА • 2016, səh 10

Yerli özünüidarəetmə forması kimi bələdiyyələrin səlahiyyətləri nisbi olaraq 2 yerə bölünür: 1) məcburi yerinə yetirilməli səlahiyyətlər; 2) Könüllü (fakültativ) səlahiyyərlər.[139] Bu prizmadan baxdıqda tədqiqat sahəsi kimi könüllü salahiyyətlərdən istifadə edərək gəlir qazanılması bələdiyyə məqsədləri sırasında diqqət edək. Bələdiyyələrin təsərrüfat xidməti başqa çür desək bu seçkili olmayan bələdiyyə vəzifəsində daimi əsasda həyata keçirilən peşəkar fəaliyyətdir.[140] Bələdiyyələrin xidmət təsərrüfatlarının formalaşması müvafiq olaraq açıq iqtisadiyyat modelini irəli çəkir. Belə ki, qeyd etdiyimiz bu modelin parametrləri metodiki tövsiyələrin işlənib hazırlanması üzrə aşkara çıxarılmış inkişaf tendensiyaları əsasında həyata keçirilə bilər. Şəhər bələdiyyələrinin inkişafının müsbət tendensiyalarına aşağıdakılar səbəb ola bilər:

- İqtisadi-maliyyə böhranının fəsadlarının şəhər müəssisələrinin məhsul istehsalı və reallaşdırılması səviyyəsinə təsirirnin aşağı həddi;
- Bələdiyyə müəssisələrinin zərər payının azalması, müxtəlif səviyyəli büdcələrə vergi daxilolmalarının artımı;
- Bələdiyyə müəssisələrinin büdcə təminatı səviyyəsinin yüksəlməsi;
- Bələdiyyə müəssisələrində əmək haqlarının, müavinətlərin, təqaüdlərin ödənişində gecikmələrin olmaması;
- Pərakəndə satış dövriyyəsinin artması, göstərilən ödənişli xidmətlərin həcminin, eləcə də əhaliyə məişət xidmətləri göstərən müəssisələrin potensialı ilə təminatlılığının yüksəlməsi;
- Kiçik sahibkarlığa dəstək fondunun səmərəliliyinin yüksəlməsi, fondda dövr edən vəsaitlərin artımı;
- Təhsilin keyfiyyətinin yüksəlməsi, məktəbi qızıl və gümüş medallarla bitirən şagirdlərin sayının artması;
- İmzalanmış bələdiyyə müqavilələrin sayının artması.

Bununla yanaşı, şəhərin inkişafında həlli təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsini tələb edən çatışmazlıqları aşağıdakı kimi ayırd etmək olar:

- Demorafik vəziyyətin pisləşməsi, əhalinin təbii artım sayının azalması, əhalinin qocalması – təqaüdçülərin sayının artması, gənclərin sayının isə azalması;
- Bəzi regional məqsədli proqramlar üzrə maliyyə çatışmazlığı və bələdiyyə məqsədli proqramlarına ayrılmış maliyyələşmənin mənimsənilməsi planının yerinə yetirilməməsi;
- Yerli büdcəyə olan borcların artması və s.

Hər bir şəhər bələdiyyə qurumunun həyat fəaliyyətinin əsasında iqtisadiyyatın inkişafı, bir-birilə sıx yaxınlıqda yerləşən müəssisələrin stabil fəaliyyəti və öz peşəkar kardları durur.Respublikamızda fəaliyyət

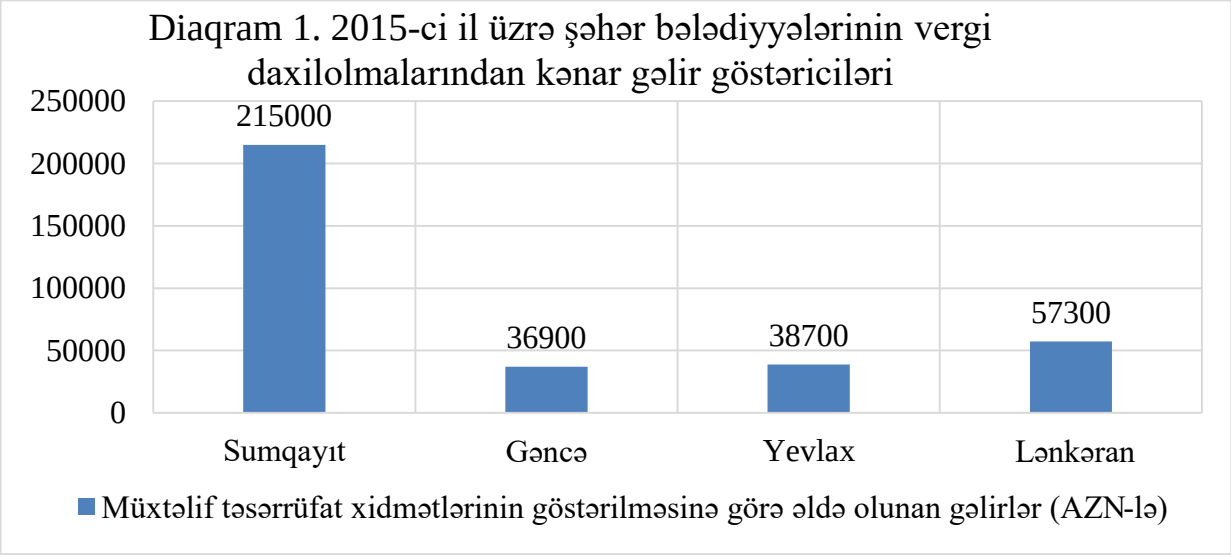

[139] Dövlət və bələdiyyə idarəçiliyi, dərslik, Bakı 2010, səh 230
[140] http://www.aup.ru/books/m234/7_1.htm

göstərən şəhər bələdiyyələri sırasında Sumqayıt, Gəncə, Yevlax, Lənkəran bölgələrini tədqiqat obyekti kimi götürmüşük. Şəhər bələdiyyələrinin göstərdikləri xidmətlərindən gələn gəlirləri (vergindən daxil olmayan) aşağıdakı diaqramda göstərmişik.

(Mənbə: *stat.gov.az saytındakı məlumatlara əsasən tərtib edilmişdir*)

Şəhər bələdiyyələrinin fəaliyyəti özünütənzimləmənin əsasında formalaşır və gəlir sahəsi kimi daha çox diqqət vergilərdən kənar gəlir mənbələrinin formalaşmasına yönəldilir. Bura da əsas məqsəd gəlir mənbələrinin davamlı olmasına əsaslanır. Diaqramdan göründüyü kimi ən çox gəlir Sumqayıt şəhər bələdiyyəsinin payına düşür. Buna səbəb müxtəlif faktorları göstərmək olar. Belə ki, iqtisadi amillər, əhalinin məskunlaşma səviyyəsi, təbii resursların mövcudluğu və s. faktorlar bələdiyyənin göstərdiyi xidmətlərə təsir edir. Digər şəhər bələdiyyələri sosial və iqtisadi baxımdan nisbətən geriləmişdir.

Bələdiyyələrin idarəetmə sahəsində fəaliyyəti müstəqil formal xarakterə malik olan ictimai münasibətlərin və fərdi davranışının hüquqi təminatı ilə əlaqədardır. Belə ki, idarəetmənin hüquqi tənzimlənilməsi sosial-mənafeyilə təmin olunması iqtisadi aktivliyin regional inkişafı üzrə münasibətləri özündə birləşdirir. Şəhər bələdiyyələrinin təfsilatı üzrə aşağıdakı şəkildə (1) əsas komponentlərini göstərə bilərik.

Bələdiyyə xidmətlərinin göstərilməsi sahəsində bələdiyyə sahibkarlığının üstünlük-lərinə aid etmək olar:

- mürəkkəb məsələlərin icra edilməsi imkanı;
- göstərilən xidmət növünün ölçüsündən asılı olmayaraq tanıtım reputasiyasının yüksək olması;
- başqa müəssisələrin müvəffəqiyyətli təcrübəsindən istifadə;
- innovasiya texnologiyalarından istifadə;
- riskli sahələrdə fəaliyyətin təmin edilməsi və s.

Beynəlxalq təcrübədən aydındır ki, bələdiyyə sahibkarlıqla məşğul olursa digər təsərrüfat subyektləri ilə təmasda olur, əlaqə asılılıqda xidmətlərini tədqim edir. Bələdiyyə xidmətlərinin verilməsində özəl sektorun müvəffəqiyyətli iştirakı üçün bir sıra maneələr mövcuddur:

- özəl sektor tərəfindən marağın və ya təşəbbüsün yoxluğu;
- müştərilərlə adət edilmiş iş qaydasının pozulması;
- podratçılardan potensial asılılıq;
- lazımlı bacarıqların və maliyyə resurslarının çatışmazlığı;
- nüfuzlu şəxslər tərəfindən qarşı durma;
- özəl sektorla və sahibkarlıqla bağlı əhali tərəfindən bədxahlıq.

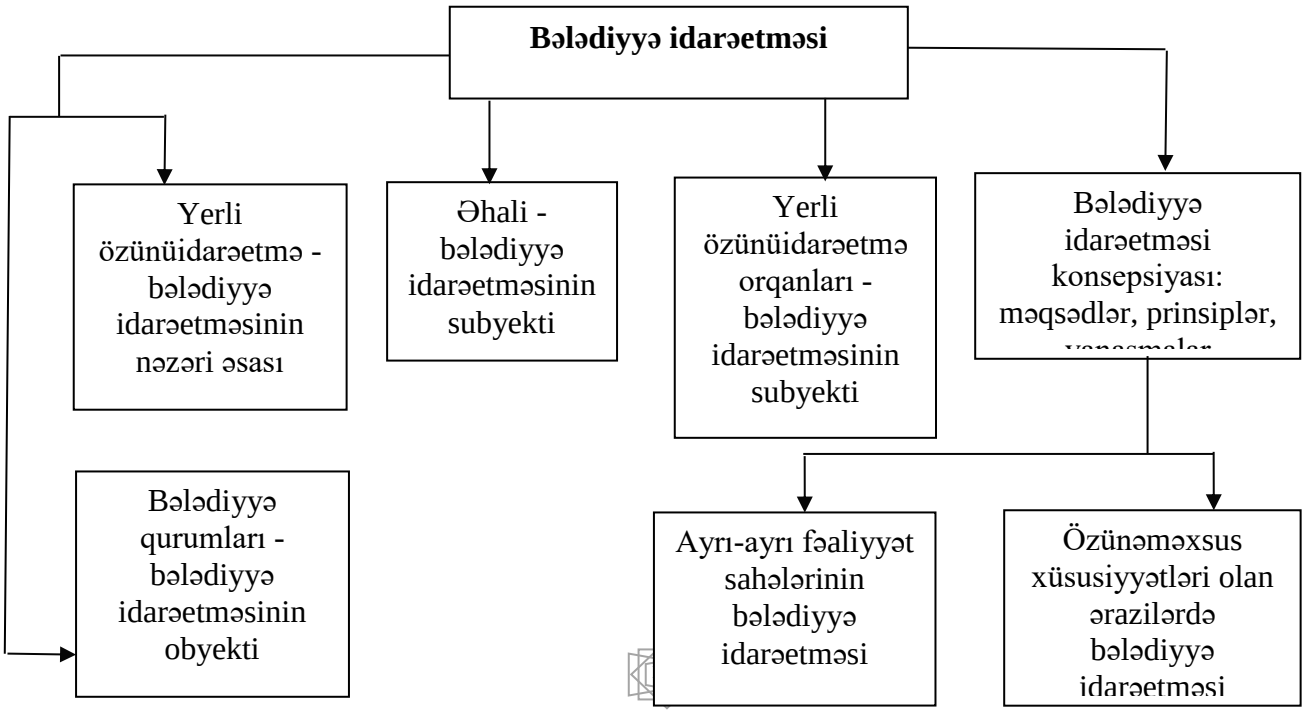

Şəkil 1. *Bələdiyyə idarəetmənin komponentləri.*

ƏDƏBİYYAT

1. Bələdiyyələrin maliyyə-iqtisadi fəaliyyətnin hüquqi tənzimi, Mirəli Hüseynov, Hafiz Həsənov, Bakı 2003
2. Bələdiyyə orqaninin büdcəsinin icrasina dair statistik bülleten, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, Bakı 2016
3. Управление в городском хозяйстве, Р.Ж. Сираждинова, МОСКВА - 2016
4. Dövlət və bələdiyyə idarəçiliyi, dərslik, Bakı 2010
5. stat.gov.az
6. www.aup.ru

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(23)

Polat YÜCEKAYA*

DENİZCİLİKTE TÜRK YÖNETİM TARİHİ

HISTORY OF TURKISH MANAGEMENT IN NAVAL

ÖZ

Bu çalışmada, Türk milletinin denizcilik tarihi incelenmiştir. Özellikle donanmanın başarısız olduğu dönemler incelenmiştir. Öncelikle, güçlü bir donanma sahibi olmak için tarihteki başarısızlık sebepleri belirlenmiştir.

Bu çalışma esnasında literatür taraması yapılarak, konu hakkında yayımlanmış kitap ve dergiler incelenmiştir. Tarihi olaylar ve sonuçları ışığında, geleceğe ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Yönetim, Tarih, Denizcilik**.**

JEL Kodları: M54, Z10, Z13.

ABSTRACT

In this study, the naval history of Turkish nation has been examined. Expecially the periods when the navy failed are examinated. Firstly,the reasons of failure were determined in order to have a strong navy in history.

During this study, Review of Published books and magazines about the subject in the light of literatüre. Make Suggestions for future about historical events and their consequences.

Keywords: Management, History, Naval.

JEL Codes: *M54, Z10, Z13.*

*** Kastamonu Üniversitesi Doktora Öğrencisi, Çalışılan kurum: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı; Çanakkale/TÜRKİYE; polatyucekaya@gmail.com**

GİRİŞ

Bir milletin denizci olup olmaması sınırlarının denize ulaşıp ulaşmadığı ile ilgilidir. Denizci millet, denizden faydalanan millettir. Sınırları denize ulaşmayan ülkelerin denizden faydalanması da mümkün değildir. Denizciliği iyi yapan millet, kötü yapan millet ayrımı yapılabilir. Peki Türkler denizci midir?

1071 de Anadolu'ya gelen Türkler 1081 yılında denizlerde yelken şişirmeye başlamış ve bu tarihten sonra da sürekli denizlerden faydalanmışlardır. 9 asır boyunca denizden faydalanan bir millete denizci değil demek pek de rasyonel değildir. Oysa Türklerin denizciliği iyi yapan bir millet mi, kötü yapan bir millet mi olduklarının tarihsel süreç içinde incelenmesi gerekir. Bu süreçteki başarıların ve başarısızlıkların sebepleri değerlendirilerek, Türk denizciliğinin geleceği şekillendirilirken geçmişteki hatalardan dersler çıkarılmalıdır. Tarih, geçmişten geleceğe uzatılan bir ışıktır. Türklerin denizcilik tarihine kısaca bir göz atmanın ve özellikle başarısızlık nedenleri üzerinde durmanın, Türk denizciliğinin geleceği için daha faydalı olacağı aşikardır.

İlk Türk donanması Çaka bey tarafından (1081) kurulmuştur. Bu tarihten itibaren Türklerin denizciliğe verdikleri önem az ve sınırlı olmuştur. 13. yy da Anadolu da pek çok Türk beyliği vardı. Bu beyliklerden Aydın oğulları, Karasi oğulları ve Saruhan oğulları gibi beylikler denizciliğe büyük önem vermişler ve büyük denizciler yetiştirmişlerdir. Aydın oğulları beyliği Umur bey gibi bir derya beyi yetiştirmiştir. Umur Bey çok büyük bir denizci ve stratejist idi. Daha sonraları büyük Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinde kullanacağı taktiği ilk uygulayan kişidir. Umur Bey, elli parça gemiyi Kerme kalesi önünde bırakmış, üç yüz parça gemi de dağ, taş, bayır demeden sabunlanmış tahta kızaklar üzerinden çekilerek Türklerin ine bahtı dedikleri Lepenta körfezine indirmiş, düşmanın cesaret ve azmi kırılmış ve büyük bir başarı elde edilmiştir[141]. Türklerin ilk büyük zaferi olması dolayısıyla önemlidir.

TÜRKLERDE DENİZCİLİK

Karasi ve Saruhan oğulları beyliğinin Osmanlı topraklarına katılması ile bu beyliklerin donanma ve tersaneleri de Osmanlı emrine girmiştir. Osmanlıların denizcilikle tanışması ise bu dönemde başlar. Osmanlılarda ilk derya beyi Karamürsel bey dir. Karamürsel Bey 24 küçük gemisiyle Marmara da destanlar yazmış büyük bir komutandır. Osmanlıların ilk tersanesi kurmuş, geliştirdiği ve kendi adını verdiği bir tip gemi ise Osmanlı denizciliğinin temeli olmuştur[142]. Osmanlı devletinin kuruluşundan itibaren git gide genişleyen sahilleri ve bu sahillerden elde ettiği gelirlerinin artmasına paralel olarak donanmasını da geliştirmiş, sayılarını artırmış, çeşitlerini çoğaltılmıştır.

Devletlerin denizden faydalanmasının vasıtaları olan harp ve ticaret gemileri ile bunları destekleyen üs ve limanlar, gemi inşa sanayi ve denizci personel bir bütün olarak Denizcilik Gücünü oluşturmaktadır[143]. Fakat Osmanlı devleti cihan imparatorluğu döneminde bile deniz gücünden tam olarak yararlanamamıştır. Denizlerde ticaret Avrupalılara bırakılmış ve Fransa, İngiltere gibi devletlere kapitülasyonlar verilmek zorunda kalınmıştır. Osmanlı neden deniz ticaretine önem vermemiştir? Bu sorunun yanıtı Osmanlının ekonomik konseptinde yatmaktadır. Osmanlı devleti, tüccarların elindeki sermaye birikimine karşı olamamakla birlikte, bu tür girişimleri her zaman şüphe ile izlemiştir.

- Devletin müdahaleci olduğu ve üretimi sıkı sıkıya düzenlediği
- Fiyatları saptadığı
- El emeğine ,hatta sermayeye el koyduğu
- Ticari akımların bir bölümünü yönlendirdiği
- Dış satımların yasaklandığı bir ekonomide, sermaye sürekli olarak güven altına alınamamış ve devlet, yetkisini kullanarak zaman zamana sermayeye el koymuştur. Bu durum sermayenin ticaretten çok, gayri menkule ve değerli eşyaya yatırılmasına neden olmuştur.Bu şartlarda tehlikeli deniz koşulları ve korsanlık gibi tehditlere açık olan deniz ticaretine sermaye yatırmak oldukça riskli bir yatırım olarak görülmekteydi[144].

---

[141] Piri Reis, Kitab-ı bahriye I, Tarih kurumu yayınları, s.315
[142] Parlak Türkmen(2005), Ege Denizinde İlk Türk Derya Beyleri, Deniz Basımevi Müd. İstanbul, s.66
[143] TARAKÇI, Nejat, (2009), Deniz Gücünün Osmanlı Tarihin Üzerindeki Etkileri, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, s.1
[144] Tarakçı, a.g. e., s.129

Deniz gücünün oluşumu ve kullanılmasında hükümet ve devlet yönetiminin şekli ve yapısının, ekonomi politikalarının çok önemli olduğu görülmektedir. Maalesef Osmanlı devletinde denizcilik, sadece harp sanatı ve donanma yönünden güçlenmiş, buna karşın deniz ticaretinden uzak durulmuştur. Osmanlı devletinde deniz gücü kurumsallaşamamıştır. İstanbul'un fethinden sonra sürekli güçlenen ve büyüyen Osmanlı kara gücü; toprak sistemine dayalı olarak ordu (eyalet, sancak, tımar, has, zeamet) ve hazineye dayalı ordu şeklinde kurumsallaşırken; Osmanlı deniz gücünün aynı kurumsallaşmayı gösteremediğini görmekteyiz[145]. Osmanlı da Deniz gücü her zaman kara stratejisi içinde ilave bir kuvvet olarak kabul ediliyordu.

Osmanlı devletinde anane ve gelenekler de yoktu. İngiliz denizciliğin büyük bir ananeye bağlı olarak hala yaşamasına karşılık Osmanlı denizciliği herhangi bir anane bulamadı[146]. Donanmaların Selim Donanması, Abdülaziz Donanması ve Meşrutiyet Donanması diye isim alması ananesizlikten doğuyordu. Gerçekten de bu donanmalar, kendisine isim veren hükümdarların ömrü kadar yaşıyor, sonra ölüveriyorlardı[147].

"Haritacılığın kurucusu sayılan Gerhard Kremer (Mercator), 1589 yılında 18 sayfalık büyük dünya atlası hazırlamıştır. Bu durum coğrafya biliminde bir çığır açılmıştır. 1729 yılında kronometre, 1731 yılında sekstant ve 1755 yılında enlem ve boylam tespitinde kullanılan ay tablolarının geliştirilmesi, gemicilik ve haritacılığın ilerlemesine büyük katkı sağlamıştır[148]. Bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı donanması geri kalmıştır. Osmanlı devletinde Karamürsel bey, Kemal reis, Hızır reis, Barbaros gibi çok büyük derya beyleri yetişmiş olmasına rağmen, denizci personel sıkıntısı her zaman yaşanmıştır. Ordunun personel ve lojistik ihtiyaçları, Osmanlı Eyalet ve Tımar sistemi içinde karşılanırken donanmanın kaptan ve gemici ihtiyaçları usta çırak usulü ve para karşılığında sağlanıyordu. Özellikle gemici personel Rumlardan oluşuyordu. Özellikle 17. asırda Türkler karada çok şevket ve kudret sahibi oldukları halde, denizde nispetsiz vaziyetlerinden dolayı Venedik gibi küçük bir Cumhuriyet tarafından mağlup edilmiştir. Buna da sebep donanmalarına kumanda edecek yetenekte personeli olmamasındır[149]. Bunun yanı sıra en baştaki Kaptanı-ı Derya'dan en alt kademedeki levent'e kadar ilim, bilim, disiplin ve cesaret konularında tam bir personel zafiyeti içine girmiş, zaman zaman oluşturulan donanmalar denizcilik geleneklerine bağlanmadığı için etkin olamamıştır. Bir denizci devletin gemici yetiştirebilmesi; büyük bir donanma teşkil etmesinden güçtür. Çünkü devlet gerek görünce birkaç donanma alabilir. Fakat kendisine lazım olan binlerce becerikli gemiciyi alamaz. Bunun için gemici yetiştirmeye çalışmalıdır[150]. Osmanlı devletinde denizlerde başarı kalıcı olmamıştır. Yenilik ve gelişmelere uzak kalmış, 17. asrın ortalarından itibaren topraklarını kaybetme telaşı içine düşmüş, donanmasını da ihmal etmiştir. Bu ihmal, devletin varlığını tehdit eden bir duruma geldiğinde donanmanın önemini tekrar anlamış ancak; Bilgili ve ehil denizci personeli, Deniz siyasetine vakıf yöneticileri, Gemi inşa edecek teknik kapasiteyi, Donanmaya ayıracak parayı, bir daha bulamamıştır.

Güçlü bir deniz gücüne sahip olmak, güçlü bir devlet olmak için yeterli değildir. Ancak her güçlü devletin, muhakkak güçlü bir deniz kuvvetine gereksinimi vardır. Türklerin 17.yüzyıldaki düştüğü kötü durum denizcilik konusunda kurumsallaşmanın tam anlamı ile sağlanamadığını göstermektedir[151]. Osmanlı devleti de güçlü olduğu zamanlar güçlü bir donanmaya sahipti. Güçlü bir donanma, güçlü bir devlet gerektirir. Güçlü bir devlet ise güçlü bir ekonomi gerektirmektedir. Ekonomi ile deniz gücünün bağımlılığına en güzel örnek cumhuriyet döneminin ilk yıllarında karşımıza çıkmaktadır[152]. 29 Ekim 1923 tarihinde TBMM cumhuriyeti kabul ve ilan ettiği zaman donanma çok mevcutlu, fakat hurda denecek bir durumda ve aşağı yukarı personelden yoksun olarak Haliç'e bağlanmış bulunuyordu. İçlerinde yalnız okul gemisi olarak görev

[145] Tarakçı, a.g. e., s.124
[146] Tarakçı, a.g. e., s.125
[147] Tarakçı, a.g. e., s.130
[148] Kumrular, Özlem(2004), Gemiler, Korsanlar, Haydutlar, Topsumsal Tarih, İstanbul, s.81.
[149] Tarakçı, a.g. e., s.275
[150] Tarakçı, a.g. e., s.276
[151] Gencer, Ali İhsan, (1997),Türk Denizcilik Araştırmaları, Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi 2, Marmara Yayınları, İstanbul, s.20.
[152] Büyüktuğrul, Afif, (1952), Büyük Atamız Ve Türk Denizciliği, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, s.39

yapmakta olan Hamidiye kruvazörü ile Ertuğrul yatı, seyre çıkamaz fakat, az da olsa kullanılabilir olarak korunmuştu.[11]

Büyük önder M. Kemal ATATÜRK **"**Donanmadan yana kuvvetli olma, Türkiye in savunması için şarttır. Hatta donanmamız kıyılarımızı savunmaktan başka izlediğimiz politikanın da en kuvvetli desteği olacaktır. Ancak deniz sanayi ve ticaretimiz çok gelişmelidir ki Türk milleti için de donanma yapmak mümkün olsun"[153] sözleri ile ekonomi ve güçlü donanma arasındaki ayrılmaz bağımlılığı dile getirmiştir. Türkiye ekonomisinin çok sınırlı olmasından dolayı yeni bir donanma meydana getirmek çok uzun vadeli ve kademeli bir program yapmaya dayanmıştır. Bu nedenle ilk yıllarda yeni gemi alımından ziyade alt yapı yatırımlarına ağırlık verilmiştir. M. Kemal Atatürk denizciliğe büyük önem veren bir liderdi. Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri üzerine Bahriye Vekaleti kurulmuştur. Bu kuruluşunun karşılaştığı en önemli problemler, ülkenin mali imkanlar doğrultusunda bir donanma meydana getirerek, kara tesislerini donanmanın ihtiyaçlarına cevap verecek bir şekle sokmak ile eğitim kuruluşlarını yeniden düzenleyerek, yeterli ve güçlü bir hale getirmek olmuştur[154]. 1928 yılı başında çok kısıtlı bir bütçe ile ülkenin en sıkıntılı zamanlarında büyük atılımlar gerçekleştirmiş olan Bahriye Vekaleti lağv etmiştir.16 Ocak 1928 tarihinde lağv edilen Bahriye Vekaletini üç yıl gibi kısa bir süre içerisinde Türk Deniz Kuvvetlerine sağladıkları, imkanlarına göre oldukça büyük olmuştur. Bu dönemde[155];

1- Darıca Müstahkem Mevkii, Marmara Üssü Bahri Komutanlığına bağlanmış.
2- İsa Reis tipi gambotlar gümrük idaresine devredilmiş
3- Yavuz'un tamiri için bir havuz yaptırılmış ve Gölcük'te onarımına başlanmış
4- Hollanda'ya iki deniz altı gemisi yaptırılmış
5- Kasımpaşa havuz ve tersaneleri 27.12.1927'de Seyr-i Sefain idaresine devredilmiş.
6- Turgut reis, Hamidiye, Mecidiye, Peyk-i şevket, Berk-i satvet, Samsun, Basra ve, Taşoz gibi gemilerin onarım ve bakımları yapılmış.
7- Alman danışma heyeti getirilmiş
8- Talimnameler ve Donanma Emirnameleri oluşturulmuş
9- Yurt dışına kursa personel gönderilmiş
10- Hamidiye, savaş gemisi Odessa' ya gönderilmiştir
11- Şapka, ilk olarak Bahriye Vekili ve bahriyeli subaylarca giyilmiştir.

1 Temmuz 1926 tarihinde kabul edilen Kabotaj hakkı sağlanarak, modern ve güçlü Türk donanması yolunda büyük adımlar atılmıştır. Sadece üç yılda kısıtlı bütçe ile başarılan işler göstermiştir ki, üç tarafı denizlerle çevrili ülkemizde denizcilik bakanlığının varlığı şarttır. Donanmaların tek görevi düşman saldırılarına karşı vatanı korumak değildir. Çünkü, devletlerin kıyıları, donanmalarının güçlü varlığı yüzünden kendiliğinden korunmaktadırlar. Deniz kuvvetlerinin ana hedefi deniz yollarının güvenliğini sağlayarak savaşın, dolayısıyla savaş ekonomisinin beslenmesi ve düşmanın imkanlarından yoksun bırakılmasıdır. Denizciler bu görevi deniz egemenliği şeklinde adlandırılır. Deniz egemenliğini elde etmiş bir donanma düşmanın savaş sanayisinin üretim gücünü sıfıra indirebilir, kendi kara kuvvetlerinin saldırı gücünü deniz aşırı düşman topraklarına götürdüğü gibi ona stratejik manevralar yaparak düşmanın en zayıf noktasını vurmasını sağlar ve savaşları mümkün olduğu kadar az asker kanı akıtarak zafere ulaşmış olur. Kara savaşının hedefi toprak almak ya da vermek ve imha edebildiği kadar çok asker (insan unsuru) imha edebilmektir. Zafer kazanmanın anahtarı da budur. Deniz kuvvetlerinin hedeflerinin arasında insan unsuru yok etmek gibi bir hedef yoktur. Bu ihtiyaç deniz savaşında ancak kara kuvvetleri ile birlikte harekat yaptığı zaman çıkar. Denizdeki savaşın hedefi ise; insan değil, mümkün olduğu kadar savaş gemisi ve ticaret gemisi imha etmektir[156].

Deniz egemenliğini kazanmak demek,düşmanı ekonomik yönden savaşı kaybetmeye zorlama kara kuvvetlerine de stratejik manevra yaparak düşmanın zayıf noktasını yakalayıp imha etmesini kolaylaştırmak

[153] Büyüktuğrul, a.g. e., s.41
[154] Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri (2002), Deniz Kuvvetleri K.lığı Yayınları, Ankara,s.19
[155] ATATÜRK'ün Doğumunun 100. yılında TSK Tarihi, (1982), Harita Genel Müdürlüğü, Ankara, s.175
[156] Ünlü, Rasim, (2006), Atatürk Döneminde (1923-1938) Cumhuriyet Bahriyesinin Oluşumu ve Gelişim Süreci**,** s.59

demektir. Deniz egemenliği kazanmaya laik bir donanma demek ise; personel ve malzemesini denizin özel yasalarına göre yetiştiren ve yapan donanma ile savaşa girmek demektir[157].

SONUÇ ve ÖNERİLER

Üç tarafı denizlerle çevrili ülkemizde Deniz kuvvetleri çok önemlidir. Peki gerçekten güçlü bir deniz kuvvetlerine sahip olmak için neler gereklidir sorusuna cevap verebilmek için ilk önce güçlü bir ekonomi ve bu ekonomiden donanma için önemli miktarda kaynak ayırmak gerektiği kaçınılmaz bir gerçektir. Fakat ekonomik olarak çok güçlü olmayan ülkemizde, donanmaya ayrılan kıt kaynakların etkin ve verimli kullanılması bir zorunluluktur. Bu kaynakların kullanılmasında gerek yatırım kararları, gerekse donanmanın işlevleri ile ilgili kararları veren komutanların tutumları ve düşünceleri ön plana çıkar. Fakat etkinlik ve verimlilik sağlamak için klasik yönetim anlayışının uygulanması gerektiği anlaşılmamalıdır. Aksine halen uygulanan klasik yönetim anlayışı tarzı yönetsel eylemlerin de değiştirilerek durumsallık yaklaşımı ve toplam kalite yönetimi ilkelerinin esas alınması gerektiği anlaşılmalıdır.

Donanmalar ordunun bir parçasıdır ve hiyerarşik yapı da kaçınılmaz bir zorunluluktur. Fakat sadece hiyerarşik bir yönetsel yapı var diyerek Max Weber'in bürokrasi yaklaşımını yada F.Taylor'un bilimsel yönetim yaklaşımını kullanmak doğru değildir. Komutanlarca alınacak yada uygulanacak kararlar rasyonel olduğu sürece kaynak kullanımında etkinlikten bahsedilebilir. Günü kurtaran kararlardan ziyade üzerinde düşünülmüş, güçlü bir vizyon ve bu vizyona ulaşılmayı sağlayacak, doğru tespit edilmiş misyonların belirlenmesi gerekir. Vizyonun belirlenmesi ve bu vizyonun en alt kademedeki çalışana kadar benimsetilmesi oldukça zor bir süreçtir. Bu süreçte örgüt kültürünün çalışanlarca hissedilmesi ve benimsenmiş olması büyük önem taşır. Örgüt kültürü dediğimiz zaman etik kavramından da bahsetmemiz gerekir. Bir kimsenin davranışlarına temel olan ahlak ilkelerinin tümüne etik denir. İnsan bir şeyin "Doğru" olduğunu hissediyorsa, ahlaka da uygun olarak kabul eder. Ve bu durum toplumdan topluma farklılık gösterir. Buna karşılık etik, kuralları mantıklı olarak yorumlamaya çalışır. Öyleyse kurallar toplumun değer yargılarına uygun ve mantıklı olmalıdır. Dolayısıyla kurallar bütününün tüm çalışanlarca benimsenmesi ve bu kurallara uyulması kolaylaşacaktır.

Etkinlik ve verimliliğin sağlanmasında diğer bir önemli nokta eğitimdir. Yetenekli ve bilgili komutanlar ile eğitimli personel, donanmaların en büyük gücüdür. Personel eğitiminin yanı sıra motivasyonun önemi göz ardı edilemez. Bu noktada da komutanlara büyük görevler düşmektedir. Personel kaynak planlaması ve eğitim planlaması hayati derecede önemlidir. Eğitim konusu yine ekonomik kaynak kullanımına bağlı iken; personel motivasyonunun üst düzeyde olmasının bununla ilgisi yoktur. Motivasyon ve eğitim, personeli güçlendirme araçlarıdır. Personelin güçlendirilmesi, günümüz rekabet koşullarında, rekabet için şarttır. Rekabet için teknolojinin önemi yadsınamaz bir gerçektir, fakat teknolojinin değil, teknolojiyi kullanan insanın asıl rekabet unsuru olduğu unutulmamalıdır.

Personel güçlendirmesi yapmak isteyen yöneticiler motivasyona büyük önem vermelidirler. Çünkü liderlerin asıl işlevi, astlarını bir amaç doğrultusunda güdülemektir. Dogmatik yöneticiler astlarını motive etmekte başarılı değillerdir. Kendine güvenen, objektif davranan, değişime açık, astlarının fikirlerine önem veren, astlarını yetkilendiren yöneticiler, astlarını motive etmede zorlanmazlar. Tepe yöneticiler açısından bakıldığında personelin iş tatmini düzeyi, motivasyonun hangi seviyede olduğunun bir göstergesidir. Çünkü iş tatmini, çalışanın iç huzurunu ve rahatlığını içerir. Çalışan kişinin beklentileri ile kazanımları uyumlu ise, iş tatmini yüksek seviyededir. İş tatmini olmayan personel sık sık kaçma, istifa etme ve sürekli yeni iş arayışı içindedir. Eğer iş tatminsizliği yaşayan personel var ve ülkenin ekonomik şartları dolayısıyla halen çalışmak zorunda kalıyorlarsa; bu iş görenlerin sağlığı bozulur(mide,kalp,karaciğer rahatsızlıkları gibi). Bu tip personel daha sık doktora gider, sağlık harcamaları artar. İşyerinde ve sosyal yaşamda sorunludur, sorunlarını ailesine yansıtır, çevresini de mutsuz eder. Organizasyona da her fırsatta zarar verir[158]. Tepe yöneticileri çalışanların iş tatmini düzeyini ve tatminsizlik nedenlerini araştırmalıdır. Maslov'un ihtiyaçlar hiyerarşisi aslında bir

[157] Büyüktuğrul, a.g. e., s.131
[158] KUTANİS, Rana (2006), Örgütlerde Davranış Bilimleri, Avcı Ofset, İstanbul, s.88

insanın iş tatmin düzeyini de gösterir. Donanmamızda çalışan personelin küçük bir kısmı beş kademeli hiyerarşi basamaklarını gerçekleştirebilirken, çalışanların büyük kısmı sadece ilk basamakları gerçekleştirebilmektedir. Bu durum motivasyonu ve çalışanların iş tatmini düşürecek bir etkendir.

Tepe yönetiminin karşılaşacağı ve çözmesi gereken bir başka problem ise, eğitim ve motivasyon gibi araçlarla güçlendirilen personelin değerlendirilmesi sorunudur. Klasik yaklaşım ile tek bir kişinin yapacağı değerlendirme objektif olmayacaktır. İş görenler, iş ortamında eşit muamele görmek isterler. Kendi gayretleri ile elde ettikleri sonuçları, başkalarının gayret ve sonuçları ile kıyaslarlar[159]. Şayet eşitsizlik hissederler ise gayretleri azalır, algılarını değiştirler, diğer çalışanların gayretlerini azaltmaya çalışırlar, iş tatminsizlikleri artar. Bu sonuçlardan kaçınmak için klasik performans değerleme sisteminin yerine, 360 derece performans geri bildirim yöntemi kullanılarak değerleme yapılmalıdır. Böylelikle çalışanın iş arkadaşları, astları ve üstlerinin değerlendirdiği bir performans değerleme yapılabilir. Klasik değerlendirmede en çok karşılaşılan müsamaha, katılık, hale ve boynuz etkisi, objektif olmama, önyargılı olma, ortalama eğiliminde olma ve tek ölçüt kullanma gibi hatalı değerlendirme nedenlerinin de önüne geçilmiş olunur[160].

Cumhuriyetin ilanı ile Osmanlı imparatorluğundan enkaz halinde bir donanma devralınmış olmasına rağmen bu gün dünyada sözü geçen bir donanma sahibiyiz. Sadece teknolojiyi takip eden gemilerle değil, onları kullanan bilgili komutanlar ve personeli sayesinde bu seviyelere erişildi. Bu kadarı elbette yeterli değil. Daha iyisi her zaman hedefimiz olmalı. Neler yapılmalı neler değiştirilmeli ne ile değiştirmeli bu soruların cevaplarını bulmak için detaylı SWOT analizleri yapılmalı. Güçlü ve zayıf yönlerimiz tespit edilmeli, fırsatlar ve tehditler doğru tespit edilerek bunlara uygun stratejiler geliştirilmelidir. En büyük gücün personel gücü olduğu bilinmeli, personel eğitim ve motivasyon ile güçlendirilmelidir. Tüm personelin donanmanın bir parçası olduğu hissettirilmeli, küskün çalışan olmaması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Dünyadaki rekabetin dışında kalınmamalı teknoloji sürekli takip edilmeli ve daha ileri durumdaki donanmalarla benchmarking(kıyaslama) yapılmalıdır. Değişimleri yaparken anane ve örflerimize sahip çıkılmalı, örgüt kültürü oluşturulmalıdır. Kurumsallaşmış bir donanma ana hedef olmalıdır.

KAYNAKÇA

1. **ATATÜRK'ün Doğumunun 100. yılında TSK Tarihi,** (1982), *Harita Genel Müdürlüğü*, Ankara.
2. BAYRAKTAROĞLU, Serkan, (2006), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, *Avcı Ofset*, Sakarya.
3. BÜYÜKTUĞRUL, Afif, (1952), **Büyük Atamız Ve Türk Denizciliği**, *Deniz Basımevi Müdürlüğü*, İstanbul.
4. **Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri (**2002), *Deniz Kuvvetleri K.lığı Yayınları*, Ankara,
5. GENCER, Ali İhsan, (1997),**Türk Denizcilik Araştırmaları,** Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi 2, *Marmara Yayınları*, İstanbul.
6. KUMRULAR, Özlem (2004), Gemiler, Korsanlar, Haydutlar, *Toplumsal Tarih Dergisi*, İstanbul.
7. KUTANİS, Rana (2006), **Örgütlerde Davranış Bilimleri**, *Avcı Ofset*, İstanbul.
8. ÖCAL, Yüksel, (2008), **Kürek Ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi,** *Deniz Basımevi Müdürlüğü*, İstanbul.
9. PİRİ REİS, **Kitab-ı bahriye I**, *Tarih kurumu yayınları*
10. PARLAK, Türkmen, (2005), **Ege Denizinde İlk Türk Derya Beyleri**, *Deniz Basımevi Müdürlüğü*, İstanbul.
11. TARAKÇI, Nejat, (2009), **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihin Üzerindeki Etkileri**, *Deniz Basımevi Müdürlüğü*, İstanbul.
12. ÜNLÜ, Rasim (1996), **Atatürk Döneminde (1923-1938) Cumhuriyet Bahriyesinin Oluşumu Ve Gelişim Süreci** (*Yayınlanmamış doktora tezi*), İstanbul.

[159] Kutanis, a.g. e., s.80
[160] BAYRAKTAROĞLU, Serkan, (2006), İnsan Kaynakları Yönetimi, Avcı Ofset, Sakarya, s.133

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(24)

Öznur GÖKKAYA[161]; A. Arzu ARI[162]; Barış DEMİR[163]

ÖZEL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ DERSİNİN DÖNÜŞTÜRÜCÜ ÖĞRENME KURAMI KAPSAMINDA İNCELENMESİ[164]

SPECIAL TEACHING METHODS COURSES, EXAMINATION UNDER THE TRANSFORMATIVE LEARNING THEORY

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Dönüştürücü Öğrenme Kuramına dayalı olarak matematik öğretmen adaylarının Özel Öğretim Yöntemleri Dersi sonunda mesleki yeterlikleri, matematik eğitimi bilgisi ve mesleki gelişim boyutlarının dönüşümlerini incelemektir.

Araştırmanın uygulamaları Kocaeli Üniversitesi İlköğretim Matematik Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim gören ve Özel Öğretim Yöntemleri dersini alan 65 matematik öğretmen adayı üzerinde gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Dönüşümsel Öğrenme kuramı kapsamında araştırmacılar tarafından geliştirilen 10 maddelik ölçek kullanılmıştır. Nicel veriler SPSS 21 paket programı ile analiz edilmiş, frekans ve yüzde olarak ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Matematik Öğretmeni Adayı, Özel Öğretim Yöntemleri, Dönüştürücü Öğrenme Kuramı.

ABSTRACT

The aim of this research, prospective teachers of mathematics based on the transformative event shall Learn special teaching methods at the end of the Lecture occupational competencies, knowledge of mathematics education and professional development is to examine the size of conversions. Department of mathematics education research applications "Kocaeli University, Elementary education and Teaching Methods on the 65 lessons math teacher candidate was carried out on a voluntary basis. Transformational learning theory developed by researchers within the context it was used 10-point scale. Quantitative data analysis with SPSS package program 21, frequency and expressed in percent

Keywords: *Math Teacher Candidate, Special Teaching Methods, Transformative Learning Theory.*

[161] **Kocaeli Üniversitesi, Hereke Meslek Yüksekokulu, Kocaeli/TÜRKİYE; gokkayaoznur@gmail.com**
[162] **Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, Kocaeli/TÜRKİYE; abural@kocaeli.edu.tr**
[163] **Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ Uzunyol Meslek Yüksekokulu, Kocaeli/TÜRKİYE; barisprof@yahoo.com**
[164] Bu çalışmanın bir kısmı VI. Uluslararası Eğitimde Araştırmalar Kongresi 2016 da özet bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

İlk kez Mezirow tarafından 1978 yılında ortaya konulan ve temelleri yapılandırmacı yaklaşıma dayanan dönüşümsel öğrenme kuramı yetişkin öğrenmesi ile ilgili bir yaklaşımdır. Dönüşümsel öğrenme; insanların düşünce yapılarının ve bu yapılarla bağlantılı olan duygu, düşünce, inanç ve bilginin öğrenme sürecinde değişerek yeni yaklaşımlara dönüşmesidir. O'Sullivan dönüşümsel öğrenmeyi; derinleştirilmiş deneyimlerin gerçekleştiği, yapısal değişikliklerin meydana geldiği; duygu, düşünce ve davranış değişikliklerinin artarak yeni bakış açılarının oluştuğu süreç olarak tanımlamıştır. Dönüşümsel öğrenme kuramının merkezinde insanların kendilerini eleştirel bir şekilde araştırması, deneyimlerini değerlendirmesi, bu deneyimleri yorumlayarak yeniden adlandırma süreçleri yer alır. Dönüşüm surecinde yapılan çözümlemeler ve öz değerlendirmeler, eylemlere yön veren deneyimlerin anlamlandırmasını sağlar. Anlamlandırma ya da anlam oluşturma yetişkin öğrenmesinin önemli bir kavramıdır. Bu sosyal süreçte yapılan çözümlemeler ve özelleştirmeler eylemlerin oluşmasını sağlayan deneyimleri anlamlandırır (Ekici, Güven 2013).

Dönüşümsel öğrenme süreci 10 aşamadan oluşmaktadır. Bunlar;

1. İkilem oluşturma
2. Suçluluk ve utanç duyguları ile kendini değerlendirme
3. Bireylerin sahip olduğun varsayımların çok yönlü olarak değerlendirilmesi
4. Dönüşüm sürecinin farkında olma
5. Yeni rol, davranış, ilişkilerle ile ilgili düşüncelerin paylaşımı
6. Yapılması gerekenlerle ile ilgili bir yol haritası, bir plan oluşturulması
7. Planların uygulanması için bilgi ve beceri kazanımı
8. Yeni rollerin denenmesi
9. Bireyler arası yeni roller, özgüven ilişkilerinin kurulması
10. Bireylerin sahip olduğu yeni perspektifin yaşama katılmasıdır (Mezirow, 2000).

Son yıllarda yapılan araştırmalar dönüşümsel öğrenme sürecinin dört temel süreçten oluştuğunu göstermektedir: İkilem oluşturma, öz eleştiri, yansıtıcı söylem ve yeni bir perspektif üzerine eylem oluşturmak (Çimen, 2013).

Alan yazında dönüştürücü öğrenme kuramına ilişkin sıklıkla nitel olarak desenlenen çalışmalar görüldüğü gibi nicel ve karma yöntemde gerçekleştirilmiş çalışmalara da rastlanabilmektedir. (İzmirli, Odabaşı, Yurdakul,)

Osterling ve Webb gerçekleştirdikleri araştırmada öğretmen adaylarının ve hizmetlerinin ilk yıllarındaki öğretmenlerin öğretme ve öğrenme hakkındaki inançları, değerleri ve görüşlerinin değişip değişmediği dönüştürücü öğrenme kuramına dayalı olarak incelemişlerdir. Araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır: (1) öğretmen eğitimi programının başında ve sonunda katılımcıların öğretmenlik tanımları nasıldır? (2) katılımcıların öğretim felsefelerine ilişkin yaygın temaları nelerdir? (3) öğretmen eğitimi program kapsamında katılımcılar hangi dönüşüm aşamalarındadırlar? Araştırmada katılımcıların deneyimledikleri değişim, gelişim ve dönüşüm süreci anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcılarda dönüşüm ve değişim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu dönüşümün derslerden, deneyimlerden ve öğrenciler arasındaki etkileşimden yüksek derecede etkilendiği belirlenmiştir (İzmirli, 2012).

Glisczinski araştırmasında 153 son sınıf üniversite öğrencisinin öğretim programı çerçevesinde deneyimlerini dönüştürücü öğrenme kuramı çerçevesinde eleştirel yansıtmalarını ve bakış açısı dönüşümlerini nicel veri toplama aracı ile incelemiştir. Glisczinski, 1997 yılında King tarafından geliştirilen veri toplama aracını uyarlayarak kullanmıştır. Uyarlanan veri toplama aracı ikilime düşme deneyimini sorgulayan üç, öğrencilerin varsayım ve bakış açılarını sorgulayan dört, eleştirel yansıtma üzerine iki ve yedi demografik bilgi sorusu olmak üzere toplam 16 sorudan oluşmaktadır. Bu çerçevede öğretmen adayı öğrencilerin dönüştürücü öğrenme deneyimi boyutları ve öğretmen adayı öğrencilerinin davranışlarını etkileyen dönüştürücü öğrenme deneyimleri incelenmiştir. Glisczinski, bu soruları öğretim programının etkisi çerçevesinde incelemiştir. Araştırması çerçevesinde Glisczinski, bakış açısı dönüşümünü Mezirow'un 10 aşamasını uyarlayan Herbers' ın dörtlü derecelemesine göre gerçekleştirmiştir. Herbers (a) ikilime düşme, (b)

eleştirel yansıtma, (c) iletişim ve (d) eylem olarak dönüşüm aşamalarını belirtmiştir. Araştırma katılımcılarının %73'ünün ikileme düşme, %43'ü eleştirel yansıtma, %47'si iletişim ve %35'i eylem aşamalarında dönüşüm yaşadıkları belirlenmiştir (İzmirli, 2012).

Yöntem

Bu araştırmada İlköğretim Matematik öğretmen adaylarının dönüştürücü öğrenme kuramına dayalı olarak dönüşümlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. İlköğretim Matematik öğretmen adaylarının dönüştürücü öğrenme kuramı kapsamında dönüşüm yaşama durumları(göstergeleri) nasıldır?

2. İlköğretim Matematik öğretmen adaylarının dönüştürücü öğrenme kuramı kapsamında dönüşüm gerçekleştirme düzeyleri nasıldır?

Araştırmanın verileri ise tarama modeliyle anket kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 öğretim yılı bahar döneminde Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Matematik Öğretmenliği ABD' nda yürütülen Özel Öğretim Yöntemleri II dersini alan 65 İlköğretim Matematik öğretmen adayı oluşturmuştur. Öğretmen adaylarına Özel Öğretim Yöntemleri dersi kapsamında uygulanan anketin soruları Mezirow'un 10 adımdan oluşan Dönüşümsel Öğrenme Kuramı' nın aşamalarından türetilen maddelerden oluşmaktadır. Dönüşüm durumları belirlenirken anketin tüm sorularına verilen yanıtlar analiz edilip öğretmen adaylarının dönüşüm yaşama durumları belirlenmiştir. Ölçek maddelerinin güvenirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha katsayısı 0,767 olarak bulunmuştur.

Tablo 1. Dönüşüm Aşamalarından İkileme Düşme Boyutu Frekans ve Yüzde Dağımı

İkileme düşme	**Katılma Derecesi**	**Frekans**	**%**
Özel öğretim yöntemleri dersi ile geleneksel yöntemlerden farklı yöntemlerden olduğunu fark ettim. (4,47=%89,4)	Katılmıyorum	1	1,5
	Kararsızım	1	1,5
	Katılıyorum	29	44,6
	Kesinlikle Katılıyorum	34	52,3
	Toplam	65	100,0

Tablo 1'de görüldüğü gibi öğretmen adayları özel öğretim yöntemleri dersi kapsamında Mezirow'un dönüşüm aşamalarının birincisi olan "ikileme düşme" aşamasına karşılık gelen "Özel öğretim yöntemleri dersi ile geleneksel yöntemlerden farklı yöntemlerden olduğunu fark ettim." sorusuna (X=4,47; %89.4) şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarının çoğu ikileme düşme aşamasını tamamladıkları görülmüştür. Mezirow a göre ikileme düşme bireylerin yaşantılarındaki anlamların dönüşümünü değerlendirmeleri için önemli bir uyaran olarak değerlendirilen aşamadır. Bu aşama, aynı zamanda bireylerin içsel karmaşa yaşadıkları bir aşamadır.

Tablo 2. Dönüşüm Aşamalarından Öz inceleme Boyutu Frekans ve Yüzde Dağımı

Öz inceleme	**Katılma Derecesi**	**Frekans**	
Özel öğretim yöntemleri dersi ile geleneksel yöntemlerinin yeterli olup olmadığını değerlendirdim. (X=4,21=%84,2)	Katılmıyorum	1	1,5
	Kararsızım	3	4,6
	Katılıyorum	42	64,6
	Kesinlikle Katılıyorum	19	29,2
	Toplam	65	100,0

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğretmen adayları özel öğretim yöntemleri dersi kapsamında Mezirow'un

dönüşüm aşamalarının ikincisi olan "öz inceleme" aşamasına karşılık gelen "Özel öğretim yöntemleri dersi ile geleneksel yöntemlerinin yeterli olup olmadığını değerlendirdim." sorusuna (X=4,21; %84.2) şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarının çoğu öz inceleme aşamasını tamamladıkları görülmüştür. Öz inceleme, ikilemi yaşayan bireyin, yeni dünya bakışı ile korku, suçluluk, utanç gibi duygular içerisine girdiği aşamadır. Bundan önceki düşünce, duygu ve inançlarının daha kesin ve net olduğunu düşünebilir. İçinde bulunduğu duygular ona güvende olmama hissi vererek yeni ve eski dünya bakışını incelemeye yönlendirir. Bu aşama aslında eleştirel bir yansıtmayı da kapsar. Bu duyguların ve eleştirel düşünce yapısının esas sebebi, bireyin deneyimleri doğrultusunda daha önce ikileme düşmesidir

Tablo 3. Dönüşüm Aşamalarından Eleştirel değerlendirme Boyutu Frekans ve Yüzde Dağımı

Eleştirel değerlendirme	**Katılma Derecesi**	**Frekans**	**%**
Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri kullanıp kullanmayacağımı sorguladım. (X=4,18=%83,6)	Katılmıyorum	3	4,6
	Kararsızım	6	9,2
	Katılıyorum	32	49,2
	Kesinlikle Katılıyorum	24	36,9
	Toplam	65	100,0

Tablo 3'de görüldüğü gibi öğretmen adayları özel öğretim yöntemleri dersi kapsamında Mezirow'un dönüşüm aşamalarının üçüncüsü olan "eleştirel değerlendirme" aşamasına karşılık gelen "Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri kullanıp kullanmayacağımı sorguladım." sorusuna (X=4,18; %83.6) şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarının çoğu eleştirel değerlendirme aşamasını tamamladıkları görülmüştür. Eleştirel değerlendirme, öz inceleme aşamasının bir sonucu olarak eleştirel değerlendirme aşamasında birey düşünceleri, duyguları ve inançları üzerine eleştirel yansıtma ile değerlendirme yapar. Diğer bir ifade ile öz-inceleme yapan birey, ilgili konu üzerine varsayımlarını eleştirel olarak değerlendirir.

Tablo 4. Dönüşüm Aşamalarından Farkına varma Boyutu Frekans ve Yüzde Dağımı

Farkına varma	**Katılma Derecesi**	**Frekans**	**%**
Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri kullanabileceğimi fark ettim. (X=4,30=%86)	Katılmıyorum	1	1,5
	Kararsızım	4	6,2
	Katılıyorum	34	52,3
	Kesinlikle Katılıyorum	26	40,0
	Toplam	65	100,0

Tablo 4'de görüldüğü gibi öğretmen adayları özel öğretim yöntemleri dersi kapsamında Mezirow'un dönüşüm aşamalarının dördüncüsü olan "farkına varma" aşamasına karşılık gelen "Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri kullanabileceğimi fark ettim." sorusuna (X=4,30; %86) şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarının çoğu farkına varma aşamasını tamamladıkları görülmüştür. Dönüşüm sürecinin ve yaşanan huzursuzluğun fark edildiği ve paylaşıldığı aşama olan farkına varmada birey yaşadığı durumu, düşünce ve inançlarını ve onlarda gerçekleşen değişiklikleri arkadaşları, iş arkadaşları, ailesi ya da sınıf arkadaşları ile paylaşabilir. Böylece, bu düşüncelerin benzerlerini diğer bireylerin de düşündüğünü fark edebilirler

Tablo 5. Dönüşüm Aşamalarından Keşfetme Boyutu Frekans ve Yüzde Dağımı

Keşfetme	Katılma Derecesi	Frekans	%
Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri kullanıp kullanmayacağımı arkadaşlarımla tartıştım. (X=3,70=%74)	Kesinlikle Katılmıyorum	3	4,6
	Katılmıyorum	7	10,8
	Kararsızım	8	12,3
	Katılıyorum	35	53,8
	Kesinlikle Katılıyorum	12	18,5
	Toplam	65	100,0

Tablo 5'de görüldüğü gibi öğretmen adayları özel öğretim yöntemleri dersi kapsamında Mezirow'un dönüşüm aşamalarının beşincisi olan "keşfetme" aşamasına karşılık gelen "Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri kullanıp kullanmayacağımı arkadaşlarımla tartıştım." sorusuna (X=3,70; %74) şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarının keşfetme aşamasını tamamladıkları görülmüştür. Keşfetme, bireyin yeni roller, ilişkiler ve eylemler için seçeneklerini keşfettiği bir aşamadır. Bireyin paylaşımları sonucunda alternatif yollar bulduğu bir aşamadır

Tablo 6. Dönüşüm Aşamalarından Eylem Planı Hazırlama Boyutu Frekans ve Yüzde Dağımı

Eylem planı hazırlama	Katılma Derecesi	Frekans	%
Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri hangilerini konu anlatımlarında kullanabileceğimi planladım. (X=3,53=%70,6)	Kesinlikle Katılmıyorum	1	1,5
	Katılmıyorum	12	18,5
	Kararsızım	15	23,1
	Katılıyorum	25	38,5
	Kesinlikle Katılıyorum	12	18,5
	Toplam	65	100,0

Tablo 6'da görüldüğü gibi öğretmen adayları özel öğretim yöntemleri dersi kapsamında Mezirow'un dönüşüm aşamalarının altıncısı olan "eylem planı hazırlama" aşamasına karşılık gelen "Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri hangilerini konu anlatımlarında kullanabileceğimi planladım." sorusuna (X=3,53; %70,6) şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarının eylem planı hazırlama aşamasını tamamladıkları görülmüştür. Eylem planı hazırlama, bireyin paylaşımları çerçevesinde alternatif yollar olarak değerlendirdiklerine ilişkin eylem planı hazırladığı aşamadır. Birey, alternatif olasılıkları çerçevesinde daha esnek ve geliştirmekte olduğu yeni dünya bakışı ile uyumlu planlar yapar

Tablo 7. Dönüşüm Aşamalarından Bilgi ve beceri edinimi Boyutu Frekans ve Yüzde Dağımı

Bilgi ve beceri edinimi	Katılma Derecesi	Frekans	%
Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemlerden başka yöntemlerin olup olmadığına yönelik araştırmalar yaptım. (X=2,86=%57,2)	Kesinlikle Katılmıyorum	7	10,8
	Katılmıyorum	22	33,8
	Kararsızım	15	23,1
	Katılıyorum	15	23,1
	Kesinlikle Katılıyorum	6	9,2
	Toplam	65	100,0

Tablo 7'de görüldüğü gibi öğretmen adayları özel öğretim yöntemleri dersi kapsamında Mezirow'un dönüşüm aşamalarının yedincisi olan "bilgi ve beceri edinimi" aşamasına karşılık gelen "Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemlerden başka yöntemlerin olup olmadığına yönelik araştırmalar yaptım." sorusuna (X=2,86; %57,2) şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarının bilgi ve beceri edinimi aşamasının eksik oldukları görülmüştür. Bilgi ve beceri edinimi aşamasında birey hazırladığı eylem planını uygulamak için gerekli bilgi ve becerileri edinir. Birey belirlediği amacı doğrultusunda mesleki gelişim programları aracılığıyla ihtiyaç duyduğu bilgi ve beceriyi edinmeye çalışır.

Tablo 8. Dönüşüm Aşamalarından Yeni rollerin denenmesi Boyutu Frekans ve Yüzde Dağımı

Yeni rollerin denenmesi	Katılma Derecesi	Frekan	%
Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri derslerde yaptığım sunumlarda kullanmaya çalıştım. (X=3,64=%72,8)	Kesinlikle Katılmıyorum	2	3,1
	Katılmıyorum	8	12,3
	Kararsızım	14	21,5
	Katılıyorum	28	43,1
	Kesinlikle Katılıyorum	13	20,0
	Toplam	65	100,0

Tablo 8'de görüldüğü gibi öğretmen adayları özel öğretim yöntemleri dersi kapsamında Mezirow'un dönüşüm aşamalarının sekizincisi olan "yeni rollerin denenmesi" aşamasına karşılık gelen "Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri derslerde yaptığım sunumlarda kullanmaya çalıştım." sorusuna (X=3,64; %72,8) şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarının yeni rollerin denenmesi aşamasını tamamladıkları görülmüştür. Yeni rollerin denenmesi bireyin edindiği bilgi ve beceriler doğrultusunda yeni bir rolü geçici olarak denediği aşamadır. Birey, belirlediği eylem planı çerçevesinde yeni rolünü "acaba nasıl olacak", "ne değiştirecek" endişeleri ile dener.

Tablo 9. Dönüşüm Aşamalarından Yeterlilik ve Özgüven Oluşturma Boyutu Frekans ve Yüzde Dağımı

Yeterlilik ve özgüven oluşturma	Katılma Derecesi	Frekans	%
Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri kullanabileceğime dair kendime güveniyorum. (X=3,83=%76,6)	Kesinlikle Katılmıyorum	3	4,6
	Katılmıyorum	2	3,1
	Kararsızım	14	21,5
	Katılıyorum	30	46,2
	Kesinlikle Katılıyorum	16	24,6
	Toplam	65	100,0

Tablo 9'da görüldüğü gibi öğretmen adayları özel öğretim yöntemleri dersi kapsamında Mezirow'un dönüşüm aşamalarının dokuzuncusu olan "yeterlilik ve özgüven oluşturma" aşamasına karşılık gelen "Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri kullanabileceğime dair kendime güveniyorum ." sorusuna (X=3,83; %76,6) şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarının yeterlilik ve özgüven oluşturma aşamasını tamamladıkları görülmüştür. Yeterlilik ve özgüveni oluşturmada bireyin denediği role ilişkin yeterliğinin ve öz güveninin geliştiği aşamadır. Birey, yeni role ilişkin yeterliğini ve öz güvenini hali hazırda sürdürdüğü işinde ya da yeni bir işte uygulayarak ve deneyerek geliştirir.

Tablo10. Dönüşüm Aşamalarından Bütünleştirme Boyutu Frekans ve Yüzde Dağımı

Bütünleştirme	Katılma Derecesi	Frekans	%
Özel öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri kullanacağım. (x=4,03=%80,6)	Kesinlikle Katılmıyorum	2	3,1
	Katılmıyorum	2	3,1
	Kararsızım	6	9,2
	Katılıyorum	37	56,9
	Kesinlikle Katılıyorum	18	27,7
	Toplam	65	100,0

Tablo 10'da görüldüğü gibi öğretmen adayları özel öğretim yöntemleri dersi kapsamında Mezirow'un dönüşüm aşamalarının onuncusu olan "yeterlilik ve özgüven oluşturma" aşamasına karşılık gelen "Özel

öğretim yöntemleri dersinde öğrendiğim yeni yöntemleri kullanacağım ." sorusuna(X=4,03; %80,6) şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmen adaylarının çoğunun bütünleştirme aşamasını tamamladıkları görülmüştür. Bütünleştirme aşamasında birey yeni yaklaşımların oluşturduğu koşullar temelinde denediği ve yeterlik kazandığı rolünü yaşamına entegre ettiği aşamadır. Birey, bu süreçte çok daha esnek olan yeni dünya bakışı çerçevesinde yeni beceri ve yeteneklerini yaşamında kullanmaya başlar. Bu aşamada denenen roller artık benimsenmiş ve yeni dünya bakışı halini alır.

Araştırma sonucunda öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında öğretmen adaylarının çoğunun "bilgi ve beceri edinme" boyutu hariç dönüşüm aşamalarını tamamladıkları belirlenmiştir. Belirtilen bu aşamaları tamamlamak diğer bir ifade ile var olan bakış açısını terk edip yeni bir bakış açısına yönelmek, oldukça zor bir işlem olarak kabul edilebilir. Bireyler yeni bir durumu, olguyu gereksiz, değersiz ya da anlamsız olarak etiketlemeye meyillidirler. Bu önyargıları aşan dönüştürücü öğrenen farkı görebilen, öz yansıtıcı ve öğrendiklerini yaşamına entegre edebilen bir birey olma yolunda ilerler (Mezirow, 1997).

Eğitim uygulamaları çerçevesinde dönüştürücü öğrenme, öğrenenin yeni bir olgunun öğrenimi sürecine maruz kalması ve bunu takip eden bir yaşam değişiminin gerçekleşmesi (Cranton, 1994) olarak değerlendirilmiştir. Yaşam değişimi süreci ise bakış açılarının değiştiği, sorgulandığı ve yeniden yapılandırıldığı bir süreçtir. Dönüştürücü öğrenme kuramı doğrultusunda gerçekleştirilecek eğitimler ya da incelenecek durumlar için yetişkin eğitmenlerinin başta dönüştürücü öğrenmeyi anlamaları gibi bazı sorumluluklarından bahsedilmektedir. Bu çerçevede eğitmen (King 2009; Mezirow, 1996, 1997) öğrenenlerin inanç, duygu ve hareketlerinin altında yatan varsayımlara odaklanmalarına ve sınamalarına yardımcı olur, öğrenenlerin varsayımlarının sonuçlarını değerlendirir, farklı varsayım durumlarını adlandırır ve araştırır, yansıtmalı bir diyalog içerisinde varsayımların geçerliğini test eder, öğrenenleri durumlara karşı detaylı bilgilendirir, onlara inançlar, zorluklar, savunma, açıklama, kanıtları değerlendirme ve yargıya varma gibi durumlarda baskıdan uzak eşit fırsatlar sunar, özgür düşünme ve düşünceleri irdeleme ortamları oluşturur, öğrenenlere eleştirel yansıtmayı destekleyici deneyim tabanlı ortamlar sunar.

Eğitmenlerin yukarıda belirtilen öneriler çerçevesinde oluşturacakları öğrenme ortamlarının öğrenenlerin bakış açısı dönüşümlerini kolaylaştıracağı söylenebilir. Bunların yanı sıra sınıf ortamında gerçekleştirilecek bazı etkinliklerin öğrenen dönüşümünü kolaylaştıracağı belirtilmiştir. Dönüştürücü öğrenme sürecini kolaylaştıran sınıf etkinlikleri kapsamında eleştirel düşünme, tartışma, öz değerlendirme, sınıftaki rutini bozan öğrenme etkinlikleri gibi etkinlikler sayılabilir (King, 2009).

KAYNAKÇA

1. (Ed.) Ekici, G. & Güven, M. (2013) Öğrenme-öğretme yaklaşımları ve uygulama örnekleri. Pegem Akademi: Ankara
2. Çimen, O. (2013) Dönüşümsel öğrenme kuramına dayalı çevre eğitiminin biyoloji öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik algılarına etkisi. Yayınlanmış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
3. İzmirli, Ö., Odabaşı, F. & Kabakçı-Yurdakul, I. () Dönüştürücü Öğrenme Kuramı ve Öğretmen Yetiştirme Üzerine Kavramsal Bir Çözümleme. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 12 (3): 169-178
4. İzmirli, Ö. (2012) Dönüştürücü Öğrenme Kuramı Açısından Öğretmen Adaylarının Bilgi Ve İletişim Teknolojileri Entegrasyonu Uygulamaları. Yayınlanmış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(25)

Гульдана МУСИНА Кайратовна[165]; Айжан МАНДАЕВА Ерикбаевна[166]

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ МАҢЫЗДЫ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ДАМЫТУДЫҢ ҮЛГІСІ
THE MODEL OF THE PROFESSIONAL MEANINGFUL DEVELOPMENT OF STUDENT'S INDIVIDUAL CHARACTERS

ABSTRACT

In this article it is represented an analysis of the scientific views for prospective teacher's qualities, which are necessary for pedagogical deals. Researchers examined basic concerts from the point of competence attitude, suggested a model of meaningful-professional teacher's characters.

In this article there are results of the experimental work according to the implementation of model meaningful professional student's characters development.

Keywords: *competence, professional meaningful student's characters, professional education.*

ÖZ

Bu makalede, pedagojik anlaşmalar için gerekli olan öğretmen adaylarının niteliklerine ilişkin bilimsel görüşlerin bir analizi sunulmaktadır. Araştırmacılar, temel konserleri yetkinlik tutumu açısından incelediler ve anlamlı profesyonel öğretmen karakterleri modelini önerdi.

Bu yazıda model anlamlı profesyonel öğrencinin karakter gelişiminin uygulanmasına göre deneysel çalışmaların sonuçları bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: doğum, profesyonel anlamlı öğrenci karakterleri, mesleki eğitim.

[165] ***Қазақстан Республикасы, Павлодар қаласы, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтының оқытушы; Pavlodar/KAZAKİSTAN.***

[166] ***Қазақстан Республикасы, Павлодар қаласы, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтының оқытушы; Pavlodar/KAZAKİSTAN.***

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының жаңа замандағы жоғары мектебі білім беру бағытының өзгеру үрдісін бастан кешуде, білімге бағытталған тұрғыдан құзырлылық және тұлғалық бағытталған тұрғыға ауысу жүріп жатыр, олар бітірушілердің алға қойған мақсаттарына жетуге өздерінің ішкі (құндылықтар, білім, ептілік) және сыртқы (ақпараттық, материалдық, әлеуметтік) ресурстарын ұйымдастыруға дайындықты қалыптастыруға бағытталған [1].

Біздің жұмысымыздың өзіндік ерекшелігіне сүйене отырып, біз тез құбылатын әлемде табысты кәсіби-педагогикалық қызметке дайындығымен көрінетін болашақ мұғалімінің қасиеттерінің тұтас интегралданған сипаттамасы ретінде түсінетін «болашақ мұғалімінің құзыреттілігі» ұғымын пайдаланатын боламыз. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс. Сондай-ақ балаларымыздың, жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға бейімделген болуы үшін бұл аса маңызды» деген тұжырымдамасында жеткіншек жастар мен болашық маманның сауатылығы мен білім, біліктілігіне ерекше мән берілген [2].

Зерттеу әдістері

Мақалада талдау, үлгілеу, сауалнама жүргізу әдістері қолдану арқылы жұмыс нәтижелері ұсынылған.

Зерттеу нәтижелері

«Құзыреттілік» ұғымын түсіндіруге жоғарыда келтірілген авторлардың түрлі көзқарастарын талдау бізді мынадай қорытындыға әкелді: Жоғары педагогикалық білім берудің нәтижесін белгілеу үшін түрлі авторлар түрі жағынан айырмашылығы бар, алайда мазмұны жағынан ұқсас терминологияны қолданады.

М. Жұмабаевтың: «...Бала өскен сайын тәрбиеші күшінің көбін баланың жан тәрбиесіне жұмсай беруге міндетті. Тегінде берік ұғу керек, адамның қымбат нәрсесі де, жұмбақ нәрсесі де сол жан. Қиын тәрбие тілейтін де сол жан. Жанды дұрыс тәрбие қылу үшін жанның жайын баяндайтын ғылыммен таныс болу керек. жанды ешкім көрмесе де жанның барлығына дауа жоқ», - деген тұжырым жеке тұлғаның рухани-адамгершілігін дамыта оқыту мәселесінің психологиялық терең мәні бар түпкі мақсатын көрсетеді. Оның «адамның қымбат та, жұмбақ та нәрсесі» деп отырғаны – жеке тұлғаның ішкі рухани дүниесі екенін білеміз. Осы рухани дүниені байыту оның жеке тұлға ретінде жан-жақты жетілунің алғы шарты болып табылады [3]. Осылайша, В. Д. Шадриковтің пікірінше, «кез-келген қазіргі замандағы маманның құзыреттілік құрылымы (білім алу нәтижесі ретіндегі) құзыреттің үш негізгі түрімен сипатталуы керек: әлеуметтік-жеке тұлғалық құзыреттіліктер; жалпы кәсіби құзыреттіліктер; арнайы құзыреттер [4]. Құдайбергенова К. С. көзқарасы бойынша: «егер болашақ мұғалімдердің құзыреттілігін қалыптастыруды ЖОО білім берудің жүйесі аясында қарастырса, онда білім, білік және икем-дағды туралы, яғни маманның дайындығы туралы айтуға болады» [5]. Сондай-ақ кәсіби құзыреттіліктің мазмұны мен құрылымын зерттеуге үш тәсілді бөліп қарайды: профессиографикалық, деңгейлік және міндеттік. Бұлардың әрқайсысының өзіндік ерекшелігі бар. Осылайша, профессиограма, маманға деген талаптар жинағы ретінде қолдануға жайлы, алайда тек операциялық құзыреттіліктерді сипаттау кезінде ғана мақсатқа сай. Жантлеуова Ш. К. бойынша: «Маманның көп параметрлік сипаттамасы ретіндегі шешуші құзыреттіліктер жүйесі бар жеке тұлғалық қасиеттер мен қабілеттердің жай сомасымен ғана белгіленбейді. Ол үшін өзара байланысты параметрлер кешенін қолдану қажет. Сондықтан кәсіби құзыреттіліктің үлгісін тұтас сипаттау кезінде автор деңгейлік тәсілді пайдаланды» [6]. Осы тәсілді пайдалана отырып, Жантлеуова Ш. К. құзыреттілікті коммуникативтік, ақпараттық, реттеуші және интеллектуалдық-педагогикалық деп бөледі, сондай-ақ интеллектуалдық-педагогикалық құзыреттілік қалғандары үшін базалық болып табылады. «Педагогтың коммуникативтік құзыреттілігі – кәсіби маңызды, интрегативті қасиет, оның

негізгі құраушы компоненті эмоционалдық тұрақтылық болып табылады (бейімділікпен байланысты); экстраверсия (мәртебе және тиімді көшбасшылық арасында арақатынастық орнатады); тура және кері байланысты құру қабілеті; сөйлей білуі; тыңдай білу; көтермелей білу; сыпайыгершілік, коммуникацияны «тегіс» ете білу. Ақпараттық құзыреттілікке өзі, оқушылар және олардың ата-аналары, басқа мұғалімдердің жұмыс тәжірибесі туралы ақпарат көлемі (білімі) енеді. Педагогтың реттеуші құзыреттілігі онда өз-өзін ұстай білу қасиетінің болуын болжайды. Оған мыналар енеді: мақсат қою, жоспарлау, жұмылдыру және тұрақты белсенділік, іс-әрекет нәтижесіне баға беру, рефлексия. Интеллектуалдық-педагогикалық құзыреттілікті автор «аналогия, фантазия, икемділік және ойлау сыншылдығы- интеллект қасиеті ретіндегі талдау, синтез, салыстыру, абстракция, жалпылау, нақтылау бойынша икем кешені» ретінде қарастырады. В.Л.Крайник пікірі бойынша, мұғалімнің кәсіби дайындықтың басты көрінісі жалпы мәдениеті [7]. Т. М. Сорокинаның пікірінше «мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі дегеніміз оның педагогикалық қызметті жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындығы. Құзыреттілік мұғалімнің педагогикалық қызметінің негізін құрайтын кәсібиліктің сатыларының бірі ретінде қарастырылады. Мұғалімнің құзыреттілігі жеке тұлғаның педагогикалық міндеттерінің түрлі типтерін түрлі деңгейде шешу қабілеті» [8]. Г. М. Коджаспирова «құзыретті педагог болу үшін педагогтың белгілі бір педагогикалық дағдылары болуы керек» деп санайды. Ол сондай-ақ педагогтың кәсіби құзыреттілігі құрылымын болашақ мұғалім игеруі тиіс педагогикалық біліктер тобы түрінде қарастырады [9]. Демин В. А. құзыреттілікті «мұғалімнің бойындағы объективті қажетті білім, білік және дағды, психологиялық қасиеттердің ара қатынасы, және олардың педагогикалық қызмет үдерісі және нәтижесіне әсері» ретінде қарастырады [10]. Оның пікірінше, «педагогикалық қызмет, педагогикалық қарым-қатынас жеткілікті жоғары деңгейде жүзеге асырылатын, мұғалімнің жеке тұлғасы іске асырылатын, оқушылардың оқуы мен тәрбиесінің жақсы нәтижелеріне қол жететін... солай бола тұра мұғалімнің құзыреттілігі оның кәсіби білімі мен икемі қандай болса, шынайы еңбектегі соның арақатынасымен анықталады, бір жағынан, кәсіби позициялар, екінші жағынан - психологиялық қасиеттер болатын мұғалімнің еңбегі» кәсіби құзыретті болып табылады. Педагогикалық мамандықтың студенттерін зерттеу құзыреттілігіне әсер ететін әдістемелік дайындық, деп тұжырымға келген Л.А.Никитина [11]. Ш. Х. Құрманалинаның соңғы еңбектерінің бірінде кәсіби құзыреттіліктің анықтамасы «дербес және жауапкершілікпен әрекет етуге, адам еңбегі нәтижесінен тұратын белгілі бір еңбек функцияларын орындау қабілеттері және икемдерін игеруге мүмкіндік беретін психикалық жағдай» ретінде нақтыланады [12]. Сондай-ақ авторлар құзыреттіліктің барлық түрі бойынша түлекті дайындау сапасының индикаторларын (көрсеткіштерін) ұсынды.

С. И. Фирхоның пікірінше, «Кәсіби құзыреттілік – мәнісі жеке тұлғаның дамуының когнитивті, тәртіптік және уәждік салалары бірлігі арқылы ашылатын күрделі жеке білім» [13]. Ж. К. Ахмадиева құзыреттікті «педагогикалық шешімдер қабылдау, сонымен қатар болашақ мұғалімдердің білім беру үдерісінде туындайтын проблемаларды көре білу, өздігінен нақты педагогикалық мақсаттар мен міндеттерді қою, оларды шешу жолын табу, алынған нәтижелерді талдау және баға беру қабілеттерін дамыту үдерісі» деп қарайды [14].

Осы еңбектеріне сүйеніп біз болашақ педагогтардың тұлғалық кәсіби маңызды қасиеттерін дамытудың компоненттері, критерийлері және көрсеткіштері үлгісін құрастырдық.

Кесте 1. Болашақ педагогтердің тұлғалық кәсіби маңызды қасиеттерін дамытудың компоненттері, критерийлері және көрсеткіштері

Компоненттері	Критерийлер	Көрсеткіштер

Мотивациялық	- инновациялық іс-әрекетке ұмтылуы, инновациялық технологияларды қолдануға қажеттілігінің болуы, оған деген қызығушылықты ояту; -сабақта инновациялық технологияларды қолданудың маңызын, мәнін, ерекшеліктерін түсінуі	-кәсіби біліктілік деңгейін жетілдіруге бағытталғандығы; -инновациялық іс-әрекетке деген қызығушылығының болуы; -инновациялық іс-әрекеттің барлық мүмкіндіктерді қолданғанда нәтижелі болатындығына деген сенімінің болуы
Мазмұндық	-жаңа технологиялар туралы білімінің болуы; -сабақ түріне қарай жаңа технологияларды дұрыс таңдап, қолдана білуі	-кәсіби іс-әрекетті жүзеге асырудың инновациялық технологиялары туралы білімінің болуы; -сабақ түріне қарай инновациялық технологияларды дұрыс таңдай білуі.
Процессуалдық	-инновациялық технологияларды сабақта қолдану дағдысының, іскерлігінің және қабілеттігінің болуы.	-педагогикалық үдерісті жоспарға сай жүзеге асыра алуы; -инновациялық технологияларды сабақта іскерлікпен қолдана білуі.

Әр күні өзгеріске толы бүгінгі жауапты кезеңде замана көшінен қалып қоймай уақыт талабына сай ертеңгі болашақ жас ұрпақты білімді етіп тәрбиелеу ұстаздарға зор жауапкершілікті жүктейді. Ол мұғалімнен үздіксіз ізденуді , өз білімін үнемі жетілдіріп отыруды талап етеді. Өйткені еліміздің ертеңі жас ұрпақтың қолында. Мұғалімнің шеберлігі мен жетістігі – сапалы білім және жақсы тәрбие алған шәкіртінде. Оқушы шығармашылығын дамыту ісі үздіксіз жүргізіле бермек. Бұл қоғам талабына сай туындайтын қажеттілік.

Тәжірибелі-эксперименталдық жұмыс жүргізу үшін Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты 2-курстың педагогика және спорт, жаратылыстану, филология факультеттерінің педагогикалық мамандықтарының топтары тартылған болатын. Қалыптастырушы эксперимент кезеңінде біз шартты белгілеген жаратылыстану, филология факультеттерінің студенттері бақылау тобы ретінде, ал біз шартты белгілеген – педагогика және спорт факульетінің студенттері эксперименталдық топ ретінде алынды. Бұл топтарды таңдау себебі, ең бастысы, оқыту талаптарына жақын, оқу жүктемесінің көлеміне тең және эксперимент ұйымдастыру үшін маңызды болып табылуы. Эксперименталдық және бақылау топтарындағы Мусина Г.К., Мандаева А.Е. сабақтар жүргізеді. Тәжірибе-эксперименталдық жұмыстың қалыптастыру кезеңіне тартылған студенттердің барлық саны - 85 адам құрады. Тәжірибе-эксперименталдық жұмыс жүргізу үшін біз мынадай мүмкіншіліктерге жүгіндік: 2-курстың 2016-2017 оқу жылының 3-семестріндегі оқытылатын пәндер курстары «Педагогика», «Этнопедагогика».

Эксперименттің белгілеу кезеңінде сауалнама көмегімен біз эксперименталдық және бақылау топтары студенттерінің мотивациялық компоненті қалыптасу деңгейлерінің диагностикасын жүргіздік. Біз диагностиканы сауалнама және «Мектептегі заманауи мұғалім» (практика сабақтарындағы бақылау нәтижелері бойынша) тақырыбында шығармашылық жұмыстар көмегімен

өткіздік. Нәтижелер алынып, 2-кестеде көрсетілді.

Кесте 2. Эксперименталдық және бақылау топтары студенттерінің мотивациялық компоненті қалыптасуының бастапқы деңгейлері диагностикасының нәтижелері

Мотивациялық компоненттің қалыптасу деңгейлері	Бақылау топ (%)	Эксперименталдық топ (%)
жоғары	10,0	7,9
орташа	47,5	52,6
төмен	42,5	39,5

Алынған деректер қалыптастырушы эксперименттің басталған нүктесі болды. Қалыптастырушы эксперименттің бастапқы кезеңі педагогикалық пәндерді зерттеу үдерісінде өтті.

Эксперименталдық топта сауалнама жүргізу нәтижелерін талдау бізге кәсіби-педагогикалық іс-әрекеттің маңыздылығы мен жеке мәнін ашуға, студенттер бойында педагогикалық бағыттылықты және рефлексия қалыптастыруға, оларды кәсіби-педагогикалық өздігінен білім алу сабақтарына тартуға және студенттердің белгілі бір табысқа ие болатындай осы іс-әрекет түріне оң қарым-қатынасын қалыптастыруға бағытталған оқушыларға сырттай әсер ету әрекетіміз екеніне көзіміз жетті. Бұл туралы 85 студенттің болашақ кәсіби іс-әрекеті туралы жеке пікіріне сүйенген факт куәландыра алады:

- студенттердің 78,9 % мұғалім еңбегі өте маңызды, жауапты және қызықты деп атап көрсетті;
- барлық студенттер «өзіне оқушылар көздерімен қарауға» тырысты және өз бойындағы мінездерді түзетіп, өзін жетілдіргісі келетіні туралы болжамдарын айтты;
- сондай-ақ барлық студенттер өздігінен білім алудың заманауи мектепте кәсіби-педагогикалық іс-әрекетте табысты болу үшін маңызды рөл атқаратынын сатап өтті;
- студенттердің 63,1 %-ы олардың есінде қалған немесе қызығушылық тудырған және олардың пайда болу себептерін зерттеп білгісі келетін мектептің педагогикалық үдерісіндегі жағдаяттарды атап өтті, сондай-ақ олар өздерінің мүдделерін қанағаттандыру үшін қабылдауы туралы болжамдарын айтты.

Мысалы, Алия М., эксперименттің белгілеу кезеңі диагностикасының нәтижелері бойынша мотивациялық компонент қалыптасуының бастапқы деңгейі орташа деп анықталды, «Мұғалімнің сабақ үстінде нені және қалай істейтінін бақылап, содан кейін өзінді оның орнына қойып, мұғалім болудың шын мәнінде қиын екендігін біле бастайсың. Себебі мұғалім жалғыз, ал оқушылар 25, тіпті 30 адам болуы да мүмкін және олар бір-біріне ұқсамайды, әрқайсысымен жеке жұмыс жасау керек. Сондай-ақ мұғалім жұмысын бақылау кезінде мен кенет мұғалімнің соншалықты кәсіпқой болуының маңызы зор екен ғой деген ойға келдім. Себебі мұғалім өз пәнін жаман білетін болса, оқушылармен жақсы жұмыс жасай алмаса, онда ол баланың дамуына кесірін тигізуі мүмкін. Сондықтан егер сен педагог боламын шешсең, онда бұның үлкен жауапкершілік екенін және осы бір қиын да қызықты мамандықтың барлық қыр-сырын институтта және өздігінен білім алу мен өзін-өзі тәрбиелеудің көмегімен қалай үздік меңгеру керек екенін түсіну керек деп есептеймін. Ешкім де өз баласын сауатсыз педагогтің шынайы өмірде ешкімге ертеден керек емес нәрселерді оқытқанын қаламас еді.

Ерсаин К., эксперименттің белгілеу кезеңі диагностикасының нәтижелері бойынша мотивациялық компонент қалыптасуының бастапқы деңгейі төмен болып анықталды, ол педагогикалық практиканың күнделігіне былай деп жазды: «Мұғалімдермен әңгіме барысында мен балалардың сені тыңдауы және сыйлауы үшін тек қатал болу жеткіліксіз екенін білдім. Балаларды сабақта қызықтыруға, бұның өмірде не үшін керек екенін және қалай көмек болатынын, қажеттілігін түсіндіруге тырысу керек. Ол үшін өзің мектеп бағдарламасына енгізілген пәннің ерекшеліктерін жақсы біліп, түсінуің керек. Сонда ғана балалар сенен қорыққандықтан емес, көп білгендіктен сені сыйлай бастайды. Сабақтың өткізілуін бақылай отырып, мен студенттерге қарағанда оқушылар

арасында шуыл көп, сондықтан мұғалім үнемі қызықтырып отыруы тиіс екенін байқадым. Мен өзім сабақ беретін кезде балалар мені тыңдап, жақсы түсінуі үшін университеттің сабақтарында көбірек жаттығуым керек екен деп ойлаймын».

Сондай-ақ А. Сержанды да атап кеткіміз келеді, эксперименттің белгілеу кезеңі диагностикасының нәтижелері бойынша мотивациялық компонент қалыптасуының бастапқы деңгейі жоғары болып анықталды, ол өз күнделігіне мынадай жазба қалдырды: «Педагогикалық практикадан өту кезінде бірдей сыныптың оқушылары арасында әртүрлі сабақтар жүргізетін мұғалімдер пәндері әртүрлі тәсілмен және әртүрлі нәтиже көрсететіні есімде қалды және қызығушылық тудырды. Өкінішке орай, көп мұғалімдер уәде беру немесе шынайы жазалаудың (екілік баға қоюға, ата-аналарын мектепке шақыруға сөз беру немесе дауыс көтеру) көмегімен пәнді ұстауға тырысады. Мұндай сабақтар, әрине жалықтырады, балалар белсенділік танытпайды. Бірақ басқа да қиын болғанына қарамастан мұғалім бірінші кезекте материалдың тартымдылығына мән беретін, оқушыларды қызықтыра білетін сабақтар да (мысалы, география) бар және балалар да бар ниетімен оқиды. Мен бұл мұғалімдермен мұндай нәтиженің сыры неде екенін білу үшін әңгімелестім. Әңгімеден түсінгенім, баланың назарын жаулап алу үшін сабақтың тақырыбын оған жақын, ол түсінетіндей, ол үшін жеке мәні болатындай етіп таңдау керек. Бұған қол жеткізу үшін тек өз пәніңді өте жақсы біліп қоймай, сондай-ақ шектес ғылымдарды да жақсы білу, қажетті жаңа материалды зерттеу, өздігінен білім алумен айналысу да қажет. Себебі қазіргі балалар бізбен салыстырғанда, басқаша жағдайда өсіп келеді, сондықтан оларды жақсы түсіну үшін біртіндеп аяқтан тұру керек».

Сауалнама жүргізілгеннен кейін, сондай-ақ кәсіби-педагогикалық іс-әрекеттің маңыздылығы мен жеке мәнін ашуға, студенттер бойында педагогикалық бағыттылықты және рефлексия қалыптастыруға, оларды кәсіби-педагогикалық өздігінен білім алу сабақтарына тартуға және студенттердің белгілі бір табысқа ие болатындай осы іс-әрекет түріне оң қарым-қатынасын қалыптастыруға бағытталған оқушыларға сырттай әсер етуден кейін қорытынды шығарылды.

Қалыптастырушы эксперименттің аталған кезеңінде бізге, бәрінен бұрын, бақылау және эксперименталдық топтағы мазмұнды-процессуалдық компоненттер қалыптасуының бастапқы деңгейін анықтау керек болды.

Өлшемнің бұл кезеңінде тұтас педагогикалық үдеріс теориясын және оларға негізделген іскерліктерді білуді, сондай-ақ әдіснама негіздері мен оларға негізделген іскерліктерді білуді диагностикаламауды тиімті деп таптық. Біз педагогикалық мамандықтарына арналған ҚР МЖМБС сәйкес тұтас педагогикалық үдерістің әдіснамалары мен теорияларының негіздерін меңгеру педагогикалық пәндерді зерттеу шеңберінде іске асырылуы тиіс деген шешімді негізге аламыз. Осылайша, тәжірибелі-эксперименталдық жұмыстардың бұл кезеңінде біз жоғарыда аталған өлшемдер бойынша меңгеру деңгейлерінің коэффициентін нөлдік мәнде иеленеміз деп шештік. Мазмұнды-процессуалдық компоненттің қалыптасушылық диагностикасын біз біріктірдік және оларды өзіміз әзірлеген жетістіктерді тексеруге арналған тест тапсрмалар көмегімен жиынтықта анықтадық. Біздің шешіміміз мазмұнды-процессуалдық компоненттің диагностикасын, сонымен бірге мотивациялық компоненттің диагностикасын жүргізбеу себебінен бақылау және эксперименталдық топтардың студенттеріне «Информатика» пәнінің мазмұнын меңгеруге мүмкіндік берді, ол ақпараттармен жұмыс және оларға негізделген іскерліктер негіздерін білу өлшемдері бойынша меңгеру деңгейлерінің коэффициентін арттыруға ықпал етуі тиіс.

Кесте 3. Эксперименталдық және бақылау топтары студенттерінің өлшемдер бойынша мазмұнды-процессуалдық компоненті қалыптасушылығының бастапқы деңгейлері диагностикасының нәтижелері

Мазмұнды-процессуальдық компонент	Деңгейлер (%)					
	Бақылау тобы			Эксперименталдық топ		
	жоғары	орташа	төмен	жоғары	орташа	төмен

Ақпараттармен жұмыс негіздері	36,5	48,5	15,0	32,9	46,1	21,0
Табу әдістері мен проблемаларды шешу тәсілін таңдау	5,0	55,0	40,0	6,6	51,3	42,1
Өздігінен ұйымдастыру негіздері	20,0	52,5	27,5	21,0	56,6	22,4

«Педагогика» пәні курсының шеңберінде ЖОО-ның оқу-тәрбие үрдісінде болашақ педагогтер тұлғасының кәсіби маңызды қасиеттерін дамытуға ықпал ететін біз шығарған педагогикалық шарттар кешенін жүзеге асыру керек болды.

Қорытынды

Жақсы мұғалім — бұл қай кезде де ең алдымен кәсіби деңгейі жоғары, интеллектуалдық, шығармашылық әлеуеті мол тұлға. Ол оқытудың жаңа технологияларын өмірге ендіруге дайын, оқу-тәрбие ісіне шынайы жанашырлық танытатын қоғамның ең озық бөлігінін бірі деп ссептеледі. Және солай болуға тиіс, Жоғары оқу орнында білікті мұғалімді даярлау үшін оқытушының да, студенттің де қажымас еңбегі қажет. Адам кәсібилігінің қажетті құрамдас бөлігі кәсіби құзыреттілік болып табылады. Кәсіби құзыреттілік мәселесі отандық және шетел ғалымдарының жұмыстарында қарастырылады. Кәсіби құзыреттіліктің заманауи бағыттары және түсіндірмелері тіптен әртүрлі. Қазіргі кезде шетел әдебиеттерінде бар кәсіби құзыреттілік анықтамалары, яғни «терең білім», «тапсырманы адекватты орындау күйі», «қызметті актуальды орындау қабілеттері» және басқалары бұл ұғымның мазмұнын толық нақты түсіндіре алмайды. Және де отандық ғалымдармен кәсіби құзыреттілік мәселесі белсенді зерттелуде. Көп жағдайда бұл ұғым біліктіліктің жоғары деңгейін және кәсібилікті айқындау үшін ішкі оймен пайдаланылады. Кәсіби құзыреттілік маманның дайындық сапасының сипаттамасы, еңбек қызметінің тиімділік әлеуеті ретінде қарастырылады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 «Білім туралы» Қазақстан Республикасының заңы. – Астана, 2007

2 2016-2019 ж.ж. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы //Егеменді Қазақстан. - 2016. - № 22 (33). - Б.1-4.

3. Жумабаев М. Педагогика. – Алматы, 1993. – 123 с.

4. Шадриков В. Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход // Высшее образование сегодня. – 2004. – №8. – С. 26-31.

5. Құдайбергенова К. Тұлға құзырлылығын қалыптастыру жолдары. – Алматы: Мектеп, 2009. – 144 б.

6. Жантлеуова Ш. К. Самообразование и его роль в формировании личности учителя в условиях вуза. – Алматы, 2008. – 101 с.

7. Крайник В.Л. Формирование культуры учебной деятельности будущего педагога: автореф... док.пед.наук - Барнаул, 2008. - 40 с.

8. Сорокина Т. М. Развитие профессиональной компетенции будущего учителя средствами интегрированного учебного содержания // Начальная школа. – 2004. – №2. – С. 110-114.

9. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. – М.: ИКЦ «МарТ», 2005. – 448 с.

10. Демин В. А. Профессиональная компетентность специалиста: понятие и виды. – Алматы: Мониторинг образовательного процесса, 2000- №4-35. – 42 с.

11. Никитина Л.А. Становление исследовательской компетентности в методической подготовке студентов педагогического вуза в условиях инновационного развития образования: дисс ... док.пед.наук.- Барнаул, 2014.- 450 с.

12. Құрманалина Ш. Х. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілік сапсын бағалау. – Алматы: Мектеп, 2006. – 215 б.

13. Фирхо С. И. Формирование профессиональной компетентности учителей по использованию электронных учебных изданий в процессе обучения: афтореф. … канд. пед. наук. – Алматы, 2004. – 33 с.

14. Ахмадиева Ж. К. Формирование оценочных компетенций будущих учителей в условиях информатизации многоуровневого высшего образования (на примере специальности «Педагогика и методика начального обучения»): афтореф. … канд. пед. наук. – Алматы, 2006. – 25 с.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(26)

Öğr. Gör. İbrahim AKSAKAL[167]; Prof. Dr. Ali Osman ENGİN[168]

İLKEL DİNLERDEN EVRENSEL DİNLERE: DİNİN SOSYAL HAYATTAKİ YERİ

FROM PRIMITIVE RELIGIONS TO UNIVERSAL RELIGIONS: THE POSITION IN SOCIAL LIFE OF RELIGION

ÖZ

Din, ilkel toplumlardan çağdaş toplumlara kadar her dönem var olmuş ve çeşitli ihtiyaçları karşılamıştır. Dinin ortaya çıkış şartları ve etki gücü değişse de her dönem sosyal yaşantının bir gereği olmuş ve hem bireysel anlamda hem de toplumsal anlamda bir işleve sahip olmuştur. İlkel toplumlardan çağdaş toplumlara dinin işlevine bakıldığında zaman zaman değişikliğe uğradığı görülmüştür. İlkel toplumlarda doğaya hâkim olamayan toplumların doğayı ve kendilerini anlama aracı olan din, daha sonraki toplumlarda (özellikle bilimsel gelişmelerle beraber) sosyal yaşantı içerisinde etki gücünü değiştirmiştir. Ancak her dönemde bir toplumun kimliğinde ve kültüründe önemli izler bırakmıştır.

Din bazen toplumsal yaşantıyı etkilemiş, bazen de olaylardan etkilenmiştir. Yani din hem etkileyen değişken hem de etkilenen değişken olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din, toplum, ilkel din, evrensel din.

JEL Kodları: A14, Z12, Z13.

ABSTRACT

Religion has been existed in all time periods from primitive societies to comtemporary societies anda fulfilled some kinds of needs. The conditions that the religion derived from and ever its influence power have began to be continuing to change have been a necessity of social life and had functions either individually or socially. When it is looked at the social functions of religion it may be understood that it was changed from time to time. The religion a kind of understanding instrument of nature and themselves in primitive socities for controlling the nature had changed the influence power in the social life in the later societies (especially with scientific developments). But it had had an important influence in the culture and idendity of society everytime.

Religion had sometimes been influenced by the actions and sometimes had influenced the social life. That is to say religion had became either an influencing or influenced varrables.

Keywords: *Religion, society, primitive society, universal religion.*

JEL Codes: A14, Z12, Z13.

[167] **Kafkas Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Öğr. Gör., Kars/TÜRKİYE; ibrahimaksakal@kafkas.edu.tr**

[168] **Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Prof. Dr., Erzurum/TÜRKİYE; aliosmanengin@hotmail.com**

GİRİŞ

Din sosyal yaşantının en önemli değişkenlerindendir. İlkel toplumlardan günümüze kadar bütün toplumların "bir dini veya bir yaşam felsefesi" olmuştur. Bu din veya yaşam felsefesi hayatın her alanına etki etmiş, insanların davranışlarına şekil vermiştir. Hatta katı kurallar koymuş, yasaklar belirlemiş, bazen insanları cezalandırmış bazen de ödüllendirmiştir. Din, hukukun, ahlakın, ekonominin ve zaman zaman devletin temel dayanak noktası olmuştur. İnsanlık hayatında insanoğlu üzerinde en büyük etkiye sahip sistem din olmuştur. Dolayısıyla din, dinin çıkış noktası, dinler tarihi ve kısaca dinle ilgili her şey araştırmacıların ilgi odağı olmuştur.

Din konusunu incelemeden önce yapılması gereken ilk şey dinin tanımlarına bakmaktır. Din, farklı sosyologlar tarafından farklı şekilde tanımlanmakta, bu da bizim yaptığımız çalışmayı yakından ilgilendirmektedir.

Genel anlamda dinin tanımı yapılacak olursa, "Din toplumsal hayatın bir yaşam felsefesidir." şeklinde tanımlanabilir. Ancak bu tanım içine inanç biçimine göre ilaveler de yaparak tanım şöyle düzenlenebilir. "Din insanın tanrı ile bağlantısı güçlendiren", "manevi kaynaklı", tanrısal kaynaklı" gibi. Evrensel dinler açısından bir tam tanım yapmak gerekirse tanımı şöyle düzenleyebiliriz: "Din toplumsal yaşantıyı düzenleyen, insanın inanma ihtiyacından doğan, birey ve tanrı arasındaki bağı güçlendiren ve insanı erdemli yaşantıya sevk eden tanrısal kaynaklı bir yaşam felsefesidir."

Din konusunda araştırmalar yapan sosyologların yaptıkları tanımlara bakmak gerekirse karşımıza şu şekilde farklı tanımlar çıkmaktadır.

Durkheim dini, "Din, kutsal, yani ayrı ve yasak sayılan şeylere ilişkin olan ve kendisine katılan herkesi "Kilise" (tapınak) denilen bir manevi topluluk durumunda birleştiren tutarlı inanç ve eylemler dizgesidir" şeklinde tanımlamıştır.

Kant'a göre "din, vazifelerin ilahi emre dayandığını hissetmektir, Max Müller'e' göre "din, tasavvuru mümkün olmayan şeyi tasavvur 'etmeye, ifade edilmeyen şeyi ifadeye uğraşmaktır ki, sonsuzluğu arzu, Allah sevgisi", Michel Mayer'e göre, "din, Allaha karşı, insanlara karşı ve kendimize karşı yapılması icab eden öğütler ve inançların tümü"dür. (ATAY, 1957).

Öyleyse dinin tanımında hem davranış kalıplarından, hem yasaklardan, hem tanrısal kaynaklı olmasından hem de tapınmadan bahsedilmektedir.

İlkel toplumlardan çağdaş toplumlara kadar dinin sosyal yaşantı içinde çeşitli işlevleri olduğu görülmektedir. Din, ailede, ekonomide, devlet yönetiminde, sosyal davranış kalıplarında, eğitimde ve ekonomide, kısaca hayatın her alanında derleyici, toparlayıcı olmuştur. Bunun yanında insanların hayatların anlam katmış ve bir yaşam kaynağı olmuştur. Manevi haz ihtiyacı karşılayan din, bireyi doğaüstü bir varlık olan ve kâinatın yaratıcısına yakınlaşma aracı olmuştur. Ayrıca bilimsel gelişmelerden önce doğa karşısında aciz olan ve doğa olaylarını açıklayamayan insanların, doğayı anlama ve açıklama aracı olarak da bir işleve sahip olmuştur.

Din konusunda önemli bir sorun da dinin nereden kaynaklandığı sorunudur. İlkel dinlerden evrensel dinlere kadar dinin farklı kaynaklara dayalı olduğunu söylemek mümkündür. Din, ilkel toplumlarda (totemizm, animizm ve fetişizm) toplumsal yaşantının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Türk sosyolojisinin önemli isimlerinden Baykan Sezer *'Toplum Faklılaşmaları ve Din Olayı'* adlı çalışmasında din konusunu işlerken dinin sosyal yaşantının bir ürünü olduğunu ileri sürmüş ve dini ortaya çıkartan süreçleri inceleyeme çalışmıştır. İlkel dinler ve evrensel dinler üzerine yaptığı araştırmada bu dinleri ortaya çıkartan tarihsel olayları ele almış ve dinin bir sebep sonuç ilişkisi olarak görmüştür. Yine sosyolojinin kurucularından olan ve din sosyolojisi alanında önemli araştırmaları olan Emille Durkheim *'Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri'* adlı eserinde benzer bir düşünce ortaya koymuş ve dinleri ortaya çıkartan toplumsal olayları incelemiştir.

Din ister ilahi bir kaynaktan gelsin ister toplumsal yaşantının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olsun sosyal yaşantıyı düzenler bir niteliği olmuş ve dünyevi olanla alakalı çeşitli açıklamalar ortaya koymuştur. Dolayısıyla din, ilkel toplumlardan çağdaş toplumlara kadar toplumun tartışılmaz gereklerinden biri olmuştur.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Din öteden beri bir yandan insan hayatına şekil verirken bir yandan da toplumsal yaşantı içindeki çeşitli değişkenlerden etkilenmiştir. Bununla beraber dinin toplumsal yaşantı üzerinde bıraktığı etkiler ilkel toplum ve çağdaş toplumlarda önemli derecede benzerlik göstermektedir. Bu araştırma din ile sosyal yaşantı ararındaki karşılıklı etkileşimi ilkel dinlerden çağdaş dinlere kadar ele almayı, bununla beraber dinin geçmişten günümüze hayatın hangi alanlarında ne gibi etkiler bıraktığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırmada dinin toplumsal hayatı etkilemesiyle beraber toplumsal hayattan etkilenişi de ele alınmıştır. Bu yönüyle farklı bir bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca geçmişten günümüze kadar ortaya çıkan bütün dinlerin ortak noktalarının yakalanmaya çalışılması da araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada Totemizm, Fetişizm, Budizm, Brahmanizm, Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet dinleri ele alınmıştır. Bu dinlerden Totemizm ve Fetişizm ilkel toplum dinleridir ve kaynaklar sınırlıdır. Ayrıca bu kaynakların ortaya koyduğu bilgilerin doğru olduğu varsayılmıştır.

TOTEMİZM

Başta din sosyolojisine önemli katkıları olan Durkheim ve diğer birçok din sosyologu, dinlerin en ilkel hali olarak totemizmi kabul eder. Bundan ötürü din-sosyal yaşantı ilişkisini Totemizm'den başlayarak incelemek gerekmektedir.

Totem terimi bir klanın üyelerinin kutsal saydıkları ve aynı zamanda kendilerinin ataları olarak kabul ettikleri şeyleri ifade etmektedir. Bu kutsal şey papağan, kartal, kanguru gibi bir hayvan olabileceği gibi bir bitki veya deniz, yıldız, yağmur gibi herhangi bir şey de olabilmektedir (Felicien Challeye, 2007). Bu inanç biçiminde totem olarak kabul edilen nesneden başka, bu nesnenin simgesi (şuringa) ve o klana ait üyeler de kutsal sayılmaktadır. Totemcilikte şuringanın, üyelerin ve totemin kutsal kabul edilmesi kutsal olan şeylerin tabiatüstü şeyler değil, tabiatın içinde ve tabiatın kendisi olduğunu göstermektedir (Taplamacıoğlu, 1961). Kutsal olarak kabul edilen Şuringalar klanların simgeleri haline de gelir ve bu simgeler çeşitli ayinlerde, bedenin çeşitli bölgelerinde veya herhangi bir zeminlerde kullanılır. Her klanın ayrı ayrı edindiği totemler bize onların *ortak bir değer etrafında toplanma* veya başka bir deyişle ortak bir değer edinme eğilimini göstermektedir. Bunun yanında Totemizmde insanlar arasında bir bağ oluşturduğuna inanılan ve doğaüstü güç olan mana inancından da bir *teslim olma ve ait olma ihtiyacını* çıkarmak mümkündür. Totemizmin üçüncü temel öğesi olan tabu inancı da kutsal olan ile kutsal olmayanı ortaya koyar ve bu da klanda bir *yaşam tarzı* etkisi yaratır. Kısaca en ilkel din olan ongunculukta totem, mana ve tabu düşüncelerine bakıldığında toplum için bir *çekim gücü ve kolektif bir yapı* oluşturan çeşitli simgeler ve kutsal değerler, bununla birlikte yasaklanan ve yasaklanmayan davranış şekilleriyle bir toplumsal yapının oluşturulduğunu görmek mümkündür.

ANİMİZM

Totemizme benzer başka bir ilkel din de animizmdir. Animizm'de de insanlar doğadaki her nesnenin bir ruha sahip olduğuna inanmaktadırlar. İyi olabileceği gibi kötü de olabilen bu ruhların kendilerine ait çeşitli görevleri vardır. Bu görevleri yerine getiren ruhların insanlar üzerinde bıraktıkları etkilerin *bir toplumsal yaşam tarzı ortaya koyduğu* görülmektedir. Aynı zamanda iyi ruh ve kötü ruh düşüncesinden ileri gelen ve doğaya hükmetme amacı güden büyü geleneği de animizm inancının toplumsala yansımasından başka bir şey değildir.

BRAHMANİZM ve BUDİZM

Yaklaşık olarak 4000 yıldan fazla bir tarihe sahip olup yaygınlığı bakımından önemli dinlerden birisi

olan Brahmanizm, din, görev, ahlak, adalet, kanun, doğru yol ve doğruluk anlamlarına gelmektedir.[169] Hindular tarafından yeryüzündeki en önemli din olduğuna inanılan bu din, uygulandığı zaman insanları kötü durumlardan koruyacak, hem maddi hem de manevi anlamda ilerlemeye sebep olacak ve sosyal yapının güç kaynağı olacaktır (Kaya, 1999). Buradan da anlaşılacağı üzere Hinduizm'de de diğer bütün dinler olduğu gibi toplumu doğruya yönlendirme, toplumsal yaşama bir yön verme, bireyleri doğru yola, ahlaka, sosyal kurallara yönlendirme eğilimi vardır.

Her dinin insanları kendilerince doğruya yönlendirme eğiliminde olduğu bir gerçektir. Ancak bir dinin toplumu yönlendirme mekanizmalarının neler olduğu ve bu mekanizmaların nereden geldiği konusu önemlidir. Zira toplumun dininin emirleri ve öğütleri tanrısal kaynaklı olabileceği gibi o toplumun ileri gelenleri tarafından da ortaya atılmış olabilir.

Brahmanizm'in kutsal metinleri kimileri tarafından insanlığın en eski kutsal metinleri olarak kabul edilen Vedalar'dır. Bu metinler çeşitli büyücü formülleri, kutsal ayinlerde okumak için ilahi ifadeler, çeşitli koşuklar ve sevgi uyandırma çareleri gibi ifadeler içermektedir. Aynı zamanda bu metinler içinde Doğa Tanrısı olarak kabul edilen İndra'dan, akıl ve ahlakın temsili olarak kabul edilen Varuna'dan, adaletin temsilcisi olarak kabul edilen Mithra'dan ve daha birçok tanrıdan bahsedildiği görülmektedir. Ancak Vedalarda bahsedilen kutsal ayinlerin ve tanrıların çeşitliliğiyle beraber karmaşıklıkları bu dinin Brahmanların (rahiplerin) tekeline geçmesine ve daha sonra brahmanlar tarafından suiistimal edilmesine sebebiyet vermiştir. (Paul N. Siegel, 2012). *Nasıl ki Ortaçağ kilisesi öğretisi sadece toplumsal düzeni değil, aynı zamanda toplumsal düzenle de yakından bağlantılı kendi otoritesi sağlama almaya yönelikse, Brahmanların doktrini de öyledir* (Paul N. Siegel, 2012).

Brahmanizm'de ele alınması gereken ve toplumsal yaşama önemli etkisi olan bir husus da kast sistemidir. Kast sisteminin sorgulanmadan kabul görmesi için brahmanlar kutsal metin olan vedaların belli bölümlerini sadece üst kastlara yansıtarak kast sisteminin oluşmasında etkili oldular. Bu şekilde ortaya çıkan "reenkarnasyon" öğretisi, sistemin sorgulanmasına engel olarak sistemin korunmasına yardım edecekti. Alt kastta olanlar kaderine razı olacaktı çünkü ondan daha kötüsü de olabilirdi ve inanışa göre alt kastlardakiler daha önceki yaşamlarında yaptıkları kötülüklerin cezasını çekmekteydiler (Paul N. Siegel, 2012).

M.Ö 600'lerde bu bölgedeki kastlar arası sorunlardan ötürü çok sayıda insan toplumsal yapıyı reddetti ve despotizmin hazırlamış olduğu zeninden ötürü kurucusu Buda olan Budizm ortaya çıktı. Bu inanç aynı zamanda kast dışı bir kesime dâhil olmanın bir yoluydu. Çünkü Budizm'e her kasttan insan geçebilmekteydi. Budizm, vedaların ve sistemi tekellerine alan Brahmanların otoritesine ve çeşitli şiddet içerikli inançlara karşı çıkmıştır. Brahmanizm'de gittikçe artan savurganlık, reddedilip önce çileci, daha sonra da "orta yol" yaşam tazı benimsendi. Bu inanca göre dünya malından kaçınmak kişiyi dinginlik, huzur bulma, mutluluk ve ölümsüzlük anlamına gelen nirvanaya ulaştıracaktı. Nirvana kişinin kurtuluşunu temsil eden ve onu sıradan olmaktan çıkartan bir mertebedir. Dolayısıyla çile çekmek insanı kurtuluşa götürecek olan kutsal bir davranış olarak kabul edilmekteydi (Paul N. Siegel, 2012). Nirvana mertebesine ulaşma çabası ve o süreçte adanılan çilekeş yaşam tarzı Budizm öğretisinin toplumsal yaşam tarzına etkisi olarak gösterilebilir. Aynı zamanda hırsızlık yapma, adam öldürmek, bekâreti kaybetmek ve ruhani güçlere sahip olduğunu ileri sürmek gibi dört büyük günahı işleyen kişilerin affedilmemesi (Çiftçi, 2007) de iyi niyete dayalı bir öğreti veya inanç olduğunu ortaya koymaktadır.

Budizm ile Brahmanizm dinleri karşılaştırıldığında ortak yönlerini ile beraber önemli farklılıkları da görülmektedir. Bunda şüphesiz toplumsal yapı, ekonomik faaliyetler, yaşam tarzı gibi unsurlar doğrudan veya dolaylı olmak üzere önemli etki etmektedir. Savaşçı kimliğe sahip olan Aryalılar'ın bölgeye geldikten sonra tanrılara kurban vermek adına insan öldürme, kan akıtma v.b ritüelleri olan Brahmanizm'in ortaya çıkması, daha sonra aynı yaşam tarzına ait olan (güçlülerin sefa sürüp güçsüzlerin cefa çektiği) bir toplumsal yapı oluşturup bunu da ilahi temellere dayandırmış ve bunun doğurmuş olduğu kast sistemi ve reenkarnasyon gibi inançları benimsenmiş olmaları. Bunun yanında Budizm'in toplumsal eşitsizlik ve üst kastların baskısından bıkan ve kaçan insanların özlemini duyduğu ve hayal ettiği bir inanç sistemi olarak ortaya çıkması ve

insanların bu inanç sisteminin etrafında kümelenip dünyevi ve ilahi mutluluğu aramaları, söz konusu etki için önemli iki farklı örnektir.

MUSEVİLİK

Dünyanın birçok ülkesinde, toplumunda ve toplumsal olaylarında etkili olan bu dinin etki alanı çok geniştir ve toplum bilimciler, siyaset bilimciler ve tarihçileri yakından ilgilendiren, görmezden gelinemeyecek bir dindir.

Yahudilik dinini incelerken Yahudilerin tarihi üzerinde durmak gerekir. Yahudilik içinde bulunan milliyetçilik anlayışı dinsel bir sisteme dönüşmüş ve bu günkü Yahudi toplumunun siyasal yapılanmasında etkili olmuştur. Yahudilikteki bu milliyetçi unsurları ve toplumsal kenetlenme ile dışa kapalılığı, Yahudilerin tarihi serüvenlerinde üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yahudilerin yol gösterici mukaddes kitabı tarihin akışına göre tekrar tekrar değerlendirilmiş ve değişikliklere uğramıştır. (Sezer, 2011). Yani Tevrat yaşanan olaylarla beraber kutsal içerikten tarihsel içeriğe dönüşmüştür. Yahudi geleneğine göre önemli olan, yaşanan olaylardan ders çıkartıp toplumu daha doğru yönlendirebilecek çağın ve ortamın gereklerine uygun yeni içerikler oluşturmaktır (Sezer, 2011).

Yahudiler başlangıç itibariyle göçebe topluluklardı ve yaşadıkları coğrafyada kıtlık sorunu zaman zaman baş göstermekteydi. Bu durum da yerleşik toplumlarla göçebe olanlar arasındaki çatışmaların temel nedeni olmaktaydı. İşte bu çatışmalar göçebe toplumların ortak bir bilinç oluşturmasına neden olarak Yahudilerin önderlerinden olan Hz. İbrahim'in de içinde bulunduğu grupların birleşmesine neden olmuştur. Yaşadıkları bölgelerin coğrafi koşulları ve yetersizlikleri zaman zaman kavimlerin ayrılmasına sebep olmuş ve Yahudi halkının bir kısmı yerleşik hayatı tercih ederken bir kısmı da göçebeliğe devam etmiştir (Sezer, 2011). Aslında Yahudi inancı o dönemlerde yerleşik hayatı, tanrıdan uzaklaşmaya sebep olduğu gerekçesiyle onaylamıyordu. Çevresel koşullar ve yaşayış biçimleri gereği sürekli bir yerden başka yerler göç eden Yahudi topluluklar geçimlerini sağlamak için askeri açıdan güçlenme yollarını tercih etmiş ve ayakta kalmanın en önemli şartı olduğu için de dışa kapalı ve birbirlerine sımsıkı bağlı bir yapı oluşturmuşlardır. Ve netice olarak Yahudilerin yerleşik hayata geçmesinin ve krallık kurmasının temel sebebi olarak da bölgesel şartlar ve dış tehditler önemli etken olmuştur (Sezer, 2011). Dolayısıyla bugün gördüğümüz Yahudi geleneği geçmişin geleceğe yansımasından başka bir şey değildir.

Yahudiliğin bu dışa kapalı tutumu ve bir millete mal olma özelliğinden ötürü dünya toplumlarında ve özellikle doğu toplumlarında yeni dinlere ihtiyaç duyulmuştur. Aslında bütün insanlığa mal olması gereken Musevilik yaşanan toplumsal olaylardan ve Yahudi halkın koşullarında dolayı evrensel din olmaktan çıkıp milliyetçilik anlayışına bürünmüş ve diğer toplumları bünyesinden atmıştır. Bu durum da dünya üzerin yeni evrensel dinlerin ortaya çıkmasın sebep olmuştur.

HRİSTİYANLIK

Hıristiyanlık dini ilahi dinlerin ikincidir ve Yahudiliğin devamı niteliğindedir. Bu dinin ortaya çıkmasında şüphesiz Museviliğin Yahudiler'in tekeline geçmesi etkili olmuştur. Hıristiyanlık dini de Yahudilik dini gibi doğu toplumlarında ortaya çıkmıştır. Bunun sebepleri incelendiğinde Doğu'nun içinde bulundu coğrafi, sosyolojik ve ekonomik durumlar karşımıza çıkmaktadır. Türk sosyolojisinin önemli isimlerinden plan Baykan Sezer, dinlerin toplumların kendilerini ifade etme biçimi olduğunu ileri sürmüştür (Sezer, 2011). Sezer'in bu iddiasını yaşanan bu durumun gerekçesi olarak göstermek mümkündür. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet dinleri doğu toplumlarında ortaya çıkmış, ancak dinler zaman zaman özünü değiştirmiş ve bir toplum tarafından terk edilirken, başka bir toplum tarafından kabul edilebilmiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde de yine dönemin koşulları ve toplumun ihtiyaçları etkili olmuştur. Hıristiyanlık dini batılı devletler tarafından kabul edildikten sonra Batı'da bir Hıristiyan geleneği yayılmıştır. Ancak bu gelenek devletlerin ve çeşitli grupların çıkarları değiştikçe bozulmuştur. Hıristiyanlık dininde ortaya çıkan Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık mezhepleri bu durumun bir sonucu olarak düşünülebilir.

Sosyolojinin önemli isimlerinden biri olan Max Weber, Avrupa ekonomik yaşantısı ile Protestanlık dini arasındaki ilişkileri incelerken bu hususa değinmiştir. Ona göre kapitalist sistem ile Protestan geleneği

arasında kuşkusuz bir ilişki vardır. Protestanlık geleneği ekonomik unsurlar üzerinde, ekonomik unsurlar da Protestan gelenek üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. (Max Weber, 2011).

Avrupa bir taraftan Ortodoks Hıristiyanlığı yaşıyorken diğer taraftan da sekülarizmin etkisi altındadır. Bu durumun ortaya çıkmasında temel faktör toplumsal yaşam koşulları ve bilimsel gelişmelerdir. Bilimin gelişmesi sonucu deney ve aklın ön plana çıkması diğer dinlerde de olduğu Hıristiyanlık dininin de etki gücünü değiştirmiştir. Bu durum mezheplerin oryaya çıkmasında da etken faktör olarak düşünülmektedir.

İSLAMİYET

İslamiyet'i hazırlayan koşulardan biri İslamiyet'in doğduğu topraklar olan Arabistan'ın coğrafi konum olarak öneminin gittikçe artmasıyken bir diğer koşul ise İran ve Bizans'ın önemini kaybetmesidir. (Sezer, 2011). Mekke dönem itibariyle hem önemli bir ticaret merkezi hem de inanç turizmi açısından önemli bir merkezdir. Tabi koşullar İslamiyet'in peygamberi Hz. Muhammet'in doğup büyüdüğü topraklar olan Mekke'yi diğer bölgelerden ayrıcalıklı kılmış ve bu durum Mekke tüccarlarının işine gelmiştir. Bu durum İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemlerde Hz Muhammet'in peygamberi olduğu dini yaymasında çeşitli zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. Mekke'nin ileri gelenlerinin bu süreçteki en büyük kaygıları ortaya çıkacak olan yeni bir din ile Mekke'nin önemini kaybedecek olmasıdır. Dolayısıyla Batı'da yaşanan din-ekonomi ilişkisinin burada da yaşandığını söylemek mümkündür.

İslam dini evrensel dinlerin üçüncüsü ve sonuncusudur. İslam inancına göre Hıristiyanlık ve Musevilik Allah'ın bütün insanlığa gönderdiği evrensel dinlerdir. Ancak bu dinler zamanla çeşitli sebeplerden dolayı yetersiz hale gelmiş ve Allah tarafından tüm insanlığa yeni bir din gönderilmiştir. Bu din İslamiyet'tir.

İslamiyet'in Musevilik ve Hıristiyanlık dinlerinden ayrılan bir yönü, diğer iki dini ve onların kutsal kitaplarını da "Hak Din" olarak kabul etmesi ancak değişip bozulduğunu ileri sürmesidir. Yani İslam dini her iki dinin de hem peygamberlerini, hem buyruklarını hem de kutsal kitaplarını kabul etmektedir. Dolayısıyla İslam dini kendisinin diğer iki dinin devamı niteliğinde olduğunu kabul etmektedir. Ancak Hıristiyanlık ve Yahudilik dinlerinde durum öyle değildir. Bu iki din de İslam dininin "Hak Din" olduğunu ve kendilerinin devamı olduğunu kabul etmez.

Evrensel dinler arasındaki bulunan öncelik sonralık ilişkisi aslında dinlerin toplumsal yaşantılardan etkilenmesinin bir sonucudur. Dinler tarih boyunca bir taraftan toplumları etkilemişler diğer taraftan da toplumsal olaylardan etkilenmişlerdir. Bunun sonucu olarak da çeşitli dinler ve çeşitli mezhepler ortaya çıkmıştır.

İslamiyet dini de diğer dinlerde olduğu gibi doğu toplumlarında ortaya çıkmıştır. İslamiyet dini doğu toplumlarının Sasani ve Bizans İmparatorlukları'nın nüfuz ettiği bölgeler olan Arabistan Bölgesinde, geleneksel dini ve toplumsal inanç, uygulama ve çarpıklıklara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. (Günay, 2014). Mesele bu açıdan ele alındığında İslamiyet dini de tıpkı diğer dinlerde olduğu gibi tarihsel determinizmin izlerini taşımaktadır.

İslam dininin ortaya çıkış sürecinde şüphesiz Doğu-Batı ilişkileri ve Arabistan bölgesinin siyasal konjonktürü etkili olmuştur. İslam dini her ne kadar peygamber döneminde özünü koruyup tek tip bir gelenek ortaya çıkarmış olsa da peygamberden sonraki dönemde daha ilk halifeler döneminden başlamak kaydıyla toplumsal ve siyasal olaylardan etkilenmiş, bünyesinde mezhepler ortaya çıkarmıştır.

İslam dininin özünü kutsal kitap ve peygamber sünneti oluşturmaktadır. Yüzyıllardır İslam dini Mukaddes Kitap'ın özünü yaşamına yansıtmaya çalışmıştır. İslam geleneğinin özünden uzaklaşmalar olsa da dini ritüeller ve Allah'ın buyrukları soysal yaşantının özünü oluşturmuştur. Ancak bilimsel gelişmeler ve pozitivist geleneğin yayılması İslamiyet'in yaşanmasında da çeşitli etkiler yaratmış, İslam'ın kapsama alanı diğer dinlerde olduğu gibi daralmıştır.

DİNİN TOPLUMSAL YAŞANTIDAKİ YERİ

Dinin sosyal yaşantı içindeki yerini izah edebilmek için toplum ve sosyal yaşantı konularına da açıklama yapmak gerekir. Toplum, *"Her türlü gereksinimlerini karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıdaki insanın oluşturduğu bir birliktelik"* (Arslan, 2004) şeklinde tanımlanabilir. Dolayısıyla

her toplumun kendine has bir kültürü vardır. Aynı zamanda bir toplumun kültürü dinamik yapıya sahip olduğu için zaman içinde de onu oluşturan öğelerle beraber değişikliğe uğramaktadır. Bu öğeler içinde değişime karşı en dirençli olan dindir. Bireylerin oluşturmuş olduğu toplum bireyin özelliklerini taşımakla beraber ondan öte ve farklı bir yapıya sahiptir. Yani Gestalt ekolünün de ifade ettiği gibi "Bütün kendini oluşturan yapının toplamından büyük ve farklıdır." Bu bağlamda toplumun kendini oluşturan insanların özelliklerini taşıdığını söylemekle beraber onun bireyüstü özelliklerinin de olduğunun altını çizmek gerekir. Aslında birey-toplum ilişkisine bakıldığında bir simetri olduğu görülmektedir. Yani birey toplumun dokusunu etkilediği gibi toplum da bireyi ve onun tutum, davranış ve inanç gibi birçok özelliğini etkilemektedir. Toplum içinde yaşayan birey kendini bir yaşantı şekli içinde bulur. Bu yaşantı şekli bireyin benimsediği veya benimsemediği birçok kural ve kalıp içermektedir. Bu kural ve kalıplar toplumun kültürünü oluşturmaktadır. Bu kültür ve yaşantı şeklinin oluşmasında başta din olmak üzere davranış kalıpları, normlar, düşünce şekilleri, siyaset, ekonomi, hukuk, sanat ve bilim gibi çeşitli faktörleri etkilidir. Bu öğelerin bir kısmı toplumsal yaşantı şeklinde dolaylı olarak etki etmektedir. Fakat din, davranış şekilleri ile ilgili kurallar ortaya koyduğu ve insan ile toplumu bir kalıba sokmaya çalıştığı için onları doğrudan ve şiddetli bir şekilde etkilemektedir. Tabii ki bu etkinin tek taraflı olduğunu söylemek mümkün değildir. Toplumun dinden etkilendiği kadar olmasa da dinin de toplumdan etkilendiği söylenebilir. Örneğin İslamiyet'te temel kurallar evrenseldir ancak ibadetlerin yapılış şekillerinde bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Din sosyolojisinde önemli bir isim olan Wach bu konuyu din Sosyolojine Giriş adlı çalışmasında şöyle ifade etmektedir: *"Din-toplum ilişkisi genel olarak karşılıklı etki esasına dayanır. Her din başlangıçta içinden çıktığı sosyolojik çevrenin etkisi altındadır. Kültürel gelişimin ileri aşamalarında dahi dinin kurucusu ve ilk taraftarları sosyolojik kökenlerine uygun olarak determinizm prensibine bağlılıklarını sürdürürler. Toplum hayatının henüz farklılaşmadığı ilkel şartlarda mitler ve ritler bâriz bir şekilde toplum yapısının damgasını taşırlar* (Joachim Wach, Ankara).

Bununla beraber Hıristiyanlıkta Protestanlık ve Katoliklik mezheplerinin ortaya çıkışı, Hindistan'da Budizm ve Brahmanizm gibi farklı dinlerin oluşu, ilkel toplumlardan çağdaş toplumlara doğru tarihsel bir inceleme yapıldığında toplumların çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere geçişleri gibi durumlar dine toplumsal etkilerle alakalı örneklerdir. Dolayısıyla din-toplum ilişkisi ile beraber din-toplum etkileşimi ifadesini de kullanmak mümkündür.

Her din ait olduğu toplum için bir değer olmuştur ve onun üzerine çeşitli değerler inşa edilmiştir. Dinler tarihi üzerine önemli çalışmalar yapan F. Challeye eserinde dinlerin bütün toplumlarda kendine göre bir hoş taraflara sahip olduğunu, hiçbir dinin toplumsal açıdan bakıldığında değersiz olmadığını, her dinde o toplum açısından büyük, soylu ya da güzel bir yan bulunduğunu iddia etmiş. Bu sözleriyle tarihsel süreçte ortaya çıkan ilkel veya evrensel her dinin toplumsal anlamda bir işlevi ve önemi olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Dinin bireyi topluma bağlama ve toplumda bir kolektif bilinç oluşturma özelliği vardır. Bireylerde ortak değerler ve ortak bir kültür oluşturmakta, onları doğruya sevk etmekte ve bunu yaparken de onları ortak davranış kalıplarına yönlendirip, "biz bilinci" oluşturup, toplumun kendine has bir yapıya ulaşmasına etki etmektedir. Bu durum ilkel toplumlardan günümüze kadar kabilelerin, devletlerin, örgütlerin, milletlerin ve daha birçok yapının gruplaşmasında ve beraberinde farklılaşmasında etki etmiştir. Baykan Sezer'in ifadesiyle "Dinler her şeyden önce toplumun kendilerini tanıma ve tanıtma aracı olmuştur. İnsanların yaşanmış, tarihi serüvenleridir. Ve toplumlar arasında görülen ilk farklılaşmalarla ortaya çıkmıştır." (Sezer, 2011). Dinlerin tarih boyunca toplumsal farklılaşmanın hem sebebi hem de sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Sebebi olmuştur çünkü ortaya çıkan farklı dinler farklı yapılar oluşturmuştur. Sonucu olmuştur çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi toplumsal yapılar dinler üzerinde zaman zaman etki yaparak değişime uğramasına yol açmıştır

Dinlerin toplumsal etkisinin yanında kişinin benliğinin oluşması ve toplumla olan ilişkisinin boyutunda da önemli etkileri vardır. "Teoride toplum hayatını düzenleyici normlar koyan din, uygulamada ise öteden beri var olan toplumun içine nüfuz etmek suretiyle onu bir dereceye kadar yeniden düzenler. Böylece ilkel dinler dâhil Hıristiyanlık, Islâmiyet, Budizm ve Parsizm'de olduğu gibi her din şartlara göre son derece kapsamlı bir şekilde sistemleştirilebilecek ahlaki değerleri de birlikte getiriyor." (Joachim Wach, Ankara).

Dinin modern bir ülkede siyasal, sosyal ve kültürel anlamda daha az merkezi bir öneme sahip olduğu söylenebilir (Çapçıoğlu, 2009). Dolayısıyla dinlerin tarihsel sürecine bakıldığında modernleşme ile ilgisinin olduğu görülmektedir. Bundan ötürü dinin sosyal hayattaki yerini daha kapsamlı bir alana taşımak için modernleşme öncesi toplumlar ve modern toplumları da ayrı ayrı ele almak ve modernleşmenin etkilerine bakmak gerekmektedir.

Özellikle XIX. yüzyıldan itibaren dünya üzerinde hızlı bir değişim olduğu görülmektedir. Bu değişimi 1950'lerden sonra teknolojinin de ilerlemesi takip etmiş ve ilkel toplum ile modern toplum arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Son iki yüz yılda yaşanan sanayileşme, teknolojik gelişme, nüfus artışı, kentleşme ve iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi süreçler bir taraftan toplumsal yapıyı etkilerken diğer taraftan dinin toplum içindeki konumunun değişmesine sebep olmuştur. Yaygınlaşan rasyonelleşme ve sekülerleşme eğilimleri de bu duruma katkı sağlamıştır. Yani modernleşme süreci toplumsal yapılar üzerinde çeşitli ve önemli etkiler yapmış, bu durum da toplumsal üzerindeki dinin rolünü ve etki gücünü değiştirmiştir. Değişen bu rolle alakalı ortaya atılan çalışmalardan biri olarak XIX. yüzyıl sosyologlarından ve sosyolojinin kurucusu olan A. Comte'un "Üç Hal Yasası" gösterilebilir. Comte bu teorisinde toplumsal zihnin tarihsel süreç boyunca üç aşamadan geçtiğini iddia ederken son aşamaya gelmesinde pozitif bilimlerin etkili olduğunu söylemektedir. Comte'e göre toplum, dünyayı açıklarken tabiatüstü yaklaşım tarzından vazgeçip bilimsel yöntemlere başvurmaya başlamıştır. Yani ilkel çağlardan beri süregelen toplumsal alışkanlığın bilimsel gelişmelerden sonra değiştiğine vurgu yapar ve dolayısıyla dinin sosyal yaşantı içindeki konumunun ve etki şeklinin değiştiğini ileri sürer.

SONUÇ

Bu araştırmada ilkel dinler ve günümüz evrensel dinleri ele alınarak bunların toplumsal yaşam ile arasındaki etkileşimlerinin ortak yönleri bulunmaya çalışılmıştır. Bu incelemelerden yapılan tespitlere göre ilkel dinler toplumda kolektif bilinci oluşturma ve toplumsal hayat üzerinde etki etme bakımından evrensel dinlerle ile benzerlikler göstermiştir. Aynı zamanda ve belki daha önemlisi, ilkel toplumlarda dinin toplumsal hayatın her aşamasında kendine yer bulabildiği, bunun da insanoğlunun dünyayı anlama ve açıklama eksikliğinden kaynaklandığı görülmüştür. Yani insanoğlu dünyayı anlama ve açıklamada dini kullanmıştır. Bu durum da dinin toplumsal yaşantı içerinde kapsama alanının geniş olması anlamına gelmektedir. Yine bununla beraber ilkel dinlerde dinsel ritüel ve inançların toplumsal yaşantının bir ürünü olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Bu durum bize göstermiştir ki "din" insanoğlunun hayatında önemli bir ihtiyaç olmuş ve toplumsal düzenin sağlanıp toplumun birleşmesinde çekim gücü oluşturmuştur.

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal yaşantı içinde din kendine her dönemde ve her şartta yer bulabilmiştir. Din, bazen insanoğlunun yaşam biçimlerinin bir ürünü olarak, bazen de tanrısal kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Yani elde ettiğimiz bulgular dinin bütün toplumlarda ilahi kaynaklı olmadığını, bazen de insan yapımı kurallar sistemi olduğunu ortaya çıkartmıştır. Dolayısıyla dinin anlamı ve içeriği geçmişten günümüze değişiklik göstermiştir.

Din, ister tanrısal kaynaklı ister toplumsal yaşantının bir ürünü olarak ortaya çıksın her dönem sosyal yaşantıyı etkileyen, topluma kurallar koyan ve toplumu bir kalıba sokmaya çalışan önemli bir unsur olmuştur. Din sistemi içindeki *"yasaklar"* sosyal yaşantıyı düzenleyen kurallar sistemine işaret etmiştir. Bu yasaklar veya kurallar ilkel dinlerden evrensel dinlere kadar her dinde var olmuş ve insanlık tarihinde etkili olmuştur. Toplumların yaşam biçimleri, savaşları, barışları, gelenekleri, tutumları, ritüelleri ve yönetim biçimleri gibi birçok şey üzerinde etki etmiştir.

Önceleri insanların doğayı anlama ve farklılıklarını ifade etme biçimi olarak ortaya çıkan din, bilimsel gelişmelerle beraber bir şekil değişikliği sürecine girmiş ve sekülerleşmenin etkisiyle beraber etki gücünü kaybetmiştir. Aslında bunu bir kayıp olarak düşünmek de tartışmaya açık bir konudur. Çünkü din zaman zaman bilimin eksikliğinden dolayı kendi sınırlarını aşmış, hatta insan hayatının her alanına yayılmıştır. İnsanlar anlayamadığı ve açıklayamadıkları şeyleri dine havale etmiş ve onun açıklamalarıyla ikna olmuştur. Bu da zaman zaman din adamlarının insanları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasına sebep olmuştur.

Aynı zamanda din, zaman içinde ve toplumdan topluma değişmiş bu da mezhep ya da benzeri ayrışmalar/tartışmalara sebep olmuştur. Bu anlamda dinin ortaya çıkmasına sebep olduğu ayrılıkların toplumsal yaşantı farklılıklarından da kaynaklandığı bilgisi de bu çalışmada elde edilen önemli sonuçlardan biridir.

Sonuç olarak bir ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkan din olayı, insanların dünyaya açıklama durumlarına göre çeşitlenmiş, çoğalmış ve değişmiştir. Din sistemi bir taraftan sosyal yaşantıyı düzenleyen bir güce sahipken diğer taraftan da sosyal olaylardan etkilenmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arslan, M. (2004). Kültürel Bağlamda Din. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 189.
2. ATAY, H. (1957). İslam'dan Önce Arap Dünyası'nda Putperestlik ve yauılışı. AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi , 83.
3. Çapçıoğlu, B. S.-İ. (2009). Din Sosyolojisi-Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar. Konya: Çizgi Kitabevi.
4. Çiftçi, A. (2007). Budist Kutsal Metinlerinden “TheQuestions of KingMilinyada’ya” Göre Budizmin Temel Nitelikleri. İzmir.
5. Felicien Challeye, ,. D. (2007). Dinler Tarihi. İstanbul: Varlık Yayınları.
6. Günay, Ü. (2014). Din Sosyolojisi. İstanbul: İnsan yayınları.
7. Joachim Wach, (. B. (Ankara). Din Sosyolojisine Giriş. 1987: Ankara Üni. İlahiyat Fakültesi Yay.
8. Kaya, K. (1999). Hint Mitoloji Sözlüğü. İstanbul: İmge Kitabevi.
9. Max Weber, (. K. (2011). Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu. Ankara: Bilgesu Yayınları.
10. Paul N. Siegel, (. D. (2012). Dünya Dinleri ve İktidar. İstanbul: yordam Kitap.
11. Sezer, B. (2011). Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı. İstanbul: Kitabevi Yay.
12. Taplamacıoğlu, M. (1961). Din Sosyolojisi. Ankara: Ankara üniversitesi İlahihat Fakültesi Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(27)

Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU[170]

AİLE İÇİ ŞİDDETE KARŞI KADINLARIN TUTUMLARI: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ [2]

ATTITUDES OF WOMEN AGAINST DOMESTİC VIOLENCE: THE SAMPLE OF BİNGÖL PROVINCE

ÖZ

Şiddetin en yaygın görülen biçimi erkeğin kadına ve çocuğa karşı uyguladığı aile içi şiddettir. Kadına yönelik şiddet ülkemizde yaygın bir toplumsal sorundur. Kadına yönelik şiddet, .fıziksel, cinsel ve duygusal zarar veren farklı eylemlerin bütününü içermektedir. Günümüzde etkisini arttırarak varlığını hissettiren şiddet birçok sosyal bilimcinin araştırma konusu olmuştur. Bu araştırma, Bingöl il merkezinde ikamet eden, 18 yaş ve üstü tüm erkek ve kadınlar üzerinde yapılmıştır. Araştırma gurubunu Bingöl il merkezinde oturan 265 kadın (%50.51) ve 259 (%49.42) erkek olmak üzere 524 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın amacına uygun olarak 2 farklı ölçek uygulanmıştır. Bunlardan birincisi "Aile İçi Şiddet Ölçeği (Kadınlar için)" ve "Aile İçi Şiddet Ölçeği (Erkekler için). Diğeri ise hem kadınlar hem de erkekler için ortak olan 21 maddelik "Şiddet Tutum Ölçeği"dir. Hem kadınlara hem de erkeklere ayrı ayrı uygulanmıştır. Bu makalede, sadece "Şiddet Tutum Ölçeğinden" kadınlardan elde edilen bulgulara yer verilecektir.

Verilerin analizi SPSS 23 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. Çalışmada parametrik olmayan test tekniklerinden Mann Whitney, Kruskal Wallis kullanılmıştır. Sonuçta, bu çalışmadan elde edilen veriler, ülkemizdeki çalışmalarla karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, aile içi şiddet, kadına karşı şiddet, toplumsal cinsiyet, Bingöl.

ABSTRACT

The most common form is domestic violence against women and children. Violence against women is a common social problem in Turkey. Violence against women includes a variety of different acts, which abused them physically, sexually or emotionally. Today, increasing the presence of many social scientists feel the violence has been the subject of the investigation. This research is conducted on all men and women who reside in the center of Bingöl and their age is 18 and over. The research group is consisted of 524 people 265 of them are women (50.51%) and 259 of them are men (49.42%) residing in Bingöl city center. Two different scales are applied for the purpose of the research. The first of these scales is "Domestic Violence Scale (for women)" and the "Domestic Violence Scale (for men). Both scales are applied separately to men and women. The other one is "Violence Attitude Scale" which is used common for both women and men including 21questions in the survey. This article contains the findings only "Violence Attitude Scale" obtained from women.

Analysis of the data is performed with SPSS 23 program and the studies are completed with 95% confidence level. Mann Whitney and Kruskal Wallis, which are the nonparametric test techniques, are used in this research. Consequently, the data obtained from this research is analyzed and compared with the other researches in Turkey.

Keywords: *Violence, domestic violence, violence against woman, social gender, Bingöl.*

[170] **Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Bingöl/TÜRKİYE; kasimtatlili@hotmail.com**

[2] Bu makale; BAP-405-254-2015 no'lu, Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BÜBAP) Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen projemden türetilmiştir.

1. GİRİŞ

Türkiye'de geçtiğimiz yılın en çok tartışılan gündemlerinden biri hiç şüphesiz aile içi kadına yönelik şiddet olmuştur. Farklı araştırmalar, Türkiye'de her üç kadından birinin hayatlarının bir döneminde fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Yaşanan toplumsal problemlerin aktörlerine baktığımızda neredeyse tamamının, yetişmiş oldukları aile yapılarında problemler olduğunu görmekteyiz. Şiddet mağduru veya şahidi çocuklar büyüdüklerinde kendi çevrelerine de aynı şekilde zarar vermektedirler. Kadına yönelik şiddetin psikolojik nedenleri olsa da rakamların yüksekliği, şiddetin sosyo-ekonomik ve kültürel pek çok yapısal faktörden beslendiğine işaret etmektedir. Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en çarpıcı resmi olarak ülkemizde kadının şiddetten korunmasına yönelik tedbirlerden ve toplumsal kabullerden bağımsız düşünülemez. Toplumsal hayatın içerisinde "erkek iradenin" izin verdiği ölçüde yer bulabilen kadın ve ona yönelik şiddet, kadının toplumsal yaşama katılımı, sosyo-ekonomik düzeyi, eğitim seviyesi ve siyasi karar alma mekanizmalarına katılımda yaşadığı çok yönlü eşitsizliklerin farklı bir boyutudur. Kadına yönelik şiddetin psikolojik nedenleri bir yana, rakamların yüksekliği, şiddetin sosyo-ekonomik ve kültürel pek çok yapısal faktörden beslendiğine işaret etmektedir. Şiddetin genel yapısına baktığımızda; aile bağlarının zedelenmesi, insani ve kültürel değerlerin yozlaştırılması, vicdan kavramının insanların yaşantılarında tam anlamıyla yer bulamaması, koruma, müdahale ve cezai müeyyide gibi alanlarda yetersiz kalınması, ekonomik sebepler, eğitimsizlik vb. birçok nedenlerden beslendiğini görmekteyiz (KSGM, 2012; 2014). Kocacık'a (2001) göre, şiddet olgusu, toplumsal ilişkilerin dinamikleri içinde, bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekirken; Şenol ve Yıldız'a göre ise (2013:3) şiddet olgusunun tek başına ele alınması mümkün değildir. Şiddet, hayatın pek çok alanında karşılaşılan bir olgu olmasına rağmen en büyük olumsuzlukları yaşattığı yer olarak aile kurumunu gösterebiliriz. Aile içinde yaşanılan şiddet, çok boyutlu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise 49. Dünya Sağlık Asamblesi'nde, şiddetin bir halk sağlığı önceliklerinden olduğu kabul edilmiştir (WHO, 1996). Ülkemizde kadına yönelik şiddet üzerine yapılan araştırmalara baktığımızda, kadına yönelik şiddetin yaygınlığını, kadının şiddet karşısındaki çaresiz kalışını ve şiddete uğrayan kadının nasıl yardım alması gerektiği konularında bilgisizliğini görmekteyiz (Akkaş ve Uyanık, 2016:1).

Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet, aile bireylerinin birbirlerine ve genelde de güçlü olanın güçsüz olana veya gücü daha az olana uyguladığı fiziksel, duygusal, sözel, ekonomik, cinsel, vb. nitelikteki olumsuz her türlü eylem olarak tanımlanmaktadır. Şiddetin toplumsal bir olgudur ve aynı zamanda bütün toplumlarda görülen bir olgu olması bakımından da evrenseldir. Şiddet olgusu tek bir nedene bağlı olarak açıklanamayan çok karmaşık bir olgudur.

Şiddetin Tanımı

Kadına yönelik şiddet ilk kez 1993 yılında Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge'de tanımlanmıştır. Bildirgede kadınlara yönelik şiddet, "*ister kamusal ister özel hayatta olsun bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dâhil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi*" olarak tanımlanmıştır (https://search.un.org/results.php). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, "*fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararla sonuçlanma ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde kullanılması*" şeklinde tanımlamıştır (Dünya Dünya Sağlık Örgütü, 2002:4).

Şiddet Türleri

1993 yılında Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'nun "*Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi*"nde, şiddetin çok boyutlu olduğu vurgulanmaktadır. Şiddet davranışı, içine sadece fiziksel içerikli şiddeti değil, sözel ve psikolojik tacizi de içeren davranışlar ile birine bilerek rahatsızlık veya fiziki

olarak zarar vermeyi de almaktadır (Akkaş ve Uyanık, 2016). Buna göre sadece cinsiyet temelli fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar ve üzüntü doğuran veya doğurmaya yönelik, özel ya da kamu yaşamında gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüklerin keyfi şekilde engellenmesinin yeterli olmadığı, gelenek, görenek, alışkanlık ve uygulamaların da bu kapsama alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Bunlardan en çok bilinenleri fiziksel şiddet, sözel şiddet, duygusal-psikolojik şiddet, cinsel şiddet, ekonomik şiddettir (Yetim-Şahin, 2005:49, Erdem, 2007; Uluocak ve diğ, 2014; Yıldırım, 1998).

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu projede çalışmanın amacı, *"Bingöl'de Aile İçi Kadına Karşı Şiddet: Nedenleri, Koruma, Önleme Ve Müdahale Hizmetleri"* kapsamında aile içi şiddetin betimsel analizini yapmaktır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma genel tarama modellerinden ilişkisel tarama türünde bir araştırmadır. Survey (alan taraması) tipi araştırma modeli kullanılan bu araştırmada hem betimsel hem de yorumlayıcı yöntemler kullanılmıştır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 1994, 2005; Büyüköztürk, 2007).

3.2. *Evren ve Örneklem*

Araştırmanın evreni Bingöl il merkezinde ikamet eden, 18 yaş ve üstü tüm erkek ve kadınlardır. Araştırma gurubunu Bingöl il merkezinde oturan 265 kadın (%50.51), 259 (%49.42) erkek olmak üzere 524 kişi oluşturmaktadır. Bu makalede projeden türetildiği için, burada sadece, kadınlara ilişkin "şiddet tutum ölçeğinin" bulgularına yer verilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, veri elde etmek için, araştırmanın amacına uygun olarak 2 farklı ölçek hazırlanmıştır. "Aile İçi Şiddet Ölçeği (Kadınlar için)" ve "Aile İçi Şiddet Ölçeği (Erkekler için) olmak üzere 2 farklı ölçek ile çalışma yapılmıştır. Bu ölçekten hem kadınlara ve hem erkeklere yönelik sorular hazırlanmıştır. Ölçek soruları, Bingöl Üniversitesi ve diğer üniversitelerden uzman görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenerek son hali verilmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak katılımcılara sunulacak olan ve isim belirtilmeden doldurulacak anket formu kullanılmıştır. Anket formunda araştırmaya ilişkin soruların yanında katılımcıların yaşları, çocuk sayıları, medeni durumları, meslekleri, eğitim durumları, gelir düzeyi vb. demografik sorular da yer almaktadır. Anketler için güvenilirlik çalışması olarak, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı kullanılmış, katsayıların en az .70 ve üzerinde olması şartı aranmıştır. Anketin güvenirliği kadınlara uygulanan anketler için 21-41 arası, erkeklere uygulanan anketler için ise 14-35 arası tutum ve değer yargılarını içeren sorular üzerinde yapılmış olup, Cronbach Alpha (α) güvenirlik katsayısı kadınlara uygulanan anket için .74 ve erkeklere uygulanan anket için de .72 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların anketi kolaylıkla cevaplandırabilmeleri için tutum ve değerlere ilişkin sorular "katılıyorum" ve "katılmıyorum", "fikrim yok" kararsızım" şeklinde ikili ölçek türünde hazırlanmıştır.

3.4. Verilerin Çözümlenmesi

Verilerin analizi SPSS 23 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. Çalışmada parametrik olmayan test tekniklerinden Mann Whitney, Kruskal Wallis kullanılmıştır. Mann Whitney bağımsız iki grubun nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında, Kruskal Wallis bağımsız k grubun (k>2) nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir. Çalışmada ölçek puanlarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterme durumu Mann Whitney ve Kruskal Wallis testleri ile analiz edilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Kadınların Ölçek Maddelerine Katılım Düzeyleri

Ölçek maddeleri	Fikrim yok		Katılıyorum		Kısmen katılıyorum		Katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Şiddetin bazen gerekli olduğuna inanıyorum.	14	5,3	38	14,3	38	14,3	175	66,0
Kadına yönelik şiddet, derecesi çok değilse mazur görülebilir.	25	9,4	22	8,3	25	9,4	193	72,8
Terbiye amaçlı şiddet uygulanabilir.	27	10,2	43	16,2	43	16,2	152	57,4
Erkeği şiddet uygulamaya, kadın tahrik eder.	33	12,5	2	12,1	36	13,6	64	61,9
Kadına yönelik şiddet haklı gerekçesi olduğunda kabul edilebilir bir şeydir.	28	10,6	7	10,2	19	7,2	91	72,1
Erkek, eşine bazen fiziksel şiddet (dayak, vurma vb.) uygulamalıdır.	10	3,8	2	4,5	7	2,6	36	89,1
Kocasının beklentilerini yerine getirmezse kadına şiddet uygulanabilir.	30	11,3	23	8,7	15	5,7	97	74,3
Eğer erkek, kadına şiddet uygularsa tutuklanmalı ve cezalandırılmalıdır.	26	9,8	158	59,6	39	14,7	2	15,8
Kadınların bazı davranışları, şiddet görmelerini zorunlu kılmaktadır.	34	12,8	30	11,3	29	10,9	72	64,9
Kadına yönelik şiddet, kadının kışkırtması söz konusu olduğunda kabul edilebilir.	49	18,5	34	12,8	28	10,6	54	58,1
Kadın-erkek arasındaki tartışmanın içine dayak girerse sevgi bağı yok olur.	18	6,8	90	71,7	20	7,5	7	14,0
Dayak bir terbiye aracıdır.	25	9,4	8	10,6	19	7,2	93	72,8
Erkek şiddet uygularsa eşler kesinlikle boşanmalıdır.	65	24,5	1	26,8	53	20,0	6	28,7
Kadın aile içi şiddete maruz kalıyorsa devlet tarafından koruma altına alınmalıdır.	11	4,2	18	82,3	12	4,5	4	9,1
Şiddet asla bir çözüm yolu değildir.	9	3,4	04	77,0	17	6,4	5	13,2
Evdeki kararları erkek almalıdır, kadın da bu kararlara uymalıdır.	12	4,5	7	10,2	28	10,6	98	74,7
Kadın kocasının söylediklerini sorgularsa koca dayak atabilir.	21	7,9	0	3,8	11	4,2	23	84,2
Kadın kocasına karşı geldiği zaman kesinlikle şiddet uygulanmalıdır.	13	4,9	1	4,2	13	4,9	28	86,0

Kadın kocasına her şartta ve her durumda itaat etmelidir.	18	6,8	2	8,3	23	8,7	02	76,2
Şiddet gören kadın, karşısındakine benzer şekilde karşılık verebilir.	36	13,6	1	19,2	55	20,8	23	46,4
Şiddetin dinimizde yeri olduğuna inanıyorum.	18	6,8	4	9,1	8	3,0	15	81,1

Tablo 1'de görüldüğü gibi, katılımcı kadınların en çok katılım gösterdikleri ilk 10 madde;

- Kadın aile içi şiddete maruz kalıyorsa devlet tarafından koruma altına alınmalıdır. (n=218, %82,3)
- Şiddet asla bir çözüm yolu değildir. (n=204, %77,0).
- Kadın-erkek arasındaki tartışmanın içine dayak girerse sevgi bağı yok olur. (n=190, %71,7).
- Eğer erkek, kadına şiddet uygularsa tutuklanmalı ve cezalandırılmalıdır. (n=158, %59,6).
- Erkek şiddet uygularsa eşler kesinlikle boşanmalıdır. (n=71, %26,8).
- Şiddet gören kadın, karşısındakine benzer şekilde karşılık verebilir. (n=51, %19,2).
- Terbiye amaçlı şiddet uygulanabilir. (n=43, %16,3).
- Şiddetin bazen gerekli olduğuna inanıyorum. (n=38, %14,3).
- Kadına yönelik şiddet, kadının kışkırtması söz konusu olduğunda kabul edilebilir. (n=34, 12,8).
- Kadınların bazı davranışları, şiddet görmelerini zorunlu kılmaktadır. (n=30, %11,3).

Tablo 1'de görüldüğü gibi, katılımcı kadınların en az katılım gösterdiği ilk 10 ifade ise;

- Erkek, eşine bazen fiziksel şiddet (dayak, vurma vb.) uygulamalıdır. (n=236, %89,1).
- Kadın kocasına karşı geldiği zaman kesinlikle şiddet uygulanmalıdır. (n=228, %86,0).
- Kadın kocasının söylediklerini sorgularsa koca dayak atabilir. (n=223, %84,2).
- Şiddetin dinimizde yeri olduğuna inanıyorum. (n=215, %81,1).
- Kadın kocasına her şartta ve her durumda itaat etmelidir. (n=202, %76,2).
- Evdeki kararları erkek almalıdır, kadın da bu kararlara uymalıdır. (n=198, %74,7).
- Kocasının beklentilerini yerine getirmezse kadına şiddet uygulanabilir. (n=197, %74,3).
- Dayak bir terbiye aracıdır. (n=193, %72,8).
- Kadına yönelik şiddet haklı gerekçesi olduğunda kabul edilebilir bir şeydir. (n=191, %72,1
- Şiddetin bazen gerekli olduğuna inanıyorum. (n=175, %66,0).

Tablo 2: Kadınlara Uygulanan Şiddet Tutum Ölçeği Puanlarının Betimleyici İstatistikleri

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Olumlu Tutum	265	6	41	16,69	5,92
Olumsuz Tutum	265	3	15	11,39	2,83
Kadına Yönelik Şiddet Tutumu	265	11	52	28,08	6,54

Olumlu Tutum puan ortalaması 16,69±5,92, Olumsuz Tutum puan ortalaması 11,39±2,83, Kadına Yönelik Şiddet Tutumu puan ortalaması 28,08±6,54'tür.

Tablo 3: Kadınlara Uygulanan Şiddet Tutum Ölçek Puanlarının Normallik Testleri

	Shapiro-Wilk		
	İstatistik	**sd**	**p**
Olumlu Tutum	,837	265	**,000**
Olumsuz Tutum	,932	265	**,000**
Kadına Yönelik Şiddet Tutumu	,937	265	**,000**

Ölçek puanları için yapılan normallik testi sonuçlarına göre tüm puanlar normal dağılım göstermediklerinden ($p<0,05$) karşılaştırma analizlerinde parametrik olmayan yöntemler kullanılmıştır.

TARTIŞMA

Ulusal ve uluslararası düzeyde belirlenen politikalara ve uygulamalara rağmen dünyanın her yerinde ortaya çıkan bir sorun olan kadına yönelik şiddet; çok yönlü, bütüncül, kapsayıcı plan ve politikalarla toplumsal düzeyde ortak ve kararlı bir mücadeleyi gerektirmektedir. Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra kadın hareketinin gündeme getirdiği kadına yönelik şiddet konusu, 1990'lı yıllardan itibaren devletin gündeminde yer almaya başlamıştır. Bu alanda Türkiye'de ve dünyada çok sayıda araştırma yapılmıştır (KSGM, 1998). Ankara ŞÖNİM'e (Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi) başvuran kişilerin maruz kaldıkları şiddet biçimleri arasında yüzde 30 ile fiziksel şiddet, yüzde 28 ile psikolojik şiddet önceliklidir. Bunu %18 ile ekonomik istismar, yüzde 17 ile sözel şiddet ve yüzde 7 ile cinsel şiddet takip etmektedir (Hacettepe Üniversitesi, NEE, 2015). Güler ve arkadaşlarının (2005) Sivas ilinde yaşayan 15-49 yaş arası 162 evli kadınla yaptıkları araştırmada kadınların %40.7'sinin aile içi şiddete maruz kaldığı, bunların % 91'inin kadının eşi, % 22.7'sinin eşinin yakınları, % 19.7'sinin ise kendi yakınları tarafından gerçekleştirildiği; şiddetin en çok kadınlara ve çocuklara uygulandığını, şiddeti tanımlamaları istendiğinde ise yarısından çoğu şiddeti fiziksel olarak tanımladıkları, %47.4'ü şiddeti sözel, % 21.4'ü ise duygusal şiddet olarak tanımladıkları sonuçları elde edilmiştir. Hıdıroğlu, Topuzoğlu, Ay ve Karavuş'un (2006) yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre, kadınlar en çok çocukların bakımlarını aksatırlarsa (%42.5) ya da kocalarına karşılık verirlerse (%41.8) dayağı hak ettiklerini düşündükleri, çocukken aile içerisinde baba tarafından anneye uygulanan şiddete tanıklık etmiş olmanın da büyük ölçüde bir risk etmeni olduğu, kadınların %40.4'ü kocaları tarafından fiziksel şiddete maruz kaldığı, %76.7'si ise çocuklarına fiziksel şiddet uyguladıklarını sonucu elde edilmiştir. Altınay ve Arat'ın (2007) Türkiye'de aile içi şiddet konusunda 56 ilden toplam 1800 kadınla yaptıkları oldukça kapsamlı araştırma sonuçlarına göre, araştırmaya katılan her üç kadından birinin eşinden dayak yediğini, yükseköğrenim görmüş altı erkekten birinin eşine fiziksel şiddet uyguladığını ve şiddete maruz kalanların yarısının bu durumdan daha önce kimseye bahsetmedikleri ortaya çıkmıştır. USAK'ın (2009) yılında gerçekleştirilen 'Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet' araştırmasına göre, ülke genelindeki kadınların %39'u fiziksel şiddet, % 15'i de cinsel şiddet yaşarken, kadınların % 42'si iki şiddetten en az birini yaşadığını ifade ediyor. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün verilerine göre (2009:53), ülke genelindeki evli kadınların %44'ü, hayatlarının herhangi bir döneminde duygusal istismar eylemlerinden en az birisine maruz kaldığını belirtmiştir. Aynı araştırma verilerine göre kadınların %37'si eşlerinin kendilerine küfür ettiğini, evli kadınların 1/5'i aşağılanıp küçük düşürüldüğünü, %19'u da korkutulup tehdit edildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla aile içi şiddeti önlemek aynı anda yasal, sosyal, ekonomik ve kişisel gibi birden çok etmene müdahale etmeyi gerektirir. Aile içi şiddetin ortaya çıkmasında etkili olan birçok etmenin örümcek ağına benzer bir şekilde birbirleriyle etkileşimde olduklarını bu nedenle iyi bir önleme programı oluştururken birden fazla risk etmeninin aynı zamanda ele alınması gerekmektedir (Page-Zara ve İnce, 2008:9-10).

Genel anlamda, aile içi şiddeti önleyebilmek öncelikle onun toplumsal bir olgu olduğunu kabul etmeyi gerektirmektedir. Bu durum, tüm toplumsal kurum ve kuruluşların kendi paylarına düşeni yapmaları ihtiyacını doğurmaktadır (Yıldırım, 1998). Sonuç olarak, kadına karşı şiddet bir insan hakları ihlalidir ve bir suçtur. Bu konuda bir şey yapmamak da hem bir suç hem de şiddetin temel nedenlerinden bir olan kadın erkek eşitsizliğini desteklenmesidir. Kadınların normal ve sağlıklı yaşam hakkına sahip olabilmesi için birey, toplum ve devlet olarak bu eylemi bir suç olarak görmeli, bu suça teşebbüs edenlerin cezalandırılması ve kadınların güvenlik içinde yaşamaları amacıyla her türlü desteğin verilmesi için çalışılmalıdır. Ayrıca, kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda geliştirilecek uygulamalarda farklı ülke deneyimlerinin incelenmesi ve geliştirilen uluslararası sözleşmelerin toplumda yürütülmesine aracılık edecek mekanizmaların oluşturulmasına ihtiyaç vardır (KSGM, 2008; 2012;2014).

KAYNAKÇA

1. Altınay, A. G. ve Arat, Y. (2007). *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Araştırma Raporu*. Tübitak, Ankara.

2. Akkaş, İ. Ve Uyanık, Z. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 6 (1), ss.32-42
3. Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge (Declaration on the Elimination of Violence Against Women), https://search.un.org/results.php, Erişim Tarihi: 15 Ekim 2016.
4. Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (1996). Violence Against Women, Genova, 5-7 February.
5. Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2002). Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu: Özet. *Genova*
6. İçli, T. (2004). Kriminoloji. Ankara: Martı Yayınları.
7. Karal, D. ve Aydemir, E. (2012).Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Sosyal Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 12-01, Ankara.
8. Karasar, N. (1994). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
9. Karasar, N. (2005). Araştırmalarda Rapor Hazırlama. (13. Basım). Ankara: Nobel Yayınları.
10. Büyüköztürk, Ş. (2007). Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı. (Geliştirilmiş 7. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık
11. Erdem, M. (2007). Aile İçi Şiddet ve 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, s.56.
12. Güler, N., Tel, H. ve Tuncay, F. Ö. (2005). Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 27*, 51-56.
13. Hıdıroğlu, S., Topuzoğlu, A., Ay, P. ve Karavuş, M. (2006). Kadın ve Çocuklara Karşı Fiziksel Şiddeti Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi: İstanbul'da Sağlık Ocağı Tabanlı Bir Çalışma. *New/Yeni Symposium Journal, 44*, 196-202.
14. Kocacık, F. (2001). Şiddet Olgusu Üzerine. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (1), 1-7.
15. Şenol, D. ve Yıldız, S. (2013). Kadına Yönelik Şiddet Algısı -Kadın ve Erkek Bakış Açılarıyla, Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
16. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2009). KGSM Yayınları, Ankara.
17. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı (2008). Ankara: KGSM Yayınları.
18. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Türkiye'de Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Araştırması. (2015). Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
19. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2014). *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Sağlık Hizmetleri.* Ankara: KGSM Yayınları.
20. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2012). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015*. Ankara: KGSM Yayınları.
21. T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (1998). Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Kadının Durumu. Ankara: Takav Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
22. Page-Zara, A. ve İnce, M. (2008). Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme. *Türk Psikoloji Yazıları, 11* (22), 81-94.
23. Uluocak, Ş., Gökulu G., Bilir O., Karacık N. E., Özbay D. (2014). *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ve Kadına Yönelik Şiddet*, Edirne: Paradigma Akademi.
24. Yetim, D. ve Şahin E. M. (2005). Aile Hekimliğinde Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşım. *Aile Hekimliği Dergisi*, 2 (2), 48-53.
25. Yıldırım, A. (1998). *Sıradan Şiddet: Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddetin Toplumsal Kaynakları.* İstanbul: Boyut Kitapları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(28)

Öğr. Gör. Onur DURUKAL[171]; Prof. Dr. F. Neval GENÇ[172]

YEREL YÖNETİMLERİN ULUSLARARASI YEREL YÖNETİM BİRLİKLERİ İLE İLİŞKİLERİ*

RELATIONS WITH LOCAL GOVERNMENTS - INTERNATIONAL LOCAL GOVERNMENT ASSOCIATIONS

ÖZ

Yerel yönetimler; günümüzün değişen koşullarında hizmet sundukları hizmet alanlarına hizmet kalitesini artırmak adına ülke sınırlarının dışına çıkma eğilimi göstermektedirler. Yerel yönetimler karşılaştıkları sorunlara sıfırdan çözüm bulmak yerine, mevcut diğer yerel yönetim birimlerinin benzer sorunlar karşısında hangi çözümler ürettiği ile ilgilenmeye, kimi zamanda bu çözüm yollarını geliştirerek yeni çözüm yolları ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Bu bağlamda yerel yönetimler gerek ulusal sınırlar dahilinde gerekse uluslararası alanlarda birbirleri ile dirsek temasa geçmekte, birbirleri ile işbirliği yoluna gitmektedirler. Değişen koşullarda yerel yönetimlerin yerel ve ulusal gerçekleştirdikleri işbirlikleri, dahil oldukları ağlar çalışmada incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerel, Yerel Yönetim, Uluslararası Kuruluş, Kent, İşbirliği.

JEL Kodu: H83.

ABSTRACT

Local government tend to move out of the country boundaries in order to increase the quality of service to the service areas they serve in today's changing conditions. Instead of finding solutions to the problems faced by local government, other local government units to deal with the current which produces solutions to similar problems, and sometimes they are trying to put forward new solutions to develop these solutions.

In this context, the local government are in line with each other within the boundaries of national boundaries and international fields and are going to cooperate with each other. In the changing conditions, local and national cooperations realized by the local governments are examined in the study.

Keywords: *Local, Local Government, International Organization, City, Cooperation.*

JEL Code: *H83.*

[171] **Adnan Menderes Üniversitesi Atça Meslek Yüksekokulu, Aydın/TÜRKİYE, onurdurukal@adu.edu.tr**

[172] **Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, Aydın/TÜRKİYE, fatmanevalgenc@gmail.com**

* Bu makale, Prof. Dr. F. Neval GENÇ danışmanlığında Öğr. Gör. Onur DURUKAL tarafından "Belediyelerde Dış Mali Kaynak Kullanımı: Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Bir İnceleme" adıyla Adnan Menderes Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Programında yapılan ve başarılı olan yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Yerel Yönetimlerarası Geliştirilen Uluslararası İşbirlikleri

Yerel yönetimlerarası geliştirilen uluslararası işbirlikleri genel olarak iki temel üzerinde şekillendirilebilmektedir. Birincisi; yerel yönetimlerin uluslararası yerel yönetim birliklerine ve uluslararası yerel yönetim kuruluşlarına dahiliyeti bir diğeri ise; yerel yönetimlerin kardeş kent protokolleri imzalayarak küresel ölçekte işbirliğine gitmeleridir. Uluslararası yerel yönetim birlikleri ve uluslararası yerel yönetim kuruluşlarına yerel yönetimlerin dahil olabilmesi, dahil olunan birlik ya da kuruluşlarca şekil ve şartlara bağlanmakla birlikte; kardeş kent protokollerinin oluşturulması yalnızca protokole dahil olacak olan yerel yönetimlerin kendi aralarında belirledikleri şekil ve şartlardan oluşmaktadır.

Uluslararası Yerel Yönetim Birliklerine ve Kuruluşlara Dahiliyet

Tüm dünyada metropolis, megapolis gibi sözcüklerle nitelendirilen büyük kentlerin yakın coğrafyalarında bulunan kentlere nazaran kendilerine özgü bir takım problemleri bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin, çeşitli düzeylerde, kendi aralarında işbirliği yapmaları, bu işbirliği gereksiniminin uluslararası düzeyde de duyulması sonucunu doğurmaktadır (Zengin & Üregen 2004: 302). Özellikle ulaşım ve iletişim araçlarının hızla gelişmesi ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğinin ve karşılıklı bağımlılığın artması, kentlerin giderek daha ağırlıklı rol oynamaya başlaması çeşitli alanlarda olduğu gibi, kentler ve diğer yerel yönetimler arasında ve bunların ulusal düzeyde oluşturdukları belediye ve kent birlikleri arasındaki ilişkiyi karşılıklı bilgi ve deney değişimini zorunlu hale getirmekte olup, bu duruma paralel olarak küresel nitelikte faaliyet gösteren ve birbirinden farklı ülkelerde bulunan şehirleri bir araya getirerek sorunlarına çözüm getirme çabasında olan ve uluslararası faaliyet gösteren yerel yönetim birlikleri kendilerini uluslararası arenada göstermekte ve kurumsallaşmalarını tamamlamaktadırlar (Zengin & Üregen 2004: 303).

Yerel yönetim birlikleri ile ilgili uluslararası ve ulusal birtakım hukuki düzenlemeler bulunmaktadır. İlgili düzenlemeler birliklere katılım esaslarını ve birliklerin katılımcılarına olan yükümlülüklerini düzenlemektedir. Bu bağlamda oluşturulan yerel yönetim birlikleri ile ilgili hükümlerin yer aldığı uluslararası sözleşmelerden ilki 1985 tarihli "Yerel Yönetimler Evrensel Bildirgesi" olarak bilinmektedir. Yerel Yönetimler Evrensel Bildirgesi'nin dokuzuncu maddesinde birliklere ilişkin bir takım düzenlemeler bulunmakta olup bu düzenlemelerde; "yerel yönetimler, yetkilerini kullanırken, ortak çıkarların savunulması ve geliştirilmesi ve üyelerine belli hizmetler sağlanması için birlik kurma yetkisine sahip kılınmalı ayrıca diğer yönetim kademeleri, yerel yönetimlerle ilgili yasal düzenlemeler konusunu da, yerel yönetim birliklerine danışmalıdır" denilmektedir (Tamer 2010: 8).

Yerel yönetim birliklerinin uluslararası boyutta hizmet sunumlarının temel nedeni; dünyadaki tüm ülkelerin hızlı bir şekilde bilgi çağına geçmeye çalışması, hem topluluk bireyleri, hem de topluluklar ve onların yerel yönetimleri arasında, bilgi ve deney alışverişini artırmasından ileri gelmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren yerel yönetimlerin; kendilerinden beklenen hizmetleri beklentiler ölçütünde karşılayamamalarının nedenleri; hizmet sunucusu pozisyonunda bulunan yerel yönetim biriminin; çağdaş yönetim tekniklerini, hizmet standartlarını, personel politikalarını bilmemesinden daha da önemlisi, kendi başarılı deneyimlerini birbirlerine yeterince aktaramamalarından sonuç olarak da kaynakların rasyonel kullanılamamasından ileri gelmektedir (Ünlü, 1993: 5).

Uluslararası yerel yönetim birliklerinin işlev ve çalışma alanları aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Ünlü, 1993: 12):

- Üye yerel yönetimlerin hak ve çıkarlarını savunmak,
- Üye yerel yönetimlere, çalışma alanlarına yönelik danışmanlık hizmeti sunmak,
- Üye yerel yönetim temsilcilerine ve personeline eğitim hizmeti vermek,
- Üye yerel yönetimlerin kullanımına açık bilgi merkezleri kurmak ve üyeler arası bilgi alışverişini sağlamak,
- Basım – yayım faaliyetleri içerisinde olmak,
- Üyeleri geliştirici ve güçlendirici çalışmalar yapmak,
- Yerel yönetimleri ilgilendiren yasal ve yönetsel düzenlemeler için üye yerel yönetimler adına görüş bildirmek ve katkıda bulunmak,

- Üyelerin amaçları ve faaliyet alanları doğrultusunda araştırmalar yapmak,
- Değişik ölçeklerde, planlama, projelendirme fizibilite çalışmaları yaparak bunlardan üyelerinin faydalanmasını sağlamak,
- Üye yerel yönetimlere teknik yardımda bulunmak,
- Üye yerel yönetimler arasında forum niteliğinde toplantılar düzenlemek,
- Yerel yönetimleri ve demokrasiyi geliştirip, güçlendirmek,
- Halkın yönetimine etkin katılımını sağlamak.

Uluslararası yerel yönetim birlikleri; üyelerinin küresel sürece entegrasyonunu sağlayıcı misyon yüklenmeli ve aynı zamanda küresel süreçte kent yönetimlerinin gelişiminde rehber konumunda olmalıdır (Kaya, 2005: 16). Bu bağlamda bölgesel, ulusal ya da uluslararası faaliyet gösteren yerel yönetim birliklerinin odaklanması gereken konular: Araştırma çalışmaları, bilgi ve tecrübe paylaşımı, ortak proje çalışmaları, düzenleme çalışmaları, yayın faaliyetleri, etkinlikler düzenlenmesi, toplumlararası dayanışma şeklinde değerlendirilmektedir (Kaya, 2005: 17).

Uluslararası alanda faaliyet gösteren yerel yönetim birliklerinin belirginlik kazanışı İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1950'li yıllara karşılık gelmekte olup bu bağlamdaki en önemli gelişmelerden biri 1957 yılında kurulan "Avrupa Konseyi Bölgesel ve Yerel Yönetimler Konferansı" olarak bilinmektedir. Fransa'da yine aynı yıl kurulmuş olan "Birleşmiş Kentler Örgütü" bir diğer önemli gelişme olarak ön plana çıkmıştır. 1950'lileri takip eden yıllarda Amerika'da önemli gelişmeler yaşanmış olup buna örnek olarak "Bölge Meclisleri Ulusal Birliği" gösterilebilmektedir. Avrupa ve Amerika'da geniş çaplı faaliyet gösteren uluslararası yerel yönetim birlikleri karşısında Afrika kıtası da kayıtsız kalmamış özellikle Arap şehirleri arasında işbirliğinin sağlanması adına 1967 yılında "Arap Kentler Örgütü" faaliyetlerine başlamıştır (Zengin & Üregen, 2004:303). Sözü geçen birliklerle beraber dünya kentlerine yön veren ve ön plana çıkmış olan birlikler alt başlıklarda incelenmeye çalışılacaktır.

IULA – Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği

1913 yılında kurulan ve yerel yönetimler arasındaki en önemli işbirliği niteliği taşıyan IULA (International Union of Local Authorities) dünyanın bütün bölgelerinden ülkelerin yerel yönetimlerini temsil eden üyelerden oluşmaktadır (Ünlü, 1993:36). IULA, dünyanın bütün bölgelerinde 100'ü aşkın ülkeden üyeleriyle en eski ve en büyük uluslararası yerel yönetimler birliği olmakla beraber; desantralizasyon, yerel yönetişim ve yerel demokrasi ve özerkliğin geliştirilmesinde ve güçlenmesinde etkin rol oynamıştır (UCLG-MEWA, 2012).

Hollanda'nın Lahey kentinde genel merkezli olarak örgütlenen IULA tüm dünyada dağılmış olan üyelerine daha etkin hizmet sunabilme adına zaman içerisinde; Avrupa, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Afrika, Asya ve Pasifik Bölgesi, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgesi olmak üzere bölge teşkilatlanmalarına gitmiştir (Zengin & Üregen, 2004:308).

IULA, çalışmalarında uzmanlaşmak adına kendi içerisinde bir takım komisyonlar oluşturmuştur. Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (IULA) bünyesinde kurulan komisyonlardan bazıları; finansman, teknik danışmanlık, yayın danışmanlığı ve ulusal birlik müdürleri gibi komisyonlar olup komisyonlar haricinde genel sekreterliğe bağlı çalışan; genel hizmetler, eğitim, kütüphane, enformasyon, yayın, mali ve idari işler birimleri bulunmaktadır. Komisyonlar ve birimlerin yanı sıra birliğe bağlı çalışan Belediyeler Sigorta Çalışma Grubu, Dünya Toptancı Haller Birliği gibi yapılanmalarda bulunmaktadır (Ünlü, 1993:37). Zaman içerisinde IULA ihtiyaçları doğrultusunda iç yapılanmasında değişikliklere de gitmiştir.

Uluslararası Yerel Yönetim Birliği'nin amaçları; "yerel özerkliğin geliştirilmesi, yerel yönetimlerin gelişmesine katkıda bulunulması, yerel idarelerin faaliyetleri ve bu faaliyetlerin yararlanıcısı konumundaki vatandaşların refahı ile ilgili sorunların çözümü için çalışılması, halkın sivil işlere katılım fikrinin geliştirilmesi" olarak görülmektedir. (Zengin & Üregen, 2004:308).

Birliğin amaçlarını gerçekleştirmek adına; uluslararası kongre ve konferanslar düzenlemek, belediyeler arası uluslararası ilişkileri kurmak ve geliştirmek, yerel yönetimlerle ilgili çalışmalar yapmak, bilgi toplamak, yaymak üzere daimi büro kurmak, yerel yönetimlerin özellik gösteren problemli alanları ile ilgili

çalışmalarda bulunmak, ortak ilgi alanlarında diğer resmi ve gayri resmi kuruluşlarla işbirliği yapmak, birlik faaliyetlerini geliştirecek hukuki adımları atmak gibi faaliyetler yürütmektedir (Zengin & Üregen, 2004:309).

UTO – Birleşmiş Kentler Teşkilatı

1957 yılında Fransa'da kurulan UTO kardeş kentler aracılığı ile; halklar, yerel ve bölgesel topluluklar arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuştur (Ünlü, 1993:38). 45 yıllık varlığı süresince 80'den fazla ülkeden 1100'ü aşkın kent UTO'nun üyelerini oluşturmuştur. UTO yerel demokrasi, ortaklık ve kentler arası kardeşlik ilkelerini öne çıkarmıştır (UCLG-MEWA, 2012). UNESCO ve Avrupa Konseyi nezdinde UTO danışmanlık statüsünde de faaliyet göstermiştir (Ünlü, 1993:38).

UTO'nun temel prensipleri (Zengin & Üregen, 2004:312):

- Statüleri ve nüfusları ne olursa olsun üye şehirlerin eşit olması,
- Üyelerin kendi işlerine karışmaksızın, bir parti propagandası yapmaksızın, üye şehirlerin halkları arasında daha iyi anlaşmayı sağlacak, kardeş şehirler arasında değişim yapılması,
- Halkların ana dilini ve kültürel özelliklerini koruyucu ve halklar arasındaki anlayışı ve uluslararası diyaloğu geliştirici iki dile dayalı eğitim yapılması,
- Dil, din, ırk, cinsiyet, sınıf, tabiyet, ideoloji, politik ve sosyal sisteme dayalı her tür ayrımcılığın reddi olarak sayılabilmektedir.

METROPOLIS – Dünya Büyükşehirler Birliği

1985 yılında bir milyondan fazla nüfusa sahip 81 büyükşehirin bir araya gelerek Kanada'nın Montreal kentinde kurulan Dünya Büyükşehirler Birliği kuruluşundan bu yana büyükşehirlerin karşı karşıya bulunduğu; şehir planlaması, ekonomik gelişme, çevre ve ulaşım gibi sorunlarına çözümler sağlayacak bilgi alışverilerini teşvik etmektedir (UCLG-MEWA, 2012).

Birliğin temel amacı; büyükşehirlerin geçmişteki başarılarından faydalanmak bu sayede gelecekte karşılaşabilecekleri muhtemel sorunlar için üyelerine seçenekler sunmaktdır (Ünlü, 1993:81).

UCLG – Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı

Kendisini "Demokratik yerel yönetimlerin ortak sesi ve savunucusu" olarak tanımlayan Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı (UCLG); IULA (Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği), UTO (Birleşmiş Kentler Teşkilatı) ve METROPOLİS (Dünya Büyükşehirler Birliği)'nin 1996 yılında İstanbul'da Habitat II Konferansı'nda biraraya gelmesi ile başlayan bir sürecin sonunda söz konusu uluslararası kuruluşların birleşmesi ile genel merkezi Barselona kenti olarak belirlenip 2004 yılı itibariyle fiilen faaliyetlerine başlayan en etkin uluslararası yerel yönetim birliğidir (UCLG-MEWA, 2012).

Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı 95 ülkede 1000'den fazla kenti üye olarak bünyesinde barındırarak faaliyetlerine devam etmektedir. UCLG'nin çalışma programı şu şekildedir(UCLG, 2012):

- Yerel yönetim ve küresel yönetişim temsilcisi kuruluşların etkisinin ve rolünün artırılması,
- Vatandaşa yakın destek olabilmek için etkin, demokratik, yenilikçi yerel yönetimlerin ana kaynağı olunması,
- Etkili ve demokratik bir küresel organizasyon sağlanması.

UCLG; şehirler ve onların üye oldukları birlikleri ile arasındaki uluslararası işbirliklerini desteklemekte, yerel yönetimlerin kapasitesini artırmak amacıyla programlar, ağlar ve ortaklıklar oluşturmaktadır (UCLG, 2012).

Dünyanın en büyük yerel yönetim teşkilatlanması olarak nitelendirilen Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı, hem bireysel yerel yönetimlerden hem de bir ülkede faaliyet gösteren ve tüm ülkeyi temsil eden ulusal yerel yönetim birliklerinden oluşmaktadır (UCLG-MEWA, 2012:10).

UCLG merkezden yönetimden ziyade ademi merkeziyetçi bir yapılanmaya sahip olup, tüm dünyada; Afrika, Asya-Pasifik, Avrupa, Avrasya, Orta Doğu ve Batı Asya, Latin Amerika ve Kuzey Amerika, Metropolis olmak üzere 8 bölge teşkilatı ile faaliyetlerini sürdürmektedir (UCLG-MEWA, 2012:10).

OICC – İslam Başkentleri ve Kentleri Teşkilatı

İslam Başkentleri ve Kentleri Teşkilatı (OICC) 1979 yılında Fas'ın Fez kentinde toplanan İslam ülkeleri Dışişleri Bakanları 10. Konferansı tarafından kurulmuş olup teşkilatın herhangi bir siyasal faaliyeti ya da bağlantısı bulunmamakta, teşkilat üye ülkelerinin siyasal işlerine karışmamaktadır (Ünlü, 1993:81).

OICC; Asya, Afrika, Avrupa ve Güney Amerika olmak üzere dört kıtaya yayılmış 54 ülkede 141 başkent ve aktif kent üyesi bulunmakta olup teşkilatın amaç ve aktiviteleri ile ilişkili olarak, İslam Dünyası dışındaki 6 ülkeden 8 gözlemci üye, İslam Dünyası'ndan ve İslam dünyası dışındaki bakanlıklardan, komisyonların teşkilatlarından, üniversitelerden, araştırma ve kültür merkezlerinden 14 iş ortağı teşkilat dahilinde faaliyetlerini sürdürmektedir (Varıcı, 2010: 35).

İslam Başkentleri ve Kentleri Teşkilatı 6 ana amaç üzerinde çalışmalarını şekillendirmektedir (OICC, 2012):

- Samimiyet, kardeşlik ve üye kentler arasındaki dostluğun pekiştirilmesi,
- İslam başkentleri ve şehirlerinin kimliklerinin ve miraslarının korunması,
- Üye kentler arasındaki destek, koordinasyon ve işbirliği kapsamının genişletilmesi,
- Üye kentlerin büyüme ve refahına hizmet edecek planlar geliştirilmesi,
- Üye başkent ve şehirlerin standartlarının gelişmesi için sunulan hizmetlerin ve yerel yönetim şirketlerinin teşvik edilmesi,
- Üye başkent ve kentlerde kapasite geliştirme programlarının geliştirilmesi.

CEMR – Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR) bir grup Avrupa belediye başkanı öncülüğünde 1951 yılında Cenevre'de kurulmuş olup söz konusu kuruluş yerel ve bölgesel özerk yönetim ve demokrasiye dayanan birleşik Avrupa'yı teşvik için çalışmaktadır (CEMR, 2012).

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi'nin çalışma konuları şu şekildedir (CEMR, 2012):

Uyum ve bölgesel politika, iklim değişikliği, iş, enerji, çevre, fırsat eşitliği, demokrasi, yönetişim ve Avrupa entegrasyonu, bilgi toplumu ve e-devlet, uluslararası yerel yönetim, işveren konumundaki yerel ve bölgesel yönetimler, Kuzey – Güney Yarımküreleri işbirliği, kamu hizmetleri ve tedarik, sosyal ilişkiler, ulaşım, eşleştirme, dünya ilişkileri – UCLG Avrupa.

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi Avrupa'da faaliyet gösteren en büyük organizasyon olup yapılanma dahilinde 150000 yerel ve bölgesel makam temsil edilmektedir (CEMR, 2012).

TDBB – Türk Dünyası Belediyeler Birliği

Dünya çapında tüm kentleri yönlendirici, kent özelliklerine göre faaliyetlerini sürdüren, kentlerin faaliyet gösterdiği bölgelere göre örgütlenmiş uluslararası yerel yönetim kuruluşlarının yanısıra Türkiye menşeli kurulmuş en etkin uluslararası yerel yönetim kuruluşu Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) olarak görülmektedir.

TDBB 12 Kasım 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. TDBB'nin temel amacı uluslararası alanda; yerel yönetimlerin sorunlarının ve çözüm yollarının belirlenmesi, tartışılması, ortak çözümler aranması ve uygulama çalışmalarına katkı sağlanmasıdır. TDBB'nin bu amacı gerçekleştirirken bünyesinde barındırdığı 18 farklı ülkeden 1024 üyesi bulunmaktadır (TDBB, 2012).

Türk Dünyası Belediyeler Birliği uluslararası faaliyetlerini bizzat yürütürken bir takım faaliyetlerinde de bir takım uluslararası kurum ve kuruluşlarla dirsek temas halindedir. Bu kurum ve kuruluşlar: Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR), Avrupa Akdeniz Yerel ve Bölgesel Yönetimler İşbirliği Komitesi (COPPEM), Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı (UCLG-MEWA), Arap Şehirler Birliği (ATO), Avrupa Türk Demokratlar Birliği Hollanda Şubesi (UETD), İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) olarak sıralanmaktadır (TDBB, 2012).

Dünya'da etkin bir konumda bulunan ve yerel yönetimlerin birbirleri ile olan diyaloglarının gelişmesine katkı sunan diğer önemli kurum ve kuruluşların bazıları şu şekilde sıralanabilir: Arap Kentler Birliği, Afrika Küresel Kardeş Şehirler Kuruluşu, Barışçıl Belediye Başkanları Örgütü, Büyük Şehirler

Forumu, Çevre ve Deniz Bölgeleri Konferansı, Nükleersiz Yerel Yönetimler, Uluslararası Kardeş Şehirler Örgütü, Güney-Doğu Avrupa Yerel Yönetim Birlikleri Ağı, Bölgeler Komitesi, Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Asya Belediye Başkanları Forumu, Karadeniz Yerel Yönetimler Ağı, Filistin Yerel Yönetimler Birliği, Çin Uluslararası Dostluk Şehirleri Birliği, Avrupa Tarihi Kentler Birliği.

SONUÇ

Belirtilen öncü uluslararası yerel yönetim birliklerinin dışında yine dünyada etkin bir yere sahip uluslararası yerel yönetim kuruluşları bulunmaktadır.

Uluslararası yerel yönetim kuruluşlarının kuruluş nedenleri oldukça farklıdır ancak bu kuruluşların benzerlik gösteren en büyük amacının yerel yönetimlerin çıkarlarını korumak, deneyim paylaşımlarına katkı koyabilmek, faaliyetlerinde daha etkin hale gelebilmek ve konularına ilişkin mevzuat değişikliklerine katkı koyacak konumda olmaktır.

En temelde söz konusu kuruluşların örgütlenme şekilleri ve finans kaynakları oldukça farklı olmasına karşın birlikte olma şekilleri, yönetim anlayışları, mali işleri, çalışma prensipleri ve üyelerine olan hizmet sunumları benzerlik göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. CEMR (2007) “TwinningforTomorrow’s World: PracticalHandbook”, *CEMR Publications,* October 2007.
2. KAYA, Erol (2005) “Uluslararası Yerel Yönetim Birlikleri İşbirliği”, *Uluslararası Yerel Yönetim Birlikleri İşbirliği Konferansı,* TDBB.
3. OICC (25.08.2012) “Goals”, http://www.oicc.org/oiccenglish/means.htm
4. ÖZCAN, Ümit (2006) “Yerel Yönetimler Arasında Ortaklıklar ve Kardeş Şehir İlişkileri El Kitabı”,
5. TAMER, Mustafa (2010) “Açıklamalı – Yorumlu – İçtihatlı Mahalli İdare Birlikleri”, MTSAV Yayınları, Yayın No: 88, İzmir.
6. TDBB (25.08.2012) “Tanıtım”, http://www.tdbb.org.tr/tr/kurumsal_tanitim_3.html
7. UCLG (24.08.2012) “UCLG – About Us”, http://www.cities-localgovernments.org/sections.asp
8. UCLG-MEWA (2012) “UCLG Dünya Teşkilatı”, *Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı Bülteni,* Sayı: 1, s. 10-11.
9. ÜNLÜ, Halil (1993) “Yerel Yönetimler arası İşbirliği: Kent ve Belediye Birlikleri”, IULA – EMME ve Toplu Konut İdaresi Yayını, İstanbul.
10. VARICI, Adem (2010) “İslam Başkentleri ve Kentleri Teşkilatı (Organization of Islamic Capitals and Cities – OICC)”, *İstanbul ve Uluslararası Kent Gündemi Bülteni*, Ocak 2010, Sayı: 3, s. 35-37.
11. ZENGİN, Eyüp ve ÜREGEN, Abdülkerim (2004) “Türk Dünyası Belediyeler Birliği Kurulması İçin Hazırlık Çalışmaları”, *Yerel Yönetimler Desantrializasyon ve Azerbaycan Belediyeleri,* Belediyecilik Araştırmaları Merkezi, Bakü, s. 300-331.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(29)

Asiye YÜKSEL[173]; Öznur GÖKKAYA[174]; Hasan LATİF[175]

YENİLEŞİM(İNOVASYON) POLİTİKALARINDA YENİ MEDYA PRATİKLERİ

NEW MEDIA PRACTICES IN INNOVATION POLICIES

ÖZ

Teknolojinin bu denli baskın olduğu günümüz koşullarında rekabet edebilmenin yolu yeni bir şey üretmekten geçmektedir. Sürdürülebilir iletişim yöntemleri, işletmeleri ve bireyleri güçlendirerek ileri noktalara taşımaktadır. Sosyal medya, sürekli güncellenebilmesi, çoklu kullanıma açık olması, sanal paylaşıma olanak tanıması ve benzeri nedenlerle yeni iletişim ortamlarında en ideal mecralardan birisi olarak kendisini göstermektedir. Bu kadar hızlı bir şekilde değişen dijital dünyaya iletişim ağlarında yetişebilmek ancak yenilikçi arayışlar ve teknolojik üstünlükler ile mümkün olacaktır. Bu makalede yeni medya ekonomisinde yenileşimin(inovasyonun) rolü ve iletişim yönetimine katkısı belirtilerek inovasyon ile kitle kaynak kullanımın önemine farkındalık oluşturmak hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın amacı "kitle kaynak" kullanımının yenileşim (inovasyon) politikalarında yeni medya pratikleri hakkında ar-ge yapan kuruluşlara farkındalık yaratmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni medya ekonomisi, yenileşim, kitle kaynak kullanımı.

ABSTRACT

In today's conditions where technology is so dominant, the way to compete is to produce something new. Sustainable communications methods, businesses and individuals are moving forward. One of the most important reasons for the widespread use of Internet among people and organizations is the growing interest of website users and social media applications after 2000's. The use of social media, which has become a habit by today's virtual media users, responds to the social demands of large masses from all cultures and all walks of life and initiates an interaction process. The development of new communication environments and the fact that different masses are interested in information communication technologies increase the power of social media and give a new dimension to the concept of socialization. These networks have begun to create new digital shopping environments as well as socialize, which has led to the development of trade in new media environments.

The purpose of this study is to raise awareness about the new media practices in the innovation policies of the use of "mass media".

Keywords: *New media economy, innovation, crowdsourcing.*

[173] **Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ Uzunyol Meslek Yüksekokulu, Kocaeli/TÜRKİYE; asiyey@hotmail.com**
[174] **Kocaeli Üniversitesi, Hereke Meslek Yüksekokulu, Kocaeli/TÜRKİYE; gokkayaoznur@gmail.com**
[175] **Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sakarya/TÜRKİYE; haslat@gmail.com**

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojileri günümüzde baş döndürücü bir şekilde gelişim göstermektedir. Bu sayede bilgiye erişim kolaylaşmakta, kişilerarası iletişim ve kitle iletişimi daha rahat bir şekilde sağlanmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler günlük yaşamı da derinden etkilemektedir. Bu teknolojilerin tümü, mesajların bir noktadan diğer bir noktaya hızlı bir şekilde iletilmesine imkân vermektedir. Ayrıca günümüzde etkisini giderek arttıran kitle iletişim araçları ise bilgisayar-internet sistemleriyle bütünleşmektedir. Kitle iletişim araçlarının bilgisayar ve internet tabanlı bir hal almasıyla birlikte bu teknolojilere "yeni" sıfatı verilmiştir. Yeni iletişim teknolojileri ile birey edilgen durumdan etken duruma geçme imkânı bulmuştur

Küreselleşmenin olağan sonuçlarından birisi olarak ağırlaşan rekabet şartlarında, kuruluşların kendi eksenlerinde kalıcı ve sürdürülebilir olmaları için farklılaşma yaratmaları gerekmektedir. Farklılaşmanın yeni açılımlarımdan en önemlisi ise yenileşim(inovasyon)dir. Farklılaşma ihtiyacını yenileşim(inovasyon), katılımcılık ve ekonominin artan önemi ile eklemlediğimizde ise, yeni bir imkân olarak ortaya kitle kaynak (crowdsourcing) yaklaşımı çıkmaktadır (Scupola ve Nicolajsen, 2012).

Yeni veya önemli ölçüde değiştirilmiş ürün (mal ya da hizmet) veya sürecin; yeni bir pazarlama yönteminin; ya da iş uygulamalarında, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni bir organizasyonel yöntemin uygulanması olarak tanımlanan yenileşim (inovasyon) son yılların en önemli kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır (www.tdk:gov.tr erişim tarihi: 09.09.2016). Ekonomik gelişmelerin birincil kaynağı da bilişim altyapısı ve teknolojik inovasyon olarak görülmeye başlamıştır.

Geçtiğimiz son yirmi yıl içerisinde 'Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin'' hızlı şekilde gelişimi, bilginin insanoğlu tarafından dijitalleştirilmesine ve onu eskisine göre çok daha kolay şekilde yayılmasına yardımcı oldu. Günümüzde dünya nüfusunun yetişkinlerden oluşan büyük bir bölümü artık internet üzerinden istediği her türlü bilgiye ulaşabilmekte ve web 2.0 teknolojilerinin sağladığı etkileşim sayesinde onu değiştirip bilgi üretimine katkı sağlayabilmektedir.

Dünyada Wikipedia, I-stock Photo ve innocentive.com gibi başarılı örnekleri inceleyen ve bu platformların kitlelerin bilgeliğinden nasıl faydalandığını araştıran Wired dergisi editörlerinden Jeff Howe, 2006 yılında dergide yayımladığı makalesinde ilk defa bu iş modelini "Crowdsourcing" olarak tanımlamış ve dünya literatürüne dâhil etmiştir. İngilizce bir kelime olan Crowdsourcing aslında iki ayrı kelime olan Crowd (kalabalık/kitle) ve Sourcing (Kaynak/Kaynak bulma) kelimelerinden türetilmiştir (Howe, 2006). Türkçe karşılığı "Kitle Kaynak" olarak çevrilen crowdsourcing kelime yapısı itibariyle çok kullanılan out-sourcing'e (dış kaynak/taşeron hizmeti) benzemekle birlikte anlam itibariyle tamamen farklıdır (Howe, 2008). Temel itibariyle kitle kaynak aslında yeni bir yaklaşım sayılmamalıdır. Sanayi devriminin başında bu yana icat yarışmaları, 20 yy sonlarından itibaren de "Müşteriye Sor" eğilimini firmalar benimsemiştir. Bugünde yeni medya teknolojileri ve internet üzerinden firmalar durumları kitlelere sormaktadırlar.

Yeni medya çağı üzerine çalışan ilk ve önemli kuramcılardan biri olan Mark Poster, bu kavrama 1995 tarihli kitabında değinmiştir. Kitabına II. Medya Çağı adını veren Poster XX. Yüzyılın sonlarında ileri kapitalist ülkelerde iletişim araçlarının geçirdiği dönüşümün altını çizmektedir. Yeni medya çağını ya da kendi deyişiyle II. Medya Çağı'nın ise; etkileşimin ön planda olduğu, çoğunluğun çoğunlukla iletişime ve etkileşime geçebildiği, merkezi olmayan, çift ve çok yönlü iletişime dayalı, devlet müdahalesinden uzak ve demokratik bir özellik taşıdığını ifade etmektedir (Aydoğan, 2010). Poster, yeni medya çağının çok yönlü olduğunu vurgulamış ve etkileşim unsurunun ön planda olduğuna dikkat çekmiştir.

Manuel Castells, yeni iletişim teknolojilerinin bireysel iletişimi geliştirdiğini, kitleyi heterojenleştirdiğini, geleneksel medya örgütlenmelerinin biçim değiştirdiğini düşünmektedir.

Castells'e göre, yeni iletişim teknolojilerinin yarattığı gerçek sanallık kültürü, zaman ve mekân algısını da dönüştürmüştür. Bu sanal gerçeklikten farklı olan gerçek sanallıkta, medya gerçek deneyimlerin yerini almaz, gerçek deneyimlerin kendisi durumuna gelir. McLuhan'ın araç mesajdır yorumunu değiştiren Castells, iletinin aracının kendisi olduğunu söyler. Buna örnek olarak MTV'yi ele alan Castells, çokuluslu şirketlerin gençlik müziği gibi belli iletileri aldığını ve bu iletileri MTV içinde şekillendirdiğini ve MTV müziğinin günümüzdeki gençlerin müzik deneyimi haline geldiğini anlatır (Laughley, 2010).

Web 2.0 teknolojileri ve kullanıcı etkisiyle gelişen ve yayılan sosyal medya ağları her geçen gün daha da popüler birer mecra haline gelmektedir. Araştırma şirketi Nielsen'nin 2011 yılında yaptığı araştırmaya göre; blog, wiki ve forumların da dâhil olduğu sosyal medya havuzunda, Dünya genelinde insanlar günde 110 Milyar dakika harcamaktadır (Nielsen, 2011). Öte yandan, yine aynı araştırmaya göre, dünyanın en çok tanınan 3 markası Facebook, YouTube ve Wikipedia da birer sosyal medya ağıdır. Her geçen gün daha da popüler hale gelen sosyal medya ağları ekonomiye de muazzam etkilerde bulunmaktadır. Özellikle de dijital ekonomi, sosyal medyanın girişimci etkisinin odak noktasıdır

Sosyal ticaretin temel dayanaklarından biri olan elektronik ticaret, mal ve hizmetlerin üretim, tanıtım, satış, sigorta, dağıtım ve ödeme işlemlerinin bilgisayar ağları üzerinden yapılmasını ifade etmektedir (Standifer ve Wall, 2003).

Sosyal ticaret en basit haliyle, elektronik ticaret ve web 2.0 araçları yardımıyla, sosyal medya ağları üzerinde ürün ve hizmet alım satımını ifade etmektedir. Sosyal ticaret, elektronik ticarette olduğu gibi kullanıcı yorumları, üye derecelendirmeleri ve alışveriş araçlarına (ödeme ve güvenlik eklentileri gibi) sahip olmakla birlikte, tüm bunları çevrimiçi bir topluluk üzerinden gerçekleştirmektedir (Stratmann, 2010).

Neo liberal toplum politikalarının yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin kullanım› olarak tanımladığı pratiklerin, e-devlet, yönetim, e-ticaret gibi, kapitalist sermaye birikiminin değişen koşullarıyla uyumlu olduğu, gelişmekte olan ülkeler bir yana gelişmiş ülkelerde de toplumun tüm kesimlerine evrensel hizmet içerikli kullanım pratiklerinin desteklenmesini ikincil planda bırakıldığı gözlemlenir (Binark, 2005:161). Aslında böylesi bir dönüşümle, sektör yönelimli politikalardan, pazar yönelimli politika dönemine geçilmiştir

Hoyer ve diğerleri göre(2010). 'Tüketici' 'son kullanıcı' durumunda kişilere yöneticiler aynı endüstriyel kullanılabilecek dijital pazarlama iletişimi ve sosyal medya olanaklarına ek kombinasyon aktive müşteriler tarafından inovasyon süreçleri ve değer yaratılmasını kolaylaştırmak için geribildirim, iyileştirme önerileri ve ürüne hatta yeni fikirler ve yenilik sağlamak için üreticileri ve servis sağlayıcıları kullanırlar. Fikir koleksiyonunuzu organize etmenin bir yolu crowdsourcing uygulamaktır. Crowdsourcing tam kökeni Howe (2006) tarafından ilk defa kullanılmıştır. Howe göre (2008: 280), "kitle kaynaklı tek bir strateji mümkün değildir.

Yeni medya ve yenileşim (inovasyon)

Günümüzde hızla değişen teknolojilerin ve gelişen çevre koşullarının bir sonucu olarak tüketici ihtiyaçları da farklılaşmaktadır. Bunun yanında piyasada birbirinin aynı ürünlerin yer alması ve tüketici tercihlerinde en uygun, en hızlı teslim ve en iyi hizmet kriterlerinin öneminin gittikçe artması, farklılaşmaya olan ihtiyacı her geçen gün arttırmaktadır.

İnovasyon, Latince kökenli olan "innovatus" kelimesinden gelmekte olup toplumsal, kültürel ve idari ortamda yeni yöntemlerin kullanılması anlamına gelmektedir (Elçi, 2006).

İnovasyon, gelişen ve hızla değişen dünyada işletmeler için rekabet üstünlüğü sağlayabilmenin en güçlü yoludur. İnovasyonu başarıyla gerçekleştirebilen işletmeler ise deneyimleriyle daha da güçlü bir şekilde yoluna devam edebilmektedirler. İnovasyon kavramını Drucker (1985), girişimciliğin bir aracı ve refah oluşturmak için yeni bir kapasite meydana getiren, kaynakları sağlayan eylemler dizisinin başarılı bir çıktısı olarak tanımlamıştır. Porter (1990) ise inovasyonu rekabetten uzak yeni bir pazar konumuyla göreceli avantaj sağlayan hem yeni teknolojilere hem de yeni iş yapma yöntemlerine ilişkilendirmektedir.

Oslo kılavuzunda yer alan OECD-EUROSTAT (2005) çalışmasındaki inovasyon sınıflaması genel kabul görmektedir. Buna göre inovasyonun türleri, işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet), süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yönetim başarısı olarak ileri sürülmektedir (Oslo, 2005).

İnovasyon sistemi yaklaşımını içerik açısından hem geniş, hem de dar anlamda açıklamak mümkündür. Dar anlamda inovasyon sistemi öncelikle üniversitelerin, kamu ve özel sektör araştırma enstitüleri ve kuruluşlarının Ar-Ge fonksiyonlarını birleştiren ve üçlü sarmal yaklaşımı olarak nitelendirilen inovasyonun doğrusal (lineer) modelini yansıtmaktadır. Geniş anlamda; öğrenmeyi, araştırmayı ve keşif yapmayı etkileyen

iktisadi yapı ve kurumsal örgütlenmenin tüm bölümlerini ve yönlerini içermektedir (Cooke vd., 2007: 300).

Cooke vd. (2007)'de ise inovasyon sisteminin arz ve talep yönünden bahsedilmektedir. Arz yönü, eğitim için kurumsal sorumluluğun yanı sıra bilgi oluşumunun kurumsal kaynaklarını ve kalifiye iş gücünün hazırlanmasını içermektedir. Talep yönü, inovatif süreçlerin ve ürünlerin pazarlanması ve oluşumundaki arz yönünün bilimsel ve teknolojik çıktısını geliştiren ve uygulayan üretken sistemler, firmalar ve organizasyonları kapsamaktadır.

Açık inovasyon (open innovation) anlayışıyla birleşen bu yönelim, Clay Shirky'nin "Here Comes Everybody: The Power of Organizing Without Organizations" (2008) adlı kitabında ele aldığı "crowdsourcing – kitle istihdamı" kavramını ortaya çıkarmıştır. Garcia ve Calantone (2002) inovasyonun en net tanımlamalarından birinin özellikle teknolojik inovasyonlar temelli OECD çalışması (1991) olduğunu öne sürmektedirler.

Geçmişte kurumlar daha çok teknoloji temelli inovasyonlara ağırlık verirken, günümüzde fırsat ve pazar temelli teknolojik alt yapı gerektirmeyen inovasyonların da değerini anlamışlardır (Ulusoy, Çetindamar, Yeğenoğlu, ve Bulut, 2007). Günümüzde inovasyona yönelik kurumsal yapıların içinde yönetim desteği olmayan, kaynak ve serbest zamandan yoksun projeler sadece fikir, en iyi olasılıkla da kısmi iyileştirme seviyesinde kalma tehdidi altında bulunmaktadır. Bu nedenle işletmelerde inovasyon sürecinin başarılı bir şekilde uygulanıp yönetilebilmesi için bu süreçte ortaya çıkan kurumsal engelleri ortadan kaldırmak gerekmektedir (Kanter, 1985).

İletişim İnovasyonu

İletişimde inovatif yöntemlerle başarılı projeler, duyurular, ürün tanıtımları, ürün tutundurma çalışmaları ve marka yaratma stratejileri oluşturulabilir. Klasik yöntemlerin yanısıra rakiplerin görmedikleri denenmemiş iletişim alternatiflerini kullanarak yaratıcı çözümler bulanlar hiç kuşkusuz farklılaşacaklar. Özellikle bunu algılama yönetiminin parametreleriyle uyumlu bir paralellikte yapabilenler, bu süreçte bir kaç adım önde olacaklar.

Michael Porter'in (1985) ortaya koyduğu üzere, işletmelerin iki tür rekabet avantajı yaratma yolu vardır: bu çerçevede şirketler ya maliyetlerini yeni enformasyon ve inovatif yöntemlerle mümkün olduğu kadar düşürecek ve 'maliyet liderliği' sağlayacaklardır, ya da, şirketler enformasyon ve inovasyonun sağladığı artı değerli inovatif çözümlerle yeni hizmetler veya ürünler üreterek yahut var olan ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirip geliştirerek, artı değerli ürün ve hizmetlerle daha yüksek kâr marjları elde etmek üzere 'artı değerli ürün/hizmet liderliğine' yöneleceklerdir.

İnovasyon ve yönetimi konularında, etkisi yüksek olmakla beraber, yine kütüphane biliminin bilgi yönetimi konusundaki ihmal edilmişliğine benzer bir şeklide ihmal edilen bir bilim alanı da iletişimdir. Ünlü inovasyon ve sosyal değişim sosyologu Everett M. Rogers'in kaydettiği üzere, inovasyon bir sosyal sistemin üyeleri arasında zaman içinde belirli kanallarla yayılmakta ve bu sürece de 'yayılım' (diffusion) adı verilmektedir. Özel bir iletişim türü olan bu süreçte, iletiler yeni düşüncelerle biçimlendirilmiştir (Rogers, 2003, s.5). Üretimde yeni bir ürünün veya hizmetin planlanması, ar-ge (araştırma-geliştirme), tasarım vb. öncü süreçlerle başlayan inovasyon, bir iletişim süreci olarak kitlelere ulaşmakta ve davranış değişiklikleri yaratmaktadır.

Kitle Kaynak Kavramı

Küreselleşmenin olağan sonuçlarından birisi olarak sertleşen rekabet şartlarında, kuruluşların kendi ekosistemlerinde kalıcı ve sürdürülebilir olmaları için farklılaşma yaratmaları gerekmektedir. Farklılaşmanın yeni açılımlarımdan en önemlisi ise inovasyondur (Midgley, 2009). Tidd, Bessant ve Pavitt teknolojik, piyasa ve örgütsel değişimle inovasyon yönetimini eklemledikleri çalışmalarında bir dizi inovasyon tanımı vermektedirler: Bunlardan Birleşik Krallık Ticaret ve Sanayi Departmanı İnovasyon Birimi tarafından "İnovasyon, yeni fikirlerden başarılı yararlanmadır" şeklinde bir tanım yapılmıştır.

Farklılaşma ihtiyacını inovasyon, katılımcılık ve ekosistemin artan önemi ile eklemlediğimizde ise, yeni bir imkân olarak 'kitle kaynak (crowdsourcing)' yaklaşımı karşımıza çıkmaktadır (Lindegaard, 2012).

Bir başka deyişle; kuruluşun (örneğin ekonomik işletmenin) ekosistemi açısından baktığımızda buradaki imkânlar, kaynaklar ve paydaşları değere dönüştürmek açısından sosyal medya üzerinden, inovasyon olgusunu ve kitle kaynak aracını eklemleme fırsatı doğmaktadır.

Kitle kaynak kavramı, rekabetle baş edebilme yolunda sosyal medyanın inovatif üretmede daha örgütlü ve planlı kullanarak geliştirilmiş bir biçimidir. Teknik olarak kitle kaynak; ihtiyaç duyulan hizmetlerin, fikirlerin veya içeriğin –genelde İnternet ortamında olduğu gibi çevrim içi büyük bir topluluğun katkılarıyla elde edilmesidir. Kitle kaynak düşüncesi kısaca, "İnsanlar çok çeşitli konularda bilgili ve deneyimlidir; önemli olan bu hazineyi kazıp çıkarmaktır" diye özetlenebilir. 'Kitlelerin bilgeliği" (Surowiecki, 2005) olarak adlandırabileceğimiz kitle kaynak yaklaşımı; sosyal medya, inovasyon ve katılımcılık kavramları ile ilginç bir bütünlük vaat etmektedir.

İleri enformasyon teknolojisi, insanın yeni durumlara intibak etmesi (Yazıcı, vd. 2016), farklı kültürlerle tanışması, onlarla diyaloga geçmesi anlamlarına gelmektedir. Kitlesel medya hem birey hem de toplum için devasa bir bilgi kaynağıdır. Yazıcı vd. (2016) ne göre kitlesel medya kullanımı sonucunda insanların davranışları ve alışkanlıkları değişir.

Kitleleri İnovasyon Partneri Olarak Kullanmak

Karim R. Lakhani, Kevin J. Boudreau adlı yazarlar Harvard Business Review dergisindede yayınlanan makalelerinde: (http://www.hbrturkiye.com/blog/kitleleri-inovasyon-partneri-olarak-kullanmak-2) kitleleri inovasyon partneri olarak kullanın demektedirler. Kitle kaynak çözümlere internet aracılığıyla ulaşılabilir. Aşağıdaki internet siteleri bu oluşuma örnektir:

Yukarıda açıklanan Vikipedi; kitle kaynaklı çözümlere en güzel örnektir. Yazan ve güncelleştirenler bu işi para almadan yaparlar.

istockphoto.com; Grafik projelerinde kullanma amacıyla fotoğraf arayanlara amatör fotoğrafcıların çektiklerini ucuza temin eden site. Örneğin profesyonel fotoğrafcılar 100 dolar istediği bir durumda bu site 1 dolar ile ayni gereksinimi karşılayabilir.

Amazon; Mechanical Turk Makinalara zor, insanlara kolay cevapları para karşılığı insanlara verdirtir. Bu cevaplar genellikle basit ama çok yüksek sayıda olur; o zaman her küçük cevaba cüzi bir miktar ödenir.

innocentive.com; Firmaların Ar&Ge bölümlerinin başa çıkamadığı bilimsel ya da mühendislik sorunlarını çözene mükafat önerilebilen bir site. Burada bir çözüm onbinlerce dolar gelir getirebilir. yourencore.com Firmaların bir kezlik projeler için emekli bilim adamları bulmalarını sağlayan site.

Emporis: gönüllülerce bina verileri toplanmasını sağlayan site. ESP Game / Google Image Labeler: Resim aramada kullanılmak üzere resmi anlatan yazıların bir internet oyununun yan etkisi olarak elde edilmesi için site. reCAPTCHA: otomatik tanınması zor yazıların insan emeğiyle bilgisayar ortamında aranır taranır hale getirilmesini sağlayan site.

MoveOn.org: kitle kaynak yöntemiyle siyasi faaliyetler örgütleyen bir site. Stardust@Home ve Galaxy Zoo: uzayın incelenmesine gönüllü insangücü sağlayan iki site.

FlipperTV (Kasim 2007) ve McCainpedia (Mayis 2008): Amerikan başkanlık seçiminde kullanılmak üzere halkın çektiği cumhuriyetci yanlısı videoların kullanımını kolaylaştıran siteler.

James Surowiecki'nin "Kitlelerin Bilgeliği" (2004) kitabında açıkladığı gibi doğru zaman ve koşullar altında gruplar göreceli olarak içlerinde bulunan en akıllı kişiden çok daha akıllı olabilir ve doğru kararlar verebilir. Wikipedia'nın başarısının ve doğruluğunun sırrı bu; çok sayıda katılımcıyı bir araya getirmesi ve herkesin erişimine açık olması. Wikipedia içerisinde belirli kurallar dâhilinde herkes bir konu hakkında başlık açabilir, açılmış başlıkları değiştirebilir veya güncelleyebilir.

Dünyada Wikipedia, I-stock Photo ve innocentive.com gibi başarılı örnekleri inceleyen ve bu platformların kitlelerin bilgeliğinden nasıl faydalandığını araştıran Wired dergisi editörlerinden Jeff Howe, 2006 yılında dergide yayımladığı makalesinde ilk defa bu iş modelini "Crowdsourcing" olarak tanımlamış ve dünya literatürüne dâhil etmiştir. İngilizce bir kelime olan Crowdsourcing aslında iki ayrı kelime olan Crowd (kalabalık/kitle) ve Sourcing (Kaynak/Kaynak bulma) kelimelerinden türetilmiştir. Türkçe karşılığı "Kitle Kaynak" olarak çevrilen crowdsourcing kelime yapısı itibariyle çok kullanılan out-sourcing'e (dış

kaynak/taşeron hizmeti) benzemekle birlikte anlam itibariyle tamamen farklıdır. Jeff Howe'nin tanımlamasıyla crowdsourcing; bitirilmesi hedeflenen bir işi geleneksel olarak tanımlanmış belirli bir kişi ya da kurumdan alıp, onu belirlenmemiş ve çok sayıda olan büyük bir topluluğa açık çağrı şeklinde yönlendirmek olarak açıklanabilir ve bu belirlenmemiş gruba yaptırmak şeklinde açıklamaktadır.

Jeff Howe'a (2006) göre; Crowdsourcing "inovasyon toplulukları"nı da oluşturmaktadır. Topluluk yarışı, inovasyon yapanlara hatırı sayılır avantajlar sağlamaktadır. Topluluk üyelerine, çalışmalarını geliştirmek, değerlendirmek ve tamamlamakta yardımcı olacak araçlar verilmektedir. Bu topluluklar, "çalıştıkları" şirketlere büyük üstünlük sağlamakta; işi, bir firmanın yapabileceğinden çok daha verimli bir şekilde örgütlemekte ve gerçekleştirebilmektedir. Firma bunlar için herhangi bir şey ödemek zorunda kalmamaktadır. Bu yöntemle, inovasyonun işlem maliyetleri de en alt seviyelere inmektedir. Şirketler inovasyon yapanları belirlemek, istihdam etmek, onların verimliliğini yönetmek veya çıktıyı değerlendirmek gibi sorunlarla uğraşmamaktadırlar.

Dil öğrenme ve karşılıklı dil eğitimi uygulaması Duolingo, Apple tarafından iPhone için 2013 yılının uygulaması seçilmiştir. Crowdsourcing mantığı üzerine temellendirilmiş uygulama, 2013 yılında büyük kitlelere adını duyurarak büyük bir büyüme kaydetmiştir.

SONUÇ

Geleneksel ve elektronik reklamcılık araçlarının hatta elektronik ticaret uygulamalarının, tüketiciye tüketiciyle çift yönlü iletişim kurma açısından, markaya ya da firmaya sağlayamadığı avantajları sosyal medya ağları sağlamaktadır. Sözü edilen bu küresel dönüşümün yansımalarını, iş hayatında ve sosyal ağlar üzerinde de görmek mümkündür.

Sosyal medya ağları ve elektronik ticaret araçlarının eşgüdümlü çalışmasının bir sonucu olan sosyal ticaret markalara; ürün ve hizmetlerini kimliği belirsiz hedef kitleler yerine, zevklerine veya harcama alışkanlıklarına göre kategorize edilmiş kitlelere önerme imkânı tanımaktadır. Bu sayede, markalar, gelen yorum ve tepkilere göre ürünlerini geliştirebilir; kampanyalarını bu verilere göre tasarlayabilir.

Sosyal medyanın bugüne kadar bilinen medya türlerinden ayrılan başlıca yönünün; tek yönlü bilgi aktarımının en az iki yönlü ve eş zamanlı olmaya dönmesi olduğu söylenebilir (Kara, 2013). Sosyal medya, İnternetin ve akıllı cep telefonları gibi yeni iletişim araçlarının sağladığı imkânlarla zaman ve mekân sınırlamasını ortadan kaldırmaktadır. Bu şekliyle sosyal medya; eğlenceden eğitime, işten yardımlaşmaya kadar pek çok alanı etkisi altına almaktadır. Sosyal medyanın bir diğer özelliği, bu ortamdaki içeriğin büyük ölçüde doğrudan bu medyanın tüketicileri olan insanlar tarafından üretilmesidir. Bu nedenle sosyal medya ortamında, iş dünyası açısından tüketici ve müşteri bir kez daha ön plana çıkmaktadır. Sosyal medya; sosyal iletişim boyutu bir yana, önümüzdeki dönemde iş dünyasını, iş kültürünü ve iş yapma modellerini çok daha fazla etkileyecektir.

Bu araştırma sonuçlarına baktığımızda Türkiye'de sosyal medyanın kullanımının sosyalleşme amaçlı kullanıldığı diğer amaçların henüz yaygınlaşmadığı söylenebilir. Bunun nedenleri arasında ekonomik parametreler gösterilebilir. Sosyal medyayı kullanan yoğunluğun genç olması buna rağmen ekonomik güçlerinin olmayışı gösterilebilir. Tüm bu bilgilerden hareketle işletmelere öneriler:

- Pazarlama/reklam fotoğraflarınızda kitle kaynağını kullanın.
- Grafik ve web tasarım seçeneklerinizi genişletmek için kitle kaynağı kullanın.
- Yeni ürün ve geliştirmelerinde kitle kaynağını kullanın.
- Kitle kaynağını ürünleri test etmek için kullanın.
- Kitle kaynak kullanımını inovasyonu teşvik etmek ve organizasyon içinde kitle inşa etmek için kullanın
- Kitle kaynak kullanımını müşteri yönetiminin bir yapısı olarak düşünün ve kitle kaynağı kullanın.
- Kitle kaynağını tüketiciye birebir ulaşmak için kullanın
- Kitle kaynağı yönetimi ekibi kurun
- Rekabet edebilmek ve kıyaslama yapabilmek için kitle kaynağı kullanın
- Sosyal etkileşimleri iş süreçleri olarak tasarlayın

- Sosyal odaklı inovasyon ağlarının kurun ve kitle kaynağı kullanın.
- İyi planlanmış medya yönetimi stratejisi oluşturun ve uygulayın
-Sosyal medya kullanıcılarından sosyal sermaye ağlarının oluşturulmasını (müşterilere kazanç sağlaması gibi) sağlayın
- Tüketicilerden marka bağımlıları oluşturulmasını sağlayın ve kitle kaynağı kullanın.
- Yeni medya okuryazarlığının arttırılması için işletmenizde kitle kaynağı kullanın.

KAYNAKÇA

1. Binark, Mutlu (2005), "Türkiye'de Yeni İletişim ve Enformasyon Teknolojilerinin Kullanım Kültürleri ve Cinsiyetler Arasındaki Dijital Uçurum". Ankara Üniversitesi Basımevi.
2. Cooke, P. Laurentis, C. D. Tödtling, F. ve Trippl, M. (2007). 'Regional Knowledge Economies'', Edward Elgar Publishing Limited, UK
3. Drucker, P. F. (1985). 'Innovation And Entrepreneurship', N.Y: Harper&Row Pub.
4. Garcia, R. & Calantone, R. (2002). 'A Critical Look At Technological Innovation Typology And Innovativeness Terminology': A Literature Review The Journal Of Product Innovation Management 19, 110-132.
5. Hoyer, W. D., Chandy, R., Dorotic, M. Krafft, M., & Singh, S.S. (2010). 'Consumer Cocreation in New Product Development''. Journal of Service Research, 13(3), 283-296.
6. Howe, J. (2006). 'The Rise of Crowdsourcing''. Wired Magazine, June.
7. Howe, J. (2008). 'Crowdsourcing: Why the Power of the Crowds is Driving the Future of Business''. Three Rivers Press, New York
8. Kanter, R.M. (1985). Supporting Innovation and Venture Development in Established Companies, Journal Of Business Venturing, 1, 47-60.
9. Kara, T. (2013), "Sosyal Medya Endüstrisi", İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım
10. Laughley, Dan (2010). 'Medya Çalışmaları'. Ali Toprak (çev:). İstanbul: Kalkedon.
11. Midgley, D. (2009), "The Innovation Manual", West Sussex: Wiley & Sons.
12. Nielsen (2011), 'Led by Facebook, Twitter, Global Time Spent on Social Media Sites up 82% Year over Year. NielsenWire'. http://blog.nielsen.com/nielsenwire/global/led-byfacebook-twitter-global-time-spent-onsocial-media-sites-up-82-yearover-year, erişim tarihi:16/11/2014
13. Porter, M. (1990). 'The Competitive Advantage Of Nations', London: Macmillan.
14. Rogers, E. M. (2003). Diffusion of innovations. New York: Free Press.
15. Scupola, A., Nicolajsen, H. W. (2012), "The Impact of Social Media Enterprise Crowdsourcing on Company Innovation Culture: The Case of an Engineering Consultancy,". Sprouts: Working Papers on Information System, 12(27). http://sporouts.aisnet.org/12-27 (Erişim Tarihi: 08.11.2014)
16. Standifer, Rhetta, Wall, James, (2003), "Managing e-commerce", Journal of Business Horizons, March-April. Ulusoy, G., Çetindamar, D., Yeğenoğlu, H. ve Bulut, Ç. (2007). 'An Empirical study on the competitiveness and innovation in four sectors of the Turkish manufacturing industry''. In: The 14th International Annual EurOMA Conference, Ankara.
17. Stratmann J (2010), Social commerce – the future of e-commerce? Fresh Networks. October 2010. http://www.freshnetworks.com/blog/2010/07/social-commerce-futuree-commerce erişim tarihi: 16/11/2014
18. Surowiecki, J. (2005), "The Wisdom of Crowds", New York: Anchor Boks.
19. Yazıcı, T, Karlı İ., (2016) "Teknoloji Medya ve Siyaset" Plato Yayınları sf. 73-74
20. Yiğit, G, ve ARAS G. (2012). "Bir Açık İnovasyon Aracı Olarak" Crowdsourcıng" Ve Üniversitelerde Uygulanabilirliği-Gaziosmanpaşa Üniversitesi İibf Örneği." Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences 17.3

Yararlanılan internet kaynakları:

21. http://www.acikinovasyon.com/icerik/798/kitle-kaynak-crowdsourcing-giris101--kitlelerin-bilgeligi-dunyayi-nasil-degistirir.html). Erişim tarihi: 28/12/2014
22. http://blog.zekeriyamulbay.com/2012/05/19/temel-pazar-arastirmasi-icin-twitterin-kullanilmasi/#sthash.Mo3JJM3x.dpuf
23. http://comtalks.com/2011/08/01/crowdsourcing-katkili-anayasa-izlanda-ornegi/.
24. http://www.hbrturkiye.com/blog/kitleleri-inovasyon-partneri-olarak-kullanmak-2 Erişim tarihi:28 Aralık 2014
25. Oslo Kılavuzu(2005), 3.Baskı
26. http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/Oslo_3_TR.pdf Erişim tarihi: 09/11/2014

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(30)

Abdullah ÇİĞDEM[176]; Duygu AKYOL[177]

EKOLOJİK SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL YÖNETİM BAĞLAMINDA TÜRKİYEDE YEREL YÖNETİMLERİN YASAL OLANAKLARI VE 2014 SONRASINDAKİ DEĞİŞİMİ

ECOLOGICAL URBAN MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF LEGAL OPPORTUNITIES OF LOCAL GOVERNMENT AND CHANGE AFTER 2014 IN TURKEY

ÖZ

İnsanların günlük hayatlarındaki ihtiyaçlarının çoğu yerel yönetimlerin hizmet alanı kapsamına girmektedir. Bu nedenle, insanın yaşam ortamını ve koşullarını iyi bir seviyeye getirmek, bireyin yaşam kalitesini korumak ve yükseltmek yerel yönetimlerin sorumluluğundadır. Çevresel yönetimin önleyici, onarıcı ve kalkınma politikalarının etkinliği, yerel yönetimlerin çevre yönetiminden doğrudan sorumlu tutulmasına bağlıdır. Çevresel konuların küresel önemi konusundaki gelişmeler, yerel yönetimlerin çevre alanında en etkili aktörlerden biri olmasını sağlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında ekolojik kent yönetiminde söz sahibi olan yerel yönetimlerin yasal imkânlarının neler olduğu ve bu yasal olanakların 2014 sonrası nasıl bir değişime uğradığı ve bu değişimin yerel yönetimlerin görev alanlarını nasıl etkilediği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel, ekolojik yönetim, yerel yönetim, yerel mevzuat, kentsel çevre.

ABSTRACT

Much of the needs of people in their daily lives fall within the scope of the service area of local governments. For this reason, it is included in the responsibility of the local governments to bring human life environment and conditions to a decent level, to protect and to raise the quality of life of the individual. The effectiveness of environmental management's preventive, restorative and development policies also depends on local governments taking direct responsibility for environmental management.

Within the scope of this study, it will be discussed how the legislative possibilities of the ecological city administration are applied and how these legal possibilities change with the change after 2014 and how this change affected the cities where the local administrations are tasked

Keywords: *Urban, ecological management, local government, local legislation, urban-environment.*

[176] **Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, 61080, abdullahcigdem@ktu.edu.tr**
[177] **Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, 61080, duyguakyol@ktu.edu.tr**

GİRİŞ

Günümüz kentleşme süreci büyük oranda küresel ağların karar verici etkinliği çerçevesinde biçimlenmektedir. Bu doğrultuda kentler de bu süreç içerisinde gerek mekansal gerekse de kurumsal ve yönetsel yapıları ile çok önemli bir unsuru oluşturmaktadır. Kentlerin söz konusu yapısal önemi onların ulusal ve bölgesel düzeydeki ilişki ağları ile birlikte ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Kuşkusuz, bu süreç devlet yönetimlerinden bağımsız olarak gelişmemektedir. Küreselleşme sürecinde yönetimsel ve ekonomik konularda devlete atfedilen rol düzenleyiciliktir. Küreselleşme, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi hedefleyen yerel yönetim modelleri için hem avantaj, hem dezavantaj olarak ortaya çıkabilmektedir. Küresel düzeydeki örgütlenmeler ve yerel uzantıları, eğitimler, çevresel tehditler konusunda farkındalık yaratma gibi konularda etkili olabilirken, aynı zamanda küresel sermaye, kentleşme sürecinde baskın bir aktör olarak çevresel tahribata neden olacak kararların yönetim kademelerince alınmasında etkili olabilmektedir.

Bu nedenle sürdürülebilir kentsel gelişme hedeflerinin sağlanabilmesi için Ünsal (2004)'ında belirttiği üzere öncelikle küresel, ulusal ve yerel güçler arasındaki dengenin sağlanması gerekmektedir.

Bu çerçevede kentlerin sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde birçok potansiyeline karşın en zayıf oldukları yer yönetsel alandır. Çünkü mevcut kentleşme sürecinin yarattığı büyük sorunlara karşı koyabilecek etkin, güçlü bir yerel yönetim sistemine genelde sahip değildirler.(Yazar, 2006, s:147)

Bu bakımdan kentlerin sürdürülebilirliği ya da sürdürülebilir kentsel gelişme bazılarınca olanaksız, bazısına göre sadece bir ütopya, diğerlerine göre ise kaçınılmaz bir zorunluluktur. Kentlerin tüketim ağırlıklı yapısı, plansız büyümesi, yaşanan aşırı çevresel bozulmalar, kaynak tüketimi, sosyal kesimler arasındaki bölünmüşlük bazılarında onların sürdürülemez niteliklerini ya da bunun ancak ideallerde yaşayabileceği düşüncesini öne çıkarsa da (Blassingame, 1998) her şeyin ötesinde kentler başarılı yönetimleri ve çekici özellikleriyle, insanların yaşamayı arzuladıkları yerleşim alanlarıdır. Çoğu örnek, kentlerin, mevcut teknolojik olanaklarla, yurttaşların ekolojik tutum ve değerleriyle fiziksel olarak çok daha yaşanabilir alanlar olabileceğini göstermektedir.

Kent yönetimlerinin ancak 19. yüzyılda çevre koruma, atık yönetimi, temiz su gibi konularla ilgilendiğine, 20. yüzyılda ise yerel yönetimlerin pek çok çevre yatırımında bulunup, profesyonel ve idari kapasitelerini geliştirdiğine dikkat çeken Brugman (1992) kentlerin sürdürülebilirlik serüveninin uzunca bir süreç olduğunu; her tür kentsel politika içinde sürdürülebilir kalkınma amacının yerini alması zamanının geldiğini belirtmektedir.(Palabıyık, 2005, s:616)

Sürdürülebilirlik kavramında olduğu gibi kentsel çevresel sürdürülebilirlik konusunda da çoğu kimsenin uzlaştığı nokta, kentlerin geleceği ile ilgili politikalarda çevresel, sosyal ve ekonomik uyumun sağlanmasıdır. Kentlerin ne kadar sürdürülebilir olacağı ise büyük olasılıkla kavramın tanımına ve içeriğine bağlı kalmaktadır. Tek bir sürdürülebilir kent modeli olmayışı, net bir tanımlama yapmayı da zorlaştırmaktadır. Farklı coğrafya, fiziksel, iklimsel özelikler; farklı insanlar; farklı ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel ihtiyaçlar bu zorluğun derecesini anlatmaktadır (Palabıyık, 2005, s:616).

Bu çalışmada Türkiye'deki kent yönetimi yasal mevzuatı çerçevesinde çevresel sürdürülebilirliğin kapsamının değerlendirilmesi, sürdürülebilir kent yönetim bağlamında var olan yasal olanaklar ve 2014 sonrasında değişen mevzuatlar ile yerel yönetimde nelerin değiştiği ve bu yönetsel kapsamdaki değişimin kente yansımaları nasıl olduğu irdelenecektir.

KENTİN ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİ SAĞLAMADA YEREL YÖNETİM BİRİMLERİNİN UYGULAMALARINA VE MEVZUATINA İLİŞKİN SORUNLAR

Türkiye'de kentsel alanlarda karşılaşılan sorunların giderilmesinde çevre yönetiminin yeterince etkili olabildiği söylenemez. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, yukarıda da belirtildiği üzere çevre yönetiminde pek çok sorun alanında çok sayıda kurumun sorumlu olması gelmektedir. Böyle bir durum, kurumsal karmaşaya ve uygulamada sorunlara neden olabilmektedir. Kurumlar arasında sorumluluklar çakışabilmekte, ancak aynı zamanda belirli konularda yetki boşluğu oluşabilmektedir. Dolayısıyla, birinci sorunun görev ve yetki paylaşımındaki dengesizlik olduğunu belirtebiliriz.

Görev ve yetki paylaşımında dengesizliğe neden olan bir diğer unsur, belirli alanlarda birden fazla

kurumun yetkili olmasıdır. Yasaların yanı sıra çıkarılan kanun hükmünde kararnameler ile yetki ve sorumluluk farklı kurumlara devredilebilmekte ve planlamanın bütünlüğü ve yerellik ilkesi bu açıdan uygulanamaz hale gelmektedir. Örneğin, 6360 sayılı Büyükşehir Yönetimi yasasına göre Büyükşehir sınırları içerisinde Büyükşehir'lerin 1/25000 ölçekli Nazım İmar Planlarının yapılması yetkisi Büyükşehir Belediyelerine verilmiştir. Bu yetki çerçevesinde Büyükşehir Belediyelerinin koruma kullanma dengesini gözeten, sürdürülebilir yaklaşımlar çerçevesinde Nazım Plan çalışmaları yapmaları beklenmektedir. Yerel yönetim organı olan Büyükşehir Belediyeleri bu kapsamda planlar hazırlasalar dahi, çıkarılmış olan 648 sayılı kanun hükmünde kararname ile belirli bölgelerde planlama yetkisi merkezi yönetime, Çevre ve Şehircilik Bakanlığına devredilebilmektedir (Sönmez, 2015).

KANUN VE KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME	**YÖNETMELİKLER**
Büyükşehir Belediye Yasası(6360, 5216 sayılı),	Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
Belediye Yasası(5393 sayılı),	Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği
Umumi Hıfzısıhha Kanunu	Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği
Çevre Kanunu	Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik
383 Sayılı Özel Çevre Kurumu Başkanlığı Hakkındaki Kararname	Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği
3194 İmar Kanunu	Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği (/1985)
Kıyı Kanunu	Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (1991/2004)
	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (ÇED) (1993/1997/2000/2002/2003/2013)
	Evsel ve Kentsel Arıtma Çamurlarının Toprakta Kullanılmasına Dair Yönetmelik(/2010)
	Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği (1988/2004)
	Kentsel Atıksu Arıtımı Yönetmeliği
	Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Yeni
	Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği
	Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği
	Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönet. Değişiklik Yapılmasına Dair Yön.
	Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği (/1985)
	Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (1991/2004)
	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (ÇED) (1993/1997/2000/2002/2003/2013)
	Evsel ve Kentsel Arıtma Çamurlarının Toprakta Kullanılmasına Dair Yönetmelik(/2010)
	Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği (1988/2004)
	Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin

	Yönetmelik
	Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik
	Kentsel Atık su Arıtımı Yönetmeliği
	Evsel ve Kentsel Arıtma Çamur. Toprakta Kullan. Dair Yön.
	Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği
	Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği

Tablo1; Büyükşehir ve İlçe Belediyelerinin Sorumlu Olduğu Kanun ve Yönetmelikler

Merkezi yönetim kurumları ise kendi sektörel hedefleri doğrultusunda büyükşehir belediyelerinin hazırladığı nazım planlara uygun olmayan, plan bütünlüğünü zedeleyen, nazım plan kararlarına uygun olmayan kararları uygun bulabilmektedirler. Örneğin, yerel yönetim kurumunun nazım imar planında ağaçlandırılacak alan olan olarak belirlediği, çevresel kullanımlar ve doğal denge ve potansiyeller açısından da ağaçlandırılacak alan olması gereken bir alanda merkezi yönetim kuruluşu tarafından enerji tesisin yapılması uygun bulunulabilmektedir. Bu noktada sorgulanması gereken konu, plan hedeflerinin ne olduğudur. Bugünkü yasal mevzuatımız plan hedeflerinin kurumdan kuruma değişebildiğini göstermiştir. Yerel yönetim ile merkezi yönetim kurumlarının, ya da yerel yönetim ile bir diğer yerel yönetim biriminin hedefleri çakışmayabilmektedir. Bir kurum için çevresel sürdürülebilirlik hedef olurken, diğeri için ekonomik, sektörel gelişme ana hedef olabilmektedir. Bu durum bizlere yasal mevzuatımızın çevresel sürdürülebilirlik açısından son derece karmaşık bir yapı sunduğunu, planlama kararlarında eşgüdüm sağlanamadığını ve sürecin çevresel sürdürülebilirlik aleyhine işlediğini göstermektedir.

"648 Sayılı KHK'ye bir bütün olarak bakıldığında, Kararnamenin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın aslen yerel yönetimlere ait olan plan yapma, yaptırma, onaylama yetkilerinin yanı sıra proje onayı, yapı ruhsatı ve yapı kullanma izin belgesi verilmesi gibi görev ve yetkilere, parsel ölçeğinde ve ayrıcalıklı biçimde, dilediğince el koyma yetkisini tanımladığı görülmektedir. Bu yanıyla 648 sayılı KHK, Anayasanın bir çok maddesine aykırılığın yanı sıra, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na ve ülkemizde planlama hukukunda bugüne kadar genel kabul tüm ilkelere aykırıdır" (Aykul, 2011).

"Kararname ile Bakanlığın yetki alanı içine, ülkemizdeki tüm korunması gerekli doğa alanları ve tabiat varlıkları katılmış, Bakanlık, özel çevre koruma bölgeleri, milli parklar, tabiat parkları ve tabiatı koruma alanlarının yanı sıra doğal sit alanlarının da sorumluluğunu üstlenmiştir".(www.spo.org.tr)

Kentsel ve doğal sit alanlarının korunmasında önemli bir kurum olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının yetki ve görev alanları değiştirilmiştir. 2011 yılından önce kurullarda görev alan üyeler üniversite temsilcileri de olabilirken, koruma kurullarının yapısı da 2011 yılında 648 sayılı KHK.ye göre merkezileştirilmiş ve yeniden oluşturulan kurullarda üyeler sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından atanmıştır. Böylelikle koruma kurullarının yapısı dahi merkezi hükümete bağımlı hale gelmiştir.

Bir diğer sorun alanı küresel ekonomik sisteme bağlı olarak turizm, sanayi, tarım ve eneriji gibi sektörlerde izlenen politikalardır. Söz konusu sektörlerdeki uygulamalar, doğal çevre üzerinde tehdit oluşturmakta ve doğal alanlarının dönüştürülmesi ve yok edilmesine neden olmaktadır. Örneğin, turizm sektörünün gelişme hedefleri doğrultusunda, 2. Derece Doğal Sit Alanlarının turizm tesisi oluşturulması amacıyla imara açılması imar ve koruma planlaması mevzuatına uygun bulunmaktadır. Sanayi alanlarının gelişimi yakın çevredeki tarım alanları, havzalar ya da orman alanları üzerinde çevresel kirliliğe neden olabilmektedir. Enerji yatırımları ise doğal ekolojik dengenin bozulmasına neden olan uygulamalara dönüşebilmektedir. Söz konusu sektörel yatırımlar, küresel, ulusal ya da yerel sermaye grupları ya da bu grupların ortaklıkları yoluyla gerçekleştirilebilmektedir. Dolayısıyla, çevre yönetimini son derece olumsuz bir biçimde etkileyen en önemli faktörlerden bir diğeri, sermaye gruplarının yerel yönetimler ve merkezi yönetimlerin kent ve bölge planlama süreçlerinde yaptıkları baskılar oluşturmaktadır.

Karşılaşılan sorunların bir diğer önemli boyutunu ise yasaların yetersizliğinden çok var olan

düzenlemelerin etkin biçimde yasama geçirilememesinin bulunduğu söylenebilir. Türkiye'deki çevre yönetimi düzeneği planlı, bütünleşik bir yaklaşımın ürünü değildir. (Orhan, G. 2005) Belediye ve il Özel idaresi ile ilgili düzenlemelerde yer alan "ihtisas komisyonları" çevre yönetiminin örgütlenmesinde önem taşımaktadır. Belediye Kanunu'nda doğrudan anılmayan ancak il Özel idaresi ve Büyükşehir belediyesi kanunlarında eğitim, kültür, sosyal hizmetler, imar gibi konularda kurulması zorunlu olan komisyonlardan biri olarak geçen "çevre ve sağlık komisyonu" yerel yönetimler için yeni bir düzenlemedir. Her ne kadar çevreyi başlı basına bir sorun alanı olarak algılamayan, sağlık hizmetlerinin bileşeni olarak gören anlayış tarafından geliştirilen bir düzenek olsa da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, üniversitelerin, sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin katılıp görüş bildirebilmelerini olumlu bir gelişme olarak değerlendirmek gerekir. Fakat birçok belediye yönetiminde bu komisyonların işlevlerini yerine getiremediği ve aktif bir görev alamadığı görülmektedir bu durumda kentin çevre yönetiminde kentin asıl bileşenini oluşturan kentlinin katılımını engellemekte bugün birçok ilde yapılan yerel ulusal ve küresel ölçekteki projelerde söz sahibi olamamaktadır. (Orhan, G. 2005)

2014 SONRASINDA YEREL YÖNETİMLERİN ÇEVRE YÖNETİMİ MEVZUATINDAKİ DEĞİŞİMLER VE KENTE YANSIMALARI

2014 sonrası dönemde ikili bir yerel yönetimler sistemi yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda sözü edilen Büyükşehir Belediyeleri dışında kalan illerde şuan geçerli olan büyük ölçüde devam etmektedir.6360 sayılı kanında Büyükşehir belediyesi sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan idari ve mali özerliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren yetkileri kullanan karar kamu tüzel kişisi olarak tanımlanmıştır.

Bu çerçevede gerçekleştirilecek önemli değişikliklerden birisi kapanacak olan belde belediyeleridir. Ancak değişimin gerçekleştiği yerlerde köylerin mahalle statüsüne döndürülmesi, belde belediyelerinin kapatılması İl Özel İdarelerinin kaldırılması ve yetkilerin önemli oranda Büyükşehir belediyesine ve kısmen diğer kamu kurum ve kuruluşlarına kaydırılmasından kaynaklanan değişiklikler söz konusu olmaktadır. Böylelikle geçmişte büyükşehir dışında kalan ilçe belediyelerinin sorumlu olduğu bazı hizmetler büyükşehir belediyelerine ve bu belediyelere bağlı su ve kanalizasyon idarelerine aktarılacaktır.

Bu noktada sürdürülebilir bir kent yönetiminin sacayağını oluşturan atık yönetiminde ilçe belediyeleri yine ilçe hizmet sınırları içerisinde yetkilere sahip olmakta ayrıca İl özel idarelerinin sorumlu olduğu alanlarında atık yönetiminden sorumlu kılınmaktadır. Genel kapsamda ilçe belediyeleri atıkları toplama ve taşınma sorumluluğunu alırken büyükşehir belediyeleri bertaraf etme sorumluluğunu almaktadır. Fakat ilçe ve büyükşehir belediyelerinin siyasi ya da merkezi yönetimden kaynaklanan koordinasyon eksikliği sebebiyle atık yönetimi kent ölçeğinde sağlanamamaktadır.

En önemli noktalardan biride kent planlama kapsamında getirilen yetki değişiklikleridir. Burada il çevre düzeni planları büyükşehir belediyeleri tarafından hazırlanıp büyükşehir belediye meclisince onaylanacaktır. Geçmişte kendi nazım imar planlarını hazırlama yetkisine sahip olan 5393'e tabi ilçe belediyeleri yeni büyükşehir düzeninde büyükşehir belediyelerinin hazırladığı nazım imar planlarına tabi olacaktır. Bu değişiklik 5216 sayılı büyükşehir belediye yasasındaki 7. Madde "Büyükşehir belediye ve mücavir alan sınırları içinde 1/5000 ile 1/25000 arasındaki her ölçekte nazım imar planını yapmak yaptırmak ve onaylayarak uygulamak "şeklinde değiştirilmiştir. Bu durumda ilçe belediyeleri uygulama imar planlarını büyükşehir belediyesinin hazırladığı nazım imar planlarına uygun olarak hazırlamak ve büyükşehir belediyesinin denetimi altında olama durumunu getirmiştir.

Yeni yasanın, BŞB kentsel alanlarında daha sağlıklı kentsel yapılaşmaların ortaya çıkması yönünde olumlu katkılar yapabileceğini düşündüğümüz düzenlemeleri de söz konusudur. 6360 sayılı Yasa'ya göre,

İstanbul ve Kocaeli BŞB'leri hariç, diğer tüm büyükşehir, büyükşehir ilçe belediyeleri ve bağlı idareleri, yatırım bütçelerinin en az %10'unu on yıl süre ile bu yasa kapsamında belediye sınırlarına yeni dahil edilmiş olan yerleşim yerlerinin altyapı hizmetleri için ayırmaları ve kullanmaları konusunda zorunlu tutulmuştur. Bu çerçevede BŞB'leri ve ilçe belediyeleri, kendi sınırlarına yeni dahil edilecek olan yerleşim alanlarının altyapı hizmetleri için zorunlu olarak belli miktarlarda ödenek ayırmak zorunda kalacaklardır ki

bu durumda BŞB sınırları içerisinde, altyapıları için standart harcamaların yapılmış olduğu yeni kentsel alanların ortaya çıkabilmesi söz konusu olacaktır.

6360 sayılı Yasa'nın getirmiş olduğu yeni düzenleme imar ve planlama hizmetleri konusunda kimi üstünlüklere (İstanbul ve Kocaeli modeli gibi) sahip olmakla birlikte, diğer büyükşehirlerin hem nüfus hem de kapladıkları alan bakımından farklılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla büyükşehir merkezine uzak olan yerleşim birimlerine etkin ve verimli hizmet sunumu konusunda bir takım sorunların yaşanması olasıdır. İmar planlarının uygulama ve denetim araçlarının kullanılması bakımından coğrafi uzaklık hizmetin etkin ve verimli sunulmasını olumsuz etkileyecektir (Keleş, 2012; Gözler, 2013). Keleş'in de vurguladığı gibi, yeni yasayla getirilen düzenlemeler arasında en rahat savunulabilecek olanların, imar ve planlamadaki birlik ve bütünselliği sağlayan düzenlemeler olduğunu belirtmek gerekir(Adıgüzel, 2008).

SONUÇ

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşanılan hızlı teknolojik değişim, nüfus artışı, göç ve hızlı kentleşmenin yarattığı çevre kirliliği kentleri ve tüm doğal alanları tehdit eder duruma gelmiştir. Söz konusu sorunlar karşısında çevresel sürdürülebilirliğin nasıl sağlanacağı sorgulanmalıdır. Ülkemizde çok sayıda merkezi ve yerel yönetim kurumu çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yasa ve yönetmelikler çerçevesinde yetkili ve sorumlu kılınmıştır. Ancak uygulamalar doğal alanların tehdit altında olduğunu göstermektedir. Bunun birinci önemli nedeninin görev ve yetki paylaşımlarındaki dengesizlik olduğunu söyleyebiliriz ancak en önemli nedenlerden bir diğerinin çevresel sürdürülebilirlik hedefinin önceliği oluşturmaktadır. Ülkemizin ekonomik gelişme hedeflerinin pek çok kez çevresel sürdürülebilirlik hedefleri ile çakışmaması sonucunda doğal alanlar tehdit altında kalmakta ve tahribata uğramaktadır. Bu durumda öncelikle çevresel sürdürülebilirlik hedefinin önceliğinin tüm kurumsal yapı tarafından önemsenmesi gerekmektedir. İkinci olarak, belirlenen çevresel sürdürülebilirlik hedefi doğrultusunda tüm kurumların eşgüdüm ve koordinasyon içerisinde yer almaları gerekmektedir. Söz konusu eşgüdüm ve koordinasyon, yerel yönetimler ve halkın katılımı ile de güçlenmeli ve desteklenmelidir.

Günümüzde çevresel konularda yasal mevzuatta yapılan değişiklikler ile merkezi yönetim baskın kurum haline gelmiştir. Oysa ki, Avrupa Yerel Özerklik şartı, çevre politikalarının oluşturulmasında ve uygulamalarda yerel yönetimlerin önemini öngörmektedir. Bu çerçevede çevre politikalarının etkinliği adına yerel yönetimlere daha fazla sorumluluk verilmelidir.

Çevre sorunlarının çıkış noktasından hareket edildiği vakit sorunların yerel olduğu görülebilir, dolayısıyla söz konusu birimler çevre yönetimi hususunda yerel halkın katılımını sağlamalı, çevre bilinci sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile yerel düzeyde arttırılmalı, yerel yönetimlerin çevre hususunda görev ve yetkileri genişletilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Adıgüzel, Ş. 2008, "Toplumcu Anlayıştan Neo-Liberal Anlayışa, Türkiye'de YerelYönetimlerin Dönüşümü", 18. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform, Kayfor 2008, TODAĐE Yayınları, Ankara.
2. Aykul, Ö.2011, "648 sayılı KHK ve Dayanağı 6223 Sayılı Yetki Kanuunun Ekolojik Hukuk Açısından Değerlendirilmes"i. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, s:96
3. ÇOB. Bakanlık Görevleri. 16 Mart 2011.
4. http://www.cevreorman.gov.tr/COB/Bakanlik/bakanlikGorevleri.aspx?sflang=tr
5. Geray, C. (1998). "Yerel Yönetimler ve Çevre", Çağdaş Yerel Yönetimler, 7 (3): 57-64
6. Güzel, A. (2001).Sürdürülebilir Kalkınma 'da Yerel Yönetimlerin Mali Sorumlulukları", Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Örgütü Projesi, TÜBİTAK, 1.-5.
7. Sümer, G. Ç. (2009). "Türkiye'de Yerel Yönetimler Yazınında Çevre: Lisansüstü Tezler Üzerinden Bibliyografik Bir İnceleme, Cumhuriyet Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10 (2): 57-72

8. Ruşen Keleş, Can Hamamcı; "Çevre Politikası," İmge Kitabevi Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2005, s.234
9. Hasan Ertürk; "Çevre Bilimlerine Giriş," Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Yayın No: 10, Bursa, 1996, s. 323
10. Metin Erten, "Yerel Yönetimler ve Çevre," Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1995, s. 37
11. Orhan, G. 2005. Yerel yönetimler ve çevre. Nobel Yayınları, s., 593-610, Ankara
12. Sengül, M. 1999. Çevre yönetimine katılım açısından belediye. TODA$E Yayını,Ankara.
13. Yüksek M. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye'de Çevre Politikaları. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(31)

Yrd. Doç. Dr. Aysun Rabia HAMZAOĞLU BİRER*

OKUL ÇALGILARI I VE OKUL ÇALGILARI II DERSLERİNİN ÖĞRENCİ BEKLENTİLERİ VE BEKLENTİLERİN KARŞILANMA DÜZEYİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

THE EXAMINATION FOR THE STUDENTS' EXPECTATIONS AND THE LEVEL OF THEIR EXPECTATIONS MET FROM SCHOOL INSTRUMENTS I-II LESSONS (OMER HALISDEMIR UNIVERSITY SAMPLE)

ÖZ

Bu araştırma, Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı'nda 2015-2016 Güz ve Bahar dönemi Okul Çalgıları I ve II (Blokflüt) dersi öğrenimi gören öğrencilerin, bu dersten beklentilerini ve beklentilerinin karşılanma düzeyini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Dersi alan 38 öğrenciyle öğretime başladıkları ilk ders görüşme yapılmış ve derslerden beklentileri belirlenmiştir. Bunun sonucunda öğrencilerin %73,69'unun beklentisinin "blokflütü en iyi şekilde çalabilmek ve öğrencilerine öğretebilmek" olduğu görülmüştür.

Aynı öğrencilerle Okul Çalgıları I ve Okul Çalgıları II dersleri iki dönem boyunca yürütülmüş ve son derste öğrencilerden beklentilerinin karşılanma düzeyini 5'li Likert tipi ölçekle puanlamaları istenmiştir. Sonuç olarak öğrencilerin %50'sinin beklentilerinin "tamamen", %44,74'ünün de "büyük ölçüde" karşılandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Blokflüt, Okul Çalgıları, Beklenti, Öğrenci Beklentileri.
JEL Kodları: I20, I200.

ABSTRACT

The purpose of this research is to determine the students' expectations from the School Instruments I ve II (Recorder) lessons at Ömer Halisdemir University Faculty of Education Department of Fine Arts Education, Music Department. 38 students who attend this course have been interviewed at their first lesson and their expectations have been recorded. The result of this interview shows that 73,69% of the students' expectation is "to be best at playing a recorder and teaching it to their future students".

The School Instruments I ve School Instruments II lessons have been studied with the same research students and they have been asked to evaluate the level of their expectations met with five point Likert scale at the last lesson. Results show that 50% of the students' expectations have been met "totally", and 44,74% have been met "significantly".

Keywords: *Recorder, School Instruments, Expectation, Students' Expectations.*
JEL Codes: *I20, I200.*

* **Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Niğde/TÜRKİYE; aysunhamzaoglu@yahoo.com**

GİRİŞ

Eğitim yaşantısının en önemli gerekliliklerinden biri de öğrencinin geleceğiyle ilgili planlar yapma zorunluluğudur. Bu planlamalar öğrencide okul, ders ve öğretmen ile ilgili beklentiler oluşmasına sebep olur. Beklenti, Türkçe Sözlük'te (Türk Dil Kurumu, 2011) bireysel anlamda "gerçekleşmesi beklenen şey" ya da "bireyin kendisinden beklenenler konusundaki öngörüsü" olarak tanımlanabilir ve bir işe başlanmadan önceki süreçte meydana gelir. Öğrencilerin dersle ilgili beklentilerinin bulunması, o dersi yürüten öğretim elemanının üzerinde bir baskı hissetmesine yol açar, açmalıdır. Bu sayede öğretim elemanı kendisini, dersin içeriğini ve dersi yürütme şeklini sürekli gözden geçirmek ve yenilemek ihtiyacı içine girer.

Okul Çalgıları I-II ve III dersi Eğitim Fakülteleri'nin Müzik Eğitimi Anabilim Dallarında ilk üç dönem okutulan bir derstir. Farklı üniversitelerde farklı uygulamalar yapılmakta olup, yaygın olarak blokflüt, gitar ve bağlama dersleri birer dönem görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı yıl Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde Okul Çalgıları I ve Okul Çalgıları II dersi blokflüt, Okul Çalgıları III dersi ise gitar ve bağlama olarak görülmekte olup, 2016-2017 eğitim-öğretim yılı, öğretim programında her çalgı birer dönem görülmek üzere değiştirilmiştir.

Okul Çalgıları (Blokflüt) dersinde amaçlar, öğrencilerin blokflütü temel düzeyde çalabilmeleri ve okul şarkılarını öğrencilere blokflütle öğretebilecek yeterliliğe ulaşmalarıdır. Öğretmen yetiştiren kurumlarda, öğrencilerin, öğretmenlikte yoğun olarak kullanacağı bu bilgi ve birikimleri gereken en üst düzeyde edinerek mezun olmaları gerekmektedir.

Öğrencilerin derslerle ilgili beklentilerinin belirlenmesi, dersi yürüten öğretim elemanının dersin içeriğini sürekli gözden geçirmesi ve gerekli gördüğü takdirde güncellemesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu durum, dersin dinamik ve sürekli yenilenen bir özellikte kalmasını ve eğitimcinin kendisini sürekli geliştirmesini sağlayacaktır. Bu önem doğrultusunda araştırmanın amacı, Eğitim Fakülteleri'nin Müzik Eğitimi Anabilim Dalları'nda zorunlu ders olan Okul Çalgıları (Blokflüt) dersi için öğrencilerin beklentilerinin saptanması ve beklentilerin karşılanma düzeyinin belirlenmesidir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma betimsel tarama modeli ile yapılmıştır. Tarama modelleri, geçmişteki veya mevcut durumu olduğu gibi betimlemeye çalışan bir araştırma çeşididir. Bu çalışmalarda olayı değiştirme ve etkileme çabasına girilmez. Olay veya birey olduğu gibi gözlemlenir (Karasar, 1999: 77). Bu tür araştırmalar belli bir evrende araştırılması istenen karakteristiklerin ne kadar sıklıkta bulunduğunu; bunların sayım ve dökümünü ortaya koymaya çalışır (Aziz, 1994: 28).

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme uygulanmıştır. Bu yöntem, ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı, ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnektir. İki uç arasında yer alır. (Karasar, 1995: 165). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, önceden belirlenmiş sorular bulunmaktadır. Ancak, görüşülen bireylerin cevaplarına herhangi bir sınırlama getirilmez.

Araştırmanın ilk aşamasında, 2014-2015 eğitim-öğretim yılı Güz ve Bahar Döneminde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı'nda Okul Çalgıları I (Blokflüt) ve Okul Çalgıları II (Blokflüt) dersi öğrenimi gören öğrencilerin bu derslerden beklentilerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme uygulanmıştır. İkinci aşamasında ise, aynı öğrencilerin bu dersleri iki dönem boyunca gördükten sonra, ilk görüşmede belirttikleri beklentilerin karşılanma düzeyini 5'li Likert tipi ölçek ile puanlamaları istenmiştir. 1-5 arası puanların derecelendirilmesi ve yorumlanmasında; 5- 4,20 "tamamen karşılandı", 4,19-3,40"büyük ölçüde karşılandı", 3,39-2,60"orta düzeyde karşılandı", 2,59-1,80"az karşılandı", 1,79-1 "hiç karşılanmadı" ortalamaları ve cevapları temel alınmıştır. İlk görüşme sonuçlarının içerik analizi yapılıp frekans yüzde grafiği hazırlanmıştır. İkinci aşamada ise, öğrencilerin iki dönem sonunda derslerin beklentilerini karşılama düzeyi ile ilgili olarak vermiş oldukları puanların frekans ve yüzde grafiği hazırlanmış, her iki tablo da analiz edilerek ve yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde öğrencilerin derslerden beklentileri Tablo1'de, beklentilerini karşılama düzeyi ise

Tablo2'de frekans ve yüzde tablosu oluşturularak gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 1. Öğrencilerin Dersten Beklentileri

Soru: Okul Çalgıları I ve II (Blokflüt) derslerinden beklentileriniz nelerdir?	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
En iyi şekilde çalabilmek ve öğrencilerime öğretebilmek	28	73.69*
Blokflütün nasıl çalınacağını öğrenebilmek	8	21.05
Bana birşeyler kazandırması	1	2.63
Dersten geçebilmek	1	2.63
Toplam	38	100

*****73,68 değeri yukarı doğru yuvarlanmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde dersi alan toplam 38 öğrenciden 28'inin (%73.69) dersten beklentisinin blokflütü en iyi şekilde çalabilmek ve öğrencilerine öğretebilmek, 8 öğrencinin ise (%21.05) blokflütün nasıl çalınacağını öğrenebilmek olduğu görülmektedir. 1 öğrencinin (%2.63) beklentisi, derslerin kendine bir şeyler kazandırması iken; 1 öğrenci de (%2.63) sadece dersten geçebilmeyi beklemektedir.

Bu tablo ile ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında öğrencilerin %73,69'unun beklentilerinin çalgılarını mesleklerinde kullanabilmek ile ilgili olması dikkati çekmektedir. Öğretmen yetiştiren bir kurumda, henüz 1. sınıfta olan öğrencilerin bir dersle ilgili beklentilerinin mesleki yeterlilikle bağlantılı olması umut vericidir. Öğrencilerin %21,5'inin ise derslerin en temel amacı olan "blokflüt çalmayı öğrenebilme" beklentisinde olması da önemlidir.

Tablo2. Öğrencilerin Dersten Beklentilerinin Karşılanma Düzeyi

Soru: Bu dersten beklentileriniz ne ölçüde karşılandı?	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Tamamen karşılandı	19	50
Büyük ölçüde karşılandı	17	44.74
Orta düzeyde karşılandı	2	5.26
Az karşılandı	0	0
Hiç karşılanmadı	0	0
Toplam	**38**	**100**

Tablo 2 incelendiğinde 19 öğrenci (%50) beklentilerinin tamamen karşılandığını, 17 öğrenci (%44.74) büyük ölçüde karşılandığını, 2 öğrenci ise (5.26) orta düzeyde karşılandığını belirtmiştir. "Az karşılandı" ya da "hiç karşılanmadı" cevabını veren öğrenci olmamıştır.

Bu tablodaki sonuçlara bakılarak öğrencilerin %50'sinin cevaplarının "tamamen", %44,74'ünün de "büyük ölçüde" olması, bu dersin öğrenci beklentilerinin karşılanması bakımından olumlu sonuçlandığı görülmektedir.

SONUÇ

Okul Çalgıları I Dersi, Müzik Eğitimi Anabilim Dalları'nın ilk döneminde görülen bir derstir ve bu derste üniversitelerin büyük çoğunluğunda blokflüt çalgısı kullanılmaktadır. Müzik öğretmeni yetiştiren bu kurumlarda, öğrencilerin, öğretmenlikte kullanacağı en temel bilgi ve becerileri öğrendiği bu derslerde edinilmesi gereken birikim üst düzeyde olmalıdır. Üniversitelerdeki rekabetin arttığı günümüzde, öğretim

elemanlarının öğrencilerin dersten beklentilerinin farkında olması, beklentileri karşılamak adına içerik değişikliği gerçekleştirmese de dersin içeriği ve işleniş biçimini sürekli güncelleyerek derslerini daha dinamik ve yenilenebilir bir düzeye getirmek için kendisini gözden geçirmesi, denetlemesi gerekmektedir. Bu doğrultuda uygulanan görüşmelerin sonucunda, Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğrenim görmekte olan ve 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında Okul Çalgıları I ve Okul Çalgıları II Derslerini alan öğrencilerin %50'sinin beklentilerinin tamamen karşılandığı; %44,74'ünün ise büyük ölçüde karşılandığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. AZİZ, A. (1994). "Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim", Turhan Kitabevi, Ankara.
2. KARASAR, N. (1995). "Bilimsel Araştırma Yöntemi", 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık, Ankara.
3. KARASAR, N. (2000). "Bilimsel Araştırma Yöntemi", Nobel Yayınları, Ankara.
4. TDK, (2011). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. http://www.tdk.gov.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(32)

C. Gazi UÇKUN[178]; Asiye YÜKSEL[179]; Seher UÇKUN[180]; Çağlayan KARAKUZ[181]

TEKNOLOJİK DEĞİŞİMİN BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ[182]

INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF TECHNOLOGICAL CHANGE ON BANKING EMPLOYEES

ÖZ

Değişim, herhangi bir şeyi bir düzeyden başka bir düzeye geçirmek olarak ifade edilir. Günümüzde değişim olgusunun en hızlı görüldüğü alan teknolojidir. Günümüz dünyasındaki teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak genişleyen ihtiyaçlar, insanın olduğu her alanda biraz daha yaşama taraf olmaktadır. Bankacılık sisteminde çalışan personel olduğundan, kullanılan teknolojiler bilgiyi yönetme, karar verme ve kararları uygulama süreçlerini destekler şekilde kurgulanır.

Bu çalışmada, değişimin çalışanlar üzerine olumlu ve olumsuz etkileri irdelenecek ve bireylerin bu süreç içerisinde aktif rol almaları gerekliliği vurgulanacaktır. Ayrıca bu çalışmada bankalar ve personellerin çatışmaları konusunda gerekli stratejik çözümlerin neler olduğunu konusunu göz ardı etmeden, operasyon çalışanları ile yöneticilerin teknolojik değişimlerden psikolojik olarak da nasıl etkilendiklerine değinilecektir. Bu sebeple bu çalışma bu bakış açısıyla başlatılmış ve teknolojideki değişim kavramının bireyler üzerindeki sonuçları ve bu sonuçların stratejik yönetimleri önemle vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, teknolojik değişimler, performans, motivasyon.

ABSTRACT

Change is defined transforming an object from its existing level into its new state. Today, technology is potentially the area where the change occurs most frequently and even the fastest. Continuous innovation in technology and ever expanding needs related to that, are mostly touching our lives. As people are the most important resource for a banking organization, applied technologies should be designed to support information management, decision making and execution processes keeping human factor in the focus.

In this study, the positive and negative effects on the employees of change scrutiny and individuals to take an active role in this process of necessity will be highlighted. Also in this study, banks and staff necessary strategic solutions of conflicts about what happened without ignore, operation of the technological changes of managers with employees and impressed with how is referred to as the psychological. For this reason, this work from this perspective, the concept of change in technology and individuals started the results and these results emphasized the importance of strategic management.

Keywords: *Banking, technological change, performance, motivation.*

[178] **Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ.U.Meslek Yüksekokulu; Kocaeli/TÜRKİYE; guckun@gmail.com**
[179] **Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ.U Meslek Yüksekokulu, Kocaeli/TÜRKİYE; asiyey@hotmail.com**
[180] **Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu, Kocaeli/TÜRKİYE; seher.uckun@gmail.com**
[181] **Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli/TÜRKİYE; caglayan.karakuz@gmail.com**

[182] *Bu çalışma, Doç. Dr. C.Gazi UÇKUN danışmanlığında Çağlayan KARAKUZ'un tamamladığı yüksek lisans projesinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Teknolojideki geniş çaplı gelişmeler sonucu bireyler ve kurumlar aynı ölçüde etkilenerek yaşanan değişimleri kendi hayatlarına aynı hızda geçirmek durumundadırlar. Yaşanan her boyuttaki değişim aynı zamanda, kurumu oluşturan bireyler içinde bir fırsat kaynağı olmaktadır. Gelişen teknolojiyi sürekli takip edip yenilenmek ve değişimde aktif rol almak büyük bir çaba gerektirir. Değişim, bu anlamda, bireyler ve örgütler için fırsatlar oluştururken birçok tehdit unsurunu da ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede oluşan fırsatlardan yararlanmak ve tehditlerden korunmak için, değişime duyulan ihtiyacı zamanında fark edebilmek, bu ihtiyaca yönelik eylemleri doğru kişiler aracılığı ile doğru zamanda uygulayabilmek, kısacası "değişimi başarıyla yönetebilmek", bir ön koşul haline gelmiştir (İnce & Bedük, 2006).

Teknolojinin gelişimiyle insanların karşılıklı iletişiminin mümkün hale gelmesi, odağı insan olan hizmetleri için büyük önem taşımaktadır. Hizmet sunan işletmelerde kalite değerlemeleri niteliksel olduğu için sektörde yenilik ve farklılık oluşturmak zordur. Ayrıca, sunulan hizmetler gizli tutulamadığı için rakip firmalar tarafından hızlı bir şekilde taklit edilebilir. İşletmeler farklılıklarını ve müşterilerinin memnuniyetlerini, müşterilerinin aldıkları hizmetle ilgili geri dönüşlerindeki konulara odaklanarak sağlayabilirler (Okumuş, Bozbay, & Dağlı, 2010). Teknolojinin hızlı gelişmesinin iletişim ve haberleşme alanında sağladığı avantajlar ve buna bağlı olarak ulaşım imkânlarının gelişmesi uluslararası faaliyet gösteren şirketlerin sınır ötesi faaliyetlerini arttırmıştır. Bu şekilde farklı bölgelerde faaliyet gösteren örgütler arasındaki haberleşme ve iletişim imkânları artmış, coğrafyanın farklı olmasından kaynaklanan kopukluklar giderilmiş ve karşılıklı yapılan işlemlerdeki maliyetlerin düşürülmesi ile yapılan işlem çeşitliliği, hızı ve miktarı önemli ölçüde artış göstermiştir (Şuayip, 2011).

Bilgi teknolojilerindeki gelişimin bankacılık çalışanları açısından en büyük sorunsalı, yenilikçi sistemlerin çalışanlar tarafından tam olarak anlaşılmadan hayata geçirilmesi ve sonrasında bu sistemden aynı çalışanların sorumlu tutulması olarak gözlemlenebilir.

Banka çalışanlarının, değişen teknolojik sistemlerin gerisinde kalmak, kendileri arasında ve genel olarak organizasyon içinde rekabetin yok olmasına sebep olacaktır. Geliştirmelerin teknolojiyi kullanan banka çalışanlarının geribildirimleri alınarak, gerçek olaylar ve kişilerin özelinde yapılması, çalışanların yeni sisteme daha hızlı uyumlu hale gelmesine zemin hazırlayacaktır.

Ünlü iktisatçı Schumpeter, kapitalist sistemin işleyişini teknolojik değişikliklere ilişkilendirmiş, rekabet ortamında kurumların bu yöntemle karları arttırma amacına ulaşmak için çalıştıklarını ifade etmiştir. Yalnızca rekabet içinde ifade edilmeye çalışılan teknolojik gelişme, makro düzeyde, üretim sistemleri için tarafsız bir girdi olarak nitelendirilir. Aynı görüşe göre, teknolojik gelişmelerin işçiler üzerinde iyi veya kötü olarak değerlendirilebilecek çeşitli etkilerinin olması da beklenen bir şeydir. Schumpeter'in görüş ve ifadelerinin devamı olarak, teknolojinin mikro düzeyde çalışanlar üzerinde yaptığı etkileri inceleyen araştırmalarda görmek mümkündür. "Yabancılaşma" yı ele alan Blauner'in çalışmasını örnek olarak verebiliriz. Blauner'e göre teknolojiyi biçimlendiren üç etken teknik bilgi düzeyi, üretilen ürünün niteliği ve şirketlerin ekonomik ve teknik kapasiteleri olarak tanımlamıştır.(Ansal, 1999) (Blauner, 1964).

İşletmelerdeki teknolojik değişim çalışanları fiziksel, sosyolojik, ekonomik ve psikolojik yönleri ile olumlu ve olumsuz etkilemektedir. Ayrıca etkilerin şiddeti çalışanlar üzerinde demografik özelliklere göre de farklılıklar göstermektedir (İpçioğlu, Haşit, & Dertli, 2009).

Bilgiyi üretmek, ulaşılanı işlemek ve elde edilen verilerin uygulamaya geçmesini sağlamak, her yöneticinin öncelikleri arasında olması gerekir. Çünkü işletmelerin çevresindeki değişim öylesine hızlıdır ki, uyum sağlamaları için saatlerin bile önemi vardır. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin etkisiyle, bir yandan iş yapma biçimlerinde ve müşteri beklentilerinde değişme olurken, öte yandan, ülkelerin ticari sınırları ortadan kalkarak yepyeni rakiplerin gelmesiyle, rekabetin niteliği ve şiddetinde değişme olmaktadır. Değişimin bu denli hızlı olması, işletmeleri karşı karşıya getirdiği tehlikelerin oluşum hızını da artırmaktadır. Bu değişim ile değişimin getirdiği tehlikeleri algılayıp fırsata dönüştüremeyen ya da fırsatları değerlendiremeyen işletmelerin, değişen iş dünyasında, rekabet edebilmeleri çok zor olacaktır (Ekinci, 2006).

Bankacılıkta teknoloji kullanılmasının hem çalışanların nitelikleri hem de çalışanların sayısı üzerine etkileri söz konusudur. Bu teknolojilerin kullanılmasındaki, başarı bir takım uygulamalardaki istihdamı

azaltırken yeni iş kolları da yaratabilmesindedir. Bu şartlarda, bankacılığın toplum için para alışverişinden öte değişik hizmetler sunan bir sektör haline gelmesi kaçınılmazdır. Ölçek ekonomilerine göre şube sayısındaki artışın sıra dışı getirisinin belirli bir artıştan sonra azalan bir oranda artış göstermesi doğal bir sonuçtur. Şubeleşme sayısının nüfus hareketleri ile ilgisi de tartışılmazdır. Yerleşim birimlerindeki nüfus miktarının şube sayılarına oranı azaldığı ölçüde bu şubelerin maliyetleri de artacaktır. Düşük vasıflı işçiler enformasyon teknolojisi işlerini dönüştürdükçe işlerini kaybetme riskine en fazla sahip gruptur. İşten çıkarmalarla ilgili olarak yeniden eğitim ve yeniden işe sokma prosedürleri, çalışan başka işler ararken yardımcı olma, gönüllü işten çıkma paketleri, danışman hizmetleri ve gönüllü erken emeklilik şemaları gibi önlemler alınabilir. Geleneksel bankacılıkta önemli bir işlevi olan şube müdürü giderek işlevsizleşirken veznedarlık, tahsildarlık gibi hizmet türleri de kaybolmaya başlamaktadır. İhtisas bankacılığı, finansal hizmetler, firma bankacılığı gibi yeni çalışma programları ortaya çıkmaktadır (Işın, 2006).

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma; banka çalışanlarının teknoloji sistemleriyle ilgili düşüncelerinden yola çıkarak, sistemlerin gelişimi ve değişiminin çalışma motivasyonları üzerinde etkisi incelenmiş ve irdelemiştir.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışma özel bir bankanın İstanbul ili Avrupa yakasında bulunan 126 şubesinde çalışan, sayıları 450 civarında olan, operasyon birimi ve şube müdürlüğü pozisyonlarında görev alan personelin 100 tanesine ulaşılarak tamamlanmıştır. Araştırma yapılan banka 27 yıldır hizmet veren bankacılık sektörüne sahiptir. Çalışanları ilk olarak 1987 yılında klasik bankacılık sektörüne başlamıştır.

Araştırmada, örnekleme evrenin tümünün alınması planlanmıştır, fakat bu özel banka Türkiye çapında kısa sürede erişilmesi zor olan şube sayılarına sahiptir. Bu sebeple evren olarak İstanbul Avrupa Yakası şubeleri seçilmiştir.

Telefon veya e-mail ile irtibat kurulan 127 şubenin 450 civarı çalışanının homojen olarak seçilen 100 tanesiyle anket formları doldurulmuştur. Çalışanlardan işlerini aksatmamak için uygun olukları zamanda internet ortamında hazırlanmış anketlerin doldurulması istenmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından banka çalışanlarının demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik hazırlanan anket formu, geçerlilik ve güvenirliliği bulgular kısmında belirtilmiştir.

Tanıtıcı sorular anket formunda ilk 8 soruyu oluşturmaktadır ve çalışanların cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, medeni durumu, unvanı, bankada çalışma süresi, sektördeki tecrübesi, gelir düzeyleri sorulmuştur. Geriye kalan 22 sorunun ile teknolojik sistemlerdeki değişimin çalışanlarına etkisi ve bu değişimin çalışan performansına olan etkisinin derecesi incelenmiştir.

Anket soruları http://www.pdrevi.com/pdr-ye-dair/dokumanlar/anketler.html sitesinde yer alan anketlerden faydalanılarak hazırlanmıştır.

2.4. Ön Uygulama

21 Aralık 2015 – 07 Şubat 2106 tarihleri arası çalışanlara internet ortamında oluşturulan, anket (https://surveyplanet.com/5677bb027ded0a752f372948) linki gönderilerek uygulanmıştır. Anketin uygulanmasının ortalama 10-15 dakika sürdüğü görülmüştür.

2.5. Verilerin Toplanması

Veriler, araştırıcının anketi hazırlamak ve yayınlamak için kullandığı, internet sitesinde toplanmıştır. Veriler katılımcıların müsait oldukları, kendi belirledikleri zamanlarda doldurulmuştur. Katılmayı kabul eden çalışanlara anket formunu doldurmaya ilişkin kısa bir bilgi verilmiştir.

13.000 civarında çalışanı olan özel bir bankanın belirlenen 126 şubesinin 100 çalışanına uygulanmış

bir ankettir. Yöntem olarak da internette survey planet sitesi üzerinden oluşturulmuş ve yayınlanmış olan anketin erişim linkini bu çalışanlara iletip anketi doldurmaları sağlanmıştır. Daha sonra o site üzerinde anket yapanların verdiği cevapların özeti çalışmada paylaşılmıştır ve anket katılım her yaşta çalışana uygulanmıştır.

2.6. Araştırmanın hipotezleri

Araştırmanın amacına bağlı olarak geliştirilen sorulardan üretilen, araştırmanın hipotezleri şöyledir:

H1. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin performans değerlendirme boyutu düzeyi cinsiyet değişkenine farklılık göstermektedir.

H2. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin performans değerlendirme boyutu düzeyi yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H3. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin performans değerlendirme boyutu düzeyi eğitim durumu değişkenine göre farklılık göstermektedir

H4. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu medeni hal değişkenine göre farklılık göstermektedir

H5. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu ünvan değişkenine göre farklılık göstermektedir

H6. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu kurumda çalışma süresi değişkenine göre farklılık göstermektedir.

H7.Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu aylık gelir değişkenine göre farklılık göstermektedir.

2.7. Verilerin Analizi

Anlamlı korelasyon ilişkisini saptamak amacıyla verilerin analizinde SPSS (The Package For Social Sciences) Windows 20.0 programı kullanılmıştır. Ölçekteki soruların anlamlılıklarına bakmak için "t testi" ve "one way anova" testi tercih edilmiştir.

Araştırmaya katılıp anket sorularına yanıt veren çalışanların demografik özellikleri aşağıdaki de verilmiştir.

Tablo 15. Demografik Değişkenler de verilmiştir.

Tablo 15. Demografik Değişkenler

		%			N %			%
1)Cinsiyet			**Medeni Durumu**			**Şirket Unvanı**		
Kadın	1	1	Evli	5	65	Şube Yöneticisi	4	4
Erkek	9	9	Bekâr	5	35	Diğer Çalışan	6	6
Yaş			**İşyerindeki çalışma süresi**			**Toplam deneyim süresi**		
20-25			1 yıldan az		3	1 yıldan az		
26-30	7	7	1-2		9	1-5	0	0
31-35	5	5	2-4	9	19	6-10	4	4
36-40	4	4	4-6	0	10	11-15	2	2
41-45	7	7	7-9	7	17	16-20	9	9
46			10 ve üzeri		4	20 ve üzeri		

ve üzeri				2	2		2	2
Eğitim Durumu			**Bireyin gelir düzeyi(Maaş)**					
Lise			Asgari Ücret-1500TL		7			
Ön Lisans	1	1	1501-2000TL	2	12			
Lisans	8	8	2001-2500TL	3	13			
Y. Lisans	8	8	2501-3000TL	6	16			
			3001-3500TL	8	48			
			3501-4000TL		7			
			4001TL ve üzeri	2	12			

Katılımcılara yöneltilen 30 sorudan oluşan anketin 8'i demografik özelliklerle ilgili 12'si performans değerlendirmeyle ilgili sorulardan meydana gelmiştir. 10 soru ise değişen teknoloji sistemleri üzerine çalışan motivasyonunu değerlendirmek amacıyla ayrılmıştır.

Gruplar performans değerlendirme üzerine olan ve değişen teknoloji sistemleri üzerine çalışan motivasyonunu belirleyen soru gruplarıdır. Katılımcıların için Tablo 2.'de belirtilen cevaplar kullanılmış,1'den 5' e kadar puanlandırılmıştır ve ortalamaları alınmıştır.

Tablo 16. Cevap Grupları

Puan	I. Grup Cevaplar	2. Grup Cevaplar
1	Kesinlikle Katılmıyorum	Çok Nadir
2	Katılmıyorum	Nadir
3	Fikrim Yok	Bazen
4	Katılıyorum	Sık
5	Kesinlikle Katılıyorum	Çok Sık

Aşağıdaki Tablo 3.'de bu sorular ve soruların cevaplarının frekansı verilmiştir:

Tablo 17. Katılımcılara Uygulanan Anket Soruları ve Frekansları

	1	**2**	**3**	**4**	**5**
Performans Değerlendirmeye İlişkin Değişkenler					
9) Personelin sorunlarıyla ilgili danışmanlık şirketlerinden yararlanmaktadırlar.	34	15	36	12	3
10)Personelin performansını etkin şekilde değerlendirmektedirler.	8	14	23	50	5
11) Değerlendirilecek kişinin unvanı ve mevkisi, değerlendirme sırasında objektifliği etkilemez.	10	15	22	47	6
12) Performans değerlemede objektif kriterler kullanmaktadırlar.	8	18	19	49	6
13) Geleceğe yönelik kariyer planlamalarında, teknoloji ve sistem değişikliklerinde performans değerleme sonuçlarından yeterince yararlanmaktadırlar.	5	14	31	41	9
14) Çalışanların performansı geliştirmek amacıyla Değişen teknoloji sistemleri üzerine seminer, panel ve hizmet içi eğitim gibi aktiviteler gerçekleştirmektedirler	4	13	39	34	10
15) Personele yönelik yaptıkları her türlü harcamayı yatırım olarak görmektedirler.	2	11	20	54	13
16) Değişen sistemlere uyum sağlayıp performansını yükselten personelleri şirket maddi/manevi ödüllendirmektedirler.	16	23	35	24	2

17)Personel için eğitim konusunda yeterli harcama yapmaktadırlar.	7	14	20	50	9
18) Değişen teknoloji sistemlerini kendini geliştirerek öğrenen personelin performansının değerlendirilmesi işindeki başarısından çok üstleriyle olan ilişkileri değerleme sonucunu belirlemektedir.	4	26	35	32	3
19) Şirket içerisinde yeni sistemlerin kullanılmasında her personelin seçim hakkı vardır.	39	22	30	8	1
20) Değişen teknoloji sistemlerinin kullanılmasında eşit olarak görev dağılımı yapılır ve üst ve ast olarak bir ayrım yapılmaz.	19	20	29	25	7
Değişen Teknolojik Sistemlerin Üzerine Çalışan Motivasyonu Değişkenleri					
21) Banka sistemleri üzerine yeni geliştirilmiş bir sistemi iş arkadaşlarımdan önce öğrenmek için çok çalışırım	6	11	30	45	8
22) Üstlerimin yeni çalışılacak olan gelişmiş bir sistem üzerinde beni seçmeleri için diğer iş arkadaşlarımla mücadele ederim	11	15	45	24	5
23) Her yeni değişen sistem beni mutsuz eder ve depresif bir ruh hali içine girerim.	47	26	22	3	2
24) Yeni geliştirilen bir sistemi öğrendiğim an çalışma arkadaşlarımla paylaşırım, birlikte çalışırsak şirket adına daha verimli bir sonuç elde edeceğimizi düşünürüm.	1	7	19	45	28
25) Yeni geliştirilen bir sistem üzerinde çalıştığım zaman kabul edilemeyecek bir hata yapmaktan korkarım.	11	22	45	14	8
26) Şirketteki performansımın teknoloji sistemlerini takip etmekle yakından bir ilişkisi olduğunu düşünüyorum.	7	13	25	41	14
27) Değişen teknoloji sistemleri şirket çalışma ortamını etkileyerek herkesin birbirinden üstün olma duygusunu kamçılamaktadır.	4	31	29	33	3
28) Geliştirilen her bir yeni sistemi zamanından önce öğrenmek benim terfi etmemi ve daha çok para kazanmamı sağlar.	16	26	31	22	5
29) Değişim kavramı benim üzerimde çok etkili değil ve bu konularda kendimi pasif hissediyorum.	33	37	23	4	3
30) Değişim kavramı beni rahatsız ediyor ve psikolojik destek alma ihtiyacı hissediyorum.	66	24	5	1	4

Sınıflara ayrılan anket sorularının t testi ve one away anova testine göre hesaplanmaları yapılmıştır. İlk olarak cinsiyetin performans değerlendirmeye etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 18. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin performans değerlendirme boyutu düzeyi cinsiyet değişkenine göre t testi sonuçları

BOYUT	CİNSİYET	$\overline{X}$	S.S.	T DEĞERİ	P DEĞERİ
Performans	KADIN	3,20	0,678	4,233	0,041*
	ERKEK	2,93	0,625		

***p<0,05**

Tablo 5'e baktığımızda performans değerlendirme boyutunda cinsiyet değişkenine (t = 4,233, p=,041<0,05'e) göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde kadınların ortalamasının

erkeklere göre daha büyük olduğu görülür. Yani kadınların performans değerlendirmesinde erkeklerden daha üstün olduğu söylenebilir. Tablo 5 incelendiğinde "için t testi analizi için "Banka çalışanlarının teknolojik değişimin performans değerlendirme boyutu düzeyi cinsiyet değişkenine farklılık göstermektedir" H1 hipotezi kabul edilir.

Tablo 6. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin performans değerlendirme boyutu düzeyi yaş değişkenine göre ANOVA sonuçları

Alt Boyut	Yaş	$\overline{X}$	s.s.	F DEĞERİ	P DEĞERİ
Performans değerlendirme	20-25 arası	3,25	353	4,517	*0,035
	26-30 arası	2,75	788		
	31-35 arası	2,93	602		
	36-40 arası	3,03	616		
	41-45 arası	3,20	625		
	46 ve üzeri	3,75	,212		

***p<0,05**

Tablo 6'ya baktığımızda performans değerlendirme boyutunda yaş değişkenine (F = 4,517, p=0,035<0,05'e) göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 6'yi incelediğimizde " Banka çalışanlarının teknolojik değişimin performans değerlendirme boyutu düzeyi yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir" H2 hipotezi kabul edilir. Tukey testi sonuçları incelendiğinde "26-30 ve 46 yaş ve üzeri","46 yaş ve üzeri -26-30 yaş" ikililerinin ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Ayrıca Tablo 6 incelendiğinde "46 yaş ve üzeri" grubunun ortalamasının diğer gruplara göre daha büyük olduğu görülür. Bu grubun performansa etkisi diğer yaş gruplarına göre daha fazladır şeklinde bir yorum yapılabilir.

Tablo 7. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin performans değerlendirme boyutu düzeyi eğitim durumu değişkenine göre ANOVA sonuçları

Alt Boyut	Eğitim Durumu	$\overline{X}$	s.s.	F değeri	p değeri
Performans değerlendirme	Lise	3,07	,553	0,699	0,555
	Ön lisans	3,05	,518		
	Lisans	2,86	,702		
	Yüksek lisans	3,15	,516		

***p<0,05**

Tablo 7'ye baktığımızda performans değerlendirme boyutunda eğitim değişkenine (F = 0,699, p=0,555>0,05'e) göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.Bu sonuca göre "Banka çalışanlarının teknolojik değişimin performans değerlendirme boyutu düzeyi eğitim durumu değişkenine göre farklılık göstermektedir" H3 hipotezi red edilir.

Tablo 8. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu medeni hal değişkenine göre t testi sonuçları

BOYUT	MEDENİ HAL	$\overline{X}$	S.S.	T DEĞERİ	P DEĞERİ
MOTİVASYON	EVLİ	2,83	0,464	2,898	0,092

	BEKAR	2,67	0,423		

***p<0,05**

incelediğimizde "Sig" değeri 0.092>0.05 olduğundan "Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu medeni hal değişkenine göre farklılık göstermektedir" H4 hipotezi red edilir. Gruplara baktığımızda ise teknolojik değişimin motivasyona katkısı evlilerin bekarlara göre daha fazladır denilebilir.

Tablo 9. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu ünvan değişkenine göre t testi sonuçları

BOYUT	ÜNVAN	$\overline{X}$	S.S.	T DEĞERİ	P DEĞERİ
MOTİVASYON	OPERASYON GÖR.	2,71	0,488	0,429	0,514
	ŞUBE YÖNETİCİSİ	2,81	0,384		

***p<0,05**

incelediğimizde "Sig" değeri 0.514>0.05 olduğundan "Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu ünvan değişkenine göre farklılık göstermektedir" H5 hipotezi red edilir. Gruplara baktığımızda ise teknolojik değişimin motivasyona katkısı şube yöneticilerin operasyon görevlilerine göre daha fazladır denilebilir.

Tablo 10. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon değerlendirme boyutu düzeyi kurumda çalışma süresi değişkenine göre ANOVA sonuçları

Boyut	KURUMDA ÇALIŞMA SÜRESİ	$\overline{X}$	s.s.	F değeri	p değeri
MOTİVASYON	1-3 yıl	2,87	,353	2,051	0,093
	4-6 yıl	2,79	,418		
	7-9 yıl	2,69	,602		
	10 yıl ve üzeri	2,85	,376		

***p<0,05**

Tablo 10'a baktığımızda motivasyon boyutunda kurumda çalışma süresi değişkenine (F = 2,051, p=0,093>0,05'e) göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Sonuçları incelediğimizde "Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu kurumda çalışma süresi değişkenine göre farklılık göstermektedir" H6 hipotezi red edilir.

Tablo 11. Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu düzeyi aylık gelir değişkenine göre ANOVA sonuçları

Boyut	AYLIK GELİR	$\overline{X}$	s.s.	F değeri	p değeri
MOTİVASYON	2001 TL-2500TL	2,69	,553	0,843	0,474
	2501TL-3000TL	2,79	,418		
	3001TL-3500TL	2,71	,502		
	3501TL-4000TL	2,75	,476		
	4000TL VE ÜZERİ	2,81	,345		

***p<0,05**

Tablo 11'e baktığımızda motivasyon boyutunda aylık değişkenine (F = 0,843, p=0,474>0,05'e) göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre "Banka çalışanlarının teknolojik değişimin motivasyon boyutu aylık gelir değişkenine göre farklılık göstermektedir" H7 hipotezi red edilir.

3. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada her kesimden kuşağa anket soruları uygulanması sağlanmış ve teknolojik sistemler üzerindeki değişiklikler hakkındaki görüşleri anket soruları sayesinde incelenmiştir. Araştırma yapılan bankanın çalışanlarının büyük bir kısmı orta yaş ve eğitim seviyesi lisans ve üstü olan kesimden oluşmaktadır. Bu sebeple anket uygulamasında soruların yanıtlarını alırken hiçbir zorluk yaşanmamış aksine tüm katılımcılar sistem hakkında fikirlerini belirtmek amacıyla internet ortamında kendi istekleri üzerine soruları yanıtlamışlardır.

Anket sonuçlarına göre, kurumda personelin performans değerlendirmesi, teknolojik platformlarda, unvan-mevkii bağımsız, objektif kriterlerde yapılmaktadır. Aynı şekilde çalışanların kariyer planlamalarında da teknolojik altyapıdan faydalanılmaktadır. Çalışanlar kurumun, personeli için yaptığı harcamaları maliyetten çok yatırım olarak gördüğünü düşünmekte ve zaman zaman etkin performans sergileyen personelin maddi/manevi ödüllendirildiğini kaydetmişlerdir. Çalışanlar kurumun personelin eğitimi için teknolojik altyapıyı kullandığını ve bunun için de yeterli harcama yapıldığı görüşünde birleşmişlerdir.

T testi ve One way anova testini uygularken anketi oluşturan sorular teknolojik değişimin çalışanlar üzerinde etkileri performans değerlendirme ve motivasyon ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu analizden elde ettiğimiz sonuçları değerlendirmek gerekirse;

Cinsiyet özelliğinin etkisine bakıldığında Sig.0,042 değeri bizim kabul ettiğimiz 0,05'lik hata payından büyüktür. Yani gruplar arasında(kadın-erkek) anlamlı farklılıklar vardır denilebilir. Yaş özelliğinin etkisini analiz ettiğimizde de 0,05'lik hata payından küçük bir değer elde edildi. Yaşın da performansa etkisi olduğunu burada görülmektedir. Eğitim durumlarının karşılaştırılması yapıldığında teknolojik değişimde motivasyonun bir etkisi olmadığı görünmektedir (Sig:0,555> 0,05). Medeni durumun, teknolojik değişimin çalışanlar üzerindeki etkiye sebep olmadığını da analizden anlayabiliriz (Sig:0,092<0,05). Çalışanların pozisyonları (şube yöneticisi-operasyon görevlisi) da bir neden oluşturmamakta, sig değeri karşılaştırıldığında 0,05'ten büyük bir değer almamaktadır. Aynı kurumda çalışma yıllarının ve aylık gelir durumlarının da teknolojik değişimlerin üzerinde bir etkisi olmadığı açıkça görülmektedir.

O halde özellikle bu durumu etkileyen özellikler cinsiyet, yaş değişkenleridir denilebilir. Çalışanlar kurum içinde yapılan teknolojik değişim ve gelişimleri tercih etme şansına sahip olmadıklarını, buna rağmen bu değişim ve gelişimlere hızlıca uyum sağlamak için çaba sarf ettiklerini belirtmişlerdir. İş yapış ve çalışma şekillerini etkileyen teknolojik değişimlerin faydalarına odaklanarak, yoğun ve baskılı çalışma tempolarına rağmen, uyum zorluklarının kendilerinin motivasyonunu olumsuz etkilemesine izin vermedikleri anlaşılmıştır. Yapılan her değişimin kendilerine ve kuruma getireceği katkılara odaklanarak, katkıyı arttırmak adına grup içi çalışmalarla daha verimli sonuçlar elde etmeyi hedeflemektedirler. Çalışanların yeni sistemlere uyum süreçlerinde zaman zaman hata yapma endişesi taşıdıkları gözlemlenmiş olsa da yeniliklerin kişisel ve profesyonel gelişimlerine sağladığı katkılardan dolayı bu süreçlere dahil olmaya özen göstermektedirler.

KAYNAKÇA

1. Ansal, H. (1999). *Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar (Post-Fordizm'de Üretim Esnekleşirken İşçiye Neler Oluyor?).* 12 18, 2015 tarihinde www.birlesikmetal.org: http://www.birlesikmetal.org/kitap/kitap_99/1999-3.pdf adresinden alındı
2. Blauner, R. (1964). Alienation and Freedom. (H. Ansal, Dü.) *Chicago University Press*.
3. Ekinci, H. (2006). Bilgi Teknolojilerinin Rekabet Açısından Önemi ve Değişim Yönetimindeki Etkilerine İlişkin Yöneticilerin Algılarını Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*, 54-70.

4. İnce, M., & Bedük, A. (2006). Değişimin Örgütler Üzerine Olan Etkileri. E. Yeniçeri içinde, *Yönetimde Yeni Yaklaşımlar* (s. 408). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yaymcılık.
5. İpçioğlu, İ., Haşit, G., & Dertli, D. (2009). Teknolojik Değişimin Yarattığı Etki Türleri İle
6. İşgörenlerin Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *İ.İ.B.F. Dergisi, 11*, 1.
7. Işın, F. B. (2006, 09). Teknoloji Araçlarının Bankacılık Sektöründe Uygulanabilirliği Ve Türkiye'deki Bu Doğrultudaki Bankacılık Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2*, 109-119.
8. Okumuş, A., Bozbay, Z., & Dağlı, R. M. (2010). Banka Müşterilerinin İnternet Bankacılığına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 36*, 89-111.
9. Şuayip, T. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Örgütsel Değişimi Etkileyen Bir Unsur Olarak Örgütsel Sinizm Ve Karaman İli Kamu Kurumlarında Bir Çalışma.* Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(33)

Doç. Dr. H. Yunus TAŞ[183]; Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU[184]; Bahar MENTEŞE[185]

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SIĞINMACILARIN ÇALIŞMA HAYATINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

IN TURKEY, THE PROBLEMS FACED BY OF SYRIAN ASYLUM SEEKERS IN WORKING LIFE

ÖZ

2011 yılında Suriye' de Esad rejimi döneminde çıkan ayaklanmalar ve de iç savaş sebebiyle zorunlu göçe maruz kalan Suriyeliler, bu zorunlu göç neticesinde özellikle Suriye'ye sınır olan Türkiye, Lübnan, Ürdün gibi ülkeler başta olmak üzere; dilini, kültürünü bilmedikleri yabancı ülkelere sığınarak hayatta kalma mücadelesi vermektedirler. Kitlesel halde göç eden Suriyeli sığınmacılar, içinde bulundukları yoksulluk ve yoksunluk ile birlikte sığındıkları ülkelerde; barınma, ekonomik, eğitim, sağlık ve çalışma hayatına katılım gibi başlıklar altında çeşitlilik gösteren birçok sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları bu sorunlardan en önemlisi olan ekonomik zorluklar, onları bulundukları yerlerdeki işverenlerin fırsatçılık ağına düşürmüş ve Suriyeli sığınmacılar kayıt dışı güvencesiz işlerde; ucuz işgücü olarak çalışmaya mecbur kalmışlardır.

Bu çalışmada; Bursa ve Şanlıurfa illerimizde yaşayan Suriyeli işçiler ile yaptığımız görüşmeler sonucunda Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Türkiye, Suriyeli Sığınmacılar, Çalışma Hayatı.

JEL Kodları: J15, Z18.

ABSTRACT

İn 2011, the Syrians are exposed to forced migration because of the under the Assad regime in uprisings and civil war.As a result, this forced migration Syrians, particularly Syria which borders to Turkey, Lebanon, Jordan, mainly in countries like, They are taking refuge in foreign countries fighting for survival that don't know language and culture. Syrian asylum seekers who migrated in mass, they are faced with poverty and deprivation in the country; housing, economic, education, health and participation in working life under such titles as varied faced many challenges. The economic difficulties that are most important to these problems of Syrian asylum seekers have put them in a network of opportunism in the places where they are located and Syrian asylum seekers had to work as cheap labor in informal precarious works.

In this study; Bursa and Sanliurfa living in our province, As a result of the interviews with the Syrian workers, the problems encountered by the asylum seekers in working life have been discussed.

Keywords: *Migration, Turkey, Syrian Refugees, Working Life,*

JEL Codes: *J15, J18.*

[183] **Yalova Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Öğretim Üyesi; Yalova/TÜRKİYE; tasyunus@hotmail.com**

[184] **Harran Üniversitesi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Öğretim Üyesi, Şanlı-Urfa/TÜRKİYE; mkucukoglu@harran.edu.tr**

[185] **Yalova Üniversitesi, , İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Sosyal Politika YL. Öğrencisi; Yalova/TÜRKİYE; kayram_bahar@hotmail.com**

GİRİŞ

Ülkelerindeki iç savaş yüzünden yerinden ayrılmak zorunda kalan Suriyeli vatandaşlar 2011yılından itibaren ülkelerinin güney ve kuzeyinde bulunan komşu ülkelerine sığınmak zorunda kalmışlardır. Komşu ülkelere sığınan kayıtlı Suriyeli sayısı BMMYK verilerine göre 4.810.216'ya ulaşmıştır. Mısır, Irak, Ürdün ve Lübnan'da kayıtlı 2,1 milyon Suriyeli, Kuzey Afrika'da ise kayıtlı 29,000'den fazla Suriyeli bulunmaktadır. Türkiye'de ise Suriyelilerin sayısı 2,7 milyona ulaşmıştır (http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php).

Ülkelerindeki savaşın sona ermemesi nedeniyle ülkelerine geri dönemeyen Suriyeli sığınmacılar sığındıkları ülkelerde barınma, sağlık ve beslenme, çocukların eğitimlerine devam edememeleri, sosyal dışlanma gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktalar. Bu sorunların yanı sıra yaşadıkları en büyük sorun ise ekonomik yoksunluk içinde bulunmalarıdır. Yasal olarak çalışma haklarının da bulunmaması sorunlarını daha da derinleştirmektedir.

Ancak çalışma haklarıyla ilgili düzenlemeler Ocak 2016'da tamamlanabilmiş ve onlara bu hak yasal olarak son bir sene içerisinde verilmiştir. Buna rağmen çalışma hayatlarında yaşadıkları sorunlar çözümlenememiştir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'yi sadece bir sığınacak yer olarak ya da geçiş ülkesi olarak görmeleri sebebiyle Suriyeliler sadece hayatta kalabilmek, günü kurtarmak için geçici işlerde düşük ücretlerle çalışmaya razı olmakta eşit işe eşit ücret hakkını elde edememekteler. Bu durum ise işverenlerin lehine gelişmekte, işverenler sığınmacıları sigortasız, güvencesiz, kayıt dışı çalıştırmakta ve işverenler, haksız kazanç ve haksız kar Suriyeli sığınmacılar üzerinden elde etmektedir.

Bu çalışma, Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunları irdelemek amacıyla yaklaşık olarak 100 bin sığınmacının bulunduğu Bursa ilinde ve yine yaklaşık olarak 400 bin sığınmacının bulunduğu Şanlıurfa ilinde 35 Suriyeli aile ile görüşülerek hazırlanmıştır.

1. ULUSLARARASI GÖÇ VE ULUSLARARASI GÖÇE İLİŞKİN KAVRAMLAR

1.1. Uluslararası Göç ve Türleri

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber son yıllarda dünyanın farklı yerlerinde yaşanan savaşlar, yoksulluklar, yoksunluklar ya da başka sebepler uluslararası göç hareketliliğini arttırmıştır. Bir kişinin ya da bir grup insanın bir devlet sınırları içerisindeki yer değiştirme durumu ya da uluslararası sınırları geçerek başka bir yere gitme durumu göç olarak tanımlanmaktadır. Bu göç hareketliliğinin ülkeden ülkeye yani ülke sınırları aşılarak gerçekleştirilmesi durumudur. Bu bağlamda uluslararası göç, kişilerin kendi ülkelerini bırakıp daha iyi koşullarda yaşamak ve hayatlarını idame ettirmek için başka ülkelere zorunlu ya da gönüllü bir şekilde gitmesi durumudur. Birleşmiş Milletlere göre uluslararası göçten bahsedilebilmesi için göç eden kişilerin; ülkelerinden ayrılarak başka bir ülkede yaşamaya başlamalarının bir yıldan daha fazla süreli olması gerçeği aranmaktadır (Aksoy, 2012: 294) . Bu göç hareketliliğini gerçekleştiren kişi ya da kişi gruplarına göçmen denilmektedir. Kişilerin göç etmesine yol açan nedenler arasında ekonomik ve sosyal nedenler olabileceği gibi savaş, doğal afetler ya da siyasal nedenler gibi zorunlu göç etmelerine yol açan sebeplerde olabilmektedir. Yani göçler gönüllü olabileceği gibi zorunlu olarak da gerçekleşebilmektedir (Es, Oktay, 2015: 384).

Bir ülkeye yönelik göç akımları düzenli göç çerçevesinde gerçekleşmekte ise yasal göç, düzensiz bir şekilde gerçekleşmekte ise yasa dışı göçten bahsedilmektedir.. Düzensiz göç konusunda açık veya genel kabul gören bir tanım yoktur. Hedef ülkeleri açısından, bir ülkeye yasadışı giriş yapmak veya bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya çalışmak anlamına gelmektedir. Gönderen ülke açısından ise, bir kişinin geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılmak için idari koşulları yerine getirmemesi gibi durumlarda düzensizlik söz konusudur. Ancak, "yasadışı göç" terimini göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretiyle kısıtlamak gibi bir eğilim söz konusudur. Ayrıca bu düzensiz/yasadışı göçlerde kişi/kişiler yasadışı giriş veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi/kişilerdir. Bu terim, bir ülkeye giriş kurallarını ihlal eden mülteciler ve ev sahibi ülkede kalma izni bulunmayan diğer kişiler için geçerlidir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 14-15).

Genel olarak uluslararası göç çeşitlerinden olan beyin göçü ve işçi göçleri gönüllü göç kapsamında; mübadele göçü ve siyasal kaynaklı göç ise zorunlu göç kapsamında değerlendirilmektedir.

1.2. Göçmenlere Verilen Statüler "Mülteci, Sığınmacı, Şartlı Mülteci, Geçici Koruma ve İkincil Koruma"

"Mülteci, şartlı mülteci, sığınmacı, geçici koruma ve ikincil koruma" uluslararası göç olgusuyla ilişkilendirilen daha doğrusu göçü gerçekleştiren kişilerin yani göçmenlerin edinmiş oldukları statü ile ilgili olan diğer kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 61. Maddesine göre Mülteci; *"Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir"* (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013: 27).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 62. Maddesine göre Şartlı Mülteci; *"Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir*" (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013: 27).

İkincil koruma ise mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade etmektedir (http://www.goc.gov.tr/icerik3/ ikincil-koruma_409_546_551: 05.04.2016).

1.2.1. Geçici Koruma: Suriyeli Sığınmacılar Örneği

Suriye'de yaşanan insani krizin büyümesi sonucunda 300-400 kadar Suriye vatandaşının, 29.04.2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısına doğru hareketlenmesi, Suriye'den Türkiye'ye yönelik bir toplu nüfus hareketinin ilk adımını oluşturmuştur. Türkiye, 2011 yılının Nisan ayından itibaren, Suriye'den ayrılmaya zorlanmış kişilerin ani gelişen kitlesel akınlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Suriye'deki durumun ciddiyetini koruması ve sığınmacıların ülkelerine güvenli dönüşlerine imkân verecek koşulların henüz sağlanamamış olması nedeniyle söz konusu sığınmacılara hiçbir ön koşul aranmadan geçici koruma sağlanmaktadır (http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf).

Açık Kapı Politikası izleyerek zor durumdaki yerinden edilmiş insanlara kucak açan Türkiye'de; 2016 yılı itibari ile sayıları 3 milyonu bulan geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar için 10 ilde 26 tane barınma merkezi kurulmuştur. Ancak Suriyeli sığınmacıların yaklaşık olarak 250 bini bu barınma merkezlerinde kalmakta iken geriye kalan Suriyeli sığınmacılar kampların kapasitelerinin dolu olması ya da başka sebeplerle buralara giremeyen sığınmacılar barınma merkezleri dışında kendi sınırlı imkanları ve düzenli olmayan insani yardımlarla yaşamaya çalışmaktadırlar (Suriye'den İstanbul'a Gelen Sığınmacıları İzleme Platformu, 2013: 11) .

Tablo 1: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

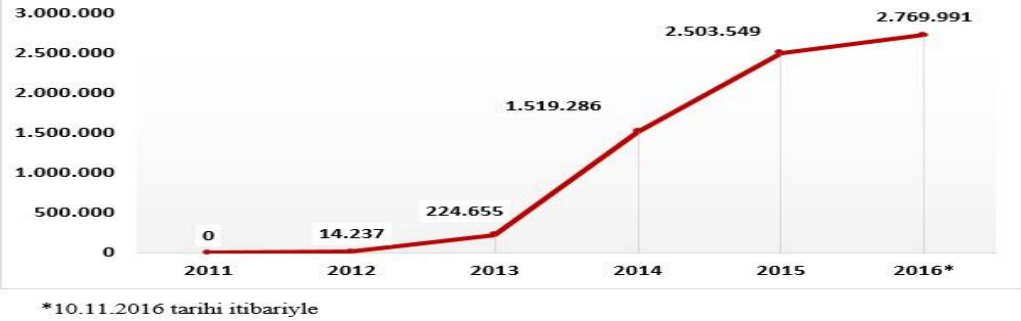

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

Ülkelerindeki mevcut iç savaş sebebiyle komşu ülkelere sığınan Suriyeli sığınmacılar içerisinden Türkiye'ye sığınanlar Vatansever'e (2016) göre dört grup halinde bulunmaktadır (Vatansever, 2016: 20):

" İlk grup, göreceli olarak düzenli ve yüksek geliri olması nedeniyle doğrudan kamp dışında yaşamayı seçenler ve daha yüksek standartlarda yaşama şansı bulabilenlerdir,

İkinci grup, mevsimlik tarım işçiliği, kayıtsız işlerde işçilik hatta dilenme gibi geçici ve düşük ücretli işlerle Türkiye'de bir hayat kurmaya ya da Avrupa'ya geçebilmek için birikim yapmaya çalışanlardan oluşmaktadır,

Üçüncü grupta kamplardan ya da yerleştikleri evlerden ayrılıp sokakta yaşama pahasına kaçak yollarla Avrupa ülkelerine geçebilmek için özellikle Ege Denizine kıyısı olan kent merkezleri ya da sahil kasabalarında belirsiz bir bekleyişe girenlerdir,

Son grup kamp dışında yaşayanlara göre daha uzun süredir Türkiye'de bulunan, kamp dışında yaşayanlara göre daha büyük oranda pasaportsuz olarak sınırdan geçmiş olan ve ortalama geliri daha düşük olanlardır". Bu bağlamda Türkiye'deki kayıt altına alınan yaklaşık 3 milyon sığınmacının çoğu ilk gruptan ziyade ikinci, üçüncü ve dördüncü grup içerisinde yer alan insanlardır. (Ataman, 2014).

2. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SIĞINMACILARIN GENEL OLARAK KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Suriyeli sığınmacıların ülkelerindeki savaşın uzaması ve ülkelerine geri dönememeleri durumu; sığındıkları yerlerde çoğu Suriyelileri yeni bir hayata tutunabilme savaşı ile karşı karşıya bırakmıştır. Sığınmacıların büyük çoğunluğu Türkçe konuşamamakta ve olumsuz durumlar karşısında nereye başvuracağını bilmemektedir. Yaşadıkları il ve ilçelere göre değişiklik gösteren sorunlarla yüz yüze olan sığınmacıların ortak sorunları yeterli barınma, sağlık ve beslenme olanaklarına sahip olmamaları, kültürel uyumsuzluk ve çocukların eğitimlerine devam edememeleri ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarıdır (Suriye'den İstanbul'a Gelen Sığınmacıları İzleme Platformu, 2013: 11). Ancak; sığınmacıların bu uzun zorlu süreçte, yaşadıkları en önemli sorun; ekonomik sorunlar ile mücadele etmek zorunda kalmalarıdır. Suriyeli sığınmacıların içinde bulunduğu ekonomik yoksunluklar onları barınamama ve en temel insani ihtiyaçları bile karşılayamama gibi durumlarla karşı karşıya bırakmış, insanlık onuruna yakışmayacak koşullarda yaşamak zorunda bırakmıştır.

2.1. Barınma İle İlgili Sorunlar

Sığınmacıların çoğu ekonomik anlamda sorun yaşamaktadır. Bu da sığınmacıların büyük bir kısmının ekonomik nedenlerden ötürü barınma sorunu yaşadığı anlamına gelmektedir. Mülteciler çoğu sefer karşılaştıkları barınma sorunu ile baş edebilmek için bir arada yaşamakta veya düşük ücretli sağlıksız evler tutmak zorunda kalmaktadırlar(http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article & id = 67&Itemid=56). Kamplardaki mülteciler belli olanaklara sahip iken dışarı da kalanlar bunlardan mahkûm durumdadırlar. Türkiye'deki mevcut kampların dışında yaşayan sığınmacılar kendi imkânlarıyla Türkiye'nin değişik yerlerinde barınmaya çalışmaktadırlar. Sığınmacıların bir kısmı Türkiye'deki akrabalarının yardımlarıyla kalırken bir kısmı ise izbe yerlerde parklarda yaşamaya çalışmaktadırlar. Belli bir kesim de

kendi imkânlarıyla kiraladıkları evlerde oturmaktadırlar. Her ne kadar pek çok yerli Sivil Toplum Kuruluşu bu kişilerin yardımına koşsa bile yapılan yardımlar sürekli ve sınırsız olmadığı için yetersiz kalmaktadır (Canyurt, 2015:136). Kamp dışında yaşayan Suriyeliler büyük oranda sosyoekonomik düzeyi düşük semtlerde, genellikle konut olarak kullanılmak için elverişli olmaktan uzak binalar ya da baraka şeklindeki yapılarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Yüksek kiraları ödeyebilenler çok düşük standartlı evlerde yaşamakta; yeterli maddi imkânı olmayanlar ise metruk binalarda (%13-16), derme-çatma çadırlarda (%10) yaşamaktadır. Hatta sığınmacılar ekonomik durumlarıyla ilişkili olarak bir haneyi birden fazla aile bir arada yaşayarak paylaşmaktadırlar (Bahadır, Çiçeklioğlu, Mut, Uçku, Varol, 2016: 34-35).

2.2. Ekonomik Sorunlar

Sığınmacıların neredeyse tamamının (%94,7) ekonomik sıkıntı yaşadığı düşünülmektedir. Yerinden edinilen insanlar ülkelerinden gelirken getirebildikleri para varsa bitmiş, aldıkları sınırlı yardım zaten yetmediği ve çalışma hakları olmadığı için çalışma hakları olsa da çalışma izinleri olmadığı için ek gelir de eline geçmeyen sığınmacılar ekonomik sıkıntılar yaşamaktadırlar (http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=67&Itemid=56). Sığınmacılara yapılan yardımlar uzun dönemde yeterli olmamakta ve geçici ve sınırlıdır. Bu bağlamda kendi ekonomik özgürlüğüne kavuşamayan ve birilerinin yardımına sürekli ihtiyacı olan kişilerin, STK'lardan ya da diğer yardım kuruluşlarından ister ayni isterse de nakdi yardım alması, yoksulluğuna ve hayattaki geri kalmışlığına çözüm olamamaktadır. Çalışma izinleri olmayan sığınmacılar kayıt dışı çalıştırılmakta ve çalışmaları karşılığında hak ettikleri parayı bile alamamaktadırlar. Sığınmacılar, marjinal işlerde çalışarak ya da başka ülkelerdeki akrabalarından para yardımı isteyerek hayatlarını devam ettirmektedirler (Kalaycı, 2014: 10).

SURİYELİ SIĞINMACILAR VE ÇALIŞMA HAYATI

3.1.Türkiye'deki Suriyelilerin Çalışma Hakları Konusundaki Yasal Mevzuat ve İlgili Düzenlemeler

Bilindiği üzere 15.01.2016 tarih öncesi Türkiye'de yabancıların çalışabilmesi 4817 sayılı "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun" un hükümlerine bağlıdır. Suriyeli sığınmacılar da ülkeye ilk giriş yaptıkları zaman bu kanun kapsamına dahil olmuşlardır. Ancak kanun kapsamındaki "yabancı" kavramı sebebiyle mevcut Suriyeli sığınmacıların %3 'ünün altındaki bir nüfusu kapsamış ve çok az sayıda sığınmacı çalışma hakkına sahip olmuştur. Nisan 2011 sonrasında Suriyeliler içinde pasaportu ile Türkiye'ye giriş yapan yaklaşık 80 bin kişi için kayıt altına alınma ve ikamet izni, akabinde de çalışma izni verilmesi konusunda önemli kolaylıklar sağlanmıştır. Ancak pasaportsuz ya da "düzensiz/illegal" yollardan Türkiye'ye giriş yapanların hem oturma/ikamet, hem de çalışma izinleri konusunda ciddi sorunlar yaşanmıştır (Erdoğan, Ünver, 2015: 41). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yürüttüğü çalışma çerçevesinde, 2013 tarihinde çıkarılan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, uluslararası korumadan yararlananlar için çalışma izni alma yolunu açık tutarken geçici korumadan yararlananların erişime ilişkin düzenleme getirmemiştir. 2014 Ekim ayında çıkarılan "Geçici Koruma Yönetmeliği" ve 2016 Ocak ayında çıkarılan "Geçici korumadan Sağlanan Yabancılara Çalışma İzni Verilmesine İlişkin Yönetmelik", hükümetin bu alanda attığı en somut adımlardan biri olmuştur (Üstün, 2016: 5).

22 Ekim 2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 29. Maddesine göre: Geçici koruma kimlik belgesine sahip olanlar Bakanlar Kurulunca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvurarak çalışma izni alabileceği ve geçici korumaları sona erdiğinde ise bu kapsamda verilen çalışma izinlerinin sona ereceği belirtilmiştir (Resmi Gazete: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf).

Ancak yönetmeliğin çıktığı 22 Ekim 2014 tarihinde, Suriyelilerin çalışma hayatına yasal girişlerini sağlayacak bir düzenleme, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi gündeminden ötürü yürürlüğe girememiş ve "geçici koruma altındaki" Suriyeli sığınmacıların çalıştırılma yasakları devam etmiştir (Erdoğan, Ünver, 2015: 43).

Suriyeli sığınmacıların çalışma izinlerine yönelik son düzenleme ise, Ocak 2016 tarihinde bakanlar

kurulu toplantısında hazırlanması kararlaştırılan ve Şubat 2016 tarihi itibariyle yürürlüğe giren Başbakanlık Genelgesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu düzenleme ile Suriyeli sığınmacılar geçici kimlik belgelerinin düzenlemesinden 6 ay sonra ve sadece ikamet ettikleri illerde çalışma izni için başvuruda bulunma hakkını elde ederek, Suriyeli sığınmacılara iş vermek isteyen işyerlerine çalışanlarının % 10'una kadar Suriyeli sığınmacı çalıştırabilme imkânı sağlanmıştır. Bu sayede Suriyeli sığınmacılar çalıştıkları işlerde en az asgari ücret alma hakkına sahip olmuşlardır. Söz konusu düzenlemede yer alan başka bir husus, tarım sektöründe çalışmak isteyen Suriyeli sığınmacıların izinlerinin ise valiliklerin izinleriyle belirlenmesine ve aynı şekilde sağlık görevlisi ya da eğitimci olarak çalışmak isteyenlerin çalışma izinleri için Sağlık Bakanlığı, YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın görüşlerine başvurulmasına karar verilmiştir (Güven, 2016: 5). Ocak 2016 ile gelen yasal düzenleme ile Suriyeliler artık ülkemizde yasal olarak çalışma hakkı elde etmişlerdir.

3.2. Suriyeli Sığınmacıların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar

Suriyeli sığınmacılar Türkiye'de yerleştikleri yerlerde bağımsız ya da bağımlı olarak çalışmaktadırlar. Bağımsız olarak çalışanlar daha çok küçük esnaf olarak faaliyet göstermekte ve bu işyerlerini işletenlerin dil sorunları nedeni ile onlardan alışveriş yapanlar da kendi vatandaşları olmaktadır (Lordoğlu, 2015: 428).

Bağımlı olarak çalışmakta olan geçici koruma altındaki Suriyelilerin Ocak 2016 tarihinden itibaren yasal olarak çalışma hakkına kavuşmaları onların çalışma hayatında sorunlar yaşamalarına ya da kayıt dışı çalışmalarına engel olamamaktadır. Hatta zaten yaygın olan kayıtsız işçilik ve çocuk işçiliği uygulamalarının artması beklenmelidir. Kamp dışında kalanların eline düzenli bir yardım geçmediğinden, bazen STK, uluslararası kuruluş veya yerel yönetim yardımları gelse de eşit ve adil bir dağılım yapılmadığından, Suriyelilerin dolayısıyla hayatlarına devam etmek için para kazanmaları gerekmekte ve Suriyeliler yapılan işin normal ücretinin üçte birine çalışmaya razı olmaktadırlar.

Hiç önlem alınmadığı için iş kazası oranları ve meslek hastalığı riski yüksek işyerlerinde çalışmaktadırlar. Çalışanların büyük bir kısmı çocuk ve çocuk işçiler ucuz iş gücü oldukları için erişkin işçilere tercih edilmektedirler (Dedeoğlu, 2016: 11-12). Düşük ücretlerle ve normal çalışma saatlerinden çok daha uzun saatler çalışan Suriyeliler tekstilden inşaata, tarımdan ağır sanayiye birçok farklı sektörde kimsenin yapmak istemediği işlerde, çok düşük bir ücretle çalışmaktadırlar. Çok düşük ücretlere çalıştıkları için çocuklarda dâhil olmak üzere tüm aile bireyleri çalışma hayatına katılmaktadır (Kutlu: 2015: 7-8). Suriyeli sığınmacıların işverenler için ucuz işgücü kaynağı olmaları sebebiyle tercih edilmeleri, yerli işçilerle aralarındaki gerginlik ve çatışma riskini arttırmaktadır (Lordoğlu, 2015:427).

3.3. Suriyeli Sığınmacıların Çalışma Hayatlarından Kısa Özetler

Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunları irdelemek amacıyla hazırlanan bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Araştırma; Bursa ilinde 17 aile ile Şanlıurfa ilinde ise 18 aile ile toplamda otuz beş aile ile görüşülerek hazırlanmıştır. Katılımcılara çalışma hayatları ve Türkiye'deki yaşamlarına dair sorular yöneltilerek karşılaştıkları sorunlar hakkında bilgi edinmek amaçlanmıştır. Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre:

Çalışmaya katılan katılımcıların yaklaşık olarak %71'i Suriye'de iç savaşın yoğun olarak yaşandığı Halep bölgesinden, diğer katılımcılar ise Rakka, Kobani, Kamışlı, Cerablus ve Şam gibi bölgelerden Türkiye'ye geldiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların %57'si çalışma hayatında karşılaştıkları en büyük sorun olarak dil problemini görmekte iken %43'lük kesim iş bulma, verilen ücretlerin düşüklüğü, çalışma sürelerinin uzunluğu, ücretlerini geç ve eksik almak gibi, bir çok alanda sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Enes Muhammed'e göre dil en büyük sorun: "*Evliyim ve hanemizde 5 kişi yaşamaktayız. İki yıl önce savaş sebebiyle Şanlıurfa'ya geldik. Ülkemizde savaş çıkmadan önce çok güzel ve huzurlu bir hayatımız vardı Suriye'de öğretmendim. Ancak burada mesleğimi yapamıyorum. Bir lokantada 1200 TL'ye ustabaşı olarak çalışıyorum. İşverenimin bana yaklaşımı çok iyi ve verdiği ücret yeterli. Çalışma iznim var fakat sigortalı çalışmıyorum. Biz Suriyelilerin çalışma hayatında karşılaştığı en büyük sorun ise yeterli derecede dil bilmememiz. Dilini bilmediğiniz ülkede yaşamak çok zor. Ailemde benden başka çalışan yok. Herhangi bir*

STK' dan ya da kuruluştan yardım almıyoruz, yardımlar yetersiz".

Çalışma iznine yönelik şartları taşıyor musunuz ve çalışma izniniz var mı sorusuna katılımcıların %20'i evet demişlerdir. Ayrıca katılımcıların % 78'i çalışma iznine yönelik şartları taşımalarına rağmen çalışma izinlerini alamadıklarını ve gerekli başvuruları yaptıkları zamanda reddedildiğini belirtmişlerdir. % 2'lik katılımcı ise ülke sınırları içerisinde altı aydan daha kısa bir süredir Türkiye'ye yerleştikleri için şartları taşımamaktadırlar.

Suriyeli sığınmacıların çalışmaları karşılığında aldıkları ücretler incelendiği zaman Bursa'daki katılımcılar ve Şanlıurfa'daki katılımcılar arasında ücret farklılığının olduğu görülmektedir. Bursa'daki katılımcıların %17'si bağımsız çalışan grubunda yer almakta ve aylık gelirleri ortalama 500 TL'yi geçmemektedir. % 83'ü ise bağımlı çalışanlar grubunda olup, tekstil fabrikalarında terzi, inşaat sektöründe sıvacı ve sayıları az olmakla birlikte bir kısım sığınmacı ise kaynakçı olarak çalışma hayatına dâhil olmuştur ve ortalama gelirleri 700-800 TL. arasında değişmektedir. Şanlıurfa'daki katılımcıların ise tamamı bağımlı çalışanlar grubunda yer almakta ve aylık ortalama ücretleri 750-1300 TL. arasında değişmektedir. İşverenlerin size verdikleri ücretlerden memnun musunuz sorusuna katılımcıların %28'i memnun olmadıklarını ve ücretlerin yapılan işe göre çok düşük olduğunu belirtmişlerdir.

Beş aydır Halep'ten Bursa'ya gelen Nihat Beko 500 TL ile hayata tutunmaya çalışıyor*:" 50 yaşındayım ve 11 kişi bir evde yaşıyoruz. Halep'te iken inşaatlarda usta olarak çalışıyordum. Burada ise evlere temizlik işine gidiyorum. Aylık 500 TL kazanıyorum ve benden başka ailemizde iki kişi daha çalışıyor. Bize herhangi bir yardım henüz hiç yapılmadı, Türkiye'nin sığınmacılara yönelik yardımları ve hizmetleri yetersiz. Burada yaşamak çok zor dil bilmemek çok zor. Burada günlerimiz evden işe işten eve şeklinde geçiyor çok sıkıntılıyız. Suriye'de güzel bir yaşantımız vardı umarız savaş artık biter", şeklinde kendi halini ifade etmiştir..*

Katılımcıların çoğu işverenlerin kendilerine yaklaşımlarının iyi olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan katılımcıların % 99'u bir hanede 6 ile 12 kişi arası yaşadıklarını belirtmiş, sadece bir katılımcının ailesindeki fert sayısı 6 kişinin altında ve 3 kişilik bir aile olarak yaşadıklarını belirtmiştir.

Katılımcılara herhangi bir STK'dan ayrıca yardım alıyor musunuz sorusu yöneltildiğinde Bursa'daki katılımcıların % 17'i (3 kişi) evet yanıtını vermişken, Şanlıurfa'daki katılımcıların %61'i yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Türkiye'de sığınmacılara yönelik yapılan yardımlar ve sunulan hizmetler yeterlimi sorusuna genelde herhangi bir STK'dan, yada devlet kurumlarından (belediye, kaymakamlıktan ve valilikten) yardım alan katılımcılar evet yeterlidir diye belirtmişlerdir.

Şiyar Abdullah'a göre yapılan yardımlar adil değil: " *Bir buçuk yıl önce ailemle Kamışlı' dan Şanlıurfa'ya geldik. 31 yaşında ve evliyim. Hanemde üç kişi yaşıyoruz. Suriye'de iken iyi bir hayatımız vardı. Ziraat mühendisi olarak devlet memurluğu yapıyordum. Ancak burada bir kozmetikçide satış temsilcisi olarak çalışıyorum. İşverenlerin yaklaşımları burada dostça ama verilen ücretler yetersiz kalıyor. Fazla mesai yaptırılıp az ücret veriliyor. 800 TL aylık gelirim var ve sigortasız çalışıyorum. Çalışma iznimde yok. Çalışma iznine yönelik şartları taşıyorum ama valiliğe gittim ret cevabı aldım. Aldığım para ile geçinemiyoruz. Herhangi bir STK'dan ya da yardım kuruluşlarından yardım almıyoruz. Yapılan yardımlar adil değil. Türkiye'de sığınmacılara yapılan yardımlardan gerçek ihtiyaç sahibi çoğu kişi faydalanamıyor. Adalet istiyorum". Diye dert yanmaktadır.*

Katılımcılarımızdan Mustafa Ahmad'a göre ise Türkiye'de yapılan yardımlar yeterli*: "İki yıl önce ailemle Bursa'ya geldik. Suriye'de iken market işletiyordum, rahat ve huzurluyduk. Burada da market açtım. Çalışma iznimde var. Aylık 500 TL gelirim var. Suriye'de yaşam koşullarımız çok iyi idi ama burada da bize insanların yaklaşımları çok iyi, cana yakın. Burada her şey çok pahalı ailemde yalnızca ben çalışıyorum. Ama kaymakamlıktan yardım alıyoruz. Türkiye'nin ve STK'ların yardımları yeterli. Gelecekten beklentim savaş olmayan bir Suriye ve ülkeme geri dönmek". Diyerek temenni ve beklentilerini bizimle paylaşmışlardır.*

Çalışma hayatına dair sorunları araştırmak maksadıyla yapılan bu çalışmada sadece iki kişinin sigortalı çalıştığı görülmüştür. Sığınmacılar genelde bulundukları illerde yerel halkın onlara yaklaşımını içten bulmakta iken bazı katılımcılar kendilerine acıyarak bakıldığını yerel halk tarafından istenmediklerini hatta bazı ev sahiplerinin kiralık ev bile vermediklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların % 98'i Suriye'de yaşantılarının

daha iyi daha güzel olduğunu ve Suriye' de iken daha iyi gelir elde ettiklerini belirtmişlerdir. Geleceklerinde belirsizlik gören Suriyeli sığınmacılar, gelecekte daha iyi bir iş, iyi bir ev beklentisi içerisinde olduklarını ve ülkelerindeki savaşın son bulup, ülkelerine geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.

SONUÇ

Yapılan araştırma sonucunda Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatında karşılaştıkları en büyük sorun Türkçeyi iyi bilmemektir. Bu sorunun dışında uzun çalışma saatleri, düşük ücretler, çalıştığının karşılığını alamama gibi sorunlar yaşadıklarını vurgulamışlardır. Ayrıca, çoğu zaman maaşlarının zamanında ve tam ödenmediğini işverenler tarafından ücret konusunda bazen haksızlıklara maruz kaldıkları için biraz dargın ve buruk oldukları görülmüştür.

Sığınmacıların çalışma yaşamlarına yönelik yapılan yasal düzenlemeler onlar için durumu pek değiştirmemiştir. Sığınmacılar geçici işlerde geçici olarak sigortasız, güvencesiz çalışmakta ve bu geçicilik mantığı işverenlerde "bir Türk işçi yerine iki Suriyeli işçi çalıştırma" zihniyetine yol açmıştır. Çünkü Suriyelilerin Türkiye'de geçici olarak bulunmaları onlar için burada geleceğe yatırım yapma fikrinin önüne geçmekte ve bu şekil sadece günü kurtarmak ve hayata tutunabilmek için çalışma hayatına katılmaktadırlar. Yani onlar için sigorta ya da emekli prim ücretlerinin yatması bir anlam ifade etmemekte ve buldukları her işte çalışmaya razı olmaktadırlar.

Suriyeli ailelerin her hanesinde en az iki kişi çalışmaktadır. Ancak almış oldukları düşük ücretler ve hanelerindeki kişi sayısının yüksek olması sebebiyle çoğu Suriyeli ailenin çalışma hayatına katılmalarına rağmen geçim sıkıntısı yaşadıkları ve zor şartlarda hayatlarını idame ettikleri görülmüştür.

Son olarak Şanlıurfa ve Bursa illerinde görüşülen ailelerin STK'lardan yardım alıp almadıkları incelendiğinde; Şanlıurfa'da Bursa iline oranla yaklaşık olarak 4 katı kadar daha fazla sığınmacı bulunmasına rağmen, Şanlıurfa'da ki mevcut sığınmacıların daha çok STK'ların yardımlarında faydalandıkları görülmüştür. Buda Şanlıurfa'daki STK'ların sığınmacılara yönelik daha iyi çalıştıklarını ve daha çok sığınmacıya ulaştıklarını göstermektedir. Ayrıca sığınmacıların sadece STK'ların insafına bırakılmasının da gelecekte hem toplum içinde hem de devlete olan güven ve inanç açısından bazı sorunları içinde barındırmaktadır. Bu tür sorun ve problemlerin azaltılması için devlet otoritesinin denetim ve yardım mekanizması içinde daha aktif rol almasının olumlu olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aksoy Z., (2012), "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 20

2. Ataman, S. (2014). "Türkiye'nin Suriyeli Mülteciler Politikası Neden Eleştirilmeli". **Http://Bianet.Org/Biamag/Siyaset/154907-Turkiye-Nin-Suriyeli-Multeciler-Politikasi-Neden-Elestirilmeli**

3. *Bahadır, H., Çiçekçioğlu, M., Savaş, A.N.U.M., Uçku, R., Varol, Z.S., (2016).* "Kamp Dışında Yaşayan Sığınmacılar; Çalışma, Gelir, Eğitim, Barınma, Su, Banyo Ve Beslenme Koşulları". **Göç ve Sağlık.** *Ankara, Türk Tabipleri Birliği Yayınları.*

4. Canyurt, D. (2015). "Suriye Gelişmeleri Sonrası Suriyeli Mülteciler: Türkiye'de Riskler". *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı: 48.*

5. Dedeoğlu, N.(2016). "Yaşam Koşulları". **Savaş, Göç Ve Sağlık.** *Ankara, Türk Tabipleri Birliği Yayınları.*

6. Derneği, E. H. İ. İ., Derneği, G. E. S. Y. K., Derneği, H. D., Şubesi, İ. H. D. İ., Şubesi, İ. H. V. İ., Vakfı, K. D., .. & Vakfı, T. H. A. (2013). "Yok Sayılanlar; Kamp Dışında Yaşayan Suriye'den Gelen Sığınmacılar İstanbul Örneği".

7. Erdoğan, M., & Ünver, C. (2015). "Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri". *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (Tisk). Ankara, 17,*

8. Es M., Oktay E. Y., (2015), "Türkiye'ye Sığınan Kadınların Problemleri: Isparta Örneği", **Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araşt. Dergisi**, 16. Çeko Kongresi Özel Sayı.

9. Göç Terimleri Sözlüğü, (2009). "Uluslararası Göç Hukuku".Http://Www.Goc.Gov.Tr /Files/Files/Goc_Terimleri_Sozlugu(1).Pdf

10. Güven, E. (2016). "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'deki Çalışma Durumları Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri". *İlem Blog*

11. Http://Data.Unhcr.Org/Syrianrefugees/Regional.Php

12. Http://Www.Goc.Gov.Tr/Files/Files/Goc_Tasar%C4%B1m_İcler.Pdf

13. Http://Www.Goc.Gov.Tr/İcerik3/İkincil-Koruma_409_546_551

14. Http://Www.Goc.Gov.Tr/İcerik6/Gecici-Koruma_363_378_4713_İcerik

15. Http://Www.Multeci.Net/İndex.Php?Option=ComContent&view=article&İd=67&Itemid=56

16. Kalaycı, S (2014)."Sığınmacıların Korunmasına Yönelik Türk Sivil Toplum Kuruluşları".

17. Kutlu, Z. (2015). "Bekleme Odasından Oturma Odasına: Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme".

18. Lordoğlu, K. (2015). "Beş Sınır Kenti Ve İşgücü Piyasalarında Değişim: 2011-2014". *Turkish Migration Conf. 2015 Selected Proceedings. London: Transnational Press London.*

19. Muzaffer, K. O. Ç., Görücü, İ., & Akbıyık, N. (2015). "Suriyeli Sığınmacılar Ve İstihdam Problemleri". *Birey Ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 63-94.

20. Resmi,G.(2014).Http://Www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2014/10/20141022-15-1.Pdf

21. Taş, H. Yunus, Küçükoğlu Mahmut, Özcan Selami, (2016), "Suriyeli Göçmenlerin İsthdam ve Barınma Sorunları", The Fırst Internatıonal Symposıum Syrıan Refugees Between Reality And Expectıon 13-14 MAY 2016 Adıyaman Üniversitesi.S.5

22. Üstün, N. (2016). "Suriyelilerin Türk İşgücü Piyasasına Entegrasyonu Sorunlar-Öneriler". *Ekonomik Araştırmalar Ve Proje Müdürlüğüaraştırma Raporu, Konya.*

23. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2013), **Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu,** Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın No: 3

24. Vatansever, K. (2016). "Sığınmacıların Kamplardaki Sorunları Sığınmacılarda Sağlığın Belirleyicileri". **Savaş, Göç Ve Sağlık** . *Ankara, Türk Tabipleri Birliği Yayınları.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(34)

Öğr. Gör. Zafer CESUR[186]; Yrd. Doç. Dr. Salih MEMİŞ[187]; Yrd. Doç. Dr. Öznur GÖKKAYA[188]; Öğr. Gör. Barış DEMİR[189]

SOSYAL MEDYA ÜZERİNDE GÖSTERİLEN REKLAMLARIN AHLAK KAVRAMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

EVALUATING THE ADVERTISEMENTS SHOWN THROUGH SOCIAL MEDIA IN TERMS OF THE CONCEPT OF MORALITY: A REVIEW ON UNIVERSITY STUDENTS

ÖZ

Gelişen pazarlama anlayışıyla birlikte reklam günümüzün vazgeçilmez iletişim araçlarından birisi olmuştur. Reklamlar; satışları arttırma ve hedef kitlenin işletme, marka ve ürünleri lehine olumlu tutum ve davranışta bulunması için yapılmaktadır. Bununla birlikte reklamlar tasarlanırken bazı ilkeleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Özellikle reklamda, marka veya ürün ile ilgili verilecek yanlış bir mesajın ya da toplumsal ahlak anlayışına ters düşecek bir reklam kampanyasının, tüketici algılamasında, markaya ve işletmeye karşı duyulan güveni azaltması kaçınılmazdır.

Bu çalışmada giderek gelişen bir ortam olarak elektronik ortamlarda reklamcılık özelinde sosyal medya siteleri üzerinden gösterilen reklamların ahlak kavramı açısından tüketiciler tarafından nasıl algılandığı tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Sakarya ve Giresun Üniversitesi'nde okuyan üniversite öğrencilerinden anket yöntemi ile veriler toplanarak SPSS istatistik programı ile analiz edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre; örgün öğretimde okuyan öğrencilerin ikinci öğretim öğrencilerine göre ve Giresun Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin Sakarya Üniversitesi'nde okuyan öğrencilere göre reklam ahlakı konusunda ölçüme dahil edilen bazı kavramlara karşı daha duyarlı oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Reklam, Reklam Ahlakı.

ABSTRACT

With the developing marketing understanding, the advertisements have become one of the necessary communication tools today. The advertisements are offered to increase sales and encourage positive attitudes and behaviors of target audience in favor of the businesses, brands and products. In addition, some principles should be considered when designing advertisements. It is inevitable that especially a wrong message to be given in the advertisement for brand or product or a commercial campaign that will contradict with the moral understanding of the society would affect negatively the trust of consumers in brands and businesses.

In this study, we aimed to determine how advertisements shown in the social media platforms, which are gradually developing, are perceived by consumers in terms of the concept of morality. For that purpose, the data were gathered from the students attending to Sakarya and Giresun Universities and they were analyzed by SPSS statistical software. According to the study, it was found that female students compared to male students, students attending to formal education compared to evening education and students of Giresun University compared to the students of Sakarya University were more sensitive to some concepts included to the measurement of advertisement ethics.

Keywords: *Social Media, Advertisement, Advertisement Ethics.*

[186] **Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, Kocaeli/TÜRKİYE; zafer.cesur@kocaeli.edu.tr**
[187] **Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, SBMYO, İşletme Yönetimi, Giresun/TÜRKİYE; salihmemis@yahoo.com**
[188] **Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Hereke MYO, Yönetim ve Organizasyon, Kocaeli/TÜRKİYE; gokkayaoznur@gmail.com**
[189] **Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, Kocaeli/TÜRKİYE; baris.demir@kocaeli.edu.tr**

GİRİŞ

Modernleşme ile beraber iletişim teknolojilerinde yaşanan büyük gelişmeler sonucunda ortaya çıkan internet, 1990'lı yılların başından itibaren tüm dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır. İnternet sadece iletişim teknolojileri alanında bir gelişim olarak kendini göstermemiş aynı zamanda toplumsal bir dönüşümü de beraberinde getiren en önemli araç halini almıştır. (Ayan, 2013, s.18) Pazarlama iletişimi için yeni kanal olarak ifade edilen sosyal medya, özellikle son zamanlarda tutundurmanın en önemli araçlarından biri olan reklamcılık alanında işletmelerin giderek önem verdiği bir platform olmuş ve bir sosyal ağ üzerinde yer almak yalnızca saygınlık bakımından bile zorunluluk durumuna dönüşmüştür (Dilmen, 2012, s.134).

Benzer ürünlerin sayısının artması sonucunda yaşanan yoğun rekabet şartlarında, klasik medya reklamlarından daha az etkilenen tüketicilere doğrudan ulaşabilmek için internet ortamında reklam yapmakta ve dolayısıyla sosyal medyayı da yoğun bir biçimde kullanmaktadırlar (Tüzel ve Bahadırlı, 2012, s.51).

Sosyal medya üzerinden verilen reklamların işletmeler açısından giderek yaygınlaşması beraberinde ahlak kavramının da sorgulanmasına neden olmuştur. Reklamlarda abartı, çocukları istismarı, gösteri (sunum) ve tasvirlerin yanlış kullanma suiistimali (ürünü olduğundan daha iyi göstermek), ünlü kişilerin referans ve onaylarının aşırı kullanımı, yanıltıcı fiyat promosyonları (gerçekçi olmayan fiyat indirim iddiaları) vb. durumlar sergilenerek tüketiciyi ikna etmek adına psikolojik tekniklerden yararlanılmaktadır (Oyman, 1999, s.293).

Bu çalışmanın amacı; üniversite öğrencileri tarafından sosyal medya üzerinden gösterilen reklamların ahlak kavramı açısından nasıl algılandığının tespit edilmesidir. Yapılan araştırmalar üniversite öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun sosyal ağlarda zaman geçirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla böyle bir çalışma işletmelerin sosyal medyada tutundurma faaliyetlerinde pazarlama kararları için hazırlayacakları ve uygulayacakları pazarlama programlarına rehberlik edecektir.

1. Literatür Taraması

İnternetin hızla yayılması ve gelişen teknolojilerle beraber yeni bir medya sistemi olarak ortaya çıkan sosyal medya üzerinden verilen reklamlarla ilgili yapılan çalışmalar henüz yenidir. Sosyal medyadaki pazarlama yapısı geleneksel pazarlamada kullanılan öğelerin büyük çoğunluğunu içermektedir. İletişim araçlarında verilen reklamların ahlak ile ilişkisine yönelik olarak yapılan ulusal ve uluslararası bazı çalışmalar aşağıda sıralanmıştır:

Park vd., (1999) Koreli tüketicilerin reklama yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik yaptıkları çalışmada çıkan sonuçların Amerikalı tüketicilere daha önce uygulanan bir anket ile karşılaştırıldığında benzer olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak Amerikalılar için sakıncalı olan reklam uygulamaları Kore'de de sakıncalı olarak algılanmaktadır. Özellikle reklamların adil ticaret kurallarına göre tasarlanması sorusu Amerikalılar tarafından desteklendiği gibi Koreliler tarafından da desteklendiği saptanmıştır.

Karaca vd. (2007) yaptıkları çalışmada ebeveynlerin çoğunun reklamların, çocukları ihtiyaç dışı bir ürünü almaya yönlendirdiğini, saldırgan, kaba kuvvete başvuran, sihirli gibi özelliklere özendirdiği, çocuklarda marka bağımlılığı oluşturduğu, çocukları her gördüğü ürünü almaya yönlendirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca ebeveynlerin büyük bir bölümü reklam içeriklerini etik açıdan uygun bulunmadığı belirlenmiştir.

Ergin ve Özdemir (2007) yaptıkları çalışmada reklamları, kültürel klişeleştirme, cinsel klişeleştirme ve duygusal sömürü faktörlerinin kullanımının Türk tüketicisinin üzerinde bir etkiye sahip olup olmadığını incelemişlerdir. Yapılan araştırma sonucunda cinselliğin genel olarak kullanıldığı reklamlarda, reklamın hatırlama ve tüketicinin daha sonraki satın alma kararı arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Akbay (2009) tarafından yapılan çalışmada reklam etiği kavramı ile televizyon reklamlarındaki etik unsurları açıklamak ve televizyon reklamlarındaki etiğe aykırı uygulamalar ile tüketicilerin bir markaya duydukları sadakat düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya konulması amaçlanmıştır. Yapılan araştırmada test edilen hipotezler sonucunda etik kavramının tüketiciler için ne denli önemli olduğu ve reklamlarda kullanılan etiğe aykırı unsurların tüketicilerin marka sadakatini olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Buna ek olarak, reklamda etik unsuruna verilen önem, etiğe aykırı bulunan unsurların önem derecesi ve reklamlarda etik

kurallara uyulduğunu düşünme gibi değişkenlerin demografik faktörlere göre farklılıkları üzerinde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Şener ve Uztuğ (2012) yaptıkları araştırmada yüksek ve orta düzey cinsel çekicilikli iki adet basın reklamı tüketicilere gösterilerek reklama ve markaya karşı tutum ile satın alma niyeti tepkileri ölçülmüştür. Yapılan araştırma sonucunda reklamda cinsel çekiciliğin kullanımının Türkiye'de dikkat çekici bir öğe olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada cevap verenin cinsiyetine bakmaksızın, yüksek düzey cinsel çekiciliğin kullanımı tüketiciler tarafından hoş görülmediği belirlenmiştir. Ayrıca, reklama karşı tutum, markaya karşı tutum ve satın alma niyeti yaş, eğitim ve gelir seviyesine göre değiştiği tespit edilmiştir.

Fullerton vd., (2013) reklam etiğinin öğrenci tutum ve davranışlarını belirlemeye yönelik yaptıkları araştırmada, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre reklam etiğine daha önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Özdemir ve Yaman (2015) yaptıkları çalışmada reklamın içeriğinde kullanılan unsurlarla ilgili olarak 21 değişkenden oluşan bir ölçme ve analizler serisi uygulamışlardır. Yapılan çalışmanın amacı belirlenen 21 değişken yardımı ile tüketicilerin reklamlardaki ahlaki hassasiyetini ölçmek ve bu ölçek ile bir ölçme gerçekleştirerek tüketicilerin daha duyarlı olduğu konuların hangileri olduğunu belirlemektir. Yapılan araştırma sonucunda en çok rahatsız edici bulunan ilk üç unsur olarak "yanıltıcı/ aldatıcı olma, cinsellik ve haksız rekabet" değişkenleri tespit edilmiştir. Reklamlarda ahlaki bakımdan en az duyarlı olunan iki konunun ise "abartı" ve "içinde çocuk olan reklamlara karşı hassasiyet" olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yaş ve eğitim, tüm medya mecralarında reklamın ahlakı konusunda duyarlılığı etkileyebilen değişkenler olarak saptanmıştır.

Özdemir ve Yaman (2016) yaptıkları araştırmada içeriğinin ahlaka uygun olmaması nedeniyle şikayet edilen reklamların ahlaki açıdan sorumlusunun kim olduğunu saptamaya çalışmışlardır. Çalışmada, hazırlanmasında ve sunulmasında reklam veren, reklam ajansı, medya, kamu kuruluşları ve tüketici olmak üzere 5 paydaşı olan reklamların ahlaka uygun olmamasının sorumlusunu tespit etmek üzere nicel ve nitel veriler toplanmıştır. Yapılan araştırmada reklamın ahlaki olarak sorumluluğu en çok reklam ajanslarına ve medyaya yüklendiği sonucuna ulaşılmıştır.

2. Araştırmanın Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Kısıtları

Bu çalışmanın ana amacı, üniversite öğrencileri tarafından sosyal medya üzerinden gösterilen reklamların ahlak kavramı açısından nasıl algılandığının tespit edilmesidir. Maliyet ve zaman araştırmanın en önemli kısıtlarıdır. Sosyal medyayı etkin kullananların genelde gençler olmasından dolayı üniversite öğrencileri üzerinde araştırma yapılması kararlaştırılmıştır. Üniversiteler arasında reklam ahlakı kavramı açısından algılamalarda farklılık olup olmadığını belirlemek için Giresun ve Sakarya Üniversite öğrencileri üzerinde araştırma yapılmıştır.

2.2. Araştırmada Örnekleme Süreci ve Örnekleme

Bu araştırma sosyal medyada verilen reklamların ahlak kavramı açısından tüketicilerin algılamalarını ölçümlemek için üniversite öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Dolayısıyla üniversite öğrencileri haricindeki diğer tüketiciler kapsam dışında tutulmuştur. Ayrıca zaman ve maliyet kısıtları da göz önüne alındığından dolayı kolayda örneklem yöntemi seçilmiştir.

2.3. Anket Sorularının Hazırlanması

Verilerin toplanmasında 28 sorudan oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Anket formu 2 bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde üniversite öğrencilerinin demografik ve sosyo – ekonomik özelliklerine yönelik iki uçlu ve çoktan seçmeli sorular yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde ise reklam ahlakını ölçmeye ilişkin Likert ölçeğine dayalı (5= Kesinlikle katılıyorum, 4= Katılıyorum, 3=Ne Katılıyorum / Ne Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 1= Kesinlikle Katılmıyorum) olarak Özdemir ve Yaman (2015) tarafından ortaya koyulan 21 ifade yer almaktadır.

3. Bulgular ve Tartışma

Araştırma bulguları; demografik özellikler ve araştırmada kullanılan yargılara ilişkin bulgular aşağıda açıklanmaktadır.

3. 1. Örnek Kütleye Ait Demografik Özellikler

Tablo 1: Örnek Kütleye Ait Demografik Özellikler

Demografik Özellikler		**Sıklık**	**Yüzde**			**Sıklık**	**Yüzde**
Cinsiyet	Kız	243	59,3	**Üniversite**	Giresun Üniversitesi	193	47,1
	Erkek	167	40,7		Sakarya Üniversitesi	217	52,9
	Toplam	410	100,0		Toplam	410	100,0
Eğitim Türü	Birinci (Örgün) Öğretim	273	66,6	**En Çok Kullanılan Sosyal Medya Sitesi**	Facebook	133	32,4
	İkinci Öğretim	137	33,4		Twitter	31	7,6
	Toplam	410	100,0		Instagram	206	50,2
					Diğer	40	9,8
					Toplam	410	100,0

3.2.Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Üzerinde Gösterilen Reklamların Ahlak Açısından Algılamalarına İlişkin Araştırma Bulguları

Yapılan araştırmanın sonuçlarının doğruluğunun ve tutarlılığının tespiti amacıyla Cronbach's Alpha testinin sonucu 0,897 olarak bulunmuştur. Bu duruma göre yapılan analizlerin güvenilir olduğu söylenebilir.

Likert ölçeği ile ölçülen ifadelerin normal dağılıma uygun olup olmadığını tespit etmek amacı ile Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmıştır. Analize dahil edilen ifadelerin Skewness ve Kurtosis değerlerine bakıldığında normal dağılıma uygun dağıldıkları görülmüş olup farklılıkları ortaya koymak için parametrik testlerden T Testi ile hipotezler sınanmıştır.

3.3. Cinsiyet Durumu, Eğitim Türü ve Üniversite Durumu İle Reklam Ahlakı Değişkenleri Arasındaki Farka Ait Bulgular

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin "Cinsiyet Durumu" ile "Reklam Ahlakı Değişkenleri" arasında anlamlı bir farkın olup olmadığına yönelik T Testi sonuçları Tablo 2 'de görülmektedir.

Tablo 2 : Reklam Ahlakı Değişkenleri T Testi Sonuçları

Cinsiyet			Ort.	T	Sig.	Öğretim Türü	N	Ort.	T	Sig.	Üniversite	N	Ort.	T	Sig.
1. Reklamlarda abartı kullanılmaktadır	ız	43	,7984	1,205	229	irinci (Örgün) Öğretim	73	,9048	,430	154	iresun	93	,1865	,245	000
	rkek	67	,9281	1,191		kinci Öğretim	37	,7445	,369		akarya	17	,5530	,277	
2. Reklamlarda Kadın cinsel obje olarak kullanılmaktadır	ız	43	,6008	,078	938	irinci (Örgün) Öğretim	73	,7766	,956	000	iresun	93	,8497	,763	000
	rkek	67	,6108	,078		kinci Öğretim	37	,2628	,774		akarya	17	,3871	,775	
3. Reklamlarda kullanılan dini unsurlar kullanılmaktadır	ız	43	,9259	,959	338	irinci (Örgün) Öğretim	73	,0549	,307	022	iresun	93	,1088	,502	013
	rkek	67	,0299	,935		kinci Öğretim	37	,7956	,280		akarya	17	,8433	,482	
4. Milliyetçilik duygularının kullanılmaktadır	ız	43	,2469	398	691	irinci (Örgün) Öğretim	73	,3077	,081	038	iresun	93	,3109	,443	150
	rkek	67	,2036	392		kinci Öğretim	37	,0730	,057		akarya	17	,1567	,435	
5. Çocukları hedef alan reklamlar vardır	ız	43	,9259	,227	026	irinci (Örgün) Öğretim	73	,8388	256	798	iresun	93	,9585	,330	020

	rkek	67	,6886	,196		kinci Öğretim	37	,8102	258		akarya	17	,7143	,341	
6. İçinde çocuk olan reklamlar vardır	ız	43	,0947	,143	033	irinci (Örgün) Öğretim	73	,0440	,047	296	iresun	93	,1295	,347	019
	rkek	67	,8802	,082		kinci Öğretim	37	,9343	,032		akarya	17	,8986	,363	
7. İsim vermeden diğer ürünlerle karşılaştırma yapılmaktadır	ız	43	,1605	,130	034	irinci (Örgün) Öğretim	73	,1319	,695	091	iresun	93	,1813	,052	041
	rkek	67	,9401	,029		kinci Öğretim	37	,9489	,672		akarya	17	,9724	,057	
8. Lüksü özendirmektedir	ız	43	,2222	,092	037	irinci (Örgün) Öğretim	73	,2125	,170	031	iresun	93	,3212	,562	000
	rkek	67	,0120	,031		kinci Öğretim	37	,9854	,066		akarya	17	,9724	,577	
9. Daha çok tüketimi özendirmektedir	ız	43	,1399	,706	089	irinci (Örgün) Öğretim	73	,1465	,185	029	iresun	93	,2487	,395	001
	rkek	67	,9641	,630		kinci Öğretim	37	,9124	,104		akarya	17	,9078	,423	
10. Reklam içeriğinin toplumsal değerlerle çatışmaktadır	ız	43	,5885	,477	634	irinci (Örgün) Öğretim	73	,6960	,649	008	iresun	93	,8342	,606	000
	rkek	67	,6347	,468		kinci Öğretim	37	,4307	,622		akarya	17	,4055	,587	
11. Reklamlarda erkekler cinsel	ız	43	,7037	743	458	irinci (Örgün	73	,7985	,239	001	iresun	93	,8601	,185	002

obje olarak kullanılmaktadır						) Öğretim									
	rkek	67	,6168	733		kinci Öğretim	37	,4088	,215		akarya	17	,4977	,194	
12. Reklamlarda korkutucu unsurlar kullanmaktadır	ız	43	,8724	583	560	irinci (Örgün) Öğretim	73	,9121	,726	085	iresun	93	,0984	,514	000
	rkek	67	,8084	568		kinci Öğretim	37	,7153	,746		akarya	17	,6221	,492	
13. Duygusallığı (annelik duygusu gibi) kullanmaktadır	ız	43	,8107	,055	041	irinci (Örgün) Öğretim	73	,8095	,376	018	iresun	93	,8394	,141	033
	rkek	67	,5988	,010		kinci Öğretim	37	,5547	,347		akarya	17	,6221	,133	
14. Olumsuz dil kullanılmaktadır (argo vb.)	ız	43	,6955	,301	763	irinci (Örgün) Öğretim	73	,7436	836	403	iresun	93	,8705	,675	008
	rkek	67	,7305	,294		kinci Öğretim	37	,6423	851		akarya	17	,5668	,660	
15. Ürünü kullanmayan bir ünlünün yer almaktadır	ız	43	,7572	296	768	irinci (Örgün) Öğretim	73	,8022	,522	129	iresun	93	,8238	,393	164
	rkek	67	,7246	290		kinci Öğretim	37	,6277	,497		akarya	17	,6728	,391	
16. İdeolojik çağrışımlar kullanılmaktadır	ız	43	,4198	,264	207	irinci (Örgün) Öğretim	73	,4322	,860	064	iresun	93	,5544	,758	000
	rkek	67	,2994	,241		kinci Öğretim	37	,2482	,801		akarya	17	,2074	,758	

17. Yanıltıcı bilgiler kullanılmaktadır	ız	43	,7778	,355	019	irinci (Örgün) Öğretim	73	,7289	,366	173	iresun	93	,8238	,719	007
	rkek	67	,5389	,337		kinci Öğretim	37	,5839	,334		akarya	17	,5530	,719	
18. Başka şirketlerin tescilli varlıklarını (isim logo) izinsiz kullanılmaktadır	ız	43	,8848	299	765	irinci (Örgün) Öğretim	73	,9084	941	347	iresun	93	,0984	,862	000
	rkek	67	,8503	293		kinci Öğretim	37	,7956	960		akarya	17	,6682	,848	
19. Bilinçaltına yönelik mesajlar vermektedir	ız	43	,0905	,643	101	irinci (Örgün) Öğretim	73	,0476	718	473	iresun	93	,0207	,023	982
	rkek	67	,9222	,621		kinci Öğretim	37	,9708	706		akarya	17	,0230	,023	
20. Reklam vereni belli olmayan reklamlar bulunmaktadır	ız	43	,2922	502	616	irinci (Örgün) Öğretim	73	,3150	,152	250	iresun	93	,5337	,468	000
	rkek	67	,2335	496		kinci Öğretim	37	,1752	,153		akarya	17	,0323	,451	
21. Sağlık için zararlı ürünlerin reklamı yapılmaktadır	ız	43	,6296	,698	090	irinci (Örgün) Öğretim	73	,5861	946	345	iresun	93	,7202	,788	006
	rkek	67	,4251	,691		kinci Öğretim	37	,4672	939		akarya	17	,3917	,789	

%95 anlam düzeyinde farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan T Testi sonuçlarına göre reklam ahlakı değişkenlerinden;”5. Çocukları hedef alan reklamlar vardır”,”6. İçinde çocuk olan reklamlar vardır”,”7. İsim vermeden diğer ürünlerle karşılaştırma yapılmaktadır”,”8. Lüksü özendirmektedir”,”13. Duygusallığı (annelik duygusu gibi) kullanmaktadır”,”17. Yanıltıcı bilgiler kullanılmaktadır” ifadeleri hakkında kız ve erkek üniversite öğrencileri arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiş ve Tablo 2’de ilgili ifadelerin

karşısında üniversitelerin ortalamalarına bakıldığında tüm bu kız üniversite öğrencilerin ortalamalarının erkek üniversite öğrencilerinin ortalamasından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak Kız üniversite öğrencilerinin "Anlamlı Fark Bulunan Reklam Ahlakı Değişkenleri" konusunda daha duyarlı oldukları söylenebilir.

%95 anlam düzeyinde farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan T Testi sonuçlarına göre reklam ahlakı değişkenlerinden;"2. Reklamlarda Kadın cinsel obje olarak kullanılmaktadır","3. Reklamlarda kullanılan dini unsurlar kullanılmaktadır"," 4. Milliyetçilik duygularının kullanılmaktadır","8. Lüksü özendirmektedir","9. Daha çok tüketimi özendirmektedir","10. Reklam içeriğinin toplumsal değerlerle çatışmaktadır","11. Reklamlarda erkekler cinsel obje olarak kullanılmaktadır","13. Duygusallığı (annelik duygusu gibi) kullanmaktadır" ifadeleri hakkında Birinci (Örgün) Öğretimde okuyan ve İkinci Öğretimde okuyan öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiş ve Tablo 2' de ilgili ifadelerin karşısında "öğretim türüne göre" ortalamalarına bakıldığında tüm bu ifadelerde Birinci (Örgün) Öğretimde okuyan öğrencilerin ortalamasının İkinci Öğretimde okuyan öğrenciler ortalamasından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak Birinci (Örgün) Öğretimde okuyan öğrencilerin "Anlamlı Fark Bulunan Reklam Ahlakı Değişkenleri" konusunda daha duyarlı oldukları söylenebilir.

%95 anlam düzeyinde farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan T Testi sonuçlarına göre reklam ahlakı değişkenlerinden; "1. Reklamlarda abartı kullanılmaktadır","2. Reklamlarda Kadın cinsel obje olarak kullanılmaktadır","3. Reklamlarda kullanılan dini unsurlar kullanılmaktadır","5. Çocukları hedef alan reklamlar vardır","6. İçinde çocuk olan reklamlar vardır","7. İsim vermeden diğer ürünlerle karşılaştırma yapılmaktadır","8. Lüksü özendirmektedir","9. Daha çok tüketimi özendirmektedir","10. Reklam içeriğinin toplumsal değerlerle çatışmaktadır","11. Reklamlarda erkekler cinsel obje olarak kullanılmaktadır","12. Reklamlarda korkutucu unsurlar kullanmaktadır","13. Duygusallığı (annelik duygusu gibi) kullanmaktadır","14. Olumsuz dil kullanılmaktadır (argo vb.) ","16. İdeolojik çağrışımlar kullanılmaktadır","17. Yanıltıcı bilgiler kullanılmaktadır","18. Başka şirketlerin tescilli varlıklarını (isim logo) izinsiz kullanılmaktadır","20. Reklam vereni belli olmayan reklamlar bulunmaktadır","21. Sağlık için zararlı ürünlerin reklamı yapılmaktadır" ifadeleri hakkında Sakarya Üniversitesi ve Giresun Üniversitesi Öğrencileri arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiş ve Tablo 2'de ilgili ifadelerin karşısında üniversitelerin ortalamalarına bakıldığında tüm bu ifadelerde Giresun Üniversitesi öğrencilerinin ortalamalarının Sakarya Üniversitesi öğrencilerinin ortalamasından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak Giresun Üniversitesi öğrencilerinin "Anlamlı Fark Bulunan Reklam Ahlakı Değişkenleri" konusunda daha duyarlı oldukları söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Reklam, tüketicinin bilgilendirilmesi aşamasında önemli bir unsurdur. Reklam iletişim amacı kapsamında değerlendirildiğinde; tüketicinin yeni ürünlerin kullanım miktarı ve süresi, ürün kullanımı sonucunda elde edeceği yararlar, ürünün kullanım alanları vb. birçok bilgi reklam mesajları vasıtasıyla iletilmektedir. Bundan dolayı tüketiciye verilecek bilgilerde yanlış anlamaların önüne geçebilmek, tüketici haklarını çiğnememek ve en önemlisi tüketici bilincinin yaygınlaştırılmasında reklamda ahlak ilke ve değerlere özen göstermek gerekir. Bu yüzden tüketicinin bilgilendirilmesi sürecinde reklam mesajlarında hangi bilginin verileceği, bilginin nasıl sunulacağı konusu önemlidir.

Son yıllarda interneti kullanan tüketicilerin sayısındaki hızlı artışa bağlı olarak tüketici satın alımlarında da internetin etkisi giderek önemli hal almıştır. Rekabet üstünlüğü elde etmede internetin etkin olarak kullanılması bugün artık kaçınılmaz bir durumdur. İnternet, işletmelere, ürünleri ve markaları için çok farklı reklam ortamları sunmaktadır. Özellikle internet ortamında bulunan sosyal medya siteleri üzerinden işletmeler, reklam faaliyetlerini daha kolay ve düşük maliyetli bir şekilde daha fazla tüketiciye ulaştırabilmektedir.

Bu çalışmada giderek gelişen bir ortam olarak elektronik ortamlarda reklamcılık özelinde sosyal medya siteleri üzerinden gösterilen reklamların ahlak kavramı açısından tüketiciler tarafından nasıl algılandığı tespit edilmesi amaçlanmıştır. Sosyal medyayı etkin kullananların genelde gençler olmasından dolayı

araştırma Sakarya ve Giresun Üniversitesi'nde okuyan üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda üniversite de okuyan kız öğrencilerinin erkek öğrencilere göre reklam ahlakı konusunda ölçüme dahil edilen bazı kavramlara karşı daha duyarlı oldukları tespit edilmiştir. Bu durum Akbay (2009), Fullerton vd., (2013) ile Özdemir ve Yaman (2015) yaptıkları çalışmada saptadıkları kadınların erkeklere göre reklam ahlakına daha önem verdikleri ifadesiyle örtüşmektedir. Ayrıca yapılan araştırma sonucunda örgün öğretimde okuyan öğrencilerin ikinci öğretim öğrencilerine göre ve Giresun Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin Sakarya Üniversitesi'nde okuyan öğrencilere göre reklam ahlakı konusunda ölçüme dahil edilen bazı kavramlara karşı daha duyarlı oldukları tespit edilmiştir.

Sosyal medyanın tüketiciler üzerinde etkili bir ortam olduğu bununla beraber işletmelerin de ürün ve markasının reklam ve kampanyalarını sosyal medya aracılığı ile tanıtmaları ürünlerinin ve markalarının daha iyi bir konuma gelmesi ve tüketicilere ulaşması açısından önemli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sosyal medyanın sağlamış olduğu bu avantajlar karşısında işletmelerin reklamlar konusunda ahlak kavramı çerçevesinde hareket etmeleri kendi süreklilikleri için çok büyük bir gerekliliktir. Gelecek dönemde yapılacak sosyal medya üzerinde reklam ahlakı ile ilgili çalışmalarda, örneklemin her bölgeden bir üniversiteyi kapsayacak şekilde seçilmesi ve literatürde reklam etiği kapsamında yer alan tüm unsurların araştırmaya dahil edilmesi, genellenebilecek sonuçlar elde edilmesini sağlamada etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

1. AKBAY, Ö. Handan (2009). *Televizyon Reklamlarında Etik ve Marka Sadakat İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Ankara İli Örneği,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
2. DİLMEN, N. Emel (2012). *Sosyal Paylaşım Ağlarının Reklam ve Pazarlama Disiplinleri İçerisinde Kullanımı*, Sosyal Medya/Akademi, Editörler: Tolga Kara ve Ebru Özgen, İstanbul: Beta Yayıncılık.
3. ERGİN, A. Elif ve ÖZDEMİR, Handan (2007). "Advertising Ethics: A Field Study On Turkish Consumers", *The Journal of Applied Business Research,* S. 23, C.4, s. 17-26.
4. FULLERTON, A. Jami, KENDRICK, Alice ve MCKINNON, M. Lori (2013). "Advertising Ethics: Student Attitudes and Behavioral" *Intent, Journalism & Mass Communication Educator*, S. 20, C. 10, s. 1-17.
5. KARACA, Yusuf, PEKYAMAN, Asuman ve GÜNEY, Hatice (2007). "Ebeveynlerin Televizyon Reklam İçeriklerinin Çocuklar Üzerindeki Etkilerini Etik Açıdan Algılamalarına Yönelik Bir Araştırma", *Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 9, C. 2, s. 233- 250.
6. KERPEN, Dave (2011). *Likeable Social Media-How to Delight Your Customers, Create an Irresistible Brand, And Be Generally Amazing on Facebook (and Other Social Network),* Colombus, OH: McGraw-Hill Boks.
7. OYMAN, Mine (1999), Pazarlamada Etiksel Karar Alma, *21. Yüzyılın Eşiğinde Ulusal Pazarlama Kongresi*, Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, s.290-299.
8. ÖZDEMİR, Şuayıp ve YAMAN, Fikret (2015). *Türkiye'de Reklam Ahlakı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İGİAD, İstanbul: İlke Yayınları.
9. ÖZDEMİR, Şuayıp ve YAMAN, Fikret (2016). "Reklamın Ahlaka Uygun Olmasından Kim Sorumludur*?", International Journal of Islamic Economics and Finance Studies,* S. 2, C.1, s. 89- 119.
10. PARK, Hyunsoo, WEIGOLD, F. Micheal ve TREISE, M. Debbie (1999). "Advertising Ethics: South Korean and American Perceptions and Ideology", *Journal of Mass Media Ethics,* S. 14, C. 2, s. 95- 106.
11. ŞENER, Gülcan ve UZTUĞ, Ferruh (2012). "Reklamda Cinsel Çekiciliklerin İletişim Etkisi ile Ahlaki Değerlendirmesine Yönelik Tutum Araştırması", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 12, C. 3, s. 153-168.
12. TABACHNICK, G. Barbara ve FIDEL, S. Linda (2013). *Using Multivariate Statistics (6th ed.),* Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
13. TÜZEL, U. Nazlım ve BAHADIRLI, L. Serah (2012), *Elektronik Perakendecilik ve Bir Reklam Mecrası Olarak Sosyal Ağ Siteleri*, Sosyal Medya/Akademi, İstanbul: Beta Yayıncılık.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(35)

Yrd. Doç. Dr. Akif ABDULLAH[190]
Aide ABDULLAH[191]

TÜRKİYE İLE RUSYA ARASINDA YAŞANAN UÇAK KRİZİNİN EKONOMİYE YANSIMALARI
ECONOMIC REFLECTIONS OF AIRCRAFT CRISIS BETWEEN TURKEY AND RUSSIA

ÖZ

İnsani ilişkilerde olduğu gibi, devletler arasındaki işliklerde de zaman zaman olumlu yönde anılacak olaylarla beraber, olumsuz özellikte de olaylar ortaya çıkabilmektedir. Rusya ile Türkiye arasındaki uçak krizi bu ikinci özelliği taşıyan etkilerinin ve sonuçlarının bir an önce olumluya dönüştürülmesini dilediğimiz bir vaka olmuştur.

Ayrıca, olayın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri gözden geçirilmiş olup, ülkeler bazında ticari ilişkilere kısaca yer verilmiştir. Bu kapsamda iki ülke açısından elde edilen veriler tarama ve değerlendirme yöntemiyle karşılaştırılmıştır. Araştırma sonunda ise kriz öncesi ve sonrası veriler göz önüne alınarak değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Türkiye, İhracat, İthalat, Ekonomi, Kriz.

ABSTRACT

As well as human relations, occasional interstate affairs can also occur in negative aspects with events to be considered positively. The airplane crisis between Russia and Turkey has been a case in which we wish to see the effects of these second features and the conclusions of the consequences to be transformed into positive ones as soon as possible.

In addition, the effects of the incident on the Turkish economy have been passed on, and trade relations have been briefly mentioned on the basis of countries. In this context, the data obtained from the two countries are compared with the screening and evaluation method. At the end of the research, evaluation was made considering the data before and after the crisis.

Keywords: *Russia, Turkey, Export, Import, Economy, Crisis.*

[190] **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Emirdağ Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, Yrd.Doç.Dr.; Afyonkarahisar/TÜRKİYE; aabdullah@aku.edu.tr**
[191] **Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İşletme Bölümü Doktora Öğrencisi, Manisa/TÜRKİYE; aideab@hotmail.com**

GİRİŞ

İnsani ilişkilerde olduğu gibi, devletler arasındaki ilişkilerde de zaman zaman olumlu yönde anılacak olaylarla beraber, olumsuz özellikte de olaylar ortaya çıkabililmektedir. İşte Rusya ile Türkiye arasındaki uçak krizi bu ikinci özelliği taşıyan, etkilerinin, sonuçlarının bir an önce olumluya dönüştürülmesini dilediğimiz bir vaka.

24 Kasım 2015, Türk-Rus ilişkilerinde siyasi ve ticari açıdan bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin hava sahasını ihlal eden bir Rus savaş uçağını düşürme kararının ardından Rusya'nın sergilediği tepki ve bunun sonucunda ortaya çıkan durum Rusya ile Türkiye arasında yeni bir döneme girilmesinin esas temelini oluşturmuştur (USAK, 2016:1).

Rusya ve Türkiye'nin ekonomi alanındaki işbirliğinin geliştirilmesi ise hiç kolay olmamıştır. Çünkü bu sürecin uzun bir geçmişi olup, çeşitli çatışmalar, savaşlar ve politik kargaşalar, ekonomik işbirliğinin sürekli bir değişim geçirmesine neden olmuştur (http://diplomba.ru/work/38087, Son Erişim Tarihi:14.05.2016).

Türkiye 15 Aralık 1997'de Rusya ile Mavi Akım Doğal Gaz Projesi'ni hayata geçirmiştir. Türkiye bu bağlamda ABD'nin olası tepkisini bile göze almış. Türk Rus ilişkilerinde özellikle 2000'li yıllardan itibaren hem Ankara'nın hem de Moskova'nın iyi niyet göstergeleri ile iki devlet arasındaki ticari ilişkilerin 2008 yılında 38 milyar dolara, 2011 yılında ise Türkiye ile Rusya arasında vizesiz seyahatin sağlanmasına imkan sağlamıştır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler her geçen yıl artarken, özellikle taahhüt ve enerji alanında gelişmelerin hız kazandığı görülmüştür. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 2010 yılında 26,2 milyar dolar düzeyinden 2014 sonunda yüzde 17,3 artışla 31,2 milyar dolara yükselmiştir. (USAK, 2016:1)

Nihayetinde ikili ilişkiler bakımından uçak krizi neticesinde ortaya çıkan tabloya bakıldığında, 2004 yılından bu yana her iki tarafın da önemli bir yatırım yaptığı işbirliği odaklı anlayışın meyvelerinin ve neredeyse tüm kazanımları feda edilmiştir.

1. KRİZ ÖNCESİ RUSYA'NIN DURUMU VE TİCARİ İLİŞKİLERİMİZ

1989 -1990 yılları Eski Sovyetlerin yıkılması ve sosyalist sistemin çöküşü Rusya Federasyonunu piyasa ekonomisine yönelmesine neden olmuştur. Ülke önemli direnişlerle karşılaşmasına ve zaman zaman reformların yavaşlamasına rağmen, piyasa ekonomisi alanında büyük mesafeler kaydetmiştir.

2000'li yıllardan sonra dünya hammadde ve enerji fiyatlarındaki hızlı artışlar, Rusya Federasyonu'nun ekonomik ve sosyal gelişmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) hızla artmıştır. Buna bağlı olarak kişi başına harcanabilir gelir, reel ücretler ve tüketim de hızla artmış olup, ancak ülkede bir çok alanda yapılan üretim kalite ve miktar olarak genel tüketimi karşılayamadığı için, ithalatı da arttırmak zorunda kalmıştır (İTKİB, Ağustos 2015: 2).

Rusya 2008 yılında Çin'den sonra en fazla DYY (Doğrudan Yabancı Yatırımlar) çeken ikinci ülke olmuştur. Küresel krizin olumsuz etkisiyle 2009 yılında ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımlar, 2008 yılına göre yaklaşık % 50 oranında gerilemiş olup yatırımlar 36,6 milyar dolar tutarında gerçekleşmiştir. 2010 yılında 43,2 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırım girişi, 2011 yılında 55,1 milyar dolar, 2012 yılında 51,4 milyar dolar, 2014 yılında 21 milyar dolar olmuş, 2015 yılında ise doğrudan yabancı yatırımlar %92 azalmıştır. RF Merkez Bankası verilerine göre DYY'ın büyük bölümü Kıbrıs ve Karayip offshore merkezlerinden gelmiştir (TETSİAD, Rusya Ülke Raporu-2015: 21).

Gerçek şu ki, Kırım'ı ilhak ettiği için Batı tarafından yaptırımlarla cezalandırılan Rusya son iki yıldır ekonomik krizle de mücadele ediyor. Rusya Merkez Bankası'nın 2016 için petrolün varil fiyatının 35 dolar, yani son derece düşük olacağı tahmininde bulunuyor. Bu koşullarda, "Acaba Rusya yönetimi Türkiye ile siyasi krizi özellikle mi gündemde tutuyor" sorusu akla geliyor. (www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151215_cenk_rusya, Son Erişim Tarihi: 16.04.2016).

Rus hükümeti doğal kaynak ihraç ederek gelişmesini sürdüremeyeceğinin bilinciyle sanayileşme politikaları oluşturmaya gayret etmiştir. Öncelikle yurt içindeki talebin karşılanması, akabinde ise Bağımsız Devletler Topluluğu ve diğer ülkelere yönelik ihracatın arttırılmasına yönelik olarak üretim yapacak sanayi tesisleri için yabancı sermaye dahil çeşitli unsurları harekete geçirme gayretinde olmuştur.

2014 yılının son çeyrek döneminde sürpriz biçimde % 0,4 büyüyen Rusya ekonomisinin, 2015 yılı ilk çeyrek döneminde ise daralmanın kaçınılmaz olduğu görülmiştir (İTKİB, Ağustos 2015:2).

Rusya ekonomisindeki daralmaya bağlı olarak, Türkiye ile Rusya arasındaki yıllık ticaret hacmi 2014 yılındaki 31 milyar USD düzeyinden Ekim 2015 itibarıyla 12 aylık kümülatif verilere göre 25,5 milyar USD'ye gerilemiştir. İki ülke arasındaki en büyük ticaret kalemi enerji olmuştur. Ancak bununla yanaşı Türkiye, Rusya'ya bitkisel kökenli ürünlerin (2015 yılının ilk dokuz ayında 779,3 milyon $), tekstil (yaklaşık 514 milyon $) ve çeşitli ekipman (496 milyon $) gibi ürünlerin ihracatına devam etmiştir. (http://www.rbc.ru/economics/24/11/2015/565491679a794731607274ef, Son Erişim Tarihi: 18.04.2016).

İkili ticari ilişkiler açısından bakıldığında Türkiye kullandığı doğalgazın tamamına yakını ithal edilirken, söz konusu ithalatın %60'a yakını Rusya'dan yapmakta olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle, Rusya'dan yapılan ithalatın tutarı büyük ölçüde enerji fiyatlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Petrol fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle 2015 yılında Rusya'dan yapılan ithalat tutarının azalması neticesinde 2014'te Türkiye'nin ithalatında ilk sırada yer alan Rusya, Ekim 2015 itibarıyla 12 aylık kümülatif verilere göre 3'üncü sıraya gerilemiştir (Demir, 2015: 3).

2. KRİZ SONRASI RUSYA'NIN DURUMU VE TİCARİ İLİŞKİLERİMİZ

Avrasya Ekonomik Komisyonu'nun verilerine göre Türkiye'den Rusya Federasyonu'na Ocak-Eylül 2015 yılında ithalat 3,06 milyar dolar, Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'ye ihracat ise 15 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türk ihracatının en büyük kısmını domates (ilk 9 ay için 281,3 milyon dolar), otomotiv parçaları (136,1 milyon dolar), narenciye (1349 milyon dolar), kayısı, kiraz, şeftali, erik (94,4 milyon dolar), kadın tekstil giyimi (74,9 milyon dolar), üzüm (69,2 milyon dolar), binek araç (53,4 milyon dolar), tekstil (50,4 milyon dolar), deri ayakkabı (42,8 milyon dolar) v.s oluşturmuştur. Kriz sonrası iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi azalmış olup, 2016 Yılı Ocak ayı verilerine göre ise 2015 yılının aynı dönemine göre azalarak 1,066 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir. (http://www.interfax.ru/business/481876, Son Erişim Tarihi: 10.05.2016).

Rusya'nın Türkiye'ye ihracatında ise 2,8 milyar dolarla petrol ve petrol ürünleri, 1,77 milyar dolar demir ve çelik, alaşımsız çelik ve yarımamuller, 835 milyon dolar Bakır ve alüminyum, 543 milyon dolar kömür, 362 milyon dolar buğday, 324 milyon dolar ayçiçeği yağı, 163 milyon dolar gübre, 101 milyon dolar demir cevheri gibi ürünler yer almaktadır. Doğal gaz ihracatındaki veriler ise açıklanmamaktadır.

Rus perakendecileri Türk ürünlerine yasak gelmesi halinde hızlı bir şekilde alternatif bulacaklarını iddia etmektedirler. Ortaya çıkabilecek zorluklar ise Türk ürünleri içinde önemli payı olan balık, meyve ve sebzede olabilecektir.

Rusya ithalatının (Türkiye'den) önemli kısımlarından biri de Rusya Federasyonu'nda montajı yapılan otomobil bileşenleridir (Otomobiller de dahil). Önemli sorunlardan biri ise piyasadaki talep azlığından kaynaklanmaktadır. Bu durumu çözmek için de birçok üretici Aralık ve Ocak aylarında işçileri tatile göndermekle halletmektedirler. (http://www.interfax.ru/business/481876, Son Erişim Tarihi: 10.05.2016)

2014 yılında iki ülke arasındaki ticaretin düşmesine rağmen, Rusya, Türkiye için çok önemli bir ticaret ortağı olmuştur. Ancak, vurgulamak gerekir ki, şimdiye kadar Türkler ikili ilişkilerde siyaset ve ekonomiyi ayırmayı çok iyi bir şekilde, ustaca başarmışlardır. Nitekim, 2014 yılında Kırım'daki durum ve Kırım'ın Rusya'nın bir parçası haline gelmesi neticesinde Türkiye tarafından Rusya'ya son derece keskin eleştiriler yapılmıştır. Bununla birlikte, bu eleştiriler ekonomik konularda Rusya ile müzakere etmelerine engel olmamış ve Türkiye'nin Rusya ile işbirliğini geliştirmek planlarını etkilemediği görülmüştür. Ayrıca, birçok Batılı ülkeler Rus tüzel ve fiziki kişiler aleyhinde yaptırım uygularken, Türkiye her şeyden önce kendi ekonomisinin zarar görmemesi için herhangi bir kısıtlayıcı önlemlerden kaçınmıştır (http://www.vestifinance.ru/articles/64828, Son Erişim Tarihi: 25.04.2016).

Rusya ekonomisindeki daralmaya bağlı olarak, Türkiye ile Rusya arasındaki yıllık ticaret hacmi 2014 yılındaki 31 milyar USD düzeyinden Ekim 2015 itibarıyla 12 aylık kümülatif verilere göre 25,5 milyar USD'ye gerilemiştir. İki ülke arasındaki en büyük ticaret kalemi yine enerji olmuştur. Tablo 5'deki duruma göre 2015 Ocak ve 2016 Ocak arasında Rusya ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi yarı

yarıya azalmıştır. Bu durum krizin etkilerini göstermektedir.

Tablo 1: Başlıca ticaret ortakları ile Rusya Federasyonu dış ticaret cirosu

	OCAK 2016			*OCAK 2015*		
	Mln Dolar ABD	*%*		Mln Dolar ABD	*%*	
		OCAK 2015	*TOPLAM*		*OCAK 2014*	*TOPLAM*
Dış Tic Hacmi	**26492**	**67,4**	**100**	**39283**	**67,2**	**100**
Uzak Doğu Ülk	23463	67,3	88,6	34848	68,4	88,7
AB Ülkeleri	11040	60,9	41,7	18140	61,8	46,2
ABD	1085	84,0	4,1	1292	80,2	3,3
Hindistan	340	90,2	1,3	377	59,7	1,0
Türkiye	1066	49,1	4,0	2172	84,4	5,5
İsviçre	252	74,2	1,0	339	66,5	0,9
BDT Topluluğu	3029	68,3	11,4	4434	59,0	11,3

Kaynak: http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d06/52.htm

Rusya'ya yönelik ihracatın 2014 itibarıyla toplam değeri yaklaşık 6 milyar USD olurken, başlıca ihraç kalemleri meyve-sebze, tekstil ve otomotiv sanayi ürünleridir. 2014 yılında Türkiye'nin ihracatında 7'inci sırada yer alan Rusya, ülke ekonomisindeki aktivite kaybı paralelinde Ekim ayı itibarıyla yıllık verilere göre 11'inci sıraya inmiştir. Her ne kadar Rusya'nın toplam ihracatımız içindeki payı düşük olsa da, özellikle tarım ve tekstil gibi sektörler açısından Rusya önemli bir pazardır. (Demir, 2015: 1)

Rusya ekonomisi Gelişim Bankası (Tablo 2) tahminlerine göre 2016 ve 2018 yılları arasında büyüme kaydedeceği öngörülmektedir. Tabii ki bu tahminler dünyadaki petrol fiyatlarına göre ayarlanmıştır. Eğer petrol fiyatları artmazsa bu tahminlerin gerçekleşme olasılığı bulunmamaktadır.

Tablo 2: Rusya GSYH kullanım dinamikleri bileşenleri (%)

Göstergeler	**2**	**2**	**2**	**2**	**2**	**2**
	D	D	Tahmin			
GSYIH	1	0	-	1	1	3
Toplam Nihai Tüketim	3	1	-	0	1	2
Hanehalkı	5	1	-	1	2	3
Brüt sermaye	-	-	-	1	6	9
İhracat	4	-	-	3	1	2
İthalat	3	-	-	1	6	5

Kaynak: Bank Razvitiya- Прогноз экономического развития России в 2015-2018 год

SONUÇ

Dünyada genel olarak yaşanan durgunluk bizim ihracatımızın ve Rusya ithalatının da düşmesine yol açmıştır. Buna karşılık 2015 yılında Rusya, batının ekonomik ambargosu altında olduğu için bizim Rusya'ya ihracatımızın artması gerekirken azalmış olması da ilginçtir. Bu gelişmeyi de kısmen Rusya'nın ambargo nedeniyle içine girdiği sıkıntılara bağlayabiliriz. Ancak 2016 yılı verilerine baktığımızda ise Ocak ve Nisan aylarında küçük rakamlarla da olsa Rusya ile olan ekonomik ilişkilerimizde artış gözlenmektedir.

Türkiye-Rusya arasında yaşanan uçak krizinden sonra Türkiye'nin en büyük ekonomik ortaklarından biri olan Rusya ile ekonomik anlamdaki gerginlikler iki ülke arasındaki ticari ilişkiler olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak uzmanlar bu etkinin uzun süreceğinin pek mümkün olamayacağı kanısındadırlar. Çünkü Rusya'nın ağırlıklı olarak tarım ve tekstil ürün ihtiyacını karşılayan Türkiye'ye alternatif bulmaları kısa sürede mümkün gözükmemektedir.

Uçak krizinin ekonomik ve siyasi krize dönüşmesi sonucu ekonomik açıdan Rusya'nın kayıplarının başlangıçta yüksek, ani kayıplar olacağını, Türkiye'nin kayıplarının ise zamana yayılı ve zaman içinde artan kayıplar olarak ortaya çıkacağını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Örneğin, Rus turistler nedeniyle büyük gelir kaybına uğrayacak olan Antalya, kriz tarihinde turizm mevsiminin geçmiş olması nedeniyle 6 aya yakın bir süre bu kayıptan fazla etkilenmeyecek, ama eğer kriz çözülmezse 2016 yılı turizm mevsiminde ciddi darbe alacak gibi görünüyor. Bavul ticareti ve Laleli piyasası için de aşağı yukarı aynı durum geçerli olacaktır.

KAYNAKÇA

1. DEMİR, Eren. 2015: Rusya'nın Yaptırımlarının Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri, Bilgi Notu, Türkiye İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Bölümü, İstanbul
2. İTKİB, 2015: Rusya Ülke Raporu, Ağustos: İstanbul
3. TETSİAD, 2015: Rusya Ülke Raporu. İstanbul
4. USAK, 2016: Türkiye Krizinin Etkileri, Çok Yönlü Bir Değerlendirme, Avrasya Analizleri Serisi No:1, Analiz No:30, Şubat. Ankara
5. http://www.tetsiad.org/tr/default.html(20.05.2016)
6. http://www.rbc.ru/economics/24/11/2015/565491679a794731607274ef(18.04.2016)
7. http://diplomba.ru/work/38087 (14.05.2016)
8. http://www.interfax.ru/business/481876(10.05.2016)
9. http://www.vestifinance.ru/articles/64828(25.04.2016)
10. http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d06/52.htm(10.05.2016)
11. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151215_cenk_rusya

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(36)

Yrd. Doç. Dr. Akif ABDULLAH[192]

TÜRKİYE İLE RUSYA ARASINDA YAŞANAN UÇAK KRİZİNİN İHRACAT ve İTHALATA *ETKİLERİ*

THE PLANE CRISIS' REFLECTIONS FOR RUSSIA ECONOMY IN TERMS OF IMPORT AND EXPORT BETWEEN TURKEY AND RUSSIA

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ile Rusya arasında 24 Kasım 2015 tarihinde yaşanan uçak krizinin Rusya ekonomisine yansımalarını ihracat ve ithalat verileri bazında incelemektir. Ayrıca, olayın her iki ülke ekonomisi üzerindeki etkileri gözden geçirilmiştir.

İki ülke arasında ticari ilişkilere de kısaca yer verilen araştırmamızda elde edilen veriler tarama ve değerlendirme yöntemiyle karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Türkiye, İhracat, İthalat, Ekonomi, Kriz.

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze and replicate the reflection of the plane crisis between Turkey and Russia on 24 November 2015 to the Russian economy. In addition, interaction within the context of the two countries' economies has been observed.

Trade relations between the two countries are briefly the methods of screening and evaluation of data obtained according to the researches on the earth.

Keywords: *Russia, Turkey, Export, Import, Economy, Crisis.*

[192] **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Emirdağ Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, Yrd.Doç.Dr.; Afyonkarahisar/TÜRKİYE; aabdullahåku.edu.tr**

GİRİŞ

Rusya Türkiye'den 360 bin tondan fazla domates, 250 bin ton narenciye, 100 bin tondan fazla üzüm, yaklaşık 80 bin ton civarında kayısı, şeftali ve erik, 40 bin ton soğan ve sarımsak, 17 bin ton salatalık, bunların yanı sıra elma, armut, ayva, lahana, hurma, incir, avokado, biber, pirinç, zencefil, nişasta, baharatlar ve diğer bitkisel ürünler ithal etmektedir. http://www.rbc.ru/economics/24/11/2015/565491679a794731607274ef(18.04.2016)

Hayvansal ürünlerden ise tavuk eti (bu yılın ilk 9 ayında 20,7 bin ton olup, geçen yılın aynı döneminde 9,4 bin ton ithalat gerçekleşmiştir), taze balık (6,1 bin ton olup, geçen yıl ise 9,4 bin ton ithalat gerçekleşmiştir), dondurulmuş balık (1,4 bin ton olup, geçen yılın aynı döneminde ise 1,3 bin ton ithalat gerçekleşmiştir) (http://www.interfax.ru/business/481876, Son Erişim Tarihi: 10.05.2016).

Rusya, Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ilk on ülke arasındaki yerini korurken, bu ülkeye başta tekstil olmak üzere, yaş meyve-sebze, metal eşya, motorlu kara taşıtları ürünleri ihraç etmiştir. Son beş yıllık dönemde Türkiye'nin toplam ithalatının yüzde 10-11'lik kısmı Rusya'dan karşılanırken, bu ülkeden başta doğalgaz olmak üzere demir, çelik, hububat ithal edilmiştir. Rusya vatandaşlarının turizmde en çok tercih ettiği ülkelerden birisi konumundaki Türkiye'ye geçen yıl 3 milyon 451 bin 749 Rus turist gelmiştir. Turistler kişi başı ortalama 775 dolar harcama yapmıştır (http://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2015/11/26/rus-ekonomisi-icin-turkiyenin-onemi-buyuk, Son Erişim Tarihi: 26.04.2016).

1. İHRACAT

Rusya'nın en çok ihracat yaptığı ilk 10 ülkeye toplam ihracatının % 52,5'i yönlenmiş durumdadır. 2014 yılında Rusya'nın Türkiye'ye ihracatı % 40,7 oranında azalarak 15,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Rusya'nın toplam ihracatı içerisindeki payı % 3,1 olarak hesaplanmıştır.

2014 yılında Rusya'nın en çok ihracat yaptığı ilk 10 ülke listesindeki ülkelerden Polonya haricindeki 9 ülkeye yaptığı ihracatın bir önceki yıla kıyasla % 1,2 ile % 40,7 arasında değişen oranlarda azaldığı anlaşılmaktadır. Bu ülkeler içerisinde Türkiye 2013 yılında 5. Sırada iken 2014 yılında ise daha da geriye düşmüştür. Rusya'nın 2014 yılında en fazla ihracat yaptığı ilk 10 ülke ile bu ülkelerin paylarına ilişkin veriler aşağıdaki tablo 1'de görülmektedir.(İTKİB, Ağustos 2015:4)

Tablo:1 Rusya'nın En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler

RUSYA'NIN EN ÇOK İHRACAT YAPTIĞI ÜLKELER

Birim:1000 $

	2013	2014	DEĞİŞİM %	PAY %
HOLLANDA	70.126.107	69.259.511	-1,2	14,1
ÇİN	39.323.294	35.625.420	-9,4	7,2
ALMANYA	37.027.812	22.962.139	-38,0	4,7
İTALYA	35.630.503	29.164.844	-18,1	5,9
TÜRKİYE	25.499.749	15.122.092	-40,7	3,1
JAPONYA	23.795.691	19.667.508	-17,3	4,0
BELARUS	20.027.672	16.870.228	-15,8	3,4
GÜNEY KORE	19.648.545	14.867.070	-24,3	3,0
UKRAYNA	19.582.165	15.215.255	-22,3	3,1
POLONYA	17.460.077	19.408.184	11,2	3,9
İLK 10 ÜLKE TOPLAMI	308.121.615	258.162.251	-16,2	52,5
DÜNYA TOPLAMI	**526.392.353**	**492.144.880**	**-6,5**	**100,0**

Kaynak: Trademap / ITC

2015'in Ocak-Haziran döneminde, Rusya Federasyonu'ndan en fazla ithal edilen ilk 10 ürün grubunun yedisinde %1 ile % 74 arasında değişen oranlarda ithalat düşüşü olurken, diğer üç ürün grubunda ise %7 ile %114 arasında değişen oranlarda ithalat artışları meydana gelmiştir.

Rusya Federasyonu'ndan en fazla ithal edilen ürün gruplarının başında petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar gelmektedir. 2015'in ilk yarısında bu ürün grubunda ithalat, 2014'ün eş dönemine kıyasla %19 oranında azalarak 5,9 milyar dolardan 4,8 milyar dolara düşmüştür. Bu ürün grubunun Rusya Federasyonu'ndan yapılan toplam ithalat içerisindeki payı %43,3 düzeyindedir.

Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkeler sırasıyla Çin, Almanya ve Rusya olmuştur. 2016 yılı Nisan ayında en fazla ithalat yapılan ülke Çin Halk Cumhuriyeti (1 milyar 831 milyon dolar) olurken, bu ülkeyi sırasıyla Almanya (1 milyar 815 milyon dolar) ve Rusya Federasyonu (1 milyar 153 milyon dolar) izlemektedir. 2015 yılı verileri ile karşılaştırıldığında (Tablo 3) Rusya ithalatının (1 milyar 638 milyon dolardan – 1 milyar 153 milyon dolara) azalmış olduğunu görmekteyiz.

Tablo 2: Türkiye'nin Ülkelere Göre İthalatı (Milyon Dolar)

ıra no		Ocak-Mart			Nisan			Ocak-Nisan		
		2015	2016	Değişim (%)	2015	2016	Değişim (%)	2015	2016	Değişim (%)
	Çin	*6*		-	*1*	*1*	-	*8*	*8*	-
	Almanya	4		5,	1	1	-	6	6	2,
	Rusya	5		-	1	1	-	7	5	-
	ABD	2		-	1	9	-	3	3	-
	İtalya	2		-	8	9	6	3	3	-
	Diğer	2		-	1	9	-	4	3	-
Toplam		**5**		**-**	**1**	**1**	**-**	**7**	**6**	**-**

Kaynak: http://risk.gtb.gov.tr/istatistikler/veri-bultenleri

2. İTHALAT

2014 yılında Rusya'nın en çok ithalat yaptığı ülkelerin başında, Çin gelmektedir. Rusya'nın toplam ithalatı içerisindeki Çin'in payı % 17,8 olarak hesaplanmıştır. 2014 yılında Rusya'nın Çin'den ithalatı bir önceki yıla kıyasla % 5,3 oranında azalmış ve 50,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Almanya (payı % 11,5) , ABD (payı % 6,5) İtalya (payı %4,5), Belarus (payı % 4,1) Çin'in ardından Rusya'nın ithalatı içerisinde önemli pay sahibi olan ülkeler tablo 2'de sıralanmıştır (İTKİB, Ağustos 2015: 4).

Türkiye ise Rusya'nın en fazla ithalat yaptığı 12. ülke olmuştur. Rusya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatı 2014 yılında bir önceki yıla kıyasla % 9,6 oranında azalarak 6,6 milyar dolar düzeyine gerilemiştir. Bu ithalat ile Türkiye'nin Rusya'nın toplam ithalatı içerisindeki payı % 2,3 olarak hesaplanmıştır (İTKİB, Ağustos 2015: 4).

2014 yılında Türkiye'den Rusya Federasyonu'na yapılan 5,9 milyar dolar değerindeki ihracat 2013 yılına göre %14,7 oranında azalmıştır. Aynı dönemde Türkiye genel ihracatı %3,8 oranında artarak 157,6 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye genel ihracatı artarken, Rusya Federasyonu'na gerçekleşen ihracatın azalması nedeniyle, Rusya Federasyonu'nun Türkiye genel ihracatı içindeki payı %4,6'dan %3,8'e gerilemiştir (İTKİB, Ağustos 2015:4). 2014 yılında Rusya'nın en çok ithalat yaptığı ilk 10 ülke listesindeki ülkelerden ABD dışındaki bütün ülkelerden ithalatının azaldığı görülmektedir.

Tablo:3 Rusya'nın En Çok İthalat Yaptığı Ülkeler

Birim:1.000 $				
	2013	***2014***	***DEĞİŞİM %***	***PAY %***
ÇİN	53.173.08	50.373.720	*-5,3*	*1*
ALMANYA	37.904.56	32.623.590	*-13,9*	*1*
A.B.D	16.717.71	18.274.536	*9,3*	6

İTALYA	14.563.30	12.618.194	*-13,4*	4
BELARUS	13.959.26	11.641.073	*-16,6*	4
JAPONYA	13.560.50	10.841.642	*-20,0*	3
UKRAYNA	15.790.89	10.662.082	*-32,5*	3
FRANSA	13.021.46	10.574.354	*-18,8*	3
G.KORE	10.305.43	8.921.593	*-13,4*	3
İNGİLTERE	8.106.431	7.687.941	*-5,2*	2
İLK 10 ÜLKE	197.102.6	174.218.72	*-11,6*	6
TÜRKİYE	7.272.773	6.571.952	*-9,6*	2
DÜNYA	**316.192.9**	**282.602.36**	***-10,6***	***1***
Kaynak: Trademap / ITC				

Rusya Federasyonu, 2015 yılının ilk altı ayında Türkiye'den ihracat yapılan toplam 236 ülke ve serbest bölge içerisinde, Almanya, İngiltere, Irak, İsviçre, İtalya, ABD, Fransa, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin ardından 12. sıradadır. 2016 yılının ilk 4 ayında ise Rusya 12. Sıradan 20. Sıraya gerilemiştir.

Türkiyenin ithalat yaptığı toplam 227 ülke ve serbest bölge arasında ise Rusya Federasyonu Çin'in ardından 2. sıradadır. Almanya, ABD, İtalya, Fransa, İran sırasıyla Rusya Federasyonu'nu izleyen ülkelerdir. (İTKİB, Ağustos 2015:4)

Tablo 4: Türkiye İhracatında İlk 20 Ülke (2016) (1000$)

ÜLKE	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN
ALMANYA	1.066.342,37	1.141.933,39	1.195.311,52	1.161.966,57
İNGİLTERE	628.380,78	704.824,17	742.565,10	757.092,26
İTALYA	556.620,80	588.979,75	600.047,57	617.156,22
IRAK	438.792,90	688.774,98	619.931,26	552.028,91
ABD	448.543,63	475.742,47	526.933,93	567.194,73
FRANSA	414.844,35	511.523,39	513.932,08	482.666,66
İSPANYA	377.423,28	421.573,84	423.514,83	423.356,36
HOLLANDA	248.704,87	294.885,50	365.957,55	327.201,61
İRAN	259.807,78	297.466,15	282.664,93	368.975,54
ARABİSTAN	263.114,52	256.186,56	325.444,23	287.472,22
MISIR	243.517,98	298.221,10	248.586,85	210.467,00
BAE	214.023,99	273.047,80	271.196,48	216.025,13
POLONYA	189.717,99	236.897,03	268.529,35	258.737,12
İSRAİL	185.933,20	201.646,13	279.814,81	279.819,76
ROMANYA	181.849,73	220.677,15	250.999,16	239.115,75
BELÇİKA	172.820,94	208.335,28	233.697,17	202.243,90
BULGARİSTAN	123.030,86	153.482,60	169.286,21	175.453,15
CEZAYİR	103.484,05	155.072,17	154.896,94	184.807,95
ÇİN	158.477,16	107.380,07	142.335,34	183.586,42
RUSYA	95.502,09	138.405,92	129.787,79	159.642,67
İlk 20 Ülke Toplam				

Kaynak: http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html

SONUÇ

Yukarıda yaptığmız araştırma konularına çok detaylı girilmeden Akkuyu Nükleer santral (Rusya'nın yapmayı planladığı), turizm sektörü, Rusya'daki Türk inşaat firmaları v.b gibi alanların akibeti belirsizliğini korumaktadır. Kısa süre içinde olumsuz etkilenmiş gibi görünen bu sektörler uzun vadede ise (2016 yıl sonu istatistiklerinden belli olacaktır) olumlu durumun yaşanacağı ihtimali bulunmaktadır. Tabii ki her iki ülke kriz dolayısıyla ticari ilişkilerde yaşanan olumsuzlukları gidermek için alternatif ülke arayışı içinde olacaklardır.

Konuya salt ekonomik ilişkiler açısından bakıldığında iki ülke arasındaki gerginliğin sona erdirilmesinin ve bir an önce krizden önceki duruma dönülmesinin iki ülkenin de lehine olacağını söyleyebiliriz. Her iki ülkenin de hem bölgesel konumu itabriyle, hem şimdiye kadar geliştirmiş oldukları ilişkiler bakımından olumsuz ve gergin tavırları bir an önce geride bırakmaları gerekmektedir. Çünkü Rusya'nın 2015 yılında doğrudan yatırımlarının % 92 oranında azalması, 2016 yılının ilk çeyreğinde sıfır büyüme kaydetmesi, Türkiye'nin ise enerji ihtiyacını gidermek için ve tarım ürünlerini ihraç etmek için yeni alternatif ülkeler aramak zorunda kalması gibi zorluklarla karşılaşmaları her iki ülkenin de ekonomilerini olumsuz etkilediği ortadadır. Ayrıca, Rus turistlerin Türkiye dışındaki ülkelerde karşılaştıkları sorunlar ve aynı kaliteyi bulamama hüsranı bir dönem sonra tekrar Türkiye döneceklerinin göstergesi gibi değerlendirilebilir. Ben bu krizin atlatılacağına inanınmakla birlikte değerlendirmemi her iki ülkenin atasözleri ile bitirmek istiyorum. Rus atasözü: "Ayıyla inine giren sonucuna katlanır." Türk atasözü: "Ayıdan post olmaz."

KAYNAKÇA

1. DEMİR, Eren. 2015: Rusya'nın Yaptırımlarının Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri, Bilgi Notu, Türkiye İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Bölümü, İstanbul
2. İTKİB, 2015: Rusya Ülke Raporu, Şubat: İstanbul
3. İTKİB, 2015: Rusya Ülke Raporu, Ağustos: İstanbul
4. TRADEMAP/ITC
5. http://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2015/11/26/rus-ekonomisi-icin-turkiyenin-onemi-buyuk(26.04.2016)
6. http://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2015/11/26/rus-ekonomisi-icin-turkiyenin-onemi-buyuk
7. http://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2015/11/26/rus-ekonomisi-icin-turkiyenin-onemi-buyuk)(26.04.2016)
8. http://www.rbc.ru/economics/24/11/2015/565491679a794731607274ef(18.04.2016)
9. http://www.interfax.ru/business/481876(10.05.2016)
10. http://www.interfax.ru/business/481876(10.05.2016)
11. http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d06/52.htm(10.05.2016)
12. http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html(18.05.2016)
13. http://risk.gtb.gov.tr/istatistikler/veri-bultenleri(19.05.2016)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(37)

Doç. Dr. Cem TOPSAKAL*

EĞİTİM HUKUKU AÇISINDAN AHİLİK

AHI COMMUNITY FROM THE POINT OF EDUCATIONAL LAW

ÖZ

Bir ülkede eğitim sisteminde devletin, kamu ve özel kurum ve kuruluşların, ailelerin, bireylerin uyması ve uygulaması gereken kuralların bütününe eğitim hukuku denir. Ülkemizde eğitim hukukunun en önemli kaynaklarından biri Milli Eğitim Temel Kanunudur. Burada eğitimin amaçları yurttaş yetiştirme, kişilikli bireyler yetiştirme ve bireyleri meslek sahibi olarak yetiştirme amaçları bulunmaktadır. Bunun yanında Türk milli eğitiminin dayandığı temel ilkeler bulunmaktadır.

Ahilik, iyi ahlakın, doğruluğun, dürüstlüğün, yardımseverliğin, kardeşliğin, güzel ahlakın birleştiği bir sosyo-ekonomik düzendir. Bu çalışmada eğitim hukukunun amaç ve ilkeleri, ahiliğin temel ilke ve uygulamaları ile karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda eğitim hukukunun amaç ve ilkeleri ile ahilik ilke ve uygulamalarında eşitlik, yaşam boyu eğitim, her yerde eğitim, iyi insan, iyi yurttaş, iyi meslek sahibi bireyler yetiştirme gibi birçok açıdan benzerlik, uyumluluk saptanmıştır. Çalışma sonuç ve önerilerle sonlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: eğitim hukuku, Türk milli eğitimin amaç ve ilkeleri, ahilik, ahilik ilke ve uygulamaları.

JEL Kodu: I29.

ABSTRACT

Educational law is comprised of all rules in an education system which must be followed by the government, state and private institutions and organizations, families, and individuals. In Turkey, one of the most important sources of educational law is the Basic Law of National Education. In this law, the aims of education are stated as raising citizens, and raising individuals who have good traits and professions. Additionally, Turkish National Education is based on the basic principles.

Ahi community having a function like today's chambers of artisans was a socio-economic organizational structure that involves good behaviors, integrity, honesty, helpfulness, and friendship. In the study, the aims and principles of current educational law are compared with basic principles and practices of Ahi community. At the end of the study, some similarities were determined between aims and principles of educational law and principles and practices of Ahi community in many aspects such as equality, education for all throughout life, education everywhere, and raising good individuals and good citizens having good professions. The study was ended with conclusion and recommendations.

Keywords: *educational law, aims and principles of Turkish national education, Ahi community, principles and practices of Ahi community.*

JEL Code*: I29.*

*** Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, 53200 Çayeli-RİZE/TÜRKİYE, cem.topsakal@erdogan.edu.tr**

1-GİRİŞ

Eğitim hukuku eğitim bilimlerinin eğitim tarihi, eğitim sosyolojisi, eğitim felsefesi, eğitim psikolojisi, eğitim yönetimi gibi alt dallarından biridir (Hesapçıoğlu ve Durmuş, 2006). Eğitim hukuku eğitim ve hukuk arasındaki ilişkileri düzenler. Eğitim hukuku, aileden başlayarak, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve yaygın eğitim kurumlarında yapılan eğitim ve öğretimi düzenleyen kurallardan oluşur. Eğitim hukukunun konusuna, örgün ve yaygın eğitim kurumlarının örgütlenişi, yapısı, yönetim biçimi, işleyişi, denetimi, bu kurumlarda yer alan öğrenci, öğretmen, yönetici, müfettiş, velilerin hakları, görevleri, hukuksal durumları ve özellikle eğitim hakkı girmektedir (E. Akyüz, 2006). Bir ülkede eğitimde devletin ve bireylerin uyması, uygulaması gereken kurallara eğitim hukuku denir (Başaran, 1989).

Eğitim hukuku eğitime belirli standartlar getirir. Eğitim yasaları her çocuğa bir eğitim fırsatı verilmesi zorunluluğunu getirir. Eğitim için eşit fırsatlar sağlamaya güçlü vurgular yapar. Eğitimde hiçbir ayırım, fark gözetmeksizin bütün çocuklara, bireylere imkânlar tanınmasına yönelik düzenlemeler açıklar. Özel eğitime gereksinimi olan çocuklara, bireylere ek haklar verir. Eğitimde öğrenci başarısı, öğretmen performansı, veli katkısı, planlar, programlar, ders kitapları, yöntem ve teknikler, disiplin, eğitim bütçesinin kullanımı gibi standartlar getirir (https://www.hg.org/edu.html, 2016).

Eğitim hukuku paydaşlara hem haklar sağlar hem de hakların ihlalini önler. Eğitimde yetkili olanlar yetkilerini hukuk çerçevesinde kullanır. Böylece eğitim hukuku bütün güçlerin hareketlerini sınırlar. Eğitim hukuku hakları korur, ihlalini önler, ayrımcılığa, hukuksuzluğa, adaletsizliğe karşı çıkar. Bir haksızlığa uğranıldığında bir çare, bir yol, bir çözüm önerir (Imber& Van Gell, 2009).

Türkiye'de eğitim hukukunun kaynaklarını başta 1982 tarihli Anayasa, Milli Eğitim Temel Kanunu ve diğer mevzuat oluşturmaktadır. Ülkemizde eğitim, temel olarak anayasal bir görev biçiminde devlete verilmiştir. Vatandaşların eğitimi, hiçbir ayırım yapılmaksızın anayasanın teminatı altına alınmıştır (Arslan, 1993). Anayasada eğitim hakkının mutlaklığı, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına uygunluk, eğitim ve öğrenim özgürlüğü, genellik ve zorunluluk, özel okulların bağlı olduğu esaslar, fırsat ve imkân eşitliği, eğitim ve öğretim kurumlarında yapılabilecek faaliyetler, eğitim ve öğretimin engellenememesi, azınlık ve yabancıların eğitim hakkı, Türkçeden başka dil yasağı, yabancı dille eğitim ve öğretim yer almaktadır (E. Akyüz, 2006).

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ise (MEB Mevzuat, 2016) eğitimin amaçları yurttaş yetiştirme, kişilikli bireyler yetiştirme ve bireyleri meslek sahibi olarak yetiştirme amaçları bulunmaktadır. Bunun yanında Türk milli eğitiminin dayandığı temel ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkelerden bazıları genellik ve eşitlik, ferdin ve toplumun ihtiyaçları, yöneltme, eğitim hakkı, fırsat ve imkân eşitliği, süreklilik, demokrasi eğitimi, bilimsellik, planlılık, okul ve ailenin işbirliği, her yerde eğitimdir.

Günümüzde ve geçmişte eğitim kurumlarının, uygulamalarının eğitim hukuku açısından değerlendirilmesi önemlidir. Türk tarihinde medrese sistemi, atabeylik kurumu, Enderun mektebi bu konuda incelemeye değer bir konulardır. Ahilik kurumu ve uygulamaları da bu konuda önem arz etmektedir. Ahilik, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yaşayan halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini sağlayan bir örgütlenmedir. Günümüz esnaf odalarına benzer bir işlevi bulunur. Ahi sözcük olarak Arapça kardeş, Türkçe akı sözcüğünden cömert anlamlarına gelmektedir (Karasoy, 2004). Ahilik, iyi ahlakın, doğruluğun, dürüstlüğün, yardımseverliğin, kardeşliğin, güzel ahlakın birleştiği bir sosyo-ekonomik düzendir (Günay, 1998). Acaba ahilik kurumu ve uygulamalarının eğitim hukuku amaç ve ilkeleri ile örtüştüğü yönler bulunmakta mıdır? Bu çalışmada ahiliğin temel ilke ve uygulamaları, eğitim hukukunun amaç ve ilkeleri çerçevesinde karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

2-AHİLİK İLKE ve UYGULAMALARI

Ahlak, akıl, bilim ve çalışma temel esaslarına dayalı ahilik kurumu, toplumsal sorumluluk, hizmette mükemmellik, dürüstlük ve doğruluk, ortak yaşama ve yatay örgütlenme çekirdek ilkeleri benimsemiştir (Kuzu, 2015). Ahilik, iş başında ve iş dışında eğitimin yapıldığı bir yaygın eğitim kurumudur (Y. Akyüz, 2015). Her eğitim kurumunun amaçları olduğu gibi ahilik yaygın eğitim kurumunun amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar özellikle Türk milli eğitim sistemi amaçları ile karşılaştırarak açıklanacaktır.

2.1. Ahilik Eğitiminin Amaçları

Ahilik eğitiminde bireyin dini ve ahlaki eğitim alarak kişilikli duruma gelmesi, askerlik eğitimi alarak cihat yapabilmesi, bulunduğu çevreyi, vatanını kötülerden ve kötülüklerden koruması, bir mesleği en güzel şekilde öğrenerek uygulaması, öğrenmeye ömür boyu devam etmesi amaçlanmaktadır.

Ahilikte kişilik eğitiminde bireye bilgi, beceri, tutum ve davranışlar öncelikle adab yoluyla kazandırılır. Bunlar yemekte, su içmede, söz söylemede, elbise giymede, evden çıkmada, yürümekte, mahallede, pazarda, alış verişte, eve bir şey getirmede, eve girerken, oturmada, misafirlikte, hasta ziyaretinde dikkat edilmesi gereken yedi yüzden fazla davranış kalıpları bulunmaktadır (Kuzu, 2015). Ahinin yirmi dört saati planlanmış, bu davranışları alışkanlık haline getirerek olgunlaşması amaçlanmıştır.

Ahilik kurumu üyeleri Anadolu Selçuklu Devleti döneminde, Moğollara karşı Kayseri'de erkekli-kadınlı vatan savunması yapmış ve büyük çoğunluğu şehit olmuştur (Varlık ve diğerleri, 1993). Bu mücadele, milli bir mücadele ruhunu ortaya koyar. Türk milletinin yeniden bağımsızlığına kavuşma mücadelesidir. Bir çeşit Göktürk Devleti'nin kuruluşunda Kutlug Kağan'ın mücadelesine benzer (Karasoy, 2004). Aynı dönemde yanlış atamalara karşı çıkarak Sultanın politikalarını eleştirmiş, mücadele etmiş, bu mücadele sonucunda canını dahi vermiştir. Ahilik, Osmanlı Devletinin kurulup gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Akyüz, 2015). Buhranlı dönemlerde birlik ve beraberliği sağlamış, zorbaları yola getirmiş, bunlara katılan kötüleri ortadan kaldırmıştır (Günay, 1998). Ülke içinde bir kolluk gücü gibi nizam, intizam sağlamıştır. Bu açıdan Batı'daki şövalyelik kurumuna benzer bir rol oynadıkları ifade edilebilir (Er, 1990). Buradan ahilerin vatandaşlık bilincine sahip olduğu, vatandaşlık ödev ve sorumlulukları en güzel şekilde yerine getirdiği ifade edilebilir.

Ahiliğin üçüncü amacı da bireyi üretici hale getirerek iyi bir meslek sahibi olarak yetiştirmektir. Ahilik kurumu özellikle Anadolu'da sanata çok önem vermiş, sanatkârları mesleğe belirli şartlara göre almış, çırak, kalfa ve usta aşamalarından sonra mümkünse dükkân açmayı teşvik etmiş, böylece iyi meslek sahibi bireyler yetiştirerek topluma kazandırmıştır (Bayram, 2012). Bu noktada toplumdaki istihdam sorununun çözümünde önemli katkısı olmuştur. Dükkânların bir arada olmasından çarşılar meydana gelmiş, çarşıda haksız rekabet önlenmiş, kalite kontrolü daha kolay sağlanmış, tüketici haklarına uyulması takip edilmiştir (Er, 1990; Merey, 2008). Sanatın, sanatkârın yaşamasına yüzyıllarca hizmet etmiştir. Burada ahilerin iyi meslek sahibi oldukları, bir meslek öğrenerek kendi geçimlerini sağladıkları, üretici oldukları, üreten birey yetiştirdikleri belirtilebilir.

Türk milli eğitiminin amaçları incelendiğinde (MEB Mevzuat, 2016), vatandaşlık eğitimi, kişilik eğitimi ve meslek eğitimi olarak üç ana başlık görülmektedir. Devletine, milletine, vatanına, ailesine, maddi ve manevi değerlere bağlı, insan haklarına saygılı, devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek genel amaçların birincisidir.

Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı gelişmiş kişiliğe bağlı, özgür ve bilimsel düşünebilen, üretici, topluma karşı saygı duyan, yapıcı, verimli bireyler olarak yetiştirmek ikinci genel amaç şeklinde oluşturulmuştur.

Üçüncü genel amaçta ise, yeteneklerini geliştirerek, iş yapma alışkanlığı kazandırarak hayata hazırlamak, kendilerini mutlu edecek, topluma katkı sağlayacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak düzenlenmiştir.

Türk milli eğitiminin genel amaçları olan iyi vatandaş, iyi insan, iyi meslek sahibi olmanın, ahilik amaçlarıyla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Yalnızca amaçların sıralanışında ahilikte önce iyi insan, sonra iyi meslek sahibi, sonra iyi vatandaş olma şeklinde bir düzenlemeden söz edilebilir. Bunu her dönemin şartlarına göre yetiştirmek istediği insan tipinde bulunmasını istediği özellikler olarak görmek mümkündür.

2.2. Ahilik Eğitiminin İlkeleri

Ahilik eğitiminde öncelikle ahlak eğitimi ön plandadır. Ahi, iyi davranışları kazanmalıdır. Meslek eğitimi aşama aşama devam eder (Bayram, 2012). Mesleki eğitim iş başında ve iş dışında sürer. Eğitim uygulamalıdır. Usta-çırak ilişkisi ile gösterip yaptırma, yaparak yaşayarak öğrenme, model alarak öğrenme söz konudur. Din eğitimi özellikle akşamları verilir. Bu eğitimler genel anlamda yaşam boyu devam eder. Ahilik mahalle mahalle, ilçe ilçe, il il yaygındır. Ahilikte kadınların da örgütlendiği kol bulunmaktadır.

Meslekte ödül ve ceza vardır.

Bu ilkeleri Türk milli eğitiminin temel ilkeleri açısından incelemek ve değerlendirmek mümkündür.

2.2.1. Genellik ve Eşitlik, Eğitim Hakkı, Fırsat ve İmkân Eşitliği

Genellik ve eşitlik, eğitim kurumların ayrım gözetilmeksizin herkese açık olması, hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmamasıdır (MEB Mevzuat, 2016). Ahilik kurumunun o dönemde orta Anadolu merkez olmak üzere ülkenin geneline yayıldığı belirtilebilir. Ancak her kişinin ahi olması kolay değildir. Belirli koşulların gerçekleşmesi gerekir. Örneğin, ahi olabilmek ve kuşak bağlamak için bir ahi tarafından önerilmesi gerekir. 10 yaşından büyük çocuklar için ahilik yolu açıktır. Bu kuşağı bağlamada "Cimrilik kapısını bağlamak, lütuf kapısını açmak" gibi yedi kötü hareketin bağlanması, yedi güzel hareketin açılması beklenir (Akyüz, 2015). Kâfirler, çevrede iyi tanınmayanlar, kötü söz getirebileceği düşünülenler, zina edenler, katiller, hırsızlar, vurguncular ve bazı meslek sahipleri (örneğin kasaplar) örgüte alınmazlar. Kadınlar da örgüte alınmamıştır ancak onlar Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) örgütü kurarak oraya üye olmuşlardır. Bu örgüt Dünya tarihinde bir ilktir (Kuzu, 2015).

Eğitim hakkı, örgün eğitimden yararlanma anlamına gelmektedir. Ahilik yaygın eğitim olarak kabul edildiğinden dolayı, zorunlu bir eğitim değil, isteğe bağlı bir eğitimdir. Ancak bu yaygın eğitimi talep edenlerin yoğun olduğu, şartları yerine getirenlerin bu eğitime girebildikleri ve ilgi, yetenekleri doğrultusunda ilerledikleri görülmektedir.

Fırsat ve imkân eşitliği, maddi imkânlardan yoksun olan öğrencilerin, en yüksek eğitim kademelerine kadar eğitim görmelerinin sağlanması amacıyla maddi olarak desteklenmesidir (MEB Mevzuat, 2016). Ahilik, Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) ile birlikte imkân ve fırsat eşitliğinin gerçekleştiği yerlerdir. Özellikle Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) yetim, kimsesiz genç kızları himayesine alarak onları eğitmiş, hatta evlenmelerine kadar destek olmuştur (Kuzu, 2015). Bir ahi icazetnamesinde şahitler arasında kadınlar da bulunmaktadır (Akkuş, 2002).

2.2.2. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları, Planlılık, Yöneltme, Bilimsellik,

Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları, eğitimin bireyin istek ve yetenekleri ile toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenmesidir (MEB Mevzuat, 2016). Burada bir denge sağlamaya çalışılmaktadır. Bir yaygın eğitim kurumu olan ahilikte bireyin isteği ve kabiliyeti önemlidir. En erken on yaşında bir ahinin yanında işe başlayan bir çocuk, iki yıl deneme sürecinden geçer. Eğer başarılı olursa devam eder, yoksa ayrılır. Ahiliğin kurucusu başta Ahi Evran olmak üzere ahiler bulundukları yerlerde toplumun ihtiyaçlarına dikkat etmişler, hangi mesleklerde ihtiyaç varsa o meslekleri icra etmişlerdir.

Planlılık, eğitimin bir planlamaya dayalı olarak yapılması, genel ve mesleki eğitimin dengeli bir şekilde bir arada yürütülmesi anlamına gelmektedir (MEB Mevzuat, 2016). Ahi kurumu, sanatların varlığını ihtiyaçlar doğrultusunda devam ettirmiş, yok olmalarını önlemiş, bir ahinin yanında yetişerek usta olanların dükkân açmalarını teşvik etmiş, yardımcı olmuştur. Buradan ahilerin mesleki eğitimin temel taşı olduğu, istihdama büyük katkı sağladığı sonuçları çıkarılabilir (Günay, 1998).

Yöneltme, bireylerin eğitimleri süresince ilgi ve yetenekleri doğrultusunda çeşitli programlara ve okullara yöneltilmesi ve bu konuda rehberlik edilmesidir (MEB Mevzuat, 2016). Ahilik bir meslek kuruluşudur ve mesleki eğitim yeridir. Ancak onlarca mesleklerin icra edildiği büyük çarşılardan oluşmaktadır. İki yıllık deneme sürecinde çocuğun ilgi ve yeteneğine bakılır. İki yıl sonra bu işte devamına ya da başka işte çalışması şeklinde yönlendirme yapılır. Bu işi en iyi onu iki yıl boyunca gözlemleyen ahi yapar.

Bilimsellik ise, ders programlarının, öğretim yöntemlerinin, araç ve gereçlerin, teknolojiye uygun olarak geliştirilmesi, gelişimin bilimsel esaslara dayalı olarak yapılmasıdır (MEB Mevzuat, 2016). Ahilikte meslek eğitimi günün şartlarına göre en güzel, en iyi, en kaliteli şekilde yapılmaktadır. Pozitif bilimlerden yararlanılmaktadır. Örneğin, Cizreli İsmail B. Rezzaz adlı bilim insanı kitabında birçok otomatik makine projeleri çizmiş, tarifleri yapılmış, hatta uygulanmıştır. Bunlar arasında su saati, otomatik musluk, kendi kendine müzik çalan makine, su fışkıran fıskiye, şifreli anahtarlar, değişik hareket yapan robotlar

bulunmaktadır (Kuzu, 2015).

Öğretim yöntemlerinde basitten karmaşığa, kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene ilkeleri uygulanmıştır. İnsan doğası gereği aşamalı öğrenir ve kötü alışkanlıklarından da aşamalı kurtulur. Ahiler bu ilkeyi hem mesleki hem de dini-ahlaki eğitim için uygulamışlardır. Soru ve cevap, öğretmenini model alarak öğrenme, öğüt verme, tekrar etme, örnek olay yöntemi, gösterip yaptırma gibi günümüz ilke, yöntem ve teknikler geçerli olmuştur. Bunun yanında, iyiliği emretmek-kötülükten sakındırmak gibi davranış kazandırmaya yönelik yöntemler, sema yapma gibi insan ruhunu dinlendiren, duyuşşal alanı geliştiren, psiko motor davranışları da uygulayarak farklı teknikler geliştirmiş ve uygulamışlardır (Kuzu, 2015).

2.2.3. Süreklilik, Her Yerde Eğitim, Okul İle Ailenin İşbirliği

Bireylerin genel ve mesleki eğitiminin yaşam boyu devam etmesine süreklilik denir. Her yerde eğitim ise, eğitimin okul dışında, evde, işyerinde, çevrede, her yerde ve her fırsatta yapılması anlamına gelir (MEB Mevzuat, 2016). Ahilikte mesleki eğitim belirli aşamalardan geçen süreçlere dayanıyordu. Çıraklık öncesi diyebileceğimiz dönem iki yıl, çıraklık üç yıl, kalfalık üç yıl ve bunun sonucunda ustalık gelmektedir. Ahiler gündüz mesleki eğitim, akşam ise dini ve ahlaki eğitim yapmaktaydılar. Okuma yazma, Türkçe konuşma, edebiyat, musiki, spor eğitimi gibi dersler verilir, Türk destanları, Kutadgu Bilig, Ahi Evran'ın kitapları ve diğer ahlak kitapları okunurdu (Kuzu, 2015).

Ahiler iş başında ve iş dışında eğitime tabi idiler. Dükkânlarda, çarşıda, camide eğitim devam ederdi. Akşamları konuk evi fonksiyonu gören zaviyelerde, halk eğitimi yapılan yaren odalarında eğitim devam ederdi. Ahiler her zaman eğitime, öğrenmeye, öğretmeye açıktı, bunu bir yaşam ilkesi haline getirmişlerdi.

Ahilerin vermiş olduğu eğitimin aile tarafından da desteklenmesi önemlidir. Meslek eğitimine aileler çocuklarını kendileri vermektedir. Bunun yanında ahilerin din ve ahlak eğitimi aileler tarafından desteklenmektedir. Çocuk, ahi teşkilatında öğrendiklerini evde uyguladığında olumlu tepki almakta, pekiştirilmektedir. Çocukların ahi kurumlarına aileler tarafından verilmelerinde "eti senin kemiği benim" anlayışı hâkimdir. Bu durumda ahi kurumları ile aileler arasında güçlü bir işbirliğinden söz edilebilir.

2.2.4. Milli Ahlak ve Kültür, İnsan Hakları Eğitimi

Türk milli eğitiminin temel ilkeleri arasında milli ahlakın ve kültürün korunup geliştirileceği, Türk dilinin eğitimin her kademesinde öğretilmesine önem verileceği belirtilir. Güçlü, hür, istikrarlı bir toplumun oluşması için insan hakları bilincine sahip olunması ve bunun davranışa dönüştürülmesi de bir ilke olarak yer alır (MEB Mevzuat, 2016). Ahi kurumunda mesleki eğitim yanında din ve ahlak eğitimi verilmesi, buna dayalı olarak Türk-İslam kültürünün öğretilmesi esastır (Karasoy, 2004). Yardım, dayanışma, paylaşma, aşırı kazanma arzusunun engellenmesi, fedakârlık gibi değerler öğrencilere kazandırılır. Ahi eğitiminde "beline, diline, eline, gözüne sahip ol" anlayışı yerleştirilir (Akyüz, 2015). Herkes insan olduğu için değer verilir. Tüketiciler kandırılmaz, hakları korunur (Merey, 2008). Yoksula, düşküne, yabancıya, misafire ikramda bulunulur. Bu ilkelere uyup uymadığı kontrol edilir, uymadığı durumlarda örneğin, emanete riayet etmemek, hırsızlık yapmak gibi durumlarda çıkarma dâhil olmak üzere cezalandırılır (Akyüz, 2015).

3- SONUÇ ve ÖNERİLER

Türk milli eğitiminin genel amaçlarından iyi vatandaş, iyi insan ve iyi meslek sahibi bireylerin yetiştirilmesi, ahilik kurum amaçlarıyla örtüşmektedir. Sıralama olarak ahilikte önce iyi insan, iyi meslek sahibi, iyi vatandaş yetiştirme amaçlanmıştır.

Türk milli eğitiminin iyi insan amacı genel ilkeleri saptamışken, ahilikte iyi insan modeli dini ve ahlaki temele dayanır, yedi yüzden fazla davranışın gerçekleştirilmesini ister. Yiğit ve cömert insan düşüncesine dayanır (Karasoy, 2004).

İyi vatandaş amacında ahilerin günümüzde "aktif vatandaş" kavramına uygun davrandıkları ifade edilebilir. Ahiler askeri eğitim alarak, kötü insanlarla, zorbalarla, kötülüklerle mücadele etmiş, kötüleri hizaya/ doğru yola getirmeye çalışmışlardır. Sınırlarda bir çeşit güvenlik görevlisi gibi faaliyette bulunmuş, sultanın, padişahın ordusunun ilerlemesinde ikmal görevi yapmıştır. Selçuklu Sultanının yanlış atamalarına karşı

çıkmış, Moğolların Kayseri'ye saldırmasında savunma yapmış, birçoğu ve gazi olmuştur. Yabancılara, yoksullara yardım yardım yaparak, sanatı yayarak, istihdam sağlayarak toplumda düzen sağlamışlar, üstün vatandaşlık örneği sergilemişlerdir (Kuzu, 2015).

Ahilik teşkilatı başta Anadolu olmak üzere Anadolu Selçuklu ve daha sonra Osmanlı toprakları üzerinde yurdun her yerine yayılmış, mesleki eğitimden istisnalar dışında şartları yerine getiren herkes yararlanmıştır. Bu hak kadınlar-kız çocukları için "Bacıyan-Rum" teşkilatı ile gerçekleşmiştir. Özellikle yetim, fakir kız çocukları olmak üzere fakir aile çocukları meslek sahibi yapılarak imkân ve fırsat eşitliği sağlanmıştır.

Meslek öğretiminde birey-toplum dengesi gözetilmiş, meslekler yeteneğe ve toplumun ihtiyacına göre öğretilmiş, istihdama özen gösterilmiş, zor durumda kalan esnafa yardım edilerek durumu düzeltilmiş, toplumda düzen, intizam sağlanmıştır. Meslek icrasında ve eğitiminde zamanın teknolojisinden ve gelişmelerinden yararlanılmış, günümüz öğretim ilke, yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak, sema yapmak gibi farklı yöntem ve teknikler kullanmışlardır.

Ahilik eğitimi beşikten mezara kadar devam etmektedir. Ahilerin eğitimi günün yirmi dört saatini kapsamakta, işyerinde başlamakta, çevre, zaviye, yaren odalarında devam etmektedir. Aile bu eğitime destek verir, çocuğunu ahiye teslim ederken "eti senin kemiği benim" anlayışı ile vermektedir. Ahi kurumunun eğitimi ile ailedeki eğitim birbirini desteklemektedir.

Ahi kurumunda mesleki eğitim yanında din ve ahlak eğitimi verilmesi (Günay, 1998), buna dayalı olarak Türk-İslam kültürünün öğretilmesi esastır. Yardım, dayanışma, paylaşma, aşırı kazanma arzusunun engellenmesi, fedakârlık gibi değerler öğrencilere kazandırılmakta, uygulamalı öğretilmekte ve takip edilmektedir. Bu değerlere uyulmaması durumunda çeşitli cezalar verilmektedir (Varlık ve diğerleri, 1993). Türk Milli Eğitim Kanunu'nda da milli ve manevi değerlerin verilmesi, kültürün öğretilmesi, insan haklarına saygı duyulması ve bunların davranış haline getirilmesi bulunmaktadır. Ancak ahilik kurumunun öğrenciyi sadece işyerinde eğitmekle kalmayıp iş dışında da eğitmesi, bu eğitimin neredeyse günün tamamını kapsaması, bunların sıkı bir şekilde denetlenmesi açılarından farklıdır.

Ahilik kurumu ilkeleri ve uygulamalarından Türk milli eğitiminin çıkaracağı dersler bulunmaktadır. Türk milli eğitiminin yetiştirmek istediği insan tipi özellikleri daha anlaşılır, sağlam bir şekilde ortaya konulmalıdır. Bu özelliklere ahilerin dürüstlük, başka insanları da düşünme, duygudaşlık, yoksula, düşküne, misafire yardım etme, iyiliği teşvik etme, kötülüklere engel olma gibi özellikler dâhil edilmelidir. Ahilik kitapları (Karasoy, 2004) ilk, orta, lise, üniversitelerde okunması gereken yüz-iki yüz temel eserler arasında yer almalıdır.

KAYNAKÇA

1.Akkuş, M. (2002). Farklı Bir Ahilik İcazetnamesi. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, Sayı: 21, ss.1-8. http://hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/460/451, erişim: 02.12.2016.

2.Akyüz, E. (2006). "Eğitimin Hukuki Temelleri". Eğitim Bilimine Giriş. (Edt: S. S. Erçetin ve N. Tozlu), Ankara: Hegem Yayınları. ss. 65-112.

3.Akyüz, Y. (2015). Türk Eğitim Tarihi, M.Ö. 1000- M.S. 2015. PegemA Yayıncılık: Ankara.

4.Arslan, M.M. (1993). Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat, Kanunlar**.** Ankara.

5.Başaran, İ.E. (1989). Eğitime Giriş**.** Ankara: Sevinç Matbaası.

6.Bayram, S. (2012). "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları". İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. ss. 81-115.

7.Ceylan, K. (2015). "Türk İslam Medeniyetinin Zirve Kuruluşlarından "Ahilik". Ahi Evran Üniversitesi, Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi.

http://akam.ahievran.edu.tr/index.php/2011-08-28-14-25-34/2011-08-28-14-25-39/2011-08-28-14-25-41, (10.09.2016).

8."Educational Law". https://www.hg.org/edu.html adresinden erişim: 29.11.2016.

9.Günay, Ü. (1998). "Dini Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik". Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. ss. 69-77.

10.Hesapçıoğlu, M. ve Durmuş, A. (2006). Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi. Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.

11.Imber, M. & Van Gell, T. (2009). Education Law. Taylor & Francis e-Library, Hamilton Printing Company: Mahvah, New Jersey.

https://www.amazon.com/gp/reader/0805846530/?tag=ebooksshare0c-20#reader_0805846530, erişim: 30.11.2016.

12.Karasoy, Y. (2004). "Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik". Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi. ss.1-23.

13.MEB Mevzuat, (2016). Milli Eğitim Temel Kanunu.

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html, erişim: 30.11.2016.

14.Merey, Z. (2008). Türk Tarihi ve Kültürü. Yargı Yayınevi: Ankara.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(38)

Öğr. Gör. Hande AKYURT KURNAZ[193]; Öğr. Gör. Alper KURNAZ[194]; Uzm. Güven KIRLI[195]

MARMARİS YÖRESİNİN KIRSAL TURİZM POTANSİYELİNİN SEYAHAT ACENTELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF RURAL TOURISM POTENTIAL IN TERMS OF TRAVEL AGENCIES IN MARMARİS

ÖZ

Turistik tüketim tercihlerinde meydana gelen beklentilerin değişimi sonucunda turizm çeşitliliklerinde de farklılıklar oluşmaktadır. Kitle turizm faaliyetlerinden sıkılan turistler için kırsal turizm faaliyetleri oldukça popüler bir hale gelmiştir. Türkiye'nin önemli turizm merkezlerinden biri olan Marmaris sahip olduğu doğal güzellikleri neticesinde birçok turizm çeşidinin meydana gelebileceği bir yöredir. Bu doğal güzellikler içerisinde kırsal turizm aktivitelerinin yerini daha iyi saptayabilmek ve kırsal turizm aktivitelerinin çeşitlerini belirleyebilmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Çalışmanın evreni Marmaris'te faaliyet gösteren seyahat acenteleri oluşturmaktadır. Örneklem grubu ise Marmaris'te faaliyet gösteren A grubu seyahat acentelerinden meydana gelmektedir. Çalışma içerisinde yarı yapılandırılmış görüşme metodu uygulanmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda Marmaris'te kırsal turizm potansiyeli belirlenmeye çalışılmış olup; yapılabilir kırsal turizm aktivitelerine örnekler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Turizm, Seyahat Acentesi, Marmaris.

JEL Kodu: L 83.

ABSTRACT

As a result of the differences in expectations in tourist consumption preferences occurred many tourism diversities. Rural tourism activities for tourists who are tired of mass tourism activity has become quite popular. Marmaris is one of Turkey's most important tourism centers has owned natural beauty and it is composed of many types of tourism. This study to better determine the location of rural tourism activities and was conducted to determine the types of rural tourism activities.

The population of this study consists of travel agencies operating in Marmaris. The sample group, is comprised of A group of travel agencies. Semi-structured interviews method was applied. According to the information obtained has been determined the rural tourism potential of Marmaris and examples can be presented to rural tourism activities.

Keywords: *Rural Tourism, Travel Agency, Marmaris.*

JEL Code: *L 83.*

[193]**Öğr. Gör.Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Marmaris Turizm Meslek Yüksekokulu, Muğla/TÜRKİYE; handekurnaz@mu.edu.tr**

[194]**Öğr. Gör.Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Marmaris Turizm Meslek Yüksekokulu, Muğla/TÜRKİYE; alperkurnaz@gmail.com**

[195]**Bilim Uzmanı Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Muğla/TÜRKİYE; guvenkrl@gmail.com**

GİRİŞ

Son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde turizm faaliyetini kıyı turizmin egemenliğinden kurtararak ülkelerin tüm bölgelerinde yayma çalışmaları ve 12 ay turizmden faydalanma düşüncesi turizmin çeşitlendirmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Turizmde tüketicilerin beklentilerinin sürekli değişmesi, dünya görüşlerinin gelişmesi ile alternatif turizm çatısı altında farklı turizm çeşitleri ortaya çıkmasına neden olmuştur. Alternatif turizmin amacı gün geçtikçe turistlerin beklentilerine daha iyi cevap vererek, ülkenin sahip olduğu çekicilikleri verimli kullanmaktır (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2011).

Turizmin farklı özellikleriyle ön plana çıkan kentlerde, kırlarda, kıyılarda, yaylalarda ve dağlarda, arkeolojik alanlarda, köylerde, göl veya nehir kenarlarında, yeraltı su kaynaklarında, mağaralarda, ormanlarda, çöllerde, dinsel yerlerde ve adalarda yapılabilir. İletişim ve ulaşım olanakları geliştikçe, insanlar yaşadıkları kentlerden kaçmanın pratik ve ekonomik yollarını araştırabilmekte ve kentten ve sanayi merkezlerinden uzaklaşarak doğaya yaklaşmanın yollarını bulabilmektedirler. Kitle turizmine olan ilginin azalması beraberinde alternatif turizm çeşitlerinin türemesine sebep olmuştur. Bunların en başında da kırsal turizm gelmektedir (Karafaki ve Yazgan, 2012).

Kırsal turizm, hem kırsal yerleşmelerle içiçe olan, hem de doğal kaynaklara dayalı bir turizm türüdür. Birçok olumlu etkilerinden dolayı, turizmde gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, var olan turizm türlerinin alternatifi ya da tamamlayıcısı olarak, önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Türkiye'de de kırsal turizm, sayısız yararları göz önüne alındığında ülkemiz turizmine büyük destek verebilir. Başta, turizmin yıl içinde belirli aylardaki yoğunluğunun azaltılmasında etkisi olabilir ve turizmin ülke coğrafyasındaki eşitsiz dağılışını gidermeye katkısı bulunabilir. Öte yandan değişik ve bilinçli turist gruplarından talep yaratarak pazarımızın genişlemesini sağlayabilir. Kırsal turizmin diğer turizm türleriyle kolay uyum sağlama gücü, onlara canlılık verebilir. Kırsal turizm, sürdürülebilir turizm anlayışı ile en uyumlu bir turizm türüdür. Kırsal turizmin doğal ve kültürel mirasımızın korunmasında ve dünyaya tanıtılmasında önemli bir işlevi vardır (Soykan, 2003).

Bu çalışma, Marmaris yöresinde kırsal turizm potansiyelinin seyahat acenteleri tarafından belirlenmesine yönelik yapılmıştır. Araştırma kapsamında kırsal turizm ve seyahat acenteleri açısından bilgi verilmiş olup, araştırmanın veri toplama yöntemi olarak nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden görüşme formu yaklaşımı kullanılmıştır.

Kırsal Turizm ve Önemi

Türkiye'nin gelişmekte bir ülke olması, doğal, kırsal ve kültürel değerlerinin ve mirasının büyük bölümünün varlığını canlı bir biçimde sürdürüyor olması, birçok yöresinde kırsal turizm için önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir (Avcıkurt ve Köroğlu, 2011).

Soykan (2006)'a göre; "*kişilerin doğal ortamlarda dinlenmek ve değişik kültürlerle bir arada olmak amacıyla bir kırsal yerleşmeye gidip, orada konaklamaları ve o yöreye özgü etkinlikleri izlemeleri ya da katılmalarıyla gerçekleşen bir turizm türüdür*".

Soykan'ın 2003 yılında yapmış olduğu araştırmasına göre kırsal turizmin Türkiye açısından öneminin olduğu ve bu önemli görülen noktaların nedenleri açıklanmıştır.

Tablo 1: Kırsal Turizminin Türkiye Açısından Önemi

Önem İfadesi	Açıklama
Kırsal turizm her mevsim yapılabilen bir turizm türüdür	Turizmin yıl içindeki dağılışını ve turizm sezonunun süresini belirleyen bazı faktörler vardır. Bu faktörler, ülkenin coğrafi koşullarına, turistik talebe, turizm türüne, turizm politikasına, dünya genelinde zaman zaman yaşanan olaylara sıkı sıkıya bağlıdır. Belirli birkaç aya ya da sadece bir mevsime sıkışan turizm, birçok çevresel, sosyal-kültürel sorunlara yol açmakta, ekonomik beklentiler yerine gelmemektedir. Kırsal turizm iklimle yüzde yüz bağlantılı olmayan bir turizm türüdür. Bu

	nedenle mevsimlik olma özelliği yoktur.
Kırsal turizm, turizmin coğrafi dağılışında denge unsurudur	Kırsal turizm, kırsal alanlarda ve kırsal yerleşmelerde konaklamayla gerçekleşen bir turizm türü olduğu için kıyılar dışındaki birçok coğrafi ortam, turizmle tanışmış olur.
Kırsal turizm birçok turizm türüne uyum sağlar	Bir köy pansiyonu veya bir çiftlik evinde başlayan kırsal turizm, yine burada sona ermektedir. Kalınan süre içinde, yakın çevrede başka turizm türlerine ait yerlerin ziyareti ile onların etkinliklerinden de yararlanmak mümkündür. Böylece merkezde kırsal turizmin olduğu bir tatilde, istenildiği zaman birçok turizm türüne uyum sağlama söz konusu olabilmektedir.
Kırsal turizmde boş zaman etkinlikleri çok çeşitli ve özgündür	Kırsal turizmde kırsal dünya tüm kesitleriyle turiste sunulmaktadır. Turistin kaldığı süre içinde dinlenmesi yanında, çeşitli etkinlikleri izlemesi, katılması, öğrenmesi ve spor yapması mümkün olabilmektedir. Bir kere kırsal turizmin dört mevsimde uygulanabilirliği, etkinliklerin çeşidini arttırmaktadır. Ayrıca, kırsal coğrafi ortam, açık havaya dayalı birçok boş zaman etkinliğinin yapılabileceği eşsiz bir karşılaşma alanıdır. Kırsal kültür ise bambaşka etkinlikleri içinde barındırır ve hepsi o yöreye özgüdür, benzerlikler yakalansa bile başka bir yerde aynısına rastlamak zordur.
Kırsal turizmin turist görüntüsü farklıdır	Kırsal turizmin belirli bir müşteri görüntüsü vardır. Yetişkin ve yaşlı turizmi, aile turizmi de denilen kırsal turizm, çoğunlukla orta gelir düzeyinden kişilerin turizmidir. Çeşitli sportif etkinliklerin kırsal alanlarda giderek yaygınlık kazanması, gençlerin de doğrudan olmasa bile dolaylı yollardan bu turizm türüne ilgi duymalarına yol açmaktadır. Kırsal alanlarda birbirinden farklı yerleşmelerde herhangi bir etkinliğin ön plana çıkarılarak uzmanlaşmaya gidilmesiyle; atlı geziler, golf sporu, doğa yürüyüşleri ve doğa sporları, el sanatları, mutfak, şarküteri ürünleri gibi konularda köyler veya çiftlikler ün kazanmaktadır
Kırsal turizm, doğal çevrenin ve kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunur	Kırsal turizm, turistlere ve yerli halka koruma bilincini aşılayan bir turizm türüdür. Kırsal turizmin başlıca iki kaynağını halk kültürü ve doğa oluşturduğuna göre korumanın önemi kendiliğinden ortadadır. Bunu kendi köyünde ve çevresinde öğrenen köylü, ülkesi hatta dünya çapındaki bir korumacılığa da uyum sağlamaktadır.
Kırsal turizm, sürdürülebilir turizm anlayışına hizmet eder	Turizmde kullanılan yerel kültürel zenginlik, turizm tarafından değiştirilmediği sürece sürdürülebilir turizm ürünü sayılır. Doğa; turist ve doğal kaynakların buluşma yeri olarak, sürdürülebilir turizmin bir başka ürünüdür. Kırsal yerleşmeler ise turist ve yerel kültürün kaynaştığı, yerelliğin yakalandığı yerlerdir. Bütün bu nitelemelerin ışığında kırsal turizme gelindiğinde; onun sürdürülebilir turizmin amaçlarına hizmet ettiği açıkça

	ortaya çıkar.
Kırsal turizm bir ülkenin tanıtımında önemli bir araçtır	Kırsal turizmin ülke tanıtımındaki önemi ona aynı zamanda barış elçisi görevini de yüklemektedir. Ülkemiz yerleşmelerinden bazıları, belediyeler bazında kurulan kardeşlik ve dostluk köprüleri çerçevesinde, birbirleriyle karşılıklı ziyaretler yapmakta, festival, fuar, şenlik, ortamlarında bir araya gelmektedirler.

Kaynak: Soykan, F. (2003). Kırsal Turizm Ve Türkiye Turizmi İçin Önemi, *Ege Coğrafya Dergisi*, 12: 1-11.

Bir Turizm Paydaşı Olarak Seyahat Acentası

Ticari bir amaçla kurulmuş, kişilerin turistik ihtiyaçlarının ve yer değiştirmelerinin sağlanmasında aracılık yapan seyahat acenteleri (Hacıoğlu, 2000), *kâr amacı ile turistlere turizm ile ilgili bilgiler vermeye, paket turları ve turları oluşturmaya, turizm amaçlı konaklama, ulaştırma, gezi, spor ve eğlence hizmetlerini görmeye yetkili olan, oluşturduğu ürünü kendi veya diğer seyahat acenteleri vasıtası ile pazarlayabilen ticarî kuruluşlardır* (http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9648/seyahat-acentasi-nedir.html).

Turizm ile yasal düzenlemelerde seyahat acenteleri konusu detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda 1618 sayılı Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu'na göre seyahat acentesi, kâr amacı ile turistlere ulaştırma, konaklama, gezi, spor ve eğlence olanakları sağlayan onlara turizm ekonomisine ve genellikle ödemeler dengesine katkıda bulunan ticari kuruluşlardır (Mısırlı, 2006).

Tablo 2: Türkiye'deki Seyahat Acentelerinin Sayısı

Yıl	Sayı	Yıl	Sayı
2008	5 672	**2012**	6 912
2009	5 751	**2013**	7 283
2010	6 035	**2014**	7 950
2011	6 399	**2015**	8 633

Kaynak: http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri

Yıllara göre seyahat acentelerinin sayısı incelendiğinde sürekli arttığı görülmüştür.

Tablo 3: 2016 yılı Gruplara Göre Seyahat Acente Dağılımı

Grup	Açıklama	Sayısı
A	Tüm seyahat acenteliği hizmetlerini gerçekleştirirler.	8778
B	Uluslararası kara, deniz ve hava ulaştırma araçları ile (A) grubu seyahat acentelerinin düzenleyecekleri turların biletlerini satarlar.	76
C	Yalnız Türk vatandaşları için yurt içi turlar düzenlerler.	148
	Toplam	9004

Kaynak: http://acentabul.kultur.gov.tr/yetkiliacentabul.aspx

Grup bakımından A grubu seyahat acentelerinin sayı olarak fazla olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4: Seyahat Acentelerinin Tercih Edilme Nedenleri

İfadeler	
Konfor ve Rahatlık Sağlama	Birçok işlemi müşterileri adına yerine getirmektedir.
Tur Maliyetini Düşürme	İndirimli veya toptan fiyat üzerinden anlaşma yapmaktadır.
Yapılan Reklam ve Tanıtım Etkileri	Bireylerin seçme şansı olmaktadır.
Kurumsal Güven	Sorunları çözme kabiliyeti bulunmaktadır.

Sağlaması	
Bilinmezlik	Sağlamış olduğu tur esnasındaki hizmetlerle (rehber) güven sağlamaktadır.
Sınırlı Zamanı Verimli Kullanım	Sınırlı zamanı etkin kullanma özelliği mevcuttur.
Bilgi ve Deneyim Kazandırma	Gidilen bölge hakkında bilgi sağlamaktadır.
Farklı Gruplarla İletişim Sağlama	İnsan sosyal bir varlık olmasından dolayı farklı kişileri aynı çatı altına toplamaktadır.

Kaynak: Mısırlı, İ. (2006). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü.* Detay Yayıncılık'tan derlenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, Marmaris bölgesinde faaliyet gösteren A grubu seyahat acentelerinin kırsal turizme olan yaklaşımlarını belirlemek ve Marmaris'in kırsal turizm potansiyelini seyahat acenteleri perspektifinden değerlendirmektir. Araştırmanın sınırlılıkları kapsamında turizm sezonunun başlamış olmasından dolayı görüşme taleplerine gelen cevap sayısı sınırlı sayıda kalmıştır.

Yapılan bu çalışma kapsamında, sosyal bilimlerin nitel araştırma yöntemlerinden görüşmenin bir çeşidi olan yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır. Bir diğer anlatımla görüşme formu yaklaşımı ile sorular sorulmuştur. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak görüşme formu yaklaşımının kullanılmasının sebebi belirlenmiş sorulara bağlı kalınmadan daha rahat bir araştırma ortamında verilerin toplanmak istenmesinden kaynaklanmıştır.

Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi

Yapılan araştırma kapsamında değerlendirilmek üzere, görüşme formu yaklaşımı ile araştırmanın bulguları elde edilmiştir. Bulguların değerlendirilmesi aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 5: Demografik Özellikler

Yaş	Cinsiyet	Meslek	Eğitim
25	Kadın	Turizm Seyahat Acentesi Rezervasyon	Lisans
37	Erkek	Turizm Seyahat Acentesi Rezervasyon	Lisans
35	Erkek	Turizm Seyahat Acentesi Rezervasyon	Lisans
24	Erkek	Tur Taşıma Araç Operasyonu	Lisans
35	Erkek	Turizm Seyahat Acentesi Rezervasyon	Lisans

Tablo 6: Marmaris İle İlgili Düşünceler

Marmaris'te ilk dikkatinizi çeken nedir (Turizm açısından)?	Doğal güzellikler Rahat yaşam Keşmekeşlik Güneş deniz kum
Marmaris'te olumlu ve olumsuz bulduğunuz özellikler nelerdir?	**Olumlu özellikleri** Her bütçeye uygun tatil imkânlarına sahip Çevre aktiviteleri yoğun bir bölge olması Korunmuş bir doğaya sahip **Olumsuz özellikleri** Otellerdeki herşey dâhil sistemi. Sosyal olarak erozyona uğramış

	Hizmet kalitesi Tesis kalitesi Esnafın yetersizliği Mevsimlik turizm bölgesi
Marmaris'te turizmi canlandırmak için neler yapılmalıdır?	Reklam ve tanıtımın arttırılarak daha farklı turizm pazarlarına açılmalı Tüm turizm çalışanları en az ön lisans seviyesinde eğitime tabi tutulmalı. Bölgeye değer katabilecek projeler üretilmeli Esnafların daha kaliteli ve çok özel ürünler satan pozisyona gelmesi Yöresel ürünlere daha ağırlık verilmeli Sürdürülebilir turizmi herkes için uygulamak gerekmektedir.
Turistler Marmaris'e neden gelmektedir? Bu kapsamda ilin çekicilik unsurları nelerdir?	Uygun tatil imkânları Sakin bir çevre Ulaşım kolaylığı (Havalimanı) Deniz kum güneş
Marmaris altyapı açısından turizm sektörü için yeterli donanıma sahip midir?	Turizm sektörü için yeterli altyapıya sahip değildir.
Marmaris ilçesinde turizm geliştirilmek istense hangi alanlar (turizm çeşitleri vs.) buna uygun olur?	Yat turizmi Küçük çiftlik faaliyetleri Kuş gözlemciliği Yeme içme turları

Tablo 7: Kırsal Turizm Yaklaşımları

Sizce Marmaris ve çevresinde kırsal turizm faaliyetleri yapılabilir mi?	Marmaris ve çevresinde, Çetibeli civarında, sahil köylerinde yapılabilir.
Marmaris'te kırsal turizme yönelik olarak ne tür aktiviteler yapılabilir? Yöreye katkısı veya katkıları neler olabilir?	Festivaller, organik tarım ve hayvancılık, Marmaris'te marka olabilecek ürünlerin oluşturulması, sahil köylerindeki yöresel evlerin kiralanması, hasat turları
Bölgede kırsal turizm faaliyetlerinin yapılması ve gelişmesi sonucunda oluşabilecek olumlu ve olumsuz etkiler nelerdir?	**Olumlu** Marmaris'e gelmemiş kişilerde merek duygusu uyandırmak Yerli halkın turizme katkısı arttırılır İstihdam ve kalkınma sağlanabilir **Olumsuz** Denetimsiz olursa yozlaşmış müşteri görüntüsü Ranta önem verilmemeli

Kırsal turizmin uygulanabilirliği açısından doğal bozulmamış yapı, tarımsal ve hayvansal faaliyetler ve bölge halkının misafirperverliği gibi ana unsurlar göz önüne alındığında, bölgede kırsal turizm için en uygun köy veya merkez neresidir?	Turgut, Selimiye, Çiftlik Köyü, Bozburun, Bayır, Orhaniye, Söğüt, Çetibeli,
Marmaris'te kırsal turizm faaliyeti yapılmasına destek verir misiniz ya da bu alanda yatırım yapmayı düşünür müsünüz? Bu konuda eğitim verilse katılmayı ister misiniz?	Eğer gerçekten Marmaris için güzel şeyler olacaksa, yapılacak olan faaliyet gerçekten iyi düşünülmüş ve planlanmış geri dönüşüm garantisi olacak ise tabi ki isterim. Eğitimler, konferanslar ile desteklenerek yatırımlara destek vermek isterim.
Sizce yörede kırsal turizm türü olarak gerçekleştirilen aktiviteler var mı?	Katılımcılar bu soruya köylerde yapılan bisiklet turları, dağ yürüyüşü, safari turları olarak cevap vermişlerdir

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde turizm, dünya ekonomisi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Turizmin gelişmesi, daha fazla sayıda bireyin seyahat etmesi, turizmden elde edilen gelirin artması vb. gibi hedefler turizme hizmet sunan tüm paydaşların etkinliği ve gelişimi sayesinde sağlanacaktır. Turizm endüstrisinde en önemli aktörlerden birisi de seyahat acenteleridir. Seyahat acenteleri, daha fazla bireyin seyahate katılımını sağlamaları, seyahat formalitelerini en aza indirmeleri, kurumsal güven sağlamaları, turizm gelirlerinin artmasına katkı sağlaması, istihdam olanakları yaratması, bir ülkenin tanıtımında büyük rol oynaması vb. gibi önemli katkılar sunmaktadırlar. İçinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinde turizm dünya ekonomisi için çok önemli boyutlara gelmiştir. Dünya genelinde turizmin gelişmesi, dünya ekonomisine daha fazla gelir sunması, daha fazla bireyin seyahat hareketine katılması şüphesiz turizme hizmet sunan tüm paydaşların gelişimi sayesinde olacaktır. Turizm konusunda en önemli unsurlardan birisi seyahat acenteleridir (Buzcu ve Oğuz, 2015).

Kırsal turizm, turizm türleri içinde insan, çevre ve yerel kültür ile uyumlu dolayısıyla olumsuz etkileri diğer turizm çeşitlerine göre daha az olan bir turizm türüdür. Kırsal turizmde konaklama, yerel yerleşmelerin mevcut konutlarında gerçekleştirilebilmesi betonlaşma ve arazi işgali gibi çevre sorunlarına yol açmamaktadır. Ayrıca kırsal turizm, yılın on iki ayında da yapılabilme özelliğinden dolayı, mevsimsel yoğunlaşmaya neden olmamakta ve yerel potansiyelin yetmeyeceği, kapasiteyi aşacak kullanımları ortadan kaldırmaktadır. Kırsal turizm Avrupa Birliği ülkelerinin kırsal kesimlerinde uzun yıllar önce önem kazanmıştır. Avrupa ülkeleri için kırsal alanlar, insanın kendi cinsiyle ve çevre ile girdiği etkileşimlerin yer aldığı alanlardır. Bu alanlar, insanoğlunun yaşamının devamlılığı açısından tarım, hayvancılık, ormancılık gibi temel geçim kaynaklarını doğurur ve el sanatları ve küçük ölçekli sanayi de bunlarla beraber gelişir. Kentli insan ise rahatlamak için özüne dönmek isteyecek, yaşamın kaynağı olan doğaya geri dönecektir (Karafaki ve Yazgan, 2012).

Araştırmanın belli sınırlılıklar içerisinde gerçekleştirilmesi sonucunda, Marmaris yöresinin turizm ile ilgili birçok kaynağının olduğu, olumlu ve olumsuz ifadelerden oluşan geri bildirimler ile elde edilmiştir. Marmaris yöresinin turizm sezonunda kısa dönem yüksek talep görmesi araştırmaya katılan acenteler tarafından ifade edilmiştir. Bununla birlikte kırsal turizm arzı yaratılmasının yörenin turizm sezonunu uzatması açısından önemli bir alternatif olacağı düşüncesi genel bir görüş olarak değerlendirilmiştir. Yörede var olan doğal güzellikler, köylerde yürütülen tarımsal ve hayvansal faaliyetler, yöresel ürünler, festivaller gibi özellikler katılımcılar tarafından kırsal turizm amaçlı kullanılabilecek potansiyel olarak görülmüştür.

Not: Bu çalışma 5. Ulusal Kırsal Turizm Sempozyumunda Bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

1. Buzcu, Z. ve Oğuz, S. (2015). Adana'daki A Grubu Seyahat Acentalarının Sorunlarını Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(2): 78-85.

2. Hacıoğlu, N. (2000). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü.* Bursa: Vipaş.

3. Hacıoğlu, N. ve Avcıkurt, C. (2011). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi.* Nobel Yayın.

4. Avcıkurt C. ve Köroğlu, Ö. (2011). *Kırsal Turizm*. içinde Turistik Ürün Çeşitlendirmesi (Edt: Hacıoğlu, N. ve Avcıkurt, C). ss:61-82.

5. Karafaki, F. Ç. ve Yazgan, M. E. (2012). Kırsal Turizme Kavramsal Yaklaşım, Kırsal Turizmin Önemi ve Etkileri, *International Journal of Social and Economic Sciences,* 2(2): 55-58.

6. Mısırlı, İ. (2006). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü.* Detay Yayıncılık.

7. Soykan, F. (2003). Kırsal Turizm Ve Türkiye Turizmi İçin Önemi, *Ege Coğrafya Dergisi*, 12: 1-11.

8. Soykan, F. (2006). İzmir'de Kırsal Turizm: Kuramsal Yaklaşım Ve Örnekler, *İzmir Turizm Sempozyumu,* 18-19 Nisan 2006, İzmir. Bildiriler Kitabı, sy. 107-115

9. http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri

10. http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9648/seyahat-acentasi-nedir.html

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(39)

Doç. Dr. Hasan LATİF[196]; Yrd. Doç. Dr. Öznur GÖKKAYA[197]; Öğr. Gör. Barış DEMİR[198]

YAZILI İŞ ARAMA ARACI OLARAK ÖZGEÇMİŞTE GÖRSEL İLETİŞİM NİTELİĞİ

VISUAL COMMUNICATION QUALITY AS A WRITTEN BUSINESS SEARCH VEHICLE

ÖZ

İş arayan ve işletme arasındaki ilk iletişimi özgeçmiş sağlar. Deneyim, eğitim, beceriler, kişilik özellikleri çok önemlidir, ama özgeçmişin tasarımı da önemlidir. Özgeçmişi, görsel iletişim özelliklerini dikkate alarak kaleme almak, ayrıcalıklı ve stratejik bir öneme sahiptir. Bu çalışmanın amacı, özgeçmişin görsel iletişim niteliğine vurgu yapmaktır. Türkçe bilimsel alan yazında iş arama aracı olarak özgeçmişin inceleme konusu pek olmadığını, özgeçmişin görsel iletişim niteliği boyutunun ise, ele alınmadığını görüyoruz. Çalışmanın konusu hem iş arayanların, hem de işgören seçme sürecinden sorumlu insan kaynakları uzman ve yöneticilerinin ilgi alanına giriyor.

Anahtar Kelimeler: İş arama, Özgeçmiş, Aday mektubu, Görsel iletişim.

JEL Kodları: J64, D83, M51, O15.

ABSTRACT

The first communication between the job seeker and the enterprise is provided by the resume. Experience, education, skills, personality traits are very important, but the design of the resume is also important. Writing the resume in consideration of the characteristics of visual communication has a privileged and strategic importance. The purpose of this study is to emphasize the nature of the visual communication of the resume. We see that the curriculum vitae as a job search tool in the Turkish scientific field writing is not very much discussed, and that the curriculum is not handled in the dimension of visual communication quality. The topic of the study is of interest to both job seekers and human resources specialists and managers who are responsible for the occupational selection process.

Keywords: *Job search, Resume, Candidate Letter, Visual communication.*

JEL Codes: *J64, D83, M51, O15.*

[196] **Sakarya Üniv. İşletme Fakültesi, Sakarya/TÜRKİYE; hlatif@sakarya.edu.tr**
[197] **Kocaeli Üniv. Hereke MYO, Kocaeli/TÜRKİYE; gokkayaoznur@gmail.com**
[198] **Kocaeli Üniv. Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, Kocaeli/TÜRKİYE; baris.demir@kocaeli.edu.tr**

GİRİŞ

Özgeçmiş, iş arama sürecinde, bir işe başvururken kullanılan en yaygın araçtır. İş arayan kişi açısından özgeçmiş hassas öneme sahiptir. İşletmeler, iş başvurusunda bulunanların bilgi, becerileri ve diğer nitelikleri ile işin gerekleri arasındaki uyumu görebilmek için en başta özgeçmişi incelerler. Dolayısıyla ilk izlenim özgeçmişten çıkarılır (Cole M. S., Feild H. S., Giles W. F., Harris S. G., 2009; Knouse, 1994; Rasmussen, 1984).

Özgeçmiş, iş başvurusu yapan kimseyi işletmeye tanıtır. İş başvurusu yapan kimsenin iş arama sürecinde başarılı sonuca ulaşması, önemli ölçüde bireysel değerlerinin işletmenin beklentileriyle uyumlu olmasına bağlıdır. Deneyim, eğitim, yetenek, beceri ve kişilik özelliklerinden oluşandan bireysel değerlerin çok önemli olduğu bir gerçektir, ama bireysel değerlerin tasarlanması ve sergilenmesi de önemlidir. Özgeçmişin görsel iletişim özelliklerini dikkate alarak kaleme almak, bu noktada ayrıcalıklı ve stratejik bir öneme sahiptir.

Özgeçmiş, iş arayan kimse ile işgören arayan işletme arasında ilk iletişimi sağlayan bir araç olarak ele alınabilir. İşletme iş ilanı vasıtasıyla bir çağrı yapar. Belli özelliklere sahip iş arayan kimselerin iş taleplerini toplar. İş arayanlar, özgeçmiş ve diğer iş arama araçlarıyla (aday mektubu v.d.) iş taleplerini işletmeye iletirler. Özgeçmiş, tam bu noktada, çağrıya verilen yanıt niteliğindedir. Dolayısıyla iş arama sürecinin bu alt aşaması, iletişim sürecine benzetilebilir. İş arayan kişiler ve işletme açısından bu benzetme doğal karşılanır. Görsel niteliğe sahip yazılı iletişim, göndericinin anlatmak istediği konuyu ya da iletmek istediği bilgileri okuyucuya doğrudan ulaştırmanın en etkili ve açık yollarından biridir. Özgeçmiş üzerinde yer alan, iş arayan kişinin değerlerini yansıtan yazılı bilgiler ve özgeçmişin tasarım niteliği işletmenin kararını etkiler. Bütün bunlar dikkate alındığında, özgeçmişin görsel iletişim niteliğinin yadsınamaz bir öneme sahip olduğu daha iyi anlaşılır.

Bu çalışmanın amacı, özgeçmişin görsel iletişim niteliğine vurgu yapmaktır. Türkçe bilimsel alan yazında iş arama aracı olarak özgeçmişin inceleme konusu pek olmadığını, özgeçmişin görsel iletişim niteliği boyutunun ise, ele alınmadığını görüyoruz. Çalışmanın konusu hem iş arayanların, hem de işgören seçme sürecinden sorumlu insan kaynakları uzman ve yöneticilerinin ilgi alanına giriyor.

1. İş arama süreci

İş arama, açıklanmış veya açıklanmamış işler (Steffy, Shaw & Noe, 1989) ve iş fırsatları hakkında (Boswell, 2006) bilgi elde etmeye yönelik çaba, davranış ve tüm bu faaliyetlere ayrılan zamandır (Green, Hoyos, Li & Owen, 2011; Blau, 1993; Schwab, Rynes & Aldag, 1987). İş arama, dinamik bir süreçtir (Van Den Berg, 1990; Barber, Daly, Giannantonio & Phillips, 1994; Saks & Ashforth, 2000; Wanberg, Glomb, Song & Sorenson, 2005; Wanberg, Zhu & Van Hooft, 2010; Sun, Song & Lim, 2013).

Amaç iş bulmaktır (Saks, 2005, s.157). İş arama süreci uzun veya kısa olabilir. İş arama süreci, işarayan / işini değiştirmek isteyen kimsenin, bir iş veya arzu ettiği işi bulmasıyla son bulacağı gibi, iş bulmadan da sonlandırılabilir.

Latif'e göre (kişisel iletişim, 6 Aralık 2016), iş arama sürecinin aşamaları şöyledir: 1. İş ihtiyacı veya iş değiştirme ihtiyacının ortaya çıkması 2. Amacın belirlenmesi 3. İnsan kaynakları talebini izleyerek veya izlemeden iş arama 4. Uygun iş ilanlarını yanıtlama (çağrıyı yanıtlama kararı, özgeçmiş v.d. ile işe başvurmak) 5. İş başvurularının sonucunu bekleme 6. Mülakata hazırlık 7. Mülakat (cevaplar, sorular) 8. Değerlendirme merkezi vs 9. Sonuç, Karar.

İş arama sürecinin dördüncü aşaması, özgeçmişin kaleme alınması gereken bir noktadır. Özgeçmiş sadece iş arama aracı veya iş ilanına verilen yanıtın bir parçası değildir. İş yaşamına henüz adım atmamış yeni mezun deneyimsiz genç insanlar ve bir işletmede çalıştığı halde gelecekteki yeni iş olanaklarına kendini hazırlayan deneyimli insanlar, piyasa değerlerini merak edebilir ve iş ilanlarını izler, uygun gördüklerine yanıt verirler.

2. Özgeçmiş

Gerçek anlamda iş arayan kimse için özgeçmiş, bir iş isteme aracı ve iş ilanına verilen yanıtın önemli

bir parçasıdır; özgeçmiş bir yaşam hikâyesi değildir. İş arayanlar, iyi hazırlanmış bir özgeçmiş sayesinde, mülakata davet olanağını elde etmiş olurlar (Thoms, McMasters, Roberts & Dombkowski, 1999).

Bugün özgeçmişin fonksiyonu önceki yıllara göre daha da çeşitlenmiştir. Özgeçmiş, iş arama aracı olarak kullanıldığı kadar, bir tanıtım aracı olarak da kullanılmakta ve bunun dışında sadece bir tanıtım aracı olarak da yararlanıldığı görülmektedir. Özgeçmiş artık sadece kâğıt üzerinde değildir. Bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve medya zenginlikleriyle daha ziyade üniversite mezunları (Bruner, 2007) ve 2000 kuşağı iş arayanları tarafından kullanılabilmektedir (Lorenzi, 2008). Öznelliği ve ön yargıları artırabileceğinden dolayı görüntülü özgeçmişe, kuşku ile yaklaşan insan kaynakları sorumluları vardır (Giordani, 2009; Lagfitt, 2007; Hasting, 2007). Kağıt üzerinde özgeçmiş (latin dilinde curriculum vitae) geçmiş deneyimler, faaliyetler ve başarıları (Waung, Hymes, and Beatty, 2014) hakkında bilgi sağlar. McNeilly ve Barr'a (1997) göre özgeçmiş, eğitim deneyimi, iş ile alakalı deneyimi ve diğer faaliyetleri içerir.

Özgün bir tanım vermek gerekir ise; «özgeçmiş, bireye özgü belirli değerlerin bir araya getirildiği ve sergilendiği bir reklamdır» (Latif & Uçkun, 2004, s.69). Bu tanımda, özgeçmişin reklama benzerliğine vurgu vardır. Bir gazete, bir dergi, bir reklam panosu, bir konserve kutusu veya herhangi bir içecek şişesinin üzerindeki yazıların ve ifadelerin tarzı diğer yazılarınkinden farklıdır. Bu tarz tamamen zekâya, hayal gücüne ve yaratıcılığa dayanır. Bu tarz, belirli bir düşünce sistemi sayesinde ortaya çıkar. Yazılan her şey, sayfada bulunan her nokta, her sözcük ve her grafik belirli mesajı verir. Bu, sanatla yazının ve grafizmin uyumudur (Bernbach, 1986, s.11).

Reklama benzeyen bir özgeçmiş; okuyucunun dikkatini çekebilir ve hafızasında yer edinebilir. Burada özgeçmişin, "okuyucuyu harekete geçirme" amacına uygun olarak tasarlanması önemlidir. Özgeçmiş öyle tasarlanmalıdır ki, okuyucuyu etkileyebilsin, harekete geçirsin, "yakından görme" arzusu uyandırarak özgeçmiş sahibine mülakat fırsatı çıkarsın. Özgeçmiş bir reklama benzetilebilir. Reklam yazarlığı; yaratıcılığa, sezgilere, hayal gücüne ve özgür düşünmeye bağlıdır. Reklam yazarı; gereksiz yazı, noktalı ve virgüllü uzun cümlelerden olabildiğince sakınır, beyaz alana önem verir, anlaşılır bir dil kullanır. Reklam yazarının tarzında, yazı ve dil kuralları adeta alt üst olmuş gibidir.

Özgeçmiş satışı sağlayan reklam gibidir (Ross & Young, 2005). Özgeçmişde beyaz alana dikkat etmek gerekir (Allen, 2016, s.132). Sayfa kenar boşlukları, satır aralıkları, harflerin biçimi, kısacası sayfa düzeni, özgeçmişi değerlendiren kimsede okuma kolaylığı sağlamalıdır. Özgeçmişe dair bilgileri, zorlayarak bir sayfaya sıkıştırmamak gerekir. Özgeçmişte yazım hataları da olumsuz sonuç verebilir (Martin-Lacroux & Lacroux, 2016). Görsellik boyutunun ihmal edilmesi, özgeçmişin elenmesine yol açabilir (Hornsby & Smith, 1995). Özgeçmişte yazım ve dil hatası, yanlış sözcük seçimi ve/veya fotokopiden çıkmış özgeçmiş, iş başvurusu yapan kimseye gösterilen ilginin kaybolmasına neden olabilir (Schramm & Dortch, 1991).

3. Yazılı iletişim sürecinde yazının okunması

Yazı görselliğe dayanır. Okunması zorunlu olan bir yazı ile okuma arzusu yaratan yazı arasında fark vardır. Yazının okunabilirliği ve okuma kolaylığı, yazıyı okuma arzusundan daha önemlidir. Bütün iletişim süreçleri, genelleme ve özelleme (ayrıntılandırma) arasında yer alır. Koşullar, ihtiyaçlar, amaç ve bakış açısı, genelleme veya özellemeyi belirleyen konulardır. İster genelleme durumunda olsun, ister özelleme durumunda olsun; önemli olan anlaşılır olmaktır.

Bütün mesajlar iki anlam içerir. Bir taraftan mesaj olgu, olay ve görüşler hakkında bilgi aktarır. Bu, mesajın içerik boyutu ile alakalıdır. Diğer taraftan mesaj, muhataplar (alıcı ve verici) arasında neler olup bittiği hakkında bilgi aktarır ki, bu da mesajın ilişkisel boyutudur. Bu iki boyut üzerinde aynı bilinç ile durmak olanaksızdır. Mesajın içeriği bilinçli bir şekilde iletilir ama yazılanları çözümlemek bilinçli bir girişim değildir; beyin otomatik olarak içerik üzerine eğilir.

İki kişi arasındaki sözel iletişim interaktif bir sistemi ortaya koyar. Yazılı iletişim ise, sözel iletişime göre daha durağandır. Okurken beyin önce sözcüklerden ve sözcük gruplarından oluşan bütünü algılar ve bu bütünden anlamlar çıkarır. Bu, bir bütünün daha büyük bir bütüne ait bir parça olmasından ileri gelir. Böylece bir sözcük imla hatası taşıyor olsa da veya sözcüğün bir harfi eksik olsa da, bu hata ve eksikler, o sözcükten anlam çıkarmaya engel oluşturmaz. Hatta bilinmeyen bir sözcük bile, genel anlam çıkarmanın önüne geçemez.

Yazının akışı içinde yaklaşık ama yeterli bir ifade, yazıyı izlemeye olanak sağlar.

Okuma, bütüncül bir yöntem ile gerçekleşir. Okuyucunun aradığı okunabilirlik ve anlamdır. Çok özel anlamlar taşımıyor ise, sözcükler hemen unutulur. Bir gazete okurunu ele alalım; önce başlıkları gözden geçirir. Başlıklardan biri dikkatini çeker. İlgi uyanmış ise, alt başlığa göz atar, ardından süratle girişi gözden geçirir. İlgisini çekmeye devam ederse okumaya devam eder. Okumanın ardından gazeteyi bırakır ve düşünür. Bir gazetede yazılanların dörtte üçü başlıkta, alt başlıklarda ve giriş kısmındadır. Bu, bilgi edinmenin doğasından kaynaklanan geniş bir parçalama, kesme veya koparma işlemidir ve okuyucuya ilgi çeken noktayı seçme olanağını sağlar. Ardından okuyucu esas bölümü okuyarak daha küçük bir parça (ayrıntıyı) üzerinde durur. İlgisini çekmeyen bir paragrafı atlar ve sonunda sözcükleri unutarak sentezini yapar. Daha geniş bir parçalama yapmış olur.

Bütünden parçaya ve parçadan bütüne (sentez ve analiz), doğal bir öğrenme sürecinde etkin bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde, geniş parçalar halinde kesinti yapan bir insan ayrıntılara dalmadan önce, bütün hakkında bir fikir sahibi olur. Bir taraftan da, bütün hakkında görüşünü bu kez ayrıntılardan çıkarır. Daha ince ayrıntılarda kesimler yapan bir insana gelince, baştaki bütüne yönelik algısını kısa tutar ve keser. Bu da insana en azından ilginç ayrıntılar bulma konusunda yardım eder. En uygun algılama için bir yazıya bu tür bir yaklaşım göstermek gerekir. Genelden özele, özelden genele, iki yönlü akışa sahip bir yaklaşım sistemsel düşünceden çıkar. Sistemsel düşünceye dayanan sistemsel yöntem, bütüncül (sentez) ve çözümleyicidir (analiz).

İnsan beyni, kendiliğinden organize olan ve öğrenen bir işleve sahiptir. Öğrenmeyi organize edebileceği bir etkilişim sisteminin ortamını da oluşturur. Yazar ve okuyucu, yazı yoluyla pasif bir sistemin ötesinde etkileşimsel bir sistem oluşturabilirler. Eğer bir yazının yazarı iletişim sağlamak için ikinci bir boyuta sahip ise, okuyucu ve yazı arasında bir alışveriş koşullarına da yol açar. Bu durum, yazarın yazısını sunduğu esnada, gözlerinin önündeki yazı hakkında okuyucuyla iletişim kurmasına benzer. Yazı hakkında bilgi aktarır, öneminden söz eder. Bilgi sağ beyin tarafından kendiliğinden algılanırken, yazı da aynı anda sol beyin tarafından analiz edilmiş olur. İki beyin sayesinde görsel dünya bir bütün gibi görünür. Milyonlarca sinir lifiyle birbirine bağlı bulunan her iki beyin arasında düzenli alışverişler olur (Gazzanniga, 1987, s. 20). Sağ ve sol beyin eşzamanlı değerlendirir.

Yazı, belli konuda içeriğin kaleme alınması ve içeriğin temelini oluşturan bir anlatım dili ve dilin anlaşılırlığı özelliği dikkate alınarak aktarılmasıdır. Yazar bu tarzı ile eşzamanlı bütüncül-çözümleyici bir algılamanın koşullarını oluşturur. Böylece farklı okuyucular istedikleri bilgiyi aynı yazıdan farklı şekillerde elde ederler. Çünkü okuyucular bir yazıya; eğilimlerine, okuma hızlarına, sahip oldukları zamana ve ihtiyaçlarına göre farklı şekillerde tepki gösterirler.

4. Özgeçmişin okunması

Özgeçmiş incelemeleri, en yaygın kullanılan işgören seçme araçlarından biridir (Cole, Feild, & Giles, 2003; Cole, Rubin, Feild, & Giles, 2007). İşletme açısından ise, görüşmeye değer işgören adaylarını tespit etmek (Cole, Rubin, Feild, & Giles, 2007) ve bu adaylardan oluşan bir havuz oluşturmaktır. Asher'e (1972, p. 266) göre özgeçmiş bireyin geçmişi hakkında doğruluğu sınanabilir bilgiler verir ve bireyin gelecektekteki iş performansı hakkında işletmeye öngörü olanağı sağlar.

Özgeçmişi okuyan işletme yetkilisi veya İK sorumlusu, özgeçmişde nelere tam olarak dikkat etmesi gerektiğini bilmesi gerekir. Aksi halde, başvuru sahipleri arasında en iyi olanları, işletmeye en fazla katma değer sağlayabilecek olanları gözden kaçırır. Özgeçmiş çözümleyicileri, doğru kişiyi mülakata çağırmak gayesi ile işin gerekleriyle uyumlu deneyim, eğitim, yetenek, beceri ve kişilik özelliklerine sahip adayları ayırırlar.

Çok sayıda özgeçmişi tek tek alıp ayrıntılarına kadar incelemek bir okuyucu için hiç de kolay değildir. Genelde uzman değerlendiriciler özgeçmişleri ilk önce diagonal bir tarzda süratle gözden geçirirler. Öncelikle onların ilgisini, son eğitim ve son iş deneyimi çeker. İşin gerektirdiği asgari niteliklerle beklentileri karşılanır ise, okumaya devam ederler.

Özgeçmiş değerlendirmelerinden sorumlu olan işletme yetkilileri, özgeçmişi okumazlar, göz gezdirirler. Göz gezdirme, 15-20 saniye kadar sürer. Özgeçmişlerin %70-80'i bu noktada elenir. Tekrar başa dönerler; bu kez daha yakından okumaya geçerler. Yaklaşık bir dakika içinde, işin gerekleriyle örtüşen en iyi özgeçmişleri bulurlar ve mülakata çağırırlar (Ryan, 2002, s.27). Mülakat için makul sayıda işgören adayı tespit edilir.

Özgeçmişi okuyanlar, bilgiler dengeli biçimde sayfaya yayılmış ise, soldan sağa ve yukarıdan aşağıya doğru okurlar. O zaman önemli bilgileri ve okuyucunun hemen görmesi gereken bilgileri sol üst tarafta göstermek gerekir (Brizee, 2013). Eşit miktarda metin ve boşluk, okumayı kolaylaştırır. Önemli bilgiler arasında, isim, soyadı ve iletişim bilgileri yer alır. Özgeçmişi okumaya başlayan kimsenin aklına gelebilecek ilk soru "kimden, nereden" olacaktır. Açık ve anlaşılır kuralları zorlamamak gerekir. İsim ve soyadı aşağılarda bir yerde olmamalıdır.

SONUÇ

İş arama süreci karmaşık bir süreçtir. Bu karmaşıklığı azaltmanın yollarından bir tanesi, işe başvurmanın yazılı bir aracı olan özgeçmişin görsel iletişim niteliğine, sistemsel düşünce ve yöntemden beslenen iletişim biliminin temel öğretilerine göre tasarlanmasıdır.

Bright, Earl ve Adams, (1997), Knouse (1994), istihdam konusunda karar verenlerin özgeçmişlerin şekilsel özelliklerinden önemli ölçüde etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Karar vericinin yaşı ve özgeçmiş değerlendirmeleri konusundaki deneyimi, kararı etkileyebilir.

Biz bu çalışmada özgeçmişin görsel iletişim niteliği üzerinde durduk. Bizim açımızdan, özgeçmişte sergilenen bireysel değerler kadar, özgeçmişin görsel nitelikleri de tartışılamaz bir öneme sahiptir. Üstelik belli koşullarda özgeçmişin başarılı olması, benzer deyiş ile iş arayan kimsenin mülakat olanağını elde edebilmesi, özgeçmişin görsel niteliklerine bağlıdır. Etkili bir özgeçmiş için uyumlu ve okunuşu kolay bir dizgi, okumayı kolaylaştıran beyaz alan, aşırıya kaçmadan fakat estetik değerler üzerine kurulmuş yazı ve desen biçimi, sayfa kenar boşluklarını dikkate alan bir sayfa düzeni önemlidir.

Bir özgeçmişin amacı, iş arayan kimsenin kalite ve kapasitesi hakkında işletme yetkilisine (İK sorumlusu veya okuyucu) bilgi aktarmak ve işletme yetkilisi üzerinde görüşme hissi uyandırarak direkt ilişki kurmayı sağlamaktır.

Okuyucu özgeçmişi incelerken ilk bakışta özgeçmişin görsel kalitesiyle uyarılarak, o an için iş arayan kimse hakkında temel bir düşünceye sahip olabilir. Okuyucu doğal olarak bu durumda, birçok özgeçmiş arasından görsel kalite anlamında iyi görüntü verenler tarafından etkilenmiş olacaktır. Eğitim, deneyim, beceriler, kişilik özelliklerinden oluşan bireysel değerler sabittir. Hiç bir aday bunu değiştiremez. Bunları artırmak, abartılı bilgilerle okuyucuyu veya değerlendiriciyi yanıltmak anlamına gelir. Mülakat için davet edilmiş olsa da, mülakat ile görevlendirilmiş kimsenin, gerçeği ortaya çıkarması zor olmayacaktır. Bu nedenle özgeçmişi kaleme alırken, abartılı ve yanıltıcı bilgiler vermekten uzak durmak gerekir. Bu noktada yapılabilir olan, biraz estetik kaygı duyarak özgeçmişi görsel niteliklerle güçlendirmektir. Böylece, okuyucu veya değerlendirici nezdinde eşdeğer veya benzer bireysel değerlerle beklentileri karşılayan diğer adaylardan farklı bir izlenim ve etki ortaya konulmuş olur. Bireysel değerleri estetik görünümüyle birlikte ileten bir özgeçmişin ortaya koyacağı izlenim titiz, düzenli, planlı bir insanın izlerini yansıtacaktır.

KAYNAKÇA

1. Allen S. (2016). The Job Application Process, in L. E. Taylor (Ed.) How to Develop Your Healthcare Career: A Guide to Employability and Professional Development, John Wiley & Sons, ss.130-142, UK.

2. Asher, J. J. (1972). The biographical item: Can it be improved? Personnel Psychology, 25, 251–270.

3. Barber, A. E., Daly, C. L., Giannantonio, C. M., & Phillips, J. M. (1994). Job search activities: An examination of changes over time. Personnel Psyc, 47(4), 739–766.

4. Bernbach W., (1986). William Bernbach, In Art of Writing Advertising: Conversations With William Bernbach, Leo Burnett, George Gribbin, David Ogilvy, Rosser Reeves, (Denis Higgins, ss. 11-25). McGraw-Hill, USA.

5. Blau, G. (1993). Further exploring the relationship between job search and voluntary individual turnover. Personnel Psychology, 46(2), 313–330.

6. Boswell, W. R. (2006). Job search. In Encyclopedia of industrial/organizational psychology (S.C. Rogelberg, pp. 414–416). Thousand Oaks: Sage.

7. Bright, J., Earl, J., & Adams, A. (1997). ‘‘It’s too short!’’: The impact on resume screening decisions of age, experience, format and content. Paper presented at the second biennial conference of the Australian Industrial and Organisational Psychology Society Melbourne, Australia.

8. Brizee A. (2013). Résumé Design, Retrieved from https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/631/1/

9. Cole M. S., Feild H. S., Giles W. F., Harris S. G. (2009). Recruiters’ Inferences of Applicant Personality Based on Resume Screening: Do Paper People have a Personality? Journal of Business and Psychology, 24(1), pp.5-18

10. Cole, M. S., Rubin, R. S., Feild, H. S., & Giles, W. F. (2007). Recruiters’ perceptions and use of applicant resume´ information: Screening the recent graduate. Applied Psychology: An International review, 56(2), 319–343.

11. Cole, M. S., Feild, H. S., & Giles, W. F. (2003). What can we uncover about applicants based on their resumes? A field study. Applied HRM Research, 8, 51–62.

12. Knouse S. B. (1994). Impressions of the resume: The effects of applicant education, experience, and impression management, Journal of Business and Psyc., 9(1), 33–45.

13. Gazzanniga M. (1987). Le Cerveau Social (Traduit de l’americain par Jacques Palamis), Edition Robert Laffont, Paris.

14. Giordani , P. (2009). Video resumesand interviews: Are paper and in-person passé? NACE Journal , 69 , 45– 48 .

15. Green, A. E., Hoyos, M. de, Li, Y., & Owen, D. (2011). Job Search Study: Literature review and analysis of the Labour Force Survey (Research Report No. 726) (p. 8). London: Department for Work and Pensions.

16. Hastings , R. R. (2007 , August).Video resumes with an HR twist .SHRM HR Career Articles . Retrieved fromhttp://www.shrm.org/jobs/articles/shrm_082007.asp

17. Hornsby J. S. & Smith B. N. (1995, 01 January). Resume content: what should be included and excluded. Retrieved fromhttp://www.freepatentsonline.com/article/SAM-Advanced-Management Journal/17198638.html.

18. Lagfitt , F. (2007). Job hunters seek winning edge in video resumes . National Public Radio . Retrieved fromhttp://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=6631326

19. Latif, H., & Uçkun, G. (2004). İş ilanı nasıl yanıtlanır? İstanbul: Rota yay.

20. Lorenzi , N. (2008). Video resumes: A new way to hire . Rock Products , 111 , 2

21. Waung M., Hymes R. W., & Beatty J. E. (2014). The Effects of Video and Paper Resumes on Assessments of Personality, Applied Social Skills, Mental Capability, and Resume Outcomes, Basic and Applied Social Psychology , 36(3), 238-251.

22. Martin-Lacroux C. & Lacroux A. (2016). Do Employers Forgive Applicants’ Bad Spelling in Résumés?, Business and Professional Communication Quarterly,1-15.

23. McNeilly K. M. & Barr T. F.. (1997) Convincing the Recruiter: A Comparison of Resume Formats, The Journal of Education for Business, 72(6), 359-363.

24. Rasmussen, K. G. (1984). Nonverbal behavior, verbal behavior, resume credentials, and selection interview outcomes. Journal of Applied Psychology, 69(4), 551-556.

25. Ross C. M & Young S. C. (2005). Resume Preferences Is It Really “Business as Usual”?, Journal of Career Development, 32(2), 153-164.

26. Ryan R. (2002). Winning Resumes, John Wiley & Sons, New Jersey.

27. Saks, A. M. (2005). Job search success: a review and integration of the predictors, behaviors, and outcomes. In Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work (S. D. Brown, R. W. Lent, pp. 155–179). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

28. Saks, A. M., & Ashforth, B. E. (2000). Change in Job Search Behaviors and Employment Outcomes. Journal of Vocational Behavior, 56(2), 277–287.

29. Schramm, R. M., & Dortch, R. N. (1991). An Analysis of Effective Resume Content, Format. and Appearance Based on College Recruiter Perceptions. Business Communication Quarterly,54(3), 18-23.

30. Schwab, D. P., Rynes, S. L., & Aldag, R. J. (1987). Theories and research on job search and choice. In Research in personnel and human resources management (Kendrith Martin Rowland, Gerald R. Ferris, Vol. 5, pp. 129–166). Greenwich: JAI

31. Steffy, B. D., Shaw, K. N., & Noe, A. W. (1989). Antecedents and consequences of job search behaviors. Journal of Vocational Behavior, 35, 254–269.

32. Sun, S., Song, Z., & Lim, V. K. G. (2013). Dynamics of the Job Search Process: Developing and Testing a Mediated Moderation Model. Journal of Applied Psychology, 98(5), 771–784.

33. Thoms P., McMasters R., Roberts M. R. & Dombkowski D. A. (1999). Resume Characteristics as Predictors of an Invitation to Interview, Journal of Business and Psychology, 13(3), 339–356.

34. Wanberg, C. R., Glomb, T. M., Song, Z., & Sorenson, S. (2005). Job-Search Persistence During Unemployment: A 10-Wave Longitudinal Study. Journal of Applied Psychology, 90(3), 411–430.

35. Wanberg, C. R., Zhu, J., & Van Hooft, E. A. J. (2010). The Job Search Grind: Perceived Progress, Self-Reactions, and Self-Regulation of Search Effort. Academy of Management Journal, 53(4), 788–807.

36. Van Den Berg, G. (1990). Nonstationarity in Job Search Theory. The Review of Economic Studies, 57(2), 255–277.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(40)

Onur ORAL, MD, Ph.D[1*], Kerim BAKAN[2] , Nuray Öztaşan[3], Atalay KABAKÇIOĞLU[4], George NOMIKOS MD, PhD [5]

THE CAUSES, PREVENTION AND THE TREATMENT OF OBESITY
OBESİTENİN NEDENLERİ, ÖNLEM ve TEDAVİSİ

[1] Ege University Faculty of Sports Sciences, Department of Health Sciences and Sports, İzmir, Türkiye
[2] Marmara Üniversitesi. Spor Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye
[3] Faculty Of Medicine, Afyon Kocatepe University, Department Of Physiology, Afyonkarahisar, Turkey.
[4] Ege University Faculty of Sports Sciences, İzmir, Türkiye
[5] Chios Hospital, Department of Orthopedics. Chios, GREECE

***Corresponding author: Onur Oral MD, PhD, Ege University Faculty of Sports Sciences, Department of Health Sciences and Sports, Izmir, Turkey; E-mail: onur.oral@ege.edu.tr**

ABSTRACT

Gaining excessive weight arise from many reasons directly or indirectly, but either they arise because of and being overweight stimulates many metabolic and joint diseases in addition to cardiovascular diseases, it is approached as a disease onset rather than a result of a disease. The advancing technology change the expactations of people from life as well. Economic power broadens the comfort zones of people but it brings inactivity with itself as well. More comfort brings more inactive lifestyle and with nutrition disorders this lifestyle increased the problem of our age obesity so much.

However obesity is the stimulator of many problems, it is possible to get rid of it and its effects with the right action at the right time.

Keywords: *Exercise, Nutrition, Obesity, Weight Gain.*

ÖZ

Aşırı kilo alımı dolaylı ve direkt olarak birçok koşulla oluşmaktadır bu koşullar gerek birey gerek dış faktörlerden kaynaklansa da problemin çöcümü bireyin kendisiyle birebir ilişkilidir. Obezite ve aşırı kiloluluk, kardiyovasküler hastalıklara ilaveten birçok eklem ve metabolik hastalıklarıda tetiklediği için bir bir hastalık sonucu olmaktan ziyade tamamen bir hastalık başlangıcı olarak görülmektedir. Gelişen teknoloji ve insan beklentileri bireyleri hayattan beklentilerini de değiştirmektedir. kazanılan maddi güç bireylerin hayatına konfor katmakla birlikte hareketsizliğide beraberinde sunmaktadır ve dolayısı ile daha fazla konfor daha fazla inaktif yaşamı doğurmuş ve beslenme bozuklukları ile birleşen inaktivite de çağımızın sorunu obeziteyi bir çığ gibi çoğaltmıştır.

Obezite birçok sorunun tetikleyicisi olsada çözümü olmakta ve doğru zamanda doğru eylem ile kurtulunması mümkün kılınmakta etkisi kalıcı olarak uzaklaştırılabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Egzersiz, Beslenme, Obezite, Kilo Alımı.

INTRODUCTION

Our age fills with foods with high kcal, too high energy, pretty delicious day by day increasingly. When these calories combine with low physical activity, the difference between intaken and burnt calories becomes too much we face with obesity as a very dangerous disease for societies.

The decrease in physical activity with high calorie intake causes the energy pile up in the body and this process deteriorates day by day. Much time on the computer along with TV and digital games cause inactive lifestyle for adults as well as children. Such a lifestyle keeps the body away from burning activities and with the food consumed in front of technological devices it becomes a calorie intake activity for the body (Açıkada and Ergen, 1990).

It is known that especially with lipoidosis in abdominal region the risks for diabetes, hypertension and cardiovascular diseases rise (Azizi et.al, 2004). Both for adults and adolescants when the body mass index rises, dissatisfaction with the body rises as well and for obese people this dissatisfaction is more than the ones that are not obese (Wardle, Waller and Fox, 2002).

Even if it was thought to be a problem of the developed countries formerly, in recent years there has been an increase of obesity in developing countries as well (Delpeuch and Maire, 1996).

Increasing body mass index brings with it high blood pressure as well. Around the world, especially in industrialised countries there has been a heavy increase in obesity and high blood pressure. The 1/3 and 2/3 of the hypertensive patients are obese and the rate of incidence of high blood pressure has rised 3 times (Narkiewicz, 2002).

The Conditions Related Wıth Obesity

%90-95 of patients with diabetes have obesity as well and in people that do not have weight control, this disease may occur in the upcoming years. Emerging in adult ages these type beta cells which are called as diabetes either decrease the production of insulin or the body cells resist to the insulin. The type 2 diabetic patients are generally obese. Type 2 diabetes progress slowly and generally finishes in adult ages. However with the rise in the rates of obesity in early ages diabetes is now threatening the young people as well. Type 2 diabetes can be kept under control with optimum exercises and diets applied consciouslly, with anti-diabetetic pills taken orally rather than creating a need for insulin. The use of insulin, more rapidly for the patients that are not controlled, and with diets that stimulate the problem of insulin production, might be seen for these patients (Tezcan, Yiğit and Çakır, 2003).

The aim in the treatment of diabetes, to prevent the complications in long-term by controlling the blood sugar with other risk factors (like cholestrol and blood pressure) and overweight related conditions. It is known that achieving this aim is related with things like your age, weight, nutrition and exercise habits, working program, all of which show that it has the same aims with the treatment of obesity.

Other than that, diabetes mellitus and obesity is connected with liver fattening (steatosis hepatis). In chronic hepatitis C, another reason for a slight increase in AST and ALT is linked with obesity (Donnely et.al., 2009; Durstine, 2009).

If the reason for liver fatteningis obesity, losing %5-10 of the body weight may reduce liver enzymes to normal values or near normal.

All over the world 40 million children under the age of 5 are suffering from overweight. From 1980 to these days, the number of people characterised with obesity rised 2 times and has reached 500 milllions. The number of people suffering from overweight is about 900 millions. Every year 3 milllion people are diagnosed cardiovascular diseases, cancer and diabetes related with overweight and obesity and most of them die (WHO, 2012).

Behavioural Treatment in Struggling with Obesity

To struggle with obesity we should firstly eliminate the environmental factors and reduce our portions, should pay attention to consume low fat and low energy density foods (WHO, 1997).

The biggest and most important failure that people face in their struggle with obesity is the unchanging

environmental conditions and under these conditions trying to change the behaviours. Changing the environmental conditions has great importance(Gedik, 2003).

By losing weight, there is a decrease on the factors like insulin resistance, sympathetic activity, plasma, blood pressure and insulinemia on leptin normotensive and hypertensins, blood volume, cardiac output and LVH. In platelet and vascular smooth muscles cytosolic calcium levels decrease. Losing weight improves endothelial functions. Calorie limitation cures dyslipidemia. With even a %5-10 weight loss decreases trygliceride, LDL cholestrol in blood pressure. Besides, salt and alcohol limitation, doing exercise make additive effect.

Given these factors there are three main component in behavioural treatment of obesity; detecting the behaviours that cause obesity, changing the stimulants that control these behaviours and consolidation of new behaviours. Monitoring the behaviours: to detect the behaviours that should be changed and to evaluate these changes the behaviours need to be monitored. In weight losing programs the behaviours of nutrition and exercise are monitored with the patients noting all the food they consumed (with their calories and fat content) and exercise they do (Wing, 1993).

The behaviour changes below should be considered as well;

- The foods should not be seen as an option to reward.
- The habits about TV and computer games should be changed with activities in the open air (Uskun et.al., 2005).
- The meals should be planned with foods that have low glisemic index.
- Physical activity(especially walking) should be increased and a more active lifestyle should be adopted.
- The aim for losing weight should be 1 kg per week and sudden weight losses should be watched.
- An exercise program that has 300 cal burn per day should be prepared and this program should be on middle-level and long duration. For weight loss a program of 2000 cal per week might be appropriate (Ogden , Carroll and Flegal, 2003).

Discusssion

The prevelance of obesity rises harshly for many countries in the world most of which are developed countries. Even if the effect of environmental factors are accepted in many studies about obesity, many studies on twins and adoptive children support that there is a strong genetic component as well. For that reason obesity has become a chronic disease caused by many factors both environmental and genetic with a high rate of incidence.

Recent studies show that in both women and men the prevelance of obesity has been 2 times in the last 28 year period. In the world, 1,5 billion people over the age of 20 are suffering from overweight 500 millions of which are at the risk of obesity. In our country according to the data of 2012 %17,2 of the population over the age of 15 are obese and %34,8 are overweight (WHO, 2000).

According to the study done by Hasbay and his friends, in the light of the datas of Population and Health Study (1998), among women at the ages of 15-49 the prevelance of obesity (bmi>30) is %21.8, which corrolates with the results of this study (%21.4). According to a study done in European countries, the rate of overweight people (bmi>30) in Europe is %10 and France, Italy and Sweden have the lowest rates with %7 and England has the highest with %12 (E.C., 1999). It is stated that in adult people high waist/hip rate stimulates many diseases (Pekcan, 1992). In another study the participants identify some ideal shaped models that they think their bodies are similar. %50.9 of men and %25.6 of women in this study are stated to see themselves thinner than they are and it shows that personal values cannot be accapted in defining the ideal weight (Hasbay, Bilgiç And Ersoy, 2006).

For the people that have 20 kilos more than their ideal weights, the incidence of hypertension rises 8 times (Swales, 1996; Sharma and Engeli 2002) and the increase of bmi is identified as a chronic problem linked with hypertension (Kaya, 2003).

Conclusion

To have healthier generations the factors about obesity should be controlled from the early childhood stages and should be turned into habits that the person can maintain lifelong. Along with healthy food preference, doing continuous exercise and physical activity shoul be paid attention. Especially for children, the time they pass in front of TV together with the programs watched should be monitored and organized by parents and for that the awareness of the parents themselves should be raised.

Nowadays sports is a big social phenomenon. Sports is developing as a sector with projections done with the help of scientific truths. Also gaining the habit of regular exercise, which is important for health for an ideal life standard, will help to balance the intaken and burnt calories.

As a conclusion especially in the countries in which high calorie intake has been a habit of nutrition, to control the bodyweight both by doing exercise and positive changes on lifestyle some precautions should be taken.

Thanks

For his contributions to create this study we are grateful to our collegaue Necip Fazıl Çoban.

REFERENCES

1. Açıkada, C., & Ergen, E. (1990). Bilim ve spor. *Ankara: Büro-tek ofset Matbaacılık*.
2. Azizi F., Esmaillzadeh A., Mirmiran P., Ainy E. Is there an independent association between waist-to-hip ratio and cardiovascular risk factors in overweight and obese women? International Journal of Cardiology, 2004.
3. Delpeuch, F., & Maire, B. (1996). [Obesity and developing countries of the south]. *Medecine tropicale: revue du Corps de sante colonial*, *57*(4), 380-388.
4. Donnelly, J. E., Blair, S. N., Jakicic, J. M., Manore, M. M., Rankin, J. W., & Smith, B. K. (2009). American College of Sports Medicine Position Stand. Appropriate physical activity intervention strategies for weight loss and prevention of weight regain for adults. *Medicine and science in sports and exercise*, *41*(2), 459-471.
5. Durstine, J. L. (2009). *American college of sports medicine's exercise management for persons with chronic diseases and disabilities*.
6. European Communities, A pan- EU survey on consumer attitudes to physical activity, body weight and health., 1999.
7. Gedik, O. (2003). Obezite ve çevresel faktörler. *Turkish Journal of Endocrinology and Metabolism*, *2*, 1-4.
8. Kaya, A. (2003). Obezite ve hipertansiyon. *Turkish Journal of Endocrinology and Metabolism*, *2*, 13-21.
9. Narkiewicz, K. (2002). Obesity-related hypertension: relevance of vascular responses to mental stress. *Journal of hypertension*, *20*(7), 1277-1278.
10. Ogden, C. L., Carroll, M. D., & Flegal, K. M. (2003). Epidemiologic trends in overweight and obesity. *Endocrinology and metabolism clinics*, *32*(4), 741-760.
11. Pekcan G. Şişmanlık ve saptama yöntemleri. Şişmanlık, çeşitli hastalıklarla etkileşimi ve diyet tedavisinde bilimsel uygulamalar. Türkiye Diyetisyenler Derneği Yayını: 4. Hizmet içi eğitim semineri, Ankara, 4-5 Haziran 1992.
12. Sharma, A. M., & Engeli, S. (2002). Managing big issues on lean evidence: treating obesity hypertension. *Nephrology Dialysis Transplantation*, *17*(3), 353-355.
13. Swales, J. (1996). *Manual of hypertension*. Wiley-Blackwell.
14. Tezcan S. , Yiğit E., Çakır B.15-49 yaş Türk kadınlarında obesite prevelansının bazı risk faktörlerine göre araştırılması (1998). IV. Uluslararası Beslenme ve Diyetetik Kongresi, Antalya, 2-5 Nisan 2003.

15. Uskun, E., Öztürk, M., Kişioğlu, A. N., & Kırbıyık, S. (2005). İlköğretim Öğrencilerinde Obezite Gelişimini Etkileyen. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, *12*(2).

16. Wardle J., Waller J., Fox E. Age of onset and body dissatisfaction in obesity. Addictive Behaviors 27 , 561-573, 2002.

17. Wing, R.R.(1993). Behavior alapproachesto thetreatment of obesity. In: Bray G, Bouchard C, James P, eds. *Handbook of obesity*. New York: MarcelDekker, Inc, 855-73.

18. World HealthOrganization. Obesity: preventing and managing the global epidemic: *report of a WHO consultation on obesity*, Geneva, 3-5 June 1997.

19. World Health Organization. Noncommunicable diseases: A majör health challenge of the 21st century, pp.35-36, 2012.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(41)

Necip Fazıl COBAN[1)], Nuray OZTASAN[2)], Onur ORAL, MD, Ph.D[3*)], Şahin YILDIZ[4)], Kerim BAKAN[5)], George NOMIKOS MD, Ph.D [6)]

THE ROLE OF MYOKINES IN EXERCISE

EYLEMDE MYOKİNLERİN ROLÜ

1)Afyon Kocatepe Universitesi, Tıp Fakültesi Fizyoloji AD. 03200 Afyonkarahisar,
2) Afyon Kocatepe Universitesi, Tıp Fakültesi Fizyoloji AD. 03200 Afyonkarahisar,
3) Ege University Faculty of Sports Sciences, Department of Health Sciences and Sports, İzmir, Türkiye
4) Afyon Kocatepe Universitesi, Tıp Fakültesi Fizyoloji AD. 03200 Afyonkarahisar,
5) Marmara Üniversitesi. Spor Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye
6) Chios Hospital, Department of Orthopedics. Chios, GREECE

***Corresponding author: Onur Oral MD, PhD, Ege University Faculty of Sports Sciences, Department of Health Sciences and Sports, Izmir, Turkey; E-mail: onur.oral@ege.edu.tr**

ABSTRACT

It is known that exercise training, other than helping to improve physical fitness, struggles against geriatric syndromes along with chronic diseases like diabetics. Exercise is labelled as the "natural medicine" in the prevention of cardiovascular disease. Another important aspect of doing physical exercise is its connection with the improvement of muscle and skeleton health which is linked with a developed state of health and life standard.

Most of these beneficial effects are thought to be linked directly with myokines or with therapeutic approaches using myokine derivations. Myokines are the factors produced and secreted by muscle cells. These productions act as "recovery" factors which could be harmful in non-pathological situations. In this regard, the term of "exercise-induced myokines" is not clear enough as it may refer both to processes stimulated with acute exercise and exercise training, and it is known that new studies are required to be made by the researchers.

Keywords: *Exercise, Myokine, Skeletal Muscle.*

ÖZ

Egzersiz antrenmanının, fiziksel uygunluğu arttırdığı ve diyabet gibi kronik hastalıkların yanı sıra diğer yaşlanma ilişkili bozukluklarla mücadele ettiği bilinmektedir. Egzersiz, kardiyovasküler hastalığın önlenmesinde "doğal ilaç" olarak etiketlendirilmiştir. Egzersizin önemli bir yönü, gelişmiş bir sağlık durumu ve yaşam kalitesi ile ilişkili kas-iskelet sağlığı gelişimidir.

Bu yararlı etkilerin birçoğunun, miyokinlerin doğrudan veya miyokin türevleri kullanılarak yeni terapötik yaklaşımlar başlatan egzersize bağlı miyokinler aracılı olduğu düşünülmektedir. Miyokinler, kas hücreleri tarafından üretilen ve salınan faktörlerdir. Bu ürünler, patolojik olmayan durumlarda da zararlı etkilere neden olabilecek "kurtarma" faktörleri gibi davranırlar. Bu bağlamda, "egzersizle indüklenen miyokinler" terimi, hem akut egzersiz tarafından hem de egzersiz antrenmanıyla ilgili uyarlamalı süreçlere yanıt olarak neden olan faktörlere atıfta bulunabileceğinden çok açık değildir ve araştırmacılar tarafından ilerde yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç olduğu bildirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Egzersiz, Miyokin, İskelet Kası.

INTRODUCTION

The identification of skeletal muscle as an emunctory organ is a new approach and by using proteomic methods hundreds of assumed myokines were identified (Eckardt et.al., 2014). Not all the myokines that have been identified up to now are typical to muscle cells, they are produced by the other tissue and cell types as well like adipose tissue and macrophages. Interestingly, adipokinines and myokines have a significant overlap and thus the secreted products, that are common for both adipose tissue and muscle cells, are called as adipomyokines (Raschke et.al., 2013). Event though physical inactivity increase the risk of type 2 diabetes, cardiovascular diseases (CVD), colon cancer and postmenopausal breast cancer, exercise improves physical fitness and along with chronic diseases like diabetes struggles with other geriatric syndromes as well. Also, regular exercise has a protective effect against the evolution of diseases like dementia, alzheimer and neuro-degenerative diseases like depression (Pedersen, 2011). Exercise contributes to a developed muscle and skeleton health which is related with a developed state of health and life standard (Fiuza-Luces et.al., 2013).

In the last decade, it is revealed that during muscular contraction many cytokinines are secreted by the skeleton and these are named as "*myokines*". After these myokines, which are induced by the exercise on skeletal muscle, were identified by the researchers, it is highly accepted that the skeletal muscle is an endocrine organ (Suljevic, 2015).

The myokines that are secreted by the muscle cells play a role in functioning of metabolism by applying endocrine and paracrine effects (Manabe et.al., 2014). Beneath their local effects they also influence lipid oxidation and glucose intake (Roca-Rivada et.al., 2012).

IL-6 is the first myokine that is induced by the skeletal muscle contraction and secreted to the plasma and it is also the most studied one. The level of plasma IL-6 can increase up to 100 times after exercise and the level of IL-6 in circulation is related with the duration and density of the exercise (Pedersen and Febbraio, 2012).

Although IL-6 is defined as a proinflammatory cytokinine, it was revealed that it has not only beneficial effects on muscle formation but also on glucose hemostasis and lipid metabolism. It is thought that IL-6, like TNFa and IL-1R, mediates the anti-inflammatory effects of exercise by inhibiting proinflammatory production and supporting the expression of anti-inflammatory cytokines (Pedersen et.al., 2003). IL-6 is seen as a proinflammatory cytokine generally, there are proofs that it has anti-inflammatory features. It is revealed that IL-6 has regulatory roles in both immune system and metabolism (Görgens et.al., 2016; Karstoft and Pedersen, 2016).

Together with IL-6, IL-8 and IL-15 have regulatory roles in muscle contractions (Mortensen et.al., 2008; Pedersen et.al., 2007). IL-8 is primarily chemokines peptide in neutrophil adhesion. Also it is known to have an effect as angiogenic factor (Pedersen, 2011). IL-15 is a cytokine that was known in 1994 to induce the proliferation of natural killer T-lymphocytes (Ost et.al, 2016). IL-15 in circulation has a negative correlation with obesity and while the mechanisms of this relationship is still unknown, it is clear that it prevents the adipose tissue sediment actively (Rinnov et.al, 2014).

Nowadays many other myokines are identified other than these; angiopoietine 4 (ANGPTL4), brain-derived neurotrophic factor (BDNF), fibroblast growth factor (FGF) 21, follistatine-like 1 (FSTL1), interleukin IL-4, 5, 7, irisine, leukemia inhibitory factor (LIF), myonectin, myostatin, vascular endothelial growth factor (VEGF), decorin, gelsolin, matrix metalloproteinase (MMP), glucose-like growth factor 1 (IGF 1), macrophage migration inhibitory factor (MIF), monocyte chemoattractant protein 1 (MCP 1) etc... (Ost et.al., 2016).

The myokines have been studied according to classifications of their endocrine paracrine effects.

LIF

The most pleiotropic member of this family LIF is a factor that mediates muscle hypertrophy and regeneration while inhibiting leukemia (Broholm and Pedersem, 2010). Its dominant effect in muscle regeneration is related with the suppression of inflammatory answer rather than its direct effect on myogenic cells (Hunt et.al., 2013).

Myostatin is the first myokine that was identified as "real" and it can be decreased with exercise. Myostatin is a single myokine that was discovered in 1997 (myostatin is also known as growth factor 8, GDF 8). In addition to its effect on skeletal muscle, myostatin have effects on general metabolic factors like adipose tissue and liver which may induce the progress of obesity and diabetes (Allen, Hittel and McPherron, 2011).

Myonectin

It is presented that myonectin forms the link between skeletal muscle and systemic lipid homeostasis and it supports the lipid intake in hepatocytes (Seldin et.al., 2012; Gamas, Matafome and Seiça, 2015).

Irisine

It is stated as an exercise induced myokine that stimulates the inducible brown adipose tissue appearance in white lipid that cause increased thermogenesis (Gamas, Matafome and Seiça, 2015; Wrann, 2015).

Irisine is evaluated to be an anti-obesity hormone that regulates the body weight and metabolism including the insulin resistance (Tekin et.al., 2015). Finally the recently discovered myokines are; Apelin, Chitinase-3 like protein, SPARC (Bertrand, Valet and Castan-Laurell, 2015; Besse-Patin et.al., 2014).

Discussion

The skeletal muscle is composed of pretty specified fibers and shows a great flexibility in adapting to the stimulations related with exercise like neuronal activation, mechanical stress and contractile activity (Bertrand, Valet and Castan-Laurell, 2015). This adaptation is a result of the coordinated changes in the gene expression of muscle cells that are stimulated at every moment of contractile activity (Besse-Patin et.al, 2014).

The adaptive transitions in skeletal muscle based on exercise are highly complicated and to a large extent is related with the type of the training. The adaptations on exercise contains a range of physiological reactions in the whole organism as an answer for the oxygen and energy demand of the muscle that is doing exercise (Ost et.al., 2016).

Today, it is stated that the endocrin capacity of skeletal muscle is related with myokines like interleukines, BDNF, LIF. IL-6 is the first detected and most studied myokine. Mortensen et.al., have demonstrated that during exercise locally glucose intake, lipid oxidation, glucose production from liver or lypolisis in adipose tissue increase (Mortensen et.al., 2008).

On the other hand Catiore et.al., reported the connection of IL-6 with obesity by reducing the insulin activity of it (Catiore et.al., 2014). IL-15 was first identified in 1994 and was indicated to be expressed by human skeletal muscle. IL-15 was reported to increase lypolisis, reduce adipogenesis and decrease the adipose tissue (Catiore et.al., 2014). In the studies of Broholm et.al, it is stated that during streching exercise it shows anabolic effect. The induction of LIF expression in human skeletal muscle based on exercise was revealed by Broholm et.al. in 2008. It was indicated that LIF supports satellite cell increase via multiple ways (Broholm et.al., 2008). The effects of exercise to skeletal muscle is very divergent and based on training methods this process contain different molecules and metabolic actors being active in different levels.

CONCLUSION

Exercise activates skeletal muscle related to the effects of the modalities of various molecular and metabolic mediators. In adaptation to exercise, showing how this phenomenon takes place is really complicated. For the therapeutic relationship of exercise with physiological and health issues, it is aimed to solve the complex in the metabolic and signalization network by doing exercise in skeletal muscle.

With the efforts of scientific community, it is indicated that instead of the medicines like antioxidants and metabolic agents, application of exercise adaptation could be done. In case of chronic diseases, the optimization of the exercise prescription could only be done by the ones that have extensive knowledge on this topic.

REFERENCES

1. Allen, D. L., Hittel, D. S., McPherron, A. C. (2011). Expression and function of myostatin in obesity, diabetes, and exercise adaptation. *Medicine and science in sports and exercise*, *43*(10), 1828.

2. Bertrand, C., Valet, P., Castan-Laurell, I. (2015). Apelin and energy metabolism. *Frontiers in physiology*, *6*.

3. Besse-Patin, A., Montastier, E., Vinel, C., Castan-Laurell, I., Louche, K., Dray, C., Daviaud, D., Mir, L., Marques, M. A., Thalamas, C., Valet, P., Langin, D., Moro, C., Valet, P. (2014). Effect of endurance training on skeletal muscle myokine expression in obese men: identification of apelin as a novel myokine. *Int J Obes (Lond)*, *38*(5), 707-13.

4. Broholm, C., Mortensen, O. H., Nielsen, S., Akerstrom, T., Zankari, A., Dahl, B., Pedersen, B. K. (2008). Exercise induces expression of leukaemia inhibitory factor in human skeletal muscle. *The Journal of physiology*, *586*(8), 2195-2201.

5. Broholm, C., ve Pedersen, B. K. (2010). Leukaemia inhibitory factor—an exercise-induced myokine. *Exerc Immunol Rev*, *16*, 77-85.

6. Catoire, M., Mensink, M., Kalkhoven, E., Schrauwen, P., Kersten, S. (2014). Identification of human exercise-induced myokines using secretome analysis. *Physiological genomics*, *46*(7), 256-267.

7. Eckardt, K., Görgens, S. W., Raschke, S., Eckel, J. (2014). Myokines in insulin resistance and type 2 diabetes. *Diabetologia*, *57*(6), 1087-1099.

8. Fiuza-Luces, C., Garatachea, N., Berger, N. A., Lucia, A. (2013) Exercise is the real polypill. Physiology, 28(5), 330-358.

9. Gamas, L., Matafome, P., Seiça, R. (2015). Irisin and myonectin regulation in the insulin resistant muscle: implications to adipose tissue: muscle crosstalk. *Journal of diabetes research*, *2015*.

10. Görgens, S. W., Hjorth, M., Eckardt, K., Wichert, S., Norheim, F., Holen, T., Lee, S., Langleite, T., Birkeland, K. I., Stadheim, H. K., Kolnes, K. J., Tangen, D. S., Kolnes, A. J., Jensen, J., Drevon, C. A., Kolnes, K. J. (2016). The exercise-regulated myokine chitinase-3-like protein 1 stimulates human myocyte proliferation. *Acta Physiologica*, *216*(3), 330-345.

11. Hunt, L. C., Upadhyay, A., Jazayeri, J. A., Tudor, E. M., & White, J. D. (2013). An anti-inflammatory role for leukemia inhibitory factor receptor signaling in regenerating skeletal muscle. *Histochemistry and cell biology*, *139*(1), 13-34.

12. Karstoft, K., ve Pedersen, B. K. (2016). Skeletal muscle as a gene regulatory endocrine organ. *Current Opinion in Clinical Nutrition & Metabolic Care*, *19*(4), 270-275.

13. Manabe, Y., Takagi, M., Nakamura-Yamada, M., Goto-Inoue, N., Taoka, M., Isobe, T., Fujii, N. L. (2014). Redox proteins are constitutively secreted by skeletal muscle. *The Journal of Physiological Sciences*, *64*(6), 401-409.

14. Mortensen, O. H., Andersen, K., Fischer, C., Nielsen, A. R., Nielsen, S., Åkerström, T., Aastrøm, M., Borup, R., Pedersen, B. K. (2008). Calprotectin is released from human skeletal muscle tissue during exercise. *The Journal of physiology*, *586*(14), 3551-3562.

15. Ost, M., Coleman, V., Kasch, J., Klaus, S. (2016). Regulation of myokine expression: Role of exercise and cellular stress. *Free Radical Biology and Medicine*.

16. Pedersen, B. K., Steensberg, A., Fischer, C., Keller, C., Keller, P., Plomgaard, P., Febbraio, M., Saltin, B. (2003). Searching for the exercise factor: is IL-6 a candidate?. *Journal of Muscle Research & Cell Motility*, *24*(2-3), 113-119.

17. Pedersen, B. K., Åkerström, T. C., Nielsen, A. R., & Fischer, C. P. (2007). Role of myokines in exercise and metabolism. *Journal of applied physiology*, *103*(3), 1093-1098.

18. Pedersen, B. K. (2011). Exercise-induced myokines and their role in chronic diseases. *Brain, behavior, and immunity*, *25*(5), 811-816.

19. Pedersen, B. K. (2011). Muscles and their myokines. *Journal of Experimental Biology*, *214*(2), 337-346.

20. Pedersen, B. K., ve Febbraio, M. A. (2012). Muscles, exercise and obesity: skeletal muscle as a secretory organ. *Nature Reviews Endocrinology*, *8*(8), 457-465.

21. Raschke, S., ve Eckel, J. (2013). Adipo-myokines: two sides of the same coin—mediators of inflammation and mediators of exercise. *Mediators of inflammation*, *2013*.

22. Rinnov, A., Yfanti, C., Nielsen, S., Åkerström, T. C., Peijs, L., Zankari, A., Fischer, C. P., Pedersen, B. K. (2014). Endurance training enhances skeletal muscle interleukin-15 in human male subjects. *Endocrine*, *45*(2), 271-278.

23. Roca-Rivada, A., Al-Massadi, O., Castelao, C., Senín, L. L., Alonso, J., Seoane, L. M., García-Caballeroe, T., Casanueva F. F., Pardo, M. (2012). Muscle tissue as an endocrine organ: comparative secretome profiling of slow-oxidative and fast-glycolytic rat muscle explants and its variation with exercise. *Journal of proteomics*, *75*(17), 5414-5425.

24. Seldin, M. M., Peterson, J. M., Byerly, M. S., Wei, Z., Wong, G. W. (2012). Myonectin (CTRP15), a novel myokine that links skeletal muscle to systemic lipid homeostasis. *Journal of Biological Chemistry*, *287*(15), 11968-11980.

25. Suljevic, Ş. (2015). İskelet Kasında Tüm Vücut Titreşimi ve İmmobilizasyonun Protein Sentez ve Yıkımında Rol Oynayan Sinyal Yolakları Üzerine Etkisi.

26. Tekin, S., Erden, Y., Sandal, S., Yılmaz, B. (2015). Is Irisin an Anticarcinogenic Peptide?. *Medicine Science*, *4*(2).

27. Wrann, C. D. (2015). FNDC5/Irisin–their role in the nervous system and as a mediator for beneficial effects of exercise on the brain. *Brain Plasticity*, *1*(1), 55-61.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(42)

Onur ORAL, MD, Ph.D[1*], Kerim BAKAN[2], Nuray Öztaşan[3], Berkcan BOZ[4], George NOMIKOS MD, PhD [5]

MILK: A RICH NUTRITIONAL SOURCE FOR ATHLETES
SÜT: SPORCULAR İÇİN BİR ZENGİN BESLENME KAYNAĞI

[1] Ege University Faculty of Sports Sciences, Department of Health Sciences and Sports, İzmir, Türkiye
[2] Marmara Üniversitesi. Spor Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye
[3] Faculty Of Medicine, Afyon Kocatepe University, Department Of Physiology, Afyonkarahisar, Turkey.
[4] Ege University Faculty of Sports Sciences, İzmir, Türkiye
[5] Chios Hospital, Department of Orthopedics. Chios, GREECE

***Corresponding author: Onur Oral MD, PhD, Ege University Faculty of Sports Sciences, Department of Health Sciences and Sports, Izmir, Turkey; E-mail: onur.oral@ege.edu.tr**

ABSTRACT

The illnesses caused by the rise of industrialization and the artificial foods which have become a part of our diet have increased the interest into natural foods. Milk, however it is less beneficial when uht-treated and packaged, is gaining the importance that it deserves in our lives rapidly as a pleasant and refreshing drink. On the other hand, while milk is valuable in athlete nutrition with its natural form, fermented milks are one of the oldest and most important components in human nutrition. The aim of fermentation in milks is to obtain consistency in flavour and taste and to be able to get more long lasting dairy products.

In recent years many scientific studies have been done on athlete nutrition with the improvements in sports sciences. These studies show that the healthy minerals and probiotics in milk and dairy products are important food supplements for both immune systems and balanced diets of athletes.

Keywords: Food supplements, dairy products, diets of athletes, milk.

ÖZ

Sanayileşmenin artması ve yapay gıdaların hayatımızda yer etmesi sonucunda oluşan hastalıklar insanların doğal gıdalara olan ilgilerini arttırmıştır. Süt üzerinde işlem süreci paketlenmiş formunda az olmakla birlikte kullanımı oldukça keyifli ve ferahlatıcı bir içecek olarak hayatımızdaki olması gereken yeri hızla almaktadır. Diğer yandan süt sporcu beslenmesinde doğal hali ile tüketilmesi spora katkısını değerli kılarken diğer taraftan fermente sütler de insan beslenmesinin en eski ve önemli bileşenleri arasında yer almaktadır. Sütlerde fermantasyon uygulamasının amacı tat ve aromanın kıvamında olması, çiğ süte göre de daha uzun süre bozulmadan saklanabilen süt ürünlerinin üretilmesinin sağlanmasıdır.

Spor bilimlerinin gelişmesiyle sporcu beslenmesi üzerine son yıllarda çok sayıda çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalar göstermektedir ki süt ve süt ürünlerindeki sağlıklı mineral ve probiyotikler sporcuların gerek bağışıklık sistemi gerek dengeli beslenmesi açısından önemli bir gıda takviyesi konumunda olduğu gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Besin takviyeleri, süt ürünleri, sporcu diyetleri, süt.

INTRODUCTION

The reasons for milk and dairy products to become one of the most important food groups for athlete health could easily be understood as milk contains some important proteins, some vitamins like vitamin B and minerals some of which are calcium and phosphor. Other than their well-known benefits to grow and thrive or effectiveness in tissue differentation, the lactoproteins also reduce blood pressure and cancer risk, have positive effects on calcium absorbtion and immune functions, moreover it is efficient in body weight control which is crucial in sports (Black et. al, 2002; Jain, 1998).

Milk offers a sweetish, nice taste because of the lactose, fat and minerals in it. The milks rich in solid substance have stronger taste and aromas. The taste and scent of milk come out because of some flavor materials which make it is nice and tasty to consume.

In addition to these, probiotic foods and viable bacteria cells that are beneficial for the body are provided from three sources. These sources are fermented dairy products, addition of viable cells of bacterias to foods and drinks especially to fruit juices, chocolates, meat etc, or preparation of capsules or tablets of the farmacological products provided from the viable cells of probiotic bacterias. The main source for probiotic bacterias are dairy products and supplements. Fermented dairy products are reacted with viable cultures and good results are expected from the existence of these cultures (Smit et.al., 2004).

In every healthy body probiotic micro-organisms exist in certain amounts. In the micro-organism flora of the body there are 500 different types of pathogen and healthy microo-organisms which settle in digestive tract. To maintain the health of the body to know the outcomes of the daily balance and effectiveness of probiotics has great importance. For that reason mentioning about what derange the human healt is necessary. These are the sudden changes in environment, the daily consume of energy, the quality of food and water, over consume of animal origin products, alcohol and cafein consumption, environmental factors, the use of doping drugs and things like these (Alpkent et.al. 2009).

Daily consumption of 3-4 portions milk and dairy products are essential to get the optimal blood pressure and maintain human health. In the study of Miller it is stated that when the intake of calcium increased to 800 mg/day the blood pressure decreases (Miller, 2000; N.A.P., 1997; JAMA, 1994).

1. The Position of Milk in Nutrition As A Supplement

Being the food group that have the largest place in our diets, named as milk and milk substitutes group which contains food with milk, yoghurt, and cheese, is prefered for its productivity in protein and calcium content. Also it is the source for many other nutrients such as vitamin B2 (riboflavin), vitamin A, vitamin B12, phosphor, thiamine, niacin and magnesium. It is the food group that should be consumed every day for every group of age especially mature women, children and teenagers (Maijala, 2000; Miller, 2000; T.Ö.B.R., 2004).

As the chemical structure of the milk is a complex that contains protein, lipid, vitamin, carbohydrate and mineral, it is by itself and for a long period a crucial and sufficient nutritional source for newborn mammals. The biological value of lactoprotein, which is an excellent source in terms of protein, is 0,9 out of 1.0 which is pretty high (Frau et.al., 1997; Tripaldi, Martilotti and Terramoccia, 1998).

The essential amino-acids (isoleucine, leucine, methionine, tryptophane, phenylalaline, lysine, threonine, valine, partially arginine, hystidine) and non-essential amino-acids (alanine, cystine, aspartic acid, glutamic acid, glycine, tyrosine, proline, serine) are present in milk pretty sufficient and balanced (Frau et.al., 1997; FAO, 1985).

The caseins are stated to show antioxidant activity related to their hydrophobic structure and potential antioxidant components (Chandan, 2006).

Other than the calcium and protein content, milk, yoghurt, cheese and other dairy products should be consumed every day for the other nutrients in them like vitamin B2 (riboflavin), vitamin A, vitamin B12, phosphor, thiamine, niacin and magnesium. (Miller et.al., 2000; T.Ö.B.R., 2004, Smit et.al., 2004).

Both the essential and non-essential amino-acids that form the structure of protein are present in milk balanced and sufficient. It occupies an important place in the nutrition of the old as well as the athletes. The bone development of the children is connected with calcium. Calcium is about %1,5-2 of the body weight and

it is the highest mineral in terms of quantity in human body and milk contains pretty high calcium (Frau et.al., 1997; FAO, 1985).

On the other hand, in milk there are about 30 inorganic elements and vitamins in milk which are important nutritionally. In addition, there are some non-protein structured nitrogen components in milk like urea, uric acid, creatin etc. (Chandan, 2006).

American College of Sports Medicine (ACSM) suggests commercial sports drinks which contain %4-8 carbohydrate solution to supply glucose for the blood and to replace the lost fluid. It is also stated that such drinks should be comsumed in every 20 minutes and little by little; between 150-350 ml. Ideal sports drink should be tasty for the athletes and should not cause gastrointestinal problems when consumed much. Moreover, it should be absorbed quickly, and should provide energy for the muscles via maintaining extracellular liquid volume.

Discussion

In a prospective study done for 2 years with 54 standard weight women aged between 18 and 31, exercises and daily calcium consumption from foods have been increased. This intervention caused the body weight and adipose tissue reduction. On the other hand the the calcium consumption results 1876kcal/day energy for women while reducing the adipose tissue (Lin et.al., 2000).

After a more than 90 minutes high physical effort, in most of the elements of immune system negative reactions are seen. In the periods that immune system weakens for about between 3 and 72 hours changing according to the immunity level, viruses and bacterias find places to stay and rise the risk of infection either with clinical symptoms or without any symptoms (Nieman, 2003).

Milk and dairy products, which is suggested as an alternative drink to recover after endurance exercises, can replace commercial sports drinks. Because the researches have shown that it is also effective to compensate the dehydration in hot weather like other sports drinks (Orkun et.al., 2010).

CONCLUSION

For a healthy muscle and skeleton system sports activities and exercises should be done. Exercises are not essential for only professional athletes, but also for all the people that want to be healthy. Physiological, biomechanical and psychological productivity is named as sports performance and according to the duration and intensity of the exercise, inflammatory effects and free radical changes are observed.

Milk, with its probiotic antioxidant effect, acts as a healer on the oxydative damage occurs during exercise, it supports the immune system. On the other hand, it provides the vitamins and minerals that are essential before the exercise. Moreover it accelerates the recovery of the body by providing the nutrients that the body uses during exercise.

Low-fat dairy products are more beneficial for athlete nutrition, because while the fat of the milk is reduced the rate of calcium does not change. Therefore it is possible to intake higher calcium but lower calories.

For a low-fat, moderate calorie limitaion diet and application of personal nutrition, 3 glass of milk is enough.

Thanks;
For his contributions to create this study we are grateful to our collegaue Şahin YILDIZ

REFERENCES

1. American Medical Association (JAMA). NIH Consensus Development Panel on Optimal Calcium Intake: Optimal calcium intake. Journal of the 1994; 272: 1942-1948.
2. Alpkent. Z. Demir .M ve Aydın E. *Probiyotik Süt Ürünleri ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri*. (2009). http://www.akdeniz.edu.tr/ziraat/tr/ekaynak/ts003.pdf Erişim Tarihi: 25/11/2009.

3. Black, R E., Williams, S M., Jones, I.E, Goulding, A.Children who avoid drinking cow milk have low dietary calcium intakes and poor bone health. American Journal of Clinical Nutrition. 2002; 76: 675-80.
4. Chandan, R.C., Manufacturing *Yoghurt and Fermented Milks, Editor; Ramesh C. Chandan ; Associate editors*, Charles H. White, Arun Kilara, Y. H. Hui.—1st ed. Blackwell Publishing Professional 2121 State Avenue, Ames, Iowa 50014, USA, 2006;3-129, 311-341.
5. FAO/WHO/UNU. *Energy and Protein Requirements, Report of Joint FAO/ WHO/ UNU Expert Consultation.* World Health Organization Technical Rep. Ser. 724, WHO, Geneva (1985).
6. FAO/WHO/UNU (1985). Energy and Protein Requirements, Report of Joint FAO/ WHO/ UNU Expert Consultation. World Health Organization Technical Rep. Ser. 724, WHO, Geneva
7. Frau M, vd. *Evaluation of free amino acid content during ripening of Mahon cheese*. Food Chemistry. 1997; 60 (4): 651- 657.
8. Frau M, Massanet J, Rosello C, Simal S, Canellas J. Evaluation of free amino acid content during ripening of Mahon cheese. Food Chemistry. 1997; 60 (4): 651- 657.
9. Jain, M. Dairy Foods, Dairy Fats, and Cancer: A Review of Epidemiological Evidence. Nutrition Research. 1998; 18 (5): 905-937.
10. Kırdar, S. Süt ve Ürünleri Analiz Metodları - Uygulama Klavuzu. 5-7. Bölüm. Ankara, Süleyman Demirel Üniversitesi, Süt Yayınları, 2001.
11. Lin YC, vd. *Dairy calcium is related to changes in body composition during a two-year exercise intervention in young women*. J Am Col Nutr 2000;19(6):754-760.
12. Maijala K. Cow milk and human development and well-being. Livestock Production Science. 2000; 65: 1-18.
13. Miller, GD., vd., *Handbook of Dairy Foods and Nutrition*. In: Jensen RG, Kroger M, editors. The Importance of Milk and Milk Products in the Diet. CRC Press, New York, 2000, p 4-24.
14. Miller GD, et al. Benefits of Dairy Product Consumption on Blood Pressure in Humans: A Summary of the Biomedical Literature. Journal of the American Collage of Nutrition. 2000; 19 (2): 147-164.
15. National Academy Press, Washington DC: Dietary Reference Intakes for Calcium, Phosphorus, Magnesium, vitamin D, and Fluoride. 1997.
16. Nayir, S.M., *Sütün Yoğurda Dönüşümü Sırasında Geçirdiği Fenolik Antioksidan Maddelere Probiyotik Bakteri Etkisinin İncelenmesi*.,T.C.Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kimya Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne.2008.
17. Nieman DC. *Current Perspective on Exercise Immunology*. Current Sports Medicine Reports 2003,2:239-242
18. Orkun, Tuğçe. vd. *Yeni Bir Spor İçeceği Süt.* Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi Cilt 4, Sayı 2, 2010
19. Smit LE, vd. *Comparison of the energy values of different dairy products obtained by various methods*. Journal of Food Composition and Analysis.2004; 17: 361–370
20. Tripaldi C, Martillotti F, Terramoccia S. Content of taurine and other free amino acids in milk of goats bred in Italy. Small Ruminant Research. 1998; 30: 127-136.
21. Türkiye'ye Özgü Beslenme Rehberi,*Hacettepe Üniversitesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü*, T.C Sağlık Bakanlığı. Ankara, 2004; 16-18.
22. Türkiye'ye Özgü Beslenme Rehberi, Hacettepe Üniversitesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü, T.C Sağlık Bakanlığı. Ankara, 2004; 16-18.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(43)

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZALP[199]

KIRSAL VE TABU: KAZIM KARABEKİR İLÇESİ ÖRNEKLEMİ ÜZERİNDEN GÜNDELİK YAŞAMDA GERÇEKLİĞİN İNCELENMESİ

RURAL AND TABOO: AN INVESTIGATION OF THE REALITY IN THE DAILY LIFE VIA THE ILLUSTRATIVE SAMPLING OF KAZIM KARABEKIR DISTRICT

ÖZ

Gündelik yaşamı anlamada en açık ve kapsamlı inceleme yöntemi kırsal ve kent kültürünün içsel faktörlerinin derinlemesine gözleme dayalı olarak incelenmesidir. Gözlem yapılırken, halkın değerlerinden bağımsız ve bilimsel metodolojiye uygun bir biçimde etnometodolojik yönteme dayalı bir araştırma, gündelik yaşamda toplumsal değişimin bireyler ve gruplar arası karşılıklı iletişimin incelenmesine dayanmalıdır. Bu açıdan bakıldığında çalışmamız, 3 ay boyunca Karaman ilinin Kazımkarabekir ilçesinde bireyler ve gruplar arası oluşmuş sembolik ilişkiler, bunların karşılıklı iletişime olan etkisi ve değişimi incelenecektir.

Çalışmamızın temel amacı, kırsal toplumlarda dışarı ile çok etkileşime girmemiş, kendi kültürel değerlerini hızlı modern değişime karşı korumuş ilçe görünümlü bir kasabanın incelenmesi ile gündelik yaşamda oluşturulan realitenin halk arasında gözlemlenip ve yazıma dökülmesidir. Bireylerin öteki ile olan ilişkisini anlamak için yapılacak çalışmalarda küçük bir bölge örnekleminin seçilip onların hem kendi aralarında nesnelleştirip içselleştirdikleri yasakları, kaygıları ve dinsel motiflerini gözlemlemek ana sorunsalı oluşturmalıdır. Çalışmamıza da genel anlamda bu açı ile bakılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gündelik Yaşam, Kültür, Sembolik Etkileşim, Öteki.

JEL Kodları: O18, Z10.

ABSTRACT

The most obvious and thorough examination method in the sense of everyday life is the examination of the internal factors of rural and urban cultures based on in-depth observation. At the time of the observation, a research based on ethnomethodology that is independent of the values of the public and appropriate to the scientific methodology should be based on examining the mutual communication between individuals and groups of social change in everyday life. From this point of view, the symbolic relations between individuals and groups, their mutual communication effect and change in Karaman Province's Kazimkarabekir District will be studied during 3 months.

The main aim of our work is to observe and write to the reality, among people, created in everyday life by examining a town seeming like district which has not interacted with the outside very much in rural societies and protects its cultural values against rapid modern change. In order to understand the relation of individuals to the other, it is important to select a small sample of the field and to observe their own objections and internalizations, as well as their concerns and religious motifs. It is also necessary to look at our work in this regard in general terms.

***Keywords**: Daily Life, Culture, Symbolic Interactionism, The Other.*

***JEL Codes:** O18, Z10.*

[199] Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Yrd. Doç. Dr., Karaman/TÜRKİYE; ozalpahmet@kmu.edu.tr

GİRİŞ

Gündelik yaşamda bireyler kendi yaşamlarını keşfetmek için dünyaya geldiklerinde onlar için gündelik yaşamın gerçekliği dışında bir katı bilinç bulunmamaktadır. Kendi gündelik yaşamlarını şekillendirirken bireyler doğuştan itibaren bir içselleştirme sürecine girişirler. Bu içselleştirme bireyin anlamlı ötekisini anlamaya ve onun yaşamını yorumlamasıyla tamamlanır. Kısmen bu tamamlanış son bulduğunda sosyalizasyon süreci vasıtasıyla bireyler gündelik yaşamın gerçekliklerini geçmişten gelen mutatlaşmış kalıplarla öğrenirler (Berger ve Luckmann, 2008). Atasözleri, değerler veya normlar bireyin dünyaya ayak basmadan onun için hazırlanmış olun nesnel halihazırda bilgiler olarak ortaya çıkar. Bu gerçeklik dünyası da bireye hem semboller, ki bu semboller içerisinde en etkin olanı dildir, hem de ifadeler vasıtası ile aktarılır (Jung, 2016). O halihazırda onun için var olan, insan eyleminin nesnel bir ürünü toplumsal bir yapıyla karşılaşır.

İnsan gündelik yaşamı bireylerin kendi bilgi stokları ile sınırlı ve bu sınırlılığı sahip kapasite sayesinde nesillere aktarılır. Bu açıdan bakıldığında birey için kırsal olsun ya da kent olsun gündelik yaşamın anlamlar açısından gerçekliği tartışılamaz bir gerçekliktir. Çünkü sosyal çevre insan yaşamını din ve benzeri birtakım sosyal kurumlar yoluyla o doğumundan önce şekillendirmeye başlamıştır (Berger, 2011). O dünyaya geldiğinde de uyması gereken kurallar ona sosyal olarak öğretilecektir. Bu neolitik insanından bu yana bu şekilde devam etmiştir. Her ne kadar tarihsel olarak daha sistematik bir hal alsa da bireyin içine doğduğu dünya diğer bireylerin inşa ettiği anlamlar dünyasıdır (Goffman, 2009). Bizler de bu anlamlar dünyasını bireylerin bakış açılarından incelersek, gerçekliği; ki onu birey yaratmıştır, anlamlandırmış ve bireyin yaşamına yine onun gündelik yaşamı içinde ışık tutmuş oluruz.

Modern toplumların meçhul ve kompleks gerçekliliğinin bilim insanlarınca incelenebilmesi durumu oldukça zamansal ve maddi sıkıntılara yol açar. Bu nedenle, sosyo-kültürel alanda yapılan çalışmalar daha küçük gruplara nitel vasıtalarla ya da daha büyük gruplara nicel yollarla varmaya çalışmıştır (Kaya, 2013). Gündelik yaşam bu açıdan bakıldığı zaman bilim insanları için ne kadar çalışma alanı dışında bırakılsa da günümüzde sembolik etkileşimci ve etnometodolojik yaklaşımlar araştırmacıları bireye yönlendirmiş ve onun anlamlar dünyasının anlaşılmasıyla toplumsal gerçekliğin ortaya çıkacağını varsaydırmıştır (Coulon, 2010).

1. Araştırma Süreci ve Verilerin Yorumlanması

Araştırmamız, Karaman'ın Kazımkarabekir ilçesinde Haziran ve Eylül aylarını içine alan 3 aylık bir katılımcı gözlem ve mülakat yoluyla yapılmıştır. Mülakat soruları yarı-yapılandırılmış olup, gözlemler sonrası bazı konuların daha da anlamlandırılması için kısmi olarak değişikliklere uğramıştır. 3100 nüfuslu bu ilçede aile içi yaşamın ve toplumun aileyi nasıl anlamlandırdığı, bunun yanında ise "ata" ve "aba" kültürünün nasıl nesnelleştirilmiş insan düşüncesinde sorgulamaksızın yer ettiği incelenmiştir. Çalışmaya mülakat için 5 aile katılmış ve onların kendi yaşamlarını nasıl yorumladıkları, çevresindeki nüfuz edinmiş yetişkinleri nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Bütün bunlar yapılırken, çalışma esnasında birçok ev ziyaretleri gerçekleştirilmiş, kahvehanelere giderek toplum ve davranışları gözlemlerle not edilip yorumlanmaya çalışılmıştır. Kahvehanelerde ve yapılan ziyaretlerde hiçbir şekilde bireylerin yaşantılarına ve konuşmalarına müdahale edilmemiş, yaşantılarına herhangi bir etki yapılmamıştır. Bulunulan çevrenin araştırmacının kendi yaşam alanı olmasından dolayı yapılan çalışmadan toplum etkilenmediği ve toplumun davranış farklılıklarının ortaya çıkmadığı gözlemlenmiştir.

1. 1. Kırsalda Aile Yapısı ve Yaşantısı

Kırsalın insan yaşamına olan etkilerini düşünmek, kırsalda yaşayan insan için hem anlam ifade etmeyecek kadar bilinmez bir düşünce hem de kırsalın ne anlama geldiğini bilmeden ona doğaüstülük yüklemek bir İç Anadolu kasaba görünümlü ilçesinden beklenen bir davranış olarak görünmektedir. Aile içi unsurlar geniş ailenin görünümünde olmakla birlikte, aynı zamanda içsel yaşantılarda çekirdek aileyi yansıtmaktadır. Aile bu kırsalın önemli tabusu haline gelmiş bir unsurdur. Ona olan inanç ve bağlılık sorgulanamaz bir dogma gibidir. Ailede baba ile anne arasında her ne kadar sevgi yoksunu bir ilişki var gibi görünse de toplumsal baskının geçmişten gelen normunun insana yansıması şeklinde içte gizlidir. Kadın aile

içinde o kadar geniş salahiyete sahip ki, hem evin tüm işlerini yapmak zorunda kalmasının yanında evin dışında da tarımda yüklendiği görev onu paha biçilmez bir işçi yapmaktadır. Ataerkil aile yapısının bu denli hakim olduğu bir yerde erkeklerin ataerkilliklerini yöneltmek için kullandığı yöntemler hem gazinolara gitmek hem de dağ eteklerinde alkol tüketip farklı arzular yaşamaktır. Kırsallık Anneye o kadar yük getirmiştir ki, aile içinde kadın sığ bir pozisyonda kalmıştır. Ancak kadının komşuluk ilişkileri sayesinde

1. 2. Kırsalda Anlamlı Yetişkin ve ABA Kültürü

19. Yüzyılın modern bilimi psikolojinin geliştirdiği terapi tekniklerine ihtiyaç duyulmamaktadır. Kadın aile dışında diğer komşuluk ilişkilerinde "aba" kültürü geliştirmiş ve bu kültürü kızı vasıtasıyla nesile aktarmıştır. Bu sayededir ki, "aba"sında yaşayacağı huzurlu ve sakin ortam sayesinde evdeki onun farkında bile olmadığı sıkıntılı yaşamsal sürecine bir nebze olsun yardım etmektedir. "Aba" ilçede dul kalmış kadınları ifade etmektedir. Ancak ileriki bölümde detaylı bir şekilde bu konu inceleneceğinden burada sadece kısaca bahsedilecektir.

Kadının yoğunluğu ve yorgunluğu onun dünyasında bilincinde olmasa da hayati bir yorgunluktur. Ancak son dönemlerde kadının tarla ile olan ilişkisi sabahın erken saatlerinde kalkmak ve gidecek onlara erzak hazırlamaktan ibaret olmaktadır. Benzer şekilde hazırlanan erzak yanında işin tümünden haberdar olmasa da ona karşı yaşadığı yoğun "anksiyete" durumudur. İş yaşamının onun açısından tanımı "kadının yeri kocasının yanıdır" cümlesi olsa da literatürdeki yeri ev hanımlığıdır. Ancak modern yaşamın sadece televizyon ve dokunmatik olmayan telefondan ibaret olduğu bir fikir yaşamında yaşadığı derin duygulara anlam verememesinin nedeni yaşayacağı duyguları tanımamasındandır. Onun için bir komşu ziyaretinde içilecek tabusal içecek çaydır. Kahvenin kadınlar arsındaki yeri zenginliktir. Sınıfsal farklarda kadınlar zengin bir mirasa sahip olanlarda kahve içmektedir. Ailenin kızının ya da oğlunun Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde olması nedeni ile getirdiği kahvesi onu önemli misafirler ağırladığında kurtarıcı bir din gibidir. Kadının diğer kadınlar arasında yaşanacak gerginlik nedeni ile arkasından yapmak zorunda olduğu dedikodu kahvenin vereceği lezzet kadar etkili görünmektedir.

"Komşuya gittiğim zaman yapılacak şey başkasının hakkında konuşmak değil. Zaten ben onun yüzüne de söylerim. Kötülemek için değil ki. Öyle olsa il ne der."

Kadının komşuluk ilişkilerinde bir kayda değer hususta, batırık ve kısır olarak isimlendirilen genel Anadolu yiyeceği bir karışımdır. Bu karışım onlar için ender ziyaretlerde yapılması gereken ritüeldir. Ritüel olarak ifade etmemdeki temel neden kadının gözlemlerinde kadınların her bu yemeği yaptıklarında şahit olduğum benzer davranışlardır. Yaş olarak küçük olanların mutfağa ki bu evin ayrı bir kısmında bulunmaktadır, gitmeleri, içeridekilerin ise bir yardım gerekip gerekmeyeceğinin sorulmasının başlaması ile ritüel başlamaktadır. Sonrasında sıcak su ilave edilirken yapılan genel davranış ise dedikodunun kullanılmasıdır. Kapalı toplum yapısının hakim olması, kadının dışarı çıkamaması, ilçenin sınırlarının evlerin bitimine kadar olduğu düşüncesi onları ister istemez dedikoduya itmektedirler. Kadın için bunların tersini yaşamak bir sosyal yasaktır. Farkında olmasalar da kendileri birer otomatik mekanizma gibi bunları yapmaktadırlar. Alışkanlıkları haline gelmiş davranışların dışına çıkmak oldukça korku verici bir durum olur.

"Bir gomşuya gidildiği zaman ona bir şeyler yapmak gerekir. Değilse gınallar."

Başkaları tarafından sertçe ve duygusuzca eleştirilme olan kınanma, insanları çoğu davranıştan alıkoyan sosyal yasaklardır. Kınanma durumu nüfusun tüm kadınlarının kabul ettiği bir korkudur. Kınanma ile dini değerler arasında bir köprü oluştuğu düşüncesi beni kadınların davranışlarındaki dini ve kültürel açıdan benzerliklere yöneltmektedir. Kınanmanın yanında sosyal ortamda kadın, eşin korkusu olmadan daha çok diğer kadınların korkusundan sosyal yasaklara uymakta gibi görünmektedir. Ancak eşin gizli denetimi hem aile içinde çocuğu hem de kadını etkilemektedir. Kadının ileri teknoloji ile tanışması onun geçmişteki elde çamaşır yıkama, bulaşık makinası daha tam olarak tüm evlerde mevcut değildir, alışkanlığı ortadan kalkmıştır. Bu güzel gibi görünse de kış aylarında sobalı evlerde sobayı değiştirme ve yakma işi kadına kalmaktadır. Erkekler tarım ile ilgilendiklerinden dolayı kış aylarında genellikle kahvehanelere gitmekte ve sosyalleşmektedir. Ancak kadının sosyal gelişim alanı belirtmiş olduğumuz gibi daha çok ev olduğu için sobanın tüm zorlukları da kadının sırtına düşmektedir. Erkeğin kahveden eve geç gelme alışkanlığı kadınların

bu durumu istemeyerek kabul etmeleri ile sosyal kabul halini almış ve kadın tarafından sorgulanmamıştır. Kadının toplumsal cinsiyet rolleri ev için tam bir erkek görünümündedir. Kadın imajı oldukça kapalı bir giyinme olmasa da aile dışı yerlerde baş üzerini örten bir eşarp, vücudu kapatan bir giysi ile muhafazakar bir görünümdedir. Renkli kıyafetler yaz aylarında daha çok tercih edilmekte, bu durumu yurt dışından gelen yabancı misafirlere bağlamaktayız. Ancak ahalinin belirli kısmının hayvancılık ile uğraşması nedeni ile kıyafetlerde de değişim olmaktadır. Hayvancılık ile uğraşanlar şehrin dış kısımlarında oturmaktadırlar. Bu nedenle giyimlerine şehre inmedikçe özen göstermemektedirler. İç kesimlerde küçük baş hayvancılık yapan kesim sadece hayvanlarını çobana teslim etmeye gittiğinde eski kıyafetlerini giymektedir. Hayvanları gütmek ve çobana teslim etme görevi de kadına ayrılmış bir görevdir.

1. 3. Kırsalda Evin Kültürel Yapısı

Ev içi yaşamı kadının kendi diyaznını ve zevklerini göstermektedir. Evin içinde görebileceğimiz en çok şeyler fotoğraflardır. Aile fotoğrafları ile birlikte Kur'an alfabesi ile yazılar mevcuttur. Genel olarak evin içinde televizyonu ortalayacak şekilde bir dolap mevcuttur. Bu dolap kadın için çok fonksiyonludur. Mutfak ile oturma odası arasında yatak odası görememek insanları şaşkınlığa itebilse de genellikle sobadan dolayı tek odada oturmakta ve yatmaktadırlar. Kadın bu yatakları kendi pamuğundan yapmaktadır. Genellikle bahar mevsimlerinde bunları yıkar ve temizler. Tekrar çarşaf içine doldurma işlemi hemen gerçekleşir. Aslında zannımıza göre ilçe kültüründe kadının yeri doldurulamaz niteliktedir. Ev yaşamını anlayabilmek için hatta ileri gitmek gerekirse toplumsal yaşamı anlayabilmek için kadını merkeze alıp onun etrafından değerlendirmede bulunmak gereklidir. Kendi çocuğunu yetiştirirken çocuk ergenliğe girene kadar hatta 20'li yaşlara kadar, çocuğu ileride derinlemesine inceleyeceğiz, annenin etkisi altındadır. Kız çocuğu dikkate alınırsa anneye benzeme arzusu Freud vari bir açıklama olacaktır. Tabidir ki kapalı toplumlarda kız çocuğunun evde durması ileride de bir alışkanlık halini alacak ve evlilik sonrası bu durumu pratiğe sokacaktır. Kendisi ev yaşamını düzenlerken kız da evin hanımına yardım etmektedir. Özel bir yaşam kadın için olmadığı gibi kız için de olmamaktadır. Tabii ki bu durumu eğitim almak için dışa giden kız çocuklarını ayrı tutmalıyız.

1. 4. Kırsalda Anlamlı Yetişkin Olarak ATA

"Ata" tabiri kasaba hayatı içerisinde bazen babanın yurt dışında olması bazen ise ayrı olan aileler nedeni ile kullanılmıştır. Ata kelimesine yüklediğimiz anlam besleyen ve terbiye eden kişi anlamındadır. Annenin konumu maskülenlik açısından yeterli olmadığı için atanın konumunu kullanacağız. Ata aileler içinde hem dede hem de amca olabilir. Evde yönetici olarak erkeğin bulunmadığı durumlarda işe koşan kişidir. Ancak, dul kalmış kadınları bu düzlemden çıkarmak gerekir. Çünkü onlar daha çok kendi işlerini ev içinde kendileri görürler ve bir denetim mekanizmasına sahip olmazlar. İlerleyen yaştan dolayı kız ya da erkek çocuğu kadının gündelik yaşamını kolaylaştırmak için yaptığı bazı yardımları saymazsak aslında kasabanın en bağımsız karakterleri bu kadınlardır.

Baba aile içinde daha çok lider konumunda durmaktadır. Ailede sürekli bulunmayan, genelde kahvede vakit geçiren çiftçi bir kişidir. Liderliği ev içerisinde soyut bulunan baba, sigara ve alkol tüketiminde oldukça verimlidir. Yetişkin erkekler arasında alkol kullanma gözlemlerimize göre oldukça yüksektir. Alkolün kullanılması anlık rahatlama sağlamak içindir. Herhangi bir sıkıntı durumunda anksiyeteye bağlı olarak gelişen bir kullanım değildir. Bu tabirleri kullanmak için geliştirilecek kavram "gündelik içiciler" olacaktır. Gündelik içicilerin durumu kasaba içinde buna 20 yaş üstü dahildir, ileri düzeyde bağımlılıktır. Alkol tüketimi ile birlikte babada kış aylarında kahvehane bağımlılığı da bulunmaktadır. 8 adet kahvehanenin bulunması 8 adet de caminin bulunması bir tesadüf müdür bilinmez ancak nüfusun 3100 civarında olduğu kadınların nüfus içindeki oranın yüksekliği ile de olsa kahvehane sayısı oldukça yüksek durmaktadır. Erkeğin aslında sığınma alanı durumunda bulunan kahvehaneler, kasaba halkı için ev ile tarla arasında uğrak mekandır. Yaz aylarında sabah erkenden tarlalarına giden ve sanki kış aylarındaki kahvehanede oturan sakin ve miskin adamlar olmayan bu insanlar akşamları kahvehanenin yolunu tutmaktadır. Aralarındaki konuşmalar da genel olarak ekin üzerinden olmakta, tarlanın onlara bahşettiği şeyleri tartışmakla geçmektedir. Diğer bir yaşam geçirme kumar olmayan ancak kumar kağıtları ile oynan oyunlardır. Bu oyunlarda bireyler kendi obsesif oyun

zevklerine göre oyunları seçerler ve evlerine gidinceye kadar onun peşini bırakmazlar.

Kahvehane hayatından bu kadar sık bahsetmemizin nedeni dini bir mabet işlevi görmesindendir. Göreceli olarak kahvehaneye gelmeyen bireyler asosyal olarak düşünülürler ya da bazı konularda alaylara maruz kalabilirler. Sosyal yasaklardan birini de enteresan bir şekilde kahvehaneye gelmemek oluşturmaktadır.

SONUÇ

Görülmektedir ki, kırsalda yaşayan insanlar açısından sosyal yasaklar gündelik yaşam içinde kendiliğinden tekrar ve tekrar inşa edilmektedir. Bu yasaklara uymayan bireyler etiketlenmelere maruz kalmaktadırlar. Ayrıca, etiketin yanında sosyal bir dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Karaman'a 26 km mesafe uzaklıkta olan bu ilçe içinde kente yakın olmanın getirmesi gereken kültürel düzlem dışa açılmama sayesinde ilçeye uğramamıştır. Halk kendi kurallarını en işler şekilde içselleştirme mekanizması ile çocuklarına aktarmakta bu kurallar onların hayatlarını kutsal şemsiye ile kuşatmaktadır.

Yaşlı kadınlara ve evin besleyicisi olan erkeğe yönelik saygı kültürel bir unsur olarak direk bilim insanının karşısına çıkmaktadır. Ancak, son zamanlarda görülmektedir ki, bu kültür orta yaşla birlikte daha zayıflamakta, ilçe kültürü daha çok dejenerasyona uğramaktadır. Yeni nesilin bu kültüre bakışı oldukça kötümser görünmektedir. İlçe gençlerinin dışarı ile daha çok etkileşime girmesi, gündelik yaşamını bu ilçe görünümlü kasaba dışında gerçekleştirmesi yukarıda bahsedilen dejenerasyonun bir nedeni gibi görünmektedir. Bu sonuç ayrıca bir sebepler zinciri olarak da tekrardan değerlendirilebilir.

Çok güçlü bir işlevi olan kahvehane kültürü bireyin sosyalleşme ve doğruları edinme mağbedi olarak görünmektedir. Bu mağbet, asla terk edilmemesi gereken bir yerdir. Çünkü halkın doğruları burada gün be gün inşa olmaktadır. Bir doğru ilerleyen zamanlarda yanlışlanabilir. Eğer sakinlerden birisi bu gerçeği kaçırırsa yeniden adaptasyon olmakta zorlanacaktır. Ayrıca, bu adaptasyon sürecinde "dedikodu" yoluyla birey sosyal dışlanmaya ve etiketlemeye de maruz kalacaktır. Her ne kadar modern dünya kendisini çok katlı apartmanların gri beton duvarları arasına gömse de, burada kırsalın halk üzerindeki etkisi ve dışa olan kapalılık ilçe halkının kültürel dengesini korumayı başarmıştır.

KAYNAKÇA

1. Berger, P. L. ve Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi, (Çev.: Vefa Saygın Öğütle), İstanbul: Paradigma Yayınları.
2. Jung, C. G. (2016). İnsan ve Sembolleri, (Çev.: Hatice Mukaddes İlgün), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
3. Berger, P. L. (2011). Kutsal Şemsiye, Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları, (Çev.: Ali Coşkun). İstanbul: Rağbet Yayınları.
4. Goffman, E. (2009). Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu (Çev.: Barış Cezar), İstanbul: Metis.
5. Kaya, K. (2013). Küçük Gruplar Sosyolojisi, Üçüncü Baskı, Isparta: Fakülte Kitabevi.
6. Coulon, A. (2010). Etnometodoloji, (Çev.: Ümit Tatlıcan), İstanbul: Küre Yayınları

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(44)

Doç. Dr. Kaya YILDIZ[200]; Yrd. Doç. Dr. Sevilay YILDIZ[201]

ÖĞRETMEN ADAYLARININ SALDIRGANLIK ALGILARI

PRESERVICE TEACHERS AGGRESION PERCEPTIONS

ÖZ

Bu araştırmanın amacı; Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı öğrencilerinin saldırganlık algılarını saptamaktır. Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma evrenini, 2015-2016 öğretim yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalında öğrenim gören 431 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırma verileri, Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen Türkçe uyarlanması, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Can (2002) tarafından yapılan "Saldırganlık Ölçeği (Aggression Questionnaire)" ile toplanmıştır. Saldırganlık ölçeği, "fiziksel saldırganlık", "sözel Saldırganlık", "öfke", "düşmanlık" ve "dolaylı saldırganlık" olmak üzere beş boyuttan oluşmaktadır. Araştırmada öğrencilerin saldırganlık ve bunların alt boyutlarına ait değişkenlere ilişkin algı düzeylerini saptamak için frekans, yüzde ve standart sapma dağılımları incelenmiştir. Araştırmada, tüm sınıf düzeyinde öğrencilerin saldırganlık algıları ($\overline{x}$ =2,44, ss=,509) "Düşük" düzeydedir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Adayları, Saldırganlık, Fiziksel, Sözel, Dolaylı, Öfke, Düşmanlık.

ABSTRACT

The aim of this study to investigate the aggression perceptions of preservice classroom teaching department students. The study is designed as a descriptive study. The population of the study is formed by 431 preservice classroom teaching department students in the 2015-2016 academic year.

The data were collected through Aggression Questionnaire developed by Buss ve Perry (1992) and whose Turkish adaptation, reliability and validity studies were performed by Can (2002). The Aggression Questionnaire has "physical aggresion", "verbal aggresion", "anger", "hostality" ve "ındirect aggression " dimensions. In the study, to analyze the data the frequency values, the standart deviation and mean scores were calculated. The findings revealed that the preservice teachers' perceptions about their aggression levels were at low level ($\overline{x}$ =2,44, ss=,509) at all grades.

Keywords: *Preservice Teachers, Aggression, Physical, Verbal, Indirect, Anger, Hostality.*

[200] **Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Bolu/TÜRKİYE; kaya_yildiz@hotmail.com**
[201] **Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Bolu/TÜRKİYE; sevil_yil@yahoo.com**

1. GİRİŞ

Toplumsal bir ortamda yaşayan birey, sosyal olmanın bir gereği olarak sürekli diğer insanlarla etkileşim halindedir. Bu etkileşim ortamında bazen saldırgan davranışlar göstermekte bazen de saldırgan davranışlara kendisi maruz kalmaktadır. Saldırganlık kavramını; başkasını incitecek, zarar verecek her türlü eğilim olarak açıklanabilir. Çok eski bir geçmişe sahip olan ve kökeni karmaşık bir yapıya sahip olan saldırganlık eğilimi; insanların toplumsal ve kişisel yaşam alanlarında ciddi problemlere neden olduğu için farklı bilim alanlarında, birden fazla çalışmada, araştırma konusu olmuştur (Kaynak, 2013). Yapılan araştırmalar saldırganlığın köklerini, saldırganlığın ne olduğunu, saldırgan davranışların şekillerini ve saldırganlığa neden olan faktörler incelemiş ve insanoğlunun sergilediği ve sosyal bir olgu olan saldırganlık, çoğunlukla karmaşık ve detaylı davranışları kapsadığı sonucuna ulaşılmıştır (Yükselgün, 2008, Coie, Cillessen, Dodge, Hubbard, Schwartz, Lemerise ve Bateman, 1999, Monks, Palermiti, Ortega ve Costabile, 2011; Akt. Koşan, 2015).

Saldırganlığın ne olduğunu, herkesin bildiği düşünülse bile hangi davranışların saldırgan olarak nitelendirileceği günümüzde dahi tartışma konusudur. Saldırganlığın tanımı eylemin bizzat kendisi ya da eylemde bulunan kişinin niyeti vurgulanarak yapılabilir. Eylemin kendisi vurgulandığında saldırganlık, başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu tanımda eylemde bulunan kişinin niyeti göz önüne alınmamaktadır. Bu ise belirleyici bir etmendir. Eylemde bulunan kişinin niyeti dikkate alındığında ise saldırganlık, başkalarını incitme ya da onlara zarar verme niyetiyle yapılan her türlü davranış ya da eylem olarak bir tanımlanır (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998; Akt. Çelik, 2006). Genel olarak "başka kişiyi/kişileri incitmeyi ya da ona/onlara zarar vermeyi amaçlayan davranış" biçimi olarak tanımlanan saldırganlık farklı kuramcılar tarafından farklı şekillerde ele alınarak tanımlanır (Çelik ve Otrar, 2009). Berkowitz (1987) saldırganlığı canlı veya cansız herhangi bir varlığa karşı fiziksel ve/veya duygusal olarak zarar vermeyi amaçlayan her türlü davranış biçimi olarak tanımlayarak niyet kavramını ön plana çıkarırken, Bandura (1973), ise kasıt/niyet kavramına dayalı olarak saldırganlığı açıklamak yerine, sosyal kuralları bozan ya da yıkan zarar verici davranış kalıpları içinde değerlendirmeyi uygun bulmuştur (Çelik ve Otrar, 2009). Saldırganlık üzerine yapılan bu tanımlar, başka araştırmacılar tarafından desteklenmekle beraber, pek çok araştırmacı, tek başlık altında saldırgan davranışları tanımlamak yerine, farklı saldırganlık türlerinin var olduğunu ve bunların birbirinden farklı şekillerde tanımlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Buna dayanak noktası olarak da araştırmacılar, farklı uyaranların, farklı fizyolojik, psikolojik ve zihinsel süreçlere birleşerek birbirinden farklı saldırganlık türlerinin oluşumuna kaynaklık etmesini göstermektedir (Gehlbach, 2000; Morris, 2002; Lui, 2004; Akt. Çelik ve Otrar, 2009). Buss (1961), saldırganlığı üç boyut olarak sınıflandırmıştır: a) fiziksel ya da sözel saldırganlık, b) aktif ya da pasif saldırganlık, c) doğrudan ya da dolaylı saldırganlık şeklinde kategorize etmiştir. İttirmek, baskı yapmak, çekiştirmek, vurmak, ısırmak gibi davranışlar fiziksel saldırganlığa örnek olarak gösterilirken, sözel iletişim yoluyla psikolojik olarak karşıdaki kişiye incitmek ve ona zarar vermek ise, sözel saldırganlık olarak tanımlanmıştır. Aktif saldırganlık, amaca yönelik bir davranış olup, bu davranış biçiminde saldırganının kurbana acı çektirme ve canını yakma amacı esastır. Pasif saldırganlık ise, aktif saldırganlığın zıttı olup karşıdaki kişiyi aktif olarak tahrip etmek yerine, onun amacını gerçekleştirmesine engel olmak olarak tanımlanabilir. Doğrudan saldırganlık karşıdaki kişiyi kışkırtmaya ya da öfkelendirmeye neden olabilecek zararlı uyaranların direkt olarak karşıdaki kişiye gönderilmesi sonucunda oluşan saldırganlık türü iken, dolaylı saldırganlıkta ise dolambaçlı yollarla karşıdaki kişiye zarar verici uyaranların gönderilmesi söz konusudur (Donat Bacıoğlu ve Özdemir, 2012).

Saldırganlık davranışının meydana gelmesinde; içgüdü, engellenmeye düşük tolerans, güdüleri içeren engellemeler, kişilik özellikleri, biyolojik faktörler, öğrenme bozuklukları, davranış bozukluları, anne baba becerilerinin eksikliği, aşağılanma, ortalamanın üzerinde şiddete maruz kalma, saldırganlığın taklit edilmesi, yüksek riskli gruplarda olma, düşük özsaygı, A tipi kişilik, toplumsal cinsiyet rolleri, fiziksel çevre, alkol ve madde kullanımı, kışkırtma, dezavantajlı gruplardan olma ve cinsiyet sayılabilir. Saldırganlık bazen de önyargılarla, ırkçılık ve marjinalleşmeyle de ilgili olabilmektedir (Hogo ve Vaughan 2006; Akt. Koşan, 2015).

İnsanlar hayatlarının her bölümünde ve her ortamda direkt ya da dolaylı, sözlü ya da fiziksel olarak

şiddet olaylarını görmekte hatta maruz kalmaktadırlar, Freud (1920), insanın iki temel içgüdüsünden birinin saldırganlık olduğunu belirterek saldırganlık üzerinde önemle durmuştur (Kılıçarslan, 2009). Toplumda şiddet olaylarının temelinde insanın içinde yer alan bu saldırgan eğilimlerin yattığı ileri sürülmektedir. Dolayısıyla çağlar boyunca saldırganlık araştırmacıların dikkatini çekmiştir (Karabıyık, 2003). İnsanların temel dürtülerinden biri olan saldırganlık, ister doğuştan gelsin isterse sonradan kazanılsın sonuçta insan yaşamını olumsuz etkilenmektedir (Ersoy, 2001). Okulda şiddet ve saldırganlık, diğer istenmeyen davranışlar gibi okuldaki eğitim çabalarını olumsuz yönde etkilemesinin yanı sıra, öğrencilerin karşılanması gereken temel gereksinimlerinden biri olan güvenlik gereksinimini de tehdit etmektedir (Kılıçarslan, 2009).

Bu araştırmanın amacı; Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı öğrencilerinin saldırganlık algılarını saptamaktır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada**,** Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı öğrencilerinin saldırganlık algıları saptanmaya çalışılmıştır. Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

2.2. Çalışma Evreni

Araştırmanın çalışma evrenini, 2015-2016 öğretim yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı öğrencileri oluşturmaktadır. Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalında toplam olarak 505 öğrenci öğrenim görmektedir. Araştırmada çalışma evrenin tamamına ulaşılacağından dolayı evrenden örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Araştırmada 431 öğrenci çalışmanın evrenin oluşturmuştur. Öğrencilerinin demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin cinsiyet ve sınıf değişkenine göre dağılımı

Değişkenler		Sınıf		Sınıf		Sınıf		Sınıf		Toplam	
		%				f				%	
Cinsiyet	Kız	84,3	0	84,9	0	2	8,0	8	1,0	40	8,9
	Erkek	15,7	3	15,1	6	6	2,0	6	9,0	1	1,1
	Toplam	19,3	3	24,6	06	18	7,8	24	8,7	31	00

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerinin demografik özellikleri; Araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğrencilerin %19,3'ü 1.sınıf, % 24,6'sı 2.sınıf, % 27,8'i 3.sınıf ve % 28,7'si ise 4.sınıftır. Öğrencilerin %78,9'u kız ve % 21,1'i erkektir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, ölçekle toplanmıştır. Araştırma verileri öğrencilerden Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen Türkçe uyarlanması, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Can (2002) tarafından yapılan "Saldırganlık Ölçeği" ile toplanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeğin daha önceden geliştiren kişiler tarafından geçerliliği ve güvenirliği sağlanmıştır. Bu ölçeğin bu çalışmaya göre uyarlanmasından dolayı alan uzmanlarının görüşleri alınarak ölçeğin kapsam geçerliği sağlanmıştır. Ölçek araştırmacılar tarafından uygulanmıştır. Ölçek uygulanmadan önce, öğrencilerle görüşülerek ölçek hakkında bilgi verilmiş, ölçeğin kullanım alanı ile ilgili bilgiler detaylarıyla anlatılmıştır. Ölçek uygulandıktan sonra araştırmacılar tarafından elden toplanmıştır. Ölçek öğrencilere elden dağıtılmış, bunlardan sadece 440 tanesi geri dönmüştür. Ancak 9 ölçekte boşluklar olması, birden fazla seçeneğin işaretlenmiş olması v.b durumlardan dolayı geçerli sayılmamıştır. Analiz işlemleri için 431 ölçek geçerli sayılmıştır.

Veri Toplama Aracı: "*Saldırganlık Ölçeği*": Saldırganlık Ölçeği (Aggression Questionnaire) Buss

ve Perry (1992) tarafından saldırganlığı ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Saldırganlığı beş boyutta inceleyen ve benzeri testlere göre saldırganlığın nasıl yansıtıldığını da tanımlayan, pek çok çalışmada kullanılmış bu ölçek, bireylerin rahatça yanıtlayabileceği sistematik bir ölçektir. Kendini değerlendirme tekniğine dayanan ölçek toplam 34 maddeden oluşturulmuştur. Ölçek 5'li likert tipinde geliştirilmiş olup, bireylerden ifadelerin karakterlerine ne kadar uygun olduğunu "Hiç uygun degil"den "Tam uygun"a kadar değerlendirmeleri istenmiştir. Saldırganlık ölçeği, yapılan faktör analizleri sonucunda "fiziksel saldırganlık", "sözel Saldırganlık", "öfke", "düşmanlık" ve "dolaylı saldırganlık" olmak üzere beş alt ölçekten oluşmuştur (Can, 2002).

Ölçeğin Türkçe uyarlanması, geçerlik ve güvenirli çalışmaları Can (2002) tarafından yapılmıştır. Ölçek, DSM IV tanı kriterlerine göre herhangi bir tanı almayan, sağlıklı ve gönüllü 300 bireye test-tekrar test seklinde iki defa uygulanmıştır. Sonuç olarak ölçeğin Türkçe uyarlaması yüksek derecede güvenilir iç tutarlılığa sahip olduğu saptanmıştır. Cronbach alfa katsayısı=0,915 olarak bulunmuştur. Test yeniden test korelasyonu güvenirliği r=0,482–0,760, p=0,000; alt ölçekler test yeniden test güvenirliği fiziksel saldırganlıkta r=0,847; sözel saldırganlıkta r=0,696; öfkede r=0,746; düşmanlıkta r=0,810; dolaylı saldırganlıkta r=0,743; toplam saldırganlıkta r= 0,857, p=0,000 olup yüksek düzeyde güvenirlik elde edilmiştir. Eş değer ölçümde tanımlanan güvenirliği Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği'nin sürekli öfke, öfke içe, öfke dışa alt ölçekleri birbiriyle pozitif ilişkisi r=0,531–0,746 olarak bulunmuştur. Öfke kontrol ile saldırganlık ölçeği toplam puan ve tüm alt ölçek puanları arasındaki ilişki negatif yönde (r= -0,304–0,146) olarak bulunmuştur (Can, 2002; Baş, 2010). Bu araştırmada da Saldırganlık ölçeğine yapılan güvenirlik analizinde ölçeğin tamamı için güvenirlik Cronbach's Alpha katsayısı .85 çıkmıştır.

2.4. Verilerin Analizi ve Çözümlenmesi

Çalışmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımlarına bakılmıştır. Araştırmada öğrencilerin saldırganlık ve bunların alt boyutlarına ait değişkenlere ilişkin algı düzeylerini saptamak için frekans, yüzde ve standart sapmalarının dağılımları incelenmiştir.

Araştırmada alt problemlerin çözümlenmesine dönük olarak elde edilen bulgular yorumlanırken (5'li likert tipi ölçeklerde); aralıklar "4.20-5.00" çok yüksek, "3.40-4.19" yüksek, "2.60-3.39" orta, "1.81-2.59" düşük ve "1.00-1.80" çok düşük olarak değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmada Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı öğrencilerinin Saldırganlık algıları ilişkin bulgular verilmiştir.

Öğrencilerinin Saldırganlık algıları ilişkin bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin saldırganlık algılarına ait ortalama ve standart sapma değerleri

		N	$\overline{X}$	ss
Saldırganlık	Fiziksel Saldırganlık	431	1,74	,672
	Sözel Saldırganlık	431	3,26	,851
	Dolaylı Saldırganlık	431	2,13	,524
	Öfke	431	2,60	,707
	Düşmanlık	431	2,45	,661
	Genel Saldırganlık	431	2,44	,509

Tablo 2'de öğrencilerin saldırganlık algılarına ilişkin aritmetik ortalamalar ve standart sapmalar verilmiştir. Genel olarak öğrencilerin saldırganlık algıları ($\overline{X}$=2,44, ss=,509) "Düşük" düzeydedir.

Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarında öğrencilerin; Sözel saldırganlık ($\overline{X}$ =3,26, ss=,851) ve Öfke algıları ($\overline{X}$ =2,60, ss=,707) "Orta" düzeydedir. Düşmanlık ($\overline{X}$ =2,45, ss=,661) ve Dolaylı Saldırganlık algıları ise ($\overline{X}$ =2,13, ss=,524) "Düşük" düzeydedir. Öğrencilerin Fiziksel Saldırganlık algıları ($\overline{X}$ =1,74, ss=,672) "Çok Düşük" düzeydedir.

Öğrencilerin Sınıf düzeylerine göre Saldırganlık algıları ilişkin bulgular Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre saldırganlık algılarına ait ortalama ve standart sapma değerleri

		N	$\overline{X}$	**ss**
Fiziksel Saldırganlık	1. Sınıf	83	1,86	,645
	2. Sınıf	106	1,64	,662
	3. Sınıf	118	1,62	,807
	4. Sınıf	124	1,85	,741
Sözel saldırganlık	1. Sınıf	83	3,38	,965
	2. Sınıf	106	3,18	,761
	3. Sınıf	118	3,30	,807
	4. Sınıf	124	3,20	,883
Dolaylı Saldırganlık	1. Sınıf	83	2,23	,591
	2. Sınıf	106	2,01	,398
	3. Sınıf	118	2,15	,539
	4. Sınıf	124	2,15	,542
Öfke	1. Sınıf	83	2,61	,486
	2. Sınıf	106	2,43	,460
	3. Sınıf	118	2,77	1,06
	4. Sınıf	124	2,59	,543
Düşmanlık	1. Sınıf	83	2,46	,610
	2. Sınıf	106	2,28	,585
	3. Sınıf	118	2,60	,751
	4. Sınıf	124	2,43	,638
Genel Saldırganlık	1. Sınıf	83	2,51	,522
	2. Sınıf	106	2,31	,406
	3. Sınıf	118	2,49	,553
	4. Sınıf	124	2,44	,521

Tablo 3'de öğrencilerin sınıf düzeylerine göre saldırganlık algılarına ilişkin aritmetik ortalamalar ve standart sapmalar verilmiştir. Genel olarak tüm öğrencilerin saldırganlık algıları "düşük" düzeydedir. 1. Sınıf öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$ =2,51, ss=,522), 2. Sınıf öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$ =2,31, ss=,406), 3. Sınıf öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$ =2,49, ss=,533) ve 4. Sınıf öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$ =2,44, ss=,521) "düşük" düzeydedir.

Saldırganlık ölçeği, "fiziksel saldırganlık", "sözel Saldırganlık", "öfke", "düşmanlık" ve "dolaylı saldırganlık" olmak üzere beş alt ölçekten oluşmaktadır (Can, 2002).

Fiziksel Saldırganlık: Fiziksel saldırganlık alt boyutunda yüksek puan fiziksel saldırganlıkta bulunma dürtülerini kontrol edememe, otoriter kişilerle sorun yaşama gibi durumları ifade etmektedir. Bu alt boyuttan yüksek puan alan bireylerde Sadist ya da antisosyal kişilik özellikleri, alkol ve madde kullanım bozuklukları gözlenebilir. Saldırganca davranışlarını kendi kendilerine kanıtlamak için başkaları tarafından kışkırtıldıklarını öne sürmek eğilimindedirler. Fiziksel saldırganlık puanının düşüklüğü ise fiziksel saldırganca davranışların göreli olarak bulunmadığı ve fiziksel saldırganlık dürtülerini kontrol etme yetisinin

güçlü olduğunu gösterir.

Araştırmada öğrencilerin sınıf düzeylerine fiziksel saldırganlık alt boyutunda 2. ve 3. sınıflardaki öğrencilerin algıları "Çok Düşük", 1. ve 4. Sınıf öğrencilerinin fiziksel saldırganlık algıları ise "Düşük" düzeydedir.

Sözel Saldırganlık: Sözel saldırganlık kavgacı ve düşmanca konuşmaları içerir. Bu alt boyutta alınan yüksek puan bireyde tartışma eğiliminin fazla olduğunu gösterir. Bu bireyler haksız olduklarını düşündükleri durumlarda öfkelenirler, kendilerini yabancılaşmış veya sıkılmış hissedebilirler. Yüksek sözel saldırganlık puanları genelde "extraversiyon" olarak tanımlanan kişilerde ve yüksek sosyo ekonomik düzeydeki kişilerde görülür. Panik bozukluğu, fobiler, ayrılma endişesi gibi bozukluklar ve davranış bozukluğu bulunan gençler ve ergenler de bu alt boyutta yüksek puan alırlar. Düşük puan alan bireyler kendinde tartışma eğilimi görmeyen çekingen kişilerdir.

Araştırmada öğrencilerin sınıf düzeylerine sözel saldırganlık alt boyutunda tüm öğrencilerin algıları "Orta" düzeydedir. Sözel saldırganlık boyutunda en yüksek ortalama ($\overline{X}$=3,38, ss=,965) ile 1. Sınıf öğrencilerindedir.

Dolaylı Saldırganlık: Dolaylı saldırganlık bireyin doğrudan yüzleşmeden kaçınma durumlarında öfkelenme eğilimlerini ölçer. Bu tür eylemlere yol açan durumlar genelde tatmin edici şekilde çözümlenemez, bu nedenle yüksek puan alan kişiler, yaşamlarının en azından bazı alanlarında yüksek düzeyde hayal kırıklığı yaşayabilir. Antisosyal kişiler yüksek puan almaktadır. Düşük puan alan kişiler ise genelde yaşamlarındaki çatışmaları çözümlemek için doğrudan yüzleşme yapabilen kişilerdir.

Araştırmada öğrencilerin sınıf düzeylerine dolaylı saldırganlık alt boyutunda tüm sınıf öğrencilerinin algıları "Düşük" düzeydedir. Yine bu boyutta 1.sınıf öğrencilerinin ortalamaları ($\overline{X}$=2,23, ss=,591) diğer sınıflardan daha yüksektir.

Öfke: Öfke alt boyutu uyarılma ve kontrol duygusuna karşı öfkelenme özelliklerini içerir. Bu alt boyutta alınan puanın yüksekliği davranış bozukluğu bulunanlarda antisosyal, pasif-agresif veya yenilgiyi kabullenme özellikleri bulunan yetişkinlerde görülür. Borderline kişilik özellikleri ve alkol kullanım bozukluklarında da yüksek puan görülür.

Araştırmada öğrencilerin sınıf düzeylerine öfke alt boyutunda 1. Sınıf öğrencileri ($\overline{X}$=2,61, ss=,486) ile 3.sınıf öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$=2,77, ss= 1,06) "Orta" düzeyde 2.sınıf ($\overline{X}$=2,43, ss=,460) ile 4.Sınıf öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$=2,59, ss=,543) ise "Düşük" düzeydedir.

Düşmanlık: Düşmanlık sosyal uyumsuzluğu ve ağır psikopatolojik ve hatta fiziksel bozuklukları konu alır. Küskünlük, sosyal yabancılaşma ve paranoya gibi davranışları temsil eder. Yüksek puan alan bireyler sosyal izolasyon halindedir, başkalarının gereksinimlerini veya duygularını dikkate almazlar. Düşük puan alan kişiler ise içinde bulunduğu sosyal ortamdan memnun demektir ya da şüphe eğilimlerini bastırıyor olabilirler.

Araştırmada öğrencilerin sınıf düzeylerine düşmanlık alt boyutunda 3.sınıf öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$=2,60, ss=,751) "Orta" düzeyde diğer sınıfların düşmanlık algıları ise "Düşük" düzeydedir.

5. SONUÇ: TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu araştırmada Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı öğrencilerinin saldırganlık algıları saptanmaya çalışılmıştır. Genel olarak öğrencilerin saldırganlık algılarının ($\overline{X}$=2,44, ss=,509) "Düşük" düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Baş (2010) ve Kurtyılmaz (2005), öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmalarında öğretmen adaylarının yüksek olmayan orta düzeyde saldırganlığa sahip olduklarını belirlemiştir, Tok'da (2001) çalışmasında üniversite öğrencilerinin orta düzeyde saldırganlığa sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Lysova (2007)'ın Rusya'da yaptığı çalışmada farklı üç üniversiteden öğrencilerin katılım göstermiş araştırma sonucunda bayan ergenlerin ve erkek ergenlerin yüksek seviyede saldırganlık davranışına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen diğer bir bulguya göre Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri, sınıf düzeyine göre farklılık göstermemektedir. Genel olarak tüm öğrencilerin saldırganlık algıları "düşük" düzeydedir. 1. Sınıf öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$=2,51, ss=,522), 2. Sınıf öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$=2,31, ss=,406), 3. Sınıf öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$=2,49, ss=,533) ve 4. Sınıf

öğrencilerinin algıları ($\overline{X}$ =2,44, ss=,521) "düşük" düzeydedir. Bu sonucu destekler nitelikte, yapılan birçok çalışmada saldırganlık ve sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Eron, 1987; Arıcak, 1995;Tuzgöl, 1998; Gümüş, 2000; Demirhan, 2002; Karataş, 2005; Ağlamaz, 2006; Sargın, 2010). Sınıf düzeyi ve gelişimi birlikte değerlendiren çalışmalarda, yaş ilerledikçe saldırganlık düzeyinin arttığını ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Güner, 1995; Singer ve Miller, 1999; Duncan, 1999; McConville ve Cornell 2003; ve Wall ve Barth, 2005; Erşan ve diğerleri 2009; McKinie, 2010).

Araştırmada ulaşılan sonuçlar ışığında; çalışma evreni daha da genişletilerek saldırganlık davranışları ve nedenleri ile ilgi daha geniş kapsamalı araştırmalar yapılabilir. Öğrencilerde saldırgan davranışlara sebep olan etmenler ortaya konarak üniversite öğrencilerinin iş hayatında bu davranışları sergilememeleri sağlanabilir. Öğrencilerin okul ortamında yaşayabilecekleri olası anlaşmazlıkları saldırganlığa başvurmadan yapıcı bir biçimde çözme becerileri kazandırılabilir. Üniversite öğrencilerine saldırganlık ve nedenlerine ilişkin hizmet-içi eğitim ve seminerler verilebilir.

KAYNAKÇA

1. Ağlamaz, T. (2006). *Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi. Y*ayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
2. Arıcak, Osman T. (1995). *Üniversite öğrencilerinde saldırganlık, benlik saygısı ve denetim odağı ilişkisi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
3. Baş, L. (2010). *Öğretmen adaylarının saldırganlık ve umutsuzluk düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Y*ayımlanmamış yüksek lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
4. Can, S. (2002). *"Aggression Questionnaire" adlı ölçeğin türk popülasyonunda geçerlilik ve güvenilirlik çalışması,"* Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Gata Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Psikiyatri Servisi, İstanbul.
5. Çelik, H. (2006). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının incelenmesi. Y*ayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
6. Çelik, H. Ve Otrar, M. (2009). Saldırganlık envanterinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 29, 101-120.*
7. Demirhan, M. (2002). *Kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenler açısından saldırganlık düzeylerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
8. Donat Bacıoğlu, S ve Özdemir, Y. (2012). İlköğretim öğrencilerinin saldırgan davranışları ile yaş, cinsiyet, başarı durumu ve öfke arasındaki ilişkiler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Uluslararası E-Dergi*, 2(2), 169-189
9. Duncan, R. D. (1999). Peer and sibling aggression: An investigation of intra-and extrafamilial bullying. *Journal of Interpersonal Violence*, *14*(8), 871-886.
10. Eron, L. D. (1987). The development of aggressive behavior from the perspective of a developing behaviorism. *American Psychologist*, *42*(5), 435-442.
11. Erşan, E., Doğan, O., & Doğan, S. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik açıdan değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Medical Journal (CMJ), 31*(3), 231-238.
12. Ersoy, Ş.(2001). *Çocuk yuvasında kalanlarla ailesiyle yaşayan dokuz-on bir yaş grubundaki çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. Y*ayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
13. Gümüş, T. (2000). *Kendini kabul düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre saldırganlık düzeyleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

14. Güner, N. (1995). *Ergenlerin dinledikleri müzik türünün depresyon ve saldırganlık düzeyine etkisi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
15. Karabıyık, Ç.(2003). *Üniversite öğrencilerinde saldırganlığı yordayan bazı değişkenler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
16. Karataş, Z.B. (2005). Anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi,* 317, 30-39
17. Kaynak, A. (2013). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Y*ayımlanmamış yüksek lisans tezi., Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
18. Kılıçarslan, S. (2009). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Y*ayımlanmamış yüksek lisans tezi., Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
19. Koşan, Y. (2015). *Üniversite öğrencilerinin facebook kullanımının narsizm ve saldırganlık düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi*. *Y*ayımlanmamış yüksek lisans tezi., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
20. Kurtyılmaz, Y. (2005). *Öğretmen adaylarının saldırganlık düzeyleri ile akademik başarıları, iletişim ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkiler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
21. Lysova, A.V. (2007). Dating violence in Russia. *Russian Education and Society*, 49 (4), 43-59.
22. McConville, D. W., & Cornell, D. G. (2003). Aggressive attitudes predict aggressive behavior in middle school students. *Journal of Emotional and Behavioral disorders*, *11*(3), 179-187.
23. McKinnie, B.D. (2006). An investigation of anger styles in adolescent students. *NegroEducational Review*, 57 (1-2): 35-47.
24. Sargın, N.(2010).Öğretmen adaylarının çatışma ve şiddete ilişkin farkındalık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 2010, Cilt 16, Sayı 4, ss: 601-616 Selçuk Üniversitesi, Konya
25. Singer, M. I., Miller, D. B., Guo, S., Flannery, D. J., Frierson, T., & Slovak, K. (1999). Contributors to violent behavior among elementary and middle school children. *Pediatrics*, *104*(4), 878-884.
26. Tok, Y,.(2001). *Cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
27. Tuzgöl, M. (1998). *Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması.* Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
28. Wall, A. E., & Barth, R. P. (2005). Aggressive and delinquent behavior of maltreated adolescents: Risk factors and gender differences. *Stress, Trauma, and Crisis*, *8*(1), 1-24.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(45)

Yrd. Doç. Dr. Engin EROĞLU*

BOZKIR KAVİMLERİNİN GÜNEY RUSYA'DAKİ GÖÇ HAREKETLİLİĞİ
THE MIGRATION ACTIVITY OF THE STEPPE TRIBES IN SOUTHERN RUSSIA

ÖZ

Tarih öncesi devirlerden itibaren Çin Seddi'nden Tuna Nehri'ne kadar uzanan coğrafya, atlı göçebe bir yaşam tarzına ev sahipliği yapmıştır. Bu geniş sahadaki bozkırların doğu kısmında olduğu gibi, batı kısmında da büyük ölçüde atlı göçebe yaşam süren ve bozkır kavimleri adı altında ele aldığımız Türk toplulukları ve devletleri varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu anlamda bozkır kavimleri, Hazar Denizi'nden Tuna Nehri'ne kadar uzanan Karadeniz'in kuzeyindeki Güney Rusya bozkırlarında yüzyıllarca hareketli bir yaşam tarzının temsilcileri olmuşlardır.

Bu göçebe toplulukların yayılma alanları zamana göre farklılık göstermekle birlikte, onların Moğol istilasına kadar Güney Rusya'nın siyasi yapısını yönlendiren ana unsurlar oldukları bilinmektedir. Ancak İskitlerden itibaren göçebe kültür dairesindeki bozkır kavimleri, kökleri Orta Asya'da dalları ise Güney Rusya'ya uzanan büyük bir ağaç gövdesinin sararıp dökülen yaprakları gibi, zamanla geniş bir coğrafyaya dağılarak büyük ölçüde kimliklerini kaybetmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Bozkır Kavimleri, Orta Asya, Güney Rusya, Türkler.

ABSTRACT

Since the prehistoric times, the area ranging from the Great Wall of China to Danube River has hosted a nomad cavalier lifestyle. In this wide area, just like in the Eastern part where the steppes are, the Turkic societies and states under the name of steppe tribes who mostly lived as nomad cavaliers have kept their existence in the western part of it. In this sense, steppe tribes have been the symbols of a very active lifestyle for centuries in the north of the Black Sea where the Southern Russia steppes ranging from the Caspian Sea to the Danube River are located.

The expansion fields of these nomad societies differ depending on the period, however they are known to be the main factor in the shaping of the Southern Russia's political structure until the Mongolian invasion. On the other hand, since the Scythians, the steppe tribes in the nomad cycle, just like the falling leaves of a tree with its roots in the Central Asia and branches in the Southern Russia, they lost their identities in time by spreading throughout a wider area.

Keywords: *Steppe Tribes, Central Asia, Southern Russia, Turks.*

* **Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Amasya/TÜRKİYE, erg.40@hotmail.com**

GİRİŞ

Bir topluluğun, yurdunu terk ederek dönmek ya da dönmemek üzere başka bir yere gitmesine göç adı verilmektedir. Sosyal bir olay olarak da değerlendirebileceğimiz göç faaliyeti, hayati ve ciddi sebeplere dayanır. Nitekim hiçbir topluluk önemli bir sebep olmaksızın yerini yurdunu terk edip sonu belli olmayan bir maceraya girişmek istemez. Bu anlamda Orta Asya bozkırlarında göç hareketinde bulunan bir topluluk, göç ettiği yerdeki topluluk veya devlete karşı hakimiyet mücadelesi vermek ve bu mücadeleyi kazanmak zorundaydı. Nihayetinde ise, göç edilen sahadaki toplulukların ya hakimiyet altına alınması ya da onların bölgeden sürülmesi gerekmekteydi.

Kavimlerin tarih sahnesine çıkışları, başka kavimlerle karışmaları ve tarihi sürece yön veren bir güç haline gelmeleri, çoğunlukla göçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tarih öncesi ve tarihi devirlerde belirli fasılalarla gerçekleşen göçlerin büyük bir kısmı, çalışmamızın da konusu olan Orta Asya merkezli olarak yapılmıştır. Türklerin anavatanı olarak bilinen Orta Asya; doğuda Kadırgan Dağları'ndan batıda Ural Dağları ile Hazar Denizi'ne, kuzeyde Sibirya'ya, güneyde ise Çin, Tibet ve İran ülkelerine kadar uzanan oldukça geniş bir sahayı kaplamaktadır (Durmuş,2015:35).

Göçün ortaya çıkardığı tüm bu olumsuz şartlara rağmen; uçsuz bucaksız Orta Asya bozkırlarında at koşturan göçebe Türk toplulukları bazı zorlayıcı sebeplerden dolayı zaman zaman yurtlarını terk ederek başka iklim ve coğrafyalara göç ederek yayılmışlardır. Bu toplulukları göçe zorlayan şartlar ise doğal, iktisadi, siyasi, sosyal ve askeri sebeplere dayanmaktaydı. Bununla birlikte, yeni ülkeler fethetme arzusu ve bunun tabii sonucu olarak yeni vatanlar kurma fikri de göçlerin sebepleri ve motivasyon kaynakları arasında sayılabilir.

Göçebe bir hayat tarzı ile birlikte at gibi etkili bir ulaşım vasıtasına da sahip olmaları nedeniyle Türkler, göç faaliyetlerini başarıyla yürütmüşlerdir. Bu anlamda Türkler, ziraat yapan toplumların aksine kendilerini tabiat kuvvetlerinin elinde hiç bir zaman esir hissetmemişlerdir. Konar göçer hayat tarzı onlara cesaret ile birlikte, büyük bir dinamizm de kazandırmıştır. Düşünce ufukları son derece geniş olan bozkır Türk toplulukları, yeni ülkeler fethetme ve yeni imkanlara sahip olma arzusu içinde olmuşlardır. Atın sağladığı sürat ve üstünlük duygusu onların bu arzularını gerçekleştirmeleri için güçlü bir motivasyon kaynağı olmuştur (Koca,2003:31).

Altay ve Sayan (Kögmen Yış) Dağları çevresi ile bu dağların kuzeybatı bölgelerinin Türklerin ilk anayurdu olduğu bilinmektedir. Fakat diller üzerinde yapılan mukayeseli çalışmalarla Türk anayurdunun bu bölgelerle sınırlı kalmadığı, Türklerin buradan doğuya, batıya ve güneye yayıldıkları anlaşılmaktadır (Koca,2003:8). Buradan binlerce yıl dalgalar halinde devam eden göçler başlıca iki yoldan olmuştur. Bu yollardan birisi Ural Dağları ile Hazar Denizi arasından ve Karadeniz'in kuzeyinden geçmektedir (Durmuş,2015:35).

Bu güzergah ile birbirine bağlanan, Türkistan'dan Güney Rusya'ya kadar uzanan bozkır sahasında, atlı göçebe yaşam şekline uygun güçlü bir kültürel bütünlük bulunmaktadır. Bu kültürel saha içerisinde; Macaristan Ovası'ndan Sarı Irmağın büyük kıvrımına kadar olan bölgedeki hayvan biçimli sanat anlayışı tarzlara ayrılmakla birlikte, bu sanat anlayışı içerisindeki benzerlikler şaşırtıcı boyutlardadır (Roux,2015:52). Nitekim, sürekli bir hareketliliğin yaşandığı doğu ve batı bozkırlarında kavimler sürekli olarak karışıp kaynaşmışlardır. Bu anlamda göç ve ticaret yolları Güney Rusya ile Orta Asya'yı birbirine bağlamıştır.

Diğer taraftan Güney Rusya'nın, Orta Asya'nın iç ve doğu kısımlarına nazaran kenarda kalan bir bölge olması nedeniyle, kültürel yapısında bazı farklılıkların meydana gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu anlamda aradaki mesafe uzunluğundan dolayı, konuşulan dillerde olduğu gibi, zamanla bazı kültürel farklılıkların ortaya çıktığı düşünülmektedir. (Ögel,1988:229). Bu farklılıkların zaman içerisinde kültürel kopmaya bağlı olarak arttığını ve böylece Orta Asya menşeili bozkır kavimlerinin hakimiyet alanlarının daraldığı bilinmektedir. Takip eden süreçte ise, bozkır kavimlerine ait kültürel öğelerin büyük oranda kaybolduğuna tanık olmaktayız. Göçebe karakterli kültürel yapının temsilcilerinin bu durumunu Bahaeddin Ögel'in ifadesiyle tanımlarsak; "Kökleri Orta Asya'da dalları ise Güney Rusya'ya uzanan büyük bir ağaç gövdesinin sararıp dökülen yaprakları gibi, zamanla geniş bir coğrafyaya dağılarak büyük ölçüde kimliklerini kaybetmişlerdir."

1.Bozkır Coğrafyası İçerisinde Güney Rusya'nın Konumu

Kuzeydoğu bozkır bölgesi; yüksek Pamir, Tiyen-Şan, Altay dağ kolları ve Batı Türkistan üzerinden batıya ve aşağı Tuna bölgesine kadar bütün Güney Rusya'ya uzanmaktadır. Batıda Silizya'dan, Doğu Türkistan ve Gobi bölgesine kadar uzanan sahanın bağlantısı doğudaki çok sayıdaki geçitle kurulabilmektedir. Bölgenin doğusunda geniş çöller bulunmaktadır. Bölgenin güney sahaları ise Hazar Denizi ve Karadeniz ile İran'daki dağlık arazinin yükselen dağ silsileleri ve Kafkas Dağları'yla sınırlanmıştır.

Aşırı nüfus artışına karşı son derece hassas bir iktisadi yapıya sahip olan Orta Asya'nın iç kısımları; sert iklim bölgeleri, yüksek dağlar ve geniş çöller ile birlikte güçlü gelenekler etrafında şekillenmiş Çin ve İran ile çevrelenmiştir. Bu nedenle, bir yerde iktisadi kaynaklar yeterli gelmediğinde diğer bir bölgeye göç edilmiştir. Bu göç güzergahları içerisinde Karadeniz'in kuzeyi boyunca Orta Avrupa'ya kadar uzanan bölge son derece önemli olmuştur. Göçebe unsurları engelleyebilecek siyasi bir gücün sürekli olarak var olmaması, göçebe yaşam tarzına imkan veren bozkırlar, kürk ticareti için elzem orman kuşağı ve Karadeniz limanlarının ticaret potansiyeli gibi etkenler bu bölgenin cazibesini artırmıştır. Buraya gelen topluluklar çoğu zaman devlet kurma ihtiyacı dahi duymamışlardır. Boylar arasındaki mücadelelerden ya da Çin ile girişilen mücadelelerden kurtulmaya çalışan unsurlar, Orta Asya bozkırlarının tabi bir devamı olan Güney Rusya yönünde hareket etmişlerdir. Bu yüzden bölgedeki doğal geçitler, kavimler kapısı olarak anılmıştır.

Orta Asya'dan Güney Rusya'ya gelen en önemli yollardan birincisi; Tanrı Dağları ve Aral Gölü üzerinde Hazar Denizi'nin kuzeyine gelen yoldu. Hem Güney Rusya'ya göç eden büyük kavimlerin göç güzergahları hem de bu bölgeye giden ticaret kervanlarının güzergahları bu yolu takip ediyordu. Güney Rusya'nın çehresini değiştiren göçebe bozkır Türk toplulukları bu yolu kullanarak bölgeye ulaşıyorlardı. Burada devlet kurmaksızın bağımsız halde yaşayan göçebe topluluklarla birlikte Hazar Devleti gibi büyük Türk devletleri de kurulmuştur. Zengin ziraat bölgeleri ve Dinyeper (Özi) gibi bir çok nehrin bulunması (Herodotos,IV,47-53) bölgenin cazibesini daha da artırmıştır. İkinci yol ise kuzey yoluydu. Tanrı Dağları ile Güney Rusya'yı birbirlerinden ayıran geniş çöller nedeniyle, bölgeye ulaşmak oldukça zordu. Ancak Volga(İtil) Nehri'nden başlamak üzere Baykal Gölü'ne kadar uzanan bölge doğal bir yol güzergahı konumundaydı (Ögel,1988:230).

2.Göçebelik Bilinci ve Göçler

Neolitik Çağa (M.Ö. 8000-3000) özgü icatlar, Orta Asya kurak kuşağında yaşayan insanlara çevreye uyum bağlamında yeni birtakım olanaklar sundu. Bu dönem genel olarak, dünya tarihinde tarım faaliyetlerinin arttığı bir dönemdir. Buna bağlı olarak nüfus da hızla artmıştır. Arkeolojik kanıtlara göre tarım, M.Ö. 7000 civarında bugünkü Türkmenistan'ın güney sınırlarına doğru yayılmaya başlamıştır. Ancak bölge kurak olduğu için tarım sadece vahalar ve ırmak vadilerinde yapılabiliyordu. Uzun yüzyıllar boyunca bölgede buğday ve pirinç yetişmiş, meyvelerinin ünü her yere yayılmıştır. Orta Asya'daki tarım kuşağında ihtiyaç fazlası ürün sayesinde M.Ö. 3. binyılda kasaba ve kentler ortaya çıkmıştır. Zaman içinde bu kentler birer ticaret ve zanaat merkezi olmuş ve özgün bir vaha kültürü gelişmiştir. Dolayısıyla Orta Asya'da bozkır ve çöl arazi yapısıyla birlikte tarım yapılabilecek özellikte vahalar da bulunmaktaydı (Findley,2012:37-38).

Diğer tarafan M.Ö. 4. binyıldan itibaren genelde kuraklığın hüküm sürdüğü bölgede, hayvanların ehlileştirilmesine dayanan yaşam biçimleri tarımdan daha fazla tercih edilmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak at yetiştiriciliği, at biniciliği ve tekerlek kullanımı günümüzdeki Ukrayna ile Rus kazak sınırı arasındaki bozkırlarda M.Ö.4000-2000 arasında geliştirilerek diğer bölgelere yayılmıştır (Findley,2012:38). Böylece yeni gelişen hayat şartlarına uygun olarak, M.Ö. 1. binyılda atlı göçebe[202] bozkır kavimleri tarih sahnesine

[202] İktisadi bir bakış açısıyla tanımlanacak olursa, göçebelik, topluluk üyelerinin çoğunun hayvanlarıyla birlikte göç ettiği kendine has bir ekonomik faaliyet tipidir. Dolayısıyla göçebelerin iktisadi, sosyal ve siyasal yapılarıyla birlikte dış dünya ile olan ilişkileri de göçebelik kavramı üzerinden anlam kazanmaktadır (Zelezcikov,1994:252;Khazanov,2015:95). Türkistan ve Güney Rusya bozkırlarında hüküm süren bozkır kavimlerinin birçoğu kışlak ve yazlaklar arasında gidip gelinen yarı göçebe bir hayat sürmüşken, çok az olmakla birlikte, yerleşik hayat sürenler de olmuştur (Khazanov,2015:101;Şeşen,2016:73; Baykara,2006:307 vd.;Sayılır,2012:567).

çıkmışlardır. Bu tarihten itibaren arkeolojik kaynaklarla birlikte Herodotos'un Historia'sı gibi yazılı kaynaklar da onlardan bahsetmeye başlamıştır. Tuna'dan Moğolistan'a ve güneyde İran'a kadar son derece geniş bir alana yayılmış ve kendine özgü siyasi ve askeri teşkilatlanması olan bu kültür (Findley,2012:39), uçsuz bucaksız bozkırlarda yarı göçebe bir yaşam tarzı ile birlikte uzak mesafelere göçü de mümkün kılmıştır. Dolayısıyla göçebe kültürün ortaya çıkmasında ve göç faaliyetlerinin yapılmasında; iklim değişikliği, nüfus artışı ve teknolojik gelişmelerin büyük etkisi bulunmaktadır.

3.Güney Rusya Bozkırlarındaki Göç Hareketliliği

Doğu batı istikametinde uzun bir mesafe boyunca benzer bir iklim şartlarına sahip olan Orta Asya'da yaşayan kavimler, Orta Asya'nın en doğusundan Avrupa'nın içlerine kadar uzanan coğrafyada rahatça hareket edebilme imkanına sahip olmuşlardır. Dolayısıyla Orta Asya'da yaşayan insanların karakterleri, dar sınırlar içerisinde belli bir toprağa bağlı olarak yaşamaya uygun olarak gelişmemiştir (Çakan,2015:33). Bu yüzden onlar, geniş bir coğrafyaya yayılarak, her gittikleri yeri kendi vatanları olarak görmüşlerdir. Bozkır iklim ve coğrafyasının doğu batı istikametinde süreklilik arz etmesi bu anlamda önemli bir etken olmuştur.

Orta Asya ve Avrasya bozkırlarındaki bu uçsuz bucaksız hareket kabiliyeti; göçebelerin lüksünü teşkil eden tunç, gümüş veya altından yapılmış koşum takımı ve techizat plakalarını süslemek için bütünüyle orjinal ve tedricen usluplaşan bir hayvan sanatının teşekkülünü de beraberinde getirmiştir. Bu sürecin M.Ö. 1200'lerden itibaren Karadeniz'in kuzeyindeki Avrasya bozkırlarının Kimmerler tarafından işgal edilmeye başlamasıyla birlikte ortaya çıktığı düşünülmektedir (Grousset,2015:14). Dolayısıyla Karadeniz'in kuzeyi boyunca uzanan Hazar Denizi ve Tuna Nehri arasındaki coğrafya, M.Ö. 2. binin başları ile M.Ö. 8. yy arasında Orta Asya kökenli bir kavim olan Kimmerler tarafından iskan edilmiştir (Durmuş,2015:36). İdil ve Ural Dağları arasındaki Pokrovsk'da bulunan ve takriben M.Ö.1300-1200 yıllarına tarihlenen tahta çatılı mezar, ön Kimmer ya da Kimmer tunç medeniyetinin Türkistan'a doğru uzandığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir (Grousset,2015:14).

M.Ö. 8'yy da ise İskitlerin Kimmerlerin ülkesini istila ettikleri kabul edilmektedir. Herodotos'un bildirdiğine göre İskitler, Massagetlerle yaptıkları savaştan yenik çıkarak Kimmerlerin yanına göçmüşlerdir (Herodotos,IV,11). Kimmerler, İskitlerin bölgeye[203] gelmesiyle birlikte büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmışlardır. Kimmerlerin bir kısmı istilaya karşı direnmek istemiş, diğer kısmı ise yurtlarını terketme düşüncesi içerisinde olmuştur. Bu kargaşa içerisinde Kimmerler, yeni bir vatan kurma motivasyonu ile yurtlarını İskitlere bırakarak, M.Ö 8.yy'ın son on yılı içerisinde Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlardan hereket etmek suretiyle Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya girmişlerdir (Durmuş,2015:94-95).

Böylece İskitler, Hazar Denizi'nin batısından başlamak üzere Tuna Nehri'ne kadar olan Karadeniz'in kuzeyindeki sahaya yayılmışlardır. Bu bölgede yaşayan İskitler Pers kaynaklarında "Denizin ötesindeki Sakalar" olarak adlandırılmıştır (Durmuş,2015:51-52). Herodotos'un bildirdiğine göre İskitlerin yaşadığı Güney Rusya toprakları kare şeklinde dama tahtasını andırır bir düzlüktür. Burada çarpışan ordular, büyük ırmaklar ve dağlar yüzünden hiçbir güçlüğe uğramadan, kolayca dolaşmışlardır. Bölgede yaşayan İskitler, hayvancılığın yanında tarım ve özellikle ticaretle yoğun olarak uğraşmışlardır.

M.Ö. 5. yy ortalarında Don (Tin) Nehri'nin doğu tarafında varlıklarını sürdüren Sarmatlar ise, özellikle M.Ö. 2. yy'ın başlarından itibaren Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda geniş bir coğrafyaya[204] yayılmışlardır. Sarmatların doğudan sürekli gelen toplulukların hareketiyle oluşan dinamik nüfus yoğunluğuna bağlı olarak, batıya doğru kaymaya başlamaları bu yayılmanın temel nedenidir. Böylece batıda Tuna Nehri ve Karpatlara kadar ulaşmışlardır. Takip eden süreçte ise, İskit egemenliğine son vermeleriyle birlikte Skythia adı Sarmatia

---

[203] M.Ö. 5. yy'da Yunanlıların tahıl ihtiyacının artmasına bağlı olarak İskit hakimiyetindeki kuzey-güney yönündeki ticaret rotalarının da önemi artmıştır. Bu hakimiyet ile İskitler, Karadeniz boyunca güneye doğru olan limanlara balık, kehribar, kürk ile birlikte tahıl (arpa, buğday, darı) ve kereste getirerek bunları lüks maddelerle değiştirme imkanı sağlayan bir ticari şebekeyi kumanda etmişlerdir. Nitekim İskitlerin hakim olduğu Güney Rusya toprakları hem kereste hem de buğday yönünden zengindi. Bu ticaretten elde edilen kâr İskitlere çeşitli altın objelere sahip olmaya yetecek maddi rahatlık getirmiştir (Eroğlu,2014:16).

[204] İskit ve Sarmat topluluklarının atı etkin bir biçimde kullanmaları (Strabon,7,8) ile onların geniş bir sahaya yayılmaları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

adına dönüşmüştür. (Durmuş,2012:77). Sarmatlar bu bölgede, farklı topluluklar halinde yaşamışlardır.

Orta Asya Türklerinin batıya uzanan kolu olan Güney Rusya'da, yukarıda da değindiğimiz üzere, özellikle M.Ö. 8. yy'dan itibaren İskitler ile birlikte güçlü bir nüfus baskısı meydana gelmiştir. M.S. 1. yy'dan itibaren ise Orta Asya merkezli nüfus baskısının tekrar yoğun bir şekilde gözlemlenebildiği bir döneme girilmiştir. Bu baskıya sebep olan temel etken ise Asya Hunları'nın ikiye bölünerek, bunlardan bir kısmının batıya doğru göç etmeleridir (Ögel,1988:228-229). Bu hareket, Orta Asya'nın doğu bozkırlarından batı bozkırlarına doğru yüzyıllarca devam eden göç hareketliliğini daha da arttırmış ve Avrupa Hunları gibi engel olunması güç, dinamik bir kuvvetin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

4. yy'ın ortalarında Alan ülkesini ele geçiren Hunlar, 374'te Volga kıyılarında görülmüşlerdir. Hareketlerine devam eden Hunlar, Volga kıyılarına ulaştıklarında, Karadeniz'in kuzeyindeki düzlükler bir Germen kavmi olan Gotların hakimiyeti altındaydı. Daha batıda Macaristan'daki Tisza nehri havalisinde ise Vandallar vardı. Bu Germen kavimlerinin yanı sıra bölgede Slav kavimleri de yoğun olarak bulunmaktaydı. 374'te Hun başbuğu Balamir'in idaresindeki gücün saldırısıyla önce Doğu Got (Ostrogot) gücü kırıldı. 375'te ise yüksek hareket kabiliyeti ve gelişmiş süvari taktiği ile saldırılarına devam eden Hunlar, Dinyeper kıyılarındaki Batı Gotlar (Vizgot)'a güç anlar yaşatarak, kalabalık Vizgot kütlelerinin batı istikametinde kaçmalarına neden olmuştur. Böylece Hun askeri gücünün harekete geçirdiği tüm bu unsurların baskısıyla, çeşitli kavimlerin birbirlerini yerlerinden atması, Roma İmparatorluğunun zor anlar yaşamasına ve kuzey bölgelerinin tahrip edilmesine yol açmıştır. Kavimler Göçü adıyla anılan bu hareketliliğin etkileri İspanya'ya kadar ulaşmış ve böylece Avrupa'nın etnik yapısında ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. (Kafesoğlu,2014:71; Maenchen-Helfen,1973:470). 469'da Hun devleti yıkılma sürecine girdiğinde, Hunlar Avrupa içlerinde çabucak erimiş ve kaybolmuşlardır. Karadeniz'in kuzeyinde kalan unsurları ise Bulgarlar gibi diğer Türk topluluklarının içerisine karışmışlardır (Golden,2014:346).

Orta Asya'da yaşayan ve Çin kaynaklarında Tye-le olarak anılan kalabalık Türk boylarından Ogurlar;[205] Batı Sibirya, batı Tanrı Dağları ve İli Irmağı bölgesinde oturan Sabirler tarafından yurtlarından çıkarılmasıyla 463'e doğru Güney Rusya bozkırlarına doğru göç etmişlerdir. Sabirleri yerlerinden oynatanlar ise Avarlar olmalıdır. Takip eden süreçte 515'te Sabirler de bölgeye gelerek Onogurlara komşu olmak suretiyle hem Kafkas bozkırlarında hem de Volga boyunca hayatlarını idame ettirmişlerdir**.** Batı bozkırlarında meydana gelen bu zayıf güç dengesi, doğu bozkırlarından gelen Avarlar tarafından altüst edilmiştir. Avarlar kısa sürede Sabir devletini yıkarak Alanlar, Onogurlar, Kuturgurlar ve Uturgurlardan kalan unsurlar üzerinde üstünlük kurmuşlardır (Golden,2014:346-350).

Muhtemelen Çinliler karşısında uğradıkları yenilgiden dolayı Avarların bir kısmı, Volga Nehri'ni aşarak Avrupa'ya geçmiş ve 568'e doğru Pannonya[206] merkez olmak üzere, büyük bir Avar İmparatorluğu kurmuşlardır. Böylece Slavların yaşadığı saha bütünüyle Avarlara tabi olmuştur. Slavların bu suretle uzun zaman Avar hakimiyetinde kaldıkları bilinmektedir. Bu yeni durum onların tarihi gelişimleri üzerinde büyük bir tesir yapmıştır. Nitekim Slavların ilk defa tarih sahnesinde görünmelerinin, Balkanlar'da ve Bohemya'ya[207] yerleşmelerinin, ilk siyasi teşkilatlarını kurmalarının ve hatta etnik yapılarının şekillenmesinin Avarların tesiriyle olduğu anlaşılmaktadır. Avarların zaafa uğrayarak Slav sahasından çekilmeleri üzerine, Doğu Slavları yine bir Türk devleti olan Hazarların[208] nüfuz ve tesirine maruz kalmıştır (Golden,2014:347;Kurat;2014:7).

Hazar Kağanlığı 7. yy'ın sonlarına kadar, Doğu Avrupa'nın en büyük siyasi teşkilatı konumundaydı. Don Nehri'nin aşağı kısmındaki Kerç boğazında, ticari iskeleler ile birlikte kaleler yaptıran Hazarlar, Orta Dinyeper'de şehirler de kurmuşlardır. Diğer taraftan 8. yy sonundan itibaren Dinyeper boyunca Karadeniz'e

---

[205] Ogurların, Hunlar ve daha başka unsurlardan oluşan geniş bir topluluk olan Bulgarlar (karışmış olanlar)'dan müteşekkil bir topluluk olduğu 480'lere ait tarihi bir belgede görülmektedir. Ayrıca kaynaklara ya kendi adlarıyla ya da Hun ve bazen de Bulgar olarak geçen Kuturgurlar ile Uturgurların etkinlikleriyle ilgili bazı kayıtlar da bulunmaktadır. Aralarındaki ilişkinin ne olduğu kesin olarak ortaya konulamamakla birlikte, bunları üçünün de Hun-Ogur unsurları ile ilişkili oldukları söylenebilir. Kuturgurlar, Don ve Dinyeper Nehirleri arasında, bunların doğusundaki Kuturgurlar ise Azak Denizi'ne doğru yayılmışlardır (Golden,2014:346-350).

[206] Kabaca bugünkü Macaristan (Findley,2012:348).

[207] Çek Cumhuriyeti'nde bir bölge.

[208] Hazarlar, Sabir (Suvar) boy birliğinin üyelerinden birisi olduğu düşünülmektedir. Arap kaynaklarına göre Hazarlara Türkçe Sabir, Farsça Hazarân denilmekteydi (Karatay,2010:108).

inmeye başlayan İskandinavyalı Normanlar (Vareg-Ruslar'da)[209] Orta Dinyeper'de kaldıkları süre içerisinde Hazar hakimiyetini tanıyarak, Hazar devlet yönetimini ve ekonomik teşkilatını örnek almışlardır. Kiev mıntıkasındaki Slav kökenli Polyanlar da Hazarların etkisiyle diğer doğu Slavlara göre siyasi bakımdan daha erken olgunlaşmışlardır. Bununla birlikte 859 yılına ait vekayinamelerde Hazarların, Polyanlar ve Vyatiçlerden her bacadan (her ev) birer beyaz sincap kürkü vergi aldıkları anlaşılmaktadır (Kurat;2014:8).

Güney Rusya'da yeni kavimlerin ortaya çıkması, Orta Asya'dan gelen akınların süreklilik arz ettiğini göstermektedir. Bu anlamda Bulgar kitleleri 7. yy'ın ikinci yarısına doğru Kafkasya'nın kuzey batısında oldukça kuvvetli bir birlik meydana getirmişlerdir. Fakat kısa süre sonra kurulan Hazar Devleti'nin baskısıyla Bulgarlar ikiye bölünmüşlerdir. Bunlardan birinci kısım batıya doğru göçerek günümüzdeki Bulgaristan'a yerleşip Tuna Bulgarlarını meydana getirmişlerdir. Tuna Bulgarlarının bu göç hareketiyle, onların Slav kitleleri arasında asimile olmaları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. İkinci kısmı ise Hazarların baskısı altında kuzeye doğru göçerek Volga Nehri kıyısındaki Kazan bölgesine yerleşmişlerdir. İtil (İdil/Etil) Bulgarlarının güney komşusu Hazar devletiydi. Yoğun etkileşimden dolayı Hazarlar ve Bulgarların kültürel sınırları birbirine karışmıştır (Ögel,1988:230-232). Hazar Kağanlığı'na tabi olmakla birlikte iç işlerinde bağımsız olan İtil Bulgarları, Kiev bölgesindeki Ruslar ve Volga'nın yukarısındaki Rus şehirleri ile münasebet kurarak, Rusların ekonomik ve kültürel gelişmelerinde önemli rol oynamışlardır (Kurat;2014:9).

9. yy ve 12. yy arasında büyük Türk göçlerinin bir kolu da Peçeneklerin gerçekleştirmiş olduğu göçlerdir. Peçeneklerin Karadeniz'in kuzeyine gelişleri Orta ve Doğu Avrupa ile Balkan tarihinde önemli bir rol oynamış ve bu durum Avrupa'nın etnik yönden şekillenmesine de sebep olmuştur. Bu göçün özellikle Kiev Rusyası ile Macarlar üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Peçenekler Volga'nın batısına geldiklerinde Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlar oldukça tenha idi. Don ve Kuban nehirleri arasında sadece Hazar hakanlığına tabi olan Macarlar vardı. Doğudan gelen Peçenek baskılarına karşı koyamayan Macarlar batı istikametine doğru harekete geçmişlerdir. Bu hareket bir anlamda Macarların günümüzdeki yurtlarına yerleşmelerini sağlayan bir etken olarak da görülmektedir. Diğer taraftan 943-972 yılları arasında Peçeneklerden kalabalık zümrelerin Macaristan'a giderek yerleştikleri de bilinmektedir. (Yücel,2007:33-35,39).

Peçenekler Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yüzyıldan fazla bir süre, sekiz uruğ halinde rahat bir yaşam sürmüşlerdir. Bu sekiz uruğun her birisi kendisi için ayrılan sahaya dağılarak yaylak ve kışlaklarda hayatlarını devam ettirmişlerdir. Ancak onları Volga ötesi yurtlarından çıkaran Uzlar(Oğuzlar)'ın batıya doğru ilerlemeleri, Oka-Sura çevresinde yaşayan Peçenekler üzerinde bir baskı oluşturmuştur. 11. yy'ın başlarında Uzların esas kütlesi doğudan gelen Kuman baskısı ile Volga'nın batı tarafına geçmiş ve Don boylarını işgale başlamıştır. Bu sırada Peçenekler ise Dinyeper'e doğru kaymışlardır. Ancak esas kütle Dinyeper'in sağ tarafındaki Dinyester boyuna, bugünkü Besarabya'ya gitmiştir. 11. yy ortalarına doğru on bir uruğ halinde yaşayan Peçenekler, Uzların baskısı altında sürekli olarak batıya hareket ederek sürülerini otlatmak için elverişli otlaklar ve kışı geçirebilecekleri yeni yurtlar aramışlardır (Yücel,2007:39-41).

Uzların baskısıyla batıya göç eden Peçeneklerin bir kısmı Kiev Rusyası'nın güney sahasında bir müddet kalarak Rus arazisine karşı akınlarda bulunmuş, ancak Rus Knezi Yaroslav Kiev'e hücum eden Peçenekleri yenilgiye uğratmıştır. Bu yenilginin nedeni ise, Peçeneklerin ana unsurlarının Tuna boylarına gitmiş olmalarıdır. Böylece 1036'daki bu yenilgiden sonra Peçenek unsurları Rus knezleri için bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Bununla birlikte 890 yıllarından itibaren Kiev Rusyası'nın güney hudutlarına gelen ve yaklaşık yüz elli yıl Rusların güney komşuları olan Peçenekler, Rusların Dinyeper'i takiben Karadeniz'e inmelerini engellemişlerdir (Yücel,2007:40).

1060 yılından itibaren ise Güney Rusya bozkırları; İslam kaynaklarının Kıpçak, Rus vekayinamelerinin Polovcy ve Bizanslıların Koman dedikleri büyük bir göçebe Türk topluluğu tarafından işgal edilmiştir (Kurat,2014:45). Bizans kaynaklarında görüldüğü üzere, bölgeye göç eden Kıpçaklara, Kuman denilmektedir. Kuman Türkleri, Hazar devletinin bir nevi mirasına konmuşlardır. M.S 10.yy'ın sonunda Hazar

[209] Varegler ücretli kıtalar halinde hareket eden Normanlara verilen genel bir isim, Rus ise bu Vareglerden olup Slavlar arasında yerleşen, devlet kuran ve Slavlar üzerinde hakimiyet kuran zümreye verilen ad olmalıdır.

Devleti yıkılınca, bu bölgeleri boş ve savunmasız bulan Kuman unsurları yavaş yavaş Güney Rusya'ya sızmaya başlamışlardır. Bu bağlamda Güney Rusya'daki Hazar bölgelerini ele geçiren Kumanlar, kendilerine ait şehirleri adeta bir kültür ve ticaret merkezi haline getirmişlerdir. Volga Nehri üzerindeki Saksın adlı şehir, bir anlamda onların başkenti durumundaydı (Ögel,1988:228).

Kumanların Kiev mıntıkasına yaklaşmaları üzerine, Oğuzlar (Uzlar) ve Peçeneklerden bazı zümreler Ros şehri boyunca kalarak, Kiev knezleri ile müttefiklik ilişkisi içerisine girmişlerdir. Böylece knezlerin süvari kıtalarını teşkil etmek suretiyle, Rus yurdunun hudut güvenliğini sağlamışlardır. Bu Türk zümrelerine, taşıdıkları siyah kalpaklarından dolayı, "Çerniye Klobuki" (Kara Kalpak) denilmiştir. Bunlardan bir çoğunun Dinyeper'in sol sahilinde Kumanlarla sınır olan sahaya yerleştirildikleri bilinmektedir. Rus knezlerinin hizmetindeki bu Rus kıtaların bir müddet sonra tamamıyla Rus yurduna yerleştikleri ve yerli Slav ahalisiyle karıştıkları bilinmektedir. Bu suretle Kiev Rusyası ahalisi, önemli oranda Türk zümreleriyle karışmıştır (Kurat,2014:45). Bununla birlikte 11. yy ortalarında Kuman ve Macar ilişkileri düşmanca başlamış olmasına rağmen; 12. yy'ın ilk yarısında başlayan Moğol saldırıları sonrasında, Moğollara boyun eğmek istemeyen ve Ruslarla müttefiklik ilişkisi içerisinde olan Kumanların bazı boyları Balkan arazisine girmiş ve bunlardan bir kısmı Macar Krallığı'na tabi olmuştur.

Diğer taraftan, yukarıda da değindiğimiz gibi, Güney Rusya'dan hareketle Balkanlara inen bozkır unsurları sadece Bulgarlar ve Peçeneklerden oluşmuyordu. Aynı zamanda Kumanlar da bu araziye inmişlerdi. Bu anlamda Peçenek ve Kumanların Bizans'a karşı müttefiklik ilişkisi kurma fırsatları da doğmuştu. Nitekim 1048'de Uzların baskısı ile Karadeniz'in kuzeyindeki sahaları terk edip aşağı Tuna havzasına yerleşen Peçenekler, Lüleburgaz'a kadar yayılarak (Koca,2016;92), Bizans İmparatorluğunun kalbi İstanbul'u ciddi anlamda tehdit etmişlerdir.

Peçenekler,1090 yılında Bizans payitahtının surları önüne kadar ilerlediklerinde tehlike en yüksek dereceye ulaşmıştır. Aynı zamanda Türkmen beyi Çaka (Çakan)[210] Bey de Peçeneklerle bir anlaşma yaparak donanmasıyla İstanbul üzerine taarruz etmiştir. Bu sırada Bizans'ın türlü entrikaları nedeniyle müttefiklik ilişkisi kurmak üzere olan Kuman ve Peçeneklerin arası açılmıştır. Takip eden süreçte, Kuman unsurlarıyla ters düşen Peçenekler, Bizans ve Kuman müttefik güçlerine yenilerek güçlerini kaybetmişlerdir. Çaka Bey ise, Bizans'ın türlü entrikaları nedeniyle, Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı 1. Kılıçarslan tarafından bertaraf edilmiştir (Ostrogorsky,2015:332-333). Böylece Bizans'a karşı kurulabilecek bir Türk birliği fırsatı kaçırılmıştır. Bütün bu ilişkiler; Orta Asya'nın doğu bozkırlarından başlayan göç hareketliliğinin etkisinin, önce Güney Rusya'ya ardından da Orta Avrupa ve Balkanlar'a kadar ulaştığını göstermesi bakımından önemlidir.

SONUÇ

Kuzeyinde yaşamaya müsait olmayan sert iklim bölgelerine sahip olan Orta Asya; güneyde kalabalık bir nüfusa ve yeterli iktisadi kaynağa sahip olan Çin, yüksek dağ ve geniş çöllerden oluşan doğal engeller ile doğal sınır hatlarına sahip İran coğrafyasıyla çevrelenmiştir. Yoğun mücadelelere sahne olan Orta Asya'nın iç kısımlarından itilen kavimlerin doğal çıkış güzergahlarından birisi İdil ve Yayık nehirleri üzerinden Avrupa'ya doğru olmuştur. Bu bölgede; Moğolların bir güç olarak ortaya çıkışlarına kadar bu hareketi engelleyebilecek bir gücün bulunmaması, bölgenin göçebeliğe müsait bozkır kuşağı ve onun hemen kuzeyindeki kürk ticaretine müsait orman kuşağı bu akışı teşvik etmiştir. Bununla birlikte; büyük ticaret merkezlerine açılan Karadeniz sahillerinin yaşamaya elverişli olması, bölgenin Orta Asya'nın iç kısımları kadar yoğun mücadelelere sahne olmaması ve topraklarının daha verimli olması gibi nedenler Güney Rusya coğrafyasının cazibesini artırmıştır. O kadar ki buraya gelen topluluklar çoğu kez kendilerini savunmak üzere bir devlet kurma ihtiyacı dahi duymamışlardır.

Bütün bu uygun şartlar, Orta Asya'nın iç ve doğu bozkırlarından Güney Rusya bozkırlarına sürekli bir nüfus akışını teşvik etmiştir. Nitekim İskitlerden itibaren, Güney Rusya'da yüzyıllarca birikmiş olan insan

[210] Çaka (Çakan) bey; esir sıfatıyla Nikephoros Botaneiates'in sarayında bulunmuş, Bizans savaş metodlarını öğrenmiş ve İstanbul'a karşı yapılacak bir saldırının denizden olması gerektiğini idrak etmiş bir Türkmen beyi idi (Ostrogorsky, 2015:332).

potansiyelinin, Kavimler Göçü sırasında oluşan dinamik askeri güç üzerinde çok büyük etkisi olmuştur. Avrupa Hun Devleti yıkıldıktan sonra ise, onların arkalarından gelen birçok Türk topluluğu Güney Rusya'da hakimiyet sürmüşlerdir. Diğer taraftan Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlardaki yoğun göç hareketliliği sayesinde; Slavlar, Macarlar ve Ruslar başta olmak üzere birçok millette, Türk topluluk ve devletlerinin etkisiyle askeri ve siyasi teşkilatlanma bilinci gelişmiştir.

KAYNAKÇA

1. Baykara, T. (2006). *Türk, Türklük ve Türkler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık
2. Çakan, A. (2015). *Orta Asya Türk Tarihine Giriş*. Cilt 1. Binyıl Yayınevi.
3. Durmuş, İ. (2015). *İskitler*. 5. Baskı. Ankara:Akçağ Yayınları.
4. Durmuş, İ. (2012). *Sarmatlar*. 3. Baskı. Ankara:Akçağ Yayınları.
5. Eroğlu, E. (2014*). "İskitlerde Kuyumculuk". Cappadocıa Journal of Hıstory and Socıal Scıences*. volume 3. Ahlen, Germany, pp.14-22.
6. Fındley, C. V. (2012). *Dünya Tarihinde Türkler.* İstanbul: Timaş Yayınları.
7. Golden, P. B. (2014). "Güney Rusya Bozkırlarının Halkları". *Erken İç Asya Tarihi*. Çev. Ayda Arel. Derleyen Denis Sinor. İstanbul.
8. Grousset R. (2015). *Stepler İmparatorluğu:Attilâ, Cengiz Han, Timur*. Çev. Halil İnalcık. 2.Baskı .Ankara:Türk Tarih Kurumu.
9. Herodotos. *Tarih*. (2014). Çev. Müntekim Ökmen. İş Bankası Kültür Yayınları.
10. Kafesoğlu, İ. (2014). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
11. Karatay, O. (2010)."Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*. Cilt X. Sayı 1. İzmir , s. 99-116.
12. Khazanov , A. M. (2015). *Göçebe ve Dış Dünya*. Çev. Ömer Suveren. İstanbul.
13. Koca, S. (2003). *Türk Kültürünün Temelleri*. Cilt II. Ankara: Başkent Matbaacılık.
14. Koca, S. (2016). *Türkiye Selçukluları Tarihi*. Birinci Baskı. Ankara: Berikan Yayınevi.
15. Kurat, A. N. (2014). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. 6. Baskı. Ankara:Türk Tarih Kurumu.
16. Maenchen-Helfen, O. J. (1973). *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture.* London: University of California Press.
17. Ostrogorsky, G. (2015). *Bizans Devleti Tarihi*. Çev. Fikret Işıltan. 8. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
18. Ögel, B. (1988). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul.
19. Roux, J. P. (2015). *Türklerin Tarihi, Türklerin Tarihi: Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*. On Birinci Yayın. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
20. Sayılır, Ş. B. (2012, Yaz). "Göçebelik, Konar-Göçerlik Meselesi ve Coğrafi Bakımdan Konar-Göçerlerin Farklılaşması". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. Cilt XII. Sayı 1 , s.563-580.
21. Strabon. (1995). *Geography III*. (with an English translation by H. L. Jones). London, England: Harvard Unıversıty Press. books 6-7.
22. Şeşen, R. (2016). *İbn Fadlan Seyahatnamesi.*İstanbul.
23. Yücel, M. U. (2007). *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
24. Zelezcikov, B. F. (1994). "Sarmatians as Nomads". In B. Genito (Ed.). *The Archaeology of the Steppes: Methods and Strategies*. Papers from the International Symposium held in Naples 9-12 November 1992. Napoli, pp.251-262.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(46)

Öğr. Gör. Esma DURUKAL[211]
Prof. Dr. Yusuf KADERLİ[212]

FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN GÜNÜMÜZDEKİ ÖNEMİ
THE IMPORTANCE OF FINANCIAL LITERACY IN RECENT DAYS

ÖZ

Finansal okuryazarlık bireylerin finansal kavramlar ve finansal ürünler hakkında bilgilendirilmelerinin yanı sıra finansal risk ve alternatifler arasında tercih yapabilecek farkındalığa sahip olmasını sağlamaktır. Finansal okuryazarlık bireylerin finansal refahını artırmak için yetenekler kazandırmak amacıyla gelişen bir süreçtir. Ülkemizde ve dünya da yaşanan finansal krizler, birçok bireyin aile hayatında yaşadığı finansal sıkıntılar, bireylerin finansal konularda bilgi sahibi olması gerekliliğini ve finansal okuryazarlık kavramının önemini ortaya koymaktadır.

Çünkü her birey yaşamının her evresinde tüketim, tasarruf, kredi, yatırım, borç alma, borç verme ve finansal risk gibi konular ile ilişki içerisindedir. Finansal okuryazarlık bireylere ve ailelere, finansal sisteme ve topluma fayda sağladığı için önemlidir. Finansal okuryazarlık, bireylerin belirli bir şekilde davranmasına ve para ile ilgili belirli tutum geliştirmelerine neden olur. Hane halkına mikro ekonomik yararlar, toplum ve finansal sistem için makroekonomik faydalar üretmek üzere geliştirilmektedir. Finansal okuryazarlığın birey ve aileye, topluma ve finansal sisteme sağladığı faydanın finansal okuryazarlık üzerindeki önemi çalışmada incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finans, Finansal Okuryazarlık, Finansal Okuryazarlığın Önemi, Birey ve Toplum, Finansal Sistem.

JEL Kodu: P34.

ABSTRACT

Financial literacy is to inform individuals about financial concepts and financial products, as well as to have an awareness of financial risks and alternatives. Financial literacy is a process that is developed to provide individuals with the ability to increase financial well-being. Financial crises in our country and in the world reveal the financial difficulties that many individuals have experienced in family life, the necessity of individuals to have knowledge in financial matters and the importance of financial literacy.

Because every individual has a relationship with issues such as consumption, saving, credit, investment, borrowing, lending and financial risk in every stage of his life. Financial literacy is important because it helps individuals and families benefit the financial system and society. Financial literacy causes individuals to behave in a certain way and develop specific attitudes about money. Microeconomic benefits to households are being developed to generate macroeconomic benefits for society and the financial system. The implications of financial literacy on the financial literacy of the individual and the family, the benefit to the collective and the financial system have been examined in the study.

Keywords: *Finance, Financial Literacy, The Importance of Financial Literacy, Individual and Society, Financial System.*

JEL Code: *P34.*

[211] **Adnan Menderes Üniversitesi, Köşk Meslek Yüksekokulu, Aydın/TÜRKİYE; eacayip@adu.edu.tr**
[212] **Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, Aydın/TÜRKİYE; ykaderli@adu.edu.tr**

Finansal Okuryazarlık Kavramı

Küreselleşmenin giderek teknolojik gelişmelerle hızlanması bireylerin tasarruf, yatırım, tüketim gibi alışkanlıklarında değişikliklere sebep olmuştur. Günümüzde bireylerin bu alışkanlıklarını klasik anlamda incelemek yerine, özellikle tüketim davranışlarındaki değişimler ile birlikte alınan finansal kararlar kritik önem arz etmektedir. Bu finansal kararların, günümüz dünyasının bütünleşik bir parçası olması, bireylerin finansal ürünleri en verimli şekilde kullanmaları hem kendilerini, hem ülkelerini, hem de o ülkenin ekonomisini doğrudan etkilemektedir (Tomasova et al., 2011:366). Finansal kaynakların ve finansal istikrarın mikro ve makro düzeyde daha etkin bir şekilde kullanımına katkısı olan bireysel finansın gelişiminde, bireylerin finansal karar verme yeteneği kritik bir önem arz etmektedir. Finansal davranışlar ve finansal karar verme yeteneği son yıllarda yapılan çalışmalarla finansal okuryazarlığın varlığını gösteren belirleyiciler olduğunu göstermektedir (Klapper et al., 2013:3906).

Finansal okuryazarlık kavramı, finansal bilgi edinmenin temelini oluşturan karar süreçleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Geleceğe dair bireylerin verecekleri doğru finansal kararların geri dönüşümü olarak finansal kazançlarına yatırım olarak bakmalıdırlar. Bireylerin finansal bilgi eksikliği sebebiyle uğradıkları çeşitli zararlar finansal bilgi edinimini birer yatırım olarak görebilmelerini sağlamaktadır (Meier ve Sprenger, 2013:160). Finansal okuryazarlık, bireylerin enflasyon, faiz oranları, risk ve risk çeşitleri gibi bilgilere sahip olarak temel düzeyde finans bilgilerini ve tahvil, hisse senedi, yatırım fonları gibi finansal kavramları anlama, kullanma, değerlendirme ile birlikte risk ve getiri arasındaki ilişkiyi anlaması gibi ileri düzey finans bilgilerini algılanabilmesi yeteneğidir (Lusardi,2008:14; Baysa ve Karaca, 2016:110).Sonuç olarak finansal okuryazarlık; finansal işlerin yürütülmesi, finansal istikrar ve bireylerin mali refahları için çok önemli bir alan olarak görülmektedir (Taylor ve Wagland, 2013: 70).

Finansal Okuryazarlığın Önemi

Dünyada 1990'lı yıllara kadar ticari işlem hacmi düşük olması ve genellikle finansal kararların kolay ve basit olmasından dolayı finansal okuryazarlık kişinin parayı yönetebilme yeteneği olarak görülmekteydi (Remund, 2010:279). Günümüzde finansal okuryazarlık çeşitli düzeylerde önemlidir. Bireylerin refahı için mali işlerin yönetiminde önemli etkileri vardır. Bireylerin finansal davranışlarını etkiler ve bu yüzden finansal istikrar açısından önemlidir. Reel ekonomide kaynak dağılımı ve dolayısıyla ekonominin uzun vadeli potansiyel büyüme oranını etkiler (Widdowson ve Hailwood, 2007:38). Finansal okur yazarlık, finansal reformda dünyada giderek daha önemli bir rol oynamaya başladı. Modern teknoloji, yatırımlar ve liberalizasyon, yeni finansal ürünler ve hizmetler yaygınlaştırırken, nüfusun büyük bir kısmı bilgili finansal seçenekler üretmek veya karmaşık finansal ürünleri değerlendirmek için donanımsız kalmaktadır. Son yıllarda yaşanan ve küresel ekonomik sistemde büyük etkiler bırakan küresel krizler finansal farkındalığın sağlanması için büyük önem arz etmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar finansal okuryazarlık seviyesinin artırılmasının finansal farkındalığın sağlanması ile gerçekleşebileceğini ortaya koymuştur (Carperna et. al., 2011:2).

Finansal nitelikteki karmaşık mallar ve hizmetler ile ilgilenen bireylerin finansal ürünleri anlaması yani finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması özellikle önem taşımaktadır. Finansal okuryazarlık seviyelerinin yüksek olmasının bireylerin finansal kararlar ve finansal ürün seçimlerinde daha iyi sonuçlar elde etmesi açısında oldukça önemlidir (Hathaway ve Khatiwada, 2008:1, Temizel ve Bayram, 2011:74). Finansal okuryazarlık birçok düzeyde önemlidir. Toplumsal bir refah açısından bakıldığında, insanların mali konularını akıllıca yönetip yönetemeyecekleri ve kendi imkanları içinde yaşadıkları açıkça önemlidir. Fakat finansal okuryazarlık yararları daha güçlü hanehalkı bilançolarının ötesine geçerek daha esnek bir mali sistemin geliştirilmesine ve nihai olarak kaynakların reel ekonomide daha verimli bir şekilde tahsis edilmesine uzanmaktadır (Hall, 2008:13). Finansal okuryazarlık bireylere ve ailelere, finansal sisteme ve topluma fayda sağladığı için önemlidir. Finansal okur yazarlık, bireylerin belirli bir şekilde davranmasına ve para ile ilgili belirli tutum geliştirmelerine neden olur. Hanehalkına mikroekonomik yararlar, toplum ve finansal sistem için makroekonomik faydalar üretmek üzere geliştirilmektedir (Capuano ve Ramsay, 2011:14).

Finansal Okuryazarlığın Birey ve Aile için Önemi

Finansal ürünlerin karmaşıklığının artması ve kişilerin kişisel finans alanında daha aktif rol oynamasına duyulan ihtiyaç, hanehalkı finansal okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesi ve ekonomik kararlardaki rolü üzerine erken araştırmalar yapmaya motive edilmiştir. Son küresel finansal kriz, bireylerin ve ailelerin finansal konularda yetkinlik kazanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bireylerin giderek daha karmaşık finansal ürünlere özgü riskleri değerlendirmeler yapmaları finansal refaha ulaşma yoludur (Shibia ve Kieyah, 2016:11).

Finansal okur yazarlık, bireylere ve ailelere, finansal ürünlerin ve yatırımların uygunluğunu değerlendirmek için gerekli bilgi ve becerileri kazandırması açısından oldukça önemlidir. Birey ve ailelere bu süreç bir takım avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar (Capuano ve Ramsay, 2011:14);

- Tasarruf ve emeklilik planlamasının artırılması
- Bireyler tarafından finansal bilgiye ilişkin daha gerçekçi değerlendirmeler
- Yaşam becerileri ve pazarlık gücü
- Mali verimlilik
- Finansal piyasalarda faaliyet
- Güvenle doğru finansal ürünleri yatırım ve seçme
- Tüketici hakları ve düzenleyici müdahaledir.

Bireylerin tasarruf kararlarını yalnızca bir ömür boyu bütçe kısıtlaması altında değil, düşük finansal okuryazarlık, bilgi eksikliği ve kaba mali tavsiyeler kaynaklarının getirdiği sınırlamalardan yararlanmayı maksimize ederek faydalanmaları oldukça önemlidir. Dolayısıyla, emeklilikten sonra tasarruf ve finansal güvenceyi teşvik etmeyi amaçlayan politikalar, bilgi engellerini azaltmak ve karar vermeyi basitleştirmek de dahil olmak üzere bireyleri finansal okuryazarlık düzeyini artırmaya yönelik önem taşımaktadır (Lusardi, 2008:29).

Finansal Okuryazarlığın Finansal Sistem için Önemi

Finansal okur yazarlık finansal sistemin sağlamlığı ve etkinliği üzerinde önemli bir etkiye neden olmaktadır. Mali açıdan okur-yazar, iyi bilgili bir halkın finansal sistemin sağlamlığı ve etkinliği üzerinde olumlu etkileri olması beklenmektedir. Bu, çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir:

- Finansal okuryazarlık hane halkı bilançolarının daha ihtiyatlı bir şekilde yönetilmesini kolaylaştırdığı ölçüde, bankalar ve diğer kredi sağlayıcılar için borç verme riskini azaltabilir.
- Geliştirilmiş finansal okuryazarlık, tüketicilerin yatırım ve diğer finansal ürünleri daha seçici bir şekilde seçmesine neden olabilir. Bunun sonucunda, finansal kurumların yenilikçi olarak tüketici talebine cevap verme teşviklerini güçlendirecek ve bu da daha dinamik bir şekilde verimli bir finansal sisteme yol açacaktır.
- Yüksek düzeyde finansal okuryazarlık temelli iyi bilgilendirilmiş yatırım kararlarının, kaynakların daha verimli bir şekilde dağıtılmasına ve risk dengesi ile getiri dengelemesine daha belirgin bir yaklaşımı yansıtması beklenebilir. Bunun sonucunda, finansal istikrar için uzun vadeli akış avantajlarıyla, potansiyel bir büyüme oranına ve muhtemelen daha düşük döngüsel olarak değişken bir ekonomiye katkıda bulunulacaktır (Widdowson ve Hailwood, 2007:40).

Finansal açıdan okur yazar bireyler daha rekabetçi, yenilikçi, güvenli, istikrarlı, erişilebilir, disiplinli ve likit bir finansal sistem yaratabilirler. Finansal sistemde yeterince şeffaflık varsa, bireylerin hem bilgili hem de iyi bilgilendirilmiş olması durumunda, kötü yönetilen finansal kurumlardan daha iyi yönetilenlerden yönetmeye yönlendirileceğini tahmin etmek mantıklı görünmektedir. Mali açıdan okur-yazar tüketicilerin, riskin daha iyi değerlendirilmesi, uygun sigortayı ve dikkatli yatırım kararlarını satın almaya, dolayısıyla finansal sistemin risk altındaki yüklerden ve düşük riskli girişimlerden, masraflı acizliklerin, iflasların ve iş verimsizliğinin azaltılmasına kadar olan yükünü azaltır (Capuano ve Ramsay, 2011:29).

Finansal Okuryazarlığın Toplum için Önemi

Daha mali açıdan okur-yazar bir toplumun, belirli finansal kurumların ve ürünlerinin riskleri üzerinde daha fazla inceleme yapmak suretiyle ve risk iadesi takasları konusunda daha fazla bilinçle finansal hizmet sağlayıcıları üzerinde daha güçlü piyasa disiplinleri göstermesi beklenebilir. Buna karşılık, daha güçlü pazar disiplinleri, finansal kuruluşlar tarafından risklerin daha ihtiyatlı bir şekilde yönetilmesini ve daha yüksek bir finansal hizmet sunum standardı sağlanmasını teşvik edecektir (Widdowson ve Hailwood, 2007:40). Finansal okur yazarlık, topluma özellikle de finansal piyasalardaki katılımın arttırılması ve toplumun finansal konulardaki farkındalığının artırılması yoluyla önemli yararlar sağlamakta ve böylece hükümet mali politikalarının uygunluğunu değerlendirebilecek bilgiye dayalı bir vatandaş yaratmaktadır (Capuano ve Ramsay, 2011:30).

SONUÇ

Bireylerin finansal okuryazarlık becerilerine sahip olmaları günümüz sosyo ekonomik koşullarında finansal sorunların üstesinden rahatlıkla gelebilmeyi sağlamakla birlikte finansal açısından refah bir yaşam sürdürebilmesi açısından oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Günümüzde küreselleşme ile birlikte sürekli değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurmak için finansal konuları yakından takip etmek gerekmektedir. Bireylerin yaşam boyu finansal konularda doğru karar verebilmesi için finansal durumlarını anlamaları, finansal dengelerini sağlayabilmeleri, değişime uyum sağlayabilmeleri finansal okuryazarlığın hayat boyu uygulanacak bir kavram olduğunu bilmeleri ile mümkün olabilmektedir. Finansal okuryazar olmak bireylere, ailelere, finansal sisteme ve topluma kazandırdıkları bakımdan hayati bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

1. Baysa, E. & Karaca, S. S. (2016). Finansal Okuryazarlık ve Banka Müşteri Segmentasyonları Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 7, 109-125.
2. Capuano, A. & Ramsay, I. (2011). What Causes Supoptimal Financial Behaviour? An Explotatation of Flnancial Literacy. Social Influences and Behavioural Economics. *The University of Melbourne Financial Literacy Project Research Report*. Legal Studies, Research Paper No: 540.
3. Carpena, F., Cole, S., Shapiro, J. & Zia, B. (2011). *Unpacking the Casual Chain of Financial Literacy*, Policy research Working Paper 5798, The World Bank Development Research Group Finance and Private Sector Development Team..
4. Hall, K. (2008). The Importance of Financial Literacy. *Assistant Governor (Banking and Payments), to the Conference on Deepening Financial Capacity in the Pacific Region*, Sydney.
5. Hathaway, I. & Khatiwada, S. (2008). Do Financial Education programs Work?. *Federal Reserve Bank of Cleveland*. Working Paper 08-03, April.
6. Klapper, L., Lusardi, A., & Panos, G. A. (2013). Financial Literacy and Its Consequences: Evidence From Russia During The Financial Crisis. *Journal of Banking & Finance.* 37 (10), 3904–3923.
7. Lusardi, A. (2008). Household Saving Behavior: The Role of Financial Literacy, Information, and Financial Education Programs. 1-43.
8. Meier, S. & Sprenger, C. D. (2013). Discounting Financial Literacy: Time Preferences and Participation in Financial Education Programs. *Journal of Economic Behavior & Organization. 95*, 159– 174.
9. Remund, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *Journal of Consumer Affairs*, 44, 276-295.
10. Shibia,A. G. & Kieyah, J. (2016). Effects of Financial Literacy on Individual Choices Among Financial Access Strands in Kenya. *International Journal of Business and Economics Research*, 5(1), 10-18.
11. Taylor, S. & Wagland, S. (2013), The Solution to the Financial Literacy Problem: What is the Answer**?, *Australasian Accounting Business & Finance Journal,* 7** (3),69-89.
12. Temizel, F. ve Bayram, F. (2011). Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12 (1)*, 73-86.

13. Tomaskova, H., Mohelska, H., & Nemcova, Z. (2011). Issues of Financial Literacy Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 28, 365-369.
14. Widdowson, D. & Kim H. (2007). Financial Literacy and Its Role in Promoting a Sound Financial System. *Reserve Bank of New Zealand: Bulletin*, 70(2), 37-47.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(47)

Birgül ALICI[213]

"MADEN" FİLMİNİN MARKSİST ÇÖZÜMLEMESİ

"MADEN" FILM'S MARKSIST SOLUTION

ÖZ

Sosyoekonomik değişimlere belirli bir tarihsel zorunluluk perspektifinden bakan Karl Marx, Marksizm'de en çok kapitalist ve demokratik toplumlardaki işçi sınıfının konumu, çıkarları ve savaşımı üzerine odaklanmıştır.

Çalışmada Marksizm'in temel kavramlarıyla Marx'ın da büyük önem verdiği işçi sınıfının mücadelesini anlatan bir Yavuz Özkan filmi "Maden" analiz edilmeye çalışılmıştır. Marksizm'in ruhunun ve temel öğelerinin işçiler üzerinde sosyal gerçekçi bir normda işlendiği bulgusuna erişilen filmde, Yavuz Özkan'ın dönemi yansıtan başarılı bir Marksist yaklaşım sergilediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maden Filmi, Marksizm, Yavuz Özkan

JEL Kodları: P20, P30.

ABSTRACT

Looking at socioeconomic changes from a perspective of a certain historical necessity, Marx focuses on the position, interests and struggle of the working class in the most capitalist and democratic societies within Marxism.

In the study, a Yavuz Ozkan film "Maden" which explains the basic concepts of Marxism and the struggle of the working class, which Marx attaches great importance to, has been tried to be analyzed. The film, in which the soul of Marxism and its basic elements are studied on workers in a social realistic norm, is the result of a successful Marxist approach reflecting Yavuz Özkan's era.

Keywords: *Mine Film, Marxism, Yavuz Özkan.*

JEL Codes: *P20, P30.*

[213] **Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema ve Televizyon Bölümü, Araştırma Görevlisi, Van/TÜRKİYE; birgulalici@yyu.edu.tr**

GİRİŞ

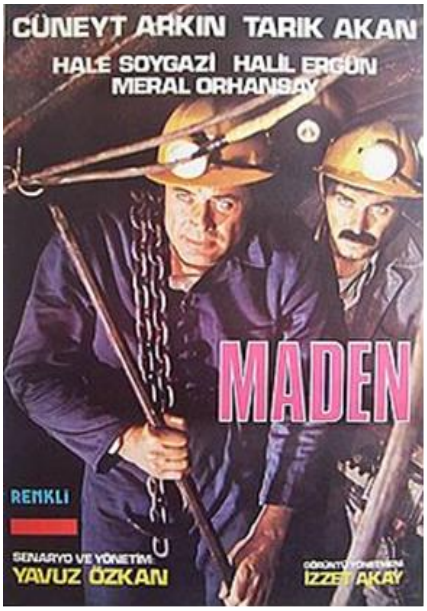

Özellikle Sanayi Devrimi'nin ardından başlayan sosyalleşme ve komünizm akımları, feodal yapının ardından ortaya çıkan proletaryanın ya da diğer ifadeyle işçi sınıfının örgütlenmesi ve sendikalaşma sürecine odaklanmıştır. Bazı sosyologlara göre feodal yapıdan sanayileşmeye geçiş süreci, bir anlamda var olan sistemin etkili rollerinin sadece statü değiştirmelerinden başka bir şey değildir. Bu yaklaşıma göre, feodal yapının çiftçi sınıfı, sanayileşme sürecinin işçi sınıfına dönüşürken, yine aynı yapıdaki toprak sahipleri ya da diğer ifade ile derebeyleri, yerlerini ya iktidar sahipleri, ya da sermaye sahiplerine bırakmıştır. Bu nedenle, toplumdaki dönüşüm her ne kadar daha modern bir yapıya doğru gidiyor gibi görünse de, aynı aktörlerin farklı rollerde ama aynı statü farkına sahip olarak oynadığı bir sahne olduğu tasavvur edilebilir. Bu dönüşüm içerisinde Nietzche, Marks gibi düşünürlerin sosyal yapıya ilişkin olarak işçi sınıfını koruyan ve insanlar arası sınıf farkına neden olduğunu öne sürdükleri din, devlet, siyaset gibi kurumları farklı bir bakış açısı ile ele alan düşünce akımları da ön plana çıkmıştır. Bu düşünce akımlarından belki de en popüleri Karl Marx'ın Marksist düşünce akımıdır. Sosyal bilimlerin bugün edebiyat, siyaset, tarih, sinema gibi bir çok alanında kullanılan bu düşünce akımı popülaritesini uzun yıllar koruyacak gibi görünmektedir. Bu çalışmada özellikle marksist bakış açısını filmlerinde ustaca kullanan Yavuz Özkan'ın sinemada çıkışını sağlayan Maden (1978) filminin marksist çözümleme yöntemiyle analizinin yapılması amaçlanmaktadır. "Vardiya", "Demir Yol" gibi diğer işçi filmleriyle de o dönemde adından sıkça söz ettiren yönetmenin çıkış filmi olan Maden'in bu yöntemle incelenmesi o döneme ışık tutması açısından da önemlidir. Yavuz Özkan'ın Maden filminin Marksizm'in temel kavramları üzerinden analiziyle sınırlandırılan çalışmanın hipotezi ise Maden filminin dönemin aynası olarak Marksizm'in izlerini yoğun bir şekilde taşıdığı üzerine kurulmuştur

1. MADEN FİLMİ'NİN MARKSİST BAKIŞ AÇISI İLE ANALİZİ

Film, Arthur Asa Berger'in *Kitle İletişiminde Çözüm Yöntemleri (1992)* eserindeki Marksist Çözümleme yönteminde ele alınan; tarihsel materyalizm, yabancılaşma, alt yapı-üst yapı, sınıf çatışması, yanlış bilinç ve ideoloji, burjuva kahramanları ve hegemonya (Berger, 1992) kavramları açısından incelenecektir.

1.1. Filmin Künyesi

Senaryo-Yönetmen: Yavuz Özkan

Yapımcı: Yavuz Özkan ve Atıf Yılmaz

Oyuncular: Cüneyt Arkın (İlyas), Tarık Akan (Nurettin), Hale Soygazi (Halkacı Kadın), Halil Ergün (Ömer), Meral Orhonsay (Nurettin'in Karısı), Baki Tamer (Sendika Başkanı), Nurhan Nur (Ayşe), Ahmet Turgutlu (Kumpanya Sahibi), Aydın Haberdar (Sendika Görevlisi).

1.2. Filmin Konusu ve Teması

Film maden ocağındaki işçilerin uygun olmayan çalışma şartlarında yaşadıkları zorlukları ve örgütlenme mücadelesini anlatmaktadır. Göçük altında kalan işçilerin yarattığı tedirginliğe karşı İlyas ve Nurettin çalışma arkadaşlarını sarı sendikanın etkisinden kurtarmaya çalışır ve imza kampanyası başlatır. Onların faaliyetleriyle huzursuz olan madenin sahibinin adamları İlyas'a suikast düzenler. İlyas kurtulunca işçiler arasındaki dayanışma daha çok artar. İlyas iyileşince yakın arkadaşlarıyla beraber en tehlikeli 18. Ocağa verilir. Bu ocakta yaşanan patlama sonucu arkadaşlarıyla ocakta mahsur kalıp ölür. İşçi arkadaşlarının omuzlarında taşınmasıyla film sona erer. Filmin ana teması ise daha sonra 1979 yılında grev, işçi sınıfını yeniden ele aldığı Demir Yol filmindeki tema ile aynıdır: Örgütlü savaşımın gereği.

1.3. Tarihsel Materyalizm (Tarihsel Maddecilik)

Marksizm'e göre sürekli bir akışkanlık halinde olan toplumda olgular, diğer olgularla ilişki ve etkileşimleriyle düşünülünce anlaşılabilir (Füredi, 2001:227). Olguların veya süreçlerin iç çelişkileri ve karşılıklı etkileşimleri zaman zaman dönüşümleri beraberinde getirmiştir (Eroğul, 1992:312). Bu noktada tarihsel materyalizmde Marx, en belirgin olarak ekonomik dizgeden (sistemden) bahsetmektedir. Ekonomik dizge insanların birbirleri ve kurumlarla olan ilişkilerini belirlemektedir. Burjuvazi sınıfındakiler kendi sınıflarının çıkarları doğrultusunda proletarya sınıfına karşı materyalist yaklaşımlarını sergilerken, proletarya da ya yanlış bilince sahip olarak bu yaklaşıma sessiz kalıp ilişkilerini düzenlemekte ya da filmin sonunda olduğu gibi sınıf bilinciyle örgütlenip materyalizme son vermek için mücadeleye yönelmektedir. Ayrıca diyalektik materyalizm döngüsünde her tez-antitez-sentez döngüsünün bitimi, yeni bir döngünün başlangıcı olmaktadır. Ancak yeni bir döngünün başlayabilmesi için, öncelikle bir önceki diyalektiğin hazmedilmesi gerekir. Nitekim filmde, devrimin kendi lehine olduğu proletarya kesimi, uzun süre yeni bir döngüyü başlatma yolunda sağlam bir antitez ve sentez aşamasını gerçekleştiremez.

Filmin kahramanı maden işçisi İlyas başta olmak üzere, arkadaşları Nurettin ve Ömer de bu maddeci yaklaşıma karşı çıkmaktadır. İlyas, ölen işçi arkadaşlarının ardından diğer arkadaşlarını uyararak materyalist yaklaşımlarıyla kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden ve işçileri hiçe sayan işveren ve yandaşları küçük burjuvazilere (sarı sendikacılar) karşı birlik çağrısında bulunmaktadır. Arkadaşları ise yanlış bilinçlenmenin etkisinde olayın gerçek yüzünün farkında değildir. Arkadaşlarının ölümünü alın yazısına bağlamaktadırlar. İlyas "İbrahim Dayı anlattı çalışıp dururken başıma ağrı saplandı diyor. Kusmaktan içim dışıma çıktı diyor. Peki bu ne demek. Demek ki çalıştığı yerde gaz vardı. Gaz olan yerde çalıştırılır mı işçi ? Şimdi söyleyin bakalım bunun neresi alın yazısı ? Bu bal gibi patronun yazısı be.." diyerek işverenin kendi üretimini arttırmaktan başka tedbir düşünmeyip sadece kendi kârını düşündüğünü anlatmaya çalışır. Ancak tarihsel materyalist süreçte bilinçlilik toplum tarafından üretilen insanın uslarınca süzülmüş bir ürün olduğu için ve tek başına proletaryanın yapması gereken sınıf bilincini oluşturamayacağı için yalnız kalır.

Maddeci yaklaşımın diğer kurbanları da eğlence unsuru olarak burjuvazinin (yönetici sınıf) işçi sınıfına sunduğu meta olarak görülen kadınlardır. Yanlış bilinçlendirme ve hâkim ideolojinin sürdürülmesi amacıyla maşa olarak kullanılan kadınlar her türlü tacize maruz kalmakta, haklı oldukları durumda bile hakaret görmekte ve aşağılanmaktadır. Halkacı Kız, kendisini meta olarak görüp aşağılayan sendika görevlisinin bir adamı yüzünden onu korumak isteyen Nurettin ve diğer görgü tanıklarıyla birlikte karakoldadır. Komiser de burjuvaziyi temsil ettiğinden ve materyalist açıdan kendi sınıfını koruduğundan "Buraya memleketi karıştırmaya mı geldiniz? Burda hiç kavga olmazdı…" diyerek asıl suçlaması gerekenler yerine proletarya sınıfından Halkacı Kızı ve Nurettin'i suçlar. Halkacı kız toplumun ahlak anlayışına ve değerlerine aykırı, kabul görmeyen bir mesleği icra ediyor olduğundan yönetici sınıfın maddeci hedeflerinin maşası olmaya mahkûmdur.

1.4. Yabancılaşma

Marksizm'de yabancılaşma, bilinçlilikle bağlantılıdır. Yabancılaşma, burjuvazinin insanların düşüncelerini kendi amaçları doğrultusunda değiştirip onlara gerçeğin ne olduğunu unutturma noktasında bir bilinç yoksunluğu yaşatmasıdır (Berger, 1996:53-56). Filmde yabancılaşmanın kaynağı yönetici sınıf ve onun hissettirmeden dayattığı yabancılaştırma araçlarıdır. İşveren ve Sarı Sendikacılar (Sendika Başkanı ve adamları), proletaryayı (işçileri) kendi çıkarları için yanlış yönde bilinçlendirmekte ve böylece onların kimliklerini kaybedip kendilerine koşulsuz şartsız bağlı kalmalarını istemektedir. Bunu da eğlenceler düzenletip kadınları kullanarak, yaptıkları görüşmelerde yakın oldukları (Müfettişi biz çağırırız demeleri gibi) hissi uyandırmaya çalışarak , para karşılığı oyunlar düzenletip daha fazla tüketime yönlendirmeye çalışarak yapmaktadır. Proletarya da düzenlenen bu oyunun farkında olmadan burjuvazinin çıkarlarına hizmet etmektedir. İşçilerin başlangıçta İlyas'tan yana olmamaları bu yabancılaştırmanın etkisiyledir. İlyas'ın yönetici sınıfın oyunlarına dur demek için getirtmek istediği müfettişe bu yüzden, "Attık imzayı müdür mü olacağız", "Bu İlyas da hep boktan işleri çıkarır", "Eski köye yeni adet mi" sözleriyle tepki verirler. İşçiler

burjuvazinin sunduğu eğlencenin büyüsüyle geleneksel aile değerlerinden de uzaklaşmakta (ailesine harcayacağı parasını burjuvazinin eğlence oyunlarında harcayarak, Nurettin, Halkacı Kız için yuvasını yıkma tehlikesiyle karşı karşıya kalarak) kazandıklarını onların çıkarlarına hizmet için harcadıklarının farkında olmamaktadır. Sonuçta eğlenceye verdikleri para, aslında burjuvazinin daha fazla güçlenmesi için verdikleri paradır. Adalet, dürüstlük, hakikat gibi ahlâki değerlere karşı yabancılaşan ve güvenini yitiren proletaryayı gerçek sınıf bilincine erişmeleri doğrultusunda kurtuluşa erdirmeye çalışan İlyas "Duracak gün değil. Bu dünya bizim. Şöyle bir bak etrafına gördüğün ne varsa bizim eserimiz ama sonuç ne ? Biz kuralım ama kendi ellerimizle kurduklarımızla ezim ezim ezilelim..." diyerek işçi arkadaşlarının yabancılaşmadan ve yanlış bilinçle yönlendirmeden gerçeğin farkında olmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Çünkü işçi ürettiği ürüne yabancıdır. Burjuvazinin gereksinimleri için zorunlu olarak çalışır. Ürettiği üründen duygusal olarak kopan, kendini kullanılan nesne olarak algılayan, özenti sonucu daha çok tüketime yönelen ve geleneklerinden alışkanlıklarından uzaklaşarak yabancılaşan işçilere İlyas, film boyunca doğru yolu göstermeye çabalar.

1.5. Alt Yapı - Üst Yapı

Marx, toplumun alt ve üst yapıdan oluştuğunu, alt yapının her zaman üst yapıyı belirlediğini ifade etmektedir (Karataş, 2007). Dolayısıyla O'na göre, maddi hayattaki üretim biçimleri, toplumun kurumlarını ve değerlerini, böylelikle de toplumsal oluşumların genel karakterini belirlemektedir. Filmde alt yapı diye tabir edebileceğimiz ekonomik ilişkiler dizgesinde, maddi gücü elinde bulunduran yönetici sınıf (işveren), materyalist bir yaklaşımla proletaryayı (işçi sınıfını) hiçe sayarak sömürmektedir. Hâkim üretim biçiminin belirlediği üst yapı olarak ifade edebileceğimiz kurumsal oluşumlar ise, kendi çıkarları doğrultusunda destek veren sendika, karakol, kumpanya gibi çok çeşitli kurumlardır. Dolayısıyla burjuvazi dediğimiz yönetici sınıf, üst yapı olarak proletaryanın üzerinde bu kurumlar aracılığıyla baskı kurarken empoze etmek istedikleri doğrultusunda onların yaşam biçimini de şekillendirmektedir. Örneğin proletaryanın adalete güvenleri artık sarsılmaktadır. Herşeye daha çok kaderci yaklaşırken, farkında olmadan olanları görmezden gelmeye itilen proletaryanın kadercilik anlayışı, olayları sorgulama isteğini yok etmekte, dayatılan daha çok tüketim ve eğlence isteğiyle sınıf bilincinden uzaklaştırılması ve yabancılaşarak onların ideolojilerinin yayılmasına hizmet etmesi mümkün olmaktadır. Böylelikle üst yapıyı meydana getiren oluşumlar burjuvazinin amaçları doğrultusunda hareket ederek sadece ona hizmet etmektedir. Ancak filmin sonlarında İlyas'ın ve arkadaşlarının çabaları üst yapının empoze ettiği gidişata dur diyecektir. Örneğin Halkacı Kız ve kumpanyasına artık gerek kalmamıştır. Ömer: "Çadırcılar gidiyor Nurettin Abi" dediğinde, Nurettin: "Boşver gürültüyle geldiler sessizce gidecekler. Bundan sonra bize çadır madır lazım değil artık. Kendi işlerimize bakalım" diyerek yabancılaştığı değerlerden gerçek değerlere dönüş yaşamaktadır. Ailesine sarılır. "Hep beraber çıkacağız aydınlığa" der. İşçiler de özellikle İlyas, işveren tarafından vurdurulduktan sonra yavaş yavaş sınıf bilincine erişmeye başlayarak yönetici sınıfı ve onun hâkimiyetinde olan üst yapıyı sorgulamaya başlamıştır. Ayaklarına gelen işveren bu mücadelede kazandıkları gücün ispatıdır. Ancak yönetici sınıf güzellikle yola getiremediğini, susturamayacağını anladığı proletaryayı hissettirmeden sindirmek niyetindedir. Ancak beklentilerinin tersine İlyas'ın göçük altında kalması, emekçi sınıfın gerçek sınıf bilincinin uyanmasını sağlar.

1.6. Sınıf Çatışması

Marksist görüşün sınıf çatışması açısından filme bakıldığında iki sınıf görülmektedir. Fabrikalara, üst yapıyı belirleyen kurumlara sahip olan yönetici sınıf (işveren, sendika başkanı ve adamları, diğer idari kurumlarda görev yapanlar: komiser, ocaktaki arızayı bildiren yetkili) ve sömürülen, yönetici sınıf tarafından her türlü sindirme politikasına maruz kalan emekçi sınıf.

Filmde sınıf çatışmasının doğrudan verildiği bölümler; sendika başkanının işçileri toplantıya çağırdığı ve hakaret etmeye varan sözleriyle fiziksel kavgaya da dönüşen bölüm. İlyas'ın işçi arkadaşlarına "Koyun misali bir oraya bir buraya sürülüyoruz. Köye gideriz toprak ağası anamızı beller. Şehre geliriz. Patronun kucağına oturmuş sendika ağası sülalemizi beller…" şeklinde devam eden konuşmalarına karşı onu susturmayı uygun bulan işverenin adamlarınca İlyas'ı ve onu hedef alırken birkaç arkadaşını vurdurduğu

bölüm. Halkacı Kızı zorla oynatmaya çalışan burjuvazinin temsilcisi ile emekçi sınıftan Nurettin'in kavga ettikleri ve Nurettin'in cezalandırıldığı bölüm. İlyas'ın kız kardeşinin mektupta yazdığı ve sesli olarak dinlediğimiz dönemin sınıf çatışmasını veren "Emperyalizmin maşası eli silahlı çeteciler canice saldırılarını arttırarak sürdürüyor…Sokaklarda, kahvelerde, duraklarda insanları kurşunlamakla yetinmeyip evlerin kapılarını çalmaya ve yurtseverlerin, devrimci aydınların üstüne ölüm kusmaya vardırdılar işi. Bununla da yetinmediler. Bombalı paketler ve ardından organize ettikleri kargaşayla dünyayı kana boyamayı sürdürüyorlar…" dediği bölüm, vurdurduğu ve yaralanan işçileri ziyarete gelen İlyas'ı "İşinize son veririm. Ortalığı karıştırıyorsunuz" diye tehdit eden daha sonra Nurettin'in tepkisinden dolayı "Görüyorum ki şuan konuşmamıza imkân yok. Seninle sonra konuşuruz İlyas kardeş" diye ayrılan işverenin İlyas ve arkadaşlarını kasıtlı olarak arızalı ocakta çalışmaya gönderdiği bölümlerdir.

1.7. Yanlış Bilinç ve ideoloji

Filmde en belirgin şekilde sunulan Marksizm'in yanlış bilinç ve ideoloji kavramı özellikle filmin başından itibaren hâkim olan ve yaşanan gelişmeler neticesinde yavaş yavaş sınıf bilincine yönelen bir seyir izlemektedir. İlyas, işçileri örgütlemek için yaptığı konuşmalarda azınlık bir kesim onu dinlemektedir. Çünkü Marksizm'de yöneten sınıf yönettiği oranda bilinci ve düşünceyi yapılandırma olanağını elde etmiş ve konumunu yasallaştıran ideolojinin yayılmasını sağlayarak insanları farkında olmadan duyarsızlaştırmıştır. Kendi ahlaki, sosyal ve kültürel değerlerinden uzaklaşıp yabancılaşan emekçi sınıf, yanlış bilinç ve ideolojinin esiri olduğunu ancak burjuvazinin tehlikeli oyunlarının daha bilinçli bir şekilde farkında olduğu zamanda (İlyas'ın başına gelenlerden sonra) anlayabilmiştir.

Filmde yanlış bilinçte olmayan tek kişi İlyas'tır ve işçi arkadaşlarını da gerçek bir sınıf bilincine erişme konusunda sürekli uyarmaktadır. "Ocaklarda yeterli tedbir alınsa ölenlerimizin %90'ı kurtulurdu. Başımızdaki sahte sendikacılar toplu sözleşmeler yerine gösterilerle bizleri oyaladılar. Sözleşmeye işçiler yerlere tükürmeyecek. Açığa işemeyecek gibi bizi küçülten maddeler konmasına izin verdiler. Yani işçi hayvandır. Olmadık yere tükürür demeye getirdiler" yönetici sınıfın materyalist oyunlarına karşı birlik çağrısı yapar. Ancak işçiler yönetici sınıfın sunduğu eğlencelerle (çadır eğlencesinde kadınlara asılarak), oyunlarla (sigarayı kazanmak için halka geçirmeye çalışarak, tavla oynayarak), televizyonda kadın sanatçıları izleyerek ve kendilerine empoze edilen "hakim olan güçle başa çıkılamayacağı", "ne söylenmişse kabul edileceği" inancıyla sömürülerek yaşadıklarına kader kısmet deyip boyun eğmektedir. Müfettiş gelmesi için imza toplamayı önemsiz bir eylem olarak görürler ve İlyas'ı eski köye yeni adet getirmekle suçlarlar. Öncelikle yanlış bilinçten kurtulan İlyas'ın en yakın arkadaşları Ömer ve Nurettin olmuştur. Nurettin, İlyas'ın "Bundan sonra merhaba merhaba. Senin gibi uçkur düşkününden ne köy olur ne de kasaba" sözlerinden sonra Halkacı kızı bırakır yuvasına bağlanır. İşverenin hastaneye işçilerle konuşmaya gelmesi de onun ümitsizliğini kırmış ve birlik olmanın faydasını anlamıştır. İşçiler de özellikle filmin sonlarına doğru kaybettikleri işçi arkadaşlarının ardından yanlış bilinçten kurtularak birlik olmanın önemini anlamış ve mücadeleci bir kimlik kazanmıştır.

İlyas'ın kız kardeşi de gönderdiği mektupta bu yanlış bilinçlendirmeyle yönlendirilenlere tepkisini dile getirmektedir: "Emperyalizmin ilk tezgâhı değil bu. Dünyanın bir çok yerinde aynı oyunu oynadı, oynuyor. Benim kafamı karıştıran faşizme karşı birleşip cephe oluşturması gereken devrimci güçlerin gün gün daha da bölünmesi. Tabi bunun da emperyalizmin bir oyunu olduğunu gözden uzak tutmuyorum. Ancak yeryüzünde bunca örneğini gördükten, ülkemizde unca deneyden geçtikten sonra hâlâ bu kadar kolay oyuna gelmemizi bir türlü anlayamıyorum".

1.8. Kahraman ve Burjuva Kahramanları

Marksist açıdan kahramanlar var olan düzene tepki gösteren, tüketim tutkusunu, burjuvazinin bireyci değerlerini alt üst eden yeni toplum düzeni için mücadele eden kişilerdir. Filme bu düşünceyle baktığımızda kahraman olan İlyas'tır. İlyas tüm maden işçileri adına toplumsal bazda mücadele verirken vurularak öldürülmek istenmiştir. Doğruları savunan, gerçekleri gören ve günlük eğlenceler yerine geleceğe bilinçle bakarak var olan yanlışları düzeltmek isteyen amacı toplumsal gerçekleri gözler önüne çıkarmak olan ve

bunun herkese karşı mücadelesini veren karakter olarak İlyas'ın vurulması, toplumsal düzende var olan yanlışlıkların giderilmesini kendi çıkarları için uygun görmeyen bir grup kesimin, özelde İlyas karakterine genelde dürüstlüğe, doğruluğa açtığı bir savaş olarak algılanmaktadır. İlyas doğruluğun peşinde bir kişi olarak kendisi gibi düşünen tüm toplum üyelerini temsil etmektedir. Bu nedenle atılan kurşun İlyas'a değil, onun kişiliğinde aynı düşünceye sahip bu mücadeleyi veren tüm gruba karşıdır (Koşar, 2007: 137).

İlyas arkadaşlarını sınıf bilincine yöneltmek ister bunun için burjuvazinin bireyci değerlerine, oyunlarına karşı çıkar. Örneğin işverenin özel görüşme talebini "Benim arkadaşlarımdan gizli bir şeyim yok" diyerek reddeder. Burjuvanın (yönetici sınıfın) kirli emellerine karşı arkadaşlarını sürekli uyarır: "Oyuna gelmeyelim arkadaşlar. Bu adamlar kargaşa çıkararak işi oldu bittiye getirmek istiyorlar. Burada cinayet işleniyor". Kurulu düzeni değiştirmek için müfettiş getirtmek ister ve arkadaşlarını bunun için imza toplamaya, ikna etmeye çalışır. Yanlış bilinçle yönlenen ve kendi kimliğinden farklı duruş sergileyen arkadaşlarının gerçekle yüzleşmesini sağlar. Nurettin'e "Boşa nur gibi karını al o karıyı. Çocuklarını da koyver başıboş ne olacaksa olsun…" diye sert çıkar ve yanında olmaz. Sendika başkanına diklenir: "Traşı bırakalım başkan sadede gelelim…Asıl o. Çocuğu işçiyi sizin gibi satanlardır" der. Göçük altında kaldığı ana kadar mücadeleci tavrını "Durmayın moralinizi bozmayın çalışmamız lazım sonuna kadar" sözleriyle sürdürür ve konuşmalarında devrimci karakterini sergiler : "Ekonomik mücadelemiz yanısıra politik mücadele vermeyi amaçlayan sendikalarda birleşmedikçe aydınlığa çıkamayız". Arkadaşları Nurettin ve Ömer de onun yardımcısı olarak (imza toplanmasına, işçi arkadaşlarının sınıf bilincine yönelmesine) yapmak istediği eylemlerine destek olurlar.

Burjuva temsiline gelince, bunlar patron, sendika başkanı ve adamları, komiser, kumpanya sahibi ve ocaklarda bakım yapılması gerektiğini söyleyen yetkilidir. Bunlardan patron yani işveren burjuva kahramanı diğerleri ise küçük burjuvazi dediğimiz ona hizmet eden yardımcılar olduğundan yine burjuva sınıfında değerlendirilmektedir. Burjuva sınıfı filmde kapitalist düzenin devamını sağlamak için olmadık tehlikeli oyunlara girişir. Kendi değerlerini kirli oyunlarla emekçi sınıfa empoze eden burjuva kahramanı, bunun için yanlış bilinçle onları uyutmaya çalışır. Bunun için de küçük burjuvalardan destek alır ve onları da ideolojisini sürdürmede kullanır. Komiser, haksız olduğu halde burjuva tarafında olur ve emekçi sınıf Nurettin'i nezarethanede tutar. Sendika başkanı ve yardımcıları işçi yerine patronun emrindedir. Kumpanya sahibi haklı oldukları halde emrinde çalışan Halkacı kız ve diğerlerini azarlar. Ocaklarda bakım yapılması gerektiğini söyleyen yetkili de tehlikeli olduğunu bile bile patronun emrini yerine getirir.

1.9. Hegemonya

Filmde görülen burjuvazi hegemonyası, işçi sınıfının sadece emek gücünü değil, zihin gücünü de sömürmektedir. Bunun için hiç bir imkandan kaçınmayan burjuvazi, işçileri mesai bitiminde çürütücü günlük faaliyetlere yöneltmek için çeşitli eğlenceler düzenler. Patron, şehre kurulan panayır sayesinde tüm sorunlarını unutup, uyuşturulan işçilerin, imza toplayıp örgütlenme faaliyetlerine girmeyeceğini düşünür (Aksu, 2006).

Hegemonya, Marksist düşüncede evrensel çıkarı temsil eden proletaryanın ortaya çıkışına kadar sürmektedir. O zamana kadar baskıcı güçler yani burjuvazi sınıfı sendika, adalet gibi pek çok ideolojisinin temsilcisi olan kuruma hükmeder. Örneğin sendika başkanı ve beraberindekilere "Bu durum bana karşı olduğu kadar size de karşıdır. Sendikanızın üyelerine sahip çıkmanız lazım" der ve kendi çıkarlarına hizmet etmelerini bekler. İşçilerin öncüsü İlyas'a suikast düzenler. Yaralanınca da birlik olduğu arkadaşlarıyla ölmesi için bakım yapılması gereken arızalı ocakta çalışması emirini verir. Filmde proletarya en son birlik olarak sahneye çıkmaktadır. Bu da baştan beri burjuva hegemonyasına karşı olan ve arkadaşlarını devrimci bir anlayışla proletarya hegemonyasının bir adımını atmaya çağıran İlyas sayesinde gerçekleşir. Nitekim arkadaşları onun izinde yürüyeceklerini ölen İlyas'ı omuzlarında taşıyarak ve birlik olup kol kola kenetlenerek filmin sonunda gösterecektir.

SONUÇ

Feodal yapının yerini sanayi devrimi ile birlikte çalışan işçi sınıfına bırakmasının ardından, bu yapının etkisi, ilk kurulan sanayi ve işletmelerde de devam etmiştir. Yeni kurulan işçi sınıfları bir yandan hak

arayışlarıyla kendilerini sosyal yapıda ifade etmeye çalışırken, diğer yandan feodal yapının derebeyleri sanayileşmiş yapının sermaye sahipleri olmuş, eski sistem sadece post modern bir görünüm içerisinde, kendi hiyerarşik yapısını devam ettirmiştir. Günümüzde pek çok gelişmekte olan ülkelerde ya da bölgelerde bu yapı hala sürmekte olup, tarladaki ırgat ile çiftliğindeki ağa, sadece fabrikadaki işçi ve lüks ofisindeki sermaye sahibi konumuna doğru bir evrim gerçekleştirmiştir. Bu yapıda da yine, çalışan işçi sınıfı sürekli olarak ezilmiş, hakları elinden alınmış, işverenin var olduğu sürece işçinin var olduğu kabul edilerek, sermaye sahibini "ekmek veren" olarak gören bir anlayış gelişmiştir. Diğer yandan teknolojinin ilerlemesi, gazete ve yayınlarla ezilen işçi sınıfının bilinçlenmesi beraberinde örgütlenmeyi getirmiş, küçük işçi gruplarıyla başlayan bu bilinçlenme ve örgütlenme hareketi, günümüz modern sivil toplum kuruluşlarının öncüsü olmuştur. İletişim teknolojilerinin de etkinliğini arttırmasıyla insanlar daha fazla organize olmaya başlamış, sanal ortamda ve görsel medyada taraftar toplayan bu kuruluşlar, yasal olarak da bir takım haklar elde ederek, etkinliklerini sürekli olarak arttırmaya devam etmiştir.

Yavuz Özkan'ın Maden filminde izleyici, İlyas karakterini var olan düzeni değiştirmek için mücadele ederken görmektedir. Diğer çalışanlar, kaderci ve haklarını aramayı bilmeyen işçilerden oluşurken O, sendika temsilcilerini ve patronu karşısına almaktan çekinmemektedir. İlyas'ın arkadaşlarına yaptığı konuşmaların çoğunda bu özellik göze çarpmaktadır. Özkan, filmlerinde mekân, zaman ve oyuncu tercihleri ile birlikte, dil seçimini de mesajın izleyiciye aktarılmasına hizmet eden etkili bir unsur olarak kullanmaktadır. İlyas'ın dilinden verilen mesajda işçiler devrimci bir sınıf bilincine çağırılmaktadır. Daha sonra onun çizgisini benimseyen arkadaşları da benzer üslup sergilerler. Burjuvayı temsil eden yönetici sınıf ise işçilerin her direniş haberini aldığında daha hegemonik ve sert bir tavır takınarak yeni tehlikeli oyunlara girişmektedir. Dolayısıyla yönetmen gerek içerik ve dilsel, gerek gerçek mekânları ve kostümleri kullanımı gibi biçimsel olarak Marksist yaklaşımı gerçek doğasına uygun bir şekilde yansıtmıştır.

Marksist unsurlar olan sınıf çatışması, yabancılaşma, tarihsel materyalizm, yanlış bilinç ve ideoloji, burjuva kahramanları, hegemonya, üst ve alt yapı farklılığı, filmde başarılı bir şekilde uygulama alanı bulmuş, en önemli sorun olarak film boyunca işlenmesi nedeniyle tarihsel-diyalektik materyalizm ile yanlış bilinç ve ideoloji kavramları üzerine vurgu yapılmıştır. Nitekim filmde, proletarya kesimi devrimin kendi lehine olduğunun çok geç farkına varır. Diyalektik materyalizmin tez –antitez - sentez aşamasını hazmetmekte güçlük çektiğinden yeni döngü başlayamaz. Bu noktada, özellikle yanlış bilinç ve yabancılaşma vurgusu da devreye girmiştir. Filmin genelinde sosyalizme yapılan vurgunun gerçekçi, yer yer didaktik ve akıcı bir üslupla şekillendiği, bunda da, dönemin sosyal gerçekçi ve devrimci çizgisini çok iyi özümsemiş olan Yavuz Özkan'ın Marksizm yaklaşımını sanatının merkezinde çok iyi konumlandırmasının yeri olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. AKSU, Adil (2006), "Maden: Bir Direniş Öyküsü", *Marksist Tutum* http://www.marksisttutum.org/madenbirdirenis.htm (Erişim Tarihi: 05.06.2015).
2. BERGER, A. Asa (1996), *Kitle İletişiminde Çözüm Yöntemleri,* 2. Basım, Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları; No: 91.
3. EROĞUL, Cem (1992), "Marksizmin Günümüzde Geçerliliği", *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, (1-2), ss: 311-316.
4. FÜREDİ, Frank (2001). Tarihsel Materyalizmde İdeoloji ve Üstyapı'ya Önsöz. *Praksis.* Sayı:1, ss.224-246.
5. KARATAŞ, Kayhan (2007), "Karl Marx Alt Yapı Üst Yapı", http://kayhankaratas75900.blogcu.com/alt-yapi-ust-yapiyi-belirler-karl-marx/1838027 (Erişim Tarihi:05.06.2016).
6. KOŞAR, Dilek (2007), Yavuz Özkan Sinemasında Türk Aile Yapısı ve Değerlerinin Temsili, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(48)

Doç. Dr. Taha Bahadır SARAÇ[214]; Ahmet Eren YILDIRIM[215]

ENFLASYON İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ*

THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND UNEMPLOYMENT: THE CASE OF TURKEY

ÖZ

Enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişki makroekonomi literatüründe Phillips Eğrisi yaklaşımıyla incelenmektedir. Bu yaklaşım enflasyon ile işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir.

Bu doğrultuda hazırlanan bu çalışmada ise söz konusu bu ilişkinin Türkiye ekonomisinde geçerli olup olmadığının Markov Değişim Tekniği ile incelenmesi amaçlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre ise Türkiye'de (2005:1-2016:02) dönemi arasında daralma döneminde işsizlik oranlarının enflasyon oranlarını negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, İşsizlik, Phillips Eğrisi, Markov Değişim Tekniği.

JEL Kodları: E31, E24, C32.

ABSTRACT

The relationship between unemployment and inflation in macroeconomics literature is studied by Phillips Curve Approach. This approach suggests that there is an inverse relationship between inflation and unemployment.

In this study prepared in accordance with the issue, it is aimed to examine by the Markov Change Technique whether this relationship is valid in Turkey's economy or not. According to the findings, it was concluded that unemployment rates effect inflation rates during the contraction period in Turkey in the period between January, 2015 and February, 2016.

Keywords: *Inflation, Unemployment, Phillips Curve, Markov Change Technique***.**

JEL Codes: *E24, C22, C32.*

[214]**Hitit Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, Çorum/TÜRKİYE; tahabahadirsarac@hitit.edu.tr, (yazışmalardan sorumlu yazar)**

[215]**Hitit Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, Çorum/TÜRKİYE; aerenyildirim@hitit.edu.tr**

*Bu çalışma, 14-15 Temmuz 2016 tarihlerinde Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi'nde düzenlenen "EUREFE'16" kongresinde sunulan ve kongre bildiriler kitabında yayınlanan tebliğin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

1958 yılında William Phillips tarafından ortaya atılan Phillips eğrisi, nominal ücretlerdeki değişme ile işsizlik oranları arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Daha sonra Samuelson ve Solow (1960)'daki çalışmaları ile birlikte Phillips eğrisi geliştirilmiştir. Geliştirilmiş şeklinde Phillips eğrisi ise nominal ücretlerin aksine enflasyon oranının işsizlik oranıyla negatif yönde korelasyona sahip olduğunu göstermektedir. Phillips eğrisinin önemi ekonomik etkinlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi tanımlayan en önemli modellerden biri olması olarak görülmesidir. Ancak Phillips eğrisi teorik olarak ciddi şekilde tartışılmış ve çok sayıda farklı türü geliştirilmiştir. Zaman içerisinde Keynesyen iktisadi düşüncenin temel politika aracı haline gelen Phillips eğrisi, enflasyon ve işsizlik oranları arasında trade-off(dışlama etkisi) yarattığı için, enflasyon %1 oranında azaldığında çıktı düzeyinin bundan ne kadar etkileneceğini ifade eden "vazgeçme oranı"nı hesaplaması açısından önem arz etmektedir (Hasanov, vd., 2010: 1103).

Phillips eğrisinin bir diğer önem arz eden yanı şekli olmaktadır. Buna göre, doğrusal Phillips eğrisi eğimin her noktada sabit olduğu durumdadır ve bu nedenle vazgeçme oranı sabittir. Diğer taraftan doğrusal olmayan Phillips eğrisine göre, vazgeçme oranı karşılıklı değişkenlerin her ikisinin de değişim hızına bağlı olmaktadır (Hasanov, vd., 2010: 1104). Bu noktada Phillips eğrisinin 1970'lerin başında yaşanan petrol krizinin ardından ekonomilerde gözlenen stagflasyon olgusu ile birlikte geçerliliği tartışılır hale gelmiştir. Ayrıca Phillips eğrisi üzerine yapılan ampirik çalışmalar son yıllarda hem farklı makroekonomik değişkenler hem de farklı teorik temeller üzerinden gerçekleştirilmiştir. Hasanov, vd. (2010) çalışması, Türkiye ekonomisinde 1980-2008 yılları arasındaki enflasyon ve çıktı arasındaki doğrusal olmayan ilişkiyi analiz etmektedir. Etki-tepki fonksiyonları yöntemi ile yapılan analiz sonucunda, Türkiye ekonomisinde enflasyon ve büyüme arasında bir bağımlılık olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye ekonomisinde Phillips eğrisinin geçerliliğine yönelik yapılan diğer bazı çalışmalarda ise yeni Keynesyen Phillips eğrisi incelenmiştir (Saz, 2011; Gözgör, 2013; Yeşilyurt ve Elhorst, 2014). Bu tartışmalar ışığında hazırlanan bu çalışmada ise Türkiye'de (2005:1-2016:02) döneminde Phillips eğrisinin geçerliliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Konu ile ilgili Türkiye'de yapılan incelendiğinde yöntemsel farklılıklar ile birlikte elde ulaşılan sonuçlarında farklılaştığı gözlenmektedir. Buna göre, Önder (2000), Uysal ve Erdoğan (2003), Domaç (2003), Önder (2004), Yazgan ve Yılmazkuday (2005), Öğünç (2006), Yaşar (2008), Hasanov, vd. (2010), Saz (2011), Arabacı ve Eryiğit (2012), Gözgör (2013) ve Yeşilyurt ve Elhorst (2014) çalışmalarında Phillips eğrisinin geçerliliği ortaya konulurken; Çetinkaya ve Yavuz (2002), Agenor ve Bayraktar (2003), Kuştepeli (2005), Önder (2006), Bilman (2008), Mangır ve Erdoğan (2012)'nın çalışmalarında ise Phillips eğrisinin geçerli olmadığı ortaya konulmuştur. Bu çalışmada ise Türkiye'de konu ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalardan farklı olarak güncel veri seti kullanılmış ve doğrusal olmayan ekonometrik yöntem benimsenmiştir. Böylelikle çalışmanın literatüre olan katkısı artırılmaya çalışılmıştır. Giriş bölümünün ardından ekonometrik analiz bölümüne yer verilen çalışma, sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

1. Ekonometrik Analiz Sonuçları

Çalışmada (2005:01-2016:03) dönemine ait mevsimsellik etkisinden arındırılmış işsizlik oranları ile TÜFE'ye göre hesaplanmış enflasyon oranları serileri kullanılmıştır. Serilerin oluşturulmuşunda TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) veri tabanından yararlanılmıştır. Veriler oluşturulduktan sonra Türkiye için Phillips eğrisi tahminine geçmeden önce serilerin birim kök içerip içermediklerinin belirlenmesi için ***Lee***-Strazicich birim kök testi uygulanmıştır. Söz konusu test sonuçlarının yer aldığı Tablo 1'de de görüleceği üzere işsizlik oranları serisinin seviye değerinde birim kök içerdiği fakat birinci fark seviyesinde birim kök içermediği, buna karşılık enflasyon oranları serisinin ise seviye değerinde birim kök içermediği tespit edilmiştir.

Tablo 1: Lee-**Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları**

en	*Değişken*	*A Model (t-ist.)*	*Birinci Kırılma Tarihi*	*İkinci Kırılma Tarihi*	*C Model (t-ist.)*	*Birinci Kırılma Tarihi*	*İkinci Kırılma Tarihi*
	İşsizlik Oranı	***-2,90100 (8)*** ***-5,37917* (5)***	***2009: 11*** ***2010: 03*****	***2010:02*** ***2010:07*****	***-4,41370 (8)*** ***-6,46900*(5)***	***2008: 08*** ***2008: 07*****	***2011:03*** ***2009:06*****
on	Enflasyon Oranı	***-10,36945*(0)***	***2011: 10***	***2012:06***	***-10,42588*(0)***	***2009: 01***	***2010:04***

Notlar: 1) ***Model A: Sabitli, Model C: Sabitli ve Trendli modeli ifade etmektedir.***

2) ***Model A için %5 önem düzeyinde kritik değer -3.842, %10 önem düzeyindeki kritik değer -3.504; Model C için farklı kırılma zamanları için %5 önem düzeyindeki kritik değerler: -5.59, -5.74, -5.67, -5.71, -5.65, -5.73, %10 önem düzeyindeki kritik değerler: -5.27, -5.32, -5.31, -5.33, -5.32, -5.32 olarak ifade edilmektedir (Lee- Strazicich, 2003: 1084). Parantez içindeki değerleri uygun gecikme uzunluğunu ifade etmektedir.***

3) ***(t-ist.) "t" istatistik değerini, * ifadesi ilgili serinin %5 ve %10 önem düzeylerinde birinci fark seviyesinde birim kök içermediğini ve ** ifadesi ise birinci farkı alınmış serilere ait kırılma yıllarını göstermektedir.***

Markov değişim modeli yardımıyla değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için değişkenlere ait serilerin birim kök içermemesi gerekmektedir. Bu nedenle markov değişim analizi için işsizlik oranları serisi birinci fark seviyesinde, enflasyon oranları serisi düzey seviyesinde analize dahil edilmiştir ve analiz sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Markov Rejim Değişimi Modeli Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	**Daralma Dönemi Analiz Sonuçları**		**Genişleme Dönemi Analiz Sonuçları**	
	Katsayılar	**Olasılık Değerleri**	**Katsayılar**	**Olasılık Değerleri**
Sabit Terim	0,312669	0,000	0,724699	0,000
Trend	-0,00235758	0,000	-0,000361623	0,764
Hata Terimi Varyansı	0,0185968	0,000	0,513501	0,000
İşsizlik Oranı	-0,213638	0,000	0,0962707	0,616
Tanımlayıcı Testler				
LR (Olabilirlik Oranı) Doğrusallık Testi: 14,228 (0,0272) (0,0124)* **Otokorelasyon Testi:** 56,757 (0,0152) **Değişen Varyans Testi:** 1,5961(0,2089) **Normallik Testi:** 0,79671(0,6714)				

Notlar: 1) **** ifadesi davies doğrusallık testi olasılık değerini ve parantez içerisindeki değerler ise ilgili test istatistik değerlerine ait olasılık değerlerini göstermektedir.***

2) Modelde %1 önem düzeyinde hata terimleri arasında otokorelasyon bulunmamakta, hata terimlerinin varyansları sabit olmakta ve hata terimleri normal dağılmaktadır.

Tablo 2'deki sonuçlara göre işsizlik oranı enflasyon oranlarının daraldığı rejimlerde enflasyon oranlarını %5 önem düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde negatif bir şekilde etkilemektedir.

Tablo 2'de belirlenen daralma ve genişleme dönemlerinin geçiş olasılıkları matrisi ve dönem özellikleri ise Tablo 3'de oluşturulmuştur.

Tablo 3: Geçiş Olasılıkları Matrisi ve Dönem Özellikleri

1- Geçiş Olasılıkları Matrisi		
Dönemler	**Daralma Dönemi**	**Genişleme Dönemi**
Daralma Dönemi	0,18386	0,81614
Genişleme Dönemi	0,06611	0,93389
2- Dönem Özellikleri		
Dönemler	**Gözlem Sayısı**	**Ortalama Süre (Aylık Dönem)**
Daralma Dönemi	13	1,30
Genişleme Dönemi	121	11

Tablo 3'deki sonuçlara göre, enflasyon oranı daralma döneminde iken tekrar daralma döneminde kalma olasılığı %18,386, enflasyon oranı daralma döneminde ilken genişleme dönemine girme olasılığı %81,614, enflasyon oranı genişleme döneminde iken daralma dönemine girme olasılığı %6,611, enflasyon oranı genişleme döneminde iken genişleme dönemine girme olasılığı ise %93,389'dur. Daralma ve genişleme dönemlerine ait geçiş olasılıkları ise Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Daralma ve Genişleme Dönemleri Geçiş Olasılıkları

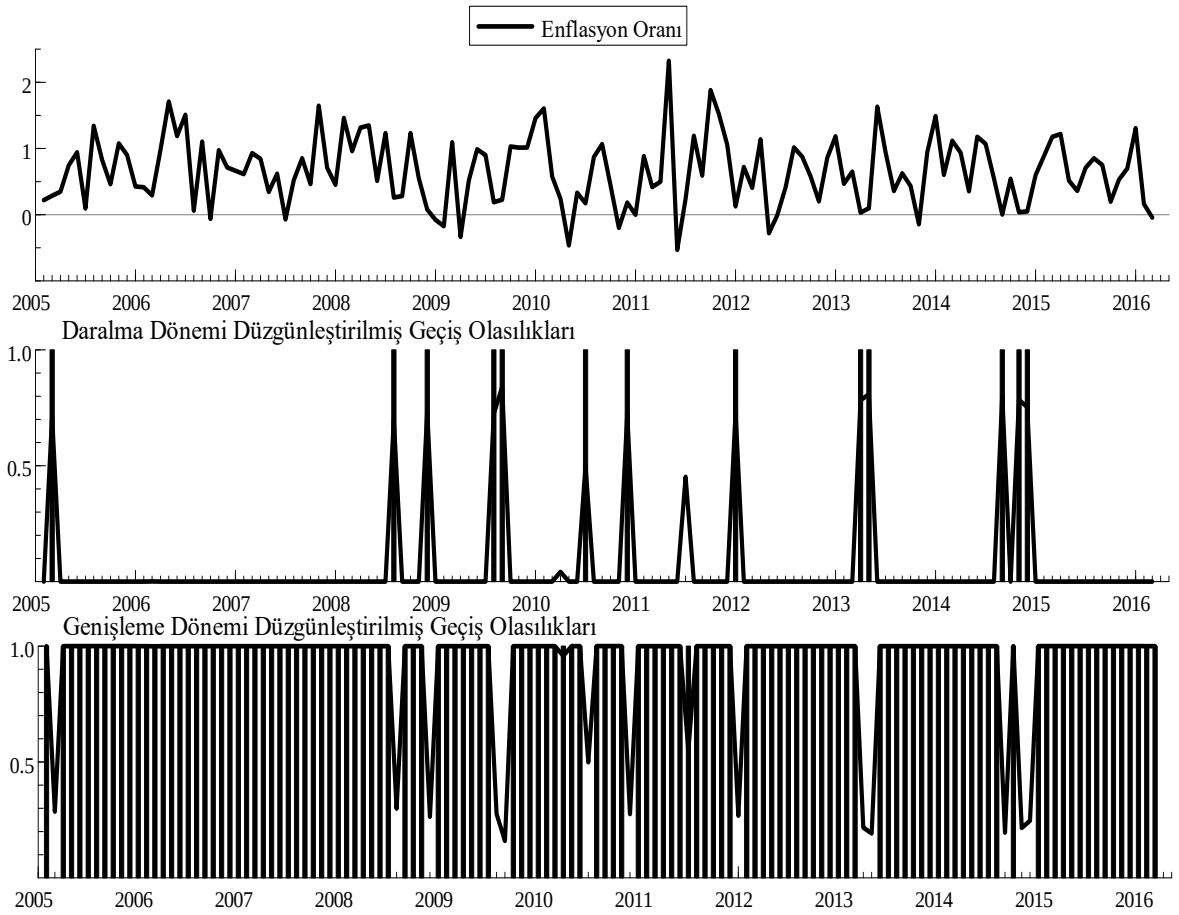

İşsizlik oranlarının enflasyon oranlarını Tablo 2'deki sonuçlara göre negatif etkilediği belirlendikten sonra, markov rejim değişim modeli yardımıyla işsizlik oranlarının bağımlı değişken, enflasyon oranlarının bağımsız değişken olarak kabul edildiği model tahmin edilmiş ve tahmin sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3: Markov Rejim Değişimi Modeli Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Daralma Dönemi Analiz Sonuçları		Genişleme Dönemi Analiz Sonuçları	
	Katsayılar	Olasılık Değerleri	Katsayılar	Olasılık Değerleri
Sabit Terim	-0,0461216	0,542	0,780892	0,000
Trend	-0,00169439	0,147	-0,00654338	0,000
Hata Terimi Varyansı	0,220834	0,000	0,157509	0,000
Enflasyon Oranı	0,0744168	0,118	0,00439837	0,931
Tanımlayıcı Testler				
LR (Olabilirlik Oranı) Doğrusallık Testi: 39,053 (0,0000) (0,0000)*				
Otokorelasyon Testi: 51,771 (0,0430)				
Değişen Varyans Testi: 0.0071278 (0,9329)				
Normallik Testi: 1,3627 (0,5059)				

Notlar: 1) **** ifadesi davies doğrusallık testi olasılık değerini ve parantez içerisindeki değerler ise ilgili test istatistik değerlerine ait olasılık değerlerini göstermektedir.***

2) Modelde %1 önem düzeyinde hata terimleri arasında otokorelasyon bulunmamakta, hata terimlerinin varyansları sabit olmakta ve hata terimleri normal dağılmaktadır.

Tablo 3'de sonuçlara göre ise enflasyon oranlarındaki değişmenin işsizlik oranları üzerinde %5 önem düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etki yapmadığı tespit edilmiştir.

SONUÇ

Enflasyon oranları ile işsizlik oranlar arasında ters yönlü ilişkiyi ifade eden Phillips eğrisi 1960'lı yıllarda hükümetlerin önemli bir politika aracı olarak kullanılmıştır (Çamlıca, 2010: 9). Buna göre hükümetler enflasyonist politikalar izlenmesi halinde işsizlik oranlarının düşeceğini kabul etmişlerdir. Daha sonraları uyarlayıcı beklentilerin modele dahil edilmesi sonucu genişletilen Phillips eğrisindeki ilişkinin sadece kısa dönemde geçerli olacağını savunan monetarist iktisatçıların aksine yeni klasikler ise rasyonel beklentiler geçerli olması durumunda Phillips eğrisinin gerek kısa gerekse de uzun dönemde geçerli olmayacağını iddia etmişlerdir. Literatürde yer alan çalışmaların genelinde ortaya konulan hipotez ile bulgular paralellik göstermektedir. Özellikle Hasanov, vd., (2010), Yeşilyurt ve Elhorst (2014), Gözgör (2013) ve Saz (2011) çalışmalarında bulguların teorik yapıyla olan tutarlılığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda hazırlanan bu çalışmada Phillips eğrisindeki öngörülen ilişkinin Türkiye'de geçerli olup olmadığı incelenmiş ve gerçekleştirilen ekonometrik analiz sonucu işsizlik oranlarının enflasyon oranlarını %5 önem düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde daralma döneminde negatif yönde etkilediği buna karşılık enflasyon oranlarının işsizlik oranlarını %5 önem düzeyinde istatistiksel açıdan gerek daralma gerekse de genişleme döneminde anlamlı bir şekilde etkilemediği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Agenor, P. R. ve Bayraktar, N. (2003), "Contractic Models of the Phillips Curve: Empirical Estimates for Middle-Income Countries", The World Bank Policy Research Working Papers, 3139.
2. Arabacı, Ö. ve Eryiğit, K. Y. (2012), "A Thresold Regression Estimation of Phillips Curve: Turkey Case", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7, 29-47.

3. Bayrak, M ve Kanca, O. C. (2013), "Türkiye'de Phillips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(3), 97-115.
4. Bilman, A. S. (2008), "Phillips Eğrisinin Politika Önerisi ve Asimetrik Etkiler: Türkiye Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,* İzmir.
5. Çamlıca, F. (2010), "Yeni Keynesyen Bir Bakış Açısıyla Türkiye'nin Enflasyon Dinamikleri Yönünden Yapısal Analizi", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB İletişim ve Dış İlişkiler genel Müdürlüğü, Ankara.
6. Çetinkaya, A.A. ve Yavuz, D. (2002), "Calculation of Output-Inflation Sacrifice Ratio: The Case of Turkey", The Central Bank of the Republic of Turkey Research Department Working Paper, (11).
7. Domaç, İ. (2003), "Explaining and Forecasting Inflation in Turkey", *Research and Monetary Policy Department Working Papers,* No.6, Central Bank of the Republic of Turkey.
8. Gözgör, G. (2013), "The New Keynesian Phillips Curve in an Inflation Targeting Country: The Case of Turkey", *International Journal of Economic Sciences and Applied Research,* 6, 7-18.
9. Hasanov, M.; Araç, A.; Telatar, F. (2010), "Nonlinearity and Structural Stability in The Phillips Curve: Evidence from Turkey", *Economic Modelling,* 27, 1103-1115.
10. Kuştepeli, Y. (2005), "A Comprehensive Short-Run Analysis of a (Possible) Turkish Phillips Curve", *Applied Economics,* 37, 581-591.
11. Lee, J. ve Strazicich, M. C. (2003), "Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Structural Breaks", The Review of Economics and Statistics, *85(4), 1082-1089.*
12. Mangır, F. ve Erdoğan, S. (2012), "Türkiye'de Enflasyon ile İşsizlik Arasındaki İlişki (1990-2011)", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 49 (570), 77-98.
13. Önder, A. O. (2006), "The Stability of the Turkish Phillips Curve and Alternative Regime Shifting Models", Ege University Working Papers in Economics, (06/02).
14. Öğünç, F. (2006), "Estimating the Neutral Real Interest Rate for Turkey by Using an Unobserved Components Model", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstatistik Bölümü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
15. Önder, Ö. (2000), "Phillips Curve in Turkey", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 6, 263- 270.
16. Önder, A. Ö. (2004), "Forecasting Inflation in Emerging Markets by Using the Phillips Curve and Alternative Time Series Models", *Emerging Markets Finance and Trade,* vol.40, no.2, 71-82.
17. Samuelson, P. M., Solow, R. M. (1960), "Analytical Aspects of Anti-Inflation Policy", *The American Economic Review,* 50 (2), 177-194.
18. Saz, G. (2011), "The Turkish Phillips Curve Experience and the New Keynesian Phillips Curve: A Conceptualization and Application of a Novel Measure for Marginal Costs", *International Research Journal of Finance and Economics,* 63.
19. Uysal, D. ve Erdoğan S. (2003), "Enflasyon ile İşsizlik Oranı Arasındaki ilişki ve Türkiye Örneği (1980-2002)", *Selçuk Üniversitesi, İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 35-47.
20. Yaşar, P. (2008), "Alternatif Hasıla Açığı Tahmin Yöntemleri ve Phillips Eğrisi: Türkiye Üzerine Bir Çalışma", DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara.
21. Yazgan, M. E. ve Yılmazkuday, H. (2005), "Inflation Dynamics of Turkey: A Structural Estimation", *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics,* 9 (1), 1-13.
22. Yeşilyurt, F. ve Elhorst, J. P. (2014), "A Regional Analysis of Inflation Dynamics in Turkey", *Annual Regional Science,* 52, 1-17.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(49)

Doç. Dr. Sefa BULUT; Doç. Dr. Samettin GÜNDÜZ

BOŞANMIŞ ERKEKLERİN YAŞAMIŞ OLDUKLARI PSİKO-SOSYAL SORUNLAR

PSYCHO-SOCIAL PROBLEMS OF DIVORCED FATHERS

ÖZ

Boşanma aile hayatının hukuki olarak sonlandırılmış durumudur. Bu çalışmada boşanmış erkeklerin yaşamış oldukları psiko-sosyal sorunlar araştırılmıştır. Özellikle boşanan erkeklerin temel sorunu çocuk/çocukların velayetini alamamaları ve annelerin çocukların babaları ile görüşmeleri engellendiği tespit edilmiştir. Annelerin eski eşlerine cezalandırmak amacıyla yaşadıkları şehri bile değiştirmektedirler. Bu yüzden babaların ve çocukların çok yönlü sorun yaşamasına sebep olmaktadır. Çocukları babalarından uzak tutarak çocukları da cezalandırmaktadırlar.

Böylece sonraki yıllarda sosyolojik ve psikolojik sorunların oluşmasına zemin hazırlamaktadırlar. Kadınların, erkek eşi cezalandırma ve hesaplaşma yolu olarak görmektedirler. Çocukların velayetini alan babalar, çocuklarıyla yakın ilişki içerisinde olduğunu, anneleriyle kalanlara göre daha iyi ilişkide oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Boşanmış Erkekler, Boşanmış Erkeklerin Çocuklarla İlişkileri, Boşanmış Eşlerin İlişkileri.

ABSTRACT

Divorce is considered as form a finalization of the family life. The purpose of this study is to conduct a systematic review about divorced man's psycho-social problems. One of the main problems appeared that divorced fathers have difficulties to see their children and maintain their relationships. The mothers, who has the custody of their children, hinders and cause problems in order to not show the children to their fathers. Even sometimes mothers moves out of the city to punish the fathers and stop the father-child relationship and communication. This cause a serious of multiple problems for fathers as well as children. By keeping the fathers away, the mothers also punishes their children.

Thus, this may cause some serious social and psychological problems for children in the long term. Children who grow up in tense and aggressive environments tends to show behavioral and emotional problems. The same thing is also true for the fathers. Fathers are not immune of psychological problems. They also have to take the negative consequences of the divorce. They have to deal with the social stigma and psychological aftereffects of the divorce. On the other hand, on the contrary of the popular belief, the research showed that the father who has received the custody of their children, were also able to take care of their children and provide quality of life for their children as much as their mother or even better than them.

Keywords: *Divorce, Divorced Man, Divorced Father and Their Relationships with Their Children, the Relationship of Divorced Mothers and Fathers.*

1. GİRİŞ

Bu literatür taramasının amacı erkeklerin boşandıktan sonra yaşamış oldukları psiko-soyal sorunları duygusal değişimleri ve genel olarak yaşantılarının nasıl değiştiğini incelemektir. Babaların boşanmadan sonraki psikolojik iyi oluş hallerini, yaşadıkları sorunları ve babalık rollerini araştıran çok az sayıda araştırma olmasına karşılık, annelerin ve kadınların boşanmadan sonra yaşadıkları uyum sorunları, zorluklar ve ruhsal durumlarını araştıran çok fazla sayıda araştırmaya rastlanmaktadır (Gündüz, Bulut, Yıldırım ve Rayibekova, 2015). Araştırmalar çoğunlukla kadınların ve çocukların açıklamalarına dayanmaktadır ve babaların ne düşündükleri, hissettikleri ve algıladıklarına bakılmamıştır (Shapiro ve Lambert, 1999).

Son çeyrek yüzyılda boşanma oranları dünyada ve ülkemizde inanılmaz derecede artmıştır ve artarak ilerlemektedir. Türkiye'deki boşanmaların %90 [T.C. Başbakanlık, 2009] üzerinde şiddetli geçimsizlik adı altında gerçekleşmektedir. Bu genel boşanma sebeplerinin altında pek çok gizli gerçek sebepler vardır. Bunları ortaya çıkarmak için bireyler ile yüz yüze görüşmenin daha uygun olacağını düşünüyoruz.

"Türkiye'nin nüfusu 1930 dan 1990 kadar yaklaşık 4 kat artmıştır. Boşanma oranında aynı dönemde 12 kat artmıştır. Boşanan çiftlerin önemli bir kısmını çocuksuz ailelerden oluşmaktadır. Bunları sırasıyla 1-2, ve 3 çocuklular gelmektedir. Bölgelere göre ise Marmara Bölgesinde % 6.6, Akdeniz Bölgesinde % 4.5, İç Anadolu Bölgesinde % 5.8, Karadeniz Bölgesinde % 4.3 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde % 1.5 oranı görülmüştür " [Doğan, Cihangir,1998]. Aynı kaynakta boşanan kadın ve erkeklerin yaşları ve diğer ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Boşanma soysal bilimler içerisinde en çok araştırılan konulardan birisi olmuştur. Fakat araştırmalar da genel olarak boşanmadan sonra kadınların ve çocukların yaşamlarına ve uyumlarına odaklanmış, erkeklerin ve babaların bakış açıları ve yaşadıkları sorunlara pek değinilmemiştir (Coney ve Uhlenberg, 1990). En çok gözlenen durum, boşanmanın hemen ardından çocukların anneleri ile yaşadıkları ve babalarını belli aralıklarla gördükleridir. Belki de bundan dolayı boşanmayı inceleyen sosyal bilimciler, boşanmanın anne ve çocuk üzerine etkilerine odaklanırken, tüm aile sistemi ve baba ihmal edilmiştir (Hetherington, Cox ve Cox, 1976). Bu durum ülkemizde de aynıdır, yapılan çalışmalar boşanmadan sonra ki süreçte kadın ve çocuklara odaklanmış ve boşanmış erkeklerle yapılan çalışmalara rastlanmamıştır. O nedenle bir ilk olarak, alan yazınında ki klasik sayılabilecek kaynaklar taranarak bu derleme hazırlanmış ve en sık karşılaşılan konularla ilgili alt başlıklar açılarak konular okuyucuya sunulmuştur.

Boşanmadan sonra tüm bireyler stres ve davranış değişikliği yaşamaktadır. Kurbansız boşanma yoktur ve herkes bir şekilde etkilenir. Aile sisteminde boşanmadan hemen sonra bir belirsizlik ve dengesizlik olur, bu birinci yılda en üst düzeyde yaşanırken, ikinci yılda yeniden bir dengeye kavuşur. Boşanma, babalarda sadece çocuklarıyla ilişkilerini değil, yaşam şekillerini, kendilerine bakış açılarını ve yaşadıkları duygusal strese de etki etmektedir.

Aslında literatür incelendiğinde, özellikle de son yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında boşanmış erkeklerin de, özellikle de çocukların velayetini al(a)mayan babaların çeşitli uyum sorunları yaşadığı görülmüştür (Shapira ve Lambert 1999). Hetherington ,Cox ve Cox (1976)'ın boylamsal çalışmasında, babaların da boşanma sonrasında bir transformasyon süreci yaşadıklarını, duygusal ve sosyal değişimlerden geçtiklerini belirtmişlerdir. Boşanmadan hemen sonra, aile sistemi dağılır, bundan sonra iyileşme, yeniden organize olma ve sonunda yeniden dengeye ulaşma görülür. Ortaya çıkan dengenin yaşamı nasıl şekillendirdiği ve standartları önemlidir.

Boşanan eşlerin psikolojik terapi ve danışma aldıkları da gözlenmiştir. Onları terapiye götüren ve yönlendiren ise arkadaşlarının daha önce terapi almaları ve onları da terapi-danışma almaya cesaretlendirmeleridir (Hetherington ,Cox ve Cox, 1976). Umberson ve Williams (1993) ' de boşanan erkeklerin intihar ve bağımlılık gibi riskli davranışlara yönelebileceklerinden bahsetmiştir. Arkadaşlığın, sosyal desteğin ve arkadaşlar tarafından cesaretlendirmenin boşanma sonrasında, strese karşı koruyucu bir etkisi vardır. Stone (2002) boşanmış babaların iyilik hallerine etki eden sosyal destek kaynaklarını, iş yeri desteği, yakın bir kişi desteği, eski eş ve eski eşin ailesi olarak belirlemiştir. İş yeri bireye destek ve cesaretlendirme sağlayabilir, özelliklede erkeklerin benlik tasarımlarının ve kendine saygılarının kariyerleri ile ilgili olduğu düşünülürse bunun önemli olduğu görülür. Yeni kurulmuş yakın ilişki (romantik) de çok

etkilidir. Çünkü bu yeni ilişki eski eşi unutmaya ve onla olan bağların kesilmesine yardım eder. Buda erkeğin uyum ve iyileşme sürecini hızlandırır. Eski eşin devam eden desteği de önemlidir. Erkeklerin eski eşle olan ilişkilerini iyi tutmaları, çocuklarını rahatça görebilmelerine de yardım eder. Buda baba için rahatlatıcı bir şeydir. Eski eşin ailesi de tarafsız olduğunda, çocukları alırken-bırakırken ya da diğer hususlarda yardımcı olabilir.

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'deki çocukların %30-%50'si boşanmış ailelerde büyümektedir (Richards ve Dyson, 1982). Boşanmadan sonra sıra dışı bir durum yok sa, çocukların velayeti annelerine verilmektedir (Hetherington, Cox ve Cox, 1976). Fakat babalarıyla yaşayan çocuk sayısında da artış gözlenmektedir. Amerika da boşanmış ailelerde, çocukların % 8.4'ü babalarıyla beraber yaşamaktadır (US. Dept of Commerce, 1975). A.B.D.'deki istatistiklere göre çocukların % 85-90 anneleriyle %10'u ise babalarıyla kalmaktadır. Son yıllarda babaların ebeveynlik görevlerine ve çocuklarına ilgileri artmıştır. Böylelikle velayetini isteyen babalar artmıştır (Bray, 1991), ve babalarıyla kalan çocukların sayısı hızla artmaktadır. Öyle ki, ABD ve Kanada'da bu oran %15'e ulaşmaktadır (Larson, Goltz ve Hobart, 1994).

Geleneksel görüşe göre, çocukların bakıma ihtiyacı olduğu için, anneye verilirdi. Bugün ise çocukların ihtiyaçlarına ve yaşam standartlarına farklı gözle bakılmakta ve babalarında bu sorumlulukların yerine getirilmesinde görev alması beklenmektedir (Thompson, 1994). Öyle ki, babalar şiddet yönelimli olmadıkları sürece eşler arasında çatışma ve anlaşmazlık olsa bile A.B.D.'de ve İngiltere'de mahkemeler çocukların her iki ebeveynle de ilişki kurmasını ve sürdürmesini teşvik etmektedir (Lund, 1987).

Son yıllarda ABD ve İngiltere de yasalarda, çocuk gelişimi için babaların önemi konusunda ki teorilere paralel olarak, ciddi değişimler olmaktadır (Thompson, 1983). Önceleri babaları çalışan, eve ekmek getiren ve anneleri çocuğa bakım veren kişi olarak görürken, şimdi çocuğun gelişimi için anne babanın varlığının eşit olarak ve aynı önem derecesinde kabul etmektedirler. Geçen yüzyılın sonlarında babalarda hakkını aramaya başlamış ve çeşitli lobi grupları ortaya çıkmıştır. Ülkemizde de bu konuda kurulmuş dernekler vardır.

Hetherington, Cox ve Cox (1976) boşanmadan 2 ay, 1 yıl ve 2 yıl sonra boşanmış babaları incelemiştir. İlk iki ayda, boşanmış babaların iş yerlerinde ve arkadaşlarıyla çok fazla zaman geçirdikleri, fakat eğlenme ve dinlenme gibi etkinliklerde ve evlerinde az zaman geçirdikleri bulunmuştur. Aynı şekilde yine, birinci ve ikinci yılda da işte daha fazla zaman harcadıkları ve evde daha az zaman geçirdikleri bulunmuştur. Öyle görülüyor ki, boşanmış babalar yalnızlık ve hareketsizlikten kaçınmakta ve kendilerini sürekli meşgul etmektedirler. Yine, bazı babalar "boş eve gitmemek için her şeyi denediklerini" söylemiştir.

Boşanmış babaların zaman içerisinde sosyal ve eğlence yaşamı değişmektedir. Birinci yıldan sonra babalar çok yoğun olarak çeşitli aktivitelere dalarlar. Bu dönemde eski arkadaşlarıyla ilişkileri azalırken, birisiyle çıkma, barlarda, kulüplerde ya da diğer sosyal ortamlarda edinilen sosyal arkadaşlıklar artmaktadır. Yine bu dönemde pek çok babanın kişisel gelişim ve spor etkinliklerine katıldıkları görülmüştür. Fakat ikinci yılın sonunda bu azalmaya başlamaktadır.

Hetherington, Cox ve Cox (1976) Boşanmış babaların bekar hayatına uyumunda (single life), karşılaştıkları sorunları ve bunlarla nasıl baş ettiklerini 3 grup altında toplamışlardır.

1)Yaşamlar ilgili pratik problemler. Boşanmış erkekler ev işlerini yapmada, iş yaşamını devam ettirmede ve parasal konularda sıkıntılar yaşamaktadırlar. Birinci yılda babalar rutin ev işlerinde çok zorlandıklarını, stres yaşadıklarını, düzensiz ev yaşantıları olduğunu fakat bunun ikinci yılda azaldığını belirtmişlerdir. Erkekler daha çok düzensiz zamanlarda hazır yemek yediklerini, evde az yemek yediklerini, daha az uyduklarını, düzensiz uyku alışkanlıkları olduğunu, alış-veriş yemek yapma, çamaşır ve temizlik konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir.

Daha önce evlilikleri süresince eşlerine ev işlerinde yardım eden erkeklerin, boşanmadan sonra da eşlerine yardım ettikleri bulunmuştur. Yardım etmeyenlerin ise sonra da yardım etmedikleri gözlenmiştir.

Boşanmış aileler finansal konularda zorluk yaşadıklarından, boşanmış babalar daha çok çalışmaktadırlar. Fakat bu babalar yoğun duygusal sorunlar yaşadığından, çalışırken de zorlanmaktadırlar. Yine bu dönemde boşanmış eşler arasındaki problemli konulardan birisi de ekonomik sorunlardır.

2) Kişilerarası sorunlar: Boşanmış çiftlerin pek çoğu, sosyal yaşam ve yeniden yakın ilişki kurmada sorun yaşamaktadırlar. Kültür içerisinde de sosyalleşme evli çiftleri merkez aldığından, boşanmış erkeklerin hemen hemen hepsi yalnız olmanın çok zor olduğunu ve pek çok sosyal ya da eğlence etkinliklerden mahrum kaldıklarını belirtmişlerdir.

Boşanmış çiftler, ilk iki ayda evli arkadaşlarının çok destekleyici olduklarını ve onlarla çok zaman geçirdiklerini belirtmişler fakat bu hızla azalmıştır. İkinci yılda ise sosyal yaşam daha da kısıtlanmıştır.

Erkekler ilk iki ayda kendilerini oldukça sınırlan(dırıl)mış hissediyorlar ve sosyal aktivitelerden zevk almasalar bile, çok yoğun olarak katılma ihtiyacı hissediyorlar. İkinci yılda ise duygusal küntlük, ketlenmiş, köksüz ve bunalmış hissediyorlar ve yalnızlık duygularıyla yüzleşiyorlar çok yoğun bir yalnızlık hissediyorlar.

İlk iki ayda cinsel ilişki ve beraberlik az iken, birinci yılda artıyor ve ikinci yılda aynı seviyede kalıyor. Birinci yılda çok fazla cinsel ilişki ve farklı kişilerle çıkma ilişkisi deneyimliyorlar. Boşanmadan hemen sonra, çok fazla erkek başkalarıyla cinsel ilişkide bulunma isteği duymamıştır. Fakat birinci yılın sonunda artık duygusal yakınlık kurmak istemişler ve sıradan cinsel ilişkilerde doyum bulmadıklarını belirtmişlerdir.

3) Boşanmış eşlerle olan ilişki: İlk iki ayda eski eşlerle ve çocuklarla ilişkiler çok belirginken, eşlerin çoğunda (%66) finansal konular, destek, ziyaret etme, çocuk yetiştirme ve başkalarıyla olan yakın ilişkiler konusunda çatışmalar vardır. Bunun nedeni ise eşler arasında halen bağlanmanın olmasıdır. Hatta bazı boşanmış çiftler arasında cinsel ilişkinin bile devam ettiği görülmüştür. Hatta bazı babalar ev işlerinde eşlerine yardım bile etmiştir. Zaman içerisinde çatışma ve bağlanmanın azaldığı gözlenmiştir. Birinci yılın sonu stresin en yoğun olduğu dönemdir. Öyle ki, boşanmanın bir hata olduğunu, anlaşmazlıkları çözmek için daha çok çaba harcamaları gerektiğini ve yeni yalnız-boşanmış (single life) durumlarından memnun olmadıklarını belirtmişler, ikinci yılın sonunda ise yeni durumlarına daha çok alışmış ve duygusal olarak rahatlamışlardır.

Ebeveyn-çocuk ilişkileri: Ebeveyn-çocuk ilişkileri birinci yılda farklılıklar gösterirken ikinci yılın sonunda yeniden bir dengeye oturmaktadır. Boşanmış babalar ilk aylarda çocukları ile olan ilişkilerinin mümkün olduğunca mutlu olmasını istiyorlar. İlk başlarda son derece izin verici, şımartıcı olurken, ikinci yılın sonuna doğru daha sınırlayıcı oluyorlar. İkinci yıla doğru, babalar çocuklarından daha fazla olgun davranış beklemekte, iletişimleri ve tutarlı davranışları artmakta, fakat daha az sevgi-şefkat göstermekte, çocuklarını ihmal etmekte ve zamanla çocuklarından daha fazla uzaklaşmaktadır. İkinci yılın sonuna doğru yavaş yavaş çocuklarının hayatından çekilmektedirler. Baba şayet yeniden evlilik yapmışsa zamanla ilişkileri zayıflamaktadır. Çocuklarına zaman ayırmama veya eşi ve çocuklarının etkili olması nedeniyle fırsat bulmakta zorlanmaktadır. Yeni hayatında önceki çocuklara yer açması mümkün olmuyor.

2. BENLİK İMAJIMDA DEĞİŞMELER VE DUYGUSAL UYUM SAĞLAMA

Erkekler için diğer bir değişim ise kendilik algılarında olan değişimlere alışmaları ve duygusal olarak uyum sağlama sürecidir.

Boşanmış babalar evi terk ettiklerinden ve çocuklarından ayrılma travması yaşadıklarından kendilik imajlarında (benlik tasarımlarında) annelerinkinden daha güçlü bir değişim yaşarlar. Babalar bu durumu kim olduklarını bilmedikleri, kendilerini köksüz-bağlantısız hissettikleri, yaşamlarında bir düzen ve anlam olmadığı ve bir evlerinin olmadığı şeklinde tanımlamışlardır. Çocuklarından ayrılma onlarda büyük bir kayıp duygusu, daha önce fark etmedikleri bağımlılık duygusu, suçluluk, kaygı ve depresyona yol açmaktadır. Bu duygular yaşı büyük olan babalarda ve daha uzun süre evli kalanlarda daha yoğun olarak yaşanmıştır. Başlangıçta çok yoğun ve coşkun bir özgürlük hissederken, bu duygularda zaman zaman gel-gitler yaşamakta ve birinci yılda yerini depresyon, kaygı ve duyarsızlığa bırakmaktadır. Bu negatif duygular ikinci yılın sonuna doğru ciddi bir şekilde azalmaktadır.

Birinci yılın sonunda babaların en çok mücadele ettikleri şeylerden birisi de yeterlilik duygusunda gözlenen azalmadır. Baba ve eş olarak kendilerini yetersiz ve başarısız görmekte ve gelecekteki evliliklerinde de uyum sorunları yaşayacaklarını düşünmektedirler. Yine iş yerinde karşılaştıkları sorunlarla daha az baş ettiklerini, sosyal ortamlardaki işlevselliklerinin azaldığını, karşı cinsle ilişkilerinde kendilerini daha yetersiz

gördüklerini belirtmişlerdir. Yine az bir kısmında da cinsel işlev bozukluğunda artma gözlenmiştir.

Birinci yılda gözlenen yoğun bir kendini geliştirme ve sosyal aktivitelere karışma aslında bazı kimlik sorunlarını çözmek ve kaybedilen kendine saygı duygusunu tamir etmek içindir.

Boşanmadan sonra genellikle babalar sanki çocuklarını bırakıp gitmiş, terk etmiş gibi kötü olarak algılanıyorlar. Bu da aslında haksız ve adaletsiz bir suçlamadır. Babalar boşanmadan sonra pek çok kayıp yaşarlar. Çocuklarının hayatından çekildikten sonra ve artık ziyaret etmediklerinde de çocuklarını çok derin bir şekilde özlüyorlar. Çocuklarını her gün göremeyen babalar bunun üzüntüsünü derin bir şekilde hissetmektedirler (Lund, 1987). Ekonomik destek sağlayamadıklarında ve nafakayı da ödemediklerinde bundan olumsuz olarak etkileniyorlar (Thompson, 1994).

Yine ortak velayet (joint costody) altında olan çocuklarda, sonunda bir şekilde anneleriyle yaşamaktadırlar. Boşanmadan 2-3 yıl sonra çocukların kaldıkları yerde değişmektedir. Çocuk velayeti ve nafaka davaları çoğunlukla anne baba arasında özel olarak görüşülmekte ve mahkeme öyle kabul etmektedir. Çoğunlukla eşlerin ortak kararı olmaktadır. Babalar çocuklarının velayetinin anneye verilmesine razı olurlar, çünkü direnseler, tartışsalar, velayeti almak isterler ya da ortak velayet isteseler bile, ziyaret hakkı dışında bir şey elde edemeyeceklerini bilirler. O nedenle fazla sorun çıkarmak istemezler, çabuk pes ederler ve verilen karara razı olurlar.

Erkeklerin "öncelikli bakım vermek" (çocuğa bakabilmek) konusunda hazırlıklı olmadıklarına inanılırdı (Gilligan, 1982). Oysaki pek çok araştırmada, babaların da çocuklarına ve bebeklerine bakabilecek derecede yetkin olduğu bulunmuştur (Thompson, 1986). Babalardan çocuklarını yedirme, banyo yaptırma, sevgi göstermeleri istendiğinde, aynı anneleri gibi yapmaktadırlar. Babaların da anneler kadar duyarlı, dikkatli, sevgi veren, şefkat gösteren ve çocuklarının ihtiyaçlarına yönelen olduğu görülmüştür (Thompson, 1994).

Bebekler babalarına da annelerine gösterdikleri gibi tepki vermekte, hoşlanmakta ve güvenlik ihtiyaçlarını da karşılamaktadırlar (Lamb, Thompson, Gardner ve Charnow, 1985). Fakat çocukların yaşı ilerledikçe, babaların rolleri; rol modeli olma, öğretmen olma, ev ödevlerine yardım etme, disiplin etme gibi daha çok genişlemekte ve farklılaşmaktadır. Bu nedenle bakım verme yeterliliği cinsiyete özgü değildir. Boşanmış babaların (single father) başlangıçta çocuklarına bakım verme konusunda şüpheleri olmasına rağmen, araştırmalar boşanmış babaların çocuklarının da iyi uyum sağladığını belirtmiştir. Boşanmış babalar da, ev işlerinin üstesinden gelebilmekte, ev ve iş yeri sorumluluklarını gerektiği gibi yapabilmektedirler (Thompson, 1986; Depner, 1993). Bazı araştırmalar erkek çocuklarının babalarıyla daha iyi geçindiklerini, bazıları da hem kızların hem de erkeklerin babaları tarafından iyi bakıldığını bulmuştur. Hatta babalarıyla kalan çocuklar hem baba hem de anneleriyle olumlu ilişki geliştirebiliyorlar; çünkü velayeti almayan anneler çocuklarıyla ilişkilerini koparmıyorlar. Bu nedenle anneyle kalmadan daha avantajlılar. Özetle yalnız babalarla yapılan çalışmalar da onların kişisel deneyim ve bakım yöntemleri açısından annelere çok benzediğini bulmuştur (Frustenberg ve Nord, 1985).

Son zamanlarda popüler olan ortak velayet "joint costady" erkekler tarafından çok kabul görmüştür. Böylece velayeti almış olan anne ile savaşmadan çocuklarını görebilmekte, onlar için sorumluluk alabilmektedirler. Yasal haklar konusunda anne-baba halen çatışma içerisinde ise ortak velayet çocuklar için dezavantaj olabilir. Burada çok ince bir çizgi vardır. Örneğin pek çok boşanmış kadın-erkek birbirlerinden uzak durabilir, birbirlerinin hayatından çıkabilir ama düşmanca olmayan bir tutum oluşturabilirler. Bu konuda " kazanan-kaybeden" yerine anne, baba ve çocuk hepsi "kazanan" olabilir. Genellikle, mahkemede ortak velayeti isteyen ebeveyn "dostça davranan" ebeveyn olarak görülür ve eğer ortak velayet reddedilirse de büyük bir ihtimalle velayeti alacak olan kişidir.

Velayeti tek başına alan ebeveyn, diğerinin üstünde üstünlük kurarak, istediği pazarlığı yapabilmekte, eğer o isterse ortak velayet olabilmektedir. Bu şartlar altında anneler ortak velayete karşı çıkmakta ya da çıkma konusunda tehdit kullanmaktadırlar.

Babalar için çocuklarıyla "ziyaretçi" statüsünde bir ilişki sürdürmek çok zor olmakta ve eşit haklara, şartlara sahip bir velayet sistemi istemekteler. Ziyaretçi ilişkisi belirsiz ve streslidir. Ziyaretçi baba bir ebeveyn fakat baba gibi görünmemektedir. Ziyaretçi babanın otorite ve sorumlulukları açık bir şekilde

tanımlanmamıştır. Babalar kendilerini ihtiyaç duyulmayan, çocuğun hayatında neler olduğundan habersiz hissetmekte ve gerçek bir ebeveyn-çocuk ilişkisi gelişmemektedir. Ziyaretleri genelde özel bir gün ve durum için, sadece çocukla beraber olmak için yapılmaktadır. Bu durumda babalar da engellenme, kaygı ve doyum duygularının bir karışımını hissederler. Birbiriyle çelişen duygu ve stres altında babalar, bir yandan sevgilerinden ve bağımlılıklarından dolayı çocuklarına yakın olmak, görevlerini ve yasal sorumluluklarını yerine getirmek isterler, bir yandan da başarısız evliğin üzüntüsüne dayanamayarak çocuğun hayatından çıkmak, kaybolmak isterler. Pek çok baba bu karışık duygulara dayanamaz ve çocukla ilişkisini azaltır ya da keser (Wallerstien ve Corbin, 1986). Boşanmış babalarla yapılan çalışmalar böyle olduğunu göstermektedir. Babaların küçük bir kısmı çocuklarını ziyaret ve ilişkilerini sürdürmek için çaba harcasalar da, çoğunluğu başlangıçta çocuklarını görmek için çabalarını arttırırken, zaman içinde yavaş yavaş ya da hızlı bir şekilde vazgeçerler (Heterington, Cox ve Cox, 1978). Ziyaretler gerçekleşse bile ciddi bir ebeveyn gibi çocuklarının gündelik yaşantısına karışan, yardım eden bir ebeveyn gibi değil, çoğunlukla sosyalizasyon ve eğlence atmosferinde geçer. Yapay bir babalık gibi geçer. Ziyaretçi baba gerçek bir ebeveyn rolünden sıyrılır.

Macobby ve Mnookin (1992) 1100 boşanmış aileyle California' da yaptıkları çalışmada, annelerin % 82'si velayeti tek başına almak istemiş, mahkemeden öyle talep etmiş anne ve bunu elde etmişlerdir. Fakat bunun tersine babalar; anne, baba ya da ortak velayet istemişlerdir. Yine bu babaların 1/3'ü (3 te biri) çocuklarının velayetini gerçekten istemelerine rağmen, bunu resmi olarak talep etmemişlerdir. Oysa ki velayetin kendilerine ya da ortak velayet istemelerine rağmen, bunu resmen istememiş ve annenin almasına razı olmuşlardır. Öyle görülüyor ki annelerin isteği mahkemede daha çok kabul görmektedir (Weitzman, 1985). Pek çok baba çocuklarını almak istemelerine rağmen, annelerin çocukların velayetini kendilerinin alması konusundaki kararlığı ve ısrarından korkmuşlardır. Bu konuda da haklıdırlar çünkü, yine bu çalışmada velayeti anne-babanın ikisinin de istediği durumlarda yada çekişme olduğunda annenin isteğinin gerçekleşme oranı, babaya göre iki kattır. Öyle ki velayetin babada kalmasında anne-baba anlaşsa bile, hakimler %25 oranında buna karşı çıkmıştır. Bu da göstermektedir ki toplum ve kurumlar halen geleneksel düşünmekte, toplumsal cinsiyet rollerine sarılmakta ve çocuğun velayetini anneye vermek için her yolu denemektedir.

Diğer yandan hukukçu ve sosyal bilimcilerin kullandığı bir kavram olan "primary caretaker", "çocuğa öncelikli olarak bakım veren kişi" nin mahkemede nasıl tanımlandığı tartışma konusudur. Yemek yedirme, altını değiştirme gibi. Fakat bu kriterde tüm yaş gruplarına uygun değildir. Çocuklar, büyüdükçe psikolojik gelişimleri, çok boyutlu ailesel roller ve sorumluluklar gerektirmektedir. Örneğin oyun oynama, ahlaki eğitim, kendi cinsiyetlerinden sosyalleşme, akademik cesaretlendirme bunu gibi tipik bir ailede anne banın ortak paylaştığı roller ve çoğunlukla babaların öncelikli olarak yaptığı rollerdir. O nedenle 4 yaşından sonra "öncelikli bakım veren" kavram önemini yitirmektedir. Hem anne hem baba çocuklarıyla anlamlı ve farklı ilişkiler kurabilmekte, o nedenle hem anne hem baba "yaşı büyük olan çocuklar için", "öncelikli bakım veren kişi" olmaktadır.

Fineman (1991)'a göre; erkeklerinde kadınlarda olduğu gibi, seçme şansı olsaydı, onlarında kariyerlerinden fedakârlık ederek, zaman ayırarak, çocuklarıyla ilgilenebileceğini fakat; geleneksel sexist ayrımcı rollerin bunu engellediğini ve erkeklerin hala "para getiren-ekmek kazanan" kimseler olarak görüldüğünü belirtmiştir. Boşanma öncesinde öyle görüldüğü için boşanma sonrasında da öyle algılanmaktadır.

Ziyarete engel olan en belirgin nedenlerden biride, eşlerin birbirlerine dayanamamaları ve görüşme sürelerini mümkün olduğunca kısaltmak istemeleridir. Babalar ziyaretten vazgeçebilirler. Anneler ise bir yerlere giderler ya da ziyaret planına karşı çıkarlar, yada zamanını değiştirirler. Babaların %25 ile %50 si eski eşleriyle çocuklarını görme konusunda problemler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ziyaretler her zaman anne ve babanın açıkça iletişim kurmasını gerektirmektedir.

Velayeti alan anneler çoğu zaman, babaların çok az sorumluluk aldıklarını, fakat aynı zamanda kendilerinin de çocuk yetiştirme konusunda eski eşlerine çok az danıştıkları ve onların fikirlerini almak istemediklerini belirtmişlerdir. Ortak ebeveynlik yapmada çok çatışma yaşayan ebeveynler, mümkün olduğunca uzak yerlere taşınmaktadırlar, boşanmadan sonraki "temiz ayrılık" babaların çocuklarını ziyaretlerini güçleştirmektedir.

Fakat yine de boşanmış babaların küçük bir kısmı, çocuklarıyla ilişkilerini sürdürmüş ve ziyaretlerine devam etmiştir. Babaların %15-25'i yıllar sonra bile haftalık ziyaretlerini yapmışlardır. Bu oran şimdilerde giderek artmaktadır (Frusteberger ve Nord, 1985). Califonia çalışmasında çocukların %64'ü 3 yıl sonra bile babalarını gördüklerini belirtmişlerdir. Güçlü engellerle karşılaşan babalar zamanla yavaş yavaş ziyaretlerini azaltmakta ve çocuklarında hayatından çekilmektedirler. Tersine, çocuklarının gelecek yaşamında, gelecekte rol oynamak isteyen babalar, zorluklara rağmen direnmekte ve çocuklarını görmektedir.

Ziyaretlerin azalması çocukların babalarından sevgi, destek görmesini ve kendi köklerini kültürünü öğrenmesini engeller. Yine ziyaret ve görüşmelerin devam etmesi çocuğun nafaka almasını ve babasının sahip olduğu diğer kaynaklardan yararlanmasını da sağlar.

Zorunlu olarak nafakanın kesilmesi, babanın çocukla ilgilenmesine yol açmamaktadır. Fakat çocuğu görebilme ve onun hayatıyla ilgili kararlara katılma ödeme olasılığını arttırmaktadır. Belirlenen nafaka yıllarca devam etmekte ve değişmemektedir. Bu da bazen babanın yoksullaşmasına ve zorlanmasına neden olmaktadır. Oysa ki; yasaların ve toplumun babaları sadece ekonomik geliri olan, eve ekmek getiren bireyler olarak görmemeleri, çocuklarına bakım veren ve ilgilenen gibi daha anlamlı roller belirlemesi gerekmektedir.

Griswold (1993), geleneksel olarak babalık kimliği olarak tanınan, eve ekmek-para getirme rolleri zamanımızda çok değişmiş, babalık rolü daha karmaşıklaşmıştır. Fakat aynı zamanda çocuklarıyla daha çok ilgilenmeleri, zaman harcamaları ve daha aktif olmaları istenmektedir. Fakat, çocuklarıyla yaşamadıklarından ve velayet anlaşmalarından dolayı çocuklarını daha az görmekte ve onlarla ilgilenememektedirler.

3. BOŞANMIŞ BABALARIN ÇOCUKLARIYLA İLİŞKİLERİ

Bazı araştırmacılara göre, boşanmış babaların çocuklarıyla az miktarda kontağı ve daha az duygusal ilişkisi olmaktadır (King, 1994; Seltzer, 1991). Boylamsal Gençlik Araştırmasında, King (1994) 4 yaşından büyük çocukların sadece %27'si babalarını en az haftalık bir kez görürken, %31'i hiç görmemiştir. Çocuklar yetişkin olduktan sonra da baba-çocuk ilişkisi, çok sıcak olmamakta, çok az kontak kurulmakta ve kuşaklararası etkileşim de çok az olmaktadır. (Cooney & Uhlenberg, 1990).

Boşanmış bireyler, evli olanlara oranla daha az psikolojik-iyi olur, haline sahiptirler. Bunu, ruh sağlığı, psikolojik stres (Baoth & Amata, 1991), depresyon (Shapiro, 1996) ve fiziksel sağlık (Göve, 1972) ve intihar (Stock, 1990) durumlarında gözlemek mümkündür.

Boşandıktan sonra velayeti alamayan babalar sıklıkla çocuklarıyla devam eden ilişkilerinin bitmesinden dolayı suçluluk, engellenme, kaygı, özleme, üzüntü ve boşluk duymaktadırlar (Gevson, 1993; Kruk, 1992). Çoğu babalarda çocuklarının yaşamı üzerinde kontrollerinin kaybolduğunu hissetmektedirler (Feldman, 1990). Kontrolü kaybetmede çocukların yaşamından çekilmeye baba-çocuk ilişkisini negatif değerlendirmeye, psikolojik strese ve nafaka ödememelerine neden olmaktadır. Oysa ki, çocukların babalarıyla ilişkilerinin sürmesi ve babalarıyla görüşmeleri çocukların ruh sağlığı ve iyi olmaları açısından son derece önemlidir (Lund,1987).

Son yıllarda yapılan araştırmalarda, geleneksel olarak psikolojik iyi oluşun göstergeleri sayılan depresyon, mutluluk ve kendine saygı gibi ölçütlerin, babaların iyilik hallerini belirlemede yetersiz olduğunu belirtmektedir. Boşanma sürekli olarak ve psikolojik iyi olma ile negatif olarak ilişkilidir. Boşanmış babalar, evli olanlardan daha depresif olarak bulunmuşlardır (Shapiro ve Lambert, 1999). Günlük hayatın akışı erkeklerin hayatını zorunlu değiştiriyor değişime hazır olmadıklarından dolayı beklemedikleri sorunlarla karşılaşması, ilişkilerde içe kapanma başlıyor. Kendinden kaynaklanan bir kusur ve eksiklikler varsa bu nedenden dolayı pişmanlığın derecesi erkeği bunalıma sürüklemektedir.

4. PROBLEMLİ BOŞANMALAR ve ESKİ EŞİN DEVAM EDEN KRONİK ÖFKESİ

Boşanmadan sonra kızgın ve öfkeli olan anneler çocuklarını babalarıyla görüştürmek istememekte, görüştürmeyi engelleyecek mazeretler bulmaktadırlar (Kelly ve Lamb, 2003). Yine çalışmalar göstermektedir ki yüksek düzeyde çatışmaların olduğu evliliklerde babalar, babalık görevlerinden daha fazla vazgeçmekte ve babalık vazifelerini yerine getirememektedirler. Bu durumlarda normal haftalık görüşmeler sürerken annenin yeni uzak bir yere taşınmasıyla görüşmeler sonlanmaktadır.

Boşanma sonucu uzaklara giden çocukların %25'i babalarını yılda sadece bir kez görebilmektedir. Ulaşım, işten izin alma, gidilen yerde barınma güçlüğü gibi etmenler baba ziyaretlerini kısaltmaktadır (Hetherington ve Kelly, 2002). Böyle bir tutum içinde hareket anne baba ve çocuklara ceza-i müeyyide uyguluyor. Babaya kızgınlık ve nefretle verilen cezalar babaları yıkarken çocukların babalarıyla ilişkilerinin kesilmesi nedeniyle özgüveni gelişimi zayıflıyor. En önemlisi karşı cinsiyete güveni azalmasını tetikliyor ve evlilik sürecinde karşı cinsiyete güveni olmadığı için yanlış evliliklere sebep teşkil ediyor. Çocukları sevemeyen babalar uzaktan sembolik babalık rolü üstlenmiş oluyor.

Uzaktan babalık, uzaktan ilişkiyi sürdürmek çocuklar için giderek artan bir deneyim olmaktadır (Lund, 1987). Çocuklar biraz büyüdüğünde, babalarını sık sık göremediği durumlarda fotoğraflarına bakmaları hafızalarını canlandırabilir. Telefonla konuşma ya da sosyal medya üzerinden görüntülü konuşma (web kameraları, e-mail vs.) ilişkinin sürdürülmesine yardımcı olur. Hatta bu yöntemler tercih bile edilir (Kelly ve Lamb, 2003).

Zor boşanmalarda eşler birbirlerine aşırı derecede öfke duyarlar ve birbirlerini suçlamaya başlarlar. Böylelikle bir kısır döngü oluşur ve sürüp gider. Zor boşanmalardan sonra velayeti alan ebeveyn diğerini zalim ve duyarsız olmakla suçlar, çocukların da kendisi gibi hissetmesini ister ve böyle yönlendirir. Bu da çocukların diğer ebeveynden soğumasına ve uzaklaşmasına neden olur. Hatta buna literatüre de "ebeveyn yabancılaşma sendromu" diye özel bir isimde verilmiştir (Gardner, 1987). Velayeti alan eş çocuklarına diğer ebeveyni daha da kötülemeye başlar. Daha da ileriki aşamalarda da her iki ebeveyn de çocuklarının sadece kendilerini sevmelerini ve sadece kendilerine sadık olmalarını ve diğer ebeveyni reddetmelerini isterler.

Ayrıca boşanmış ve velayeti alan ebeveynlerden % 50'si eşleriyle, çocukların yararına yapılacak olan herhangi bir tedavi- terapi programına katılmayı reddetmektedirler. Çocuklardaki görülebilecek sorunun kaynağı olarak eski eşi görür ve çocukları kurban kendisini de kurtarıcı olarak görmeye başlar (Campbell, 1992).

Velayeti Alan Babalar: Tek Ebeveynli Babalar

Boşanmış babaların çocuklarıyla kalması çok yaygın olmamasına rağmen giderek artmaktadır ve araştırılması gerekmektedir (Meyer & Garasky, 1993). Tek ebeveynli aile sayısı artmasına rağmen bu aileler ve işlevsellikleri hakkındaki bilimsel bilgimiz çok fazla artmamıştır. Özellikle de babanın velayeti aldığı ailelerle ilgili çok fazla bilgi yoktur. Babanın velayet aldığı boşanmaların sayısı hızla artmaktadır. Öyle ki, ABD ve Kanada'da ki boşanmış ailelerin %15'ini oluşturmaktadırlar (Larson, Goltz ve Hobart, 1994).

Çocuklarıyla beraber kalan boşanmış babalar, çocuklarıyla yakın ilişki içerisinde olduğunu belirtmiştir (Grief, 1990). Babalarıyla kalan çocuklar, anneleriyle kalanlara oranla baba-çocuk ilişkisini daha kaliteli bulmuşlardır (Shapiro ve Lambert,1999).

Tek ebeveynin baba olduğu ailelerde, erkeklerin kadınlardan daha eğitimli oldukları, daha yüksek statü ve daha fazla para kazanan işlerde çalıştıkları ve işsizlik oranlarının çok düşük olduğu gözlemlenmektedir (Meyer ve Garasky, 1993). Yine bu ailelerde tek babaların ebeveynlik yapmaktan annelerden daha fazla zevk aldıkları ve annelerden daha az çocuk problemlerinden şikayet ettikleri bulunmuştur (Walker ve Henning,1997).

Diğer yandan babaların zaman zaman zorlandıkları konular da olmaktadır. Çocukların velayetini alan babalar, boşanıp velayeti almayan yada evli olanlardan daha az mutludurlar. Bunun nedeni ise çocukların evde bakımı için zaman ve emek gerektirmesi ve aynı zamanda babaların çocukları için sosyal ve kişisel seçimlerini sınırlandırmalarıdır (Hughes, 1989; Umberson ve Gove,1989). Çocuklara (velayetini alarak) bakım verme duygusal olarak erkeklere, kadınlara oranla daha zor gelmektedir. Aynı zamanda, toplumsal olarak ta ebeveynlik rolü erkeklere pek yakıştırılmamaktadır (Shapiro ve Lambet, 1999). Yine erkeklerin kadınlardan daha az yakın arkadaş gibi destek alabilecekleri insan vardır (Kendig, Coles, Pittelkow, ve Wilson, 1988).

Aynı şekilde küçük çocuklarıyla kalan ve evlenmemiş olan babalar, eğer yardım eden başka yetişkin de yoksa çocukların bakımından çok bunalabilirler (Hughes, 1989). Yine eğer çocuklar babaları ile yaşıyorlarsa sürekli ondan ilgi, bakım istemekte onun zamanını almakta ve babanın başkalarıyla romantik

ilişki kurmasını engellemektedir (Umberson ve Göve, 1989). Diğer yandan, çocuğu yanında kalmayan babalarda, çocuk bakım sorumlulukları olmadığından, kendilerine ve yerinden ilişki kurmaya fırsatları olmaktadır. (Shapiro ve Lambert, 1999). Fakat çocukla birlikte yaşama, babaların hayatına anlam vermekte, sosyal entegrasyonu sağlamakta ve baba için sosyal destek olmaktadır (Umberson ve Göve, 1989).

Boşanmış fakat çocuklarıyla yaşayan babalar çocuklarıyla olan ilişkilerinin kalitesini evli babalar gibi algılamaktadırlar. Çocuklarıyla oturmayan babalar, çocuklarıyla olan ilişkisinin kalitesinin zamanla düştüğünü belirtmiştir. Shapiro ve Lambert, 1999).

Boşanmış ve velayeti almış babalar (single father) velayet için çok mücadele verdikleri için, çocuklarıyla olan ilişkilerine çok değer verirler. Ayrıca çocuklarıyla ilişkileri iyi olan babaların velayet için mücadele etme olasılıkları daha yüksektir. Çocukla beraber yaşama babaya çocukla daha çok zaman geçirme ve çocuk için daha çok harcama yapma ve yardım etme fırsatı vermektedir (Seltzer, 1991).

Boşanmanın hem çocuklar hem de yetişkinler için kısa ve uzun dönem sonuçları vardır (Kenny, 2000). Hem çocuklar hem de boşanan ebeveynlerin diğer ebeveynlere göre psikolojik danışmaya başvurma oranları diğer ebeveynlere göre 2 ya da 3 kat fazladır.

Diğer taraftan velayeti almayan babalar çocuklarıyla "arkadaş" gibi ilişki kurabilirler. Ziyaret ve buluşmalarda eğlence ve heyecan yoğunluklu olabilir. Babalar çocukların geri gelmeyeceği ya da onları sevmeyeceği korkusuyla çocukların her istediğini yapabilir ve kural koymayabilirler. Fakat ciddi, disiplinli ve kurallara uymaları sağlanmalıdır. Bunu bir terapist yardımıyla öğrenmelidirler. Yine bu babaların çocuklarını disiplinini sağlamak, gündelik işleri, ve ev kurallarını özendirmek için psikolojik yardım almaları gerekebilir.

Velayeti almayan babalar, evlilikleri bittikten sonra çocuklarıyla yeni bir ilişki kurmakta pek çok zorlukla karşılaşırlar. Boşanan bir erkek %90 oranında velayeti alamayacak olan kişidir (Richardson ve Dyson, 1982). Boşanmadan sonra duygusal ve pratik pek çok sorunla karşılaşır ve eğer ebeveynlik yapmakta kararlıysa boşanmadan önce olduğundan daha fazla çaba sarf etmesi gerekmektedir. ABD ve İngiltere'de boşanmış babaların yarısı bu güçlüklerle baş edememekte ve çocuklarıyla sadece yıllık olarak görüşmektedir (Ginger Bread and Families Need Fathers,1982) fakat pek çok babada güçlükleri göğüsleyerek çocuklarıyla iyi ilişkilerini sürdürmekte bu da hem babalar hem çocuklar için iyi olmaktadır.

Çocuklarının dünyasından çıkıp giden babalar hakkında çok fazla şey bilinmemektedir. Şimdilerde mahkemelerin babalara haklar tanımasına rağmen çoğu boşanmış baba çocuklarını görmemektedir. Bunun nedeni ise babaların bu durum karşısında duygusal olarak çok hazırlıksız bir anada yakalanmalarıdır. Yine bazı araştırmalar babaların bu süreçte çok acı çektiklerini ve dayanamadıkları için çocuklarıyla ilişkilerini kestiklerini belirtmişlerdir. Aslında boşanmadan sonra babalar bir yandan karmaşık yas, suçluluk ve kızgınlık duygularıyla baş ederken bir yandan da çocukların yaşamına nasıl katkı sağlayacaklarını yeniden öğrenmektedirler.

Cambridge (İngiltere)'de 30 aile ile yapılan nitel bir çalışmada Lund (1987) boşanmış ailelerin ebeveynlik stillerini 3 grup altında toplamıştır.

1)Uyumlu Ortak Ebeveynlik (Harmonious Co-Parent): Ebeveynler birbirlerine tarafsız ve sıcak davranmakta ve çocukla ilgili konularda ortak karar vermektedirler. 2)Çatışmalı Ortak Ebeveynlik (Conflicted- Co-Parent): Ebeveynlerin ikisi de çocukla ilgilidir, fakat birbirlerine düşmanca davranırlar, işbirliği yapmazlar ve çoğunlukla ziyaret ve çocuğun bakımı konusunda yasal savaş içerisindedirler.)Tek Ebeveyn (Single Parent) Ebeveynlerden biri çocukla tamamen ilişkisini keser ve çocuğun bakımı tek bir ebeveyne kalmıştır.

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, çocukların; en çok uyumlu ortak ebeveynlik gurubunda, en az da tek ebeveyn gurubunda uyum sağladıkları belirtilmiştir. Ebeveynlerin birbiriyle ilişkisi arkadaşça ve işbirliği içinde olduğunda ve babalara çocuklarıyla daha uzun görüşme fırsatı verildiğinde, bunun çocukların uyumunu olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Babalarla yapılan görüşmelerde ise babalar velayeti olmayan bir baba olmanın zorluklarından bahsetmişlerdir. Babalar, ziyaret ve görüşmeler için karşılaşılan zorlukları aşmak, eski eşleriyle yeni bir ebeveynlik ilişkisi geliştirmek, çocuklarının yetişmesine uzaktan ve part time olarak katkıda bulunmak gibi yeni görevleri öğrenmeleri gerekmektedir. Babalar karşılaştıkları bu güçlükleri duygusal olarak çok dokunaklı bir şekilde ifade etmişlerdir.

Ayrılma ilk zamanlarda yoğun bir aile rutinini kaybetme olarak yaşanmaktadır. Babaların üstesinden gelmesi gereken ilk iş, ayrılıktan dolayı kaynaklanan kayıp, yas ve kızgınlık duygularının üstesinden gelmektir. Babalar bu duygularla baş etmeyi öğrendiklerinde artık çocuklarıyla görüşmeye başlayabilirler. Düzenli ziyaretler ayrılıktan üç ay sonra başlamaktadır.

Çocuklarıyla görüşmeyen babaların ise boşanmaya ait çözümlenmemiş duyguları olduğu gözlenmiştir. Yine bazı babalar çocuklarla görüşmenin çok acı verici olduğunu belirtmişler ve ziyaretlerin çocuk için zararlı olduğuna karar vererek görüşmeleri tamamen 'temiz ayrılıkla bitirmişlerdir. Bazı babaların da boşanma sürecini başlatmaktan dolayı çok yoğun bir suçluluk duygusu yaşadıkları ve bu yüzden çocuklarını ziyareti kestikleri görülmüştür.

Yine bazı babaların ayrılığı tolere edemediği, duygularını kontrol etmede zorluk yaşadığı ve dengesiz davrandıkları gözlenmiştir. Karmaşık duygular, depresyon, kızgınlık, suçluluk ve yas durumlarıyla baş edemediklerinden, bu tür olumsuz duygular çocuklarıyla görüşmelerini engellemiştir. Boşanmayı başlatan bazı babalarda, yoğun suçluluk duygusundan dolayı, çocuklarıyla yeniden ilişki kurmakta zorlanmıştır.

Pek çok baba, annelerin görüşme ve ziyaretlere karşı çıktıkları için, kendilerini çaresiz hissetmektedir. Kendileri boşanmayı başlatan babaların ağır suçluluk duygusu bu problemi daha da arttırmaktadır. Böyle durumlarda boşanmayla çocuklarını kaybeden babalar acı duyarken aynı zamanda anne de babaya karşı çocukla birleşmektedir. Annelerin yaptıkları kötülemeler karşısında, babaların da normal bir ilişki sürdürmesi imkânsızlaşmaktadır.

Ayrılmadan dolayı eşlere karşı devam eden kızgınlıkta, çocuklarla ilişki kurmayı engellemektedir. Eşleriyle devam eden sorunlar nedeniyle bazen babalar mahkemede de sert çıkmakta ve hakimlerle tartışmakta ve buda onların aleyhine olmaktadır.

Eski Eşle Yeniden Bir İlişki Kurma:

Babaların, eski eşleriyle olan ilişkilerinin ise karmaşık ve çok yönlü bir doğası vardır. Tek bir durumla bu ilişki açıklanamaz. Annelerin, baba-çocuk ilişkisine nasıl bir katkı getireceğinin anlaşılması için bu ilişkilerin araştırılması gerekir (Shapiro ve Lambert, 1999).

Çocuklarıyla sınırlı görüşebilen babalar, eski eşlerinin baba-çocuk ilişkisini düzenlediğini ve çocuklarıyla ilgili olarak küçük ve önemsiz roller verildiğini belirtiyorlar (Arendell, 1995; Umberson ve Williams, 1993).

Boşanan babalar için diğer bir mücadele alanı ise, eski eşleriyle çocuklar hakkında anlaşmaya varmaktır. Ayrılıkların çok azı ortak bir karar ve dostça olmaktadır. Özellikle de ebeveynler arasında çatışma devam ettiğinde, çocukları için anne babanın nasıl etkileşim kuracakları konusunda açık anlaşmaya varmaları gereklidir. En önemli sorun, babaların çocuklarını ne zaman görecekleri yada görüşme planları değiştiğinde neler olacağı gibi konular eski eşle olan ilişkiye bağlıdır. Böyle konularda ebeveynlerin anlaşmaya varmaları hem kendileri hem de çocukları için iyi olacaktır.

Boşanmış eşlerin çoğu aralarındaki iletişimi ayda bir kez konuşma gibi minimum düzeyde tutarken, "uyumlu ortak ebeveyn" olanlar haftalık konuştuklarını söylemişlerdir. Uyumlu babalar görüşme zamanlarını ailenin ve çocuğun durum ve ihtiyacına bağlı olarak ayarlayabilmekte, çocuklarıyla daha çok ilgilenmekte ve eski eşlerinden çocuklarıyla ilgili bilgi almaktadırlar.

Çatışmalı ortak ebeveynler birbiriyle çocuk hakkında çok az konuşmakta ve bilgiyi çocuk yada başkalarından almaktadır. Bu gruptaki eşler eski eşe güvenmemekte ve onla konuşmak istememektedirler. En çok para konusunda tartışmakta ve anneler de çocukları için aldıkları nafakanın az olmasından memnun değillerdir.

Babaların çoğunluğu, çocuklarını "şımartan" bir baba olmaktan ziyade çocuklarıyla gerçek bir ilişki kurmak istediklerini söylemişlerdir. Çocuklarıyla buluştuklarında gerçek bir ebeveyn gibi olmak ve uzaktan dahi olsa çocuklarıyla ilgilenecek başka yöntemler bulmak istemektedirler.

Pek çok boşanmış eş, eski eşleriyle aynı şehirde yaşamak istememekte ve biraz daha uzak yerlere taşınmaktadırlar, bu da çocukları ziyareti engellemektedir, ya da azaltmaktadır. Yine uzaklık çocukların babalarında gece kalmalarına da engel olabilmektedir. Çünkü boşanmış erkekler ya küçük evlerde yaşamakta,

fazla oda ve yatak olmamakta ya da evlerini başkalarıyla paylaşmaktadır. Bu nedenle de kalmak için çocuklarını arkadaşlarının ya da akrabalarının evlerine götürmektedirler. Yine hafta sonları, çocuklarını uzak yerlerden görmeye giden babalar, zamanlarını dışarıda geçirdiklerinden ve pazar günleri dükkanlar ve eğlence yerleri kapalı olduğundan, gidecek yer bulamamakta ve bundan rahatsız olmaktadırlar. Böylesi durumlarda ki babalar ziyaretlerini azaltmakta ve ziyaret bitiğinde rahatlamaktadırlar. Fakat ziyaretlerin çocukları için önemli olduğuna inandıklarından ziyaretlerine devam etmektedirler. Babalar içlerin de üzüntü ve kızgınlık karışımı yoğun duygular yaşamakta bunu kontrol etmeye çalışmakta ve bastırmakta olduklarını söylemektedirler.

Yine babalar çocuklarıyla daha uzun süre görüşmek ve evlerinde daha uzun kalmalarını istemekte ve çocukları geldiğinde onların rahat ettirmek için her şeyi yaptıklarını söylemektedir. Çocuklarıyla geç saatlere kadar vakit geçirmek istemektedirler. Çocukların gece babalarıyla kalmaları onları birbirlerine daha yakınlaştırmakta ve çocuklarda babalarının hayatını yakından görme-tanıma fırsatı vermektedir. Genellikle yaz tatillerinde çocuklarıyla bir hafta kadar beraber kalabilmektedirler. İlişkilerinin sıcak olmasına ve sürmesine rağmen, babalar çocuklarıyla ilişkilerinin daha zayıf-kırılgan olduğunu söylemişlerdir. Bunun bir kanıtı da çocuklar babalarıylayken daha az yaramazlık yapmakta ve babalarda daha az katı olmakta ve daha az öfkelenmektedirler. Babalar eğer sert yada kuralcı davranırlarsa çocuklarının bir daha "gelmek istemeyeceklerinden" korkmaktadırlar. Bunun gibi velayeti almayan babaların beklenmedik ve net olmayan babalık rolleri vardır.

Çocukla birlikte kalan ve disiplinden sorumlu olan ebeveyn çocuğun kızgınlığının hedefi olmaktadır ki, bu da çoğunlukla annelerdir. Babalar disiplin etme riskine girmezler, çünkü zaten çocuklarıyla geçirecekleri çok az vakitleri vardır ve eğer disiplin etmek isterlerse çocuklarının geri gelmeyeceklerinden onları görmek istemeyeceklerinden çekinmektedirler.

5. SONUÇ

Eşler her türlü sevgi, saygı ve karşılıklı fedakârlığı yaptıkları halde boşanma aşamasına gelmeleri eşlerde psikolojik travmalar oluşturmaktadır.Tek yanlı veya birlikte boşanmayı kabullenerek evliliğin mahkeme kararı ile fiilen aile bitirilmektedir.Dolayısıyla her iki taraf için yeni hayat tarzını başlatmaktadır.

Dünyada boşanmanın kadın ve çocukları olumsuz etkilediği anlayışı hakimdir.Bilimsel araştırmaların sonuçları da bu anlayışı desteklemektedir. Bu nedenden dolayı boşanan kadınları korumaya yönelik sosyo-kültürel ortamlar hazırlandığı kadar yasal düzenlemelerde yapılmaktadır.Ama boşanmadan olumsuz etkilenen erkeklerin olduğu yapılan aratırmalar göstermektedir. Araştırma sonuçları erkeklerin güçlü boşanmadan olumsuz etkilenmediği anlayışını zayıflatmıştır.Erkeklerin boşanma ile yeni hayata adaptasyonunun zor olduğu göstermektedir.Erkekler için sorunun çocuk/çocukların velayetini alamama ve sonrasında çocuklarıyla görüşmeleri anneler tarafından engellenmesidir. Annelerin yaşadıkları şehri değiştirme düşüncesi çocukları babalarından uzak tutmak kendilerine göre eşlerine ceza vermek amacıyla yapıldığı bilinmektedir. Eşine duyulan nefret ve kin nedeniyle kendisine göre uzaklaşmanın gerekçesi olsa da çocuklarla babaların görüşmesini engelleme girişimi çocuklara verilen cezai bir müeyyidedir. Hiçbir şekilde böyle bir muameleyi babalar hak etmediği gibi çocukların böyle sorunlarla karşılaşması hukuki olmadığı gibi ahlaki ve vicdani de değildir.Babaların yaşamış olduğu sorunların araştırılarak annelerin keyfi tutumlarını engelleyecek soyo-kültürel ortamlarla ve hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Boşanan eşler, çocuk veya çocuklar üzerinden yeni bir çatışmanın başlangıcı oluşturmalarıdır. Çocukların geleceği için hukukun belirlediği çerçeve de ebeveynler- çocuklar arası ilişkileri duygusallık, nefret ve hesaplaşmalardan kaçınmalıdırlar. Babalar çocukların velayetini almış iseler anneleri çocukların görüşmelerini engellemedikleri çocuklara daha iyi davrandıkları görülmektedir.Kısaca boşandıktan erkeklere psiko-sosyal sorunlarını azaltmak ve hayata yeniden uyum sağlayabilmesi için terapi verilmesi gerekmektedir. Erkekler güçlüdür sorunlarını çözer anlayışı yanıltmaktadır.Türkiye'de de boşanan erkekler üzerine akademik çalışmalar yapılması gerekir.

6-KAYNAKÇA

1-Arendell, T.(1995). Fathers and divorce. Newbury Park, CA: Sage.

2-Baoth, A.ve Amato, P. (1991). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior, 32*, 396-407. 3-3-3-Bray, J. H. (1991). Psychosocial factors affecting custodial and visitation arrangements. *Behavioral Sciences & the Law, 9(4)*,419–437.

4-Campbell, T. W. (1992). Psychotherapy with children of divorce: The pitfalls of triangulated relationships. Psychotherapy: *Theory, Research, Practice, Training, 29*(4), 646-652. http://dx.doi.org/10.1037/0033-3204.29.4.646

5-Coney, T. M ve Uhlenberg, P. (1990). The role of divorce in men's relations with their adult children after mid-life. *Journal of Marriage and the Family, 52*, 677-688.

6-Doğan, Cihangir, (1998) Türkiyede Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistik açıdan Değerlendirlimesi. Sosyoloji Konferansları. sf 59-69.

7-Depner, C. E. (1993). Parental role reversal: Mothers as nonresidential parents. In Nonresidential parenting: New vistas in family living. Eds: C. Depner E. J. Bray, Newbury Park, CA: Sage.

8-Fineman, M. A.(1991). The illusion of equality: Rhetoric and reality of divorce reform. Chicago: University of Chicago Press.

9-Furstenberg, F. F. Ve Nord, C. W. (1985). Parenting apart: Patterns of childbearing after marital disruption. *Journal of Marriage and the Family, 47, 893-904.*

10-Gardner, R. A. (1987). The Parental Alienation Syndrome and the Differentiation Between Fabricated and Genuine Child Sex Abuse, Creative Therapeutics,

11-Creskill, NJ. Gilligan, C. (1982). In a different voice. Cambridge, MA: Hardward University Press.

12-Göve, W. (1972). The relationship between sex roles, marital roles, and mental illness. *Social Forces, 51*, 34-44.

13-Griswold, R. (1993). Fatherhood in America: A history. New York: Basic Books.

14-Gündüz, S., Bulut, S, Yıldırım, R. ve Rayimbekova (2015). Kazak erkeklerin boşanyama bakışı. *Turkish Studies. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,*10(10), 493-504. DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8627

15-Hetherington, E.M., ve Kelly, J. (2002). For better or worse. New York: Norton.

16-Kelly, J. B., ve Lamb, M. E. (2003). Developmental issues in the resolution of relocation cases involving young children: When, whether, and how. *Journal of Family Psychology*, 17, 193–205. http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.17.2.193

19-Kendig, H. L.,Coles, R., Pittelkow, Y.ve Wilson, S. (1988). Confidants and family structure in old age. *Journal of Gerontology: Social Siences, 43*, S31-S40.

20-King, V. (1994). Nonredisent father involvement and child well-being. *Journal of Family Issues, 15*, 78-96.

21-Kenny, M. C. (2000). Working with children of divorce and their families. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training, 37*(3), 228-239. http://dx.doi.org/10.1037/h0087667

22-Lamb, M. E., Thompson, R. A., Gardner, W. ve Charnow, E. L.(1985). Infant-mother attachent. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

23-Larson, L. E., Goltz, J. W., ve Hobart, C. W. (1994). *Families in Canada*. Scarborough, Canada: Prentice-Hall Canada, Inc.

24-Meyer, D. R. ve Garasky, S. (1993). Custodial fathers: Myths, realities, and child support policy. *Journal of Marriage and Family*,55(1),73-89. DOI: 10.2307/352960

25-Seltzer, J. A. (1991). Relationships between father and children who lives apart: The father's role after separation. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 79-101.

26-Shapiro, A. ve Lambert, J. D. (1999). Longitudinal effect of divorce on the quality of the father-child relationship an don fathers' psychological well-being. *Journal of Marriage and the Family, 61*, 397-408.

27-Shapiro, A. D. (1996). Explaning psychological distress in a sample of remarried and divorced persons: The influence of economic distress. *Journal of Family Issues, 17*, 186-203. 28-Stock, S. (1990). The impact of divorce on suicide: New micro-level data. *Journal of Marriage and the Family, 52*, 119-127.

29-T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2009) , Boşanma nedenleri Araştırması, Ankara.

30-Thompson, R. A. (1983).The father's case i child costody disputes. Eds. M.E. Lamb ve A. Sagi. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

31-Thompson, R. A. (1986). Fathers and the child's "best interest": Judicial decision-making in costody disputes. In The Fathers role: Applied perspectives. Ed: M.E. Lamb. New York: Wiley.

32-Thompson, R. A. (1994).The role of the father after divorce. *Children and Divorce,*4(1), 210-230.

33-Umberson, D. ve Williams, C. L. (1993). Divorced fathers. Parental role strain and psychological stress. *Journal of Family Issues,* 14(3), 378-400.

34-Umberson, D ve Göve, W. (1989). Parenthood and psychological well-being: Theory, measurement, and stage in the life couse. *Journal of Family Issues, 10*, 440-462.

35-US. Department of Commerce, Bureau of the Census. Population Characteristics, Series, P-20. Washington U.S. Goverment Printing Office, 1975.

36-Walker, L. J. ve Henning, K. H. (1997) Parent/child relationships in single-parent families. *Canadian Journal of Behavioural Science, Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement, 29*(1), J 63-75. http://dx.doi.org/10.1037/0008-400X.29.1.63

37-Wallerstien, J. S. ve Corbin, S. B.(1986). Father-child relationship after divorce: Child support ad educational opportunity. *Family Law Quarterly,20*, 109-128.

38-Weitzman, L. J. (1985). The divorce revolution: The unexpected social and economic consequences for women and children in America. New York: Free Press.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(50)

Doç. Dr. Fatma KOÇ*

ANKARA İLİ ÇEVRE İLÇELERİNDE HALK GİYİMİNDE KULLANILAN KISA KADIN ÜSTLÜKLERİ

WOMEN'S SHORT UPPER CLOTHING USED IN FOLK CLOTHING IN ANKARA AND IT'S DISTRICTS

ÖZ

Kültürel değerlerimiz doğrultusunda örf, adet ve geleneğe bağlı olarak biçimlenen giyim kuşam ürünleri büyük bir hızla modern yaşam biçimi ve batı moda anlayışının getirdiği giysilerin kullanımı ile kaybolmakta veya biçim ve fonksiyonlarını değiştirmektedir. Türk halkının zengin ve katlı giyim geleneğinin önemli bir parçası olan kısa üstlükler (cepken, hırka, salta, sarka vb.) bedeni korumak, giysiyi görsel olarak zenginleştirmek, giysi bütünlüğünü veya ahengini sağlamak amacıyla geçmişten günümüze hem kadınlar hem de erkekler tarafından kullanılan bir giysi parçası olmuştur.

Ankara ili çevre ilçelerinde kadınlar tarafından kullanılan kısa üstlüklerinin özelliklerinin analiz edileceği **bu çalışmada;** elde edilen örnekler fotoğraflanmış, biçimleri, işlevleri, yapısal özellikleri, kullanım yerleri, dikkate alınarak, teknik çizimleri yapılmış ve biçimsel benzerlikleri açısından tipolojik olarak sınıflandırılmıştır. Dört farklı ilçede tipolojik açıdan farklılık gösteren 14 üstlük türüne ulaşılmıştır. Seçilen konu; konuya ilişkin yapılacak diğer çalışmalara alt yapı oluşturması, Türk kültür mirasının kaybolan değerlerinin tespit edilmesi, korunması ve sürdürülebilirliğine katkı sağlanabilmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca araştırma çıktılarının araştırmacılara yol gösterici zemin hazırlayacağı da düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel, giyim, kadın, üstlük, Ankara, cepken, halk.

ABSTRACT

Clothing items, which are shaped in accordance with tradition in the direction of our cultural values, are being lost with the use of clothes that brought by the modern life style and western fashion sense with great speed or shape and forms are changing. Short jackets, (cepken, hırka, salta, sarka etc.) which are an important part of the tradition of rich and folded clothing of the Turkish people, have become a part of clothing used by both men and women on a daily basis in order to protect the body, visually enrich the garments, and provide clothing integrity or harmony.

In this study *where the characteristics of short jackets used by women in Ankara provinces and surrounding provinces are to be analyzed. The obtained samples were photographed, technical drawings were taken in consideration of their shapes, functions, structural features, usage places, and typologically classified in terms of their formal similarities. fourteen jackets with different typological differences have been reached in four different districts. The selected issue is important in terms of establishing infrastructure for other work related to the topic, identifying, preserving and contributing to the sustainability of the lost values of the Turkish cultural heritage. It is also thought that the research outputs will provide guidance for researchers.*

Keywords: Traditional, clothing, woman, upper clothing, Ankara, cepken, folk.

* **Gazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, fatmaturankoc@gmail.com**

GİRİŞ

Toplumların halkları tarafından oluşturulan yerel giysileri, kendine özgü estetik değerleri ve yaşam biçimleri ile gelişen ve şekillenen önemli unsurlar olarak karşımıza çıkar. Halk giyim kuşamına ait ürünler ve bu ürünlere ilişkin uygulamaları Yoder (1972: 295) "halk gruplarının kimliklerinin göstergesi, kimliği göstermek için bilinçli olarak giyilen giysiler" olarak tanımlamıştır. Toplumlar yöresel giysilerini tasarlarken onları kültürel kimliklerinin belirleyici bir faktörü olarak kendilerini ifade etmek ve kim olduklarını vurgulamak amacı ile kullanmışlardır (Koç ve Koca, 2016: 773). Türkiye sınırları içerisinde kullanılan halk giyim kuşamı için de söz konusu durum geçerli olmuş, kadın ve erkekler tarafından kullanılan giysiler bölgesel kimliğin belirleyici simgeleri olarak sunulmuştur.

Halk kültüründe giysiler ile giysilere ilişkin unsurlar yörelerin özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Barthes (2012: 64) bu durumun oluşumunu iki faktöre bağlar: İlki, bedenin aynı noktasında, aynı anda bulunamayacak olan ve değişimi giyimsel bir anlam değişmesine yol açan parçalar, ek parçalar ya da ayrıntılar öbeğidir (fes/külah/ başlık vb.). İkincisi ise, aynı kıyafette değişik öğelerin yan yana bulunarak dizimini oluşturmasıdır (göynek, şalvar, entari v.b.) (akt. Koca ve Kırkıncıoğlu, 2016:251). Türk halk giyim kuşamının katlı giyim özelliği dikkate alındığında, özellikle giysi parçaları ve onların kullanım şekli giysilerin yöresel özelliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynadığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Türk halk giyimi incelendiğinde temel olarak içe giyilen gömlekler ve iç donları, dışa giyilen entariler ile üste giyilen kaftan ve üstlükler olmak üzere üç ana katmanların farklı şekilde dizilerek oluştuğu ve bu giysilere sokak giysilerini de ekleyecek olursak dört ana katman üzerinde biçimlendirilmiş olduğu görülmektedir. Ev içinde kullanılan giysilerin en üst katmanına giyilen ve özenli bir şeklide süslenmiş estetik algısı yüksek kısa üstlüklerin günlük bir giyimi törensel aktivitede kullanılabilecek bir giysiye dönüştürebilecek niteliği kazandırma yeteneğine sahip olan ender parçalar arasında yer aldığını söyleyebilmek mümkündür.

Koç (2015:163) Türk halk giyiminde kısa kadın üstlükleri konulu yapmış olduğu çalışmasında üstlükler hakkında şu bilgileri aktarmıştır. "Halk giyiminde kullanılan kadın üstlüklerinin bir tür ceket yerine kullanılan boylarının yöresel kullanım özelliğine göre bel hattı çizgisinden kalça hattı çizgisine kadar uzunlukta olabileceğini belirtmiştir. Söz konusu giysi türünün renk, süsleme veya kumaş özelliği doğrultusunda günlük veya özel günlerde olmak üzere kullanım yeri bulduğunu, her yörenin kadın giyimi özelliğine göre kulanım yerinin farklılık gösterdiğini belirtmiştir.

Çalışmanın ana unsurunu oluşturan kısa üstlükler, ülkemizin pek çok bölgesinde "cepken" olarak adlandırıldığında belirli bir biçimi göz önüne getirmektedir. Üstlüklerin bölgesel olarak yörelerde kullanımında farklı isimlere rastlamak mümkündür. Koca ve diğerleri (2014) Eskişehir ilinde üretimi yapılan ve kullanılan "sarka" adı verilen üstlükleri ele aldıkları çalışmada Biçimsel özelliği açısından birbiri ile benzerlik gösteren üstlüklerin üzerindeki işlemelerin motif ve teknikleri doğrultusunda adlandırıldığını belirlemişlerdir. Koç (2015:161) Üstlük olarak kullanılan giysilerin genellikle giysinin en görünür yerinde kullanıldığını ve kullanım yeri, süsleme özelliği, kullanılan malzeme vb. pek çok nedene bağlı olarak farklı isimler verildiğini tespit etmiştir. Koç, Türkiye sınırları içerisinde halk giyim kuşamında kullanılan kısa üstlükler ile ilgili 29 ilde yapmış olduğu çalışmasında kadın üstlüğü için kullanılan 48 farklı isime ulaşmıştır. Barışta (1999:312) "Osmanlı İmparatorluk Dönemi Türk İşlemeleri" üzerine yapmış olduğu bir çalışmasında, 19. yüzyılda İstanbul çarşısında küçük, orta ve büyük boy (small, medium, large) olarak hazırlanmış üzeri işlenmiş bindallı gelin giysilerinin satıldığını ve benzer durumun cepken ve şalvar takımları için de söz konusu olduğunu belirtmiştir. Bu durum üretilen üstlüklerin Anadolu'da kullanımının yaygınlaşmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkar.

Ankara ili çevre ilçe ve köylerinde kadınlar tarafından kullanılan kısa üstlüklerin özelliklerinin analiz edileceği **bu çalışmada;** tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan gözlem ve görüşme formu ile elde edilen giysi örnekleri fotoğraflanmış, teknik çizimleri yapılmış ve biçimleri, işlevleri, yapısal özellikleri, kullanım yerleri, biçimsel benzerlikleri ve farklılıkları göz önüne alınarak tipolojik olarak sınıflandırılmıştır.

Araştırma kapsamına alınan giysiler, Ankara'nın çevre ilçelerinde ulaşılabilen ve kadınlar tarafından

üç etekli veya şalvar takımlar üzerine üstlük olarak giyilen giysi parçaları ile sınırlanmıştır. Bu çalışmada kalça hattından daha uzun, kolsuz ve üst giysi olarak kullanılmayan giysi parçaları kapsam dışı bırakılmıştır Yaka türleri, kol özellikleri, süsleme özellikleri ile kullanım yeri ve biçimi gruplandırmanın kapsamı dışında bırakılmış ancak konu bütünlüğü içerisinde söz konusu özellikler değerlendirmeye alınarak yorumlara dahil edilmiştir. Seçilen konu; konuya ilişkin yapılacak diğer çalışmalara alt yapı oluşturması, Türk kültür mirasının kaybolan değerlerinin tespit edilmesi, korunması ve sürdürülebilirliğine katkı sağlanabilmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca araştırma çıktılarının araştırmacılara yol gösterici bir zemin hazırlayacağı da düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Çalışma kapsamında Ankara ili çevre ilçe ve köylerinde halk giyiminde kullanıldığını belirlediğimiz üst bedene giyilen, bele kadar veya kalça hattına kadar uzunlukta, uzun kollu ve önden açık üstlüklerin biçimsel özellikleri dikkate alınarak 4 farklı grupta incelenmiştir. Araştırmanın verileri, farklı zamanlarda Ankara'nın Kızılcahamam merkez ilçe ile Kızılca, Eğerlidere ve Eskice köyleri, Beypazarı merkez ilçe ve Karaşar beldesi ile Çubuk ilçesi Ovacık köyünde saha araştırması sonucunda elde edilmiştir. Birbirinden kesim biçimi ve kullanım şekli farklılık gösteren 14 üstlük türüne ulaşılmıştır. Ulaşılan kadın üstlükleri, hazırlanan giysi inceleme formu doğrultusunda biçimsel özelliklerine göre gruplandırılmış, teknik çizimleri yapılmış, kaynak kişilerden edinilen bilgiler doğrultusunda kumaş, süsleme ve dikim özellikleri dikkate alınarak tanımlanmış ve yorumlar getirilmiştir. Söz konusu gruplandırma bedenin kesimi, yan ve ön ekleri ile kol altı ekleri göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Yapılan gruplandırma Koç ve diğerlerinin (2015) İzmir Tire İlçesinde halk giysilerinde kullanılan kadın üstlükleri ile ilgili yapmış olduğu gruplandırma ile benzer özellikler göstermekte ve araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

3. BULGULAR ve YORUM

Türk halkının zengin ve katlı giyim geleneğinin önemli bir parçası olan kısa üstlükler bedeni korumak, giysiyi görsel olarak zenginleştirmek, giysi bütünlüğünü veya ahengini sağlamak amacıyla geçmişten günümüze hem kadınlar hem de erkekler tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Türk halk giysilerinde söz konusu üstlüklerin hemen hemen tüm yörelerde benzer şekilde kullanılması durumu bu giysi parçasını diğerler giysi parçalarından ayrıcalıklı kılmaktadır. Söz konusu üstlüklerin pek çok bölgede benzer kullanım özelliği bulmasına rağmen biçim, süsleme, malzeme ile teknik özellikleri ve verilen isimlerin farklı olması manidardır. Barışta'nın (1984 :99) "Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği ve Desen Terminolojisinden Örnekler" isimli araştırmasında cepken türü kısa üstlüklere "fermane, fermene, sarka, salta, poşu, sallama, poçu, keyfe, cepken" adlarının verildiğini belirlemiştir. Bu araştırmada elde edilen üstlüklerin Beypazarı'nda "salta", "hırka", "çevre hırka", "işlik" Karaşar'da "Fermana" "Feymane", Kızılcahamam'da "fermana" ,"hırka", "gücük" Çubuk'ta "Cepken" adlarının verildiği ve söz konusu isimlerin daha önce yapılan çalışmalarda elde edilen isimleri destekler nitelikte olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen kadın üstlüklerinin biçimsel (kesim) özellikleri açısından dört grup altında incelenmiştir.

a. Düz Kesimli Peşsiz ve Kuşsuz Kadın Üstlükleri
b. Düz Kesimli Peşsiz ve Kol Altı Kuşlu Kadın Üstlükleri
c. Düz Kesimli Peşli ve Kol Altı Kuşlu Kadın Üstlükleri
d. Düz Kesimli Peşli ve Kol Altı Kuşsuz Kadın Üstlükleri

Araştırmaya konu olan söz konusu giysilerin, yöresel giyinme özellikleri tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1 Ankara ili çevre ilçelerinde üstlük kullanılan kadın giysileri

Fot. 1 Beypazarı Kuyruklu Bindallı	Fot.2. Kızılca hamam Eğerlidere Köyü	Fot. 3. Beypazarı Şamtopu	Fot. 4. Çubuk Gelinlik	Fot. 5. Kızılcahamam Eskice Gelinlik

Türk Halk giyim kuşamında giysiden ziyade giysinin giyilme biçimi önem arz eder. Burada "ne giyildiği" değil "ne şekilde giyildiği" durumu söz konusudur. Dolayısıyla, giysilerin değişik şekilde kullanılarak bedenin biçimlendirilmesi ile toplumun karmaşık kimliğinin okunmasını sağlayan özel bir dil özelliği kazandırılmaya çalışılmıştır (Koç ve Koca, 2015: 77). Ankara ili çevre ilçelerinde ve köylerinde şalvarı ile takım olarak kullanılan ve takım olarak kullanılmadan harici olarak giyilebilen iki farklı üstlük türüne ulaşılmıştır. Söz konusu üstlüklerin süslenme ve estetik görünümün artırılması amacı ile törensel aktivitelerde kullanılanlar ile günlük işlerde kullanılanlar olmak üzere iki fonksiyonel kullanım alanı bulduğu tespit edilmiştir. Tablo 1'de Ankara ili çevre ilçelerinde üstlük kullanılarak giyilen kadın giysilerinin farklı kullanımlarına ilişkin uygulamaların görsellerine yer verilmiştir.

Ankara İli çevre ilçelerinde yaşayan halkın günlük hayatta ve törensel aktivitelerde kullandıkları giysilerin bir parçası olan kısa üstlüklere ilişkin bilgiler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2 Düz Kesimli Peşsiz ve Kuşsuz Kadın Üstlükleri

1	Beypazarı Karasar-Fermana- Feymane		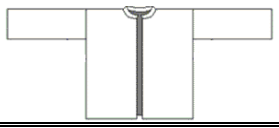
2	Kızılcahamam Fermana (Hırka) Kk9		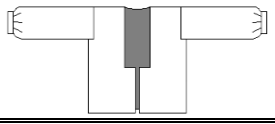

Tablo 2 incelendiğinde Elmadağ ve Kızılcahamam ilçelerinde kullanıldığını belirlediğimiz ve fermana adı verilen iki üstlük türü tespit edilmiştir. Düz kesimli ön ortasında veya yan dikişleri arasında peşleri (ek) ve kol altında kuşları (kol altına geçirilen kare veya üçgen ekler)) bulunmayan, ön ortasından boydan boya açık, kalça hattından daha kısa uzunlukta olan bir kesim özelliğine sahiptir. Biçimsel formu birbirine benzeyen üstlüklerin kolun bedene geçirilmesi uygulaması birbirinden farklı olduğu gözlenmiştir.

Her iki üstlük türü de takımın parçası olarak değil, yörede kadınların kullandığı tüm giysilerin üzerine giyilebilen üstlük türüdür. Beypazarı ilçesi Karaşar bölgesinde kullanılan fermananın tasarımı yapılırken bir tarafı basma diğer tarafı saten ile yapılması giysinin hem günlük yaşamda hem de törensel aktivitelerde kullanılabilme özelliği kazandırmıştır. Öztaş'ın (2005:28) "Karasar Beldesi Yöresel Kadın Giyimi" üzerine yapmış olduğu araştırmasında Karasar beldesinde halk giysilerinin en üstüne " fermene" adı verilen bir üstlüğün giyildiğini, iki taraflı olarak kullanılan fermenelerin hem içinin hem dışının giyilebildiğini belirtmiştir. Bir yüzü kadife veya saten, diğer yüzü pazen veya basma gibi kumaşlardan üretilen fermanalar günlük veya törensel aktivitelerde kullanılabilmektedir. Söz konusu özellik yöredeki kadınların ekonomik olma konusunda son derece yaratıcı olduklarının bir kanıtı olarak yorumlanabilir.

Ankara İli çevre ilçelerinde yaşayan halkın kullandığı kısa üstlükleri ele aldığımız ikinci grup olan "düz kesimli peşsiz ve kol altı kuşlu kadın üstlüklerine" ilişkin bilgiler Tablo 3' de sunulmuştur.

Tablo 3 Düz Kesimli Peşsiz ve Kol Altı Kuşlu Kadın Üstlükleri

3	Çubuk- Ovacık Köyü Cepken KK4			
4	Kızılcahamam- Kızılca Köyü Fermana KK5			
5	Kızılcahamam- Eskice Köyü Fermana KK3			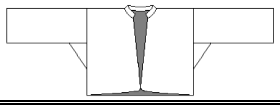
6	Beypazarı-Merkez Salta, Hırka (Kuyruklu don takım parçası)			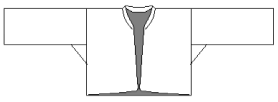
7	Kızılcahamam- Eğerlidere Köyü Fermana KK3			
8	Beypazarı- Merkez İşlik (Kuyruklu don takım parçası) KK6			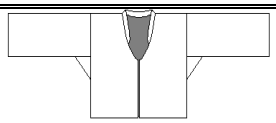
9	Beypazarı-Merkez Hırka (Kuyruklu don takım parçası)			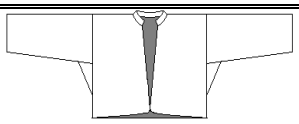
10	Kızılcahamam- Eğerlidere Köyü Gücük KK2			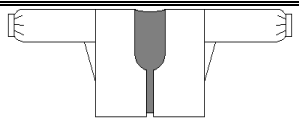
11	Beypazarı- Merkez Çevre hırka KK8			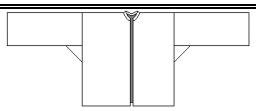

Tablo 3 incelendiğinde Ankara ili çevre ilçelerinde halk giyim kuşamında biçimsel açıdan benzerlik gösteren 7 adet farklı biçimsel özelliğe sahip üstlüğe ulaşılmıştır. 3-4 ve 5 nolu üstlüklerin biçimsel özellikleri ile kullanım özellikleri çok küçük farklılıklarla birbiri ile benzeşmektedir. Kol hareketini sağlamak amacı ile kol altına üçgen "kuş" adı verilen eklerin yerleştirildiği belirlenmiştir. 6 ve 7 nolu iki örnek biçimsel olarak birbirine benzemesine rağmen kullanım biçimi olarak birbirinden farklılık göstermektedir. Beypazarı yöresel giyim kuşamında kuyruklu olarak tanınan ve takım olarak kullanılan 6 numaralı üstlüğün tüm yüzeyi dival işi ile süslenmiş salta bir takımın parçası olarak kullanılırken, Kızılcahamam Eğerlidere köyünde kullanılan 7 nolu üstlük harici olarak kullanılan üstlüklere örnek olarak verilebilir.

Vural ve diğerlerinin (2006:27) yapmış oldukları araştırmada "halk giysilerinde kullanılan üstlüklerin kol altında kullanılan kuş parçalarının şekli nasıl olursa olsun, kullanılmalarındaki ilk amaç, kolun rahat hareket edebilmesi, yani kişinin hareketlerini kısıtlamamasıdır şeklinde tanımlamışlardır. Kuş parçalarının farklı şekillerde uygulanması ise, kolu genişletmek amacıyla kullanılan kuş parçasını ek olmaktan çıkarıp, kola özel bir model özelliği kazandırmak amacıyla yapılmıştır (Koç,2015:165).

Beypazarı ilçesinde kullanılan diğer üstlükler (8-9) yörede işlik veya hırka olarak adlandırılan, hem üstlük olarak hem de içlik olarak kullanılabilen üzeri dival işi ile süslenmiş üstlüklerdir. Kol altı kuşlu ve

küçük yakalı bu üstlükler takım olarak kullanılmaktadır. Beypazarı ilçesinde fonksiyonel özelliği ön plana çıkan bir başka üstlükler ise içi pamuklu katman ile güçlendirilmiş hırkalardır. Genellikle beyaz pamuklu kumaşlardan üretilen hırkaların üzeri elde oyulgama yapılarak işlenmiş ve üzeri renkli ipliklerle süslenmiştir. Kızılcahamam Eğerlidere köyünde gücük adı verilen ve günlük giysi olarak kullanıldığını belirlediğimiz üstlükler emprime desenli pazen veya basmalardan içi astarlı olarak üretilmiştir. Uzun kollu olan üstlüğün yöredeki diğer üstlüklerden farklılığı günlük işlerde kol ağzının yapılan işi engellemesini önlemek amacıyla, kol ağzının bilezikli olarak yapılmış olmasıdır.

Ankara ili çevre ilçelerinde yaşayan halkın kullandığı "düz kesimli peşli ve kol altı kuşlu kadın üstlüklerine" ile ilgili ilişkin bilgiler Tablo 4' de sunulmuştur.

Tablo 4 Düz Kesimli Peşli ve Kol Altı Kuşlu Kadın Üstlükleri

12	Çubuk-Ovacık Köyü Cepken KK4			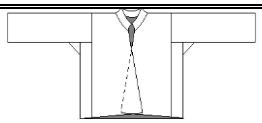
13	Beypazarı-Merkez Salta KK7			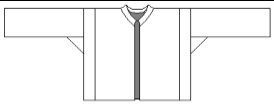

Ankara ili Çubuk Ovacık köyü ve Beypazarı ilçesinde kullanılan bu gruptaki üstlük türleri bedene genişlik ve rahatlık sağlamak amacıyla yan dikişlere dikdörtgen biçiminde "peş" adı verilen parçaların, kolun hareket serbestisini sağlamak amacı ile kol altına üçgen "kuş" adı verilen parçaların geçirilerek biçimlendirildiği görülmektedir. Bu grupta örnekleme alınan iki üstlük hakim yakalı, önden açık olarak tasarılanmıştır. Her iki üstlüğün tüm yüzeyi kordon tutteras tekniği ile simli kordon ile renklendirilmiş ve törensel aktivitelerde kullanıldığı belirtilmiştir.

Giysilerin üç boyutlu biçimlendirilmesi, vücudun mevcut yapısına ve giysiler ile vücut arasındaki ilişkiye dayandırılmaktadır. Giysiler ile vücut arasındaki ilişkide bir süreklilik söz konusudur. Söz konusu süreklilik vücut hatlarının görünürlüğünü göstermek veya kapatmak amacıyla kullanılan giysi parçalarını gündeme getirir (Delong 1998 Akt. Frankie ve Zhang). Batı kültüründe yapılandırılan giysiler bedenin hatlarını ortaya çıkartan vücudun sekline göre tasarlanan bir yapı ile biçimlendirilirken, doğu kültüründe kullanılan giysi yapılarında giysiler bedene tam oturmadan, kumaşın eni ve boyu doğrultusunda dikdörtgen, kare, üçgen geometrik parçaların bir araya getirilmesi ve bu parçalara eklenen uzantıların birleştirilmesi ile oluşturulur. T-şeklinde bir yapı ile biçimlendirilerek oluşturulan basit ve yalın bir kalıp sistemine sahiptir. Oluşturulan giysilerin kol altına, ağ parçalarına ve dikiş kenarlarına geçirilen ekler vücudun hareket yapabilme kabiliyeti ve rahatlığını sağlanabilmektedir.

Ankara ili çevre ilçelerinde kullanılan kısa kadın üstlüklerinin biçimsel özelliklerinin incelendiği son grup olan "düz kesimli peşli ve kol altı kuşsuz" kadın üstlüklerine ilişkin bilgiler Tablo 5' de sunulmuştur.

Tablo 5 Düz Kesimli Peşli ve Kol Altı Kuşsuz Kadın Üstlükleri

14	Kızılcahamam - Merkez Fermana KK1			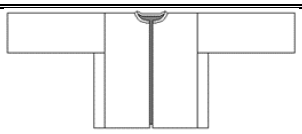

Tablo 5 incelendiğinde Kızılcahamam merkez ilçede fermana adı verilen üstlük yan peşli ve kol altı kuşsuz olarak biçimlendirilmiştir. Yan dikiş kenarına geçirilen dikdörtgen peş parçası kol takım yerinin altına yerleştirilmesi kolun hareket serbestisini sağlamak amacıyla olduğu düşüncesini uyandırmaktadır.

Kızılcahamam merkez ilçede giysilerin üzerinde kullanılan fermananın ön beden ve kol üstleri simli iplik kullanılarak kordon tutturma tekniği ile renklendirilmiştir. Giysinin özellikleri incelendiğinde giysinin törensel aktivitelerde kullanıldığı belirlenmiştir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Giysilere ilişkin tarihi süreç incelendiğinde, ait olduğu dönem, toplumların kültürel, ekonomik, teknolojik ve sosyal açıdan, toplumsal yapı, örf, adet, gelenekler ve inançların şekillendirdiği ürünler olduklarını ve belge niteliği taşıdıkları bir gerçektir. Ayrıca giyim kuşam ürünleri kuşaktan kuşağa aktarılmaları nedeniyle manevi değeri yüksek kültürel miraslar içerisinde yer alan önemli unsurlardır. Ankara ili çevre ilçe ve köylerinde kadınların günlük yaşamlarında ve törensel aktivitelerde kullandıkları kısa üstlüklerin biçimsel özelliklerinin ve kullanım şekillerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Ankara ili çevre ilçe ve köylerinde kullanılan kadın üstlüklerinin günlük ve törensel aktivitelerde kullanıldığı,
- Kesiminde basit düz geometrik çizgilerden oluşan basitleştirilmiş bir yöntem kullanılarak biçimlendirildiği,
- Kol biçimlerinin bedene düz olarak birleştirildiği (T şeklinde) ve çoğunlukla kol altının üçgen kuşlu olduğu,
- Stratejik alanlarda (kol altı, ağ,ve ön kapama vb.) bolluğu sağlamak amacı ile yan dikişlere peş adı verilen dikdörtgen parçaların yerleştirildiği, hareketi sağlamak kol altına kuş, adı verilen parçaların yerleştirildiği,
- Giysi bütünlüğü içerisinde giysinin en üst katmanına giyildiği,
- Düz kesimli kol altı kuşlu bir kesim biçiminin yoğunluklu olarak kullanıldığı,
- Cepken, salta, fermana, çevre hırka, işlik, hırka, gücük gibi isimlerin verildiği,
- Bazılarının tüm yüzeyin renkli iplikler ile renklendirilerek süslendiği,
- Üstlüklerin giysi bütünlüğünü korumak amaçlı takımın bir parçası veya harici olarak kullanılan türlerinin olduğu,
- Yaka biçimlerinin çoğunlukla hakim yakalı veya oyuntulu yakalı olduğu,
- Tamamının içinin astarlı olduğu,
- Çift taraflı olarak kullanılabilen türlerinin de olduğu,
- Kışlık olarak kullanılanların astarı ile kumaşının arasına pamuk yerleştirilerek takviye sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Küreselleşme ve modern yaşamın kültürel değerleri yok olama düzeyine getirmesi gün geçtikçe hızlanmaktadır. Araştırma kapsamında sınırlı sayıda örneğin incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgular farklı yörelerde yapılacak çalışmalara örnek olacak niteliktedir. Ankara ili çevre ilçelerinde kadınlar tarafından kullanılan üst bedene giyilen kısa üstlüklerin tür zenginliğinin ve yöresel terminolojisinin açıklığa kavuşturulması ve konuya ilişkin tasnifin yapılabilmesi için araştırmaların yoğunlaştırılması ve yayınların artırılması gerekliliği gün geçtikçe önem arz etmektedir ve bu durum kültürel zenginliğin bilinmesi ve korunması açısından çok önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Barışta, H. Ö., (1984), *Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği ve Desen Terminolojisinden Örnekler,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara
2. Barışta, H. Ö., (1999) "Osmanlı İmparatorluk Dönemi Türk İşlemeleri", *Osmanlı Ansiklopedisi, Kültür ve Sanat,* Yeni Türkiye Yayınları, , c. 11, s. 312-319
3. Barthes, Roland. (2012). Göstergebilimsel Serüven. (Sema Rifat ve Mehmet Rifat), İstanbul: Yapı Kredi Yay.
4. Delong M. R., (1998), 'The Way We Look: dress and aesthetics', New York: Fairchild Publications.
5. Frankie M. C. Ng and G. Zhang, (2002), "A Comparative Study of Clothing Constructions across Time and Space", IFFTI İnternational Conferance

6. Koca E., Koç F., Baran H., (2014), "Eskişehir'de Yaşatılmaya Çalışılan Kültürel Bir Miras: Sarka", VII. Uluslararası Türk Kültürü Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri Bidiriler Kitabı, 15-17Mayıs, Konya, s. 231-242

7. Koca, E. ve Kırkıncıoğlu, Z. (2016). "Denizli İli Gelin Giyim-Kuşamının Göstergebilimsel Açıdan Çözümlenmesi *Turkısh Studıes -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, S.11/8 s. 247-270.

8. Koç Fatma ve Koca Emine (2015). Kütahya'nın Entarili Geleneksel Kadın Giysilerinin Göstergebilimsel Çözümlenmesi. Milli Folklor, Yıl 27, Sayı 106

9. Koç F., Koca E., Kırkıncıoğlu Z. (2015), "Tire'de Kullanılan Yöresel Kısa Kadın Üstlüklerinin Biçimsel Özelliklerinin İncelenmesi", Tire Araştırmaları Sempozyumu bildiriler kitabı, 12-13 Mart 2015, Tire, s. 97-108

10. Koç, F., (2015), "Türk Halk Giyiminde Biçimsel Benzerlik ve Terminolojik Farklılık Bağlamında Kısa Kadın Üstlükleri", 8.Uluslararası Türk Kültürü Kongresi: Kültürel Miras, bildiriler kitabı T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı/Eskişehir Türkiye, 24-27 Ekim 2013 s. 157-182

11. Koç, F. ve Koca, E. (2016). "Halk Giyim Kuşamının Yok Olmasına İlişkin Nedenler ve Koruma Altına Alınması Gerekliliğinin 5N1K Yöntemi İle Analizi, *Turkısh Studıes* -, 11/2 , s. 755-778.
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9274,

12. Öztaş, G. Y., (2005), Beypazarı İlçesi Karasar Beldesi Kadın Giysileri, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitisü, Ev Ekononomisi Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

13. Vural,T, Koç, F.,Koca E., Pamuk, B., (2006) Geleneksel Kadın Giysilerinde Kol Formu Özelliklerinin Giysi Konforu Açısından İncelenmesi, *12. Ulusal Ergonomi Kongresi Bildirileri,* 16-18 Kasım, Ankara, s. 343-349

14. Yoder, D. (1972). Folk Costume, *Folklore and Folklife.* (ed. M. Richard Dorson), Chicago: The University of Chicago Press. 295-324,

Kaynak Kişiler

KK1- Mustafa Bilgin , 1960- Kızılcahamam – Merkez
KK2 – Saliha Çetintaş,1930- Kızılcahamam- Eğerlidere Köyü
KK4 - Satı Erol 1945 - Çubuk - Ovacık Köyü
KK3- Emine Işık 1940 - Kızılcahamam - Eskice Köyü
KK5 -Durkız Ergelen - 1945 Kızılcahaman - Kızılca köyü
KK6 -Kamile Cenge,1930 - Beypazarı - Merkez
KK7 -Gülseren İnce, 1932 - Beypazarı - Merkez
KK8 -Munis Berik, 1938 - Beypazarı - Merkez
KK9- Akkız Karacan 1940 Kızılcahamam -Merkez

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(51)

Dr. Hasan Hüseyin SELVİ*; Prof. Dr. Ayşe Ottekin DEMİRBOLAT*

ÖZEL EĞİTİM KURUMLARINDA YÖNETSEL SORUN ANALİZİ*

A MANAGERIAL PROBLEM ANALYSIS IN SPECIAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

ÖZ

Özel eğitim kurumlarının amaçlarını gerçekleştirme dereceleri ile iyi yönetilmeleri arasında önemli bir ilişki vardır. Bu araştırma, bütüncül bir değerlendirme ile kamu ve özel bağlamda hizmet veren özel eğitim kurumlarının yönetsel süreçlerini analiz ederek, yönetsel sorunları saptamak ve çözüm önerileri geliştirmek amacındadır.

Araştırmada nicel ve nitel araştırmaların aşamalı olarak yapıldığı karma yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın nitel boyutu için veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu, nicel boyutu için araştırmacı tarafından geliştirilen anket kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, özel eğitim kurumlarının profesyonel yönetilmediği, öğretmenlerin yöneticiler tarafından yeterli düzeyde motive edilmediği, rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenlerin özlük haklarının resmi kurumlarda çalışan öğretmenlere göre sınırlı olduğu, yöneticilerin kendilerini yenilemedikleri yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, eğitim yönetimi.
JEL Kodları: I21, I29.

ABSTRACT

Efficient serving of the special education institutions are bound up with the influental management and controlling of the special education schools. This study's aim is to analyze the administrative processes of the special education schools, to make firm the level of having these administrative problems and to suggest solutions to the administrative problems of the special education schools with the help of the integrative evaluation.

The consecutive explanatory method in which quantitative and qualitative research was progressively used in this research. For the qualitative dimension of research, semi-structured interview form was used as a data collection tool. And for the quantitative dimension of research, survey developed by the researcher was used. As a result of the research, special education institutions aren't directed proffesionally and teachers aren't motivated sufficiently by the directors. Employee rights of the teachers working at rehabilitation centres are more resricted than the employee rights of the teachers working at the official institions. And the directors are insufficient in these centres. The ignorance of the special education practices. In the authority control was understood in this research.

Keywords: *Special education, Education management, Supervision.*
JEL Codes: *I21, I29.*

***Dr; Maarif Müfettişleri Başkanlığı, Zonguldak Milli Eğitim Müdürlüğü, Dr, Maarif Müfettişi, Zonguldak/TÜRKİYE; hasanhuseyinselvi@hotmail.com**
*** Prof. Dr; Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi ABD. Ankara/TÜRKİYE; aysedemirpolat@gazi.edu.tr**
*Bu çalışma "Özel Eğitim Kurumlarının Yönetsel Sorunlarının Analizi" Adlı doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Ülkemizde özel eğitim faaliyetleri; özel eğitim kurumları, destek eğitim hizmetlerinin sağlandığı rehabilitasyon merkezleri, üstün yetenekli öğrencilere yönelik bilim sanat merkezleri ve öğrenci tanılama faaliyetlerinin yapıldığı rehberlik araştırma merkezleri tarafından yürütülmektedir. Özel eğitim kurumlarının hizmet verimliliğinin sağlanması, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin en düzeyde bu kurumlardan yararlanması özel eğitim kurumlarının etkili yönetilmesine bağlıdır. Özel eğitim kurumlarının yönetim faaliyetlerine ilişkin ülkemizde yapılmış araştırmalarda; özel eğitim kurumlarının yönetim faaliyetlerinde çeşitli sorunlar yaşandığı (Kayaaltı, 2005), özel eğitim kurum sayılarının yeterli olmadığı ve özel eğitim hizmetlerine yönelik yasalarda boşlukların olduğu (İşman, 2009), okul yöneticilerinin yönetsel konularla ilgili hizmet içi eğitime gereksinim duydukları (Aksüt, 1997; Ulu, 1999; İşman, 2009; Karan, 2010) saptanmıştır.

Yurt dışında özel eğitim kurum yöneticilerine yönelik yapılan araştırmalarda; yönetim faaliyetlerini yürüten yöneticilerin yeterlilikleri sorgulanmış, özel eğitim okullarında çalışan yöneticilerin lisans ve sertifika yetersizlikleri nedeniyle özel eğitim alanında hizmetiçi eğitim programlarına ihtiyaçları olduğu (Bays, 2001; Lashley ve Boscardin, 2003), özel eğitim okullarına deneyimi olmayan okul yöneticilerinin atandığı, özel eğitim okulu yöneticilerinin okulları yönetecek liderlik becerisine ve özel eğitimde saha deneyimine sahip olmadıkları belirtilmiştir (DiPaola ve Tschannen-Moran, 2003; Katsiyannis, Conderman ve Franks, 1996; Parker ve Day, 1997).

Alanyazında özel eğitimle ilgili yapılmış araştırmaların çoğunluğunun eğitim uygulamalarıyla ilgili olduğu görülmüş, özel eğitim kurumlarının yönetsel sorunlarına ilişkin kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Özel eğitim kurumlarının yönetsel sorunlar bağlamında araştırılmasının yönetsel süreçlerin etkililiğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca özel teşebbüslerce açılan eğitim kurumları ile kamuya ait eğitim kurumlarının sorunlar bağlamında karşılaştırılması da her iki kurum türünün etkililik derecesi ve sorun farklılıkları konusunda bilgi sağlayacağı umulmaktadır.

Bu araştırmanın amacı; yönetici ve öğretmen görüşlerine göre özel gereksinimli bireylere hizmet veren kurumlarda yaşanan yönetsel sorunları saptamakdır. Rehabilitasyon merkezleri ile kamuya ait özel eğitim kurumlarının sorunlar bağlamında karşılaştırılması da her iki kurum türünün etkililik derecesi ve sorun farklılıkları konusunda bilgi sağlayacaktır.

YÖNTEM

Bu araştırmada nicel ve nitel araştırmaların aşamalı olarak yapıldığı karma yöntem kullanılmıştır (Creswell, 2009). Bu yöntem; tek bir veri kaynağının yetersiz olduğu, araştırma bulgularının açıklanması ve genelleştirilmesinin gerektiği durumlarda, birinci yöntemi geliştirmek ve kuramsal bir duruşu sergilemek adına tercih edilmektedir (Creswell & Clark, 2014).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın nicel boyutu için evren 2014-2015 eğitim öğretim yılında Zonguldak ilinde yer alan resmi özel eğitim kurumlarında çalışan ile özel teşebbüslerce açılmış olan ve özel eğitim hizmeti veren rehabilitasyon merkezlerinde çalışmakta olan öğretmen ve yöneticiler oluşturmaktadır. Bu kapsamda evrenden çekilmesi gereken örneklem sayısı 371'dir. Araştırmanın nitel boyutu için belirlenen çalışma grubunu Zonguldak il merkezinde resmi ve özel eğitim kurumlarında çalışan 46 eğitim personeli oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Uygulanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Anketin birinci bölümünde katılımcıların kişisel bilgileri ikinci bölümünde ise anket soruları yer almaktadır. Katılımcıların soruları katılma düzeyleri beşli seçenekle (hiç, az, orta, çok ve tam) tespit edilmiştir.

Araştırmanın nitel boyutuyla ilgili veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler hem sabit seçenekli cevaplamayı hem de ilgili alanda bağımsız cevap vermeye olanak sağlamaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel; 2013). Görüşme

formu hazırlanırken uzman desteği alınmıştır. Görüşmelerde katılımcılara kod verilmiş, katılımcı görüşlerine göre temalar oluşturulmuştur.

Veri Toplama Aracının Uygulanması ve Analizi

Anketin eğitim kurumlarında uygulanabilmesi için gerekli yasal izin alınmıştır. Anketlerin büyük bir kısmı araştırmacı tarafından diğer kısmı ise mail aracılığı ile katılımcılara ulaştırılmıştır. 700 adet uygulanması planlanan anketten geri dönüşlerle uygulamaya değer görülen anket sayısı 585'dir. Anket uygulaması 2014-2015 eğitim öğretim yılı ikinci döneminde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada değerlendirmeye alınan 585 katılımcıdan alınan veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Uygulama sonrasında öncelikle anketin güvenirliği hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayısı olan Cronbach Alfa değerleri .70'den büyük olması anketin güvenilir olduğunu göstermektedir. Anketin kapsam geçerliliğini belirlemek Lawshe Tekniğinden yararlanılmıştır. Bu teknikte uzmanların herhangi bir maddeye ilişkin görüşleri toplanarak kapsam geçerlilik oranları belirlenir. Anket maddeleri için uygun, düzeltilmeli ve uygun değil şeklinde uzmanlardan görüş alınmaktadır (Yurdugül, 2005). Araştırmada 9 uzman ile görüşülmüştür. Bu sayı için Kapsam Geçerlilik Oranı (KGO) 0.75 olmalıdır. Araştırmada KGO:0.94 bulunmuştur. Sonuç olarak KGİ>KGÖ (0.94> 0.75) olduğundan oluşturulan anketin geçerliliği istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Bu araştırmada verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini sınamak için Kolmogorov- Smirnov Testi uygulanmıştır. Uygulanan anketin çarpıklık-basıklık (skewness-kurtosis) değerlerinden normal dağılım gösterdiği söylenebilir.

Araştırmanın alt problemlerinde yönetsel sorunların yönetici-öğretmen ve kurum türü durumlarına göre anlamlı bir fark olup olmadığı ilişkisiz grup "t" testi kullanılarak belirlenmiştir. İstatistiksel işlem sonuçları değerlendirmesinde çift yönlü sınamalar yapılmış ve anlamlılık düzeyi en az 0,05 olarak kabul edilmiştir.

Görüşme notlarının çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz, bir metin üzerinde içerisinde bulunan bazı sözcükler kullanılarak özetlendiği sistematik ve yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanmıştır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2011).

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın alt amaçları arasında yer alan yönetsel sorunlar ve sorunların yaşanma düzeyi konusundaki görüşlerin kurumların resmi/özel olma değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği belirlenmiştir.

Tablo. Kurum Türü Değişkenine Göre Yönetsel Faaliyetlere İlişkin T Testi Sonuçları

	Resmi/özel				s		
1. Kurum yöneticileri, özel eğitim alanında yeterli tecrübeye sahiptir.	Resmi	80	,56	,23	1	,84	66
	Özel	05	,75	,17	1		
2. Kurum yöneticileri, öğretmenlere özel eğitim alanında yeterli düzeyde rehberlik yapmaktadır.	**Resmi**	**80**	**,33**	**,11**	**1**	**,52**	**00**
	Özel	**05**	**,66**	**,03**	**1**		
3. Kurum yöneticileri, personelini yeterli düzeyde motive edebilmektedir.	**Resmi**	**80**	**,75**	**86**	**,**	**,06**	**02**
	Özel	**05**	**,52**	**89**	**,**		
4. Kurum yöneticileri, kurulların işleyişinde aktif rol oynamaktadır.	Resmi	80	,97	,05	1	,88	60
	Özel	05	,14	,01	1		
5. Kurum yöneticileri, kendilerini sürekli yenilemektedir.	**Resmi**	**80**	**,67**	**90**	**,**	**,43**	**00**

	Özel	**05**	**,47**	**,20**	**1**		
6. Kurum yöneticileri, çalışanların ders araçlarına yönelik ihtiyaçlarını karşılamaktadır.	**Resmi**	**80**	**,93**	**,04**	**1**		
	Özel	**05**	**,53**	**93**	**, ,61**		**00**
7. Yönetici atamalarında kariyer ve liyakat ilkelerine dikkat edilmektedir.	**Resmi**	**80**	**,30**	**,37**	**1**		
	Özel	**05**	**,00**	**,24**	**1 ,63**		**00**
8. Kurumlarda kararlar ekiple alınmaktadır.	**Resmi**	**80**	**,98**	**97**	**,**		
	Özel	**05**	**,56**	**98**	**, ,69**		**00**
9. Kurumlarda karar alma aşamasında uzman kişilerin görüşlerine başvurulmaktadır.	**Resmi**	**80**	**,82**	**,03**	**1**		
	Özel	**05**	**,62**	**96**	**, ,28**		**02**
10. Kurumlarda özel eğitim hizmetleri bir plan çerçevesinde yürütülmektedir.	Resmi	80	,99	,33	1		
	Özel	05	,89	,55	1 83		40
11. Kurumlarda uzmanlığa dayalı bir iş bölümü yapılmıştır.	Resmi	80	,87	,17	1		
	Özel	05	,03	,13	1 ,61		10
12. Kurum yöneticileri, faaliyetleri eşgüdümleme yoluyla bütünleştirmektedir.	Resmi	80	,82	97	,		
	Özel	05	,68	85	, ,73		08
13. Kurumlardan paydaş görüşleri, iletişim kanallarıyla alınmaktadır.	Resmi	80	,35	,21	1		
	Özel	05	,19	,32	1 ,51		13
14. Kurum yöneticileri; sivil toplum kuruluşları ve hastaneler arasında iş birliğini sağlamaktadır.	Resmi	80	,62	,17	1		
	Özel	05	,72	80	, 62		53
15. Kurum yöneticileri öğrenciye yönelik eğitim programlarını değerlendirmektedir.	**Resmi**	**80**	**,37**	**,29**	**1**		
	Özel	**05**	**,82**	**95**	**, ,39**		**00**
							p≤.05

Tablo'ya göre, rehabilitasyon merkezlerinde çalışan katılımcılar resmi kurumlarda çalışan katılımcılara göre daha yüksek düzeyde "yöneticilerin öğretmenlere özel eğitim alanında yeterli düzeyde rehberlik yaptığına" inanmaktadırlar. Resmi kurumlarda çalışan katılımcılar rehabilitasyon merkezlerinde çalışan katılımcılara göre daha yüksek düzeyde kurum yöneticilerinin personelini yeterli düzeyde motive edebildiğine, daha yüksek düzeyde yöneticilerin kendilerini yenilediklerine, yöneticilerin çalışanların ders araçlarına yönelik ihtiyaçlarını karşıladığına, yönetici atamalarında kariyer ve liyakat ilkelerine dikkat edildiğine, kurumlarda kararların ekiple alındığına ve kurumlarda karar alma aşamasında uzman kişilerin görüşlerine başvurulduğuna inanmaktadırlar. Rehabilitasyon merkezlerinde çalışan katılımcılar, resmi kurumlarda çalışan katılımcılara göre daha fazla düzeyde kurum yöneticilerinin öğrenciye yönelik uygulanan eğitim programlarının değerlendirildiğine inanmaktadırlar.

Araştırmanın **nitel boyutunda** yönetsel faaliyetlere ilişkin resmi kurumlarda ve rehabilitasyon

merkezlerinde çalışan yönetici ve öğretmenlerin yönetsel faaliyetlere yönelik görüşleri kurum türlerine göre betimsel analiz ile değerlendirilmiş ve karşılaştırılmıştır.

RÖ1: Yöneticiler, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlere tecrübe, mezuniyet ve atama şartları nedeniyle yeterli düzeyde rehberlik yapabilecek yeterliliğe sahip değil.

RÖ3: Kurum yöneticilerinin öğretmenlere bir katkısı bulunmamaktadır. Bunun başlıca nedeni yöneticilerin kurum özelliklerine uygun seçilmemiş olmasıdır.

RÖ10: Mevzuatta okul yöneticilerine rehberlik görevi yeterince tanımlamamıştır. Bu nedenle rehberlik görevi ihmal edilmektedir.

RÖ11: Özellikle yeni göreve başlayan öğretmenlerin rehberliğe ihtiyacı bulunmaktadır. Aday öğretmenler ve göreve okulda yeni başlayan öğretmenler yöneticimden bu desteği bulamamaktadırlar. Bunun nedeni teknik anlamda yöneticimin alanı bilmemesidir.

Yöneticilerin rehberlik görevlerine ilişkin 7 öğretmen yöneticilerinin öğretmenlere yaptığı rehberliği yeterli görmediğini belirtmiştir. Bu konuda görüş bildiren katılımcılardan (RÖ1) yöneticilerin; özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlere tecrübe, mezuniyet ve atama şartları nedeniyle yeterli düzeyde rehberlik yapabilecek yeterliliğe sahip olmadığını, (RÖ3) yöneticilerin kurum özelliklerine uygun seçilmediklerinden öğretmenlere katkısı bulunmadığını, (RÖ10) mevzuatta okul müdürlerine rehberlik görevini yeterince tanımlanmadığından yöneticilerin rehberlik görevini ihmal ettiklerini iddia etmişlerdir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 52. maddesinde müdürlerin görev ve yetkileri arasında rehberlik görevi belirtilmemiştir (Resmi Gazete, 2006). (RÖ11) ise aday öğretmenler ve göreve okulda yeni başlayan öğretmenlerin rehberliğe ihtiyacı bulunduğunu ancak yöneticilerin teknik yetersizliği nedeniyle bu hizmeti gerçekleştiremediklerini iddia etmiştir. Katılımcı görüşleri nicel bulguyu desteklemektedir. Alan yazında özel eğitim kurumlarında çalışan eğitimcilerin yöneticiler tarafından desteklenmesi gerektiği (Benz, Lindstrom ve Yovanoff, 2000; Gersten, Keating, Yovanoff ve Harniss, 2001), kurum yöneticilerinden öğretimsel konularda öğretmenlere rehberlik yapmaları beklendiği (Crockett, 2004) belirtilmiştir. Özel eğitim yöneticilerinin rehberlik görevine ilişkin alan yazında bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Yönetsel faaliyetlere ilişkin kurum yöneticilerinin rehberlik görevi resmi kurumlarda çalışan katılımcılar tarafından olumsuz düzey olarak değerlendirilen tek maddedir. Anlamlı bulunan diğer maddelerin tamamında yönetsel faaliyetlere ilişkin yaşanan sorunlar rehabilitasyon merkezlerine ilişkin çıkmıştır. Nitel bulgular da yaşanan sorunların olduğunu göstermektedir. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

ÖK1: Rehabilitasyon merkezlerinde maaş, iş güvencesi, iş sahiplerinin tutumu gibi nedenlerle öğretmenlerde motivasyon sorunu yaşanmaktadır. Kurum yöneticilerinin öğretmenleri motive ettiği söylenemez. Bu konuda kendileri de motive edilmemişler.

ÖK4: Kurum yöneticileri, kurucular tarafından atanmaktadır. Bu durum yöneticileri etkisiz hale getirmektedir. Bu nedenle etkin yöneticilik görevi yapılamadığından öğretmen de motive edilememektedir.

ÖK9: Kurum yöneticimiz öğretmenleri motive edebilecek bilgi ve beceriye sahip değildir.

ÖK12: Kurumlar maddi çıkar odaklı yönetiliyor. Kurum yöneticileri öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarından çok maddi getirisini önemsiyor. Bu durum kurumların yönetim anlayışına yansıyor. Bu durumda konu ile alakası olmayan kişiler kurumlara yönetici oldu. Maddiyatın ön plana çıktığı kurumlarda öğretmenin motive edilmesi gibi bir düşünce olmuyor.

ÖK17: Yönetici tüm program ve dersler hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Ancak yöneticilerin özel eğitim alanında yeterli olmadığını söyleyebilirim. Yöneticinin çalışanları motive edebilmesi için otorite görülmesi gerekir.

Rehabilitasyon merkezlerinde çalışan katılımcılardan 13 kişi görüşmelerde yöneticilerinin öğretmenleri yeterince motive edemediğine ilişkin bilgi paylaşmıştır. Yöneticilerin öğretmenleri yeterince motive edememesinin nedenleri olarak görüş belirten katılımcılardan (ÖK1) rehabilitasyon merkezlerinde

maaş, iş güvencesi, iş sahiplerinin tutumu gibi nedenlerle öğretmenlerde motivasyon sorunu yaşandığını, yöneticilerin kurum sahipleri tarafından kendileri de motive edilmediklerinden bu tür çaba içine girmediklerini belirtmiştir. (ÖK4) kurum yöneticilerinin kurucular tarafından atandığını, bu durumun yöneticileri etkisiz hale getirdiğini, bu nedenle etkin yöneticilik görevi yapılamadığından öğretmenlerin motive edilemediğini, (ÖK9) kurum yöneticisinin öğretmenleri motive edebilecek bilgi ve beceriye sahip olmadığını iddia etmiştir. (ÖK12) kurumların maddi çıkar odaklı yönetildiğini, kurum yöneticilerinin öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarından çok maddi getirisini önemsediğini, bu durumun kurumların yönetim anlayışına yansıdığını, maddiyatın ön plana çıktığı kurumlarda öğretmenin motive edilmesi gibi bir düşüncenin olmadığını söylemiştir. (ÖK17) yöneticilerin tüm program ve dersler hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini, Ancak yöneticilerin özel eğitim alanında yeterli olmadığını, yöneticinin çalışanları motive edebilmesi için otorite görülmesi gerektiğini belirtmiştir. Alan yazında yöneticilerin öğretmenleri yeterince motive edemediğine ilişkin bulgular (Yiğit, 2003; Yıldırım, 2008; Sabancı, 1999) katılımcı görüşlerini desteklemektedir.

Nitel ve nicel bulgular birlikte değerlendirildiğinde yöneticilerin rehberlik görevine ilişkin sorunların resmi kurumlarda yaşandığı, kariyer ve liyakata ilişkin sorunların iki kurum türünde yaşandığı, (resmi ve özel) bunun dışında; kurum yöneticilerinin, kendilerini sürekli yenilemeleri, çalışanların ders araçlarına yönelik ihtiyaçlarını karşılamaları, kararlar ekiple alınması, karar alma aşamasında uzman kişilerin görüşlerine başvurulması ve kurum yöneticilerinin öğrenciye yönelik eğitim programlarını değerlendirmesine ilişkin sorunların rehabilitasyon merkezlerinde yaşandığı görülmektedir.

SONUÇ

Resmi kurumlarda yöneticilerin öğretmenlere özel eğitim alanında yeterli düzeyde rehberlik yapamadığı, rehabilitasyon merkezlerinde çalışan yöneticilerin ise öğretmenleri yeterli düzeyde motive edemediği anlaşılmaktadır. Rehabilitasyon merkezlerinde çalışan yöneticilerin, kendilerini sürekli yenilemedikleri ve çalışanların ders araçlarına yönelik ihtiyaçlarını karşılamadıkları söylenebilir. Resmi kurumlarda ve rehabilitasyon merkezlerinde yönetici atamalarında kariyer ve liyakat ilkelerine dikkat edilmediği görülmektedir.

Rehabilitasyon merkezlerinde kararların ekiple alınmadığı, resmi kurumlarda ise kurum yöneticilerinin öğrenciye yönelik uygulanan eğitim programlarını değerlendirmediği görülmektedir. Araştırmanın nitel boyutunda, resmi kurumlarda yöneticilerin eğitim çalışanlarını karar süreçlerine katmadıkları için çalışanların motivasyon sorunu yaşadıkları, okullarda üst yönetimin çalışanlarını motive etmediği, mesleki kariyerin basamaklandırılmasının motivasyonu arttırabileceği, görevde yükselmenin objektif ölçütleri bulunmadığı, bu sistemde kariyerin okul yöneticiliği ile sınırlı kaldığı bulguları nicel bulguları desteklemektedir.

ÖNERİLER

Elde edilen sonuçlara göre politika yapıcılara,özel eğitim kurumlarına yönetici seçiminde özel eğitim alanından mezunlara öncelik verilmesi, özel eğitim kurumu yöneticilerinin yönetim alanında kariyer yapanlardan seçilmesi, atamalarda özel eğitim kurumlarında öğretmenlik deneyimine dikkat edilmesi önerilebilir.

Rehabilitasyon merkezleri yöneticilerinin atanmasında lisans mezunu olma dışında her hangi bir kriter aranmadığından merkezlere yönetici atamada; özel eğitim mezunu olma ve öğretmenlik tecrübesine sahip olma kriterleri getirilebilir.

Milli Eğitim Bakanlığı özel eğitim kurumlarının yönetim süreçlerine ilişkin yaşanan sorunların ortadan kaldırılması için yasal düzenlemelere gitmesi ve önceki mevzuatlarda yer alan ve eğitim şuralarında önerilen; özel eğitim uzmanlığı, özel eğitim yöneticiliği ve özel eğitim müfettişliği kavramlarını uygulamaya geçirmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

1. Aksüt, M. (1997). Eğitim yöneticisinin yeterlikleri: Özel eğitim okulu müdürlerinin yeterliklerine

ilişkin bir araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

2. Benz, M., Lindstrom, L., & Yovanoff, P. (2000). Improving graduation and employment outcomes of students with disabilities: Predictive factors and student perspectives. *Exceptional children, 66*, 509-529.

3. Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2011). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.

4. Creswell, J. W. & Clark, V. L. P. (2014). Karma yöntem Araştırmaları. Tasarımı ve yürütülmesi (Y. Dede ve S. B. Demir; Çev. ed.). Ankara: Anı.

5. Creswell, J.W. (2009). Research design. Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. California: Sage Publications.

6. DiPaola, M. F. & Tschannen-Moran, M. (2003). The principalship at a crossroads: A study of the condition and concerns of principals. National Association of Secondary School Principals Bulletin, (87), 43-67.

7. Gersten, R., Keating, T., Yovanoff, P. & Harniss, M. K. (2001). Working in special education: Factors that enhance special educators' intent to stay. Exceptional Children, 67, 549-553.

8. İşman, H. (2009). Engellilerin eğitimine yönelik bir politika aracı olarak özel özel eğitim kurumlarının eğitimde eşitlik bağlamında değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

9. Karan, N. (2010). Özel eğitim uygulamalarının denetiminde ilköğretim müfettişlerinin mesleki rehberlik görevlerine ilişkin öğretmen görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

10. Katsiyannis, A., Conderman, G. & Franks, D. J. (1996). State practices on inclusion: A national review. Remedial and Special Education, 16, 279-287.

11. Kayaaltı, M. (2005). Özel eğitim okullarını denetleyen ilköğretim müfettişlerinin özel eğitim okullarında yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

12. Lashley, C. L. & Boscardin, M. (2003). Special education administration at a crossroad. Journal of Special Education Leadership, 16, 63-75.

13. Parker, S. A. & Day, V. P. (1997). Promoting inclusion through instructional leadership: Theroles of the secondary school principal. NASSP Bulletin, 83-89.

14. Resmi Gazete, (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, http://ookgm.meb.gov.tr/meb. sayfasından 13/11/2016 tarihinde alınmıştır.

15. Ulu, Ç. (1999). Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim programlarının programlara katılanlara göre yeterliliği. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

16. Yiğit, M. (2003). Öğretmenlerin ödül ve cezaya ilişkin algıları. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

17. Yıldırım, C. (2008). İlköğretim okulu öğretmen ve yöneticilerinin öğretmenlerin ödüllendirilmesine ilişkin görüşleri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, (56).

18. Yurdugül, H. (2005). Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliliği için kapsam geçerlilik indekslerinin kullanılması. 14. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Pamukkale Üniversitesi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(52)

Yrd. Doç. Dr. Ahmet EDİ

1950-1960 YILLARI ARASINDA ULUSAL VE ULUSLARARASI BAZI OLAYLARIN AĞRI BASININA YANSIMASI

REFLECTIONS OF SOME NATIONAL AND INTERNATIONAL EVENTS BETWEEN 1950-1960 ON AĞRI PRESS

ÖZ

1950 ile 1960 yılları arasında hem Türkiye'de hem de dünyada çeşitli olaylar yaşanmıştır. Bu türden olaylar ülke içerisinde ses getirmiştir. Özellikle yazılı basında ve neşriyatlarda kendine çok fazla yer bulmuştur. Bu konular ulusal basında olduğu kadar yerel basında da kendine yer bulabilmiştir. Ulusal basında uluslararası konular işlenirken bu konular yerel basında da kendine yer bulmuştur Ülkenin en uç noktasında olan Ağrı'da bu tür konulara kayıtsız kalmamıştır. Özellikle Türkiye'nin uluslararası platformlardaki faaliyetleri olumlu olumsuz çeşitli tenkitlerle Ağrı yerel basınında yer almıştır. Uluslararası olaylar yanında çeşitli ulusal çapta döneme ve bölgeye damgasını vuran olaylar da Ağrı basınında yer almıştır.

Çalışmada 1950 ile 1955 yılları arasında uluslararası ve ulusal bazı olayların Ağrı basınına yansıması incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Basını, Kıbrıs Meselesi, Atatürk Üniversitesi.

ABSTRACT

Between 1950 and 1960, various incidents occurred both in Turkey and in the world. These kinds of events have created a great influence in the country, especially in the written press and publications. These issues could be seen in the local press as well as in the national press. While international issues were being processed in the national press, these issues also took their place in the local press. Ağrı, which is at the farthest point of the country, has not remained indifferent to such matters. In particular, the activities of Turkey on international platforms was included in the local press of Ağrı with various positive and negative criticisms. In addition to the international events, various national issues and events that influenced both the region and the period were also included in the press.

Reflections of some national and international events between 1950-1960 on Ağrı press were tried to be studied in the study.

Keywords: *Ağrı Press, Cyprus Dispute, Ataturk University.*

1. Ağrı Basınında Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs Akdeniz'in en önemli adaları arasında yer almaktadır. "Coğrafi bakımdan Anadolu'nun bir parçası olan Kıbrıs adası tarihte hiçbir zaman Yunanistan'a ait olmamıştır."(Alasya: 1992, s. 1) Mısır'ın Osmanlı tarafından fethinden sonra daha da önem kazanmıştır. Bu doğrultuda hareket eden Osmanlı Devleti 1571 tarihinde Kıbrıs'ı fethetmiştir (Uzunçarşılı: 1983, s.13).

XVIII. yy'dan sonra Osmanlı Devleti'nin zayıflaması Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra Kıbrıs'ın önemi daha da artmıştır. Özellikle İngiltere Mısır'ın korunması için elzem olarak gördüğü Kıbrıs'ı 1882 yılında ilhak etmiştir (Karal: 1983, s.69-Halaçoğlu: 1988, s.479).

II. Dünya Savaşından sonra Sovyet Rusya 19 Mart 1945'te Türk-Rus Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını fes ederek Boğazlardan askeri üs Doğu Anadolu'dan toprak talep etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu problemle ilgilenirken; İtalya'nın elinde bulunan 12 ada ile ilgili toplantıya katılmamıştır. Karşısında Türk mukavemeti görmeyen Yunanistan adaları kendisine ilhak etmiştir (Bilge: 1996, s.70). Bu ilhaktan sonra Yunanistan ve Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanması yönünde çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Sonyel bu durumu şöyle izah etmiştir: "On iki Adanın tümünün açık bir Türk engeli çıkmadan 1947 yılında Yunanistan'a bağlanması Kıbrıs Rumlarının ümitlerini kamçılamıştır. Onlar da Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesini istemişlerdir." (Sonyel: 1985, s.5)

Bu gelişmeler yaşanırken Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan ikilisi Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını ön gören ENOSİS harici hiçbir teklifi kabul etmeyeceklerini beyan etmişlerdir. Bunun yanında Yunanistan'ın Osmanlı Devletinden ayrılmasında büyük rol oynayan kilise de bu doğrultuda hareket etmeye başlamıştır. 15 Mayıs 1950 tarihinde Makarios'un da ifadesiyle "neticesi önceden belli" bir plebisit yaptırılarak adanın durumu değerlendirilmek istenmiştir (Alasya: 1992, s.66). İngiltere ve Türkiye'nin ciddiye almadığı bu oylamayı, Yunanistan 1954 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna götürerek sonucun tanınması yönünde karar alınmasını istemiştir. Bu teklifin BM Genel Kurulunca kabul edilmemesi sonucu kilise silahlı mücadele kararı almış ve EOKA adlı bir örgüt kurmuştur (Sonyel: 1996, s.6).

Kilisenin bu hareketi ardından Kıbrıs'ta başlayan katliamlar Türk tarafını savunma cemiyetleri kurmaya yönlendirmiştir. İlk etapta mahalli direniş cemiyetleri olan bu gruplar 1957 yılında birleşerek Türk Mukavemet Teşkilatını kurmuşlardır. Teşkilatın amacı ise; nefsi müdafaa yaparak EOKA'nın saldırılarına karşı koymak olarak nitelendirilebilir (Aksoy: 2015, s.264). Türkiye Cumhuriyeti 1955 yılına kadar Kıbrıs Sorununa tam anlamıyla dâhil olup sahip çıkamamıştır. Bunun sebepleri ise Sovyet tehdidine karşı batılı devletlere dayanma arzusudur. Bunun için önce NATO sonra da Balkan Paktı ve en son Bağdat Paktı gibi paktlara katılıp kendini güvenceye aldıktan sonra mesele üzerine eğilme fırsatı bulmuştur. Türkiye kendi güvenliğini garantiye aldıktan sonra milli meselesi olan Kıbrıs Konusunda adımlar atarken haliyle bu durum ulusal ve yerel basında da yankı bulmuştur. Dönemin neşriyatları Kıbrıs Meselesi ile ilgili yazılar yazarak halkı olaylar hakkında aydınlatmaya çalışmaktaydılar. Bu neşriyatlar arasında Ağrı'da da çıkan basın yayın organları da yer almaktadır. 1954 yılında Yunanistan'ın Birleşmiş Milletlere müracaatını Karaköse Gazetesi şöyle görmüştür: "100,000 Kıbrıslı Türk'ün lideri olan Muhammet Dan'a bu gün bana Türk Hükümetinin "Harp Tehlikesi Karşısında dahi" Yunan taleplerine karşı müdafaa edeceklerini söyledi. Adadaki 400.000 Rum çoğunluğuna eşit haklar ve kendi kendini idare etme esasını tatbiki için Yunanistan'ın Cuma günü Birleşmiş Milletlere yaptığı müracaata işaret eden Bay Dan, sözlerine devam etti: "Türk Hükümeti bizlere siyasete karışmamamızı tavsiye etti. Çünkü İngiltere'nin adanın hâkimiyetinde şimdilik bir değişiklik düşünmemekte olduğuna inanıyordu. Fakat Türk Hükümeti şunu açık belirtmiştir ki, buradaki Türk idaresinin yerini İngiltere aldığı için bir değişikliğe niyet ettiği zaman Türkiye adayı geri isteyecektir. Müftü aynı zamanda Kıbrıslı Türklerden müteşekkil bir gurubun vali Sir Romart Amirtage'i Olimpus Dağındaki karargâhında ziyaret edeceklerini ve Türk menfaatlerini garantileyecek bir kanununun cemiyete bir destek teşkil edeceği hususunda Valiyi temin edeceklerini söyledi ve sözlerine şöyle devam etti: "Biz adanın Yunanistan'a ilhakını veya muhtariyet olmasını istemiyoruz. Çünkü iki şekilde Yunan çoğunluğu tarafından bizim idare edilmemiz demektir. Tarihi müesseselerimizi ve hayatlarımızı hiçbir Yunan idaresine emniyet edemeyiz. Müstemlekeler Nezaretinin yeni teklif ettiği bütün teferruatına vakıf olmadan bu kanunun bize vakıf olup olmadığını bilemeyiz. Biz 76 sendir İngiliz mümessillerine sadık kaldık ve Kıbrıs Hükümetinin

tarafını tuttuk. Şimdi de bizim menfaatlerimizin himayesini mümkün kılan İngiltere'yi desteklemeye hazırız." (Karaköse, 18 Eylül 1954).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki Kıbrıs ile ilgili oylama neticesinde Yunanistan aleyhine netice çıkmıştır (Yayla, 21 Ekim 1954; Karaköse, 21 Ekim 1954). Bu oylamayı Ağrı basını şöyle yorumlamıştır: "… Evvelki gün verilen reylerin tahlilinden aşağıdaki neticeler meydana çıkıyor.

1: Yunanistan'ın müracaatının gündeme alınması için lehte rey verenler (Yunanistan müstesna) 29 dur. Yani nisabın yarısından daha az.

2: Üyelerin ekserisi İran tarafından ileri sürülen talik teklifine karşı, Kıbrıs Meselesinin Birleşmiş Milletlerin hali hazır toplantısında müzakere edilmesini arzu etmekte olduğu meydana çıkıyor. Türk teklifi Türkiye ve İngiltere'nin iştirak etmemeleri ile reddedildi.

3: Papagos'un bütün temaslarına rağmen, Yugoslavya ve Demir Perde memleketlerinden başka bütün Avrupa devletleri umumiyetle Yunan teklifini reddetti.

4: Birleşmiş Milletler Teşkilatında aza olan NATO memleketlerinden İzlanda müstesna hepsi Yunan Nazariyesi aleyhinde rey verdi. Amerika müstenkif kalmıştır.

5: Birleşmiş Milletlerin 54 üye memleketinden (Demir Perde gerisi memleketler hariç)ancak 24'ü lehimize rey verdi. 30'u talebimizi reddetti.

6: Yunan müracaatı müstemleke düşmanı tanınan memleketlerin bile hepsinin reylerini temin edememiştir." (Karaköse: 21 Ekim 1954)

EOKA'nın kanlı eylemleri devam ederken İngiltere devreye girerek 29 Ağustos 1955 tarihinde Londra'ya davet ederek bir konferansta konuyu görüşmek istemiştir (Demokrat Ağrı: 3 Ağustos 1955). Konferans toplandıktan sonra adanın statüsünde bir değişiklik olamayacağı yönünde çıkan karar neticesinde dağılmıştır. Ancak adadaki durum Türkler aleyhine devam ediyordu. 1956 yılı içerisinde Kıbrıslı Rumların adada yaşayan Türklere karşı giriştikleri katliamlar durmak bilmemektedir (Demokrat Ağrı: 10 Haziran 1956). Konuyu Demokrat Ağrı Gazetesi şöyle ifade etmektedir: "Halen Ankara'da bulunan Kıbrıs Türk Cumhuriyeti lideri Dr. Fazıl Küçük Anadolu Ajansına bir beyanatta bulunarak demiştir ki: "Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına çalışanların bir senedir devam ettirdikleri tedhiş harekâtı son zamanlarda iyice artmış yer yer Türk köylerine önceden tertipli toplu bir halde kanlı tecavüzler yapılmış. Türk asıllı polisler sistemli bir şekilde öldürülmeye başlanmıştır. Köylere vaki tecavüzlerin en mühimleri Vasilya ve Afanya köylerinde yapılanlardır ki bunların birincisinde ika edilen vahşet hakkında dünya umumi efkarın tenvir etmek üzere İngilizce bir broşürde neşretmiş bulunuyoruz. Fazıl Küçük, Kıbrıs'a sivil kisve altında gelen yunan subaylarının, Rum tedhişçilerini teşkilatlandırdıklarını söylemiş ve Yunan Meclis Reisi Rodopulos'un dünyadaki bütün parlamentolara gönderdiği mesajın tamamen mesnetsiz olduğunu söyleyerek sözlerine şöyle son vermiştir. "Görülüyor ki sistemli bir tezvirat kampanyası karşısındayız. Bunun maksadı hiç şüphe yok ki, şimdiye kadar yaptıklarıyla şimdiden sonra yapacakları tecavüzlerin mesuliyetini masum Türk cemaatine yükletmek olduktan başka ENOSİS iddiasının tahakkuku için gayri meşru vasıtalarla giriştikleri gayretlerle Türkleri dünya efkârında antipatik göstermek suretiyle kendilerine sempati celp etmektir. Kıbrıs Türk cemaati bu hakikatlerin cihan efkârı umumiyesi tarafından böylece bilinmesini beklemektedir." (Demokrat Ağrı: 14 Haziran 1956)

2. Ağrı Basınında Atatürk Üniversitesini Kuruluşu

Doğu Anadolu'da bir üniversite kurulması fikri Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1 Kasım 1937 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasında gündeme getirilmiştir. Üniversitelerin bilimsel yönlerini, görevlerini anlattıktan sonra konuşmasına şöyle devam etmiştir. Memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi olarak mütalaa ederek, garp bölgesi için İstanbul üniversitesinde başlamış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzda takip ederek cumhuriyete cidden modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi olarak Ankara Üniversitesini az zamanda kurmak lazımdır. Doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel yerinde her şubeden ilkokulları ile ve nihayet üniversite ile modern bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir. Bu hayırlı teşebbüsün Doğu Vilayetlerimiz gençliğine bahşedeceği feyiz Cumhuriyet Hükümeti için ne mutlu bir eser olacaktır." (TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem IV, İçtima. I, XIX, s. 13; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 40) Bu sözlerle Atatürk, Doğu'da bir üniversite

kurulmasını istemiş hatta bu noktada direktif vari bir konuşmada bulunmuştur. Bu sözler üzerine dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan Doğu illerine bir inceleme gezisi yaparak konu üzerine çalışmalar yapmışsa da bir neticeye ulaşamamıştır. Doğuda bir üniversite kurulması fikrini, Atatürk'ün demecinden on üç yıl sonra tekrardan gündeme getiren DP, döneminde Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmuştur. Celal Bayar 1 Kasım 1950 tarihinde TBMM'nin açılış konuşmasında; Atatürk'ün 1937 yılında "Doğu Üniversitesiyle" ilgili yaptığı konuşmayı aynen tekrarladıktan sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "Eğitim işlerinde diğer mahallere nispetle daha geri kalmış olan Doğu bölgemizde böyle bir irfan müessesesinin kurulması için bütün müşkülat iktiham olunmalı ve önümüzdeki bütçe yılında işe başlanmalıdır." (Milliyet 2 Kasım 1950) Diyerek "Doğu Üniversitesini" tekrar gündeme getirmiştir. Doğuda bir üniversite kurulması II. Menderes Hükümeti programında da yer almıştır. Hükümet programına girdikten sonra üniversitenin yeri belirlenmesi çalışmaları başlatılmıştır. Yer belirlenmesi hususunda İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden oluşan on beş kişilik bir ekip, 1951 yılı yaz aylarında Doğu illerine bir gezi yaparak, üniversitenin kurulacağı yeri tespit edip bir rapor halinde Başbakana sunacaklardı. Heyetin gezi stratejisi; bölgeyi bir gezi turuna çıkan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın gezi programına göre ayarlamışlardır. Heyet, Cumhurbaşkanıyla beraber Van, Diyarbakır ve Elazığ'da incelemelerde bulunduktan sonra; Celal Bayar'ın Ankara'ya dönmesinin ardından son olarak Erzurum'da incelemeler yapmışlardır.(Milliyet, 03.08.1951) Mayıs 1954 seçimlerinden kurulan II. Menderes Hükümeti, Atatürk Üniversitesi noktasında yeni bir karar eğiliminde olduğu belli olarak, çalışmalarına başlamıştır. (Burçak, 1998 s.154)

Bu yeni duruş üniversitenin bütün fakülteleriyle beraber bir merkezde toplanmasını istemekteydi. Bu merkez neresiydi? Bu soru Doğu Anadolu'nun belli başlı merkezleri arasında çetin bir çekişmeyi tekrar ortaya çıkarmıştır. Hükümette bu konuda mustarip durumdaydı; öyle ki hangisini tercih etse diğerinden oy kaybedecekti. Üniversitenin kurulması kararı alındıktan sonra özellikle Amerika ile görüşmeler neticesinde kurulacak olan Atatürk üniversitesi için tesis noktasında yardım sözü alınmıştır. Bu söz Ağrı'da yayımlana Karaköse Gazetesinde şöyle yer bulmuştur: "Birleşik Amerika'nın Türkiye'deki teknik işbirliği faaliyetlerinin hacmini genişleten Amerikan Harici Faaliyetler İdaresi, yeni bir üniversitenin tesisinde Türkiye'ye yardım için Amerika'daki Nebreska Üniversitesi ile temasa geçmiştir. Yeni eğitim müessesesine Atatürk Üniversitesi ismi verilecek ve Doğu Türkiye'nin yegânı olacaktır. Bu üniversite Amerika'nın Land Grand kolejleri sistemine göre tesis edilecek, ziraat ve tıbbi kaynaklar, veterinerlik, orman mühendisliği, ev idaresi gibi sahalarda pratik mesleki kurslar temin edecektir. Bu şekilde yeni üniversitenin eğitim programı Avrupa Üniversitelerinde mutat olan klasik eğitim şeklinden farklı olacaktır. Türk gençliğinin teknik eğitimini arttırmak gayesiyle Türkiye'nin geliştirdiği bu teşebbüsü Amerika'nın desteklemesi Reisicumhur Celal Bayar'ın Amerika'yı ziyareti esnasında Harici Faaliyetler İdaresi Müdürü Harold Stassen ile yaptığı görüşmeyi takip etmiştir."(Karaköse, 21 Aralık 1954) Netice itibariyle 12 Mart 1955'de Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum'a kurulacağı resmen ilan edilmiştir. (Yeni Erzurum 12 Mart 1955;

Zafer, 13 Mart 1955; Milliyet, 13 Mart 1955) Erzurum'a kurulma kararı alındıktan sonra konuyla ilgili çalışmalar hızlanmıştır. "Doğuda kurulacak olan Atatürk Üniversitesi ile alakalı çalışmalara Maarif Vekâletinde hayli ilerlemiş bulunmaktadır. Nebreska Üniversitesi Profesörlerinden Beyker'in riyasetindeki ilgili heyetin çalışmalar hakkında bir raporu Maarif Vekâletine tevdi etmiştir. Bu ay içinde yurdumuza gelecek olan Profesör doğruca üniversitenin kurulacağı şehir olan Erzurum'a giderek tetkiklere devam edecektir."(Yayla, 13 Mayıs 1955.) Yayla Gazetesinde çıkan bu yazıya göre Ağrı halkı ve basını hemen yanında kurulacak üniversitenin en başından beri heyecanını içerisinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Öyle ki bu üniversitenin varlığı bölge halkının gençlerinin yüksek tahsil alması noktasındaki en büyük eksikliği gidermiş olacaktır. Erzurum'a kurulan Atatürk Üniversitesi kimi çevrelerce olumsuz karşılanmıştır. Bu durumu tenkit eden Demokrat Ağrı Gazetesi'nde yayımlana bir makalede bu tenkit şöyle dile getirilmiştir: "Devri sabıkın arta kalmış kırıntılarından olan bir gazetecik, Doğu Üniversitesinin Erzurum'a açılmasından hem memnun olmuş, hem de olmamış… Yani hem nikbin hem de debdin… Açıkçası Demokrat Hükümetin yaptıkları karşısında şaşkına dönenlerin haleti ruhiyesi içinde… İşte bu gazete, Doğu Üniversitesinden sözde sitayişkâr sözlerle bahsederken bu üniversite beklenen münevveri yetiştiremez. Tiyatro yoktur. Sinema yoktur. Hele münevver olabilmenin tek şartı da –bay yazara göre- dansı bilmekmiş… Demek oluyor ki Erzurum'da dans bilen

yokmuş, onun için üniversiteyi bitirecek bir gençte dans bilemezmiş, dolayısıyla münevver olamazmış. Bu yazar efendiye göre denizi, vapuru olmayan Ankara Üniversitesi de münevver yetiştiremez. Hele Paris, Vaşington da hiç münevver yetişmez. Çünkü denizi, vapuru onlar filmlerde göreceklerdir. Gazetecinin mantığına göre, dünyanın hiçbir üniversitesi münevver yetiştiremez. Çünkü İstanbul'un denizi var amma ormanı, dağı, çölü yoktur. Münevver olabilmek için bizzat bunlarında sinesinde tedris yapmak gerekir. Hele büyük bir tiyatro, hele muazzam bir sinema görmeyen kara cahil yetiştirmiş. Çünkü buna göre üniversite genci doğudan mezun olursa, Arnavut Şaban Ağa'dan farksız olurmuş. Çünkü gazeteciye göre, mantığı görgü işletir, muhayyile ve zekânın rolü olmazmış. Belki de kendisine göre böyledir.

Hele dansı bilmeyenin münevver olmamasına bir türlü akıl erdiremedik. Bu da kendi zaviyelerinden doğrudur. Çünkü devri sabık, sahne artisti yetiştirmesini bildi. Hele kupalar alacak Frenk oyunu dansı mükemmelen oynamasını bilenleri de yetiştirdi. Fakat milli oyunları bilen bir tek fert bırakmadı. Hele milli marşını iyice bilmeyen üniversiteli yetiştirdi. İşte bay gazeteci iki devrin münevver anlayışı bu kıstas içinde kıyaslanabilir. Doğu üniversitesini bitiren bir genç İstanbul'a gittiğinde mahalli şivesini bırakmayacağı için Kürt diyeceklermiş. Evet, beyefendi, iki sene Avrupa'da bulunup conişenlerin yanında, sadece mahalli şivesini konuştuğu için Kürtlükten kurtulamayan o şarklı başımızın tacıdır. Allah geçinden versin bir ana-baba günü olacak olursa senin coniden değil, o mahalli şivesini bırakmayandan fayda umacak onun gölgesine sığınacaksın. Sonra milli mefahirlerini unutanların akıbetleri cümlece malumdur. Saniyen münevver olabilmek ne lisan ne deniz ne de dansı bilmekle kaimdir. İlim kitaptadır. İlim zekâdır gayrısı lâf-u güzaftır. Gandi, farece ile gezer, kafasını usturaya vururdu fakat garsonlarda briyantinli ondüleli saçlarla gezerler. Dansı da çok iyi bilirler. Takdir izanına düşmüş bir iştir."(Demokrat Ağrı, 26 Mart 1955.)

3. Ağrı Basınında Kore Savaşı

II. Dünya Savaşı sonunda Japonya, Müttefiklere karşı yenik düşmüş, Amerika Birleşik Devletleri kuvvetleri Güney Kore'yi, Sovyet Rus kuvvetleri ise Kuzey Kore'yi işgal etmişlerdi. Müttefiklerin amacı bölgede bağımsız bir Kore kurmak ve bir süre Birleşmiş Milletler gözetiminde bulundurmaktı. Bu şekilde Sovyet Rusya'nın okyanusa açılmasını engellemek istiyorlardı. Fakat bu durum gerçekleşmemiştir. 1948 yılında Kore'nin Kuzeyi komünist idare altında Demokratik Kore Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu durumdan sonra da Kore'nin Güneyinde antikomünist Syngman Rhee'nin idaresinde Güney Kore Devleti kurulmuştur (Armaoğlu, 2014 s.454). Sovyet Rusya ve Amerikan kuvvetleri her iki ülkeden çekilince Kore 38. Paralel temel alınarak ikiye bölünmüştür.(E.U.RS 1959, s. 20-22). Fakat bu çekilme sadece göstermelik olup, silah yardımları ve destekler devam etmiştir.

24 Haziran 1950 de Kuzey Kore bu sınırı ihlal ederek Güney Kore'ye saldırmıştır. Birleşmiş Milletler olaya müdahale ederek Kuzey Kore'nin 38.Paralelin kuzeyine çekilmesini istemiştir (Armaoğlu, 2014 s.454). Kuzey Kore, bu karara uymayınca B.M. "silahlı tecavüzü püskürtmek ve bu bölgede devletlerarası barışı ve emniyeti yeniden tesis etmek için, Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye olan Kore Cumhuriyetine gereken yardımı sağlamaya" davet etmiştir. (Burçak 1998, s.61). Meclisteki görüşmeler neticesinde Kore'ye B.M. Komutasında asker gönderilmesini 11 Aralık 1950 tarihli 17. Birleşimde görüşülmüş, otuz dokuz ret ve bir çekimser oya karşı üç yüz on bir oyla kabul edilmiştir.(T.B.M.M Kavanin Mecmuası, 3, s.195, 197–199, 201, 204; Resmi Gazete, 28. 12. 1950, S: 7694). Bu gibi olaylar neticesinde Kore'ye BM müdahalesi neticesinde savaş sona ermiş ve barış yapılmıştır. Bu barış Ağrı Basınına şöyle yansımıştır: "Birleşmiş Milletler ve Komünist mütareke heyetleri bu sabah 10'u 1 dakika geçe mütarekeyi imzalamışlardır. Vesikalar panmonjunda bir barakada her iki tarafın mütareke müzakere heyetleri reisleri tarafından imza edilmiştir. Evvela B. Milletler mütareke heyeti reisi General Harrison, Komünist baş delege General Lamin aynı kalemle imzaları atmışlardır. Mütareke anlaşması 18 kopya olarak hazırlanmıştır. İmza merasimi 10 dakika sürmüştür. Mütarekenin imzası ile Kore'de 3 sene 1 ay 2 gün ve 10 saat devam eden muhasamat sona ermiş bulunmaktadır. Mütareke vesikaları tatbik edilmek üzere B. Milletler başkomutanı Grl Mse Glark ve Komünist Başkomutanı Grl Kimil Sung'a gösterilmiştir. B. Milletler Başkomutanı mütareke vesikasını Musanda imzalayarak tasdik etmiştir. Komünist Başkomutanı da vesikayı muhtemelen Pyangyong'da tasdik etmesi beklenmektedir. Mütareke Ponmujonda her iki taraf delegeleri ile imzalanandıktan sonra resmen

yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. B. Milletler Başkomutanı Gnl. Mac Clark mütarekenin imzasını müteakip emrindeki silahlı kuvvetlere hitaben yayınladığı bir mesajda ateşkes antlaşmasını Kore'deki BM askerlerinin derhal geri çekileceği manasına gelmediğini tasrih etmiştir. Başkomutan demektedir ki bu gün mütarekenin imzalanmış olması Kore'de üzerimize almış olduğumuz mesuliyetin sona erdiği manasına gelmez. Bilakis nazik mütareke devresi içinde vazife ve mesuliyetlerin daha fazla arttığını ifade eder. Mütareke sadece iki taraf arasında ateş kesilmesini intaç eden askeri bir vesikadır. Bu ancak her iki muhasım arasındaki ihtilafların siyasi bir konferansta görüşülmesine yol açmıştır. Silah seslerinin kesilmesi ve cephede bir sükûnetin hüküm sürdürmesi siyasi bir anlaşmaya varılmadıkça Kore Harbinin sona erdiğine hiçbir zaman delalet etmez."(Yayla, 28 Temmuz 1953)

4. Ağrı Basınında Bağdat Paktı

Ortadoğu'da Sovyet Rusya'ya karşı kurulmuş bir savunma sistemidir. 2 Nisan 1954 tarihinde Türkiye ile Afganistan arasındaki dostluk anlaşması bu pakt için önemli bir aşama olmuştur (Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000; 2002, s. 275-276). Ekim 1954 tarihinde Ankara'ya gelen Irak Başbakanı Nuri Said Paşa, Türkiye Irak arasında Ortadoğu'nun savunması için bir savunma örgütü kurmaya kararlaştırdıklarını açıklamışlardır (Ayın Tarihi Dergisi, 14 Ekim 1954). 24 Şubat 1955 tarihinde Irak ve Türkiye arasında imzalan iş birliği antlaşması 4 Nisan'da İngiltere, 23 Eylül'de Pakistan, 3 Kasım'da İran'ın katılmasıyla Bağdat Paktı kurulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri ise gözlemci üye olarak katılmıştır.(İslam Ansiklopedisi, C. IV 1991, s. 446-447)

Zamanla pakt savunma örgütü yanında ticari örgüt olma yolunda adımlarda atmaya başlamıştır. Bunun için ilk olarak Londra'da bir toplantı düzenlemeyi planlamışlardır (Karaköse, 1 Eylül 1957). Toplantı ardından ekonomik iş birliği kararı çıkması ardından gelişmeyi Karaköse Gazetesi şöyle haber yapmıştır: "Ankara, Bağdat Paktının askeri cephesinden sonra iktisadi cephesi de ele alınmış bulunmaktadır. Bağdat Paktı Sekreterliğine üye memleketler arasında müşterek bir Pazar yerlerinin kurulması ve yine bu memleketler arasında bir gümrük birliği kurulması, serbest ticaret bölgelerinin tesisi için tertiplendiği toplantısı bilindiği gibi 16 Eylül'de Londra'da toplanmış olan çalışma gurubu İran, Irak, Türkiye, İngiltere ile Birleşik Amerika devletlerinin delegeleri iştirak etmiştir."(Karaköse, 1 Ekim 1957)

KAYNAKÇA

1: Resmi Yayınlar.

1. Ayın Tarihi Dergisi, 14 Ekim 1954.
2. Kore Harbinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Muharebeleri (1950-1953), Komisyon, E.U.RS. Harb Tarihi Dairesi Yayınları, Ankara, 1959.
3. T.B.M.M Kavanin Mecmuası
4. TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem IV, İçtima. I, XIX.
5. Resmi Gazete, 28. 12. 1950, S: 7694.
6.

2: Araştırma İnceleme Eserleri.

7. 50. Yıl Armağanı, "Üniversitemizin Kuruluş ve Gelişmesi, III, Erzurum.
8. AKSOY Yaşar, Kıbrıs Direnişi ve Çözüm, Etki Yayınları, İstanbul 2015.
9. AKYÜZ Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Pagem Akademi Yayınları, Ankara 2012.
10. ALASYA Fikret, Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1992.
11. ARMAOĞLU Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), c:1-2, Timtaş Yayınları, İstanbul 2014.
12. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri.
13. BİLGE A Suat, Ankara-Atina-Lefkoşa Üçgeni, İmge Yayınları, Ankara 1996.
14. BURÇAK Rıfkı Salim, On Yılın Anıları,
15. HALAÇOĞLU Yusuf, "Ağrı", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C, 1, İstanbul 1988.

16. KARAL Enver Ziya, Büyük Osmanlı Tarihi C. VIII, TTK Yayınları, Ankara 1983.
17. SONYEL Salahi, Türk Yunan Anlaşmazlığı, KKTC Kültür Derneği Yayınları, Lefkoşa 1985.
18. UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Büyük Osmanlı Tarihi, C. III, TTK Yayınları, Ankara 1983.
19. 4: Ansiklopediler.
20. Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-200, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 272-296.
21. Cumhuriyet Döneminde Eğitim, M.E. B. Yayınları, İstanbul, 1983.

3: Süreli Yayınlar.

22. Ağrı Dağ,
23. Demokrat Ağrı,
24. Demokrat Parti Ağrı.
25. Karaköse Gazetesi
26. Milliyet Gazetesi
27. Yayla Gazetesi
28. Yeni Erzurum Gazetesi
29. Zafer Gazetesi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(53)

Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU[216]; Doç. Dr. H. Yunus TAŞ[217]

BÖLGELERARASI EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞMEYE KOBİ VE GİRİŞİMCİ DESTEKLERİNİN ETKİSİ

EFFECTS OF SMES AND ENTREPRENEURSHIP SUPPORT TO CROSS REGIONAL ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT

ÖZ

Geçmişten günümüze değişmeyen gerçeklerden biri de, sermaye transferi ve yatırımların, risk oranı düşük ve pazar alanlarına yakın olan bölgelerde artmakta olmasıdır. Diğer dezavantajlı bölgelerde ise, risk ve diğer faktörlerin durumuna göre yatırımlar daha da az olabilmektedir. Ancak bu riskler çeşitli şekillerde azaltılarak, ekonomik olarak geri kalmış ve kalkınmada geç kalınmış bölgelerin de belirli bir seviyeye kadar geliştirilmeleri mümkündür. Bu amaçla KOBİ'lerin ve Girişimciliğin bölgesel olarak desteklenmeleri ve teşvik edilmelerinin ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Böylece desteklenen yörelerle beraber bölgelerarası ekonomik gelişmişlik farkları minimum seviyelere gerileyerek, makul ve kabul edilebilir düzeylerde tutulabilecektir.

Bu çalışmada, özellikle KOBİ ve girişimcilerin önündeki engellerin kaldırılması ile özellikle kalkınmada geri kalmış bölgelere verilen teşvik ve desteklerle yörenin ekonomik ve sosyal olarak nasıl geliştirilebileceği ile ilgili AB ve Türkiye de uygulanan bazı örneklerden yola çıkılarak konu açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ'ler, Girişimcilik, Bölgesel Kalkınma, Avrupa Birliği, Devlet Destekleri.
JEL Kodları: R10, R11.

ABSTRACT

For the economy, it is a general truth that capitals and investments tend towards countries having low risk ratios and closed to market. Investments can be relatively less depending on the risks and other factors in different regions. However, it is possible to develop the regions with low economic standards by minimizing the risks. For this purpose, SMEs and entrepreneurship should be encouraged and supported locally and regionally. Thus, by resolving the economic development differences between regions including financially supported areas, the regions can be kept at reasonable and acceptable level.

In this study, some implementations on improving conditions and removing barriers to entrepreneurs in underdeveloped regions economically and socially in Turkey and EU through incentives and supports will be explained.

Keywords: *SMEs, Entrepreneurship, Regional Development, European Union, Government Support.*
JEL Codes: *R10, R11.*

[216]Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü Öğretim Üyesi (mkucukoglu@harran.edu.tr)
[217]Yalova Üniversitesi, İİBF fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri Bölümü Öğretim Üyesi, (tasyunus@hotmail.com)

GİRİŞ

Tüm dünyada ekonomilerin gelişmesiyle birlikte birçok ülkenin bölgesel olarak ve aynı ülke içerisinde de bazı bölgelerin her zaman doğru orantılı olarak aynı şekilde gelişemediklerini görmekteyiz. Bu durumun nedenleri çok farklı olabilmektedir. Ancak nedeni her ne olursa olsun birçok dünya ülkesinde bu olumsuzlukları en düşük seviyelere indirebilmek için tedbirler alınmaktadır. Bu tedbirlerden en çok bilinen ve uygulamada en sık başvurulan uygulama Girişimciliğin teşvik edilerek, mümkün olan her yere Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) kurulmasıdır.

Bu çalışmada, KOBİ'lerin desteklenmesi ile elde edilebilecek olan ekonomik ve sosyal fayda incelenmeye çalışılacaktır. Aynı şekilde gelişen dünya şartlarında, ekonominin ve üretimin olmazsa olmazı olan Girişimcilik konusunda da son yıllarda gerek dünyada ve gerekse Türkiye 'deki uygulamalar ve gelişmeler ışığında çalışmaya yön verilecektir.

Yine bu çalışmada Türkiye'nin yanı sıra, seçilmiş bazı ülkelerin girişimcilik algıları ile KOBİ'lerin ülke ekonomilerindeki yeri ve etkisinin analizi amaçlanmıştır. Çalışmada, son dönemde ortaya konan uluslararası raporlar ve çalışmalar incelenmiş, Avrupa Komisyonu ve Küresel Girişimcilik Endeksi (GEM) gibi önemli çalışmalar önemli birer kıyaslama birimi olarak ele alınmış, ülkelerin girişimcilik potansiyeli ve KOBİ'lerin ülkemiz ve diğer seçilmiş ülkelere olan katkısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

A- Temel Kavramlar

Bu araştırmanın konusu olan Bölgesel Kalkınma, KOBİ'ler ve Girişimcilik kavramları tanımlanacaktır. Ayrıca araştırmanın ana hatlarını oluşturan söz konusu üç kavramla ilgili açıklamalar yapılarak bu üç kavramın bir birlerini etkiledikleri alanlar açıklanmaya çalışılacaktır.

1.Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınma, "sanayileşmenin belli bölgelerde toplanması sonucu ortaya çıkan bu eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla geri kalmış bölgelerin sanayileştirilerek ülke içinde adil bir refah dağılımının sağlanması" olarak tanımlanmaktadır. (İlkin,1983:207)

Bölgesel kalkınma, refahın ülkenin her köşesinde yayılmasını amaçlamakta, bu amacın gerçekleştirilmesi için de genellikle geri kalmış bölgelerin sanayileştirilmesi önerilmektedir. Sanayileşmenin yaygınlaştırılabilmesi için, geri kalmış bölgelere kaynak götürme ile beraber bölgenin kendi kaynaklarını işletebilme imkânlarının araştırılarak bu bölgelerde altyapı tesislerinin tamamlanması için kamu yatırımlarının bu yöne kaydırılması teşvik edilmelidir.

Ayrıca çeşitli kamu iktisadi kurumlarının bu yörelerde yatırım yapmasının sağlanması, geri kalmış yörelere özel kesim yatırımlarını aktarabilmek için çeşitli teşvik tedbirlerinin uygulanması, geri kalmış bölgelerde teknik eleman ve kalifiye işçi eksikliğini gidermek amacıyla eğitim faaliyetlerinin arttırılması gibi politika tedbirlerinin alınması gerekmektedir. (Küçükoğlu,2005:90-91)

2.KOBİ'ler

Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ekonominin ve istihdamın temeli ve lokomotifi konumlarında bulunan KOBİ'lerin, önemli işlevleri bulunmaktadır. Türkiye ekonomisinin %55-60'ını, ihracatın %60' dan fazlasını ve istihdamın yaklaşık %80'ini karşılayan KOBİ'ler günümüzde işgücü piyasasının ve ekonominin olmazsa olmazlarındandır.

Ülke ekonomilerinin özelliklerine göre tanımları belirlenebilen ve genelde ülke ekonomisinin gerçekleri göz önünde bulundurularak tanımlanmaktadırlar. Bu anlamda Türkiye'de önceki dönemlerde KOBİ'lere destek veren birçok kuruluş kendi açılarından farklı tanımlar yapabilmekte idi. Ancak 2005 yılından sonra Türkiye'de tüm kurumları bağlayıcı yeni bir tanım getirilmiştir. Tanımı ise aşağıda ayrıca yapılmaktadır.

3. Girişimcilik

İlk defa Fransız düşünür ve yazarlarından J.B.Say tarafından literatüre kazandırılan "Girişimcilik"

kavramı, Fransızca "entreprendre" ve Türkçe'de "girişmek ve kalkışmak" kelimelerinden gelen bir fiili ifade etmektedir. Bu ifadeye göre girişimci, bir işletmeyi kuran, yöneten, risk alabilen ve bunun sorumluluklarını üstlenen kişidir (Taş ve Özcan, 2011:586)

Girişimcilik, esasen kişinin bulunduğu toplumdaki muhtemel fırsatları görerek amaca uygun projeler geliştirip söz konusu projeleri toplum hayatına taşıyarak mal ve hizmet üretmek ve üretilen bu mal ve hizmetlerle insan hayatını kolaylaştırma becerisidir (İlter, 2008: 5, aktaran; Taş, Küçükoğlu ve Özcan,2016: 258). Girişimci riski üzerine alarak, başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, üretim öğelerini temin ederek bunların bir araya getirilmesi imkânını sağlar. Kar amacı güder, ancak tek amaç para kazanmak değildir.

Ayrıca girişimci, yönetici demek değildir. Günümüzde girişimcilik tüm dünyada kalkınmanın ve gelişmenin bir gereği olarak görülmekte ve toplum tarafından kabul ve teşvik edilmektedir. Çünkü girişimcilerden oluşan bir toplumun ekonomik bağlamda kalkınması ve gelişmesi daha hızlı ve kolay olacaktır.

B- Türkiye'de KOBİ' lerin Tanımı ve Özellikleri

KOBİ'ler ile büyük işletme ayrımında genel olarak ortak bir tanım bulunmamakla beraber, ayrımlarda kullanılan ortak belli başlı ölçüler belirlenmiştir. KOBİ'lerin ortak bir tanımlarının bulunmamasının nedeni, özellikleri gereği her ülke ve kurum için değişen yapı ve karakterlerinden kaynaklanmaktadır (Uludağ, Serin, 1991:14).

2005 yılına gelinceye kadar, KOBİ'lere yönelik kurumların her biri kendine göre bazı tanımlar yapmışlardı. 16 Nisan 2005 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5331 sayılı Kanun ile kurum ve kuruluşların KOBİ'lere ilişkin uygulamalarında kullanılacak tek bir tanım yapılmıştır. Bu kanuna göre KOBİ tanımının yapılmasında esas alınacak kriterler; KOBİ'lerin net satış hâsılatları, malî bilânço tutarları ve çalışan sayılarıdır. Bu yasayla ülkemizdeki KOBİ tanım kargaşası da giderilmiştir (Çatal, 2009:334).

04 Kasım 2012 tarih ve 28457 sayılı Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile KOBİ tanımında yapılan son değişikliğe göre; KOBİ'leri üç gruba ayırarak tanımlamaktadır.

Mikro işletme: On kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri bir milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

Küçük işletme: Elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri sekiz milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

Orta büyüklükteki işletme: İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,2012)

Tablo 1. *Türkiye'deki Yeni Yönetmeliğe Göre KOBİ Tanımı*

KOBİ Tanımı	Çalışan Sayısı	Yıllık Net Satış Hâsılatı	Mali Bilanço
Mikro İşletme	1 – 9	< 1 Milyon YTL	< 1 Milyon YTL
Küçük İşletme	10 – 49	< 8 Milyon YTL	< 8 Milyon YTL
Orta Büyük.İşl	50 –249	< 40 Milyon YTL	< 40 Milyon YTL

Kaynak:. *Taş ve Özcan,* ***Yenilikçi ve Sosyal Boyutlarıyla Avrupa Birliği ve Türkiye'de KOBİLER,*** *Ekin Yayınları, Bursa, s.16, 2015.*

1. KOBİ'lerin Avantajları

Ulusal ekonominin önemli bir bölümüne KOBİ'lerin sahip olması bir rastlantı değildir. Bu durum, ne büyük firmalar tarafından oluşturulan yardımsever politikalar, ne de devletin KOBİ'lere yardım

programlarının sonucu oluşmuş bir durum da değildir. KOBİ'ler, birçok açıdan büyük firmalardan daha fazla avantajlara sahiptirler. (Andrew, 1991:17). KOBİ'ler büyük işletmelerle rekabet etmede girişimciye iki temel avantaj sağlayabilir. Bunlar; müşteri ve işletme personeli ile daha yakın ilişkiler içerisine girebilmek ve pazarlama, üretim ve hizmet konularında büyük işletmelere göre daha esnek olabilmektir.

KOBİ'ler, faaliyette bulundukları yerel pazarı daha iyi tanıyan, pazarın özelliklerini ve gereksinimlerini daha iyi görebilen, pazardaki alıcı ve satıcılarla daha yakın ilişkiler kurabilen işletmelerdir. Özellikle, müşteriyle olan yakın ilişkileri, bu işletmelere büyük işletmelerin sahip olamayacakları bir üstünlük sağlamaktadır (Çatal, 2009:346).

2. Türk Ekonomisi içinde KOBİ'lerin Yeri

KOBİ'ler tek tek ele alındığında küçük birer ekonomik birim ve ekonomiye katkıları önemsiz görülebilmektedir. Ancak toplu olarak düşünüldüklerinde sahip oldukları sayısal ve ekonomik büyüklükler, KOBİ'lerin sosyal ve ekonomik hayat için ne denli önemli olduklarını göstermektedir (Taş, 2010:174). Taşıdıkları önem dolayısıyla bütün ülkeler KOBİ'lerin büyümesi, gelişmesi ve korunması için uygun ortamı hazırlayacak politikalar geliştirmekte ve uygulamaktadırlar. Dünyada ve Avrupa Birliği'nde KOBİ'ler istihdamın önemli bir bölümünü karşılamakta ve sanayi içinde büyük bir yer tutmaktadırlar (Koçak, Zengin, Karademir, 2015:553).

KOBİ'lerin Türkiye ekonomisindeki görünümü oransal olarak yansıtılacak olursa, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) toplam girişim sayısının %99,8'ini, istihdamın %78,7'sini, maaş ve ücretlerin %54,7'sini, cironun %63,8'ini, faktör maliyetiyle katma değerin (FMKD) %52,8'ini ve maddi mallara ilişkin brüt yatırımın %53,3'ünü oluşturmaktadırlar (TÜİK, 2015).

Şekil 1. *Büyüklük grubuna göre temel göstergeler, 2013.*

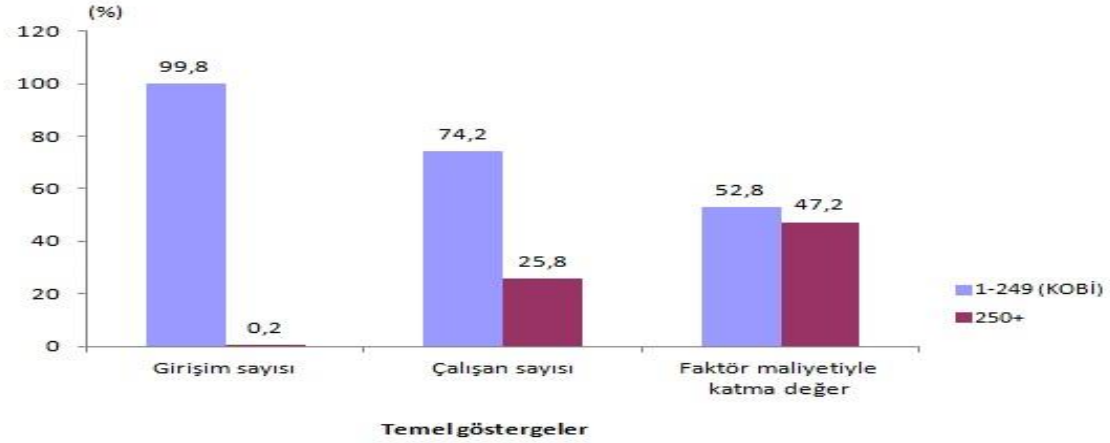

Kaynak: *TÜİK, Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2015.*

Ekonomik faaliyetlerin istatistikî sınıflamasına göre; KOBİ'lerin %39,9' u toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı, %15,7'si ulaştırma ve depolama, %12,6'sı imalat sanayi sektöründe faaliyet göstermiştir. Görüldüğü gibi KOBİ'ler en fazla ticaret sektöründe faaliyet göstermektedir.

Türkiye' de İhracatta; 1-9 kişi çalışan mikro ölçekli girişimlerin payı %17,3, 10-49 kişi çalışan küçük ölçekli girişimlerin payı %20,7, 50-249 kişi çalışan orta ölçekli girişimlerin payı %18,4 ile KOBİ'ler 2014 yılında ihracatın %56,4'ünü gerçekleştirmişlerdir.

Şekil.2*. KOBİ'lerin dış ticaretteki payı, 2012 – 2014.*

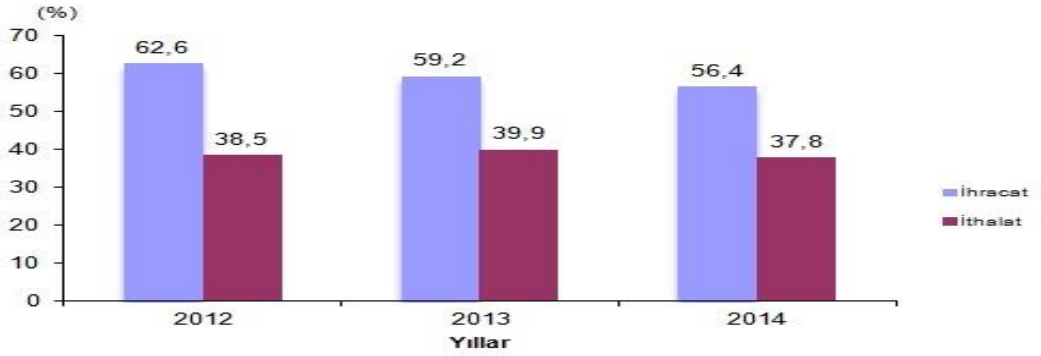

Kaynak: *TÜİK, Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2015.*

Milli geliri 800 milyar doları aşan Türkiye'de, bu ekonomik faaliyetleri çok büyük oranda 3 milyona yakın girişim üstlenmektedir. Bu girişimlerin neredeyse tamamına yakını ise, küçük ve orta boy işletme olarak tanımlanan KOBİ'ler ile esnaf ve sanatkârlardan oluşmaktadır. Bu veriler, ülke ekonomisine ilişkin genel büyüklüklerden söz edilirken hep söylenen 'ekonominin yüzde 99'u KOBİ'dir' sözünü doğrular niteliktedir. Bunu Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) rakamları da net bir şekilde ortaya koymaktadır (Hürriyet, 2015).

C. Küresel Girişimcilik Yaklaşımları

KOBİ'lerin en önemli unsuru girişimcilerdir. Uluslararası alanda ülkelerin girişimcilik potansiyelini ele alan en önemli araştırmalarından biri akademik araştırma gözlemcisi olan GEM (Global Entrepreneurship Monitor) dir. GEM, girişimcilik faaliyetinin düzeyini ve girişimciliğin ekonomik gelişmedeki rolünü belirleme, ülkelerarasındaki farklılığa neden olan faktörleri tayin etme ve girişimciliği geliştirmeye yönelik politikalar belirlemektedir. Ayrıca girişimcilik faaliyeti ile ilgili araştırma verilerini oluşturmakta ve bu verileri geniş kitlelere sunmaktadır. (Uslu, 2012: 15)

Tablo 2: *Seçilmiş Ülkelerde Küresel Girişimcilik Göstergeleri (%)*

Ülkeler	İlk dönem Girişimciler	İş Sahibi Olanlar	Fırsat Algısı	Algılan. Yetenek	Potansiyel Girişimciler	Başarısız Olma Korkusu
Almanya 2015	5.3	5.2	38	36	6	40
Türkiye 2012	12.2	8.7	40	49	14.7	30
Amerika 2014	13.8	6.9	51	53	12	30
Çin 2013	14.0	11	33	36	14	34
Japonya 2013	3.8	7.2	7	12	3	55
Hindistan 2014	6.6	3.7	39	37	8	38
Rusya 2014	4.7	3.9	27	28	3.5	42
İngiltere 2014	8.6	6	37	38	8.5	43

Kaynak: *GEM, http://www.gemconsortiu. org/country-profile/121,2016.*

İlk Dönem girişimciler; Tablo 2'yi dikkatlice inceldiğinde ya iş kurma aşamasında olanların ya da yeni iş kurmuş olan kişilerin 18-64 yaş arası nüfusa oranını ifade etmektedir. Daha açık bir ifade ile kuruluş aşamasında girişimcilik faaliyetlerinde bulunan kişiler (son 12 aydır kurmayı düşündüğü bir iş için hazırlık çalışmaları yapan, yer arayan, bir kuruluş kadrosu oluşturmaya çalışan, iş planı üzerinde çalışan gibi) ile

kurmuş olduğu iş veya şirket için kendisine veya çalışanlarına 3,5 yıldan fazla ücret ödememiş kişilerin 18-64 yaş arası nüfusa olan oranını ifade eder.

Yukarıdaki açıklama sonucunda yapılan araştırma sonucunda; Almanya'da her 100 kişiden yaklaşık 5'i, İngiltere'de 8,6'sı, Rusya'da 4.7'si, Hindistan'da 6.6'sı girişimcilik faaliyetlerinin ilk safhalarında yer alırken, aynı kategoride Çin'deki 100 kişiden 14'ü, Amerika'nın 13.8'i ve Türkiye'nin 12.2'si erken safha girişimcilik aktivitesinde yer almaktadır.

İş Sahibi Olanlar; kurmuş olduğu iş veya şirket üzerinden kendine veya çalışanlara 42 aydan fazla aylık, maaş veya herhangi bir ödeme yapmış kişilerin 18-64 yaş arası nüfusa oranını ifade eder. Almanya'da mevcut yıl içinde iş sahibi olanların oranı % 5, İngiltere'de % 6, Rusya ve Hindistan'da yaklaşık % 4 iken aynı kategoride Çin % 11, Amerika % 7 ve Türkiye yaklaşık % 9 seviyesindedir.

Fırsat algısı; girişimcilik faaliyetlerinin herhangi bir aşamasında yer alan kişiler hariç; yaşadıkları bölgede bir iş kurmak için fırsatların olduğunu düşünenlerin 18-64 yaş arası nüfusa oranını ifade eder. Yaşadıkları çevrede iş fırsatlarının olduğunu düşünenlerin ele alındığı bu safhada Japonya hariç diğer ülkelerin oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye' de her 100 kişiden 40'ının, Almanya'da 38'inin, Hindistan'da 39'unun iş fırsatlarının olduğunu ifade ederken tabloda en fazla iş fırsatının olduğunu düşünenler % 51 ile Amerikalılardır.

Algılanan yetenek; girişimcilik faaliyetlerinin herhangi bir aşamasında yer alan kişiler hariç; yeni bir iş kurmak için gerekli bilgi ve beceriye sahip olduğunu düşünenlerin 18-64 yaş arası nüfusa oranını ifade eder. GEM tarafından yapılan araştırmaya göre Japonların % 12'si, Rusların % 28'i, Çinlilerin %36'sı, İngilizlerin % 38'i yeni bir iş kurmak için gerekli bilgi ve beceriye sahip olduğunu düşünürken; bu kategoride Amerikalıların (% 51) ve Türklerin (% 49) oldukça yüksek orana sahip oldukları görülmektedir.

Potansiyel girişimci; girişimcilik faaliyetlerinin herhangi bir aşamasında yer alan kişiler hariç; önümüzdeki 3 yıl içinde bir iş kurma niyetinde olanların 18-64 yaş arası nüfusa oranını ifade eder. Ülkeler düzeyinde yapılan girişimcilik araştırmalarından biri de potansiyel girişimcilerdir. Potansiyel girişimcilerdeki oranlar genelde ülkelerin gelecekteki ekonomik durumlarının etkisine göre değişebilmektedir. Seçili ülkeler incelendiğinde Türkiye'deki her 100 kişiden yaklaşık 15'i üç yıl içinde girişimcilik faaliyetinde bulunmak istediğini belirtmiştir. Bu oranın yüksek olması her zaman olumlu bir durum değildir. Örneğin ülkemizde var olan terör sorunu nedeniyle doğu bölgelerinde yeterli yatırım olmaması kişileri girişimciliğe itmektedir. Yaşadığı çevrede bir iş imkânı bulamayıp çaresizlikten veya zorunluluktan dolayı iş kurma çabasında olan kişilere ihtiyaçtan dolayı girişimciler denmektedir. Diğer ülkeler ele alındığında, Çin'de her 100 kişiden 14'ü, Amerika'da 12'si, Almanya'da 6'sı, Hindistan'da 8'i ve Japonya'da 3'ü potansiyel girişimcilerdir.

Başarısızlık korkusu; girişimcilik faaliyetlerinin herhangi bir aşamasında yer alan kişiler hariç; başarısızlık korkusu nedeniyle bir iş kurma faaliyetinde bulunamayanların 18-64 yaş arası nüfusa oranını ifade eder. Potansiyel girişimciler ile erken safha girişimcileri en fazla tedirgin eden husus başarısız olma korkusudur. Yapılan çalışmalarda girişimcilik faaliyetlerinde en fazla başarısızlık ilk evrelerde görülmektedir. Seçili ülkeler incelendiğinde, ortalama her 100 kişiden 40'ı başarısız olma endişesi nedeniyle girişimcilik faaliyetinde bulunmadığını ifade etmiştir.

Uluslararası alanda girişimcilik çalışmalarında bulunan diğer önemli kuruluşlardan biri de Almanya'nın Nüremberg şehrindeki Amway kuruluşudur. Kurum kişilerin kendi işini kurabilmesi için fırsatlar sağlamakta ve girişimcilik potansiyelinin açığa çıkarılmasına katkı sağlamaktadır.

Kurumun 2014 yılında yayınlamış olduğu 2014 Küresel Girişimcilik Raporu'nda "Girişimcilik Eğitimi" üzerine odaklanılmıştır. 38 ülke ve 43.902 kişi üzerinde gerçekleşen anket çalışmalarında girişimcilik eğitiminin önemi belirgin bir şekilde ortaya konmuştur.

Raporda girişimcilik eğitiminin üç önemli katkı sağladığı ifade edilmiştir. Bunlar;

1- Başarılı bir şekilde işe başlamak için kişileri cesaretlendirir.
2- Mesleki seçenek olarak girişimciliğin değerlendirilmesine yardımcı olur.
3- Girişimcilik niyetlerini güçlendirir.

D. KOBİ'ler ve Girişimcilik Desteklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri

Özelliklerinden de bahsederken değindiğimiz gibi KOBİ'ler yeniliklerin teşviki, yeni iş imkânlarının yaratılması, istihdama olan katkısı, ekonomiye kazandırdığı dinamizmin yanında en fazla katkıyı bölgesel kalkınmayı hızlandırmak ile yapmaktadır. KOBİ'ler ülkelerin büyüme ve kalkınmasında önemli rol oynamaktadırlar. Fakirliğin çeşitli toplum kesimleri arasında azaltılmasını sağlama potansiyeli taşımaktadırlar (Cook ve Nixson, 2000:2). Özellikle KOBİ'lerdeki üretimin emek yoğun olduğu ve bu nedenle belli bir sermaye seviyesinde daha fazla istihdam sağladığı vurgulanmaktadır. KOBİ'ler özellikle geri kalmış bölgelerdeki istihdam açığına bir çözüm aracı olarak da değerlendirilmiştir (Pyke, 1998:5).

KOBİ'lerin bölgesel düzeyde istihdam ve gelir sağlama etkisi, bölgenin kalkınmışlık seviyesine göre farklılıklar sergilemektedir. Ekonomik kalkınmanın ilk evrelerinde KOBİ'lerin istihdama ve üretime katkısı büyük işletmelerden daha fazla olmaktadır. Bu bağlamda bölgesel dengesizliklerin olduğu ekonomilerde kalkınma seviyesi düşük olan bölgelerde kalkınmayı hızlandırmak için KOBİ'lerin bir araç olarak kullanılması gerektiği söylenebilir (Sarıaslan, 1996:40).

KOBİ'ler ekonomik yaşamda önemli işlevler ifa ettikleri gibi sosyal yaşamda da önemli bir işlev üstlenmektedirler. KOBİ'lerin sosyal yaşama en önemli katkılarından biri ülkedeki bölgelerarasındaki kalkınmışlık farklılıklarını azaltarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmaktır.

KOBİ'ler Türkiye'de geniş bir alana yayılmaları sebebiyle bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesinde, mülkiyetin geniş alanlara yayılmasında ve istihdam imkânlarının oluşturulmasında oldukça önemlidirler. Zira KOBİ'ler yapıları gereği ülkenin bütün coğrafi alanlarına dağılmışlardır. Büyük işletmeler ise genellikle ticaretin en canlı ve yoğun yaşandığı büyük şehirlerde toplanmışlardır. KOBİ'lerin ülkenin tüm alanlarına dağılması ile ekonomik faaliyetlerin bölgelerarasında dengeli dağılımına katkıda bulunmakla birlikte, emek-yoğun olduklarından bölgesel istihdam imkânlarını genişleterek küçük şehirlerde ve kırsaldaki insanların iş bulma sebebi ile büyük şehirlere göçlerini engelleyerek bölgenin kendi potansiyeli içinde kalkınmasını sağlarlar.

KOBİ'lerin bölgesel kalkınmayı sağlaması, birbirine neden ve sonuç ilişkisi ile bağlı beş aşamalı bir gelişme süreci sonucunda etkisini ortaya koymaktadır.

1.Aşama: KOBİ'lerin ülkenin tüm coğrafik bölgelerine dağılmış bulunması,

2.Aşama: Özellikle kırsal veya taşra bölgelerinde küçük işletmelerin, bölgede istihdam ve gelir yaratarak bölge nüfusunun büyük şehir merkezlerine göçünü engellemesi,

3.Aşama: Duran/azalan göç sonucu bölgede ekonomik faaliyetlerin canlanması,

4.Aşama: Bölgenin imkânlarına ve izlenen kalkınma politikalarına bağlı olarak canlanan ekonomik faaliyetlerin dinamik ve büyüme potansiyeli yüksek işletmelerin doğuşunu teşvik edici bir ekonomik ortamı meydana getirmesi,

5.Aşama: Dinamik ve büyüme potansiyeli yüksek işletmelerin kurulması ile bölgesel kalkınmanın hızlanması ve dolayısıyla ülke ekonomisinin gelişmesidir.

KOBİ'lerin bölgesel kalkınma süreci içinde bir ülke kalkınmasına yapabilecekleri en önemli katkılardan biri de, ülkenin tüm enerjisini ve potansiyelinin ortaya çıkarılmasına sebep olmasıdır. KOBİ'lerin doğuşunu ve gelişimini sağlayıcı bir fırsat eşitliği ortamının oluşturulması, hem bölgesel kalkınma, hem de ülkenin ekonomik gelişmesi bakımından bir zorunluluk olmaktadır (Sarıaslan, 1996:40-41).

SONUÇ

Türkiye'de bölgelerarası dengesizlik sorunu; ekonomik, sosyal ve siyasal birçok problemin temelini teşkil etmektedir. Bölgesel kalkınma, ekonomik olduğu kadar, sosyal, siyasal ve kültürel öğeleri de içermektedir. Ülke kalkınmasının mekân itibariyle gösterdiği dengesizlik, ulusal ekonominin bütünleşmesini engellemekte, kaynak israfına yol açmakta ve gelir dağılımındaki çarpıklığı büyütmektedir.

Bu nedenle ülkemizin ekonomik olarak daha dengeli ve istikrarlı bir şekilde kalkınmayı yakalayabilmesi, öncelikle ekonomik olarak zayıf olan bölge ve şehirlerimizin iyi analiz edilerek gerekli olan ekonomik ve politik desteklerin etkili ve düzenli olarak verilmesi ve sürekli olarak takip edilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Günümüzde artan rekabet koşulları ile birlikte yerel ve bölgesel kalkınmanın önemi daha da artmaktadır. Bölgesel kalkınmanın yolu ise bölgedeki girişimciliğin desteklenerek bölgedeki potansiyellerin açığa çıkarılmasından geçmektedir.

KOBİ'ler de bölgesel kalkınma süreci içinde bölgenin girişimcilikteki tüm enerjisini ve potansiyelini ortaya çıkarmaktadırlar. Ülke kalkınmasına katkıları ise, bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi, mülkiyetin bütün bölgelerde yayılması ve istihdam imkânlarının oluşturulması şeklinde gerçekleşmektedir. Türkiye'nin gelişmekte olan bölgelerinde yaşanan problemlerinden en önemlisi işsizliktir. İşsizlikle mücadelede en önemli unsur ise, hiç şüphesiz yatırımların artırılmasıdır. Burada da KOBİ'lerin hali hazırda sürdürdükleri ve firmalarını büyüterek artıracakları üretim faaliyetlerinin bölgesel istihdama katkısı, bölgesel gelişmede önemli bir reçete olarak görülmektedir.

KOBİ'ler günümüzde ekonomik büyüme ve bölgesel kalkınmanın temel sürükleyici, destekleyici ve ateşleyici gücü ve yapı taşları konumuna gelmişlerdir. Bu bağlamda KOBİ'lerin ülke ekonomilerine katkılarını ve rekabet koşullarını etkileyen potansiyel faktörleri ortaya çıkarmak ülke ekonomisi açısından büyük önem arz etmektedir. KOBİ'lerin geliştirilmesi, geleneksel sektörler yerine yüksek teknolojili ürünler üretimi ve rekabet gücü yüksek olan sektörlerin desteklenmesi için devlet yardımlarının sağlanması, ulusal ve bölgesel kalkınma açısından zorunlu bir hal almıştır.

Türkiye, Avrupa Birliği, ABD' de bulunan işletmelerin %99.8'i, Japonya'da ise %99.5'i; istihdam oranlarında ise; Japonya'da %86.6'sı, Türkiye'de %78'i, AB'de yaklaşık %70'i ve ABD'de 52.4'ü; ülkeler içindeki işletmelerin ekonomik değerinin yaklaşık % 50'si KOBİ'ler tarafından sağlanmaktadır. Avrupa Komisyonu Raporu'na göre 2008-2012 yılları arasında Rusya (%47.7), Hindistan (%25.0) ve Brezilya (% 11.8)' da önemli oranda KOBİ artışı yaşanırken, AB (%4.2) ve Türkiye'de (%1.1) ciddi bir değişim yaşanmadığı, son dönemde en fazla ekonomik büyüme sağlayan ülkelerden biri olan Çin'de işletmelerin büyüdüğü ve KOBİ oranlarında önemli azalma yaşandığı görülmektedir. Aynı yıllar arasında Rusya'da KOBİ'lerin ekonomik değerinde önemli artışlar yaşanırken, Türkiye'de ekonomik değer artışı (%15.0) oranında meydana gelmiştir.

Çalışmada Amerika, Çin ve Türkiye'nin girişimcilik faaliyetleri açısından oldukça olumlu bir görünüme sahip olduğu rakamlarla ortaya konmuştur. Bu ülkelerde yaşayanlar bir iş kurmak konusunda diğer ülkelere nazaran daha cesaretli olduklarını, çevrelerinde yeterli düzeyde iş fırsatları yakaladıklarını ve bunu değerlendirmek adına gerekli bilgi ve beceriye sahip olduklarını belirtmişlerdir. GEM Raporu'nda en dikkat çeken ülkelerden biri olan Japonların iş kurma konusunda yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadıkları, çevrelerinde yeterli seviyede yeni iş fırsatları göremedikleri ve özellikle başarısız olma korkusuyla girişimci olmak istemedikleri görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Andrew J Szonyi, Small Business Management Fundamentals, Toronto, McGraw-Hill Ryerson Limited 1991,
2. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,(2012).,28457 sayılı, "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", 04.11.2012.
3. Cook, Paul, Frederick, Nixson, "Finance and Small and Medium-Sized Enterprise Development, Finance and Development Research Programme", Working Paper Series, No:14, 2, Unıversty of Manchester, 2000.
4. Çatal, M., Faruk, "Bölgesel Kalkınmada Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Rolü", Okt.Dr., Atatürk Üniversitesi, Erzurum MYO., İktisadi ve İdari Programlar ABD, 2009.
5. GEM (Global Entrepreneurship Monitor), http://www.gemconsortium.org/ country-profile/121,2016.
6. GEM, Global Report, 2015-2016- http://www. gemconsortium. org/report,
7. Hürriyet Gazetesi, "KOBİ'lerle yükseliyoruz", 19.03.2015.

8. İlkin Akın,(1983)., "Bölgesel Kalkınma", Ekonomi Ansiklopedisi, 1. Cilt, Paymaş Yay. İstanbul

9. Koçak, Orhan, Zengin, Eyüp, Karademir, Hande, Oğuz, "Küreselleşme Sürecinde Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler ve İstihdam Yapıları: Yalova Örneği", SESSION 7C: Girişimcilik 551, Internatıonal Conference On Eurasıan Economıes, 2015.

10. Küçükoğlu Mahmut,"Vergisel Teşviklerin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü : Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üzerine Uygulama),Yayınlanmamış Doktora Tezi,Uludağ Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Bursa,2005

11. Makine Mühendisleri Odası (TMMOB), "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri (Kobi'ler)", Oda Raporu, Yayın No: MMO/583, Nisan 2012.

12. Pyke, Frank, "Local Development İnitiatives and The Management of Change İn Europe", Employment and Training Papers31, Employment and Training Department İnternational Labour Office, 1998.

13. Sarıaslan, Halil, Türkiye Ekonomisinde Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeler, İmalat Sanayi İşletmelerinin Sorunları ve Yeni Stratejiler, TOBB Yayınları, 1996, Ankara.

14. Taş H. Yunus ve Özcan Selami, (2015), Yenilikçi ve Sosyal Boyutları ile Avrupa Birliği ve Türkiye' de KOBİLER, Ekin Yayınları, Bursa.

15. Taş, H. Yunus, (2010), "Türkiye'de KOBİ'lerin Sosyo - Ekonomik Etkileri", Bütçe Dünyası Dergisi, Sayı: 33, 2010/1, 2010.

16. TÜİK, Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2015.

17. Uludağ, İlhan, Serin, Vildan, "Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Yapısal ve Finansal Sorunlar ve Çözümler", İTO Yayınları, 1991, İstanbul.

18. USLU, Gülden. (2012). Türkiye'de İnovatif Girişimcilik, Anahtar Dergisi, Kasım, 287. Sayı, S.14-16.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(54)

Arş. Grv. Onur Hasan ÖZGÜN[218]; Doç. Dr. Altan DOĞAN[219]; Yrd. Doç. Dr. Rıza DEMİR[220]

KARİYER BELİRLEMEYE İLİŞKİN ÖZYETERLİLİĞİN (CAREER DECISION SELF-EFFICACY) LİSE VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ[221]

INVESTIGATION OF CAREER DECISION SELF-EFFICACY FROM HIGH SCHOOL AND UNIVERSITY STUDENTS

ÖZ

Araştırmada lise ve üniversite öğrencilerinin kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca araştırma kapsamında lise öğrencileri ile üniversite öğrencileri arasında kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik düzeyleri açısından farklılık olup olmadığı incelenmiş; bunun yanında tüm öğrencilerin sosyo-demografik niteliklerine göre (yaş, cinsiyet, çalışma durumu gibi) kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya farklı lise ve üniversitelerde öğrenim gören toplam 982 öğrenci katılmıştır.

Araştırma sonucunda, öğrencilerin kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu; lise öğrencilerinin kariyer belirlemeye yönelik özyeterliliğinin üniversite öğrencilerine göre daha yüksek olduğu ve öğrencilerin kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterliliklerinin; cinsiyet, çalışma durumu ve yapacakları işi belirleme değişkenlerine göre farklılaştığı bulunmuştur. Öğrencilerin yaşları ile kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterlilikleri arasında da negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik (Career Decision Self-Efficacy), Kariyer, Üniversite Öğrencileri, Lise Öğrencileri.

JEL Kodları: M10, M12, M53, M54.

ABSTRACT

In the research, it was tried to determine the Career Decision Self-Efficacy levels of high school and university students. In addition, it was examined whether there is any difference in the level of Career Decision Self-Efficacy between high school and university students within the scope of the research. Also, it has been determined whether that the career decision self-efficacy levels of all students differ according to their socio-demographic characteristics (age, sex, working status, etc.). A total of 982 students from different high schools and universities participated in the research. The data was analyzed in the IBM SPSS Statistics 24 program. As a result of the research, it is determined that the students' self-efficacy level for career determination is above the average, the career decision self-efficacy levels of high school students is higher than university students, and students' self-efficacy for determining their careers differs according to the gender, working status, and job-setting variables. There was also a negative correlation between the age of the students and their self-efficacy for determining their careers.

Keywords: *Career Decision Self-Efficacy, Career, University Students, High School Students.*

JEL Codes:*M10, M12, M53, M54.*

[218]**İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE; onurozgun@istanbul.edu.tr**

[219]**İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE; altand@istanbul.edu.tr**

[220]**İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE; rdemir@istanbul.edu.tr**

[221] Bu çalışma, 23. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Bireylerin iş hayatında başarılı olabilmesi için belirli dönemlerde kariyerlerine yönelik bazı kararları alması ve ilgili faaliyetleri yerine getirmesi gerekmektedir. Örneğin ilgi, beklenti, değer ve kişisel özellikleri göz önünde bulundurarak meslek lisesi, fen lisesi ya da yabancı dil ağırlıklı lise alternatifleri arasından okul tercihinde bulunmak, lise eğitimi öncesinde bireyin kariyeri konusunda vermesi gereken önemli bir karardır. Benzer şekilde lise sonrası kendine yönelik değerlendirme yaparak üniversite, bölüm, program ve meslek tercihinde bulunmak, üniversite eğitimi sırasında karşılaşılan kariyer sorunları ile mücadele etmek, eğitim sonrası dönem için amaç ve hedef oluşturmak, bu konuda kariyer danışmanlığı hizmeti almak vb. faaliyetler bireylerin üniversite eğitimleri sırasında ve sonrasındaki kariyerlerine yönelik yerine getirilmesi gereken faaliyetler olarak belirtilebilir. Söz konusu bu faaliyetler bireyin bir işe girmesi ve işe devamı sırasında da gerekli olacaktır. Kariyer planlaması başlığı altında incelenen ve farklı dönemlere ait bu kariyer faaliyetleri ile bireyler kendilerini değerlendirerek güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyabilecek, okumak istediği okulu/bölümü/üniversiteyi ya da yapmak istediği işi/mesleği belirleyebilecek ve bu doğrultuda amaç ve hedeflerini belirleyerek planlı bir şekilde hareket edebilecektir. Bu hususlara uygun olarak kariyerlerini planlayan kişilerin iş hayatında ve kariyerlerinde daha başarılı oldukları yapılan araştırmalarla da ortaya konulmuştur.

Bireyler, yaşamları boyunca yapacakları işleri ya da kariyer tercihlerini, iş hayatından çok önce, yani ortaokul, lise ve üniversite yıllarında vermektedirler. Gelecekteki yaşamlarını oldukça etkileyecek bu kararın verilmesi sürecinde gerek ailelerinden gerek öğretmenlerinden gerek de rehberlerden/danışmanlardan yardım alsalar da bireylerin gerçekte ne istediklerini bulabilmelerindeki ana nokta kendileridir. Kendisinin ilgi alanlarını, becerilerini, yeteneklerini ve ne iş yaparsa mutlu olacağını bilen kişilerin tercihleri daha doğru olacaktır. Bunun yanında bireylerin kariyerleri ile ilgili olarak alacakları kararlarda kendilerine duydukları güven de oldukça önemlidir. Kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik şeklinde ifade edilen bu güven, bu araştırmanın temel inceleme konusudur.

Bu araştırmanın amacı; lise ve üniversite öğrencilerinin kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik düzeylerini belirlemek ve lise öğrencileri ile üniversite öğrencileri arasında kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik düzeyleri açısından farklılık olup olmadığını ortaya koymaktır. Ayrıca tüm öğrencilerin sosyo-demografik niteliklerine göre (yaş, cinsiyet, çalışma durumu gibi) kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi de araştırmanın alt amacıdır. Kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik konusunun ülkemizde çok az ele alınmış olması nedeniyle yapılan çalışma ile yazına katkı sağlanacağı ve gelecek çalışmalara ışık tutulabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada öncelikle kariyer geliştirme işlevi ve kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik hakkında yazın incelenerek kuramsal çerçeve oluşturulmuş, kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliğe yönelik yapılan araştırmalara yer verilmiş veardından yapılan araştırma doğrultusunda hipotezler geliştirilmiş, veriler analiz edilmiş ve elde edilen bulgular açıklanarak uygulamaya ve teoriye yönelik konular tartışılmıştır.

I. Kavramsal Çerçeve

A. Kariyer Geliştirme İşlevi

Örgütlerin başarısı için uygun nitelik ve nicelikte bireylerin örgüte kazandırılması ve devamlılıklarının sağlanması önemli görülmektedir. Bu süreçte, diğer insan kaynakları yönetimi işlevleri ile birlikte kariyer geliştirme sistemi de önemli rol oynamaktadır. Kariyer geliştirme, örgütte ilerlenmesi mümkün fırsatlar doğrultusunda, bireylerin isteklerinin ve yeteneklerinin değerlendirildiği ve kişisel gelişimlerinin planlandığı bir süreç olarak ifade edilebilir (Heery ve Noon, 2008: 46). Kariyer geliştirme ile örgütün ihtiyacı olan bilgi ve yetenek gücünü sağlamak amacıyla kişilerin yeteneklerini ve kariyerlerini geliştirmek ve kişilerin kendi isteklerini tatmin etmek için fırsat sağlanması ile ilgilenilmekte ve örgütün ihtiyaçları ile bireylerin ihtiyaçları bütünleştirilmeye çalışılmaktadır (Armstrong, 2009: 591). Kariyer geliştirmeyle ilgili konulardan biri de, kişilerin kendi kendilerini değerlendirmesi, bilgi, beceri, değer, güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerini belirlenmesi ve kariyer planlarını hazırlayarak bunları uygulamaya çalışmasıdır. "Kariyer planması" olarak ifade edilen ve kişisel olan bu süreçte kişinin kariyerindeki meslekleri, işyerlerini ve ilerleyeceği iş yollarını

seçmesi söz konusudur (Dündar, 2009: 273; Ivancevich, 2010: 451). Kariyer planlama ile bireyler, edindikleri bilgi birikimi ile geleceklerini kontrol edebilmekte ve yeteneklerini geliştirebilmektedir (Sabuncuoğlu, 2005: 169). Bu süreçte bireyin kendisine sorması ve samimiyetle yanıtlaması gereken üç temel soru vardır (Temi, 2008: 38): Ben kimim? Nereye gidiyorum? Oraya nasıl varabilirim? Ne olmak ve nereye gitmek istediğini ve oraya nasıl gideceğini bilen bir bireyin işe olan katkısı çok daha fazla olacaktır.

Kariyer planlaması konusunda üzerinde durulan konulardan biri, kişilerin kariyerlerine yönelik karar alma sürecidir. Kabiliyet, yetenek, ihtiyaçlar, kişilik ve değerler gibi unsurların söz konusu olduğu süreçte bireyler kendilerine en uygun kariyer yolunu tercih etmeye çalışmaktadır (Brown ve Lent, 2004, 126). Kişinin bu seçimleri yapabilmesi içinse geleceğe yönelik planlama yapması, amaç ve hedeflerini belirlemesi, kendini değerlendirmesi, mesleki bilgi toplaması ve karşılaştığı sorunları çözebilmesi gerekmektedir. Bireylerin ilgili konulara ilişkin kararlarını alma sürecini etkileyen olgulardan biri de kariyerlerine yönelik özyeterlilikleridir.

B. Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik

Bireyin kariyerine yönelik alacağı kararlarda ve kariyeriyle ilgili diğer konularda önemli görülen kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliğin, özellikle son yıllarda diğer kariyer davranışı konularına göre daha çok ilgi çektiği söylenebilir. Özyeterlilik, bir kişinin bir davranış veya davranışlar dizisini başarıyla tamamlamaya yönelik kendisinde kabiliyet olduğuna yönelik inancıdır (Chung, 2002: 278). Kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik ise ilk olarak Taylor ve Betz tarafından bireyin kariyerine yönelik kararları alabilmek için gerekli görevleri başarıyla tamamlayabileceğine ilişkin inancı olarak tanımlanmıştır (Betz, Hammond ve Multon, 2005: 132; Jin, Ye ve Watkins, 2012: 520; Jin, Watkins ve Yuen, 2009: 48).Bireylerin geleceğe yönelik planlama yapması, amaç ve hedeflerini belirlemesi, kendini değerlendirmesi, mesleki bilgi toplaması, karşılaştığı sorunları çözebilmesi vb. konularda kendilerine olan güvenleri; genç bir kişinin kariyer araştırması ve seçimi ile ilgili görevleri yerine getirebilme kapasitesine yönelik olarak sahip olduğu güven kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik olarak ifade edilebilir (Creed, Patton ve Prideaux, 2006: 49; Sarı ve Şahin, 2014: 239). Bu güven, kişinin kariyeriyle ilgili belirli sonuçlara ulaşmak için gerekli olan davranışları başarılı bir biçimde yapıp yapmayacağına ilişkin inancıdır. Düşük kariyer özyeterlilik düzeyi bireylerin kariyerlerine yönelik kararlarının engellenmesine yol açarken kariyer özyeterlik düzeyinin yüksek olması kariyer kararlarına yönelik davranışlarda daha fazla katılımı sağlamaktadır (Tomevi ve Landrum, 2013: 77). Kariyere yönelik özyeterlilik düzeyinin yüksek olması durumunda bireyler mesleki bilgi toplama, amaç seçme, geleceğe yönelik planlama yapma, kendini değerleme ve sorun çözme gibi konulara daha fazla ilgi gösterecektir (Török, Toth-Kiraly, Böthe ve Orosz, 2016: 1). Yapılan çalışmalarda kariyer özyeterliliğinin çeşitli biçimlerinin mesleki ilgilerin, tercihlerin ve davranışların gelişiminde önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir (Gushue, Scanlan, Pantzer ve Clarke, 2006: 21).

Kariyer seçiminde, genellikle bireyin tercihlerindeki gelişimsel değişmelerin, özyeterlilik algısının ve karar becerilerinin etkili olduğu; özellikle de kariyer ya da meslek seçiminde özyeterlilik algısının, kararsızlık ve çıkabilecek güçlükler ile mücadelede son derece etkin rol oynadığı düşünülmektedir (Akın, Sarıçam ve Kaya, 2014). Bireylerin kariyer olgunluk düzeyinin en önemli belirleyicisinin özyeterlilik olduğu sonucuna ulaşan araştırmalar söz konusudur (Yıldız, 2015: 167). Özellikle bireylerin kendilerini iyi tanımaları ve kariyer kararı sürecinde farkındalıklarını artırmaları, sorunlarının üstesinden gelebilmeleri açısından önemli görülmektedir. Günümüzde özellikle üniversitelerde, öğrencilerin kariyerleriyle ilgili sorularını cevaplandırmak, onların kariyer farkındalığını artırmak ve kariyer planlamasına yardımcı olmak amacıyla, kariyer merkezi/ofisi kurma, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verme, müfredatlarda kariyerle ilgili derslere yer verme, seminerler düzenleme gibi destek çalışmaları her geçen gün önem kazanmaktadır (Akoğlan Kozak ve Dalkıranoğlu, 2013: 41). Bu bağlamda, öğrencilerin genellikle mezun olmalarının ardından kariyerleri ile ilgilenmeye başlamaları, öğrencilik sürecinde yeterli bir farkındalık oluşturulmadığına bağlanabilir.

Kişinin kariyerine ilişkin daha iyi kararlar alabilmesinde kariyerine yönelik özyeterliliğin önemli bir belirleyici olduğu düşünülmektedir (Eliason ve Patrick, 2008, 57; Lerner ve Steinberg, 2009, 292). Ayrıca kariyere yönelik özyeterliliğin, öğrenci başarısının tahmin edilmesinde önemli bir belirleyici olduğu düşünülmektedir (Dunn, Halonen ve Smith, 2009, 225). Özyeterlilik ve meslek seçimi arasında yapılan

çalışmalara bakıldığında, özyeterliliğin karar verme davranışını yönlendirdiği, karar verme görevini yerine getirebilme derecesini yansıttığı, çeşitli alternatifler içinden uygun mesleği seçebilmeyi kolaylaştırdığı ve mesleki gelişim görevlerinin yerine getirilmesini sağladığı ifade edilmektedir (Sarı ve Şahin, 2014: 239).

Kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliği ölçmek için yapılan araştırmalarda genellikle Taylor ve Betz tarafından 1983 yılında geliştirilen ve elli ifadeden oluşan ölçeğin; Betz, Klein ve Taylor tarafından 1996 yılında kısaltılan ve beş boyut altında toplanan halinden yararlanılmaktadır. Söz konusu beş boyut; (1) meslekler konusunda bilgi, (2) amaç belirleme, (3) geleceğe yönelik plan yapma, (4) kişisel değerlendirme ve (5) problem çözme şeklinde ifade edilebilir (Işık, 2010: 754; Sharf, 2016: 390; Friede, 2008: 26-27; Reilly, Sirgy ve Gorman, 2012: 109; Hale, 2008: 15; Hicks ve McFrazier, 2014: 32; Paivandy, 2008: 25). Söz boyutlar aşağıda kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

(1) Meslekler Konusunda Bilgi

Meslekler konusunda bilgi, bireylerin üniversite programları, meslekleri ve işgücü piyasaları hakkında sahip olduğu bilginin düzeyini ifade etmektedir. Bireyler rehber öğretmenlerinden, yetkili kurumların hazırladığı kılavuzlardan, basılı malzemelerden, işyeri gezileri, gözlem ve incelemelerinden, meslek elemanları ile görüşmelerden ve ilgili kurumlardan (İŞ-KUR, üniversite veya üniversiteye bağlı bir fakülte, kariyer merkezi vb.) meslekler hakkında her türlü bilgiyi edinebilmektedir (Eren ve Keskinoğlu, 2011: 16). Toplanacak başlıca bilgi başlıkları olarak; mesleğin gerektirdiği başlıca faaliyetler, çalışma ortamı ve koşulları, çalışanlarda aranan nitelikler, mesleğe hazırlanma ve girişin nasıl olduğu, meslekte ilerleme ve kazanç durumu ve iş bulma olanağı ve mesleğin geleceği belirtilebilir (İş ve Meslek Danışmanlığı Derneği, 2011: 15).

(2) Amaç Belirleme

Bireyin, alternatif meslekler, örgütler ve sektörler hakkında elde ettiği bilgileri değerlendirmesi, bunları kendi özellikleri ile karşılaştırması ve buna göre genel olarak ulaşmayı arzuladığı belirli amaçları ortaya koyması ve mesleki ilerlemesini başarıyla yönetmek için önceliklerini belirlemesidir (Török, Toth-Kiraly, Böthe ve Orosz, 2016: 1; Dündar, 2013: 278). Kariyerine yönelik olarak bireyin vizyonu ulaşabileceği varış noktasını gösterirken kariyer amaçları bu noktaya varmak için neler yapılacağını ifade edecektir. Amaçlar bireyin kariyer planlaması doğrultusunda kullandığı araçlardır. Kısa veya uzun dönemli olarak belirlenebilen amaçlara ulaşıldıkça yeni amaçlar oluşturulabilir (DÜKAR, 2010: 4).

(3) Geleceğe Yönelik Plan Yapma

Bireyin geleceğe yönelik kariyer planı yapması; bireyin yeteneklerini, ilgi alanlarını ve geleceğe dair beklentilerini değerlendirerek işgücü piyasasında kendine uygun bir hedef belirleme sürecidir (Güldü ve Kart, 2016). Bu süreçte bireyin, kariyer ilerlemesi açısından iyimser bir bakış açısı geliştirmesi, işgücü piyasası dinamiklerine hâkim olması ve olası tehditlerle baş edebilmesi önemli görülmektedir. Özellikle okuldan işe geçiş döneminde olan üniversite son sınıf düzeyindeki öğrencilerin kariyerleri ile ilgili geleceğe yönelik plan yapmaları, onların yaşam kalitelerini ve fizyolojik-psikolojik iyilik hallerini doğrudan etkileyebileceğinden; üniversite öğrencilerinin tam olarak bu dönemde önündeki kariyer potansiyelleri ile ilgili geleceğe ilişkin plan yapma ve bu planları uygulamaya koymaları gerekmektedir (Ulaş ve Yıldırım, 2016: 78).

(4)Kişisel Değerlendirme (Öz-değerleme)

Bu boyut bireyin kariyeri ile ilgili yeteneklerini, değerlerini ve çıkarlarını doğru derecede değerlendirmeye yönelik gayretlerini ifade etmektedir (Török, Toth-Kiraly, Böthe ve Orosz, 2016: 1). Bireyin kendisini değerlendirmesi ile kendisini anlaması, kendisi için neyin önemli olduğuna karar vermesi, onu heyecanlandıran şeyin ne olduğuna ve hangi becerilerinin kendisi için önemli olduğuna karar vermesi ve kendi değerleri, ilgi alanları, yetenekleri, duyguları, zayıf ve güçlü yanlarını ortaya koyması söz konusu olacaktır (Dündar, 2013: 277).

(5)Problem Çözme

Problem çözme, mevcut durum ile istenilen durum arasındaki farklılığı azaltmaya yönelik planlamayı yapmayı sağlayacak bir seri düşünme sürecini içermektedir (Doğan, 2014: 118). Bu durumda kariyer problemi; kişinin mevcut kariyer durumu ile istediği kariyer durumu arasındaki fark; problemin çözümü ise aradaki bu farkın giderilmesi olarak açıklanabilir. Bu boyuta öğrenciler açısından bakıldığında; gerek mevcut durumda alınan eğitim programlarına gerekse de ileride çalışma hayatından yaşanabilecek problemlere karşı öğrencilerin yaklaşımları, problem çözme boyutunu ifade edecektir. Eğitim ve çalışma hayatına yönelik koşullar göz önünde alındığında, bireylerin eğitimlerini başarıyla bitirmelerinin ve hem beceri ve eğitim düzeylerine uygun hem de ilgi ve beklentilerini karşılayabilecek özelliklere sahip bir iş pozisyonunu bulmalarının, yorucu bir süreci başarıyla yönetmelerine ve problem çözme kabiliyetlerine bağlı olduğu söylenebilir (İş ve Meslek Danışmanlığı Derneği, 2011: 467).

C. Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterliliğe Yönelik Yapılan Araştırmalar

Kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliğe yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde, kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliğin hem bireysel değişkenlere (cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken vb.) hem de bağlamsal faktörlere (aile geçmişi ya da öğrenme deneyimi) göre farklılık gösterdiği veya bu değişkenlerden etkilendiği belirlenmiştir (Robinson Bounds, 2013: 24). Yapılan bazı çalışmalarda özellikle ırk, cinsiyet, kültür gibi değişkenlere bağlı olarak kariyere yönelik özyeterliliğin farklılık gösterdiği; kadınların kariyer tercihleri hakkında daha derinlemesine düşündükleri ve farklı boyutları hesaba kattıkları için kariyer konusundaki özyeterliliklerinin erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir (Belgrave ve Allison, 2009, 458; Brown ve Lent, 2004, 243; Strauser, 2013, 120; Sarı ve Şahin, 2013: 104; Chung, 2002: 277). Ayrıca bireylerin kariyerleri konusunda karar verme özyeterliliği ile, kısaca "umut" olarak ifade edilen "bireyin gelecekte sahip olmak istediği mesleği düşlemesi, ona ulaşmak için çeşitli kariyer planları yapması" arasında; ve yine kariyer konusunda karar verme özyeterliliği ile kontrol odağı arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir (Sarı ve Şahin, 2013: 105). Bunun yanında özyeterlililik ile kariyer arasında yapılan diğer çalışmalara bakıldığında, özyeterliliğin karar verme davranışını yönlendirdiği, karar verme görevini yerine getirebilme derecesini yansıttığı, çeşitli alternatifler arasından uygun mesleği seçebilmeyi kolaylaştırdığı ve mesleki gelişim görevlerinin yerine getirilmesini sağladığı belirlenmiştir (Sarı ve Şahin, 2014: 239). Yapılan bir çalışmada ise kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik düzeyindeki değişmelerin kariyer kararsızlığında herhangi bir değişime neden olmadığı tespit edilmiştir (Creed, Patton ve Prideauz, 2006: 47). Yapılan bir başka çalışmada ise kariyer belirlemeye ilişkin daha yüksek düzeydeki özyeterlilik ile hem daha çok farklılaşmış bir mesleki benlik konsepti hem de kariyer araştırma faaliyetleriyle daha çok uğraşma arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir (Gushue, Scanlan, Pantzer ve Clarke, 2006: 19; Işık, 2010: 753). Mesleki özyeterlilik ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmanın sonucunda ise, işgörenlerin mesleki özyeterlilik algıları ile örgütsel sessizlik düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş, bu ilişkinin mesleki özyeterlilik algısı ile olumsuz sessizlik arasındaki negatif yönlü ilişkiden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır (Kahya, 2015: 293). Kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliğin kişilik ve kariyer kararlarına bağlılık arasında aracı etki gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada çoklu regresyon analizlerinin sonucuna göre nevrotik düşünce ve vicdanlılığın mesleki bağlılığın ilerlemesi üzerinde, hem doğrudan hem de dolaylı olarak kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik yoluyla önemli ölçüde etkili olduğu tespit edilmiştir (Jin, Watkins ve Yuen, 2009: 47).

Konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalarda ise, farklı örneklem grupları çerçevesinde Betz, Klein ve Taylor tarafından 1996 yılında kısaltılan ve beş boyut altında yirmibeş ifadeden oluşan "Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik Ölçeği"ne yönelik yapısal geçerlilik analizleri yapılmıştır. Gerçekleştirilen çalışmaların çoğunda ölçeklerin yukarıda da belirtilen beş boyut doğrultusunda sınıflandığı belirlenmiştir (Betz, Hammond ve Multon, 2005; Chaney, Hammond, Betz ve Multon, 2007; Hampton, 2005; Jin, Ye ve Watkins, 2012; Török, Toth-Kiraly, Böthe ve Orosz, 2016).

Konuyla ilgili olarak yapılan diğer çalışmalara bakıldığında; yurtdışında özellikle kariyer kararsızlığı ve kariyer karar verme güçlükleri ile ilişkili değişkenlerin incelendiği (son yıllarda kariyer konusunda karar

verme güçlükleri üzerinde daha fazla durulduğu) görülmektedir (Doğan, 2010: 68). Ülkemizde ise kariyer kararsızlığı ve karar verme güçlükleri ile ilgili betimsel çalışmaların oldukça az olduğu söylenebilir. Gerek Türkiye'de gerekse yurtdışında kariyer kararsızlığını ve kariyer konusunda karar verme güçlüklerini azaltmayı amaçlayan araştırmalarda kullanılan özellikle bilgisayar yardımlı kariyer rehberlik sistemlerinin ve kariyer grup rehberliği programlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Ancak gerek yurtdışında gerekse Türkiye'deki bu araştırmalarda daha çok genç yetişkinlerin ve üniversite öğrencilerinin kariyer konusundaki karar verme güçlüklerinin azaltılmasının amaçlandığı, lise öğrencilerinin kariyer konusundaki karar verme güçlükleri ile başa çıkmalarını amaçlayan çalışmaların ise oldukça az olduğu söylenebilir (Doğan, 2010: 69).

II. Araştırmanın Yöntemi

A. Ana Kütle ve Örneklem

Araştırmanın ana kütlesini lise ve üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme yoluyla öğrencilerden oluşturulan bir örneklemde değişkenler arasındaki ilişkiler ve farklılıklar incelenmiştir. Araştırmaya toplam 982 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerden 416'sı (%42,4) lise öğrencisi, 566'sı (%57,6) da üniversite öğrencisidir. Öğrencilerin 463'ü kız (%47,1), 514'ü (%52,3) de erkektir, 5 (%0,05) kişi ise bu soruya yanıt vermemiştir. Yaşı, 17 ve altı olan 393 (%40,0), yaşı 18-20 olan 206 (%20,9), 21-23 olan 282 (%28,7), 24 ve üzerinde olan da 92 (%9,4) öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerden 414'ü (%42,2) çalıştığını söylerken, 547'si (%55,7) ise çalışmadığını belirtmiştir. Yapacağı işi net bir biçimde belirleyen 280 (%28,5) öğrenci bulunurken, yapacağı işi belirleyen ama karasız olan 553 (56,3) öğrenci bulunmaktadır. 140 öğrenci (%14,3) ise yapacağı işi henüz belirlememiştir. (Tablo 1)

Tablo 1: Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Değişken adı		Frekans	(%)
Eğitim Düzeyi	Lise	416	42,4
	Üniversite	566	57,6
Cinsiyet	Kız	463	47,1
	Erkek	514	52,3
	Yanıtlamayan	5	0,05
Yaş Grupları	17 ve altı	393	40,0
	18-20	206	20,9
	21-23	282	28,7
	24 ve üzeri	92	9,4
	Yanıtlamayan	9	0,09
Çalışma Durumu	Çalışıyor	414	42,2
	Çalışmıyor	547	55,7
	Yanıtlamayan	21	2,1
Yapmayı planladığı işi belirlemiş mi?	Evet, net biçimde	280	28,5
	Evet, ama kararsız	553	56,3
	Hayır	140	14,3
	Yanıtlamayan	9	0,09

B. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket formunun ilk bölümünde, örneklemin sosyo-demografik niteliklerine ait (eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet, çalışma durumu gibi) sorular bulunmaktadır. Anketin ikinci bölümünde ise; kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilikleri ölçmek için; Taylor ve Betz tarafından 1983 yılında geliştirilen ve elli ifadeden oluşan "Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik Ölçeği"nin, Betz, Klein ve Taylor tarafından 1996 yılında kısaltılan ve beş boyut altında yirmibeş ifadeden

oluşan "Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik Ölçeği'nin Kısa Versiyonu" kullanılmıştır. Kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliğe ait beş boyut; "meslekler konusunda bilgi", "amaç belirleme", "plan yapma", "kişisel değerlendirme" ve "problem çözme" dir. Bu çalışmada da bu boyutlar dikkate alınarak ölçme aracı düzenlenmiştir. Her bir alt boyut 5 ifadeden oluşmaktadır. "Amaç belirleme" alt boyutundaki bir ifade, lise öğrencileri için uygun olmadığından anketten çıkarılmıştır.

Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik Ölçeği'nde yer alan maddelerden bazıları şu şekildedir: "İlgilendiğim işler hakkındaki bilgilere ulaşabilirim", "Gelecek beş yıllık süreçteki amaçlarımı planlayabilirim", "Kendim için ideal işin ne olacağını belirleyebilirim" ve "Sahip olduğum işten tatmin olmazsam, bu işi değiştirebilirim".

Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik Ölçeği'ni oluşturan maddeler her bir araştırmacı tarafından ayrı ayrı Türkçe'ye çevrilmiş, ardından aynı araştırmacılar bir araya gelerek, yapmış oldukları madde çevirileri üzerinde tartışarak anlam ve dilbilgisi açısından gerekli düzeltmeleri yapmışlardır. Anketi dolduranların ifadelere katılımları; 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklindeki Likert tipi ölçeklerle değerlendirilmiştir.

Anket formu, araştırmacılar tarafından elden dağıtılıp yine aynı şekilde toplanmıştır. Aynı zamanda anket formunun bulunduğu bir web sayfası hazırlanarak, anketin internet üzerinden doldurulması da sağlanmıştır.

C. Veri Analiz Süreci

Veriler, IBM SPSS Statistics 24 paket programında analiz edilmiştir. Öncelikle veri analizinde kullanılacak testleri belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Bu test sonucunda verilerin normal dağıldığı ve parametrik testlerin kullanılmasının gerekli olduğu belirlenmiştir. Veri analizinde tanımlayıcı istatistiki teknikler olarak; aritmetik ortalama ve standart sapmadan yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra araştırmadaki ölçeğin güvenilirlik değeri (Cronbach alpha) hesaplanmıştır. Yine ölçeğin yapı geçerliliğinin tespiti için faktör analizinden yararlanılmıştır. Hipotez testleri içinse korelasyon analizinden, t-testinden ve tek yönlü varyans analizinden yararlanılmıştır.

III. Bulgular

A.Faktör Analizi ve Güvenilirlik Testi Sonuçları

Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik ölçeğindeki ifadeler için faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi için örneklem büyüklüğü önemlidir. Vaka sayısı, değişken sayısından fazla olmalıdır. Her değişkende en az 10 vakanın olması arzu edilir. Genel olarak 100-200 denek arası analiz için yeterlidir (Akgül, Çevik, 2005: 419). 200-300 arası bir örneklem büyüklüğü doğru bir analiz için yeterli iken, 500 üzeri örneklem büyüklüğü mükemmel düzeydedir (Gaur ve Gaur, 2009: 134). Bu çalışma da 982 öğrenci üzerinde gerçekleştirildiğinden yeterli sayıya ulaşılmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla yapılan faktör analizinde Varimaks Rotasyonu kullanılmıştır. Faktör sayısına her hangi bir sınır getirilmemiştir. Faktör yük değerinin, 0.45 ya da daha yüksek olması seçim için iyi bir ölçüdür (Büyüköztürk, 2007: 124). Fakat araştırmacılar genellikle 0.40'ı alt kesim noktası olarak kullanmaktadırlar (Gaur ve Gaur, 2009: 143). Diğer bazı araştırmacılar da 0.30'un alt kesim noktası için önemli olduğunu kabul etmektedirler (Field, 2005: 637). Hair vd.'ye (1998: 111) göre de 0,30 faktör yükü minimum olarak kabul edilmektedir. 0,40 ise daha iyi bir ölçüdür. Bu araştırmada da faktör yükleri için alt kesim noktası 0.40 olarak kabul edilmiştir.

Sosyal bilimlerdeki araştırmalarda faktör analizi için yapılan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçümüne ait değerin 0.50'nin üzerinde olması gerekir. Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) sonucunda, KMO değeri 0,946 olarak bulunmuştur ve bu değer mükemmel olarak değerlendirilmektedir (Sipahi, Yurtkoru, Çinko, 2008: 80). Barlett Küresellik Testi sonucu, 9232,983 (p:0,000<0,001) olarak hesaplanmıştır. Bartlett küresellik testi değerinin yüksek istatistiksel anlamlılık ($p<0.001$) taşıması, araştırma verilerinin farklı istatistiksel analizler için elverişlilik derecesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu test, elde edilen verilerin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir (Kalaycı, vd., 2005: 322).

Yapılan analiz sonucu beş faktör elde edilmiş ve orijinal ölçekte yer alan beş faktöre benzer bir yapı ortaya çıkmıştır. Orijinal ölçekte yer alan "Meslekler Konusunda Bilgi" ve "Amaç Belirleme" boyutları bu araştırmada da aynı şekilde bulunmuştur. "Plan Yapma" boyutundaki bir ifade ve "Problem Çözme" boyutundaki iki ifade, bu araştırmada "Kişisel Değerlendirme Boyutunun" altında bulunmuştur. "Kişisel Değerlendirme Boyutu" böylelikle, orijinal ölçekteki beş maddeye ilave olan 3 ifade ile toplamda 8 madde olmuştur.

Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik ölçeğinin boyutlarına ilişkin ifadelerin faktör yüklerine ait aralık değerleri; Meslekler Konusunda Bilgi (0,544-0,703), Amaç Belirleme (0,448-0,689), Plan Yapma (0,462-0,737), Kişisel Değerlendirme (0,443-0,712) ve Problem Çözme (0,620-0,807) olarak hesaplanmıştır. Bu faktörlerin toplam varyansı açıklama oranı %56,76 olarak bulunmuştur. Araştırmaya dahil edilen faktörlerin toplam değişkenliği açıklama oranının, istatistiki olarak anlamlı bir düzeyde olduğu görülmektedir. Kişisel Değerlendirme faktörü, değişkenliğin % 15,91'ini; Meslekler Konusunda Bilgi faktörü, değişkenliğin % 11,96'sını; Plan Yapma faktörü, değişkenliğin % 10,87'sini; Amaç Belirleme faktörü, değişkenliğin % 9,92'sini ve Problem Çözme faktörü, değişkenliğin % 8,10'unu açıklamaktadır (Tablo 2).

Tablo 2: Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	Özdeğer	Varyans %si	Varyanskümülatif %si
Kişisel Değerlendirme	8,894	37,058	37,058
Meslekler Konusunda Bilgi	1,483	6,181	43,239
Plan Yapma	1,138	4,743	47,983
Amaç Belirleme	1,095	4,562	52,545
Problem Çözme	1,092	4,218	56,763

Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik ölçeğine ve ölçeğin alt boyutlarına ilişkin güvenilirlik analizleri de yapılmıştır (Tablo 3). Cronbach alpha değeri; ölçeğin tümü için 0,916; ölçeğin alt boyutlarından kişisel değerlendirme boyutu için 0,862; meslekler konusunda bilgi boyutu için 0,778; plan yapma boyutu için 0,770; amaç belirleme boyutu için 0,640; problem çözme boyutu için 0,702 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğe ve alt boyutlarına ait Cronbachalpha değerleri sosyal bilimlerde gerçekleştirilen araştırmalar açısından güvenilir olarak değerlendirilebilir (Kalaycı vd., 2005: 405).

Tablo 3. Ölçek ve Boyutlarına İlişkin Güvenilirlik Değerleri

Faktörler	Cronbach Alpha değerleri
Kişisel Değerlendirme	0,862
Meslekler Konusunda Bilgi	0,778
Plan Yapma	0,770
Amaç Belirleme	0,640
Problem Çözme	0,702
Ölçeğin Tümü	**0,916**

B. Araştırmanın Değişkenine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik ölçeğine ait tanımlayıcı istatistiki analizler (aritmetik ortalama ve standart sapma) incelendiğinde; öğrencilerin, kariyerlerini belirlemeye ilişkin özyeterliliklerinin aritmetik ortalaması 3,78 (std. sapma 0,62) şeklinde hesaplanmıştır. Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik ölçeğinin alt boyutlarından kişisel değerlendirme boyutunun aritmetik ortalaması 3,88 (std. sapma 0,71); meslekler konusunda bilgi boyutunun aritmetik ortalaması 3,78 (std. sapma 0,73); plan yapma boyutunun aritmetik ortalaması 3,70 (std. sapma 0,77); amaç belirleme boyutunun aritmetik ortalaması 3,85 (std. sapma 0,88) ve problem çözme boyutunun aritmetik ortalaması 3,54 (std. sapma 0,91) olarak bulunmuştur. Bu skorlar, katılımcıların genellikle ölçekteki ifadelerden "katılıyorum" şeklindeki cevaba yakın değerlendirme yaptıklarını göstermektedir. Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik ölçeğine ait boyutlara ilişkin ortalama

değerler incelendiğinde; en yüksek ortalama değerin "kişisel değerlendirme" boyutunda (3,88), en düşük değerin de "problem çözme" boyutunda (3,54) olduğu görülmektedir. Kariyer Belirlemeye İlişkin Özyeterlilik ölçeği ve boyutlarına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmalar Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Kariyer Belirlemeye Yönelik Özyeterlilik Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı İstatistiki Sonuçlar

	Ortalama	Std. sapma	N
Ölçek Genel	**3,78**	**0,62**	**982**
Kişisel Değerlendirme	3,88	0,71	982
Meslekler Konusunda Bilgi	3,78	0,73	982
Plan Yapma	3,70	0,77	982
Amaç Belirleme	3,85	0,88	982
Problem Çözme	3,54	0,91	982

C. Araştırma Hipotezleri ve Sonuçları

Öğrencilerin kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliklerinin eğitim düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi araştırmanın ana amacını oluşturmaktadır. Bunun yanında kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliğin öğrencilerin cinsiyetlerine, çalışma durumlarına ve yapacakları işi belirleme durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının ve öğrencilerin yaşları ile kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilikleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının belirlenmesi de araştırmanın amaçları arasındadır. Bu amaçlara ulaşabilmek için farklılık analizleri ve korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar tablolar halinde verilmektedir.

H_1: Öğrencilerin kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterlilikleri eğitim düzeylerine göre farklılaşmaktadır.

Tablo 5: Farklılık Analizlerine İlişkin Bulgular (Eğitim)

Değişkenler	Ortalamalar	Anlamlılık Değeri (p)	Sonuç
Eğitim		0,00	Kabul
Lise	3,91		
Üniversite	3,69		

Yapılan t-testi sonucunda; H_1 hipotezinin, kariyer belirlemeye yönelik özyeterlilik ölçeğinin tümü (p: 0,000 < 0,05) ve alt faktörlerin tamamı için doğrulanmış olduğu bulunmuştur. Bu nedenle H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan t-testi sonucu elde edilen farklılığın yönünün ise, lise öğrencileri açısından daha olumlu olduğu görülmektedir. Lise öğrencilerinin kariyer belirlemeye yönelik özyeterliliği ($\bar{x}$: 3,91), ölçeğin bütününde üniversite öğrencilerine ($\bar{x}$: 3,69) göre daha fazladır. Yine ölçeğin tüm alt boyutlarında da lise öğrencilerinin kariyer belirlemeye yönelik özyeterlilikleri, üniversite öğrencilerine göre yüksek bulunmuştur.

H_2: Öğrencilerin kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterlilikleri cinsiyetlerine göre farklılaşmaktadır.

Tablo 6: Farklılık Analizlerine İlişkin Bulgular (Cinsiyet)

Değişkenler	Ortalamalar	Anlamlılık Değeri (p)	Sonuç
Cinsiyet		0,004	Kabul
Kız	3,84		
Erkek	3,73		

Yapılan t-testi sonucunda; H_2 hipotezinin, kariyer belirlemeye yönelik özyeterlilik ölçeğinin tümü (p:

0,004 < 0,05), kişisel değerlendirme faktörü (p: 0,000 < 0,05), meslekler konusunda bilgi faktörü (p: 0,020 < 0,05) ve amaç belirleme faktörü (p: 0,009 < 0,05) için doğrulanmış olduğu, diğer faktörler için ise doğrulanamadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle H_2 hipotezi kısmi olarak kabul edilmiştir. Kısmi olarak kabul edilen hipotez için yapılan t-testi sonucu elde edilen farklılığın yönünün ise, kız öğrenciler açısından daha olumlu olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin kariyer belirlemeye yönelik özyeterliliği ($\bar{x}$: 3,84), ölçeğinin bütününde, erkeklere ($\bar{x}$: 3,73) göre daha fazladır. Yine ölçeğin; kişisel değerlendirme, meslekler konusunda bilgi ve amaç belirleme boyutlarında da kızların özyeterlilikleri daha yüksektir.

H_3: Öğrencilerin kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterlilikleri ile yaşları arasında ilişki vardır.

Öğrencilerin kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterlilikleri ve kariyer belirlemeye yönelik özyeterlilik ölçeğinin alt boyutları ile yaşları arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon analizinin sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Korelasyon Analizine İlişkin Bulgu (Yaş)

Değişkenler	Yaş
1. enel	-0,159**
2. eslekler Konusunda Bilgi	-0,131**
3. maç Belirleme	-0,149**
4. lan Yapma	-0,081*
5. işisel Değerlendirme	-0,150**
6. roblem Çözme	-0,102**

*0,05 düzeyinde anlamlı **0,01 düzeyinde anlamlı

Tablodan görüldüğü üzere Pearson korelasyon analizi sonucuna göre, kariyer belirlemeye yönelik özyeterlilik ölçeğinin tümü (genel) (r: -0,159; p: 0,000 < 0,01) ve alt faktörlerin tamamı ile yaş değişkeni arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu nedenle H_3 hipotezi kabul edilmiştir. Öğrencilerin yaşlarının artmasıyla birlikte kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterlilikleri azalmaktadır.

H_4: Öğrencilerin kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterlilikleri çalışma durumlarına göre farklılaşmaktadır.

Tablo 9: Farklılık Analizlerine İlişkin Bulgular (Çalışma Durumu)

Değişkenler	Ortalamalar	Anlamlılık Değeri (p)	Sonuç
Çalışma Durumu		0,029	Kabul
Çalışıyor	3,74		
Çalışmıyor	3,84		

Yapılan t-testi sonucunda; H_4 hipotezinin, kariyer belirlemeye yönelik özyeterlilik ölçeğinin tümü (p: 0,029 < 0,05), kişisel değerlendirme faktörü (p: 0,038 < 0,05) ve amaç belirleme faktörü (p: 0,002 < 0,05) için doğrulanmış olduğu, diğer faktörler için ise doğrulanamadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle H_4 hipotezi kısmi olarak kabul edilmiştir. Kısmi olarak kabul edilen hipotez için yapılan t-testi sonucu elde edilen farklılığın

yönünün ise, çalışmayan öğrenciler açısından daha olumlu olduğu görülmektedir. Çalışmayan öğrencilerin kariyer belirlemeye yönelik özyeterliliği ($\bar{x}$: 3,84), ölçeğinin bütününde, çalışan öğrencilere ($\bar{x}$: 3,74) göre daha fazladır. Yine çalışmayan öğrencilerin kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterlilikleri ölçeğin, kişisel değerlendirme ve amaç belirleme boyutlarında anlamlı şekilde daha yüksektir.

H_5:Öğrencilerin kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterlilikleri yapacakları işi belirleme durumuna göre farklılaşmaktadır.

Tablo 10: Farklılık Analizlerine İlişkin Bulgular (İş Belirleme Durumu)

Değişkenler	Ortalamalar	Anlamlılık Değeri (p)	Sonuç
İş Belirleme Durumu		0,00	Kabul
Evet net biçimde	3,97		
Evet ama kararsız	3,75		
Hayır	3,55		

Tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA testi) sonucuna göre öğrencilerin kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterlilikleri, yapacakları işi belirleme durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (p: 0,00 < 0,05). H_5 hipotezi kabul edilmiştir. Çalışacakları işi net bir şekilde belirleyen öğrenciler ($\bar{x}$:3,97), çalışacakları işi belirleyen fakat kararsız olan öğrenciler ($\bar{x}$: 3,75) ve çalışacakları işi belirlememiş olan öğrenciler ($\bar{x}$: 3,55) olmak üzere tüm gruplar birbiriyle anlamlı şekilde farklılık göstermektedir.

TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Kariyer belirlemeye yönelik özyeterlilik konusunu irdelemek ve lise ile üniversite öğrencilerinin kariyer belirlemeye yönelik özyeterliliklerinin farklı olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan bu araştırmanın sonucunda, öğrencilerin kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin özellikle yeteneklerini doğru tespit edebilme, kendileri için ideal işin ne olacağını belirleyebilme gibi kendilerine yönelik değerlendirmeler konusunda daha başarılı; kariyerlerine yönelik sorunları çözebilme konusunda ise daha zayıf oldukları söylenebilir. İlgili sonucun; kendine yönelik değerlendirmenin öğrenciye bağlı ve kolay olmasına karşın, eğitim bölümünü/mesleği değiştirme gibi sorun çözmeye yönelik uygulamaların çevresel faktörlere bağlı ve genellikle maliyetli olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Lise ve üniversite öğrencileri arasında kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik açısından farklılık olup olmadığı incelendiğinde; lise öğrencilerinin kariyer belirlemeye ilişkin özyeterlilik düzeylerinin üniversite öğrencilerinden genel ve alt boyutlar itibariyle daha yüksek olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencileri için, geleceğe yönelik kaygıların ve iş bulma telaşının artması, sorumlulukların ve beklentilerin yükselmesi, belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmanın zorluğunun anlaşılması ve yapılan planlardan sapmaların artması daha fazla söz konusu olduğundan ilgili sonucun anlamlı olduğu söylenebilir. Bunun yanında çevresel belirsizliğin söz konusu olduğu bir ortamda ve alternatiflerin oldukça fazla olduğu bir durumda, kendilerinin ve ailelerinin tüm yaşamlarını etkileyecek bir iş/meslek seçimi aşamasında olan üniversite öğrencilerinin kariyer belirlemeye yönelik özyeterliliklerinin düşük olmasının anlamlı olduğu düşünülebilir.

Kız öğrencilerin kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliklerinin erkek öğrencilere göre genel ve bazı alt boyutlar itibariyle yüksek olması, daha önce yapılan araştırmaların (Belgrave ve Allison, 2009, 458; Brown ve Lent, 2004, 243; Strauser, 2013, 120; Sarı ve Şahin, 2013: 104; Chung, 2002: 277) sonuçlarına benzerlik göstermektedir. İlgili sonucun, kız öğrencilerin kariyer tercihleri hakkında daha hassas olmalarından, daha derinlemesine düşünmelerinden ve farklı boyutları hesaba katmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Kariyer belirlemeye ilişkin özyeterliliğin yaş ile negatif yönde ilişkili olmasının da yukarıda bahsedilen nedenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yaşın artması ile birlikte, geleceğe yönelik kaygıların, iş bulma telaşının, sorumlulukların ve beklentilerin artması, kariyer konusunda verilecek kararların bireylerin yaşamlarını daha çok etkileyeceğinin düşünülmesi ve bu nedenle kariyere yönelik karar vermenin zorlaşması, öğrencilerin kariyer belirlemeye yönelik özyeterliliklerini azaltan faktörler olarak belirtilebilir.

Öğrencilerin kariyerlerini belirlemeye ilişkin özyeterlilikleri, çalışma durumlarına göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Çalışmayan öğrencilerin kariyer belirlemeye yönelik özyeterlilik düzeyleri, çalışan öğrencilere göre daha fazladır. Çalışan öğrencilerin, iş hayatına adım atmalarından dolayı iş hayatını daha iyi tanıdıkları ve bu nedenle de kariyerlerine ilişkin tedirginliklerinin veya şüphelerinin daha arttığı düşünülebilir. Ayrıca çalışan öğrencilerin bir iş bulmanın verdiği rahatlıkla meslekler konusunda bilgi toplama, amaç belirleme, plan yapma, kendini değerleme ve problem çözme konularına çalışan öğrencilere göre daha az ağırlık verdiği söylenebilir.

Öğrencilerin yapacakları işi belirleme durumlarına göre kariyerlerine ilişkin özyeterliliklerinin farklılaşması da anlamlı görülmektedir. Keza yapacağı işi kafasında net bir şekilde belirleyen öğrenciler, genellikle meslekler hakkında bilgi toplamakta, kendilerini değerlendirmekte ve geleceğe yönelik planlama yaparak kariyerleri konusunda amaç ve hedeflerini belirlemektedir. Bu durumun da öğrencilerin kariyerlerine yönelik özyeterliliklerini yükselteceği düşünülmektedir. Araştırma sonucunda da, yapacakları işi net biçimde belirleyen öğrencilerin kariyerlerine ilişkin özyeterlilikleri, yapacakları işi belirleyen ama kararsız olanlardan ve yapacağı işi belirlemeyenlerden daha yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin kariyerlerine yönelik özyeterlilikleri konusunda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu araştırmanın önemli olduğu, ortaya koyduğu bulgu ve sonuçlarla ilgili yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gelecek çalışmalarda anket yöntemi yanında mülakat, odak grup vb. yöntemler kullanılarak daha ayrıntılı bilgilerin toplanabileceği araştırmalar yapılabilir. Özellikle üniversite öğrencilerinin kariyerlerini belirlemeye yönelik özyeterliliklerinin, lise öğrencilerinden düşük olma nedenlerini araştıracak ve bu amaçla öğrencilerle derinlemesine mülakat yapacak araştırmalar yazına oldukça katkı yapabilecek ve öğrenciler için faydalı sonuçlar sunabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Akgül, A. ve Çevik, O. (2005). İstatistiksel Analiz Teknikleri: SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları, 2. Basım, Emek Ofset, Ankara.
2. Akın, A., Sarıçam, H. ve Kaya, Ç. (2014). "Career Decision Self-Efficacy Scale-Short Form (CDSES-SF): The Psychometric Properties of TurkishVersion", İİB International Refereed Academic Social Sciences Journal, Vol.13, http://www.iibdergisi.com/?sayfa=dergiayrinti&no=339&icerik=kariyer-karari-oz-yeterliligi-olcegi-kisa-formu-turkce-versiyonunun-psikometrik ozellikleri&kategori=zaman-yonetim-kavramlari-ve-psikoloji
3. Armstrong, M. (2009). Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice, 11th Edition, Kogan Page, London.
4. Belgrave, F. Z. ve Allison, K. W. (2009). African American Psychology: From Africa to America, Sage, USA.
5. Betz, N. E., Hammond, M. S. ve Multon, K. D. (2005). "Reliability and Validity of Five-Level Response Continua for the Career Decision Self-Efficacy Scale", Journal of Career Assessment, Vol.13, No.2, pp.131–149.
6. Brown, S. D. ve Lent, R. W. (2004). Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work, John Wiley&Sons, New Jersey.
7. Büyüköztürk, Ş. (2007). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, 7. Baskı, Pegema Yayıncılık, Ankara.

8. Chaney, D., Hammond M. S., Betz N. E. ve Multon K. D. (2007). "The Reliability and Factor Structure of the Career Decision Self-Efficacy Scale-SF With African Americans", Journal of Career Assessment, Vol.15, No.2, pp.194–205.

9. Chung, Y. B. (2002). "Career Decision-Making Self-Efficacy and Career Commitment: Gender and Ethnic Differences Among College Students", Journal of Career Development, Vol.28, No.4, pp.277-284.

10. Creed P., Patton W. ve Prideaux L. A. (2006). "Causal Relationship Between Career Indecision and Career Decision-Making Self-Efficacy: A Longitudinal Cross-Lagged Analysis", Journal of Career Development, Vol.33, No.1, pp.47-65.

11. Dena, H. (2008). Antecedents and Consequences of Consumer Service Decision-making Self-efficacy, A Dissertation Doctor of Philosophy, Southern Illinois University, USA.

12. Doğan, H. (2014). "Çağdaş Kariyer Karar Verme Yaklaşım ve Modellerinin İncelenmesi", Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:6, ss.100-130.

13. Doğan, H. (2010). Kariyer Karar Verme Grup Rehberliği Programının 9.Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Karar Verme Güçlük Düzeylerine Etkisi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

14. Dunn, D. S., Halonen, J. S. ve Smith, R. A. (2009). Teaching Critical Thinking in Psychology: A Handbook of Best Practices, John Wiley&Sons, New Jersey.

15. DÜKAR (2010). (Doğuş Üniversitesi Kariyer Planlama Merkezi), Kariyer Planlama Rehberi, İstanbul.

16. Dündar, G. (2009). Kariyer Geliştirme, Cavide Uyargil vd., İnsan Kaynakları Yönetimi içinde (263-295) 4. Baskı, Beta, İstanbul.

17. Eliason, G. ve Patrick, J. (2008). Career Development in the Schools, Information Age Publishing, USA.

18. Eren, H. ve Keskinoğlu, M. Ş. (2011). Eğitimde Kariyer Danışmanlığı, İş ve Meslek Danışmanlığı Derneği, İş ve Meslek Danışmanlığı, Altan Özyurt Matbaacılık, Ankara.

19. Field, A. (2005). Discovering Statistics Using SPSS, 2nd Edition, Sage, Great Britain.

20. Friede, A. J. (2008). An Intervention-based Examination of Work-family Decision-making Self-efficacy and Anticipated Work-family Conflict, A Dissertation Doctor of Philosophy, Michigan State University, USA

21. Gaur, A. S. ve Gaur, S. S. (2009). Statistical Methods for Practice and Research: A Guide to Data Analysis Using SPSS, Second Edition, Sage, New Delhi.

22. Gushue, G. V., Scanlan, K. R. L., Pantzer, K. M. ve Clarke, C. P. (2006). "The Relationship of Career Decision-Making Self-Efficacy, Vocational Identity and Career Exploration Behavior in African American", Journal of Career Development, Vol.33, No.1, September, pp.19-28.

23. Güldü, Ö. ve Kart M. E. (2016). **Kariyer Planlama Sürecinde Kariyer Engelleri ve Kariyer Geleceği Algılarının Rolü,** I. Sosyal Psikoloji Kongresi, Başkent Üniversitesi, Ankara.

24. Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., ve Tatham, R. L. (2006). Multivariate Data Analysis, 6th Edition, Macmillion Publishing Company. New York.

25. Hampton, N. Z. (2005). "Testing for the Structure of the Career Decision Self-Efficacy Scale–Short Form Among Chinese College Students", Journal of Career Assessment, Vol.13, No.1, pp.98–113.

26. Heery, E. ve Noon M. (2008). A Dictionary of Human Resource Management, Oxford University Press, London.

27. Hicks, T. ve McFrazier, M. (2014). College Student Self-Efficacy Research Studies, University Press of America.

28. Işık, E. (2010). "Career Decision Self-Efficacy Among Turkish Undergraduate Students", Electronic Journal of Research in Educational Psychology, Vol.8, No.21, pp.749-761.

29. Ivancevich, J. M. (2010). Human Resource Management, 11th Edition, McGraw Hill, New York.

30. Jin, L., Watkins D. ve Yuen, M. (2009). "Personality, Career Decision Self-Efficacy and Commitment to the Career Choices Process Among Chinese Graduate Students", Journal of Vocational Behavior, pp.47–52.

31. Jin L., Ye, S. ve Watkins, D. (2012). "The Dimensionality of the Career Decision Self-Efficacy Scale–Short Form Among Chinese Graduate Students", Journal of Career Assessment, Vol.20, No.4, pp.520-529.

32. Kahya, C. (2015). "Mesleki Özyeterlilik ve Örgütsel Sessizlik İlişkisini Belirlemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, ss.293-314.

33. Kalaycı, Ş. vd. (2005). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

34. Kozak, M. A. ve Dalkıranoğlu, T. (2013). "Mezun Öğrencilerin Kariyer Algılamaları: Anadolu Üniversitesi Örneği", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13 (1), pp.41-52.

35. Paivandy, S. L. (2008). The Validity of Cognitive Constructs in Cognitive Information Processing and Social Cognitive Career Theories, A Dissertation Doctor of Philosophy, Florida Stata University, USA.

36. Reilly, N. P., Sirgy, J. ve Gorman, C. A. (2012). Work and Quality of Life: Ethical Practices in Organizations, Springer Science & Business Media.

37. Sabuncuoğlu, Z.(2005). İnsan Kaynakları Yönetimi, 2. Baskı, AlfaBasım, Bursa.

38. Sarı, S. V. ve Şahin, M. (2013). "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleğe Karar Verme Öz-Yeterliliklerini Yordamada Umut ve Kontrol Odağının Rolü", Kastamonu Eğitim Dergisi, 21 (1), pp.97-110.

39. Sarı, S. V. ve Şahin, M. (2014). "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleğe Karar Verme Öz-Yeterliliklerini Yordamada Mükemmeliyetçilik Özelliklerinin Rolü", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29 (1), pp.238-250.

40. Sharf, R. S. (2016). Applying Career Development Theory to Counseling, Cengage Learning.

41. Sheri, P. ve Bounds, R. (2013). Examining The Relationship Between Career Decision Self-Efficacy, Ethnic Identity and Academic Selfconcept and Achievement of African American High School Students, A Dissertation Doctor of Philosophy, The University of Iowa, USA.

42. Sipahi, B. Yurtkoru, E. S. ve Çinko, M. (2008). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi, Beta Yayınları, İstanbul.

43. Strauser, D. (2013). Career Development, Employment, and Disability in Rehabilitation: From Theory to Practice, Springer Publishing Company, New York.

44. Temi, S. (2008). Bireylerin Kariyer Hedeflerinin Oluşumu ve Hedefleri Belirleyen Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

45. Tomevi, C. ve Landrum, E. E. (2013). "Career-decision Self-efficacy among College Students with Symptoms of Attention Deficit Disorder", McNair Scholars Research Journal, 67-74.

46. Török, R., Tóth-Király, S., Bőthe, B. ve Orosz, G. (2016). "Analyzing Models of Career Decision Self-Efficacy: First-Order, Hierarchical, and Bifactor Models of the Career Decision Self-Efficacy Scale", Current Psychology, pp 1–10.

47. Ulaş Ö. ve Yıldırım İ. (2016). "Kariyer Kararı Verme Yetkinliği Ölçeği'nin Geliştirilmesi", Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt:6, Sayı:45, ss.77-90.

48. Yıldız, M. (2015). "The Validity and Reliability Study of the Turkish Version of Career and Talent Development Self-Efficacy Scale", Electronic International Journal of Education, Arts, and Science, Volume:1 Issue: 2, 164-180.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(55)

Yrd. Doç. Dr. Savaş Durmuş[222]

ŞEYTAN ÜÇGENİ; FAİZ, DÖVİZ KURU VE ENFLASYON İLİŞKİSİ: TÜRKİYE İÇİN AMPİRİK BİR ANALİZ

BERMUDA TRIANGLE; THE RELATIONSHIP BETWEEN INTEREST, EXCHANGE RATE AND INFLATION: AN EMPIRICAL ANALYSIS FOR TURKEY

ÖZ

Faiz oranı, döviz kurunun enflasyon üzerindeki etkisini incelemek için yapılan çalışmamızda 2004:M1-2016:M10 dönemi verileri kullanılmıştır. Bu değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için zaman serilerinden yararlanılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda faiz oranı ve döviz kurunun enflasyon üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca faiz oranlarından döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Faiz, Döviz Kuru, Enflasyon, Zaman Serisi.

JEL Kodları: E4, E49, C22.

ABSTRACT

In order to examine the effect of interest and exchange rates on inflation, the data of 2004:M1-2016:M10 period has been used in this study. Time series have been used to examine the relationship between these variables.

As a result of the analyzes made, it has been determined that the interest rate and exchange rate have a negative effect on inflation. In addition, a one-way causality relation from the interest rates towards the exchange rate has also been determined.

Keywords: Interest Rate, Exchange Rate, Inflation, Time Series.

JEL Codes: E4, E49, C22.

[222] **Kafkas Üniversitesi, İ.İ.B.F, Uluslararası Ticaret Ve Lojistik Bölümü; Kars/TÜRKİYE; sdurmus_75@hotmail.com**

1. GİRİŞ

Enflasyon, mal ve hizmetlerin fiyat seviyeleri ya da fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır. Faiz, Paranın değeri ya da borçlanma maliyeti olarak tanımlanırken, döviz kuru bir ülke parasının diğer ülkelerin parası karşısındaki değeri olarak tanımlanmaktadır.

Bir ekonomide sağlık bir büyümenin gerçekleşebilmesi için faiz oranı, döviz kuru ve enflasyonun dengeli olması gerekmektedir. Ekonomide bu üç değişken dengeli hareket ettiği sürece piyasada istikrar söz konusudur.

Şekil 1: Faiz Oranı, Döviz Kuru ve Enflasyon arasındaki İlişki

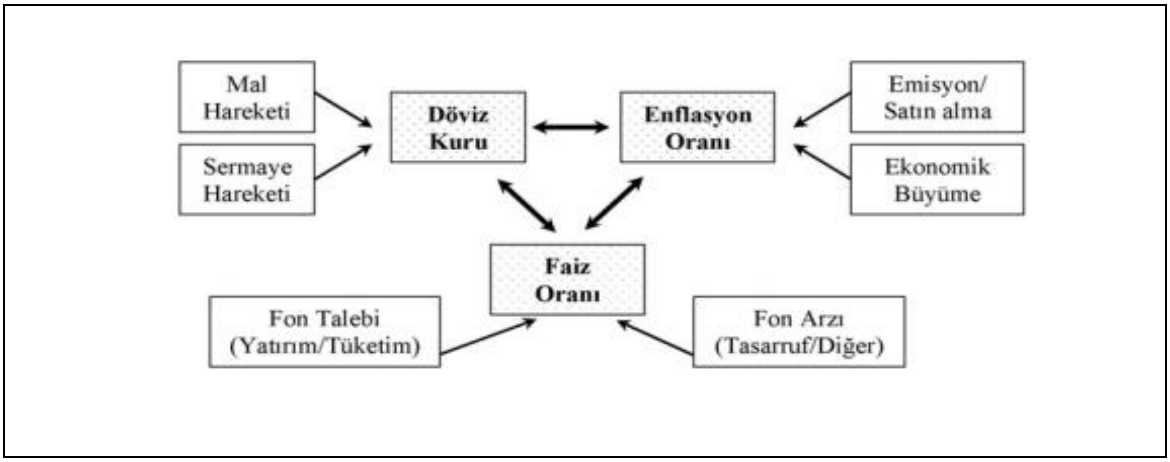

Kaynak: Sever ve Mızrak, 2007: 267.

Şekil 1'de görüleceği üzeri üç değişken farklı değişkenlerden etkilenmekte ve sonuç olarak birbirlerini etkilemektedirler. Örneğin fon talebinde meydana gelen bir artış faiz oranlarını etkilemekte ve faiz oranlarında döviz kuru ve enflasyonu etkilemektedir. Eğer faiz oranları artarken döviz kuru ve enflasyon da aynı oranda artmıyorsa yani daha fazla artıyorsa ekonomide bir dengesizlik ortaya çıkar ve bu durum tüm ekonomiyi olumsuz etkiler. Makroekonomik dengeler açısından bu üç değişkenin dengeli hareket etmesi ekonomik refah açısından oldukça önemlidir.

Çalışmanın amacı, Türkiye için 2004-2016 döneminde faiz oranları, döviz kuru ve enflasyon oranı ilişkisinin incelenmesidir. Bu amaçla eş bütünleşme ve nedensellik analizlerinden yararlanılacaktır. Çalışma giriş, literatür, veri seti ve metodoloji, bulgular ve sonuç olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve ve Literatür

Enflasyonun oranının sürekli artması ve bu yükselişin süreklilik arz etmesi piyasada reel faiz oranlarının da yüksek düzeyde olmasına neden olmaktadır. Faiz oranlarındaki yükseliş ise borçlanma maliyetinin arttırarak üretim ve yatırımlar üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Özellikle enflasyonun yüksek olduğu dönemde devlet kısa dönemde nakit ihtiyacını karşılayabilmek için yurt içi kaynaklara daha çok ihtiyaç duyar. Bu dönemde devlet iç piyasadan daha çok kaynak sağlamak amacıyla tahvil ve hazine bonosu gibi Devlet İç borçlanma senetlerinin (DİBS) faizlerini yüksek tutarak kısa dönemde fon ihtiyacını karşılamış olur. Dolayısıyla enflasyonist dönemlerde bireysel yatırımcılar daha fazla faiz geliri sağlamak için elindeki mevduatlarını DİBS'e yatırmaktadırlar. Bu dönemde bankalar da asli görevleri olan yatırımcılara mevduat sağlamak yerine daha az riskli ve daha fazla getirisi olan DİBS'e yatırım yapmaktadırlar.

Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde döviz kurları da yükselişe geçmektedir. Paranın değerinin hızlı bir şekilde düştüğü, fiyatların sürekli yükseldiği enflasyonist dönemlerde milli sınırlar içerisinde yaşayanların kendi paraları yerine yabancı para birimlerini kullanmaları dolarizasyona olarak nitelendirilmektedir. Burada dolarizasyon terimi ile ülkelerin kendi milli paraları dışındaki tüm para birimleri ifade edilmektedir.

Faiz oranı, döviz kuru ve enflasyon ilişkisi literatürde çokça tartışılan konuların başında gelmektedir.

Uysal ve Güven (2013), Türkiye'de döviz kurlarındaki değişme ile enflasyon arasındaki ilişkiyi tespit amacıyla yaptıkları çalışma sonucunda, TÜFE ile reel efektif döviz kuru arasında çift yönlü bir ilişki bulmuşlardır. Orhan Karaca (2005) Türkiye'de faiz oranı ile döviz kuru arasındaki ilişkiyi bulmak amacıyla yaptığı çalışmada döviz kuru ile faiz oranı arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Yazar aynı çalışmada dalgalı kur döneminde ise bu iki değişken arasında zayıf ve pozitif yönlü bir ilişki bulmuştur. Bal (2012), döviz kuru, mevduat faiz oranı, enflasyon ve devlet iç borçlanma senetleri ilişkisi çalışmasında enflasyon ve döviz kuru arasında dolaylı nedensellik ilişkisi olduğunu bulmuştur. Doğan ve diğ.,(2016), enflasyon ve faiz oranı arasındaki nedensellik ilişkisini inceleyen çalışmalarında enflasyondan faiz oranına doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu fakat faiz oranından enflasyona doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığını bulmuşlardır. Terzi ve Kurt (2015), Türkiye'de dolarizasyon sürecinde döviz kuru ve enflasyon ilişkisi çalışmalarında reel döviz kurundan enflasyona doğru bir nedensellik ilişkisi bulmuşlardır. Shalishali ve Ho (2002) G8 ülkelerini kapsayan çalışmada enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma neticesinde net bir sonuca ulaşamamışlardır. Dış ticareti engelleyen bazı etmenlerin faiz ve enflasyon oranlarından ayrı olarak döviz kurunu etkileyebileceğini ifade etmişlerdir. Berument ve Gonay (2003), Türkiye'de döviz kuru riski ve faiz oranı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarında döviz kuru ile faiz oranları arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Semuel ve Nurina (2015), faiz oranı, döviz kuru ve enflasyonun Endonezya'da milli gelir üzerine etkisini incelemişler, yapılan arştırma sonucunda faiz oranının milli gelir üzerine negatif bir etki yaptığını fakat döviz kurunun milli gelir üzerinde pozitif bir etki yarattığını tespit etmişlerdir. Enflasyon oranının ise milli gelir üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını ifade etmişlerdir. Uysal ve diğ. (2008) finansal serbestleşme sürecinde Türkiye ekonomisinde faiz ve kur ilişkisi adlı çalışmalarında döviz kurundan faize doğru bir nedenselliğin olduğunu bulmuşlardır. Ebiringa ve Anyaogu (2014), döviz kuru, enflasyon ve faiz oranı arasındaki uzun dönem ilişkiyi incelemişler, araştırma sonucunda enflasyon ve döviz kuru arasında hem uzun dönem hem de kısa dönemde pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Torun ve Karanfil (2016) Dönemi Türkiye ekonomisinde enflasyon ve faiz oranı arasındaki ilişki adlı çalışmalarında uzun dönemde faiz oranından ve GSYİH' dan enflasyon oranına doğru bir nedensellik ilişkisi bulmuşlardır. Ayrıca faiz oranı ile GSYİH arasında da çift yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Oktar ve Dalyancı (2011) Türkiye ekonomisinde para politikası ve enflasyon arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Yapılan analizler sonucunda TCMB politika faizinin enflasyonu etkilemediği fakat kısa dönemde enflasyonun TCMB politika faizini etkilediğini tespit etmişlerdir. Diğer yandan yazarların yaptıkları uzun dönem analiz sonuçlarında TCMB politika faizi ve enflasyon arasında aynı yönde bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir.

3. VERİ SETİ ve METODOLOJİ

Bu çalışmada, döviz kuru, faiz oranları ve enflasyon ilişkisi ekonometrik olarak incelenmektedir. Bu bağlamda, enflasyon oranı bağımlı değişken, faiz oranları ve döviz kuru oranları bağımsız değişken seçilerek Türkiye için 2004:M1-2016:M10 zaman aralığı için aylık zaman serileri kullanılmıştır.

Tablo 1: Değişkenler

Değişkenler	Değişkenin Kodu	Verinin Alındığı Yer
Enflasyon	**E**	TUİK
Faiz Oranları	**F**	Merkez Bankası
Efektif Döviz Kuru	**D**	Merkez Bankası

Tablo 1'de görüleceği üzere çalışma 2 bağımsız bir bağımlı değişken olmak üzere üç değişkenden meydana gelmektedir. Çalışmadaki analizler EViews 9 paket programı ile yapılmıştır.

Çalışmada faiz oranları ve döviz kurunun enflasyon üzerindeki etkisinin incelenebilmesi için öncelikle değişkenlerin birim kök içerip içermediği ya da diğer bir deyişle değişkenlerin durağan olup olmadıkları incelenmiştir. Durağanlık analizi doğru modelin seçilebilmesi açısından oldukça önemlidir. Durağan olmayan seriler ile çalışıldığı zaman sahte regresyon olayı ortaya çıkmakta ve bu durum modelin gerçeği

yansıtmamasına neden olmaktadır (Kaya ve Barut, 2016:636). Bu durumdan kaçınmak amacıyla değişkenlerin durağanlıkları Geliştirilmiş Dickey-Fuller (ADF ve Phillips Peron testi ile sınanmıştır.

Değişkenler aynı dereceden durağan oldukları zaman aralarında uzun dönem (eş-bütünleşme) ilişkisi olabilmektedir. Seriler arasındaki eş-bütünleşme ilişkisini literatüre ilk kez Engle-Granger kazandırmıştır. Ancak; Engle-Granger (1987) testi eş-bütünleşme analizinin bir takım eksiklikleri olduğundan ötürü, bu eksiklikleri gideren eş-bütünleşme analizleri geliştirilmiştir. Bu çalışmada Johansen (1988) ve Johansen-Juselius (1990) tarafından geliştirilmiş eş-bütünleşme testi uygulanmıştır. Çalışmamızda da faiz oranları, döviz kurunun ve enflasyon arasındaki eş-bütünleşme ilişkisi incelenmiştir. Daha sonra ise eğer bu değişkenler arasında eş- bütünleşme ilişkisi varlığında hata düzelme modeli oluşturulacak ve hata modeli oluşturulacaktır. Eğer hata katsayısı negatif ve istatistiki olarak anlamlı olursa model de anlamlıdır anlamına gelmektedir.

Son olarak ise değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığı ve bir ilişki varsa bu ilişki hangi yöndedir sorularına yanıt bulmak için Granger nedensellik analizi ile incelenecektir.

4. BULGULAR

Çalışmada faiz oranları ve döviz kurunun enflasyon üzerindeki etkisini belirlemek için doğru model seçimi yapmak amacıyla, ADF ve PP birim kök testi uygulanarak, model tahmininde yer alan verilerin zaman içinde durağan olup olmadıkları ve eğer durağan iseler hangi seviyede durağan oldukları incelenmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Değişkenler	Seviye Değerleri	1.Fark Değerleri	Seviye Değerleri	1.Fark Değerleri
E	-2.55(0.11)	-9.11(0.00)[a]	-1.83 (0.36)	-9.78 (0.00)[a]
DK	-2.12(0.23)	-8.13(0.00)[a]	-3.90 (0.02)[b]	-10.48 (0.00)[a]
F	-3.13 (0.02)[b]	-15.87 (0.00)[a]	-2.98 (0.03)[b]	-15.96(0.00)[a]

Tablo 2: ADF Birim Kök Testi ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

*(a), (b) ifadeleri sırasıyla %1, %5 anlamlılık düzeylerinde, değişkenlerin durağan olduklarını göstermektedir.

Tablo 2'de faiz oranları, döviz kurunun ve enflasyon hangi durumda durağan olduğu görülmektedir. Çalışmada kullanılan E ve DK değişkenleri seviye değerinde durağan değilken, F değişkeni seviye değerinde %5 önem düzeyinde durağandır. Ancak değişkenler arasında uzun dönem ilişkisine bakabilmek için değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmaları gerekmektedir. Bu amaçla değişkenlerin birinci farkları alınmış ve aynı düzeyde durağan hale getirilmiştir. PP kök testi sonucuna göre E değişkeni seviye değerinde durağan değilken, DK ve F değişkeni seviye değerinde durağandır.

Değişkenler aynı seviyeden durağan hale getirildikten sonra E = (DK,F) modeli çerçevesinde VAR model aracılığı ile uygun gecikme uzunluğu LR bilgi kriterine göre 12 olarak belirlenmiş ve belirlenen gecikme uzunluğunun herhangi bir sorun teşkil etmediği, yani oto-korelasyon, normallik ve değişsen varyans açısından bir sorun olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3: Johansen-Juselius Eş-Bütünleşme Testi Sonuçları

Değişkenler	H_0 Hipotezi	H_1 Hipotez	Özdeğerler	İz İstatistiği	Max Özdeğer İstatistiği	Kritik Değerler %5 Max	Kritik Değerler %5
E	r=0	r≥1	0.301602	78.79797	50.25519	17.79730	24.27596
DK	r≤1	r≥2	0.147	28.	22.	11.	12.

			442	54278	33203	22480	32090
F	r≤2	r≥3	0.043 393	6.2 10756	6.2 10756	4.1 29906	4.1 29906

Maksimum özdeğer istatistiği ve iz istatistiği değeri %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerlerden daha büyük olduğu için H0: r=0 "değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisi yoktur" hipotezi reddedilmiştir. Bu sonuca göre, seriler arasında en az bir tane eş bütünleşme vektörü olduğunu söylemek mümkündür. Sonuç olarak analiz edilen değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin söz konusu olduğunu yani serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettiği tespit edilmiştir.

Tablo 4: Normalize Edilmiş Vektör Sonuçları

FE	FDK	FF
1.000000	-7.977654	-0.122758
Hata Katsayısı	(8.07151)	(0.07440)

Normalize edilmiş vektör sonuçlarına döviz kuru ve faiz oranı değişkenlerinin enflasyonu negatif etkilediği tespit edilmiştir. Döviz kurunda meydana gelen bir artış enflasyon oranını yaklaşık 8 birim, faiz oranlarında meydana gelen bir birimlik artışın ise enflasyon oranını 0.12 olumsuz etkilediği görülmektedir.

Değişkenler arasında eş bütünleşme olmasından dolayı modelin uzun dönem için düzeltmesi gerekmektedir. Bu bağlamda oluşturulan hata düzetme modeli tablo 7 'de rapor edilmiştir.

Değişken	**Katsayı**	**St.Hata**	**t-ist.**	**Olasılık**
E	0.166	0.10	1.63	
DK	3.77	5.74	0.65	
F	-0.02	0.046	-0.54	
Coniteq*	-2.90	0.47	-6.16	0.000
R^2:0.71 Düzeltilmiş R^2:0.60 Durbin-Watson:2.012				

Tablo 5: Hata Düzeltme-Geliştirilmiş Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

Hata düzetme modelinde hata katsayısının (coniteq) negatif (-2.90) ve istatistiki olarak anlamlı olması ($p \leq 0.05$) olması değişkenler arasında uzun dönemde ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda model incelendiğinde değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olduğu ve kısa dönemde ortaya çıkan aksaklıkların uzun dönemde yaklaşık olarak %3 oranında düzeldiği görülmektedir. Ayrıca Durbin-Watson kat sayısının düzeltilmiş R^2 sayısından büyük olması sahte regresyon sorununda ortadan kaldırmaktadır.

İncelenen değişkenlerin aynı seviyeden durağan olmaları ve değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin mevcut olması nedeniyle Granger nedensellik analizi ise değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir.

Tablo 6: Nedensellik Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	**Bağımsız Değişken**	**Chi-sq**	**Olasılık**
E	DK	10.23	0.59
DK	E	13.24	0.35
E	F	11.81	0.46
F	E	16.36	0.16
DK	F	4.56	0.96
F	DK	19.30	0.05**
**, %5 önem düzeyinde nedensellik olduğunu göstermektedir.			

Yapılan Nedensellik analizi sonucunda sadece faiz oranından döviz kuruna %10 önem düzeyinde nedensellik tespit edilirken, diğer değişkenler arasında bir nedensellik bulunamamıştır. Bu sonuca göre faiz oranlarında meydana gelen değişimlerin döviz kurundan kaynaklandığı söylenebilmektedir.

5. SONUÇ

Türkiye için Ocak 2004 – Ekim 2016 dönemlerini kapsayan çalışmada faiz oranları ve döviz kurunun enflasyon üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle değişkenlerin durağanlıkları incelenmiş ve aynı seviyede durağan hale getirilmiştir. Daha sonra VAR model kullanılarak model için uygun gecikme uzunluğu belirlenmiş ve oto-korelasyon, değişen varyans sorunu gibi sorunların ortaya çıkmadığı tespit edilmiş ve değişkenlerin uzun dönem ilişkisi eş-bütünleşme analizi ile incelenmiştir. Son olarak ise değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda, Döviz kurunda meydana gelen bir artışın enflasyon oranını yaklaşık 8 birim, faiz oranlarında meydana gelen bir birimlik artışın ise enflasyon oranını %0.12 olumsuz etkilediği görülmüştür. Yani döviz kuru ve faiz oranının enflasyon oranını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Bulunan bu sonuç (Dekle vd. 2002, Dash 2004; Bal,2012) sonuçları ile uyumludur. Yapılan Granger nedensellik analizi sonucunda ise faiz oranından döviz kuruna %10 önem düzeyinde nedensellik tespit edilirken, diğer değişkenler arasında bir nedensellik bulunamamıştır.

Türkiye ekonomisi için önemli bir sorun olan enflasyon özellikle 2000'li yıllar itibari ile tek haneli rakamlara düşmüş ve bu durum insanların alım gücünü artırmıştır. Ancak zaman içinde enflasyonda meydana gelen dalgalanmalar meydana gelmiş ve hala hedeflenen değerlere ulaşamamıştır. Özellikle son 2 yılda dünyada ve Türkiye'de meydana gelen olaylardan dolayı enflasyon tekrar yükselmiştir. Bu bağlamda enflasyonun artmasında birçok değişken ve olay etkili olmuştur. Yine son dönemde artan faiz oranları ve döviz kurlarının da etkisi ile enflasyon artmıştır.

Faiz oranları, döviz kuru ve enflasyon oranlarının dengeli hareket etmesi ekonomik istikrar açısından önem arz eden bir durumdur. Bu değişkenlerden birinin yüksek olması diğer değişkenleri de olumsuz etkileyeceğinden bu duruma dikkat edilmelidir. Bu bakımdan bu üç değişkenin düşük seviyede olması ekonomik refah açısından olumlu sonuçlar doğururken, bu değişkenlerin yüksek olması ekonomik refah açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda politika yapıcılara ve Merkez Bankasına önemli görevler düşmektedir. Bu çalışmaya yeni değişkenlerin eklenmesi veya farklı ülkeler için uygulanması literatür ve konu açısından önem arz eden bir durumdur.

KAYNAKÇA

1. BAL, O. (2012) "Döviz Kuru, Mevduat Faiz Oranı, Enflasyon ve Devlet İç Borçlanma Senetleri İlişkisi (1994–2008)". Akademik Bakış Dergisi, , 31: 1-20.
2. BAL, O. (2012) "Döviz Kuru, Mevduat Faiz Oranı, Enflasyon Ve Devlet İç
3. Borçlanma Senetleri İlişkisi" Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 31 Temmuz – Ağustos,
4. s. 1-20, http://www.akademikbakis.org/eskisite/31/06.htm Erişim: 02.12.2016
5. BERUMENT, H., ve GONAY, A., (2003) "Exchange Rate Risk and Interest Rate: A Case Study for Turkey", Open economies review 14: p. 19-27
6. OKTAR, S., ve DALYANCI, L., (2011) "Türkiye Ekonomisinde Para Politikası Ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 1-20
7. DASH, P. (2004), The Relationship between interest rate and exchange rate in India. In: Sixth Annual Conference on Money and Finance in the Indian Economy, March 25-27, Mumbai.
8. DEKLE, R., HSİAO, C. ve WANG, S. (2002) "High Interest Rates and Exchange Rate Stabilization in Korea, Malaysia and Thailand: An Empirical Investigation of the Traditional and Revisionist Views". Review of International Economics, 10 (1), 64-78.
9. DİCKEY, D. A. ve FULLER, W. A. (1979) "Distribution Of The Estimators For Autoregressive Time Series With A Unit Root'', Journal Of The American Statistical Association, 74(366a), s.427-431.
10. DOĞAN, B., ve Diğ., (2016) "Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği", Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2016, Cilt 6, Sayı 1, s. 405-425

11. EBİRİNGA, O.,T., ve ANYAOGU, N., B., (2014) "Exchange Rate, Inflation and Interest Rates Relationships: AnAutoregressive Distributed Lag Analysis", Journal of Economics and Development Studies, , Vol. 2, No. 2, pp. 263-279
12. GRANGER, C.W.J. and NEWBOLD, P. (1986) Forecasting Economic Time Series, Academic Press, Inc., New York
13. JOHANSEN, S. ve JUSELİUS, K. (1990) "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration-with Applications to the Demand for Money," Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 52, s.169-210.
14. KARACA, O. (2005) "Türkiye'de Faiz Oranı İle Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Faizlerin Düşürülmesi Kurları Yükseltir Mi?" Türkiye ekonomi kurumu Tartışma metni 2005/14, Http ://www.tek. Org.tr, Erişim: 02.12.2016
15. KAYA, E. ve BARUT, A. (2016) "Türkiye için İhracat ve Finansal Dışa Açıklık İlişkisi" KAÜİİBFD 7(14), 627-643.
16. SEVER, E. Ve MIZRAK, Z. (2007) "Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki İlişkiler: Türkiye Uygulaması" SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13: 265-283.
17. SHALİSHALİ, M., HO, J., (2002) "Inflatıon, Interest Rate, And Exchange Rate:What Is The Relatıonshıp?" Journal of Economics and Economic Education Research, Volume 3, Number 1, p. 107-115
18. TERZİ, H., KURT, S., (2007) "Türkiye'de Dolarizasyon Sürecinde Döviz Kuru Ve Enflasyon İlişkisi", Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 18. Sayı 64, s.1-22
19. TORUN, M., ve KARANFİL, M., (2016) "1980-2013 Dönemi Türkiye ekonomisinde Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki İlişki", Yönetim Bilimleri Dergisi,
20. Cilt: 14, Sayı: 27, s. 473-490
21. UYSAL, D., ve AYVAZ GÜVEN, E.,T., (2013) "Türkiye'de Döviz Kurlarındaki Değişme İle Enflasyon Arasındaki İlişki (1983-2012)" Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi , Yıl 5, Sayı 9, s. 141-154
22. UYSAL, D., (2008) "Finansal Serbestleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde Faiz Ve Kur İlişkisi", KMU İİBF Dergisi Yıl:10 Sayı:15, s. 48-62

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(56)

Arş. Gör. Dr. Zakir ELÇİÇEK[223], Yıldırım BARUT[224]

ADAY ÖĞRETMENLERİN ÖĞRETMEN OLMADAN ÖNCE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNDEN BEKLENTİLERİ VE BU BEKLENTİLERİN KARŞILANMA DURUMUNUN İNCELENMESİ[225]

EXAMINATION OF CANDIDATE TEACHERS' EXPECTATIONS FROM THE TEACHER'S OCCUPATION BEFORE BECOMING A TEACHER AND THE SITUATION OF THESE EXPACTATIONS ARE MET OR NOT

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı henüz öğretmenliğin ilk yılında olan aday öğretmenlerin, üniversite yıllarında öğretmenlik mesleğine yönelik beklentileri ve bu beklentilerinden gerçekleşen ve gerçekleşmeyenlerin ortaya konulmasıdır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmanın verileri 14 öğretmenden görüşme formu yoluyla elde edilmiştir. Veri toplama sürecinin detaylı bir şekilde anlatılmasıyla ve katılımcıların verdiği cevaplardan doğrudan alıntılar verilmek suretiyle geçerlik ve güvenirlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Yapılan çalışmanın sonucunda öğretmenlerin bu mesleği severek tercih ettikleri ve mesleğe yönelik en ciddi ve en az gerçekleşen beklentisinin saygınlık olduğu anlaşılmıştır. Öğretmenlerin öğrencilerle iyi iletişimleri ve öğretmenin verdiği haz ise gerçekleşen beklentiler ve olumlu noktalar olarak ön plana çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: aday öğretmen, öğretmenlikten beklentiler, mesleki saygınlık, mesleki gelişim, nitel araştırma.

JEL Kodları: I21, I28, I29.

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the candidate teachers' expectations for the teaching profession and to present which expectations have been fulfilled and which are not. In this study qualitative research methods are used and the data gathered from fourteen teachers via interview form. Reliability and validity secured through explaining data collection process in detail and using direct citations from the attendants.

According to results its found that the teachers prefer teaching profession willingly and the prestige is found to be the most serious and the least fulfilled expectation for the profession. Good communications with students and the joy of teaching are among the fulfilled and favorable results of the study.

***Keywords**: teacher candidates, teaching expectations, professional prestige, Professional development, qualitative research.*

***JEL Codes:** I21, I28, I29.*

[223] **Dicle Üniversitesi, Z.G. Eğitim Fakültesi, Eğitim Bil. Böl. Sur/Diyarbakır/TÜRKİYE; zakir_5627@hotmail.com**
[224] **Küçükkadı İlk-Ortaokulu Sur/Diyarbakır/TÜRKİYE; yildirimbarut@gmail.com**
[225] Bu çalışma V. Uluslararası Katılımlı Eğitim Denetimi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak yayınlanmıştır.

GİRİŞ

Bilime ve bilge kişilere verilen değer eski Türklerden beri dikkat çekici nitelikte görülmektedir. Örneğin Göktürklerde bilge bir kişilik olan vezir Tonyukuk'un döneminin üst yöneticilerine bir öğretmen ve danışmanlık görevi üstlenmesi ve kendisine verilen değer bilge kişilere verilen değerin önemli bir göstergesidir. Selçuklu ve Osmanlı'da da öğretmenin maaşı ve toplum içindeki statüsü, eğitime ve öğretmene verilen değerin ne derece yüksek olduğunu göstermektedir. Tanzimat döneminde özellikle kız ve erkek öğretmen okullarının (dârü'l-mu'âllimîn) açılması öğretmenlik mesleğinin daha da önem kazandığı ve profesyonel bir alan haline gelmeye başladığı anlamına gelmektedir (Akyüz, 2001). Cumhuriyet döneminde öğretmenlik mesleğinin geliştirilmesi ve daha nitelikli bir yetiştirme sağlanması için çalışmalar daha da yoğunlaşmıştır. Özellikle 1940 yılında kurulan köy enstitüleri öğretmenlik mesleğini daha da saygıdeğer hale getirmiştir. Çünkü daha çok kırsal kesimden seçilen ve köylerde yaşayan insanların ihtiyaçları ve değerleri çerçevesinde eğitime tabi tutulan öğretmen adayları, mezun olup göreve başladıklarında muhatap oldukları kesimin hemen her ihtiyacında yardımına koşabilen ve birçok konuda onları bilgilendirebilecek ve aydınlatabilecek niteliklere sahip oldukları için toplum nazarında çok önemli bir statüye sahip olmuşlardır (Karamustafaoğlu ve Özmen, 2004). Bu şekilde öğretmenlere toplum içerisinde bir "akıl hocası" gözüyle bakılmış ve öğretmenler toplum tarafından maddi manevi desteklenmişlerdir. Konuştuğu zaman herkesin sustuğu ve fikirlerine büyük önem verilen kişiler haline gelen öğretmenler uzun süre bu imtiyazlı statüye sahip olmuşlardır.

Ülkemizde öğretmenlerin üniversite yıllarında –yapılan mülakatlardan anlaşıldığı kadarıyla- hocalarından mesleğin gerçek yüzüyle ve zor şartlarıyla ilgili yeterince bilgi ve tecrübe almadıkları noktasından sıkıntılı oldukları ve meslek eğitimi sırasında öğretim yöntemlerinin çok iyi (teknolojik) şartlarda verildiği fakat gerçek hayatta, meslek hayatlarında bu imkânların birçoğundan mahrum eğitim-öğretim yapmak zorunda oldukları, ifadelerinden; oluşturulan beklentilerin ve gerçek hayattaki yansımalarının arasındaki farkın hayal kırıklığı ve tükenmişliğe neden olduğu anlaşılmaktadır. Batıda da öğretmenlerin benzer problemleri söz konusudur. Fakat iyi eğitim almak ve hocaların tecrübelerinden faydalanmak her zaman iyi ve verimli bir öğretmen olmak anlamına gelmemektedir. Birçok defa öğretmen olan kişi anlatılanları yaşamadan tam olarak anlayamamaktadır (Uras ve Kunt, 2006, Gordon, 2008:33-35).

Konuyla ilgili olarak, öğretmen adaylarının mesleğe yönelik ilgi, tutum, tercih, kaygı, sorun ve beklentileriyle ilgili araştırmacılar tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Karamustafaoğlu ve Özmen, 2004, Acat ve diğerleri, 2005; Aycan ve diğerleri, 2005; Uras & Kunt, 2006; Boz ve Boz, 2008; Oğuz ve Topkaya, 2008; Ubuz ve Sarı, 2008; Hacıömeroğlu ve Şahin Taşkın, 2009; Hacıömeroğlu ve Şahin Taşkın, 2010; Tataroğlu, Özgen ve Alkan, 2011; Çevik, Perkmen ve Alkan, 2012). Bu çalışmalarda genel olarak öğretmenliğe yönelik olumlu bir tutum söz konusudur. Kaygı olarak ise atanma kaygısı ağır basmaktadır. Genellikle öğretmenliği tercih etme nedenleri arasında öğretmenin toplumsal statüsü ve mesleki hazzı ön plana çıkmaktadır.

Bu tür çalışmalar daha çok öğretmen adayları yani eğitim fakültesi öğrencilerine yönelik yapılmıştır. Öğretmenlere yönelik bu tür çalışmalara literatürde rastlanmamıştır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma deseni, evreni, örneklemi verilerinin toplanması ve verilerin analizi konularında bilgi verilmiştir.

Araştırma Deseni

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma tekniklerinin öne çıkan özellikleri doğal ortama duyarlılık sağlaması, araştırmacının katılımcı rolü olması, bütüncül bir yaklaşıma sahip olması, algıların ortaya konmasını sağlaması, araştırma deseninde esnekliği olması ve tümevarımcı bir analize sahip olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Miles ve Huberman (1994)'e göre veri analiz süreci üç ana bölümden oluşur: a) Verinin işlenmesi, b) Verinin görsel hale getirilmesi, c) Yorumlama, karşılaştırma ve teyit etme. İçerik analizi ise dört aşamada yapılır: a) Verilerin kodlanması, b) Temaların bulunması, c) Kodların ve temaların

düzenlenmesi, d) Bulguların tanımlanması ve yorumlanması. Nitel verilerin analizi konusunda farklı yaklaşımlar olmakla birlikte, uygulamalarda temel olarak verilerin ortaya çıkarılması ve temalandırılması konusunda görüşler birleşmektedir. Bu çalışmada Aday öğretmenlerin öğretmen olmadan önce öğretmenlik mesleğinden beklentileri ve bu beklentilerin karşılanma durumu ile ilgili görüşlerini ortaya koymak amaçlandığı için nitel araştırma desenlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. Durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışan ve durumları çok yönlü, sistemli ve derinlemesine inceleyen görgül bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:277).

Evren ve Örneklem

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemleri, olası ve seçkisiz olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Amaçlı örnekleme çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır. (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). Bu örneklemede seçim için önemli olduğu düşünülen ve doğrudan çalışmanın amacını yansıtan ölçütler belirlenmekte ve bu ölçütlere göre seçilen örneklemin, araştırma evrenini bütün nitelikleri ile temsil edebildiği düşünülmektedir (Merriam, 2013; Tavşancıl ve Aslan, 2001). Bundan dolayı, çalışmada, amaca uygun bir örnekleme yoluna gidilmiştir.

Buna göre örneklem kapsamında 2013 yılı Haziran ayında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Gaziantep İli Şahinbey İlçesinde bulunan ilköğretim okullarında görev yapan, henüz stajyerliği kalkmamış olan aday öğretmenlerden 14 kişilik bir öğretmen grubu seçilmiştir. Tesadüfi yöntemle seçilmiş ilköğretim okullarındaki aday öğretmenler arasından gönüllülük esasına göre toplam 14 öğretmene görüşme formu uygulanmıştır.

Çalışma grubundaki öğretmenlerin 3 tanesi 2012; 4 tanesi 2011; 2 tanesi 2010; 3 tanesi 2009 ve 2 tanesi 2007 mezunudur. Katılımcıların branşlarına bakıldığında ise daha çok Türkçe, Beden Eğitimi ve Sınıf öğretmenliğinin yoğunlukta olduğu görülmektedir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerinin toplanmasında yarı yapılandırılmış ve yönlendirici olmayan görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğin kullanılmasının nedeni araştırmanın amacına uygun olarak, görüşülen araştırmacıların tecrübelerinden faydalanarak onun iç dünyasını ortaya çıkarmaktır (Patton, 2002). Araştırmada kullanılan görüşme soruları araştırmacılar tarafından ilgili alan yazının taraması yapılarak hazırlanmış ve üç uzman tarafından kapsam geçerliliği gözden geçirilmiş sorulardan oluşturulmuştur. Görüşme formlarına katılımcılar ilgili sorulara cevaplarını yazılı olarak bildirmişlerdir. Her bir katılımcıya ayrı bir kod verilmiştir. Kodlar araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Görüşme formunda dört tane soru yer almaktadır. Bu sorular şunlardır: "Eğitim Fakültesini tercih etme sebepleriniz nelerdi?, Üniversite yıllarında öğretmenlik mesleğinden beklentileriniz nelerdi?, Bu beklentilerinizin ne kadarı (hangileri) ne oranda karşılandı?, Bu beklentilerinizden ne kadarı (hangileri) gerçekleşmedi?"

Verilerin Analizi

Araştırma verileri ilköğretim okullarında görevli 14 öğretmene uygulanan görüşme formuyla elde edilmiştir. Öğretmenler görüşme formlarına düşüncelerini yazılı olarak aktarmışlardır. Daha sonra bu formlar araştırmacı tarafından, olduğu gibi bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bu formlar üzerinden gerekli kodlamalar yapılmıştır. Elde edilen bu verilerin analizinde ise betimsel ve içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bununla birlikte özgün görüş ve düşünceleri yansıtacak şekilde doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Veri seti okunarak anlamlı birimler bulunmuş, kodlamalar yapılmış ve geçici temalar oluşturulmuştur. Temalar elde edilen veriler sonucunda oluşturulmuştur. Kavramsal kodlama da görüşülen bireylerden elde edilen verilere dayanılarak yapılmıştır. Dört tema belirlenmiştir. Belirlenen kodlar daha sonra bu temalara göre düzenlenmiştir. Bu aşamadan sonra veriler tekrar bu tema ve kodlara göre düzenlenmiş ve kesinleştirilmiştir. Veri analizinin son aşamasında ise elde edilen bulgular açıklanmış, yorumlar ve sonuçlar sunulmuştur.

Araştırma verilerinin sunumunda katılımcılara verilen kodlardan yararlanılmış ve bazı görüşlerden doğrudan alıntılar yapılarak yorumlar desteklenmiştir.

Bu araştırmada kodların ve kategorilerin elde edildiği öğretmenlerin görüşlerinden bire bir alıntı yapılarak 'geçerlilik' sağlanmıştır.

Araştırmanın güvenirliğini sağlamak amacıyla araştırma soruları açık bir biçimde ifade edilmiş ve araştırma aşamalarının araştırma soruları ile tutarlı olmasına özen gösterilmiştir. Görüşme yoluyla elde edilen veriler herhangi bir yorum katmadan betimlenmiş, veri sunumu doğrudan alıntılarla zenginleştirilmiştir. Veri analizi önceden belirlenmiş kavramsal çerçeve doğrultusunda yapılmış, örnek veri setleri araştırmacı dışında bir alan uzmanı tarafından incelenerek kodlanmıştır.

Veri analizinin güvenirliğini test etme yollarından biri, çözümlenen verileri karşılaştırarak tutarlılık oranını tespit etmektir. Görüşme sorularının güvenirliği ile ilgili uyuşum yüzdesi %70 olduğunda güvenirlik yüzdesine ulaşılmış kabul edilir (Miles ve Huberman 1994). Görüşmelerin araştırmacı ve diğer bir alan uzmanı tarafından çözümlenmesi arasındaki uyuşum yüzdesi %73 olduğu bulunmuştur. Ayrıca paralel olan kategorilerde uyumlu bir eşleşme olduğu görülmektedir. Örneğin "Öğretmenlikten beklentiler" kategorisinde *Saygınlık beklentisi* alt kategorisinde K7, K8, K9, K10, K11, K14 kodlu katılımcıların görüş belirttiği görülmektedir (Tablo 2). Aynı katılımcıların tamamının (K11 dışında) gerçekleşmeyen beklentiler kategorisinde de *saygınlık* alt kategorisinde görüş belirttikleri görülmektedir (Tablo 3). K11 kodlu katılımcı ise gerçekleşen beklentiler kategorisinde yine *saygınlık* alt kategorisinde görüş belirttiği görülmektedir. Böylelikle farklı kategorilerdeki paralel görüşlerin birbiriyle eşleştiği ve birbirini desteklediği anlaşılmaktadır. Bu durum yapılan kodlamanın güvenirliği konusunda olumlu fikir vermektedir.

BULGULAR

Elde edilen verilerden yola çıkılarak araştırma bulguları 4 kategoride ele alınmıştır. Bunlar:

1. Öğretmenliği (eğitim fakültesini) tercih etme nedenleri.
2. Öğretmenlikten beklentiler.
3. Gerçekleşen beklentiler.
4. Gerçekleşmeyen beklentiler, hayal kırıklıkları.

Öğretmenliği (Eğitim Fakültesini) Tercih Etme Nedenleri.

Öğretmenliği (eğitim fakültesini) tercih etme nedenleri kategorisine ilişkin bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo:2 Öğretmenliği (Eğitim Fakültesini) Tercih Etme Nedenleri

	Görüşler	f
Kategori: Öğretmenliği (eğitim fakültesini) tercih etme nedenleri	*Öğretmenlik mesleğine duyulan ilgi ve sevgi (K1,K2,K4,K6, K7, K8, K9, K12)*	*8*
	Öğrencilerle vakit geçirme ve faydalı olma isteği.(K3,K14,K8)	*3*
	Lisedeki öğretmenin olumlu veya olumsuz model oluşu (K1,K3)	*2*
	Aile beklentileri.(K4,K9)	*2*
	Boş zamanın çok olduğu bir meslek olması.(K14)	*1*
	Eğitimin gerekliliğine inanma.(K11)	*1*
	Kolay atanma durumu.(K13)	*1*
	Öğretmen olma duygusunu merak etme.(K14)	*1*
	Puanın bu bölüme yetmesi.(K10)	*1*

Öğretmenliği (eğitim fakültesini) tercih etme nedenleri kategorisinde 20 kodlama olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların öğretmenliği tercih etme nedenlerinin başında "*öğretmenlik mesleğine duyulan ilgi ve sevgi*" gelmektedir. Katılımcıların bu görüş çerçevesinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Öğretmenliği tercih etmenin diğer nedenleri ise frekans büyüklüğüne göre sırasıyla: "*Öğrencilerle vakit geçirme ve faydalı olma isteği, Lisedeki öğretmenin olumlu veya olumsuz model oluşu, Aile beklentileri, Boş zamanın çok olduğu bir meslek olması, eğitimin gerekliliğine inanma, kolay atanma*

durumu, öğretmen olma duygusunu merak etme, puan durumu" şeklinde sıralanabilir.

Bu kategoriye yönelik öne çıkan görüşlere ilişkin katılımcıların kendi ifadelerinden birkaçı şu şekilde aktarılabilir:

"*Çocukluğumdan beri öğretmenlikten başka meslek düşünmedim. Bu yüzden tercihimi lisede Anadolu öğretmen liselerinden yana kullandım. Üniversiteye geldiğimde ise eğitim fakültesi lisenin getirdiği ek puanla benim için en mantıklı tercih oldu." (K12)*

"Lise yıllarından itibaren beden eğitimi öğretmeni olmayı düşünüyordum." (K1)

"Öğretmenlik mesleğini kendime uygun bulmam, eğitim fakültesini tercih etme sebeplerimdendir."(K8)

"İnsanlarla ilgilenmek uğraşmak güzel." (K3) "Öğrencilerle iletişim kurmayı ve onlara faydalı olmayı istemek…"(K8)

"Eğitim sürecinden öğrenci olarak geçen birisi olarak bir de bu süreci yöneten biri olmak nasıl bir duygudur onu öğrenmek istedim. Öğrencilerle iletişimim ve onlara dersi anlatma ve süreci yönetme benim için hep merak edilen bir şeydi." (K14)

"Öğrencilik yıllarında öğretmenlerimin bana karşı olan olumsuz tutumlarının yerine öğrencilerime iyi davranmak güler yüzlü olmak." (K3)

Öğretmenlikten Beklentiler.

Öğretmenlikten beklentiler kategorisine ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo:3 Öğretmenlikten Beklentiler

	Görüşler	f
Kategori: Öğretmenlikten beklentiler	*Saygınlık beklentisi.(K7, K8, K9, K10, K11, K14,)*	*6*
	İnsanlara faydalı olma beklentisi.(K4, K5, K8, K10, K13)	*5*
	Kendini geliştirme beklentisi.(K4,K8, K10)	*3*
	Mesleki tatmin beklentisi.(K4, K8, K10)	*3*
	Materyal ve teknolojik donanım beklentisi.(K6, K12)	*2*
	Ekonomik beklentiler.(K11, K14)	*2*
	Rahat çalışma şartları beklentisi.(K12)	*1*
	İş garantisi beklentisi.(K10)	*1*
	Çalışkan öğrenci beklentisi.(K12)	*1*
	Coşkulu bir sınıf ortamı beklentisi.(K1)	*1*

Öğretmenlikten beklentiler kategorisinde 25 kodlama olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların öğretmenlikten beklentilerinin başında "*Saygınlık beklentisi*" gelmektedir. Katılımcıların bu görüş çerçevesinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Öğretmenlikten diğer beklentiler ise frekans büyüklüğüne göre sırasıyla: "*İnsanlara faydalı olma beklentisi, Kendini geliştirme beklentisi, Mesleki tatmin beklentisi, Materyal ve teknolojik donanım beklentisi, Ekonomik beklentiler, Rahat çalışma şartları beklentisi, İş garantisi beklentisi, Çalışkan öğrenci beklentisi, Coşkulu bir sınıf ortamı beklentisi."* şeklinde sıralanabilir.

Bu kategoride öne çıkan görüşlere ilişkin katılımcıların kendi ifadelerinden birkaçı şu şekilde aktarılabilir:

"Öğretmenlik mesleği toplumda gerçekten sevilen ve önem verilen bir meslek olarak görünüyordu bende böyle düşünmüştüm." (K7)

"Öğretmen olmadan önce öğretmenlik mesleğinin hem toplum nezdinde hem de özel olarak öğrenciler nezdinde özel ve saygı değer bir yerinin olduğunu düşünüyordum." (K14)

"Öğretmenlik, meyvesi en geç elde edilen mesleklerdendir. Yetiştirdiğimiz öğrencilerin sonuçlarını yıllar sonra görebiliyoruz ama bu beklentinin sonucu onları ömür boyunca güzel geleceklerle sonuçlandırdığı için güzel bir süreç geçer. Geleceği inşa ettiğimizden dolayı öğretmenlik manevi ihtiyaçlarını giderecek bir meslektir." (K5)

"Üniversite yıllarında beklentim bir hayli fazlaydı en büyük beklentim öğretmenlik mesleğini icra etmekte elimden geldiğince en iyisini yapmaktı." (K13)

"Üniversitedeyken içinde bulunduğunuz ortam ileride çalışacağınız ortamı pek yansıtmıyor. Hazırlıklar teknolojik imkanların sınırsız olduğu bir ortamda yapıldığı için ileride çalışacağınız okuldan da bunu bekliyorsunuz." (K12)

Gerçekleşen Beklentiler.

Gerçekleşen beklentiler kategorisine ilişkin bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo:4 Gerçekleşen Beklentiler

Kategori:	Görüşler	f
Gerçekleşen Beklentiler	*Öğrencilerle olan iyi ilişkiler.(K1, K3, K12)*	3
	Faydalı olmanın verdiği haz.(K13, K5)	2
	Ekonomik.(K11,K12)	2
	Rahat çalışma ortamı ve bolca zaman.(K12, K14)	2
	Saygınlık.(K11)	1

Gerçekleşen beklentiler kategorisinde 10 kodlama olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların gerçekleşen beklentilerinin başında "*Öğrencilerle olan iyi ilişkiler*" gelmektedir. Katılımcıların bu görüş çerçevesinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Gerçekleşen diğer beklentiler ise frekans büyüklüğüne göre sırasıyla: "*Faydalı olmanın verdiği haz, Ekonomik, Rahat çalışma ortamı ve bolca zaman, Saygınlık."* şeklinde sıralanabilir.

Bu kategoride öne çıkan görüşlere ilişkin katılımcıların kendi ifadelerinden birkaçı şu şekilde aktarılabilir:

"*Karşınızda duran insanlara küçük de olsa bir şeyler kazandırmanın hazzını yaşamak çok güzel. Başka hiçbir meslekte bu kadar çocuğun sevgisini kazanamazsınız."(K12)*

"Beklentime ulaştığım söylenebilir çünkü öğrencilerimle aram gayet iyi." (K3)

"Öğretmen oldum yalnız sadece zamansal açıdan ilgi duyduğum alanlarda kendimi gerçekleştirmek için fırsatlarım oldu."(K14)

"Ben matematiği bazı öğrencilere sevdirdiğimi matematiğe ilginin arttığını gördükçe umudum da arttı." (K5)

"Ders anlattığımda öğrencilerimin anlamış olması ben de büyük bir haz oluşturdu."(K13)

"Maddi olarak beklentilerimi alıyorum zaten çok büyük bir beklentim de yoktu. Yaşamaya yetecek paradan fazlasına çok da ihtiyacım yok." (K12)

Gerçekleşmeyen Beklentiler, Hayal Kırıklıkları.

Gerçekleşmeyen beklentiler, hayal kırıklıkları kategorisine ilişkin bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo:5 Gerçekleşmeyen Beklentiler, Hayal Kırıklıkları

Kategori:	Görüşler	f
Gerçekleşmeyen Beklentiler, Hayal Kırıklıkları	*Saygınlığın düşmesi.(K7, K8, K9, K10,K14)*	5
	İş doyumunun olmayışı.(K8, K10, K13)	3
	Öğrencilerin isteksizliği ve seviyesi.(K2, K8, K12)	3
	Verilen teori ile pratiğin uyuşmaması.(K2, K4)	2
	Materyal ve teknolojik ekipman sıkıntısı. (K12, K1)	2
	Olumsuz çalışma şartları.(K6)	1
	Kendini geliştirememe. (K13)	1
	Kalabalık okul ve sınıflar. (K1)	1
	Atanma sıkıntısı. (K10)	1

Gerçekleşmeyen beklentiler, hayal kırıklıkları kategorisinde 19 kodlama olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların Gerçekleşmeyen beklentiler, hayal kırıklıklarının başında "*Saygınlığın düşmesi*" gelmektedir. Katılımcıların bu görüş çerçevesinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Gerçekleşmeyen diğer beklentiler, hayal kırıklıkları ise frekans büyüklüğüne göre sırasıyla: "*İş doyumunun olmayışı, Ekonomik,*

Öğrencilerin isteksizliği ve seviyesi, Verilen teori ile pratiğin uyuşmaması, Materyal ve teknolojik ekipman sıkıntısı, Olumsuz çalışma şartları, Kendini geliştirememe, Kalabalık okul ve sınıflar ve Atanma sıkıntısı." şeklinde sıralanabilir.

Bu kategoride öne çıkan görüşlere ilişkin katılımcıların kendi ifadelerinden birkaçı şu şekilde aktarılabilir:

"Artık saygın ve kutsal bir meslek olduğuna emin değilim. Biz çocukken ailemiz de öğrenciler de öğretmenlerimize karşı saygı duyar, çekinirdik. Ancak şimdi toplum genelinde de öğrenciler tarafından da eski saygıyı görmediğine inanıyorum." (K10)

"Meslekte öğretmenlerin saygınlığı büyük oranda düşmüş ya da düşürülmüş." (K7)

"Artık çocukların bile saygı göstermediği bir meslek durumunda." (K9)

"Doyum alabileceğim bir meslek zannederken bu mesleğe başladığımdan beri verdiklerimin dönütünü alamadığıma inanıyorum." (K10)

"Öğrencilerin başarı profilleri beni hayal kırıklığına uğrattı. Bunun yanında öğrencilerin davranış bozuklukları benim için daha önemli bir sorun." (K2)

"Öğrencilerin fazladan merakını uyandırmak bir kenara, dersin konularını işlerken bile o kadar isteksiz davranmaları…" (K8)

"Öğrenci profili olarak (ders ve hayat biçimi anlamında) standart bir eğitim öğrenci seviyelerine uygun olmadığını düşünüyorum. Bizim aldığımız eğitimler buradaki öğrenciler için oldukça yüksek." (K2)

"Elimde materyal olarak sadece tahta var. Kendi temin ettiğim materyaller dışında dersi eğlenceli hale getirecek bir kaynağım yok. Teknolojik olarak çok yetersiz bir ortamda çalışıyorum." (K12)

"İş garantili olarak baktığım meslek KPSS gibi zorlu bir sınavla beni yordu." (K10)

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretmenlerin eğitim fakültesini (öğretmenliği) tercih etme nedenlerinin başında *Öğretmenlik mesleğine duyulan ilgi ve sevgi, Öğrencilerle vakit geçirme ve faydalı olma isteği ve Lisedeki öğretmenin olumlu veya olumsuz model oluş, Boş zamanın çok olduğu bir meslek olması ve Kolay atanma durumu* gibi sebepler gelmektedir. Şaban (2003) tarafından yapılan çalışmada da Sınıf Öğretmeni adaylarının %68 i toplumun geleceği olan çocuklara yararlı olma isteği ile eğitim fakültesine yöneldiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Çevik, Perkmen ve Alkan (2012) tarafından yapılan çalışmada ise Müzik Öğretmeni adaylarının tercih nedenlerinin başında müzik öğretmenlerinin model oluşu ve öğretmenlik mesleğine ve öğrencilerle ilgilenmeye duyulan ilgi ve sevginin geldiği anlaşılmaktadır. Bir başka çalışmada yine çocuklara duyulan ilgi ve sevgi, topluma yön verme isteği ve öğretmenlik mesleğinin çalışma saatlerinin az olması gibi nedenler sıralanmıştır (Eskicumalı, Yaman ve Yaman, 2001). Hacıömeroğlu ve Şahin Taşkın'ın (2010) yaptığı çalışmada da öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenlerinin başında çocuklara olan ilgi ve sevgi ve mesleğin çalışma şartları gelmektedir.

Günümüzde gittikçe cazibesi azalan öğretmenlik mesleğine yönelik beklentiler ve bu beklentilerin karşılanan ve karşılıksız kalan yönlerini -özellikle- ele alan bu çalışmadan anlaşılacağı üzere eğitim fakültesini tercih eden ve öğretmenlik mesleğine yönelik temel ve gerekli beklentiler içerisinde bulunan öğretmen adayları öğretmenliklerinin henüz ilk yıllarında hayal kırıklıklarına uğramışlardır. Birçok temel beklentilerinden yalnızca küçük bir kısmına kısmi olarak ulaşabilmişlerdir. Bu durum ise elbette eğitim bilimcilerin birçok çalışmasına konu olan öğretmenlerin mesleki tükenmişliği ile yakından ilgilidir.

Yukarıda ifade edildiği gibi başta mesleki saygınlığın gittikçe yok olmaya doğru ilerlediği, iş doyumunun olmadığı ve öğrencilerin isteksiz ve ilgisizliğinin yanı sıra birçok olumsuz çalışma şartlarıyla birlikte öğretmenlik en sıradan bir meslek haline gelmektedir. Özellikle tarih boyunca saygınlığıyla ön plana çıkmış bir meslek olan öğretmenlik, bu en önemli ve temel özelliğini hızla yitirmeye başlamıştır. Geçmişimizde babadan bile daha muhterem görülen öğretmen, bir katılımcının ifadesiyle "Artık çocukların bile saygı göstermediği" bir hal almıştır. Etkili bir eğitim-öğretim için de çok önemli olan öğretmenin toplum nezdindeki saygınlığı bu çalışmada da en dikkat çekici problem olarak göze çarpmaktadır. Bu durum ülke olarak eğitime ve eğitmene verdiğimiz değerin gittikçe olumsuz yönde değiştiğini ve eğitim politikalarının bu

anlamda yıpratıcı yönlerinin olduğu tartışmalarını öne çıkarmaktadır. Karamustafaoğlu ve Özmen (2004) tarafından yapılan araştırmada da öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu öğretmenlik mesleğine yönelik beklentilerinin karşılıksız kaldığı ve özellikle öğretmenlik mesleğinin artık saygınlığını kaybettiğini belirtilmiştir. Yapılan araştırmalardan Öğretmenlerin mesleki saygınlığı kaybetmesiyle ilgisiz ve sevgisiz kaldıkları ve bu durumun motivasyonel anlamda ciddi dezavantajlar doğurduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak öğretmen mesleğini değersiz görmekle yaptığı işe gereken önemi vermeme ve verimsiz bir performans gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Elçiçek, 2016). Bu şekilde eğitim-öğretimin kilit pozisyonunda yer alan öğretmenin verimsizliği eğitimin kalitesine doğrudan etki etmektedir.

Ayrıca öğrenci profiliyle ilgili olarak ortaya çıkan derse karşı ilgisizlik ve isteksizlik de öğretmenler için olabilecek en ciddi sıkıntılardan biridir. Çünkü verileni almaya karşı direnen bir öğrenciye öğretmenin yapabileceği çok fazla bir şey yoktur. Katılımcılardan birinin ifadesiyle "…bazı öğrencilerin kendini öğrenmeye tamamen kapaması" durumu eğitim noktasındaki sıkıntıların farklı bir boyutunu göstermektedir. Aslında öğretmenin bu gibi durumların üstesinden nasıl geleceğini bilmemesi durumu da problemin bir parçası olabilir. Çünkü öğretmen bu tip problemlerle karşılaştığında destek alabileceği bir mekanizma (etkili ve sürekli mesleki gelişim imkanları) söz konusu olmadığından karşılaştığı problemlerin altında ezilmektedir (Genç, 2015; Bümen, Ateş, Çakar, Ural ve Acar, 2012). Öğretmen problemlerinin önemli bir kısmına doğru mesleki gelişim yaklaşımlarıyla çözüm üretilmesi ve bu şekilde öğretmenlerin içsel motivasyonlarının sağlanması mümkündür (Elçiçek, 2016).

Yine bulgularda ifade edilen materyal ve teknolojik ekipman yetersizliği ve eğitim fakültelerinde verilen teorik bilgilerle sahadaki uygulamaların birbiriyle uyuşmaması da öğretmenlerin önemli problemlerinden ve karşılıksız kalan beklentilerindendir. Özoğlu (2010) da bu konuda eğitim fakültelerindeki eğitimin uygulama alanları olan okul ve sınıftaki realitelerle örtüşmediği ve teoride kaldığını vurgulamaktadır. Bu problemin çözümü öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin pratik ve pragmatik bilgilerle donatılmasının sağlanmasıdır. Türkiye'de öğretmen sayısının doyum noktasına yaklaşmış olması bu durumda dikkatleri daha çok yeni yetişecek öğretmen adaylarından ziyade sahadaki öğretmenlere yöneltmelidir. Çünkü halihazırda öğretmen potansiyelinin %90'nını aşkın kısmı hizmet içindedir. Bu nedenle öğretmenlerin bu 'teori-uygulama' uyuşmazlığı sorununun en etkili çözümü öğretmenlerin pragmatik ve sürekli mesleki gelişimlerinin sağlanmasıdır (Elçiçek ve Yaşar, 2016). Hargreaves (2000) de çalışmasında teoriyle pratiğin birbiriyle örtüşmesi ve teorinin pragmatik yönlerinin olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bütün bu problemlere öncelikli olarak makro düzeyde çözümler üretmek zorunluluğu söz konusudur. Çünkü özellikle en temel özellik olmasına rağmen en ciddi problem haline gelmiş olan mesleki saygınlık ancak Milli Eğitim Bakanlığının atacağı adımlar ve geliştireceği çözüm odaklı politikalarla sağlanabilir. Diğer yandan bu durum öğretmenleri daha donanımlı hale getirerek ve bilgiyi ve bilginin kaynağı olan öğretmenlerin cazibesini arttırarak sağlanabilir.

Ayrıca FATİH projesiyle ciddi anlamda teknolojik ekipmanlarla öğrencilerin donatılması hedeflerinin yanı sıra öğretmenlere ders etkinliklerine uygun materyal ve teknolojik ekipmanların çeşitlendirilmesi ve imkânların arttırılması konusunda da adımlar atılmalıdır.

Üniversitelerde öğretmen adaylarına zor çalışma şartlarında da nasıl davranacaklarına ilişkin daha fazla teorik bilgilerin ve pratiklerin aktarılması sağlanmalıdır.

Eğitim fakültelerinin özellikle pedagoji dersleri güncel ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırılmalı ve güncellenmelidir.

En önemlisi de öğretmenlere sürekli ve profesyonel destek sağlanmalıdır. Sürekli değişen ve gelişen bir dünyada, bilgi toplumuna eğitim-öğretim sağlayabilmek için her şeyden önce öğretmenin yeterince donanımlı ve sürekli güncellenen bir yapıya kavuşturulması gerekir. Bu da ancak çağdaş yaklaşımlar ışığında ortaya konulacak mesleki gelişim uygulamalarıyla sağlanabilir.

KAYNAKÇA

1. Acat, B., Balbağ, M. Z., Demir, B., & Görgülü, A. (2005). Fen edebiyat fakültesi, eğitim fakültesi ve tezsiz yüksek lisans programına devam eden öğrencilerin öğretmenlik meslek algıları. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*, 27-35.

2. Akyüz, Y. (2001). Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi. *Alfa Yayınları, İstanbul*.

3. Aycan, S., Aycan, N., & Türkoğuz, S. (2005). Fen edebiyat fakültesi öğrencilerinin tezsiz yüksek lisans programlarından beklentileri ve kaygıları. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*, 17–24.

4. Boz, Y., ve Boz, N. (2008). Kimya ve matematik öğretmen adaylarının öğretmen olma nedenleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 16*(1), 137-144.

5. Bümen, N. T., Ateş, A., Çakar, E., Ural, G. ve Acar, V. (2012). Türkiye bağlamında öğretmenlerin mesleki gelişimi: Sorunlar ve öneriler. *Milli Eğitim*, 41(194), 31-50.

6. Büyüköztürk, Ş.,Çakmak, E.,Akgün, Ö. Karadeniz, Ş., Demirel, F.(2009) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık,

7. Çevik, D. B., Perkmen, S., & Alkan, M. (2012). Müzik öğretmeni adaylarının mesleklerinden beklentileri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi-Journal of Research in Education and Teaching, 1*(1), 41-45.

8. Çevik, D. B., Perkmen, S., & Alkan, M.(*2012).* Müzik Öğretmeni Adaylarının Mesleklerinden Beklentileri, http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/05. cevik.pdf, İnternetten 8 Mayıs 2013'te elde edilmiştir.

9. Elçiçek, Z. (2016). Öğretmenlerin Mesleki Gelişimine İlişkin Bir Model Geliştirme Çalışması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

10. Elçiçek, Z., ve Yaşar, M. (2016). Türkiye'de ve Dünyada Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi. *Electronic Journal of Education Sciences, 5*(9).

11. Eskicumalı, A., Yaman, E., & Yaman, H. (2001). Öğretmenlik mesleğinin sosyo-ekonomik statüsü ve bu mesleğin bir kadın mesleği haline dönüşmesi üzerine bir araştırma. *Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*, 53-68.

12. Genç, G. S. (2015). Mesleki gelişim seminer çalışmalarının öğretmenler tarafından değerlendirilmesi örneklemi. Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

13. Gordon, T., ve Karakale, S. (2008). *Etkili öğretmenlik eğitimi*. Profil Yay.

14. Hacıömeroğlu, G. ve Şahin Taşkın, Ç. (2009). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih sebepleri, I. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 01–03 Mayıs, http://iconte.org/FileUpload/ks59689/File/176..pdf, İnternetten 8 Mayıs 2013'te elde edilmiştir.

15. Hacıömeroğlu, G., & Taşkın, Ç. Ş. (2010). Fen Bilgisi Öğretmenliği ve Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları (OFMA) Eğitimi bölümü öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(1), 77-90.

16. Hargreaves, A. (2000). Four ages of professionalism and professional learning. *Teachers and teaching: theory and practice, 6*(2), 151-182.

17. Karamustafaoğlu, O. & Özmen, H. (2004). Toplumumuzda ve öğretmen adayları arasında öğretmenlik mesleğine verilen değer üzerine bir araştırma. Değerler *Eğitimi Dergisi, 2* (6), 35-49.

18. Merriam, S.B. (2013). Nitel Araştırma, Selahattin Turan (Çev. Ed.), Nobel Yay. Ankara s. 77

19. Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994). Qualitative Data Analysis, Second Edition, London.

20. Oğuz, A., ve Topkaya, N. (2008). Ortaöğretim alan öğretmenliği öğrencilerinin öğretmen özyeterlik inançları ile öğretmenliğe ilişkin tutumları. *Akademik Bakıs, 14, 23–36.*

21. Özoğlu, Murat (2010). "*Türkiye'de öğretmen yetiştirme sisteminin sorunları*", SETA-Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları. Sayı 17, http://www.setav.org/Ups/dosya/20275.pdf Erişim tarihi: 12.03.2015

22. Patton M. Q. (2002). "Qualitative Evaluation and Research Methods", Sage Publication, 3. Edition, London.

23. Şaban, A. (2003). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Demografik Özellikleri ve Mesleki Eğilimleri, Eğitim Araştırmaları, 10: 91-101.

24. Tataroğlu, B., Özgen, K., ve Alkan, H. (2011, April). Matematik öğretmen adaylarının öğretmenliği tercih nedenleri ve beklentileri. In *2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (pp. 27-29).

25. Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). İçerik analizi ve uygulama örnekleri. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

26. Ubuz, B. & Sarı, S. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik mesleğini seçme nedenleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24*(2), 113–119.

27. Uras, M., ve Kunt, M. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğinden beklentileri ve beklentilerinin karşılanmasını umma düzeyleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*, 19.

28. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008) *"Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri",* İstanbul: Seçkin Yayıncılık

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(57)

Tekin YEKEN[226]; Arzu MORKOYUNLU YÜCE[227]

ESKİ TÜRKLERDEN GÜNÜMÜZE SU KÜLTÜRÜ, ARAMA VE KUYU TEKNİĞİ

IN THE ANCIENT TURKS AND TODAY, WATER CULTURE, SEARCH AND WELL TECHNIQUE

ÖZ

Yaşamakta olduğumuz tarih boyunca, bütün kültürlerde olduğu gibi insan yaşamını ve yerleşimini belirleyici en önemli öğelerinden birisi, hayatın kaynağı su olmuştur. Türklerde su kültürünün ayrı bir yeri olmuştur. Sadece ata binen, cesur, savaşçı ve avlanan bir toplum değildir Türkler. Aynı zamanda şehirler kuran, tarım ve hayvancılık yapan bir kültüre sahiptir. Suyun kullanımında ve ulaşımının sağlanmasında Türkler, bulunduğu döneme öncülük etmişler, adeta bir anlamda "su medeniyeti" kurmuşlardır. Özellikle Uygur Türkleri; 2 bin üç yüz yıl öncesinde Tanrı dağlarından eriyip süzülerek toplanan su kaynağını yüzlerce isale hatları inşa ederek kuyuları ve kanaletler ile kurak alanları su ile buluşturmuşlardır. Daha sonraki dönemlerde de; Selçuklulara, Osmanlılara kadar; kuyular, yunaklar, sarnıçlar, hamamlar, sebiller, çeşmeler olarak bu medeniyetler zinciri günümüze kadar taşımıştır (Devlet Arşivleri,1992). Kayıtlara göre M.Ö 400'lü yıllarda başlayan Türklerin su kültüründe; su bilimi, yer fiziği ve diğer yapı bilimlerinin esasları dikkate alınmıştır.

Bu çalışmada, günümüzdeki su araştırma ve dağıtım sisteminde uygulanan sondaj tekniği, hidrojeofizik gibi modern bilimler ile eski Türklerin kuyu tekniği, su kaynağı ve dağıtım çalışmaları arasında bir kıyaslama yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türklerde su kültürü, Turfan kanalları, su kuyusu, su kanal ağı.

ABSTRACT

As in all cultures, one of the most important factors determining human life and living spaces through out the current history is suddenly the source of life. Turks have a different meaning of water culture. It is not only good horserider, warrior, and hunting society. It also has a culture of establishing cities, agriculture and animal husbandry. TheTurks pioneeredt he use of water and the provision of Access to this water, and they established a "water civilization". In particular, Uighur Turks; Two thousand three hundred years ago, they built snow and ice waters flowing down the "Tanrı Mountains", distribution well sand canals at different distances, and brought to getherarid soils with water. In later periods; from the Seljuks to the Ottomans; Cisterns, fountains, cisterns, baths, fountains, the secivilizations carried the chain up to daylight.

According to the records, in the aquaculture and civilization of the Turks, which started in 400 BC, Water science, ground physics and other structural science shave been taken into consideration. In this study, a comparison was made between modern science such as drilling technique, hydrogeophysics applied in today's water research and distribution system and wells technique, water source and distribution studies of old Turks.

Keywords: *Aquaculture in Turks, Turfan channels, waterwell, water channel network.*

[226] **Kocaeli Üniversitesi, Müh.Fakültesi Jeofizik Böl.41000 Umuttepe-İzmit/Kocaeli/TÜRKİYE; tyeken@kocaeli.edu.tr**
[227] **Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ.Uzunyol MYO- 41800 Hereke-Körfez /Kocaeli/TÜRKİYE; arzu.yuce@kocaeli.edu.tr**

1.GİRİŞ

Eski Türk boyları için su,vazgeçilmez bir hayat kaynağıdır. Bu nedenle, genellikle Orta Asya Türk kavimlerinin yaşama alanlarının seçiminde su belirleyici olmuştur. Felsefi düşünce açısından su, Türk dünyası için duruluğun, saflığın ve bereketin ifadesi olduğu kadar kutsal bir anlam da yüklenmiştir. Bu anlamda Türk mitolojisinde de su, temel bir unsur olmuş, mukaddes bir varlık haline gelmiştir. Nitekim, başka mitolojilerde de görüldüğü üzere, Türklerde de su; ruhu arındıran, musibetleri, kötülükleri alıp götüren bir unsur olduğu da kayıtlara geçmiştir (Gömeç,2000).

Türkler yüzyıllardır değişik coğrafyalarda var olma mücadelesini sadece düşman topluluklarla olmayıp, aynı zamanda yurt edindikleri bozkırlarda süregelen kuraklık ve tarıma elverişsiz, kurak bozkırlarla da vermiştir (Grousset,1980). İlkinde çoğunlukla galip olmasına karşılık, ikincisin de ise bozkırların o zor ve kurak şartlarına yenik düşmüşlerdir. Hayvanları telef olmuş ve salgın hastalıklar baş göstermiştir. Bu sebeple yurtlarını, obalarını terk ederek göç etmişlerdir. Bu nedenle sulak alanların tercih edilmesi ve su havzaları önemli cazibe merkezi olmuştur. Su kuyusu, evin-obanın, bağ ve bahçenin en değerli hayat kaynağı olmuştur.Orta Asya Türklerinin vatan edindikleri uçsuz-bucaksız bozkırlarından ayrılarak dört bir yana göç etmelerindeki en önemli sebep de, söz konusu su havzalarına ulaşmak ve orada mesken tutma arzusudur. Geçimini tarımdan ve hayvancılıktan sağlayan Türkleriçin yurt edindikleri toprakları terk etmeleri elbette kolay olmamıştır. Birtakım siyasi ve dış baskıların bu göçte etkisi olsa da, göç için asıl neden,iklimi tarıma ve hayvancılık için daha uygun olan verimli arazilere yönelmektir (Ögel,1997; Karahan,2012).

Orta Asya Türkleri, kuyu tekniğini sıklıkla kullanmışlardır. Hatta kuyulu ev daha çok revaçta olmuş ve varlıklı olma anlamını taşımaktaydı. Günümüzde keson kuyu olarak bilinen ve yer altı sularını toplayan kuyu için "kuduk, kudhug" adını kullanmışlardır. Bazı kaynaklarda Cengizhan sonrası dönemlerde kuyu kültürü Moğollar'a da geçmiştir (Ögel,1991). Moğollar da kuyuya eski Türkler gibi "huduh" ya da "kuduk" demişlerdir. Moğollar şehircilik ve yerleşik düzeninde Uygur Türklerinden çok gerideydiler. Oğuzlardan Batı Türkistan'a inen göç eden ve tarımla, hayvancılıkla geçinen bir kısım boyları su kuyularını kullanmışlardır. Ancak Oğuzlar kuyuyu "çat" olarak adlandırmışlardır.

Türklerin yaşadığı coğrafyada, yıllık ortalama yağışın bazen birkaç milimetre olduğu göz önüne alındığında çorak ve verimsiz devasa bozkırlarla mücadele etmiş oldukları bilinmektedir. Böyle bir coğrafyada su alanlarını belirlemek aslında büyük bir arazi bilgisi ve tecrübesi gerekmektedir. 11. yüzyıl Uygur Türklerinden Yusuf Has Hacib'inmeşhur eserinde su kaynakları keşfinin önemini vurgulamaktadır.

2. ORTA ASYA'DA SU KULLANIM YÖNTEMİ

2.1.ORTA ASYA COĞRAFYASI VE İKLİM

Orta Asya Türklerinin yaşadığı coğrafik şartlar, step (bozkır) olarak adlandırılmaktadır. Bu coğrafyada yıllık ortalama yağış miktarı 300-400 mm. civarındadır. Bu bölgelerde kar yağışı ve don fazlaca görülür. Bununla birlikte nem oranının azlığı sebebiyle günlük sıcaklık farkı çok yüksek olmaktadır.

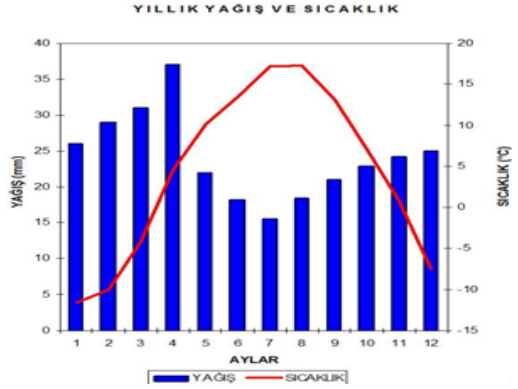

Şekil.1.a- Step iklimine göre yıllık yağış

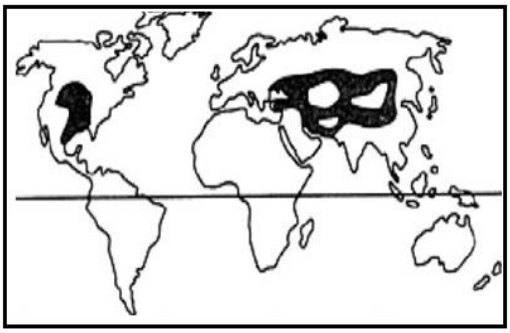

Şekil.1.b. Step ikliminin dünyadaki dağılımı

Ayrıca; kış erken gelir ve soğuk olur. Yazlar da erken gelir, sıcak ve kurak geçer. Nemli hava akımlarının ulaşmasını engelleyen Himalayalar, bu iklim yapısının en oluşmasında en önemli etkendir. Böyle bir zorlu iklim şartlarında geniş bir coğrafyaya sahip olmakla birlikte gerek başka devletlerin himayesinde, gerekse bağımsız olarak göçebe, yarı göçebe ve yerleşik hayat tarzlarını yaşamış, tecrübe edinmişlerdir.

2.2.UYGUR TÜRKLERİNDE SU KULLANIMI ve KUYU TEKNİĞİ

Orta Asya Türk kültüründe gerek yerleşik alanlarda, gerekse yarı yerleşik alanlar için su izleri takip edilmiştir. Himalayalar'dan ve diğer yüksek irtifalı dağlardan eriyerek gelen sular yeraltı sularına karışmaktadır. Ancak bazı dönemlerde bu coğrafyada anormal kuraklıklar baş göstermiştir. Hayvanlarına su bulmakta zorlanan Türk boyları binek ve et veren bu varlıklarını önemli ölçüde kaybetmişlerdir. Bu çağlarda Uygur medeniyeti yarma ve kuyu kazma tekniğini kullanmışlardır. Bu çalışmaların yapılması için iyi bir su bilimi (hidroloji) ve yer bilgisine gerek olmalıdır (Afşin ve Elhatip,2000). Su taşıyan geçirimli ve gözenekli alüvyonların eğimine dik yönde "yarma"lar (hendek) kazılır.Günümüz Anadolu'da da kullanılan bu yarmalarda tabaka suları birikir (Şekil. 2.b.).

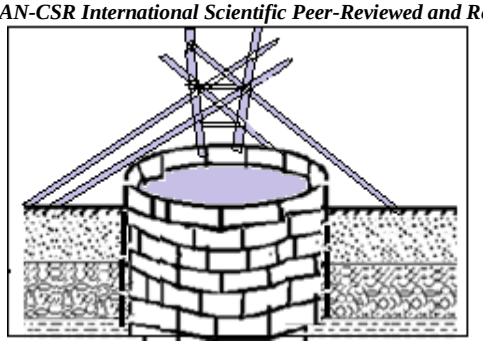

Şekil.2.a. Tabaka kesitli su kuyusu

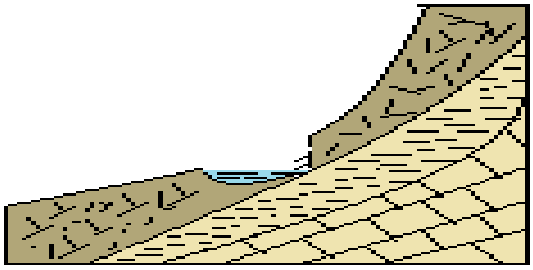

Şekil.2.b. Geçirimli tabakada yarma su

2.2.1. KUYUNUN BÖLÜMLERİ

Kuyu kazıldıktan sonra göçük ve diğer riskler olmaması için kuyu ağzı içten dışa doğru örülür (Erguvanlı, Yüzer, 1973). Kullanılan malzeme genellikle taş ya da kerpiçtir. Günümüzde özellikle Anadolu'daki kuyu yapım sisteminde de bu uygulama görülmektedir. Yağmur, kar erimesi, rüzgar ve diğer fiziksel etkilerle sürüklenen balçık-çakıl gibi malzemelerin kuyuya dolmaması için kuyu ağzı örülür. Bu aynı zamanda suyun temizliği için olması gerekmektedir.

Kuyu için diğer unsurlar da; ip, çıkrık ve kovadır. Kuyu ipi olmadan kuyu suyunu kullanma imkanı olmaz. İpin yüzeyden itibaren kuyunun tabanına kadar ulaşması sağlanır. Çıkrık, XIII yüzyıldan itibaren Türkler "kudukun çarkı (kuyu çarkı)" adıyla kuyu çıkrığını kullanmışlardır. Nitekim çark ve çıkrık tanımlaması el ile çevrilen kuyular için günümüze kadar taşınmıştır (Ögel,1991). Ayrıca 'kaldıraç' olarak bilinen, bir ucu desteklenmiş eğik bir ağaçtan ip sarkıtarak kuyudan su almak da yine söz konusu kültürün bir parçası olarak kullanılmaktadır.

2.2.2. TURFAN KARIZLARI (YER ALTI SU ŞEBEKESİ) PROJESİ

Uygurların medeniyet anlayışları sadece şehircilik ve yerleşik düzenden ibaret değildir. Bunun yanında, uyguladıkları medeniyetteki gelişmelerde de çağının öncülüğünü üstlenmişlerdir (Sümer,2014). Günümüzdeki mekanik alandaki teknolojik donanıma göre olağanüstü sayılabilecek bir büyük proje olarak görülmektedir.

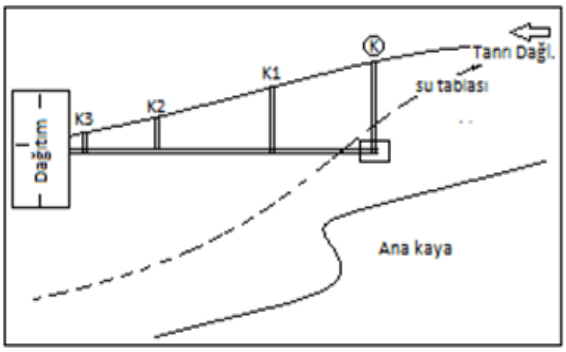
K
Tann Dağı.
K1
su tabası
K2
K3
Dağ tünü
Ana kaya

Şekil.3.a. Turfan su dağıtım sistemi

Şekil.3.b. Turfan su dağıtım kanalları

Türkistan'ın Turfan bölgesinde yer altına inşa edilen 5100 kilometre toplam uzunluğundaki su şebekesidir. Üstelik yerin altında inşa edilmiş olmasına rağmen, Çin seddi kadar uzundur. Söz konusu yeraltı kanalları olmasaydı,bu bölgede hayat mümkün olmazdı.Çünkü şebekenin olduğu bölgeye yılda ortalama 150 milimetre yağış düşmektedir.Ne var ki,yıl boyunca karlarla kaplı olan ve zirvesi 5445 metre olan Tanrı dağlarından eriyip gelen kar suları,1800 ayrı hat yardımıyla,başta Turfan olmak üzere,bölgedeki sayısız kasaba ve köye su götürmektedir.Bölgeye ilk insan yerleşimlerinin yer altı kanallarının inşasıyla birlikte kurulduğu düşünülmektedir.

Günümüzdeki mekanik alandaki teknolojik donanıma rağmen tartışılmakta olan bu dev proje; 2300 yıl kadar öncesinde Türkistan-Turfan'da tesis edilen büyük bir su şebeke dağıtım projesidir (Özden,2006; Bilim ve Ütopya,2004). Bu proje; büyük bir kuraklık ve susuzluğun olağanüstü bir zeka ve tasarımın sonucudur. Bu projede esas olan unsur, bir kaynağın belirlenmesidir.

Proje temel olarak üç kısma ayrılmıştır: Verici kaynak, alıcı unsur ve taşıyıcı unsur'ran ibarettir. Verici kaynak, Tanrı Dağları'nın kar ve buzlarıdır. Alıcı unsur, elli derecelere ulaşan, kuru ve kavurucu bir kurak alan olan Turfan yerleşim bölgesi. Taşıyıcı unsur ise, dağ eteklerinden eriyip, süzülerek gelen su kaynağını kanal ve ara dağıtım istasyonları (kuyu ve galeriler) ile hedeflenen bölgeye ulaşmasıdır (Şekil.3.a ve 3.b.). Günümüz tarımında kullanılan sulama isale hatlarına benzer bir yapıdır. Ancak M.Ö. dörtyüzlü çağ dikkate alındığında, bu büyük kütlenin nakil işleminde kullanılan enerji, sadece eğim ve yer çekiminden kaynaklanan bir akışkan hareketidir (cazibe).

2.3. GÜNÜMÜZDE YER ALTI SU ARAŞTIRMA

Günümüzde yer altı suyu rezervlerinin tespit edilmesinde yer bilimlerinin ve su taşıyan tabaka fiziğinin (hidrojeofizik) ayrıntılı olarak bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle yer altı su aramalarında, gelişen elektronik teknolojisine bağlı olarak modern cihaz teknolojisi kullanılarak sahada ayrıntılı etütler yapılmaktadır. Tipik bir arama sisteminde; yer içine bir güç kaynağı ile verilen elektrik akımı, tabaka derinliklerinde bir elektrik alan oluşturur. Su içeren çatlaklı ve gözenekli tabakalar var ise, oluşan alanın potansiyel dağılımı hesaplanarak uygun bir su kaynağının varlığı belirlenebilmektedir Aşağıdaki şekilde tipik özdirenç-derinlik profilleri ve buna göre belirlenen iki boyutlu jeolojik kesit görülmektedir (Şekil.4-a).

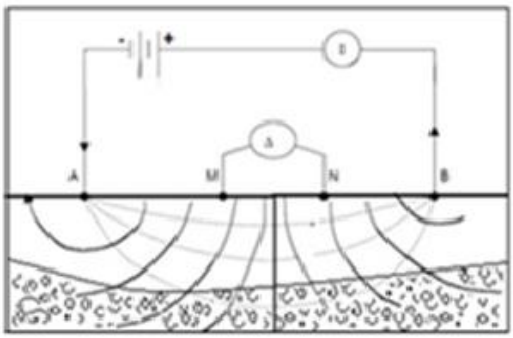

Şekil.4-a.Yer altı su etüdü uygulaması

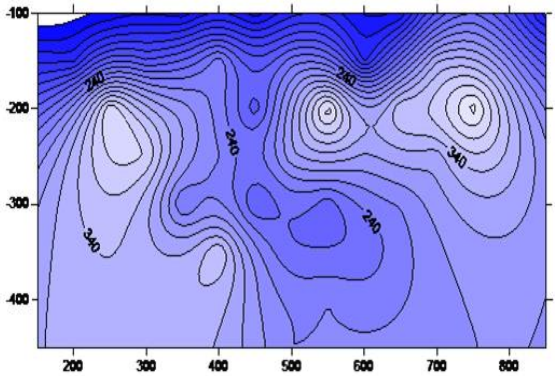

Şekil.4-b.Yer altı iki boyutlu tabaka ölçümü

3. TARTIŞMA ve SONUÇLAR

Bu çalışmada; Uygur Türkler ile günümüzdeki çağın suya olan alakası ve medeniyeti dikkate sunulmuştur. Bu kıyaslamalarda şu sonuçlar söylenebilir:

1- Söz konusu proje sadece içinde bulunduğu dönem için tasarlanmayıp yeryüzü coğrafyasının ve su kaynağının mevcut olduğu müddetçe süreceği planlanmıştır.

2- Doğal mağara ve oyuklar o çağlarda sadece 'barınma' amaçlı olmasına karşılık, açılan kanallar, tünel ve galeriler -muasırları için anlaşılamasa da- günümüz teknolojisinde bile bir mühendislik harikasıdır.

3- Su kaynağının taşınması ile ilgili olarak; hiç bir yapay enerji ya da kas gücü kullanmadan 'yerçekimi enerjisi'nden yararlanmış olmasıdır.

4- Türklerin cesur, savaşçı, merhametli ve alicenap bir toplum olmakla birlikte, -sonraki dönemlerde de devam edecek olan- medeniyetler zinciri oluşturmada öncülük etmesidir.

5- Günümüzde de kullanılan ve "cazibe ile isale hatları" olarak bilinen bu sistemdeki %1-1,2'lik eğim oranının o çağda hatasız işleyerek günümüze kadar ulaşmasıdır.

4.KAYNAKÇA

[1] Canik, Baki ,Mühendislik Jeolojisi Ders Notları, A.Ü.F.F.-Döner Serm.İşl. Yayın No:43, Ankara,1997.

[2] Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları arasındaki münasebetlere dair arşiv belgeleri, 1992, T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel MD.lüğü, Osmanlı Arşivi dai. Bşk.lığı, Yayın No.3, Ankara.

[3] Erguvanlı Kemal, Yüzer, Erdoğan,(1973), Yeraltı Suları Jeolojisi, İTÜ yayını, sayı:967,İstanbul.

[4] Gömeç, Saadettin.,İslam Öncesi Türk Tarihinin Kaynakları Üzerine'. Tarih Araştırmaları Dergisi,1999-2000, 20/31, Ankara 2000.

[5] Sümer, Faruk, 2014, Eski Türklerde şehircilik, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

[6] Özden, Faruk, 2006, Uygur Kazılarına Yolculuk, Kaynak Yayınları, İstanbul.

[7] Bilim ve Ütopya Eylül, sayı: 123, 2004.

[8] Karahan, R.E., 2012, Eski Türklerde Şehircilik, A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enst.Dergisi, (TAED), 48,425-440, Erzurum..

[9] GROUSSET, Rene, 1980, Bozkır İmparatorluğu. Çev. M. Reşat Uzmen, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

[10] AFŞİN M.,ELHATİP,H.,(2000), Traverten Çökelten Tuzlusu (Aksaray) Sıcak ve Mineralli Su Kaynaklarının Hidrojeokimyasal ve İzotopik Açıdan İncelenmesi, H.Ü.Yerbilimleri Uyg.Ve Arşt.Merk.Bülteni, Sayı:22, shf.63-77,Ankara.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(58)

Öğr. Gör. Dr. Yusuf ACAR[228]

SAKİN ŞEHİR LOGOSUNA SAHİP OLMANIN ÜYE ŞEHİRLERDE MEYDANA GETİRDİĞİ DEĞİŞİMLERİN TÜRKİYEDE'Kİ SAKİN ŞEHİR TEMSİLCİLERİ BAKIŞ AÇISI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ[229]

EVALUATING THE CHANGES OF CITTASLOW LOGOS HAVE MADE IN THE MEMBER CITIES, FROM THE POINT OF VIEW OF THE CITTASLOW'S REPRESENTATIVES IN TURKEY

ÖZ

Bu araştırma; İtalya'da 1999 yılında sürdürülebilir kentler yaratmak için yerel bir kalkınma modeli olarak başlayan ve günümüzde 30 ülkeden 213 kentin üyesi olduğu uluslararası bir birlik haline gelen Sakin Şehir (Cittaslow) Birliği'nin Türkiye'de sakin şehir ağında yer alan 11 üye kentte sakin şehir felsefesinin uygulanış biçimin tespiti, yerel halkın sakin şehir üyeliğine yaklaşımı ve üyelik sonrasında meydana gelen değişimlerin sakin şehir temsilcileri bakış açısından değerlendirmeleri amacı ile hazırlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda; araştırmada uygulanan nitel araştırma kapsamında, önceden hazırlanmış sorulardan oluşan yapılandırılmış bir formla Türkiye'de sakin şehir ağında yer alan merkezlerin temsilcileri ile mülakat yöntemi kullanılarak sakin şehir logo ve markasının yöneticiliklerini yaptıkları şehirlerde meydana getirdiği olgusal değişiklikler hakkında bireysel bir şekilde yüz yüze görüşülerek bilgiler elde edilmiştir. Araştırma sonuçları; Seferihisar Belediyesi'nin Türkiye'deki sakin şehir başkenti sıfatı ile hayata geçirdiği ve geleceğe yönelik uygulamayı planladığı projeler ile sakinlik felsefesini günlük hayatın her alanına bütün paydaşları dâhil edecek şekilde yayabilen ve diğer sakin şehirlere örnek teşkil edecek nitelikte olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sakin Şehir, Sakin Şehir Türkiye Ağı.
JEL Kodları: L83, P25.

ABSTRACT

This research was prepared with the aim of; in Italy started as a local development model to create sustainable cities in 1999 and Cittaslow Union, which has become a member of 213 cities from 30 countries today, has determined the implementation of Cittaslow philosophy in 11 member cities in the Cittaslow network in Turkey, the approach of the local people to the Cittaslow membership and the evaluations of

[228] **Aksaray Üniversitesi Güzelyurt MYO, Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE; yacar1986@gmail.com**

[229] Bu çalışma, Turistlerin Sakin Şehirleri Tercih Nedenleri, Memnuniyet Düzeyleri ve Tekrar Ziyaret Etme Niyetleri: Türkiye'deki Sakin Şehirlerin Değerlendirilmesi (Acar, Yusuf [2016]) isimli doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

Cittaslow representatives from the changes taking place after the Cittaslow membership.

In accordance with this purpose; A structured form consisting of pre-prepared questions was used to interview the Cittaslow representatives of the Cittaslow network in Turkey and the face-to-face interviews about the factual changes that took place in the cities where the Cittaslow logo and brand management were conducted by using the interview method. Research results; Seferihisar Municipality's Cittaslow in Turkey demonstrates that Cittaslow has the qualities that it can pass all the stakeholders in every field of daily life and set an example for other Cittaslow's.
Keywords: *Cittaslow, Cittaslow Turkey Network.*
JEL Codes: *L83, P25.*

GİRİŞ

Küreselleşmenin insan yaşamına olan olumsuz etkileri şehirlerin gelecek vaat etmeyen sağlıksız ve tek tip yapılardan oluşmasına zemin hazırlayarak uzun dönemde yavaş hareketini (slow movement) çekici bir alternatif olarak ortaya çıkarmıştır. Sakin şehir yaklaşımının kökenleri esasında yavaş yemek (slow food) hareketine ve sonrasında bu akımdan etkilenen yavaş hareketine dayanmaktadır (http://www.slowmovement.com, Yurtseven ve diğ, 2010:1). Yavaş hareketi; küreselleşmenin ve endüstriyel hayatın neden olduğu olumsuz değişimlere karşı yerelliğe önem veren, hızlı ve tüketime dayalı modern hayatı eleştiren ve toplumların kendine özgü değerlerini savunarak bu değerleri geleceğe taşıma kaygısı güden yani bir bakıma sürdürülebilirliğin ilkelerini esas alan küreselleşme ve hızlı yaşam karşıtı toplumsal bir harekettir (Sezgin ve Ünüvar, 2011:107-108). İtalya'da çevreye duyarlı ve küreselleşme karşıtı yerel bir hareket olarak yavaş yemek hareketinin devamı niteliğinde ortaya çıkan sakin şehir hareketinin yayınladığı ilk manifesto olan Cittaslow Bildirgesi, Cittaslow üyelik kriterleri başlığı altında yer alan ve birliğe üye olmak isteyen yerel yönetimlerin yerine getirmesi gereken kriterler tamamıyla sürdürülebilir kalkınma başlığı altında yer alan konulardan esinlenerek hazırlanmıştır. Bu sebepten dolayı, sakin şehirler sürdürülebilirlik ilkelerinin kentsel ölçekte uygulama alanları olarak kabul edilmektedir (Coşar, 2013:10). Başta İtalya olmak üzere 30 ülkeden 213 kentin üyesi olduğu ve yaşanabilir şehirler yaratma felsefesi ile yola çıkan Sakin Şehirler Birliği Türkiye ağı; Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinde kendine has özellikleri ile dünya sahnesinde yer almayı planlayan Seferihisar başkentliğinde on bir yerleşim yerinden oluşmaktadır.

CITTASLOW KAVRAMI ve TÜRKİYE CITTASLOW AĞI

İtalyanca 'citta' ve İngilizce 'slow' kelimelerinin birleşiminden oluşan 'cittaslow' kavramı, hızlı ve tüketim odaklı yaşam tarzına tepki olarak İtalya'da 1986 yılında başlayan yavaş yemek hareketinin devamı niteliğinde İtalya'nın Chianti bölgesinde 15 Ocak 1999 tarihinde Greve kenti Orvieto tiyatrosunda yavaş yemek felsefesini benimsemiş dört küçük kasabanın (Greve in Chanti, Orvieto, Bra ve Positano) belediye başkanları ve yavaş yemek hareketi lideri Carlo Petrini'nin yavaşlık ilkelerini kentsel düzeyde uygulamak istemeleri sonucu doğmuştur (Cittaslow International Charter, 2014). Yerel bir kalkınma modeli ve yaşanabilir şehirler yaratma felsefesi ile hareket eden sakin şehirler, Mayer ve Knox (2006: 322), tarafından; halkın ve yerel yöneticilerin yerel tarihi önemsedikleri, daha iyi ve sürdürülebilir bir gelişme için farklı yerel kaynaklardan faydalandıkları yerler olarak tanımlamaktadır. Beatley (2005: 335), sakin şehir ağındaki destinasyonların farklı amaç güdüyor olsalar da, onları buluşturan ortak noktanın benzersiz ve ayırt edici özelliklerini koruma arzusu olduğunu belirtmektedir. Pink (2008: 97) ise sakin şehirleri; kurucularının içinde bulunduğumuz hızlı ve küresel anlamda homojenleşmiş zamana cevaben ortaya koydukları; bu nedenle küreselleşme bağlamında yerel farklılıkları vurgulayan ve yerel olarak yaşam kalitesini arttırma arayışında olan bir hareket olarak görmektedir. Yavaş yemek hareketi lideri Carlo Petrini'nin önderliğinde kurulan Sakin

Şehir Birliği ilk bildirgesinde; küreselleşmenin insanlar arasındaki iletişimi, kaynaşmayı ve değişimi kolaylaştırmasına karşılık farklılıkların törpülenerek tek bir model insan oluşturmaya doğru gidildiği ve sonunda sıradanlığın hakim olacağı bir düzenin oluşabileceği konusunda endişelerini belirtilerek, olası sonuçları engellemek amacı ile yerel değerlere sahip çıkma ve geliştirme amacı güden bir mesaj yayınlamıştır. Sakin Şehir Bildirgesi; gürültü kirliliğini engelleme, yeşil alanları artırma, yerel üretim yapan çiftçiler ile bu ürünleri satan işletmeleri destekleme ve yerel estetik öğeleri koruma amacı güden mükemmellik koşulları olarak adlandırılan 6 başlık ve 71 adet kriterden oluşmaktadır (Günerhan ve diğ, 2012: 33, Cittaslow International Charter, 2014). Belirli bir çevre politikası uygulayan, teknolojiyi çevrenin kalitesini geliştirme yönünde kullanabilen, doğal ürünleri yetiştiriciliğini destekleyen şehirler sakin şehir olarak adlandırılmakta ve bu şehirler Sakin Şehirler Bildirgesi'nde yer alan kriterleri hayata geçirebildikleri takdirde sakin şehir ağına katılabilmektedir (Miele, 2008: 139). İlk olarak 1999 yılında yayınlanan Sakin Şehirler Bildirgesi'nde mükemmellik koşulları adı altında yer alan 71 adet kriter, Rönesans Dönemi'nin temel düşünceleri arasında yer alan hızlı yaşarken dikkatli olmak, gerektiğinde hızlanıp gerektiğinde yavaşlayarak arada denge kurma anlamına gelen 'festina lente' felsefesine dayandırılmaktadır (Çiner, 2011:15; Bilgi, 2013: 46). Sakin şehir olabilmek ve salyangoz logosunu kullanabilmek için; 71 adet sakin şehir üyelik kriterlerinin en az %50'sini ve her gruptan en az bir kriterin sağlanması gerekmektedir. Mükemmellik koşulları olarak Sakin Şehir Bildirgesi'nde yer alan kriterler; çevre politikaları (12 madde) altyapı politikaları (9 madde), kentsel yaşam politikaları (17 madde), tarım, turizm, esnaf ve sanatkarlara dair politikalar (10 madde), misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için planlar (10 madde), sosyal uyum (10 madde) ve ortaklıklar (3) olmak üzere toplam 6 başlık ve 71 kriterden oluşmaktadır. (Günerhan ve diğ, 2012: 34, Cittaslow International Charter,2014:27-29, http://cittaslowturkiye.org/uyelik/).

Sakin Şehir Birliği'nin resmi dili İtalyanca ve İngilizcedir. Sakin şehir hareketi yayınladığı bildirgede kendisine logo olarak üzerinde modern ve tarihi binaları taşıyan sol tarafa hareket eden turuncu renkli bir salyangoz tasarımını belirlemiştir. 1999 yılında yayınlanan Sakin Şehir Bildirgesi'nde belirtildiği üzere, logonun kullanımı izinle mümkün olup bu hak sadece Sakin Şehir Birliği tarafından genel kurulda üye olarak ilan edilmiş şehirlere verilmektedir. Sakin şehir hareketinin sloganı; İtalyanca 'Cittaslow rete internazionale delle citta del buon vivere', İngilizce 'International network of towns where quality of life is important' ve Türkçe olarak 'Sakin Şehirler Birliği: Yaşamın kolay olduğu kentlerin uluslararası ağı' şeklindedir (Cittaslow International Charter, 2014: 4, 5, 29).

cittaslow rete internazionale delle città del buon vivere

Şekil 1: Sakin şehir resmi logo ve sloganı
Kaynak: www.cittaslow.com

Yavaş, temkinli ve kararlı bir biçimde hareket eden salyangoz, cüssesinden beklenmedik mesafeler kat etmekte; bunu yaparken de geçtiği yerlerde ince ve uzun süre etkisini bırakan sakin şehir felsefesi, kentlerin hangi alanlarda güçlü ve zayıf olduklarını analiz etmelerini ve sahip oldukları şartlar çerçevesinde bir strateji geliştirmelerini teşvik etmektedir. Küreselleşmenin şehirlerin dokusunu, sakinlerini ve yaşam tarzını standartlaştırmasını ve yerel özelliklerini ortadan kaldırmasını engellemek amacıyla kurulan sakin şehir ağı,

küreselleşmenin yarattığı homojen mekânlardan biri olmak istemeyen, yerel kimliğini ve özelliklerini koruyarak dünya sahnesinde yer almak isteyen şehirlerin katıldığı bir birliktir. Ülkemizde ilk sakin şehir olma özelliğini taşıyan Seferihisar, sakin şehir başkentliği yanı sıra Cittaslow Ulusal Koordinasyon Komitesi başkanlığı görevini de yürütmektedir (Günerhan ve diğ, 2012: 33; http://cittaslowturkiye.org/?page_id=1063).

Şekil 2: Türkiye sakin şehir ağı logosu
Kaynak: http://www.cittaslow.org/network/country/35

Avrupa'da başta İtalya olmak üzere; Avusturya, Danimarka, Hollanda, Kolombiya, Yeni Zelanda, KKTC, Norveç, Polonya, İspanya, İsveç ve İngiltere ile Güney Kore ve Avustralya gibi 30 ülkeden 213 kentin üyesi olduğu Sakin Şehir Birliği'ne Türkiye'den ilk katılan, İzmir'in Seferihisar ilçesi olmuştur. 2009 yılında Seferihisar'ın üye olmasının ardından bu birliğe Muğla-Akyaka, Aydın-Yenipazar, Çanakkale-Gökçeada, Sakarya-Taraklı, Isparta-Yalvaç, Kırklareli-Vize, Şanlıurfa- Halfeti, Ordu-Perşembe ve Artvin Şavşat belediyeleri kabul edilmiştir. Ayrıca 2016 yılı Mart ayında gerçekleşen Cittaslow genel kurulunda Erzurum Uzundere'de sakin şehir logosu almaya hak kazanmış ve Türkiye'deki sakin şehir sayısı on bire ulaşmıştır (http://cittaslowturkiye.org/?).

SAKİN ŞEHİR LOGOSUNA SAHİP OLMANIN ÜYE ŞEHİRLERDE MEYDANA GETİRDİĞİ DEĞİŞİMLERİN TÜRKİYEDE'Kİ SAKİN ŞEHİR TEMSİLCİLERİ BAKIŞ AÇISI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırma kapsamında sakin şehir adaylık başvurusundan itibaren sürecin içerisinde bulunan, Sakin Şehir Birliği ile sürekli iletişim halinde olarak sakin şehir üyeliğinin devam etmesi için çalışmalarda bulunan ve aynı zamanda sakin şehir olmanın etkilerini birebir gözlemleyerek yaşayan kişiler olarak sakin şehirlerde yöneticilik yapan ve temsilci sıfatıyla hizmet veren kişiler ile salyangoz logosuna sahip olmanın üye şehirlerde meydana getirdiği değişimler üzerine 13 başlıktan oluşan bir form ile mülakat tekniği kullanılarak yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak görüşleri alınmıştır.

2014 yerel yönetim yasası kapsamında Akyaka Belediyesi'nin belediyecilik faaliyetlerine son verilmesi ve mahalle olarak Ula ilçesine bağlanması neticesinde Akyaka mahallesinde sakin şehir ile ilgili herhangi bir birim faaliyet göstermektedir. Bu nedenle Akyaka'da sakin şehir temsilcisi bulunmadığı için araştırmaya dâhil edilmemiş ve araştırma kapsamındaki mülakatlar diğer temsilciler ile yapılmıştır. Araştırmanın bu bölümü sakin şehir temsilcilerine sorulan sorulara yönelik cevap ve değerlendirmelerinden oluşmaktadır. Belirli bir program dâhilinde farklı tarihlerde yüz yüze görüşülerek sakin şehir temsilcilerine yöneltilen sorular şu şekildedir (Acar, 2016: 233-234)

1. Sakin şehir logosuna sahip olmak belediyeniz için ne anlam ifade etmektedir?
2. Sakin şehir ile ilgili faaliyetler daha çok hangi alanda kendisini göstermektedir?

3. Yerel yönetim faaliyetleriniz içerisinde sakin şehir faaliyetleri ile ilgilenen yöneticisi olduğunuz ya da başka birini görevlendirdiğiniz herhangi bir biriminiz var mı?
4. Sakin şehir logo ve uygulamalarına yerel halkın tepkisi ne şekildedir?
5. Sakin şehir logo ve uygulamalarına yerel esnafın tepkisi ne şekildedir?
6. Sakin şehir logosunu takmaya hak kazanan yöneticilik yaptığınız şehirde turizm alanındaki yatırımlarda bir artıştan bahsetmek mümkün müdür?
7. Sakin Şehir Birliği'ne üye olduktan sonra yöneticilik yaptığınız şehirde yerel yönetim hizmetleri standardınızda meydana gelen değişiklikler ne şekildedir?
8. Sakin Şehir Birliği'ne üye olduktan sonra sizle irtibata geçmek isteyen uluslararası çevreci örgütler oldu mu?
9. Sakin şehir üyelik sürecinden itibaren ziyaretçi sayılarınızda artış meydana geldi mi?
10. Sakin şehir üyelik sürecinden itibaren ziyaretçi profilinizde gözlenen değişiklikler nelerdir?
11. Sakin şehir adaylık sürecinden itibaren ve birliğe üye olduktan sonraki süreçte yerel ve uluslararası basının ilgisi hakkında bilgi verebilir misiniz?
12. Sakin şehir üyeliği kapsamında gelecekte planladığınız projeler nelerdir?
13. Sakin şehir adaylık sürecinde olan kent yöneticilerine tavsiyeleriniz nelerdir?

ARAŞTIRMA SONUÇLARI ve ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, sakin şehir temsilcileri ile yapılan salyangoz logosuna sahip olmanın üye şehirlerde meydana getirdiği değişimleri ele alan nitel araştırma kapsamında uygulanan mülakat sonuçları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Sakin şehir temsilcilerinin kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri cevap ve değerlendirmeler incelendiğinde; salyangoz logosuna sahip olmanın bütün belediyeler açısından farklı önem taşıdığı görülmektedir. Bu anlamda salyangoz logosuna sahip olma konusunda sakin şehir temsilcilerinin logoya yükledikleri anlamda farklılaşmaktadır. Sakin şehir temsilcilerinin logo ile ilgili ortak düşünceleri, büyük ve küreselleşme karşıtı bir ailenin farklı özellikleri ile ön plana çıkmak isteyen küçük ve özel bir parçası oldukları konusunda birleşmektedir.

Sakin şehir felsefesi ile ilgili faaliyetlere yönelik sakin şehir temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, faaliyetlerin sakin şehir felsefesine uygun olarak Türkiye'deki sakin şehirlerin kendilerini özel hissettikleri alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Sakin şehir faaliyetleri ile ilgilenen birimlerin varlığı ile ilgili sakin şehir temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, faaliyetlerin genellikle ayrı bir birimden ziyade basın, yayın ve halkla ilişkiler müdürlüğü tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

Sakin şehir üyeliği ile ilgili yerel halkın tepkisine yönelik sakin şehir temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, genel anlamda bütün sakin şehirlerde halkın salyangoz logosu ve sakin şehir uygulamaları hakkında başlangıçta fikir sahibi olmadıkları, sonrasında gelişen süreçte ise sakin şehir logo ve uygulamalarını benimsedikleri görülmektedir.

Sakin şehir üyeliği ile ilgili esnafın tepkisine yönelik sakin şehir temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, esnafın Sakin Şehir Birliği'ne üyelik durumunu genellikle artan ziyaretçi sayısı anlamında değerlendirdikleri ve bu anlamda salyangoz logosunun satışları arttırıcı bir etken olarak kabul edip benimsedikleri anlaşılmaktadır.

Sakin şehir üyeliğinin turizm yatırımlarına olan etkisine yönelik sakin şehir temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, yatırımların genel anlamda sakin şehir üyelikleri ile ilgisi olmadığı konusunda genel görüş hâkimdir.

Sakin şehir üyeliğinin yerel yönetim hizmetlerinde meydana getirdiği değişikliklere yönelik sakin şehir

temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, Türkiye'de yer alan sakin şehirlerin genelde adaylık sürecinde Sakin Şehir Genel Merkezi'ne yerine getirmeyi vaat ettikleri hizmetleri gerçekleştirme çabasında oldukları anlaşılmaktadır.

Çevreci örgütler ile üyelik sürecinin ardından kurulan iletişime yönelik cevaplar incelendiğinde; Seferihisar belediyesi dışında Türkiye'deki diğer sakin şehirlerin çevreci örgütler ile ortak projeler gerçekleştirmedikleri anlaşılmaktadır.

Sakin şehir üyeliğinin ziyaretçi sayısı üzerindeki etkisine yönelik sakin şehir temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, ziyaretçi sayılarının Seferihisar ve Gökçeada dışında ciddi anlamda bir artışa sebebiyet vermediği, diğer sakin şehirlerde genelde günübirlikçi ziyaretçi sayılarında artışın meydana geldiği gözlemlenmektedir.

Sakin şehir üyeliği ardından ziyaretçi profilinde gözlenen değişikliğe yönelik sakin şehir temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, tüm sakin şehirlere akademisyen ve sakin şehirler hakkında araştırma yapan kişilerin ilgilerinin arttığı tespit edilmiştir.

Sakin şehir üyeliği ardından ulusal ve uluslararası basının ilgisine yönelik sakin şehir temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, özellikle TRT tarafından hazırlanarak yayınlanan sakin şehir belgesel kuşağının ulusal basında yer almasının Türkiye'de bulunan sakin şehir yerel yöneticileri tarafından son derece memnun edici bir şekilde karşılandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca üyeliklerin ardından sakin şehirlere özellikle ulusal basında daha fazla yer verildiği belirtilmektedir.

Gelecekte sakin şehir anlayışı kapsamında planlanan projelere yönelik sakin şehir temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, Halfeti, Yenipazar ve Akyaka'nın proje üretmekte ciddi sıkıntılar içerisinde olduğu ve bu durumunda belirtilen sakin şehirlerin gelecekte üyeliğin devamı ile ilgili endişelere sebebiyet vereceği anlaşılmaktadır. Geleceğe yönelik proje planlama kapsamında Seferihisar'ın Türkiye'de yer alan diğer sakin şehirlerden uzak ara önde olduğu tespit edilmiştir.

Sakin şehir adaylık sürecinde olan kent yöneticilerine tavsiyelere yönelik sakin şehir temsilcileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, proje ekiplerine verilmesi gereken önemin altı sürekli olarak çizilmiştir. Proje ekibi verimliliğinin üyeliğin devam ettirilebilmesi açısından önemi vurgulanarak, projelerin özellikle kadın ve çocukları kapsamasına önem verilmesi istenmiştir.

Nitel araştırma kapsamında sakin şehir temsilcileri ile yapılan mülakatlar sonucunda neredeyse bütün temsilcilerin Sakin Şehir Genel Merkezi'nin uyguladığı yıllık üyelik aidatlarının yüksekliğinden şikâyet etmektedir ve bu durumun araştırmada özellikle belirtilmesi rica edilmiştir.

Araştırma kapsamında sakin şehir yaklaşımının Türkiye'deki uygulanış şekli ve mevcut durumun belirlenmesine ilişkin Türkiye'de sakin şehir ağında yer alan merkezlerin temsilcileri ile yapılan mülakatlar sonucunda; Seferihisar Belediyesinin Türkiye'deki sakin şehir başkenti sıfatıyla hayata geçirdiği ve geleceğe yönelik uygulamayı planladığı projeler ile sakinlik felsefesini günlük hayatın her alanına bütün paydaşları dâhil edecek şekilde yayabildiğini görmek mümkündür. Bu açıdan Seferihisar Sakin Şehir Birliği'ne üye ve aday kentler tarafından örnek alınabilecek nitelikte faaliyetlere imza atmaktadır. Seferihisar'ın bu başarısındaki en önemli etkenlerin başında yapılan bütün faaliyetlerin merkezine yöre halkının özellikle de kadın ve çocukların konmasıdır. Ayrıca adaylık sürecinden itibaren oluşturulan proje ekipleri ve yerel yönetim faaliyetlerindeki başarıları da Seferihisar ilçesini Türkiye'de bulunan diğer sakin şehirlerden ayırmaktadır. Seferihisar ülkemizin sakin şehir başkenti olmaktan ziyade gerçekleştirdiği projeler ile de kendisinden sonra sakin şehir olan belediyeler ve adaylık başvurusunda bulunan belediyeler içinde örnek sakin şehir olma özelliğini korumaktadır. Seferihisar'ın sakinlik konusundaki başarısının altında çevre ve kaynakların korunması konusunda son derece bilinçli olan Seferihisar halkı ve katılımcı yönetim anlayışıyla hareket eden Seferihisar yerel yönetimi bulunmaktadır. Seferihisar Belediyesi'nin katılımıyla başlayan sakinlik hareketi

ülkemizde adını duyurmak isteyen diğer küçük birçok kente de ilham kaynağı olmuştur. Türkiye'de sahip olduğu doğal, tarihi, kültürel değerleri koruyarak geleceğe aktarma amacında olan ve Sakin Şehir Birliği'ne üye olmak isteyen 60'a yakın aday kent bulunmaktadır. Bolu-Göynük, Giresun-Tirebolu, Siirt –Aydınlar başta olmak üzere birçok aday kent inceleme çalışmaları kapsamında Ulusal Koordinasyon Komitesi başkanlığı tarafından ziyaret edilerek sakin şehir olma kriterlerine uygunluğu değerlendirilmektedir (http://cittaslowturkiye.org/savsat).

KAYNAKÇA

1. Acar, Y. (2016). *Turistlerin Sakin Şehirleri Tercih Nedenleri, Memnuniyet Düzeyleri ve Tekrar Ziyaret Etme Niyetleri: Türkiye'deki Sakin Şehirlerin Değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Aksaray Üniversitesi, Aksaray.

2. Beatley, T. (2005). *Nativeto nowhere: Sustainable home and community in a global age. (1st Edition).* Washington, DC: Island Press,

3. Bilgi, M.(2013). Türkiye'nin sakin şehirlerinde permakültürel koruma, planlama, yönetim ve eğitim pratikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29,* 45-59.

4. Coşar, Y. (2013). Y*avaş şehir (cıttaslow) olgusunun turist davranışları ve yerel halkın kentsel yaşam kalitesi algısına etkileri.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

5. Çiner, C. (2011). Cittaslow hareketi ve türkiye'deki uygulamaları. *Memleket Mevzuat, (71)* 12-23.

6. Günerhan, S., Erdem, Ü. & Günerhan, H. (2010). Çevre ve enerji açısından yavaş şehir hareketinin gelişimi. *Tesisat Mühendisliği, 118,* 32-37.

7. Sezgin, M. & Ünüvar, Ş. (2011). *Yavaş şehir; sürdürülebilirlik ve şehir pazarlaması ekseninde.* Konya: Çizgi Kitabevi

8. Sırım, V.(2012). "Çevreyle Bütünleşmiş Bir Yerel Yönetim Örneği Olarak 'Sakin Şehir' Hareketi ve Türkiye'nin Potansiyeli,*" Türk Tarih ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 1(4),119-131.*

9. Sungur, Z. (2013). Türkiye'nin Sakin Şehirlerindeki Kadın Girişimciliğine Sosyolojik Bir Bakış. *Internatıonal Conference On EurasıanEconomıes,17th-18th September 2013-St. Petersburg (s.641-650). Ankara: Beykent University*

10. Mayer, H.& Knox, P.L. (2006). Slow cities: Sustainable places in a fast world. *Journal of Urban Affairs, 28(4),* 321-334.

11. Miele, M.(2008). Citta slow: Producing slowness against the fast life, *Space and Polity, 12 (1),* 135-156.

12. Pink, S. (2009). Urban social movements and small places- slow cities as sites of activism. *City, 13(4),* 451-465.

13. Yurtseven, H. R., Kaya, O. & Harman, S. (2010). *Yavaş hareketi* Ankara: Detay.

Cittaslow International Charter, (2014). 4, 5, 29.

14. Yavaş Hareketi. (2016). 01.12.2014 tarihinde, http://www.slowmovement.com sayfasından erişilmiştir.

15. Citta Slow, Citta Slow (Sakin Şehir) Resmi Logo ve Sloganı. (2015). 01.12.2014 tarihinde, http://www.cittaslow.com sayfasından erişilmiştir.

16. Citta Slow, Citta Slow Türkiye Ağı Resmi Logosu. (2014). 05.11.2014 tarihinde http://www.cittaslow.org/network/country/35 sayfasından erişilmiştir.

17. Citta Slow Türkiye, Citta Slow Üyelik Süreci ve Kriterleri. (2014). 05.12.2014 tarihinde, http://cittaslowturkiye.org/uyelik/) sayfasından erişilmiştir.

18. Citta Slow Türkiye, Sakin Şehir Şavşat Hakkında. (2014). 12.12.2014 tarihinde http://cittaslowturkiye.org/savsat) sayfasından erişilmiştir

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(59)

Serkan SABANCI[230]

MANAVGAT'TA TURİZM VE KENTLEŞMENİN GELİŞME SÜRECİ

DEVELOPMENT PROCESS OF TOURISM AND URBANISATION IN MANAVGAT

ÖZ

Manavgat, 1980 yıllardan önce verimli ovaları sayesinde bir tarım kenti iken, Güney Ege kıyıları, Antalya körfezinin batı kıyıları (Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi) ve doğu kıyıları (Side Turizm Projesi), 1982 tarihli 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu kapsamına alınmıştır. Manavgat, bu tarihten sonra hızlı bir kentleşme sürecine girmiş ve sahil şeridinin belirlenen alanlarında, teşvik kredileri ile birlikte konaklama tesislerinin yapımı hızlanmıştır.

Özellikle 90'lı ve 2000'li yıllardan sonra turizm ve diğer iş sahalarının gelişmesi ile birlikte, şehirde hızlı bir göç ve nüfus artışı gözlemlenmiştir. Göçlerin ve nüfusun artması ile birlikte tarım alanları, ormanlık alanlar, turizm ve yerleşmeye açılarak adeta kentin görünümü değişmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kentleşme, Nüfus, Göç, Manavgat.

ABSTRACT

Before 1980s, while Manavgat was an agriculture town; the south coast of the Aegean, the west coast of Antalya Gulf (by South Antalya Tourism Development Project) and the east coasts (by Side Tourism Project) were included in the scope of the Tourism Promotion Law dated 1982 numbered 2634. Following this date, Manavgat entered into the process of rapid urbanisation and building of accommodation facilities in certain areas of the coastline was accelerated by incentive credits.

Especially after 1990s and 2000s, a rapid migration and population increase were seen in the city associated with the progress in tourism and other employment opportunities. Due to the increasing migration and population, opening agricultural areas and forestlands for settlement, the view of the city has been changed.

Keywords: *Tourism, Urbanization, Population, Migration, Manavgat.*

[230] **Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Türkiye Coğrafyası A.B.D.,Siirt/TÜRKİYE; E-posta: sabanciserkan@gmail.com**

1. GİRİŞ

Deniz, turizmde doğal çekici kaynakların başında gelmektedir. Denizle beraber kıyılar, kumsallar, koylar, doğal güzellikler ve denizle bağlantılı birçok aktivite, turistlerin ilgisini çekmektedir. Denize bağlı olarak gelişen turizmle birlikte, ulaşım, konaklama gibi birçok noktada yatırımlar yapılarak, şehirler gelişmekte ve görünümü değişmektedir (Doğaner, 2001). Ülkemizde turizmin gelişmesi özellikle son 50 yılda önem kazanmış ve planlama dönemine geçildiği 1963 yılından itibaren ise turizmin geliştirilmesine ayrı bir önem verilmiştir. Daha sonra çıkartılan 1982 tarihli 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ise Türk turizminin dönüm noktasını oluşturmuştur (İTO, 1988). Bu kanunla birlikte Akdeniz ve Ege kıyıları boyunca yer alan yerleşmeler, birer birer turizm alanına dönüşmüş, pek çok kırsal yerleşme turizmin etkisiyle ekonomik, toplumsal ve mekansal açıdan değişim ve gelişim göstererek, değer kazanmıştır (Günal, 2001). Manavgat'ta da özellikle 1990'lı yıllardan sonra tarım ekonomisinden turizm ekonomisine hızlı bir geçiş olmuş, şehir bu yıllardan itibaren çok hızlı göç ve nüfus artışına sahne olmuştur. Hızlı nüfus artışı ile birlikte tarım alanları, ormanlık alanlar, hem turizme hem de yerleşmeye açılarak şehir genişlemiştir. Turizm, şehri ekonomik olarak geliştirirken, çarpık kentleşmeyi hızlandırmış ve birçok tahribatı da beraberinde getirmiştir.

2. Bulgular ve Analiz

2.1. İnceleme Sahasının Yeri ve Genel Özellikler

Manavgat; Akdeniz Bölgesi'nin Antalya Bölümü'nün Antalya Yöresi içinde yer alır. Antalya Yöresi; Doğuda Manavgat ile batıda Antalya körfezi arasında Toros Dağları'nın Akdeniz'e bakan kesimini oluşturur (Atalay ve Mortan, 2003). Manavgat batıdan Muğla ve Denizli, kuzeybatıdan Burdur ve Isparta, kuzeydoğudan Konya ve Karaman, doğudan Mersin ile çevrili olup, güneyde Akdeniz'e açılan Antalya il sınırları içerisinde bulunmaktadır. Manavgat; Antalya'nın ilçelerinden, batıda Serik, kuzeydoğuda İbradı, Gündoğmuş ve Akseki, güneydoğuda Alanya ve güneyde ise Akdeniz ile çevrilidir (Şekil 1).

2.2. Yerleşme Tarihi

Manavgat İlçesinin kuruluş tarihi ile ilgili olarak kesin bir tarih olmasa da, bölge paleolitik çağdan günümüze kadar gelen bir uygarlığın varlığına işaret etmektedir. Karataş-Semahüyük kazılarında bronz çağına ait yeni bilgiler elde edilmiştir. Bölgenin tarihi M.Ö. 14. ve 15. yy'da Yunan efsanelerine göre değerlendirilir. Manavgat'ta yer alan Side (Selimiye Köyü) ve Selge (Altınkaya Köyü) antik kentlerinin MÖ 6. yüzyılda kuruldukları tahmin edilmektedir. Manavgat 1220 yılında Selçuklu, 1472 yılında ise Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altına girmiştir. Manavgat adı buraya ilk yerleşen ve kendilerine manav adını veren Türkler tarafından verilmiştir (URL 1).

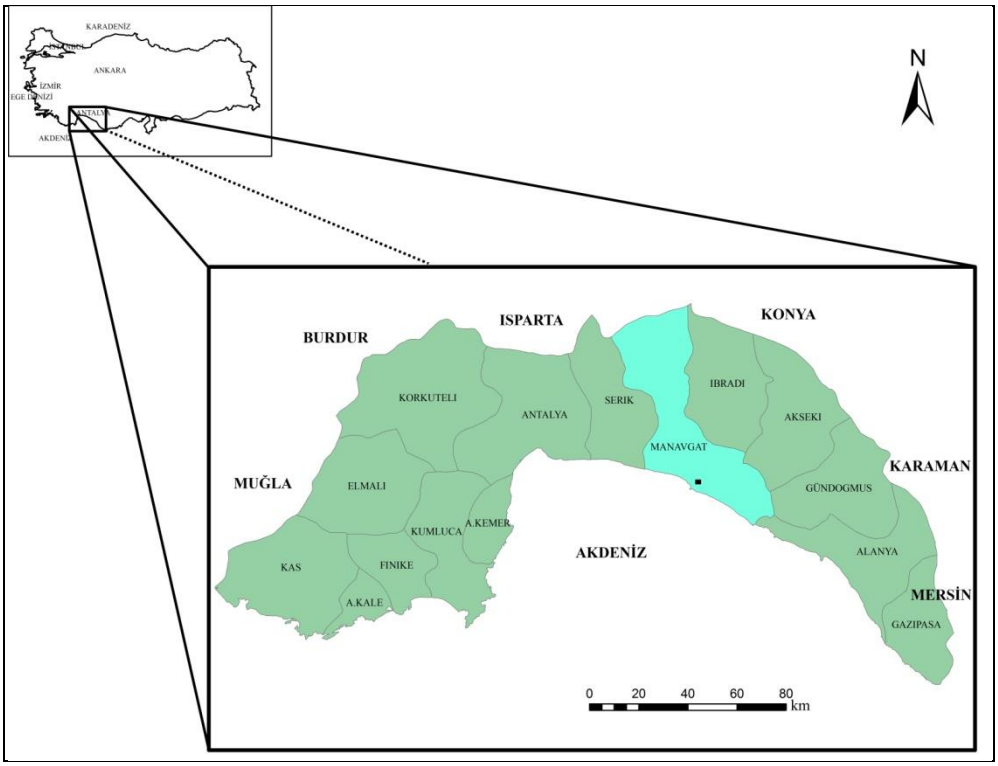

Şekil 1. Çalışma sahasının konumu

2.3. İklim ve Bitki Örtüsü

Devlet Meteoroloji İstasyonu'ndan alınan veriler göre; Manavgat'ın iklimi Akdeniz İklimi'dir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Don olayı tüm yıl boyunca ancak birkaç gün görülmektedir. Bazı yıllarda ise hiç don olmadığı gözlemlenmiştir. Manavgat'ta yıllık ortalama sıcaklık 18,6 °C, yıllık amplütüd 17,3 °C'dir. Manavgat'ta en yüksek sıcaklık ortalamasına sahip ay Temmuz ayı iken en düşük sıcaklık ortalamasına sahip ay ise Ocak ayıdır. Manavgat'ın yıllık yağış toplamı ortalaması 1102 mm'dir. Yağışın mevsimlere dağılışına bakıldığında Manavgat'ta en fazla yağış alan mevsimin kış mevsimi olduğu görülmektedir (%59,88). En az yağış alan mevsim yaz mevsimidir (%1,26). Sonbaharda yağış oranı % 23,68 ve ilkbaharda ise % 15,17'dir (Sabancı, 2012; 2016); (Tablo 1).

Tablo 1. Manavgat'ın sıcaklık ve yağış ortalamaları

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Sıcaklık	10,6	10,8	12,9	16,1	20,3	24,9	27,9	27,8	24,7	20,4	15,4	12,0	18,6
Yağış	241,5	167,5	92,5	50,2	24,5	8,7	1,3	3,9	14	89,7	157,3	250,9	1.102

Manavgat'ın bitki örtüsüne baktığımızda yatay yönde belirgin farklar görülmemekle birlikte dikey

yönde değişen iklim, topografya ve toprak özelliklerine bağlı olarak değişik bitki ve toplulukları görülmektedir. Tipik Akdeniz iklim bölgesinde kızılçam ormanlarının tahrip edildiği yerlerde maki topluluğu ile maki ve kızılçam ormanlarının tahrip edildiği, terk edilen tarım alanlarında öncü topluluk olarak gelen garigler yaygındır (Atalay, 2008a-b). Kıyı kesiminden belli bir yükseltiye kadar garig-maki formasyonları ve kızılçam (*Pinus brutia*) ile başlayan doğal bitki örtüsü daha yükseklere çıkıldıkça belli bir yükseltiye kadar kızılçamla devam edip, daha sonra karaçam (*Pinus nigra*), ardıç (*Juniperus excelsa*), göknar (*Abies cilicica*) ve sedir (*Cedrus libani*) ağaçlarının hâkim olduğu bir bitki örtüsüne yerini bırakır. 2000-2100 metrelerden sonra düşük sıcaklık şartları ağaç yetişmesine imkân vermez ve bu yükseltiden sonra alpin bitkiler kuşağı başlar (Erinç, 1977; Sabancı, 2015; 2016).

2.4. Nüfus

Manavgat iklim koşullarının uygunluğu, tarım alanlarının verimliliği ve özellikle de 90'lı yıllardan sonra artan turizm ekonomisiyle sürekli göç almaktadır. Devlet istatistik enstitüsü nüfus verilerine göre Manavgat'ın nüfusu 1965'te 48.747, 1985'te 85.547, 2000'te, 199.385, 2015'te 222.419 olmuştur (URL 2); (Tablo 2). Manavgat'ın kıyı mahallelerindeki nüfus hem kırsal kesime göre, hem de komşu ilçelere göre daha hızlı artmaktadır. Özellikle turizm, ayrıca verimli ovaları ile tarım, ve diğer iş olanaklarının fazlalığı Manavgat'ı sürekli bir göç olayına maruz bırakmaktadır.

Tablo 2. Manavgat'ın 1965-2015 arası nüfus verileri

Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus
1965	48.747	2008	179.311
1970	60.741	2009	179.379
1975	68.418	2010	185.134
1980	73.511	2011	193.738
1985	87.547	2012	201.027
1990	115.731	2013	208.526
2000	199.385	2014	215.526
2007	165.114	2015	222.419

2.5. Ekonomi

İlçenin ekonomisi büyük oranda turizm ve tarıma bağlıdır. Kıyı kesiminde ve şehir merkezinde turizme dayanan ekonomi, kırsal ve yüksek kesimlerde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Başlıca tarım ürünleri; İncir, üzüm, narenciye, karpuz, yer fıstığı, pamuk, susam ve meyve üretimidir. Son yıllarda zeytincilik faaliyetleri de önem kazanmıştır. Ayrıca seracılık faaliyetleri de oldukça yaygındır (Fotoğraf 1). Hayvancılık faaliyetleri özellikle yüksek kesimlerde ve yaylalarda yapılmaktadır. Kırsal kesimin en önemli geçim kaynağıdır. Küçükbaş hayvancılığı ve keçi yetiştiriciliği ağırlıktadır. Baharın gelişiyle birlikte yüksek kesimlerdeki yaylalara, hem hayvancılık için hem de yaz dönemini yaylalarda geçirmek için göçler başlar. Aynı zamanda bölgede arıcılıkta önemli bir geçim kaynağıdır. İlçede sanayi gelişmemiş olsa da tarıma dayalı olarak pek çok fabrikanın yanında, maden ve taş ocakları da bulunmaktadır. Yine turizmin gelişmesiyle birlikte hem turizm tesisleri hem de göçlere bağlı olarak inşaat sektörü de gelişmektedir (Sabancı, 2015; 2016; URL 3; URL,4).

Fotoğraf 1. (a) Manavgat'ta örtü altı tarımı ve **(b)** meyvecilik faaliyetleri

2.6. Turizm ve Kentleşme

Manavgat, 2283 km²'lik yüzölçümü 65 km'lik sahil şeridi ile Antalya'nın 2. büyük ilçesi olup en önemli turizm ilçelerindendir. Çolaklı, Evrenseki, Ilıca, Kızılot, Kızılağaç, Side, Gündoğdu, Sorgun, Titreyengöl önemli turizm merkezleridir. Şehir, deniz turizmine bağlı olarak gelişmesine rağmen aynı zamanda alternatif birçok güzelliği de bulunmaktadır. Side antik kenti, Manavgat Irmağı, Manavgat şelalesi, Köprülü kanyon, karstik mağaraları ve yeşil doğası turizm için oldukça önemlidir. Manavgat'ta deniz turizminin yanında tarihi güzellikler, dağ turizmi, akarsu turizmi de turistlerin oldukça ilgisini çekmektedir (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2.(a) Köprülü kanyonda rafting **(b)** Kızılağaç mevkiinde su sporları yapılan bir tesis

Manavgat, Manavgat Irmağı kenarında kurulan ve verimli topraklara sahip bir şehirdir. 1990'lara kadar ekonomisi tarıma dayanırken, turizm sektörünün gelişmesiyle bir çok yatırım almış (Fotoğraf 3) ve göçlerle nüfusu sürekli artmıştır. Bu nüfus artışı özellikle Serik ilçesinin yanında iş imkanının kısıtlı olduğu ve oldukça engebeli Akseki, Gündoğmuş gibi yükseltisi fazla olan ilçelerden olmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin birçok şehrinden de bölgeye çalışmaya gelip buraya yerleşenler olmuştur.

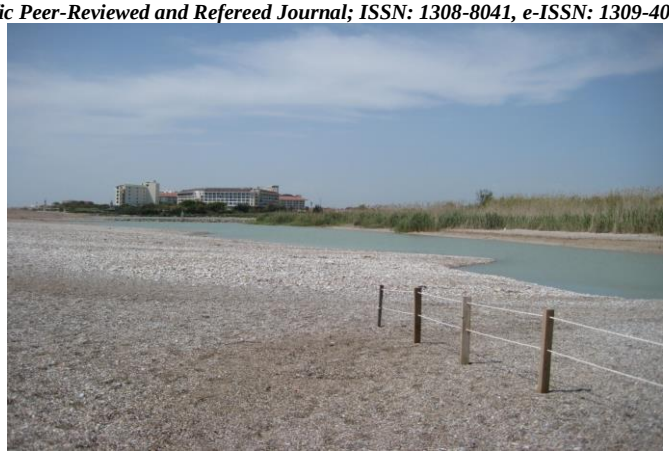

Fotoğraf 3. Manavgat şehrinin etrafında kurulduğu Manavgat Irmağı ve Kızılot Mahallesinde 5 yıldızlı bir turizm tesisi

Şehre her yıl gelen turist sayısı artmakta ve önemli miktarda döviz bırakmaktadır. 2015 yılında Manavgat'a gelen 3.586.677 turist, 3 milyar 426 milyon dolar gelir bırakmıştır (Tablo 3). Ancak 2015 yılında Rusya ile yaşanan kriz ve terör gibi sorunlar yüzünden gelen turist sayısı bir önceki yıla göre tüm Türkiye'de olduğu gibi düşüş göstermiştir (MATSO, 2016).

Tablo 3. 2015 yılında Manavgat'a gelen turist sayısı ve bıraktığı döviz miktarı (MATSO, 2016)

	Gelen turist sayısı	Turizm geliri
Türkiye	36.244.632	31 milyar 464 milyon
Antalya	10.868.688	10 milyar 383 milyon
Manavgat	3.586.677	3 milyar 426 milyon

Turizmle beraber artan şehirleşme kentin siluetini oldukça değiştirmiştir. 1990'lardan önce genelde tarım ekonomisine bağlı olan şehirde mimari de genellikle müstakil tarzda evler görülürken, turizmle beraber hızlı yapılaşma çarpık kentleşmeyi hızlandırmıştır. Hızlı nüfus artışı ile tarım alanları ve orman alanları önemli ölçüde tahrip edilerek şehrin yüzü değişmiştir. Manavgat'ta 1985-2015 arası orman yangınlarına baktığımızda 30 yıllık süreçte 4.514,366 hektarlık bir alanın yandığını görmekteyiz. Yangın dağılışı incelendiğinde, yangınların genellikle kıyı şeridinde ve yerleşmelere yakın yerlerde olduğunu görmekteyiz. Antalya 13. Orman Bölge Müdürlüğü'nün verilerine bakıldığında iklim nedenli yangınlar dışında insan kaynaklı bir çok yangın görmekteyiz. Bu sebepler arasında tarım alanı açma, mera alanı açma dışında kasti olarak çıkarılan yangınlardan belli bir süre sonra, yanan bu bölgelerin ya turizm faaliyetine ya da yerleşmeye açıldığını görebiliriz. Bu da bize turizm ile beraber gelişen şehirleşmenin bölge üzerinde olumsuz etkilerini göstermektedir.

3. Sonuç

Manavgat'ta özellikle 1990'lardan sonra hızla gelişen turizm sektörü ile birlikte kentin silueti değişmeye başlamış, tarım ekonomisinden turizm gelirlerinin hızla arttığı hizmet sektörüne geçiş olmuştur. Turizm ile birlikte iş imkanlarının artmasından dolayı şehir hem çevresinden hem de diğer bölgelerden sürekli göç almış ve nüfusu sürekli olarak artmıştır. Nüfusun plansız artması ve göçlerle kentin mimarisi değişmiş ve çarpık bir kentleşme ortaya çıkmıştır. Artan nüfus ve turizmin gelişmesiyle tarım alanlarının yanında ormanlarda ciddi şekilde tahrip edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Antalya Orman 13. Bölge Müdürlüğü, (2015). Manavgat Orman Yangın Verileri.
2. Atalay, İ ve Mortan, K. (2003). *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkılâp Kitabevi. s:280-360, İstanbul.
3. Atalay, İ., (2008a). Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası Cilt I, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir.
4. Atalay, İ., (2008b). Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası Cilt II, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir.
5. DMİ., (2012). Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Manavgat'a ait yayınlanmamış iklim verileri, Ankara.
6. Doğaner, S., (2001). Türkiye Turizm Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul.
7. Erinç, S.(1977). Vejetasyon Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi yayını, İstanbul.
8. Günal, N. (2001). Turizmin kırsal yerleşme üzerine etkilerine tipik bir örnek: Kadriye (Antalya). *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı 37, cilt 37, s: 1-21.
9. İTO, (1988). 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve İlgili Yönetmelikler, İstanbul Ticaret Odası, Yayın no: 1988-36, İstanbul.
10. MATSO, (2016). Manavgat Ticaret ve Sanayi Odası, Turizm ve Manavgat için Acil Önlemler Raporu.
11. Sabancı, S. (2012). Alanya ve Manavgat'ın İklim Özelikleri, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
12. Sabancı, S. (2015). Human Impact on Natural Vegetation: A Case Study of Karpuz Stream Basin (East of Manavgat), Environment and Ecology at The Beginning of the 21st Century, St. Kimment Ohridski Univerversity Press, s: 355-366.
13. Sabancı, S. (2016). Karpuz Çayı Havzası'nın Hidrografik Analizi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
14. URL 1: http://www.manavgat.bel.tr/tarihce
15. URL 2: http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=TVqsV5XSRW5RGgthvLsQk2C1YlJckpyGpPQ6VBZbtmK18W1yR9pJ!841993490
16. URL 3: https://tr.wikipedia.org/wiki/Manavgat#Ekonomi
17. URL 4: http://www.matso.org.tr/

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(60)

Yrd. Doç. Dr. Deniz Palalar Alkan[231]; Dr. Bilal Çankır[232]

LİDER ÜYE ETKİLEŞİMİNİN POZİTİF SES ÇIKARTMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE DAĞITIM ADALETİNİN ARACILIK ETKİSİ

THE MEDIATING ROLE OF DISTRIBUTIONAL JUSTICE ON THE EFFECT OF LEADER MEMBER EXCHANGE ON POSITIVE VOICE BEHAVIOR

ÖZ

Bu araştırma lider-üye etkileşimi, dağıtım adaleti ve pozitif ses çıkartma değişkenlerinin birbirleri arasındaki ve lider üye etkileşiminin pozitif ses davranışı üzerindeki etkisinde dağıtım adaletinin aracılık rolüne ilişkin etkisini hiyerarşik regresyon analizi ile ortaya çıkmayı amaçlamaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla 238 çalışan ile bir anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasında lider-üye etkileşimi için Liden ve Maslyn (1998) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Gürboyoğlu (2009) tarafından yapılan "LMX" ölçeği, dağıtım adaleti için Colquitt'in (2001) geliştirdiği Meydan tarafından (2010) Türkçeye uyarlanan "Örgütsel Adalet Ölçeği", pozitif ses çıkarma değişkeni için Maynes ve Podsakoff (2014) tarafından geliştirilen ve Çankır (2016) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan "Pozitif Ses Çıkarma Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda tüm değişkenlerin birbirleriyle anlamlı ve pozitif bir ilişkisi olduğu ve dağıtım adaletinin lider üye etkileşimi ve pozitif ses çıkarma davranışı üzerindeki etkisinde kısmi aracılık etkisi saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lider-Üye Etkileşimi, Dağıtım Adaleti, Pozitif Ses Çıkartma Davranışı.
JEL Kodları: M10, M12, M14.

ABSTRACT

The purpose of the study is to examine the relation between leader member exchange, organizational identification and positive voice variables. Also, the study aims to find out the mediatory role of distributional justice between leader member exchange and positive voice. A survey was conducted from 238 employees to determine the relationship between the variables.

The scales used within the questionnaire are for leader member exchange (LMX) scale developed by Liden and Maslyn (1998) which adapted to the Turkish by Gürboyoğlu (2009); distributional justice scale developed by Colquitt (2001) and adapted to turkish by Meydan (2010); positive voice scale developed by Maynes and Podsakoff (2014) and adapted to Turkish by Çankır (2016). The results of correlation analysis have shown that all the variables had a meaningful and positive relation with each other along with partial mediatory role of distributional justice between leader memeber exchange and positive voice variables.

Keywords: *Leader Member Exchange, Distributional Justice, Positive Voice Behavior.*
JEL Codes: *M10, M12, M14.*

[231] **Haliç Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü, Kırklareli/TÜRKİYE; dpalkan@gmail.com**
[232] **Kırklareli Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Kırklareli/TÜRKİYE; bilalcankir@gmail.com**

GİRİŞ

Günümüzde artan rekabet kurumları ciddi bir şekilde zorlamaktadır. İşletmeler stratejik rekabet üstünlüğü sağlama ve sürdürülebilir büyümeyi yakalamak için tüm kaynaklarını en verimli bir şekilde kullanmaya gayret göstermektedirler. Bu kaynaklar arasında insan kaynağının önemi gün geçtikçe artmaktadır. İşletmeler istihdam sağladığı çalışanların çalıştıkları kuruma bağlı, işini severek ve canlı bir şekilde yapan, çalışma arkadaşları ve tüm yönetim kademeleri ile uyumlu, işletme amaçları ve hedefleri doğrultusunda faaliyet gösteren birer birey olmalarını arzulamaktadır. Bununla ilgili değişik eğitim ve seminer faaliyetleri yürüten işletmeler değişik iş geliştirme, müdahale yöntemleri, rotasyon gibi uygulamaları yürürlüğe koymaktadır.

Çalışmanın amacı bir işletmede çalışan işgörenlerin o işletme için pozitif ses çıkartma davranışlarını gösterip göstermediklerini ve bu davranışın lider-üye etkileşimi ve örgütsel özdeşleşme ile ilişkisinin olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Kavramsal çerçeve kısmında önce pozitif ses çıkartma davranışı, ardından lider-üye etkileşimi ve örgütsel özdeşleşme konuları aktarılacaktır. Sonrasında araştırma kapsamında kullanılan yöntem, elde edilen bulgular ve araştırmanın sonucu ile araştırma nihayete erdirilecektir.

Pozitif Ses Çıkartma

İlk ses çıkartma davranışı çalışmaları bireysel ses çıkartmanın topluluk düzeyinde nasıl gerçekleştiği üzerine yapılmıştır (Podsakoff vd., 2015). Ses çıkartma davranışı kavramı iki an akımın etkisindedir. Bunlardan ilki kurumsal problemler ve iş tatminsizliğini gidermek amacıyla yapıcı öneriler içeren Hirschman (1970)'ın çıkış-ses-sadakat ve reddetme modeline dayanmaktadır (Withey ve Cooper, 1989). Bu modele göre birey işten kaçınma ve işi terk etme yerine; mevcut sorunun çözümü için mücadeleye girme, bu sorunla ilgili karşı bildirimde bulunma, bireysel ya da toplu bir şekilde değişim için iki taraflı müzakere yoluna gitme yolunu tercih etmektedir (Hirschman, 1970). İkinci ana akım ise ekstra rol davranışı ya da örgütsel vatandaşlık davranışı kapsamında ses çıkartmayı değerlendirmektedir. Bu akıma göre ses çıkartma, spontane ve mücadeleci davranışlar vasıtasıyla kurumun etkili çalışmasını amaçlamakta ve iş tatminsizliği nedeniyle ortaya çıkmayan bir özellik taşımaktadır (Van Dyne ve LePine, 1998'den Akt. Hsiung, 2012).

Çalışanın görevini yürütürken, iş sürecinde çıkan aksaklıkların çözümüne katkıda bulunması, ilave sorumluluk almasını gerektirmektedir. Bu ilave sorumluluk ile iş sürecinin etkinlik ve verimliliğinin de artması amaçlanmaktadır. İlave sorumluluk davranışı temel olarak destekleyici ve meydan okuyucu olarak alt boyutlara ayrılmaktadır (Van Dyne vd., 1995 Akt. Arslan ve Yener, 2016). Ses çıkartma davranışı üzerine kavramı daha da genişletmek için çalışmalar Maynes ve Podsakoff (2014) tarafından yürütülmüştür. Bu yazarlara göre ses çıkartma davranışı destekleyici, yapıcı, korumacı ve yıkıcı olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır. Bunlardan destekleyici ve korumacı ses çıkartma davranışları pozitif ses çıkartmanın alt boyutlarını oluşturmaktadır.

Destekleyici Ses Çıkartma

Pozitif ses çıkartmanın ilk boyutu destekleyici ses çıkartmadır. Destekleyici ses, çalışanın işle ilgili değerli gördüğü politikalar, programlar, hedefler, prosedürler vb. için destek vermek ya da haksız eleştirilerde aynı şeyleri savunmak için gönüllü olarak dile getirilmesidir. Çalışan bununla ilgili örgütsel prosedür ve hedeflere yönelik desteği ifade etmekte ve sözlü olarak diğer çalışanların eleştirdikleri örgütsel politikaları savunmaktadır (Maynes ve Podsakoff, 2014). Örgütsel vatandaşlık davranışında bulunan sivil erdem boyutu ile benzerlik göstermekle beraber bu tür davranışlar sadece konuşarak değil diğer iletişim kanalları kullanılarak da diğer kişilere aktarımı sağlanabilmektedir.

Yapıcı Ses Çıkartma

Pozitif ses çıkartmanın ikinci boyutu ise yapıcı ses çıkartmadır. Yapıcı ses, örgütsel işlevsel değişikliği iş bağlamı üzerinde etkilemek üzerine odaklanmış düşüncelerin, bilginin veya görüşlerin gönüllü olarak ifadesidir. Çalışanın standart çalışma süreçlerinde iyileştirmeler yapılması önerisi getirme ve yeni veya daha etkili iş metotları için fikir önerme gibi davranışlar yapıcı ses çıkartma davranışı için örnek verilebilmektedir (Maynes ve Podsakoff, 2014). Bu boyut da sivil erdemin etkisinin olduğu bir özellik taşımakla beraber Japon yönetim tarzında bulunan 5S'den 'Seiton' (düzenleme-yerleştirme) kapsamında düşünülebilmektedir.

Fredrickson'a (2001) göre pozitif duygular teorisi gereği olumlu geri bildirim veya takdir alan çalışanların kişisel kaynakları daha da gelişmekte, bireyin sahip olduğu olumlu duygular bireyi daha yeni şeyler denemeye itmektedir (Çankır, 2016). Pozitif ses çıkartma pozitif duygular teorisi kapsamında değerlendirilmekle beraber kişisel özelliklerle beraber bazı şartları da ihtiva etmektedir. Bunların başında yönetimin çalışanların fikir ve önerilerine açık olması yer almaktadır (Detert ve Burris, 2007). Ayrıca ses davranışları, çalışanların yöneticiler tarafından değerlendirildiğinde, çalışanların yapıcı değişim sorumluluğu ile pozitif yönde ilişkilidir (Fuller vd., 2006'den Akt. Nikolaou vd., 2008).

Lider-Üye Etkileşimi

Grean vd. (1973) lider-üye etkileşimi teorisini çalışanların liderler tarafından farklı muamele gördüğü, farklı kalitede lider-üye etkileşimi ile ilişkilerinin geliştirdiği varsayımı ile alanyazına kazandırılmıştır. Yüksek kaliteliden düşük kaliteli aralığındaki ilişkiler dikey ikili bağlantı modeli çerçevesinde ele alınmaktadır (Grean vd., 1973). Buna görev performansı, miktarı, gerçekliği ve hassasiyeti, resmî ve gayri resmi destek, takdir, saygı ve dikkat, olumlu ve olumsuz geri bildirim, maddi ödüller ile tanınma, zorlu ödevler ve kariyer fırsatları için takdir hakkı enlem ve karar gücü gibi unsurlar da dahildir (Graen ve Scandura, 1987'den Akt. Van Breukelen vd., 2012). Ancak, liderlerin farklı muamelenin doğası ve etkileri, bu değişkenin LMX kalitesinin temel bir bağıntısı olarak düşünülebilir olmasına rağmen, ampirik olarak pek araştırılamamıştır (Schriesheim vd., 2001'den Akt. Van Breukelen vd., 2012). Gerstner ve Day (1997)'e göre geleneksel liderlik yaklaşımları liderlerin üyelerine aynı tarzda ve aynı bakış açısıyla baktıklarını düşünülmektedir.

Lider-üye etkileşimi kuramı teorik bir çerçeve olarak ele alındığında, liderler tarafından ekiplerdeki sosyal ve görevle ilgili konular üzerinde de farklı muamele yaptığı bazı araştırmalar neticesinde ortaya çıkarılmıştır (Wang vd., 2005'den Akt. Hsiung, 2012). Lider-üye etkileşimi kuramı yöneticiler ile alt düzeyindeki çalışanların karşılıklı ilişkilerine yoğunlaşmaktadır. Salt liderin davranışlarını değil lider ve üyelerinin de birbiri ile olan etkileşimini de ortaya çıkarması açısından lider-üye etkileşimi diğer geleneksel liderlik teorilerinden farklı bir özelliğe sahiptir (Baş, Keskin ve Mert, 2010; Akt. Çankır, 2016). Yüksek bir lider-üye etkileşimi lider üye karşılıklı saygı, sevgi ve güvene dayanmaktadır (Dansereau, Graen ve Haga, 1975).

Rol teorisi lider-üye etkileşiminin dayandığı teorilerden birisidir. Esasen yöneticiler, iş atamaları yoluyla astların rol beklentilerini bildirir. Astların bu rol beklentilerine uyduğu ölçüde, yöneticiler işle ilgili kaynaklar sağlayarak, iş atamalarına meydan okumak ve bir astın özerkliğini arttırarak karşılık vermektedir (Graen ve Scandura, 1987). Buna göre, LMX başlangıçta, iş ile ilgili mübadeleye dayanan tek boyutlu bir ilişki olarak kavramsallaştırılmıştır. Bununla birlikte, rol teorisi, rollerin doğal olarak çok boyutlu olduğunu ortaya koymaktadır (Katz & Kahn, 1978'den Akt. Greguras ve Ford, 2006).

Hipotez 1: Lider-Üye Etkileşimi ile pozitif ses çıkartma davranışı arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki vardır.

Dağıtım Adaleti

Örgütsel adalet örgütsel verimlilik arayışında beşeri sermayenin etkin ve etkili yönetimi ile ilintili bir kavramdır. Çalışanın olumlu motivasyonu, birey-örgüt hedeflerinin uyumlaştırılması gibi örgütsel sürdürülebilirlik üzerindeki bu önemli hususlar örgütsel adaletin gerekliliğini vurgulamaktadır. Sosyal adalet teorilerinin işletmelere uyarlanması sonucu yönetim alanında gelişme gösteren örgütsel adalet kavramını açıklamada kullanılan teorilerden başlıcaları Homans'ın dağıtım adaleti ile Adams'ın eşitlik teorisidir. (Meydan, 2010: 69).

Adams'ın eşitlik teorisi çerçevesinde geliştirilen örgütsel adalet çalışanın örgüte yönelik eşitlik veya eşitsizlik algısına ek olarak bireyin elde ettiği başarı ve tatmin duygusu arasındaki doğrusal ilişkiyi ifade etmektedir. Böylelikle birey, elde ettiği kazanımları farklı örgütteki kendisi ile benzer konumdaki kişiler ile kıyaslamaya tabii tutmaktadır. Söz konusu kıyaslama sonucunda ise birey, eşitsizlik ile karşılaştığını düşünür ise örgüte yönelik çabalarını azaltarak bazı durumlarda örgütten ayrılmayı seçecektir. Buna karşıt eşitliğin olduğu durumlarda ise birey, verimli olarak görevini sürdürecektir. Bu çerçevede örgütsel adalet bireyin örgütündeki uygulamalara yönelik adalet algısı olarak da ifade edilebilmektedir. Örgütsel adalet üzerine en kapsamlı tanım ise kavramı örgütsel kaynakların dağıtımı, bu dağıtım kararlarının belirlenmesinde kullanılan süreçleri ve bu süreçlerin işleyişi ile ilgili kişilerarası normları içermektedir (Cropanzano, Bowen, Gilliland, 2007:35).

Literatürde örgütsel adaletin 3 farklı boyutu bulunmaktadır (Aryee, Budwar ve Chen, 2002; Lim, 2002). Bunlardan ilki dağıtım adaleti olup bireyin ücret ve terfi benzeri kararlara yönelik eşitlik algısını ifade etmektedir (Cohen – Charash ve Spector, 2001: 280). Bu noktada birey sergilediği performansın karşılığında elde ettiği kazanımları diğerlerinin katkı ve kazanımları ile kıyaslayarak dağıtım adaletine yönelik algısını oluşturmaktadır (McShane ve Von Glinow, 2009:101). Dağıtım adaleti bireyin kazançları üzerine odaklanmasından dolayı kavramı bilişsel, duygusal ve davranışsal temelleri ile ele almaktadır. Örgütte dağıtım adaletinin var olmaması ise bireylerin motivasyonlarına olumsuz etki ederek iş gören verimliliğine olumsuz yönde etki etmektedir. Örgütsel adaletin bir diğer boyutu süreç adaleti ise kazançların dağıtımına ilişkin kararları ve bu kararların uygulanmasında göz önünde bulundurulan süreçleri kapsamaktadır (Eker, 2006: 17). Örgütsel adaletin son boyutu ise etkileşim adaleti olarak tanımlanmaktadır. Bies ve Moag (1986) örgütsel adalet üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada çalışanların dağıtım ve süreçlerin adilliğine ek olarak bu süreçlerin uygulanması esnasında deneyimledikleri etkileşimleri ve davranışlara da önem verdiklerini ortaya koymuşlardır. Ancak bazı araştırmacılar etkileşim süreci ile süreç adaletinin birbirinden farklı bir kavram olmadığını; aksine tamamlayıcısı olduğunu savunmaktadırlar (Daily ve Kirk, 1992; Folger ve Konovsky, 1989, Greenberg, 1990: 411, Colquitt ve diğ., 2005: 30).

Bu çalışmada örgütsel adaletin yalnızca dağıtım adaleti ele alınmıştır. Dağıtım adaletinin seçilme sebebindeki başlıca neden yapılan çalışmalarda özellikle süreç adaleti ile dağıtım adaleti arasında yüksek korelasyonun varlığıdır (Folger 1987; Sweeney ve McFarlin 1997; Welbourne, Balkin ve Gomez Mejia 1995; Martocchio ve Judge 1995; Cropanzano ve Ambrose 2001; Colquitt vd., 2001). Bu yüksek korelasyonun sebebi ise kazanımlara ilişkin süreçlerin aynı zamanda bir sonuç olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sonuçlar adil olmayan bir dağıtımın, adil olmayan süreçlerin bir sonucu olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır (De Cremer, 2002; 329). Literatürdeki bazı çalışmalarda ise etkileşim adaleti ile işlemsel adalet benzer şekilde aynı kavram olarak değerlendirildiği görülmektedir (Colquitt (1999) Cropanzano ve Prehar (1999), Moorman (1991), (Charash ve Spector, 2001).

Hipotez 2: Lider-Üye Etkileşimi ile dağıtım adaleti arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki

vardır.

Hipotez 3: Dağıtım adaleti ile pozitif ses çıkartma davranışı arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki vardır.

Hipotez 4: Lider-Üye Etkileşiminin pozitif ses çıkartma davranışı üzerindeki etkisinde dağıtım adaletinin kısmi aracılık etkisi vardır.

Araştırma Modeli

Şekil 1: Araştırma Modeli

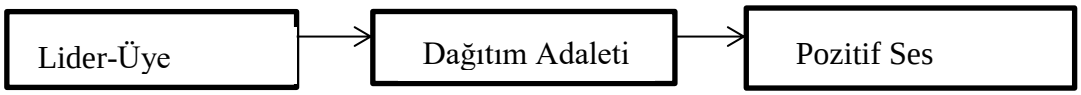

Yöntem

Modelin test edilmesi amacı ile araştırmanın örneklemi belirli bir sektör veya organizasyonda görev görev alan çalışanlar ile sınırlandırılmamıştır. Verilerin analizinde kolayda örnekleme metodu ile perakende sektöründe çalışan satış danışmanları ve yöneticiler ile araştırma yürütülmüştür. Anket formundan 238 adedi değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan değişkenlerin ölçümlenmesi bir anket formu aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Anket formunun birinci bölümünde çalışanların lider-üye etkileşim düzeyini belirlemeye yönelik olarak Liden ve Maslyn (1998) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Gürboyoğlu (2009) tarafından yapılan "LMX" ölçeği (α=0.865), ikinci bölümde çalışanların ses çıkarma düzeylerini belirlemeye yönelik olarak Maynes ve Podsakoff (2014) tarafından geliştirilen ve Çankır (2016) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan "Pozitif Ses Çıkarma" (α=0.713) (EK'de mevcut) ve üçüncü bölümde Colquitt'in (2001) geliştirdiği Özmen ve arkadaşları tarafından (2007) Türkçeye uyarlanan "Örgütsel Adalet Algısı" (α=0,931) ölçeği yer almıştır. Son bölümde ise araştırmaya katılanların demografik bulgularını belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

Bulgular

Örneklemin %43'ü kadın, %57'si ise erkektir. Araştırmaya katılanların %49'ü yönetici, %51 ise yönetim düzeyinde bulunmayan çalışandır. Örnekleme katılanların çoğunluğu 30 ile 33 yaş aralığındadır (%76,9). Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun iş yerinde bulunma süreleri ise 3-4 yıl arasındadır (%63).

Araştırma ölçekleri geçerlilikleri faktör analizi ile yapılmış lider-üye etkileşimi üç, pozitif ses çıkartma davranışı iki (destekleyici ve yapıcı ses çıkartma) ve dağıtım adaleti soruları ise tek faktör altında toplanmıştır. Ölçeklerin güvenirliklerinin ortaya çıkarılması için Cronbach Alpha analizi yapılmıştır. Lider-üye etkileşimi için bulunan alt boyutların güvenirlik katsayıları sırayla sadakat boyutu için α=0,892, duygu boyutu α=0,724 ve katkı boyutu için α=0,600 bulunmuştur. Pozitif ses çıkartma davranışının alt boyutları olan destekleyici ses çıkartmanın güvenilirlik katsayısı Cronbach α=0,773, yapıcı ses çıkartmanın güvenilirlik katsayısı α=0,851 bulunmuştur. Dağıtım adaletinin güvenilirlik katsayısı ise α=0,850 olarak bulunmuş ve tüm ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduğu saptanmıştır.

Araştırma değişkenlerinin alt boyutlarının ortalama değerleri ve standart sapmalar aşağıdaki Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırma Değişkenlerinin Ortalama Değerleri ve Standart Sapmaları

	Ortalama	Standart Sapma
LMX	2,15	,47
DAdalet	2,69	,71
Pozitif Ses	2,22	,37

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon analizi sonuçları Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo2. Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3
1 LMX	1,00		
2 DAdalet	,208**	1,00	
3 Pozitif Ses	,181**	,205**	1,00

**. Korelasyon katsayıları p<0.01 seviyesinde değerlidir.

Tablo 2'deki korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde lider-üye etkileşim düzeyinin pozitif ses çıkarma ve dağıtım adaleti değişkenleri ile anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Benzer şekilde çalışanların pozitif ses çıkarma düzeyleri ile dağıtım adaletine ilişkin algı düzeyleri arasında da anlamlı pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yapılan korelasyon analizi sonucunda araştırmanın ilk üç hipotezi doğrulanmıştır.

Lider-Üye Etkileşiminin Çalışanların Pozitif Ses Davranışı Üzerindeki Etkisinde Dağıtım Adaletinin Aracı Rolüne İlişkin Analiz

Araştırmada öncelikle lider üye etkileşiminin çalışanların pozitif ses davranışı düzeylerine olan etkisi incelenmiştir. Daha sonrasında ise lider üye etkileşimi ile dağıtım adaleti değişkeninin pozitif ses çıkarma değişkeni üzerindeki etkisi beraber ele alınarak analiz edilmiş ve beta katsayısındaki değişim ile öngörülen dağıtım adaletinin kısmi aracılık etkisini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo3. Lider-Üye Etkileşiminin Çalışanların Pozitif Ses Davranışı Üzerindeki Etkisinde Adaletin Aracı Rolü

Model	Değişkenler	R^2	R	Düzeltilmiş R^2	Beta	B	F	T	Anlamlılık
1	LMX	,181	,033	,029	,181	,983	7,336	13,235	,005
2	LMX				,144	,780		2,713	
	DAdalet	,249	,062	,054	,175		7,713	2,713	,001

Bağımlı Değişken: Pozitif Ses Çıkartma

Dördüncü hipotezin test edildiği Tablo 3 incelendiğinde lider-üye etkileşiminin çalışanların pozitif ses davranışı düzeyi üzerinde %18,1'lik bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Lider-üye etkileşiminin çalışanların pozitif ses çıkarma düzeyini %3,3 oranında açıklamaktadır. Analiz sonucu etki düzeyinin pozitif yönde ancak kuvvetinin düşük olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yapılan regresyon analizi sonuçları adalet değişkeninin kısmi bir aracılık etkisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Analiz sonuçları lider-üye etkileşiminin ikinci modeldeki beta katsayısında azalması söz konusu kısmi aracılığı bulgulamaktadır. Ancak değerlere bakıldığında dağıtım adaletinin aracılık rolünün güçlü olmadığını ve açıklama düzeyini %3 arttırdığı görülmektedir. Bu sonuca göre araştırmanın dördüncü hipotezi olan "Lider-Üye Etkileşiminin pozitif ses çıkartma davranışı üzerindeki etkisinde dağıtım adaletinin kısmi aracılık etkisi vardır" kabul edilmiştir.

SONUÇ

Yapılan faktör analizi sonuçlarına kullanılan ölçeklerin yüksek derecede güvenilirlikleri olduğu saptanmıştır (α>0.70). Lider üye etkileşimi ile çalışanların dağıtım adaletine yönelik algıları ile ilişkisine yönelik korelasyon analizi değişkenler arasında anlamlı pozitif yönde bir etkiyi ortaya koymaktadır. Benzer şekilde lider üye etkileşiminin çalışanların pozitif ses çıkarma ve dağıtım adaleti arasındaki ilişkilerin araştırıldığı analiz sonuçları da anlamlı pozitif yönde etkiyi ortaya koymaktadır. Bu durum lider üye etkileşiminin kalitesi ile bireylerin örgütlerine yönelik katılımcı olarak dahil olmasını ve biz kimliğinin yaratılmasında lider üye etkileşiminin bir öncül olduğunu ifade etmektedir. Dağıtım adaleti ile pozitif ses çıkarma ve lider-üye etkileşimi arasındaki ilişkilerin araştırıldığı korelasyon analizi sonuçları anlamlı pozitif bir ilişkiyi ispatlamaktadır. Bu durum bireylerin dağıtım adaletine yönelik algılarının varlığında değişimi esas kılan yaratıcı fikirlerin beyan edilmesi gibi davranışları olumlu yönde etkilediğini desteklemektedir. Dağıtım adaletinin ise lider üye etkileşimi ve pozitif ses çıkarma davranışı ilişkisinde kısmi aracılık etkisi yapılan regresyon analizi ile ortaya konmuştur. Ayrıca, lider-üye etkileşiminin çalışanların pozitif ses davranışı üzerindeki etkisinde adaletin aracı rolü de kısmi aracılık etkisi de araştırma bulguları ile desteklenmektedir.

Çalışma özel sektörde ve sadece perakende sektöründe yapılmıştır. Bu durum da çalışmanın genelleme yapılmasını zorlaştırmaktadır. Araştırma modelinin genelleştirilebilmesi ve geliştirilmesi adına farklı sektörlerde ve kültürlerde uygulanması gerekmektedir. Araştırma sadece 238 kişilik bir örneklem grubuna yapıldığından dolayı da belirli bir sınırlılığa sahiptir.

KAYNAKÇA

1. Aryee, S., Budhwar, P. S. and Chen, Z. X. (2002), Trust as a mediator of the relationship between organizational justice and work outcomes: test of a social exchange model. Journal of Organizational Behavior, 23 (1), 267–285.
2. Ashforth, B. E., & Mael, F. A. (1996). Oranizational Identity and Strategy as a Context for the Individual. Advances in strategic management, 13, 19-64.
3. Baş, T., Keskin, N., & Mert, I. S. (2010). Lider Üye Etkileşimi (Lüe) Modeli ve Ölçme Aracının Türkçede Geçerlik ve Güvenilirlik Analizi. Ege Akademik Bakış, 10(3), 1013.
4. Bies, R. J., & Moag, J. S. (1986). Interactional justice: Communication criteria of fairness. Research on negotiation in organizations, 1(1), 43-55.
5. Cohen-Charash, Y., & Spector, P. E. (2001). The role of justice in organizations: A meta-analysis. Organizational behavior and human decision processes, 86(2), 278-321.
6. Colquitt, J. A., Greenberg, J., & Zapata-Phelan, C. P. (2005). What is organizational justice. A his.
7. Cropanzano, R., Bowen, D. E., Gilliland, S. W. (2007). The management of organizational justice. Academy of Management Perspectives, 21(4), 34-48.
8. Çankır, B. (2016). Çalışanlarda Pozitif Ses Çıkartma Davranışı Nasıl Oluşur? Örgütsel Güven, Psikolojik Sözleşme İhlali, Lider-Üye Etkileşimi İle Pozitif Ses Çıkartma Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Kırklareli Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2(1).
9. Çankır, B. (2016). Geri Bildirimin Araştırma Görevlilerinin Öz-Yeterlilikleri Üzerindeki Etkisi, *The Journal of Human and Work*, 3(1), 21-30.
10. Çankır, B. (2016). Psikolojik Sözleşme İhlalinin Lider-Üye Etkileşimi Üzerindeki Etkisi ve Bir Araştırma. *Eurasian Business & Economics Journal*. S1, 513-522
11. Dansereau, F., Graen, G., & Haga, W. J. (1975). A vertical dyad linkage approach to leadership within formal organizations: A longitudinal investigation of the role making process. *Organizational behavior and human performance*, *13*(1), 46-78.

12. Detert, J.R. and Burris, E.R. (2007), "Leadership behavior and employee voice: is the door really open?", Academy of Management Journal, 50(4), 869-84.
13. Dutton, J., Dukerich, J. M., Harquail, C. V. (1994). Organizational Images and Member Identification. *Administrative Science Quarterly*, 49(2), 239-263.
14. Eker, G. (2006). Örgütsel Adalet Algısı Boyutları ve İş Doyumu Üzerindeki Etkileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
15. Fuller, J.B., Marler, L.E. and Hester, K. (2006), "Promoting felt responsibility for constructive change and proactive behavior: exploring aspects of an elaborated model of work design", Journal of Organizational Behavior, 27(8), 1089-120.
16. Gerstner, C. R., & Day, D. V. (1997). Meta-Analytic review of leader–member exchange theory: Correlates and construct issues. *Journal of applied psychology*, *82*(6), 827.
17. Graen, G. B., & Scandura, T. A. (1987). Toward a psychology of dyadic organizing. In B. M. Staw, & L. L. Cummings (Eds.), *Research in organizational behavior* (Vol. 9, pp. 175–208.). Greenwich, CT: JAI Press.
18. Graen, G., D., F., Minami, T., & Cashman, J. (1973). Leadership behaviors as cues to performance evaluation. *Academy of management journal*, 16(4), 611-623.
19. Greguras, G. J., & Ford, J. M. (2006). An examination of the multidimensionality of supervisor and subordinate perceptions of leader-member exchange. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, *79*(3), 433-465.
20. Gürboyoğlu, J. (2009). *Lider-Üye Etkileşiminin Örgütsel Adalet Algısı Ve Tükenmişlik Üzerine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. 2009.
21. Haga, W. J., Graen, G., & Dansereau Jr, F. (1974). Professionalism and role making in a service organization: A longitudinal investigation. *American Sociological Review*, 122-133.
22. Haslam, A. S., Powell, C., Turner, J. C. (2000). Social Identity, Self Categorization, and Work Motivation: Rethinking The contribution of the Group to Positive and Sustainable Organizational Outcomes. *Applied Psychology: An International Review*, 39(3), 319-339.
23. Hsiung, H. H. (2012). Authentic leadership and employee voice behavior: A multi-level psychological process. *Journal of business ethics*, *107*(3), 349-361.
24. Hsiung, H. H. (2012). Authentic leadership and employee voice behavior: A multi-level psychological process. *Journal of business ethics*, 107(3), 349-361.
25. Katz, D., & Kahn, R. L. (1978). The social psychology of organizations (2nd ed.). New York:Wiley.
26. Kelman, H. C. (1958). Compliance, identification, and internalization: Three processes of attitude change. *Journal of conflict resolution*, 51-60.
27. Knoll, M., & Van Dick, R. (2013). Authenticity, employee silence, prohibitive voice, and the moderating effect of organizational identification. *The Journal of Positive Psychology*, 8(4), 346-360.
28. Liden, R. C., & Maslyn, J. M. (1998). Multidimensionafity of leader-member exchange: An empirical assessment through scale development. *Journal of management*, 24(1), 43-72.
29. Liu, W., Zhu, R., & Yang, Y. (2010). I warn you because I like you: Voice behavior, employee identifications, and transformational leadership. *The Leadership Quarterly*, 21(1), 189-202.
30. March, J. G., Simon, H. A. (1958). Organizations. New York, N.Y: John Wiley & Sons.
31. Maynes, T. D., & Podsakoff, P. M. (2014). Speaking more broadly: An examination of the nature, antecedents, and consequences of an expanded set of employee voice behaviors. Journal of Applied Psychology, 99(1), 87-112.
32. McShane, S. L., & Von Glinow, M. A. (2009). Organizational Behavior: Essemtols.

33. Meydan, C. H. (2010). Örgüt Kültürü, Örgütsel Güç ve Örgütsel Adalet Algılarının Bireyin İş Tatmini ve Örgüte Bağlılığı Üzerine Etkisi: Kamuda Bir Araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
34. Michel, A., Stegmaier, R., & Sonntag, K. (2010). I scratch your back–you scratch mine. Do procedural justice and organizational identification matter for employees' cooperation during change?. Journal of change management, 10(1), 41-59.
35. Nikolaou, I., Vakola, M., & Bourantas, D. (2008). Who speaks up at work? Dispositional influences on employees' voice behavior. Personnel Review, 37(6), 666-679.
36. Schriesheim, C. A., Castro, S. L., Zhou, X. T., & Yammarino, F. J. (2002). The folly of theorizing "A" but testing "B": A selective level-of-analysis review of the field and a detailed leader–member exchange illustration. The Leadership Quarterly, 12(4), 515-551.
37. Smidts, A., Pruyn, A. T. H., & Van Riel, C. B. (2001). The impact of employee communication and perceived external prestige on organizational identification. Academy of Management journal, 44(5), 1051-1062.
38. Tajfel, H. (1978). Social categorization, Social Identity and Social Comparison. Differentiation Between Social Groups: Studies in The Social Psychology of Intergroup Relations, London: Academic Press.
39. Van Breukelen, W., Van Der Leeden, R., Wesselius, W., & Hoes, M. (2012). Differential treatment within sports teams, leader–member (coach–player) exchange quality, team atmosphere, and team performance. Journal of Organizational Behavior, 33(1), 43-63.
40. Van Dyne, L., & LePine, J. A. (1998). Helping and voice extra-role behaviors: Evidence of construct and predictive validity. Academy of Management journal, 41(1), 108-119.
41. Wang, H., Law, K. S., Hackett, R. D., Wang, D., & Chen, Z. X. (2005). Leader–member exchange as a mediator of the relationship between transformational leadership and follower's performance and organizational citizenship behavior. Academy of Management Journal, 48, 420–432.
42. Withey, M. J., & Cooper, W. H. (1989). Predicting exit, voice, loyalty, and neglect. Administrative Science Quarterly, 34, 521–539.

EK

Pozitif Ses Çıkartma Davranışı Ölçeği

1.Kurumsal programları diğerler çalışanlar ciddi bir şekilde eleştirseler dahi savunurum.

2.Üretkenlik sağlamak için diğer çalışanların süreçlerle ilgili eleştirileri gelse de destekleyici fikirler sunarım.

3.Kurum politikalarıyla ilgili haksız tepkiler ortaya çıksa dahi kurum politikalarını destekleyici bir şekilde konuşurum.

4.Diğer çalışanlardan gelen insafsızca eleştiriler karşısında yararlı kurum politikalarını savunurum.

5.Yararsız eleştiriler karşısında verimli iş yöntem ve tekniklerini savunurum.

6.İşte işlerin yeni ve daha verimli yollarla nasıl yapılması gerektiği hakkında sıklıkla öneriler geliştiririm.

7.İşlerin daha iyi yapılması için bazen öneriler getiririm

8.İşle ilişkili problemlerin nasıl çözüleceği ile ilgili önerileri bazen ifade ederim.

9.İş metot ve yöntemlerinin gelişmesi için sıklıkla öneriler geliştiririm.

10.Sıklıkla iş metotları ile ilgili yeni ve daha verimli fikirler öneririm.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(61)

Serkan SABANCI[233]

ALANYA VE MANAVGAT'IN İKLIM SINIFLANDIRMASINDAKI YERI

POSITION OF ALANYA AND MANAVGAT IN THE CLIMATE CLASSIFICATION

ÖZ

İklimin insan ve doğa üzerinde birçok etkileri vardır. Çalışmamızın asıl amacı Alanya ve Manavgat'ın iklim sınıflandırmasındaki yerini belirleyerek, aylık ve yıllık farkları ortaya koymaktır. Bu amaçla her iki istasyonun çeşitli formüllerden faydalanılarak (Köppen, De Martonne, Thornthwaite ve Erinç) iklim tipleri belirlenmiştir. Köppen'in iklim tasnifine göre Alanya ve Manavgat, Orta iklimler Kuşağına (C) dâhildir. Bu iklim kuşağı içinde Csa harfleri ile ifade edilen, kışı ılık, yazı sıcak ve kurak iklim (Akdeniz İklimi) tipine girer.

De Martonne'a göre, Alanya ve Manavgat yaz ayları kurak, kış ayları nemli, sonbahar ve ilkbahar ayları da yarı kurak iklimlerle nemli iklimler arasında geçiş değerlerini oluşturur. Alanya ve Manavgat, Thornthwaite iklim sınıflandırmasına göre, birinci dereceden nemli, dördüncü dereceden mezotermal, yaz mevsiminde çok fazla su noksanı olan ve denizel şartlara yakın iklim tipine girmektedir. Erinç Yağış Etkinlik İndis formülüne göre; yıllık indis değerleri Alanya ve Manavgat'ın nemli iklimler içinde yer aldığı ve bitki örtüsünün de nemli orman olduğunu gösterir.

Anahtar Kelimeler: İklim sınıflandırması, kuraklık, yağış, Alanya, Manavgat.

ABSTRACT

Climate has several effects on both human and nature. The main aim of this research is to determine the position of Alanya and Manavgat in climate classification and to reveal the monthly and yearly variation in climate. For this purpose, using the formulations of Köppen, De Martonne, Thornthwaite and Erinç, climate types of these two stations were determined. According to the Köppen's climate classification, Alanya and Manavgat are included in the mild temperate zone (C). This temperate zone, defined by Csa, correspond to climate type which is mild in winter, hot and dry in summer (Mediterrranean Climate).

According to De Martonne, Alanya and Manavgat are dry in summer, humid in winter, and between semi-humid and semi-arid in spring and fall. In consideration of Thornthwaite climate classification, Alanya and Manavgat have a first-order humid, fourth-order mesothermal climate close to marine conditions with lacking water in summer at a high rate. According to the precipitation effectiveness categories by Erinç, Alanya and Manavgat are between humid climate and their vegetation is humid forest.

Keywords: Climate classification, drought, precipitation, Alanya, Manavgat.

*** Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Türkiye Coğrafyası A.B.D.,Siirt/TÜRKİYE; E-posta: sabanciserkan@gmail.com**

1. Giriş

Bir yerin ikliminin ortaya konmasında o yerdeki yalnız sıcaklık, yalnız basınç ve rüzgârlar veya sadece nem ve yağış yeterli değildir. O yerin iklimi hakkında, ancak iklimin bütün elemanlarının bir arada incelenmesi bir fikir verir. Çünkü iklim, birbirleri ile ilgisi olan bu olayların bütünüdür (Ardel ,1973; Dönmez, 1990; Koçman, 1993; Erol, 2008; Atalay, 2010). Bu çalışmada çeşitli iklim sınıflandırmalarına göre Alanya ve Manavgat'ın hangi iklim tipine girdiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bir yerin iklim tipinin belirlenmesi amacıyla ortaya konulan yöntem sayısı oldukça fazladır. Alanya ve Manavgat'ın iklim tipini belirlemede, iklimle ilgili çalışma yapan birçok araştırmacı gibi, en çok kullanılan De Martonne, Köppen, Thorntwaite iklim sınıflandırması ve Erinç yağış etkinlik indisi dikkate alınmıştır. Bu yöntemler araştırma sahasındaki iki merkez Alanya ve Manavgat istasyonlarına uygulanarak, bu iki istasyonun iklimi hakkında bir sonuca gidilmeye çalışılacak ve ulaşılan analizler ışığında bölgenin iklim sınıflandırması içindeki yeri belirlenecektir (Sür, 1977; Sabancı, 2012; 2016).

2. Çalışma Sahasının Konumu, Materyal ve Metot

Çalışma sahası jeomorfolojik bakımdan Toros Dağları kuşağında yer alır (Atalay ve Mortan, 2003). Alanya ve Manavgat batıdan Muğla ve Denizli, kuzeybatıdan Burdur ve Isparta, kuzeydoğudan Konya ve Karaman, doğudan Mersin ile çevrili olup, güneyde Akdeniz'e açılan Antalya il sınırları içerisinde bulunmaktadır. Alanya ve Manavgat; Antalya'nın ilçelerinden, batıda Serik, kuzeyde İbradı, Gündoğmuş ve Akseki, güneydoğuda Gazipaşa ve güneyde ise Akdeniz ile çevrilidir (Şekil 1).

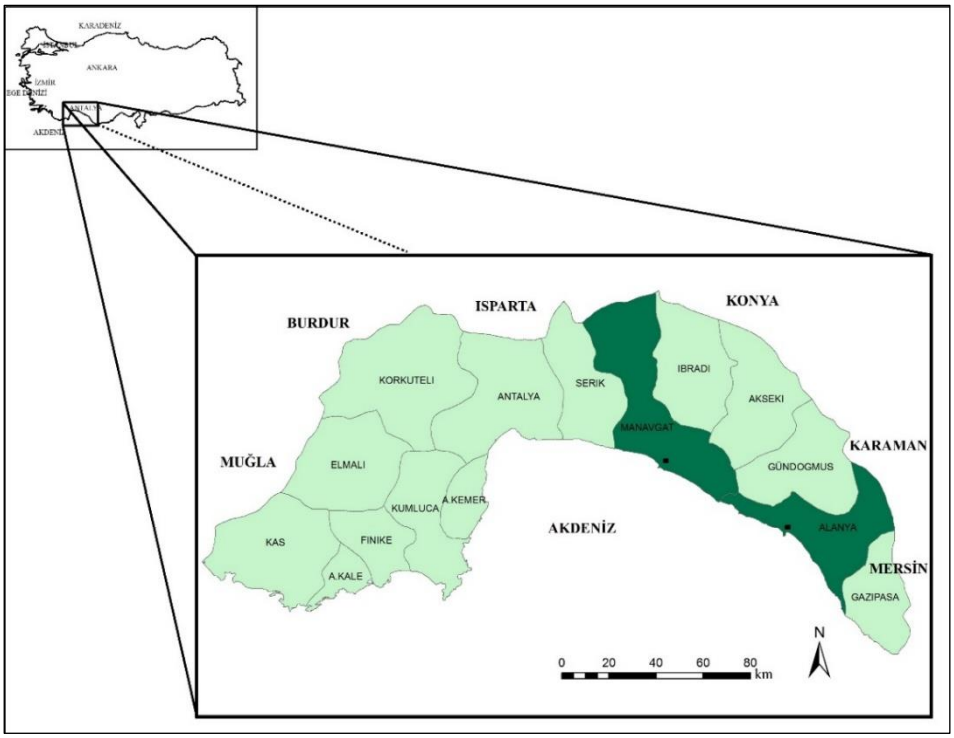

Şekil 1. Çalışma sahasının konumu

İklimle ilgili konuların günlük yaşamımızı her anlamda etkilemesinden hareketle, Alanya ve Manavgat'ın iklim özelliklerini ve iklim sınıflandırmasındaki yerini tespit etmek amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır. Bunun için 7 m yükseltide yer alan Alanya meteoroloji istasyonu ve 38 m yükseltide yer alan Manavgat meteoroloji istasyonlarının 1960-2015 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Her iki istasyonun iklim verileri ayrı ayrı değerlendirilerek, karşılaştırılmaları yapılmış, istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiş, sonuçlar grafik ve diyagramlarla görsel hale getirilmiştir.

3. Bulgular ve Analiz

3. 1. Köppen-Geiger'e göre

Köppen iklim sınıflandırması günümüzde en sık kullanılan sınıflandırma çeşitlerinden biridir (Türkeş, 2010; Larson ve Lohrengel, 2011). Köppen'in iklim tasnifi, esas olarak, aylık ve yıllık sıcaklık miktarına, yıllık yağış miktarına, yağışın yıl içindeki dağılışına ve yağış ile sıcaklığın bir arada, doğal bitki örtüsü ile olan ilişkilerine dayanır. Köppen tasnifine göre iklimler beş esas tipte toplanmıştır. Büyük bitki topluluklarına göre ayrılan esas iklim kuşakları A, B, C, D ve E harfleri ile ifade edilir. Bu harflerden A, tropikal yağmurlu iklimleri; B, kurak iklimleri; C, orta iklimler kuşağını; D, soğuk orman iklim kuşağını; E, ise kutup iklim kuşağını temsil etmektedir. Köppen yılı Ekim–Mart arası soğuk devre, Nisan–Eylül arası sıcak devre olmak üzere iki devreye ayırmıştır. Köppen'e göre yıllık yağışın % 70"i soğuk devreye düşüyorsa, o yerin kışı yağışlı, sıcak devreye düşüyorsa yazı yağışlıdır. Yıllık yağışın sıcak ve soğuk devrede % 70'i bulmadığı yerlerde ise yağışın yıl içinde düzenli dağıldığı kabul edilir (Köppen-Geiger, 1954; Dönmez, 1990). Köppen formülüne göre, Alanya'da yağışların %87,9'u Ekim-Mart dönemde yani soğuk dönemde, Manavgat'ta ise %90,7'si yine Ekim-Mart arası soğuk devrede düşmektedir. Bu formüle göre yağışların %90'a yakını soğuk dönemde düşmekte ve yaz döneminde ciddi yaz kuraklıkları yaşanmaktadır. Köppen'in iklim tasnifine göre Alanya ve Manavgat Orta iklimler Kuşağına (C) dâhildir. Bu iklim kuşağı içinde Csa harfleri ile ifade edilen, kışı ılık, yazı sıcak ve kurak iklim (Akdeniz İklimi) tipine girer (Sabancı, 2012;2016).

3. 2. De Martonne ve Gottman formülüne göre

De Martonne'un iklim sınıflandırması özellikle sıcaklık ve yağış ilişkilerine dayanmaktadır. De Martonne'a göre, bu faktörler içinde en önemlisi sıcaklıktır. Bu iklim sınıflandırmasında 6 esas tip ile 16 alt tip belirlenmiştir. De Martonne'un kurak ve yağışlı iklimlerin ayrılması için belirlediği formül (1923); yıllık yağış miktarları (mm) ile sıcaklığa (°C) dayanmaktadır. De Martonne 1942 yılında Gottman ile birlikte bu formülde bazı değişiklikler yapmıştır. Yeni formülde yıllık ortalama sıcaklık ile yıllık yağış tutarı arasındaki ilişki dışında en kurak ayın sıcaklığı da dikkate alınmıştır (Dönmez, 1990). De Martonne ve Gottman (1942) formülüne göre; Alanya'da kuraklık indisi 19,4 ve Manavgat'ta ise 19,5'tir. Havzanın meteoroloji istasyonundan alınan verilerine De Martonne (1923) kuraklık indisi uygulanmıştır. Bu formüle göre; "kuraklık indisi 10'dan az olan aylar kurak aylar, 10-20 arası olan değerler yarı kurak aylar, 20-30 arası olan değerler yarı kurak ile nemli aylar arasında geçiş değerleri, 30'un üzerinde olan değerler ise nemli aylara

işaret etmektedir" (Dönmez, 1990). Bu formüle göre; Alanya'da Ekim-Nisan arası 7 ay nemli, Mayıs ayı yarı kurak ay, Haziran-Eylül arası 4 ay ise kurak ay olarak değerlendirilmektedir. Manavgat'ta ise Ekim-Mart arası 6 ay nemli, Nisan ayı yarı kurak ay, Mart-Eylül arası 4 ay ise kurak aylardır (Şekil 2). Yıllık kuraklık indisi 1942 formülüne göre; Alanya ve Manavgat yarı kurak aylar içinde yer almasına rağmen yarı kurak-nemli aylar arasındaki geçiş değerlerine yakın bir özellik göstermektedir (Sabancı, 2016).

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Alanya	117,2	87,2	50,9	30,3	13,2	2,6	1,3	0,8	6,4	35,2	78,5	124,4	19,4
Manavgat	140,7	96,6	48,5	23,1	9,7	3,0	0,4	1,2	4,8	35,4	74,3	136,9	19,5

Nemli aylar — Yarı kurak aylar
Yarı kurak-nemli aylar — Kurak aylar

Şekil 2. Alanya ve Manavgat'ın De Martonne ve Gottman formülüne (1923) göre aylık kuraklık indis değerlerinin değişimi

3. 3. Thornthwaite'e göre

Thorntwaite'in iklim tasnifi, esas olarak, yağışla evapotranspirasyon ve sıcaklıkla evapotranspirasyon arasındaki ilişkilere dayanan bir yöntemdir. Thorntwaite'e göre yağışın evapotranspirasyondan devamlı fazla olduğu bölgelerde toprak doygun haldedir ve böyle alanlarda bir su fazlalığı olur. Dolayısıyla bu sahalar nemli bir iklime sahiptir. Aksine, yağışların evapotranspirasyondan devamlı az olduğu yerlerde toprakta su birikmemekte ve bu toprak bitkilerin ihtiyaç duyduğu suyu verememektedir. Böyle yerlerde su eksikliği vardır. O halde bu yerlerde kurak bir iklim tipi görülmektedir. Thorntwaite'in tasnifindeki iklim tipleri, işte bu iki uç nokta arasında değişir (Thornthwaite, 1948; Dönmez, 1990). Alanya Thorntwaite su bilançosuna göre; Kasım-Nisan ayları arası 6 ay birikmiş su değeri potansiyel evapotranspirasyondan fazladır. Yani birikmiş suyun değeri 100'den fazladır. Yağış, evapotranspirasyondan fazla olduğu için su fazlası meydana gelmektedir. Mayıs ayından itibaren toprak biriken suyu kullanmaktadır. Haziran ayından itibaren ise buharlaşma oldukça yüksek olduğu için artık belirgin bir şekilde su eksiği ortaya çıkmakta ve kuraklık görülmektedir, buharlaşma ancak topraktaki yağış kadar olmaktadır. Haziran-Eylül arası 4 aylık dönemde su eksiği olmakta yani kuraklık görülmektedir. Eylül sonu ve Ekim ayından itibaren toprakta su birikmeye başlamakla birlikte, yağış buharlaşmadan fazladır. Kasım ve Aralık ayından itibaren ise yağış potansiyel evapotranspirasyondan fazla olmaya başlar ve toprak su fazlası vermektedir (Sabancı, 2016); (Şekil 3).

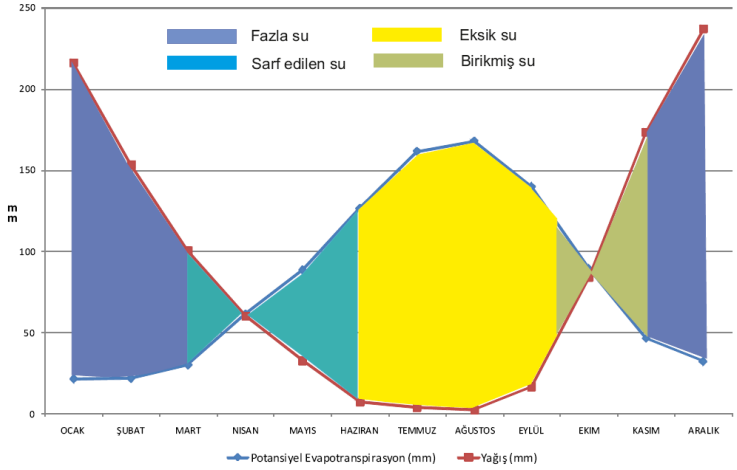

Şekil 3. Alanya meteoroloji istasyonunun su bilançosu diyagramı

Manavgat su bilançosuna baktığımızda, Ekim ayından itibaren yağışlar, potansiyel evapotranspirasyondan fazla olmaya başlamıştır. Kasım-Mart arası 5 aylık dönemde toprak suya doymuş halde, su fazlası meydana gelmektedir. Mart ayı sonlarından başlayarak, Nisan ve Mayıs aylarında toprak artık birikmiş olan suyu kullanıyor olmakla birlikte toprakta su noksanlığı meydana gelmemektedir. Haziran-Eylül arası 4 aylık dönemde kuraklık belirgin şekilde görülmektedir. Eylülden itibaren yağış artmaya başlar ve Ekim'de yağış, potansiyel evapotranspirasyondan yüksek olduğundan toprakta su birikmeye başlar (Sabancı, 2016); (Şekil 4).

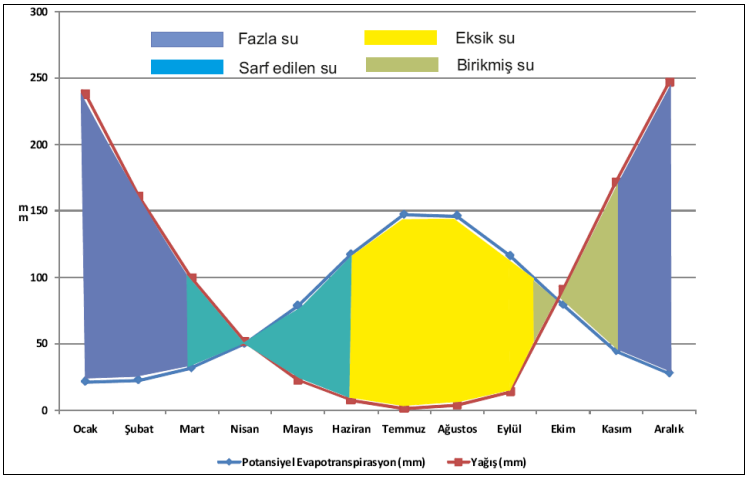

Şekil 4. Manavgat meteoroloji istasyonunun su bilançosu diyagramı

Thornthwaite tasnifindeki iklim tipleri dörder harfle ifade edilmektedir. Bu harfler her biri ayrı birer iklim elemanı olarak kabul edilen aşağıdaki dört indise göre bulunmaktadır: 1-Yağış tesirlilik indisi, 2-Sıcaklık tesirlilik indisi, 3-Yağış rejimine göre ortaya konan indisler, 4-Potansiyel evapotranspirasyon indisi (Dönmez, 1990). Buna göre; Alanya, **"B1 B'4 s2 b'4' "** harflerine karşılık olarak, birinci dereceden nemli, dördüncü dereceden mezotermal, yaz mevsiminde çok kuvvetli su noksanı olan ve denizel şartlara yakın iklim

tipine girer. Manavgat ise **"B1 B'3 s2 b'4"** harfleri ile ifade edilir. Manavgat birinci dereceden nemli, üçüncü dereceden mezotermal, yaz mevsiminde çok fazla su noksanı olan ve denizel şartlara yakın iklim tipine girer.

3. 4. Erinç Yağış Etkinlik İndisine göre Alanya ve Manavgat

Yağış etkinliği konusunda mevcut çalışmaları gözden geçiren Erinç 1965 yılında, gelir kaynağı olarak yağış ve buharlaşma yoluyla gideri belirten, esas faktör olarak da sıcaklığa dayanmak yoluyla kendi formülünü öne sürmüştür (Erinç, 1996). Erinç indis sonuçlarını vejetasyon formasyonlarının yayılış alanları ile kontrol ederek, yağış etkinliği bakımından sınıflara ayırmıştır Her iki istasyonda da Kasım-Mart arası 5 ay çok nemlidir. Nisan ayı her iki istasyonda da yarı nemli, Mayıs ayı Alanya'da yarı kurak, Manavgat'ta kuraktır. Haziran-Eylül arası 4 aylık dönem her iki istasyonda da tam kurak aylar sınıfına girmektedir. Eylül ayı ise Alanya'da nemli, Manavgat'ta yarı nemli gruba girmektedir. Erinç formülü Alanya ve Manavgat'a uygulandığında yıllık indis değerleri Alanya ve Manavgat'ın nemli iklimler içinde yer aldığı ve bitki örtüsünün de nemli orman olduğunu gösterir (Şekil 5). Ancak aylık indis değerlerinin incelenmesi bu konuda bize daha ayrıntılı bilgi verir. İncelediğimiz her iki istasyonda da 5 ay çok nemlidir (Kasım, Aralık, Ocak, Şubat ve Mart). Yine Manavgat'ta Ekim ayı nemli aydır (Ekim ayı indis değeri Manavgat'ta 39'9'dur. Bu değer yarı nemli-nemli ay arasındaki geçiş değerine çok yakındır). Alanya'da nemli ay yoktur. Ekim ayı Alanya'da yarı nemli aydır. Nisan ayı her iki istasyonda da yarı nemlidir. Dolayısıyla Mayıs'tan itibaren kuraklık kendini hissettirmeye başlar. Nitekim Alanya'da Mayıs ayı yarı kurak ay olmakla beraber indis kurak ay sınırına yakındır. Manavgat da Mayıs ayı indisi kurak aya işaret eder. Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül ayları ise her iki istasyonda da tam kurak aylardır. Özellikle Eylül ayında da kurak koşulların oldukça etkili olduğu söylenebilir (Sabancı, 2012; 2016).

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Alanya	157,0	117,1	66,2	38,8	16,5	3,2	1,6	0,9	7,5	41,1	95,8	162,0	46,8
Manavgat	190,7	128,0	60,7	27,8	11,4	3,4	0,5	1,4	5,4	39,9	88,2	178,2	45,3

Çok nemli | Yarı nemli | Kurak
Nemli | Yarı kurak | Tam kurak

Şekil 5. Alanya ve Manavgat meteoroloji istasyonlarının Erinç yağış etkinlik indis formülüne göre aylık ve yıllık indis değerleri

4. Sonuç

Elde edilen sonuçlara göre Alanya ve Manavgat'ın iklim sınıflandırmalarındaki yerleri, küçük farklılıklar görülse de sonuçlar birbirine yakındır. Köppen iklim sınıflandırmasına göre Alanya ve Manavgat aynı iklim tipine; Orta iklimler Kuşağına (C) dâhildir. Bu iklim kuşağı içinde Csa harfleri ile ifade edilen, kışı ılık, yazı sıcak ve kurak iklim (Akdeniz İklimi) tipine girer. De Martonne aylık kuraklık indis değerleri de her iki istasyonda büyük ölçüde benzemektedir. Genel olarak her iki istasyonu De Martonne kuraklık indisine

göre değerlendirdiğimizde, yaz ayları kurak, kış ayları nemli, sonbahar ve ilkbahar ayları da yarı kurak iklimlerle nemli iklimler arasında geçiş değerlerini oluşturur. Thornhtwaite iklim sınıflandırmasına göre de Alanya ve Manavgat'ın iklim tipi hemen hemen aynıdır. Buna göre Alanya Thornthwaite iklim sınıflandırmasına göre **"B1 B'4 s2 b'4' "** harfleri ile ifade edilir. Alanya birinci dereceden nemli, dördüncü dereceden mezotermal, yaz mevsiminde çok kuvvetli su noksanı olan ve denizel şartlara yakın iklim tipine girer. Manavgat ise **"B1 B'3 s2 b'4"** harfleri ile ifade edilir. Manavgat birinci dereceden nemli, üçüncü dereceden mezotermal, yaz mevsiminde çok fazla su noksanı olan ve denizel şartlara yakın iklim tipine girer. Erinç yağış etkinlik indis değerleri Alanya ve Manavgat'ın nemli iklimler içinde yer aldığını ve bitki örtüsünün de nemli orman olduğunu gösterse de indisin aylara uygulanması çok daha farklı özellikleri ortaya koymaktadır. Özellikle yaz kuraklığı oldukça önemli olup, ciddi bir şekilde su sıkıntısı çekilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ardel, A. (1973). *Klimatoloji.* İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.
2. Atalay, İ. ve Mortan, K. (2003). *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkılâp Kitabevi. s:280-360, İstanbul.
3. Atalay, İ. (2010). *Uygulamalı Klimatoloji*, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir.
4. Dönmez, Y. (1990). *Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları*, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.
5. DMİ, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Alanya ve Manavgat'a ait yayınlanmamış iklim verileri, Ankara.
6. Erinç, S.(1996). *Klimatoloji ve Metodları*, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.
7. Erol, O. (2008). *Genel Klimatoloji.* Çantay Kitabevi, İstanbul.
8. Koçman, A. (1993). *Türkiye'nin İklimi,* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
9. Köppen-Geiger, (1954). Klima der Erde (map). Justus Perthes, Darmstadt, Germany. American Distributor, A.J. Nystrom and Co., Chicago.
10. Larson, P. R. ve Lohrengel II, C. F. (2011) "A New Tool for Climatic Analysis Using the Köppen Climate Classification", *Journal of Geography*, 110: 120–130.
11. Sabancı, S., (2012). *Alanya ve Manavgat'ın İklim Özellikleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
12. Sabancı, S., (2016). *Karpuz Çayı Havzası'nın Hidrografik Analizi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
13. Sür, A. (1977). *Alanya'nın İklimi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No.270, Ankara.
14. Türkeş, M. (2010). *Klimatoloji ve Meteoroloji*, Kriter Yayınevi, İstanbul.
15. Thornthwaite, C. W., (1948). An Approach toward a Rational Classifacation of Climate, GeographyReview 38:55-94.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(62)

Kərim SOLTANƏLİLİ*; Dr. Nurhodja AKBULAEV**

SWAP ANLAYIŞININ NƏZƏRI STRUKTURU

THEORETICAL CONCEPT OF SWAP STRUCTURE

*** Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Türk Dünyası İşlətmə Fakültəsi, Biznesin Təşkili ve İdarə Edilməsi proqramının Magistratura tələbəsi, e-mail: soltanelili@bk.ru, Azərbaycan-Bakı**
**** Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Türk Dünyası Işlətmə Fakültəsi, İqtisadiyyat və işlətmə Kafedrasının Müəllimi, e-mail: nurhoca@gmail.com, Azərbaycan-Bakı**

XÜLASƏ

Ölkələrin inkişafı maliyyə bazarlarının inkişafına və maliyyə bazarlarının inkişafı da maliyyə alətlərinin inkişafına bağlıdır. Bu mənada Faiz Swap'ı, dünyadakı tətbiq və işləyişi ilə bu inkişafların qabaqcıllarından biri olmaqdadır.

Bu mənada Azərbaycanda da bu vasitənin tətbiqinin yayılması həm maliyyə bazarların inkişafına, həm də müəssisələrin borc xərclərinin aşağı salınmasına köməkçi olacaq. Bu məqalədə SWAP müqavilələri araşdırılmış və maliyyə bazarlarındaki tətbiqinə diqqət yetirilmişdir.

Açar Sözlər: Borc İdarəetməsi, SWAP, Faiz SWAP'ı, Pul SWAP'ı
JEL Kodları: B-26, D-53, G-32, P-33.

ABSTRACT

To devoloping stock exchange and other financial markets must be vary financial instruments that deal with to improvement financial markets. Finally, interest Rate SWAPS is the one of first for developing forward market.

In this sense, expanding the use of this tool in Azerbaijan in the development of both financial markets, but also will help to reduce operating costs of the debt. In this research, SWAP contracts were studied as a financial tool in Forward Markets.

Key Words: *Debt Management, SWAP, Interest Rate SWAP, Currency SWAP.*
JEL Codes: *B-26, D-53, G-32, P-33.*

GİRİŞ

SWAP ingilis mənşəli bir söz olub; dəyişdirmə və mübadilə mənasını verməkdədir (Ersan, 1998: 166). Digər bir ifadəylə swap; valyuta məzənnələri və faiz dərəcələri riskinə qarşı inkişaf etdirilən, vəsait istifadəçilərinə fərqli bazarlardakı uyğun fondlara çatmaq, bu vəsaitlərin uyğun istifadəsini təmin etmək, riski azaltma və sabit faizli bir fondu dəyişən faizli bir vəsaitə dəyişdirmə imkanı verən maliyyə texnikasıdır (Bal, 2001: 148). Yuxarıdakı təriflərdən də yola çıxaraq SWAP haqqında dəqiq bir tərif etmək istəndiyində: "müəyyən bir miqdar və xüsusiyyətdəki pul, valyuta, qızıl, maliyyə vasitəsi, mal kimi varlıqlarla; öhdəliklərin, əvvəldən təyin olunan qiymət və şərtlərə görə, gələcəkdəki bir tarixdə və bank şəklində təşkil olan bir bazarda mübadiləsini əhatə edən müddətli bir əməliyyatdır" şəklində təyin oluna bilər (Örten, 2001: 311). Fərqli maliyyə bazarlarında müxtəlif kredit şərtləri tapıla bilər. Bu səbəbdən də firmalar bu fərqliliklərdən lehlərinə faydalanmaq istəyə biləcəklərdir. İnkişaf perspektivi içindəki Swap təməl əməliyyatı isə maliyyə bazarlarındaki bu fərqliliklərin SWAP əməliyyatına mövzu olmasıyla hər 2 tərəfin də fayda təmin etməsi olmuşdur (Dülger və Önal, 1992: 51). SWAP'ın indiki vaxtda də tez-tez tətbiq olunan digər əsas məqsədi isə; faiz dərəcəsi, valyuta məzənnəsi və digər değişmelerinden qaynaqlanan risklərə qarşı zəmanət təmin etməsidir (Örten, 2001: 311).

1. SWAP Anlayışı

SWAP hərfi olaraq "mübadilə etmək, dəyişdirmək" kimi mənalara gəlməkdədir. SWAP; 2 tərəfin müəyyən bir zaman hissəsi içində bir varlıq ya da öhdəliyə bağlı olan fərqli faiz ödəmələrini və ya valyuta cinsini qarşılıqlı olaraq dəyişdirdikləri bir mübadilə müqaviləsidir (https://www.investaz.az/swap-nedir, 19.09.2016). Məsələn 10 illik sabit faizli borca sahib bir firma ilə bənzər ancaq dalğalı faizli borca sahib bir firma bir-birlərinin öhdəliklərini dəyişdirə bilər. SWAP əməliyyatlarında, faiz dərəcələri ilə valyuta dəyişmələri nəticəsində ortaya çıxan riski minimuma endirmək məqsədi güdülür. SWAP ticari mənada 2 tərəfin qarşılıqlı olaraq mövzusu və dəyəri eyni olan iqtisadi və mali dəyərləri bir-biriylə dəyişmələri mənasını verər. Bu mənada mübadilə, dəyişmə deməkdir. (www.banco.az, 19.09.2016).

2. SWAP Növləri

Faiz SWAP'ı : Faiz SWAP'ları, bazara çıxdıqları 1980-ci illərdən etibarən dünya səviyyəsində getdikcə böyüyən bir həcmə çatmışlar. Faiz SWAP'larının böyük bir əksəriyyəti Amerikan dolları ilə həyata keçirilir. Bununla birlikdə xüsusilə 1985-ci ildən etibarən öndə gələn digər pul vahidləri üzərindən də Faiz SWAP'ı əməliyyatları edilməyə başlanmış və getdikcə yayılmışdır. Əməliyyat həcmi baxımından Faiz SWAP'ları, swap növləri arasında ən başda gələnlərdən biridir. Bir Faiz nisbəti SWAP'ı, tərəflərin razılaşdıqları hipotetik ana pul məbləğinə bağlı olaraq hesablanan sabit faiz ödənişləri ilə dalğalı faiz ödənişlərinin eyni pul vahidi üzərindən bir-birləri ilə dəyişdirilməsinə dair iki tərəf arasında edilən bir razılaşmadır (Doğukanlı, 2012, səh. 91-96).

Para SWAP'ları: İlk müasir Pul Swap'ı 1982-ci ildə Dünya Bankı və IBM arasında reallaşdırılmış və sabit faizli Alman markı və İsveçrə frankı borclarının Dünya Bankından təmin edilmiş ABŞ Dollar borcu ilə SWAP edilməsini həyata keçirmişdir. Bir Pul SWAP'ı iki tərəf arasında, müəyyən məbləğdə bir pulun başqa bir pul ilə dəyişdirilməsi və müəyyən bir müddət sonunda dəyişdirilən ana pulların geri verilməsini ehtiva edən bir razılaşma olaraq təyin oluna bilər (Doğukanlı, 2012, səh. 96-100).

Digər SWAP Növləri:

Varlık SWAP'ları: SWAP əməliyyatlarının risk idarəetməsində bir investisiya vasitəsi olaraq istifadə edilməsi imkanı, Varlıq SWAP'larının ortaya çıxmasında əhəmiyyətli bir faktor olmuşdur. Xüsusilə 1980-ci illərin yarısından etibarən SWAP'ların bu məqsədlə istifadə edilməsində böyük artımlar görülməyə

başlanmışdır. Varlıq SWAP'ları, sintetik bir varlıq yaratmaq üçün bir varlıq və bir SWAP'ın kombinə edilməsindən ibarətdir. Məsələn, eyni pul vahidi və ya fərqli pul vahidi üzərindən sabit faizli bir varlıq, dəyişən faizli bir varlığa çevrilə bilər (www.baskent.edu.tr, 17.09.2016).

Mal SWAP'ı: Mal swap'ı, iki tərəf arasında müəyyən miqdarda və keyfiyyətdə olan malların dəyişkən və sabit qiymətlərinin tərəflər arasında razılaşdırılmış zaman hissəsi boyunca dəyişdirilməsini ehtiva edən sazişlər olaraq ifadə edilməkdədir. Bir başqa ifadəylə mal swap'ları, qiymətlərin davamlı olaraq düşəcəyi narahatlığı içərisində olan tərəflərdən birinin, zaman içərisində davamlı olaraq satacağı bir mala sahib olması; qiymətlərin davamlı olaraq yüksələcəyi narahatlığı içərisində olan tərəflərdən digərinin isə, eyni malı davamlı olaraq almağa ehtiyac duyması vəziyyətində keçiriləcək bir swap növüdür (www.baskent.edu.tr, 17.09.2016).

Kokteyl SWAP'ı: Birdən çox swap növünü bir yerdə cəmləşdirən swaplar kokteyl swap olaraq adlandırılmaqdadır. Başqa bir ifadə ilə kokteyl swaplar, ikidən çox tərəfin iştirakı ilə pul və faiz swaplarının birləşməsindən ibarətdir. Kokteyl swapda, bir swap əməliyyatının başqa bir swap əməliyyatına çevrilməsi müzakirə mövzusu ola bildiyi kimi; arbitraj fürsətindən faydalanmaq üçün də swap əməliyyatlarının çevrilməsi müzakirə mövzusu ola bilməkdədir (www.coursehero.com, 17.09.2016).

Nəticə ve Qiymətləndirmə

Firmaların həm faiz dərəcəsi riskini idarə edə bilmə, həm də meydana gələ biləcək mövqe kəsirlərini bağlaya bilmə istəkləri SWAP'lara olan tələbi artmışdır. SWAP deyilincə istifadə çoxluğu səbəbiylə Faiz dərəcəsi SWAP'ı ağla gəlməkdədir. Edilən araşdırmalarda da Faiz dərəcəsi SWAP'ının sərhədlərarası bir məşhurluğa sahib olduğu müəyyən edilmişdir. Ölkələrin inkişafı üçün maliyyə bazarlarının inkişafı vacibdir. Maliyyə bazarlarının inkişafı da bu bazarlarda istifadə vasitələrinin növlərə ayırılmasına və məşhur istifadəsinə bağlıdır. İnkişaf etmiş ölkələrin müddətli əməliyyat bazarlarında törəmə məhsulların istifadəsi artmışdır. Bu məhsullardan bazarda adından çox danışılan ən əhəmiyyətli vasitə isə Faiz dərəcəsi SWAP'ı olmuşdur. İstifadə asanlığı və xüsusilə faiz dərəcəsi riskinin idarə edilməsində SWAP'lardan istifadə olunmuşdur. Azərbaycanda əsasən banklar tərəfindən istifadə edilən SWAP'ların həm istifadə miqdarlarının artırılması, həm də istifadə sahələrinin çoxaldılması lazımdır. Maliyyə bazarlarında istifadə olunan əsas maliyyə alətlərinin yanında törəmə vasitələrin da istifadə edilməsi və çoxaldılması ölkə iqtisadiyyatına müsbət təsir edəcək. Bu səbəbdən də SWAP'lar istər faiz dərəcəsi riski, istərsə də valyuta məzənnəsi risklərinin idarə edilməsində istifadə edilməsi lazım olan bir vasitədir.

MƏNBƏ

1. Bal, Harun., (2001), Uluslararası Finansman Dış Borç Yönetimi ve Türkiye, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul.
2. Dülger, Fikret ve Yıldırım ÖNAL, (1992), "Faiz ve Döviz Swapları Uygulanması", Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı:12/1, Mart.
3. Ersan, İhsan., (1998), Finansal Türevler, Literatür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
4. Hatice Doğukanlı, (2012), Uluslararası Finans, Çukurova Üniversitesi, Karahan kitabevi, 3. Baskı, Temmuz, Adana.
5. Örten, Remzi ve İpek Örten, (2001), Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları, Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
6. http://banco.az/az/news/risklerden-qorunmagin-yolu-swap
7. https://www.investaz.com.tr/swap-nedir
8. http://halkbankkobi.activebuilder.com/NewsDetail/Swap-nedir/714

9. https://www.coursehero.com/file/p1277ub/Başka-bir-ifade-ile-kokteyl-swap-lar-ikiden-fazla-tarafın/ http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba12.doc,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(63)

Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN*
Öğr. Gör. Dr. Neşe ÇULLU KAYGISIZ**
Arş. Gör. Dr. Eda ÖZGÜL KATLAV***

İÇSEL PAZARLAMA UYGULAMALARININ HİZMET KALİTESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞININ ARACILIK ROLÜ

MEDIATING ROLE OF ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIORS ON THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNAL MARKETING AND SERVICES QUALITY

ÖZ

Bu çalışmada otel işletmelerinde içsel pazarlama uygulamalarının hizmet kalitesi üzerindeki etkisinde örgütsel vatandaşlık davranışının aracılık rolünü ortaya koymak amaçlanmaktadır. Araştırma Nevşehir ilinde faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde çalışan işgörenlere yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak anket formu kullanılarak toplam 221 işgörene anket uygulanmıştır.

Veriler hiyerarşik regresyon analizi ile test edilmiştir. Analiz sonucunda, içsel pazarlama uygulamalarının hizmet kalitesi üzerindeki etkisinde örgütsel vatandaşlık davranışının rolü olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İçsel pazarlama, hizmet kalitesi, örgütsel vatandaşlık davranışı.
JEL Kodları: J83, Z32, M31, D23.

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the mediating role of organizational citizenship behaviors on the relationship between internal marketing and services quality. The sample of this study involves 221 employees who study in the four and five star hotels in Nevşehir. A questionnaire from used for data collection and a total of 221 employees completed the form.

For the analysis of data, hierarchical regression were used. As a result of the mediating role of organizational citizenship behaviors has been determined the relationship between internal marketing and service quality.

Keywords: *internal marketing, service quality, organizational citizenship behaviors.*
Jel Codes: *J83, Z32, M31, D23.*

***Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/Turizm Fakültesi; deren@nevsehir.edu.tr**
****Aksaray Üniversitesi/Güzeyurt MYO; nesecullu@hotmail.com**
*****Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/Turizm Fakültesi; edaozgul@nevsehir.edu.tr**

GİRİŞ

Günümüz rekabet koşulları incelendiğinde işletmelerin ayakta kalmasını sağlayan en önemli unsurlardan birinin hizmet kalitesi olduğu görülmektedir. İşletmelerin rekabet üstünlüğü elde edebilmeleri için hizmet kalitesine önem vermeleri gerekmektedir. Çalışanları iç müşteri olarak gören içsel pazarlama anlayışını benimseyen işletmeler çalışan memnuniyetini artırarak hizmet kalitesinin artmasını sağlamaktadır. Hizmet işletmelerinde içsel pazarlama uygulamaları çalışan memnuniyetini artırarak iş tatmini ve çalışan sadakati sağlamaktadır.

Bunun sonucunda da hizmet kalitesi artarak müşteri memnuniyeti sağlanmakta ve böylelikle işletmeler kar elde etmektedir (Özdemir, 2014). Rakiplerden farklılaşma yolunda önemli faktörlerden biri olan hizmet kalitesini artırmak için çalışan memnuniyetine önem verilmelidir. İstek ve beklentileri yerine getirilen memnun çalışan müşterilere daha iyi hizmet sunacaktır. Bu şartlar altında içsel pazarlama yaklaşımıyla müşteriyle temas halinde bulunan çalışanların müşteriye hizmet sunarken saygılı davranarak ve müşterilerle empati kurarak daha fazla müşteri memnuniyeti sağlanacaktır. İçsel pazarlama yaklaşımına göre çalışanların daha iyi hizmet sunmaları için çalışanlara müşteri gibi davranmak temel yoldur (Rafiq ve Ahmed, 2000).

Bu çalışmanın amacı, içsel pazarlama uygulamalarının hizmet kalitesi üzerindeki etkisinde örgütsel vatandaşlık davranışının aracılık rolünü ölçmektir. Örgütsel vatandaşlık davranışı, çalışanların işletmedeki ödül sistemini dikkate almadan, örgütün fonksiyonlarını verimli biçimde yerine getirmesine yardımcı olan, gönüllülük esasına dayalı birey davranışıdır (Organ, 1990). Literatür incelendiğinde içsel pazarlamanın örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde, örgütsel vatandaşlık davranışının da hizmet kalitesi üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür (SeyedJavadin vd, 2012; Roshani vd., 2013). SeyedJavadin vd. (2012) İran'daki gaz şirketlerinde uyguladıkları çalışmada içsel pazarlama uygulamalarının hizmet kalitesi üzerindeki etkisinde örgütsel vatandaşlık davranışının aracılık rolünü ölçmüşlerdir. Araştırma sonucunda, içsel pazarlama uygulamalarının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahip olduğu ayrıca, örgütsel vatandaşlık davranışının içsel pazarlama ve hizmet kalitesi arasında aracı bir rolü olduğu belirlenmiştir. Roshani vd. (2013) tarafından yapılan çalışmada içsel pazarlamanın hizmet kalitesi üzerindeki etkisinde örgütsel vatandaşlık davranışının aracılık rolüne bakılmıştır. Bankalarda uygulanan araştırmada içsel pazarlama uygulamalarının örgütsel vatandaşlık davranışının etkili rolüyle işletmelerdeki hizmet kalitesini geliştirdiği sonuncu ortaya çıkmıştır. Çalışmalar incelendiğinde örgütsel vatandaşlık davranışının içsel pazarlama ve hizmet kalitesi arasındaki aracılık etkisi hizmet sektöründe banka ve petrol şirketlerinde ölçülmüştür. Ancak turizm sektöründe böyle bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma literatürdeki bu boşluğu dolduracağı için önemli ve gerekli görülmektedir.

İçsel pazarlama ve aracılık rolü ile ilgili yapılan diğer araştırmalar şunlardır: İçsel pazarlama ve hizmet kalitesi arasındaki ilişki üzerinde örgütsel bağlılık ve iş tatminin aracılık etkisi (Usta, 2009), içsel pazarlamanın algılanan hizmet kalitesi üzerindeki etkisinde iş tatminin aracılık rolü (Başaran, Büyükyılmaz ve Çevik, 2011), içsel pazarlama ve işten ayrılma niyeti arasında iş yerleşikliğinin (Job Embeddedness) aracılık rolü (İbrahim, 2011), içsel pazarlamanın çalışan performansı üzerindeki etkisinde örgütsel bağlılığın aracılık rolü (Acar vd. 2012), içsel pazarlama uygulamaları ve çalışan performansı arasında algılanan örgütsel adaletin aracılık rolü (Aykan ve Sönmez, 2014), içsel pazarlama ve personel güçlendirme arasında ilişki kalitesinin aracılık rolü (Hasaballah vd., 2014), içsel pazarlama ve müşteri odaklılık arasındaki ilişkide kişisel faktörlerin aracılık etkisi (Yusuf, Sukati ve Chin, 2014).

Veri Toplama Yöntemi ve Örneklem

Araştırma verileri, araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri ile ilgili ölçek maddeleri ve araştırmaya katılacak otel çalışanlarıyla ilgili soruları içeren anket yoluyla toplanmıştır. Anketin ilk

bölümünde Organ (1990) tarafından geliştirilen beş boyut ve 19 sorudan oluşan örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeği yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde hizmet kalitesi ölçeği yer almaktadır. Otel işletmelerinde hizmet kalitesini ölçmek için Parasuraman et al. (1988) tarafından geliştirilen "SERVQUAL" ölçeği kullanılmıştır. Ölçek güvenilirlik, güven verme, anında hizmet verme, fiziksel unsurlar ve empati olmak üzere 5 boyuttan ve 22 maddeden oluşmaktadır. Anketin üçüncü bölümünde içsel pazarlama ölçeği yer almaktadır. Otel işletmelerinde içsel pazarlamayı ölçmek için Foreman ve Money (1995) tarafından geliştirilen "İçsel Pazarlama Ölçeği" kullanılmıştır. İçsel pazarlama ölçeği vizyon, gelişim ve ödül olmak üzere 3 boyuttan ve 15 maddeden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini Nevşehir ilinde faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde çalışan işgörenler oluşturmaktadır.

Araştırma Modeli ve Hipotezleri

Bu çalışmada aracılık etkisinin analiz edilmesi için Baron ve Kenny (1986)'nin aracılık etkisi modeli kullanılmıştır. Çalışmanın araştırma modeli Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen modele göre oluşturulmuştur. Şekil 1.'de araştırma modeli yer almaktadır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

İlgili literatür incelendiğinde içsel pazarlama ile hizmet kalitesi arasındaki ilişkide örgütsel vatandaşlık davranışının anlamlı bir aracılık rolü olduğu görülmektedir (SeyedJavadin vd. 2012; Roshani vd. 2013). Bu çalışmaların sonuçlarından yola çıkarak araştırmanın temel hipotezi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H_1: İçsel pazarlama ile hizmet kalitesi ilişkisinde örgütsel vatandaşlık davranışının anlamlı bir aracılık etkisi vardır.

Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen veriler uygun SPSS 21.0 istatistk analiz programı ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda, ilk olarak araştırmaya katılan işgörenlerin algıladıkları içsel pazarlama, hizmet kalitesi ve örgütsel vatandaşlık davranışına ilişkin elde edilen verilerin ortalamaları, standart sapmaları ve aralarındaki korelasyonlara bakılmıştır. İkinci olarak ise araştırma modeli hiyerarşik regresyon analizi kullanılarak test edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen ortalamalar, standart sapmalar ve korelasyon değerleri Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Verilere ilişkin Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri

Değişkenler	Ortalama	Standart sapma	ÖVD	İP	HK
İçsel Pazarlama (İP)	4,137	0,441	**,597**	**1**	**,601**
Hizmet Kalitesi (HK)	4,300	0,828	**,834**	**,601**	**1**

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı (ÖVD)	3,701	0,575	**1**	**,597**	**,834**

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya konu edilen tüm bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Özellikle hizmet kalitesi ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki yüksek düzeydeki ilişki dikkat çekmektedir.

İçsel pazarlama ile hizmet kalitesi arasındaki ilişkide örgütsel vatandaşlık davranışının aracılık etkisini ölçmek amacıyla kurulan modeli test etmek amacıyla Baron ve Kenny (1986) tarafından sunulan model kullanılmıştır. Bu modele göre Baron ve Kenny (1986)'a göre bağımsız değişkenin aracı değişken üzerinde bir etkisi olmalı, bağımsız değişken bağımlı değişken üzerinde etkili olmalıdır. Ayrıca aracı değişken ikinci modelde regresyon analizine dâhil edildiğinde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki regresyon katsayısı düşerken, aracı değişkenin de bağımlı değişken (ÖVD) üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır üç koşulun yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda örgütsel vatandaşlık davranışının aracılık etkisini belirlemek amacıyla, içsel pazarlama ve hizmet kalitesi arasındaki ilişkiler hiyerarşik regresyon analizi ile incelenmiştir. Aracılık etkisini belirlemeye yönelik yapılan hiyerarşik analizi sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Adımlar	**Regresyon Katsayıları**			**Model İstatistikleri**
	B	**S.H.**	**β**	
1. Adım Bağımsız Değişken: İçsel Pazarlama Bağımlı Değişken: Hizmet Kalitesi	,417	,038	,601*	R^2=,361 F=118,731 p<0.00
2. Adım Bağımsız Değişken: İçsel Pazarlama Bağımlı Değişken: Örgütsel Vatandaşlık davranışı	,318	,029	,597*	R^2=,357 F=116,583 p<0.00
3. Adım Bağımsız Değişken: Örgütsel Vatandaşlık davranışı Bağımlı Değişken: Hizmet Kalitesi	,639	,029	,834*	R^2=,696 F=479,941 p<0.00
4. Adım Bağımsız Değişken: İçsel Pazarlama Bağımsız Değişken: Hizmet Kalitesi Bağımlı Değişken: Örgütsel Vatandaşlık davranışı	,111 ,963	,032	,160* ,739*	R^2=,712 F=258,433 p<0.00

**p<0,01
*p<0,05

Araştırma sonuçlarına göre ilk adımda içsel pazarlamanın hizmet kalitesi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir (β=0,601; p:0,00). Dolayısıyla Baron ve Kenny (1986)'nın aracılık etkisi modelinin ilk şartı sağlanmıştır. İkinci adımda içsel pazarlamanın aracı değişken örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir (β=0,597; p:0,00) üçüncü adımda örgütsel vatandaşlık davranışının hizmet kalitesi üzerinde (β=0,834; p:0,00) anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Dördüncü adımda içsel pazarlama ve hizmet kalitesi ilişkisinde örgütsel vatandaşlık davranışının aracılık etkisini tespit etmek için modele tüm değişkenler dahil edildiğinde içsel pazarlamanın β katsayısının 0,160; örgütsel vatandaşlık davranışının β katsayısının ise 0,739 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlardan hareketle örgütsel vatandaşlık davranışının kısmi aracılık etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Rekabetin arttığı günümüzde işletmelerin rekabet üstünlüğü elde edebilmek için hizmet kalitesini artırmanın yollarını aramaktadırlar. Bu çalışma kapsamında otel işletmelerinde uygulanan içsel pazarlama uygulamalarının hizmet kalitesi üzerindeki etkisinde örgütsel vatandaşlık davranışının aracılık rolü incelenmiştir. Araştırma sonucunda içsel pazarlama uygulamaları ile hizmet kalitesi arasındaki ilişkide örgütsel vatandaşlık davranışının kısmi aracı rol üstlendiği tespit edilmiştir. Otel işletmelerinde üretim ve tüketim eşzamanlı olarak gerçekleştirildiği için verilen hizmetin o anda doğru bir şekilde verilmesi oldukça önemlidir. Çünkü otel işletmeleri müşterilerine kaliteli mal ve hizmet sunmak isterler. İşletmeleri bu amaçlarına ulaştırabilecek kişiler ise o işletmenin çalışanlarıdır. Bu nedenle işletmeler çalışanlarını mutlu etmek için içsel pazarlama uygulamaları olan; çalışanlarına inanabilecekleri bir vizyon sunma, iyi performans gösteren çalışanlarını ödüllendirme ve çalışanların kendilerini geliştirebileceklerine imkan sağlayan bir iş ortamı yaratma gibi faaliyetleri gerçekleştirildiğinde çalışanların dış müşterilere vermiş oldukları hizmet kalitesinin artması beklenmektedir. Ayrıca gönüllülük esasına dayanan örgütsel vatandaşlık davranışı sergileyen çalışanların işletmelerine bağlı ve işletmeleri ile özdeşleşmiş, yaptığı işi seven ve dolayısıyla sunduğu hizmette kalitenin artacağı söylenebilir. Çünkü yapılan çalışmalarda otel işletmesi çalışanlarının gönüllü davranışlar sergilediğinde örgütsel etkinliklerinin arttığını göstermektedir (Güçlü Nergiz, 2016). Çalışanların otel işletmelerinde gönüllü davranışlar sergilemeleri için de onlara uygun ortamın sağlanması gerekmektedir. Bu da içsel pazarlama uygulamaları ile gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

1.Acar, N., Şeker, M., Bayram, A. ve Acar, T. (2012). The Effect of Internal Marketing on the Performance of Employee and the Mediating Role of Organizational Commitment, Athens: ATINER'S Conference Paper Series, No: BUS2012-0215.

2.Aykan, E. ve Sönmez, E (2014). Mediating Role of Perceived Organizational Justice between Internal Marketing Practices and Employee Taskand Contextual Performance: A Shopping Center Implication, International Journal of Managerial Studies and Research (IJMSR) 2(7).

3.Başaran,Ü., Büyükyılmaz, O. ve Çevik, E.İ. (2011). İçsel Pazarlamanın Algılanan Hizmet Kalitesi Üzerindeki Etkisinde İş Tatminin Aracılık Rolü, İşletme Fakültesi Dergisi, 12(2).

4.Foreman, S.K. ve Money, A.H. (1995.) Internal marketing: Concepts, Measurement and Application, Journal of Marketing Management ,11: 755-768.

5.Nergiz, H. G. (2006). Turizm Sektöründe Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Bir Değerlendirme. *Management, 27*(2), 255-268.

6.Hasaballah, A.H.A.,Ibrahim, S.B. ve Abdallah, M.A.A.H. (2014). Internal Marketing and Employee Empowerment: The Mediating Role of the Relationship Quality: Study on Commercial Banks in Sudan, International Journal of ScienceandResearch (IJSR), 3(12).

7.İbrahim, M.M.S. (2011). The Mediating Role of Job Embeddedness Between Internal Marketing and Turnover Intention, International Journal of Customer Relationship Marketing and Management, 2(4).

8.Organ, D.W. (1990), The Motivational Basis of Organizational Citizenship Behavior Research in Organizational Behavior, 12: 43-72.

9.Özdemir, G. (2014) .Hizmet İşletmelerinde İçsel Pazarlama Yaklaşımı, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 16(1):54-66.

10.Parasuraman, A., Zeithaml, V.A. ve Berry, L.L. (1988). Servqual: A Multiple-item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality, Journal of Retailing, 64(1), 13-17.

12.Rafiq, M. ve Ahmed, P.K. (2000). Advances in the Internal Marketing Concept: Definition, Synthesis and Extension. Journal of Services Marketing, 14(6): 449-462.

13.Roshani, S.,Enayati, G. ve Lashkari, M. (2013). The Investigation of the Effects of Internal Marketıng on the Services Quality Emphasizing the Role of Intermediate on Organizational Citizenship Behaviors (Case Study Of TheBanks Of Esfarayen City), Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business, 4(10).

14.SeyedJavadin, S.R.,Rayej, H., Yazdani, H., Estiri, M. ve Aghamiri, S.A. (2012). How Organizational Citizenship Behavior Mediates Between Internal Marketing and Service Quality The Case of Iranian GAS Company, International Journal of Quality&Reliability Management, 29(5).

15.Usta, R. (2009). İçsel Pazarlama ve Hizmet Kalitesi Arasındaki İlişki Üzerinde Örgütsel Bağlılık ve İş Tatminin Arcılık Etkisi, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 34.

16.Yusuf, G.O.,Sukati, I. ve Chin, T.A. (2014). Mediating Role of Personality Factors in the Relationship between Internal Marketing and Customer Orientation: A Review, Asian Social Science, 10(17).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(64)

Prof. Dr. Mayis ALİYEV*
Yrd. Doç. Dr. Namık HÜSEYİNLİ**

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE ULUSAL MEVZUAT IŞIĞINDA AZERBAYCAN'DA ENGELLI EĞİTİMİ HAKLARINA ILIŞKIN SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

IN THE CONSIDERATION OF NATIONAL AND INTERNATIONAL AGREEMENTS, PROBLEMS AND SOLUTIONS RELATED DISABLED PEOPLE'S EDUCATIONAL RIGHTS IN AZERBAIJAN

ÖZ

Çalışmada uluslararası hukuki düzenlemeler ve ulusal mevzuat temelinde Azerbaycan'da engellilerin eğitim hakları sorunları ve çözüm yolları tahlil edilmiştir. Bu doğrultuda engellilerin eğitim alma haklarına ilişkin uluslararası ve ulusal düzenlemelerin içeriği, ilkeleri ve bu alanda ülkemizde yapılan çalışmalar ve aynı zamanda engelliler için ulaşılabilir eğitimin ülkemizde uygulanma imkânları araştırılmıştır.

Çalışmada engelli eğitimi açısından var olan çeşitli nitelikteki sorunlar, hukuki tanzim sorunları ve çözüm yolları ele alınmıştır. Sorunlara ortadan kaldırılması için engelli eğitiminin sağlanması ve eğitime katılım için yeni projeler ve programlar kabul edilmesinin gerekliliği çalışmada vurgulanmıştır. Engelli vatandaşların haklarını düzenleyen ulusal mevzuatın Birleşmiş Milletler "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme" taleplerine uygunlaştırılması ve engellilerin tam olarak topluma entegrasyonu için gerekli icra mekanizmasına sahip olan mevzuat düzenlemelerinin kabul edilmesine ilişkin olarak çalışmamızda öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Engelli Hakları, Engelli Eğitim Kurumları, Engelli Eğitim Hakları.

ABSTRACT

In this study, problems and solutions related educational rights of disabled people in Azerbaijan have been analyzed based on international legal (constitutional) arrangements and national legislation provisions. Accordingly, in the context of disabled people's rights for receiving the education, international and national arrangements' scopes, policies, existing national level works and applicability limitations of providing a reachable education for all have been investigated.

In this study, different varieties of existing problems, judicial regulation problems along with their solutions have been addressed. To be able to overcome these problems, it has been emphasized that providing education for disabled people and proposing&opening projects to obtain educational involvement of the disabled people is necessary. Proposals have been made with the consideration of "aligning the National Legislation which establishes the rights of disabled people with the United Nations Disability Rights Convention Concerns" and "taking necessary steps to have executable legislative provisions for providing a full coverage community integration of disabled people".

Keywords: *Disabled People, Disability Rights, Disability Education Institutions, Disabled People Educational Rights.*

* **Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, aliyev.mayis@mail.ru**
** **Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İşletme Fakültesi, namik.huseyinli@alanya.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА ОБРАЗОВАНИЕ ИНВАЛИДОВ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИЗМЕРЕНИЯ

ВВЕДЕНИЯ

Существуют препятствия, ограничивающие права и свободы лиц, признанных инвалидами, а также их полное участие в жизни общества. Несмотря на то, что осуществление соответствующих мер по устранению этих препятствий полностью возлагается на государство, удаление их на законодательном уровне является научно обоснованным.

С конца прошлого века проявляется большой интерес со стороны международных организаций к проблемам инвалидов. Так, 1981 год был объявлен Международным годом инвалидов, 3 декабря 1982 Генеральной Ассамблеей ООН была принята программа масштабных действий в отношении инвалидов во всем мире. Период с 1983 по 1992 год вошел в историю как “Десятилетие инвалидов Организации Объединенных Наций”.

13 декабря 2006 года Организация Объединенных Наций приняла Конвенцию “О правах инвалидов”, которая была ратифицирована Азербайджанской Республикой 2 октября 2008 года. Уделение большого внимания со стороны государства проблемам инвалидов объясняется увеличением их численности, а также отсутствием возможности полноценного участия их в обществе.

Социальные реформы, проведенные в последние годы способствовали значительному прогрессу в регулировании правовых аспектов и новых направлений, а также установлении приоритетов и целей в данной области. В результате этого возникли новые виды социальной защиты и созданы государственные органы в этой области, значительно отличающиеся от прежних.

Наряду с термином «инвалид” изменилась и форма подхода к разрешению проблемы инвалидности. В то же время стала играть важную роль категория реабилитации. Одним из важных мест в социальной защите прав инвалидов занимает вопрос их образования.

Проблемы реализации права на образование инвалидов в Азербайджане: международные и национальные измерения

Одним из основных социально-культурных прав человека, закрепленных в Конституции Азербайджанской Республики, является право на образование. В юридической литературе право на образование характеризуется как социальная ценность и его социальная ценность обусловливается реализацией этого права и формированием лица как целой личности[234]. Образование, указанное в виде стратегически значимой сферой деятельности в обществе[235], являестя важным фактором, влияющего на социальные процессы и оно служит формированию качеств-ценностей, обусловливающие личность. Демократическое образование обеспечивает права на равное получение образования всех членов общества - как здоровых, так и лиц, с ограниченными возможностями здоровья.

Согласно статистике, в мире проживают более 650 млн. инвалидов[236]. Фактически, если дополнить эту статистику и семьями этих лиц, ежедневно почти два миллиарда людей непосредственно или косвенным путем страдают от инвалидности. Во многих странах мира инвалиды обычно живут вне общества, лишаясь возможности платить основные потребности жизни. Они

[234] Аскеров З.А. Конституционное право. Баку: издательство Бакинского Университета, 2011, с.243
[235] Джафаров И.М. Толкование Конституции Азербайджанской Республики. Баку: Юридическая литература, 2010, с.200
[236] Кондратьева З.А. Пенсия по инвалидности // Социальное обеспечение, 2010, № 11, с. 43-47

лишены или достаточны ограничены таких возможностей как ходить в школу, работать, проживать в своей квартире, создавать семью и растить детей, участвовать в общественной жизни общества.

Обеспечение прав инвалидов, как самых чувствительных и более нуждающихся в социальной защите слоев общества, является самой актуальной проблемой не только одной страны или региона, но и мира в целом. Согласно статистике ООН, 15 % инвалидов составляет мировое население, в Азербайджане же насчитывается 5,6% инвалидов. В АР проживают 506127 инвалидов, из них 63094 составляют дети-инвалиды до 18 лет[237]. Долгое время отношение к инвалидам в обществе было с медицинской точки зрения, то есть, как "непригодный член общества", что ограничивало интеграцию на основе принципа равенства их прав и возможностей в обществе. Формирование модели социального подхода, воспринимающего инвалидов как полноправных членов общества и отражающего в себе их полную и эффективную интеграцию в общество, а также его соответствие действующему законодательству является самой актуальной темой современного периода. Идея социальной модели вытекает из сущности Конвенции ООН от 13 декабря 2006 года "О правах инвалидов", ратифицированной Азербайджанским государством 02 октября 2008 года, и социальных реформ, осуществляемых в республике в данной области. Принятие Конвенции показывает, что как государство, так и сами инвалиды, а также все члены общества должны чутко подходить к данному вопросу и все эти отношения должны быть направлены на полную реализацию прав человека. Присоединившись к этой Конвенции, Азербайджанская Республика взяла на себя существенные обязательства по обеспечению прав инвалидов, уважению и поощрению этих прав и вопрос защиты прав инвалидов преобразовался в один из важных приоритетов национальной государственной политики. Согласно Конвенции, инвалиды должны получить максимальную независимость в обществе, необходимо обеспечить создание правовых, экономических и социальных условий для приобретения полного физического, умственного, социального и профессиональных навыков, и в целом, необходимо устранить препятствия для полной и эффективной деятельности в жизни общества такого рода людей. Поэтому, следует разработать и реализовать научно-обоснованные государственные программы, стратегии. Одним из самых важных вопросов при эффективном осуществлении мероприятий в связи с инвалидами, при защите их прав и полной интеграции во все сферы жизни общества, является реализация инклюзивного образования, направленного на обеспечение прав инвалидов на образование, в частности, детей-инвалидов в соответствии с нормами международного права.

Как известно, инклюзивное образование отражает в себе возможность получения образования в общеобразовательских учреждениях детей, нуждающихся в особой заботе вместе со здоровыми детьми. В целях реализации этого дела в Азербайджане осуществлены ряд проектов. На основе этих проектов, в общем из 63.094 детей-инвалидов всего 298 детей привлечены к инклюзивному образованию[238]. Программа инклюзивного образования поддерживает возможность достижения своего потенциала детьми, нуждающиеся в особой заботе. Эта система образования повышает уверенность у детей, нуждающихся в особой заботе, и делает равноправным с иными нормальными детьми.

Конвенция "О правах инвалидов" охватывает многие стороны прав на образование, как и иные права людей-инвалидов. Согласно статье 24 Конвенции, закрепляющей право на образование, инвалиды должны получать образование на равных условиях и государства должны содействовать

[237] www.azerbaijan-news.az; www.azstat.org.
[238]http://www.cie.az/az/index.php?option=com_content&view=article&id=83&Itemid=294&lang=enhttp://www.mlspp.gov.az.

системе их совместного образования на всех уровнях и возможности доступа к системе образования в течение всей жизни. При реализации право на получение образования государства-участники должны обеспечивать, чтобы инвалиды не исключались по причине инвалидности из системы общего образования и получали наравне с другими возможность доступа к инклюзивному, качественному и бесплатному образованию в местах своего проживания[239]. В Конвенции закрепляются подход к поощряемому образованию, устранение препятствий, отмена стереотипов и самым лучшей сферой образования для каждого поощряется инклюзивное образование, включая инвалидов с интеллектуальными нарушениями. Именно такой подход содействует формированию инклюзивного общества, в котором не боятся инвалидности и легко его воспринимают. Дети-инвалиды когда взрослеют и участвуют в учебном процессе вместе со своими сверстниками, то развивают в себе большое взаимопонимание и чувство взаимоуважения.

Содействие прав инвалидов и полного участия в обществе: в “Плане мероприятий Совета Европы по улучшению уровня жизни инвалидов в течение 2006-2015 годов” отмечается, что для воспитания детей-инвалидов в своих семьях, а также интеграции в жизнь общины, необходимо всесторонне оценить соответствующими органами нужды инвалидов и их семьев. 4-ое направление деятельности этого Плана составляет возможность получения образование лиц с инвалидностью[240].

Конвенция “О правах ребенка”, ратифицированная Азербайджанской Республиковй, является первым документом, открыто запрещающий дискриминацию в отношении детей-инвалидов. Здесь также закреплено право детей-инвалидов на жизнь как полноправного члена общества, а также право на получение помощи в случае необходимости[241].

Хотя в законах “Об образовании” и “Об образовании (специального образования) лиц, с ограниченными возможностями здоровья”, принятых в целях обеспечения права на образование, закрепленного в Конституции Азербайджанской Республики, прямо не предусмотренна норма в связи с инклюзивным образованием, но в косвенном виде закреплены определенные положения.

Согласно статье 5 Закона “Об образовании” Азербайджанской Республики, государство гарантирует создание соответствующих условий для получения образования каждым гражданином и не допускает лишения его какой-либо ступени, уровня и формы образования. Основу политики образования Азербайджанского государства наряду с обеспечением качественного образования для граждан, составляет создание в процессе осуществления реформ образования равных возможностей для получения качественного образования детей, представляющих национальные меньшинства, беженцев, вынужденных переселенцев, а также детей с ограниченными возможностями здоровья[242].

Несмотря на то, что в Законе Азербайджанской Республики “Об образовании (специальном образовании) лиц с ограниченными возможностями здоровья” имеются соответствующие нормы в связи с организацией специального, домашнего и интеграционного образования, в список основных понятий не включено “инклюзивное образование”. В Законе Азербайджанской Республики “Об образовании” отсутствует какая-либо норма, регулирующая организацию инклюзивного образования. В Законе “Об образовании (специальном образовании) лиц с ограниченными возможностями здоровья” для обеспечения получения образования в общеобразовательских школах детей-инвалидов

[239] Правовые гарантии лиц с инвалидностью. Баку: ЗАО Голиаф Груп, 2012, с.101.
[240] http://www.mlspp.gov.az
[241] "Инклюзивное образование": практика и стоящие перед нами обязательства" Собрание статей 5-й Международной Научно-практической конференции". Баку: Восток-Запад, 2011, с.624.
[242] Закон Азербайджанской Республики "Об образовании", / http:e-qanun.az

предусмотрено “интеграционное образование”. Однако, привлечение детей-инвалидов к образованию в интеграционно-обучаемых образовательных учреждениях ограничивается лишь их присутствием в школе и не предусматривает возможность получения образования на равне с другими. Так, интеграционное образование является привлечение детей-инвалидов к образованию в специальных классах со специальной программой образования в общеобразовательных школах. Однако, несмотря на соответствующие возможности каждого ребенка, применение современных подходов по инклюзивному образованию в процессе развития потенциала и соответствия социальной среде, могут создать широкие возможности для овладения способностей по их самостоятельному проживанию. Такой подход должен охватить различные ступени образования. Считаем, что в этом законе целесообразнее однозначно закрепить инклюзивное образование инвалидов и детей-инвалидов - возможности получения образования в образовательных учреждениях общего назначения наравне с иными лицами.

Развитие инклюзивного образования является одним из приоритетов политики образования многих стран мира. Проведенные реформы имеют цель координации с международными принципами и стандартами образования. Одним из этих принципов является гуманитаризация образования и соответствие стандартам прав человека. Согласно Конвенции ООН по правам человека, государство обязано создавать возможности равного получения образования для всех детей и интеграцию детей-инвалидов в общество. Одним из целей образования выступает уже стимулирование и преобразование в реальность интеграцию в общество людей, имеющих инвалидность. Основным принципом инклюзивного образования выступает совместное проживание в обществе детей, получающих совместное образование.

Модель “инклюзивного образования” предусматривает как образование детей, нуждающихся в особой защите, так и их трансформацию и развитие в жизнь. В тоже время, эта модель охватывает детей более широкой категории. То есть, сюда относятся не только дети, с ограниченными возможностями здоровья, но и дети сироты, лишившихся родительской опеки, трудновоспитываемые, имеющие проблемы в поведении, склоненные к вредным привычкам, оставшиеся вне образования, чьи права нарушены, подверженные насилию.

В исследованиях показано, что очень важна практика в данной области Канады, Данимарки, США, Великобритании, Германии, Норвегии, Нидерланды, Испании, Швеции, Италии, Исландии, Мальты, Индии и иных стран. В системе образования этих стран дети, нуждающиеся в особой заботе, получают образование в массовых школах и детских садах вместе со здоровыми детьми, вместе проводят свободное время и вместе участвуют в различных мероприятиях. Организация образования в такой форме спасает от изолированности детей, нуждающихся в особой заботе, от общества и их сверстников, способствует интеграции их в общество, развитию и обеспечению прав, а в здоровых детях способствует формированию великодушия, чувства заботы по отношению к своим сверстникам[243].

Следует также отметить, что хотя в ряде стран и создано совершенное законодательство, в области инклюзивного образования отсутствуют серьезные прогрессы. Например, в Индии, Германии, Бельгии наблюдается тенденция роста количества детей в специальных образовательных учреждениях.

В Словении, Хорватии, Македонии, Румынии, Болгарии, относящихся к бывшему социалистическому лагерю, в результате проектов, реализуемых ЮНЕСКО, получены ряд

[243] http://www.muallim.edu.az/arxiv/2009/n30/ardi1.html

благополучных результатов. Среди бывших советских стран, в России, Прибалтике, Беларуссии и Грузии проекты в области инклюзивного образования находятся на стадии реализации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В области инклюзивного образования, являющегося новым в системе образования Азербайджана, имеются различные проблемы, в том числе, проблемы в области правового регулирования, и естественно, не исключается продолжение таких обстоятельств и в будущем. Проблемы, существующие в области инклюзивного образования, пути их разрешения можно обобщить следующим образом:

Во-первых, отсутствие в Законе Азербайджанской Республики “Об образовании” какой-либо нормы, регулирующей организацию инклюзивного образования, а в Законе Азербайджанской Республики “Об образовании (специального образования) лиц, с ограниченными возможностями здоровья” же несмотря на наличие соответствующих норм, в связи с организацией специального образования, домашнего образования и интеграционного образования, отсутствие в списке основных понятий “инклюзивного образования”, показывает, что фактически данная проблема еще не отрегулирована на уровне законодательства в надлежащей степени. Считаем, что в Законах Азербайджанской Республики “Об образовании” и “Об образовании (специального образования) лиц, с ограниченными возможностями здоровья” целесообразно однозначно закрепить возможности инвалидов на получение инклюзивного образования - образования вместе с другими лицами в образовательных учреждениях общего назначения, внести изменения в связи с правилами и механизмами привлечения к инклюзивному образованию. Следует отметить, что список заболеваний, позволяющих привлечение к инклюзивному образованию, до сих пор не разработан и не закреплен как нормативно-правовой акт. С этой точки зрения, возникает необходимость в утверждении на законодательном уровне списка заболеваний, как позволяющих, так и не позволяющих привлечению к инклюзивному образованию.

Во вторых, в международной практике если в каком-либо образовательном учреждении применяется инклюзивное образование, то образовательное учреждение вправе немедленно выделить дополнительный штат и эти вопросы учитываются в процессе планировании. С этой точки зрения, в области инклюзивного образования необходимо подготовить квалифицированные кадры и образовательные учреждения, осуществляющие проекты инклюзивного образования, обеспечить необходимым штатом - учителями, их помощниками, воспитателями и их помощниками. В то же время, в республике следует осуществить подготовку специалиста по терапевту детского развития (терапевта ERQ).

В-третьих, несмотря на большую роль родителей детей-инвалидов в организации инклюзивного образования, вопрос по их подготовке и просвещению посредством специльных тренингов не разрешен. С этой точки зрения, считаем необходимым организовать специальные тренинги для родителей детей-инвалидов и проводить их просвещение.

В-четветых, хотя в Азербайджане в дошкольных и общеобразовательных ступенях и применяется инклюзивное образование в ограниченном виде, однако, проекты в области организации такого образования на профессионально-техническом, среднем специальном и высшем ступенях образования не осуществляются. Считаем, что во всех ступенях образования следует применить практику инклюзивного образования, подготовить для детей, привлеченных к инклюзивному образованию, индивидуальные программы образования, учитывая международную практику и стандарты образования, и такое образование должно быть организовано на основе этих программ.

В-пятых, соответствие потребностям инвалидов инфраструктуры образовательных учреждений всех ступеней образования является одним из основных проблем и как иные объекты инфраструктуры следует обеспечить приспособление для лиц-инвалидов инфраструктуры образовательных учреждений.

В шестых, возможности привлечения детей-инвалидов к образованию также непосредственно связано с материальным обеспечением их родителей и соответствующие расходы родителей должны быть компенсированы. Самая распространенная форма оказания помощи таким семьям является назначение пособий семьям с детьми. В этих целях, как в европейских странах, так и в государствах, входящих в пространство бывшего ССР, семьям с детьми назначаются многочисленные пособия. Например, в Республики Беларуссии определены виды пособий за беременность и роды, рождение ребенка, по уходу за ребенком-инвалида, не достигшего 18 лет и т.д[244]. В этой стране дается социальное пособие матери по уходу за ребенком, не достигшего 3-х лет[245]. В Испании и Польше выплачивается разовое пособие по рождению ребенка, месячное пособие до достижения ребенка 3-х лет[246]. В Данимарке родителю, ухаживающего за ребенком-инвалидом назначается месячное пособие в период ухода и т.д. Хотя в статье 36 Закона Азербайджанской Республики “О правах ребенка” лицам, ухаживающие за детьми-инвалидами, и определена выдача специальных пособий, но до сегодняшнего дня такое пособие не установлено. Считаем целесообразным определение специального социального пособия лицам, ухаживающие за детьми-инвалидами, в размере минимальной заработной платы по стране.

Разрешение всего указанного же требует комплексного подхода к вопросу и делает необходимым осуществление новых проектов и программ для привлечения детей-инвалидов к качественному образованию (инклюзивному образованию) вместе с иными детьми. Лишь в этом случае, в республике можно получить реальные результаты в области инклюзивного образования и реализуется основной принцип инклюзивного образования “образование -для всех”.

KAYNAKÇA

1. ALİYEV Mayis, Elilliye göre Pensiyalar: Müasir Veziyyet ve Problemler, Kazus No: 1, Bakı, 2003, ss. 8-14.

2. ALİYEV Mayis, Elilliyi Olan Şexslerin Hukuki Teminatları, Bakı, 2012.

3. Hesanzade S, Azerbaycan Respublikasında Elillerin Sosial Müdafiesinin Hukuki Tanzimi, Bakı, 2006.

4. Hesenzade S.B. Elillerin Sosial Müdafiesi Sahesinde Hüquq Islahatlarının Esas Istiqametleri, Bakı, 2009.

5. АСКЕРОВ З.А. Конституционное Право. Баку: Издательство Бакинского Университета, 2011.

6. ДЖАФАРОВ И.М. Толкование Конституции Азербайджанской Республики. Баку: Юридическая литература, 2010.

7. Закон Азербайджанской Республики “Об Образовании” / http:e-qanun.az

[244] Куренной А.М., Томашевский К.Л., Ярошенко О.Н. Трудовое право и право социального обеспечения в Беларуси, России и Украине (формирование и развитие). Минс:, Дикта, 2011, с. 105.

[245]http://www.cie.az/az/index.php?option=com_content&view=article&id=83&Itemid=294&lang=enhttp://www.mlspp.gov.az

[246] Пособия на ребенка в странах Европы. http//www/.domeuropa/e/womens/27-womens/67www.azerbaijan-news.az; www.azstat.org

8. “Инклюзивное Образование”: Практика И Стоящие Перед Нами Обязательства” Собрание Статей 5-Й Международной Научно-Практической Конференции”. Баку: Восток-Запад, 2011.

9. КОНДРАТЬЕВА З.А. Пенсия По Инвалидности / Социальное обеспечение, 2010, No: № 11.

10. КУРЕННОЙ А.М., Томашевский К.Л., Ярошенко О.Н. Трудовое право и право социального обеспечения в Беларуси, России и Украине (формирование и развитие). Минс:, Дикта, 2011.

11. Пособия на ребенка в странах Европы., http//www/.domeuropa/e/womens/27womens/67www.azerbaijan-news.az

12. Правовые Гарантии Лиц С Инвалидностью. ЗАО Голиаф Груп, Баку, 2012.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(65)

Yrd. Doç. Dr. Emrullah ŞEKER[247]

TERÖR EYLEMLERİ SONRASINDA TÜRK BASINI VE YABANCI BASINDA YER ALAN MANİPÜLATİF SÖYLEM VE ALGI YANILSAMASI

MANIPULATIVE SOCIETY AND PERCEPTION ANALYSIS IN THE TURKISH PRESS AND THE FOREIGN PRESS AFTER TERRORIST ACTIONS

ÖZ

Bu çalışmanın amacı çok eski çağlardan beri çoğu zaman savaştan bile daha etkili ideolojik bir mücadele şekli olan manipülatif söylemi tanıtmak ve bu söylem türünün sonucunda oluşan algı yanılsamasını iç ve dış kaynaklı muhalif basından örnekler vererek incelemektir. Bu söylem türünün üretildiği bağlam ve şartlar göz önünde bulundurularak, hedef dinleyici veya okuyucuda oluşturulmak istenen algı yanılsaması gerçekte olan vaka ile manipülatif söylem ile oluşturulmak istenen algı arasında ortaya çıkan farklarla açıklanmaktadır.

'2016 yılında Avrupa'da ve Türkiye'de gerçekleştirilen dört terör eylemi hakkında iç ve dış kaynaklı yazılı basında yer alan haber ve yorumlarda tespit edilen manipülatif söylem örnekleri içerik çözümlemesi yoluyla incelenerek belli sözlüksel alan eşdizimleri oluşturulmuştur. Son olarak elde edilen bu verilere dayanarak söylemin manipülatif yoğunluğu hesaplanmış ve böylece gerçekte yaşanan vaka ile manipülatif söylem yoluyla alıcıda algı yanılsaması sonrasında oluşan izlenim arasındaki farklar ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: söylem çözümlemesi, algı, yanılsama, basın, terör.

ABSTRACT

The purpose of this study is to introduce the manipulative discourse which has been a type of ideological struggle, most of the time more effective than even a war, since early ages and research the illusion in the perception of the addressee resulting from this type of discourse by providing samples from national and international press. Considering the conditions and the context where this type of discourse is generated, the expected illusion in the perception of the addressee is explained through the differences occurring between the phenomena in the real world and the impressions and the prejudices appeared in the perception resulted from the manipulative discourse.

In this study, the manipulative discourse samples collected from reports and comments on four sensational terror attacks and published in national and international press have been researched through content analysis and certain lexical sequences have been established. Finally, based on the data obtained here, the intensity of the manipulative discourse is figured out and the differences between the phenomena in the real world and the illusion occurred in the perception of the addressee are put forth.

Keywords: *discourse analysis, perception, illusion, media, terror.*

[247] **Muş Alparslan Üniversitesi, Muş/Türkiye; emrullahseker@yahoo.com**

1. GİRİŞ

Adolf Hitler I. Dünya Savaşı dönemindeki basından bahsederken "Beni hayret ve dehşete düşüren şey, basının, birkaç gün içinde, oldukça önemsiz hatta komik bir olayı kısa bir sürede çok önemli bir devlet meselesi haline getirerek aslında en önemli bir meseleyi kamuoyunun dikkatinden kaçırıp unutturma gücüne sahip oluşuydu" diye söz eder. "Gerçek bir dış uyaranın yanlış algılanmasına illüzyon denir" (Kayaoğlu, 2013). Freud (1997) illüzyonu, yani yanılsamayı, psikanalizle açıklar ve yanılsamanın, bireyin kendisinde ortaya çıkan eksikliklerin, deneyimlerin, yaşantıların, duyguların ve arzuların neden olduğu bir algı hatası olarak görür. Ayrıca "Dali de çalışmasındaki gözbağcı etkiyi, şekil-zemin arasındaki gelgitler, renkler arasındaki geçişler, hacim ve imgelerin farklı ölçülerdeki kullanımları ile oluşturmuştur" (Arslan, 2015:297). Bununla birlikte, Arslan'ın (2015) Descharnes'ten (1985) yaptığı bir alıntıda "Dali'nin çalışmalarındaki rasyonel olmayan ilişkinin obje ve figürlerinin hiçbir ilişki taşımayan nesnelerin yan yana getirilmesiyle oluştuğu" iddia edilir (Arslan, 2015:288). Algı yanılsaması sadece görsel durumlar için tanımlanmaz. İletişimsel açıdan da söylemin yol açtığı, konuşucunun ve alıcının durumu, tecrübeleri, deneyimleri, bilgi ve birikimi, zaman, mekân kaynaklı algı yanılsamaları da vardır. Benzer şekilde biz de bu dilbilimsel çalışmada bir sözcelem dâhilinde belli bir konuya ait sözlüksel alan içerisindeki sözlükbirimlerle betimlenen gerçek bir durumun alan dışı sözlükbirimlerle birlikte kullanılmasından dolayı alıcının deneyimlerine, yaşantılarına, duygularına ve arzularına bağlı olarak ortaya çıkan algı hatasını *algı yanılsaması* olarak nitelendireceğiz. Bu durumda tıpkı Dali'nin çalışmalarında karşılaşılan gelgitler, renkler arasındaki geçişler, hacim ve imgelerin farklı ölçülerdeki kullanımlarının neden olduğu gözbağcı etki gibi, söylemde birbiri ile hiçbir ilişkisi olmayan sözcük kullanımlarının, belli sözcüklerin farklı ölçülerde yinelenmesinin ve hatta sözcükler arasındaki geçişlerin, zıtlıkların ve benzerliklerin bir algı yanılsamasına neden olabileceği varsayılabilir.

Benveniste' ye (1975) göre konuşucu, dil ve bağlam arasındaki karşılıklı ilişkiler bütününe sözcelem denir. Sözcelemin kaynağı olan kişi, yani konuşucu, kimlik, zaman ve uzamsal durumunu özel dilsel göstergeler kullanarak yansıtır ve böylelikle biçimsel olan tümceyi dinleyici ve bağlama göre düzenler (Kıran ve Kıran, 2010:185). Söylem ise sözcelem durumu göz önünde bulundurularak iletişimsel amaçla üretilen dilsel üründür (Günay, 2013: 36; Kıran ve Kıran, 2010:222). Diğer bir ifadeyle, "söylem dilin bireysel kullanımını yansıtan, kullanıldığı ya da üretildiği bağlamın hem yaratıcısı hem ürünü; sosyal ilişki, sosyal kurum ve ürün olabilen yazılı veya sözlü dilsel ürünler olduğu söylenebilir" (Gür, 2013:190). Söylem Çözümlemesi de üretilen bir sözcede sözcelem durumuna göre konuşan kişinin söylediklerinin, söylemek istediklerinin ve söylemek istemediklerinin tespit edilmeye çalışılmasıdır (Günay, 2013: 52). Foucault'un (1984) da dediği gibi "söylemin çözümlenmesi sözün etki alanının çözümlenmesidir" (Fairclough, 2003: 123). Eğer herhangi bir söylem çözümlemesi ideolojik, dini, etnik, ulusal, ırkçı, cinsel veya ideolojik yaklaşımlar ile toplumsal güç ilişkilerinin yazılı veya görsel medya ile siyaset alanına yansımasını inceliyor ise o zaman bu çözümleme eleştirel söylem çözümlemesidir (Günay, 2013: 79; Büyükkantarcıoğlu, 2001: 26). Diğer bir deyişle eleştirel söylem çözümlemesi söylenen sözü değil, söylenmek isteneni, ima edileni veya gizlenmek isteneni inceler. Bir başka söylem çözümlemesi yöntemi olarak kullanılan içerik çözümlemesi ise yazılı ya da sözlü söylemi nicel verilere dönüştürüp, bu nicel verilerden hareketle çıkarımlarda bulunma işidir (Günay, 2013: 159; Gür, 2013:193). Philip Roth'un romanlarını psikanalitik açıdan inceleyen Kalay (2016), paraplaksi ve malapropizm gibi dil yanlışlıkları ve dil sürçmelerinin bilinçaltına açılan bir kapı olduğunu belirtir. Freud'un (2012:133) "kişinin bütün benliğiyle kendini konuya verdiği durumlarda dil sürçmesi yapılacağını sanmıyorum" varsayımından yola çıkarak, Kalay bu gibi dil kullanımlarında yazarın romandaki bağlam ve karakterin arka planına göre hareket ettiğini belirtir. Bir karakterde cinselliğin bir yansıması olarak yansırken, bir başka karakterde ırki durumun ön plana çıkarıldığını tespitinde bulunur (Kalay, 2016: 270). Dolayısıyla sözcelem durumuna göre ortaya çıkan bu dil yanlışlıklarının konuşucunun arka planıyla ilgili dikkate değer

ipuçları verdiği ve söyleme söylenen sözden daha fazlasını kattığı düşünüldüğünde, siyaset meydanlarında sıklıkla rastlanan dil sürçmeleri aslında dinlemesini bilene birçok şey anlatmaktadır.

Bu çalışmanın amacı sosyal ya da bireysel incelemeler yapmak değildir. Bu çalışmada terör eylemlerinin ideolojik tutumlar nedeniyle iç ve dış yazılı basında betimlenişleri üzerine bir tür söylem çözümlemesi yapılması amaçlanmıştır. Bu nedenle bu çalışma amacı ve aracı dil olan, diğer sosyal bilimlere de dolaylı katkısı bulunan dilbilimsel bir çalışmadır. Araştırmamızın giriş bölümünde manipülatif söylem ve algı yanılsaması kavramları açıklanmış ve çalışmanın amacı belirtilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü olan yöntem bölümünde çalışmanın evreni, örneklemi, kullanılan veri toplama ve değerlendirme yöntemleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada elde edilen bulguların değerlendirildiği ve tartışıldığı üçüncü bölümde ise bulgular tablolar halinde nicel verilere dönüştürülmüş ve yorumlanmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise terör kavramı ile ilgili elde edilen bulgulardan yola çıkarak manipülatif söylem ve algı yanılsaması ile ilgili çıkarım ve değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

2. Yöntem

Bu araştırma şiddet olaylarının kimi zaman ardışık bir şekilde kimi zaman ise eşzamanlı olarak diğer yıllara göre nispeten daha yoğun ve daha farklı şekillerde gerçekleştiği bir dönem olarak dikkat çeken 2016 yılının ilk beş ayında (Ocak, 2016- Mayıs, 2016) yayınlanan haber ve gazete yorumları ile sınırlandırılmıştır. Bu dönemde Türkiye'de ve Avrupa'da farklı terör örgütleri tarafından sivillere yönelik gerçekleştirilen ve büyük can ve mal kaybının yaşandığı birbirinden farklı özelliklerde dört ayrı terör eylemi belirlenmiştir:

1. Sultanahmet: 12 Ocak 2016'da İstanbul Sultanahmet meydanında, Suriye kökenli 28 yaşındaki bir saldırgan turist kafilesinin arasına girerek üzerindeki bombayı patlattı. Patlama sonucunda saldırgan dâhil 13 kişi olay yerinde öldü, 16 kişi de yaralandı.

2. Kızılay: 13 Mart 2016'da Başkent Ankara'da 5 ayda gerçekleşen 3. saldırı, bu kez Ankara'nın kalbi Kızılay'da bomba yüklü bir araçla düzenlendi. 34 kişi öldü, 125 kişi yaralandı.

3. Zaventem Havalimanı: 22 Mart 2016 tarihinde Belçika'nın başkenti Brüksel'de ikisi havalimanında, birisi de metro istasyonunda olmak üzere üç patlama gerçekleşti. Saldırılarda 34 kişi öldü, 136 kişi ağır yaralandı.

4. Dürümlü Köyü: 12 Mayıs 2016'da Diyarbakır'ın Sur ilçesi, Dürümlü mezrasında PKK'nın 15 ton patlayıcı yüklü kamyonunun infilak etmesiyle 16 kişi hayatını kaybetti.

Araştırmamızın evrenini muhalif basında yer alan terör haberleri oluşturmaktadır. Araştırma konumuzla ilgili veri toplarken, araştırma evreni yurt dışında Türkiye'ye ve yurt içinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti hükümetine muhalif söylemleriyle bilinen ve İngilizce veya Türkçe yayın yapan basın kuruluşları arasında yer alan ve seçkisiz örnekleme yoluyla belirlenen Guardian, New York Times, Washington Post, Cumhuriyet, Bir Gün gazeteleriyle sınırlandırılmıştır. Araştırmamızda her bir terör vakası ile ilgili iç ve dış basına ait beş gazetenin terör eylemlerini takip eden ilk 3 gün olmak üzere 12 günde çıkan toplam 60 adet gazete incelenmiştir. Yukarıdaki terör vakalarıyla ilgili bu gazetelerde yer alan 10 makale, 78 manşet veya alt başlık ile 32 adet haber özetinden oluşan toplam 120 söylem örneği içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Yabancı basında yer alan İngilizce haber ve yorumlar araştırmacının kendisi tarafından Türkçeye çevrilerek sınıflandırılmıştır.

3. Bulgular

İncelenen söylem örnekleri içerisinde yer alan toplam 3643 anlambirim içinde sadece sözlüksel kategoriye ait olan toplam 2655 sözlükbirim sayılmış ve ait olduğu terör vakasına göre dört ayrı grupta sınıflandırılarak nicel verilere dönüştürülmüştür. Dört ayrı grupta sınıflandırılan sözlükbirimler daha sonra

haber manşetlerinde, alt başlıklarda, haber özetlerinde ve makalelerde öznel anlatı türünde geçen ve terör vakasıyla ilgili sözlüksel dizine ait olup olmamalarına göre sayılarak sınıflandırılmış ve elde edilen nicel veriler tablolar halinde özetlenmiştir. Manipülatif söylem yoğunluğu söylem örneklerinde her bir terör vakası için kullanılan alan dışı sözcüklerin sayısının toplam sözlükbirim sayısına oranlanmasıyla elde edilmiştir. Buna göre yoğunluk ne kadar fazla ise manipülatif söylemin o kadar güçlü olduğu ve dolayısıyla alıcıda gerçekleşmesi beklenen algı yanılsamasının daha fazla olması çıkarımında bulunulmuştur.

Tablo 1. Manipülatif Söylem Yoğunluğu

Sıra	Vaka	Sözlüksel Alan	Alan Dışı Sözcük	Yoğunluk
1	Sultanahmet	899	165	0.183
2	Kızılay	907	143	0.157
3	Zaventem Havalimanı	726	77	0.106
4	Dürümlü Köyü	136	13	0.095

Yukarıdaki tablodan Sultanahmet saldırısı ile ilgili yapılan haber veya yorumlarda ‘Sultanahmet’, ‘intihar’, ‘saldırı’, ‘bomba’, ‘Ocak, 2016’ gibi haber motifleri ile ilgili olmayan alan dışı sözcük kullanımı yoğunluğunun 0.183 ile en yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı tabloda Dürümlü Köyü saldırısı ile ilgili yapılan haber veya yorumlarda ‘Dürümlü’, ‘kamyon’, ‘bomba’ gibi haber motifleri ile ilgili olmayan alan dışı sözcük kullanımı yoğunluğunun 0.095 ile en düşük olduğu görülmektedir. Bu durumda ilk vaka ile ilgili manipülatif söylemin en fazla olduğu ve dolayısıyla en güçlü algı yanılsamasının da bu haberin hedef alıcılarında gerçekleşmesi beklenir. Öte yandan Dürümlü köyü vakası ile ilgili manipülatif söylemin en az olduğu ve dolayısıyla en objektif haberin de bu konuda olması beklenir. Habere göre değişiklik gösteren bu alan dışı sözcük kullanım yoğunluğu manipülatif söylem açısından anlamlı olup, terör eyleminin niteliği, failleri ve kurbanları ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin, Dürümlü köyü vakasında ölenlerin sivil köylü halk, yerlemin ise köy olması ve faillerinin terör örgütü üyeleri olduğunun kesin olarak bilinmesi eylemin manipüle edilebilirliğini azaltmaktadır. Haber bu çalışmanın evrenini oluşturan basın organlarında ya hiç geçmemiş ya da ‘nakil sırasında gerçekleşen bir kaza’ olarak belirtilmiştir.

Aşağıdaki tabloda ise çalışma kapsamımız dâhilindeki terör vakaları ile ilgili basın organlarında yer alan haber ve makaleler incelenmiş ve bu incelemeler sonucunda elde edilen veriler tablo halinde sunulmuştur. Habere konu olan terör eylemi ile ilgili nesnel anlatının sözlüksel alanın, bu olayla ilgili olarak sözlüksel alan dışında olan ve en çok tekrarlanan beş sözcük ile sözcelem durumu veya bağlama göre ortaya çıkan söylemin oluşturduğu motif ve izlek ile ilgili sonuçlar gösterilmiştir. Ortaya çıkabilecek algı yanılsaması bu sözcükler kullanılarak üretilebilecek tümcelerden herhangi olarak kabul edilecektir. Parantez içindeki rakamlar sözcüklerin o vakayla ilgili olan haberlerdeki yinelenme sayılarını göstermektedir. Sözcüklerin hangi alana dâhil olduğu eylemin ‘zamanı’, ‘mekânı’, ‘faili’, ‘kurbanları’, ‘niteliği’ ve ‘aracı’ ile doğrudan ilişkili sözlüksel alan içerisinde olup olmamalarına göre belirlenmiştir. Ayrıca bu alanlardan biri ile bir şekilde ilişkili olsa dahi olağan dışı yapılan yinelemelerde alan dışı sözcük kullanımına dâhil edilmiştir. Yine ‘terörist’ kavramı alan dâhilinde kabul edilirken, terör örgütü üyeleri için kullanılan ‘militan’, ‘savaşçı’ gibi kavramlar alan dışı kabul edilmiştir.

Tablo 2. Manipülatif Söylem Motifi

Vakalar	Anlatı Sözlüksel Alanı Motif	Sözlüksel Alan Dışı Motif	Söylemsel Motif
Sultanahmet	İstanbul (15), bomba (14), saldırı (13), Türkiye (10), Sultanahmet (8)	İslam (12), Erdoğan (10), Devlet (10), Kürtler (9), turizm (8)	İstanbul (15), bomba (14), saldırı (13), İslam (12), Türkiye/ Erdoğan/Devlet (10)
Kızılay	Türkiye (28), Ankara (22), saldırı (21), bomba (18), PKK/TAK (8)	Kürtler (17), uyar-mak (13), devlet/hükümet (11), militan /savaşçı (9), turizm (8)	Türkiye (28), Ankara (22), saldırı (21), bomba (18), Kürtler (17), uyar-mak (13), devlet/ hükümet (11)
Zaventem Havalimanı	Brüksel (18), Avrupa (15), Belçika (14), saldırı (13), terör/ist (10)	İslam/Müslüman (18), Dünya (9), Cihat (5), koalisyon/dayanışma/dost (4)	Brüksel (18), İslam/Müslüman (18), Avrupa (15), Belçika (14), saldırı (13), terör/ist (10)
Dürümlü Köyü	Türkiye (4), bomba (4), Diyarbakır (3), öl-mek (3), kamyon (3), PKK (2)	militan (3), taşımak/nakletmek (3), köylüler (2)	Türkiye (4), bomba (4), Diyarbakır (3), militan (3), taşımak /nakletmek (3)

Yukarıdaki tabloda gösterilen verilerden habere göre değişiklik gösteren alan dışı sözcük kullanım yoğunluğunun terör eyleminin niteliği, failleri ve kurbanları ile doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmıştır. 'Sultanahmet' vakası ile ilgili haber ve yorumlarda sözlüksel alan dâhilinde en çok yinelenen sözcüklerin 'Türkiye', 'İstanbul', 'Sultanahmet', 'bomba' ve 'saldırı' motifi olduğu belirlenmiştir. Vakayla doğrudan ilişkili bu kavramlara karşın, 'İslam', 'Erdoğan', 'devlet', 'Kürtler' ve 'turizm' motifi eylemin zamanı, mekânı, faili, kurbanları, niteliği ve aracı ile doğrudan ilişkili görülmemiştir. Bu motifler sözlüksel alan motifi bağlamında değerlendirildiğinde ortaya çıkan yeni motif İstanbul'daki bombalı saldırıyı İslam ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ilişkilendirerek büyük bir algı yanılsaması gerçekleştirmektedir. 'Kızılay' vakası ile ilgili haber ve yorumlarda sözlüksel alan dâhilinde en çok yinelenen sözcüklerin 'Türkiye', 'Ankara', 'PKK/TAK', 'bomba' ve 'saldırı' motifi olduğu belirlenmiştir. Vakayla doğrudan ilişkili bu kavramlara karşın, 'Kürtler', 'devlet/hükümet', 'uyarmak' ve 'militan/savaşçı' motifi eylemin zamanı, mekânı, faili, kurbanları, niteliği ve aracı ile doğrudan ilişkili görülmemiştir. Bu motifler sözlüksel alan motifi bağlamında değerlendirildiğinde ortaya çıkan yeni motif Ankara'da gerçekleştirilen bombalı saldırıyı daha önce birçok kez bu konuda uyarılan Türkiye Cumhuriyeti Devleti veya Hükümeti ve Kürtler ile ilişkilendirerek büyük bir algı yanılsaması gerçekleştirmektedir. 'Zaventem Havalimanı' vakası ile ilgili haber ve yorumlarda sözlüksel alan dâhilinde en çok yinelenen sözcüklerin 'Avrupa', 'Belçika', 'Brüksel', 'terör/ist' ve 'saldırı' motifi olduğu belirlenmiştir. Vakayla doğrudan ilişkili bu kavramlara karşın, 'İslam/Müslüman', 'dünya', 'cihat' ve 'koalisyon/dayanışma/dost' motifi eylemin zamanı, mekânı, faili, kurbanları, niteliği ve aracı ile doğrudan ilişkili görülmemiştir. Bu motifler sözlüksel alan motifi bağlamında değerlendirildiğinde ortaya çıkan yeni motif Avrupa'nın başkenti olarak kabul edilen Belçika'nın başkenti Brüksel'de gerçekleştirilen terör saldırısını İslam ve Müslümanlar ile ilişkilendirerek büyük bir algı yanılsaması gerçekleştirmektedir. Son olarak, 'Dürümlü Köyü' vakası ile ilgili haber ve yorumlarda sözlüksel alan dâhilinde en çok yinelenen sözcüklerin 'Türkiye', 'Diyarbakır', 'PKK', 'bomba', 'kamyon' ve 'ölmek'

motifi olduğu belirlenmiştir. Vakayla doğrudan ilişkili bu kavramlara karşın, 'köylüler', 'taşımak/nakletmek' ve 'militan' motifi eylemin zamanı, mekânı, faili, kurbanları, niteliği ve aracı ile doğrudan ilişkili görülmemiştir. Bu motifler sözlüksel alan motifi bağlamında değerlendirildiğinde ortaya çıkan yeni motif Diyarbakır'da yani yine Türkiye'de patlayan bu bombayı köylüler ile ilişkilendirerek büyük bir algı yanılsaması gerçekleştirmekte ve olayı militanlarının bombayı nakli sırasında köylülerin sebep olduğu masum bir kaza gibi göstermektedir. Ayrıca, Sultanahmet, Kızılay ve Dürümlü köyü vakaları gibi Türkiye'de gerçekleştirilen eylemler için akla gelebilecek ilk sözlüksel kavram olan 'terör' sözcüğüne fazla rastlanmazken, Zavantem Havalimanında gerçekleştirilen eylemleri hakkında yapılan haber veya yorumlarda bu sözcüğün on kez yinelendiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirilen ses getirici eylemleri yorumlarken sıklıkla yinelenen 'turizm' sözcüğüne karşın, Brüksel'de gerçekleştirilen benzer bir eylemi yorumlarken bu kavramın çok seyrek kullanıldığı ya da hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir. Yine faillerin Ortadoğu (Suriye) kaynaklı olduğu, terör örgütü DAEŞ/IŞİD tarafından üstlenilen veya yapıldığından şüphelenilen ses getirici eylemlerde İslam, Müslüman, Türkiye, Erdoğan gibi kavramların çok sıklıkla yinelendiği tespit edilmiştir. 'Irak Şam İslam Devleti' (DAEŞ/IŞİD/ISIS/ISIL) terör örgütü ile ilgili yapılan haberlerde bu örgüt için 'İslam Devleti' ifadesini yinelenmesi çoğunlukla kısaltmasının dahi kullanılmaması 'İslam' sözcüğünün yinelenme sıklığını artıran bir etken olarak tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada 2016 yılında Türkiye'de ve Avrupa'da gerçekleştirilen dört terör eylemi ile ilgili iç ve dış yazılı basında haber manşetlerinde, alt başlıklarda, haber özetlerinde ve makalelerde yer alan toplam 2655 sözlükbirim anlamsal ve yapısal olarak incelenmiş, sınıflandırılmış ve nicel verilere dönüştürülmüştür. Bu nicel verilere dayanarak terör faaliyetlerinin betimlenmesinde kullanılan söylem örneklerinin sözlüksel içeriklerinin birbirleriyle oranlanması yoluyla söylemsel içeriklerin manipülatif yoğunluğu hesaplanmıştır. Manipülatif söylem yoğunluğu yüksek olarak tespit edilen söylemlerin çok farklı algı yanılsamalarına yol açabilecekleri örneklerle gösterilmiştir. Bu bağlamda, gerçek durumu betimleyen sözlüksel birimler ile manipülatif durum için kullanılan sözlüksel alan dışı sözcüklerin birlikte kullanılması, yinelenmesi ve karşıtlanması gibi durumların algı yanılsamasına neden olabileceği sonucuna varılmıştır. Bu çalışma dilbilimsel söylem çözümlemesi alanında manipülatif söylem çözümlemesi ve bunun neden olduğu algı yanılsaması üzerine yapılan bir çalışma olduğundan, dilbilimsel çalışmaların yanı sıra, reklamcılık, pazarlama, asayiş, adalet gibi söylem çözümlemesinin etkin kullanıldığı alanlara da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Arslan, D. (2015). "Sanat ve Tasarımda Optik İllüzyona bağlı imge kullanımı". Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, Kasım/Aralık'15 Cilt:8 Sayı:16, pp.287-301.
2. Benveniste, E. (1975). "Problèmes de linguistique générale". *Dilbilime Giriş.* Zeynel Kıran; Ayşe (Eziler) Kıran (2010). Ankara: Seçkin Yayınları.
3. Büyükkantarcıoğlu, N. (2001). Yazınsal Eleştiri Kuramları İçerisinde Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Yeri ve İşlevi. *TÖMER Dil Dergisi*: *Dilbilimsel Eleştiri Özel Sayısı*, 17-29.
4. Descharnes, R., (1985). Salvador Dali, Harry N. Abrams, Inc., Publishers. New York.
5. Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. New York: Routledge.
6. Foucault, M. (1984) 'The order of discourse'. In *Analysing discourse*, Norman Fairclough. New York: Routledge.

7. Freud, S. (1997). Bir Yanılsamanın Geleceği. Çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi.
8. Freud, S. (2012). Günlük Yaşamın Psikopatolojisi. Çev. Şemsa Yeğin, İstanbul: Paralel yayınları.
9. Günay, V. D. (2013). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
10. Günay, V. D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual.
11. Gür, T. (2013). Post-modern bir araştırma yöntemi olarak söylem çözümlemesi. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 5(1), 185-202.
12. Kalay, F. (2016). Şu Philip Roth Ne İster?. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
13. Kıran, Z.& Kıran, A. E. (2010). Dilbilime Giriş. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(66)

Doç. Dr. Samettin GÜNDÜZ[1]; Dinara RAYIMBEKOVA[2]; Prof. Dr. Remzi YILDIRIM[3]

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİN YESEVİLİĞE BAKIŞI

THE UNIVERSITY STUDENTS' VIEWS ON YESEVIYYAT

ÖZ

Bu çalışma, Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra doğan yeni nesil arasındaki Yeseviliğin bilinirliği ve yaşatılması ile ilgili alan çalışmasıdır. Araştırmanın Evreni, Güney Kazakistan Eyaleti Devlet Taras Pedagoji Fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Yesevi ve Yeseviliğe yönelik ilgi ve bilgi seviyesini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Alan örneklemi ise 82 lisans, 23 yüksek lisans, 42 erkek, ve 63 kız öğrenciden oluşmaktadır. Uygulama olarak cinsiyet dikkate alınmadan 19 sorudan oluşan anket uygulaması yapılmıştır.

Katılımcıların Yesevi hakkında %100'nün bilgi sahibi olduğu, Yesevi hakkında ilk bilgiyi okulda aldıklarını ifade edenlerin oranı %60,56 ailede ilk bilgiyi alanların oranı %15,49 ilk bilgiyi çevrede alanların oranı %9,85, ilk bilgiyi okuyarak elde edenlerin oranı %14,08 tespit edilmiştir. Katılımcıların Divan-ı Hikmetin Eski Türkçe' de yazıldığını ifade edenlerin oranı %61.97, Arapça yazıldığını ifade edenlerin oranı %25,35, Farsça yazıldığını ifade edenlerin oranı %9,85, Fikrim yok diyenlerin oranı %1,40 da olduğu görülmektedir. Katılımcıların Divan-ı Hikmeti okuyanların oranı % 52,12, okumayanların oranı % 47,88 dir.

Anahtar Kelimeler: Yesevi, Taraz, Türkistan.

ABSTRACT

This study is a field study about the recognition of Yeseviyyat and maintaining it among the new generation born after Kazakhstan gained independence. The study population consists of the students of the Faculty of Pedagogy of Taras in the district of Southern Kazakhstan. it was conducted to determine the level of interest and knowledge of Yeseviyyat among the students of the Faculty of Pedagogy. The field sample consists of 82 undergraduate and 23 master students and includes 42 male and 63 female students. In the implementation, a questionnaire consisting of 19 questions was administered to the students without taking their genders into consideration.

It was found that all the participants had knowledge about Yeseviyyat and the percentage of the students stating that they had received the first information about Yeseviyyat in the school, in the family, in their community or through reading themselves were determined to be 61.56%, 15.49%, 9.85% and 14.08% respectively. The percentage of the students stating that Divan-i Hikmet was written in Old Turkic, Arabic or Persian was found to be 61.97%, 25.35% and 9.85% respectively whereas 1.40% stated that they had no information about it. The percentage of the students stating that they had and had not read Divan-i Hikmet was found to be 52.12% and 47.88% respectively.

Keywords: *Yeseviyyat, Taraz, Turkistan.*

[1]İzzet Baysal Üni. [2]Taraz Devlet Pedagoji Fak, [3]AYBÜ

1.GİRİŞ

Ahmed Yesevî Batı Türkistan'ın Çimkent şehrinin doğusunda bulunan Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta annesini ve babasını kaybeden Yesevî, sonradan "Yesi" şehrine yerleşerek tahsil hayatına burada devam etmiştir. (Kurt, 1993, 258-259.)

Yesevî'nin eğitiminde Arslan Baba ve Yusuf Hemedanî çok etkili olmuştur. Ancak Yesevî, küçük yaşta iken Arslan Baba tanışmıştır. Yesevî çocuk yaşta iken Arslan Baba vefat ettiği için, Yusuf Hemedanî'den büyük etkilenmiştir. (ö.535/ 1140) (Köprülü, 1965, 260). Ahmed Yesevî dönemin önemli ilim ve kültür merkezi olan Bağdat'a giderek Nizâmiye Medresesi'nde Ebû İshak eş-Şirazî'nin (ö.467/1083) öğrencisi oldu. Nizâmiye Medresesi'nin açılmasındaki asıl gaye, Fâtımilerin yaptığı Şiîleştirme faaliyetlerini engellemek, Sünnî İslâm görüşünü yaymak ve İslâm'a muarız fikirleri geriletmekti. Yusuf Hemedanî, bu medresede tam bir Sünnî eğitimi alarak dinde hoca hüviyetine kavuşmuştur. (Kurt, 1993, 258-259)

Hem zahir hem de bâtın ilimlerinde söz sahibi bir âlim olarak Nizamiyelerin ana misyonu olan Sünnî görüş çerçevesinde kendisini yetiştirmiştir pek çok kişide yetiştirmiştir. Irak, Horasan ve Mâverâünnehr'in değişik yerlerini dolaşarak halkı irşat ile meşgul olmuştu (Kurt, 1993, 258-259.). Yusuf Hemedânî'nin Merv ve çevresindeki sûfîlerin haricinde diğer sûfî yollarına da tesirleri vardır ki, bu husus özellikle Türkler arasında yayılan tarikatlar açısından çok önemli bir noktadır.(Gündüz,Ocak,2016)

Yusuf Hemedanî'nin terbiyesine girerek uzun yıllar onun etkisinde kalıp, kendisini Ahmed Yesevî yetiştirdi. Yesevî yolunu devam ettirecek halîfeleri Abdullah Berkî, Hasan Andekî ve Abdulhâlik Ğücdüvânî yetiştirmiştir. (Kurt, 1993, 258-259.)

Ahmed Yesevî ve Abdülhâlik Ğücdüvânî her ikisi de Türkler arasında yayılan Yesevîlik ve Nakşibendiliğin kol başı noktasında olan ulu-önderlerdir (Günaltay, 1943, 95). Mansur Ata, Said Ata, Süleyman Ata ve Hakîm Ata olmak üzere dört büyük halîfe yetiştiren Yesevî, bu halîfeleri sayesinde etkisini Seyhun civarı, Türkistan, Kıpçak, Azerbaycan, Hârezm ve Anadolu'ya kadar yayılmıştır. (Kurt, 1993,258-259.)

Yusuf Hemedânî'nin diğer bir halîfesi olan Abdulhâlik Ğücdüvânî ise yine bir Türk tarikatı olan ve genelde Türkler arasında yayılan Nakşabendî Tarikatı'nın kurucularındandır. Ahmed Yesevî, tarikatını Mâverâünnehr'de yayarken; diğer halîfe Abdülhâlik Ğücdüvânî, Harezm ve Horasan bölgelerinde tarikatını yaymıştır. Abdülhâlik Ğücdüvânî'nin tarikatı daha sonra Bahâeddîn Nakşabend tarafından canlandırılarak "Nakşabendîlik Tarikatı" adıyla devam ettirilmiş ve Türkler arasında en yaygın tarikat şeklini almıştır. (Kurt, 1993, 258-259.)

Mâverâünnehr İslâmlaştıktan sonra, Türkistan'a yönelmiş, IX. asırdan itibaren Buhara ve Fergana gibi önemli şehirlerde tasavvufu yayma çalışması içinde olan şeyhlere rastlanmaktadır. Türkler arasına İslâmiyet, Horasan yoluyla girmişti ve aynı yolu izleyerek Mâverâünnehr girdi. Buhara, Fergana, Harezm şeyhlerle, etkili olmuştur Abbasîlerin zayıfladığı, Selçukluların İslâm'ın hâmisi olduğu dönemlerde sûfîlerin fikirlerini yaymalarını kolaylaştırmış, Selçuklu Sultanları'nın sûfîleri desteklemeleri de harekete güç katmıştı. (Kurt, 1993, 258-259.)

Yesevî'nin yolunu izleyenler onun bayrağını Anadolu ve Balkanlar üzerinde göstermiştir. Anadolu'da izlerine rastlanan Özbekî, Dağistanî, Buharî diye anılan dervişlerden, Belgrat'daki Derviş Mehmet Horasanî dergâhına kadar uzanan bu faaliyet Orta Asya'dan sağlanan bir "derviş göçü" sayesinde olmuştur. (Kurt, 1993, 258-259.)

Yesevî dervişleri; Seyyid Yahya Zaviyesi (Suluova), Abdal Ata Zaviyesi (Çorum), Şeyh Cûî zaviyesi (Amasya) ve Koyun Baba Zaviyesi (Çorum) gibi Anadolu topraklarının İslamlaştırılması için açılan zaviyelerdir (Kurt, 1993, 258-259.).

Yesevi, Türk-İslam Dünyasının ilim, irfan ve gönül mimarlarının bilenen simalarındandır. Yaşadığı dönemi ve coğrafyayı aşan insanlığa yol gösteren öğretisiyle günümüzü ve geleceği etkileyebilecek bir

düşünürdür.

2. DOĞUMU-EĞİTİMİ- HAYATI

Yesi'de Batı Türkistan'da şimdiki Çimkent kentinin doğusundaki Sayram kasabasında dünyaya gelir. Kasabada Türkler ve İranlılar birlikte yaşamaktadırlar. Yedi yaşında babasını yitirince " Yesi" kentine gelir. Burada Arslan Baba adlı bir Türk devrîsi çizgisinde yetişir. Onun halifesi olur. Nakşibendilik tarikatının oluşumuna katkı "Yesevi" tarikatının kurucusudur.

3. DİVAN-I HİKMET ve YESEVİ

Halkın kolayca anlayabileceği tarzda, sufiyane manzumeler yazdı. Ben menzumeleri bir araya getirilip "DİVAN-I HİKMET" ismi verilen bir kitapta toplanmıştır.

Bu gün elimizde Ahmet Yesevi tarafından yazıldığı tespit edilmiş bir eser mevcut değildir. Ölümünden asırlarca sonra yazılmış muhtelif tasavvuf kitaplarında yahut mecmualarında O'na isnat edilen bazı sözler, bazı hareketler, bir takım menkıbeler mevcuttur.

Ahmet Yesevi Türkler arasında tasavvuf esaslarını yaymak için, HECE VEZNİ ile Türkçe ve halk edebiyatı şekillerine uygun menzumeler yazdığı malumdur(İz,1969,143) Şiirde hece veznini etkin kullanmak ustalık ve matematiksel düşünme ister.

Divan-ı Hikmet adı altında toplanan ben menzumeleri muhtelif Yesevi dervişlerine ait olduğu üzerinde durulmaktadır. Zira bugün kütüphanelerde mevcut olan bu kitabın, eski bir nüshasını bulmak şimdiye kadar mümkün olmamıştır.

Menzumelerini bilhassa 4-3=7 ve 4-4-4= 12 heceliler ile dörtlükler şeklinde yazılmış, yarım kafiye ve redif kullanılmıştır. Dörtlüklerden mürekkep bazı uzun menzumelerde her dörtlüğün sonundaki mısraların kafiyeli olması, bunların umumi toplantılarda muayyen bir beste ile okunduğunu göstermektedir(İz,1969, 144) Şiirlerde hece veya aruz vezni kullanmak ustalık işidir. Edebi metinlerde belli derecede potansiyele ve seviyeye olduğunu gösterir. Hece vezni halkın anlayacağı bir dille dine anlatmak kısa ve etkin bir yoldur.

4.İSLAM DİNİNİN TÜRK BOYLARINA YAYILMASI VE AHMET YESEVİ

Türkler İslam'a girmeden önce Şamanist ve Budist idiler. Bu dinler milli din özelliği taşımaktadır. Evrensel olan İslam Dinine geçişte Ahmet Yesevinin Türk toplumunu ve İslam'ı çok iyi tanıması son derece etkisi olmuştur. Göçebe hayatı yaşayan Türklere Ahmet Yesevinin kucaklayıcı hoşgörülü yaklaşımı onların dönüşüm yıllarında İslam'ı benimsemesini hızlandırmıştır. Ayrıca göçebe topluluğun sağlayan Türkçeyi iletişim olarak kullanması o bölgede yaşayan Türklerin İslam'ı anlamasını kolaylaştırmıştır. Yesevi ve erenlerinin böylece Türk kültür birikiminin çoğalmasına sürekli bugüne değin oluşmasına yaptıkları en büyük katkı, Türk sufi geleneğini başlatmaları Farsça ve Arapça 'ya karşı Türkçeyi yeğlemeleridir.(Kula, 2011,53) Yesevi İslam'ı anlatırken saf Türkçe kullanması hem dilin diri kalmasını hem de kültür taşıyıcılığı ve dönüştürücü görevini de ifa etmiştir. Sözlü kültürün yoğunluğu ve göçebe Türklerin üst düzey dil kullanıldığında İslam'ın anlaşılması ve öğrenilmesi zor olacaktı.

Yeseviliğin Türkler arasında kolayca yayılmasında ve daha sonra değişik yoğunluklarda ve biçimlerde Yunus Emre ve Hacı Bektaş'ın katkılarıyla biçimlenen sufiliğin Anadolu'da gelişmesinde ve kalıcılaşmasında etkili olmuş olabilir.(Kula,2011,53)

5.TARİKATIN ÖZELLİKLERİ

Yesevi tarikattın da zikir açıktır. Zikir esnasında bıçkı sesine benzer bir tonda ses çıktığından dolayı

zikri-erre diye adlandırılmıştır. (Seyithanlıoğlu,1993).

6.ETKİLERİ

Bütün İslam tarikatlarında mevcut olan bir usul gereğince Ahmet Yesevi 'de henüz hayatta iken bazı halifelerin çeşitli memleketlere göndermiştir. Bugün bu halifelerden çoğu o memleketlerde yad edilmektedir.(İz,1969, 143)

Tarikat, önce SEYHUN, TAŞKENT bölgesinde yayılarak, daha sonra HAREZM, MAVERAUNNEHİR kadar ulaşmıştır. Zamanla Yesevi dervişleri yoluyla HORASAN; AZERBEYCAN ve ANADOLUY'ya kadar da yayılmıştır.(Seyithanlıoğlu 1993)

Nakşibendiye ve Bektaşiyevi Yesevinin bir kolu olarak görenlerde vardır.(Seyithanlıoğlu 1993,436)

Yesevi, Türk tarihinin birleştirici ve öğretici yönüyle irfan, ilim ve tasavvuf sahibi şahsiyettir. Türkistan'dan Anadolu ve Balkanlara kadar uzanan ve bu bölgelerin Türkleşmesi ve İslamlaşmasına katkıları olmuş, Yunus Emre ve Hacı Bektaş'ı Veli gibi gönül insanlarının piri olması dolayısıyla " Horasan Erenlerini" besleyen bir maneviyata sahiptir.

Geçmişten günümüze kadar gelen Yesevi öğretisi yeniden yorumlandığında Türk-İslam Dünyasının yeniden medeniyet sahnesine çıkmasına ve geleceği birlikte dizayn edilmesine öncülük edebilecek potansiyele sahiptir.

Türk dünyasının önemli şahsiyetlerinden Yesevi ile ilgili Devlet Pedagoji Fakültesi öğrencilerinin bilgi düzeylerini ve nasıl algıladıklarını, yaşatılan Yesevi ve Yeseviliğin anlaşılmasına ortaya çıkartılması katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İlgili çalışma daha sonraki çalışmalara ışık tutacağı kanaati taşımaktadır. Bu çalışmanın diğerlerinden farkı ise Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra doğan nesillerin Yesevilik ile ilgili çağdaş olarak Yeseviliğin yeni nesil arasındaki bilinirliği ve yaşatılması ile ilgili alan çalışması yapılarak tespit edilmiştir.

7.YÖNTEMİ

Bu araştırma Taraz Pedagoji Fakültesi öğrencilerinin Yesevi ve Yeseviliğe bakışlarını belirlemek amacı ile betimsel bir araştırmadır. Veri toplama aracısı ise: Verilerin toplanması maksadı ile araştırmacı tarafından 19 maddelik anketin, 4 maddesi açık uçlu ve 15 maddesi seçimlik şekilde hazırlanmıştır. Katılımcılar anket ve araştırma süreçleri ile ilgili önceden olarak bilgilendirilmiştir. Anket uygulaması sınıflarda ve kafeteryada yapılmıştır. Uygulama 60- 100 dakika ile sınırlandırılmıştır.

8.BULGULAR

Katılımcıların Yesevi Türbesi ziyaretinde bulunduklarına yönelik cevaplar analizi edildiğinde % 4,22 "Kuran okur- dilek dilerim", % 19,71 " Yesevi hakkında bilgi alırım-dua ederim", %14,08 " Yesevi Hz ruhuna Kuran okur bağışlarım", % 43,66 " Ruhuna Fatiha okur bağışlarım", % 7,04 "ailem ve milletim için dua ederim", %1,40 "Kuran okur-Taykazan'a (bağış yapmak için kullanılan bağış kutusu) para atarım", %2,81 "Yesevi hürmetine Allah'a dua ederim", yaklaşık %2,81 "Kuran okur, zekat veririm", %1,40 "Şaheser Türbeyi incelerim", % 1,40 "Oradaki yetimlere ve ihtiyacı olanlara yardım ederim" ve % 1,40 ise " müze gezer gibi ziyaret ederim" diye ifade etmişlerdir.

Yesevi Türbesini ziyaret edenlerin %97,20 manevi içerikli ziyarettir. Müze ve kültürel amaçlı yaklaşık ziyaret ise %2,80 dir. Yaş grubu olarak değerlendirilir ise, bölgedeki yaşayan nüfusun kahır çoğunluğu müslüman olup kendi inanç ve değer yargılarına sahip çıkmakta, yaşatmak ve yaşamak için gayret etmektedirler. Kabir ziyaretleri İslami inançta sevap niteliği taşıyan bir faaliyettir. Yesevi türbesi ziyareti derin anlamları vardır.

Türkistan ve çevresinde yaşayan nişanlı gençler özellikle evlilik öncesi türbeyi ziyaret ettiklerinde mutlu evlilik olacağı inancındadırlar. Türbe ziyaretinde, türbe imamı tarafından çiftler için Kuran okunur ve dua edilir. Türbeden ayrılmadan önce imama para ve hediyeler verilir. Bahar ve yaz dönemlerinde Kazaklar ve diğer Türk Cumhuriyetlerinden türbe ziyaretine gelir kuran okunduktan sonra dua edildikten sonra geri dönüş yaparlar. Maneviyatlarını güçlendirme ve dileklerini yapmanın mutluluğunu yaşarlar.

Katılımcıların Divanı Hikmetin yazıldığı dile verilen cevapların analizinde ise %61,97 "Eski Türkçe yazılmıştır", %25,35 "Arapça", % 9,85 "Farsça", % 1,40 " fikrim yok" diye ifade etmişlerdir.

Katılımcılara Divanı Hikmeti okuyup okumadıklarına yönelik cevaplar incelendiğinde % 52,11 "okudum", % 47,88 "okumadım" oranındadır.

Katılımcılara hikmetler mektepler ve üniversitelerde okutulup okutulmamasına yönelik verilen cevaplar incelendiğinde %90,14 "okutulmalıdır", % 8,45 "okutulmasın", % 1,40 " fikrim yok" diye cevaplamıştır.

Katılımcılara Yesevi Türbesi nerede olduğu yönünde cevaplar incelendiğinde %100 "Türkistan'dadır diye cevaplamıştır.

Katılımcılara Yesevi ile ilgili bilgiyi nerede öğrenildiğine yönelik cevaplar incelendiğinde % 60,56 "okulda", % 15,49" aile", %14,08 " okuyarak", % 9,85 " çevremde" aldığını ifade etmişlerdir. Aileden çok okulda öğrenilme oranının yüksekliği Yesevilik dersinin okullarda okutulmasıdır. Dini eğitimin Sovyet Rusya döneminde yasaklanması da etkili olmuştur. Okul ve evde öğrenmeyip kendi çabaları ile öğrenenler yaklaşık dörtte birine tekabül etmektedir. İhtiyaç hissettikleri için öğrendikleri düşünülebilir.

Katılımcıların Yesevinin hocasına yönelik verdikleri cevaplar incelendiğinde % 94,36 "Arslan Baba", % 4,22 " Yusuf Hamedan", %1,40 " Arslan Baba- Yusuf Hamedan" diye cevaplamışlardır. Her ikisini ifade edenlerin Yeseviye daha hassas yaklaştıkları söylenebilir. Aslan Babanın türbesinin Sayram'da olması ve halk tarafında Yesevinin " Beni ziyaretten önce Aslan Baba'yı ziyaret edin" sözünün etkili olduğu düşünmekteyiz. Her iki hocanın Yesevinin yetişmesinde etkisinin olması nedeniyle Kazaklar tarafından hürmet gösterilmektedir.

Katılımcıların Yesevinin dünyaya geldiği yer ile ilgili cevaplar incelendiğinde % 89,73 "Sayram", % 9,85 "Türkistan" olduğu yönünde cevaplamışlardır.

Katılımcıların Yesevi ile ilgili ilk bilgileri aldığı yaşa verdiği cevaplar incelendiğinde % 8,45 sekiz yaşında, % 7,04 dokuz yaşında, % 23,94 on yaşında, % 5,63 on bir yaşında, % 12,67 on üç yaşında, % 21,12 on dört yaşında, % 12,67 on beş yaşında, %2,81 on altı yaşında, % 4,22 on yedi yaşında, % 1,40 yirmi yaşında bilgi aldıkları tespit edilmiştir. Yesevi hakkındaki ilk bilgiler sekiz yaşından itibaren başladığı geç yaşlarda olduğunu söylemek mümkündür. Kazakların manevi önderi kabul edilmiş olmasına rağmen geç yaşta öğrenilmesini yasaklanan din eğitimi ve yeteri kadar kaynakların olmayışıdır. Diğer taraftan Kazakların diğer Türk topluluklarına göre İslamiyet'in yaşamlarında daha düşük olmasını göçebe hayatından yerleşik hayata geç geçmeleri gösterilebilir.

Katılımcıların çocuğunuza "Yesevi" veya "Ahmet" isminin verilmesine yönelik cevaplar incelendiğinde %66,19 "evet", %33,80 " hayır" dedikleri tespit edilmiştir. Hayır diyenlerin bazıları isimleri taşımak zor olduğunu bazıları ise dini isimlerin kişilere verilmemesi gerektiğini düşünmelerinden dolayıdır.

Katılımcılara ailenizde "Ahmet" veya "Yesevi" adında kişilerin olup olmadığı yönünde verilen cevaplar incelendiğinde yaklaşık %21,12 evet, %78,87 hayır olduğu tespit edilmiştir. Genellikle Kazaklar geleneksel isimleri yoğun olarak çocuklarına verdikleri görülmektedir. Yesevi ve Ahmet ismini çocuklarına verenlerin "Hocalardan" olduğu düşünülebilir. Ayrıca burada bir önceki soruda "Ahmet" ve "Yesevi" isminin kullanılması ile ilgili çelişki bulunmaktadır. Yaptığımız gözlemlerde çok ise "Ahmet" ve "Yesevi" isminin

çok az kullanıldığını gözlemlerimizde Türkistan'da gördük.

Katılımcıların yaş aralıkları incelendiğinde %77,46 (19-39) yaşları arasında, %22,53 (40-61) yaşları arasında olduğu tespit edilmiştir. Gençlerin ve orta yaş grubunda yoğunlaşmanın olduğu bu sebepten dolayı modern yaklaşım içerisinde oldukları dikkate alınmalıdır. Bu yüzden isimlerin verilmesi düşünülüyor ama çocuklara isimlerin verilmesine geldiğinde oran düşük yoğunlukta ortaya çıkıyor.

Katılımcılara Yesevinin eserinin ismine verdikleri cevaplar incelendiğinde % 78,87 "Divan-ı Hikmet", %11,26 "Divan-ı Hikmet- Akait", %9,85 "Divanı hikmet- Akait- Fakrname" olduğu tespit edilmiştir. Hikmetler kaleminden çıktığına dair kesin kaynak yoktur sadece yazdığı kabul edilmektedir. Yesevi hakkındaki bilgileri daha net ve derin olanların oranı yaklaşık %21,11 oranındadır. Bu oran günümüz Kazakistan'ında düşük bir oran olmadığı değerlendirilmelidir. Çocuklarına "Ahmet" ve "Yesevi" ismini koyanların bu kesim olduğun değerlendiriyoruz.

Yesevi Kazaklar için neyi temsil ettiğine yönelik verilen cevaplar incelendiğinde %25,35 "şairdir", %18,30 "Tarikat Şeyhidir", %45,07 "Dini Önderdir", %8,45 "Mezheptir" yaklaşık %2,81 "Fikrim Yok" diye tespit edilmiştir. Katılımcıların Yesevi hakkındaki bilgileri normal seviyededir. Derinlemesine dini bilgilerinin yetersizliğine ve Yesevi hakkındaki bilgilerin üst seviyede olmadığına "mezhep" temsilcisi cevabı işaret etmektedir.

Yesevi "Türk Dünyası" için neyi temsil ettiğine yönelik verilen cevaplar incelendiğinde %56,33 "Dini önderdir", %22,53 "Tarikat Şeyhidir", % 5,63 "Şairdir", %11,26 "Mezhep Kurucusudur", %4,22 "Fikrim Yok" dedikleri tespit edilmiştir.

Katılımcılar Yesevinin vefatına yönelik verdikleri cevaplar incelendiğinde % 97,18 yetmişli yaşlarda "1166-1170" yıllarda vefat ettiğini, %2,81 biliyorum ama hatırlayamadım dedikleri tespit edilmiştir. Vefatı hakkındaki bilgilere sahip olmaları Kazakların Yesevi 'ye karşı duyarlı olduklarını göstermektedir.

Katılımcıların Yesevi Felsefesinden anladıkları incelendiğinde %7,04 " Allah Dostudur", %25,35 " İlk Türk Mutasavvıfı", % 9,85 " İslam üzerine yaşayan, Allah'ın sadık kuludur", %5,63 "Tarikat kurucusu Türk Dünyasının manevi önderi ve etkileyen şahıstır", %11,26 "Hanefi Mezhebinin kurucusudur", %2,81 " Güzel ahlakın temsilcisidir", %4,22 " Türkçe konuşan Sufiliğin kurucusudur, %9,85 "Fikrim Yok" %1,40 " Gitmiş olduğu her merkezlerde halkı Allah yoluna davet eden kişidir", %2,81 " İslam tek ve gerçek dindir. Kaynağı Kuran ve Sünnettir. İslam'da kalmanın yolu budur", %9,85 " Doğru din anlayışı Kuran ve Sünnet yoludur ve ona göre yaşamaktır", %2,81 "Yusuf Hemadan ile İslam'ı yaymaya çalışan şahıstır", %5,63 " Alim, öğrenci yetiştirmiştir", %1,40 " insani tutkuları kontrol etmeyi telkin eden kişi", %2,81 " Ruh hamurkarımızdır. Milletimizin temel insanıdır" %2,81 "Hanefi bir alimdir. Tasavvuf ile nefsi kör etmek, dünya malını hor görmeyi telkin eden şahıstır" dedikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların Yesevi Felsefesine yaklaşımı zengin içerikli olarak ifade edildiği genel olarak anladıkları görülmektedir. İslam üzeri yaşayan Allah dostu, nefsin terbiyesi ve dünya malına tamah edilmemesi gönül mimari şahsiyet olduğu ifade edilmiştir.

Katılımcıların gündelik hayatta Yesevi felsefesine dikkat edip etmediklerine yönelik cevaplar incelendiğinde %23,75 dikkat ettikleri, %76,25 dikkat etmedikleri tespit edilmiştir. Yesevi felsefesini gündelik hayatta dikkat etmesi dini hassasiyeti olan insanlar olduğu düşünülebilir. Daha da önemlisi İslamiyet'in etkin olarak insanlara öğretilmesine ihtiyaç vardır.

9.SONUÇ

Kazakistan'da Yesevilik ile ilgili bilgi ve öğretisinin en etkin şekilde örgün eğitim kurumlarında verildiği tespit edilmiştir. Bu nedenle örgün eğitim kurumlarındaki "Yesevilik" ders içeriklerinin zenginleştirilerek artırılması gerektiğini düşünüyoruz. Eğer okullardaki "Yesevilik" dersi olmasa halkın yaklaşık %60 gibi kitlenin "Yesevilikten" belki de hiç haberdar olmayacaktır.

Toplumun olarak İslami değerlere yaklaşık %21 kesiminde yüksek hassasiyet vardır. Bu kesim Yesevi öğretisini ve İslami inanç değerlerini yaklaşık % 79'luk kesiminden daha hassas bir şekilde yaşamakta ve "Ahmet" ve "Yesevi" adını da çocuklarına vererek yaşatmaktadırlar. Toplumun %60'lık kesimi "Yesevi" ve "Yeseviliği" bilmelerine rağmen gündelik hayat ve yaşam tarzlarını etkilememektedir. Bu kesim çocuklarına bile "Ahmet" ve "Yesevi" adın vermekten çekince göstermektedirler. Kazaklar bunun yerine çocuklarına eski gelenekleri olan Kazak adlarını tercih etmektedirler. Bunun sosyolojik değerlendirmesi ise, sosyolojik değer olarak Kazak kültürünün baskın olduğu, İslami değerlerin ikinci derece önemli olduğu anlamına gelmektedir. Diğer yorumu ise İslami inanç ve itikat değerlerinden çok geleneksel toplum yapısının yani kavim yapısının daha etkin olduğu görülmektedir. Bu durum ise millet olma yolundaki Kazakistan'ın birliğinin ve dirliğinin oluşmasını biraz daha uzun zamanda tamamlayacağı anlamına gelmektedir.

Yesevi ve Yesevilik Türk dünyasındaki önemi büyük olduğu kadar tartışılmaz bir konuma da sahiptir. Kazakistan sınırları içinde doğması ve yetişmesi ve türbesinin olması nedeniyle Kazaklar için daha da önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Gündüz, Samettin., Ocak, Ahmet, "Üniversite Öğrencilerinin Yesevî Algısı" Turkish Studies (kabul edildi-baskıda).
2. Günaltay, M. Ş., "Selçuklar Horasan'a İndikleri Zaman İslâm Dünyasının Siyasal, Sosyal, Ekonomik ve Dinî Durumu", Belleten, VII/25 (Ankara 1943), s. 95
3. İz, Mahir, Tasavvuf, Rahle Yayınları, İstanbul, 1969.
4. Kurt, Yılmaz , "Hoca Ahmed Yesevî'nin Rum Eyaletindeki Zaviye Kurucuları Üzerindeki etkileri", Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs), Kayseri 1993, s. 258-259.
5. Köprülü, Fuat, "Orta-Asya Türk Dervişliği Hakkında Bazı Notlar", T. M. XIV (1964), İstanbul 1965, s. 260.
6. Kula, O.Bilge, Anadolu'da Çoğulculuk ve Tolerans, İş bankası kültür Yayınları İst.2011.
7. Seyithanlıoğlu, Kenan ve Arkadaşları, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,Cilt.4, Çağ Yayınları,İstanbul,1993.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(67)

Dr. İbrahim YILMAZ*

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE RİSK TÜRLERİ VE FİNANSAL BİR RİSK OLARAK KUR RİSKİ

RISK TYPES OF CONSTRUCTION SECTOR AND FOREIGN EXCHANGE RATE RISK WHICH IS A FINANCIAL RISK

ÖZ

Bu çalışmada, inşaat sektöründe ortaya çıkan risk türleriyle, yabancı para birimleri kullanılarak gerçekleştirilen inşaat projelerinde meydana gelen kur riskleri incelenmiştir. Bu amaçla, stratejik ve operasyonel olmak üzere 2 farklı risk kategorisi oluşturulmuştur. Risk kategorisi altında, genel işletme riskleri ve proje riskleri olmak üzere iki risk türü belirlenerek alt sınıflarına ayrılmıştır. Alt sınıflandırmada, finansal riskler kapsamında yer alan kur riski, farklı para birimleri kullanılarak gerçekleştirilen inşaat projelerinde ortaya çıkmaktadır.

İnşaat projelerinde kur risklerinin etkisini ölçmek amacıyla, gelirleri ve maliyetleri farklı para birimlerinden oluşan, yıllara yaygın biçimde gerçekleştirilmiş yapım projeleri örnek olarak alınmıştır. Döviz kurlarında yıllara göre oluşan değişimler dikkate alınarak gelir ve maliyet hesapları yapılmıştır. Hesaplamalarda, ilk öngörülen maliyet ve kar hedefleri ile yıllara yaygın gerçekleşen maliyet ve kar arasında negatif yönde farklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Risk, İnşaat projeleri, Risk kategorisi, Kur riski, Para birimleri.

JEL Kodları: G32, M10, Z21.

ABSTRACT

In this study, the resulting risk types in the construction sector and the exchange rate risks occurring in the construction projects using foreign currencies are examined. This purpose, two different types of risks, including strategic and operational categories, are established. Identifying two types of risk as general business risks and project risks, they are subdivided under the category of risk. In the subclassification, currency risk included within the scope of financial risks has arisen in construction projects carried out using different currencies.

In order to measure the impact of exchange rate risks, construction projects whose revenues and costs of different currencies, have been taken as a sample. Revenue and cost calculations have been performed by taking into account changes in exchange rates over the years. In the calculations, differences have been detected in negative direction between initial projected cost and profit targets and multiyear occurred cost and profit.

Keywords: *Financial Risk, Construction Projects, Risk Category, Exchange Rate Risk, Currency Units.*

JEL Codes: *G32, M10, Z21.*

***Dr Mimar, Uludağ Üniversitesi, Bursa/TÜRKİYE, ibrahimyilmaz@uludag.edu.tr**

1. GİRİŞ

Her sektörde olduğu gibi, doğası gereği inşaat sektöründe de çeşitli riskler bulunmaktadır. İnşaat sektöründe meydana gelen riskler, stratejik ve operasyonel olmak üzere 2 farklı risk kategorisine ayrılmaktadır. Stratejik riskler; Pazar seğmentinin ürüne uyum sağlayıp sağlamaması ile ilgilidir. Operasyonel riskler ise, proje safhalarında ortaya çıkan, stratejik riske göre meydana gelmeden önlenmeye çalışılabilen risk kategorisini oluşturmaktadır. Ayrıca, stratejik ve operasyonel riskler risk kategorisi kapsamında genel işletme riskleri ve proje riskleri olmak üzere 2 ana risk türüne ayrılmaktadır (Girmscheid, 2001). Stratejik risk kategorisi kapsamında yer alan genel işletme riskleri, işletmeyi doğrudan etkileyen ve işletme çapında ortaya çıkan risklerdir. Piyasa/pazar, rekabet, performans, yönetim ve organizasyon, finans, personel, sosyal ve ekolojik, ülke vb. riskler olarak alt sınıflara ayrılmaktadır. Operasyonel risk kategorisinde yer alan proje riskleri ise; bir yapım projesinin imalat sürecini doğrudan ve farklı büyüklüklerde etkileyen projeye özgü risklerdir. Yasal, finansal, teknik, planlama, yönetim, çevresel vb. riskler olarak alt sınıflara ayrılmaktadır. Genel işletme riskleri içinde yer alan kur riski, ülke para biriminin dışında, başka bir para biriminin borçlusu ya da alacaklısı olunduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Kurda meydana gelen ve işletmenin yararına olmayan negatif değişimler, farklı para birimleri kullanılarak gerçekleştirilen yurtiçi ve yurtdışı inşaat projelerinde öngörülen maliyetlerin artarak kar hedeflerinin düşmesine, hatta yatırımın zararla sonuçlanmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada inşaat sektöründe meydana gelen riskler, risk kategorisi kapsamı altında sistematik olarak incelenmiştir. Sektöre özgü olan risk türleri ve etkileri, gerek uygulamalardan, gerekse literatür taraması sonucu edinilen bilgilerle de desteklenerek anlatılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, farklı para birimleri ile gerçekleştirilmiş inşaat projelerine ait veriler kullanılarak, sistematik risk özelliği gösteren kur riskinin projeler üzerindeki etkisi de araştırılmıştır.

2. İnşaat Sektöründe Risk

Risk, genel anlamıyla beklenen sonuç ile gerçekleşen sonuç arasındaki negatif ya da pozitif sapma olasılığıdır. Kısaca, tehlike veya kazanımdır (Krieg, 1978). Bu bağlamda, inşaat sektörü diğer sektörlerle kıyaslandığında maliyetlerin artışı, projenin gecikmesi ve hatta projenin başarısızlığı gibi sonuçlar doğuran birçok risk türü ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. İnşaat sektöründe risk, maliyet, zaman ve kalite gibi proje hedeflerinden en az birine olumlu ya da olumsuz etki eden durum olarak tanımlanabilir (Cadez, 1998). Projenin belirlenen maliyet ve kar oranında ön görülen sürede ve kalite düzeyinde tamamlanması hedeflenir. Planlama aşamasında ele alınan birçok değer aslında tahmin edilen değerlerdir. Bu değerlerin belirlenmesinde bazıları yüksek oranda sapma riski taşırken, bazıları daha düşük riskler taşımaktadır.

İnşaat yönetimi konusunda çok sayıda yazar riski, hedeften negatif sapmanın anlamı olarak açıklamaktadır. Bu durum, sadece tehlikeyi ifade etmektedir. Schubert'e (1971) göre, belirlenen temel hedeflerden negatif yönde sapmalardan doğan kayıpların yanında, pozitif yönde sapmalardan doğan kazançlarda bulunmaktadır. Bu yüzden, inşaat sektöründe sadece negatif etki gösteren riskler bulunmamaktadır, aynı zamanda pozitif etki gösterebilen spekülatif risklerde bulunmaktadır. Kur riski bu durumun en iyi örneğidir. Kurda meydana gelen negatif değişimler projelerin zararla sonuçlanmasına neden olacağı gibi, pozitif değişimlerde işletmenin öngörülenden daha çok kar etmesi mümkün olmaktadır. Diğer yandan, Schmit'e (1999) göre inşaat sektöründe risk farklı kapsam ve süreler içerdiğinden farklı karakteristik özelliklere sahiptir. Risk olayı daha fazla ve daha az olasılıklar veya ortalama değerlerle ortaya çıkabilir (Steffen ve ark., 1998). Bu bağlamda, inşaat sektöründe risk kavramı tehlike ve kazanım olarak tanımlanabileceği gibi, sapmaya yol açan sonuçlar olarak açıklanmaktadır (Hölscher, 1999).

2.1. İnşaat sektöründe İş Risklerinin Kategorisi

İnşaat sektöründe meydana gelen riskler projeye özgü ve işletme çapında ortaya çıktığından bir yapım projesinin spesifik riskleridir. Bu yüzden, proje riskleri imalat sürecini doğrudan ve farklı büyüklüklerde etkilemektedir. İnşaat sektöründe potansiyel etkiler göstererek ortaya çıkan, stratejik ve operasyonel olmak üzere 2 farklı risk kategorisi bulunmaktadır (Griemscheid, 2001).

Stratejik Riskler: Her yatırımın kendi özelliğinden kaynaklanan ve projeye özgü hedef sistem tanımlarıdır. Önceden bilinen veya tereddüte gerek olup olmadığı bilinmediğinden bu tür riskler varoluşsal işletme riskleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, işletmenin belirli ölçülerde, orta ve uzun vadede varlığını önemli ölçüde etkilemektedir. Stratejik riskler, yapımına karar verilen yapı türünün pazar ve müşteri seğmentine uyum sağlayıp sağlamaması ile yakından ilişkilidir. Örneğin; konjuktürel durum gereği, bir bölgede konut yapmak yerine alışveriş merkezi projesinin daha fazla kar getireceği düşünülerek yapılacak bir yatırıma yeterli talep sağlanamaması durumunda, beklenen getiri hedeflerine ulaşamama riski bulunmaktadır. Bu yüzden stratejik riskler, pazar ve müşteri seğmenti seçimi, talep, politik etkiler, uzmanlık ve rekabet stratejisi, teknoloji, yöntem ve kaynakların kullanımı ile ilişkili sonuçlar verir (Grimscheid, 2001).

Operasyonel Riskler (Çalışma riskleri); proje safhalarında ortaya çıkan ve sözleşmeden sözleşmeye değişiklik gösteren risklerdir (Grimscheid, 2001). Operasyonel riskler, genellikle insani ve teknik hata ve kazalar sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu riskler; olay riski, iş riski, itibar riski vb. olarak sıralanabilir. Operasyonel riskler, stratejik riske göre daha kurallı ve kapsamı sınırlı olmakla beraber, yönetimsel düzenleme çerçevesinde ele alınır. Bu nedenle, diğer risk türlerinden ayrı olarak, meydana gelmeden önlenmeye çalışılan bir risk türüdür. Operasyonel riskler aynı zamanda, üstlenilen projelere farklı bakış açısının da sabit parçalarıdır, maliyet ve süre geliştirme gibi bir yapım planlamasının kalitesini ve fonksiyonelliğini etkilemektedir. Bir inşaat firması için tehlikeli olan durum, eş zamanlı olarak ortaya çıkan birden çok operasyonel risklerdir. Çünkü, bu risklerin kapsamı kümülatiftir, sadece negatif sapmalara sebep olur, herhangi bir gelir yaratmamaktadır (Özdemir, 2005). Bu nedenle, inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde, operasyonel riskler güncel iş riskleri ile ilişkili önemli risk guruplarındandır. İşletmede, bir yapım projesine yönelik stratejik kararların alınması uzun süreli stratejik riskleri meydana getireceği gibi, operasyonel kararlar çoğunlukla orta ve kısa süreli çalışma risklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, inşaat sektöründe bir işletmenin stratejik ve operasyonel hedeflerinin etkilendiği 2 farklı risk türü bulunmaktadır. Bunlar, dış (externe) ve iç (interne) risklerdir (Grimscheid, 2001).

Dış Riskler (Externe risk)**:** İşletmenin kendi koşullarından kaynaklanmayan ve işletme dışı gelişen olayların işletmeyi etkilediği dış risklerdir. Örneğin; savaş, toplumsal olaylar, enflasyon, kur riski vb. dir. Externe riskin gerçekleşme ihtimalinde, risk zararlarının yüksekliği firma koşullarını doğrudan etkilemektedir. Bu riskler hem proje hedefleri konusunda, hem de şirketin stratejik hedefleri üzerinde oldukça etkilidir (Derks, 1996).

İç Riskler (İnterne risk)**:** Yönetim, yapım ve süreç organizasyonunda veya operatif, taktiksel ya da işletmenin stratejik davranışları sonucu ortaya çıkan iç risklerdir. Örneğin; planlama hataları, proje hataları, iş kazaları, finansal riskler, çalışanların kalitesi vb. dir. İnterne riskin gerçekleşme ihtimalinde de, risk zararlarının yüksekliği doğrudan işletmeyi etkilemektedir. Bu riskler de Externe riskler gibi, hem proje hedefleri konusunda, hem de şirketin stratejik hedefleri üzerinde oldukça etkilidir; (Derks, 1996). İnşaat sektöründe Stratejik ve operasyonel risklerin etkilendiği dış (Externe) ve iç (interne) risklerin kapsamına giren risk türleri Şekil 1'de gösterilmiştir; (Griemscheid, 2001).

Şekil 1. Stratejik ve Operasyonel Risklerin Etkilendiği İç ve Dış Risk Türleri

	Çevresel Riskler			Yasal Riskler	Finansal Riskler	Teknik Riskler	Yönetim Riskleri
	Politik Riskler	Piyasa Riskleri	Çevre Risleri				
İşletme Riskleri (İşletmelerde karşılaşılan stratejik kapsam)	-Savaşlar -Kamulaştırmal. -İhracatın Sınırlandırılması -Para Transferle. Sınırlandırılması -Grevler	-Ekonomik Gelişim -Enflasyon -Kur Riski -Sektör Riski -Rekabet Riski -Satış Kabiliyeti	-Yıkıcı Etki	-Yasalar	-İş Kapasitesi -Yatırım -Finansman -Kredi Kullanılabilirlik ve Ödeme Kabiliyeti	-Teknolojik Bilgi	-Organizasyon Yapısı -Süreç Organizasyonu -İşletmede Yönetimsel Stratejik Taktik -Yönetim Yeteneği ve Performansı
Proje Riskleri (Projeden projeye değişiklik gösteren operasyonel kapsam	-Yapı İzinleri - Grevler	-Kur Riski	-Zemin/Jeoloji -Hidroloji -Hava Koşulları -Yıkıcı Etki -Çevre Zararları	-Yapı sahibi ile Yapılan sözleşme -Taşeron ve Tedarikçilerle Yapılan sözleşme -Sözleşmeler ve Yasalar Çerçevesinde Teknik Standartl.	-Yapı Sahibinin ödeme yeteneği -Taşeronların İflas etmesi -Enflasyon -Hesaplama Hataları -Maliyet Garantisi	-Planlama Hataları -İnşaat Süreci -Yapım Tekniği -İş Hataları -İş Kazaları -Hatalı Malzeme ve Araç Kullanımı	-Çalışanların Kalifiye durumu -Proje Yönetimi Organizasyon -İş Güvenliği -İşlemlerde Bilgi Akışı Eksikliği

Dış Riskler (Externe Riskler)

İç Riskler (İnterne Riskler)

2.2. İnşaat Sektöründe Risk Türleri

İnşaat sektöründe meydana gelen risk türlerini, stratejik ve operasyonel risk kategorisi altında, genel işletme riskleri ve proje riskleri olmak üzere ikiye ayırmak gerekmektedir. Çünkü, bu sektörde meydana gelen genel işletme riskleri, işletmeyi doğrudan etkileyen ve işletme çapında ortaya çıkan iç risklerdir. Proje riskleri ise, bir yapım projesinin imalat sürecini doğrudan ve farklı büyüklüklerde etkileyen projeye özgü dış risklerdir. Proje riski yapı üretim sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bu risk kapsamında operasyonel riskler söz konusu olmakla beraber, üretim sürecindeki hizmetlerin sağlanması ve kaynakların kullanımı ile bağlantılı özellikler göstermektedir (Busch, 2003). Planlama riski, maliyet aşım riski, tamamlanamama riski, inşaattaki gecikmeler, iş kazaları ve yapım sürecindeki hatalar proje risklerinin kapsamında bulunmaktadır. Proje riskleri üretim maliyetlerinde plansız artışa ya da tamamen üretim kayıplarına yol açmaktadır. Proje riskinin yapısını açıklamak için çok sayıda farklı alt risk türleri düzenlenmiştir. Ancak, inşaat yönetimi ile ilgili incelenen literatürlerde, proje türlerine göre oluşan proje risklerinin alt kategorileri hakkında üniform bir değerlendirme sistemi olmadığı görülmüştür. Belirgin farklılıklara rağmen, hemen hemen tüm yazarlar teknik risk gibi, ekonomik/finansal riskleri de proje riskinin alt kategorisi olarak belirtmiştir. Bunun nedeni, finansal risklerin inşaat sektöründe projelerin uygulanmasını etkileyen riskler içerisinde en önemli risk sınıflarından birisi olmasıdır. Çünkü yüklenici inşaat firmaları projelerde süre ve kalite kriterlerinin yanında en fazla maliyete ve yatırımın getirisine önem vermektedirler (Uğur, 2006).

3. İnşaat Projelerinde Kur Riski

Gerek yurtiçi, gerekse yurtdışı inşaat projelerinde, sözleşme gelirleri ile sözleşme maliyetleri en az iki

ayrı geçerli para cinsinden oluşuyorsa, kullanılan her iki geçerli para birimi arasında oluşan ekonomik değer farklılıklarından dolayı kur riskleri oluşmaktadır (Özdemir 2007). Sözleşme gelirlerinde kullanılan geçerli para biriminin, sözleşme maliyetlerini oluşturan para birimine göre değer kaybetmesi, projenin ciddi anlamda zarar etmesine ya da beklenen kar hedeflerine ulaşılamamasına neden olmaktadır. Bu durum "kur zararı" olarak adlandırılmaktadır. Tersi bir durumda ise, beklenenden daha fazla kar elde etme olasılığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumu ise, "kur karı" olarak değerlendirmek mümkündür. Bu yüzden, stratejik risk kategorisinde spekülatif riskler (simetrik risk) sınıfına giren kur riski, işletmenin kendi iç koşullarından kaynaklanmayan ve şirket tarafından yönetilemeyen ekonomik, sosyal ve politik yapıdaki değişikliklerden kaynaklanan ve tüm piyasayı etkileyen sistematik risklerdir. Bu nedenle, kur riskini dış riskler (externe riskler) olarak nitelendirmek gerekmektedir.

3.1. Yurtiçi İnşaat Projelerinde Kur Riski

Yurtiçi inşaat projelerinde, sözleşme gelirlerinin yabancı para cinsinden, sözleşme maliyetlerinin ise yerli para cinsinden oluşması durumunda, yerli paranın değerlenip döviz cinsinden yabancı paranın değer kaybetmesi halinde önemli ölçülerde kur riskleri ortaya çıkmaktadır.

Örnek: Türkiye'de 2006 yılı başında, 2006-2007 yılları arasında yıllara yaygın inşaat yapım sözleşmesi yapan yerli bir firmanın sözleşme gelirleri Amerikan Doları cinsinden, sözleşme giderleri ise, yerli malzeme ve taşeronlar kullanılacağından Yeni Türk Lirası cinsindendir. Sözleşme değeri **2 000 000 $** (Amerikan Doları) olup, işin 2006 yılı gerçekleşme oranı % 40, 2007 yılı gerçekleşme oranı ise % 60 olarak planlanmıştır. 2006 yılı başında 1 Dolar: 1.35 YTL olduğu, bu oranın değişmeyeceği varsayımı ile yapılan maliyet hesabında, 1 800 000 $ maliyet, 200 000 $ ise kar edileceği ön görülmüştür. Dolar kuru 2006 yılı ortalaması: 1.34 YTL, 2007 yılı ortalaması: 1.20 YTL olmuştur (www.tcmb.gov.tr.). Buna göre, 2006 yılı başı itibari ile işin ön görülen toplam maliyeti Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. 2006 Yılı Başı İtibariyle Ön Görülen Maliyet ve Kar
1 800 000 $ × 1.35 TL = 2 430 000 YTL (Maliyet için gerekli para miktarı) 200 000 $ × 1.35 TL = 270 000 YTL (Kar)
Toplam = **2 700 000 YTL** (İşin ön görülen toplam bedeli)

2006 ve 2007 yıllarında, yukarıdaki tabloda belirlenen maliyete uygun ve yıllara yaygın olarak gerçekleşen yapım sonucu elde edilen gelirler ise, Tablo 2' de gösterilmiştir.

Tablo 2. 2006-2007 Yılları Arası Gerçekleşen Gelir
1 800 000 $ × 0.40 × 1.34 TL = 964 800 YTL (2006 yılı geliri) 1 800 000 $ × 0.60 × 1.20 TL = 1 296 000 YTL (2007 yılı geliri) 200 000 $ × 1.20 TL = 240 000 YTL (Kar)
Toplam = **2 500 800 YTL**

Her iki tablodan da anlaşılacağı gibi, 2006 yılı başında işin ön görülen toplam bedeli ile, 2006-2007 yılları arasında gerçekleşen gelir ve kar toplamı arasında 199 200 YTL fark oluşmuştur. Bu fark kur zararı olarak ortaya çıkmaktadır. Firma, işin başlangıcında 270 000 YTL kar edebilmeyi öngörürken, işin sonunda gerçekleşen kar miktarı 70 800 YTL olmuştur.

3.2. Yurtdışı İnşaat Projelerinde Kur Riski

Yurtdışında inşaat projeleri gerçekleştiren firmaların, sözleşme gelirleri ve maliyetleri iki farklı para biriminden oluşuyorsa, iki yabancı para birimi değerlerinin birbirlerine oranında (parite) meydana gelen hareketlilikten dolayı kur risklerine maruz kalacakları muhakkaktır.

Örnek 1: Bir inşaat firması, 07 Haziran 2010 tarihinde Rusya'da sözleşme geliri ABD Doları olan anahtar teslimi bina inşaatı için sözleşme yapmıştır. Sözleşmenin değeri **12 000 000 $**' dır. Sözleşme maliyetleri kısmen Euro, kısmen ABD Doları cinsinden oluşmaktadır. Dolar bazında olan maliyetler çoğunlukla taşeronlardan kaynaklanmıştır. Sözleşme hükümlerine göre, inşaatın sözleşmenin imzalandığı tarihten başlayarak, en geç 30 Nisan 2012 tarihine kadar tamamlanması taahhüt edilmiştir. Diğer yandan, yıllara yaygın olarak gerçekleştirilecek yapımın, % 25'lik kısmının 2010 yılında, % 60'lık kısmının 2011 yılında, % 15'lik kısmının ise, 2012 yılı Nisan ayı sonuna kadar tamamlanması planlanmıştır. 07 Haziran 2010 tarihinde inşaat firmasının bugünkü maliyetleri ile beklenen tahmini karı Tablo 3' de belirtilmiştir. 07 Haziran 2010 tarihinde 1 Euro – 1.20 Dolar'dır (www.tcmb.gov.tr.).

Tablo 3. 07 Haziran 2010 Tarihindeki Maliyetler İle Beklenen Kar Tablosu

Belirlenen maliyetler			€ / $ paritesi	Dolar cinsi toplam maliyet
Dolar	4 200 000			4 200 000 $
Euro	5 500 000	×	1.20	6 600 000 $
Toplam maliyet				**10 800 000 $**
Tahmini Kar (Beklenen)				1 200 000 $
Toplam gelir				**12 000 000 $**

07 Haziran 2010 tarihinden, 31 12 2010 tarihine kadar yapılan imalatların maliyetleri Tablo 4' de verilmiştir. 2010 yılı 6 aylık ortalama kur; 1 Euro – 1.33 Dolardır (www.tcmb.gov.tr.).

Tablo 4. 2010 Yılında Gerçekleştirilen İmalatların Maliyet Tablosu

Belirlenen maliyetler		İmalat Oranı		€ / $ paritesi	Dolar cinsi toplam maliyet
Dolar	4 200 000	× 0.25			1 050 000 $
Euro	5 500 000	× 0.25	×	1.33	1 828 750 $
Toplam maliyet (2010 Yılı)					**2 878 750 $**

02 Ocak 2011 tarihinden, 31 12 2011 tarihine kadar yapılan imalatların maliyetleri Tablo 5' de verilmiştir. 2011 yılı ortalama kur; 1 Euro – 1.39 Dolardır (www.tcmb.gov.tr.).

Tablo 5. 2011 Yılında Gerçekleştirilen İmalatların Maliyet Tablosu

Belirlenen maliyetler		İmalat Oranı		€ / $ paritesi	Dolar cinsi toplam maliyet
Dolar	4 200 000	× 0.60			2 520 000 $
Euro	5 500 000	× 0.60	×	1.39	4 587 000 $
Toplam maliyet (2011 Yılı)					**7 107 000 $**

02 Ocak 2012 tarihinden, 30 04 2012 tarihine kadar yapılan imalatların maliyetleri Tablo 6' de verilmiştir. 2012 yılı 4 aylık ortalama kur; 1 Euro – 1.31 Dolardır (www.tcmb.gov.tr.).

Tablo 6. 2012 Yılında Gerçekleştirilen İmalatların Maliyet Tablosu

Belirlenen maliyetler		İmalat Oranı	€ / $ paritesi	Dolar cinsi toplam maliyet
Dolar	4 200 000 ×	0.15		630 000 $
Euro	5 500 000 ×	0.15 ×	1.31	1 080 750 $
Toplam maliyet (2012 Yılı)				**1 710 750 $**

07 Haziran 2010 tarihinden, 30 04 2012 tarihine kadar yapılan tüm imalatların yıllara göre oluşan maliyetleri, gelirleri ve gerçekleşen kar miktarı Tablo 7' de verilmiştir.

Tablo 7. 2012 Yılı İtibariyle Gerçekleştirilen İmalatların Toplam Maliyet Tablosu

Belirlenen maliyetler	Dolar cinsi toplam maliyet
2010 yılı maliyetleri	2 878 750 $
2011 yılı maliyetleri	7 107 000 $
2012 yılı maliyetleri	1 710 750 $
Toplam maliyet (yıllara sari)	**11 696 500 $**
Gerçekleşen kar	303 500 $
Toplam gelir	**12 000 000 $**

Görüldüğü gibi, işin sonunda gerçekleşen kar miktarı 303 500 $ olmuştur. İşin başlangıcında hedeflenen kar ile gerçekleşen kar arasında meydana gelen 896 500 $'lık (yaklaşık %75) fark, kur zararı olarak ortaya çıkmaktadır. Kur farkı, örnekte gösterilen sözleşme maliyetini oluşturan para birimi (Euro) lehine daha da fazla artması halinde projenin zararla tamamlanması söz konusu olacaktır. Ancak, örnek projenin gerçekleştirildiği dönemde, tersi bir durum gerçekleşmiş olsaydı, yani sözleşme gelirleri yükselen para cinsinden, sözleşme maliyetleri ise düşen para cinsinden oluşsaydı, kur farkının sağladığı avantajdan dolayı projenin beklenenden daha yüksek karlarla tamamlanacağı da açıkça görülmektedir. Bu durum, finansal bir risk olarak kur riskinin hem negatif, hem de pozitif etkilere sahip sistematik (spekülatif) bir risk olduğunu göstermektedir.

Örnek 2: Bosna-Hersek'de yapılması planlanan restorasyon inşaatı için, yerli bir inşaat firması ile TC. Vakıflar Genel Müdürlüğü arasında 29 Şubat 2016 tarihinde, sözleşme gelirleri Türk Lirası, sözleşme maliyetleri BAM (Bosna-Hersek para birimi) olan yurtdışı inşaat projesi sözleşmesi yapmıştır. Sözleşmenin değeri 9 350 000 TL'dir. Herhangi bir sebepten dolayı sözleşme fiyatının artırılması söz konusu değildir. Sözleşme hükümlerine göre, inşaatın % 40'luk kısmı 31 Aralık 2016 tarihine kadar % 60'lık kısmı ise 2017 yılı sonuna kadar tamamlanması taahhüt edilmiştir. Firma bu iş için, işin başlangıcında yaptığı hesaplamalarda 8 000 000 TL'sı maliyet ön görmüş, 1 350 000 TL'sı kar hedeflemiştir. 29 Şubat 2016 tarihinde 1 BAM - 1.64 TL'sı olduğundan maliyetleri oluşturan 8 000 000 TL'nin BAM karşılığı 4 878 000 KM'dir. İnşaat firması, 29 Şubat 2016 tarihinden 07 Aralık 2016 tarihine kadar işin planlanan % 40'lık kısmını tamamlamıştır. Buna göre firmanın bu kısımda ön gördüğü maliyetler ile gerçekleşen maliyetleri Tablo 8' de belirtilmiştir. 07 Aralık 2016 tarihinde 1 BAM = 1.90 TL, 2016 yılı ortalaması ise, 1 BAM = 1.70 TL'dir (www.evds.tcmb.gov.tr.).

Tablo 8. 07 Aralık 2016 Tarihi İtibariyle Ön Görülen ve Gerçekleşen Maliyetler

4 878 000 × 1.70 TL x 0.40 = 3 317 040 TL (07 Aralık 2016 tarihi gerçekleşen maliyet) 4 878 000 × 1.64 TL x 0.40 = 3 200 000 TL (2016 yılında ön görülen maliyet)
Maliyet Farkı = **117 040 TL** (2016 yılı kur zararı)

Görüldüğü gibi, 07 Aralık 2016 tarihine kadar işin % 40'lık kısmının maliyeti, iki para birimi arasında firma aleyhine gerçekleşen negatif yöndeki değişimden dolayı 117 040 TL'sı artmıştır. Türk Lirası ile BAM arasındaki kur değerinin inşaatın tamamlanma süresine kadar değişmeyeceği varsayıldığında 2017 yılında gerçekleştirilecek % 60'lık kısmın ön görülmüş maliyetiyle gerçekleşecek olan maliyeti Tablo 9'da belirtilmiştir.

Tablo 9. 2017 Yılı Ön Görülen Maliyet İle Gerçekleşen Maliyetler
4 878 000 × 1.90 TL x 0.60 = 5 560 920 TL (2017 yılında gerçekleşecek maliyet) 4 878 000 × 1.64 TL x 0.60 = 4 799 952 TL (2016 yılında ön görülen maliyet)
Maliyet Farkı = **760 968 TL** (2017 yılı kur zararı)

Görüldüğü gibi firmanın yurt dışı restorasyon inşaatı için, işin başlangıcında ön gördüğü 8 000 000 TL maliyeti, 2017 yılı sonunda bugünkü kurda herhangi bir değişim olmadığı taktirde 8 878 108 TL olacaktır. Öngörülen maliyetin 878 108 TL yükselmesi BAM lehine artan kur değişiminden kaynaklanmıştır. Bu durumda firmanın işin başında hedeflediği kar miktarı da 1 350 000 TL'den 471 892 TL'sına gerilemiştir. Kar miktarındaki bu düşüş kur zararı olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, 2017 yılında iki para birimi arasındaki parite BAM lehine daha da arttığı takdirde yapım maliyetleri de daha fazla artacağından firmanın bu işi daha az karla ya da zararla tamamlaması söz konusu olacaktır. Tersi bir durumun gerçekleşmesi halinde, yani kurdaki paritenin Türk Lirası lehine değişmesi durumunda firmanın daha fazla kar etmesi mümkün olacaktır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yukarıdaki bölümlerde ayrıntılı biçimde anlatıldığı gibi, inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde, hem stratejik, hem de operasyonel olmak üzere 2 farklı risk kategorisi bulunmaktadır. Stratejik risk kategorisi genel işletme riskleri olarak ortaya çıkmaktadır. Operasyonel risk kategorisi ise yapım sürecinde ortaya çıkan proje risklerini kapsamaktadır. İnşaat sektöründe meydana gelen tüm risklerin, risk kategorisi kapsamı altında sistematik olarak incelenmesi, risk etkilerinin daha gerçekçi biçimde tanımlanmasına imkan sağlamaktadır. Sistematik risk tanımlama sayesinde, risk strüktürü üzerinde belirlenen etkiler göz önüne alınarak, projeler üzerinde maliyet tasarrufu gerçekçi bir biçimde yapılabilmektedir. Yapı işletmeleri uygun stratejik yaratıcılığı sayesinde işletmeyi tehdit eden stratejik ve operasyonel risklerle başa çıkmak zorundadır. Maliyet, talep, rekabet güçleri ve yatırım getirisindeki değişimlerin ayarlanması konusunda gerekli önlemleri alarak kendilerini korumalıdırlar. Diğer yandan, yabancı para birimleri kullanılarak yapılan sözleşmelerle gerçekleştirilen inşaat projelerinde meydana gelen kur riskinin diğer risklerden belirgin farkı, sistematik risk sınıfına girmesidir. Sistematik risk tüm yatırımların gelirlerini olumlu ya da olumsuz etkileyen riskler olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden, farklı para birimleriyle yapılan inşaat projelerinde işletmeler, sistematik olan kur riskinden farklı derecelerde fakat aynı yönde etkilenmektedirler. İnşaat projelerinde ortaya çıkan kur riski, önlem alınmadığı ya da öngörülemediği takdirde projelerin ciddi anlamda zararlarla veya yetersiz karlarla tamamlanmasına neden olmaktadır. İşletmelerin kur risklerinin

olumsuz etkilerini azaltmak için, aşağıda belirtilen önlemleri dikkate alması gerekmektedir:

- En az son 5 yıl öncesinden, teklif verilecek güne kadar gelen yabancı paralardaki kur farklılıkları istatistiki olarak incelenip, gelecekte olabilecek kur değişkenlik oranları öngörülerek, maliyetler buna göre ayarlanmalıdır.
- Sözleşme iki veya ikiden fazla farklı para birimini içeriyor ise, sözleşme gelirlerinin istatistiki olarak kur değeri artan para cinsinden, sözleşme maliyetlerinin ise, kur değeri düşebilecek para cinsinden oluşmasına çalışılmalıdır,
- Sözleşme maliyetleri iki farklı para cinsini içeriyor ise, kur değeri artacak para cinsinden oluşacak maliyetler için önceden önlem alınmalıdır. Aynı zamanda, teklif fiyatının uygun olması ve kur farkı maliyetinin teklife fazla yansımaması açısından kur değeri düşebilecek para cinsinden oluşan maliyetlerin analizinin doğru yapılması gerekmektedir. Bu şekilde, artabilecek ve düşebilecek maliyetler arasında bir denge kurulmaya çalışılmalıdır.
- İnşaat projelerinde kur riskini ortadan kaldıracak uluslararası piyasalarda geçerli olan Forward, Opsiyonlar, Future v.b gibi kur riskini garanti altına alan türev ürünler kullanılmalıdır.

Riskle başa çıkmak için alınacak önlemler, riskin meydana gelme olasılığını veya kapsamını sıfırlamayacaktır. Ancak, bu sayede riskin minimize edilmesi, dağıtılması veya dengelenmesi, kısaca etki kapsamının daraltılması mümkün olacaktır. Ayrıca, risklerin etkisinin azaltılması amacıyla alınacak önlemler sonucu oluşacak maliyetler mutlaka teklif fiyatına eklenmelidir.

KAYNAKÇA

1. Busch, Th. A. (2005), "Holistisches und Probabilistisches Risikomanagement-Prozessmodell für Projektorientierte Unternehmen der Bauwirtschaft", Doktorand und Wissenschaftlicher Mitarbeiter, Institut für Bauplanung und Baubetrieb, Diss., ETH Nr: 16298 Zürich, s: 43.

2. Cadez, I. (1998), "Risikowertanalyse als Entscheidungshilfe zur Wahl des Optimalen Bauvertrags", VDI-Verlag Diss., Düsseldorf, s: 55.

3. Derks, K. (1996). "Risikomanagement", In: Handbuch der Strategischen und Taktischen Bauunternehmensführung, hrsg. C.J. Diederichs, Bauverlag, Wiesbaden, s: 235-285.

4. Girmscheid, G. (2001). "Ganzheitliches Risikomanagement in Bauunternehmen", Bauingenieur Hauptsatz, Risikomanagement, Band:76 ETH, Zürich, s: 287-293.

5. Hölscher, R. (1999): "Gestaltungsformen und Instrumente des industriellen Risikomanagements", In: Risk Controlling in der Praxis, hrsg. Schierenbeck, H., NZZ Verlag, Zürich, ss: 297-363.

6. Krieg, W. (1978), "Risikobewältigung", in: 10, 12/1978, ss: 533-536.

7. Smith, N.J. (1999), "Managing Risk in Construction Projects", Blackwell Science, Oxford (UK).

8. Schubert, E. (1971), "Die Erfassbarkeit des Risikos der Bauunternehmung bei Angebot und Abwicklung einer Baumassnahme", Werner-Verlag, Diss., Düsseldorf,

9. Steffen, M., Fitze, R., Kobler, A. (1998). "Risiko-Management-14 Thesen zur Risikobewussten Unternehmensführung", UBS Outlook, Zürich

10. Özdemir, D. S. (2005), "Bankalarda Operasyonel Risk Yönetimi ve Bir Model Uygulması", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, ss: 33.

11. Özdemir, E. (2007), "Türk Sermaye Piyasasında Menkul Değerler Analizi Ve Piyasa Zamanlaması Etkinliğinin Ölçülmesi", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, ss: 96 ve102.

12. Uğur, L.O. (2006), "İnşaat Sektöründe Riskler ve Risk Yönetimi" Türk Müteahhitler Birliği Seminer Notları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(68)

Yrd. Doç. Dr. Murat ÇALIŞOĞLU[248]

MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN DEMOKRAT PARTİ'DEN AYRILIŞI**

SEPERATION OF MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ FROM DEMOCRAT PARTY

ÖZ

Mehmed Fuad Köprülü, siyasi hayatına 1935 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine Kars milletvekili olarak başlamıştır. Ancak 1945 yılına kadar siyasette aktif bir rol aldığı söylenemez. 1945 yılında Adnan Menderes, Celal Bayar ve Refik Koraltan ile beraber Milli Şef İsmet İnönü'nün antidemokratik politikalarına karşı CHP içerisinde muhalefet hareketi içerisinde yer almış ve bu muhalefetin sonucunda da Demokrat Parti (DP) adıyla yeni bir siyasi parti kurulmuştur. Köprülü, DP iktidarında partiden istifa edeceği 1957 yılına kadar başta Dışişleri Bakanlığı olmak üzere Başbakan Yardımcılığı ve Milli Savunma Bakanlığı görevlerini yürütmüştür.

Başbakan Menderes'in kuruluş gerekçeleri olan demokratik anlayıştan uzaklaşmasıyla beraber Köprülü bu durumu eleştirmiş, düzeltmek için büyük gayret göstermiş ancak parti içerisinde bu durumu düzeltemeyeceğini anlayınca 6 Eylül 1957'de DP'den resmen istifa etmiştir. Bu çalışmada Köprülü'nün Demokrat Parti'den ayrılma süreci incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Fuad Köprülü, Demokrat Parti, Antidemokratik Yönetim.

ABSTRACT

Mehmed Fuad Köprülü began his political life as a deputy of Kars in 1935 at personel request of Mustafa Kemal Atatürk. However, it cannot be said that he had taken an active role in politics until 1945. In 1945, along with Adnan Menderes, Celal Bayar and Refik Koraltan, they took part in the opposition movement against the anti-democratic policies of National Chief İsmet İnönü beside the one-party government and they formed a new political party in the name of Democratic Party (DP) as a result of this opposition. Köprülü had served as Deputy Prime Ministry, in Ministry of National Defense and particularly in Ministry of Foreign Affairs until 1957, when he resigned from the party in DP government.

With the drifting of the Prime Minister Menderes away from the democratic understanding of the party's foundation, Köprülü criticized this situation, made great efforts to correct it, and officially resigned from the DP on September 6, 1957, when he realized that he could not fix this situation in the party. The process of Köprülü's separation from Democratic Party has been examined in the study.

Keywords: *Mehmed Fuad Köprülü, Democrat Party, Antidemocratic Governence.*

[248]**Yrd.Doç.Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ağrı/ TÜRKİYE; mcalisoglu@gmail.com**

**Bu makale yazarın "Mehmed Fuad Köprülü'nün Siyasi Hayatı" adlı yayınlanmamış doktora tezinden yararlanılarak genişletilmiş şekilde hazırlanmıştır

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te kurulmasıyla birlikte Mustafa Kemal'in bilime ve bilim adamlarına çok fazla önem verdiği görülmektedir. Mehmed Fuad Köprülü de cumhuriyet döneminde yetişen önemli bilim adamı ve siyasetçilerden biridir. Özellikle İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesindeki çalışmalarının yanı sıra siyaset hakkındaki düşünceleri onu meclise taşımış, siyasette ön plana çıkmasına vesile olmuştur.

Mehmed Fuad Köprülü'nün Siyasi Hayatına Genel Bakış

Mehmed Fuad Köprülü, 1935 yılına kadar siyasetten uzak durmuş ve zamanının tamamını ilmi çalışmalarla değerlendirmiştir. Mustafa Kemal'in içinde Mehmet Fuad Köprülü'nün de bulunduğu bir grup fikir ve ilim adamını kendi çevresinde ve mecliste görmek istemesi üzerine siyasi hayata yönelmiştir (Köprülü,1987;5). Köprülü, Yusuf Akçura'nın 11 Mart 1935'te ölümüyle boşalan Kars milletvekilliğine Mart ayı sonunda yapılan bir ara seçim neticesinde seçilmiş ve 10 Haziran 1935'te meclise katılmıştır (Güneş,1995;405).

Köprülü, İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar siyasi hayatta aktif bir görünümden uzak kalmış bu arada üniversitedeki çalışmalarına da devam etmiştir. Ancak 1941 yılında, üniversite çalışanlarının aynı anda hem üniversite hem de mecliste görev yapamayacaklarına dair bir kanun çıkarılmış ve bunun sonucunda da Köprülü de Şemseddin Günaltay ve İbrahim Necmi Dilmen ile beraber milletvekilliğini seçmiştir. Köprülü'nün milletvekilliğini seçmesinde o yıllarda hür bir üniversite ortamının olmaması en büyük etkenlerden biri olarak gösterilmektedir (Caferoğlu,1966;966).

CHP ve İsmet İnönü'nün antidemokratik yönetim sergilemeleri karşısında parti içerisinde muhalif sesler yükselmeye başlamış; Mehmed Fuad Köprülü, Adnan Menderes, Celal Bayar ve Refik Koraltan CHP Meclis Grubu'na verdikleri Dörtlü Takrir ile bu muhalefet hareketini ilk defa resmileştirmişlerdir. 7 Haziran 1945'te verilen bu önergenin parti içerisinde fırtınalar kopardığını, önergeyi verenlere karşı çok büyük bir öfke doğduğunu Celal Bayar bizzat ifade etmiştir (Bayar,1986;34). 12 Haziran'da yapılan kapalı oturumda, yaklaşık yedi saat süren görüşmeler neticesinde önergeyi veren dört milletvekili hariç diğer bütün milletvekillerinin ret yönünde oy vermesiyle öneri reddedilmiştir (Goloğlu,1982;25). Dörtlü Takrir, muhalefet hareketinin kamuoyu tarafından duyulmasını sağlayan ve planlı ve bir grup hareketi olduğunun belirten bir belgedir (Akandere,2003;19).

CHP içerisindeki muhalif grup ile partili diğer vekiller arasında sürekli sürtüşmeler yaşanmış ve gazete köşelerinden birbirlerine ağır hakaretler içeren yazılar yazmışlardır. Bütün bu süreç neticesinde CHP parti divanı Menderes ve Köprülü'yü 21 Eylül 1945'te, Koraltan'ı ise 27 Kasım 1945'te partiyi küçük düşürücü yazıları ve demeçlerinden dolayı partiden ihraç etmiştir (Yalman,1971;35- Cumhuriyet, 28 Kasım 1945). Celal Bayar ise bu gelişmeler karşısında 28 Eylül 1945'te İzmir milletvekilliğinden, 3 Aralık 1945'te ise CHP'den istifa etmiştir (Koçak,1997;141).

Celal Bayar 1 Aralık'ta basına verdiği demeçte arkadaşları ile yeni bir parti kuracaklarını belirtmiş ve yapılan çalışmalar neticesinde parti programı titizlikle hazırlanarak 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti (DP) adıyla yeni bir parti kurulmuştur (Koltuk, 2008;43).

Demokrasiyi tam anlamıyla hayatın her alanına yaymak amacıyla yola çıkan DP kısa sürede halktan büyük bir teveccüh görmüş, Temmuz 1946'da yapılan seçimlerde sadece 41 il ve 200 ilçede örgütlenmesine rağmen CHP'nin 395 milletvekiline karşı 66 milletvekili çıkararak mecliste muhalefet partisi olarak yerini almıştır. Böylece cumhuriyet tarihinde ilk defa tam anlamıyla çok partili hayata geçilmiştir (Erdoğan,1992;270).

DP'nin mecliste muhalefet partisi olarak yer aldığı 1946-1950 yılları arasında CHP ile çok sürtüşmeli

ve hararetli bir dönem yaşanmıştır. Her geçen gün giderek güçlenen ve teşkilatı büyüyen DP, 1950 seçimlerinde çok büyük bir zafere imza atarak meclise 408 milletvekili sokarken CHP ise 69 milletvekilliği kazanmıştır (Cumhuriyet, 26 Mayıs 1950). Bu sonuç ile CHP'nin 27 yıllık tek parti iktidarı sona ermiş ve mecliste muhalefet partisi görevini üstlenmiştir.

1950-1960 yılları arasındaki DP iktidarında Köprülü, kısmen milli savunma bakanlığı ve başbakan yardımcılığı görevlerinin yanı sıra uzun bir süre dış işleri bakanlığı görevini sürdürmüştür. Özellikle 1950-1954 yılları arasındaki dönem; Kore Savaşı'na asker gönderme, NATO'ya giriş, Balkan ve Bağdat Paktlarının kurulması gibi Türk dış politikası açısından çok önemli olaylara sahne olmuş, bu olayların tamamında da dış işleri bakanı olarak Köprülü aktif rol oynamıştır. Köprülü'nün özellikle Kore Savaşı ve NATO'ya giriş sürecindeki gayreti meclis görüşmelerinde de çok net görülebilmektedir (Bkz: TBBB Zabıt Cerideleri, Dönem: IX, Cilt: 1, Oturum:1, (30.06.1950) ; 311-313- TBMM Zabıt Cerideleri, Dönem: IX, Cilt:3, Oturum:1, (06.12.1950) ; 58-67).

Mehmed Fuad Köprülü'nün Demokrat Parti'den Ayrılışı

Demokrat Parti,1950 seçimlerinde 408 milletvekili ile meclisteyken; 1954 seçimlerinde milletvekili sayısını artırarak 503 milletvekili çıkarmış, CHP ise 69 milletvekilinden 31 milletvekilliğine düşmüştür (Albayrak,2004;263). Bu seçimlerde elde edilen başarıyı Menderes tamamen sahiplenmiş (Baban,2009;356) bu da Köprülü'nün arkadaşına karşı sert bir tavır almasına neden olan olayların ilki olmuştur. Menderes, Köprülü'ye büyük saygı ve hürmet gösterirken bu tarihten sonra tavrı değişmiş ve onu küçümsemeye, yok saymaya ve hatta dışlamaya başlamıştır. DP'nin kuruluşundan iktidar dönemine kadar Menderes'in ideallerini gerçekleştirmede kendisine en yakın olarak gördüğü kişi Köprülü iken bu durum 1954 yılı ile beraber değişmiştir (Uzman,2013;188).

Menderes ile Köprülü'nün arasının açılmasına sebep olan en önemli konulardan biri de Menderes'in özel hayatındaki taşkınlıklar olmuştur. Köprülü Menderes'in zengin bir üniversite öğrencisi gibi kaçamak yapmasını hele de bu iş için devletin ödeneğinin kullanılmasını asla kabul edememiş, başta Celal Bayar olmak üzere bu durumdan haberdar olan ve buna ortam hazırlayan diğer DP'lileri de asla tasvip etmemiştir (Baban,2009;358).

Köprülü, 1954 yılından itibaren Menderes'in parti programına uymayan uygulamalarına karşı onu uyarmaya çalışmış, başarılı olamayınca da yüksek sesle itirazını dile getirmiştir. Bu itiraz ve uyarılardan herhangi bir sonuç elde edemeyen Köprülü 15 Nisan 1955'te Dışişleri Bakanlığı görevinden istifa etmiştir (Öztürk,1995;426). Ancak Menderes, kamuoyundan gelebilecek tepkileri azaltmak üzere onu kabinenin dışında tutmamış ve Köprülü; Başbakan Yardımcılığı, Devlet Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı görevlerini sürdürmeye devam etmiştir (Park,1975;107).

Dördüncü Menderes hükümetinde de Dışişleri Bakanlığı görevine getirilen Köprülü, başta toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu olmak üzere hükümet tarafından ortaya konan antidemokratik yönetimden rahatsızlığı karşısında hiçbir sebep beyan etmeksizin ikinci kez 21 Haziran 1956'da Dışişleri Bakanlığı görevinden istifa etmiştir (Milliyet,21 Haziran 1956;1-Ulus,21 Haziran 1956;1- Hürriyet,21 Haziran 1956;1).

Dışişleri Bakanlığı görevini bırakan Köprülü, bir süre daha DP İdare Kurulu üyeliği ile İstanbul milletvekilliği görevlerini sürdürmüş fakat yapılan hiçbir toplantıya katılmamıştır. Bu tavrı ile DP'den ayrılacağının sinyallerini vermiş en nihayetinde de 6 Eylül 1957'de DP'den resmen istifa etmiştir (Ülgen,1998;63). Köprülü, istifa gerekçesini "*Eski hüviyetini tamamıyla değiştirmiş olan bugünkü DP zihniyetiyle uyuşmak benim için imkânsız olduğu cihetle DP'den istifa ediyorum." (Milliyet, 8 Nisan 1960) şeklinde ifade etmiştir.*

Köprülü, DP'den istifa ettikten sonra siyasetten uzak kalmayarak kısa süreliğine resmi üye olmadan

dışarıdan Hürriyet Partisi'ne destek vermiş, 18 Aralık 1961'de ise Yeni Demokrat Parti'yi kurarak aktif siyasete devam etmiştir (Cumhuriyet,19 Aralık 1961). Ancak kurulması ile beraber adında geçen demokrat kelimesinden dolayı tahkikata uğrayan parti tam olarak teşkilatlanamamış ayrıca halk tarafından da beklenen ilgiyi görememiştir. Yaşı iyice ilerleyen Köprülü, partisinin amblemi olan "Kır At" ı Adalet Partisi'nin 1965 Ekim ayında yapılacak seçimlerde kullanmasına izin vererek siyasi hayattan tamamen elini çekmiştir (Tansel,1966;275)

SONUÇ

Mehmed Fuad Köprülü, Türkiye Cumhuriyeti'nin dönemsel itibariyle en büyük bilim adamları arasında yer alır. Yazdığı bilimsel makalelerinin yanı sıra siyasi olarak da örnek bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. 1935 yılında başlayan siyasi hayatını 1965 yılına kadar sürdüren Köprülü, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra gelişme çağlarında demokrasi aşkıyla siyasi hayatta yer almış ve demokrasi mücadelesinden asla vazgeçmemiştir. CHP içerisindeki antidemokratik tutuma karşı Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan ile girdiği mücadele neticesinde DP kuruluşunda yer almış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili hayata geçmesinde öncülük edenlerden birisi olmuştur. DP iktidara taşınmış ancak zaman içerisinde partinin demokrasiyle örtüşmeyen uygulamaları neticesinde, Köprülü parti içerisinde muhalefet konumuna geçmiş bir süre sonra da istifa edip demokrasi adına mücadelesini dışarıdan sürdürmeye çalışmıştır. Otuz yıllık siyasi hayatının yirmi yılını Türk siyasi hayatında demokrasinin tam anlamıyla yer alması için geçiren Köprülü, bu uğurda hiç kimse ve kurumdan çekinmeyerek mücadelesini sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

1. AKANDERE, O. (2003). "Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak Dörtlü Takrir'in Amaç ve Mahiyeti", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı: 9.
2. ALBAYRAK, M. (2004). Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti, Phoneix Yayınevi. Ankara.
3. BABAN, C. (2009). Politika Galerisi, Timaş Yayınları. İstanbul.
4. BAYAR, C. (1986). Başvekilim Adnan Menderes, (Derleyen: İsmet Bozdağ), Baha Matbaası, İstanbul.
5. CAFEROĞLU, A. (1966)."Bilinmeyen Tarafları ile Üstad Fuad Köprülü",Türk Kültürü (Köprülü Özel Sayısı).
6. CUMHURİYET, 28 Kasım 1945.
7. CUMHURİYET, 26 Mayıs 1950
8. *CUMHURİYET,19 Aralık 1961.*
9. ERDOĞAN, M. (1992). Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Deneyimi (1945–50), Liberal Toplum Liberal Siyaset, Siyasal Kitabevi. Ankara.
10. GOLOĞLU, M. (1982). Demokrasiye Geçiş, Kaynak Yayınları. İstanbul.
11. GÜNEŞ, İ. (1995). Türk Parlamento Tarihi (V. Dönem, 1935-1939), TBMM Vakfı Yayınları. Ankara:
12. Hürriyet, 21 Haziran 1956.
13. KOÇAK, C. (1997). Çağdaş Türkiye Tarihi, Cilt: 4, (Editör: Mete Tunçay), Cem Yayınları. İstanbul.
14. KOLTUK, D. A. (2008). "II. Dünya Savaşı'ndan sonra Çok Partili Hayata Geçişte CHP ve İsmet İnönü", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 12, sayı: 2.
15. KÖPRÜLÜ, O.F. (1987). Fuad Köprülü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara.

16. MİLLİYET,21 Haziran 1956.
17. *MİLLİYET, 8 Nisan 1960.*
18. ÖZTÜRK, K. (1995). Türk Parlamento Tarihi, X. Dönem(1954-1957), TBMM Vakfı Yayınları. Ankara.
19. PARK, T. G. (1975). The Life and Writings of Mehmet Fuad Köprülü, Johns Kopkins University. Baltimore.
20. TANSEL, F.A. (1966).“Memleketimizin Acı Kaybı Prof: Dr. Fuad Köprülü”, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
21. TBBB Zabıt Cerideleri, Dönem: IX, Cilt: 1, Oturum:1,(30.06.1950); 311-313.
22. TBMM Zabıt Cerideleri, Dönem: IX, Cilt:3, Oturum:1, (06.12.1950); 58-67.
23. ULUS, 21 Haziran 1956.
24. UZMAN, N. (2013). “İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü’nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)”, Akademik Bakış, Cilt: 7, Sayı:13.
25. ÜLGEN, E. (1998). “Mehmed Fuad Köprülü”, Tarih ve Medeniyet, Yıl: 5, sayı: 52.
26. YALMAN, A.E. (1971). Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Rey Yayınları. İstanbul.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(69)

Dr. Saâdet Elâ PELENK[249]

İŞLETMELERDE KURUMSAL YÖNETİŞİM BİLİNCİ: KOCAELİ VE ÇEVRESİNDEKİ BÜYÜK ÖLÇEKLİ İŞLETMELERDE KURUMSAL YÖNETİŞİM ALGISININ ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA

CORPORATE GOVERNANCE IN ENTERPRISES KNOWLEDGE: A STUDY ON THE MEASUREMENT OF CORPORATE GOVERNANCE IN LARGE SCALE ENTERPRISES IN KOCAELI AND ENVIRONMENT

ÖZ

21. Yüzyıl ülke ekonomisinde, özel sektör (işletme) ağırlığının artmasıyla birlikte, ekonomik kazanç da büyük ölçüde işletme başarısına dayalı hâle gelmiştir. Uluslararası fon yöneticileri, gelişmekte olan ülkelere veya bu ülkelerde faaliyet gösteren şirketlere yatırım yaparlarken, finansal performans kadar Kurumsal Yönetişim (Yönetim) uygulamalarının kalitesini de gözetir hâle gelmişlerdir. Kurumsal Yönetişim kalitesi, şirketlerin yönetim ve kontrol sistemlerinin "saydam, görünür, tutarlı ve hesap verebilir" nitelikte olması neticesinde; finansal piyasalara, çalışanlarına, tedarikçilerine, müşterilerine ve topluma güven vermektir.

Dolayısıyla şirketlerin uluslararası sermaye piyasalarına entegrasyonu sağlanarak; sermaye maliyetlerinin düşürülmesi ve finansman imkânlarının artması sağlanır. Çalışmada, Kocaeli ilinde yer alan büyük ölçekli şirketlerin, S.P.K. ilkeleri temel alınarak Kurumsal Yönetişim algıları araştırılmıştır. Bu amaçla örneklem, büyük ölçekli otuz dokuz işletmeden oluşmaktadır. Araştırma verileri, anket yöntemiyle toplanmış olup; elde edilen veriler anova ve faktör analizleriyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetişim, Kurumsal Yönetim İlkeleri, Vekâlet Teorisi, Paydaş Teorisi.

JEL Kodu: M120.

ABSTRACT

In the 21st century country economy, with the increase in private sector (enterprise) weight, an economic gain has also been based largely on business success. International fund managers, when investing in developing countries or companies operating in these countries, as far as financial performance they have also taken into account the quality of Corporate Governance (Management) practices. The quality of Corporate Governance, at the result of the management and control systems of the companies are "transparent, visible, consistent and accountable"; giving confidence to financial markets, employees, suppliers, customers and society.

Therefore, by ensuring the integration of companies into international capital markets; lowering capital costs and the financing opportunities are increased. In the study, on the basis of SPK principles, Corporate Governance perceptions of large-scale companies in Kocaeli have been researched. For this purpose, the sample consists of thirty-nine large-scale business. Survey data were collected by questionnaire; The obtained data were analyzed by anova and factor analysis.

Keywords: *Corporate Governance, Corporate Governance Principles, The Theory of Proxy, The Theory of Stakeholder.*

JEL Code: *M120.*

[249] **Dr. Saâdet Elâ Pelenk, Kocaeli Üniversitesi, Yön. Org. Programı, epelenk@yahoo.com**

GİRİŞ

2000'li yılların başlarında gerçekleşen finasal krizler, küresel piyasaların dolayısıyla işletmelerin kendilerini güvende hissetmelerini engellemiştir. Bu güvensizlik ortamı sonucunda başlayan yeni arayış süreci, Kurumsal Yönetim (Yönetişim) kavramının şekillenmesine neden olmuştur. Kurumsal Yönetimin mevcut yönetim yapısında yarattığı etki, "birliktelik ve katılım" kavramlarının bir bileşeni olmasından kaynaklanmaktadır. Klasik Yönetim yapısında, şirketi kuran ile yönetenin aynı insan olması söz konusuyken; şirketlerin hızlı gelişimi, kurucu sermayedar pozisyonu ile yönetici pozisyonların ayrılmasına ve "birlikte yönetmek" kavramının ortaya çıkışına neden olmuştur. Kurumsal Yönetim (Yönetişim) kavramı, belli bir birimin diğer birimleri yönettiği yönetim kavramının içeriğini değiştirerek; kavramın içine "iletişim, etkileşim ve birlikte yönetimi" eklemiştir.

Kurumsal Yönetim, temelde güven üzerine kurulu bir perspektiftir. Bu bağlamda Kurumsal Yönetim kavramı, şirketlerin "şeffaflık, âdil olma, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkeleri" çerçevesinde faaliyet göstermelerini sağlamaktadır. Özellikle ABD'de yaşanan şirket skandalları başta olmak üzere; Enron, WorldCom, Global Crossing, Tyco vb. krizler, şirketlerin ilgili taraflarını büyük zararlara uğratarak, finans piyasalarını tedirgin etmiştir. Bu durum, Sarbanes-Oxley (2002) yasasının çıkmasına neden olmuştur. Bu yasa, ana ilkeleriyle denetim konularını kapsamakta ayrıca Kurumsal Yönetim ilkelerine de yer vermektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Kurumsal Yönetişim

Kurumsal Yönetişim, ilk olarak Cadbury Raporunda: "Şirketlerin yönetimine ve denetimine ilişkin sistem" olarak tanımlanmaktadır (Cadbury Raporu, 1992). OECD (1999), Kurumsal Yönetişimi; yönetim kurulu, hissedarlar ve diğer menfaat sahiplerini içeren makro ekonomik politikalardan rekabet düzeyine kadar işletmelerin faaliyet düzeyini biçimlendiren, aynı zamanda yasal ve kurumsal düzenlemelere dayanan bir sistem olarak tanımlamaktadır. Diğer yandan bu sistem, şirket hedeflerinin belirlendiği bir yapıyı ortaya koymakta ve bu hedeflere nasıl ulaşılacağını, performansın nasıl denetleneceğini göstermektedir (OECD, 2004). Bu kavram, TÜSİAD'a göre geniş anlamda bir amaca ulaşmak için oluşturulan kurum yönetimi düzenlemesidir. Daha dar anlamda ise, bir şirketin beşeri ve mali sermayeyi kendine çekmesine, böylece uzun dönemde taraflarına ekonomik değer yaratmasına imkân tanıyan her türlü kanun, yönetmelik, kod ve uygulamaları ifade etmektedir (TÜSİAD, 2002, s.9).

Âdillik, sorumluluk, hesap verebilirlilik ve şeffaflık ilkeleri (S.P.K., 2003) çerçevesinde Kurumsal Yönetişim, sahiplik ve yönetim arasındaki ilişkiler sistemini de temsil etmektedir (Gürbüz ve Engincan, 2004). Bu bağlamda şirketin pay sahipleri, yönetim kurulu üyeleri, yöneticileri ve çalışanları ile iş ilişkisinde bulunduğu diğer kurum, kuruluş ve kişilerle olan ilişkiler belirli ilke ve kurallara bağlanmaktadır (Öztürk, 2004, s.25).

1.2. Kurumsal Yönetim İlkeleri (SPK,2003)

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Kurumsal Yönetim İlkeleri, uluslararası piyasalarda Kurumsal Yönetişim kavramını tetikleyici finansal krizlerin öğrettiği temel noktalardan yola çıkarak, ilk başta OECD Kurumsal Yönetişim İlkeleri (1999) olmak üzere, Dünyada kabul gören temel esaslar ve Türkiye'nin kendine özgü koşulları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda ilkeler; pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır:

1.2.1. Pay Sahipleri

Pay sahipliği haklarının kullanımının kolaylaştırılması açısından, tüm pay sahiplerine eşit muamele

uygulanır; şirket organlarının yanı sıra mevzuat gereği zorunlu olarak oluşturulan "Pay Sahipleri ile İlişkiler Birimi", başta bilgi alma ve inceleme hakkı olmak üzere pay sahipliği haklarının korunması ve kullanılmasının kolaylaştırılmasında etkin rol oynar; pay sahipliği haklarının kullanımını etkileyebilecek nitelikteki bilgi ve açıklamalar güncel olarak şirketin internet sitesinde pay sahiplerinin kullanımına sunulur. Söz konusu birim pay sahipliği haklarının kullanımını,Yönetim Kurulu'na raporlama konusunda faaliyet gösterir; ayrıca Yönetim Kurulu ile pay sahipleri arasındaki iletişimi sağlar.

1.2.2. Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık

Bilgilendirme politikası, kamuya hangi bilgilerin açıklanacağını; ne şekilde, hangi sıklıkla ve hangi yollardan kamuya duyurulacağını; Yönetim Kurulu'nun veya yöneticilerin basın ile hangi sıklıkla görüşeceğini; kamunun bilgilendirilmesi için hangi sıklıkla toplantılar düzenleneceğini; şirkete yöneltilen soruların yanıtlanmasında nasıl bir yöntem izleneceğini ve benzeri hususları içermektedir. Bu bağlamda Kamuya açıklanacak bilgiler, açıklamadan yararlanacak kişi ve kuruluşların karar vermelerine yardımcı olacak şekilde zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, yorumlanabilir ve düşük maliyetle kolay erişilebilir biçimde "Kamuyu Aydınlatma Platformu" ve şirketin internet sitesinde kamunun kullanımına sunulur.

1.2.3. Menfaat Sahipleri

Menfaat sahipleri, şirketin hedeflerine ulaşmasında veya faaliyetlerinde ilgisi olan çalışanlar, alacaklılar, müşteriler, tedarikçiler, sendikalar, çeşitli sivil toplum kuruluşları gibi kişi, kurum veya çıkar gruplarıdır. Bu bağlamda şirket, işlem ve faaliyetlerinde menfaat sahiplerinin mevzuat ve karşılıklı sözleşmelerle düzenlenen hâklarını koruma altına almaktadır. Eğer korunan hâkların ihlali varsa, etkili ve süratli bir tazmin imkânı sağlanır. Bu konuda menfaat sahipleri, haklarının korunması ile ilgili şirket politikaları ve prosedürleri hakkında yeterli bir şekilde bilgilendirilir.

1.2.4. Yönetim Kurulu

Yönetim kurulu, alacağı stratejik kararlar ile şirketin risk, büyüme ve getiri dengesini en uygun düzeyde tutarak ve öncelikle uzun vadeli çıkarlarını gözeterek, şirketi idare ve temsil eden yapıdır. Bu noktada Yönetim Kurulu, mevzuata uygun olarak, şirketin stratejik hedeflerini tanımlar, şirketin ihtiyaç duyacağı insan ve finans kaynağını belirlerken, yönetim performansını da denetlemektedir. Yönetim Kurulu Başkanı ile İcra Başkanı/Genel Müdürün yetkileri, net bir biçimde ayrılmalı ve bu ayrımın yazılı olarak esas sözleşmede ifade edilmesi esastır. Bu bakımdan şirkette hiç kimse, tek başına sınırsız karar verme yetkisi ile donatılmamalıdır.

2.KURUMSAL YÖNETİŞİM VE İLGİLİ KAVRAMLAR İLE KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİ (UYGULAMALARI) ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Kurumsal Yönetişim uygulamaları; "pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu" olmak üzere dört ana bölümdür. Bu bölümlerden pay sahipliği adı altında paydaş teorisi; her bir paydaşın, yasal hakkı ve gücü düşünülmeden, kurum açısından ayrıcalıklı bir değere sahip olduğunu ileri sürmektedir (Scholl, 2004, s.1-10). Bir stratejik yönetim kavramı olan paydaş teorisine göre işletme, rekabet avantajını geliştirmek için iç (yönetici, çalışanlar, kurucu ana sahipler, hissedarlar vb.) ve dış çevresi (toplum, hükümet, müşteriler, tedarikçiler, rakip firmalar, kamu yönetimi vb.) ile olan ilişkilerini güçlendirmelidir (Aktan, 2008). Ancak, Enron (2001) krizinde yaşandığı gibi, şirketin tepe yöneticileri ellerindeki hisselerini büyük kârlarla satmaları ile paydaşların birikimlerinin ve çalışanların tasarruflarının yok etmişlerdir.

Vekâlet kuramı açısından bakılırsa, etkin bir yönetişim mekanizmasının işlev görmediği durumlarda, yöneticilerin kişisel çıkarlarının yatırımcıların çıkarları ile örtüşmeyecek stratejik seçimlerle sonuçlanması

beklenebilir (Musteen, 2009,s.321-338).Çünkü vekâlet teorisi, çıkarları farklı olan iki tarafın birbirleri ile yardımlaşmaları sonucu ortaya çıkan durumları inceleyen bir yaklaşımdır. Bu bağlamda vekâlet teorisi adı altında yapılan sözleşmeye uygun olarak işletme sahibi ile yönetici arasında bir kontrol ilişkisi bulunmaktadır(Schoorman, vd.,1997, s.23). Parmalat krizinde, şirketin denetim komitesi iki icra yöneticisi ve bir aile üyelerine yakın bir üye olmak üzere toplam üç üyeden oluşmaktadır. İcra yetkisi olmayan bu yönetici, komitenin önemli bir çoğunluğunu oluşturmaması sebebiyle denetim komitesi bağımsızlıktan yoksundur. Bu noktalardan hareketle Kurumsal Yönetim uygulamaları arasında finansal krizlere neden olma açısından farklılık olduğu ileri sürülerek, aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

Ho_1: Kurumsal Yönetişim uygulamaları arasında farklılık yoktur.

$H1_1$: Kurumsal Yönetişim uygulamaları arasında farklılık vardır.

Yönetim kurullarına, gerek şirkete gerekse hissedarlara karşı hesap verme sorumluluğu getirerek, şirketlerin bütün bir toplum yararına faaliyet göstermelerini güvence altına almaya yardımcı olmaktadır (TÜSİAD,2000). İfade edilen kriz ve skandallara bakıldığında, Kurumsal Yönetim sistemlerinin gevşek olması ve muhasebe sistemlerindeki hatalar benzerlik göstermektedir (Lawrence,2002). Bu bağlamda Kurumsal Yönetim bölümlerini oluşturan özelliklerin birbiri ile ilişkili olduğu düşüncesiyle aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

Ho_1: Kurumsal Yönetişim uygulama özellikleri arasında ilişki yoktur.

$H1_1$: Kurumsal Yönetişim uygulama özellikleri arasında ilişki vardır.

3.METODOLOJİ VE VERİLERİN ANALİZİ

3.1. Veri Toplama Metodu ve Örneklem

Çalışmada, geriye dönüş hızı ve oranı yüksek olduğu için anket metodu tercih edilmiştir. Anket sorularının hazırlanmasında Likert ölçeğinden yararlanılmıştır. Anket, İSO 500 Dev Sanayi Kuruluşu (2007) listesinde yer alan ve Kocaeli'nde hizmet ve imalat sektörlerinde faaliyet gösteren büyük ölçekli işletmelerin 40 adet üst düzey yöneticisine dağıtılmış olup, otuz dokuzundan geri dönüş alınmıştır.

3.2. Değişkenlerin Ölçülmesi

Araştırma anketi, Karayel (2006) tarafından geliştirilen, SPK'nın yayımlamış olduğu Kurumsal Yönetişim Prensiplerine göre hazırlanmış olup, 32 tane soru içeren 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm 5 sorudan oluşan, katılımcı demografik özellikleri ve şirketlerin faaliyet gösterdiği sektörle ilgilidir. Anketin ikinci bölümü, yöneticilerin Kurumsal Yönetişime bakış açılarını belirleyen "pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, paydaşlar ve yönetim kurulu ile ilgili 4 alt bölümden oluşmaktadır. Anketin 3. bölümdeki 8 soru ise şirketlerin ilkelere uyumluluğuyla ilgili olan iki cevaplı sorulardan oluşmaktadır.

3.3. Araştırmanın Bulguları ve Verilerin Analizi

Araştırma ile ilgili olarak elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS.16 istatistik yazılım programı kullanılmıştır. Araştırma ölçeğinin güvenilirliğini test etmek amacıyla güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde Ki-kare, Anova, Friedman, Kruskal-Walis, Pearson Korelâsyon testlerinden yararlanılmıştır.

3.3.1. Demografik Özellikler

Araştırma kapsamındaki yöneticilere yaşları açık uçlu soru biçiminde sorulmuş, daha sonra gruplanarak incelenmiştir. Buna göre, yaşları 32 ile 65 arasında değişen toplam 39 kişi (22'si erkek (%56,4) ve 17'si (%43,6) kadın) ankete katılmıştır. Yaşların ortalaması 48,5 ± 8,2 olarak hesaplanmıştır. Genellikle

ankete katılan yöneticilerin orta yaş ve üstü olduğu söylenebilir. Ankete katılanların %56,4'ünü erkekler, %43,6'sını kadınlar oluşturmaktadır. Yöneticilerin büyük bir çoğunluğu (%89,7) üniversite veya üzeri bir eğitim seviyesine sahiptir. Genel olarak ankete katılan yöneticilerin eğitim seviyeleri yüksektir. Ankete katılanların %33,3'ü hizmet, %66,7'si imalat sektöründe yer almaktadır. Bu çalışmaya katılanların %51,3'ü Yönetim Kurulu başkanıdır.

3.3.2. Güvenirlilik ve Faktör Analizleri

Yapılan analizlerde anlamlılık düzeyi %5 *(p=0,05)* olarak alınmıştır. Verilerin analizine başlamadan önce güvenirlik testi yapılmıştır. Hesap edilen Cronbach Alfa katsayısı 0,6260 olarak bulunmuştur. Bu derece, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Kaiser-Meyer-Olkin ve Barttlet testleri sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,553 olarak elde edilmiştir. Barttlet testi sonucunda da p< *0,05* bulunmuştur. Dolayısıyla, örneklem yeterli boyuttadır denilebilir.

3.3.3. Hipotez Testleri

3.3.3.1. Kurumsal Yönetişim Faktörleri Arasındaki Farklılıklar

Çalışma, Kurumsal Yönetişim faktörleri ile ilgili algıyı ölçmektedir. Faktörler arasında önem derecesi bakımından fark olup olmadığı Tablo.1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Kurumsal Yönetişim Faktörleri Arasındaki Farklılıklar

	Faktör Ortalaması	Std.Sap	χ^2	p	Friedman Testi	
					Ortalama Sıralaması	Anlamlılık
Pay Sahipleri	4,77	0,20	21,13	0,000	3,64	χ^2=86,534 sd=3 p=0,000
Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık	4,48	0,38	10,87	0,028	2,79	
Paydaşlar	4,34	0,27	20,41	0,002	2,55	
Yönetim Kurulu	3,44	0,24	22,92	0,001	1,01	

Oluşturulan grupların iç tutarlılıkları analiz edildiğinde, yapılan testler sonucunda tüm faktörlerin kendi içlerinde istatistiksel olarak anlamlı seviyede farklılaştıkları tespit edilmiştir (p<0,05). Faktörlerin kazandıkları önem bakımından fark olup olmadığı, hangi faktörün daha çok anlamlılık kazandığı Friedman testi sonucunda elde edilmiştir. Bu çalışmaya göre faktör ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkmaktadır (p<0,05). Bu durumda, Kurumsal Yönetişimi oluşturan faktörlerde en fazla öneme sahip değerler sırasıyla "pay sahipleri", "kamuyu aydınlatma ve şeffaflık", "paydaşlar" ve "yönetim kurulu" olarak nitelenmiştir.

$H1_1$ Kabul: Kurumsal Yönetişim uygulamaları arasında farklılık vardır.

3.3.3.2.Yöneticilerin Kurumsal Yönetişim Faktörleri İle İlgili Görüşleri

Ankette dört ayrı bölüm olarak yer alan önermelere ait yöneticilerin cevapları aşağıda sırasıyla özetlenmiştir.

3.3.3.2.1. Pay Sahipleri

Tablo 2. Pay Sahipleri İle İlgili Görüşler

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Medyan	Ortalama	p
Pay Sahipleri	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**			
Pay sahipliği haklarının kullanılmasında mevzuata ve esas sözleşmeye uyulmaktadır.							3	7,7	**36**	**92,3**	5	4,92	**0,000**
Genel Kurul Toplantısının gündeminden pay sahipleri haberdar edilmekte ve hazırlık yapmaları sağlanmaktadır.							2	15,4	**33**	**84,6**	5	4,95	**0,000**
Pay sahiplerinin Genel Kurul'da şirketin sermaye ve yönetim yapısı ile ilgili kararlarına katılımı sağlanır.							6	15,4	**33**	**84,6**	5	4,85	**0,000**
Pay sahiplerimiz paylarını kolaylıkla transfer edebilir veya devredebilir.							13	33,3	**26**	**66,7**	5	4,67	**0,037**
Azınlık ve yabancı pay sahipleri dâhil, tüm pay sahiplerine eşit haklar tanınmaktadır.							20	51,3	19	48,7	4	4,49	0,873

Tablo. 2'ye göre, Genel Kurul toplantısının gündeminden pay sahipleri haberdar edilmekte ve hazırlık yapmaları sağlanırken, şirketin sermaye ve yönetim yapısı ile ilgili kararlarına katılımları sağlanmaktadır ($\chi 2=11,60$; $r= 0,545$; $p<0,05$).

3.3.3.2.2. Kamuoyu Aydınlatma ve Şeffaflık

Tablo 3. Kamuoyunu Aydınlatma Ve Şeffaflık İle İlgili Görüşler

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Medyan	Ortalama	p
Kamuoyunu Aydınlatma ve Şeffaflık	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**			
İşletmenin faaliyet sonuçları ve politikaları ile hisse senetlerine etki etme ihtimali bulunan gelişmeler kamuya açıklanmaktadır.	1	2,6					18	46,2	**20**	**51,3**	5	4,44	**0,000**
Şirketin geleceği ile ilgili tahminler ve dayandığı gerekçeler istatistikî veriler ile birlikte kamuya açıklanmaktadır							19	48,7	20	51,3	5	4,51	0,873
Şirketimizi denetleyen bağımsız denetim kuruluşu belirli aralıklarla rotasyona tabi tutulmaktadır							20	51,3	19	48,7	4	4,49	0,873

Tablo 3'e göre; işletmeler, "Kamuoyunu Aydınlatma ve Şeffaflık" açısından paylaşımcı bir tutum sergilemektedir.

3.3.3.2.3. Paydaşlar

Tablo 4. Paydaşlar İle İlgili Görüşler

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Medyan	Ortalama	p
Paydaşlar	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**			
Paydaşlar haklarının korunmasıyla ilgili şirket politikaları ve prosedürleri hakkında yeterli şekilde bilgilendirilmektedir.							18	46,2	21	53,8	5	4,54	0,631
Paydaşların şirket yönetimine katılımını destekleyici mekanizmalar uygulanmaktadır.	1	2,6			1	2,6	**30**	**76,9**	7	17,9	4	4,08	**0,000**
Çalışanlar katılımcı bir yönetim anlayışının yansıması olarak ilgili konularda (ücret, kariyer, eğitim vs.) bilgilendirilirler.					2	5,1	**22**	**56,4**	15	38,5	4	4,33	**0,000**
Şirketimizin sahip olduğu etik kodu doğrultusunda sosyal sorumluluklarına karşı duyarlı bir politika izlemektedir.					3	7,7	17	43,6	**19**	**48,7**	4	4,41	**0,003**
İş tanımları, performans ve ödüllendirme kriterleri belirlenerek çalışanlara duyurulmaktadır.					2	5,1	**21**	**53,6**	16	41,0	4	4,36	**0,001**

"Paydaşlar, ilgili konularda bilgilendirilir" ile "şirketimiz sahip olduğu etik iş anlayışı doğrultusunda sosyal sorumluluklara karşı duyarlı bir politika izlemektedir" görüşü arasında ters bir ilişki oluşmuştur ($r= -0,215$; $p<0,05$). Ancak yöneticiler, sosyal sorumluluklara karşı duyarlı bir politika izlerken, paydaş haklarının korunmasıyla ilgili şirket politikaları ve prosedürleri hakkında yeterli şekilde bilgilendirildiklerini

belirtmektedirler ($\chi 2$=11,30; r= 0,419; p<0,05).

3.3.3.2.4. Yönetim Kurulu

Tablo 5. Yönetim Kurulu İle İlgili Görüşler

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Medyan	Ortalama	p
Yönetim Kurulu	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**			
Yönetim Kurulu hissedarların denetimlerine açıktır.					2	5,1	9	23,1	**29**	**71,8**	5	4,67	**0,000**
Yönetim Kurulu üyelerinin şirketle ilgili her türlü bilgiye zamanında ulaşmaları sağlanır.							3	7,7	**36**	**92,3**	5	4,92	**0,000**
Yönetim Kurulu üyelerimiz başka bir işletme adına yönetiminde bulundukları şirketle iş ilişkisine girmezler.	**20**	**51,3**	12	30,8	6	15,4	1	2,6			1	1,69	**0,000**
Yönetim Kurulu üyelerinin bireysel performansı belirli aralıklarla değerlendirilmektedir					6	15,4	**23**	**59,0**	10	25,6	4	4,10	**0,002**
Yönetim kurulunun görev ve sorumluluklarını yerine getirmesinde komitelerden yararlanılmaktadır.					3	7,7	**30**	**76,9**	6	15,4	4	4,08	**0,000**
Yönetimde üst düzey yöneticilerin görev ve sorumlulukları pek farklı değildir.	**35**	**89,7**	1	2,6	3	7,7					1	1,18	**0,000**

Ankete katılan yöneticilerin büyük çoğunluğu, Yönetim Kurulu üyelerinin şirketle ilgili her türlü bilgiyi zamanında aldıklarını (%92,3) ve üst düzey yöneticilerin görev ve sorumluluklarının pek farklı olmadığını belirtmektedir (%89,7). Bu açıdan aradaki korelâsyon istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($\chi 2$=15,93; r= - 0,520; p<0,05). Yönetim Kurulu'nun denetimlere açık olması ile üyelerinin şirketle ilgili her türlü bilgiye zamanında ulaşmaları sağlanmaktadır. ($\chi 2$=10,05; r= 0,484; p<0,05). Ayrıca görev ve sorumluluk farkı olmamasına rağmen Yönetim Kurulu üyeleri, başka bir işletme adına yönetiminde bulundukları şirketle iş ilişkisine girmemektedirler ($\chi 2$=26,50; r= 0,539; p<0,05). Yönetim Kurulu üyelerinin bireysel performanslarının, belli aralıklarla değerlendirilmesi ile Yönetim Kurulunun görev ve sorumluluklarını yerine getirmesinde komitelerden yararlanılması arasında bir korelâsyon mevcuttur ($\chi 2$=21,25; r= 0,595; p<0,05).

H1$_1$ Kabul: Kurumsal Yönetişim uygulamalarını oluşturan özelliklerin birbirleri arasında ilişki vardır.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Dünyada yakın geçmişte yaşanan krizlerden hemen sonra ABD'de Sarbanes-Oxley yasasının çıkarılmıştır. 1999 yılında "OECD Prensipleri" olarak uluslararası bir anlam kazanan bu prensipler, 2003 yılında Türkiye'de "SPK Kurumsal Yönetim Prensipleri" adı altında yayınlanmış ve anonim şirketlerin bu prensiplere uyması tavsiye edilmiştir. Bu noktada çalışma, Türkiye sanayisinin can damarlarından biri olan Kocaeli ve çevresindeki büyük ölçekli işletmelerde, finansal krizlere karşı kurumsal yönetim bilincinin varlığını belirlemek açısından önemlidir.

Çalışmada; işletmelerin % 74,4'ünde "pay sahipleri ilişkiler birimi" bulunmakta; ayrıca tümünde Yönetim Kurulu üyelerinin oy hakları eşittir ve şirket misyonu/vizyonu belirlenerek kamuya açıklanmıştır. Yönetim Kurulları ise daha çok 8, 10 veya 12 kişiden oluşmaktadır. Bu üyelerden gereken çoğunluğu bağımsız olduğu tespit edilmiştir. Kurumsal Yönetişimi oluşturan faktörlerde en fazla öneme sahip değerler sırasıyla; "Pay Sahipleri", "Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık", "Paydaşlar" ve "Yönetim Kurulu" olarak nitelenmiştir. Buna göre, pay sahiplerinin işletme ile olan iletişimlerinde herhangi bir kısıtlamanın olmadığı ve hissedarların da yönetimin bir parçasıymış gibi davranıldığı yapıcı ve olumlu bir ortam mevcuttur. Şeffaflık konusunda işletmeler, bilgiyi paylaşımcı bir yapı sergilemektedir. Aynı zamanda işletmeler, sosyal sorumluluğa karşı duyarlı ve Yönetim Kurulu üyelerinin şirketle ilgili her türlü bilgiye zamanında ulaşmalarını sağlayan bir düzene sahiptirler. Bu bağlamda Yönetim Kurulu üyeleri görevlerini rasyonel şekilde ve iyi niyet kuralları çerçevesinde, şirketin çıkarları ile pay ve menfaat sahipleri arasındaki hassas dengeyi gözeterek yerine getirmektedirler.

KAYNAKÇA

1. ARGÜDEN,Yılmaz (2002). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İstanbul: Rota Yayınları.
2. CADBURY Raporu (1992). The Financial Aspects Of Corporate Governance.
3. EUGENE,F. (1980). "Agency Problems and The Theory Of The Firm". Journal of Political Economy, Vol. 88, No.21, The University of Chicago.
4. GÜRBÜZ, Osman ve ERGİNCAN,Yakup (2004). Kurumsal Yönetim: Türkiye'deki Durumu ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
5. MCCOLGAN, Patrick (2001). "Agency Theory And Corporate Governance: A Review Of The Literature From A UK Perspective", s.6, http://www.ppge.ufrgs.br/giacomo/
6. arquivos/gov-corp/mccolgan-2001.pdf,(E.T. 01.01.2008).
7. ÖZTÜRK, M. (2004). "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Kurumsal Yönetim Uygulamaları", 3.Ulusal Orta Anadolu Kongresi, Kırşehir, s.25.
8. Yapısı ve İşleyişi", Yayın No.TÜSİAD-T/ 2002

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(70)

Yrd. Doç. Dr. Celal GÜLŞEN[250]; Erkan ÖZKAN[251]

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE MİLLİ EĞİTİM ŞURALARI

NATIONAL EDUCATIONAL SITUES IN TURKISH EDUCATION SYSTEM

ÖZ

Araştırma alan taraması yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırma kapsamında geçmişten günümüze kadar gerçekleşen şûra kararları, yasa ve yönetmelik ve ilgili yayınlar incelenmiştir. Millî Eğitim Sistemi'nin yönetimi ve organizasyonu ile ilgili öngörülerde bulunabilmek, amaç ve yöntemler belirleyebilmek, Türk eğitim sistemiyle ilgili yeni bir perspektif oluşturmak amacıyla Mustafa Kemal'in başkanlığında 1921 yılında Ankara'da toplanan "Maarif Kongresi"nden günümüze kadar yapılan şûralar öncesi hazırlık toplantıları sayılan çalışmalardan, 2014 yılında yapılan son toplantıya kadar Milli Eğitim Şûralarında, eğitimle ilgili çeşitli konular gündeme alınmış ve farklı kararlara varılmıştır.

1. Milli Eğitim Şûrası ile 19. Milli Eğitim Şûrası arasında gündem ve alınan kararlar arasında farklılıklar olduğu kadar, benzerlikler olduğu da görülmektedir. Ancak şûralarda alınan kararların birçoğu uygulanamamıştır. Türk eğitim sisteminin yönetilmesinde ve vizyonunun belirlenmesinde önemli bir misyon üstlenmesi beklenen şûraların beklenen etkiyi gösteremediği, kararların siyasetçilerce yeterince benimsenmediği ve toplumun geniş kesimlerince yeterince paylaşılamadığı görülmüştür. Bu sonuçlara bakılarak şûra kararlarının daha fazla dikkate alınmasını sağlayıcı yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milli Eğitim Şûraları, Maarif Kongresi, Eğitim Politikaları, Milli Eğitim Bakanlığı.

ABSTRACT

This research's aim is to analyze the National Education Councils in subject and with findings providing some proposes. The research is done with document analyzing and all the related councils, laws and legislations are analyzed deeply. According to this research all the councils from 1921 till today are analyzed to comprise a good perspective to reform the education system. In all the councils there were a lot of themes were discussed and concluded with different results.

There are not only difficulties but also some similarities between the first National Education Council and the last National Education Council. But most of the decisions which were taken in councils were not applied in to the education system. The hope to directing the education system and to determine the vision from the councils did not work smoothly. According to these results it has suggested to remake the laws and legislations in councils decisions.

Keywords*: National Education Councils, Maarif Congress, Education Policies, National Education.*

[250] **Eğitim Yönetimi Denetimi Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi/İstanbul/TÜRKİYE; celalgulsen@gmail.com**

[251] **Eğitim Yönetimi Denetimi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Uzmanı; Beylikdüzü/İstanbul/TÜRKİYE; mat.erkan.ozkan@gmail.com**

1. GİRİŞ

Millî Eğitim Şûrası, Bakanlığın en yüksek danışma kuruludur. Eğitim ve öğretim ile ilgili gerekli görülen konuları tetkik etmek ve tavsiye niteliğinde kararlar almakla görevlidir. Şûranın oluşumu ile çalışma usûl ve esasları yönetmelikle belirlenir (Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130).

Millî Eğitim Bakanlığı'nda, eğitimle ilgili tüm çevreleri bir araya getirerek eğitim sisteminin geliştirilmesi, niteliğinin arttırılması ve eğitimle ilgili sorunlara çözüm üretilmesi amacıyla Millî Eğitim Şûraları yapılmaktadır. Şûralar, 1921 yılında Ankara'da yapılan Birinci Maarif Kongresi, 1923, 1924 ve 1925'de peş peşe toplanan Birinci, İkinci ve Üçüncü Heyet-i İlmiye çalışmalarından esinlenilerek Millî Eğitim Şûrası'nın kurulmasına karar verilmiş ve 1926 yılında da Millî Eğitim Şûraları Yönetmeliği hazırlanmıştır (Bozan, 2002: 110; Gülcan ve diğerleri, 2003: 69-80, Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-125; TTKB, 2012: 1-7).

Bugüne kadar toplam 19 Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. 1939 yılında toplanan ilk şuradan günümüze kadar bakanlık onayıyla toplanan şuraların hepsinde eğitimle ilgili pek çok tavsiye kararı almıştır. Yönetmelik gereği şuralarda alınan kararlar Millî Eğitim Bakanı'nın onayı ile kesinleşerek uygulamaya konulduğu için, alınan tavsiye kararlarının ancak bir kısmı uygulanma fırsatı bulmuştur. Millî Eğitim Şûraları'nda ele alınan karaların çok önemli bir kısmı ise ekonomik ve siyasi nedenler başta olmak üzere çeşitli nedenlerle tavsiye düzeyinde kalmıştır. Şuralarda alınan kararlar, eğitim politikasını belirlemekle yükümlü birimlerin ve akademisyenlerin zaman zaman açıp incelediği değerli belgeler olarak ta eğitim arşivindeki yerini almıştır (Akyüz, 2009: 446-450; Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130).

2. Yöntem

Araştırma alan taraması yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırma kapsamında Türk eğitim sistemiyle ilgili yeni bir perspektif oluşturmak amacıyla Mustafa Kemal'in başkanlığında 1921 yılında Ankara'da toplanan Maarif Kongresi, sonrasında Heyet-i İlmiye çalışmaları ve 1939 yılından itibaren de belirli aralıklarla günümüze kadar toplanan Milli Eğitim Şûraları, araştırma kapsamında değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmanın amacına ulaşmasını sağlamak için 1921 yılından günümüze kadar gerçekleşen bu toplantıların kararları, yasa ve yönetmelikler ile ilgili alan yazın incelenerek yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular ışığında ilgili kesimlere bazı öneriler yapılmıştır.

3. Bulgular

Türk Dil Kurumu sözlüğünde "şûra", bir alanla ilgili olarak oluşturulan danışma kurulu şeklinde tanımlanmakta olup, Millî Eğitim Şûrası örneği verilmektedir (TDK, 2016. 1). Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim'in planlanması, program, müfredat ve periyodik hedeflerin belirlendiği siyasi otoritenin dışında eğitimcilerin katıldığı, fikir ve düşüncelerinin ifade edildiğini Milli Eğitim Bakanlığı'nın danışma organıdır. Milli Eğitim Şûrası 22 Haziran 1933 tarih ve 2287 sayılı Kanun'la hukuki statüsüne kavuşarak Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı'nın daimi bir kurumu haline gelmiştir. Şura kararlarıyla Türk eğitim tarihinde Cumhuriyet sonrası çok önemli gelişmelere önayak olunacak birçok karar alınmıştır (Dinç, 1999: 2).

Bu önemine binaen Türk Eğitim Sistemi'nde şuraların araştırılarak toplu bir şekilde bir arada sunulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ankara'da 1921 yılında yapılan Birinci Maarif Kongresi, 1923, 1924 ve 1925'de peş peşe toplanan Birinci, İkinci ve Üçüncü Heyet-i İlmiye çalışmaları ile 1939 yılından itibaren belirli aralıklarla toplanan Milli Eğitim Şûralarında alınan kararlar kısaca gözden geçirilecek ve şûralar sonrasında alınan kararların eğitime bakışı nasıl etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır (Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130). Milli Eğitim Şûraları ile ilgili ilk çalışmalara Kurtuluş Savaşı devam ederken başlanmıştır. Ülkenin eğitimle ilgili geleceği konusunda öngörülerde bulunmak, eğitim sisteminin amaç ve işleyişine ilişkin yöntemleri belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar sonucu, 16 Temmuz 1921'de Mustafa Kemal'in

başkanlığında Ankara'da "Maarif Kongresi" düzenlendi. Bu kongre ve sonrasında yapılan Heyet-i İlmiye çalışmaları, Milli Eğitim Şûraları'nın ön çalışmaları olarak kabul edilmektedir (Bozan, 2002: 110-113; Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130).

Birinci Maarif Kongresi, milli eğitim şuralarının başlamasına zemin hazırlaması sebebiyle eğitim tarihimizde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu önemine binaen milli eğitim şuralarının esin kaynağı olarak ta görülmektedir. Atatürk'ün açış konuşmasını yaptığı Birinci Maarif Kongresi, 14 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da toplanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nı kazandıktan sonra yeni türk devletinin eğitim politikasını belirlemek amacıyla toplanan kongre, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında eğitimin nicel ve nitel özellikleri ile eğitim ilkelerini ortaya koyan önemli bir çalışmadır (Akyüz, 2009: 446-450; Bozan, 2002: 110-113; Gülşen ve Gökyer, 2016: 124; TTKB, 2012, 1-7).

Birinci maarif kongresinden sonra genellikle Türk eğitim sistemini yapılandırmaya yönelik gündemler üzerinde yoğunlaşan Heyet-İlmiye çalışmaları yapılmıştır. 1923, 1924 ve 1925 yıllarında peş peşe toplanan Birinci, İkinci ve Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantılarında milli eğitim bakanlığının çalışmalarıyla ilgili çok önemli kararlar alınmıştır (Akyüz, 2009: 446-450; Gülcan ve diğerleri, 2003: 69-80; TTKB, 2012, 1-7).

1923 yılındaki Birinci Heyeti İlmiye Toplantısında ilköğretimin 6 yıla çıkarılması, küçük köyler için yatılı okulların açılması, sınıf mevcutlarının 30-40'ı aşmaması, zorunlu eğitim yaşındaki çocukların yabancı okullara gönderilmemesi, sultani adının liseye dönüştürülmesi kararlar alınmıştır (Akyüz, 2009: 448; TTKB, 2012, 1-7).

1924 yılındaki İkinci Heyeti İlmiye Toplantısında ilköğretimin 5 yıla indirilmesi, liselerin 6 yıl olması, öğretmen okullarının 5 yıla çıkarılması ve ders kitaplarıyla ilgili çeşitli kararlar alınmıştır (Akyüz, 2009: 448; Gülşen ve Gökyer, 2016: 124; TTKB, 2012, 1-7).

1925 yılı Aralık ayında başlayıp 1926 Ocak ayında sonuçlanan Üçüncü Heyeti İlmiye Toplantısında ise öğretmenlerin özlük hakları, liselerin belirli merkezlerde toplanması ve Talim Terbiye Kurulunun kurulmasına yönelik kararlar alınmıştır (Akyüz, 2009: 448; Gülşen ve Gökyer, 2016: 124; TTKB, 2012, 1-7).

Heyeti İlmiye çalışmaları sonucunda Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat Kanun Tasarısı hazırlanmış ve Üçüncü Heyeti İlmiye Toplantısında alınan karar gereği milli eğitim şuralarının sekreterya görevini yürütecek olan Tâlim ve Terbiye Kurulu (TTK) Başkanlığı kurulmuştur. 22 Mart 1926 tarihinde yayımlanan 789 sayılı "Millî Eğitim Teşkilâtına Dair Kanun" ile kurulan TTK, kuruluşundan sonra toplanan bütün şuraların sekreterya görevini üstlenmiştir (Akyüz, 2009: 446-450; Gülcan ve diğerleri, 2003: 69-80; Gülşen ve Özkan, 2015: 74-88; TTKB, 2012, 1-7).

Talim Terbiye Kurulu'nun kurulmasından sonra Milli Eğitim Şuralarının toplanması için çalışmalar başlatılmış ve ilk şura 1939 yılında toplanmıştır. 1939 yılında toplanan 1. Milli Eğitim Şurası (MEŞ)'nda köy okullarının eğitim sürelerinin uzatılması, mesleki ve teknik okulların açılması, ders programları, ders kitapları ve ilkokuldan üniversiteye kadar eğitim bütünlüğü gibi konular üzerinde yoğunlaşan kararlar alınmıştır (Akyüz, 2009: 448; Bozan, 2002-110-113; Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-126; TTKB, 2014a: 1).

1943 yılında toplanan 2. Milli Eğitim Şurasında ile 1946 yılında toplanan 3. Milli Eğitim Şurasında Türk ahlakının ilkeleri, eğitim sisteminin yapı ve işleyiş sorunları ile tarih şuuru gündemdeyken, 1949 yılındaki 4. Milli Eğitim Şurasında programların incelenmesi, liselerin süresinin uzatılması ve demokrasi fikrinin geliştirilmesine ağırlık vermiştir. 1953 yılındaki 5. Milli Eğitim Şurasında ise okul öncesi eğitim, ilköğretim ve özel eğitim konularına ağırlık verilmiştir. 1957 yılındaki 6. Milli Eğitim Şurasında de eğitimin yapı ve işleyiş sorunları ön plana çıkarak mesleki ve teknik eğitim ile halk eğitimi üzerinde durulmuştur. 1962 yılındaki 7. Milli Eğitim Şurasında ise eğitim sistemini çok daha kapsamlı bir şekilde incelemiş ve okullar arasındaki ilişkileri ve programları ele alarak değerlendirmiştir. 1970 yılında yapılan 8. Milli Eğitim Şurası ve bundan sonraki şuralarda özel gündemler belirlenerek eğitim sisteminin genelinden ziyade, önceliği olan bir

veya iki konu üzerinde çalışılması uygun bulunmuştur. 1970 yılında yapılan sekizinci MEŞ'te eğitim sistemi birisi ötesine dayalı ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretim olarak kademelendirilmiş ve bu eğitim kurumları arasındaki geçişleri düzenleyen kararlar alınmıştır. 1974 yılındaki 9. Milli Eğitim Şurasında özel gündemle toplanmış ve özellikle orta öğretimin sorunlarını incelerken eğitim programları ve öğrenci akışına odaklanmıştır. 1981 yılındaki 10. Milli Eğitim Şurasında eğitim sisteminin bütünleştirilmesinden, temel eğitime; eğitim kademeleri arasında geçişten, öğretmen yetiştirmeye ve Türk dili kullanmadan eğitim programlarına kadar birçok konuda Türk Millî Eğitim Sistemi tartışmaya açılmış ve 40 adet tavsiye kararı alınmıştır. Bu Şûra sonunda MEB merkez ve taşra teşkilatının yeniden yapılandırılması, kendi alt sistemleri ve ilişkili olduğu çevre sistemlerle bütünleştirilmesi kararına varılmıştır (Akyüz, 2009: 446-450; Gülcan ve diğerleri, 2003: 69-80; Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130; MEB, 1998: 131; TTKB, (2014b: 1-2; TTKB, 2014ç: 1; TTKB, 2014d: 1-2; TTKB, 2014e: 1-2; TTKB, 2014f: 1-2; TTKB, 2014g: 1-10, TTKB, 2014ğ: 1-7; TTKB, 2014h: 1-28; TTKB, 2014ı: 1-3).

İlk defa öğretmen sorunlarına ilişkin ayrıntılı bir anket çalışması sonuçlarının gündeme alındığı 1982 yılında toplanan 11. Milli Eğitim Şurası, eğitim sitemi açısından son derece yararlı geçen şûralardan birisi olmuştur. Öğretmen ve eğitim uzmanlarını konu alan şurada öğretmenlerin sorunları kapsamlı bir şekilde görüşülmüş, öğretmenlerin uzmanlık eğitimleri de ele alınmıştır. Şura sonrasında öğretmen evleri ve öğretmen hastanelerinin kurulmasına yönelik çok önemli kararlar da alınmıştır (Akyüz, 2009: 446-450; Bozan, 2002: 110-113; MEB, 1998: 131; TTKB, 2014i; 1-34).

Türk Milli Eğitim Sistemini helmen her alanda ele alan 1988 yılındaki 12. Milli Eğitim Şurasında şura gündemi çok çeşitli olmuştur. Türk Eğitim sisteminin genel yapısı yanında yükseköğretim, eğitimin finansmanı, programlar ve yabancı dil öğretimi konusunda önemli kararlar alınmıştır. Şura sonrası yabancı dil öğretimi ile ilgili olarak kısa bir süre uygulanıp, vazgeçilen kademeli kur sistemi ile ilgili kararlar bu şûranın en çok hatırlanan kararları olmuştur (Akyüz, 2009: 446-450; Bozan, 2002: 110-113; Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130; MEB, 1998: 131; TTKB, 2014j: 1-17).

Gündemine yaygın eğitimi alan ve 1990 yılında toplanan 13. Milli Eğitim Şurasında ise, lise ve üniversite arasında unutulan ara insan gücünü yetiştirme ile meslekî eğitime ağırlık vermeye vurgu yapmış, Lise Mezunlarına Meslek Edindirme (LİMME) Projesi ile hafızalarda kalmıştır (Bozan, 2002: 110-113; Gülcan ve diğerleri, 2003: 69-80; Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130; TTKB, 2014k: 1-4).

Eğitim yönetimi konusunu gündemine alması sebebiyle araştırma konumuzla yakından ilişkili olan ve 1993 yılında toplanan 14. Milli Eğitim Şurasında eğitim yönetimi ve eğitim yöneticiliği ile okul öncesi eğitimi konuları gündeme alınmıştır. Şurada MEB'in merkez, taşra ve yurtdışı teşkilâtlarının yeniden yapılandırılması konusu ele alınırken, merkezîyetçi yapının eğitim sitemine etkileri sadece tartışma düzeyinde kalmış, tavsiye kararlarına yansıtılamamıştır. On dördüncü Milli Eğitim Şurasında Türk Millî Eğitim Sisteminin merkeziyetçi olduğu üzerinde durulurken eğitim sisteminin merkeziyetçi olması sebebiyle eğitim yönetiminde merkez teşkilâtında yetki yığılmasının mevcut olduğu, yetki ve sorumluluk dağılımında çatışmalar, birimler arasında haberleşme ve koordinasyon problemleri bulunduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bakanlıkta fonksiyonel bir örgütlenme yapısı olmadığı, bu sebeple örgüt düzeninin yapısal, fonksiyonel ve birimler arası işbölümü ve haberleşme açısından incelenerek örgüt yapısına işlerlik, verimlilik, sürat ve tasarruf sağlayıcı bir düzenleme yapılması gerektiği belirtilmiştir (Bozan, 2002: 110-113; Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130; MEB, 1993: 211; TTKB, 2014l: 1-5).

Gündemi çeşitli konulara ayrılmış olan 1996 yılındaki 15. Milli Eğitim Şurasında ilköğretim ve orta öğretimde yeniden yapılanma ve yönlendirme ile yükseköğretime geçiş, toplumun eğitim ihtiyacının karşılanması ile eğitimin finansmanı üzerinde durulmuştur. Şuranın en önemli gündem maddesini uzun bir süreden beri tartışma konusu olan Türkiye'deki zorunlu eğitim süresinin belirlemesi oluşturmuştur. Şura

sonunda Türkiye'de olan zorunlu eğitimin kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarılması yönünde karar alınmış ve bu karar kısa süre zarfında uygulamaya geçirilmiştir (Bozan, 2002: 110-115; Gülcan ve diğerleri, 2003: 69-80; Gülşen, 2005: 70-75; TTKB, 2014m: 1-20).

1999 yılında toplanan **16. Milli Eğitim Şurası**nda Mesleki ve Teknik öğretimin Orta Öğretim Sistemi Bütünlüğü İçinde Ağırlıklı Olarak Yeniden Yapılandırılması,. Okul Ve İşletmelerde Meslek Eğitimi ve İstihdam, Mesleki ve Teknik Eğitim Alanına Öğretmen ve Yönetici Yetiştirme, Mesleki ve Teknik Eğitimde Sınavsız Yükseköğretime Geçiş, Mesleki ve Teknik Eğitimde Finansman konuları ele alınmıştır (Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130; TTKB, 2014n: 1-20).

2006 yılında toplanan **17.Milli Eğitim Şurasın**da Türk Millî Eğitim Sisteminde Kademeler Arasında Geçişler, Yönlendirme ve Sınav Sistemi ile Küreselleşme ve AB Sürecinde Türk Eğitim Sistemi üzerinde durulmuştur (Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130; TTKB, 2014o: 1-10).

2010 yılında yapılan **18. Milli Eğitim Şurasında**, 2023 yılı vizyonu üzerinde duruldu. Öğretmenin Yetiştirilmesi, İstihdamı ve Mesleki Gelişimi, Eğitim Ortamları, Kurum Kültürü ve Okul Liderliği, İlköğretim ve Ortaöğretimin Güçlendirilmesi, Ortaöğretime Erişimin Sağlanması, Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi, Psikolojik Danışma, Rehberlik ve Yönlendirme konuları ele alınmıştır (Gülcan ve diğerleri, 2003: 68-80; Gülşen, 2005: 70-75; MEB, 2011; TTKB, 2014ö: 1-15).

Millî Eğitim Bakanlığı´nın "en üst danışma kurulu" niteliğindeki şuranın 19.su da 2014 yılı Aralık ayı başında toplanmıştır. **19.Milli Eğitim Şurası** "Öğretim Programları ve Haftalık Ders Çizelgeleri", "Öğretmen Niteliğinin Arttırılması", "Eğitim Yöneticilerinin Niteliğinin Arttırılması" ve "Okul Güvenliği" gündemiyle toplanmış ve liselere Osmanlıca dersinin konulmasından, eğitim yönetiminde yapılanmaya kadar birçok karar alınmıştır (Gülşen ve Gökyer, 2016: 124-130; MEB, 2016; 1).

Bugüne kadar yapılan şuralarda ele alınan konular, Tablo-1'de toplu olarak gösterilmiştir (Gülşen ve Gökyer, 2016: 128-130).

Tablo 1. Millî Eğitim Şûraları ve Ele Alınan Konular

ayısı	hi	Tari	Ele Alınan Temel Konular
		1939	➢ Üç sınıflı köy okullarının beş sınıfa çıkarılması, ➢ Her iki yüz ilkokul mezunu bulunan yerde meslekî ve teknik kurs ve okulların açılması.
		1943	➢ Türk ahlâkının ilkelerinin belirlenmesi, ➢ Tarih ve ana dili öğretimi.
		1946	➢ Sanat, ticaret okulları programlarının iş hayatına uyacak biçimde düzenlenmesi, bu okullarda atölye ders saatlerinin artırılıp kültür derslerinin azaltılması.
		1949	➢ İlkokul programlarının incelenmesi, ➢ İlkokullarda Tarih-Coğrafya-Yurttaşlık bilgisi öğretimi, ➢ Ortaokul programı, liselerin dört yıla çıkarılması.
		1953	➢ Okulöncesi ve ilköğretim sorunları, ➢ Özel eğitime muhtaç çocukların sorunları.
		1957	➢ Meslekî ve teknik eğitim,

		➢ Halk eğitimi.
	1962	➢ İlk ve ortaokul ilişkileri, ➢ Teknik öğretim ve Lise programları.
	1970	➢ Eğitim sisteminin biri ötekine dayalı üç öğretim düzeyinden oluşması: İlköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim. Bu düzeyler arasında yatay ve dikey geçiş esaslarının belirlenmesi.
	1974	➢ Ortaöğretim sorunları, ➢ Ortaöğretim kurumlarında hem mesleğe hem de yükseköğretime, hayata, iş alanlarına hazırlayan programlara yer verilmesi, ➢ Ortaöğretimde ders geçme ve kredi düzeni.
0	1981	➢ Eğitim sisteminin bütünleştirilmesi, ➢ Eğitim sisteminin her düzeyinde meslekî ve teknik eğitime ağırlık verilmesi, ➢ Yatay ve dikey geçişler, ➢ Temel eğitimden orta eğitime geçişte yöneltme, ➢ Yükseköğretime geçişte, öğrencinin ilgi ve isteği, yetenekleri, orta öğretimdeki başarısı ve izlediği program türünün birlikte dikkate alınması, ➢ Tek tip fakat çok amaçlı lise esası, ➢ Öğretmen yetiştirme, Türk dilinin öğretimine ağırlık verilmesi, ➢ Programlarda Atatürkçülük konuları.
1	1982	➢ Öğretmen yetiştiren kuruluşların üniversitelere bağlanması, ➢ Eğitim uzmanlarının yetiştirilmesi, ➢ Uzmanlık eğitimi yapacak öğretmenlere çeşitli imkânlar (maaş, izin vs.), ➢ Öğretmenliğin çekici hale getirilmesi, ➢ Öğretmenlerin hizmet öncesi ve içi yetiştirilmesi, ➢ Öğretmenlerin çalışma şartlarının iyileştirilmesi, ➢ Öğretmenlerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi, ➢ Dengeli öğretmen dağılımının sağlanması.
2	1988	➢ Eğitim sistemi, ➢ Yükseköğretim, ➢ Öğretmen yetiştirme, ➢ Eğitimde yeni teknolojiler, ➢ Türkçe ve yabancı dil eğitim ve öğretimi, ➢ Eğitim finansmanı.
3	1990	➢ Yaygın eğitim
4	1993	➢ Okul öncesi eğitim, ➢ Eğitim yönetimi.

5	1996	➢ İlköğretimde yönlendirme, ➢ Ortaöğretimde yeniden yapılanma, ➢ Yükseköğretime geçiş, ➢ Eğitim finansmanı.
6	1999	➢ Meslekî ve teknik eğitim.
7	2006	➢ Kademeler arası geçişler, ➢ Yönlendirme ve sınav sistemi, ➢ Küreselleşme ve AB sürecinde Türk eğitim sistemi.
8	2010	➢ Öğretmenin yetiştirilmesi, istihdamı ve mesleki gelişim, ➢ Eğitim ortamları, kurum kültürü ve okul liderliği, ➢ İlköğretim ve ortaöğretimin güçlendirilmesi, ortaöğretime erişimin sağlanması, ➢ Spor, sanat, beceri ve değerler eğitimi, ➢ Psikolojik danışma, rehberlik ve yönlendirme.
9	2014	➢ Öğretim Programları ve Haftalık Ders Çizelgeleri, ➢ Öğretmen Niteliğinin Arttırılması ➢ Eğitim Yöneticilerinin Niteliğinin Arttırılması ➢ Okul Güvenliği

4. SONUÇ

1921 yılında Ankara'da yapılan Birinci Maarif Kongresinden günümüze kadar yapılan Milli Eğitim Şuralarında Türk eğitim sistemiyle ilgili bazen belirli özel konular, bazen de eğitim sistemiyle ilgili konuların tamamı ele alınarak tartışılmış, değerlendirmiş ve bir takım tavsiye kararları alınmıştır. Ancak bu kararların birçoğu uygulamaya konulamamıştır. Bu kararların çoğu uygulamaya konulamadığı için de, bazı şuralarda daha güncel ve daha yenilikçi konular gündeme alınmayarak benzer konular tekrar tekrar ele alınarak görüşülmüştür. (Bozan, 2002: 110-115; Gülcan ve diğerleri, 2003: 97-100; Gülşen, 2005: 70-75). Şuraların koordinasyonundan sorumlu bulanan Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili birimlerince şuralarla ilgili gerekli ve yeterli dokümanlar ilgililerin erişimine yeterince sunulmadığından, benzer araştırmalarda da belirtildiği gibi, şuralar hakkında araştırmacıların ve uygulayıcıların yeterli bilgilere ulaşması zorlaşmaktadır (Deniz, 2001: 14-19; Gülşen ve Özkan, 2015: 74-88).

5. ÖNERİLER

Milli Eğitim Bakanlığı şuralarında alınan kararların uygulama alanına aktarılma oranının düşük olması aslında eğitim sisteminin çok önemli bir karar organı olan Millî Eğitim Şûralarının fonksiyonel bir yapıya kavuşturulmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bunun için Milli Eğitim Şûraları'nda alınan kararlar icra organları tarafından daha fazla önemsenmeli ve uygulamaya geçirilmesi için gerekli gayretler gösterilmelidir. Bu konuda gerekiyorsa yasal düzenlemelere gidilmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı web sitesinde yer alan geçmişten günümüze kadar gerçekleşen Milli Eğitim Şûraları paylaşımları çok yetersiz olduğu dikkate alınarak, şûralarla ilgili verilerin yer aldığı dokümanlara web sayfası üzerinden daha fazla yer verilmeli, online erişim yolları çoğaltılmalıdır.

Her geçen gün değişen, gelişen teknoloji ve dünya düzeni dikkate alınarak, sıradan hale gelen Milli Eğitim Şûraları'nın daha yenilikçi, daha demokratik ve daha katılımcı bir model haline getirilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Akyüz, Yahya. (2009). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: PegemA Yayını.
2. Bozan, Mahmut, (2002). "*Merkeziyetçi Yönetimden Yerinden Yönetime Geçişte Alternatif Yaklaşımlar MEB. Örneği*", Malatya: İnönü Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
3. Deniz, Muzaffer. (2001). Milli Eğitim Şûralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Isparta.
4. Dinç, Sait. (1999). Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923 – 1960.) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
5. Gülcan, Murat G. ve diğerleri. (2003). Türkiye'de İlköğretim: Dünü, Bugünü Yarını. İstanbul: MEB. Yayını.
6. Gülşen, Celal. (2005). *Türkiyede Eğitim Hizmetletinin Yerinden Yönetim"* Ankara: Gazi Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
7. Gülşen, Celal ve Özkan, Erkan. (2015) Milli Eğitim Şuralarına Tematik Bakış. VI. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongre Kitabı. (Ed. Martina Riedler; vd.).Ankara. Hacettepe Üniversitesi Yayını.
8. Gülşen, Celal ve Gökyer, Necmi. (2016). Türk Eğitim Sitemi ve Okul Yönetimi (5.baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
9. MEB, (2016). 19. Milli Eğitim Şurası Sona Erdi. http://www.meb.gov.tr/19-mill-egitim-srasi-sona-erdi/haber/7594/tr. (ET: 15.11.2016).
10. MEB. (2011*). "Türk Eğitim Sisteminin Örgütlenmesi". **www.meb.gov.tr**.* (03.12.2014).
11. MEB. (1998). *Hükümet Programlarında Eğitim*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi
12. MEB. (1993). *14. Millî Eğitim Şûrası*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
13. TDK (Türk Dil Kurumu) (2016). "Büyük Türkçe Sözlük" http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.538ad89425d874.17918772 (Erişim Tarihi: 24.04.2016).
14. TTKB (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı). (2012). Cumhuriyetin ilk dönemi eğitim kurumları (1921-1926) telif ve tercüme heyet. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06022003_heyeti_ilmiye.pdf. (ET: 15.11.2016).
15. TTKB. (2014a). 1. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05093759_1_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
16. TTKB. (2014b). 2. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05093852_2_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
17. TTKB. (2014ç). 3. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05093934_3_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
18. TTKB. (2014d). 4. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113329_4_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
19. TTKB. (2014e). 5. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113340_5_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
20. TTKB. (2014f). 6. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113407_6_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).

21. TTKB. (2014g). 7. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113419_7_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
22. TTKB. (2014ğ). 8. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113428_8_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
23. TTKB. (2014h). 9. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113442_9_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
24. TTKB. (2014ı). 10. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113455_10_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
25. TTKB. (2014i). 11. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113508_11_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
26. TTKB. (2014j). 12. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113522_12_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
27. TTKB. (2014k). 13. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113538_13_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
28. TTKB. (2014l). 14. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113548_14_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
29. TTKB, (2014c). 15. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113559_15_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
30. TTKB. (2014m). 16. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113618_16_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
31. TTKB. (2014n). 17. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113631_17_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).
32. TTKB. (2014o). 18. Milli Eğitim Şurası. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113646_18_sura.pdf. (ET: 15.11.2016).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(71)

Yrd. Doç. Dr. Oktay ALKUŞ[252]; Yrd. Doç. Dr. Bülent ESKİN[253]; Arş. Gör. Alper KARADEMİR[254]

AKSARAY KENTİNDEKİ E-BELEDİYECİLİK UYGULAMALARININ ANALİZİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON ANALYSIS OF E-MUNICIPALITY APPLICATIONS IN AKSARAY CITY

ÖZ

Son yıllarda bilişim ve iletişim konularında yapılan çalışmalardan ve elde edilen gelişmelerden yola çıkarak 21. Yüzyılı "iletişim çağı" olarak nitelemek mümkündür. Kuşkusuz bu çağ ile birlikte hem bireyin günlük yaşamında ve ihtiyaçlarında hem de kamu kurumlarının sunmuş olduğu/sunacağı hizmetlerin nicelik ve niteliklerinde değişimler gözlemlenmektedir. Bu değişimler özellikle internet teknolojisinin gelişimiyle bürokrasiyi azaltarak vatandaşın taleplerini doğrudan ilgili idareye iletmesine olanak sağlamaktadır. Ancak, bu noktada, söz konusu hizmetlerin sunum biçimlerine ilişkin olarak standart sorunu ortaya çıkmakta ki bu da hizmetin verimli kullanılmasını etkilemekte, bu durumun sonucu olarak ilgili hizmeti kullanacak hedef kitleye yeterli bilgilendirme yapılmamasından kaynaklı sıkıntılarla karşılaşılabilmektedir.

Çalışmamızda, Aksaray Belediyesi'nce sunulan e-belediyecilik uygulamaları incelenerek, yukarıda sözü edilen sorunlar çerçevesinde yapılan saptamalarla hizmetin aksayan yönlerinin giderilerek nasıl daha etkili ve verimli sunulur sorusunun cevabı aranılacak ve bazı çözüm önerileri getirilecektir. Yöntem olarak, bu çalışmada daha önce yapılmış olan benzer çalışmalar değerlendirilmek suretiyle Aksaray örneğinde yaşanan sorunlara uygulanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aksaray ili, E-belediyecilik, Aksaray belediyesi.
JEL Kodları: R50, R53, R58.

ABSTRACT

In recent years, 21st century can be regarded as "communication age" due to developments derived from studies based on information and communication issues. Undoubtedly, changes have been observed in both the individuals' daily life and their needs and the quality and quantity of provided services by public institutions with this age. These changes allow citizens transmit their demands directly to the relevant authority, particularly by reducing the bureaucracy with the development of Internet technology. However, at this point, there is a standardization problem in the form of presentation of these services that affect the efficient use of this service. Troubles derived from insufficient disclosure to the audiences can be faced.

In this work, the implementations of e-municipal work of Aksaray Municipality will be examined, in the framework of the above-mentioned issues, the question of how more effective and efficient services can be investigated so that the problematic aspects of the services can be eliminated and will be made some suggestions. As methodology, previously conducted similar studies can be tried to apply ongoing problems in the sample of Aksaray province.

Keywords: *Aksaray province, E-municipality, Aksaray municipality.*
JEL Codes: *R50, R53, R58.*

---

[252] **Oktay ALKUŞ, Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aksaray/TÜRKİYE; oktayalkus@gmail.com**
[253] **Bülent ESKİN Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aksaray/TÜRKİYE; b_eskin@hotmail.com**
[254] **Alper KARADEMİR Aksaray Üniversitesi, İİBF, Aksaray/TÜRKİYE; alperkarademir@aksaray.edu.tr**
* Çalışma 4'üncü Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Yaşamımızın her alanını değiştiren bilgi ve iletişim teknolojileri, ticaret, üretim, iş yapma, eğlence ve yönetim biçimlerini de hızla değiştirmekte ve gelişmelerine katkı sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak kamu hizmetleri sunan ve halkı doğrudan ilgilendiren yönetim biçimleri de değişmek ve yenileşmek zorundadır. Bilgi ve iletişimde yaşanan gelişmeleri, doğru ve anlaşılır bir biçimde halka ulaştırmak için, belediye hizmetleri uygulamalarının analizlerinin yapılarak, var olan belediyecilik yapısı, bütün yönleriyle incelenebilir(Uçar, Uzun, Uçar, 2004).

Belediyeler ve il özel idareleri, geniş ölçüde hizmet verme yükümlülükleri doğrultusunda, sürekli gelişen bilişim teknolojilerinin de kullanılmasıyla yerel halkın ihtiyaçlarına ve sorunlarına uygun çözümleri daha verimli ve etkili şekilde vatandaşlara sunabilmektedir. Bu duruma en belirgin örnek "E-Belediye" uygulamalarıdır. E-Belediye, kente ilişkin verilerin bilişim teknolojileri destekli çalışmalarla güncel teknolojiye dayalı olarak yönetilmesi ve bu verilerden, kent ve kentte yaşayan toplum yararına olan bilgilerin üretilmesi ve oluşan bu bilgilerin verimli bir biçimde vatandaşın hizmetine sunulmasıdır (Henden ve Henden, 2005).

Belediyeler, E-Belediyecilik anlayışıyla kent yaşamını kolaylaştıran planlı ve programlı faaliyetleri yürütebilmekte; daha çok sayıda halka ulaşabilmekte; belediye hizmetlerinde hız ve kolaylık sağlayabilmektedir. Aynı şekilde belediyelere ait birçok bilgiye de kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Özellikle "Online Vezne", "E-Beyanname", "Bilgi Edinme" gibi başlıklar altında gerçekleştirilen faaliyetlerle, ilgililer belediye hizmet binasına gitmeden işlemlerini gerçekleştirebilmekte, böylece zamandan da tasarruf sağlanmaktadır(Hazman, 2005).

E-Belediye uygulamalarının altyapısı kullanılarak, klasik belediyecilik anlayışının dışına çıkılmakta, belediyelerin kentliye daha kaliteli ve sürekli hizmet sunması sağlanmaktadır. E-Belediye uygulamalarıyla yerel halk bilgilendirilmekte ve belediyelerdeki karar alma süreçlerine katılması sağlanmaktadır.

E-Belediyecilik, şeffaf ve denetime açık bir yapıdır. Yerel idareler bu sayede daha çoğulcu bir yapıya sahip olmaktadır. Bu sistemler sayesinde bilgiye erişim kolaylaşmakta, mekâna hapsedilmiş hizmet tarzı azalmakta, mekân dışında istenilen gün ve saatte işlemler en kısa yolla gerçekleştirilebilmektedir. Tüm bunların yanında E-Belediyecilik, çevrenin korunmasına da yardımcı olan bir sistemdir (Geymen ve Karaş, 2006). Yerel idare bilgilerine yaygın erişim olanağı sağlayan ve sivil katılımı teşvik eden E-Belediye uygulamalarının gelişmekte olan ülkelerdeki başlıca zorlukları arasında ne yazık ki "dijital bölünme", "siber güvenlik", "gizlilik" ve "güvenlik" bulunmaktadır (Mousavi, Pimenidis ve Jahankahni, 2007).

Aksaray ilinin coğrafi ve sosyo-ekonomik olarak "Konya Ovası Projesi" ve Türkiye'nin kavşak noktasında yer alması bu çalışmanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Çalışmada demokratik yönetişim ilkesinin hayata aktarılmasında önemli rol oynayan E-Belediyeciliğin Aksaray ilindeki uygulamaları incelenmiş bu bağlamda Aksaray Belediyesi Web sayfası analiz edilmiş, yapılan saptamalarla hizmetler tespit edilerek "hizmet nasıl sunulmaktadır?" sorusuna cevaplar bulunarak bu konuda gelecekte yapılacak çalışmalara kaynak sunulması amaçlanmıştır.

MATERYAL – YÖNTEM

Çalışmanın ana materyalini Aksaray iline ait E-Belediye uygulamaları, E-Belediyecilikle ilgili elektronik kaynaklar, bilimsel makaleler ve kitapların yanı sıra bildiriler oluşturmaktadır.

Bilimsel kaynaklara dayanan çalışmamızın yöntemi; uygun verilerin toplanması, verilerin incelenmesi ve verilerin değerlendirilerek öneriler geliştirilmesi aşamalarından oluşmaktadır.

Çalışmada ilk olarak, "E-Devlet", "Türkiye'de E-Devlet", "E-Belediye" ve "Türkiye'de E-Belediye" kavramları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra, Konya Ovası Projesi bölgesinde yer alan Aksaray

Belediyesi örnek olarak seçilmiş, bu belediyenin web sitesinin ana sayfası ve alt sayfaları analiz edilmiştir. Bu sayfalar güncellik ve içerik bakımından incelenmiştir.

1. E-Devlet Kavramı ve Türkiye'de E-Devlet

E-Devlet, kamu kurumlarının ve kamu kuruluşlarının gerek bilgi gerekse hizmet sunarken yönetilenlerin demokratik yönetim sürecine katılımının arttırılması maksadıyla bilişim teknolojilerini kullanarak verimliliği ve performansı artırmayı amaçlayan bir kamu hizmeti uygulamasıdır(Çakır, 2015).

E-Devlet ya da dijital devlet; kamu kesiminin vatandaşlara, iş dünyasına ve kamu kurumlarına elektronik ortamda hizmet vermesi ve bilgi aktarması olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre E-Devlet, vatandaşların ve iş dünyasının ihtiyaçlarına odaklanmış, çok yönlü hizmetlerin sunulduğu, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir devlet anlayışını yansıtmaktadır.(Metin, 2012).

Son yıllarda tüm dünyada yerel idareler ve merkezi hükümet idareleri elektronik devlet uygulamalarına önem vermektedir. Bu uygulamalarla vatandaş kamu hizmetlerinden faydalanırken yönetime katılmakta, aynı zamanda kırtasiyecilik ve bürokrasi azalmaktadır (Pimenidis, Jahankhani ve Dastbaz, 2009).

E-Devlet uygulamalarında diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de son yıllarda bilgi toplumu olma yolunda atılan adımlar hızlanmıştır. Hem altyapıya, hem de uygulamaya yönelik çalışmalar merkezi ve yerel idarelerde devam etmektedir (Delibaş ve Akgül, 2010).

Türkiye'de hayata geçirilmiş önemli E-Devlet uygulamalarından bazıları şöyle sıralanabilir:

- MERNİS: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (www.nvi.gov.tr)
- SAYOTO–say2000i: Maliye Bakanlığı Saymanlık Otomasyon projesi (www.muhasebat.gov.tr)
- UYAP: Ulusal Yargı Ağı Projesi (www.uyap.gov.tr)
- TAKBİS: Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (www.tkgm.gov.tr)
- GİMOP: Gümrük idaresinin Modernizasyonu Projesi (www.gtb.gov.tr)
- MEBBİS: Milli Eğitim Bakanlığı Bütünleşik Bilişim Sistemleri (www.mebbis.meb.gov.tr)
- CİMER: Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (https://basvuru.tccb.gov.tr)
- BİMER: Başbakanlık İletişim Merkezi (www.bimer.gov.tr)

Bu uygulamaların yanı sıra Türkiye'de www.turkiye.gov.tr üzerinden E-Devlet hizmetleri sunulmaktadır. "E-Devlet Kapısı" olarak adlandırılan bu site, kamu hizmetlerinin hepsine tek bir noktadan erişim olanağı sağlamaktadır. (Seferoğlu, Çelen ve Çelik, 2011). Bu sayede üçüncü bin yılın başlarında Türkiye de bilgi teknolojilerinin ilerlemesiyle vatandaşlar ve idareler arasında önemli bir iletişim ve hizmet kanalı oluşturulmuştur(Shahnavazi ve Shahnavazi, 2012).

Özetlenen bu E-Devlet uygulamalarının yanında yerel idareler tarafından hayata geçirilen çok sayıda uygulama da vardır. Bu konuda daha ayrıntılı bir listeye Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yayımlanan "E-Devlet Proje ve Uygulamaları" (DPT, 2004) başlıklı çalışmada ulaşılabilir.

İş süreçlerinde bilgi teknolojisi kullanmanın avantajları uzun zamandır hem kamu sektörlerinde hem de özel sektör tarafından fark edilmektedir. Modern yönetim anlayışının bir parçası olarak e-Devlet'in gelişimi ile yerel yönetimlerdeki değişimde hızlanmıştır. (Kunstelj ve Dečman, 2005).

2. E-Belediye Kavramı ve Türkiye'de E-Belediye

Yerel idarelerin bir türü olan belediyelerin, görevlerini yerine getirirken internet teknolojileri aracılığıyla yaptığı hizmetleri vatandaşın iletişim ve bilişim sistemini kullanabildiği her yere götürmesine E-Belediye hizmeti denir. Burada "E"nin kelime anlamı "elektronik" kelimesinin kısaltmasıdır. Kısaca, E-Belediye; belediyenin yaptığı tüm hizmetlerin sunumunda ve diğer bütün faaliyetlerinin halkla paylaşımında

internet teknolojilerini kullanılmasıdır(Çoruh, 2009).

E-Belediyecilik anlayışı ile çağdaş kamu hizmetinin gereği olarak belediyeler faaliyetlerini daha büyük halk kitlelerine ulaştırmakta, belediye hizmetlerinde hız ve kolaylık sağlamakta, internetin olduğu her alanda belediyeye ait ihale ilanlarına, meclis kararlarına, gelir ve gider tablolarına, web sitesi üzerinden 7 gün ve 24 saat kesintisiz ulaşılabilmektedir. Bunun sonucu olarak açık-şeffaf belediyecilik anlayışı desteklenmektedir (Alodalı, Çoşkun ve Yolcu, 2016).

Türkiye'de kentlere ait E-Belediyecilik hizmetlerini inceleyen pek çok çalışma mevcuttur. Türkiye'de araştırması yapılan kentlerdeki E-Belediye çalışmalarından bazıları şunlardır:

1) Türkiye'de E-Belediyecilik Uygulamaları: Osmaniye Belediyesi Örneği(Alodalı, Çoşkun ve Yolcu, 2016).

2) E-Devlet ve E-Belediye Hizmetleri Çerçevesinde Aydın Halkının Katılma Duyarlılığının Ölçülmesi(Zeren, Sebetci ve Koçak, 2015).

3) Afyonkarahisar Belediyesinde E-Belediye Uygulamaları ve Yerel Farkındalık (Hazman, 2005).

4) Türkiye'de E-Belediyecilik Uygulamaları Bursa Nilüfer-Osmangazi-Yıldırım Belediyelerinin Web Sitelerinin Analizi(Tosun, 2008).

5) Demokratik Yönetişim Sağlanmasında E-Belediye ve Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği(Negiz ve Saraçbaşı, 2012).

6) Türkiye'de E-Belediye Uygulamaları ve Konya Örneği(Şahin, 2007).

7) Küçük Şehir Belediyelerinde Web Sitesi ve E-Belediye Kullanımı: Bilecik Belediyesi Örneği(Acılar, 2012).

3. Aksaray Belediyesi E-Belediye Uygulamalarının Analizi

Aksaray Belediyesi'nin web sayfasının E-Belediye bölümüne göz attığımızda "Genel Kısım", "Online Vezne", "E-Beyanname" ve "Bilgi Edinme" hizmetleri olmak üzere 4 ana bölüm ve 20 alt kriter altında olduğu belirlenmiştir (Şekil 1).

Genel Kısım E-Belediye sayfasına kolay ulaşımı sağlayan "Ana Sayfa", Borç ödeme dışında birçok farklı özelliğe ulaşmayı sağlayan sicil bilgilerinin öğrenilebildiği "Sicil Sorgulama", "Yeni Üyelik Talebi" yer almaktadır. Eğer kullanıcı, kayıtlı E-Belediye kullanıcısıysa, "Kullanıcı No", "Muhatap Sicil No" veya "E-posta" ve "Şifre" kullanarak giriş yapılabilen "Sicil Bilgileri" ve "Üyelik Bilgileri" olarak beş alt kriter sunulmaktadır.

Şekil 1: Aksaray Belediyesi E-Belediye Sayfası(Aksaray Belediyesi, 2016)

Online vezne kısmı;

1) Belediyeye olan su borcunun görülebileceği ve faturanın ödenebileceği "borç ödeme";
2) Daha önce belediyenin aboneden gerçekleştirdiği "tahsilatlar";
3) Tüm yıllara ait "tahakkuklar";
4) Vatandaşın hesabı ile ilişkilendirilen siciller listesinin bulunduğu "sicil seç";
5) Vatandaşın kendi hesabında birden fazla sicile ait işlemleri yapabildiği "sicil ilişkilendir";

olmak üzere beş alt kriterden oluşturulmuştur.

E-Beyanname kısmında,

1) Tüm servislere ait beyanların görüldüğü "Beyanlar";
2) Vatandaşların ruhsat başvurularını takip edebildiği "Ruhsat Başvuru Sorgulama"
3) Vatandaşın belediyeden almış olduğu tüm ruhsatların listelendiği "Ruhsatlarım";

olmak üzere üç alt kritere yer verilmiştir.

Son kısım olan "Bilgi Edinme" kısmında ise,

1) Sokak rayiç değerinin ve gayrimenkullerin değerlerinin gösterildiği "Rayiç Değerler";
2) Dönemine ve faaliyet türüne göre bina türleri ve bina sınıflarının değerlerinin listelendiği "Bina Birim Değerleri";
3) Nikâh tarihine göre Belediye nikâh salonunun durumunun gösterildiği "Nikâh Saatleri";
4) Son bir ayda vefat edenler hakkında bilginin verildiği "Vefat Edenler";
5) Başlangıç ve Bitiş Tarihi bilinen ihalelerin ihale durumuna ve ihale türüne göre listelendiği "ihaleler";
6) Belediye ile ilgili herhangi bir konudaki şikâyet öneri veya görüşlerin paylaşılabildiği ve vatandaşa verilen başvuru numarası ile şikâyet, öneri ve görüşlerin kimler tarafından incelendiğini, hangi aşamada olduğunun takip edilebildiği "Şikâyet ve Öneri";
7) Belediyeden bilgi edinmeyi sağlayan "Bilgi Edinme Formu";

olarak yedi alt kriter belirlenmiştir.

Modern belediyecilik anlayışıyla vatandaşlara hizmet verme iddiasıyla yola çıkan Aksaray Belediyesi'nin web sayfası selef belediye başkanı Nevzat Palta'nın belediye başkanlığı döneminde 2011

yılında "Beyan Bilgileri Sorgulama", "Sicil Bilgileri Sorgulama", "Tahakkuk Bilgileri Sorgulama", "Tahsilat Bilgileri Sorgulama" olmak üzere dört sorgulama modülü aracılığıyla hizmete açılmıştır. Bu sayede Aksaray belediyesi belediyecilikte hizmet teknolojilerini de yakından takip etme olanağı bulmuş; Aksaraylı vatandaşlara hizmet sunumu, internet erişiminin olduğu her yerden bir tuşa dokunmakla mümkün hale getirilmiştir(Şişman, 2011).

Turkuaz renklerin hâkim olduğu Aksaray Belediyesi'nin, resmi web portalı 2014 yılında şu anda Aksaray belediye başkanı olan Haluk Şahin Yazgı'nın başkanlığı döneminde yenilenmiştir. Ayrıca Aksaray Belediyesi'nin faaliyetlerinin ana hedefleri arasında yer alan çağdaş kamu hizmeti anlayışına uygun olarak "E-Belediye" uygulamasıyla artık 7 gün 24 saat hizmet vermekte vatandaşlara internetin olduğu her alanda ödeme, şikâyet ve bilgilendirme imkânı sunabilmektedir(Aksaray Belediyesi, 2014).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de belediyeler yapısı ve sundukları hizmetler değişmekte, bu değişimle birlikte bilgi teknolojilerinin önemi de gün geçtikçe artmakta, bilginin kullanımı, verimlilik ve kaynakların planlanması gibi değerler ön plana çıkmaktadır.

2004 yılında Aksaray Belediyesi'nin web sayfası hizmete girmiş, bunu takiben 2011 yılında E-Belediye hizmetleri sunulmaya başlamış, 2014 yılında da son halini almıştır. Yıllar itibarıyla Aksaray belediyesinin web sayfasının kullanımda olması ve yapılan yenilikler, E-Belediyecilik uygulamalarına belediye tarafından oldukça önem verildiğini göstermektedir.

Aksaray ilinde, E-belediye ile zaman ve mekân sınırı olmadan belediyenin internet sayfası üzerinden sunduğu, beyan vermek, çöp ve temizlik vergisi borcunu öğrenebilmek ve aynı zamanda internet üzerinden ödeme yapabilmek gibi belediyenin sunduğu her hizmetten 7 gün 24 saat yararlanmak mümkündür.

Su tahakkuk bilgilerini görmek ve ödemek, ihaleler hakkında bilgi edinebilmek, son bir ayda vefat edenlerin listesini görebilmek gibi uygulamalar aracılığıyla belediyenin işleyişi daha yakından ve hızlı takip edilebilmektedir.

Belediyenin web sitesine proje gönderebilme, ihalelere katılma, bilgi edinme, şikâyet ve önerilerde bulunabilme linklerinin var olması, katılımcı yönetim anlayışı çerçevesinde, belediye hizmetlerinin, halkın katılımı adına daha demokratik olduğunun da bir göstergesi sayılabilir.

Belediyenin bu hizmetlerini daha da artırması mümkün gözükmektedir. Ancak bu belediye hizmetlerinin Aksaray ilinde internet üzerinden halka sunulmasında, öncelikle sistemde var olan/olması muhtemel güvenlik açıklarının kapatılması ve bu hususta gerekli tedbirlerin dikkatle alınması önemli bir husustur.

Aksaray Belediyesinin E-Belediye sayfasının geliştirilmesi gereken tarafları da vardır. Belediye hizmetleriyle ilgili olarak anket uygulamaları, telefon hizmetinin olmadığı noktalarda canlı internet üzerinden "beyaz masaya bağlanabilme", "nöbetçi eczaneler", "Belediye Başkanına mesaj" linkleri ve bölümleri eklenebilir.

Sonuç olarak, yerel hizmetlerde E-Belediyecilik uygulamasıyla belediyelerin, çağın gerektirdiği teknolojik altyapıyı kurmaları, kullanmaları ve böylece, daha modern ve çağdaş belediyecilik anlayışına geçmeleri beklenmektedir.

KAYNAKÇA

1. Acılar, A. (2012). Küçük Şehir Belediyelerinde Web Sitesi ve E-Belediye Kullanımı: Bilecik Belediyesi Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,, 32*(1), 125-142.

2. *Aksaray Belediyesi*. (2014, 12 10). 08 16, 2016 tarihinde www.aksaray.bel.tr: http://www.aksaray.bel.tr/200025-icerik-aksaray-belediyesi-nin-web-sitesi-yenilendi adresinden alındı
3. *Aksaray Belediyesi*. (2016). 08 14, 2016 tarihinde http://www.aksaray.bel.tr/: http://212.156.249.118:9003/ adresinden alındı
4. Alodalı, M. B., Çoşkun, B. ve Yolcu, T. (2016). Türkiye'de E-Belediyecilik Uygulamaları: Osmaniye Belediyesi Örneği . *International Journal of Academic, 2*(3), 19-184.
5. Çakır, C. (2015). E-Belediye: Sorunlar ve Çözüm Önerielri. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi, 7*(1-2), 1-15.
6. Çoruh, M. (2009). Kent Bilişim Sistemi ve e-Belediye. *Akademik Bilişim'09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri* (s. 213-219). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.
7. Delibaş, K. ve Akgül, A. E. (2010). Dünyada ve Türkiye'de E-devlet Uygulamaları:Türkiye'de E-d emokrasi ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi. *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi.13*, s. 101-144. Aydın: Sosyoloji Araştırmaları Dergisi.
8. Geymen, A. ve Karaş, İ. R. (2006). Yerel Yöntimlere Yönelik e-Belediye Uygulamaları. *4. Coğrafya Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri.* İstanbul: Fatih Üniversitesi Coğrafya Bölümü.
9. Hazman, G. G. (2005). Afyonkarahisar Belediyesinde e-Belediye Uyulamaları ve Yerel Farkındalık. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, VII*(2), 65-84.
10. Kunstelj M and Dečman M (2005) "Current State of e-Government in Slovenian Municipalities" *The Electronic Journal of e-Government* Volume 3 Issue 3, pp 117-128, available online at www.ejeg.com
11. Henden, H. ve Henden, R. (2005). Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarındaki Değişim ve e-Belediyecilik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(14), 48-66.
12. Metin, A. (2012). Türkiye'de E-Devlet Uygulaması ve E-Devletin Bürokrasiye Etkisi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(7), 97-108.
13. Mousavi, S. A., Pimenidis, E. and Jahankahni, H. (2007, October 16-17). Challenges to e-Municipality in the Developing Counries. Tahran, Iran.
14. Negiz, N. ve Saraçbaşı, Y. (2012). Demokratik Yönetişim Sağlanmasında E-Belediye ve Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, VII*(I), 42-52.
15. Seferoğlu, S. S., Çelen, F. K. ve Çelik, A. (2011). Türkiye'de E-Devlet Uygulamaları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üstüne Bir Analiz. B. B. Demirci, & G. T. Demiray içinde, *Türkiye'de e-devlet uygulamalarında e-öğrenmenin yeri.* (s. 281-308). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
16. Shahnavazi, M. I. ve Shahnavazi, Y. (2012). E-Municipality; New Step in Providing Electronic Services in Iran. International Journal of Business and Social Science, 15(3), 141-154.
17. Şahin, A. (2007). Türkiye'de E-Belediye Uygulamaları ve Konya Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(29), 161-189.
18. Şişman, N. (2011, 08 14). *Yeni Şafak*. 08 16, 2016 tarihinde http://www.yenisafak.com/: http://www.yenisafak.com/yerel/aksaray-belediyesi-e-belediye-hizmeti-vermeye-basladi-335548 adresinden alındı.
19. Tosun, E. K. (2008). Türkiye'de E-Belediyecilik Uygulamaları Bursa Nilüfer-Osmangazi-Yıldırım Belediyelerinin Web Sitelerinin Analizi. *Çağdaş Yerel Yönetimler, 17*(2), 71-94.
20. Uçar, E., Uzun, E. ve Uçar, Ö. (2004). E-Belediyecilik ve Bir Kent Bilgi Sistemi Uygulaması. *Pamukkale Üniveristesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 10*, 33-35.
21. Zeren, H. E., Sebetci, Ö. ve Koçak, Y. (2015). E-Devlet ve E-Belediye Hizmetleri Çerçevesinde Aydın Halkının Katılma Duyarlılığının Ölçülmesi. *KAÜ İİBF Dergisi, 6*, 249-268.

22. Pimenidis, E., Jahankhani, H and Dastbaz, M (2009) Improving Public Administration Performance through Electronic Government Applications. In: *14th International Scientific Symposium SM 2009 (Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management)*, 21-22 May 2009, Novi Sad, Serbia.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(72)

Öğr. Gör. Dr. H. Serdar KAYA[255], Doç. Dr. Meltem ERDEM KAYA[256]

GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARI İÇİN MEKÂNSAL TASARIM MODELİ
SPATIAL DESIGN MODEL FOR TRADITIONAL CHILDREN PLAYS

ÖZ

Çocuk oyun alanları çocukların şehir içindeki kamusal yaşamı ilk deneyimledikleri ve öğrendikleri alanlardır. Çocuk oyunları ise toplumsal yapı ve çevresel koşullarla uzun zamanda oluşan kültürel bir birikimdir. Bu bağlamda, çocuk oyun alanlarının mekânsal özellikleri, bu kültürel zenginliğin sürdürülmesinde etkili olduğu için son derece önemlidir. Günümüzde çocuk oyun alanları genellikle duvar, çit gibi fiziksel elemanlarla sınırlandırılmış ve içerisine belirli tiplerde oyun elemanı yerleştirilmiş alanlar şeklinde tasarlanmaktadır. Yörenin geleneksel çocuk oyunları, coğrafi ve iklimsel özellikler dikkate alınmadan tüm şehirler için aynı mekânsal çözümler tekrar edilmektedir.

Bu çalışmada çocukların sosyal, psikolojik, bedensel gelişiminin sağlanmasının yanı sıra kültürel değerlerimizin önemli bir parçası ve oldukça zengin olan çocuk oyunlarının gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunacak, konut dokusuyla bütünleşen çocuk oyun alanı tasarımı için bir model önerilmektedir. Önerilen model, çocuk beden ölçüleri, oyun özellikleri ve oynanış biçimiyle oluşan oyun geometrilerini analiz ederek geleneksel çocuk oyunları için kentsel doku ile bütünleşen alanlar tasarlanmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel çocuk oyunları, çocuk oyun alanları, oyun alanı tasarım modeli.
JEL Kodları: C650, I120.

ABSTRACT

Children playgrounds are the first places where children experience and learn the public life at the first stage. On the other hand, children plays are cultural accumulation that is formed by social structure and environmental conditions within a long period of time. With this respect, the spatial qualities of children playgrounds are critical to sustain this cultural richness. Today, the main tendency toward design of children playground is usually ended up with a design solutions in which specific play tools and groups are installed in a confined space surrounded by a physical barrier such as wall or a fence. The local characteristics such as geographic and climatic conditions and traditional play types, are ignored and a typical playgrounds are implemented in each city with the same characteristics independent from local context.

This research proposes a model for the design of children playground that will integrate those specific spaces with the building pattern as a necessity for social, psychological and physical development of a child and also it will contribute to the transfer of traditional children plays to the future generations as a part of our cultural values and eenrich with diverse local characteristics. The proposed model aims to contribute o the design of integrated spaces for traditional children plays by analyzing the play geometries that is formed by children ergonomics, play features and play style.

Keywords: Traditional children plays, playgrounds, playground design model.
JEL Codes: C650, I120.

[255] **H. Serdar KAYA, Öğr.Gör.Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, hserdarkaya@gmail.com**
[256] **Meltem ERDEM KAYA, Doç.Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, erdemmel@gmail.com**

1. GİRİŞ

Çocuk oyun alanları genellikle kentsel doku içerisinde dokudan bağımsız alanlar olarak incelenmektedir. Bunun temel nedeni çocuk oyun alanlarının da duvarlar gibi fiziksel sınırlayıcılarla ayrılmış tanımlı alanlar olarak tasarlanmasıdır. Bu alanlar ve içlerinde kullanılan oyun elemanlarının standartlaştığı, her bir elemanın sadece tanımlı aktiviteler için kullanılabildiği, çocukların birbirleri ile değil de oyun elemanları ile oynadığı bir tasarım modeli tüm şehirlere ve hatta kırsal yerleşmelere yayılmaktadır. Diğer yandan her bir yerleşmedeki yaşam biçimi, iklim özellikleri, fiziksel çevre farklı özellikler göstermektedir. Bu farklılıklar geleneksel çocuk oyunları ve oyun alanlarına da yansımaktadır. Geleneksel çocuk oyunlarına bakıldığında yöreden yöreye farklılaşan, çeşitlenen bir yapı olduğu, bu oyunların sokaklar, konut girişleri, doğal alanlar, meydanlar gibi kentteki tüm açık alanlara yayıldığı ve kent yaşamı ile bütünleştiği görülmektedir.

Günümüzdeki teknoloji odaklı sanal oyunlar ve kentlerdeki tek tipleşen oyun alanları sorunlarına bir çözüm olarak öncelikle geleneksel çocuk oyunları ve bu oyunlar için ihtiyaç duyulan mekân özelliklerini incelemeye yönelik yeni bir yaklaşım geliştirilmesi gerekmektedir. Oyun tipleri ve gerek duyulan mekân özelliklerinin analitik bir incelemesi ve tasarım için temel parametrelerin belirlenmesi, tasarımların farklı yörelere göre esnek hale gelmesini sağlayacaktır.

2. OYUN KAVRAMI ve ÇOCUK OYUN ALANLARI

Oyun kavramı tarihin ilk dönemlerine kadar gitmektedir (Özdemir, 2006a). Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Güncel Türkçe Sözlük'te oyun, "Yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2016). Çocuk oyunları genel olarak hem zihinsel, hem bedensel hem de sosyal gelişim açısından önem arz etmektedir.

Çocuk oyun alanlarının kentsel doku içindeki konumu ve fiziksel özellikleri ile çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimleri arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Çocuk oyunlarının tanımlarında da çoğunlukla çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimine yönelik değerlendirmeler ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmalarda oyunların vurgulanan temel özellikleri şunlardır: İsteğe bağlıdırlar ve özgür irade gerektirirler, hayal gücünü geliştirirler, tanımlı bir çerçeveleri vardır, başlangıç ve bitiş koşulları ve oyunun diğer kuralları net olarak belirlenmiştir, heyecan, gerilim gibi duyguları tetiklerler, sosyal etkileşimi geliştirirler.

Çocuk oyun alanları özelleşmiş bir işlev olarak kentsel sistemlerden bağımsız olarak içe dönük bir tasarım anlayışı ile "çocukların oyun türlerine göre örgütlenmiş, çevreden sınır ve engellerle yalıtılmış, geleneksel olarak sabit gereçlerin yer aldığı, küçük yaştaki çocukların büyüklerin denetimi altında kullandığı açık mekânlar" (Gür & Zorlu, 2002) şeklinde tasarlanmaktadır. Oyunların bireysel veya toplu oluşu, oyunda kullanılan araçlar (örn. topla oynanan oyunlar), oyunu oynayan çocukların yaş ve cinsiyetleri, oyunun oynandığı coğrafi bölge (Başal, 2010; Çolak, 2009), oyun oynanan yer (Erkal, 2011) sınıflanmada genellikle kullanılan değişkenlerdir. Diğer yandan oyun ve oyuncuların çoğunlukla birden fazla özelliği bir arada barındırması nedeniyle bu sınıflamalarda hatalar oluşmaktadır. Günümüzde çocuk oyun alanları planlama ve kentsel tasarım açısından önemli sorunlar barındırmaktadır: Çocuk oyun alanları planlanırken sadece donatı standartlarına bağlı kalınması durumunda, kullanıcı nüfusunun ihtiyacı olan kamusal açık alan büyüklüğü belirlenmekle birlikte, mekânlar yöresel özelliklere ve değişen çocuk oyunlarına cevap verememektedir. Özellikle yoğun kent merkezlerinde çevreden yalıtılabilecek belirli büyüklükte açık alanların bulunmaması, alan seçimini zorlaştırmakta, minimum standartların sağlanmasını engellemektedir. Yoğun kent merkezlerinde çocuk oyun alanı arzını artırabilecek daha esnek alternatif yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Standart oyun elemanlarının yerleştirildiği çocuk oyun alanlarında bu elemanlarla oynanan oyunlar yaratıcılığı destekleme, kentin çocuk tarafından keşfedilmesini sağlama açısından da yetersiz kalmaktadır (Güler & Uz,

2011). Bu çocuk oyun alanlarında oyun elemanları yaş gruplarına göre sınıflandırılarak bir araya getirilmekte, fiziksel ayırıcılarla çevreden izole edilmiş alanlar şeklinde tasarlanmaktadır. Türkiye'nin farklı yörelerinde oynanan ve yerel özelliklere göre de çeşitlenen çocuk oyunlarının sayısı 300'e yaklaşmaktadır (Demir, 2012; Güneş & Güneş, 2008; Özdemir, 2006a, 2006b). Farklı çocuk oyun geleneklerine sahip farklı kentlerimizde çocuk oyun alanlarının tek tipleşmesi, yerel özelliklere göre farklılaşan geleneksel çocuk oyunlarının sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Tek tipleşen çocuk oyun alanları çocukların geleneksel oyunlarına uymayınca çocuklar dar sokaklar, inşaat alanları gibi mekânları oyun alanı olarak seçmektedir. Bu tür alanların oyun alanları olarak kullanılması ise hem çocukların sağlığı açısından hem de kentsel sistemlerin işleyişi açısından uygun değildir.

Çevreden yalıtılmış oyun alanları çocukların kenti keşfetmesini, yaratıcılığını ve hayal gücünü kullanmasını desteklememektedir. Aynı zamanda çocuk oyun alanından beklenen görsel ve fiziksel erişim kolaylığı, erişimin taşıt yollarıyla kesilmemesi, oyun alanının davet edici olması, mahalle birimi içinde her eve yakın olması (Gür & Zorlu, 2002; Moore, 1974) gibi beklentileri karşılayamamaktadır. Sokaklar ise farklı yaş grupları ile farklı türden oyunların oynanmasına olanak verip, ebeveynin fiili denetimi olmadan kullanılabilme çevredeki büyüklerin görsel ve işitsel algı sınırları içinde kalma, farklı oyun elemanları eklenmesine olanak verme, çocuklar arasında dayanışmanın pekişmesine katkıda bulunma (Gür & Zorlu, 2002) gibi özellikleri ile çocukların tercih ettiği alanlar haline gelmektedir. Çocuk oyunları aynı zamanda sosyo-kültürel bir özellik olduğundan konut alanlarının fiziksel özellikleri ve sosyal çevre çocukların oyun mekânı tercihi ve çevre algısını etkilemektedir (Abu-Ghazzeh, 2002; Magnussen, 2011). Serbest açık alan oyunlarının yerini bilgisayar oyunlarının almaya başlaması ile çocukların vücut sağlıkları azalmakta, bel bölgeleri genişlemekte, şişmanlık, kalp hastalıkları ve ardından duygusal ve sosyal sorunlar artmaktadır (Mainella, Agate, & Clark, 2011). Tanımlı çocuk oyun alanlarının nicelik ve genel kalitesi çocukların açık alan oyunlarıyla pozitif bir ilişki göstermemektedir. Kaldırımlar gibi oyun için tasarlanmamış alanlar çocukların açık alanda oynamaları ile daha ilişkilidir (Aarts, de Vries, Hvan Oers, & Schuit, 2012). Binalar arasındaki açıklıklar gibi konut dokusundaki küçük açık alanlar dahi çocukların bedensel, bilişsel ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmaktadır (Berris & Miller, 2011). Çocuklar oyun oynadıkları alanda ağaç ve su gibi doğal elemanların olmasını tercih etmektedirler (Nedovic & Morrissey, 2013). Doğada zaman geçirme ile çocukların fiziksel dayanıklılıkları arasında da olumlu bir ilişki bulunmaktadır (McArdle, Harrison, & Harrison, 2013). Oyun alanlarının çocukların serbestlik düzeylerine göre "teşvik edilen hareketler alanı", "yapay hareket alanı" ve "serbest hareket alanı" olmak üzere üç gruba ayrıldığı çalışmada çocuklardan "çorak alan", "hücre", "kasaba" ve "sera" tipleri olarak adlandırılan sanal mekânlar arasından seçim yapılması istendiğinde en çok seçilen türün serbest harekete en çok olanak veren kasaba türü olduğu görülmüştür (Kyttä, 2002, 2004).

3. ÇOCUK OYUN ALANI MEKÂNSAL TASARIM MODELİ

Türkiye'nin sahip olduğu farklı coğrafi, iklimsel, kültürel özellikleri ve zengin tarihi çocuk oyunlarını da zenginleştirmekte, çeşitlendirmektedir. Türkiye'deki geleneksel çocuk oyunlarına ilişkin kapsamlı bir sınıflamada 284 oyun türü ve bu türler içinde 1667 oyun çeşitlemesi olduğu ifade edilmektedir (Özdemir, 2006a). Çocuk oyun alanı tasarımı modeli kent dokusundan ayrı oyun alanı tasarımından ziyade doku içindeki küçük açık alanların çocuk oyun alanı olarak tasarlanması için bir yöntem önermektedir. Bu amaçla çocukların beden ölçüleri, oyundaki çocuk sayısı ve oynanış biçimine göre gerekli duyulan mekân biçimsel özellikleri belirlenmektedir.

3.1. Oyuncuların özellikleri

Çocukların beden ölçüleri de gerekli alanın hesaplanabilmesi için gereklidir. Beden ölçülerine yönelik araştırmalar oyun elemanlarının tasarımı için gerekli olmanın yanı sıra oynanan oyun türlerindeki değişimin çocukların beden ölçülerini de etkilediğini gösterdiği için son derece önemlidir. Özellikle internet, bilgisayar, telefon vb. aletler başında fiziksel hareketin ve yüz yüze sosyal etkileşimin azalması ile çocuklardaki kilo artışı, iletişim problemleri gibi sorunlar arasındaki ilişki ve belirlenen sorunların çözümüne yönelik araştırmalar önemli bir yer teşkil etmektedir.

Türkiye'de 13 yaşlarında bir çocuğun ortalama omuz genişliğinin yaklaşık 40 cm, kol uzunluğunun ise 50 cm olduğu belirtilmektedir (Gür & Zorlu, 2002). Çocuğun bulunduğu noktada her yöne dönebileceği düşünülürse gövdesi ile yarıçapı 20 cm olan bir alanı tarayacaktır. Oyuna göre çocukların bitişik olarak oturmaları, tek kol uzunluğu kadar açıklık veya çift kol uzunluğu kadar açıklık olması gerekebilir. Bitişik oturma düzeninde iki çocuk arasında 10 cm kadar bir boşluk olacağı varsayılırsa her çocuk için gerekli dairesel alanın yarıçapı 25cm olur. Tek kol açıklığında yarıçap 45 cm'ye, çift kol açıklığında oturulması durumunda ise 70 cm'ye çıkar. Oyunlardaki çocuk sayısı büyük değişkenlik göstermektedir. Bazı oyunlar için iki oyuncu yeterli iken bazıları için 5-10 arası, büyük bir halka oluşturularak oynanan oyunlar, kalabalık ve farklı gruplar arası yarışmaları içeren oyunlarda ise 20'den fazla olabilmektedir (Erkal, 2011). Oyuncular ve oluşturulan oyuncu gruplarının sayısı, oyun için gerekli mekânın büyüklüğü hakkında bilgi vermektedir.

3.2. Oynanış biçimi

Türkiye'deki 300'e yakın oyun ve bunların oynanış biçimi incelendiğinde biçimsel olarak; "bir odak etrafında oynanan oyunlar", "bir aks doğrultusunda oynanan oyunlar" ve "serbest geometrili" oyunlar olmak üzere üç temel tip olduğu görülmektedir (Kaya & Kaya, 2014).

3.2.1. Bir odak etrafında oynanan oyunlar

Bu tür oyunlarda çocuklar bir odak etrafında dairesel olarak dizilirler, "Dedemin bahçesi", "Akşama ne pişirdin", "Yağ satarım bal satarım", "Asiye as", "Ateş-tura", "Bitki, kuş, balık", "Çiftçi ile kurt", "Külah giyme", "Mendil kapmaca", "Yuvarlanan toptan kaç" gibi oyunlar bu gruba girmektedir (Kaya & Kaya, 2014). Her bir çocuk için yaklaşık R yarıçapında bir daire gerektiği varsayılırsa çocukların halka şeklinde dizildiği oyunlarda "n" oyuncu için gerekli alanın yarıçapı "R" ise,

$R = (2r*n/2\pi) + 2r$ formülü ile hesaplanabilir.

Bu formül kullanılarak 5 oyuncu için bitişik oturma düzeni gerektiren bir oyun için gerekli daire yarıçapı yaklaşık 90 cm ve alanı yaklaşık 25m^2 olur. Çift kol mesafesinde yan yana durulması halinde ise gerekli yarıçap yaklaşık 111cm, alan ise yaklaşık 40m^2 olmaktadır. Bu rakamların da gösterdiği gibi kent içerisindeki 5m*5m boyutlarındaki bir alanın dahi çocuklar için etkin bir oyun alanı olabilmesi mümkündür. Odak etrafındaki oyunlar genellikle 10-30 kişi ile oynanmaktadır. Kare şeklinde bir düzende oynanan "Asya-Avrupa", "Aşağıdayım-yukarıdayım" oyunu ve nokta şeklindeki odaklardan farklı olarak çapı belirli bir daire veya kare ile oynanan oyunlar da bu gruba girmektedir. Balık ağını temsilen 3 metrekarelik bir alan oluşturularak 10-20 kişi ile oynanan "Balık tutma" oyunu buna örnek olarak gösterilebilir.

3.2.2. Bir aks doğrultusunda oynanan oyunlar

Oyuncuların iki gruba ayrıldığı ve bir çizgi üzerinde veya karşılıklı olarak birbirine parallel iki çizgi ertafında sıralandığı "İp çekmece", "Kurt-koç ve kuzular", "Aslanı uyandıran", "Menekşe menekşe", "Çimdik", "Yakan top" oyunları bu tür oyunlardandır. "Asker arazide", "Çuval yarışı", "Karıncalar yarışıyor", "Tutsak almaca" gibi oyunlarda ise dikdörtgen şeklinde bir alanın bir kenarında hedef diğer

kenarında ise oyuncular bulunur. İki bina arasındaki dar lineer boşluklar, dar sokaklar bu tür oyunlar için tercih edilen mekanlardır. 20-40 kişi ile oynanan "Parazit" adlı oyunda ise üç gruba ayrılan öğrencilerden ikisi 15-20 m ara ile sıralanırlar, üçüncü grup ise iki grubun arasında sıralanıp gürültü yaparak iki grubun iletişim kurmasını engeller. Bu durumda oyun için yaklaşık 5mx20m boyutlarında bir alan yeterlidir. Geleneksel kent dokularında trafikten arınmış çıkmaz sokaklar bu oyunlar için uygun alanlardır. Bilye, ceviz veya aşık kemiği ile oynanan oyunlar çok küçük bir alanda oynanabilir. "Misket", "şişe devirme", "aşık kemiği" oyunları ve "Karaksı" adı verilen oyun bu tür oyunlardandır. Karaksı adı verilen kare içerisine konulan bilyelerin 3-4m uzaktan karenin dışına çıkarılmaya çalışıldığı bu oyun için 1m x 4m boyutlarındaki alan yeterlidir.

3.2.3. Serbest geometrili oyunlar

Bu tür oyunlar genellikle çevredeki elemanları oyuna dahil eden ve çok farklı ortamlarda oynanabilen esnek oyunlardır. "Çamura batma", "Körebe", "Kovalamaca", "İstop", "Köşe kapmaca", "Çelik-Çomak", "Saklambaç", "Tepeye hücum" oyunu serbest geometrili oyunlara örnek gösterilebilir. İstop oyunu gibi topun havaya atılarak çocukların top yere düşene kadar çevreye doğru kaçıştığı oyunlarda topun serbest düşüşüne ve tahmini yüksekliğe göre geçen sürenin hesaplanması ve bu sürede çocukların gidebilecekleri mesafelerin belirlenerek kent dokusu içindeki açık alanların bu tür oyunlar için biçim ve büyüklük olarak yeterli olup olmadığı belirlenebilir. Burada topun en fazla yükselme miktadı "h", yerçekimi sabiti "g", çocukların koşma hızı "v", başlangıçta topa (ebeye) mesafeleri "x_1", uzaklaşma mesafeleri "x_2", topun ilk konumunu merkez alan daire yarıçapı "R" ise;

$h=1/2 *g*t^2$ ve $x_2=v*t$, $R= x_1 + x_2$ formülleri ile hesaplanabilir.

Çevredeki öğeler oyuna dâhil edildiği bu oyunlar kentin keşfi açısından çok önemlidir. Bir odak ve bir aks etrafında oynanan oyunlar bütün alanın görülebildiği konveks mekânlarken serbest geometrili oyunlar konveks veya konkav mekânlarda oynanabilir. Bu nedenle birbiriyle bağlantılı mekânlar zinciri gibi alanlar da bu tür oyun alanları için kullanılabilmektedir. Geleneksel oyunlarda mekân olarak çoğunlukla açık-düz alanlar, bahçe, sokak, boş parseller, geniş arazi, harman yeri, düz toprak alanlar gibi serbest ve yerleşme içerisinde diğer aktiviteler için de kullanılan alanlar kullanılmaktadır (Oğuz & Ersoy, 2005). Çevrenin oyuna dahil edilmesi, oyunda mekanın özellikleri ve değişkenliğinden kaynaklanan risk ve tehlikeleri de beraberinde getirir ki bunlar çocuğun gelişiminde gerekli ve önemli unsurlardır. Bu tür oyunlar, çocuğun çevreye hakim olma, belirsizlik durumlarını yönetebilme gibi becerileri kazanmasına ve daha güçlü ve mutlu bir insan olmasına katkıda bulunmaktadır. (Niehues et al., 2013). Diğer yandan aileler çocuklarının mutlu, üretken, yaratıcı, dayanıklı ve korkusuz olmalarını istemelerine rağmen çevredeki potansiyel tehlike ve olası negatif durumlarla ilgili korkuları nedeniyle bazen çocukların kişisel gelişimleri açısından önemli olan bu tür oyun alanlarını kullanmalarına izin vermemektedirler. Bu sorunun çözülebilmesi için kentle bütünleşen ve güvenli fakat aynı zamanda çocuklar için fiziksel ve zihinsel kapasitelerini sonuna kadar kullanabilecekleri zengin mekânlar üretmek gerekmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Bu çalışmada önerilen yaklaşımla çocuk oyun alanları çocuk beden ölçüleri, oyun kuralları ve oynanış biçimi incelenerek geometrik özellikleri belirlendikten sonra kent içerisinde bu oyunları barındıracak potansiyel alanların oyun alanı olarak tasarlanması önerilmektedir. Bu çalışmanın potansiyel katkıları "çocuk gelişimi", "kültürel sürdürülebilirlik", ve "mekanın etkin kullanımı" olmak üzere üç ayrı boyutta değerlendirilebilir:

Kentle bütünleşen esnek oyun alanları aynı zamanda problem çözme, yeni karşılaşılan durumlara adaptasyon gibi zihinsel aktiviteleri desteklemektedir. Farklı oyunlara olanak veren farklı mekânlar

tasarlandığında çocukların sağlıksız mekânlarda oyun oynama zorunlulukları ortadan kalkacaktır. Kentsel açık alanlarla da bütünleşik olan bu oyun alanları kentsel yaşamın canlılığına da katkıda bulunacaktır. Mekân tasarlanırken geleneksel çocuk oyunlarının gereksinimleri dikkate alındığında mevcut yöresel oyun kalıplarının korunmasına ve sürdürülebilirliğine yararı olacağı düşünülmektedir. Farklı oyunlara olanak veren esnek tasarım ile çocuk oyun alanlarının daha fazla kullanımı sağlanacaktır. Her yöreye özgü çocuk oyunlarının mekânsal yansıması da sağlanmış olacak ve mimari kimlik özellikleri kentsel alandaki çocuk aktivite mekânları ile bütünleştirilebilecektir. Kent içerisindeki küçük açık alanların biçimlerine uygun olarak özelleşen oyun alanları ile küçük atıl alanlar da kullanılabileceğinden daha fazla alan aktif olarak kent yaşamına katılmış olacaktır. Yoğun kent dokularında alternatif çözümler sunarak çocuk oyun alanı büyüklük standartlarını sağlamayı kolaylaştıracaktır. Çocuk oyun alanları açık ve yeşil alanlar olduğundan yeni kullanım atıl kalan veya çöplük haline gelen alanlar için yapılaşma ve nüfus yoğunluğunu artırmayan, daha sağlıklı ve estetik bir çözümdür. Çocukların kent dokusundan ayrılmadan kenti oyun alanı olarak kullanımı ve böylece çevrelerini daha iyi tanımaları sağlanacak, bedensel, sosyal ve psikolojik olarak gelişimlerine katkıda bulunulacaktır.

KAYNAKÇA

1. Aarts, M.-J., de Vries, S. I., Hvan Oers, H. A. M., & Schuit, A. J. (2012). Outdoor play among children in relation to neighborhood characteristics: a cross-sectional neighborhood observation study. International Journal of Behavioral Nutrition & Physical Activity, 9(1), 98-108. doi:10.1186/1479-5868-9-98
2. Abu-Ghazzeh, T. M. (2002). Children's spatial behavior in AL-Rawdah housing development in Amman, Jordan. Architectural Science Review, 45, 97+.
3. Başal, H. A. (2010). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Geleneksel Çocuk Oyunları. Ankara: Morpa Kültür Yayınları.
4. Berris, R., & Miller, E. (2011). How design of the physical environment impacts on early learning: Educators' and parents' perspectives. Australasian Journal of Early Childhood, 36(4), 102-110.
5. Çolak, F. (2009). Geleneksel Kayseri çocuk oyunları ve halkbilimsel incelemesi (Vol. 33): Kömen Yayınları.
6. Demir, H. (2012). Bütün Dünyadan Çocuk Oyunları. İstanbul: Renk matbaası.
7. Erkal, A. L. (2011). Unutturduğumuz çocuk oyunları. İstanbul: Özyürek Yayınevi.
8. Güler, Ç., & Uz, H. (2011). Çocuk parkları ve oyun alanları. Ankara: Yazıt yayıncılık.
9. Güneş, M., & Güneş, H. (2008). Öğretmen ve öğrenciler için yaşayan çocuk oyunları: Anı Yayıncılık.
10. Gür, Ş. Ö., & Zorlu, T. (2002). Çocuk mekanları: Yapı-Endüstri Merkezi.
11. Kaya, H. S., & Kaya, M. E. (2014, 3-5 Nisan). Geleneksel Çocuk Oyunları ve Kentsel Mekan. Paper presented at the 26. Uluslararası Yapı ve Yaşam Fuar ve Kongresi: Kent Merkezini Yeniden Keşfetmek, Bursa, Turkey.
12. Kyttä, M. (2002). Affordances of children's environments in the context of cities, small towns, suburbs and rural villages in Finland and Belarus. Journal of Environmental Psychology, 22(1), 109-123.
13. Kyttä, M. (2004). The extent of children's independent mobility and the number of actualized affordances as criteria for child-friendly environments. Journal of Environmental Psychology, 24(2), 179-198.
14. Magnussen, L. I. (2011). Play—the making of deep outdoor experiences. Journal of Adventure Education & Outdoor Learning, 12(1), 25-39. doi:10.1080/14729679.2010.532995

15. Mainella, F. P., Agate, J. R., & Clark, B. S. (2011). Outdoor-based play and reconnection to nature: A neglected pathway to positive youth development. New Directions for Youth Development, 2011(130), 89-104. doi:10.1002/yd.399
16. McArdle, K., Harrison, T., & Harrison, D. (2013). Does a nurturing approach that uses an outdoor play environment build resilience in children from a challenging background? Journal of Adventure Education & Outdoor Learning, 13(3), 238-254. doi:10.1080/14729679.2013.776862
17. Moore, R. C. (1974). Patterns of activity in time and space: The ecology of a neighborhood playground. Psychology and the built environment, 118-131.
18. Nedovic, S., & Morrissey, A.-M. (2013). Calm active and focused: Children's responses to an organic outdoor learning environment. Learning Environments Research, 16(2), 281-295.
19. Niehues, A. N., Bundy, A., Broom, A., Tranter, P., Ragen, J., & Engelen, L. (2013). Everyday uncertainties: reframing perceptions of risk in outdoor free play. Journal of Adventure Education & Outdoor Learning, 13(3), 223-237.
20. Oğuz, M. Ö., & Ersoy, P. (2005). Türkiye'de 2004 yılında yaşayan geleneksel çocuk oyunları: Gazi Üniversitesi.
21. Özdemir, N. (2006a). Türk çocuk oyunları Cilt-I (Vol. 1). Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama AŞ.
22. Özdemir, N. (2006b). Türk çocuk oyunları Cilt-II (Vol. 2). Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama AŞ.
23. Türk Dil Kurumu. (2016). Güncel Türkçe Sözlük. Retrieved from http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58340eb4edcfb2.69131500

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32

(73)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ[257]; Öğr. Gör. Hakan KENDİR[258]; Yrd. Doç. Dr. Cemal İNCE[259]

TURİZM EĞİTİMİ ALAN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN İŞ DEĞERİ ALGILARI VE MESLEĞE DEVAM NİYETLERİ: STAJYER ÖĞRENCİLERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

TOURISM STUDENTS' PERCEPTIONS OF JOB VALUES AND OCCUPATIONAL COMMITMENT: A RESEARCH ON TRAINEE STUDENTS

ÖZ

Turizm işletmelerinde; işgörenlerin çalışma ortamından, işletmeden ve iş arkadaşlarından beklentilerinin bilinmesi, işgören memnuniyetinin sağlanması açısından önemlidir. Örgüt amaçları ile işgörenlerin amaçlarını uyumlaştırmak için önemli noktalardan birisi de işgörenlerin iş değerlerini belirlemektir. İşgörenler sahip oldukları iş değerleri ile örgütü, işletmenin verimliliğini ve konuk memnuniyetini doğrudan etkileyebilirler.

Turizm eğitimi alan öğrencilerin iş değerleri arasında; iş güvencesi, adil yöneticiler, gelir ve çalışma koşulları ilk dört sırayı; örgüte katkı sağlamak ve iş performansı ile ilgili geri bildirim sağlamak ise en alt sırada yer almaktadır. Araştırma sonuçlarına göre iş değerleri; bilişsel iş değeri (başarma, işi anlamlı kılma ve katkı sağlama), maddesel iş değeri ve duygusal iş değeri olmak üzere 3 boyut olarak belirlenmiştir. Kadın öğrencilerin iş değerlerine erkek öğrencilere göre daha duygusal yaklaştığı tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin mesleğe devam konusunda kararsız oldukları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş değeri, stajyer öğrenciler, mesleğe devam.
JEL Kodları: M00, M53, M54.

ABSTRACT

Knowing the expectations of employees from the working environment, organization and colleguages is essential in satisfying the employees. To find a fit between organizational and individuals' goals, it is important to determine tha job values. Delivering occupational values, employees are key players in the organizational productivity and guest satisfaction in a direct manner.

Among the job values of the students in the major of tourism, while i) job security, ii) fair management, iii) income and, iv) working conditions are the first four factors, contribuion to the organization and providing feedback relted to work Performance are the latest factors. According to the results of the study, job values are divided into three dimension that are a) cognitive (i.e., achievement, meaningful work and contribution), b) physical and, c) emotional. Female students were more proned to the job values in the emotional manner comparing to the male students. Another prominent result of the current study is that the students are indecisive about.

Keywords: *Job value, trainee students, occupational commitment.*
JEL Codes: *M00, M53, M54.*

[257] **Gaziosmanpaşa Üniv., Zile Dinçerler Tur İşl. ve Otl. Y.O., Tokat/TÜRKİYE; mehmet.gullu@gop.edu.tr**
[258] **Gaziosmanpaşa Üniv., Zile Dinçerler Tur İşl. ve Otl. Y.O., Tokat/TÜRKİYE; hakan.kendir@gop.edu.tr**
[259] **Gaziosmanpaşa Üniv., Zile Dinçerler Tur İşl. ve Otl. Y.O., Tokat/TÜRKİYE; cemal.ince@gop.edu.tr**

1.GİRİŞ

Değer; insanların hayatına ait olduğu aile, mahalle, yerleşim birimi, arkadaşları, okulu ve akrabaları ile birlikte girmekte ve o büyüdükçe onunla birlikte gelişmektedir. Değer, insan için iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırmaya yardım eden kendisi soyut sonucu somut olan temel bir olgudur. Birey çalışma hayatına girdiği zaman kendisi işgören olmakta ve sahip olduğu değerler başka bir değer olan örgütsel değerler ile bir araya gelmektedir (Bozkurt ve Doğan, 2013). Bireyin değerleri, örgütsel ortam, iş arkadaşları, çalışma koşulları, yöneticilerin tutum ve davranışları ile etkileşime girmekte ve işgörenin işletmeden beklentileriyle orantılanarak süreç içerisinde iş değerine dönüşmektedir.

İş değeri 1970'li yıllardan beri giderek artan oranda bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Genel anlamda değer ifadesi (Rokeach, 1973) olarak başlayan araştırmalar, iş değeri (Hofstede, 1991) olarak günümüze kadar gelmiştir. İş değeri araştırmaları nüfus, altnüfus ve nesillerin değişimlerine bağlı değişimler (Buchholz, 1978; Ronen, 1978; Cherrington, 1980; Levy-Le Boyer, 1986, Yankelovich, 1979) olarak çalışmalara konu olmuştur. İş değeri ile ilgili çalışmalara bakıldığında, iş değeri alanının basit yapısına yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir (Elizur vd., 1991). Yine iş değeri konusuna Warr (2008) ve Elizur vd. (1991) iş değerleri ve kültür, Marini vd. (1996) iş değerleri ve cinsiyet, Lu ve Lin (2002) iş değerlerinin işe uyumu, Elizur ve Koslowsky (2001) iş değerlerinin işletmeye bağlılığı ve Shafer ve diğ. (2001) iş değerlerinin etik karar vermeye etkisi açısından yaklaşarak inceledikleri görülmektedir.

İşgörenin bir sektöre veya işletmeye olan bağlılığı, bir işletmede çalışmasına ve işletmede yaptığı işe olan algısına ve algı sonucu oluşturduğu tutum ile gerçekleşmektedir (Richardson, 2009). İş görenlerin iş tatmininde, iş ve işletmeye olan bağlılıklarının oluşmasında önemli faktörlerden birisi de işgörenlerin sahip olduğu iş değeridir (White, 2006; Gürsoy, Maier ve Chi, 2008).

Turizm işletmeleri emek yoğun olarak ürün ve hizmet sunan işletmeler olduğu için insan kaynağı en önemli değerini oluşturmaktadır. Bu nedenle, turizm işletmeleri insan kaynağının işletmeden, çalışma ortamından, iş arkadaşlarından beklentilerini bilmek ve onların bu beklentilerine cevap vermekle yükümlüdürler. İşgörenleri kazanmak ve işgören amaçları ile örgüt amaçlarını kaynaştırmanın ana unsuru, işgörenlerin iş değerlerini anlamak ve onlara saygılı olmak ile mümkün olabilir. İşgörenler sahip oldukları iş değerleriyle örgütü, örgütler ise sahip oldukları örgütsel değerler ile iş değerlerini etkileyebilmektedir (Özkan, 2010).

2.İŞ DEĞERİ KAVRAMI

İşgörenin iş dışı yaşamında kişiliği, ailesi, arkadaşları ve toplumu tarafından etkilenerek geliştirdiği düşünme, değerlendirme, karar verme, iletişim planlama, analiz etme gibi eylemleri iş hayatına da yansımaktadır (Özkan, 2010). İş değerleri işgörenlerin işyerindeki davranışlarına, düşüncelerine, hislerini yönetmeye rehberlik eden tutumlardır. İnsanın doğumu ile şekillenmeye başlayan iş değerlerinin oluşumu sosyolojik, ekonomik ve tarihi faktörlerden etkilenmektedir (Kubat ve Kuruüzüm, 2010) . Bu faktörler, etnik köken, alt kültürler, cinsiyete ait roller, sosyo-ekonomik statü ve ekonomik koşullardır (Chen, 1996).

Super (1970) iş değerini; "Değerlerin bir alt kümesi, işgörenlerin işyerinde aradıkları özellikler, tatmin ve ödüller olarak", Meglino ve Ravlin (1998), "arzulanan davranış tarzı", Sagie vd. (1996) "işgörenin iş yerinden sağlamak istediği kişisel beklentilere verdiği önem derecesi", Knoop (1994) "işte gerçekleşen olaylara verilen önem, değer ve arzu" şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi iş değeri, işgörenin yaptığı işe yönelik duygular ve tutumlar olmayıp, iş ortamıyla ilgilidir. İş değeri aynı zamanda kişiseldir ve herkes için ifade ettiği anlam ve beklentileri farklıdır.

İş değerleri, işgörenlerin kişisel olarak iş ve kariyer beklentilerine işletmenin ve iş ortamının ne kadar yanıt verdiğiyle ilgilidir (Sverko, 1998). İş değerleri, işgörenin iş ile ilgili hislerinin değil iş yeri ile ilgili

düşüncelerinin ortaya çıkardığı tutum ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Wollack vd., 1971).

İnsanların mesleklerini sevip sevmeme durumları ile iş değerlerinin meslek seçimlerini etkilediği yapılan çalışmalardan ortaya çıkmaktadır (Chen, Chu ve Wu 2000). Turizm eğitim almış işgörenlerin çoğunun turizm sektöründe çalışmaya olan negatif yaklaşımlarını etkileyen çeşitli faktörler arasında öğrencilerin iş değeri algısının da önemli rol oynadığı (Kuşluvan ve Kuşluvan 2000; Kozak ve Kızılırmak 2001; Teng 2008; Gürdal 2002; Duman, Tepeci ve Unur 2006; Pehlivan 2008) yapılan çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. İş değeri, işgörenlerin işe karşı geliştirdiği tutumu etkileyen olaylardan birisi olduğundan, iş değerini anlamak oldukça önemlidir (Chu, 2008). İş değerleri, bireylerin işlerinde hangi faktörlere önem verdiğini, işteki faaliyetin sonucundaki beklentilerini göstermektedir (Bozkurt ve Doğan, 2013). İşgörenlerin burada çalışma amacım nedir, yapmış olduğum meslekten ve işletmeden beklentilerim nedir gibi sorulara verdikleri cevaplar, kişinin iş değerlerini oluşturmaktadır (Avcı, 2011).

İş değerleri ile ilgili yapılan çalışmalarda, cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, deneyim, kişilik gibi pek çok faktörün iş değeriyle ilişkili olduğu görülmüştür (Cherrinton vd., 1979). Yapılan çalışmalarda kadınların iş değerlerini duygusal olarak, erkeklerin ise kavramsal olarak benimsediği görülmüştür (Elizur, 1994; Velasco, 1998). Yaş, iş değerlerini etkileyen bir diğer faktördür. Taylor ve Thompson (1976), Buchholz (1978) ve Uyan (2002) tarafından yapılan çalışmalarda ise yaşın içsel değerler ve dışsal değerler olarak işgörenler üzerinde etkisinin olduğu fakat yaş verilerinde tutarsızlıklar olduğu görülmüştür.

Çeşitli meslek gruplarına yapılan iş değeri çalışmalarında mühendis, yönetici, büro çalışanları ve üretim çalışanlarının farklı nitelikler taşıdığı görülmüştür. Türkiye özelinde yapılan çalışmalarda mimar ve inşaat mühendislerinin içsel değerlere (işle ilgili) (Shapira ve Griffith, 1990), inşaatlarda fizik gücü ile çalışanlarda ise dışsal değerlerin (iş güvencesi) daha yüksek çıktığı görülmüştür (Akıner vd., 2005).

İş değerini etkileyen bir başka faktörde mesleki deneyim durumu olduğu çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Tecrübeli işgörenlerin işletme itibarı ve güvenlik durumuna, diğerlerinin ise ücret, iş arkadaşları ile ilişkilere ve çalışma ortamına önem verdiği ortaya çıkmıştır (Jurgensen, 1978). Hizmet sektöründe 11 yıl ve üzeri çalışan işgörenlerin, 1-5 yıl arası deneyime sahip iş görenlere göre duygusal değerlere daha çok önem verdikleri belirlenmiştir (Kasnak, 1998).

Eğitim düzeyi farklı işgörenlerin, iş değerleri anlayışının farklı olduğu yazında belirtilmiştir. Kasnak (1998) tarafından yapılan araştırmada, eğitim düzeyi ile değerlerden araçsal değerler arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve lise mezunlarının üniversite mezunlarına göre daha fazla önem verdiği belirlenmiştir (Kubat ve Kuruüzüm, 2010).

Turizm sektörü, konaklama, seyahat, yiyecek-içecek, eğlence, hediyelik eşya gibi birbirinden farklı nitelikleri taşıyan işletmeleri turizm ortak paydasında buluşturan diğer sektörlerden farklı olarak kendine has bir kültüre sahiptir. Turizm sektörü emek yoğun bir hizmet sektörü olduğundan meslek seçimi ve mesleğe devam kararı açısından karar vermenin çok karmaşık olduğu bir sektördür. Turizm sektöründeki yüksek işgören devir hızı, sektörde iş değeri algısının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Avcı, 2011). Buna rağmen turizm sektöründe iş değerleri üzerine az sayıda çalışma bulunmaktadır (Chu, 2008).

Bu çalışmada, turizm sektörüne yönelik mesleki bilgi ve yeteneğe sahip olmak için turizm eğitimi alan ve zorunlu stajını tamamlamış öğrencilerin iş değeri algısının belirlenmesi ve mezuniyet sonrası sektörde çalışma isteği araştırılacaktır. Ayrıca, turizm eğitimi alan öğrencilerin iş değerleri algısının belirlenmesi, turizm işletmelerinin insan kaynakları yönetimine, diğer bölüm yöneticilerine ve genel müdürlerine, mesleki niteliklere sahip işgörenleri işe alma ve iş gören devir hızını en aza indirgemede sağlayacağı akademik katkı çalışmaya yön verecektir.

2.1.İş Değeri Boyutları

İşgörenlerin işlerinde önem verdiği olaylar ve yaptıkları işlerin kendilerine dönük sonuçlarına verdikleri anlam iş değerini oluşturmaktadır. İşgörenin çalışma amacım nedir, işimin iş ve yaşam hayatıma katkıları nedir gibi sorulara verdiği cevaplar iş değerini oluşturmaktadır (Avcı, 2011). İş değerleri, işgörenlerin çalışma amaçlarını ve çalışmaları sonucunda bu amaçlara ulaşıp ulaşmadıkları ile ilgili değerleri oluşturmaktadır. Ayrıca işgörenlerin işletmedeki beklentilerinin karşılanması durumunu da ifade etmektedir.

(Kim vd., 2007)' e göre turizm sektöründe iş değeri algısını arkadaşlık, daha iyi mevki veya teşvik, açık çekicilik, uygulamada açıkça ilgi, eğitsel başarı, yabancı ülkede iş fırsatları, uygulama ve çalışmada kolaylık boyutlarının etkilediği belirlenmiştir. Ross ve Boles (1994) tarafından yapılan çalışmada yönetici desteği, iş ilişkisi, iş arkadaşları ile uyum, rol çatışmaları, rol belirsizliği, içsel motivasyon, dışsal motivasyon, iş tatmini ve performans boyutlarının iş değerlerini etkilediği sonucuna varılmıştır.

Bilim insanları iş değerleri ile ilgili çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarda iş değerlerini ölçmeye, karakteristiklerini ortaya çıkarmaya ve iş değerlerinin tutum, duygu ve düşünceler ile ilişkisi üzerine odaklanmışlardır (Elizur, 1996; Shafer vd., 2001). İş değerleri; Senatore (2003) tarafından içsel ve dışsal, O'Brien ve Humphrys (1982) tarafından kavramsal, aracı ve duygusal; Sagie vd. (1996) tarafından ise modelleme ve sistem performansı boyutlarında incelenmiştir.

İş değerleri, White'ın (2006) çalışmasında (comfort independent (bağımsız konfor), stimulation (uyarım), afiliation (bağlılık) ve achievement (başarı)) olmak üzere dört boyut; Chu'nun (2008) çalışmasında maddi ödüllendirme, kendini gerçekleştirme ve liberal ruh olmak üzere üç boyut; Chen, Chu ve Wu'nun (2000) çalışmalarında (achievement seekers (başarı arayanlar), income movers (gelir yönetenler) ve liberal workers (liberal çalışanlar)) olmak üzere üç boyut olarak belirlenmiştir. Özkan (2010) tarafından yapılan çalışmada ise iş değerleri bilişsel, maddesel ve duygusal boyutlar olarak yer almıştır.

Avcı (2011) tarafından yapılan turizm eğitimi alan lisans öğrencilerine yönelik çalışmada iş değerlerinin; insan ilişkileri, iş özellikleri, yenilikçilik, iş ortamı ve liderlik boyutlarını kapsadığı ortaya konmuştur. Turizm işletmelerinde insanlara hizmet etmek, onları mutlu etmek, ekip çalışması, iyi ilişkiler kurmak gibi faktörler insan ilişkileri boyutunda ortaya çıkmıştır. İş özellikleri boyutunda ise işin çeşitlilik göstermesi ve sanatsal özellikler taşıması ön plana çıkmıştır. Çalışmada kadın çalışanların iş ortamı boyutuna daha çok önem verdikleri görülmüştür. Erkek çalışanlar ise liderlik özelliklerini kullanarak kararlar almayı daha önemli bulmuşlardır.

3.ALAN ARAŞTIRMASI

3.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Turizm işletmelerinin başarısında sahip olunan insan kaynakları ve bu kaynakların işletmeye sağlamış oldukları katkının önemli bir payı vardır. Bu nedenle işgörenlerin iş anlayışı, iş ve işletmeden beklentileri, algıladığı iş değeri işgörenlerin motivasyonlarını doğrudan etkilemekte, bu durum ise işgörenin işe ve işletmeye olan katkılarını pozitif veya negatif olarak etkilemektedir. Emek yoğun niteliğe sahip olan turizm sektöründe işgörenlerin hizmet kalitesi, misafir memnuniyetini doğrudan etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Dolayısıyla işgörenlerin sahip olduğu iş değerleri turizm sektöründe hayati bir öneme sahiptir. İşgörenlerin hizmet kalitesini sağlamada en önemli hususların başında ise turizm eğitimi alan öğrencilerin teorik bilgiyi pratiğe dönüştürebilecekleri staj uygulamaları gelmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, turizm eğitimi alan ve zorunlu stajını tamamlamış öğrencilerin iş değerleri algısını ve mezuniyet sonrası sektörde çalışma isteklerini belirlemektir.

3.2.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın evrenini Zile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nda lisans eğitimi alan ve 2016 yılı yaz döneminde zorunlu stajını tamamlamış turizm işletmeciliği ve otelcilik ile yiyecek ve içecek işletmeciliği bölümlerindeki öğrenciler oluşturmaktadır. 2016 yılı yaz dönemi zorunlu stajını tamamlayan 250 öğrenci bulunmaktadır. Evrenin tamamına anket dağıtılmış, fakat geri dönen anketlerin 238 tanesi değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma için Elizur vd. (1991) tarafından hazırlanan ve Özkan'ın (2010) da "Ege Bölgesi'ndeki 4-5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Örgüt Kültürünün İş Değerlerinin Dönüşümüne Etkisi" başlıklı çalışmasında kullandığı "İş Değerleri" ölçeğinden yararlanılmıştır. Hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini (cinsiyet, yaş, görev yaptığı departman, sektörde ve işletmede çalışma süresi, çalıştığı işletmeden elde ettiği aylık gelir, okuduğu bölüm, okuduğu sınıf düzeyi ve mezun olduktan sonra sektörde çalışma isteği) belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde ise 24 madde ve 3 temel boyuttan (bilişsel, maddesel ve duygusal iş değerleri) oluşan öğrencilerin iş değerleri önem düzeyini ölçmeye yönelik hazırlanmış ifadeler yer almaktadır. İfadeler "1=Hiç Önemli Değil, 2=Az Önemli, 3=Orta Düzeyde Önemli, 4=Çok Önemli ve 5=Tamamen Önemli" şeklinde olumsuzdan olumluya doğru bütün düşünceleri ölçmeye yönelik 5'li likert ölçeği şeklinde derecelendirilmiştir.

Araştırmada öncelikle katılımcıların demografik özelliklerinin (cinsiyet, yaş, görev yaptığı departman vd.) frekans ve yüzde dağılımları alınarak verilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların staj döneminde çalıştıkları işletmelere yönelik iş değerlerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri de betimlenmiştir. Diğer taraftan, araştırmada kullanılan iş değerleri ölçeğinin yapı geçerliği için faktör analizi uygulanmış ve iç tutarlığına ilişkin güvenirliğini test etmek amacıyla da Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde IBM SPSS 20.0 for Windows paket programı kullanılmıştır.

3.3.Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişken	Grup	Sayı (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	142	59,7
	Kadın	96	40,3
Yaş	18-20	33	13,9
	21-23	181	76,1
	24-26	24	10,1
Görev Yaptığı Departman	Önbüro	24	10,1
	Muhasebe	19	8,0
	Kat Hizmetleri	24	10,1
	Yiyecek İçecek (Servis)	105	44,1
	Yiyecek İçecek (Mutfak)	66	27,7
Sektörde Çalışma Süresi	1 Yıldan Az	111	46,6
	1 Yıl	24	10,1
	2 Yıl	45	18,9

	3 Yıl	42	17,6
	4 Yıl	16	6,7
İşletmede Çalışma Süresi	1 Yıldan Az	158	66,4
	1 Yıl	30	12,6
	2 Yıl	30	12,6
	3 Yıl	20	8,4
Çalıştığı İşletmede Elde Ettiği Aylık Gelir	500 TL ve Altı	27	11,3
	501-1000 TL	63	26,5
	1001-1500 TL	97	40,8
	1501 TL ve Üzeri	51	21,4
Okuduğu Bölüm	Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	178	74,8
	Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği	60	25,2
Okuduğu Bölümde Sınıf Düzeyi	2. Sınıf	14	5,9
	3. Sınıf	71	29,8
	4. Sınıf	153	64,3
Mezuniyet Sonrası Sektörde Çalışma İsteği	Evet	58	24,4
	Hayır	81	34,0
	Kararsız	99	41,6
Toplam		**238**	**100,0**

Tablo 1'de yer alan bulgulara göre, katılımcıların çoğunluğu erkek (%59,7), yaşları itibariyle 21–23 yaş aralığında (%76,1) ve %71,8'inin staj döneminde yiyecek içecek (servis ve mutfak) departmanında çalıştıkları görülmektedir. Ankete cevap verenlerin (%46,6) 1 yıldan az sürede sektörde ve (%66,4) işletmede çalıştığı belirlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (%67,3) 501-1500 TL arasında çalıştıkları işletmeden aylık gelir elde ettikleri, %74,8'inin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik bölümünde, %64,3'ünün 4. sınıfta okuduğu ve %41,6'sının ise mezuniyet sonrası turizm sektöründe çalışma isteğinde kararsız oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 2. İş Değerleri Ölçeği Faktör Analizi

Faktörler ve İfadeler	**Faktör Yükleri**	**Özdeğer**	**Varyans**	**Cronbach's Alpha**
Faktör 1: Bilişsel İş Değeri				
Faktör 1a: Başarma		6,287	17,038	0,654
İşyerinde başarı	0,723			
İlerleme (Yükselme)	0,739			
Gurur duyulacak bir firmada çalışmak	0,594			

İşin statüsü (Konum, mevkii)	0,553			
Faktör 1b: İşi Anlamlı Kılma		2,216	13,661	0,671
İş performansı ile ilgili geri bildirim	0,634			
Anlamlı bir iş yapmak	0,662			
Kişisel gelişim fırsatının olması	0,720			
Yetenek ve bilgiyi kullanmak	0,513			
Faktör 1c: Katkı Sağlama		1,290	10,994	0,689
Örgüte katkı sağlamak	0,842			
İşe katkı sağlamak	0,769			
Faktör 2: Maddesel İş Değeri		1,265	10,970	0,838
Özlük hakları (Sosyal haklar)	0,706			
Uygun çalışma saatleri	0,811			
İş güvencesi	0,795			
Gelir	0,597			
İş koşulları (Rahat, temiz)	0,759			
Faktör 3: Duygusal İş Değeri		1,136	8,307	0,828
Uyumlu çalışma arkadaşları	0,727			
Değer görme	0,749			
İnsanlarla etkileşim	0,605			
Takdir edilme	0,723			
Adil yöneticiler	0,540			
Toplam Varyans ve Güvenirlik			60,970	0,880

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy: KMO = 0,870; Bartlett's Test of Sphericity: χ^2 = 1767,228; P = 0,000

Araştırmada, turizmde lisans eğitimi alan ve 2016 yılı yaz döneminde zorunlu stajını yapmış öğrencilerin iş değerleri önem düzeyine ilişkin ölçek için uygulanan faktör analizi ve güvenirlik analizi (Cronbach's Alpha) sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır. Faktör analizi sonucunda ölçeğin özdeğeri 1'den büyük ve toplam varyansın %60,970'ini açıklayan üç faktör bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda Bilişsel İş Değeri faktörünün üç alt boyuta ayrıldığı tespit edilmiş ve faktör yükleri düşük çıkan "topluma katkı

sağlamak", "bağımsızlık", "işe ilgi duymak" ve "sorumluluk alma" maddeleri ölçekten çıkarılmıştır. Diğer taraftan, ölçek için uygulanan faktör analizinde Bartlett's testi sonucu, faktör analizinin uygulanabileceğini (p<0,01) ve Kaiser-Meyer-Olkin değeri (0,870) ise örneklem hacminin yeterli düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, ölçeğe yönelik hesaplanan Cronbach's Alpha değerinin 0,880 olduğu belirlenmiştir. Bu değerler ölçeğin iç tutarlık düzeyinin yeterli olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2016: 183).

Tablo 3. Öğrencilerin Staj Dönemindeki İş Değerleri Önem Düzeyine Ait Betimsel İstatistikler

İfadeler	$\bar{x}$*	**s.s.**
İş güvencesi	4,61	0,81
Adil yöneticiler	4,57	0,91
Gelir	4,47	0,76
İş koşulları (Rahat, temiz)	4,46	0,88
Uygun çalışma saatleri	4,42	1,05
İlerleme (Yükselme)	4,40	0,82
Yetenek ve bilgiyi kullanmak	4,37	0,72
Gurur duyulacak bir firmada çalışmak	4,35	0,80
İşyerinde başarı	4,34	0,84
Değer görme	4,31	0,94
Kişisel gelişim fırsatının olması	4,29	0,94
Uyumlu çalışma arkadaşları	4,26	0,91
İşin statüsü (Konum, mevkii)	4,26	0,87
Özlük hakları (Sosyal haklar)	4,26	0,98
İnsanlarla etkileşim	4,21	0,82
Takdir edilme	4,20	0,97
İşe katkı sağlamak	4,19	0,76
Anlamlı bir iş yapmak	4,19	0,87
İş performansı ile ilgili geri bildirim	3,92	0,93
Örgüte katkı sağlamak	3,83	0,97

Not: n:238 *5'li Likert Ölçeği

Tablo 3'e bakıldığında, öğrencilerin staj dönemindeki iş değerleri önem düzeyleri arasında "iş güvencesi" ($\bar{x}$=4,61) ifadesinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. "Örgüte katkı sağlamak" ($\bar{x}$=3,83) ve "iş performansı ile ilgili geri bildirim" ($\bar{x}$=3,92) ifadeleri dışındaki ifadelerin çok önemlinin üzerinde olduğu betimsel istatistikî sonuçlarla belirlenmiştir.

Tablo 4. İş Değerleri Alt Boyutlarının Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin t-testi Sonuçları

Boyutlar	**Değişkenler**				**.s.**		**ig (p)**
Bilişsel	Cinsiyet	Erkek	42	,18	,55	1,22	,23
		Kadın	6	,26	,39		

Maddesel	Cinsiyet	Erkek	42	,40	,75	1,16	,25
		Kadın	6	,51	,62		
Duygusal	Cinsiyet	Erkek	42	,20	,77	2,87	,00
		Kadın	6	,47	,55		

Tablo 4'te yer alan bulgulara göre, katılımcıların iş değerlerinin alt boyutları olan bilişsel ve maddesel boyutlar ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı ($p>0,05$), fakat duygusal boyutta anlamlı bir farklılığın olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Kadınların erkeklere oranla duygusal iş değerlerini daha çok önemli kabul ettikleri analiz sonucunda ortaya çıkmaktadır.

4.SONUÇ ve ÖNERİLER

İş değerleri işgörenlerin işyerindeki davranışlarına, düşüncelerine, hislerini yönetmeye rehberlik eden tutumlardır. İşgören tarafından algılanan iş değerleri işgörenin işe, işletmeye ve iş arkadaşlarına yönelik tutum ve davranışlarına yön verecek ve bu da iş yaşamında bireyin motivasyon ve verimlilik düzeyinin belirleyicisi haline gelecektir. Turizm eğitimi almış işgörenlerin çoğunun turizm sektöründe çalışmaya olan negatif yaklaşımlarını etkileyen çeşitli faktörler arasında öğrencilerin iş değeri algısının da önemli rol oynadığı bilim insanları tarafından yapılan çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur.

Ankete katılan öğrencilerin staj süresince veya yaz tatillerinde az bir sürede olsa turizm sektöründe çalıştıkları görülmektedir. Staj veya başka amaçlarla sektörde çalışan öğrencilerin mezuniyetten sonra turizm sektöründe çalışmaya kararsız bir yaklaşım gösterdikleri görülmektedir (%41,6). Sektörde çalışmayı düşünenlerin oranı ise (%24,4) ile düşük bir düzeyde kalmaktadır. Bu durum daha önce yapılmış bilimsel çalışmalarda elde edilen verilerle uygunluk göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin staj dönemindeki iş değerleri önem düzeyleri arasında birinci sırada "iş güvencesi" ifadesi, ikinci sırada "adil yöneticiler", üçüncü sırada "gelir" ve dördüncü sırada ise "çalışma koşulları" gelmektedir. "Örgüte katkı sağlamak" ve "iş performansı ile ilgili geri bildirim" ifadeleri dışındaki ifadelerin çok önemlinin üzerinde olduğu betimsel istatistikî sonuçlarla belirlenmiştir.

Analiz sonuçlarına göre iş değerleri algısında öğrenim görülen bölümler arasında bir farklılık belirlenmemiştir. Öğrencilerin yüksek iş değeri algısına rağmen sektörde çalışma isteklerinde kararsızlık yaşamalarında önemli olan faktörün 2016 yılında yaşanan sektörel krizin büyük etkisi olduğu düşünülmektedir.

Gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre, staj yapan öğrencilerde iş değeri boyutları bilişsel iş değeri (başarma, işi anlamlı kılma ve işe katkı sağlama alt boyutları ile), maddesel iş değeri ve duygusal iş değeri olmak üzere üç boyut olarak belirlenmiştir. Ayrıca kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla duygusal iş değerlerini daha çok önemli kabul ettikleri tespit edilmiştir.

Turizm sektörü tarafından sektöre yeni giren işgörenlere iyi ücret, iyi çalışma koşulları, barınma ve yeme-içme için yeterli olanaklar verilmemektedir. Ayrıca staj döneminde öğrencilerin çalışma şartlarının ve sürelerinin ağır olması, işletmelerin az işgören sayısı ile işlerini gerçekleştirmeye çalıştırmaları önemli sorun olarak görülmektedir. Öğrencilerin iş değerlerinin belirlenmesi ve iş değerlerine önem verilmesi özellikle yüksek işgören devir hızına sahip olan turizm işletmelerinde işgören memnuniyetinin sağlanması ve işgören sadakati oluşturulması açısından büyük önem arz etmektedir. İşgörenlerin iş değerlerinin anlaşılması,

işletmeciler için etkili işgören seçim politikalarının geliştirilmesi, işgören devir hızının azaltılması ve etkili işgören tutundurma programlarının geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

5.KAYNAKÇA

1. Akıner, İ., Esin, N. ve Giritli, H.,(2005) "Türk İnşaat Endüstrisinde İş Değerleriyle İlgili Kültürel Profil", *İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 4, 2, s.47-58.
2. Avcı, N. (2011). Turizm Eğitimi Alan Lisans Öğrencilerinin İş Değerleri: Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, Bahar: 7-18.
3. Bozkurt, S. ve Doğan, A. (2013). İş Değerleri ile İş Etiği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma, Business and Economic Research Journal, Volume 4, Number 4.
4. Buchholz, R. (1978). An Empirical Study of Contemporary Beliefs about Work in American Society, Journal of Applied Psychology, 63,2, 219-227.
5. Büyüköztürk, Ş. (2016). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum. Ankara: Pegem Akademi.
6. Chen, I. H. (1996). *Work values, acculturation and job satisfaction among Chinese immigrant professionals*. ProQuest Newyork University.
7. Chen, J. S., Chu, K. H-L. ve Wu, W-C. (2000). Tourism Student's Perceptions of Work Values: A Case of Ehawanese Universities, *International Journal of Contemporary Hospitality Management,* 12(6): 360-365.
8. Cherrington, D. J. (1980). The Work Ethic: Working Values and Values that Work, Amacom, New York.
9. Chu, K. H. L. (2008). A Factorial Validation of Work Value Structure: Second-order Confirmatory Factor Analysis and its Implications. *Tourism Management*, *29*(2), 320-330.
10. Duman, T., Tepeci, M. ve Unur, K. (2006). Mersin'de Yükseköğretim ve Orta Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Sektörün Çalışma Koşullarını Algılamaları ve Sektörde Çalışma İsteklerinin Karşılaştırmalı Analizi, *Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi,* 17 (1): 51-69.
11. Elizur, D. ve Koslowsky, M. (2001). Values and Organisational Commitment, International Journal of Manpower, 22 (7): 593–599.
12. Elizur, D., Borg, İ., Hunt,R. ve Beck, İ. M. (1991). The Structure of Work Values: A Cross Cultural Comparison, Journal of Organizational Behavior, Vol 12,21-38.
13. Elizur, D. (1996),"Work Values and Commitment ", International Journal of Manpower, Vol. 17 Iss 3 pp. 25 – 30.
14. Elizur, D. (1994). Gender and Work Values: A Comparative Analysis. The Journal of Social Psychology, 134(2), 201-212.
15. Gürdal, M. (2002). Türkiye'de Mesleki Turizm Eğitiminin Yapısal Analizi, Okullaşma Eğitiminin Kalitesi-Staj-İstihdam Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop,* Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü, 391–400.
16. Gürsoy, D., Maier, T. A. ve Chi, C. G. (2008). Generational Differences: An Examination of Work Values and Generational Gaps in The Hospitality Workforce, I*nternational Journal of Hospitality Management*, 27: 448–458.
17. Hofstede, G. (1991). *Culture's Consequences: International Differences In Work-Related Values*, Sage Publications, Abridged Edition, Seventh Printing.

18. Jurgensen,C.E. (1978). "Job preferences: What makes a job good or bad?", *Journal of Applied Psychology*, 63, 3**,** s.267-276.

19. Kasnak, E. (1998). "Çalışanların İş Değerleri ve Bir Özel Sektör Şirketinde Uygulama", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.

20. Kim, S. S. Guob, Y. Wangc, K-C. ve Agrusa, J. (2007). The Study Motivations and Study Preferences of Student Groups From Asian Nations Majoring in Hospitality and Tourism Management Programs, *Tourism Management,* 28: 140–151.

21. Knoop, R. (1994). Work Values and Job Satisfaction. The Journal of Psychology, 128(6), 683-690.

22. Kozak, M. ve Kızılırmak, İ. (2001).Türkiye'de Meslek Yüksekokulu Turizm- Otelcilik Programı Öğrencilerinin Turizm Sektörüne Yönelik Tutumlarının Demografik Değişkenlere Göre Değişimi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,* 12: 9–16.

23. Kubat, U. ve Kuruüzüm, A. (2010). İş Değerleri İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Yapısal Denklem Modelleme Yaklaşımı, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.15, S.3 s.487-505.

24. Kusluvan, S. ve Kusluvan, Z. (2000). Perceptions and Attitudes of Undergraduate Tourism Students Towards Working in the Tourism Industry in Turkey, *Tourism Management,* 21: 251–269.

25. Levy-Le,Boyer, C. (1986). A psychologist's analysis of the work value crisis', International Review of Applied Psychology, 35,53-62.

26. Lu L., Lin, G. C., (2002). "Work Values and Job Adjustment of Taiwanese Workers" Research and Practice in Human Resource Management, Volume: 10, Number: 2,ss: 70-76.

27. Marini, M. M., Fan,P-L., Finley E., Beutel, A., (1996)."Gender and Job Values", Sociology of Education, 69, ss: 49– 65.

28. Meglino, B. M. ve Ravlin, E.C., (1998). "Indivudual values in organizations: Concepts, controversies, and reseach" Journal of Management, Volume:24, No: 3, ss: 351-389.

29. O'Brien, G.E. ve Humphrs, P. (1982)."The Effects of Congruency between Work Values and Perceived Job Attributes upon the Job Satisfaction of Pharmacists", *Australian Journal of Psychology,* 34, s.91-101.

30. Özkan, Ç. (2010). Ege Bölgesindeki 4-5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Örgüt Kültürünün İş Değerlerinin Dönüşümüne Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

31. Pehlivan, R. (2008). Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta olan Öğrencilerin Sektör ile İlgili Tutumlarının Mezuniyet Sonrası Kariyer Seçimine Etkisi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

32. Richardson, S. (2009). Undergraduates' Perceptions of Tourism and Hospitality as a Career Choice, *International Journal of Hospitality Management,* 28: 382–388.

33. Rokeach, M. (1973). The Nature of Human Values, New York: The Free.

34. Ronen, S. (1978). Personal Values: A Basis for Work Motivational Set and Work Attitude. Organizational Behavior and Human Performance, 21(1), 80-107.

35. Ross, L. E., ve Boles, J. S. (1994). Exploring the Influence of Workplace Relationships on Work-related Attitudes and Behaviors in the Hospitality Work Environment, International Journal of Hospitality Management, 13(2), 155-171.

36. Sagie, A., Elizur, D. ve Koslowsky, M. (1996). "Work Values: A Theoretical Overview and a Model of Their Effects", *Journal of Organizational Behavior*, 17, s.503-514.

37. Senatore, P. (2003). Moderating Effects of Work Values on Stressor-Strain Relationships, Master of Science Thesis, San Hose State University.

38. Shafer W.E., Morris, R. E. ve Ketchand, A.A. (2001),"Effects of Personal Values on Auditors' Ethical Decisions", Accounting, Auditing & Accountability Journal, Vol. 14 Iss 3 pp. 254 – 277.

39. Shapira, Z., ve Griffith, T. L. (1990). Comparing the Work Values of Engineers with Managers, Production, and Clerical Workers: A Multivariate Analysis. *Journal of Organizational Behavior*, *11*(4), 281-292.

40. Super, D. E. (1970). Manual for the work values inventory. *Chicago: River-side*.

41. Sverko, B. (1998). The Work Importance Study: Recent Changes of Values in Croatia, *Applied Psychology*, 48(1): 89–102.

42. Taylor, R. N. ve Thompson, M. (1976). Work value systems of young \workers. Acadenıy of Management Journal, 19, 522-536.

43. Teng, C-C. (2008). The Effects of Personality Traits and Attitudes on Student Uptake in Hospitality Employment, *International Journal of Hospitality Management*, 27: 76–86.

44. Uyan, G. (2002). Öğretmenlerin İş Değerleri, Kişilik Özellikleri ve İş Tatminleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul*.

45. Velasco, S. C. (1998). *Work Values: Sources of Variation and Consequences for Earnings Inequality Between Men and Women* (Doctoral dissertation, University of California, Santa Barbara).

46. Warr, P. (2008). "Work values: Some Demographic and Cultural Correlates" Journal of Occupational and Organizational Psyhology, Volume: 81, ss: 751- 775.

47. White, C. (2006). Towards an Understanding of the Relationship Between Work Values and Cultural Orientations, *Hospitality Management*, 25: 699–715.

48. Wollack, S., Goodale, J. G., Wijting, J. P., ve Smith, P. C. (1971). Development of the survey of work values. *Journal of Applied psychology*, *55*(4), 331.

49. Yankelovich D. (1979). 'Work values, and the newbreed'. In: Kerr, C. and Rosow, J. M. (Eds) Work in America: the Decade Ahead, Van Nostrand, New York

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(74)

Yrd. Doç. Dr. Ebru GÜHER*; Prof. Dr. Erdal AÇIKSES**

YENİ GELİŞMELER IŞIĞINDA LOZAN BARIŞ ANLAŞMASI'NI ANLAMAK

UNDERSTANDING THE PEACE TREATY OF LAUSANNE IN THE LIGHT OF NEW DEVELOPMENTS

ÖZ

Tarihten yok edilmek istenen Türk milletinin varoluş mücadelesi olan Milli Mücadele, zor şartlar altında büyük bir zaferle sonuçlanmıştır. Sahada zafer kazanan Türk Hükümeti bunu diplomatik anlamda masa başında da kazanmak için seferber olmuştur. Mudanya Mütarekesi'nden kısa bir zaman sonra Lozan müzakereleri başlamış; çetin geçen müzakereler sonucunda Türkiye'nin bağımsızlığı yani uluslararası varlığı Lozan Barış Anlaşması ile tescil edilmiştir.

Günümüzde Lozan Barış Anlaşması küresel güçler ve şer odakları tarafından çeşitli platformlarında tartışılmaya açılmakta; değiştirilmek ve delinmek suretiyle temel ilkeleri yok edilmek istenmektedir. Bu çalışmada yakın dönem ve günümüz gelişmeleri göz önüne alınarak Lozan Barış Anlaşması'nın çeşitli boyutlarıyla önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lozan Konferansı, Milli Mücadele, Avrupa Birliği.

ABSTRACT

The National Struggle, which is the struggle for existence of the Turkish nation which is wanted to be destroyed in history, has been accomplished with a great victory under difficult circumstances. The victorious Turkish government mobilized to gain this diplomatically at the desk. Lausanne negotiations started shortly after the Mudanya Armistice; as a result of the difficult negotiations, Turkey's independence, ie international presence, was registered with the Lausanne Peace Agreement.

Today, the Lausanne Peace Treaty is being debated on various platforms by global forces and warts; The basic principles are wanted to be destroyed by means of changing and puncturing. In this study, it was tried to emphasize the importance of the various dimensions of the Lausanne Peace Treaty in view of the recent period and recent developments.

Keywords: Lausanne Conference, National Struggle, European Union.

* **Yrd. Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Osmaniye/TÜRKİYE, ebrugur@osmaniye.edu.tr**
* **Prof. Dr. Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Elazığ/TÜRKİYE, eacikses@firat.edu.tr**

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğu, güney ve batı olmak üzere üç temel cephede Türk Milli Mücadelesi başlamıştır(Giritli,1989:278). Doğu cephesinde 16 Mart 1921 yılında Sovyet Rusya ile Moskova Anlaşması imzalanarak doğu sınırımız, Güney cephesinde 20 Ekim 1921 yılında Fransa ile Ankara Anlaşması imzalanarak Güney sınırımız çizilmiştir. Batı cephesinde ise Yunanlılara karşı Büyük Taarruz'un başarıyla kazanılmasından sonra 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi görüşmeleri (Soysal,1983:68) neticesinde Yunan ordusunun Doğu Trakya'yı biran önce terk etmesi kararlaştırılmıştır (Tansel, 1991:212-219). Mudanya Mütarekesi ile savaş olmadan Trakya ve Edirne alınmış; İngiltere Türkiye'nin siyasal varlığını kabullenmiştir.

Mudanya Mütarekesi'nin imzasından kısa bir süre sonra müttefikler,kalıcı barış anlaşması için devletleri ve T.B.M.M. Hükümeti'ni 27 Ekim 1922 tarihli bir nota ile davet etmişlerdir (Sonyel, 2003:290). T.B.M.M. İsmet Paşa (İnönü) baş delege olarak, Trabzon Milletvekili ve Maliye Bakanı olan Hasan Bey (Saka), Sinop Milletvekili ve Sağlık Bakanı olan Dr. Rıza Nur Bey diğer delegeler olarak Lozan'da Türk heyetini temsil etmişlerdir (Şimşir, 2012: 13-15).

GÜNÜMÜZ GELİŞMELERİ ÇERÇEVESİNDE LOZAN BARIŞ ANLAŞMASI MADDELERİ

Lozan'a gidecek heyete hükümet tarafından 14 maddeden oluşan talimat yazısı verilmiştir. Bu talimat yazısı "Misak-ı Milli"nin temel esaslarını içeriyordu. Talimat maddelerinin içinde "Ermeni yurdu" ve "kapitülasyonlar" konusu Türkiye'nin asla taviz veremeyeceği iki konuydu.

Lozan müzakerelerine katılan İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya devleti; Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Sırp-Hırvat ve Sloven Devleti davetli ülkeler arasındadır. Bunun yanında Türkiye'nin isteği üzerine boğazların durumu için Rusya, Ukrayna, Gürcistan, boğazlar ve Trakya sınırı konuları için Bulgaristan ve belirli konular için Belçika ve Portekiz müzakerelerde hazır bulunurken, gözlemci olarak ABD katılmıştır (Gür, 2006: 45).

Türk heyeti uluslararası hukuka göre devletlerin eşit davranmalarını isterken devletler ısrarla Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan bir devlet gözüyle meselelere yaklaşmaya çalışmıştır. İsmet İnönü, müzakereler başlarken Türkiye'nin eşit şartlar altında Lozan'da olduğunu, Mondros'tan değil Mudanya'dan geldiğini ifade etmeye çalışmıştır. Bu görüş çerçevesinde çetin geçen Lozan müzakereleri nihayet 24 Temmuz 1923 tarihinde anlaşmanın imzalanmasıyla sona ermiştir.

Lozan Barış Anlaşması Sevr Anlaşması ile kıyaslandığında şu tablo karşımıza çıkmaktadır: Devletlerin istediği Doğu'da özerk bir Kürdistan ile bağımsız bir Ermenistan kurulamamış, Suriye sınırı ele geçirilemeyip 1921 Ankara Anlaşması'nın teyidi yapılmış, Trakya müttefiklerin eline geçmeyip Karaağaç'ı içine alan Meriç hattı sınır kabul edilmiş, kapitülasyonlar kaldırılmış, azınlıklara geniş değil Türklerle eşit haklar tanınmış, Patrikhanenin siyasi rolleri kaldırılmış, Türk askerinin sayısı sınırlandırılmamış, müttefiklerin kurduğu maliye komisyonu bertaraf edilmiş, Türklerden istenen savaş tazminatı Yunanistan'dan istenmiştir (Şimşir,2012: 471-666).

Lozan Barış Anlaşması ile Misak-ı Milli'nin temel ilkeleri yerine getirilirken taviz verilen bazı maddeler de Türkiye'nin daha sonradan kendi lehine çevireceği meselelerdir. Örneğin Boğazlar konusunda 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması, 1939'd a Hatay'ın Türkiye'ye katılması gibi.

93 yıl önce Lozan'da istediğini elde edemeyen küresel güçler özellikle Avrupa Birliği ve Büyük Ortadoğu Projesi maskesi altında ve farklı yöntemlerle günümüzde gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında Ortadoğu toprakları günümüzde küresel güçler tarafından şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Bu noktadan hareketle özellikle Musul bölgesi önemli bir yere haizdir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Musul Lozan'da değil 1870'li yıllardan başlamak suretiyle yavaş yavaş

kaybedilmeye başlanmıştır. Bu bölgeler 1915-1917 yıllarında İngiltere, Fransa ve Rusya arasındaki anlaşmalara bağlı olarak (4 Mart-10 Nisan 1915 tarihli İstanbul Anlaşması, 26 Nisan 1915 tarihli Londra Anlaşması, Nisan-Ekim 1916 tarihli Sykes-Picot Anlaşması ve Nisan-Ağustos 1917 tarihli Saint-Jean de Maurienne Anlaşması) şekillenmiştir. İngiltere Musul bölgesini Milli Mücadele esnasında Türk hükümetine kaptırmamak için çeşitli oyunlara başvurmuş özellikle Doğu Anadolu'da etnik bölücülük başlatarak Kürt aşiretlerini isyana teşvik etmiştir (Uluğbay, 2005:84-94).

Lozan müzakereleri esnasında Türk heyeti Musul'un nüfusun çoğunluğunun Türk olduğu, coğrafi ve siyasi bakımdan Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olduğu gerekçeleriyle bu bölgede halk oylamasının yapılması gerektiğini ifade ederken (Aydemir, 1966:229); İngiltere bu gerekçelerin hiçbirini kabul etmeyerek konunun müzakerelerden sonra Milletler Cemiyetine havale edilmesini istemiştir (Kürkçüoğlu, 1978: 277-278).

Esasen bu konuya Mustafa Kemal Atatürk'ün dile getirdiği gibi *"Türk tarafı olaya vatan gözüyle, İngiltere ise petrol gözüyle bakıyordu"*(Gür, 2006: 66). Günümüzde bu bölgeler üzerinde şer odaklarının oyununu o dönemde Mustafa Kemal Atatürk şu sözlerle ifşa etmiştir: *"İngilizler orada bir Kürt Hükümeti teşkil etmek istiyorlar. Bunu yaptıkları takdirde bu fikir bizim hududumuz dahilindeki Kürtlere de sirayet edebilir"* (İnan, 1982:45). Bu zihniyet sadece o dönemde değil günümüzde yaşanan gelişmelere de ışık tutmaktadır.

Küresel güçler tarihten günümüze Türkiye'de yaşayan azınlıklar üzerinden iç işlerimize müdahale yöntemini benimsemiştir. Zira Lord Curzon 18 Kasım 1918 tarihinde Avam Kamarası'nda; *"Kürt, Arap, Ermeni, Rum ve Yahudilerin Türk egemenliğinden kurtarılacağını"* dile getirmişti (Bozkurt, 2003:484).

1990 yılından itibaren Avrupa Birliği Türkiye'deki azınlıklar konusuna özel olarak ilgilenmeye başlamıştır (Taşdemir, Saraçlı, 2007:25). İnsan hakları maskesi altında Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye dayattığı Lozan'da olmayan azınlık kavramına ilişkin dört farklı unsura atıf yapılmaktadır. Bunlar; Kürt asıllı Türk vatandaşlar, ikincisi Lazlar, Araplar, Çerkezler vs., üçüncüsü Lozan Barış Anlaşması'nda azınlık olarak tanımlanmayan Süryaniler gibi Hristiyan unsurlar, dördüncüsü ise Sunni çoğunluk içinde yer almayan Alevi vatandaşlardır (Güven, 2005:89).

Bu talep Türkiye'nin tam bağımsızlığına, üniter yapısına, birleştirici unsuruna ters düşmekte; Lozan Anlaşması ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Zira Lozan Anlaşması'nda kabul edilen azınlık kavramıyla ifade edilen Müslüman olmayan Rum, Ermeni, Musevi ve Süryani topluluklarıdır. Dönemin Vakit gazetesi yazarı Ahmet Şükrü Esmer 23 Aralık 1922 tarihinde bu konuyla ilgili olarak "*Devletler azınlıklar hukukunun gayr-i Müslimlerden başka Çerkezler, Lazlar, Kürtler gibi Türk olmayan vatandaşlarımızı da kapsaması gerektiğini teklif etmişlerdir. Devletlerin görüşü o kadar haksız görünmektedir ki bu teklifin özel bir maksatla ortaya atıldığı anlaşılmaktadır"* (Gür, 2006: 84) şeklindeki sözlerle adeta günümüzdeki benzer olaylara ışık tutmuştur.

Türkiye Lozan Barış Anlaşması'ndan günümüze kadar Türkiye'de yaşayan Müslüman olmayanlara karşı tüm yükümlülüklerini fazlasıyla yerine getirmektedir. Bunun yanında Türk tarihinin hiçbir döneminde gerek örf/adetlerimizde gerekse iç hukuk ve devletler hukukunda ülkemizde Müslüman azınlık kavramı olmamıştır (Şimşir, 2005:195). Bu hassasiyeti tarihten günümüze özenle muhafaza eden ve gereklerini yerine getiren Türkiye'nin iç ve dış şer odaklarına karşı her daim uyanık olması gerekmektedir.

Avrupa Parlamentosu tarafından 19.06.1996 tarihinde alınan bir kararda ise *"Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Türkiye'nin doğusunda kısa bir süre önce sürdürdüğü askeri operasyonlardan ve Kürdistan'daki anlaşmazlığa barışçıl bir çözüm bulma yollarını aramayı reddetmesinden büyük kaygı duymaktadır"* demekte Kürdistan sözüyle açık bir biçimde Sevr hortlatılmak istenmektedir Avrupa Birliği'nin "Yerel Yönetimleri Güçlendirme" bahanesiyle doğu ve güneydoğuda yapmak istediği faaliyetler de bu

çerçevede değerlendirilmelidir (Güven, 2005: 89, 92).

Avrupa Parlementosu'nun 2004 yılında İlerleme Raporu'nda "*Ekümenik Patrik dinsel unvanının aleni olarak kullanılması hâlâ yasaktır ve bazı dini azınlık kiliselerinin başkanlarının seçilmesi, hâlâ sıkı şartlara bağlıdır"* (Güven, 2005: 90) şeklindeki ifadeleri Lozan Barış Anlaşması'nda siyasi rollerden arındırılan ve sadece dini yetkiler verilen Fener Rum Ortodoks Patrikhaneye yeni ayrıcalıklar verileceğinin adım sesleridir.

"Patrikhane", "Evrensel Patrikhane" söylemleriyle patrikhanenin statüsünü değiştirmek isteyen Yunanistan, Vakıflar ve Heybeliada Okulu konularını her daim güncel tutup bunu Türkiye'ye farklı kanallarla bir baskı aracı kullanmak istemektedir.

Günümüzde patrikhanenin din maskesi altında yürüttüğü çeşitli siyasal faaliyetleri (yurtdışından gelen devlet ve siyaset adamlarının patrikle görüşmesi, Heybeliada ve başka yerlerde eğitim kurumu açma ve yönetmesi talepleri, çeşitli uluslararası toplantılar düzenlemesi gibi) hem Lozan Barış Anlaşması'na hem de laiklik ilkelerine ters düşmektedir. Bu bağlamda *"patriğin sadece dinsel yetkilerinin olduğu vurgulanmalı, yurt içi ve dışı gezileri kontrol altına alınmalı, patrik ile görüşmeye gelen devlet ve siyaset adamları denetlenmeli, patriğin düzenlemiş olduğu uluslararası toplantılara izin verilmemeli, Heybeliada Ruhban Okulu'nun uluslararası okul olarak açılması engellenmeli, Patrikhane'nin çevresindeki binaları istimlâk etme konusu, tapu müdürlükleri ve belediyeler tarafından takip edilmelidir"* (Ercan, 2011:547-553).

Lozan Barış Anlaşması'nın 45. Maddesi ile Batı Trakya'daki Müslüman Türklerin durumu güvence altına alınmıştır. Fakat günümüzde Yunanistan'ın bu bölgede yaşayan vatandaşlarımıza yönelik asimilasyon politikası Lozan'ın ilgili maddesini ihlal anlamı taşımaktadır. Yunanistan çeşitli yollarla Yunanistan uyruklu olarak yaşayan Batı Trakyalı Müslüman Türklerin kazandığı hak ve özgürlükleri Avrupa Birliği çerçevesinde bireysel haklara indirgemeye çalışmaktadır. Batı Trakya'da yaşanan problemlerin başlıcaları; müftülerin kadı sıfatıyla yargılama yetkilerinin sınırlandırılması, başmüftülük kurumunun açılmasının yasaklanması, Müslüman Türklerin cemaat liderlerini, heyet/kurullarını seçmelerine izin verilmemesi ve bunların vakıflarının mülk edinme haklarının olmayıp kamulaştırmaya çalıştırılması, Müslüman Türklere ait tarihi ve kutsal yerlerin korunamaması, eğitim-öğretim hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması gibi antidemokratik uygulamalardır (Cin,2009: 151-157-165).

Yunanistan Batı Trakya'da Müslüman Türklerin kendilerine tanınmış olan haklarını engellemeye çalışmaktadır. Türkiye'de yakın dönemde azınlıkların vakıf mallarının iade edilmesiyle başlayan süreç, aynı şekilde Batı Trakya'daki Müslüman Türkler için de uygulanmalıdır.

Lozan görüşmelerine giderken Türk heyetine verilen talimatta kesinlikle taviz verilmemesi gereken konuların başında Ermeni Yurdu meselesi geliyordu. Ermeniler isteklerini kabul ettirmek için Lozan'da bir Ermeni bürosu açmışlardır (Kodaman, 2002: 444). Ermenileri temsil edecek heyet Azınlıklar Alt Komisyonu'nda dinlenmiş; fakat görüşmelere katılmalarına izin verilmemiştir (Gürün, 2001:384).

Lozan'da Ermeni yurdu iddiaları kesin bir dille reddedilmiş, Türkiye'ye yaşayan Ermenilerin diğer azınlıklar gibi eşit statüde oldukları ifade edilmiştir. Geçmişte suni olarak ortaya çıkardıkları Ermeni meselesini günümüzde benzer politikalar çerçevesinde devam ettiren devletler, sözde Ermeni soykırımını dillendirmek suretiyle Türkiye aleyhine karalama kampanyası yürütmektedirler.

Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de sınırların yeniden çizilip şekillendirildiği, Türkiye'nin güneyinden tampon bölgelerin oluşturulmaya çalışıldığı bu hassas dönemde Kıbrıs adası üzerinde Türkler azınlık konumuna düşürülmeye çalışılmaktadır. Bunun dışında Yunanistan Ege Hava Sahası, Ege Kıta Sahanlığı, kendi karasularını on iki mile çıkarma hevesi, Türkiye'ye yakın olan fakat Lozan'da netliğe kavuşmamış Ege kayalıkları sorununu daima gündemde tutarak Ege bölgesinde Türkiye'yi dar bir alana sıkıştırmaya çalışmaktadır. Kıbrıs adası başta olmak üzere Yunanistan'ın taciz ettiği ve güvenliğimizi tehlikeye düşürecek adalar başta olmak üzere bölge üzerindeki faaliyetlerinin engellenmesi yönünde politikalar belirlemek

kanaatimizce Türkiye lehine olacaktır.

SONUÇ

Tarihi bir vakanın sağlıklı olarak tespitinde en önemli unsur, dönemin "zaman" ve "mekân" kavramlarının iyi analiz edilmesidir. Şüphesiz analiz süzgecinden geçirilen olaylar; insanoğlunun bugünü anlamasına geleceğine de yön vermesine birer vesile olurlar. Bugün tartışmaya açılan ve temel ilkelerinden taviz verilmeye çalışılan Lozan Barış Anlaşması'nın önemini anlayabilmek için o dönemin koşullarını iyi irdelemek gerekmektedir. Tabiri yerindeyse "tarih dönemin şartlarında değerlendirilmelidir". Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün dediği gibi *"Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır."*

Ordusu tükenmiş, kaynakları yok olmuş, gençliği erimiş nüfus, toprakları harap edilmiş bir milletin içinde bulunduğu zor koşullar Lozan Barış Anlaşması öncesinde Türk milletinin genel ahvalidir. Bu ahval karşısında Türk milleti Gazi Mustafa Kemal'in liderliğinde teslimiyetçi bir politika izlememiş her ne şartlar altında olursa olsun Milli egemenlik düsturundan vazgeçmemiştir.

Türkiye en zor günlerde bağımsızlığı için mücadeleden vazgeçmemiş savaş sahasında kazanılan zafer, diplomatik anlamda Türkiye'nin temel ilkelerinden taviz vermeden Lozan'da gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Lozan'ı hazmedemeyen küresel güçlere ve şer odaklarına karşı Türkiye, üniter yapısını muhafaza etmek için, devletin varlık ve toprak bütünlüğünün tapusu olan Lozan'ın temel ilkelerine sadık kalmalı, toplumu kutuplaşmaya sevk edecek tartışmalardan uzak durmalıdır.

Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik dış politikasına yön veren Lozan aynı zamanda Türk dış politikasının ana hatlarını belirlemiştir (Erhan, 2005:15). Lozan bu anlamda Türkiye'yi uluslararası sistemde tüm devletlerle eşit, aynı zamanda ulus-devlet çerçevesi içinde değişime uyum sağlamayı mümkün kılan bir belgedir (Turan, 2005:302). Bu noktadan hareketle Türkiye Lozan'a bağlı kılarak aynı zamanda onun eşitlik ve gelişime açık yönünden de istifade ederek yeni dünya düzeninde hak ettiği yeri almalıdır.

KAYNAKÇA

1. Aydemir, Şevket Süreyya (1966), İkinci Adam, Cilt: I, İstanbul.
2. Bozkurt, Gülnihal (2003), "Sevr'i Bilmek Lozan'ı Anlamak", Cilt: XIX, S. 56, ss.483-505.
3. Cin, Turgay, (2009), "Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 11, Sayı: 1, 2009, ss.147-179.
4. Ercan, Yavuz, (2011), Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Azınlık Sorunu (İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Kalan Sorunlar), Ankara.
5. Erhan, Çağrı, (2005), "Lozan'ın Genel Çerçevesi", 80. Yılında 2003 Penceresinden Lozan Sempozyum Bildirileri, 6 Ekim 2003, Ankara, ss.11-17.
6. Giritli, İsmet, (1989), "Mondros'tan Mudanya'ya Sevr'den Lausanne'a", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C:V, S:14, ss.277-284.
7. Gür, Ebru, (2006), Lozan Konferansı'nın Türk Basınına Yansımaları, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
8. Gürün, Kamuran (2001), Ermeni Dosyası, Rüstem Yayınları, Ankara.
9. Güven, Tezer Türkan, (2005), Lozan Barış Antlaşması Çerçevesinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinin Değerlendirilmesi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
10. İnan, Arı, (1982), Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Türk Tarih

Kurumu Yayınları, Ankara, 1982.

11. Kodaman, Barçın, (2002), "1920 Sevr 1923 Lozan Anlaşmaları ve Ermeniler", Yeni Türkiye Ansiklopedisi (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı II), Sayı: 44, Ankara.

12. Kürkçüoğlu, Ömer, (1978), Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

13. Sonyel, Selahi, (2003), Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C:II, TTK Yayınları, Ankara.

14. Soysal, İsmail, (1983), Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945), C:1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

15. Şimşir, Bilâl N., (2005), "Lozan'a Göre Azınlıklar", 80. Yılında 2003 Penceresinden Lozan Sempozyum Bildirileri, 6 Ekim 2003, Ankara, ss.171-195.

16. Şimşir, Bilâl N., (2005), Lozan Günlüğü, Bilgi Yayınevi, Ankara.

17. Tansel, Selahattin, (1991), Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C:IV, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

18. Taşdemir, Hakan, Saraçlı, Murat, (2007), "Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, No: 8 ss.25-35.

19. Turan, İlter, (2005), "Globalleşme Açısından Lozan", 80. Yılında 2003 Penceresinden Lozan Sempozyum Bildirileri, 6 Ekim 2003, Ankara, ss.293-302.

20. Uluğbay, Hikmet, (2005), "Musul Sorunu", 80. Yılında 2003 Penceresinden Lozan Sempozyum Bildirileri, 6 Ekim 2003, Ankara, ss.83-96.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/SON-BAHAR, Sayı: 32
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/AUTUMN, Issue: 32
(75)

Arş. Gör. Pakize URFALI DADANDI*
Arş. Gör. İbrahim DADANDI**
Prof. Dr. Hikmet YAZICI***

ÖĞRETMEN ADAYLARININ BEKTAŞİ FIKRALARINDA VURGULANAN DEĞERLERİ FARK ETME DÜZEYLERİ

TEACHER CANDIDATES' LEVEL OF DETECTING VALUES EMPHASIZED IN BEKTASHI ANECDOTES

ÖZ

Bektaşi geleneğinin ürünleri olan Bektaşi fıkraları değerler eğitiminde, öğretim malzemesi olarak kullanılabilir. Bu çalışmada öğretmen adaylarının Bektaşi fıkralarında vurgulanan değerleri ne düzeyde fark edebildikleri incelenmiştir. Bu yolla öğretmen adaylarının yeterliklerini değerlendirmek hedeflenmiştir. Çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi Türkçe öğretmenliği ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümlerinde öğrenim gören 160 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

Tarama ve nedensel karşılaştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen formla toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik teknikleri ile bağımsız t testi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, öğretmen adaylarının Bektaşi fıkralarında vurgulanan değerleri keşfetme konusunda yetersiz oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen eğitim programlarında değerler eğitimi ile ilgili çalışmalara yer verilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, Bektaşi fıkraları, öğretmen adayları.
JEL Kodu: I20.

ABSTRACT

Bektashi anecdotes that the products of Bektashi tradition can be used as teaching materials in the education of values. In this study, it was examined whether teacher candidates can detect the values emphasized in the Bektashi anecdotes. In this way, it was aimed to evaluate the competence of teacher candidates. The study was conducted with 160 students studying in Turkish language teaching and guidance and psychological counseling departments of Karadeniz Technical University.

Descriptive and casual comparative methods were used and the data were with the form developed by researches. Data were analyzed by descriptive statistics techniques and independent t test. As a result of the study, it was concluded that the teacher candidates were inadequate to detect the values emphasized in Bektashi anecdotes. It was evaluated that it would be beneficial to include activities on values education in teacher education programs.

Keywords: *Values education, Bektashi anecdotes, teacher candidates.*
JEL Code: *I20.*

1. GİRİŞ

Küreselleşmeyle birlikte toplumlar arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması ve toplumsal yapıların hızlı değişmesi eğitim-öğretim faaliyetlerinden yeni beklentilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin yeni bilgi ve beceriler kazanmalarına yardımcı olmak kadar içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamalarına rehberlik edecek değerleri edinmeleri de önem kazanmıştır.

Değerler; bireyin davranışlarına rehberlik eden, seçimlerinde ve değerlendirmelerinde dayanak noktası olarak işlev gören temel inançlar, ilkeler veya idealler olarak tanımlanmaktadır (Halstead, 1996; Turan ve Aktan, 2008). Bunlar birey tarafından özümsenerek onun duygu, davranış ve kararlarına yön verecek bir inanç sistemi oluştururlar. Bireyin sahip olduğu değerlerin oluşturduğu bu inanç sistemi yaşam biçimini de büyük oranda belirler. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus ise değerlerin sadece bireysel boyutunun olmadığıdır. Nitekim bireyin içinde yaşadığı sosyal grup ve toplum tarafından paylaşılan sosyal değerlerin de varlığı söz konusudur. Sosyal değerler, toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmiş temel kural ve kaideleri içerir. Bunlar toplumun beraberliği, işleyişi ve devamlılığı için önemlidir. Aynı zamanda toplumun ulaşmak istediği hedefleri, arzu ettiği güzel tutum ve davranışları kapsar. Bir nevi toplumun ideal duygu, düşünce ve davranış biçimlerini ortaya koyar (Ulusoy ve Arslan, 2014). Sosyalleşme süreciyle yeni nesle aktarılan bu ortak değerler, toplumu oluşturan bireyler arasında duygu, düşünce ve amaç birliğinin oluşmasını ve sürmesini sağlar. Bu süreç hem mevcut toplumsal yapının devam ettirilmesine hem de bireyin bu yapıya uyum sağlamasına ve bu yapının içinde varlığını devam ettirmesine yardımcı olur (Genç ve Eryaman, 2008).

Toplumsal bütünlüğün ve huzurun sürdürülmesi ancak toplum tarafından özümsenmiş ortak değerlerin yeni nesillere aktarılması ile mümkündür. Yeni nesillere değer aktarımını sağlamada ise en planlı ve sistemli süreç olarak eğitim-öğretim faaliyetleri görülmektedir. Bu nedenle, toplumsal değerlerin yeni nesillere aktarılması ve öğretilmesi günümüzde eğitimin hedefleri arasında yer almaktadır. İlk olarak 1920'li yıllarda Amerika'da karakter eğitimi adıyla başlayan bu faaliyetler günümüzde birçok ülkede ahlak eğitimi, etik eğitimi, değerler eğitimi ve toplumsal eğitim gibi farklı isimler altında sürdürülmektedir (Meydan, 2014; Ulusoy ve Arslan, 2014). Türkiye'de ise değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar 1995'te başlamış, 2010 yılından itibaren hız kazanmıştır. Bu süreçte değerler eğitiminin öğrencilere nasıl verileceği konusunda belli bir yönelim olmamış, farklı yöntemlere başvurulmuştur. Değerler ya diğer derslerden ayrı bir ders kapsamında öğretilmeye çalışılmış ya da diğer derslerin içerisinde ele alınmıştır. Günümüzde ise ikinci yöntem uygulanmakta olup, değerler eğitimi diğer derslerin konuları içerisinde verilmeye çalışılmaktadır (Cihan, 2014). Bununla birlikte değerler eğitiminin daha etkin şekilde yürütülebilmesi için farklı ve ilgi çekici ilave etkinliklere de başvurulmalıdır. Bu amaçla mizahtan yararlanılabilir. Mizah eğitimde kullanılabilecek güçlü bir materyaldir. Derslerde mizaha yer verilmesi bilginin kodlanmasını ve hatırlanmasını kolaylaştırır. Ayrıca öğrencilerin derse dikkatini ve güdülenmesini artırarak elverişli bir öğrenme ortamının oluşturulmasına yardımcı olur (Balta, 2016). Nitekim pek çok araştırmada, öğrenme etkinliklerinde mizah kullanmanın, öğrencilerin eğitsel performansı ve öğrenme düzeyleri üzerindeki olumlu etkisine dikkat çekilmektedir (Savaş, 2013; Wanzer, Frymier ve Irwin, 2010). Bu bakımdan Türk mizahının en güçlü unsurlarından olan fıkralar, öğretimde kullanılabilecek değerli bir hazine olarak değerlendirilmektedir (Tekşan, 2012).

Fıkralar halk edebiyatının sözlü ürünlerindendir. Anadolu'nun zengin halk kültürü içinde doğmuş "Temel fıkraları","Nasrettin Hoca fıkraları" ve "Bektaşi fıkraları" gibi farklı fıkra tipleri bulunmaktadır. Bektaşi fıkralarının temel kaynağını oluşturan Alevi-Bektaşi geleneği, değerler ve değerler eğitimi üzerine kuruludur. Dolayısıyla bu fıkralarda hoşgörü, saygı, yardımseverlik ve adalet gibi temel insani değerlerin sıkça vurgulandığı görülmektedir. Bu nedenle, Bektaşi fıkralarının değerler eğitiminde kaynak olarak kullanılabileceği belirtilmektedir (Yalçınkaya, 2015).

Bektaşi fıkraları mizahi ve eğitici yönleri içinde barındıran sözlü halk edebiyatı ürünleridir. Bu nedenle

Yalçınkaya'nın (2015) önerdiği gibi değerler eğitiminde öğrenciler açısından dikkat çekici öğretim materyalleri olabilir. Bununla birlikte, bu malzemenin etkin şekilde kullanılması öğretmen yeterlikleri ile doğrudan ilgilidir. Çünkü öğretmenler, Bektaşi fıkralarının içeriğinde vurgulanan değerleri öğrencilere aktarabilmek için öncelikle kendileri bu değerlerin neler olduğunu fark edebilmelidir. Bu da öğretmenlerin, öğrencilere kazandırılması gereken değerlerin kavramsal içeriği konusunda donanımlı olmalıdırlar. Alan yazında değerler eğitimi konusunda öğretmenlerin görüşleri (Balcı ve Yanpar-Yelken, 2013) ve öz-yeterlik inançları (Şahin ve Katılmış, 2016) üzerine incelemelerin yapıldığı çalışmalar yer almaktadır. Bununla birlikte, alan yazında öğretmenlerin değerler eğitimi konusundaki yetkinliklerini belirlemeye dönük bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada öğretmen adaylarının Bektaşi fıkralarında vurgulanan değerleri fark etme düzeylerinden hareketle, değerler eğitimi konusundaki yetkinliklerini değerlendirmek amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Nicel araştırma yaklaşımının benimsendiği bu çalışmada, tarama ve nedensel karşılaştırma modelleri kullanılmıştır. Bir grubun belirli özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla verilerin toplandığı çalışmalar, tarama araştırmaları olarak adlandırılmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014, s.14). Nedensel karşılaştırma araştırmalarında ise çeşitli insan grupları arasındaki farklılıkları, nedenleri ve sonuçları bağlamında incelemek amaçlanmaktadır. Grup farklılığının bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla bağımsız değişken olarak belirlenen gruplar birbiri ile karşılaştırılmaktadır (Frankael ve Wallen, 2009: 363).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, Karadeniz Teknik Üniversitesi Türkçe öğretmenliği (TÖ) ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık (RPD) bölümlerinin 3. ve 4. sınıflarına devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada, mesleki becerilere yönelik derslerin çoğunu almış olmaları nedeniyle çalışma grubu 3. ve 4. sınıflardan oluşturulmuştur. Toplam 160 kişiden oluşan çalışma grubunun 41'i (%25.6) erkek, 119'u (%74.4) ise kadındır. Katılımcıların 73'ü (%45.6) Türkçe öğretmenliği, 87'si (%54.4) rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümünde öğrenim görmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Bektaşi Fıkralarında Anlatılan Değerleri Ölçme Formu

Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu formda, ana fikirlerinde çeşitli değerlerin vurgulandığı 14 adet Bektaşi fıkrası yer almaktadır. Formun açıklamalar kısmında, fıkralarda yer alan değerlerin isimleri toplu olarak verilmiştir. Ancak, katılımcıların doğru cevabı tesadüfî olarak bulmalarını önlemek için 25 değer ismi yazılmıştır. Katılımcılardan her fıkrayı okumaları ve verilen listedeki değerlerden en çok hangisinin o fıkrada vurgulandığını boş bırakılmış kısma yazmaları istenmiştir. Birden fazla değer yazan katılımcıların ilk yazdıkları değer cevap olarak kabul edilmiştir. Formda yer alan fıkralar alan yazındaki çeşitli kaynaklardan derlenmiştir. Formu geliştirme aşamasında öncelikle her fıkranın vurguladığı değer belirlenmiş, kapsam geçerliliğini sağlamak için alan uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur.

2.4. Verilerin toplanması

Veriler, 2015-2016 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde toplanmıştır. Ölçme araçlarının uygulanması sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde katılımcılara çalışmanın amacı ve içeriği hakkında bilgi verilmiş, gönüllü olan öğretmen adaylarıyla uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

Uygulamalar yaklaşık 25 dakikada tamamlanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 17.0 paket programı ile yapılmıştır. Verilerin analizi için öncelikle katılımcıların verdikleri cevaplar sayısallaştırılmıştır. Katılımcılara, doğru bildikleri her değer için bir(1) puan verilmiş, yanlış cevaplar içinse puan verilmemiştir. Böylelikle en düşük puanın sıfır (0) en yüksek puanın 14 olduğu bir değerlendirme sistemi oluşturulmuştur. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik teknikleri ve bağımsız t testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmada öncelikle katılımcıların ölçme formundan elde ettikleri toplam puanlar ve bu puanlara ait tanımlayıcı istatistik değerleri hesaplanmıştır. Buna göre katılımcıların "Bektaşi Fıkralarında Yer Alan Değerleri Belirleme Formu"ndan elde ettikleri puanların ortalaması 5.99±1.99, aralığı ise 1-12'dir. Bütün sorulara doğru cevap veren hiçbir katılımcı bulunmamaktadır. Katılımcıların puanlarının dağılımına ilişkin grafik aşağıda sunulmuştur.

Şekil 1. Katılımcıların Formdan Elde Ettikleri Toplam Puanların Frekansları

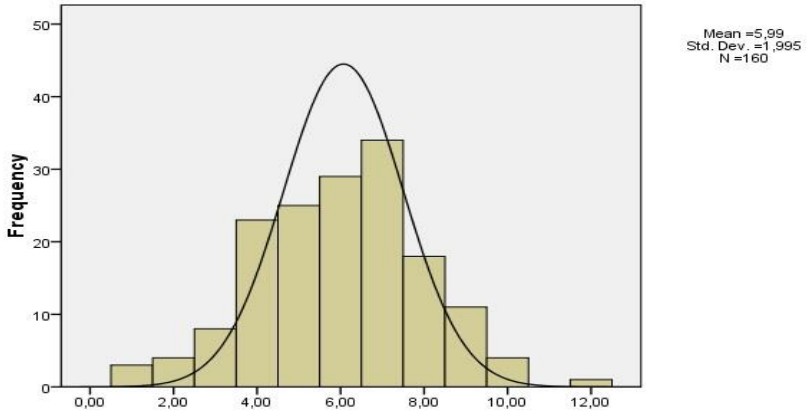

Şekil 1'de yer alan dağılım grafiğinde görüldüğü üzere, çalışmaya katılan öğretmen adaylarının büyük bir kısmı 4 ila 8 fıkrada yer alan değerleri doğru bilmişlerdir. Bunun yanı sıra 4'ten az doğru cevabı olan öğrenci sayısı, 8'den fazla doğru cevabı olan öğrenci sayısından fazladır. Öğretmen adaylarının pek azı 10 ve üstünde değeri doğru belirlemişlerdir. Her bir fıkrada vurgulanan değerin katılımcıların kaç tanesi tarafından doğru bilindiği aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 1. Fıkralarda Vurgulanan Değerlerin Doğru Cevaplanma Sayılarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Doğru		Yanlış	
Fıkranın Vurguladığı Değer	f	%	f	%
Empati	1	8	3	2
	28	0	2	0
Yardımseverlik	9	6	6	4
	6	0	4	0
Doğruluk ve Dürüstlük	1	8	3	1

	30		1.3		0		8.7		
Adalet		8		5		7		4	
	5		3.1		5		6.9		
Kanaatkârlık		5		3		1		6	
	7		5.6		03		4.4		
Alçak Gönüllülük		3		2		1		7	
	6		2.5		24		7.5		
Sorumluluk		3		2		1		7	
	5		1.9		25		8.1		
Yaşamın Değeri		4		2		1		7	
	4		7.5		16		2.5		
Merhamet		1		6		6		3	
	00		2.5		0		7.5		
Sabır		6		4		9		5	
	5		0.6		5		9.4		
Hoşgörü		4		2		1		7	
	3		6.9		17		3.1		
Bağımsız ve Özgür Düşünme		5		3		1		6	
	6		5		04		5		
Çalışkanlık		3		2		1		7	
	6		2.5		24		7.5		
Barış		4		3		1		7	
	8		0		12		0		

Çalışmaya katılan öğretmen adayları tarafından en yüksek oranda doğru bilinen değerlerin sırasıyla doğruluk ve dürüstlük (%81.3), empati (%80), merhamet (%62.5) ve yardımseverlik(%60) olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık öğretmen adayları tarafından en düşük doğru bilinme oranlarına sahip değerlerin ise sorumluluk (%21.9), alçak gönüllülük (%22.5), çalışkank (%22.5) ve hoşgörü (%26.9) olduğu bulunmuştur. Bunun yanında Tablo 1'de sadece beş fıkrada yer alan değerlerin (empati, yardımseverlik, doğruluk ve dürüstlük, adalet ve merhamet) öğretmen adaylarının yarısından fazlası tarafından doğru bilindiği görülmektedir.

Katılımcıların "Bektaşi Fıkralarında Yer Alan Değerleri Belirleme Formu"ndan elde ettikleri toplam puanların cinsiyetlerine ve öğrenim gördükleri alanlara göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için t testi yapılmıştır. Bu analizlere ait sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Formdan Elde Ettikleri Toplam Puanların Cinsiyet ve Bölüm Değişkenlerine Dayalı Farklılıkları

Değişken		N	Ort.	SS	*t*	*p*
Cinsiyet	Kız	119	6.01	1.95	.16	.87
	Erkek	41	5.95	2.13		
Bölüm	RPD	87	6.22	1.86	1.56	.12
	TÖ	73	5.72	2.12		

Tablo 2'de görüldüğü üzere kızların ölçme formundan elde ettikleri puanların ortalaması, erkeklerin

puanlarının ortalamasından daha yüksektir. Ancak bu fark istatiksel olarak anlamlı değildir (t=.16, p>.05). Benzer şekilde RPD bölümü öğrencileri fıkralarda vurgulanan değerleri belirlemede Türkçe öğretmenliği bölümündekilere kıyasla daha başarılıdırlar. Ancak istatistiksel olarak iki grup arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (t= 1.86, p>.05).

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Hacı Bektaş Veli'nin öncülüğünü yaptığı Bektaşilik geleneği ve bu geleneğin ortaya koyduğu değerler Türk kültürel mirasının önemli bir parçasıdır. Bununla birlikte Yazıcı (2014) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adaylarının Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilikle ilgili bilgi düzeylerinin, kendilerinden beklenen genel kültür yeterlikleri ile örtüşmeyecek şekilde düşük olduğu saptanmıştır. Bu çalışmaya katılan öğretmen adayları Bektaşi Fıkralarında Anlatılan Değerleri Ölçme Formu'ndan ortalama 5.99 puan almışlardır. Formdan alınabilecek toplam puanın 14 olduğu göz önüne alındığında, öğretmen adaylarının fıkralardaki değerleri doğru cevaplama oranının %40 civarında olduğu görülmektedir. Çalışmada yer alan hiçbir öğretmen adayının formdan tam puan elde edememesi de ayrıca dikkate değer bir bulgudur. Bunlardan hareketle, öğretmen adaylarının Bektaşi fıkralarında vurgulanan değerlerin neler olduğunu fark etme konusunda yetersiz oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılan fıkralar Bektaşi geleneğinin bir ürünü olsalar da bu fıkraların ana fikirleri toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen değerleri içermektedir. Bu nedenle, öğretmen adaylarının fıkrada geçen olayın analizini yaparak hangi değere girdiğini keşfetmede başarısız olmaları, kavramsal açıdan değerlerin anlamına yeterince hâkim olmadıklarını düşündürmektedir. Bu nedenle öncelikle değer olarak adlandırılan kavramın ne olduğunun öğretilmesinin bir başka ifadeyle kavram öğretiminin önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, öğretmen adaylarının fıkralardaki değerleri fark etme düzeylerinin cinsiyetlerine ve alanlarına göre farklılaşmaması bu durumun cinsiyet rolleri ve eğitim programı gibi faktörlerden bağımsız, daha genel bir sorun alanı olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, Bektaşi fıkralarının değerler eğitiminde etkin bir şekilde kullanılması için öğretmen adaylarının değerler hakkındaki bilgi düzeylerinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Değerler eğitimi son yıllarda Türk eğitim sisteminde üzerinde önemle durulan konuların başında gelmektedir. Bu bağlamda bütün kademelerdeki eğitim personeline çeşitli görevler yüklenmektedir. En büyük görev de eğitim ortamlarında bilgiyi aktaran konumundaki öğretmenlere düşmektedir. Ancak bu çalışmada görüldüğü üzere, en başta öğretmen adaylarının kendileri değerleri anlama ve tanıma konusunda güçlük yaşamaktadırlar. Bu durumda söz konusu değerleri öğrencilere aktarmada da zorlanacakları aşikârdır. Dolayısıyla okullarda değerler eğitimi çalışmalarının etkin bir şekilde yürütülmesi için öncelikle öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının değerler konusundaki bilgi ve tutumlarının artırılması gereklidir. Bununla birlikte öğretmen eğitiminde uygulanan mevcut müfredat bu anlayışı kazandırmakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü araştırmaya katılan öğretmen adaylarının tamamı değerler eğitimiyle ilgili herhangi bir ders almadıklarını belirtmişlerdir Bu bağlamda, öğretmenlik eğitim programlarında değerler eğitimi ile ilgili planlı çalışmalara yer verilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu çalışma sadece iki bölümde öğrenim gören öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilmiştir. Benzer çalışmalar hem farklı bölümlerdeki öğretmen adaylarıyla hem de öğretmenlerle yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Balcı, F. A. ve Yelken, T. Y. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*(1), 195-213.
2. Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Electronic Turkish Studies*, *9*(2), 429-436.
3. Fraenkel, J.R. & Wallen, N.E. (2009). *How to desing and evaluate research in education* (7.rd ed.). New York: McGraw-Hill.
4. Genç, S. Z. ve Eryaman, M. Y. (2008). Değişen değerler ve yeni eğitim paradigmasi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(1), 89-102.
5. Halstead, M. (1996). Values and values education in schools. In M. Halstead & J. Taylor (Eds.), Values in education and education in values (pp. 3-14). Oxon: .Routledge Falmer.
6. Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerinde üzerine bir değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 93-108.
7. Tekşan, K. (2012). Türkçe dersi öğrenme alanları açısından Nasrettin Hoca fıkralarının kullanılabilirliği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(17), 195-223.
8. Turan, S. ve Aktan, D. (2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 227-259.
9. Savaş, S. (2013). İlköğretim 7. sınıf Türkçe derslerinde mizah kullanımının öğrenci başarısına etkisi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 176-86.
10. Şahin, T.ve Katılmış, A. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi öz-yeterlilikleri. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, *2*(1), 1-16.
11. Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2014). Değerli bir kavram olarak "değer ve değerler eğitimi". R. Turan ve K. Ulusoy (Eds.), Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi içinde (s.2-15). Ankara: Pegem A.
12. Yalçınkaya, E. (2015). Bektaşi fıkralarının eğitici yönü ve değerler eğitimi açısından önemi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (74), 101-118.
13. Yazıcı, H. (2014). Öğretmen adaylarının Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilikle ilgili temel bilgi ve tutum düzeyleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (72), 109-123.
14. Wanzer, M. B., Frymier, A. B. & Irwin, J. (2010). An explanation of the relationship between instructor humor and student learning: Instructional humor processing theory. *Communication Education*, *59*(1), 1-18.

GENEL BİLGİLER

TURAN-SAM Uluslararası Endeksli Dergimizi tarayan dünyaca ünlü endeksler ve veritabanları: Pro-Quest(ABD), Ulrich's WEB(ABD), Google-Scholar(ABD), ICI-Index Copernicus International(Polonya/AVRUPA BİRLİĞİ), DergiPark-Akademik(Türkiye), DAIJ, OAJI, Global Impact Factor, ResearchBib, SIndex, CiteFactor, JournalInformatics, BASE, PubGet, Index Scholar, Region-Hovedstaden, SOBIAD, AsosIndex, AcarIndex, Araştırmax, TopluKatalog-Ulakbim-TÜBİTAK, AkademikDİzin, Türk Eğitim Endeksi, CEEOL, JournalIndex, DRJI, OpenAıre, WorldCat vs. gibi birçok ulusal ve uluslararası 30 küsür yerli ve yabancı endeks tarafından taranmaktadır.

"TURANSAM-TURAN STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ DERGİSİ" İÇİN MAKALE ÇAĞRISI

TURAN-SAM Dergimiz için makalelerinizi gönderebilirsiniz.

DERGİ YAZIM KURALLARI

**TURAN-SAM, ULUSLARARASI-BİLİMSEL-MEVSİMLİK DERGİSİ HAKEMLİ bir Dergidir. TURAN-SAM'da yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin özgün-orijinal olmasına dikkat edilmelidir. Başka Dergilere Değerlendirilmek, Yayımlanmak üzere gönderilen Makalelerin dergimize gönderilmemesini rica ediyoruz. Lütfen, başka Dergilerde veya Çevrimiçi-Online Şebekelerde veya İnternet üzerinden daha önce yayımlanan Makalelerinizi TURAN-SAM'a göndermeyiniz. Bu durumun ihlalinin tespiti halinde yazara karşı Hukuksal çerçevede Yasal yollara başvurulacaktır;*

**Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen TÜRKÇE ÖZET'i ve ENGLISH-ABSTRACT'ı bulunmalıdır.*

**Makaleler 12 punto ile "Times New Roman" ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır.*

**Makalelerde Yazarların Adı, Soyadı, Babasının adı, Bağlı Bulunduğu(Çalıştığı) Kurum, Telefonu ve Açık Adresi belirtilmelidir.*

**Kullanılan dipnotlarda Bilimsel Yazım Kurallarına dikkat edilmeli, APA(American Psychological Association) - http://www.apastyle.org standartlarına uyulmalıdır.*

**2013 yılı itibariyle; Dergimiz, PRO-QUEST ve ULRICH'S-WEB gibi saygın ve seçkin Uluslararası Endekslerce de Taranıp, Dizinlenmeye başlandığı için, gönderdiğiniz makalelere ayrıca "JEL CODE"-Journal of Economic Literature (JEL) da eklemek zorunlu olmuştur. JEL CODE bilgisi bulunmayan makaleler değerlendirmeye alınmadan reddedilecektir. Bu konuda Bilgi sahibi olmak isteyen yazarlarımız bu siteden ayrıntılı bilgi alabilirler: http://www.aeaweb.org/jel/jel_class_system.php*

**Makaleler genel olarak: ÖZET, ABSTRACT, GİRİŞ, Alt Bölümler, SONUÇ ve KAYNAKÇA şeklinde hazırlanmalıdır.*

"TURAN-SAM'a yayınlanmak üzere göndermiş olduğunuz makaleleri bilimsel nitelikte hazırlanmasına dikkat etmelisiniz.

Ayrıca Türkçe karakterler kullanmalısınız. Türkçe'de karşılığı bulunan "ğ, ü, ş, ı, ö, ç" harflerinin yerine başka "g, u, s, ı, o, c" harflerini kullanan yazarların makaleleri yayınlanmayacaktır.

Alıntı Makalelerde mutlaka kaynak belirtilmeli, Bilimsel Atıf kurallarına uygun dipnotlar ve KAYNAKÇA verilmelidir.

Yazılan Makalelerin, Akademik Eser Yazım Kurallarına uygun bir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca TDK-Türk Dil Kurumu'nun imla kılavuzuna uyulması gerekmektedir. Gayri Türkçe dillerde kelimeler kullanmaktan kaçınılmalıdır. Gayri Türkçe dillerden dönme kelimelerin makalelerde kullanıldığının tespiti halinde makaleler yayınlanmayacaktır. Bu kurallara uyularak makale göndermenizi rica ederiz."

*Hazırlanan makaleler dergi yazım kurallarına uygun hale getirildikten sonra en geç 13 Mart, 2017 tarihine kadar emikail@turansam.org adresine word formatında *.doc veya *.docx uzantılı olarak gönderilmelidir.*